ARCHIEVEN

VOOR HET

NEDERLANDSCHE KRIJGSWEZEN.

JOURNAAL VAN ANTHONIS DUYCK.

GEDRUKT BIJ GEBR. GIUNTA D'ALBANI.

JOURNAAL

VAN

ANTHONIS DUYCK,

ADVOKAAT-FISCAAL BIJ DEN RAAD VAN STATE.

(1601—1602)



UITGEGEVEN OP LAST VAN HET DEPARTEMENT VAN OORLOG,

MET INLEIDING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

LODEWIJK MULDER,

KAPITEIN DER INFANTERIE.



DERDE DEEL.

'S GRAVENHAGE, MARTINUS NIJHOFF. | ARNHEM, D. A. THIEME.

1866.

INHOUD VAN HET DERDE DEEL.

ZESDE BOEK.

ZEVENDE BOEK.

JOURNAEL

VAN TGEENE DAEGELIJCX GEPASSEERT IS IN DE OIRLOGEN DER STAETEN GENERAEL TEGENS DE SPANGIAERDEN ENDE ANDERE VIANDEN VANDE VEREENICHDE NEDERLANDEN,

ONDER TBELEYT VAN DEN

DOORLUCHTIGEN ENDE HOOCHGEBOOREN FURST MAURITS, GEBOOREN PRINCE VAN ORANGIEN, GRAEVE VAN NASSAU ETC.

BESCREVEN BIJ

ANTHONIS DUYCK,

ADVOCAET FISCAEL VANDE GENERALITEYT, DIE IN VEELE VANDE EXPLOICTEN, BELEGERINGEN ENDE ANDERS SELFS PRESENT IS GEWEEST ENDE SULCX DAGELIJCX GENOTEERT HEEFT.

T'SESTE BOUCK.

DAERINNE VERVAETET IS ALLE TGEENE IN DE BELEGERINGEN VAN RIJNBERCK, OSTENDE EN SHARTOGENBOSCH VOORGEVALLEN IS, MITSGADERS IN ANDERE AENSLAEGEN, HANDELINGEN VANDE VOORSZ. LANDEN ENDE HUNNE NABUYREN, ENDE ANDERS GEPASSEERT IS TSEDERT DEN EERSTEN JANUARIJ 1601 TOTTEN LESTEN DECEMBRIS DAERAEN VOLGENDE, HOUDENDE MEEST AL NIET DAN NAECKTE EFFECTEN, METTE NOTABELSTE GESCHIEDENISSEN VAN DIEN.

T'JAER 1601.

Dit jaer begonst met geen minder apparentie van beroerte als tvoergaende, ende soude noch meer geweest sijn, indien den crijgh van Savoyen wel voorts gegaen hadde, als die metten eersten scheen, omdat den Hertoge niet geraden en vont van Salussen te scheiden ende de restitutie van Savoyen aen de geliefte vanden Coning te stellen, ende dat den Coning scheen te opiniatreren om Salussen al voeren gerestitueert te hebben, maer omdat den Paus ende allen de stenden van Italien in tstuck van Savoyen seer becommert waren, als niet gaerne siende de Francoisen in Italien gewapent, so dreven sij oick tstuck vanden pays mit een seer grooten ernst, ende meinden altoos dat den Coning (die dselve handelinge liet drijven) de sake verachtelijck traineerde, overmits hij mettet overgaen van de schantse Ste Catherine nu meester geworden was bijnaest van heel Savoyen, ende bleven daerom elcx te meer op heur hoede, ende den Hertoge van Savoyen solliciteerde den Spangiaerts ende alle de stenden van Italien om assistentie.

Den Coning van Vranckrijck hielt alle sijn macht in Savoyen, maer was selfs te Lyons in groote feeste ende triumphe met sijn nieuwe bruijt, dwelcke mede seer intercedeerde voor de Italiaensse saken. Den Coning van Spangien hielt hem sonder de oirlogen voor sijn swager te verclaren, op hoipe dat den pays ten effecte gebracht soude worden; maer of dat niet en viel, stelde hij altoos sijn saken in Italien so, om de oirlogen van Savoyen mede te helpen doen, so verre dat verscheiden Spangiaerden opentlijck seiden, dat se metten Grave van Fuentes waren gecommen om den Hertoge van Savoyen te helpen, ende bovendien verstont men dat den Keiser op t'versouck vanden Spaensen ambassadeur geconsenteert hadde de lichtinge van 10^m lantsknechten ende 1^m ruyteren tot den crijgh van Salussen. De tijdingen liepen daer en tusschen heet van t'equipperen van

ARCHIEVEN

VOOR HET

NEDERLANDSCHE KRIJGSWEZEN.

JOURNAAL VAN ANTHONIS DUYCK.

GEDRUKT BIJ GEBR. GIUNTA D'ALBANI.

JOURNAAL

VAN

ANTHONIS DUYCK,

ADVOKAAT-FISCAAL BIJ DEN RAAD VAN STATE.

(1601—1602)



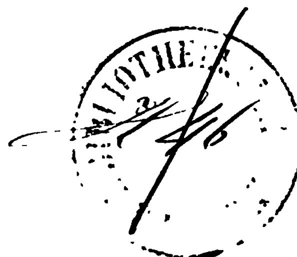
UITGEGEVEN OP LAST VAN HET DEPARTEMENT VAN OORLOG,

MET INLEIDING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

LODEWIJK MULDER,

KAPITEIN DER INFANTERIE.



DERDE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

ARNHEM,
D. A. THIEME.

1866.

INHOUD VAN HET DERDE DEEL.

ZESDE BOEK

ZEVENDE BOEK.

---

dat de heere Oldenbarnevelt altemet wel seide, dat Junius een man was om een resolutie uyt te voeren. Vele goeden in tlant waren in dit exempel seer geargert, meinende onlijdelijck te wesen dat de Staten selfs castelen willen maken ende over tselve stuck, van wegen den Coning van Spangien gedaen, doen hij noch heere vande landen was, in publicis gravaminibus clagen.

Mette Coninginne van Vranckrijck was uyt Italien gecommen Virgilio Ursino, Hertoge van Bracciano, om haer geselschap te vereeren, dwelcke ontrent dese tijt bij deselve Coninginne gesonden was aen de Coninginne van Engelant om dselve te bedancken vande congratulatie haer doen doen.

Ontrent dese tijt liepen tijdingen dat 2 schepen in Noorthollant gerust om te varen op de zee naer West-Indien, daer gekregen hadden een Spaensche barque met veel costelijcke waren geladen van gout, peerlen ende couçenille, wesende seer veel weerdich; dat se tvolck over boort gesmeten hadden, tgoed overgenomen ende daermede gecommen waren te Pleimouth, veinsende een quade reise gedaen ende bij gebreck van volck daer gecommen te wesen, om middelertijt convoy te mogen wachten, ende hoewel dese schepen naer aenquamen, en const men al evenwel noit verstaen wat beuyt sij mochten gemaeckt hebben.

Ontrent dese tijt waren uyt Duynkercken uytgelopen 4 oirlochschepen, die op zee namen 4 coopvaerders in Zeelant ende Noorthollant thuys behoorende, ende commende uyt Vranckrijck, mette welcke sij weder commende naer Duynkercke den Capitein Geus met een schip daer vooren leggende verveert worde ende wech liep. Om t'innecommen van dese schepen werde tsedert te Duynckercken seer geviert, daeromme eerst allenthalve in dese landen daervan gesproocken werde, meinende dat den heere van Wachene uyt Spangien wedergecommen was, die doch naer in Spangien sterf, eer wederom te commen.

Ontrent dese tijt waren uyt Nieumegen uytgeruckt ontrent 400 ruyteren metten capitein Caddé om een aenslach te maken in tlant van Limborch op een huysken genaemt Crapoel, daerop woende den Drost van Balen ende rentmeester vande domeinen vanden Ertshertoge vanden selven quartiere. Deze meinden met heur te nemen de ruyteren van Wachtendonck, maer daer commende, vonden dat dselve ruyteren uytgetogen waren, ende om heuren aenslach bedect te doen, togen sij tot in tlant te Gulick, daer sy bleven swevende, als of sij naer tlant van Ceulen hadden willen rijden om den viant te beter in suspens te houden, ende sonden ontrent 80 peerden af naer Crapoel met een ladder ende een petart. Dese com-

mende den xv^{en} Januarij voor dach aen de brugge van thuys die opgetogen was, leiden de ladder op 2 spiessen tegen de toochbrug aen, ende eenigen overgecommen wesende, lieten de tooghbrug neer ende rechten doen de petart tegen de poorte, die se daermede opensloegen, vielen in thuys, plunderden tselve ende namen den drost gevangen, ende togen terstont weder af naer de groote trouppe ende keerden so naer Wachtendonck. Sij hadden gemeint veel gelts vanden ontfang op thuys te vinden, maer mits des drosts broeder onlangs mette reeckeninge naer Bruessel was vertogen, en vonden sij daer niet besonders aen gelt, doch meinde men dat desen tocht den boeren vande landen van Overmase wat soude verschricken ende beter heur contributien doen betalen. De ruyteren van Wachtendonck waren naer gereden eenige peerden van Graef Hendrik vanden Berge, maer omdat so veel ruyteren daer in tlant waren ende meinden dattet viant was, waren daerdeur verschrickt ende weder afgereden naer heur garnisoen.

Den xvj^{en} Januarij vertoogh de heere Coorn naer Oisteinde om de fortificatien daer te doen beginnen ende de vervallen wallen ende contrescharpen te doen repareren, daertoe hem bij provisie mede gegeven waren 20^{m} £ aan gelde [1]. Hij soude uyt Zeelant met hem nemen den ingenieur Rijswijck, om alles so vrouch mogelijck weder op te maken ende in defensie te doen brengen, ende om de plaetse beter te voorsien, werden noch derwerts gesonden 3 halve canons.

Den xvij^{en} Januarij schreef den raet van state aen de Furstinne van Cleef, dat se uyt eenige afgeworpen brieven verstonden, dat den viant

---

[1] »Is geresolveert, dat men d'Heere Coren zal versoucken den last te willen aennemen, naer Oistende te gaen, tot voirderinge vande fortificatien ende zeewercken aldaer. Ende dat tot dien eynde d'Heeren Alleman ende Tresorier de Bie sullen voir den selven concipieren een instructie, houdende onder anderen, dat die voorsz. Coren hem behoirlijk zal hebben te informeren op de gelegentheyt van de wercken die aldaer noodich sijn, ende wat wercken, soo wel van zee als fortificatie, datter ierst sullen dienen aengeleeght ende gemaect te werden. Hoe vele dat die tzamen circum circa sullen commen te costen. Item of alle behoeften van hout ende andere dier versocht zijn (daervan dat men hem de lijsten mede geven zal) oick noodich sijn, ende waeraene dat die sullen geëmploieert werden. Item off oick de westaluyse soo nootelijck dient gemaect alser voirgegeven werdt. Ende eyntelijck te bevoirderen, dat de wercken met alle mogelijcke neersticheyt ten meesten proffijte werden bestaijet, aengeleet ende gecontinueert volgende d'intentie van Sijn Ex^{cie} ende het advies van Mr David van Orleans, ende dat van goede cleyaerde, sulcx als de conditien vande bestadinge zullen houden. Verstaende d'Heeren Staten, dat d'voirsz. Heer Coren niet en zal vertrekken, dan versien met een goede somme van penningen, ende datter egeen penningen tot Oistende aen yemanden en sullen werden aende wercken ofte behoeften vuytgegeven dan bij zijn ordre ende ordonnantie.« (Resol. van de St. Gen. 1 Januarij 1601).

wederom t'ooge hadde op de landen van Cleef om eenige steden van dien in sijn gewelt te nemen, ende metten leger wederom daer te commen, dat se daerom tijdelijck sulcke ordre wilde stellen, daermede tselve mocht voorcommen worden, overmits heur van harten leedt soude wesen, dat se tot heur defensie tegen den viant yet op heur landen mede souden moeten voornemen.

De handelinge van pays was tusschen den Coning van Vranckrijck ende den Hertoge van Savoyen deur d'auctoriteit vanden Paus ende de dreigementen vanden Coning van Spangien so verre gedreven, dat den Coning in tbegin van dese maent verstaen hadde totte volgende conditien; dat den Hertoge in vrijen eigendom aen den Coning sal transporteren de landen van Bresse, Beugey ende Veromey, de citadelle van Bourg ende het dorp van Gez, mitsgaders alle tgeene dat hem toebehoirt totte reviere vande Rhosne, ende dselve daerin begrepen met alle heur appendencien ende dependencien, sonder daerof yet te reserveren uytgeseit alleen de brug van Gesin, leggende over dselve reviere tusschen de Escluse ende de Pont d'Arve tot commoditeit vande passagie naer Bourgondien met eenige dorpkens op deselve passagie leggende met voorwaerde, dat den Hertoge op deselve brug van Gesin ofte langes dselve passagie, nochte oick op de Rhosne geen forten en sal mogen maken. Dat de citadelle van Bourg sal overgelevert worden sonder daeraf yet te demolieren ofte breecken met alle tgeschut ende amunitie van oirloge daerinne wesende. Dat den Hertoge aen den Coning mede sal transporteren de dorpen ende landen van Dane, Chansi, Sessel, Chans et Pierre Chastel gelegen over de Rhosne met de hoicheit, heerlicheit ende alle rechten dat hij daer mach hebben. Dat hij sal restitueren Chasteau-Dauphin, la Tour du Pont, ende al dat hij in Dolphiné mach occuperen, in sulcken staet alse nu sijn sonder yet te demolieren, daerinne latende tgeschut ende alle amunitie van oirloge. Dat hij sal doen raseren ende afwerpen de fortresse van Bechedauphin, ende dat hij voor de voors. passagie hem gereserveert sal betalen 100m cronen. Dat den Coning sal behouden alle geschut ende amunitie van oirloge bij hem in desen crijgh gewonnen, ende in middel vande voors. transporten, sal den Coning aen den Hertoge in vrijen eigendom overdragen alle tgeene de Coningen ende Daulphins van Vranckrijck pretenderen op t'marquisaetschap van Salussen met alle appendentien ende dependentien van dien op de plaetsen van Cental, de Monta, Rocca, Sparavier, item alle tgeschut ende amunitien van oirloge bij den Hertoge gekregen in de steden ende starckten van Salussen ende Cental in den jare 1588. Dat hij aen den

Hertoge sal restitueren alle de landen, steden ende plaetsen op den voors. Hertoge gewonnen ende genomen tsedert denselven jare ende die den Coning nu besit ofte eenige van sijne dienaers in sulcken staete als dselve nu sijn, sonder daeraf yet te demolieren, verkrencken ofte verbreecken, mits dat hij daeruyt mach doen vervoeren alle tgeschut, wapenen ende amunitie van oirloge, die ten dage vande restitutie daerinne sullen wesen, ende dat den pays van Vervins sal worden onderhouden. In deselve vrede werde mede begrepen de stadt van Geneve, dien den Hertoge geen beswaernisse soude mogen aendoen. Daer was van wegen den Hertoge van Savoyen lang gecontesteert om te mogen fortifieren de passagie over de brug van Gesin, maer den Coning en wilde ronduyt daertoe niet verstaen. Dit verdrach aldus aengenomen wesende, differeerde den Coning het teickenen van dien totten xvij^en^ Januarij toe, om middelertijt te doen demolieren ende afwerpen het fort van Ste Catherine, daertoe hij heimelijck last gegeven hadde, maer Aldebrandino daerof yet vernemende, intercedeerde daertegens met sulcke vehementie, dat den Coning ten lesten teickende, ende seide van t'afwerpen niet te weten, maer verstaen te hebben dat t'ongeluck in t'cruyt gecommen ende daerdeur tfort meest wechgesprongen was. Vele waren in dese handelinge seer verwondert, omdat se meinden dat den Hertoge van Savoyen wesende tot Paris, bijnaest so veel aen den Coning gepresenteert hadde, ende en konden niet bedencken waerom den Coning dese oirlogen hadde gemaeckt om tlant van Savoyen also weder te geven. Sommigen gaven uyt dat den Spangiaert hem in sijn lant wederom eenige heimelijcke conspiratie besteecken hadde, ende anderen dat dit de eerste vrucht was van het Italiaens huwelijck, ende dat sijn bruyt den Italiaenen te gevalle tselve aldus doen passeren hadde.

In dese tijt werde tot Brevoort ter doot geexecuteert een soldat, die uyt Berck gecommen was, om tot Brevoort dienst te nemen, ende onder dat dexel de plaetse te verspieden om te sien of hij eenich verraet daerop soude konnen stichten. Dese bekende meer hem selven daertoe gedisponeert te hebben om een stuck gelts te winnen als van anderen uytgemaeckt te wesen, hoewel hij tstuk metten Gouverneur van Berck hadde gecommuniceert voor sijn wechgaen. Hij was gevangen geworden op suspicie, dat hij hadde willen wechloopen naer den viant ende hadde ten lesten tfeit bekent.

Den Almirante van Arragon siende dat van tbesluyten van sijn uytcommen ende tractaet niet en quam, heeft deur Hans vande Veecken, coopman te Rotterdam hemselven geelargeert op tstuck van tgeld ende

doen presenteren de somme van 20^m ℒ boven de 3^m ℒ voor Luys del Villar te voren gepresenteert, waerop eintelijck bij de heeren Staten Generael het tractaet besloten is in manieren als volcht. 1°. Dat voldaen sijnde de volgende conditien, de Staten sullen vrij ontslaen alle capiteinen, officiers, soldaten ende onderdanen van den Coning van Spangien, gevangen in eenige landen onder hem staende buyten de Nederlanden ende in de macht vande Staten wesende, sonder costen ofte rançon. 2°. Dat ontslagen sullen werden alle capiteinen, officiers ende soldaten in dienste van den Coning ofte den Ertshertoge wesende, gevangen in de Nederlanden ende begrepen in tquartier gemaeckt in tjaer 99 tusschen de generaels vande legers vanden voors. Coning ende Ertshertoge ende vande Staten, betalende redelijck heur costen ende rantsoen volgende tselve quartier, behoudelijck dat degeenen die rantsoen gemaeckt hebben tselve sullen moeten betalen. 3°. Dat den Almirante den Colonnel del Villar ende Dom Ferdinando de Meneses et Pise, Gouverneur van St Thomé, vrij sullen ontslagen werden, mits betalende boven heur costen de somme van 23^m ℒ voor de extraordinaris costen. 4°. Dat vooreerst ter goeder trouwen ende dadelijck moeten losgelaten wesen sonder rantsoen ofte costen binnen ses weecken naer de eintelijcke conclusie van desen, alle burgers, inwoenders, cooplnyden, schippers, stierluyden, vischers, bootsgesellen ende andere zeevarende luyden, boeren ende inwoeners vande Vereenichde Nederlanden, leden, quartieren, steden, dorpen ofte gehuchten van dien met alle capiteinen, officiers ende soldaten, gevangen te water ofte te lande, te peert ofte te voet in dienste vande Vereenichde Nederlanden wesende, van wat natie, conditie ofte qualiteit die sijn, niemant uytgenomen van alle degeenen die gevangen sijn ofte wesen sullen in de Nederlanden ofte de aenleggende plaetsen, als Berck, Weert ende anderen staende onder tcommandement ende gehoorsaemheit van tvolck van den Coning van Spangien ofte den Ertshertoge, tsij in steden, fortressen, op galeijen ofte schepen, ofte in eenige andere plaetsen ten dage vande finale conclusie van desen. 5°. Dat mede ter goeder trouwen ende dadelijck moeten losgelaten wesen alle de personen in tvoors. articule gementioneert, die ten dage vande eintelijcke conclusie gevangen sullen sitten in de rijcken, landen, plaetsen, op schepen, galeien ofte anders onder tbevel ende gehoorsaemheit vanden Coning van Spangien, sijn gouverneurs, superintendenten ofte gecommitteerden. 6°. Dat in dit tractaet niet begrepen sullen worden alle gevangenen, die ten wedersijden originalijck gevangen ofte gecondemneert sijn, om crimen ende private delicten niet gemeens hebbende mette oirloge nochte den

gevolge van dien. 7°. Dat men binnen 3 weecken naer de eintelijcke conclusie van desen sal leveren een pertinente lijste van alle de gevangenen die in de Nederlanden ofte in de rijcken ende landen vanden Coning van Spangien sullen sitten; dat de gevangenen vande galeijen terstont daeraf genomen sullen worden, ende sij ende alle andere gevangenen totten dagc van heur ontslaginge toe redelijck getracteert in eten ende drincken als gevangenen van oirloge. 8°. Dat binnen 6 weecken naer de eintelijcke conclusie van desen beraemt sal worden een plaetse ende seeckeren dach, daer gebracht sullen werden alle de gevangenen in de Nederlanden ende bijleggende plaetseu, als Berck, Weert ende anderen, sittende onder tgebiet van tvolck van den Coning van Spangien ofte Ertshertoge, ende van gelijcken alle gevangenen sittende in de Vereenichde Nederlanden so die geen rantsoen betalen moeten als degeenen die dan heur rantsoen betaelt sullen hebben. Dat men daer dan doen sal de wisselinge van dien ter goeder trouwen ende goede ordre, sonder eenige gevangenen van beiden sijden te mogen turberen, ophouden, verletten ofte empescheren civilijck ofte criminelijck ofte in eeniger manieren boven ofte tegen dit accort, om eenigerhande saken gedaen ofte geschiet binnen de Nederlanden ofte op neutrale landen. 9°. Ende indien ten voors. dage vande wisselinge geen suffisant bescheit en is gecommen vande effectuelle relexatie der gevangenen sittende in de rijcken, landen, schepen, galeijen ofte andere plaetsen van tgebiet ende gehoirsaemheit vanden Coning van Spangien, sijn gouverneurs ofte andere sijn superintendenten ende commisen, so sal den Almirante moeten blijven sitten, tot dat tselve bescheit gecommen sal wesen, ten ware hij wiste cautie te stellen ten contentemente vande Staten. 10°. Dat tquartier gemaeckt in den jare 99 generalijck geobserveert sal werden te land ende van beiden sijden gevolcht voor dit jaer 1601; ende daernaer van beiden sijden sal mogen gerenoncieert werden volgende den teneur van dien. 11°. Dat den Almirante dit accoort sal doen ratificeren binnen 20 dagen naer date van desen ende daertoe sijn secretaris sal mogen senden in Brabant. Ende of hij eenige swaricheit mochte willen maken op de voorgeslagen cautie, werde bij een resolutie apart verstaen, dat hij soude mogen volstaen met cautie van 300m £ voor de gevangenen in t'v° articule gementioneert. Met dit accoort ende dese cautie werden den heere van Tijmpel ende van der Veecke gesonden aen den Almirante om tselve bij hem geteickent te hebben, daertoe hij eerstelijck niet en wilde verstaen dan onder verscheiden restrinctien ende interpretatien ende platte verclaringe, dat hij leverende de carte royale vande loslatinge van alle de

gevangenen in Spangien soude geacht worden voldaen te hebben ende ontslagen werden, wesende so tscheen sijn meininge alleen gehouden te wesen tottet loslaten vande gevangenen in Spangien, daer ter contrarie de meininge vande heeren Staten was oick los te trecken de gevangenen die in Italien ofte Indien ofte andere landen vanden Coning van Spangien mogen sitten. Nietemin naerdien de gecommitteerden hem seiden niet gelast te wesen om een woort van tvoors. accoort te mogen laten veranderen, ende hem verseeckerden, dat men hem niet en soude chicaneren nochte om 10 ofte 12 gevangenen die niet vinbaer ofte disputabel souden wesen ophouden, heeft hij ten laesten op den xviij^{en} Januarij tvoors. accoort aengenomen ende geteyckent onder advoy van den Ertshertoge, daertoe hij terstont alle sijn depeschen naer Bruessel dede, sendende mette selve sijn secretaris, die den xx^{en} in den Hage quam ende den xxj^{en} voorts tooch naer Bruessel.

Den heere van La Noue was lang in Vranckrijck gebleven sonder wederom bij sijn regement te commen, daerover verscheidentlijck aen hem gescreven was, dan naerdien hij ten lesten bij brieven verclaerde, dat hij niet wel en const wederom commen op het tractement hem te vooren toegeleit, maer so men hem wilde geven 1200 ℒ ter corter maent, wilde hij wel wederom commen ende hier blijven, ende denselven eisch bij de Staten Generael seer onredelijck geacht werde ende onverdragelijck voor heuren staet, werde hem sulcx bij eenige brieven van de Staten gescreven, daerinne hij hem scheen seer te offenderen, waeromme de Staten bemerckende dat se van hem geen meer dienst en souden trecken, hem bij brieven hadden verlaten van sijn Colonnelschap, ende tselve daernaer gedefereert den heere van Chastillon, die nu in dese landen een goede wijle was geweest, waerop hij den xix^{en} Januarij in Staten Generael sijn eedt dede.

Den xxiij^{en} Januarij liep den Almiral Justinus van Nassau uyt Zeelant in zee met 13 schepen van oirloge om te seilen naer de hoofden ende daer te vougen de andere schepen vande Staten ende van Engelant, die daer lagen om de Spaense vloote te wachten, ende om beter op de schepen gewapent te wesen, hadde hij deur last vande Staten uyte Zeeusche compagnien opgenomen 300 musquettiers, te weten uyt elcke compagnie 10, ende daer was geordonneert, dat mender noch 500 uyt Hollant soude lichten ende mede naer hem senden om over alle de schepen te mogen verdeilen, waertoe Sijn Ex^{cie} dselve bescreven hadde uyte Engelsen, Francoisen, Walen, Schotten ende de naeste Hollantse compagnien, ende de

last gegeven aen den Capitein den Bout om dselve voor Rotterdam te doen tscheepe doen, van vivres voorsien ende dan in tconvoy van 2 oirlochschepen naer de hoofden aen den Almiral voeren.

Desen dach quam een vande Noorthollantse schepen, daerop so goeden beuyt geseit werde te wesen, voor Armuijen, alwaer tselve eenige dagen bleef, tot dat de reders in Zeelant daerbij quamen ende ordre op sijn vertreck stelden, doch werde tstuck vanden beuyt altoos seer versust.

Den xxv^en^ Januarij deden de Staten Generael monsteringe van alle heur crijsvolck deur alle garnisoenen ende aen alle ritmeesteren ende capiteinen insinueren t'accoort metten Almirante gemaeckt om over te senden de lijsten van alle heur soldaten, die bij den viant gevangen mochten sitten ofte noch binnen 3 weecken gevangen souden werden om dselve bij den Almirante te doen losmaken.

Den xxvj^en^ Januarij ontfingen de Staten Generael brieven van heuren agent in Vranckrijck van ix^en^ deser, houdende vande conclusie vanden pays tusschen Savoyen ende Vranckrijck, doch dat se noch niet en was geteyckent bij den Coning, omdat hij den Switsers ende die van Geneve ten gevalle tfort van Ste Catharine hadde willen doen springen, dat die van Geneve expresselijck in den pays waren begrepen, ende dat de cluse, een starckte van Savoyen leggende beneden Pont de Gesin, mede aen den Coning soude blijven.

De Staten waren met dese tijdinge wel becommert, omdat se vreesden, dat nu alle tcrysvolck van dien crijgh, naer den Nederlanden den Ertshertoge te hulpe gesonden soude worden, ende dat sij daerom desen somer weder een swaer oirloch souden op den hals crijghen ende sulcx tot heur defensie de lande noch meer moeten beswaren.

Den xxvij^en^ Januarij quam in den Hage de soin vanden Palsgraef tot Neuburch ende Hertoge van Sweibrug, wiens vader een dochter van Cleef getrout hadde ende oick op den rijcxdach van Regenspurch gecommitteert was om den Staten de vrede op te dringen. Dese jongen heer quam uyt Italien ende Vranckrijck, ende nam sijn wech hierover om Sijn Ex^cie^ ende dese landen te sien.

Desen dach werden tot Rotterdam gescheept 320 musquettiers uyte Engelse, France, Walse, Schotse ende Hollantse compagnien, ende voorsien van vivres, ende liepen den xxviij^en^ met noch 2 oirlochschepen in zee, om bij den Almiral Nassau te commen ende bij hem over de oirlochschepen deser landen verdeelt te worden, om dselve oirlochschepen te beter te mannen ende te wapenen tegen de vloote, die uyt Spangien verwacht

werde, hoewel velen meinden, dat die nu, mits de vrede in Savoyen getroffen, wel mocht' terugblijven.

Ontrent dese tijt was in Hollant den clerck vanden Tresorier van Zeelant, om daer ende uyte andere provincien te lichten de somme van 50ᵐ £, geconsenteert aen die van Zeelant tot subsidie van tverloop van heure Almiraliteit.

In tlaeste van dese maent creegh men diverse tijdingen van de groote rustingen, die den viant in Vlaenderen dede, daeromme men seer becommert was mette stadt van Oisteynde, ende in vrese dat den viant die met gewelt soude willen aentasten, te meer so men ondeckte dat hij scheen op de steden van tlant van Cleef op den Rijn leggende mede practijcken te drijven, daeruyt vele meinden dat hij mogelijck soude trachten der Staten leger op den Rijn te amuseren, terwijle hij Oisteynde soude doen aengrijpen.

Den xxxᵉⁿ Januarij doidet noch, maer begonst snachts wederom te vriesen. Desen dach quam in den Hage uyt Groningen de heere Junius, nu dus lange daer geweest om die provincie te castigueren, daerover hij aldaer seer vervlouckt werde, ende bij vele anderen die sulcke maniere van procederen in dese regieringe ende de landen also op groote costen te helpen onlijdelijck dochte.

Den lesten Januarij vriesdet heel starck ende continueerde totten viᵉⁿ Februarij toe, sodat de wateren wederom toesloegen, maer daernaer begonst te quackelen, vriesende bij nacht ende doijende bij dage, in vougen dattet ijs uyte binnenwateren niet en konde commen ende dattet oick geen groot ijs en maeckte totten einde toe, hoewel het eenige dagen veel sneeude ende harde vroos, tot groote verlichtinge van tlant, twelck met geen costen van tlegertrecken bedurven ofte beswaert worde.

In tleste van dese maent ontfing den Almirante een brief van den Ertshertoge vanden viijᵉⁿ deser, daerbij hij schreef verstaen te hebben uyte brieven van denselven Almirante, dat veel regierders van steden hier te lande geinclineert waren tot pays, mits dat se die goet ende verseeckert mochten hebben, dat daerom den Almirante daertoe soude hebben te sonderen de gemoederen der Staten Generael in particulier, ende vande regierders van de steden ende particulieren, ende so hij vont dat se daertoe gedisponeert waren, dat hij dan een volle procuratie daertoe soude senden. Tscheen dat om tgroote acces dat den Almirante op Woerden gehadt hadde, veele met hem hadden gesproocken ende hem sulcx van pays te maken wat wijs gemaeckt hadden, daerop hij, meinende daerinne yet te connen doen aen den Ertshertoge gescreven hadde.

De Coninginne van Engelant wesende seer benaut van gelde sont in tbegin van Februario verscheiden brieven aen de machtichste coopluyden binnen Londen vande uytheemse daer woenende om haer binnen 10 dagen te leenen, 20m, 10m, 8m, 6m ofte 5m gulden, naer dat elcx vermoegen daer geacht worde, gebiedende met strickte woorden, dat sij tselve doen mosten. In haer brieven allegeerde sij dat se seer groote excessive costen hadde gedragen om de Nederlanden te assisteren, dat dselve met haer hadden getracteert op t'rembonrsement van een deel van dien, maer om de groote lasten, die se onlangs hadden moeten dragen, geforceert waren geweest heur dit jaer tegen de betalinge voor eenige maenden te excuseren; dat haer groote belastinge niet toe en liet daernaer te mogen wachten; dat se van haer eigen ondersaten al hadde getogen wat sij konden ende liever, dan met arresten te procederen op schepen ende goederen vande Nederlanden, hadde sy willen gebruycken den wech van de uytheemse coopluyden bij haer woenende ende sonderlings de Nederlanders, die de vrucht van haer assistentie gesmaeckt hadden, af te leenen een somme van penningen, naer sij bericht was elcx te mogen doen onder behoorlijcke belofte van restitutie, laste heur daerom aen den alderman van Londen te betalen de penningen daerop zij elcx gestelt waren, ende van hem te trecken recepisse, belovende t'einde ses maenden die te restitueren, indien de Staten vande Nederlanden daerentusschen dselve niet en voldeden, welcke brieven onder haer hant ende segel waren. De coopluyden siende, dat se so merckelijcke partijen mosten leenen sonder interest, ende dattet geschiet om de wanbetalinge der Staten, liepen meest naer Caron, om voor heur te intercederen, ofte ten minsten voor de penningen te spreecken, dan hij weigerde beiden, ende riet den coopluyden sonder moeite te doen te betalen, daerop sij alles dapper begonnen te morren, meinende dat Caron selfs geholpen hadde om dese repartitie te maken, ende dat de Staten tacite souden willen aenwijsen, dat sijluyden oick voor heur schulden souden verbonden syn, daer se nochtans meest Brabanders, Vlamingen ofte Walen waren, noch geexpatrieert ende niet onderwurpen de Vereenichde Nederlanden, claechden dit een magere recompense te wesen voor de penningen bij heur t'anderen tijden tot onderstant vande gemeine sake geleent, als tottet ontset van Antwerpen. Ende omdat veele over 3 ofte 5 jaren op gelijcke briefkens goede partijen hadden geleent ende noch ongerembourseert waren, vreesden sij hier van niet te sullen wederom crijgen, ende omdat veele van hemluyden mer factooren waren, ende daerom vreesden dat heur meesters geen waren meer aen heur souden

senden, als sij souden verstaen, dat sij oick verbonden waren tot betalinge vande groote schulden vande Staten, so meinden sij of heur verderf ofte diversie van negotiatie hieruyt te sullen volgen, waerom sommigen verliepen, ende andere wilden heur liever doen vangen, daerom daer seer veel te doen was, mits twelcke veele bevreesden dat de coopluyden mochten trachten in Vranckrijck protectie te crijgen ofte van andere plaetsen met conniventie vanden viant te mogen handelen, ende meinden daerom dat se qualijck deden, die thout onder dit stuck staken, ende dat se selfs niet en sagen wat consequentie dat soude konnen naer sleipen met diversie vande commercien, omdat die eens gediverteert wesende, niet schielijck weder te herbrengen souden wesen, ende dan mogelijck noch sulcken diversie van navigatie souden naersleipen, dat sulcx den Vereenichde Nederlanden wel groote schaede mocht toevougen. Nietemin of de coopluyden veel riepen over t'ongelijck vande Staten vande Vereenichde Nederlanden, alsof dselve heur exporteerden tot garant voor de betalinge van heur overgroote ende continuele schulden, ende over tgewelt vande Engelsen, die heur dwongen te betalen tgeene sij niet schuldich en waren, so mosten sij evenwel meest aen tleenen commen, ende smaken, dat een mensche onder ander heeren protectie sittende, derselver souveraine wille altemet moet volgen.

Den iiij^en^ Februarij gaven de Staten Generael een banquet aen den Palsgraef van Neuburch in sijn logement, ende hij vertoogh den v^en^ daeraen om uyte landen te gaen, maer commende tot Amsterdam om die stadt te besien, quam daer bij hem den Secretaris van Meurs met brieven vanden Furst van Cleef sijn ohem, om alhier bij den Staten te gaen, ende te versoucken dat se hem, noch sijn lant, niet en wilden verdacht houden ter cause van Meurs, maer heur verclaren, dat hij te vreden was de decisie van deselve sake te remitteren aen onpartijdige rechtsgeleerden, ende sulcx van heur te versoucken, dat se souden willen middelaers sijn, om de sake daerheen te brengen, ende Sijn Ex^cie^ te willen bewegen, ten einde de questie als vooren mocht gesubmitteert werden, met welcke last hij weder in den Hage quam den x^en^ ende creegh audientie in Staten Generael den xiij^en^ daer hij tselve met een goede maniere selfs ende bij monde voordroech, ende met eenen seer claechden over de foulen van der Staten crijsvolck die se in de landen van Cleef ende anderen dede. Op t'eerste poinct werde hem geseit, dat men met Sijn Ex^cie^ daervan soude spreecken, maer naerdien dselve tot sijn voordeel hadde consultatie vande hoven hier in tlant, van veel universiteiten ende selfs vande professoren

van Loeven, ende dat men hem uyte possessie tegen alle recht hadde gestoten, meinden sij dat de sake seer qualijck daertoe soude te brengen wesen. Nopende tpoint vande foulen werde hem verclaert, dat den Staten seer leedt dede sulcx te hoiren, dat se niet naer en lieten met alderhande ordonnancien daertegen te voorsien, ende oick met straffe der daders, so wanneer die connen becommen werden. Hij repliceerde op beide met een goede ordre, ende insisteerde op sijn versoucken, maer so naer communicatie met Sijn Ex^cie dselve totte submissie niet en wilde verstaen sonder alvooren gereintegreert te wesen in sijn possessie, werde hem tselve voor eintelijcke antwoorde gegeven ende gepersisteert bij tgeene nopende de foulen hem hiervooren gescit is, ende werde hem alles noch dien dach schriftelijck behandicht, daermede hij des anderen daechs weder vertooch.

Den vj^en Februarij quam in den Hage de heere Hel met particuliere tijdinge hem uyt Wesel toegesonden, dat die vande stadt seer vreesden, ende in tsecreet veradverteert waren, dat den Ertshertoge arbeide om de gereformeerde religie in heur stadt weder af te schaffen ende de roomsche daer weder te planten, ende dat hij, tot beter directie van sijn oirlogen op den Rijn, vande stadt met garnisoen ofte anders soude trachten verseeckert te wesen. Waermede de Staten Generael niet weinich becommert en waren, en daerom hielden sij den vij^en op dat stuck lange deliberatie, om te weten, hoe men tselve soude konnen beletten ofte daer tegens voorsien, ende wat heur te doen soude staen, indien hij de saken daertoe wilde brengen. Sij delibereerden mede lang om te weten, of de staet van tlant soude konnen lijden, dat men de compagnien tegen tvoorjaer weder dede versteroken.

De saken van t'accoort metten Almirante waren so verre gecommen, dat den Ertshertoge te vreden was tselve te agreeren, waerom Denys l'Hermite, een rijck coopman, al vanden iiij^en deser pasport hadde doen versoucken, om van Antwerpen in dese landen te mogen commen tot voorderinge van tloscommen van den Almirante ende de andere gevangenen, maer den Secretaris van den Almirante den viij^en weder in den Hage commende en quam l'Hermite niet mede. Den Secretaris bracht brieven van den Ertshertoge, daerbij hij t'accoort agreerde, mits dat omme te ontgaen alle disputen vande verteerde costen der gevangenen ende heur rantsoenen hij soude mogen volstaen, mits daervooren eens in somme betalende 50^m £. Hierop besoigneerden de Staten den viij^en ende ix^en deser, maer merckende dat de costen ende rantsoenen van alles seer veel meer bedragen souden, ende niet willende commen in eenige dispute met heur

soldaten ende onderdanen op dat stuck, hebben sij den ix^{en} verclaert heur te houden aen t'accoort, ende daerinne niet te konnen veranderen, waermede den Secretaris den ix^{en} vertooch naer Woerden met Hans van der Veecken (die gecommitteert was om met alle cipiers ende provoosten voor de teercosten af te handelen) ende Luys de Olivero. Maer den Almirante verclaerde terstont eintelijck ende finalijck te concluderen het accoort op den xij^{en} Februarij, ende oick geen veranderinge daerinne te begeren, seggende dat sijn vianden dat stuck om in masse voor alles te betalen, geinventeert hadden, om sijn sake, die nu claer was, in dispute te trecken ende hem langer hier te doen sitten, ende schreef sulcx terstont aen den Ertshertoge, dat hij t'accoort finalijck gesloten hadde op den xij^{en}, ende versocht dat men daerom de gevangenen vande galeijen terstont wilde afnemen, indien sulcx noch niet en ware geschiet ende alle de gevangenen totten dach van lossinge toe redelijck te tracteren, daeraf hij oick den Staten Generael bij brieven adverteerde, ende dat hij den dach vande finale conclusie hielt op den xij^{en} ende dat men tegen den lesten deser alle de gevangenen van dese sijde soude brengen tot Lillo, ende vande sijde vanden Ertshertoge tot Antwerpen om den j^{en} Marty te mogen gewisselt worden, volgende den teneur van t'accoort, maer de Staten verclaerden daerop, dat den wisseldach te cort genomen worde, ende daerom heur hielden aen de termijnen van t'accoort, nietemin dat se hem accommoderen souden, indien de tijt, gelegentheit, ende tweder des konden lijden, ende gaven daerom terstont last de lijsten vande gevangenen alomme gereed te maken [1].

In dese tijt was in Engelant gevangen den lord Gray, omdat hij tegen tverbot vande Coninginne op open straten besprongen hadde den Grave van Zouthampton, maer omdat Zouthampton een favorit vanden Graef van Essex was, vondt de lord Gray seer veel vrunden in thof om de viantschap, die veele van heml. tegen Essex geschept hadden, ende bij consequentie oick tegen Southampton.

[1] „Die Staten enz. versuecken ende ordonneren mits desen alle magistraten, provosten, cepieren ende andere officieren deser landen die eenige gevangenen in den slach bij Nyeupoort in bewaernisse sijn hebbende, aen Johan van der Veken, Coopman tot Rotterdam of sijne gecommiteerde, terstonts over te senden de rekeningen van tgene de voorn. gevangenen in de gevanckenisse hebben verteert ende nog sullen verteren totten lesten deser maendt Februarij in cluys, doende deselve rekeningen agreeren ende teeckenen bij de voorsz. gevangenen mitsgaders daerop stellen de penningen die sij soo van slands wegen als vande gevangenen mogen hebben ontfangen, om tselve gesien bij den voorn. van der Veken ordre gestelt te wordden tot hare verdere betalinge nae behoren. Act. den xij^{en} Februarij 1601." (Uit de Lias loopende, op het Rijks Archief.)

Den Hertoge van Parme in den jare 86 innemende de stadt Nuys, hadde oick doen innemen thuys te Cracou, gelegen in de Graefschap Meurs, een starcke plaetse, geheel in de moerassen leggende, so dat dselve niet wel en was te winnen. Dese plaetse hadde hij overgelevert aen Salentinus, Graef van Isenburch, die eenige pretensien op den Graef van Meurs van schulden ofte anders sustineerde te hebben, dwelcke dit huys tsedert tot noch toe in sijn handen gehadt ende behouden hadde; dan Sijn Exc^{cie} nu Heere geworden sijnde van Meurs, ende oick van dit huys bij testamente ofte gifte vande overleden Gravinne, hadde over eenigen tijt gescreven, aen den Graef van Isenburch, ende in tvrundelijck op hem versocht, dat hij aen hem, als aen den rechten heere, thuys wilde doen inne ruymen, waerop Salentyn hem spottelijck hadde geantwoord niet te verstaen, wat hij van hem begeerde te hebben. Hierom ende anders om thuys in sijne handen te crijgen, hadde Sijn Ex^{cie} de gelegentheit van dien in dese wintertijt ende geduyrende den vorst doen verspieden, om te weten, of men over de moeren, die nu hardt bevrosen waren niet daeraen soude konnen commen, ende hadde advertissement gekregen, dat men der wel aen const commen, ende dat de buytengrachten van thuys niet en waren gebijtet, so dat men op den buytenhof van dien gemackelijck kommen conde, waerom hij last gaf aen den ritmeester Clout om met 300 peerden dien aenslach te tenteren, ende daertoe eenich voetvolck uit Wachtendonck mede te nemen. Dese vertooch daerop in dese tijt uit Nieumegen mette vanen ruyteren van hem, van Sijn Ex^{cie} ende van Arthur, ende quam logeren den viij^{en} snachts te Niekerck bij Wachtendonck, daer hij in de naer middernacht advertentie creegh, dat den Gouverneur van Stralen met eenich voetvolck ende ruyteren naer hem toequam, derhalven hij te peerde dede blasen om te vertrecken, maer eer de ruyteren alles te peerde waren, quamen die van Stralen, starck tusschen de 300 ende 600 man te voet ende 30 ruyteren van Graef Hendrick vanden Berge, ende vielen in tdorp op t'aencommen vanden dach ende hadden bijnaest de anderen in confusie gebracht, immers cregen nog wel 40 peerden van dien. Clout fileerde daer en tusschen mette ruyteren uyttet dorp, ende stelde hem buyten in ordre ende dede halte, ende merckende dat den viant hem niet en volchde, maer terugkeerde, besloot hij van hem sijn revange te nemen, ende tooch sulcx langes een andere wech omme, om den viant op een heide te vinden, daer se over mosten, ende quam op de heide recht so den viant daer midden op was, waerom hij voorts dede houwen naer heur toe. Tvoetvolck dat siende werden verveert ende liepen meest naer een boerenhuys

aende heide leggende. De 30 ruyteren van Graef Hendrick wilden wat tegenstant doen, maer werden terstont gebroocken ende wel 25 van heur gekregen met heur peerden. Tvoetvolck die tselve huys niet konden crijgen werden meest dootgeslagen ende Clout besette thuys. Dulcken, Gouverneur van Stralen, metten Capitein Golstein geen ander middel siende van ontcommen ende vresende dat Clout uyt Wachtendonck middelen soude crijgen om heur te forceren, hebben beginnen te parlamenteren ende eintelijck geaccordeert, dat se alles op goet quartier gevangen souden blijven ende gaven heur daerop over. Clout nam daeruyt Dulcken ende Golstein met 7 andere officiers, ende liet omtrent 370 soldaten losgaen op heur quartier, daervoor de voors. 9 officiers respondeerden. So haest hij vanden viant advertentie creegh hadde hij assistentie te voet ende te peert uyt Wachtendonck ontboden, so om den viant te keeren, als om sijn last te exploicteren, dan eer dselve konden aencommen, was tgunt voors. is geexecuteert ende den dach verre gegaen. Nietemin so die van Wachtendonck bij hem quamen, tooch hij soetelijcx voort naar Cracou, daer hij maeckte sanderen daechs in de morgenstont den x^en^ bij te commen. De ruyteren stonden meest alles van de peerden af, ende marcheerden mettet voetvolck alomme over t'moeras dat hardt bevrosen was, sij vonden de buytengrachte van thuys ongebijtet, ende quamen daerover in de voorhof. Die van binnen dat vernemende, stelden heur te weer ende schoten dapper van thuys af, maer Clout bracht sijn meeste volck aen de poorte, ende dede daer so dapper schieten, dat die van binnen daer geen weer en konden doen. Middelertijt quamen eenigen over de gracht, die gebijtet was tot op de brugge, ende deden de valbrug nedergaen, doen stelden sij een petart aen de poorte ende sloegen dselve so open, twelcke die van binnen siende, die mer 15 ofte 16 op thuys waren, gaven tselve over ende heur gevangen. Den commandeur was genaemt Langen Huben, ende hadde te vooren lang aen de Staten sijde gedient. Ende aldus quam in handen van Sijn Ex^cie^ thuys te Cracou, twelcke om sijn situatie wille een vaste plaetse is ende voor de regieringe wat important, omdat se heel hooch leit tegen t'Ceulse lant aen, ende wel gelegen om den pas op Rijnberck meer te ontveiligen. Clout liet op thuys sijnen lieutenant met 40 man te voet ende 20 ruyteren, ter tijt toe bij Sijn Ex^cie^ op de besettinge soude wesen geordonneert, die den xiiij^en^ daeraf de tijdinge creegh ende terstont ordre op de besettinge ende bewaringe van dien stelde, achtende dat den Graef van Isenburch nu wel soude weten wat hij wilde seggen.

In dese tijt scheen een clein vier in Duytslant te ontstaen, twelcke wel

veel moeite noch mochte maken. Die van Ceulen hadden een jonge dochter verclaert voor bastart ende illegitime ende geen erfgenaem van haer vader te mogen wesen, omdat haer vader sijn huysvrouwe in de Luterse ende niet papiste kercke getrout hadde, ende niettegenstaende t'appel met inhibitie van t'camergericht, wilden sij mette executie deurgaen op t'aenhouden vanden Coadjutor ende andere papisten tegens den raedt vanden Churfurst, daeraf de assesseurs van tcamergericht elcx heur principalen hadden veradverteert, sonderlings die van de Evangelische ofte Ausburchse confessie waren, die heur dese sake so verre aennamen, dat se seiden selfs geen goet nochte digniteiten te hebben als dat stuck so verstaen soude werden, dewijle heur ouders meest mede niet anders getrout en waren, ende hadden daerom aen den Keiser ende oick die van Ceulen tot datelijcke afdoeninge vande sake gescreven.

Den Grave van Essex hadde een groote indignatie geschept op de Raeden vande Coninginne, die hem van tgroote credyt, daerinne hij was, so laech ende cleyn gemaeckt ende voor alle de werelt gediscrediteert hadden, ende scheen daerom te soucken eenige middelen om hem daerover te wreecken, twelcke also het sonder force niet en was te doen, begonst hij daertoe te handelen met vele heeren, baroenen ende edeluyden, daeronder de voornaemste waren de Graven van Rutlant ende Southampton, Cristoffel Blunt, sijn stiefvader, Jhon Davis ende anderen, meest opgemaeckt bij Milaide Ritche sijn suster, die met een groote animositeit om den hoin haer broeder aengedaen ontsteeken was, ende veele vande heeren tot teickenen ende beloven aen dit exploict gebracht hadde, maer hij en constet niet al bedectelijck genouch beleiden. Hij hadde een camerling, genoemt Wijseman, die hij veel vertroude. Dese wetende tsecreet vande handelinge hadde hem laten winnen bij den Secretaris Cicil ende de sake aladvenant die voorts ging t'elcken ondeckt, ende so nu de saken so verre waren gecommen, dat hij voor seecker yet feitelijcx wilde voernemen, dede de Coninginne haer raedt den xvij[en] deser vergaderen ende hem ontbieden om in den raet te commen, maer hij antwoorde, dat hij nu lang genouch voor een spot van sijn vianden hadde gedient, ende tselve niet langer en dachte te lijden, dat sijn lijf ende goet voor de Coninginne was, ende bad, dat sij ten lesten selfs hem eens recht wilde doen. Maer hij hierdeur bemerckende dat sijn voornemen de Coninginne ontdeckt was, nam voor sijn saken te verhaesten, ende ontboot dien nacht eenige heeren ende edeluyden tsijnen huyse, mette welcke hij sijn voornemen meinde te executeren, hoewel dselve alles ongewapent waren. Den xviij[en] smorgens de Coninginne

van dese bijeencomtste in Essex huys verwitticht wesende, sondt Eggerthon, bewaerder vanden segel ende 2 andere vande voornaemtste van haeren Raedt metten grooten richter van Engelant aen hem om hem op hare indignatie te bevelen hem stille te houden ende niet te moveren. Hij dede dselve terstont alles sequestreren in sijn huys ende gevangen nemen, doende dselve bewaren bij sijn volck, ende daernaer ging hij uyten huyse mette Graven van Rutlant ende Southampton, de Lords Crumwel, Sandois, Montegel, sijn secretaris Herry Creef ende andere heeren ende edeluyden tot omtrent 100 personen toe, toinende op de straten totte luyden een fier gelaet, clagende over t'ongelijck dat hem geschiede, ende seide dat die vanden raedt hem in sijn huys hadden willen doen vermoorden, ende dat Cobham ende Raly daeraf de exploicteurs souden geweest hebben, ende commende also op de principale marckt vande stadt, tooch hij sijn rappier ende poignaert, gelijck mede deden alle de heeren ende edeluyden met heur dienaers, die bij hem waren, ende begonnen over de straten te loopen ende overluyde te roupen, dat men hem cracht ende gewelt dede, dat de burgers hem wilden bijstaen ende sijn leven beschermen tegen sijn vianden. Hierop creegh hij eerst een toeval van ontrent 700 ofte 800 knechts ende prentysen [1] vande winckels, maer geen sonderlingen aanhang van burgers, hoewel hij de principaelste straten deurliep, omdat de Coninginne daertegens eenige ordre in de stadt hadde doen stellen al van snachts te vooren, ende nu verstaende dat hij poochde de burgers op de been te helpen, sondt sij terstont herauten deur alle straten om de burgeren te bevelen dat se heur wachten souden Essex toe te vallen, daernaer noch ander herauten, scharpelijck bevelende dat alle personen Essex souden afwijcken, ende dewijle dit van hare sijde geschiede, liep den Graef met sijn volck vast deur de straten, daer onder wege bij hem quam den lord Meijer vande stadt met een groote suite, hem vermaenende stille te wesen ende heur geweer op te steecken, maer hij claechde denselven veel over t'ongelijck dat hem geschiede, ende seide tevreden te wesen hem selven in sijn handen gevangen te stellen, mits dat hij hem sijn leven wilde verseeckeren, die daerop antwoorde tot sulcx geen last te hebben ende ging also met hem eenige straten verre, Essex mette sijnen d'een sijde ende hij d'andere sijde, ende siende dat hij hem niet bewegen en konde sijn geweer op te steecken ofte hem stille te houden, scheide ten lesten wederom van hem af. Terstont daernaer gemoete Essex een Marischal

---

[1] Apprentice. — Leerjongen.

met een heraut, die opentlijck op de straten uytriep, dat de Coninginne Essex voor verrader hielt, ende alle die hem volgen souden; een van Essex suite meinde den heraut te deursteecken, maer hij ontreedet. Gelijcke herauten reden in andere straten om dselve vercondinge voor de derde reise alomme te doen, daerom niet alleen de burgers heur stille hielden, maer op veele plaetsen de kettingen begonnen te trecken. Den Graef al voorts gaende, quam ten lesten op een plaetse daer de kettingen opgetogen waren ende wilde met gewelt deur, daer vont hij eenige resistentie van ridders ende burgers so verre dat se naer hem schooten ende in sijn hoet ende mantel raeckten, ende sijn stiefvader Blunt seer gequetst werde, ende willende van daer een ander wech nemen om weder naer sijn huys te commen, vont de poorte gesloten ende daer oick resistentie, hebbende in t'innetrecken vande stadt gecommitteert die faute, dat hij de poorte niet beset en hadde, daer hij nochtans buyten woende. De rouwicheit vande proclamatien, die de herauten deden ende de resistentie die hem geschiede, causeerden dat veele niet alleen vande prentysen, die hem bij gevallen waren, maer oick van sijn suite, hem begaven, so dat sijn hoope hoe langer hoe cleinder werde, selfs den Graef van Rutlant geraeckte van hem wech, tsij om hem te begeven ofte in de foule. Essex dat bemerckende, ende siende dat sijn saken qualijck gingen, trachte naer sijn huys te commen, ende hoe hij langer ging, hoe hij swacker worde, so verre dat hij commende aen de reviere mer sijn vijfde starck was vande geenen, die de rappieren uyt hadden, ende dat in plaetse van burgers vele kinderen hem bestonden te volgen als oft een rasende mensche hadde geweest. Hij ende Southampton wilden met een schuyte over de reviere naer sijn huys varen, maer daer en was niemant, die hem oversetten wilde, so dat hij eenen met gewelt daertoe moste dringen. Rutlant geraeckte in een ander schuyte ende liet se afdrijven naer de brug toe, ende quam daer aen een schip, daerinne hij hem meinde te verbergen. Terwijle Essex staten aldus qualijck liepen, was den capitein Ferdinand Gorges, Gouverneur van Wicht (hem selven meinende met dese lache daet te voorsien ende tleven te salveren) van hem afgegaen ende gecommen in Essex logement, seggende dat Essex hem daer sondt, om de gevangen heeren vanden Raet te ontslaen ende bij de Coninginne te brengen. De wachters des gelovende, lietense gaen, ende Essex quam so veel te laet thuys, dat hij se van verre noch sach wech gaen, ende was deur dat evenement noch veel meer ontset ende genouch als desperaet. De Coninginne hadde gedurende dese factie so van haer hofgesind als anders te wege gebracht

omtrent 1m peerden, daerover sij als Generael bij provisie stelde den lord Gray (die daechs te vooren uyte gevanckenisse ontslagen was) ende sondt hem terstont uyt om Essex huyse te besetten ende hem met alle sijn complicen gevangen te nemen, daertoe oick last gegeven worde aen alle de officiers van de justitie, ende in val dat Essex mocht poogen uyt sijn huys resistentie te doen, gaf sij last aen den heere Philps Sidnei (nu couragieuser als tvoerleden jaer in Vlaenderen) om 2 stucken geschuts uyten tour te halen om thuys te beschieten. Essex en wilde thuys niet openen, maer stelde hem te weer, daerom d'anderen wachten mosten naer tgeschut, dat tsavonts gecommen, werde thuys beschoten, daerinne waren meest alle de vrouwen vande heeren die met Essex waren geweest, die terstont daer een seer groot gekarm maeckten, so dat men snachts thuys most openen, daer doen gevangen werde den armen onbedachten Grave van Essex met Southampton ende meer anderen, committerende noch die onvoorsichticheyt, dat hij niet en trachte langes de reviere te ontseilen, daer hij nochtans wint ende getije daertoe seer voordelijck hadde. Den Grave van Rutlant werde uytet schip gehaelt ende mede gevangen met Blundt, John Davis, Beinum, de twee broeders vanden Graef van Noorthumberlant, Charles ende Joos Lamt. Parchy, den Graef van Betfort, de Lord of Ritche ende meer anderen werden op suspicie gevangen. Men ving mede rontsomme menichte van ridders ende heeren, die binnen Londen gecommen waren, sommigen om met Essex geweest te sijn, ende sommigen alleen op suspicie. Met Essex werden gevangen sijn twee secretarissen, sijn hofmeester ende veel andere officiers en dienaers, in vougen dat dien ende den volgende dach gevangen werden een groote menichte van heeren, ridders ende edeluyden, daeraf de 3 Graven gebracht werden in den tour, ende Blundt, Jhon Davis, ende de voorneemtste vande ridders ende dienaers van Essex ofte met hem geweest, in verscheiden toornen ende gevanckenissen. Heur desseinen waren geweest de stadt oproerich te maken, de Coninginne te verseeckeren ofte ten minsten met haer danck ofte ondanck den raedt te veranderen, ende dat se dat doen souden met schijn van heur vianden te hove te besetten, de Coninginne te voet te vallen ende de vianden van tlant aen te wijsen, mits dat se heur vande stadt ofte den thour konden verseeckeren. Essex was gemoveert uyt particulieren spijt, ende eenige vande heeren met hem wesende, maer de ridders ende edeluyden vande religie meest omdat se sagen, dat men heur factie mede wilde onderdrucken, gelijck de papistige factie geschiet was, om de regieringe absolutelijck aen de royalisten ofte den raet ende officiers vande Coninginne

te brengen om de landen geheel naer den appetit van dien te regieren. Vele estimeerden dese sake van een sonderling bedencken ende naerdelich voor de Evangelische religie ende seer dangereus voor dit lant, omdat apparent was, dat de factie van deselve religie nu wel so verre soude mogen uytgeroyt werden, dat de papisten met meer advantagie weder de overhant souden mogen crijgen. De Coninginne was in de sake weinich ontset, omdat se tstuck te vooren geweten hadde ende so goede ordre deur de stadt gestelt, dat den Graef niet en hadde konnen doen. Hoewel men meinde dat se met alle hardicheit tegen hem naer gewointe van alle monarchen soude doen procederen, alleer yemant van buyten hem hierinne quame te vermengen, tsij uyt Schotlant ofte uyt Spangien, die mogelijck niet dan troublen daer in tlant en soucken, behalven dat die vanden Raedt siende dattet tegen heure particuliere personen gemunt ware, de Coninginne tegen .dese arme heeren apparentelijck seer sullen animeren, daeraf men terstont de vruchte begonst te sien, omdat de Coninginne den xix[en] Februarij een verclaringe liet uytgaen ende publiceren, dat de Graven van Essex, Rutlant ende Southampton met meer andere edeluyden van qualiteit, wetende dat diverse van heure verradelijcke acten, so in Irlant met Tyrone beraemt als in Engelant, ontdeckt waren, op den xviij[en] hadden doen vangen den bewaerder van tgroote segel, den oppersten rechter in Engelant ende anderen van haren Raedt (gesonden tot Essex, ten einde hij openbaren soude sijn begeerten ende clachten, met belofte, dat dselve souden gehoort werden, indien hij wilde scheiden tgeselschap, die hij in sijn huys hadde doen vergaderen), dat sij last gegeven hadde dselve te vermoorden, indien sij heur souden vervoorden te ontcommen, ende daernaer in volle wapen een verraderlijcken inval in de stadt Londen hadden gedaen, ende sulcx in openbare rebellie waren vervallen, valschelijck uytgevende dat heur leven gesocht werde, ende andere inventien, om so de gemeenten op de been te maken ende verraderlijcke acten aen te rechten tegen haer persoin, haer stadt ende volck, om met de plunderinge van derselver goederen een deel desparaten menschen, sijn aenhangers, te versaden. Dat se contrarie de proclamatien bij haer herauten gedaen in wapenen waren gebleven ende diverse van haer onderdanen vermoort hadden, dat haer voornemen was belet ende de dry principaelste verraders, Essex, Rutlant ende Southampton in den tour gevangen met meer edeluyden van haer complicen, omdat de burgers vande stadt heur so getrou gethoint hadden, ende heur niet hadden willen bijvallen, dat se de burgers van deselve getrouwicheit ten hoochsten bedancte, ende dat se daerom voor

heur welvaert meer sorge sal dragen. Dat se noch niet en wiste hoe verre dese acte streckte ende wat personen voorder daermede besmet mochten sijn, maer naer de natuyre van alle rebellien, oirdelde dattet niet en was geschiet sonder instrumenten in diverse plaetsen gesonden te hebben, om de gemeenten tot oproer te verwecken, met lasteringe vande regieringe van haer principale dienaers, daerom sij belastte alle magistraten goede acht te nemen op alle onbekende personen ende de lasteraers van haer ofte haere regieringe, ende bij apprehensie van deselve, heure bose intentien te voorcommen, opdat de gemeinten in ruste gehouden worden, waeruyt alle man claerlijck konde oirdelen, dat de meininge niet en was dese sake te versoeten, maer met alle middelen totte uyterste bitterheit te brengen ende die op t'alderquaetste elck een voor te beelden.

Uyt Brabant liepen vast vele tijdingen vande jalousie, dwelcke was tusschen den Staten ende den Ertshertoge, omdat de Staten groote middelen geconsenteert hebbende, selfs die wilden administreren tot betalinge van tcrijsvolck, opdat die niet gediverteert en werden ende tcrijsvolck onbetaelt gelaten, sonderlings omdat sij sagen dat de hofhoudinge vanden Ertshertoge ende de Infante so uytermaten costelijck afliep, dat vele uytgaven, dat se daerinne consumeerden bij 30[cm] ℒ jaerlijcx, daertegen den Ertshertoge hem formaliseerde, willende selfs den macht hebben om over de penningen te administreren.

De Staten van Hollant vergaderden den xx[en] Februarij bijeen om te delibereren op de laest geconsenteerde middelen, die te beneficieren, ende waert mogelijck te compasseren tegen de lasten ende gedragen consenten, omdat se anders daertoe te corte quamen, mitsgaders om noch eenige nieuwe middelen op te stellen, ende bleven bijeen totten iij[en] Marty toe. In heur vergaderinge werden naer gewoente veel nieuwe middelen voorgeslagen, maer daer en werde ten lesten niet aengenomen dan (noch op rapport) bewillicht een halve capitale impositie op den naem van ruytergelt, te heffen. Men delibereerde mede om ordre op de Almiraliteit te stellen om dselve uytet groote verloop te redden, ende op tstuck vande justitie van tlant, maer omdat de steden geinteresseert in de regieringe vande Almiraliteit geen redres van dien wilden lijden, liepet al infructeus af.

Den xxv[en] Febrnarij cregen de Staten Generael brieven van Caron, houdende vande swaricheit der saken van Essex, dwelcke daerinne seer ontset ende becommert waren, niet om de sake wille, die heur niet aen en stont maer om de vrese, die se hadden, dat mogelijck eenige calumniateur daerdeur oirsake souden nemen heuren staet bij de Coninginne in bedencken

te brengen, als of de Staten zijn sake hadden toegestaen, die doch niet lievers en sien als de gerusticheit vanden staet van Engelant, mits de beroerte van denselve heur niet dan schaedelijck kan wesen.

Den xxvj^{en} Februarij hadde Sijn Ex^{cie} mette ruyteren van Wachtendonck een convoy doen doen van cruyt ende andere amunitie naer thuys te Cracou, ende so se in twedercommen waren, ontmoeten zij veel cornetten ruyteren vanden viant (die eenige heeren naer Dusseldorp geconvoyeert hadden tegen de bruyloftfeeste vanden Marquis van Burgau met Jouffrou Sibille van Cleef.) Deze sloegen heur in de vlucht ende cregen wel 30 peerden ende ruyteren, dewijle de anderen niet en wisten dat daerontrent viant was. Dit huwelijck was bij den Keiser aengedreven, omdat hij alle de kinderen vanden Ertshertoge Ferdinando van Tyrol gedaen ontbloot hebbende van heur patrimoniale goederen, onder pretext dat den vader hem mishuwelijckt hadde, nu dselve sochte te brengen in andere huysen om so weder ander goet te mogen crijgen. Deze alliantie was velen in dese landen seer suspect, omdat se metten huyse van Oistenrijck geschiede, die alles deser landen viant waren, ende dat oick desen Marquis uytermaten Jesuitich was, met wiens alliantie men socht alle de goederen van Cleef aen Oistenrijck te brengen, in val den Furst quame te stervens onder kinderen.

De maent van Maerte was deurgaens quackelende weder met veel coude vriesende dagen, maer en maeckte nergens geen vast ijs.

In tbegin van dese maent toogh den Grave van Noorthumberlant in haeste naer Zeelant om in Engelant te commen, daer hij vande Coninginne bescreven was, niettegenstaende eenige excusen, die hij soude mogen nemen, doch om tquade weder most hij noch eenige dagen in Zeelant blijven. In de beroerte van Engelant waren mede 2 van sijn broeders gevangen. Vele meinden dat hij so hart bescreven was, om mede te staen over de jurisdictie vande sake van Essex ende vande anderen, daermede men in Engelant seer doende was, ende den lesten vande voorleden maent werde daerinne so verre geprocedeert, dat Essex ende Southampton opentlijck ter doot gecondemneert waren, wesende sijn rechters den Lord Buchorst, grooten Tresorier, representerende de Ma^{t}, geassisteerd met alle de coninglijcke officieren. De Pairs waren 7 Graven, 1 Viconte ende 15 banderheeren, als de Graven van Oxfort, Scheresbery, Derbie, Comberland, Worcester, Sussex, Hertfort, Lincoln ende Nottigam, Viconte de Bundin ende de Baroenen de la Ware, Morlay, Cobham, Staffort, Grey, Lumbey, Windsore, Ritche, Darcy, Shandois, Humsden, Sr Jhon de Bletho, Burgley, Compton ende Hauwert van Waldon. Essex ende Southampton hadden

gaerne gerecuseert heur particuliere vianden, die in de vergaderinge saten, maer dat werde heur geweigert, ende mosten heur verantwoorden ende recht verwachten. Essex dat siende, voer voorts tot sijn defensie met hooge woorden, seggende dat hij geen verrader en was, dat hem noyt verraderie in thart en was gecommen, dat hij niet en wiste wat dat waere. Dat Cicil, Cobham ende Rhaly sijn vianden waren, dat sijn actien niet en waren geweest tegen de Coninginne nochte haren staet, maer alleen om hem te wreecken van sijn vianden, accuseerde eenigen vanden Raedt van affectie aen den Coning van Spangien te draegen, die daerom niet en sochten dan den staet van Engelant onder schijn van pays te subverteren ende hem ende anderen (die daertegens waren geweest ende gaerne gesien hadden, dat men den Coning van Spangien op sijn eigen dam werck gegeven hadde) om den hals te helpen. Dat den Secretaris Cicil selve hadde willen voorderen den tytel vande Infante van Spangien totte croone van Engelant, waertegens Cicil hemselven ten besten mogelijck excuseerde mette heere Knouleys, seggende de woorden so niet gegaen te wesen. Essex excuseerde mede seer de andere heeren met hem gevangen, ende scheen weinich staets op de genaede te maecken, verhaelende dat hij mogelijck om geen genaede en soude spreecken, ende dede sijn excuse met een tamelijck goede constantie, altoos meest souckende te delueren, dat hij geen verradie tegen de Coninginne nochte haeren staet en hadde voorgehadt. Southampton humilieerde hem ende versochte genaede ende excuseerde hem ten besten mogelijck van verraderie, dan om te wesen een groot favorit van Essex moste hij met hem een fortune loopen. Ende naerdat sij beide hadden geseit ende den Raet voors. lang op de sake hadde gedelibereert, werde heur sententie van te moeten beide sterven uytgesproocken bij den Tresorier. Essex dat hoirende seide, ghij hebt mijn bloet gesocht, nu sult ghijt hebben, maer tsal in tlange ofte in tcorte over u hoofden noch gewroocken werden ende excuseerde nochmael seer Southampton ende alle de andere heeren. Southampton bad om genaede ende werden so tsamen weder naer den tour gevoert tot dat de Coninginne tottet doen executeren van deselve sententie soude disponeren. Tot tverhaesten van heur sake holp veel, dat eenige ridders hadden willen voornemen de Coninginne in haer camer te forceren, ende haer te doen teickenen een acte om Essex ende d'anderen uyten tour te verlossen, waerover den j^en Marty als een verrader gesleipt, gehangen ende weder afgesneden, noch levendich, gequartiert worde een Capitein genaemt Thomas Lee. Doch naer de sententie tegen den Graef van Essex uytgesproocken, werde

de executie getraineert totten vj^{en} tsavonts, dat de Coninginne last gaf mette executie tegen hem voorts te varen op morgen. Dit werde hem noch dien avont so hij al in sijn bedde lach aangeseit, waerom hij stracx opgestaen is, ende hem tot meditatie ende bidden begeven heeft den heelen nacht deur. Smorgens ter clocke vijf uyren heeft de Coninginne (naer haer gewoente in gelijcke executien) den ridder Careu afgeveerdicht om d'executie te doen ophouden. Ter clocke ses heeft sij geboden, dat men mette executie soude voorts varen, ende ter clocke 7 heeft sij ter contrarie wederom gesonden meester Kilgerey om die op te doen houden, maer eer die aen den tour quam, was d'executie al gedaen op een scavot gerecht binnen in den tour niet wijdt vande capelle, daerom de executie te sien doen gesonden waren de Graven van Comberlant ende Herfort met de lords Bindon, Hauwaert ende Courtenay. Den Graef van Essex daer gebracht wesende, dede een corte ende pertinente confessie van alle sijne sonden, principalijck in sijne jeucht gedaen, heeft God gebeden hem dselve te willen vergeven, mitsgaeders dit sijn laetste bloedich feit, versouckende dat sijn doot mochte geaccepteert sijn voor sacrificie van alle sijne misdaden ende voor alle de heeren ende edeluyden, die hij in trouble gebracht hadde. Daernaer heeft hij hem bereit totte doot, seggende dat hij geen Atheist nochte papist en was, maer bekenner vande ware Cristelijcke religie, daerinne hij van jongs opgevoet was. Seide dat hij noyt in gedachten hadde gehadt yet quaets voer te nemen tegen de Coninginne ofte haeren staet, dat hij alle de werelt syn doot vergaf, ende versocht dat alle de werelt hem vergeven wilde. Daernaer versocht hij dat alle de omstanders met hem een gebet onses heeren wilden seggen, dat met een goet verstant gedaen, heeft hij sijn tabbart ende wambois uytgedaen ende hem seer couragieuselijck ende patientelijck op den block nedergeleit, streckende sijn armen uyt ende roupende Heer Jesu ontfangt mijn siele. Den scherprechter heeft hem thooft met dry slaegen afgehouden, sonder dat hij hem merckelijk beroerde, maer naer de eerste slach vanden bijl leide hij sijn handen tsamen ende is so gestorven tot verblijdinge van alle sijne vianden, daeraf men seit dat Sr Walter Rhaly in een venster stont ende d'executie sach doen, ende bedroevinge van menich mensche, die vande ware religie waren, als eenige volgende dagen daernaer binnen ende buyten Londen wel te bemercken was, die seer speet dat de Spangiaerden aldus sagen sterven een van heur meeste vianden. Tottet executeren van Southampton en was om sijn sieckte wille geen last gegeven, daerom hij noch bleef sitten, gelijck mede Essex suster, Milaide Ritche, die veel vande heeren ende edelen tot dit geper-

suadeert hadde, ende daerom seer stricktelijck gehouden werden. So voor als naer hem werden mede geexecuteert sijn stiefvader Blunt, beide sijn Secretarissen ende de voornaemste officiers van sijn huys, die eenige kennisse van syn voornemen hadden gehadt, maer Rutlant met meest alle de andere heeren ende edeluyden werden alles opgehouden, doch daernaer mede gecondemneert de ridders Jhon Davis, ende Beinum ende Charles Davis was mede in groot pericule om een voorgaende dootslach bij hem gedaen, ende om sijn groot goet, daerop seer gevlamt werde. Voor Essex doot was bij hem gecommen den grooten Almiral Milord Hauwert, hem aenseggende, dewijle hij nu doch most sterven, dat hij de Coninginne ten gevalle wilde verclaren dry poincten ende haer daerinne believen, daertoe hij antwoorde te vreden te wesen, mits dat men hem weder dry cleine saken wilde consenteren. Hauwart versocht overleveringe van een brief in parquement gescreven, daer alle sijn geconfedereerden geteijckent hadden. Item vande swarte beurse, daerinne de confederatien lagen, die hij om den hals hadde, doen hij over de straten van Londen ging, ende uyterlijcke verclaringe van sijn intentie in sijn voornemen. Essex versocht voor sijn doot te mogen spreecken met Southampton, dat de Coninginne sijn vrouwe ende kinderen wilde genadich wesen ende vergeven aen so veel heeren ende edeluyden, die met hem onwetende in dit parquet alleen om sijnen twille gecommen waren. Ende antwoordende op de versoucken vanden Almiral, seide den brief mette borse verbrant te hebben, terwijle sijn huys beschooten werde, omdat daerdeur niemant meer in lijden soude commen, ende sijn meininge anders niet geweest te sijn als hem te wreecken van sijn vianden, ende uyten Raedt vande Coninginne te doen vertrecken de Pensionarissen vanden Coning van Spangien, die hij aen Hauwart noch noemde, begerende dat hij sulcx alles de Coninginne selfs wilde refereren. Hauwart antwoorde op sijn versoucken, consenteerde hem te mogen spreecken met Southampton, ende seide dat de andere poincten dependeerden vande goede geliefte vande Coninginne, die wel so barmhartich was, dat daeraen niet en viel te twijfelen, of sij soude daerinne alles doen wat haer mogelijck was. Southampton bij Essex commende, embrasseerden sij malcanderen, ende Essex beclaechde seer t'ongeluck van Southampton, dat hij om sijnen t'wille in lijden was gecommen, ende naer veele beclaechredenen over ende weder, waren sij weder van malcanderen gescheiden. Men verstont anders dat veele heeren in Engelant geintercedeert ende gebeden hadden voor den Grave van Rutland, ende dat daerom sijn sake opgehouden was.

In dese tijt was in Engelant den Hertoge van Bouillon bij den Coning van Vranckrijck daer gesonden, maer men en wiste niet opentlijck wat hij daer dede.

In tbegin van dese maent screven de Staten aen alle ritmeesteren ende capiteinen om heure compagnien te versterckeu elcx op tgetal van heur bestellinge, ende die gereet te hebben tegen den j^en Aprilis toecommende.

Den iiij^en Marty cregen de Staten Generael brieven van heuren agent in Vranckrijck van den xvij^en Februarij, houdende dat den Hertoge van Savoyen verstaende de comtste vanden Secretaris vanden Legaet vanden Paus naer Turino, snachts te vooren de poste hadde genomen ende naer Pavie was vertogen om metten Graef van Fuentes te spreecken, ende nu tegen hoipe vanden Coning van Vranckrijk ende van thof difficulteerde den pays te teickenen, omdat men afgeworpen hadde tfort Ste Catherine, dat hij daer en tusschen hadde doen revictailleren Bourg en Bresse, deur den Heere van Wigny, ende so men seide doen overvallen Charbonnieres. Dat den Paus Aldebrandino in poste naer den Hertoge hadde gesonden om hem tot aengaen van den pays te disponeren met comminatie selfs vande spirituelle ende temporelle macht, ende dat den Paus den Coning daervan hadde verwitticht. Dat den Coning meinde dat den Hertoch de vrede niet en soude aengaen ende daerom weder naer Lyons naer den constabel (die met Villeroy, Sillery ende Jamyn daer was) doen marcheren t'regement van Picardie. Dat den Coning verclaert hadde den pas aen de Spangiaerden bij pays niet te konnen weigeren, dan dat bij oirloge daervoeren geen vrese en was, nietemin dat de Staten bij pays altoos souden konnen weten, hoeveel volcx passeert, om heur desseinen daernaer te dirigeren. Dat den Coning aen den Prince van J'enville verbooden hadde met eenich volck in dienste vanden Ertshertoge te gaen op indignatie, niettegenstaende d'intercessie van Ayolc, Agent vanden Ertshertoge, ter contrarie, seggende den Coning oick voor de Staten des verboden te hebben. Dat den Coning op den ambassadeur Taxis niet wel te vreden en was, omdat hij eenige heimelijcke communicatien metten Hertoge van Savoyen hadde gehouden. Dat den Coning verclaerde tijdinge van sijn agent van Bruessel te hebben, dat de saken vande Ertshertogen waren in confusie, vol gebreck van gelde ende heur personen veracht vande Nederlantse heeren, omdat se de privilegien niet en onderhielden, dat se oick geen Nederlander in Vranckrijck tot Agent en hadden willen hebben, omdat dselve, hoe getrou die oick sijn, te seer naer heur vrijheit trachten, die men daerom onder moet houden ende tot sulcke secreete saken van state geen anderen en mach

gebruycken als Spangiaerts ofte Italianen. Dat den Coning verclaerde dat de preparaten in Biscayen cesseerden om 5^{m} man in de Nederlanden te brengen, doch dat hij Agent verstont, dat daer noch 12 schepen waren met Wackene ende 16 galeijen voor Spinola om naer Vlaenderen te gaen, ende dat hij achte dat den Ertshertoge oick trachten soude sijn secours te crijgen. Dat in Biscayen waren 400^{m} ducaten, die se niet en wisten hoe over te brengen, dewijle den Coning van Vranckrijck geweigert hadde die deur sijn lant te laten passeren op pretext dat de coopluyden van sijn lant onder dien schijn mede veel gelts, mochten uytvoeren. Dat den Ertshertoge de Coninginne van Engelant hadde doen aengeven, dat se niet en hadde te bevresen voor de comtste van sijn volck uit Spangien, dewijle die niet tegen haer, maer tegen de Staten quamen, ende dat se soude willen doen voortsgaen de handelinge van pays met bravade presentatie, dat hij haer gedeputeerden soude doen defroyeren, indien sij in sijn lant wilden commen tracteren, maer dat sij des afgeslagen hadde.

Den vij^{en} Marty quam tijdinge van Bruessel, dat ordre gestelt was om alle de gevangenen tegen den Almirante te wisselen; ende om de rantsoenen ende costen hier te mogen betalen, quam een wissel van 75^{m} £ ter dispositie van den Almirante, waerom den Almirante tstuck van alle de verteerde costen ende rantsoenen terstont dede accommoderen, ende de Staten Generael om een uytcomtste in de sake te vinden, resolveerden daernaer dat alle heur crijsvolck nopende t'rantsoen der gevangenen vanden viant, souden moeten te vreeden wesen metten tauxe van tquartier, sonder aenschou te nemen, dat se daermede so veel menschen in heuren dienst wesende offendeerden, ende dat se vanden Almirante onder pretext vande gemaeckte rantsoenen te ontgaen, afgeperst hadden noch 6^{m} £. Dit deden sij om beter middel te hebben om Graef Lodewijck voor den Almirante ende de heere Vere voor Luys del Villar te contenteren, om niet genootsaeckt te wesen daertoe penningen uyte provincien te trecken, die bij dit accoort meest gebeneficieert mogen sijn.

Den x^{en} Marty creegh men tijdinge dat den viant thooft noch al naer Oisteinde hadde, ende daertoe alle sijn voetvolck uyt Brabant naer Vlaenderen dede marcheren, ende mits alle advertentien nu lange daerop hadden geloopen, ende de Staten vreesden dat den Heere van Cruyningen de travail van tbeleg niet en soude konnen verdragen mits sijn indispositie, ende dat daerom de saken mosten versuymt werden, hadden sij al over eenige dagen den selven heere van daer ontboden ende bescreven om hem

in andere saken te gebruycken, [1] ende men tracteerde vast metten Colonnel van der Noot, om daerinne te gaen, ende geduyrende tbeleg daer te commanderen, die tselve wel bereit was te doen, mits daerop treckende gagie, twelcke wat vreemt dochte, omdat geen ander Colonnellen op sulcke commandementen gagie en trecken. Anders begonnen de Staten oick seer te besoigneren om de fortificatie vande plaetse te doen verhaesten, ende dselve met meer volcx ende amunitie te doen voorsien.

Den xiiij[en] Marty cregen de Staten Generael brieven van Aerssen vanden 24[en] Februarij, houdende dat den pays doen noch gedifficulteert werde,

---

[1] Sedert eenigen tijd schenen de Staten Generaal tot de overtuiging gekomen te zijn, dat de Heer van Cruyningen niet was opgewassen tegen de zwaarwigtige taak van bevelhebber in eene belegerde vesting. In Januarij bijv. was er eene rekening bij hen ingekomen over eenige duizende guldens tot fortificatiewerken bestemd, welke zoo vol onnaauwkeurigheden was, dat men besloot ze »met goede discretie« aan den gedeputeerde Coren te Ostende te zenden, om daaromtrent een onderzoek in te stellen. Meer dan waarschijnlijk is het, dat de rapporten van Coren veel tot die minder gunstige meening hebben bijgedragen: ten minste deze schijnt het nog al oneens geweest te zijn met van Cruyningen. Een zeer goed ingelichte spion berigtte den vijand, »que pendant l'espace qu'il avoit sejourné en Ostende, y étoit arrivé un commissaire, expres envoyé de la part des Etatz, afin d'aviser aux plus urgentes refections des degatz de la mer; qu'entre le Gouverneur et ce même commissaire s'étoit passées de longues contestations.« (De Bonours, Le memorable siege d'Ostende, pag. 6). Den 14[en] Februarij schreef Coren aan de Staten Generaal, dat noodzakelijk naar Ostende gezonden moest worden »een goede Coronel ofte twee alsoe die Heere Gouverneur niet alleenlick qualick te voet maer oick seer qualick bespraect is.« (Lias loopende, 1601, op het Rijks Arch.).

Den 2[en] Maart besloten de Generale Staten na gehoord advies van den Raad van State en van Zijn Ex[cie], den Heer van Cruyningen aan te schrijven: »Alzoo men Zijn L. van meyninge is te gebruycken in eenigen dienst vanden lande, dat dezelve daerom niet laten en wil, hem terstonts herwaerts te vervuegen ende zijne zaken daernae te schicken om alhier een ruymen tijt te blijven. Zijn L. adverterende dat men op het commandement binnen Ostende heeft versien.« Later werd besloten, het woord »middelertijt« in den laatsten volzin in te lasschen. (Resol. van den Raad van State, 6 Maart 1601.)

De Prins was van oordeel, dat men Vere naar Ostende moest zenden, maar daar hij begreep, dat deze het commandement niet zoude op zich nemen zonder vergunning van Koningin Elisabeth, meende hij, dat niemand daartoe beter geschikt was dan de Kolonel van der Noot, wien men eene voorloopige acte zou kunnen geven. (Resol. van den Raad van State, 3 Maart 1601). Met dit voorstel vereenigde de Raad zich twee dagen later, en ook de Generale Staten hechtten er hunne goedkeuring aan.

Eenigen tijd daarna adviseerde de Prins, dat de Raad van State den Heer van Cruyningen »rondelijck ende courtoiselijck zoude aenseggen de redenen waerom dat zij Zijn L. vuyt Ostende hebben ontboden« (Resol. van de St. Gen. 20 Maart 1601), en eene maand later besloten de Generale Staten, de Staten van Zeeland te verzoeken, den Heer van Cruyningen weder van hunnentwege in den Raed van State te willen stellen op zijn voorgaande tractement, en werd voorgeslagen, hem van wege de generaliteit aan te bieden het commissarisschap-generaal van de monsteringen. (Id. 21 April 1601.) Uit de resolutiën van den Raad van State blijkt, dat hij daarin den 26[sten] November daaraanvolgende weder zitting nam.

ende dat den Hertoge van Savoyen 15 dagen tijts versocht hadde om hem te beraden, of hij den pays soude teickenen ofte niet. Doch eer de Staten desen brief ontfingen was den pays bij hem al geteickent, geagreert ende aengenomen. Hij schreef mede, dat den Coning ende sijne officiers als noch persisteerden, indien de oirlogen voirts gingen, dat hij dan dese landen geen gelt en soude konnen geven, mits sij meer vruchts vande oirlogen souden trecken als van tgelt, maer indien den pays aenging, dat hij dan so veel soude furneren als tvoorleden jare, te weten 150m cronen. Dat oick den Coning hem verseeckert hadde, dat vande vredehandelinge van Engelant niet commen en soude, ende dat hij daer verstaen hadde, dat de rustinge van Spangien noch voortging, ende dat daerom aldaer gearresteert waren alle de France schepen, onder pretext, dat die gelt uytet lant tegen de ordre voeren, ende dat den Coning in wederwraeck geweigert hadde tSpaense gelt deur sijn lant te laten gaen, dat men vermoede dat se mette selve France schepen de oversettinge van heur volck in t'Nederlant souden willen doen.

Den xven Marty quamen uyt Vrieslant wederom in den Hage de Heeren Foock ende Voocht hebbende de saken daer so verre gebracht, dat de differenten waren ten deele ter neder geleit, ende dat de Staten van tlant t'collegie wederom bijeen hadden gebracht ende doen commen tot Lieuwaerden, ende daertoe alle de proceduren van thof geenerveert van cracht ende executie, ende om de sake gehelijck te assopieren, werde bij eenigen in de Staten aldaer so verre genegocieert, dat de Staten eyntelijck waren ontslooten alle degeenen, die van wegen heure provincie in regieringe waren geweest tegen May toecommende af te setten ende privatos te maken, om also sonder bedeencken van dese ofte van die alle die heete turbulenten geesten quyt te worden ende geheel nieuwe ende anderen in de regieringe te committeren, twelcke bij velen seer vreemt gevonden worde, vresende dat deur nieuwe ende in regieringe onervarene lichtelijck meer misverstant soude konnen ontstaen als nu ter neder geleit was. Dit ende de swaericheiden in de regieringe van Groningen ende Omlanden ende van Zeelant scheen een groote verachteringe in de saken vande Generaliteit te sullen maken, indien den pays van Savoyen voerts ging, ende een deel vande macht van die oirlogen tot assistentie van den Ertshertoge quame, daeraf vast alle dagen meer advertentien quamen.

De Staten van Hollant waren wederom bij een vergadert vanden xijen Marty af totten xixen toe op tstuck om nieuwe middelen op te stellen ende de anderen te beneficieren, ende resolveerden ten lesten eintelijck te heffen

een halve capitale impositie onder den naem van ruytergelt ende verhoginge vanden iij^{en} penning in de imposten van wijn ende bier ende van tlindelaken.

Den xxj^{en} Marty werden twee vischers schuyten voor Schevelinge genomen bij een schuyte van Duynkercke so naer aen lant, dat ment sien konde, daerover onder de vischers aldaer een grooten schrick quam.

Overmits men alle preparatie begonst te doen om de gevangenen vanden viant tegen die vande Staten te wisselen tegen den iiij^{en} Aprilis volgende tbescheit daertoe vanden Ertshertoge gecommen, sonden de Staten Generael den xxij^{en} Marty naer Brabant den commissaris Francois Doublet met passport vanden Almirante ende de lijsten der gevangenen om te sien, hoe naer dselven tot Antwerpen waren. Men hoirde noch van alle canten dat tbelег van Oisteinde voorts ging ende dat den Ertshertoge middelertijt om alle invallen in Brabant ofte diversien te beletten, alle sijn ruyterie deur de steden van Brabant liet verdeilen. Dat hij afgereickent hadde mette gemutineerden van Diest ende daeraen wel gespilt 20^{en} ℒ om heur te betalen boven tgeene sij uyte contributien hadden getogen, ende dat hij naer Weert gesonden hadde een goet getal commissarissen om mette gemutineerden aldaer mede af te reeckenen.

Men verstont oick dat wederom eenich misverstant ontstaen was tusschen den Graef ende de stadt van Emden, omdat de Graef de wachten vande stadt wilde afgeschaft hebben, mitsgaders de impositien in stadt opgestelt tot vindinge van heur lasten, ende dat hij daer eintelijck meester wilde wesen, daerop bij eenigen uytgegeven worde, dat den Graef heimelijck eenige ruyteren hadde gelicht ende de stadt hadde willen innemen.

Overmits de consequentie vande sake tot Ceulen seer verre sach, dat men voor bastarden soude houden ofte oirdelen alle degenen, wiens ouders niet in de Pauselijke religie getrout en waren, ende dat sulcx oick seer schadelijck was voor alle allianlien, die in dese landen ofte uyt dese landen in huwelijcken geschieden ende van groot bedencken voor de gemeine commercien, omdat alle personen uyt dese landen bij dien wech pericule souden mogen loopen, dat heure copmanschappe heur in Duytslant met sulcke calangien afhandich gemaeckt souden konnen worden, so hebben de Raden van State den xxiij^{en} Marty, antwoordende op seeckere clachtbrieven vande gedeputeerden vanden Westfalischen Creits, aen deselve mede gescreven, dat sij souden willen de hant daer aen houden, dat sulcke proceduren mogen ophouden ende voerhoet worden om redenen voors., ofte so men den vianden te gevalle daermede voorts souden willen gaen, dat dan de onderdanen van denselven Creits lichtelijck deser landen crijs-

volck souden verwecken om sulcx te wreecken, twelck sij qualijck souden konnen verhinderen.

Den Grave van Hohenloe quam den xxv^en^ Marty in den Hage om sijn private saken.

Den xxviij^en^ Marty werde wederom voor Scheveling een vischers schuyte genomen, twelcke een groote crete ende verslagentheit onder den vischers maeckte.

Ten selven dage begonnen de Staten Generael commissarissen uyt te senden ende ordre te stellen om alle de gevangenen vanden viant vanden slach van Vlaenderen uyte steden te trecken ende bijeen te brengen om naer Lillo gevoert ende daer gewisselt te mogen werden tegen den iiij^en^ Aprilis, maer mits den Almirante sijn eigen uytcomste in bedencken begonst te stellen, ende daerom versocht hadde mede te mogen uytgaen ende aen de Staten gesonden hadde een formulier van een obligatie ende borchtochte voer de gevangenen van Spangien, hebben de Staten Generael niet goet gevonden hem terstont mede uyt te laten eer heur bleeck vande loscomminge van alle de gevangenen van t'Nederlant, behalven dat den Almirante sijn cautien voor de gevangenen van Spangien geclausuleert hadde, te sullen vrij sijn, bij aldien hij middelertijt quame te sterven; twelcke de Staten also niet en verstonden, maer meinden dat sij, ontslagen hebbende sijn persoin, van heur sijde voldaen hadden, ende dat hij daerom cautie moste stellen voor de effectuele voldoeninge oick van sijne sijde. Nietemin om hem geen naerdencken te maken, screven aen hem dat sij begeerden de obligatie ende borchtochten ingestelt te hebben naer den teneur van t'accoort, ende dewijle de wisselinge vande gevangenen van t'Nederlant doch voor soude moeten gaen, dat hij die wilde doen voorts gaen, om dan op sijn sake alleen te letten. Dat men ter goeder trouwen t'accoort soude volbrengen, ende so hij meinde dat in de wisselinge swaricheit soude vallen, dat hij den Staten ten eersten daeraf wilde verwittigen, om geen voorder costen te doen, die doch tot sijne lasten souden moeten commen, ende daermede niet te vreden sijnde, deden den xxix^en^ tsavonts deur den Heere van Tympel daertoe noch aen hem scrijven.

Den xxix^en^ Marty creegh men noch al tijdinge van tbeleg op Oisteinde gedestineert, waerom de Staten ordre stelden om meer volcx daerinne te senden, ende de stadt van alles wel te doen voersien.

Desen dach werden eintelijck afgeveerdicht den Vice-Almiral Jan Garbrants met sijn vier commissarissen ende de scheepscapiteinen die op de custen van Vlaenderen souden gaen, met last heur derwerts te maken so

haest doenlijck soude wesen, daertoe oick aen alle de capiteinen commissien gegeven werden. daerop sij ten selven dage eedt deden aan Sijn Ex^{cie} ende eenige gedeputeerden van de Staten Generael.

In tbegin van April was men vast doende om alle de gevangenen voer Dordrecht bijeen te doen commen volgende den bestemden dach, maer alst op t'nijpen quam, difficulteerde den Almirante selfs de wisselinge, willende eerst verseeckert wesen vande middelen tot sijn loscommen, ende dat de heeren Staten eerst souden verclaren met wat cautien sij sullen te vrede wesen nopende tstuck vande gevangenen van Spangien, omdat hij vreesde, dat men daerop naderhant soude disputeren. ende hem sijn loscomminge traineren. Doch de Staten lasten evenwel voorts te gaen mettet bijeenbrengen vande gevangenen, om van heur sijde te thoinen, dat se bereit waren de wisselinge te doen. Ende om den Almirante mede te interpreteren tstuck vande cautien, ontwierpen sij daertoe een obligatie ende noemden 12 personen om elcx vcor 25^m £ cautionaris te worden; ende om de wisselinge met ordre te doen doen, committeerden sij daertoe den heere van Tympel ende heuren Advocaet-Fiscael, die den iij^{en} Aprilis uyten Hage vertogen naer Rotterdam, daer se ordre stelden om den gevangenen daer wesende mede te nemen, ende voor Rimmerswale, daer se gelast waren te blijven met de gevangenen op bescheit, verseeckert te mogen wesen met 2 oirlochschepen, ende toogen so den iiij^{en} voorts naer Dordrecht, daer de gansche gemeente op de been was, meinende dat den Almirante selfs quame. Hier stelden sij mede ordre om alle de schepen daer gevangenen inne waren te voorsien met noch 5 dagen vivres, danckten daernaer af ende sonden wederom de schepen met alle de commissarissen, die de gevangenen daer gebracht hadden, ende namen op twee schepen noch mede 60 soldaten vande compagnie van Solms, ende sijn so den v^{en} tseil gegaen ende gecommen tot voor de plate, daer sijt om den starcken contrarien wint strijcken mosten. Den vj^{en} en konden sij niet voorder commen als voor Vianen, omdat de wint noch verhief. Den vij^{en} quamen sij voor Rimmerswale ende vonden daer de twee versochte oirlochschepen, daerom sij tconvoy van soldaten wederom sonden, ende verstaende dat de gevangenen van Zeelant van Lillo wederom gesonden waren, hebben sij de schepen met gevangenen in bewaringe vande 2 oirlochschepen daergelaten, ende sijn selfs mette jachte naer Lillo gevaren om te verstaen wat den commissaris Doublet in Brabant hadde genegotieert, ofte wat ordre vanden Ertshertoge totte wisselinge was gestelt. Item vande gedeputeerden van Zeelant te vernemen wat ordre gestelt mocht

wesen tottet bijbrengen vande gevangenen uyt heure steden. Tsavonts daer commende, en vonden sij geen ordre vanden Ertshertoge totte wisselinge, maer wel den commissaris Doublet, die al op Dynsdage van Antwerpen was gescheiden ende bij brieven aen de Staten Generael gescreven hadde sijn besoigne. Zij hebben hun last aen de gedeputeerden van Zeelant gethoint ende versocht, dat se de gevangenen wederom ontbieden souden, omdat dselve bij misverstant terugge ontboden, ende sulcx desen dach weder naer Zeelant gesonden waren. Sij hebben Doublet weder gesonden naer Antwerpen ende gelast daer te blijven totte wisselinge toe, van alles goede notitie te houden ende den gecommitteerden te verwittigen. Sij screven mede aen Don Augustijn Messie, dat se mette gevangenen daer waren, bereit om de wisselinge te doen, indien hij mer last daertoe vanden Ertshertoge hadde, daermede Doublet den viij^{en} vertooch, ende den heere van Tympel ende Fiscael voeren wederom naer Rimmerswale, versocht hebbende op die van Zeelant alle depeschen te openen, ende naer verlesinge aen heur naer Rimmerswale te senden. Sij hadden met Doublet laten uytgaen de alferes Juan de Cariague ende St Jago de Brandeso met last dat Cariague wederom soude commen, ende heur rapporteren de eintelijcke intentie vanden Ertshertoge in desen. Den ix^{en} deden sij aen de gevangenen uytdeilen vivres voor noch 3 dagen, ende deden andere tot Bergen op den Zoem coopen. Des naernoens quamen daer bij heur den Colonnel Luys del Villar met Luys de Olivera, ende den Gouverneur van St Thomé, ende bij heur den Commissaris Anthonio de Chauregy met last vanden Almirante totte wisselinge, daerom sij terstont gescreven hebben aen den Gouverneur van Bergen op den Zoem om de gevangenen daer sijnde van vivres te voorsien ende heur in een schip op Lillo naer te schicken, ende oick aen de Gecommitteerde Raden in Zeelant om alle de gevangenen uyt Zeelant terstont in schepen weder naer Lillo te senden. Tsavonts quam noch bij heur van Antwerpen den voors. Cariague met brieven van Don Augustijn, dat hij last hadde de wisselinge niet te doen sonder d'ordre vanden Almirante, maer daertoe gansch bereit was so haest die ordre gecommen soude wesen. Doublet schreef mede ten selven einde. Den x^{en} sijn sij met alle de schepen ende de schepen van oirloge tseil gegaen, om naer Lillo te commen, maer mosten mits den grooten tempeest voor Woensdrecht blijven leggen.

Den xj^{en} quamen sij voor Lillo, ende sonden terstont van daer naer Antwerpen Olivera voorn^{t} ende Cariage met noch 15 ofte 16 gevangenen ende de ordre vanden Almirante, daerop Don Augustijn dien nacht alle

de gevangenen, die in Antwerpen waren in dry schepen heeft doen gaen, ende op den xij^{en} met twee schepen van oirloge doen sacken tot beneden Oirdam, seindende den capitein Symon Antheunis, om te verclaren dat de gevangenen daer waren, gereet om gewisselt te worden, ende met hem quam wederom Doublet, verclarende van gelijcken, ende mede brengende 8 ofte 10 gevangenen, ende seide dat alle de gevangenen die tot Antwerpen waren geweest daer waren op 8 ofte 9 naer, die sieckelijck in gasthuijs lagen, ende mette saloupe quam mede af een scheepscapitein vanden viant genaemt Jan de Bouf. Daernaer sonden de Gedeputeerden naer Oirdam ontrent 150 gevangenen, om daer te lossen ende vande onsen weder inne te nemen, daertoe eenige ledige schepen met gingen, daertegen den capitein Symon Antheunis aen de Gedeputeerden wederom sondt ontrent 200 gevangenen mit conditie dat wij hem de reste hier wesende noch dien avont souden senden, twelcke geschiede, ende omdat de gevangenen van Zeelant noch niet gecommen en waren, werde bij den viant swaricheit gemaeckt de reste van onse gevangenen te laten volgen, gelijck sij verclaerden al gedaen te sullen hebben, indien d'anderen gecommen hadden geweest. Geduyrende de wisselinge quamen aen de oirlochschepen voor Lillo, den capitein Maes, commanderende voor Antwerpen met 2 andere capiteinen genaemt Hendrick ende Volckert Rol, van Hoorn, ende brachten met heur noch 8 ofte 10 gevangenen, verclarende dat sij de reste vande gevangenen, wesende noch in de 60, geset hadden in een van onse schepen, ende tselve daer doen blijven op t'ancker totdat de gevangenen van Zeelant souden aencommen, dat men se daerom van hier wilde spijsen ofte dat sij se wederom mosten brengen naer Antwerpen, twelcke mogelijck wat alteratie soude maken. De capiteinen vanden viant hebben een rous gedroncken ende sijn tsavonts wederom geroeit, mette welcke de Gecommitteerden vivres voor heur gevangenen sonden, omdat sij alle de reste vande gevangenen vanden viant hier wesende al naer Oirdam gesonden hadden. Hebben daernaer aen de Gecommitteerden van Zeelant tot Lillo wesende, versocht dat se noch eens ernstelijck naer Zeelant wilden scrijven om doch den gevangenen te senden ende de landen van dese groote costen te verlichten. Luys del Villar hadde verclaert gelast te wesen hier te blijven tot dat de wisselinge gedaen soude wesen, maer den xiij^{en} siende, dat die van Zeelant noch niet en quamen, ende oick sieckelijck wesende, heeft hij begeert mede te mogen gaen, twelcke de Gedeputeerden sonder swarieheit geconsenteert hebben, omdat in allen gevalle den Almirante noch sadt. Des naermiddachs ontfingen de Gecommitteerde brieven uyt

Zeelant, dat men om seeckere cleine pretensien vande cipiers ende provoosten de gevangenen noch niet en konde senden. De Gecommitteerden screven terstont wederom, dat heur sulcx vreemt dochte, ende dat men daermede de Generaliteit op meerder oncosten van verteeringe ende dachgelden van schepen ende commissarissen brachte dan dselve pretensie bedroege, die doch Hans van der Veecke alles tot sijnen laste genomen hadde ter ordonnantie vande Staten Generael; dat oick niet en viel te simpotiseren op eenige gevangenen noch terug gehouden [1], dewijle den Almirante noch sat, ende dat se daerom de gevangenen terstont wilden senden ende de Generaliteit op geen meerder costen drijven, ende oick te mogen doen uyte miserie trecken de gevangenen, die noch tot Oirdam lagen, ten welcken einde de Gecommitteerden van Zeelant mede screven. Middelertijt hebben sij den losgecommen gevangenen in verscheiden schepen naer Hollant ende Zeelant gesonden ten getale van 216, naerdat se die hadden doen opteickenen ende hebben dselve met een vande Hollantse oirlochschepen doen convoyeren tot aen de kille van Dordrecht.

Tsavonts sondt Luys del Villar in een saloupe de 9 gevangenen, die tot Antwerpen in tgasthuys hadden gelegen, daeraf eenigen de beenen bedurven ende van coude afgeset waren. Den xiiij^en wachten de Gecommitteerden op de gevangenen van Zeelant, ende sonden aen de heuren voor Oirdam leggende wederom vivres, vande welcken Symon Antheunis noch 11 liet los commen. Den xv^en lieten die van den viant vragen of de gevangenen van Zeelant oick commen souden, ende hoewel men verseeckerde jae, nochtans siende de halve vloet ingegaen, ontbooden sy dat se wel sagen datter niet afcommen en soude, ende dat se mette gevangenen weder naer Antwerpen wilden gaen, ende terwijle men heur dede versoucken noch desen avont te willen blijven, quamen ontrent 4 uyren de schepen mette Zeeusche gevangenen aen, uytgeseit alleen 10, die ter Goes hadden geseten, maer de Gecommitteerden tselve dissimulerende, ontbooden den viant dat se alles gecommen waren, ende derselver namen hebbende doen

---

[1] „Wij hebben Uw M. E. op den ij^en deser gescreven„, lezen wij in een brief vande Gecommitteerde raden van Zeeland aan de Staten Generaal van den 5^en April 1601, „dat wij bericht worden dat noch eenige gevangenen op de galleijen worden gehouden namentlijk degene die met deselve vuyt Spaignen zijn overgecomen, ende dat de Generael Spinola difficulteert deselve te laten los gaen sonder daerop te hebben naerder bevel vanden Coninck van Spaignen soo geseyt wert; daerop wij Uw M. E. bij dezen wel hebben willen adverteren dat wij niet en souden connen de gevangene Spaignaerden van aldaer laten vertrekken sonder dat men al vooren versekert zij dat de gevangenen vande galeije los gelaten ende mede sullen worden gelevert.„ (Lias loopende, 1601, Rijks Archief.)

opteickenen, sonden sij dselve noch dien avont naer Oirdam, daer den viant dselve op de twee oirlochschepen nam, ende liet terstont de gevangenen van dese landen met de schepen alles wederom keeren. Doen deden de Gedeputeerden op de schantse van Lillo ende Liefkenshouck ende op de oirlochschepen alomme afschieten, ende onder dien eenige schoten met scharp naer den viant doen, om te thoinen, dattet bestant nu uyt was. Geduyrende dit bestant hadden de scheepscapiteinen van beiden sijden met malcanderen veel gedroncken, ende d'een d'andere seer gebraveert ende uytgedaecht omme te vechten, waerop eenige Zeeusche capiteinen geseit hadden, indien de schepen van den viant dorsten blijven leggen voor Oirdam als tbestant uyt soude wesen, dat sij se dan wilden commen besoucken, dan so haest tbestant uyt was, maeckten de schepen vanden viant seil ende schooten mede rontsomme af, doch siende dat se deur den slappen wint, ende dattet getye verloopen was, niet en konden wech commen, deden sij tot heur verseeckertheit noch 2 oirlochschepen van Antwerpen afsacken tot snachts dat de vloet quam ende sij tsamen opvoeren. Den xvj^{en} lieten de Gedeputeerden tot Lillo een open brief aen Symon Anthonis, dat se tsedert de wisselinge hadden verstaen, dat ter Goes noch 9 ofte 10 gevangenen waren, dat se hem die toesonden ende versochten te willen procureren dat de resterende gevangenen, die noch tot Duynkercken, Sluys, Hulst ende anders saten mede metten eersten mochten ontslagen worden, volgende seeckere memorie die daer bij was, ende stelden voorts ordre dat de commanderende op Lillo de gevangenen van der Goes so haest sij commen souden metten selven brief naer Antwerpen soude senden, ende sijn daernaer mettet tweede oirlochschip van Hollant ende laeste los gecommen gevangenen afgevaren ende gecommen voor Willemstadt ende den xvij^{en} tot Rotterdam, afdanckende de resterende schepen ende wech sendende de gevangenen, daeraf den stierman van tschip uyt St Thomé gecommen, onderwege sterf, ende van alles den xviij^{en} in Staten Generael rapport gedaen. Dit stuck was wat solemnelijck beleit, omdat in dese landen noit so groote wisselinge nochte verlossinge van gevangenen t'effens en was gedaen.

In tbegin van dese maent hadde Sijn Ex^{cie} voorgenomen een aenslach op den viant ergens te maken ende daertoe aen de Plate doen commen ende blijven verscheiden bootsgesellen, maer om tgestadige quade weder en de grooten storm, bleef tselve te rugge, sodat tselve volck den vij^{en} wederom scheiden.

In dese tijt waren de Staten van Hollant weder vergadert om te vinden

de middelen, daeruyt sij mochten furneren heure consenten, ende naer veel overlegginge werde voorgeslagen, dat men van alle innecommende goederen op t'incommen mede soude mogen doen nemen het uytgaende convoy, mits dat dselve goederen uytvarende dan vrij souden wesen, ende dat men een gracelijcken impost soude setten op alle manufacturen in de eerste makinge ofte oppet touwe, mits dat dselve naderhant vervoert werdende oick vrij souden sijn van t'uytgaende convoy, uyt welcke twee voorgeslagen middelen staet gemaeckt worde so veel contributie te trecken dat men de Almiraliteiten van tlant in heur lopende te cort soude konnen verhelen ende staende houden, maer om dattet middel groot ende seer important was, en konden de Gedeputeerden vande steden daerop niet eintelijck verdragen, maer scheiden den xiij^{en} Aprilis om rapport aen heur principalen te doen, ende dan met naerder last weder bijeen te mogen commen.

Op de wisselinge der gevangenen tot Lillo waren aldaer met pasport gecommen vier dochters vanden heere van Aussy om te spreecken met heur moeye de vrouwe van Tympel ende Corbeeck, daer onder de outste was de wed^{e} van eenen Hertoge van Braunswijck ende de ij^{e} worde geseit te sullen gaen huwelijcken metten Grave van Houtekercke. Dese bleven tot Lillo tot ten xiiij^{en} toe, ende vertogen doen wederom naer Antwerpen.

In dese maent werde bij den Francoisen aen den Hertoge van Savoyen gerestitueert de steden Chambery ende Montmelian, omdat den Hertoge aen den Coning mede gedaen leveren hadde de citadelle van Bourg en Bresse, ende men verstont dat de Francoisen hiertoe meest quamen, op dat den Graef van Fuentes sijn leger (dat hij nu heel groot bijeen hadde) mede soude casseren ende wechgenomen soude werden de vreese van swaerder oirloch. Nietemin overmits Fuentes tleger noch al meest bijeen hielt, bleven de Italiaense potentaten meest in een sonderling bedencken, ende den Coning van Vranckrijck mede, so verre dat hij den Paus dede aenseggen dat hij selfs soude in Italien commen, indien Fuentes den leger niet en casseerde.

In dese tijt werde tot Vlissingen gevangen een stoelmaker ende der substituyt vanden Baillu genaemt Quaturf, om eenige correspondentie ende verraderie metten viant gedreven te hebben. Sij hadden heur sake we eenichsins gecommuniceert met Sijn Ex^{cie}, maer mochten wat te verr gegaen sijn, ofte dat de magistraet verstont, dat men sonder heur kenniss uyt heur stadt geen correspondentie metten viant en mocht drijven, end daerom gevangen wesende, werde de stoelmaker gepijnicht, die daerna

hem selven in de gevanckenisse verhing. Den substituyt was noch eenigen tijt daernaer gevangen ende werde ten lesten metten sweerde geexecuteert.

Tot Middelburch werde in dselve tijt gevangen eenen Jacques Vierendeel, coopman, die beschuldicht was van aen Richardot geopenbaert te hebben alle de marcken der Nederlantse coopluyden om daerdeur in Spangien te decouvreren alle derselver goederen, ten einde die dan te mogen aenslaen, twelcke ontdeckt worde deur eenige geintercipieerde brieven. Hij werde naer scharpelijck daerop gepijnicht, maer en wilde tstuck noit bekennen, hoewel de indicien heel starck waren, daeromme hij ten lesten wederom is ontslaegen.

Den xx^{en} Aprilis vertrock Don Emanuel, soin van Don Anthonio, om naer Vranckrijck te gaen ende van daer te mogen commen bij Don Sebastian bij den Portuguesen gehouden voor den rechten Coning van Portugael, maer terstont naer sijn vertreck verstont men dat dselve tot Florencen wederom was gevangen, ende bij de Spaense ministers geargueert werde een Calabrees te wesen.

Jonckh^{r} Justinus van Nassau hadde nu een geruymen tijt lang geweest Lieutenant Almiral in Zeelant ende so lange de meeste moeite op de stroomen vande rivieren was gevallen, hadde hij tselve wel konnen lijden, maer omdat men nu meest op zee tegen de Vlaemsche custen ofte in de voyagien van Spangien most wesen, ende hij de zee ganschelijck niet en konde verdragen, verliet hij ontrent dese tijt dselve staet tot verwonderinge van velen, omdat een heerlijck tractement daertoe stonde. Hij en allegeerde anders geen redenen dan sijn indispositie, maer anderen meinden datter al wat faute van couragie moste bij wesen.

In dese tijt verclaerde de Coninginne van Engelant aen der Staten agent Caron, dat sij d'oirlogen noch voor desen heele jare 1601 soude continueren sonder pays te maken niet alleen in de defensive, maer oick in de offensive, indien de Staten eenige equipagie tegen Spangien souden willen doen, daeraf Caron den Staten verwittichde, die tselve seer dienstelijck voor heur sake reeckenden.

In tlaetste van dese maent werden tot Mets eenige personen gevangen, beschuldicht van getracteert te hebben om ten dienste vanden Ertshertoge een aenslach op die stadt te maken, twelcke velen meinden dat den Francoisen wat soude doen ommesien, om de actien vanden Ertshertoge in verdencken te nemen, te meer so de Gedeputeerden van den Coning ende Ertshertoge wederom vergadert waren geweest tot Vervyn, om de scheidinge der limiten af te doen, ende dat den Coning daerinne niet en

hadde willen doen treden voor ende alleer den Prince van Espinoy ende den Graef van Egmont volgende den pays in heure goederen gestelt ende geredintegreert souden wesen [1].

Die saken in Engelant waren heel stillekens afgelopen, omdat de Coninginne met de doot van Essex, van Blundt ende van Essex dienaers haer hadde laten contenteren, ende niet alleen geschoncken hadde pardon aen de Graven van Rutlant, maer oick doen surceren d'executie vande sententie vanden Grave van Southampton, ende voorts geconsenteert meest alle de andere gevangenen op cautie te ontslaen om heur sonder bloet in de beurse te castiden, waerdeur alle de saken daer seer vreedsamich bleven, ende de meeste oirsaecke van racueur (rancune?) afgesneden werden ende hoewel men deselven gevangen meest eiste so excessive somme van penningen dat haer nyet mogelijck en was des te betalen, versachte de opspraecke van velen nochtans seer, die meinden dat men den Graef van Essex te seer was over tlijf gevallen, dat sijn meininge goet was geweest, ende dat hij getracht hadde de oirlogen in Irlant behoudende Tironne sijn goet ende leven liever met een verdrach van reconciliatie af te leggen, als naer soe veel costen daeraen gehangen vande sake noch in twijffel te blijven.

Omdat men de Staten ende Sijn Ex[cie] wijs gemaeckt hadde dat de contrecautien in Brabant voor den Almirante al waren gestelt, dat Olivera daeraf bescheijt soude brengen, ende dat niet anders en resteerde als de cautien nu in dese landen te stellen, ende dat den Almirante daermede vuytgaen soude, hebben den heere van Tympel ende Hans vander Veecken d'selve Staten ende Sijn Ex[cie] soe verre beweecht, dat se consenteerden, dat men den Almirante van Woerden soude mogen doen brengen buyten den Haege op thuys te Persyn, ende daerop sijn woort vrij laten gaen, begerende Sijn Ex[cie] hem voor sijn vertreck eenige dagen te doen tracteren op sijn costen, daeromme den heere van Tympel den ij[en] May naer Woerden toogh om den Almirante op Persyn te brengen, twelcke hij dede den v[en], hem brengende deur de stadt van Leiden, daer hij met Schaliger sprack, maer soe Olivera quam, bevont men dat hij alleenlijck eenige

[1] Tot hiertoe is het manuscript eigenhandig door Duyck geschreven; het overige gedeelte van dit zesde en het geheele zevende deel is van eene andere hand. Het is eene door Duyck nageznone en door hem zelven op verscheidene plaatsen verbeterde copij, waarvan de schrijver hier en daar het oorspronkelijke handschrift niet goed heeft kunnen lezen, zoo als blijkt uit enkele plaatsen, waar een woord is opengelaten, en andere, waar fouten gevonden worden, die zich terstond laten verklaren door de onderlinge overeenkomst van sommige minder duidelijk te onderscheiden letters in Duyck's handschrift, en waar de overschrijver klaarblijkelijk de eene voor de andere heeft genomen. Daar waar het noodig was, hebben wij op dergelijke schrijffouten de aandacht gevestigd.

poincten van swaricheyt om die te doen suyveren ende niet de laste om noch de cautien te stellen, medebrachte.

Waeromme de Staten bemerckten dat se seer qualijcken hadden gedaen mits hem te doen overbreugen, omdat men sach dat sijn saecke nu noch ging getraineert werden. Nietemin ging Sijn Ex^cie met veele heeren hem begroeten den vij^en May, ende de Staten om te couperen alle disputen, sonden bij hem den viij^en den heere van Tympel ende heur Fiscael om hem te vragen of van der Staten sijde noch yet resteerde te doen in volcomminge vande conditien van t'accoord met hem gemaeckt, ende naerdat hij verclaert hadde neen, uytgeseyt dat men hem boven den tijt opgehouden hadde alleer de listen te furneren, hebben d'selve Gedeputeerden hem verclaert dat in veele poincten van sijne sijde tselve accort nyet en was voldaen nopende de Nederlansche saken, omme dat men soe veele gevangenen tegen t'accoort noch opgehouden hadde in verscheijden plaetsen, ende bovendien vele aleer vuyt te laten, gelt afgedwongen, ende dat se daerom vermoeden, dat men tot Bruessel sijn loscommen nyet en sochte, ende dat nimmermeer pretexten en souden manqueren om hem met disputeren op te houden, ende daerom presenteerden hem dadelijck te ontslaen, soe haest de cautie voor de saken van Spangien gestelt souden wesen, mits bovendien voor de voldoeninge der Nederlantsche saken noch caverende ter somme van 100^m ofte ten minsten 50^m £, maer omdat den Almirante tselve interpreteerde als een verswaeringe van sijn saecke, werde daernaer bij den Staten die presentatie gerevoceert ende de sake daer gelaten, te meer soe men merckte, dat hij disputeren wilde ende sijn obligatie astringeren niet aen de woorden van t'contract, maer alleen aen de lijsten, die men leveren soude twelcke de Staten soe nyet en verstonden, ende dat hij susteneerde ongehouden te wesen totte loslatinge der gevangenen in Italien ende in Indien sittende, twelcke de Staten verclaerde simpelijck altoos so verstaen te hebben, waeromme de Staten ten lesten heur verclaerden op de swaricheiden bij Olivera voorgedragen, te weten dat se de cautie hier in tlant ende niet in neutralen landen begeerden gestelt te hebben, ende dat men ter goeder trouwen t'accoort verstont ende niet bedacht en was, om de minste defectuositeyt in voldoen van t'accoordt terstont de heele cautie te executeren, maer daerinne naer billicheit te doen, ende den tijt totte lossinge der gevangenen naer gelegentheyt te prorogeren, twelcke sij den xiij^en May den Almirante deden aenseggen deur de heeren Barnevelt, Berck ende Aerssens, ende dat se om te remedieren sijn clachten nopende de impertinentheit vande lijsten, d'selve

souden doen suyveren, waermede Olivera weder afgeveerdicht worde den xviij^{en} May.

In tbegin vande Maent May waren de Staten van Hollant wederom bijeen, om te resolveren op tgeproponeerde groote middel vande incommende goederen ende vande manufacturen, maer en konden daerop noch niet verdragen, sulcx sij den v^{en} May weder reces namen om aen heur principalen rapport te doen, hebbende alleenlijck afgedaen particuliere poincten van heur provincie.

Den vj^{en} May hadden de Staten Generael een advertissement uyt Vranckrijk, dat men in Spangien den Francoisen seer qualijck tracteerde ende seer scherpe ondersouckinge tegen heur dede onder pretext van te beletten dat se geen gelt en souden uytvoeren, twelcke mede gehoipt werde te sullen strecken tot verwecken van jalousie.

Ernest Lodewijck van Nassau willende gaen huwelijcken mette wed^{e} vanden Graef vanden Brouck, vertoogh den vij^{en} May nae Arnhem, daer men de feeste totte bruyloft soude houden, ende hem werde in last gegeven metten eersten noch een convoy naar Wachtendonck te doen ende de plaetse van amunitie te voorsien ende daerinne noch te werpen drie vendelen knechten, omdat de Staten van meininge waren Berck mette eerste gelegentheit te belegeren, ende dan vreesden dat den viant in dat quartier mocht commen ende de stadt aentasten, die men daeromme oick met alle vlijt dede fortificeren om te mogen tegen staen.

Thadde deze gansche tijt deur in Hollant een overgroote droochte geweest, maer begonst desen nacht wat te regenen, doch hielt terstont op, ende bleeft noch lang daernaer drooch.

Den xiiij^{en} May ontstont tot Gorinchem onder de schippers een seer groot rumoer, twelcke bij quam, omdat de schippers wilden hebben dat t'marcktschip van Heusden, twelcke nu wel hondert jaeren vrij gevaren hadde, met heur sijn winste soude moeten deylen, ende niettegenstaende den magistract sulcx affsloech ende verstont dat se soude mogen uytmaecken een schip om tegen hem te varen, gingen de schippers feitelijck toe ende sloegen t'roer van tschip van Heusden af. De magistraet dat willende remedieren ging daer, ende wilde troer weder doen aenmaecken, maer de schippers namen de wapenen in de hand ende dreven den magistraet daeraf, soe dat se de burgermeester Pieter Janss. Heusden deur de mouwe staken. De magistraet liet dat glissen, ende omdat se merckten dat sommigen noch seer oproerige woorden gebruyckten, deden sij snachts de wachten verswaren ende eenige vande schippers in heur huysen soucken, maer en vonde se nyet. Den

xv^{en} smorgens verstonden sij dat eenigen van dien in een schip verborgen lagen, daer se den officier sonden, die vier daeraf gevangen creech ende commende naer gevangenhuys, vielen die vande burgerwacht selfs tegen hen aen ende ontweldichden hen twee derselver gevangenen. De anderen gebracht sijnde in de gevanckenisse, vergaderden alle die van tschippers-gilde, ende sonden heur deeckens aen den magistraet, seggen, dat men oick de twee anderen soude ontslaen ende loslaten, ten minsten op hantastinge, ofte sij souden selfs losmaecken. De magistraet dese moetwille siende ende hoirende dat se feitelijck de gevanckenisse meenden op te slaen, gaven last den gevangenen te ontslaen op hantastinge om de saken wat te glissen ende met beter occasie heur autoriteyt te defenderen. Dit was voor alle steden een sake van bedenckelick exempel, omdat mits tverbot vande licenten de neeringe in de landen ende sonderlings voor den schippers alomme slap ende van cleine winste waren.

Den Almirante, op de last vanden Ertshertoge in Januario ontfangen, hadde mogelijck met eenige personen heimelijck vanden pays gesproocken, ende hoipe geschept die te konnen te wege brengen, ende daerop naerder aen den Ertshertoge geschreven, waerover hij in dese tijt ontfing schrijvens vanden Ertshertoge om tstuck vanden pays bij de hant te nemen met procuratie daertoe vanden 27^{en} April voorleden, houdende dat hij d'selve in tgenerael ende perticulier soude mogen voordragen, ende waer het noot de beste ende bequaemste conditie daertoe dienende presenteren met belofte alles voor goet ende vast te houden ende effectuelijcken te presteren, dat bij hem Almirante daerinne gedaen soude werden, also hij niet anders en sochte als de ellenden deser landen met een pays wech te nemen. De groote vrijheit die den Almirante hadde, gaf hem occasie om desen heymelijck ende secretelijck te bedrijven.

Den xv^{en} May quamen de Staten van Hollant wederom bijeen ende consenteerden ten lesten tvoors. groote middel op de innecommende goederen ende de manufacturen, doch met soe veel restrinctien, dat nu d'selve boven de helft nyet en soude uytbrengen van des beraempt was, ende scheiden daermede den xx^{en} vanden anderen, doch committeren den jongen heer van Opdam om als Lieutenant Almirael voortsaen gebruyckt te mogen werden soe te velde als op de zee, om also een persone van qualiteyt in dat stuck te hebben. Stelden mede ordre op de wapeninge van alle schepen, die vuyt dese landen te coopvaerdie ofte vischerie soude vaeren.

Te weten, dat se niet vaeren en soude mogen sonder gewapent, ofte

convoy, ofte admiraelschap volgende de ordre, op peyne van elck laste scheeps te verbeuren 2 £; dat een schip van 40 tot 50 lasten op hebben moste 7 man, 1 jonge, 2 gotelingen, 2 steenstucken, 4 camers, 4 musquetten ofte roers, 6 lange, 12 corte spiesen. Van 50 tot 75 lasten, 10 man, een jongen, 4 gotelingen, 4 steenstucken, 8 camers, 6 roers ofte musquette, 6 lange, 12 corte spiesen. Van 75 tot 100 lasten 12 man, 2 jongen, 6 gotelingen, 4 steenstucken, 8 camers, 6 roers ofte musquette, 12 lange, 12 corte spiessen. Van 100 tot 125 lasten 14 man, 2 jongens, 6 gotelingen, 4 steenstucken, 8 camers, 8 musquetten ofte roers, 12 lange, 24 corte spiessen. Van 125 tot 150 lasten 18 man, 2 jongens, 6 gotelingen, 6 steenstucken, 12 camers, 10 musquette ofte roers, 24 lange, 36 corte spiessen. Van 150 tot 200 lasten 21 man, 2 jongens, 8 gotelinge, 8 steenstucken, 16 camers, 12 musquette ofte roers, 24 lange, 36 corte spiessen. Alle andere naer advenant twee meer, maer niet minder voorsien. Dat de noortvaerders ende coopvaerdijvaerders mede met geschut sullen varen desen jare 1601, ende de schepen van 70 tot 100 lasten op hebben mosten 9 mannen, 1 jonge, 2 gotelinge, 2 steenstucken, 4 camers, 4 roers, 6 lange ende 6 corte spiessen; boven de 100 lasten 10 man, 1 jonge, 4 gotelinge, 2 steenstucken, 4 camers, 6 roers, 12 lange ende 12 corte spiessen; onder de 70 lasten sullen sonder geschut mogen varen. Dat oick de buyssen met ordre ende convoy moeten vaeren, ende die van 24 tot 30 lasten op hebben 2 gotelingen, 2 steenstucken, 4 camers, 6 roers, 6 lange, 6 corte spiessen; boven de 30 lasten 4 gotelingen, 4 steenstucken, 8 camers, 6 roers, 8 lange, 8 corte spiessen; onder de 24 lasten sullen noch dit jaer ongemonteert mogen varen sonder convoy ofte soe starck te wesen, dat se hebben 20 gotelingen, 12 steenstucken op peine van 2 £ op elck last, dat se oick varen onder admiraelschap alwaer het met woorden gemaeckt[1], ende dat se voorsien sijn van cruyt ende cloten tot elck stuck 12 schoten.

De coopvaerdijeschepen uyte Mase varende moeten sterck wesen 3 ofte 4,

[1] „Dat geen buyssen, boots of andere haringhschepen sullen mogen uytvaren noch inkomen, noch oock zuyden of noorden varen sonder convoy, ten ware dat sij soo veel schepen sterck waren dat se taamen ophadden 18 of 20 gotelingen met 12 steenstukken ende hare kamers, op poene dat de contraventeurs op elck last sullen verbeuren t'elcken reyse 2 ponden van XL grooten 't pondt; mits dat se dan noch bij Admiraelschap (onder deselve te maecken) sullen moeten varen; welverstaende dat niemand gehouden sal wesen onghemonteerde schepen onder het Admiraelschap te nemen, ende dat d'admiraelschappen met woorden gemaeckt, soo krachtigh sullen wesen als degene die bij geschrifte gemaeckt sullen worden.” (Concept ende beraminge op 't stuck van de veylinge van de zee. — Resol. van de St. van Holland, 2 Mei 1601).

die op hebben 12 gotelingen; uyt Texel van tVlye varende 6, 7 ofte 8, mede op hebbende naer twesten 12 gotelingen, naer t'oosten 24 onder Admirael, op peyne als boven, ende te contribueren voor de gemonteerde schepen, ende die anders genomen wort, sal op de reders geen verhael hebben.

Die Indievaerders, g . . . vaerders [1], naer Italien ende Barbarien mogen allen varen dat men de admiraelschappen in alle zeegaten sal maken, ende dat d'almiraliteiten d'ordonnantie sullen doen onderhouden.

Graeff Hendrick vanden Berge was met eenige vande ruyteren ontrent Breda gecommen ende meynde den xvj^en daer een ambuscade voor de stadt te maecken, maer omdat de ruyteren tot Bredae op de been waren om uyt te trecken ende een aenslach op den viant te maecken, reden sij uyt ende vielen op de avantcoureurs, die se alles in vlucht sloegen, soe dat eenigen doot bleven ende wel 26 mannen ende 30 peerden gevangen worden, ende daeronder een gereformeert lieutenant genaemt capiteyn Belyer, ende brachten die in de stadt, waermede des viants ende heur voornemen beide gebroocken worde, de slagen meest gevallen sijnde over de vane vanden Graef Adolf vanden Berge tot tShertogenbosch.

Sijn Ex^cie siende dat de saison van tjare verde ging, ende dat de oirloge voor dese landen beswaren souden, indien men soe lange wachte, dat den viant sijn renfort uyt Italien creegh (twelcke gemaeckt worde van 17 vendelen Italiaenen ende 22 vendelen Spangiaerden) mits hij dan ons soude oirlogen mogen maecken, daer hij wilde, daer wij hem prevenierende de oirlogen costen brengen, daer wij wilden, dede aen de Staten seer aenhouden om een leger te mogen te velde brengen ende den viant te voorcommen, daertoe de Staten seer ongeerne quamen, omdat de consenten noch niet gedragen en waren, ende dat se sagen dat heure saken seer waren gestijft, omdat se sedert Augusto lestleden geen leger te velde en hadden gehadt, ende mits dien soe groote extraordinaris costen hadden verspaert. Nietemin merckende hoe seer heur gelegen was aen de stadt Rijnbercke, die heur de heele navigatie vanden Rijn sloot, vonden goet metter tijt noch daerop yet te tenteren [2]. Ontrent dese tijt was Fiscael

[1] Waarschijnlijk wordt met dit, in het manuscript uitgelaten woord bedoeld » Guineavaarders. «

[2] De meening van de Staten was, dat het belegeren van Rijnberck het middel zou zijn om Ostende voor een aanval te vrijwaren, en aan Vere gelegenheid zou geven om met de nieuw aangekomen Engelschen, versterkt door troepen uit de Zeeuwsche garnizoenen, het beleg te slaan voor Hulst. Het gevaarlijke van deze versnippering van krachten, vooral in een tijd toen de vijand 9000 man versterking uit Italië verwachtte, wordt met groote helderheid en kracht van redenering aangetoond door Graaf Willem Lodewijk in den merkwaardigen brief, dien hij den 24^en Mei 1601 aan Prins Maurits schreef. (Gr. v. Pr., Archives, 2me Série, tome II, pag. 81).

van Wingaerden in den Hage ontboden om t'almiraelschap van Zeelant, excuseert hem ende versouckt te velde te mogen commen.

Den xx^en^ May quam van wegen die van Vrieslant in den Rade van State Julius Eisinga, die te vooren capitein was geweest ende nu nieu in de regieringe was getogen, ende van wegen die van Overijssel quam daerinne den burgemeester Roock van Deventer op den xxx^en^ May.

Den xxiv^en^ May schrijven de Staten Generael aen de provincien ende versoucken dat se willen heur consenten dragen, de restanten tot 1600 incluys doen betalen ende elck sijn contingent voldoen in de ongerepartieerden ende oick aen den ontfanger elcx $\frac{1}{3}$ van heur quote in de 500^m^ £ totten veltleger, ende noch heur deel tot assistentie van almiraliteyt ende vanden j^en^ en ij^en^ termijn vande Coninginne ende de reste vande 100^m^ £ ter Oesteynde om alle muterie ende verlies ende de ongunste vande Coninginne te ontgaen.

Dat tot subventie vande Almiraliteyt goetgevonden es op een moderaten voet van alle incommende goederen opt t'incommen oick te ontfangen t'uytgaende convoy, mits dat de goederen uytvarende dan vrij sullen wesen. Dat men oick op tmaecken van alle manufacturen soude konnen stellen een impost bijnaest als tvuytgaende convoy, ende om de laste vande almiraliteit te verlichten, dat men soude mogen afdancken alle de convoyers, ende de schepen van 50 lasten ende daerover beter doen mannen ende van geschut voorsien, mits dat de ambaptisten gelt sullen contribueren ende daerop onder de anderen vrij varen volgende de ordre hiervan verhaelt, dat daerom heur gedeputeerde metten eersten op alles gelast willen senden om op een proeve daerop te resolveren.

In de lijsten vande incommende convoyen souden volgen de oude lijste, maer op de manufacturen [1] als . . . . op alloenen ende boldavit de brede rolle 8 st., smalle rolle 4 st., ammelaken, damast ende ander werck tstuck van 10, 12 ende 16 vierendeel breet 25 st., servetten al advenant 5 stucken mede 25 st., ammellaecken van 6, 7, 8 vierendeel breet tstuk 12 st., bouratten [2] elck stuck 5 st., brede boratten sijde hersaijen 8 st, de baijen

[1] In de hierna volgende opgave zijn verscheidene fouten in de benamingen van de stoffen, die klaarblijkelijk alleen aan den afschrijver te wijten zijn, verbeterd; waartoe wij de lijst geraadpleegd hebben, in de Resolutiën van Holland, 15 Mei 1601 voorkomende.

[2] «Bocrael» volgens de lijst, in de vorige aanteekening vermeld. In eene «lijste van de rechten van inkoomen ende uitgaan op de koopmanschappen, manufacturen en waaren van 21 Dec. 1680, staat «bocraen,» behoorende tot de categorie van «Lynwaert van vlaskemp, werk ofte stoppen.» (Recueil van alle placaten, ordonnantiën enz. betreffende de Admiraliteyten, Convoyen en Licenten, deel III, bl. 100).

van ontrent ⅘ de dry voor een, bommasijnen van 20 ellen 3 st., dubble 6 st., borat van dese landen 2 st., carpetten van 6 gulden op 2 st., kannefaesrolle 2 st., hopsack rollen 1 st, casianten smal groff greyn 20 elle op 2 st., plumetten ende calandrees in dese landen gemaeckt op 2 st., brede casianten ende groff greinen op 4 st., sijde op floretten tstuck 10 st., smallen half gelt, damast werck van saijet ende sijde 6 st., van saijet 3 st., camericxdouck weerdich 6 ℒ op 4 st., stucken van 20 ellen 10 st., croses fusteinen tstuck op 3 st., brede fusteinen 8 st., met smalle doppen 3 st., frisetten ofte catoens van 40 ellen 3 st., hollantsche lakenen half stuck 4 st., lijwaet van dese landen plat gevouwen van 40 tot 45 el 10 st., tot 50 ellen 12 st., coleur ofte naturelles lijwaet tstuck 16 st., fluelen in de Nederlanden gemaeckt, caffa velourté, ende armosijn, branckagie tstucken 10 st., grof greinen half sijden 10 st., ras tstuck 3 st., bontscote saijen, Brugse bommesijnen, grof greinen ende heresaijen hier gemaeckt 4 st., lijste saijen ofte fijne saijen twee voor een smallekens met sijde noppen 3 st., met gaern 3 st., met clatergout 3 st., met gout ofte silver 6 st., Brugse satijnen 6 st., Dornickse satijnen 6 st., Sargien, Spaens ofte Engels rollen van ses doecken 6 st., van 12 kinderdeeckens 6 st., couleurde stannetten 10 st., tapisserie van 6 gulden op 3 st., tyrenteyn tstuck 2 st., tycken tstuck 6 st., trypen tstuck 6 st., fluele trypen van 9 ellen op 8 st., werpen 4 st. Dat dese alles vuytgaende betalen souden volgende de lijste vande convoyen ende licenten ende dan corten tgunt voors. ende op elck betaelt is.

Alle lijwaet alleer te bleycken, te teyckenen ende te betalen volgende de lijste daertoe de pachters volck alomme souden moeten houden, meer stucken doende bleycken als 30 ter weecke sal voor vijftich gereet betaelen ende de reste op twee maenden mogen furneren, doende bleycken 130 stucken ofte meer sal ⅓ gereet betaelen ende op twee maenden elcx noch een derdendeel, beneden 30 stucken bleyckende moeten alles gereet voldoen. Tlijwaet dat geloot wort sal ter plaetse vande lodinge betalen alles op verbeurte van t'ongeteickende lijwaet, ende de bleeckers noch 12 ℒ op elck stuck, al waer het haer eigen laken. Alle manufacturen sullen geteyckent moeten worden aen het touwe op peine van dubbelt recht ende mogen geen geloot worden eer betaelt is. De witte stucken mogen nyet versonden worden sonder betalen, den drapier sal binnen veerthien daegen moeten betalen, twelcke d'eerste cooper sal moeten restitueren ende mach dan vrij vuytvoeren; d'eigenaers van ander manufacturen moeten mede betaelen, maer d'eerste cooper sal daer moeten restitueren al en waert

nyet bedongen; voorts dat men geen manufacturen soude mogen maken dan binnen de steden, ende dat de pachters moeten bouck houden vande stucken op touwe aengegeven.

In tlaeste van May geresolveert hebbende de stadt Berck te doen aentasten hebben alle preparatien daertoe beginnen te maken ende hadden in Engelant soe veele te wege gebracht, dat die Coninginne ontrent 4^m man gelicht hadde op pretext vanden Irschen crijgh ende geconsenteert die in der Staten besoldinge te laten commen ende de costen van dien te dragen tottet embarquement toe, waeromme de Staten den heere Vere op den xxvij^en naer Engelant sonden omme tselve volck van daer te halen ende hier te lande te brengen met last dan daermede ende met noch 17 vendelen knechten ende de Zeeusche garnisoenen te vallen int lant van Hulst om den viant te diverteren ende alsoe te beletten Berck te ontsetten ofte Hulst te laten verloren gaen, meinende met elcx van beide voordeel te connen doen, ende om tstuck beter te deguiseren, liet men een geluyt lopen, dat de Coninginne naer Irlant ontboden hadde 15 vande Engelse vendelen ende weder nieuwen in plaetse souden senden. Daer en tusschen prepareerden de Staten alle heure saken ende stelden ordre om met Sijn Ex^cie in leger te senden 25 stucken batterie ende 4 veltstucken, ende om noch 7 stucken batterie gereet te houden, om neffens 5 stucken, uyt Oisteynde te lichten, in tlant van Hulst te mogen gebruycken, ende dat de Graef van Hohenloe in tlant soude blijven om hem met 15 andere stucken, ten delen uyte steden te lichten ende tvolck uyte garnisoenen te lichten te werpen in de Bommelerweert ofte Tielreweert, indien den viant daerheen mocht trachten te commen. Sij deden vele schepen opschrijven ende aennemen, ende oick 400 wagens ende 500 treckpeerden ende sulcx alles gereet maecken. Sij schreven mede op den xxiiij^en May aen alle de provincien om heur consenten inne te brengen, mitsgaders de restanten vanden voorleden jare te furneren, ende te delibereren op de nieuwe middelen.

Den xxvij^en May vertogen naer Gorinchem de raetsheeren De Jong ende Couwenburch met den Procureur Generael van Hollant bij de Staten vande provincien daer gesonden om mette magistraet te helpen voorsien tegen de moetwillicheyt aldaer bij de schippers aengerecht, die naer velen advys ten lesten goetvonden de sachste wech inne te gaen ende de principaelste moetwilligen uyter stadt te bannen.

Den xxvij^en May snachts begonnen de soldaten vande schantse Isabelle in Vlaenderen voor Oesteynde te mutineren ende sloegen een Lieutenant-

Colonel van Fresijn, genaemt Verlanen ende Gouverneur vande plaetse doot met sijn huysvrou, sijn Secretaris ende een Commissaris, die daer gecommen was om heur te monsteren. Met heur altereerden mede die vande schantse Grotendorst, als hebbende dselve besettinge, ende begonnen sanderendaechs naer de schantse Albertus te schieten. Den Gouverneur van Oisteynde schreef terstont aen heur, indien sij metten Staten wilden handelen, dat men se betalen ende in dienst nemen soude, ende boot heur aen alle faveur ende assistentie. Sij ontfingen den brief, maer seyden tegen den tambourijn, dat hij niet meer aen heur schantse commen en soude, maer als hij voortsaen eenige brieven aen heur soude brengen, dat hij dan die op seeckere plaetse op een stock soude steecken ende laten staen, dat sij se dan wel halen soude, dat sij heur noch niet resolveren en konden, maer metten eersten tot Oisteinden antwoort laten weten, ende ettelijcke uyren daernaer schoten sij een schoot met scharp over die stadt, ende lieten de sake daer.

In dese tijt creegh men tijdinge van (dat) de Coninginne vuyt Vranckrijck ontboden hadde haren ambassadeur Sr Herry Nevel, ende tot Londen gecommen, in den tour doen logeren, hem beschuldigende van verstant met Essex.

Graef Lodewijck, die naer Arnhem onder schijn van sijn bruloft getogen was, ging eerst met eenige vanen ruyteren sijn bruyt van Essen halen, ende dat gedaen, naem terstont voor tconvoy van Wachtendonck te doen, ende toog daertoe den lesten May uyt Nieumegen met de ruyteren aldaer, met 3 vendelen knechten ende 30 wagens met alderhande amunitie geladen, ende vont boven Cleeff de Overijsselse ruyteren, soe dat hij starck was 12 vanen ruyteren, ende begonst den eersten Junij daermede te marcheren naer Wachtendonck, ende quam dien nacht te Nieukerck, ende sont de 3 vendelen knechten met alle de wagens naer Wachtendonck, ende bleef daer houden mette ruyteren. Den ij^en^ Junij vrouch quamen de wagens van Wachtendonck wederom, ende hij begonst terstont weder wech te marcheren, so seere dat hij snachts wederom binnen Nieumegen quam, ende de Overijsselse ruyteren aen Schenckenschanse noch savonts overgeset waren, hebbende de plaetse nu soe voorsien, dat men den viant daer soude konnen wachten.

De Staten cregen in dese tijt tijdinge, dat in Vranckrijck weder gereet waren 30^m^ cronen, die heur tot dit voornemen wel souden commen, ende sonden daerom den commies Spronsen terstont naer Vranckrijk met 2 oirlochschepen om tgelt te gaen halen.

Sijne Ex^{cie} hem mede preparerende om te velde te gaen ende tselve willende dissimuleren onder pretext vande bruyloft van Graef Lodewijck, heeft bij provisie tot Generael vande artelerie gecommitteert den Colonnel Wingaerden ende hem gelast mede naer Arnhem te gaen, heeft den naest lesten May oirlof genomen aen de Staten Generael, den ij^{en} Junij naernoen wesen begroeten den Almirante van Aragon om mede oirlof aen hem te nemen ende voorts hem gereet gemaeckt om te vertrecken. Den Graef van Solms vertoogh den iij^{en} naer Arnhem ende Sijn Ex^{cie} met sijn guarde den iiij^{en}, hebbende de patenten uytgesonden om te velde te trecken 102 vendelen knechten ende 33 vanen ruyteren, ende gelast om de artelerie ende amunitie te schepen den iij^{en}, ende soe te marcheren dat de schepen ende crijsvolck alles mochten wesen aen sGravenweert tegen den x^{en} Junij, daer trendevous van alles gestelt was.

Den iiij^{en} Junij cregen de Staten de tijdinge vande mutinatie van Isabelle in den Hage, die sij hoipten dat heur in heur voornemen dienstelijck soude wesen, omdat den Ertshertoge die schantse nyet en soude willen laten verloren gaen, ende trachtende die te behouden, sij mogelijck tijt souden hebben Berck te veroveren, den Rijnstroom te openen ende metten fursten van Duytslant tot bevrijdinge vanden Rijn te tracteren, ofte ten minsten yet van heur te trecken om te weren, dat den viant niet weder over Rijn en quame, daeromme de sake in deliberatie geleit hebbende, schreven sij terstont aen den heere Coren, die als gedeputeert tot Oisteijnde lach, ende aen den Gouverneur, dat se bij alle wegen ende selfs met assistentie van notelicheiden souden stijven de mutinatie, presenteren met heur te handelen ende oick een rijcke somme gelts souden mogen beloven voor de overleveringe vande schantse ende heur in dienste te nemen, ende meinden dat men op tgelt als daertoe quam nyet en behoufde te chicaneren, omdat men in corte tijt meer vuyt Vlaenderen souden konnen trecken.

Desen dach quamen vuyt Zeelant in den Hage de heere Maldere ende van der Waecke met groote hevicheit de onmacht van heure provincie verclaren soe om te betalen de restanten vanden voorleden jare als de consenten vanden lopende jare, ende d'ander poincten in de brieven vanden xxiiij^{en} May verhaelt, ende op tversouck van die van Hollant, die begeert hadden in een provincialen raedt soe veel nieuwe raden te mogen maecken, dat se met twee cameren mochten besongieren, verclaerden sij oick daertoe niet te connen bewillichen, maer als sij meer raden souden willen maken, dat se dan liever een perticulier raedt in heur provincie souden oprechten

welcke harde verclaringe in dese tijt den Staten qualijck quam, hoewel anderen meynden dat se wat redenen hadde ende dat men heur ten lesten soude moeten helpen ofte dat se nyet en souden connen heur lasten langer betalen.

Omtrent dese tijt quam in den Hage Don Cristofle, soin van Dom Anthonio, seggende dat den Hertoge van Florencen om te coopen sijn pays metten Spaengiaert overgelevert hadde aen de Spaensche ministers de persone van Dom Sebastiaen, die sij beschuldichden een bedrieger ende calabrees te wesen.

Den v^{en} Junij was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} quam tot Arnhem, daer hem terstont behandicht worden eenige brieven van Verreichen geintercipieert, houdende mede dat de mutinatie van Isabelle warachtich was, dat se den gouverneur ende eenige andere doot geslagen hadde, dat den Ertshertoge selfs naer Brug ging om te sien off hij heur souden connen ter neder stellen, dat te hove groot gebreck van gelde was, omdat de provisien van Maert, April ende May noch niet gecommen en waren, dat de Duytsche Forsten van nieus aen den Keiser hadden geintercedeert om ordre te stellen, dat den Rijnstroom geopent ende des rijcxbodem gevrijt mochte worden, ofte dat se selffs wederom de sake souden moeten bij der hant nemen, ende dat men uyt Italien alle daege verwachten ontrent acht duysent man, soe Spangiaerden als Italianen, die noch niet aengenomen en waren. Metten Almirante dede Sijn Ex^{cie} deur den advocaet Fiscael vande Generaliteyt handelen op tstuck van een breet quartier voor meest alle tvolck van oirloge ende die vanden treyn vande artelerie ende vivres te maken, maer omdat den Almirante in tselve quartier niet en wilde begrijpen de capiteinen vande maethrosen bij tgeschut dienende, ende van sijne sijde oick alle de entretenus de court daerinne wilde begrijpen voor dry maenden gagie, nam den Fiscael rapport om des met Sijn Ex^{cie} te communiceren, die tselve niet en wilde aennemen, ende daerom bleeff tselve daernae ongedaen, hoewel men nochmael aen den Almirante schreeff om de entretenues uyt te laten ende de voors. capiteynen daerinne te nemen, twelcke hij niet en wilde doen.

Den vj^{en} Junij was heet weder. Tot Arnhem werde alles tot de feeste vande bruyloft geprepareert. De ordre was, dat den Graef van Solms de eersten dach vande bruyloft van wegen de bruyt een banquet soude doen, Sijn Ex^{cie} van wegen den bruydegom den ij^{en} dach, ende den Graef van Hohenloe den iij^{en} dach, ende dan den bruydegom den iiij^{en} dach een banquet aen alle de heeren soude doen, daertoe elkxs hem prepareerde

om costelijcx ende bravest sijn banquet te maken. De schepen met geschut, amunitie ende vande brugge quamen tot aen de Voorne; Graeff Willem vertoog desen dach uyt Groningen om naer tleger te commen (overmits hij niet totte feeste hadde connen commen) ende bij hem quam vuyt Duytslant sijn broeder Graef Johan van Nassau, die met die occasie met hem naer tleger quam.

Den vij^{en} Junij was schoin weder. Graef Lodewijck troude sijn bruyt in de groote kercke tot Arnhem, ende de Graef van Solms dede tsavonts in tclooster een magnificke banquet, daer de feeste gehouden ende de bruyt beslapen werde. Sijn Ex^{cie} was sieckelijck ende en quam dien avont daer niet. Van voorneme heeren waren daer den Graef van Hohenloe met sijn huysvrou, de Graef van Solms met sijn huysvrou, Graef Hendrick, Graef Ernst, de Grave van Culenburch, den heere van Bredero, den heere van Boxtel, ende uyt Duytslant was mer gecommen een jonge Gravinne van Schouwenburch; voorts waren daer veel Colonnellen, jonckeren, Gedeputeerden vande Staten ende steden. De Gedeputeerden vande Staten Generael vereerden den bruydegom met een ordonnantie van 6^{m} £ ende de feeste werde met magnificentie gehouden. Crijsvolck naer den leger gedestineert begonst van alle canten vast te marcheren ende alle de Brabantsche ruyteren passeerden te Bommel over om in de Betue te commen.

Den viij^{en} Junij was schoin weder. Tsavonts dede Sijn Ex^{cie} een brave bancquet ter eere vanden feest; daer alle de heeren ende edeluyden waren. De gedeputeerden van Zeelant quamen tot Arnhem bij Sijn Ex^{cie} om heur onvermogentheit te verthoinen ende te versoucken desen doch mochten geholpen werden. De schepen totten leger gedestineert bleven noch verre beneden Nieumegen om die quade ordre, die daer onder ende bij de treckpeerden was, omdat elck conductur wilde commanderen, ende men alle de schepen niet met ordre en accommodeerde. Sijn Ex^{cie} creeg schrijvens vande Staten, dat tusschen de ses ende seven duysent mannen voorseecker uyt Italien quamen ende voor ultima Junij in Luchtenburch soude wesen, waeromme hij noodich achte sijn saken te verhaesten om tot sijn voornemen te connen commen, ende ontboet naer de schepen dat men tcrijsvolck soude te lande doen, indien sij niet voorts commen en konden, ende dat alle tcrijsvolck overmorgen vrouch aen sGravenweert soude moeten wesen.

Den ix^{en} Junij was betrocken regenich weder. Sijn Ex^{cie} vertoog vrouch naer sGravenweert om sijn legertocht te verhaesten ende op alles ordre te stellen sonder op tbanquet te commen, dat den Graef van Hohenloe dien

dach geven soude. De wint begonst desen dach uyten noortwesten seer coel te waijen, waermede de scheepbrugge de ponten met geschut ende veel schepen met amunitie aen Sgravenweert quamen, waerdeur Sijn Ex^cie^ ordre begonst te stellen om morgen te vertrecken. Hij dede een scheepbrug maken over de oude Wale bij het tolhuys, ende noch een scheepbrug over de nieuwe Wale omtrent 100 passen beneden de schantse Sgravenweert om alle tcrijsvolck ende carroye uyte Betue op tvaste lant van Cleeff te brengen, dede noch een brug van eyndelinge ponten maken over den Rijn, dicht aende schantse Sgravenweert om daerover te doen commen alle de cavallerie ende infanterie, die uyt Vrieslant, Overijssel ende Zutphen quam, ende bleeff dien nacht op Sgravenweert, daer bij hem quam een trompetter van Cleeff met brieven aen Sijn Ex^cie^, dat den Furst binnen ses weecken eerst commende sijn gedeputeerden tot Arnhem soude senden met volle macht om te handelen vande sake van Meurs, maer Sijn Ex^cie^ antwoorde hem, dat hij wel sach dat den Furst ende de raden met hem geckten ende dat hij hoipte den middel te sullen vinden om hem selven te rechten, nietemin indien den Furst met hem soude willen doen handelen, dat hij dan binnen 6 dagen sijn gedeputeerde soude moeten senden bij hem ofte tot Wesel sonder langer vuytstel. Des avonts hiel den Graef van Hohenloe sijn banquet met magnificentie, daer noch alle de heeren waren, die met Sijn Ex^cie^ niet en waren vertogen.

Den x^en^ Junij was schoin weder; alle de resterende colonnellen ende capiteynen vertogen uyt Arnhem nae Sgravenweert. Tcrijsvolck van Overijn quam te Elten ende de reste moest aen het tolhuys wachten, tot dat de bruggen souden gemaeckt wesen; aldaer vergaderden de volgende ruyteren ende knechten, eerst alle de ruyteren 33 vanen verdeelt in de volgende regementen, Graef Lodewijck 5 vanen: sijne, Ex^cie^ Graef Hendrick, Hohenloe, Panier; Risour 4 vanen: sijne, Herauguier, Merwe ende Batenberch; Stakenbrouck 3 vanen: sijne, Tijmpel, Wischart; du Bois 4 vanen: sijne, Wagemans, vander Wel ende Brouchem; Jan Bacx 3 vanen: sijne, d'oude Grave van Solms ende jongen Solms; Clout 4 vanen: sijne, Rijhoven, Edmont ende Artur; Drost van Zallant 3 vanen: sijne, Hesse Bruyn ende Smelting; M. Bax 3 vanen: sijne, P. Bax ende Lasale. Voetvolck waren die volgende regementen: d'Engelsche beleit bij Horatio Vere 20 vendelen; Franchoisen 14; Schotten 11; Vriesen 22; garden 5; Gistelles 7; Duytsen 12; Walen 10. Garde: Hohenloe, Solms, Tijmpel, Wijngaerden; Generael Vere: Ogle, D. Vere, Garnet, Forster, Farfax, Denis, Couck, Balen Wodhus, Horatio Vere, Sutton, Knouleis, Metkercken, Vava-

four, Morgan, Hartwijckssen, Wilfort, E. Veer ende Dutton. Schotten, Edmont, Brog, Hinderssen, Caddel, Caer, Couts, Balfour, Nijs, Mackange, Sinclar ende Hamilton. Francoisen: Chastillon, Dommarville, Dussau, Brusse, Rocques, Du Fort, Formantieres, Filandre, Du Puys, Pomarede, Du Buisson, Foulgous, Hamelet ende Hallert. Vriesen: Hettinga, Frans Gerrits, Graef Lodewijck, Herema, Coenders, Kijf, Assuerus, Oestheim, Edsert Grovesteyns, Ripperda, Arensma, Martena, Coerssen, Camminga, Sidnisky, Deckma, Gerrit de Jong, Reinck Hittinga, Jacob Salency, Ernst Mellinga, Jets Eminga, Hans Vries. Duytsen: Graef Ernst oude vendel ende nieu vendel, Huseman, Crimnits, Cristiaen John, Hans Sax, van Eussum, Pithan, Cotwits, Andries Breder, Lucas Reser ende Jurien Weckerle. Walen: Marquet, Novelles, Duran, Leest, Fr. Marly, Gilson, Marischal, La Loup, Jan Nemery ende Sancy.

Des naernoens alle de bruggen geleit ende gemaeckt wesende, is al tvolck van beneden deur de Betue gecommen, begonnen over te trecken, ende die van Vrieslant ende Overijssel gecommen langes Elten, trocken mede over ende gingen alles logeren in de Dussel, uytgeseyt 3 vanen van Balen ende 7 vendelen van Gistelles, die de noortsijde hielden tot convoy vande schepen ende de vanen ruyteren van Graef Lodewijck, van Hohenloe ende van Reperda, die noch niet gecommen en waren, mitsgaders tvendel voetknechten van Graef Willem, dat mede noch niet gecommen en was, hoewel Graef Willem voor sijn persoin met sijn broeder Graef Jan desen morgen tot Arnhem quamen, doch toog Graef Willem noch ten selven daege voorts, ende quamen in Sgravenweert bij Sijn Ex^{cie} ende des avont mede in de Dussel sonder op tbanquet van sijn broeder te blijven, da Graef Johan bleef daer. Des avonts quam in de Dussel bij Sijn Ex^{cie} ee gesant vanden Furst van Cleef, versouckende dat Sijn Ex^{cie} tlant van Cle in desen deurtocht soe veel mogelijck wilde verschonen met aenbiedin van alle goede nabuyrschap.

Den xj^{en} Junij was schoin weder. Sijn Ex^{cie} dede vrouch boven d spoeye van Cleef opt lant trecken 4 veltstucken ende laden een de wagenen met schuppen, spaden, amunitie ende vivres, ende begon daernaer metten leger te vertrecken deur Cleverham ende voorbij Grie huysen, hebbende de avantgarde de regementen ruyteren van Graef Lod wijck, Risoir ende Stakenbrouck ende de regementen voetknechten van Engelschen ende Francoisen met de compagnie vande garde de Baville, d regementen ruyteren van du Bois, Jan Bax ende Clout, ende de regement voetknechten vande Vriesen, daernaer volchde tgeschut ende alle de caria

ende doen de arrieregarde, bestaende vande regementen voetknechten vande Schotten, Walen ende Duytsen, mitsgaders de regementen ruyteren, Marcel Bax ende den Drost van Zallant. In tvoorbij trecken 'sont Sijn Ex^{cie} naer Cleef den heere van Grijse ende Drost van Zallant om den Furst te begroeten ende alle nabuyrschap aen te bieden, die respective audientie bij de Furst ende Furstinne hadden, ende aenboden haer lant soe veel mogelijck te verschonen. Sij bleven smiddaechs daer eeten ende volchden des naernoens tleger, twelcke quam logeren tot Marienboom, daermede bij tleger quam de vane ruyteren vanden Graef van Hohenloe, dien morgen vuyt Nieumegen gescheiden. Des avonts werde omtrent Calcar gevangen ende gespolieert de vrou van Frans Gerritss, Vries Capitein, die tleger achter de arrieregarde volchde, van eenige stropers vanden viant, die daer omtrent hielden. Sijn Ex^{cie} creeg een brief confirmerende de mutinatie van Isabelle, ende dat den Ertshertoge selfs daerwerts was getogen om heur te contenteren, dat een deel Walen weder waren begonnen te mutineren te Deynsen, te Bajeul, ende dat tregement van Catrice was verdeelt in de garnisoenen uyt vrese te doen als andere.

Den xij^{en} Junij was schoin weder. Tleger begonst vrouch te vertrecken, bestaende de avantgarde vande regimenten ruyteren van Clout ende Dubois ende vande regimenten knechten vande Vriesen; de bataille vande regimenten ruyteren vanden Graef van Solms, van Marcelis Bax ende vanden Drost van Zallant, ende de regimenten van Graef Ernst, vande Walen ende vande Schotten, ende de arrieregarde vande regimenten knechten vande Franchoisen ende Engelschen mette regimenten ruyteren van Risoir, Stakenbrouck ende Graef Lodewijck, ende tgeschut ende cariage toog tusschen de bataille ende arrieregarde, ende togen alsoe voorbij Zanten over den Forstenberch, ende soe over de heide naer Berck, daer de avantgarde al ten thien uyren quam, ende bleven alles achter de Zantbergen ten westen vande stadt. De bataille die geordonneert was te gaen leggen op de zuytoost sijde vande stadt, toogh buyten om naer tsuyden, maer eenige ruyteren vande bataille bleven op de heide op den wech van Gelder, om de cariage van gevaer in tdeurtrecken te bevrijden, ende mits de Schotten seer langsaem ende met veel rovens togen, quam de arrieregarde heel laet in den nacht eerst in tquartier. Die vande stadt waren met omtrent 30 peerden uyt ende schermutseerden ende schoten veel met geschut naer t'aencommende volck, maer en raeckte mer 5 peerden, die se doot schoten. Sijn Ex^{cie} reedt terstont alle de advenuen aende westsijde besichtigen om daertegen ordre te stellen ende tleger ten besten te logeren. De stadt

was meest in haer ouden doen, maer een weinich gefortificeert ten noorden ende suytoosten, de schantse op de weert behielt sij, maer was heel swack met droge grachten, voor de stadt lagen 3 uytleggers, die terstont weecken onder thooge lant dicht voor de stadt, ende in de stadt 2 Spaense vendelen, 7 Italiaenssen, 6 Duytse ende 2 Walse compagnien, die geestimeert waren bij gemeinen roup al over de 2^{m} man, wel voorsien van alles ende van geschut, maer werde getwijffelt aen tcruyt, omdat men verstont, dat se seer tot Cuelen hadden doen aenhouden om cruyt te hebben. Soe haest sij saegen dat tleger op heur aen wilde commen, hadden sij alle de coeijen rontsomme van Orsoy, tlant van Meurs ende anders doen ophaelen; sij togen dicht aenden Weert de 3 vuytleggers die op stroom lagen, dan en konden se mits tlage water nyet dicht voor de stadt crijgen, daer een vierde schip lach, twelcke te vooren affgedanckt was, ende tvijffde was over eenige daegen naer Cuelen getogen ende begonnen een halve maene te maecken ten suytwesten vande stadt, tusschen de Cassel ende Lutse poorte buyten, daer sij met seer veel volcx aen aerbeiden, begonnen mede te wercken voor de Casselpoorte ende ten noorden beneden de stadt aen den Rijn, om daermede een half mane buyten te maken.

Den xiij^{en} Junij was schoin weder. Sijn Ex^{cie} begreep ten westen vande stadt aen de bergen sijn quartier (achter de plaetse daer in tjaer 97 de Graef van Hohenloe gelegen hadde) met 22 vendelen Vriesen, 20 vendelen Engelschen, 14 Franchoysen, 4 vande garde ende 19 vanen ruyteren, ende laste de soldaten daer te hutten. Hij tooch vrouch naer tzuytoosten vande stadt op den wech van Orsoy (daer hij selfs te vooren gelegen hadde) om daer te brengen ende doen logeren den Graef van Solms, Drost van Zallant ende M. Bax, ende omdat den wech in t'omrijden lang was, nam hij tot sijn verseeckertheyt mede 2 vanen ruyteren van hem ende sijn broeder ende de soldaten vande garde ende vanden Graef van Hohenloe, ende bleeff den heelen dach daer, om alle de advenuen rontsomme wel te besichtigen, in twelcke den viant veel met geschut schoot, ende trefte tpeert vanden heere van Oort onder hem, ende eenige soldaten daer doot sonderlings daer se op de Weert quamen, ende die mede deden besichtigen. Hij besloot daernaer alle dselve advenuen wel met schanskens te besetten, ende sijn leger rontsomme soe te retrancheren, dat hij geen vrese vande aencomtste van buyten mocht hebben, alleer die approchen te beginnen, maer siende dat de viant te seer buyten de stadt arbeide, sonderlings ten suytwesten, daer de stadt swack was, ende dat se met dselve buytenwercken hem wel te veel wercxs mochten maken, gaf last

noch desen nacht aende selve sijde een batterie wat verre vande stadt op te werpen tot 2 veltstucken, om tselve wercken te beletten, twelcke desen nacht geschiede, ende werde alomme seer stercke wacht geseth om te beletten dat niemant daer binnen soude commen. In tleger begonnen alle vivres te ontbreecken, maer op den avont quamen eenige scheepen langes den Rijn op met bier ende broot, ende snachts quamen noch veele schepen aen tot groote verlichtinge van tvolck, daer die vande stadt te vergeeffs eenige schoten naer deden. Sij branden oock eenige huysen ten noorden buyten de stadt op de Rijncante staende. Die van thof van Sijn Ex^cie deden versoucken om tot Alpen te mogen backen ende de wasschers logeren, maer de Palsgravinne weigerdet onder schijn van tegen heure neutraliteyt niet te doen. In tleger quam een Cleefs trompetter met brieven om op Woensdach binnen Cleef vande sake van Meurs te handelen, dan Sijn Ex^cie begeert dattet Saterdach ende binnen Wesel mocht geschieden, ende schreeff des aende Cleefse raden.

Den xiiij^en Junij was schoin weder. Sijn Ex^cie dede vrouch schieten op de werckers ten suytwesten vande stadt ende aende Casselpoorte, die hij wel van wercken dede cesseren, maer merckten doen dat de halve maen ten suytwesten meest volmaeckt ware, omdat den viant die vol musquettiers gelogeert hadde, maer aende Casselpoorte mosten sij doen van wercken ophouden. De legers werde alomme geretrancheert, ende men begonst de schantskens op de advenuen te maecken, ende al hoewel tquartier van Sijn Ex^cie uytermaten groot begrepen was, waren de ingenieurs nochtans seer lanterverende alleer elck een sijn quartier te konnen wijsen, omdat se tselve te seer aenden maet ende regel wilden binden, ende mits dat men persisteerde van niet te willen approcheren alleer de advenuen beset souden wesen, vreesden veele dat dit beleg swaer ende lastich soude vallen. Sijn Ex^cie ging de gelegentheyt beneden op den Rijn mede besichtigen om de schepen te doen verseeckeren. Die vande stadt schooten altemet naer de schepen, dan van te verre ende te vergeeffs. Sij branden noch eenige hutten buyten de stadt ende schermutseerden seer ten noorden met heure ruyteren, doch schoten anders weinich met geschut, tsij bij gebreck van cruyt, ofte dat ons volck hier te verre affbleeff. Sijn Ex^cie hadde geerne gesien dat den Graef van Solms snachts hadde doen innemen de schantse op de Weert, die niet en dochte, maer omdat geseit werde, dat den viant heel starck in stadt was en dorste den Graef des nyet bestaen. Die vande stadt arbeiden seer aen heure butenwercken, ende brachten die meest in defensie, te weten de groote halve maene ten

suytwesten ende de trencheen ofte couradors [1] ten noorden tot aende Rijn gemaeckt. Sij hackten snachts de masten van heure 3 vuytleggers, ende deden se vol eirde dragen ende sincken, opdat de onsen dselve nyet en quamen nemen, niettemin een piperponte, die beneden d'selve schepen lag, werde bij eenige ruyteren, die op de wacht waren, afgehaelt ende beneden gebracht.

Omtrent dese tijt sterven van sieckte de capitein Langevelt ende Floris van Wingarden.

Den xv^en Junij was regenich weder. In ons leger maeckte men de reste vande trencheen vande quartieren ende men arbeide seer aende schantskens ten suyden vande stadt doen maken. Vrouch werde deur den cop doot geschooten den lieutenant van Taco Hittinga, die ten suytwesten op de wacht was ende naer een schermutsinge ging sien. Eenige ruyteren vanden viant waren tot in tbosch naer camp gecommen, ende namen daer vrouch een voerman met sijn wagen ende peerden ende eenige soldaten, die om voeragie liepen, dan de ruyteren vande wacht tselve voornemende, sonden heur naer, waerom sij den soldaten ende de peerden lieten loopen ende schoten den voerman doot. Eenich voetvolck van heur namen eenige voeragiepeerden op den wech van Burick, ende omdat in ons leger tijdinge quam, dat den viant sijn volck begonst bijeen te rucken ende achter ons leger ten westen vande stadt eenige verheven bergen lagen, die over tleger commandeerden, ging Sijn Ex^cie dselve besichtigen, hoe men die best souden konnen beschantsen om den viant daeraf te keeren. Des naernoens ging hij ten suytoosten besichtigen om te verstaen waerom sij tegen de schantse op de Weert niet voor en namen, ende verstaende dattet was om de vrese van tgarnisoen van binnen, besloot dat men te nacht ponten soude opbrengen voorbij de stadt om op de Weert te mogen commen, ende dat men dan terstont yet tegen de schantse mochte voornemen. Die vande stadt namen 2 van onse grassnijders, die te naer aende stadt gingen. Daer quam een vuyte stadt over seggende, dat tgarnisoen geen

---

[1] Courador, couridor of corridor is eene verouderde benaming voor bedekte weg. — »Le mot corridor signifiant Ronde intérieure de l'enceinte d'un ouvrage, vieillissait dès le temps de Furetière; on le retrouve encore dans les écrits de Gaya (1679), de Guillet (1686), de Manesson (1685), mais il disparaît ensuite. Il est analogue au mot Espagnol parceque l'invention du chemin couvert est due à la milice Espagnole losqu'elle occupait les Pays-Bas.« (Bardin, Dictionnaire de l'armée de terre). Somtijds vindt men het woord corridor ook gebruikt voor het kasteel van oude versterkte steden (von der Lühe, Militair Conversationslexicon). Overal waar Duyck het gebruikt, heeft het de beteekenis van bedekte weg.

2en man ten vollen was, ende dat men tbroot seer schaers vuytdeelde, ende dat se heur oirlochschepen gesoncken hadden. Noch een jongen uyte stadt commende, seide dat tbroot soe schaers vuytgedeelt werde, dat de borgers ende soldaeten daerover begonnen te clagen. Des nachts dede Sijn Excie 2 veltstucken ten suytwesten wat naerder aende stadt brengen ende planten, om heur noch beter heur werck te beletten. Voorbij de stadt werde opgebracht 7 ledige ponten, daerop bij die vande stadt seer geschoten werde, ende daermede gedoot een conducteur vande treckpeerden ende een peert. Desen dach quam weder bij Sijn Excie een trompeter van Cleeff, om de sake van Meurs, ende om tot Wesel daerop bij een te commen.

Den xvjen Junij was tamelijck weder. Tleger lach noch stille om alle de wercken tegen de aencompste van buyten te maken. Die vande stadt hielden heur mede stille, ende scheenen niet meer te wercken, heur mogelijck contenterende mette tranchee ofte halve mane ten suydwesten gemaeckt ende de courador, die sij vande noortsijde af totten Rijn toe gemaeckt hadden, ende met een halve mane op den Rijn gemaeckt. Tusschen Berck ende Burick werden bij 12 soldaten vanden viant genomen 21 wagenpeerden met een ruyterpeerd om stroy gereden, omdat se met geen behoorlijck convoy versien waren. Sijn Excie was den geheelen dach wederom op de suytoost sijde vande stadt, om daer ordre te stellen op de advenuen, ende Graef Hendrick hem selven wat te verre bloet gevende werde met een musquet aenden schouder bij den hals geraeckt, sonder deurgaen, soe dat daeraf een grote buyle was, twelcke vele achten voor hem een groote vermaninge te wesen. Terwijl Syn Excie daer was, hadde Graef Lodewijck naer tbosch gebracht een groot deel pionniers, ende dede alle de wegen deur tbosch met grote bomen toestorten, opdat den viant daerdeur niet haestelijck en soude mogen commen. Op den avont quam Sijn Excie wederom, hebbende ordre gestelt om desen nacht een groot approche op de schantse vanden Weert te doen ofte die te overvallen waert doenlijck. De ruyteren vande stadt vielen op den avont uyt ten westen, om eenige graessnijders te crijgen, ende tot heur verseeckeringe hadden sij een deel musquettiers in de heggen doen leggen, ende soe de ruyteren van Clout met furie ende onversichtelijck daerop aenreden, vielen sij in de musquettiers, soe dat eenige ruyteren ende peerden geschoten werde. Eenige vanden viant leggende in tbosch, namen de peerden van een wagen op den wech naer Stralen binnen onse ruyterwacht, dan eenige ruyteren naer rijdende cregen de peerden wederom ende sloegen 2 vanden viant

doot. Tvolck vanden Graef van Solms quamen snachts over de pontbrugge op de Weert voor Berck, ende maeckten 2 mael een alarme op de schantse, maar die vande schantse schoten dapper uyt, waerom sij op den Weert logeerden ende prepareerden plaetse om eenige stucken te planten ende de schantse te mogen beschieten.

Desen dach sterff de heere Casijn vanden Hel, een animeus man ende goet patriot vande landen, uyten quartiere van Zutphen.

Den xvij^{en} Junij was tamelijck weder. Op de Weert werde de trenchee verseeckert ende de batterie volmaeckt om te nacht geschut te mogen planten. Vrouch werde capiteyn Pacque lieutenant ritmeester voor de stadt op de wacht met een stuck geschuts de hacque afgeschooten. Daer quam een Duyts uyt stadt, die seide over te commen om een ongeluck met sijn corporael gehadt, ende dat tgarnisoen geen 2^{m} man starck en was, hoewel sij uytgeven van 25^{c}, ende dat hij meende datter niet veel voorraet van eedtwaren ende cruyt en was, omdat den Gouverneur tstuck van tcruyt seer secreet hielt ende schieten verboot, ende tselve cruyt geseit worde geduyrende dit beleg verbrocht te hebben, seide mede, dat men uyte stadt op de Weert nyet commen en konde als deur ofte met ponten, waeromme men achte, dat se de schantse te min souden secoureren, maer naederhant werde bevonden, dat hij uytgesonden was met brieven om te kennen te geven heur beleg ende secours te versoucken, ende dat hij te nacht gebracht wesende over twater, ende daer volck vernemende, sijn clederen hadde uytgetogen ende de brieven afgeworpen ende soe overgeswommen ende gevangen was. Den Graef van Solms toogh vrouch met 12 vanen ruyteren naer Moers met eenige wagens om van daer te halen alle de meubles vande overleden Gravinne. Hij werde wel voor sijn persoen in stadt gelaten met eenige ritmeesters, maer den Drost weigerden hem de meubles te laten volgen, omdat hij daertoe niet gelast en was, daerover den Graeff soe scheldich worde, dat hij den Drost dreichde te doen hangen, maer den anderen achte des weynich, ende de Graef moest sonder yet te doen weder vertrecken. Terwijle quam in tleger bij Sijn Ex^{cie} den Lantdrost van Cleeff Wijtenhorst om met Sijn Ex^{cie} vande sake van Moers te communiceren. Naernoen quam in tleger den Colonnel Gistelles met 7 vendelen knechten, te weten sijne, de compagnie van Bruges, Kessel, Brakel, Rentselaer, Baccart ende Sloeth, starck omtrent 700 man, ende ging logeren in een quartier apart ten suytwesten vande stadt. Met hem quam de compagnie te voet van Graef Willem, die bij de andere Vriesen ging logeren. Noch quam in tleger den ritmeester Balen met sijn

vane ende die van Cicil, Vere ende van Reperda ende ging logeren in tquartier van Sijn Ex^{cie}. Op den dach dede den viant een uytval op de Weert ende scheen noch eenich volck in de schantse te brengen. Tegen den avont dede hij eenen anderen uytval uyte Casselpoorte, daer lang geschermutseert worde ende over beiden sijden eenigen gequetst. Snachts dede Sijne Ex^{cie} voorbij de stadt opbrengen 6 halve canons in 2 ponten, ende dede mede voorbij varen 2 oirlochschepen daer seer naer geschoten werde. De halve canons werden op de Weert getogen ende geplant. De Schotten maeckten snachts een losen aenval op de schantse, maer vonden sulcken resistentie dat eenige van heur doot bleven.

Omtrent deze tijt cregen de Staten brieven van Aerssen vanden ij^{en} Junij nopende de sake van Verwijn, te weten, dat men daer verhandelt hadde op tstuck vande commercie, daer de Bourgonsche geclaecht hadden over de Franchoysen, den heere van Vicq ende die van Lieremont uyt Chastelet, ende dat de Franchoysen behoorden af te snijden alle commercien met heur rebellen, die geen ambassadeurs toe te senden nochte van heur te ontfangen ofte toe te laten, als daermede veroirsakende, dat se tot geen pays en willen verstaen, al waert, dat den pays in Engelant besloten werde, niettegenstaende zij wel verseeckert waeren dat metten Staten een bestant van twaelff jaeren soude konnen getroffen werden. De Franchoisen antwoorden wel een pays maer geen alliantie mette Bourgonsche tegen yemant gemaeckt te bebben, dat sij geen rebellen en kende, maer wel een geformeerde staet vande Nederlanden, die sij noch schade noch hulp wilde doen, al waert dat zij tot hulp, overmits derselver bewesen assistentie geduyrende de ligue meer behoorden te inclineren, die sij voor vrienden oick houden ende een staet sijn van 30 jaren bij alle Princen daervooren bekent, wiens hulpe de France crone noch wel van doen mochte hebben; dat sij geen oirsaecke en waren van tverloop der Spangiaerden in die landen, maer de bose comportementen vande Spaense gouverneurs; dat sijne ondersaten mosten genieten de vruchten vanden pays, bestaende in den coophandel, die sij niet en conden verbieden, veel min haer inlaten mette Spaensche ofte Bourgoinsche saken; dat sij niet gewoon en waren wetten van yemant te ontfangen; dat de Bourgoinsche mede aengedrongen hadde om Aumale te doen restitueren in sijn goet, daerop de anderen antwoorden des vremt te vinden, dewijle die geen ondersaet van Spangien en was, ende daer sij in faute bleven vande ondersaten van Vranckrijck te restitueren totte souverainiteyt van St. Pol, Burchgraefschap van Gent ende successie van Epinoy daerinne sij met represalien souden moeten ver-

sien, dat d'ambassadeurs eerst waren gesonden op tvervolch vande Erts-hertogen om de Staten beter tot pays te bewegen, die nu aldaer om de mutuelle commoditeit werden geleden, maer sij en wilden nyet beletten de voorslaegen vande Ertshertogen ofte de Nederlanden helpen ruïneren, die sij meinen nu sulcx te wesen, dat se nyet schielijck heure vrijheyt sullen willen verlaten, mochten wel lijden den pays van Engelant ende bestant mette Staten, in vougen dat vande commercie ter zee om de voorschreven contestutien niet besloten en was. Voorts schreeff Aertssen noch dat la Boderie, Ambassadeur van Franckrijck van Brussel daer gecommen was, die de saken vande Ertshertogen seer disperaet maeckte, ende aendrong dat den Coning van Vranckrijck behoirde te verbieden alle commercien van sijn ondersaten op Spangien ende Vlaenderen om alsoe beter tot reden te commen, want d'Ertshertoge verlooren hadde de affectie van alle heur onderdanen, omdat se meer schenen te vertrouwen de Spaengiaerts dan henl. ende soe sij niet gestarckt en worden van tSavoysche leger, en hadde sij geen macht yet te doen. Dat de 250^m cronen ter maent uyt Spangien ontfangen ende tot Maert voorleden toe betaelt, niet helpen en mochte, maer nu verwachten uyt Spaengien galeyen ende gelt, ende uyt Italien assistentie van 6^m Italianen ende 2^m Spangiaerden.

Den xviij^{en} Junij was tamelijck weder. Vrouch begonst men met de stucken op de schantse op de Weert te schieten, ende hoewel seer qualijck geschoten werde, merckte men nochtans dat veele schoten dwers deur gingen. Den viant was al voor den dach beginnen uyte schantse naer de stadt te wijcken, latende daerinne staen 2 scheepsvlaggen als vendelen, ende hier ende daer eenige piecken, maer soe ons volck naer omtrent 20 schoten op de schantse aenquam, vonden sij mer 6 ofte 7 mannen daerinne, die terstont gingen loopen ende heur in stadt salveerden, daermede de onse meester vande plaetse werde, ende die terstont begonnen te prepareren om daer te logeren ende geschut te mogen planten. Sijn Ex^{cie} ging selfs mede derwerts; daer en tusschen begonst men ten westen vande stadt achter ons leger op de verheven bergen 6 redouten te maken om den viant van buyten beter te keeren ende te beletten, dat hij daeraf op ons leger geen voordel en name. Des avonts togen uyt 7 vendelen Vriesen ende 7 vendelen Engelschen om ten noorden de approchen te beginnen, die desen nacht heur logeerden aenden steenen toorn vande coewacht, ende van daer een trenchee maeckten langes de velde heen totten Rijn toe, ende wierpen aenden Rijn op een corps de guarde. Sijn Ex^{cie} hadde gelast dat alle de schepen beneden de stadt leggende souden opseilen, omdatter

beneden sulcken menichte lagen, dat hij vreesde dat de viant daerop een aenslach soude maken. De schepen seilden in de voornacht voorbij, die vande stadt schoten seer daernaer ende raekten eenige schepen, die men most aenden gront brengen uyt vrese van sincken, ende onder dien mede t'oirlochschip van capitein Berckman.

Ontrent dese tijt was vuyt Engelant weder gekeert Generael Vere, rapporterende dat de Coninginne totte lichtinge daer doen versoucken wel wilde verstaen, ende dat sij de saken in Vlaenderen daervoren hielt, dat de Staten d'oorlogen in Vlaenderen souden moeten brengen ende daer ontsteken, om den Ertshertoge te recht in sijn staet te troubleren, waeraf die provincie de machtichste is, maer meinde niet dat sij daertoe yet soude willen contribueren, hoewel Caron haer daerop gesondeert hebbende, ende versocht daertoe te moegen employeren 100m £ van treboursement, sij tselve niet plat afgeslaegen en hadde, maer nu begeert hadde, dat hij Vere de Staten aenseggen soude, dat sij verstont vande vervallen termijnen betaelt te werden, ende oick van die noch vallen sullen, elck op haer tijt, ende scheen dat de Coninginne niet wel tevreden en was, dat men Berck aengetast hadde ende niet naer Vlaenderen gegaen en ware, gelijck dselve heer Generael refereerde.

Den xixen Junij was seer vuyl regenich weder, soe dat ons volck in appro chen geen lonten en conden in brant houden, twelcke heur veel quaet soude hebben konnen doen, hadde den viant uytgevallen. Ten suyden boven de stadt liep alle tlaege lant onder water, omdat de Lutte [1] daer gestopt was ende twater met den regen veel opstoude. Die vande stadt mosten van daege heure beesten innehouden, omdat ons volck heur begonst te approcheren. Sij schoten altemet met geschut, ende omdat men vreesde dat den viant van Santerwech [2] soude mogen aencommen om onset in de stadt te doen ofte yet tegen de schepen voor te nemen, dede Sijn Excie benoorden de stadt tusschen tmoeras ende den Rijn 6 redouten noch aenbesteden om de aencomtste aldaer te vernagelen. Ende omdat den viant deur dese stadt contributie getogen hadde van alle de dorpen van Zutphen, Overijssel ende Drenthe, die sullen commen te cesseren indien de stadt verovert wert, hebben de gecommitteerden vanden Raedt van State in den leger wesende, met advys van Sijn Excie tot onderstant van desen leger uytgeschreven over dvoors. dorpen een maent contributie ende den Commis-

---

[1] De Lutte, het riviertje, waaraan Rijnberk gelegen is.
[2] Den weg van Xanten.

saris Dulcken gesonden, om dat te gaen denuncieren ende te bevoorderen. Snachts begonst men mede te approcheren aende Casselpoorte met 4 vendelen Franchoysen, 3 vendelen Schotten, 4 vendelen Duytsen, 3 vendelen Walen ende 2 van Gistelles onder t'commandament van Chastillon, die een corps de guarde maeckten tusschen de stadt ende het steene heilichuysken daer staende, ende begonnen eenige trencheen. De Vriesen ende Engelschen maeckten ten noorden een retranchement om de coewachte, ende begonnen van daer een tranchee naer de reviere toe, maer en volmaeckten die niet.

Den xx^en^ Junij was tamelijck weder. Omtrent 8 uyren viel den viant vande Casselpoorte uyt, met ontrent 800 man om te forceren de approche daer begonnen, ende commende uyte couradors liepen met grote furie aen, om ons volck te overvallen. Die gravers, die int werck waren, liepen ten eersten uyte trencheen, gelijck mede dede eenige wachten, twelcke ten eersten soe grooten confusie maeckte, dat eenige soldaten bij het corps de guarde begonnen te wijcken. Den heer van Chastillon bleef daer vast ende steuyte den viant, ende viel naer totten viant aen, die doen met groote confusie weder afweken, dan heur vermakende onder de stadt, quamen ten tweede malen weder aen, ende naer noch ten derden ende vierde male, telcken tot dicht aen tcorps de guarde, omdat weynich ruyteren op de wacht waren, ende naemen de drie laste reisen heur retraicte met goede ordre. Den heere van Chastillon hielt sijn volck bijeen aen tcorps de guarde. Desen uytval duyrde wel een halff uyre, ende daer werde seer van beide zijde geschoten, in vougen dat vande onsen doot bleven over de 20 mannen, daeronder den lieutenant van Pomarede ende een genaemt de la Barre, een rijck Franchoys edelman. Daer werder wel 30 gequetst, ende daeronder mede den heere van Chastillon in de dije geschooten; den capitein Buisson mede in tbeen gequetst ende meer anderen. Onse 2 veltstucken waren juyst afgetogen om tschantsken, daer se stonden, te volmaecken, daerom die doen geen dienste en konden doen, twelcke seer qualijck quam. Op den naernoen was den viant ten noortwesten noch uyt, ende namen daer twee voerluyden peerden, die te naer aen stadt gingen weiden. Die van Gelder ofte Stralen namen noch wel 16 wagenpeerden, die gesonden waren om hout ende stroy, ende om onse approchen beter te verseeckeren, dede Sijn Ex^cie^ eenige gabions ten noorden vande stadt brengen, om daer eenich geschut te mogen planten, ende op de defensien vande stadt te mogen schieten. Desen nacht quam in tleger den Cleeffschen Marschalck Horst, om te excuseren dat laestmael aenden Graef van Solms niet en ware

laten volgen alle de meubelen vande overleden Gravinne van Meeurs, ende te verclaren van wegen den Furst, dat men se soude laten volgen, soe wanneer den Graef des begeeren soude, waerom den Graef van Solms voornam op morgen met 6 vanen ruyteren ende eenige wagenen daer heen te gaen om alle de meubelen te doen halen. Snachts werde niet veel besonders geapprocheert, mits ten noorden alleen voltrocken werde de begonnen approche vanden voorleden nacht ende beter verseeckert, ende dat men daer plante ses halve canons, 3 aenden cante van riviere ende 3 midden oppet velt. Ten suyden worde mede niet gedaen als de voorgaende approche beter verseeckert ende meynden een linie ter sijden uyt te trecken, maer tlant was soe hardt, dat se met geen houwelen daerinne commen en conde.

Den xxj^{en} Junij was goet weder. Den Graef van Solms vertoog vrouch met vj vanen ruyteren ende 18 wagens naer Meurs, om de meubelen van de overleden Gravinne, die hem laten volgen worden, maer en wilde de wagens in stadt niet laten om te laden, dan een voor een tusschen de twee poorten. De principaelste meubelen van tapeten, vaisselen ende anders geladen wesende, liet den Graef daer noch blijven de grove meubelen van sware package ende quam mette reste naer tleger. Eenige ruyteren vanden viant volchden hen van achteren in tbosch, ende naemen eenige peerden ende quetsten eenige personen. Men creegh eenige geintercipieerde brieven, commende uyte Grave, houdende dat men hoopten, dat se Berck ontsetten soude ende dat daertoe eenich volck tot Geel begonst te vergaderen ende 2 compagnien uyte Grave mede derwerts gegaen waren, ende dat se tijdinge hadden, dat binnen Berck eenige gebreck was, ende sonderling van gelde. Naernoen werden bij Wesel gevangen gekregen 2 sweinmers, wesende bootsgesellen uyter stadt gecommen met brieven van credentie aenden Ertshertoge ende aenden Grave van Arenberch met last te seggen, dat wij soe vast voor dese stadt lagen, dat se d'selve haest souden moeten ontsetten, ofte dattet naer niet doenlijck en soude wesen, emmers dattet secours soude moeten coemen binnen 14 daegen, ofte sij en sagen geen middel om langer te houden, alsoe heur tcruyt manqueren soude, ende dat se dan soe besloeten soude werden, dat geen raet meer tottet ontset soude wesen; dattet ontset moest starck commen over de lucht [1], om op te slaen tquartier van tleger ten westen, om twelcke te facciliteren, sij mede eenen grooten uytval soude doen ende een goet deel van tleger terwiele werck geven; dat den Gouverneur deur de caken ende keel geschoten was ende niet spreecken en konde, ende

[1] De Lucht was een bosch, ten westen van Rijnberk, nabij het dorp Issum gelegen.

daerom sijn plaetse hadde gecommitteert als Gouverneur eenen Jan Bapta Pecchio; dat op den uytval gisteren gequetst was een Wals capitein; dat se hadden 15 ofte 16 doden ende wel 75 gequetsten; dat Bodbergen den uytval hadde beleyt ende gedaen mette Duytsen ende Walen, omdat de Spangiaerden ende Italiaenen niet uyt en wilde; dat de Duytsen sonder gelt niet wercken en wilde; dat de burgers nu wercken om eerde wallen achter de steene muyren te maecken, ende dat niet apparent en was, dat se meer soude vuytvallen, deurdien de Duytsen sagen dat Spangiaerden ende Italiaenen niet uyt en wilden; seyde mede gelast te wesen soe haest sij tot Zanten soude commen elcxs een verscheyden wech te nemen om naer Gelder te gaen om beter deur te commen, ende als sij tot Gelder gecommen soude wesen, dan daer snachts ten 11 uyren te doen schieten dry schoten ende met goet convoy voorts te gaen naer Bruessel, ende indien t'onset quame ende seecker ware, soude sij wederkeeren tot Gelder ende daer snachts met 4 vande grootste stucken vier voleen doen schieten ende trachten weder in de stadt te commen swemmen van boven af, ende indien geen ontset voor de handt en ware, souden sij niet weder innecommen nochte signael doen, ende dat soude een seecker teycken voor die van binnen wesen. Dese personen werden gepijnt op heur last, maer en wilden meer niet seggen. Snachts werde de approchen niet gevordert, maer alleen verseeckert ende vaster gemaeckt om tegen den vuytval te mogen staen.

Den xxijen Junij was goet weder. Men en dede niet dan altemet wat schieten ende de approchen te verseeckeren, de redouten buyten den leger ten westen ende noorden voorts op te maecken. Sijn Excie last in elcx vande 4 redouten ten noorden gemaeckt te brengen 2 gotelinge vande schepen, om de schepen daer beter te mogen bewaren, ende was van meininge de redouten ten westen alles met een lopende tranchee aen een te brengen om tusschen sijn leger ende de redouten een alarme plaetse te mogen hebben. In tleger quam een gedeputeert van Reeckelijchausen met eenige wijn voor Sijn Excie, meest om te clagen over de foulen van heur lant ende om te versoucken verschoninge. Noch quam daer van wegen den Churfurst van Cuelen den heere van Foppenbrouck, om vooreerst te versoucken verschoininge van tlant van Cuelen ende met secrete last, soe men vermoede, om nopende de stadt Berck eenige versoucken te doen. Desen dach werde de brug boven de stadt vanden Weert over de reviere meest volmaeckt op een gat naer, dat men open liet tot de noot, ende men prepareerde beneden de stadt de saken, om daermede een scheepbrugge te slaen. Snachts werden voor de stadt gehangen de twee swemmers uyter stadt gecommen om

anderen van uyt ende innelopen een schrick te maken. Des snachts en werde noch niet geapprocheert, mits men de voorste approchen alleen verseeckerde met vaste corps de guarden, om daer naer een degelijcke approche te mogen doen, ende tot beter verseeckeringe van dien, werde ten suyden eene batterie in tvelt begonnen te maken ende gelast 2 voeten te rijsen, ende bewesten van dien noch een ander in tvelt om de defensien aende Casselpoorte wech te schieten. Sijn Ex^cie^ creeg tijdinge dat tgarnisoen van Liere gemutineert was, ende dat alle de bootsgesellen voor Antwerpen mede waren gemutineert. De Staten hadden gelast den Almirante weder naer Woerden te doen voeren, omdat Olivera niet en comt, hij en wilde niet .derwerts ende blijft sulcx met groote importuniteyt noch.

Den xxiij^en^ was tamelijck weder, ende Sijn Ex^cie^ dede noch al sijn approchen verseeckeren tegen de stadt, ende sijn legerquartieren tegen de aencomtste van buyten, daertoe hij selfs rontsomme reedt, ende liet tquartier vanden Graef van Solms aende sijde van Boetbergen soe stijff maecken, dat de trencheen tegen de canon mochten staen. Hij creeg tijdinge dat eenige trouppen vanden viant over de Mase begonnen te vergaderen, daerom hij den Cleeffschen Marschalck Horst aenseide, dat den Furst moste toesien op sijne steden, ten einde den viant geene van dien quame inne te nemen, ende sonderlings niet de stadt van Orsoy, dat hij se daerom wel moest doen besetten, ofte soe den viant naerder quam, soude Sijn Ex^cie^ selfs die plaetsen moeten doen verseeckeren. Desen dach brack den eenen dam vande Lut deur, daeromme twater soe opliep dat men qualijck in tquartier naer Boedbergen commen mochte, maer den ondersten dam werde gehouden ende den anderen terstont weder gemaeckt. Snachts werde ten suyden een groote linie getogen voorbij de Casselpoorte, ende daerinne begonnen te maken 2 corps de guarden, maer mits den nacht cort viel en konden sij de linie niet wel deurtrecken tot over een holle strate aende oostsijde vande poorte uytcommende. Ten noorden werde mede een linie begonnen van midden vuyte trenchee naer de westzijde toe, maer weinich daeraen gemaeckt.

Den xxiiij^en^ Junij was tamelijck weder, ende omdat men vreesden oft den viant soude mogen trachten dese stadt te ontsetten, vont Sijn Ex^cie^ goet de dry suytredouten vanden leger met een trenchee aen een te sluyten ende aen tquartier van tleger ten westen aen te trecken, delibereerde voorts met die vanden raet, hoe men doen soude off den viant ontset wilde doen, meinende dienstelijck te sullen wesen dat men dan hier dede commen den Colonnel Huchtenbrouck met de 17 compagnien

naer Hulst gedestineert. Dvoors. trencheen om de redouten aen te trecken werden bestedet. Des naernoens tusschen 3 ende 4 uyren viel den viant wederom wel met 800 man ter Casselpoorte ende vande couradors uyt, ende liepen met schielicheyt deur den hollen wech ten oosten, om van achteren de approche te mogen overvallen. De Franchoisen, die voor in de approche waren, mosten daer vuyt ende weecken naer de oude approche toe, daer se den viant steuyten, die so meester vande laeste approche ende verheven batterie werde. Den capitein Rocques viel met veel Franchoysen op tvelt om den viant weder af te drijven, dan werde gequetst ende vanden viant beset. Den Lieutenant Colonnel Huseman quam hem ontsetten, die doen selfs oock gequetst ende gevangen werde, maer werde mede ontset bij Gistelles, die met een ander troupe aenquam, ende soe ons volck ten laesten starck werde, ende de ruyteren vande wacht mede aenquamen, most den viant met desordre haestige retraicte nemen, latende vande sijnen doot opt velt leggen 7 persoenen ende een Spangiaert gevangen, daertegen hij gevangen in de stadt bracht een lieutenant van Slandre, genaemt La Case, met noch 3 Franchoysen ende een Schot. De onsen naemen de verlaten trencheen ende corps de guarden weder inne. Geduyrende desen uytval werde seer geschoten met musquetten ende geschut, ende daer bleven van onsen doot 14 ofte 15 mannen ende veel gequetst. Dommarville, Lieutenant Colonnel vande Franchoisen, was op teerste afwijcken in een trenchee gevallen ende hadde sijn been verstuyckt. Huseman was swaerlick gequetst ende Rocques mede. Noch waren gequetst den lieutenant ende vendrech van Dommarville ende meer andere, wel tot vijftich toe, ende men meynde dat tverlies aende sijde vanden viant niet minder en was, omdat men se veel personen sach afbrengen. Den gevangen Spangiart seide, dat een Spaens Capiteyn desen uytval hadde beleit, dat se wel 800 starck waren geweest, ende dat se tsedert dit beleg noch geen brieven van buyten in stadt en hadden gekregen, maer riep seer luyde vande starckte van heur garnisoen, ende de amunitie die se noch hadden. Corts daernaer werden gevangen ingebracht 19 soldaten van Gelder, die seiden dat tot Gelder ende Stralen gecommen waren de regimenten van Busquoy met 7 ende van Achicourt met 10 vendelen knechten, ende wel 10 ofte 12 vanen ruyteren, maer en wisten niet oft was om daer te blijven ofte convoy te doen, ende dat se tot Aerssen over de Mase gepasseert waren, daeromme men bestont te vermoeden of den vivant meer mocht trachten om Gelder ende Stralen te verseeckeren als om Berck te ontsetten. Des snachts werde de approche

voor de Casselpoorte seer genaerdert ende getogen over den voors. hollen wech. Ten noorden werde de linie naer twesten noch voorder getogen, maer bleef noch ten halve aen tvelt ende onvolmaeckt leggen, omdat men se niet heel uyttrecken en konde.

Den xxv^{en} Junij was seer regenich weder. Men was in tleger seer doende om de approchen ende quartieren te verseeckeren ende men liet los vuytgaen 15 vande gevangenen van Gelder op heur quartier, ende men sont met heur een trompetter om te horen hoe de saken tot Gelder stonden. Des nachts werde de approche voor de Casselpoorte vanden hollen wech naer achteren aengetogen ende met een nieuwe linie seer genaerdert ende gebracht tot op omtrent 10 treden nae aende grachte vanden courador, daertegen den viant tweemael vuytviel met weinich volcxs, maer en quam niet aen. Tgeschut werde hier noch niet geplant, omdat men de approchen eerst wel wilde verseeckeren. Ten noorden werde de linie naer twesten voorts heel vuytgetogen ende op t'einde beset met een corps de guarde, twelcke niet over de 150 passen vande grachten vande stadt en was, sonder dat den viant aen die sijde oyt getracht hadde daertegen belet te doen, tsij om tgeschut dat daer stonde, ofte om andere consideratien.

Den xxvj^{en} Junij was noch seer regenich weder. Men dede de approchen alomme seer verseeckeren, ende Sijn Ex^{cie} ging selfs besichtigen tschantsken op de Weert, om daermede eenich geschut te planten, ende dede daer besteden een batterie tot vj stucken met last de borstweringe daertoe wel stijff ende breet te maken. Den viant viel op den middach ende naernoen met weinich volcxs weder tweemael aende Casselpoorte uyt, maer en quam niet aen, so dat niet gedaen en werde, dan dapper van beiden sijden geschoten. Den trompetter quam van Gelder wederom, ende met hem een tambourijn van daer, ende seide dat binnen Gelder ende Stralen elcx noch geleyt waren een compagnie Duytsen, ende dat de reste van tvolck weder vertogen waren naer Aerssen, daer nu 5 regimenten knechten lagen met 17 vanen ruyteren ende bleven daer leggen. Desen nacht werde de approche alleenlijck verseeckert ende vaster gemaeckt.

Den xxvij^{en} Junij was tamelijck weder. In ons leger was men evenseer doende om tselve wel te retrencheren, ende die vande stadt schoten altemet eens, maer seer weynich met geschut, niettegenstaende sij op de corps de guarden, die men in de approchen maeckten veel schade souden hebben connen doen, daeromme men vermoede, dat se gebreck van cruyt

mosten hebben, omdat de corps de guarden de verseeckeringe vande approchen waren, ende indien sij daerop dapper hadden beginnen te schieten, ons gedwongen soude hebben die a l'espreuve te maken, ende souden sulcxs ons wercken veel hebben connen retarderen, die sij nu seer lieten voorts gaen, mits sij soe weinich schoten. Des snachts werde ten suyden vande stadt wederom een linie getogen wat naerder aenden courador, ende in de laeghte naer de oostsijde werden eenige gabions geset tot blinden; ten noorden worden mede noch een linie getogen wat naerder de stadt. Den Grave van Noorthumberlandt uyt Engelant weder gekeert wesende ende willende desen soomer tleger besien, quam tot Wesel ende liet sijn tenten naer tleger voeren ende spannen. Desen dach werden bij Wesel wederom een swemmer in twater gesien, dewelcke naer geroeyt wesende hem salveerde in de rijsweerden, ende snachts werde tot Berck op den toorn geviert, mogelijck tot een signael.

Den xxviij[en] Junij was schoin weder. Men verseeckerde vast de approchen ende quartieren; recht naer den middach viel den viant wederom uyt aenden Casselpoorte met 3 ofte 4[e] mannen, ende dreef de gravers uyte approchen, te nacht daer gemaeckt, maer hij werde in tcorps de guarde gesteuyt sonder tselve te konnen forceren. Hij liep mede inne de gabions voor blinden geset, daeraf hij eenigen naer stadt rolde, ende dede verscheiden aenlopen naer tcorps de guarde, daertegen ten laesten eenige Franchoysen uytvielen ende schermutseerden. Dit duyrde wel een half uyre ende daer werde dapper van beiden sijde geschoten, ende daernaer toog den viant weder af, latende 3 doden opt velt leggen. Vande onsen bleven mer 2 op de plaetse ende eenige soldaten gequetst, maer niemant van marque, ende dit was den derden grooten uytval die telcken juyst gedaen waren op den dach, als de Franchoisen in de approchen daer de poincte hadden, als oft daerop telcken gepast hadde geworden. Ten noorden werde noch geschoten den lieutenant van capitein Frans Gerritsz. ende een werckmeester, wesende Sijn Ex[cie] doen in de trencheen niet wijt vanden lieutenant. Des snachts werde de approchen ten suyden noch beter verseeckert, in twelcke een sentinelle overlopen ende gevangen gebragt worde in de stadt ende een dootgeschoten ende ten noorden werde weynich gedaen, omdat den viant uytvallende eenige gravers gevangen creeg.

Den xxix[en] Junij was heet ende schoin weder. Men arbeide evenseer in tleger aende quartieren ende de approchen, daeraen soe veel gelts gespilt werde, dat Sijn Ex[cie] op sijn credit gelt moste doen lichten, om de

wercken te betalen, mits de provincien van Zeelant, Vrieslandt ende Groeningen traeg in t'betalen waren, ende die van Hollant ende Utrecht alleen tgelt niet en wilde furneren, ende werde tot Wesel getogen op wissel omtrent 7m £, twelcke een cleyne penning was in regard van soe groten leger en soe grote dispensien van dien, doch conste al veel doen om t'arbeytsvolck in hoipe te houden, tot dat gelt uit Hollant quame. Den Grave van Noorthumberlant quam desen dach int leger ende hem werde toegesonden de vane ruyteren, die gedestineert was om de fourageers te convoyeren, waerdeur den viant (die gestadelijck alomme op de bane is) verscheiden vocragiepeerden nam. Snachts werde over beiden sijden weynich geapprocheert, omdat enige Engelsche ten noorden tot aenden courador vanden viant liepen, ende bevonden dat die mer met sentinellen was beset, daerover den viant alarme nam, ende meest alle den nacht niet en dede dan schieten ende met cleine partijen uytvallen, daermede vele gravers ende anderen gequetst werden Ten suyden werde nietemin een linie beginnen te trecken ende noch bet afgedolven de oostwech vande Casselpoorte ende tot beter defensie vande wercken aldaer geplant in de verheven batterie 2 heele ende 2 halve canons. Den viant hebbende 4 vanen ruyteren doen commen binnen Gelder, Stralen ende Ruremonde boven die ruyteren, die daer waren, sijn wederom wech getogen naer Thoor, soe men seide, omdat de gemutineerden heur niet langer aende Mase en wilden dulden.

Den Ertshertoge was in dese tijt getogen van Brussel om naer Vlaenderen te gaen, waerom die vande schantse Isabelle van dage den eersten brief schreven aenden Gouverneur van Oisteinde, houdende dat tot Brug dien dach gecommen waren 60 stucken geschuts ende eenige troupen om Oisteinde te belegeren, dat se op heur hoede moste wesen, ende heur wel wachten aende brugge, aende guele ende de cant vander zee, dat se heur wel beschermen mosten, dat se aende schantse vrienden souden hebben, ende dat den Ertshertoge sijn vianden voor ende achter sal hebben. Sij en hadde noyt aen die van Oisteynde willen schrijven, daeromme men meynde dat se bestonden te vresen ende sulcx heur vande sijde van Oisteynde wilden verseeckeren. Anderen meynden dat oick desen tocht vanden Ertshertoge meer diende om die van Isabelle te straffen, als om Oisteynde te belegeren, daertoe hij mogelijck mede een schijn wilde maken om tleger van Berck te diverteren[1].

[1] In Zeeland was men tot het laatste oogenblik van meening, dat de Aartshertog Ostende niet zou belegeren. Den 5en Julij schreven de Staten dier provincie noch aan de Staten Generaal, dat

Den lesten Junij was heet weder. Daer quam vrouch een vrouwe uyte stadt vande sijde vande Lutpoorte, seggende om graes te snijden gegaen te wesen ende soe over te commen. Seide mede datter in de stadt alrede wel 300 doden ende gequetsten waren, dat geen boter in stadt en was te crijgen, ende dat men voor elcken soldael in drie dagen mer 2 pont broots en gaf. Item dat se de Lutpoorte opmaeckten, om van daer uytvallen ofte anders te doen; sij seide geen bootschappen nochte brieven te hebben. De heeren Aleman ende Eisinga vertogen naer Hollant om te procureren dat gelt in tleger mochte gesonden werde. In tleger was men onder anderen mede doende om ten suyden aen tmoeras vande Lutte een corps de guarde in de approche te maken, daerop den viant vande buytenwalle eenige schooten dede, maer de onsen begonsten terstont met de nieugeplante stucken naer de stucken van binnen soe seer te schieten, dat die van binnen heure stucken mosten innehalen. Op den naernoen viel den viant met weynich volcx eerst ten suyden uyt ende naer ten noorden, makende alsoe eenige alarmen, daerinne seer geschoten werde, maer en quam niet aen, ende omdat van dage weder enige voeragiepeerden genomen werden, worde een ommeslach gedaen, dat voortsaen niemant op voeragie souden mogen rijden voor de clocke 7 uyren ende niet mogen gaen als met convoy. Desen dach werden in de schantse op de Weert, over masten over de grachten geleit, getogen 2 hele ende 2 halve canons om daer geplant te werden, ende dat overhalen geschieden alsoe, om de wallen vande schantse niet te breecken. Snachts werde seer bij die vande stadt geschoten, ende in tselve eenige conducteurs vande wercken gequetst ende dootgeschoten, ende ten noorden werden 3 stucken uyte v^e batterie gebracht in de ix^e batterie aldaer wat naerder aende stadt gemaeckt om

---

zij den last om de drie Zeeuwsche kompagniën van van der Noot naar die vesting te zenden, niet hadden uitgevoerd, omdat zij geadverteert waren »dat den viant soude voor hebben, onder het pretext van voorsz. belegeringe alle het crijchsvolck derwaertz te trecken ende alsoo het lant van garnisoene ontbloot sijnde, eenen inval te doen in het eylant van Zuytbevelant; daertoe hij seer vele chaloupen ende ander roeygetuych werdt geseyt bij den anderen te hebben ende noch dagelics meer gereet te maecken.« (Lias loopende, Julij 1601).

Hetzelfde schreven de gecommitteerde raden der admiraliteit van Middelburg, met verzoek om versterking van schepen om Zuid-Beveland, Axel en Biervliet te beschermen. (Id.)

Maurits zag de mogelijkheid van een dergelijken aanslag ook in. »Wij en souden nyet raedtsaem vinden,« schrijft hij den 6^{en} Julij aan de Staten Generaal, » dat alle de compagnien, die den Colonnel Huchtenbroeck toegeordonneert zijn, tseffens binnen Oostende gesonden worden, eer dat U E. gewisse tijdinge hebben ende verseeckert zijn, datse vanden vijandt belegert is, want hij lichteljjcken hem soude gelaten voor de voorsz. stede te comen ende ondertusschen ofte voor Axel oft int landt vander Goes comen.« (Id.)

beter op de defensien te mogen schieten. Den Gouverneur van Oisteinde schreef desen dach weder aen die van Isabelle, dat hij wel wiste, dat de comtste vanden Ertshertoge meer diende om heur tot eenige onredelicke conditien te dwingen als om de stadt van Oisteinde te belegeren, ende dat sij daerom wel op heur hoede moste wesen, hadden sij sijn hulpe van doen, hij soude se assistereu. Desen brief ontfingen sij, danckten hem van sijn courtoisie, ende verclaerden dat se hem souden doen aensoucken, als sij hulpe van doen hadden, waerom men bestont hiervan wat goets te hoipen.

Omtrent dese tijt overliepen eenige ruyteren van Weert tusschen Breda ende Geertruydenberch aen tpannenhuys 50 soldaten vande compagnie van Nievelt, die convoy deden aende mineurs van Breda om naer tleger te commen. De soldaten stelden heur eerst te weer, maer quamen ten laesten in confusie ende werden alles dootgeslagen sonder yemant als de lieutenant ende de mineurs te willen vangen, twelcke noch wel groote bitterheyt souden konnen maken.

Don j^en^ Julij was tamelijck weder. Men arbeide al evenseer aende wercken buyten gemaeckt tot wederstant van t'ontset. Sijn Ex^cie^ reet naernoen naer Alpen om mette Palsgravinne te spreecken ende hadde convoy van ruyteren ende voetknechten met hem ende keerde op den avont wederom. Daer waren vanden viant over de 300 peerden in de bosschen naer Burick deur eenige lantweeren aengecommen, die wederom eenige voeragiepeerden namen ende 'tsavonts quam Aert Helling bij sijn Ex^cie^ seggen, dat de peerden vanden viant van Burick heen aenquamen ende veel treckpeerden namen, ende schenen naer de schepen te willen commen, waerom Sijn Ex^cie^ in haeste dede opsetten 10 vanen ruyteren om met Graef Lodewijck daer heen te gaen, maer en vonden niet met al, daerom sij terstont wederom keerden. Des snachts werde voor de Casselpoorte in de approche noch een corps de guarde gemaeckt omtrent 60 treden vande gracht vanden courador, ende ten noorden werden 2 linien begonnen, een bij de Vriesen naer de reviere, ende een bij de Engelsen naer de Lutte; maer om t'uytcommen ende schieten vanden viant werde weinich daeraen gedaen. De sake vanden Almirante van Arragon bestonden suspect te worden, omdat Olivera soe lang terugge bleef ende dat geseit werde dat hij getracht hadde te ontcommen, behalven dat eenige sijne brieven geintercipieert waren, geschreven aenden Ertshertoge, nopende de sake van Isabelle, te weten, dat den Ertshertoge vooral most sien die sake te assopieren ende te doen verdragen tot wat prijs dattet ware, maer

dat hij se eenige weecken daernaer mosten doen straffen, anderen ten exemple. Hieronı besloten die Staten den Almirante van Persijn wech te doen nemen, ende deden tot sijne bewaringe bereiden de 2 camers boven de audientie van thof in den Hage, daer tanderen tijden Don Diego Pimenteli gelegen hadde.

Den ij^{en} Julij was tamelijck weder. Die vande stadt schoten al veel, ende die van buyten mede ende om de toecomtste van buyten naer desen leger meer te difficulteren reedt Graef Lodewijck met eenige ruyteren boven Alpen in 't bosch ende dede meest alle de wegen aldaer mede met boomen toestorten. Men arbeyde noch evenseer tegen de advenuen van buyten, ende omdat de 4 redouten ten noorden vande stadt vande Lut af tot den Rijn toe nu volmaeckt ende in elcxs een goteling gebracht waren, laste Sijn Ex^{cie} aenden Almiral om d'selve met de bootsgesellen ofte maetrosen te doen besetten; d'andere 6 redouten ten westen waren mede met crijsvolck vande compagnien vanden Graef van Hohenloe ende Tijmpel beset ende elcx met 2 gotelingen voorsien, ende daer werde een trenchee gemaeckt vanden leger af naer de twee naeste redouten aende Lutte ende tot in de Lutte toe, gelijck de ij^{e} ende iij^{e} redouten vande suytsijde mede met een trenche aen tquartier getogen waren. Daer was noch een vij^{e} batterie gemaeckt op de oostwegh vande Casselpoorte heel naer aende stadt, in dewelcke desen nacht geplant werden 2 heele ende 2 halve canons, daeraf men de schietgaten met poorten tegen t'schieten met musquetten moste vrijen, ende van tcorps de guarde daer gemaeckt werde begonnen een linie te trecken voorbij de poincte vanden courador vande poorte. Ten noorden meende men mede te doen approcheren, maer omdat de gravers verstonden dat de aennemers vande approchen aldaer bedongen hadde 6 £ voor elcke roede wercx, ende dat se den soldaten niet meer en wilden geven als 2 £, liepen alle de gravers daer uytet werck, sonder dat men aldaer yet doen konde. Anders werden ten suyden eenige conducteurs vande wercken geschoten, maer de resterende vier stucken en werden ten noorden nyet geplant, omdat de bootsgesellen des versuymden. Desen dach quam Olivera weder in den Hage met een coule ende dilatoire antwoorde, ende geen cautien, twelcke te quader bedencken op de saecke vanden Almirante maeckte.

Den iij^{en} Julij wast heet ende schoin weder. Men schoot van beide sijde altemet. Sijn Ex^{cie} reedt de quartieren rontsomme besichtigen met alle de advenuen, ende sont 2 naeckte soldaten deur alle de morassen om te sien off men noch ergens deur conde commen, ende was niet wel te

vreden dat de approchen soe lantsaem voortsgingen. Die vande stadt demonteerden met schieten een van onse halve canons in de vij^{e} batterie voor de Casselpoorte aen affuyt ende radt, sonder dat tstuck anders geraeckt worde. Des nachts werden ten noorden in de thiende batterie gebracht 4 heele canons, wesende nu de iiij^{e} ende v^{e} batterie daer gansch verlaten. Sij approcheerden ten suyden tamelijck, maer mits den viant soe seer schoot en const men die niet wel soe naer brengen, als men gemeint hadde. Ten noorden werden de begonnen linie wat geextendeert ende verbetert, maer omdat den viant daertegen vuytvielen, werde daer niet veel gedaen, mits sij alle de werckers souden verdreven hebben, indien de Engelschen niet en waren opt velt gevallen geweest, om tegen den viant te schermutseren ende heure werckers te beschermen, daerover op beiden sijden eenige gequetst werden.

De Staten Generael siende de coule dilatoire van Olivera, ende beduchtende dat den Almirante hier eenige practijcquen mocht bedrijven, daerom den Ertshertoge mogelijck liever sien soude, dat hij hier bleeff, ofte dat hij mocht trachten te ontcommen, ende voornemenlijck om afteschaffen den groten toeloop van anderen, ende oock vande armen tot hem, die allen dagen in groote menichte voor thuys te Parsijn quamen, hebben last gegeven hem in den Hage te brengen ende op de 2 camers van thof te logeren, daer weleer Piementelli voors. gelegen hadde, ende is dienvolgende des nachts tusschen 10 ende 11 uyren daer gebracht.

Tot Cleef waren van Wesel gecommen ende vergadert geweest alle die vanden raedt van Sijn Ex^{cie} neffens den heere van Oyen, om aldaer met den Furst ende sijn raet te handelen op de sake van Meurs, ende naer vele ende verscheiden onderhandelingen ende propositien, presenteerden ten laesten den Furst Meurs aen Sijn Ex^{cie} te restitueren onder verscheiden conditiën, soe op den ontfang van tleen als tversterven van dien, die soe extraordinaris hart ende vremt waren, dat die vanden raedt van Sijn Ex^{cie} niet en meinden, dat d'selve ter eeren daerop handelen ofte die aennemen mochte, waerom sij op huyden van daer sijn gescheyden, deputerende eenige om Sijn Ex^{cie} rapport te doen, ende hieldent daervooren, dat den Furst, om te conserveren sijn acte op Meurs ende tegen thuys van Bourgongien in geen bedencken te commen metten handel van dien, liever sien soude dat Sijn Ex^{cie} de plaetse met gewelt innename.

Desen dach quam den commies Spronsen uyt Vranckrijck wederom mette 30^{m} cronen, die den ambassadeur Busenval hem niet en hadde ontsien binnen Parijs eerst te doen omsetten in silvergelt, om dan tselve hier te

mogen doen vermunten aen rijcxdalers. Noch quam uyt Vranckrijck weder Don Emanuel, soine van Don Anthonio, hebbende te vergeefs getracht te gaen bij Don Sebastiaen, die aende ministers van Spangien al overgelevert was.

Den iiij^en Julij wast schoin weder. Wij arbeiden alomme noch al, ende men hadde last gegeven aen onse canonniers in de vij^e batterie voor de Casselpoorte, dat se wel voor heur souden sien, ende maken de eerste gereet te wesen metten dach, om op de schietgaten vanden viant te schieten, maer tselve wat versuymende, werden bij den viant gepreveniëert, die een heele canon vande onsen een legoir afschoot ende verderf, ende daer werden eenige over gequetst, ende doen sach men dat d'selve batterie niet genouch gewapent en was, daerom men last gaf d'selve noch 10 voeten te breden ende beter te wapenen. Voornoen viel den viant met omtrent 150 mannen ten noorden op de approchen vande Engelschen uyt, om te beletten t'maken van een corps de guarde daer begonnen. Den schiltwacht en sach niet wel toe, daerom sij aen tselve corps de guarde overliepen ontrent 30 gravers, ende sloegen 12 van dien doot ende quetsten de reste, ende meynden de trenche daer tcrijsvolck lach mede te overvallen, dan werden daer dapperlijck gerepousseert, soe dat se met confusie wederom aftrecken moste, ende lieten eenige dooden op tvelt ende sleypten eenige met hen. Naernoen te 3 uyren viel den viant wederom uyt ten noorden langes den Rijncant, om een nieu begonnen approche vande Vriesen te overvallen, maer die sagen beter toe, heure gravers ontliepent ende de soldaten hielden de trenchee daer achter, daerom den viant met merckelijck verlies vande sijnen wederom aftoog ende liet eenige dooden opt velt leggen, ende daeronder een officier, wel gewapent, sonder dat vande onse meer als een doot ende een gequetst bleef, waeromme men vermoede dat den viant dapper schade moste lijden, omdat hij tot noch toe met alle sijne uytvallen noyt approche ofte trenche en hadde konnen forceren, daer crijsvolck lach, die gelast waren te staen ende hem te keeren. Des avonts waren de onsen ende den viant doende, om den officier die op tvelt was blijven leggen af te halen, daerover noch eenige doot bleven ende gequetst worden. De onsen namen sijn rappier maer den viant bracht hem af. Hierom ende om eenich misverstant onder de gravers geresen, ter cause sij claechden, dat de officiers heur bedroogen in tgetal van tvolck, ende dat se weinich aenden arbeit quamen ende met veelen deelen mosten, werde ten noorden niet gedaen, maer ten suyden werde de batterie verstijft, ende een halve canon, in plaetse vanden verdurven

canon geplant ende niet anders gedaen als de voorgaende wercken verseeckeren.

De Staten Generael hebbende tijdinge ontvangen, dat den Ertshertoge naer Oisteynde scheen te marcheren, versochten den Generael Vere selfs derwerts te willen gaen [1], twelcke hij consenteerde, mits dat men hem mede gaff sijn ende sijn broeders regimenten. Hierom lasten de Staten aen Huchtenbrouck om terstont met 10 compagnien uyt Bergen op den Zoem derwaerts te gaen ende screven naer Sijn Ex^cie om uyten leger noch de 20 compagnien Engelsen te hebben, omdat aende plaetse veel gelegen was, alles boven de 22 compagnien daerinne leggende, ende daer en boven verwachten sij noch uyt Engelant de 3000 man, die al gewapent daer gereet waren, om in solde vande Staten te gaen, mits dat men die op Sluys ofte Duynkercken moste gebruycken.

Desen dach hebben de Ertshertogen vande vier leden van Vlaenderen binnen Brug versocht een halven hondersten penning tottet voorgenomen beleg van Oisteinde.

Den v^en Julij was schoin weder. Ten suyden begonnen onse stucken met t'criecken vanden dach dapper te schieten om de schietgaten vanden viant toe te werpen, daeromme men naer vermoede, dat den viant daer dien dach weinich schoot, ende sulcx werde gelast alle morgen alsoe te doen. Des naernoens dede den viant weder een vuytval ten noorden, ende begonst eerst met omtrent tzestich man aende sijde vande Lut, maer viel terstont met furie met omtrent 300 mannen aen naer de ix^e batterie op de oostwech, in meininge te overvallen de trenchee daervoor leggende ende daer eenich geschut te forceren. De gravers verliepent, ende sij werden aende trenche gesteuyt, soe dat se met confusie weder afwijcken mosten ende eenige dooden opt velt laten, boven degeenen, die se aftogen. Daernae werde dapper van beyden sijde geschoten, ende in tselve doot geschooten Cambie, lieutenant vanden heere van Marquette, ende noch drie anderen vande onsen, maer naer apparentie scheen den viant al vele meer schade te lijden. De gecommitteerden vanden leger cregen tijdinge dat tgelt voor tleger vuyt Hollant commende op vrijdach tot Arnhem soude wesen, waerom sij de jachte van Sijn Ex^cie afsonden om tselve op te halen, ende met een oirlochschip van beneden te doen convoyeren, ende omdat se tot Wesel op

---

[1] Den 7^den Julij werd in de vergadering van de Staten Generaal besloten, dat men Vere commissie zou depêcheeren om over de verdediging van Ostende het generaal commandement te voeren, met bepaling dat hij die stad » legerswijze zou defenderen. » Men verstond daardoor eene actieve verdediging door middel van een leger, dat buiten de vesting zou worden opgesteld en verschanst.

heur credyt niet meer en hadde connen crijgen, dan omtrent 6000 £, waren sij daerinne seer geschandaliseert geweest, soe verre, dat se dien van Wesel hadden verweten, dat men met heur niet handelen en conste dan gelijck den Almirante hadde gedaen, ende daerom nu verhorende vande comtste vant gelt, en wilden sij te Wesel geen gelt doen lichten, maer ontleenden van elcx een in den leger soe veel sij konden. Snachts werde ten noorden noch een linie genaerdert aende sijde naer den Rijn, om te commen naer tvoors. corps de guarde vande Engelschen, maer ten suyden de approchen heel naer gebracht wesende, en werde van nu af niet meer bij nachte gearbeit,,dan alleen bij dage onder de faveur van tschicten.

Desen dach quam den viant voor Oisteinde ende werde begonnen dat notable beleg, dat naer soe lang duyrde ende so fameus werde alle de werelt deur.

Den vj[en] Julij was tamelijck weder. Wij approcheerden al vast langsaem aen. Den viant viel voornoen ten noorden weder tegen de Engelsen uyt met ontrent 40 man, maer en dede geen proffijt, ende in t'aftrecken sach men se 5 personen sleypen. Wij deden recht voor de Casselpoorte een groote batterie tot 8 stucken beginnen. Snachts werden van beyden sijden zeer geschoten, ende die vande stadt branden de cappe van een stadts-toorn aende veste staende ten suytwesten. Ten suyden waren de approchen gebracht tot op ontrent 50 voeten naer aende grachte vande contrescharpe, daeromme Sijn Ex[cie] laste, dat men van daer recht op de courador aen tot 3 plaetsen op morgen soude beginnen te sapperen, bedeckende tvolck boven met mandekens. Anders en worde ten noorden nochte ten suyden niet genaerdert.

Den vij[en] Julij was tamelijck weder. Men was noch al doende om de wegen in tbosch van Alphen te stoppen. Men schoot vrouch veel op de stadt om heur schietgaten te verderven. Veelen dringen aen om de courador in te lopen ende overvallen, maer Sijn Ex[cie] en willet niet voor ende alleer hij wegen heeft om in de courador te konnen commen om sijn volck te mogen secoureren, daeromme hij last geeft om ten noorden van t'Engelsche corps de guarde mede de sappe te beginnen, hoewel den werckmeester daerinne geen devoir en dede. Ten suyden werde de sappe begonnen ten drie plaetsen ende ging tamelijck wel voort. Ten noorden begonnen de Vriesen snachts een ander linie naer den Rijn toe, maer en volmaeckten die niet, de linie soude op 60 voeten nae aenden courador commen, ende daerom de laeste wesen, mits men dan daermede soude doen sapperen.

Den viij[en] Julij was schoin weder. Den viant hielt hem stille, ende wij

deden evenzeer ten zuyden sapperen, om dwelcke te beschermen men altemet wat schoot. In tleger gecommen wesende de voors. brieven vande Staten nopende de sake van Oisteynde, werde bij Sijn Ex^cie met Graef Willem ende de gedeputeerden vanden Raet lang daerop gedelibereert, ende ten lesten beslooten, dat se niet meer volcx en conden missen dan 8 Engelsche compagnien, die se naer Zeelant zoude doen gaen om mede in Oisteynde te mogen gewurpen worden, ofte anders in Zeelant naer gelegentheyt gebruyckt, daeromme men oick eenich geschut uyt Dordrecht soude doen gaen, ende den Almirael van Hollant soude mede gaen tot in Zeelant om tvolck heur last te geven, ende in Zeelant eenigen tijt te blijven om beter ordre te water te mogen stellen, mits daer nu noch geen Almirael en was deur afgaen vanden heere van Nassau. Den werckmeester hadde aengenomen al van gisteren oock ten noorden van tcorps de guarde vande Engelsen een sappe naer de stadt toe te beginnen, maer omdat hij tselve 24 uyren hadde genegligeert, werde hij gevangen genomen ende een ander daertoe gestelt, die noch desen nacht de sappe begonst. Den viant riep seer haesop nae Oisteynde. Desen dach werden eenige ruyteren van Gelder gevangen, die seide dat den Ertshertoge naer Oisteynde was, ende dat de trouppen uyt Italien in t'innecommen waren. Tot Enchuysen werde aengebracht een Duynkercker met 29 mannen, daeraf den capiteyn ende 25 man gehangen werden, 3 jongen ende 2 forcaten gesalveert.

Den ix^en Julij was zeer regenich weder. Onse canoniers begonnen vrouch seer te schieten om des viants schietgaten te verderven. Daer vertogen uyten leger 8 compagnien Engelsen, te weten die vanden Generael Vere, van Horatio Vere, Daniel Vere, Vavasour, Hertwiss, Wodhuys, Farfacx, ende Wilfort met den Colonnel Horatio Vere, maer omdat se nyet vertrecken en konden sonder gelt, ging den commies Moyalen met heur om te rencontreren tgelt dat tusschen Burick ende tleger was ende heur daer elcx een halve maent gelts te tellen, daermede zij aftogen, ende den Almirael van Hollant met heur, ende tgelt quam noch ten selven dage in den leger, te weten 101^m £ tot betalinge vande ongerepartieerden ende de lasten vanden leger. Men sappeerde ende mineerde ten suyden al voorts, ende omdat men daer al naer bestont te commen, werde alle gereetschap tsavonts daer heen gebracht, om aende contrescharpe ofte courador te mogen logeren. Ten noorden meinde men snachts een corps de guarde noch te maken ende de begonnen linie met dubble grachte te wapenen, maer den viant viel soe dickwils uyt, dat se weynich doen conden. Die vande stadt riepen snachts, dat men heur voor twee tonnen wijns een tonne souts

soude geven, opdat ons volck wijn mocht drincken. Oft in spot ofte ernst was is onseecker. Desen dach werden een deel treckpeerden gecasseert om tleger vande sware oncosten wat te verlichten, ende de Staten hadden geerne gesien dat Sijn Ex^cie^ mede een deel wagens gecasseert hadde, maer hij en vont nyet geraden des te doen. Anders werde de brugge volmaeckt, om over twater om voeragie te gaen tusschen den Rijn ende de Lippe. Snachts werden tot Gelder omtrent 11 uyren dry schoten gedaen, twelcke men meinde een signael te wesen.

Desen somer handelde ende sprack den Almirante van Arragon met verscheyden personen uyt dese landen op tstuck vanden pays, presenterende die te middelen ende hem sterck maken die te connen te wege brengen, voorslaende tegen den eene dese ende tegen den anderen die middelen, om de gemoeden te sonderen, doch dede alle tselve heymelijck sonder eenichsins te vermanen vanden last, die hij daertoe hadde.

Den x^en^ Julij was tamelijck weder. Men begonst vrouch seer te schieten op de defensien vande stadt, ende sonderlings mette stucken staende in de schantse, die daertoe seer gelegen stonden, ende veel wercx voor de Casselpoorte van achteren ontdeckten. Mettet sapperen ging men al voort soe verre, dat men voor de Casselpoorte ten dry plaetsen de eirde in de grachte vanden courador begonst te werpen. Sijn Ex^cie^ was selfs daer ende laste dat men te nacht de sappe, die recht tegen de face quam, deur snijden soude. Desen dach werde de voeragie met groote menichte over den Rijn gehaelt over de brugge daertoe beneden geslagen, dwelcke in tmidden volmaeckt, maer op de einden met eindelinge ponten aengeleyt was om te beletten, dat geen wagens over en voeren. Den ritmeesteren was ten hoichsten belast toe te sien, dat geen ruyteren over de Lippe int lant en liepen op lijffstraffe. Men creegh in tleger brieven uyt Oisteynde vanden v^en^ deser, houdende dat den Ertshertoge met sijn trouppen ontrent Oudenburch was gecommen, ende dat se die sagen marcheren, ende dat twee soldaten overgecommen, seiden, dat die vande schantse Isabelle metten Ertshertoge verdragen waren, mits d'selve heur hadde belooft te doen betalen ende verlenen pardon van hem ende den Coning, ende dat se in de schantse souden blijven, tot dat sij voldaen waren, ende daertoe tot ostagier in de schantse gesonden hadde Don Gaston Spinola, Gouverneur van Limborch; dat den Ertshertoge soude commen leggen ten westen vande stadt met 6 regementen knechten ende Graef Frederick ten oosten met 4 regimenten, ende dat se den vj^en^ de stadt souden besluyten. Die van Oisteynde schreven mede dat heur stadt aen een plaetse noch open lach,

dat de grachten noch droog waren, dat op veel plaetsen de parapetten niet en waren opgeset, ende dat de wallen noch soe weeck waren, dat men naulijcx geschut daerop conde gebruycken, beschuldigende hiervan de heere Coorn, gedeputeert vande Staten daer in gesonden, maer waren anders van alles tamelijck voorsien. Tsavonts werde hier tgat aende sappe deurgesneden, ende die vande stadt schoten seer met musquetten, maer de onsen gingen evenwel in de grachte, ende leiden op elcke sijde van het deurgesneden gat een haspel[1] in de grachte om gevrijt te wesen tegen het overlopen. Ten noorden verseeckerde men vast de approchen. Die vande stadt vierden desen nacht seer op den grooten toorn, twelcke men vermoede een signael te wesen, ofte dat se eenige tijdinge moste gecregen hebben, te meer so sij desen nacht meer als te vooren riepen haesop naer Oisteynde. Aende Lutpoorte quamen eenige ruyteren snachts uyt, so men vermoede om heur te salveren ofte yemant uyt te brengen, maer vernemende onse sentinellen keerden weder in de stadt.

Den Graef van Hohenloe bleeff in dese tijt meest in den Hage ende houdende thoff ende blijvende bij de hant, sonder hem ergens toe te emploijeren.

Den xj^{en} Julij was schoin weder. Men begonst wederom vrouch seer te schieten op de defensien vande stadt, ende sonderlings aende Casselpoorte, ende onder dien ging ons volck deur de grachte in de poincte vanden courador vanden viant, ende begonnen terstont daer te sapperen om in de poincte te commen, ende prepareerden de saken daer soe, dat se desen volgende nacht daer een corps de guarde begrepen tot 20 man. Daer waren te vooren 2 minen begonnen, maer omdat de sappe de minen seer ontlopen was, ende dat niet apparent en was, dat se noch in eenige dagen soe verre soude connen commen, als de sappe, werde de minen verlaten ende goet gevonden, dat men noch desen nacht uyten grachte in de poincte van courador soude beginnen te mineren, om te sien of den viant geen mine en hadde, twelcke geschiede. Daer en tusschen wierp ons volck verscheiden granaden over den courador, die men hoorde goede operatie doen mits terijten vanden viant. Sij vierden noch op heuren toorn ende riepen al haesop naer Oisteynde, ende waeromme men daer soe graefde, wat men van heur begeerde, ende waervoor men heur hielt, dat men se nyet en sommeerde. Ten noorden werden noch 3 sapperingen begonnen, soe dat men daer nu sappeerde ten 6 plaetsen, te weten, 3 in

[1] Een Friesche ruiter.

de Engelsche ende 5 in de Vriesche approchen, om soe aende courador te commen. In tleger van Sijn Ex^{cie} quam de heere Drury, commende uyt Engelant, om desen somer weder tleger te sien. Noch quamen bij Sijn Ex^{cie} een secretaris vanden Hertoge van Lorreynen met eenige brieven, ende een edelman vande Furstinne van Cleeff mede met een brief. Den secretaris seide dat de troupen van Italien in Burgundien waren geweest ende den v^{en} deser waren beginnen te trecken in Lorreynen, dat se daer provisie hadden doen doen voor 8^{m}, maer datter geen 6^{m} en waren gecommen, ende dat hij meynde, dat se nu al aen t'intrecken van Lutsemborch waren. Franchois Doublet commies wert bij de Staten gesonden naer den agent Caron om de nieu Engelsen bij de Coninginne geconsenteert alleen te gebruycken tegen Sluys ofte Duynkercken met haer believen oock te mogen gebruycken op andere oirden ten meesten dienste vande landen, terwijle Oisteynde noch niet belegert en was als de Coninginne de voors. conditien bij de lichtinge van dien hadde gevoucht.

Voor Oisteynde hadde den viant aende oostsijde over de geule 6 stucken geplant, ende daermede naer de stadt in ruine geschoten, hebbende daermede 7 menschen in stadt gedodet ende onder dien een kint.

Den xij^{en} Julij was tamelijck weder. Men schoot weder heel vrouch op de defensien vande stadt, om de sappe te favoriseren, die al verbreit werde in de courador, welck werck lancksaem voortginch gelijck oick de minen, ten delen bij versuym. Sij waren malckanderen heel naer gecommen. Naernoen togen eenige van onse soldaten eenige gabions bij den viant gestelt af, daerover den viant ende den onsen seer met piecken begonnen te vechten, twelcke een goede wijle duyrde, ende daeronder werde seer geschooten met roers ende ten wedersijden eenigen gequetst, te meer soe de onsen verscheyden granaden overwierpen. Snachts werde weder in de sappe weynich gedaen, omdat den ingenieur ontboden sijnde bij Sijn Ex^{cie}, de gravers gingen liggen slaepen; den viant wierp veel peckreepen over, maer en dede daermede geen sonderlinge schade. Men soude daer geplant hebben 4 stucken in de groote ofte xj^{e} batterie, maer omdat de trencheen daervooren noch niet heel wel opgemaeckt en waren, en dorst men des niet doen. Ten noorden werde desen nacht een batterie gemaeckt aende sijde vanden Rijn, ende daeraf een linie getogen naer twater toe, naerderende noch de stadt, gelijck mede van t'Engelsche corps de guarde een linie getogen werde naer tmoeras noch seer naerderende de stadt. In tleger werden gebracht een deel brieven bevonden bij een soldaet van Splinter op d'andere sijde van Mastricht, daermede hij quam

naer Gelder. De brieven waren meest rakende de perticuliere saecke vanden Graef vanden Berge op tmarquisat van Bergen op ten Zoom, maer eenige uyt Brugge ende Gent geschreven, hielden dat de Ertshertoge Oisteinde was gaen belegeren met 80 stucken geschuts, 80,000 ballen ende 3ᵐ quintalen buscruyt, twelcke wij achten te seer versommet te wesen. In ons leger quam Graef Phillips van Hanau, swager van Sijn Ex^cie om tleger te besien, ende meinde dat den Palsgraef ende Lantgraef Maurits mede wel commen mochten. Vander Noot schrijft desen dach uit Oisteynde aen Sijn Ex^cie, dat se seer beschoten worde van oost ende westen, ende daerom in de wallen moeten logeren, ende dat Huchtenbrouck daer was, discourerende vande stadt, vande wallen ende dat de grachten vanden courador met een laeg water, hielt 3 voeten waters, dat ten westen vande stadt den Ertshertoge lach met 3ᵐ man ende ten oosten 23ᶜ.

Desen dach voeren de galeijen van Sluys uyt om voor Oisteynde de schepen te beschadigen ofte ergens in de Wielinge eenige prijse te doen.

Den xiij^en Julij was noch schoin weder ende men schoot naer gewoonte vrouch op de defensien; de sappe ten suyden ging langsaem voort, sonderlings omdat gevreest werde, dat den viant daer minen soude hebben, die nochtans onse mineurs niet en vonden. De mineurs meynden de mine in den courador ten suyden te mogen doen vullen ende stoppen om te doen springen, maer doen men aen het meten quam, en vont men de mine noch niet diep genouch, die daerop vorder most ingearbeit worden. Ten noorden gingen de sappen mede seer slapelijck voort. Men dede te nacht in de xjᵉ batterie ten zuyden planten 3 halve canons uytet quartier vanden Graef van Solms ende uyte vijᵉ batterie een stuck te halen om daerbij te stellen, ende omdat de xjᵉ batterie niet al wel verseeckert en was met andere trencheen tegen den uytval, werde ordre gestelt om die als een corps de guarde te sluyten, ende dat daerinne een heele compagnie knechten vande Franchoisen soude waken, twelcke alsoe geschiede, ende daerbij werde mede geplant de 2 mortierstucken, om met vierwercken te schieten, ende men bracht in tquartier vanden Graef van Solms ten oosten weder 3 veltstucken in plaetse vande halve canons. Desen avont ontfing Sijn Ex^cie een brieff vande Staten Generael, houdende dat den viant voor Oisteynde was gecommen ende al begonnen hadde op de stadt te schieten, ende schenen daer effort te willen doen, ende daerom schreven sij nochmael, dat men sonder excuse naer Oisteynde soude senden de resterende 12 vendelen Engelsen, om volgende heur vorige schrijvens daer ofte in Zeelant naer den noot gebruyckt te mogen worden,

welcke tijdinge hier wat bedencken gaf, omdat onse sappen soe langsaem voortgingen, dat men meerder veranderinge vreesden alleer dese plaetse te sullen vermeesteren. Dit vertreck werde aldaer soe gedreven omdat de Staten gewilt hadden dat de here Generael Vere selfs naer Oisteinde soude gaen, om aldaer generalijck te commanderen, twelcke hij geconsenteert hadde, mits bij hem hebbende sijn ende sijn broeders regimenten, ende omdat mer 8 compagnien en waren gesonden, hadde hij verclaert nyet te connen naer Oisteinde gaen, alleer sij alles quamen, ende en hadde sulcx niet willen vertrecken, soe dat de Staten daerom genootsaeckt waren geweest, oick de resterende compagnien te ontbieden. Nietemin vande Staten verseeckert wesende, dat se souden volgen, is hij van dage uyten Hage naer Oisteinden vertogen met acte om over alle de andere te commanderen, ende met hem ging een commis met 20m ℒ tot de legerwercken daer te maken.

Huchtenbrouck dede desen dach een uytval uit Oisteynde met 1000 man, slaet de approchen ten westen op tot aen tgeschut, dan werden verdreven met de ruyteren vanden viant. Daer bleven 100 doot vande onsen ende wel 50 gequetst. Naer den uytval begonnen sij seer te schieten naer tleger vanden viant, leggende ten westen voor tfort van Albertus ende schooten soe seer in sijn leger, dat sij tselve mosten terugge ende achter de schantse brengen ende reculeerden oock haer geschut om de vrese vande uytval.

Den xiiij^en Julij was heet weder. Men resolveerde vrouch de resterende 12 vendelen Engelsen naer Oisteynde te laten gaen, ende noch van dage met schepen derwerts te seynden met noch 20 canoniers, twelcke geen cleyne verswackinge voor ons leger en was. Vrouch quam een Duyts uyt de stadt overlopen, seggende dat se in de stadt al over de drie hondert dooden hadden, omdat se soe weynich medicamenten hadden; dattet al sterff dat swaer gequetst was, dat den Gouverneur weder op de been was, dat men elcken soldaet daechs een pont broots gaf, ende mer eens te weecke 2 oncen boters, dat se tamelijck vleysch hadden, dat se weynich cruyt mosten hebben, omdat den Gouverneur verboot meer met geschut te schieten, daeraf alle de groote stucken waren gedemonteert, ende dat men nauwe recharge op tcruyt dede, ende een Italiaen wilde doen ophangen, omdat hij 10 ℒ cruyts in sijn logement verburgen hadde; dat se van binnen weinich hadden gearbeit ende niet dan hier ende daer wat eirde tegen de muyren hadden geworpen; dat den courador nyet heel starck en was ende seer laech aende Casselpoorte; dat in de poincte daer

geen mine in de courador en was, maer dat tbolwerck voor de poorte gemineert was geweest, doch deur het dreunen van tschieten ingestort; dat se meinden, dat wij een batterie in de courador wilden maken; seide mede, dat se noyt tijdinge in stadt en hadden ontfangen, dan nu den x[en] s'morgens vrouch, dat een vrou van Gelder gecommen deur de Lutpoorte daer binnen quam, welcke vrou den lesten Junij uyt stadt was gegaen naer Gelder ende hier in tleger gevangen geweest ende eyntelijck weder ontslagen, sonder dat men se dicht genouch besocht hadde naer de brieven; dat dese vrouwe daer hadde geseit, dat die van Oisteynde de stadt hadden vercoft aenden Ertshertoge, ende dat die nu mettet heele leger quam tot heur ontset, dat se daerom den x[en] ende xj[en] snachts hadden geviert om te thoinen dat de vrouwe ingecommen was; seide mede te meinen, dat se noch wel 2000 mannen in de stadt starck waren, ende dat niemant daer van appoinctement en dorste spreecken; dat se sijns oirdels geen staet en maeckten om in den courador te opiniatreren, hoewel sij starcke wachten daer hielden; dat de grachten leggende voor de walle aende Casselpoorte niet en dochten ende ondiep ende enge waren, ende hoewel Sijn Ex[cie] bij de voors. vrouwe bedrogen was geweest, geloofde hij nochtans desen Duyts, ende liet hem tegen opinie van velen hier dienste nemen ende los gaen. Des avonts werde gescheept de resterende 12 vendelen Engelsen, dwelcke naer de middernacht afvoeren om voer Dordrecht ander bevel te wachten, ende met heur vertoogh mede den heere Drury. Men ging alomme mettet sapperen voorts, ende ten suyden ging ons volck logeren in een stuck vande cortine vanden courador ende deden daer snachts met vierballen schieten die geen bate en deden. Ten noorden werde mede gesappeert, maer ging slappelijck voort, omdat eenige daerinne gequetst ende dootgeschooten werden.

De galeijen van Sluys in zee geweest, quamen sonder schade te doen desen dach wederom, niet hebbende connen voor Oisteynde eenige schepen forceren.

Den xv[en] Julij was heet weder. Wij deden seer schieten op de defensien vande stadt om onse sappe te favoriseren, die alleenskens voorts ging. Men schoot altemet met vierballen, daeraf omtrent 10 uyren een huys in stadt brande. Daer qnam een Duyts van Gelder over, dwelcke seide verstaen te hebben van een aenslach, die den Gouverneur van Gelder op Wachtendonck dreef deur een sergiant met wete vanden wachtmeester, die op gisteren daeraf noch geschreven hadde aenden Gouverneur van Gelder. Desen man presenteerde hier te blijven ofte

weder te keeren naer Gelder ende van daer heimelijcke advertentien te doen, twelcke suspect was, ende daerom werde hij totten provoost gelogeert om te sien wat van dier saecke soude wesen. Des avonts werde veel opte Santerpoorte geschooten om de defensien daeruyt te benemen ende vande suytzijde met vierballen sonder prouffijt. Graef Lodewijck vertoogh des avonts met 9 vanen ruyteren naer Wachtendonck, om daer uyt te lichten ende naer tleger te brengen 3 vendelen knechten, ende dresseerde snachts een embuscade voor Gelder, om die op morgen uyt te locken. Men sappeerde ende mineerde al voorts, in twelcke snachts geschooten werde een goet ende naerstich werckmeester.

Den Generael Vere compt desen nacht tot Oisteynde mette 8 vendelen Engelsen, die eerst uyten leger gesonden waren.

Den xvj^en^ Julij was seer heet weder. Graef Lodewijck siende dat die van Gelder niet uyt en quamen, ende verstaende dat de 3 compagnien van Hareschoe, Berrefelt ende Swart al aen tmarceren waren, is omtrent 9 uyren voor Gelder opgebroocken ende met het volck naer tleger gecommen, daer hij mette 3 compagnien op naernoen quam, ende de 3 compagnien gingen in tquartier vande Engelsche logeren. Voor de stadt meynde men dat de mine voorde genouch gemaeckt was, ende men en dorste die niet langer laten staen, uyt vrese van ontdect te werden, daerom men die op t'eynde verdeylde in 2 kelders ende daerinne dede leggen 16 tonnen cruyts ende soe de mine stoppen ende alles prepareren om die t'avont te doen springen. Terwijle men daermede doende was, quam den viant op naernoen ten westen langes de Lutpoorte uyt met omtrent 25 peerden ende cregen daer gevangen een corporael vande ruyterie vanden Gouverneur van Breda, dien se in stadt brachten. Sijn Ex^cie^ ordonneerde de mine te doen springen t'avont te 11 uyren, ende dat men dan met 100 man een aenval op den courador soude doen, te weten vooraen 25 man vande Walen, beleit by capitein Jonas, daernaer 25 man vande Duytsen, beleit bij een lieutenant, dan 25 vande Franchoysen, beleit bij een lieutenant ende ten lesten 25 vande Schotten mede beleit bij een lieutenant, ende dat de andere trouppen vande wacht dselve souden secoureren, over alle dwelcke dien nacht commandeerde den heere van Marquette met last in te drucken tot op de grachte waert mogelijck, ende indien nyet, ten besten mogelijck op de poincte vanden courador te logeren, sonder yet te hasarderen, ende daerom nam hij tottet stuck te min volcx. Des avonts eer de mine noch sprong, werde Graef Ernst in de approchen geschoten deur de voorvinger

vande rechterhandt tot 2 plaetsen deur ende bijnaest aende hant ver-keemt. De wacht tooch oock tsavonts op naer gewoonte, maer daer werter vele vande afgaende wacht gehouden, hoewel de reste mede naer gewoonte aftooch. Sijn Ex^{cie} met meest alle de heeren ging selfs daer naer den eeten ende dede altemet met geschut eens schieten. Omtrent 11 uyren dede hij de mine springen, die een seer goede operatie dede, ende een groote openinge maeckte; daerop drongen de voors. 100 man terstont aen met 40 werckers, om terstont daer te logeren, maer bevonden doen dat de mine niet diep genouch en was geweest, ende niet en quam tot onder tachterste retranchement voor de poorte, twelcke daerom niet gesprongen en was, doch men en hadde de mine uyt vrese van ontdeckt te werden niet langer derven uytstellen, daerom den heere van Marquette volgende de last begonst te logeren op de poincte op beide sijde vande mine. Den viant verschrikten eerst seer, ende maeckte een groot getier van crijten ende sloech eyntelijck de trommel, ende hoewel onder tachterste retranchement voor de poorte niet te logeren en was, mits t'selve hooch ende geflanqueert was, soe liepen nochtans vele Francoysen sonder ordre ofte last daer over, als of sijt hadden willen innelopen, maer op een alarmcrete vanden viant liepen sij alles wech, twelcke den viant siende, resolveerde daer te blijven ende dede seer groote defensien uytet selve retranchement. De Franchoisen dat siende, vielen met meerder troupen aen ende engageerden anderen mede, en wilden doen dat niet doenlijck en was. Daer werde lang seer felliek gevochten met vierwerck, granaden, piecken ende cort geweer ende onder dien seer geschoten, soe dat Marquette gedwongen werde den onsen meerder hulpe te senden, maer gelijck sij sonder ordre aenliepen, mosten sij oock sonder ordre afloepen, daer deur velen gequetst ende geschoten werden. Den Heere van Marquette, volgende sijne last, logeerde op de poincte ende op beyden sijden vande mine, ende de reste van sijn volck bleef langes de westface ende cortine vanden courador leggen, daer den viant weder een ander retranchement achter gemaeckt hadde. Sijn Ex^{cie} siende dat tvolck vande wacht seer vermindert werde, dede omtrent middernacht daer commen de compagnien van sijn guarde ende van Graef Willem, vanden Graef van Hohenloe ende Tijmpel, die aent begin vande poincte gingen logeren om den heere van Marquette te seconderen. Dese alles musquettiers wesende, schooten den heelen nacht dapper ende die vande stadt mede, daermede noch velen gequetst werden. Wij en cregen geen groot voordeel mit dit stuck, omdat de mine niet diep genouch en was geweest,

dan maeckten dat den viant achter t'achterste retranchement moste blijven ende sloegen hem veel volcx af. Wij verloren mede al veel volck, want soe in den aenval ende anders in tvechten ende schieten wel bleven 150 mannen gequetst ende doot; onder de doden waren een Frans capiteyn genaaemt Foulgoux, een Schots capiteyn genaemt Nijs, ende een Duyts capiteyn genaemt Bodenhousen (die hier int leger niet bescheiden en was, maer alleen gecommen was om wat te sien) met eenige vendrichs ende edelluyden. Onder de gequetsten waren de capiteyn Jonas geschooten deur den buyck, den capiteyn Gabriel de Novelle, geschoten deur de kniede, beide Walen, den capiteyn Crimnits vande Duytsen, geschoten deur den schouder ende den lieutenant van Chastillon vande Franchoysen op veel plaetsen gequetst, hebbende sijn overste lieutenant Dommarville hem laten afleiden als of hij geschoten was, om de slagen te ontgaen, dewijle hij ongequetst was. Vanden viant creeg men gevangen 2 personen, ende daeronder een geappoincteert Italiaense capiteyn, genaemt Alberico Balbior, dwelcke seyde dat in de poincte vanden courador waren geweest als de mine spronck ontrent 100 mannen, maer en wisten niet of se alles gebleven waren, ende daerom vermoede men dat tverlies aenden viant mede groot most wesen, omdat se seer bloot ende ontdeckt lang hadden gevochten. Anders bleef den viant daer op beiden sijden nog gelogeert in de contrescharpe, dan naer verstont men, dat daer gebleven waren een Italiaens capiteyn, 2 vendrichs ende 54 man vande compagnie van Effert. Aende noortsijde was over eenige dagen noch een xiij[e] batterie begonnen, bijnaest op de cant vanden Rijn, die desen nacht mede volmaeckt worde, ende daerinne ende in de xij[e] batterie werden elcx geplant 2 stucken, daertoe 2 halve canons gelicht waren vanden Weert ende 2 stucken uyte ix[e] batterie. Men schoot noch met vierballen ende anders alle de nacht seer met geschut ende roers.

Vande sake van Engelant die en liepen niet geheel af ten wensche vande Staten, overmits den Raet op tversouck van Caron niet alleen geweigert en hadde te laten diverteren de drie duysent man daer geconsenteert te lichten totte saecken van Sluys ende Duynkercken, maer oick plat uyt geweygert die te laten vertrecken uyt Engelant, jae selffs mede de 10[e] man totte racreute gedaen aennemen, om niet te breecken alle handelingen mette Ertshertoge, meinende geradener waere de Staten heimelijck met gelt te assisteren, waerom Caron hem seer becommert vindende seer aengehouden hadde ten minsten tot 2[m] ende eyntelijck een vande dry duysent te vooren geconsenteert, die hem ten lesten naer vele moeyte toegelaeten

werden, niet durvende vande recrute vermanen, tot dat se overgebrocht souden wesen, ende dat de Staten van nieus instantie daertoe deden, waerom hij ordre begonste te geven die 10ᵉ man in haeste metten commissaris Doublet over te senden.

T'Oisteynde ging den Generael Vere snachts met alle de Engelschen logeren buyten de stadt in de polder ende retrancheert hem daer, twelcke veroirsaeckte dat den viant eenige stucken ten westen geplant aftooch.

Den xvijᵉⁿ Julij was heet weder. Den heere van Marquette bleef desen nacht gelogeert in de contrescharpe, ende voor aenden ingang van dien den capitein van der Aa met sijne troupe. Daer bleven hier ende daer noch veele dooden leggen, die gesprongen waren, omdat nyemant daerbij commen en conde om die af te halen. De onsen verseeckerden heur voor de poincte vande contrescharpe, ende den viant achter sijn retranchement, ende in de lange cortine ten suytwesten, om die wel te coupperen. Naernoen werde aenden courador deur den coop doot geschoten eenen Metere, vendrech vande guarde, ende des avonts de jongen Marquette, lieutenant vande ruyteren van Sijn Exᶜⁱᵉ, beide om te seer heur bloot te geven, naerdat se eenige schoten met musquetten gedaen hadden. Anders sterff oick van sijn quetsure van gisteren den capiteyn Jonas. Sijn Exᶜⁱᵉ creeg een geintercipieerden brieff van Graef Harman vanden Berge, daerinne d'selve discoureerde op de middelen om dese stadt Berck te ontsetten mette cavallerie ende de regimenten van Busquoy, Barlaymont ende Achicourt, mitsgaders tsecours dat uyt Italien compt, daeruyt men sach dat se trachten de plaetse te ontsetten, ende daerom sondt Sijn Exᶜⁱᵉ de brieven naer de Staten [1].

Den xviijᵉⁿ Julij was schoin weder. Desen dach werden tot Wesel begraven de lichamen van Foulgoux, Jonas Durant, Nijs, Marquette ende Metere, ende dat van Boudenhousen werde opgehouden ende daer gelaten, wachtende naer de comtste van sijn bewanten. In tleger quamen noch van beneden de compagnien van Dorth, van la Mouillerie ende van Borck. In

[1] In de begeleidende missive aan de Staten Generaal dringt Maurits aan op versterking van zijn leger, en slaat voor, dat hem nit de verschillende garnizoenen veertien of vijftien compagniën zouden worden gezonden, en in de plaats daarvan een zeker aantal burgers in dienst gesteld om die plaatsen te bewaken, (Lias loopende, 1601). Hieraan werd na deliberatie van den Raad van State met de Staten Generaal gedeeltelijk gevolg gegeven; de patenten voor acht kompagniën werden uitgereikt en ongeveer duizend burgers in verschillende garnizoenen in dienst gesteld. (Resol. van den Raad van State, 19 Julij 1601). Terstond na de overgave van Rijnberk werden de burgers ontslagen. (Brief van Maurits aan de St. Gen. 8 Aug. 1601. Lias loopende).

den courador dede men weder mineren van nieus om onder t'retranchement te commen ende men sappeerde van boven soe naer, dat men daeraen quam, ende om den viant beter daeruyt te verdrijven, begonst men tcorps de guarde in de poincte te verstijven, om daer geschut te mogen planten, twelcke men soe seer verhaeste, dat de batterie noch desen dach gemaeckt ende tsavonts 3 stucken daerinne geplant werden. Den courador op de westface van tbolwerck, die verlaten was, snede ons volck deur tot op de grachte om te beletten dat uyte westsijde vanden courador geen ontset gedaen en werde. Den viant arbeide daer evenseer om sijn retranchement te verseeckeren, soe voor de poorte als ten westen in de lengte vanden courador. Ten noorden van dese stadt werden de sappen mede aende grachte vanden courador gebracht ende snachts verseeckert, ende met een tranchee op de grachte aen een gebracht. Sijn Ex^cie^ ontving den voors. brief van Oisteynde vanden xij^en^ deser, daeruyt hij heuren staet verstont.

In tbegin van tbeleg van Oisteynde hadde Sijn Ex^cie^ aen van der Noot, daer commanderende, gesonden een acte onder hant ende segel, daerbij hij denselven belaste deur te snijden den dijck ten westen vande stadt, om de zee daerdoor te doen loopen ende soe de approche van dier sijde te beletten, met reden dat hij de plaetse anders niet en achte houbaer te wesen. Vander Noot hadde gaerne volgende dien den dijck deurgesteecken, maer de magistraet ende ontfanger van Oisteynde hadden heur daertegen soe dapper geopposeert metten protesten ende anders dat de heele stadt soude wech loopen, dat hijt niet en hadde connen doen. Vere nu gecommen wesende werde dit stuck wederom in deliberatie geleit, maer hij hem conformerende met die vanden magistraet en vondet mede niet goet ende daerom geraetsaem dat men dit stuck aende heeren Staten soude overscriven mette redenen ten wederzijden om heur eyntelijck verclaringe daerop te hebben, sonder dat men const bemercken of dit uyt jalousie ofte ernst alsoe gedreven werde, dewijle Sijn Ex^cie^ meinde dat de behoudenisse ofte verlies vande stadt daeraen hing.

Den xix^en^ was schoin heet weder. Men begonst vrouch mette drie geplante stucken uyte poincte naer retranchement vanden viant te schieten, ende men souder goede operatie gedaen hebben indien tgeschut niet al te seer naer aende mine gestaen en hadde, want nu dreunde de mine so, dat men vreesden dat se innestorten soude, ende daerom most men van schieten ophouden om mette mineren te mogen voorts gaen. Met t'schieten deur t'retranchement sach men dat den viant voor de brugge vande Casselpoorte noch een ander retranchement maeckte om alsoe sijn lant niet

dan voet voor voet te verliesen. Daernaer quam Sijn Ex^cle^ selffs daer, ende siende dat men uytet deursnijssel op de grachte gedaen aende westface ontdecte de brugge voor de Casselpoorte mette faussepoorte daeronder, die schenen de eenige uytcomtste vanden viant te wesen, heeft hij terstont daer doen maecken een batterie om 2 stucken te planten ende die uytcomtste te beletten, daermede ende met de mine men daer desen dach meest besich was. Ten noorden dede Sijn Ex^cle^ aende grachte vanden courador maken 3 corps de guarden, te weten tegen elcke poincte aen een. Ontrent half acht uyren cregen wij ten westen int leger een alarme alleen omdat de quartiermeester vande Francoisen den sargiant major Daucye bevechten wilde, maer ten 10 uyren quamen omtrent 30 peerden vanden Weert langes den wech van Gelder, om te sien wat ruyterwacht wij hadden ende waer die stonden. Dese poochden onse voorwacht te forceren ende soe d'onsen daertegen schoten, quam een ganschen alarm in ons leger ten westen soe verre, dat alle de trompetten sloegen, maer eer tvolck te dege te peerde was, cesseerde den alarm ende d'onsen brachten een gevangen in, ende hadden een doot geschoten. Daeruyt verstont men dat se om te besichtigen gecommen waren. Snachts werde ten suyden dicht aende poincte van tbolwerck geplant 2 halve canons. Desen dach gaf Sijn Ex^cle^ de compagnie knechten van Foulgous aen een Franchois edelman, den heere van Buthune uyten huyse van Melun, een neeff vanden heere van Rhosny, die van Bodenhausen aen Andries de Roy, ingenieur, ende die van Nijs aen een Schots edelman, genaemt Arskijn, neeff vanden Graef van Mar. Die van Durant werde noch opgehouden, omdat hij die geern gegeven hadde aen een Frans edelman Ceridos genaemt, swager vanden heere van Asperen, twelcke de Walen niet wel en konden verdragen.

Den xx^en^ was schoin heet weder. Men begonst vrouch met de 2 stucken op de brugge te schieten ende op de faulsepoorte daeronder. Den viant, dat merckende, ende mogelijck vresende de uytcomtste te verliesen, begonst alleenskens naer de stadt te fileren ende verliet soe ten lesten t'retranchement, dat bij ons gemineert werde, houdende alleenlijck met weynich volcx een cleyn half maenken recht voor de brugge, soedat de onsen terstont in tselve retranchement gingen logeren, maer den heelen courador bewesten tbolwerck hielden sij noch vast. So men dit sach, dede Sijn Ex^cle^ terstont een gaelderie besteden om in de poincte van tbolwerck te loopen voor 400 £ met last, die noch van avont te beginnen ende dat se den 22^en^ tsavonts aende walle moste wesen ofte geen gelt, om heur de

maet soe wat naer te leggen. Ten noorden was men vast arbeidende aende corps de guarden. Tsavonts quam een Duyts uyt de stadt over, seggen dat den Gouverneur mette officiers gemeyn gehouden hadde ende dat den Gouverneur verclaert hadde de plaetse te willen houden totten lesten toe; seide dat noch omtrent 2^m man in stadt was, hoewel sij veel gequetsten ende doden hadden; dat in de mine veel volcx was gebleven ende vande compagnie van Effert alleen 34 man, dat se medicamenten gebreck hadden, ende dat weynich cruyts in stadt was, daerom niet alleen verboden was meer met geschut te schieten, maer selfs hadde sij eenige stucken vande wallen afgehaelt ende in stadt gebracht; dat se noch geen ander tijdinge ingekregen en hadde dan mette vrouwe, ende dat veele soldaten beclaechden dat men se daer om hals wilden helpen, maer en dorsten niet vrij uytspreecken. Snachts vierden sij in de stadt op den hoogen toorn lang met 2 vieren. Den Grave van Hanau hebbende eenige tijt in tleger geweest, vertoog snachts weder naer Ceulen. Trumoer dat den viant commen wilde te ontsetten, continueerde van veel oirden, waerom Sijn Ex^{cie} dede afbreecken ende esplaneren de suytwest redoute buyten sijn leger gemaeckt, omdat se wat te verre aflach, ende dede de ijsere stucken daeraf haelen ende hier in tleger brengen.

Den xxj^{en} Julij was schoin weder. In tleger was men doende noch alom meer vanden courador ten suyden te winnen, maer den viant hielt hem noch vast voor de brugge ende ten suytwesten, hoewel sij een linie naer t'moeras liepen, om hem oock van daer te crijgen. Daerentusschen schoten de onsen veel op de brugge, op de Casselpoorte ende op de defensien vande stadt, om den werckers te favoriseren. Sijn Ex^{cie} dede noch 4 gaelderien besteden, 3 cleine ten noorden om bedect in den courador te commen ende noch een ten suyden besijden de brug vande Casselpoorte voors. Sijn Ex^{cie} ontfing van Cuelen een lijste van t'nieu secours vanden Ertshertoge, bestaende in 62 vendelen knechten ende 3 vanen ruyteren, de Spangiaerden alles onder tregement van Braccamonte ende de Italianen onder de regimenten van Trivulse ende Principe d'Avelino; dat se over al passerende provisie deden voor 9000 mannen, hoewel sij soe starck nyet en waren, ende hadde daerbij advertissement, dat se omtrent of in tlant van Namen waren, daerom hij begonst ordre te stellen om voor elcke poorte eenige groote ende vaste corps de guarden te maken, ende soe de uytcomtste beter te beletten. In sijn leger quamen van beneden 2 canons in plaetse vanden eenen die gedemonteert ende van een andere die verlopen was, ende maeckte staet alleen voor de stadt te laten de 14 heele

canons ende de halve canons ende veltstucken alles te employeren tegen de aencomtste vau buyten.

Desen nacht vierden die vande stadt wederom seer met 2 vieren, tsij tot een nootteycken ofte een signael.

Sijn Ex^cie^ creeg anders tijdinge met brieven van Oisteynde vanden xvj^en^ houdende vanden uytval den xiij^en^ gedaen, ende van t'reculeren van des viants leger ende vande comtste vanden heere Vere aldaer den xv^en^ snachts mette 8 Engelsche compagnien, ende dat dselve het deursteecken vanden dijck nyet goet en vont, maer dien aengaende hadde doen schriven aende Staten om heur advys, waerom Sijn Ex^cie^ aende Staten dede schriven om last te geven tottet deursteecken, achtende de plaetse sonder dien niet houbaer. Anders quamen desen dach noch voor Oisteynde duysent Engelschen vande nieuwe lichtinge metten commissaris Doublet, welcke Engelsche terstont in stadt togen ende mede buyten bij den Generael Vere gingen logeren.

Desen dach creeg men in Hollant tijdinge deur t'aencommen vande jachte vande 13 schepen laest van Amsterdam naer Oost Indien gegaen, dat d'selve schepen op de costen van Spangien seer gevochten hadden tegen eenige Spaensche galionen ende een van dien in de gront geschoten hadden, ende dat sij selffs wel 100 doden hadden gehadt ende wel 80 gequetsten, die se mette jachte wederom sonden, ende dat de 12 andere schepen heur reyse hadden gevoordert.

Den xxij^en^ Julij was betrocken weder. Men arbeide seer aende gaelderien ende approchen, ende de gaelderie tegen de oostface werde bijnaest aengebracht. De aennemers vulden de grachten, liepen over aende walle ende begonnen te sapperen om heur gelt te mogen genieten, maer omdat se niet heel aengevoert en was, wilde Sijn Ex^cie^ de sappe soe vast niet beginnen, maer laste de gaelderie voorts aen te maecken om bedeckt aende walle te commen. Snachts vierden die vande stadt op de kercktoorn met een vier ende verlieten thalf maenken voor de Casselpoorte, ende een cleyn casematken, dat se onder de Casselbrug hadden. Desen dach werde de compagnie van Jonas Durant gegeven aen sijn Lieutenant, genaempt Wassé ofte Harincourt, wesende een Wale, neef vanden heere van Marquette.

Die van Oisteynde deden een brug over de geule maecken in meininge tquartier van Graef Frederick eens te gaen besoucken, maer dit werde naderhant bij overloopers ontdect ende bleeff sulcx terugge.

Den xxiij^en^ Julij was schoin ende heet weder. Ten noorden waren de

3 cleine gaelderien aengebracht, daerom de Vriesen in de 3 poincten vanden courador begonnen te sapperen, ende werde de gaelderie ten suyden tegen tbolwerck aldaer heel volmaeckt, soe dat men ging logeren op den voet vande wal om morgen de sappe te degen te beginnen. Anders dede Sijn Ex^{cie} de stadt met een trompetter opeischen, maer sij gaven voor antwoort, dat Sijn Ex^{cie} wel soe verstandigen heere was, dat hij wel sien konde, dattet daertoe noch geen tijt en was, dewijle sij een starck garnisoen hadden, van alles wel voorsien, ende noch mer eenen dach te degen belegert waren geweest. Desen dach begonst men alle de schanskens ende redouten te pallisaderen om tegen den aenloop te bewaren, ende Sijn Ex^{cie} ontfing brieven van Oisteynde vanden Generael Vere, houdende dat de 12 laeste compagnien Engelschen mede aengecommen waren, ende dat hij was gaen logeren buyten de stadt in de polder ende hem daer soe wel meynde te retrancheren, dat den viant niet veel prouffijts en soude konnen doen. Snachts vierden die van Berck wederom op heuren kercktoorn met een vier, ende dese continuatie van vieren dede vermoeden, dat se noot mosten hebben. Men begonst noch te sapperen op de slinckerhant vande aengebrachte gaelderie, ende om beter op de defensien te schieten werden in de groote ofte royale batterie geplant 3 stucken geschuts.

Desen dach was de Infante in den leger voor Oisteynde, daer men daerom veel vreucht bedreve met schieten.

Den xxiiij^{en} was tamelijck weder. Men schoot ten suyden veel op de defensien vande stadt om de begonnen sappe te favoriseren, ende onder dien begonst men recht voor de gaelderie ten suyden te maken 3 minen, d'eene om recht inne te gaen deur tbolwerck naer de grachte toe; d'ander om langes de oostface van tbolwerck onder te gaen naer de poincte, ende de derde om dwers deur de poincte te gaen. De Vriesen sapperen even seer ten noorden om in den courador te commen. Anders was men noch doende om de redouten te pallisaderen, ende men tooch noch eenige tranchee om de redouten van fa ende sol, om die beter te bewaren. Snachts vierden die vande stadt wederom seer op den dicken toorn, daertegen tot Gelder 3 schooten gedaen werden, ende dit werde geacht een nootsignael. Sijn Ex^{cie} creegh noch naerder tijdinge, dat den Generael Vere was gaen logeren buyten de stadt in de polder, ende hem daer seer begraefde; dat den viant getracht hadde met schieten hem des te beletten, maer dat hij evenseer voortging. Sijn Ex^{cie} creeg oick tijdinge, dat den viant de Mase afquam met 25 stucken om dese stadt te ontsetten

ende tot Guelen gesonden hadde den jongen Tijsseling, om aenden magistraet te versoecken assistentie van schepen, amunitie ende vivres, ende dat eenich cooren daer al gesackt ende geladen was, om den Rijn af te commen, daeromme men vermoede, dat den viant trachten soude van boven de reviere af te commen, waerom Sijn Ex^{cle} ordonneerde, dat men op morgen de bovencante vanden weert voor de stadt soude retrancheren, ende daertoe noch 2 redouten maecken tegen de cleyne canal aen, ende van daer die met een trenche aentrecken totte brugge ende tquartier toe.

Saylly schrift van Cales, dat den Ertshertoge hem seer beclaechde voor Oisteynde gecommen te sijn, ende dat hij misleit was bij de Vlamingen ende anderen, die hem gepersuadeert hadden, dat hij de stadt mettet geschut souden connen accableren, daeraf hij nu 't contrarie gevoelde, doch dat evenwel apparentie was, dat hij daer soude opiniatreren, omdat hij op sijn vertreck naer Oisteynde, schrijvende aenden Coning van Vranckrijck, geschreven hadde dese woorden, «je m'en vay prendre Oistende,» daerop den Coning al lachende seyde, «ventre Sint gry, prendre Oisteynde,» daerom ende om de reputatie hij meinde dat den Ertshertoge daeraf nyet en soude willen scheyden.

Den xxv^{en} was tamelijck weder, ende men ging mettet mineren ende sapperen alomme seer voort, ende omdat vast alle dagen meer wercken gemaeckt werden, was in tleger sulcke becommeringe van gelde, dat men niet en wiste, waermede alle de wercken te konnen betalen, ende daeromme schreven de gecommitteerden brief op brief naer Hollant om gelt te hebben, ende sonden naer Wesel om daer gelt te lichten ende op interest ofte wissel te trecken, te betalen in sulcke steden van Hollant als sij souden willen. Den viant siende dat de onsen ten suyden een linie ofte loopgrave togen naer heuren courador naer de Lutte toe, deden daerop een uytval met 16 mannen ende namen eenige Switsers die daer arbeiden, die se in stadt toogen ende innebrachten. Des snachts vierden die vande stadt seer op beide heur toorens, daertegen omtrent 10 uyren tot Gelder wederom 3 schooten gedaen werden, ende ten noorden werden in de 3 poincten vande couradeur volmaeckt 3 cleyne corps de guarden, elcx tot 8 musquettiers, aldaer bestedet te maecken voor 300 gulden elcx, om de pericule wille, ende men dede daer verscheyden minen beginnen om den courador te doen springen ende soe den viant daeruyt te verdrijven.

Vere dede desen nacht saiseren een hoochte tusschen Oisteynde ende grooten Dorst ende daer schantsen, meinende hem daer vast te maken ende hadde daerinne gelaten den lieutenant van sijn broeder met een partije volcx.

Den xxvj^en^ Julij was tamelijck weder. Men ging mettet mineren ten suyden noch al voort, ende men haelde mette sappe groote stucken eirde vande walle af, ende omdat men opinie creegh dat t'meeste volck vande stadt aende westsijde omtrent de Lutpoorte logeerde, dede Sijn Ex^cie^ aen tFransche schansken een batterie maecken tot 2 stucken om daermede van verre te beschieten de Lutpoorte ende d'selve westsijde om oick de Lutpoorte te doen toestorten ende alsoe groote uytvallen van die sijde te beletten. Anders was den viant ten suyden wederom met cleyn volck uyt ende haelden eenige gravers uyte loopgrave naer de Lut toegemaeckt. Ten noorden wierpen de onsen veel granaden onder den viant in den courador, die goede operatie mosten doen, omdat men den viant groot getier hoorde maken telcken als die overquamen ende in effecte volchde daerop, dat den viant desen nacht den ganschen courador verliet aende noortzijde ende in de stadt weeck, latende de onsen daerinne logeren ende heur verseeckeren naer heur appetijt. Of hij dat nu dede uyt vrese vande mine daer gemaeckt ofte om twerpen der granaden ende vrese van overvallen te worden is onseecker, maer es seecker, dat hij dien courador stuckxgewise wel 7 ofte 8 dagen hadde connen disputeren, indien hij hier hadden willen doen als hij ten suyden gedaen hadde. In tbolwerck voor de Casselpoorte ontdeckten sij de middelste mine, die men daerom niet dieper maecken en mochte, maer verlaten moste. Sij vierden noch seer op de kercktoorn vande stadt, soe dattet niet en conste verstaen werden als van nootteycken. Ende omdat de tijdinge noch liepen dat den viant langes den Rijn wilde afcommen, werden de wercken aende Weert voor de stadt seer verhaest, om oick de gansche afcomtste van boven af te sluyten. Desen dach quamen in ons leger de compagnien knechten van Appelman, Berendrecht ende Marlijn, daeraf Appelman geleit werde op de redouten beneden de stadt op de reviere, genaempt Europa ende Africa; Berendrecht op de 2 volgende redouten van Asie ende America, ende Marlijn op de redouten naer Alpen genaempt Ut, Re. De batterie aende France schantse soude men desen dach volmaeckt hebben, indien men mer swalpen tot de beddingen hadde gehadt, maer omdat men so seer veel batterien maeckten, en hadde men geen swalpen meer om beddingen te decken, daeromme men naer Wesel om sware plancken hadde moeten senden.

Desen dach dede den viant voor Oisteynde een aenval op t'retranchement te nacht begonst, ende naer eenige resistentie forceerdet ende dreef de Engelsen daer uyt. De heere Vere dede met meerder macht daertegen wederom den aenval doen ende dreef den viant weder af, maer daernaer

quam den' viant heel starck aen ende dreef de Engelschen wederom daeruyt. In dit bleeff, alles verlaten sijnde, den lieutenant voors. doot met verlies aen dooden ende gequetsten van omtrent 40 man. Den viant maeckt de plaetse vast, tsij om een batterie daer te stellen ofte anders.

Den xxvij[en] Julij was tamelijck weder. Men besichtichde den verlaten courador ten noorden, om mette meeste verseeckerheyt daerinne te logeren ende te mogen commen aende stadtsgrachten. Ten suyden was men seer becommert met de minen, omdat d'eene ontdect was, ende daerom werde last gegeven d'selve alles te verhaesten ende metten eersten te doen springen. Den viant lach noch in tgrootste deel vanden courador ten suyden, streckende vande poorte naer de Lutte, daerom men daer mede gemineert hadde, welcke mine men ten 6 uyren naernoen dede springen met een tonne cruyts, die wech sloech 8 ofte 10 soldaten daer boven in een cleyn corps du guarde leggende. De onsen vielen daerop aen ende deden den viant een groot deel vanden selve courador tot een traverse toe in tmidden gemaeckt verlaten, in twelcke sij verlopen mosten noch eenige cleine corps de guardekens, daerover noch veelen vande heuren dootgeslagen worden. Onsen ingenieur Andries de Roy werde daer gequetst ende geschoten boven deur den rechter schouwer. De andere minen werden noch doen dieper maken, om daervan beter operatie te hebben. Daer was al vanden voorleden nacht begonnen noch een gaelderie te maken besijden de brug vande Casselpoorte, ende desen dach werden noch een derde bestedet beoosten d'selve brug, alle beide om in de cortine vande walle daer te commen. In ons leger quamen noch de compagnien van Gerrit van Rhee ende van Rhuys, daeraf Ree geleit werde op de redoute naer camp Fa, ende Ruys op de redoute Sol, ende de compagnie van Wingaerden werde gesonden op de redoute Mi, dan omdat de redoute La ende de 2 cleyne redouten daer buyten af wat verre lag, ende niet wel bij noot en conde gesecoureert werden, worde last gegeven d'selve te doen afwerpen ende slichten, ende de compagnie van Kijf werde geleit in de 3 cleine redouten ten noortwesten aen tmoeras.

Vanden viant van buyten verstont men dat den Ertshertoge noch 2[m] Italiauen naer Oisteynde hadde ontboden, omdat hij daer veele schade leedt; dat Don Jeronimo de Monroy daer doot geschoten was, daerom men vermoede dat den viant niet herwerts commen en soude, te meer so men verstont, dat de wagens uyte voechdie van Gelder op ontboden, wederom gesonden waren. Snachts begonst men onder de traversse in den courador ten suyden wederom te mineren, ende ten noorden begonst men

een gaelderie te maken om te commen aende westface van Graef Harmans bolwerck. Die vande stadt vierden noch seer op den kercktoorn. Vere dede voor Oisteynde een uytval doen met 600 man, die den viant uyte loopgrave dreven tot aen heur geschut toe, dan den viant comt soe starck op haer uyt, dat se mosten wijcken, doch daernaer repousseren den viant wederom, vochten lang aende hant ende deden den viant vele schade, daer Don Diego Idiaques doot bleeff, op wien gevonden werde een pardon van alle sijn sonden gedaen ende te doen vanden 20^{en} Julij bij den Vicarius vanden Paus hem gegeven. De gevangenen seggen dat Monroy doot geschooten es in sijn tente al slapende, Don Augustijn de Messie deur de hant gequetst; dat se starck waren 12^m man ende renfort van Spangiaerden hadden gecregen ende vande Italianen verwachten, dat den Ertshertoge desen aensach vande duynen ende dat eenige van sijn hof quamen tot aende hant, maer voeren qualijck; dat den viant 30 stucken ten westen ende 9 stucken ten oosten hadde ende veel schade met schieten deden. In de stadt was groote desordre op de vivres om de verveertheit vanden commis, die in de kelder bleeff, soedat daer om gelt geen te crijgen en waren. Anders deden sij maken een halve maene achter de geule om schepen te bergen ende in t'innecommen ende blijven te beschermen. De soldaten van binnen claechden seer over gebreck van predicanten, overmits geen vande Nederlantsche natie daer en was om yemant te troosten, daer ter contrarie den viant soe veel papen ende monnicken in tleger hadde, dattet te verwonderen was, ende hoe seer die alomme buyten ende binnen de approchen liepen om de heuren wat goets voor hun doot te seggen.

Den xxviij^{en} was tamelijck weder. Men sappeerde evenseer aen tbolwerck voor de Casselpoorte, ende men maeckte die minen al vast dieper, om die te degen onder tbolwerck te brengen ende de retranchementen daerinne met eenen te moegen doen springen, ende omdat de gaelderie onder de brug vande Casselpoorte te desen morgen aengebracht werden, dede Sijn Ex^{cie} die stadt voornoen wederom sommeren met verclaringe dat geen secours voor heur op handen was, ende dat hij se nu noch een goet appoinctement wilden geven, maer so se langer soude beiden, en ware hij niet bedacht heur dan goet appoinctement te doen. Daerop seiden sij dat de trompetters al dickwils veel breder spreecken als sij gelast sijn, dat se daerom op sijn seggen niet en konden letten, maer soe Sijn Ex^{cie} van heur yet begeerde, souden sij des geerne bij geschrifte gesien, om daerop behoorlijck te mogen antwoorden. Dit in tleger gerapporteert,

schreef Sijn Ex[cie] heur, dat voor seecker geen ontset voor hand en waer, ende so se hem de stadt wilden overgeven, dat hij heur soude laten uyttrecken met vendelen, wapenen ende bagagie ende in seeckerheyt doen convoyeren ter plaetse, daer sij begeren te wesen ende assisteren met wagens tot wechvoeringe van heur bagagie, ende dat de gevangenen ten weder zijden souden ontslagen werden, mits betaelende heur costen. Dit geschrift aende stadt gebracht namen sij aen ende seyden dat se op morgen ten 6 uyren souden antwoorden. Desen dach quam in ons leger de compagnie van Hittinga [1], die bij de Vriesen gingen logeren, de compagnie van Garbrant Sas, die op de redoute Africa tooch, van Pieter Theeuwen, die op de redoute America tooch ende van Calvaert, die tooch op de redoute van tsuytwest velt tusschen de France schantse ende de redoute Sol. Op den naernoen werde een vierde mine begonnen uyte gaelderie onder de brug om daer oick in de cortine te commen, ende men arbeide dapper om heur te naerderen, ende daertoe werden noch desen nacht 2 stucken geplant aen tschantsken vande Francoisen in de batterie daer gemaeckt om de Lutpoorte ende de westsijde vande stadt mede te mogen beschieten. Die vande stadt vierden snachts niet, twelcke men voor een goet teycken hielt, ende dat hij selfs dese communicatie voor gewisse parlamenteringe hielden.

Sijn Ex[cie] ontfing brieven van Oisteynde vanden xxj[en] deser vanden heere Vere, van vander Noot ende anderen, houdende dat sij gelogeert waren buyten de stadt in den polder, ende heur daer wel beschantst hadden, dat den viant heur des met schieten hadde willen beletten, maer dat sij evenwel heur werck volmaeckt hadden; dat noch 1000 nieu Engelschen uyt Engelant dien dach daeraen gecommen waren, die bij heur mede buyten logeerden; dat den viant ten westen geplant hadde in verscheyden baterien 19 stucken ende ten oosten 7 stucken, ende dat se op den xx[en] deser al over de 6[m] schooten op de stadt hadden gedaen ende de bolwercken aende oude haven ende de huysen vande stadt seer hadden ontramponneert, doch dat den Ertshertoge tcruyt eer ontbreecke soude als heur de couragie om de plaetse wel te defenderen; dat tvolck meest onder de wallen ende in de contrescharpe logeerde; dat den viant selfs scheen vrese te crijgen, ende daerom tsedert den 15[en] niet en was genaerdert, maer anders niet gedaen hadde als sijn quartieren ende begonnen approchen

---

[1] Voor den naam, dien de afschrijver hier opnoemt (tite Hanja) zal naar alle waarschijnlijkheid Hittinga moeten gelezen worden.

te verseeckeren, daerom sij oick geen middel en hadden gehadt met ander uytvallen op heur yet voor te nemen. De here Vere schreeff noch om meer geschuts daer binnen te hebben, om op verscheyden plaetsen in contrebatterie te mogen schieten. Sijn Ex^{cie} vont goet te schrijven aende Staten, dat men noch eenige halve canons van Dordrecht derwerts soude senden, ende dat men se in alles soude helpen ende gerieven, dewijle men doch die stadt houden moste ende schreef seer hevich, dat se doch ordre wilden stellen om de dijcken ten westen te doen deursnijden. De here Vere hadde aende Staten geschreven dat hij wel 300 man geswackt was, ende daerom aende Coninginne geschreven hadde om de voordere 3^{m} mannen, meinende dat die nergens met beter occasie souden konnen geemployeert werden, ende dat de Staten daerom de comtste van tselve volck mede wilde doen voorderen.

Den xxix^{en} Julij was tamelijck weder. Den trompetter werde vrouch wederom aende stadt gesonden om antwoort; daer quamen tot hem uyt den ritmeester Boedbergen met verscheyden officiers, seggende dat sij veel hooffden ende officiers in stadt waren, die soe lichtelijck niet en konden in soe swaren sake resolveren, te begeren daerom tijt tot t'avont te 3 uyren, ende dat se dan schriftelijck so sullen antwoorden, dat sij meinen dat Sijn Ex^{cie} niet onaengenaem sal wesen. Hiervan rapport aen Sijn Ex^{cie} gedaen, liet heur den tijt om te sien wat se doen souden, ende dede middelertijt sijn minen al vast dieper maken ende sijn gaelderien seer avanceren, van dewelcke ten noorden noch een aen tbolwerck van Graef Harman aengebracht werde, ende een ander begonnen voor tbolwerck vande Santerpoorte, welcke advancementen al dienden om die vande stadt beter op heur stuck te doen letten. Op den avont sont Sijn Ex^{cie} wederom aende stadt, ende doen gaven sij aenden trompetter een schriftelijck antwoort, daerbij sij versochten tijt ende consent om twee personen aen Graef Harman te mogen senden, om te weten offer ontset voorhanden is ofte niet, ende daernaer te delibereren op de handelinge met Sijn Ex^{cie} te doen, ende middelertijt stilstant van wapenen ende wercken. Ende soe haest den trompetter vande stadt affreedt, schooten sij 2 schooten, waerop mette 2 stucken te nacht geplant wederom eenige schooten op de Lutpoorte gedaen werden. Sijn Ex^{cie} sondt noch van avont wederom, ende dede heur verclaren dat geen secours voor handen en waer, ende daerom heur geen consent nocht tijt en wilde geven om uyt te gaen nochte oick stilstant van wapenen, maer soe se gedeputeerden willen uytsenden om met hem te handelen, dat se des van avont aennemen ende doen mosten, ofte hij

dacht voorts te gaen, ende sijn beste te doen. Hierop hielden sij 2 uyren haer beraet, ende gaven voor antwoort, dat Sijn Ex^cie op morgen vrouch Clout met een Capiteyn soude uytsenden, om te sien, of se souden connen verdragen, ende seyden op t'wechgaen tegen den trompetter, dewijle sij veel deur stadt mosten loopen om met malcanderen te consulteren, dat men soe seer met grof geschut niet en soude willen schieten, daerop den trompetter seide, dat sij selfs met heur schieten tschieten vande onsen veroirsaeckten, ende daermede ging dien nacht over, in dewelcke men al voorts ging met wercken ende mineren, ende men begonst oick ten noorden in tbolwerck van Graef Harman te sapperen, ende boven dien dede Sijn Ex^cie ten suyden noch 2 gaelderien beginnen, om te commen in de cortine vande walle bewesten de Casselpoorte om alsoe die vande stadt van alle canten werck te geven. Desen nacht en vierden die vande stadt wederom niet, daerom men te meer geloofde, dat se van meininge waren te parlamenteren ende te accorderen op t'overgeven vande stadt.

Tot desen daege toe en hadde den viant voor Oisteinde nyet geapprocheert naer de stadt, maer scheen alleen te approcheren naer de here Vere, die in tvelt lach. Sij hadden geschooten wel 16^m schooten, ende die vande stadt mede wel 6^m, ende scheen dat dit beleg uytermaten swaer soude vallen, omdat den Ertshertoge eerst de sake licht geacht hadde ende nu de sake soe swaer werde, scheen hij evenwel te opiniatreren om de stadt te benauwen ende de Staten om die te defenderen. Snachts quam den Graef van St Pol aende schepen voor Oisteynde, vragende naer de gelegentheyt van tbeleg ende vertooch weder. Tot Oisteynde waren in 3 dagen wel 40 menschen arm ofte been afgeset, ende men verstont dat Don Augustijn Messia Generael vanden leger vanden Ertshertoge was, ende dat die vande stadt een gat deur tpaelwerck vande oude stadt gemaeckt hadden.

Den xxx^en Julij was tamelijck weder. Ten 9 uyren gingen naer de stadt den ritmeester Clout, die daer begeert was, ende den capitein Dort, ende uyte stadt quamen den ritmeester Boedbergen ende den capiteyn F^co Nelli, versouckende alsnoch met veele redenen, dat se mochten senden naer Venloe aen Graef Harmen om te weten of secours voorhanden ware, waerop Sijn Ex^cie seide dat se dan niet behouft en hadden uyt te commen, dewijle hij sulcx niet gesint en ware te consenteren, ende dat se sulcx wel weder naer de stadt keeren mochten. Sij dat siende versochten alleen 4 uyren tijts ende vrije pas om naer Gelder te mogen senden ten fynen voors., maer Sijn Ex^cie slouch dat mede aff ende stelde bij ge-

schrifte eenige articulen, die hij heur consenteren wilde, als uyt te mogen trecken met wapenen, vendelen, bagagie ende alle personen ende alle heur treyn mette officiers vanden Coning ende ontfangers vande contributien, mits dat d'ontfangers overleverden alle heur papieren ende charters ofte copien van dien; dat alle overlopers, namentlijck Jan Tas buyten t'accoort souden wesen; dat se alle peerden in stadt genomen souden restitueren ende alle gevangenen ontslaen, mits betalende heur costen, ende sondt heur daermede naer de stadt met last sijn giselaers weder uyt te laten, ende terstont heur daerop te resolveren ofte elcx mocht sijn beste doen. Die vande stadt hielden onsen gijselaers op totten 3 uyren naernoen toe, ende lieten se doen gaen, seggende dat se ten 6 uyren tsavonts eyntelijck antwoort souden senden, ende dat dan onse gijselaers weder souden commen, twelcke geschiede, ende doen quamen sij wederom uyt met een lang geschrift in Spaens bij den Gouverneur geteyckent houdende: 1°. dat hij tevreden was de stadt over te geven, mits uyttreckende met ruyteren, knechten ende bootsgesellen met wapenen, vendelen, bagagie, slaende trom, bernende lonten ende ballen in de mont, ende geconvoyeert werdende tot Gelder ende hebbende sauf conduict tot Maestricht toe, ende dat de crancken in stadt mogen blijven tot dat se gecureert sullen wesen, dan vertrecken met paspoort. 2°. ende dat hij met soude mogen nemen 2 stucken geschuts, 30 tonnen cruyts ende 100 cogels ende daertoe ende t'uyttrecken soude geassisteert worden met 200 wagens ende nodige treckpeerden om wech te brengen tgeschut. 3°. Dat hij alle sijne goederen ende waren ende die toecommen mogen den Ertshertoge bij titule van confiscatie, gevallen in crachte vande placcaeten ter cause van Rijnvaert, sal mogen vercopen ofte mede nemen, ende daermede te betaelen de leninge die hij van de burgers heeft genoten geduyrende dit beleg. 4°. Dat Evert van Ens met sijn vrou, Westerholt ende alle andere commissarissen vanden Coning ofte Ertshertoge sullen met heur goederen vrij mogen vuyttrecken daerhenen sij sullen willen. 5°. Dat Jan de Bruyn mede vrij met alle sijne papieren sal mogen vertrecken, dewijle hij anno 97 treckende vuyt Grol, daervan eens dubbelt aenden ontfanger tot Zutphen heeft gegeven, ende noch tevreden es des te doen ende met een trompetter terug te senden. 6°. Dat se de restanten vande contributien totten dach vande belegeringe toe vrij sullen mogen ontfangen over de landen van Zutphen, Overijssel, Drenthe ende Lingen. 7°. Dat alle giselaers voor de contributien gevangen sullen vuytgaen, mits betalende heur costen tot sulcken tauxe als naer gewoonte. 8°. Dat alle peerden gecregen

gedurende de belegeringe sullen blijven aende geenen die se gecregen hebben in pericul van heur leven. 9°. Dat alle andere gevangenen sullen los gaen mits betalende heur costen. 10°. Dat alle geestelijcken mogen vrij vuyttrecken, ende dat Sijn Ex^{cie} voor gerecommandeert wilt houden de bagijnen in stadt blijvende. Dat alle burgers die sullen willen vertrecken tselve sullen mogen doen binnen 6 maenden ende heur goederen vrij houden ofte mogen doen vercoopen. 11°. Dat hij alle boeren van wien hij beesten heeft doen nemen mach ontbieden om heur suffisante obligatie daervan te mogen geven om verhael van heur schaden tot Bruessel te mogen versoucken.

Alle dese articulen werden heur geconsenteert vuytgeseit het tweede, waerop Sijn Ex^{cie} verclaerde den Gouverneur uyt courtosie wel te willen laten volgen 2 vande cleinste veltstucken met 2 tonnen cruyts ende 30 cogels, ende t'v^{e} daerbij gedaen werde dat Jan de Bruyn voor sijn vertreck soude moeten leveren staet vande restanten van sijn ontfang, t'vj^{e}, twelcke gans afgeslagen werde, t'vij^{e}, dat de costen souden gereeckent worden naer den taux metten Almirante gemaeckt ende t'viij^{e}, dat de peerden souden gerestitueert werden, mits genietende voor elcx 20 gulden, ende daermede werde t'accoordt gemaeckt, ende bij Sijn Ex^{cie} te gewillichlijcker, omdat hij tijt wilde winnen eer de saken voor Oisteynde verliepen, om tijdelijck daerop ordre te mogen geven ende evenwel desen brock wech te draegen; ende daerom werden de conditien terstont in t'net gestelt ende bij Sijn Ex^{cie} geteyckent ende gesegelt, ende noch t'avont naer stadt gesonden, om van heure sijde d'selve mede te teyckenen. Geduyrende dese parlamenteringe ende handelinge werde ten suyden beoosten de Casselpoorte de gaelderie mede aende walle gebracht; de gaelderie gisteren voor de Santerpoorte begonnen, werde in de grachte gebracht wel ten halven water, maer de 2 gaelderien ten suyden noch begonnen en waren noch niet in twater gecommen. Dan soe haest als de conditien verdragen waren werde last gegeven niet meer te wercken, ende men dede terstont ordre stellen om de wagens tot heur vertreck bijeen te brengen, ende op den avont dede Sijn Ex^{cie} heur seggen, dat se de conditien van heur geteyckent hem wilden senden, ende heur gereet maecken om te vertrecken, maer versochten daertoe tijt tot op overmorgen heel vrouch, twelcke heur gegunt werde. Graef Harman vanden Berge mogelijck verstaen hebbende de extremiteyt van Berck, dede alle de trouppen op de Mase leggende avanceren om die vande stadt in asem te houden ende des snachts ses mael met geschut schieten ende op den toorn

als van ontset seer vieren, maer dat en maeckte in de stadt geen veranderinge.

De Staten opt schrijven vanden Generael Vere ende Sijn Ex^{cie} sonden naer Oisteinde 6 stucken geschuts ende amunitie daertoe noodich, ende en waren niet wel tevreden dat deur de negligentie ende vervaertheyt vanden commies, die uyte kelder niet commen en dorste, de amunitien ende vivres soe qualijck geadministreert ende soe onnuttelijck verdaen werden, in vougen dat d'selve tlant niet en streckten, ende dat echter de soldaten daervan gebreck leden.

Den lesten Julij wast meest heel heet weder, doch op den avont begonstet te donderen ende wat te regenen. Den Gouverneur sondt heel vrouch uyte stadt aen Sijn Ex^{cie} de conditien van tverdrach bij hem alleen geteickent ende besegelt, ende Sijn Ex^{cie} sondt sijn pionniers in de stadt om de Lutpoorte te openen tottet tvertreck ende de brug te vermaecken. Hij sondt oock de wagens naer stadt om daer geladen te werden, die eerst tsavonts incommen konde. In stadt verstont men dat al over de negen hondert doden vande soldaten daer gebleven ende begraven waeren, meest mette musquetten geschooten. Men stelde in tleger ordre op de wachten ende om morgen alle tvolck in de wapenen te brengen als den viant soude uyttrecken. Snachts waren die vande stadt seer doende om alle heür goet te packen, ende Graef Harmen dede tvolck tottet ontset meest commen tot Aerssen, die men verstont niet over de 6^{m} man te voet te wesen ende 2^{m} peerden, ende daerom niet starck genouch om hier ontset te doen. Hij dede mede tot Gelder seer vieren ende 6 schooten doen. Die van Wachtendonck deden terstont 9 schooten doen om het signael te verduysteren, daerom die van Gelder wederom noch ses schooten deden.

Den j^{en} Augusti wast heel heet weder. Sijn Ex^{cie} dede vrouch alle tvolck te voet ende te peert uyt sijn leger ten westen vande stadt in tvelt brengen ende in slachordre stellen. Daernaer tusschen 8 ende 9 uyren begonst den viant uyt te trecken ende werden geconvoyeert bij 2 vanen ruyteren van Panier ende Baetenberch, daeraf die van Panier voor tooch ende doen volchde de vane van Boedbergen met omtrent 45 peerden, daernaer 65 man te voet, gaende in ordre voor de wagens, daernaer omtrent 280 wagens ende karren, daerbij gingen omtrent 100 soldaeten, ende aen crancken ende gequetsten laegen daerop 370 mannen, doen quamen de 6 vendelen Duytsen uyt, starck 253 musquetten ende roers ende 528 piecken, doen volchden 2 France halve slangen, die se mede uytnamen met

30 cogels ende 2 tonnen cruyts ende de scheepsgesellen daerbij wesende; voor ende achter waren 78 mannen; ten lesten marcheerden de 7 vendelen Italianen, 2 vendelen Spangiaerden ende een vendel Walen, wesende starck 92 musquettiers ende roers ende 136 piecken, ende naer alle dien reedt den Gouverneur wech met noch 11 diversche officiers, soe dat den viant uyttooch in gesonde mannen 45 ruyteren, 1247 voetknechten, 78 maetrosen ende 370 gequetsten ende crancken, maeckende tsamen 1740 mannen. Desen namen alles den wech naer Alphen ende de Lucht toe [1]. In stadt tooch den Colonnel Gistelles om daer te commanderen met sijn compagnie ende die van Brakel, Arnsma ende Etsert Grovesteyns. Amunitie werde weynich in stadt gevonden, dan alleen 40 viertel mels, een last rogge, 3 kuip stockvis, 7 tonnekens asijn ende 3½ last havers; daer bleven inne 3 heele canons, dry drylingen ende 14 cleyne metale stuckxkens, daeronder eenige halve slangen ende 20 ijsere stucxkens, meest vande schepen gecommen. Voor de verseeckerheyt vande wagens ende treckpeerden bleven in tleger een Italiaense capiteyn Jeronimus Roock ende den capiteyn Castro. Terwijle den viant uyttooch werde tot Gelder wederom 3 schooten gedaen als van ontset, maer twas te laet, mits tvolck al uytgetogen was, ende men verstont doen dat se voor seecker in tbeleg wel een duysent man verloren hadden. Sij lieten in stadt noch eenige weynich crancken ende eenige Duytsen, die sonder dienst waren, ende daermede quam in handen vande Staten de stadt Berck, tlaeste vande conqueste gedaen bij den grooten leger vanden Almirante van Arragon, die den viant soe wel beset ende bewaert meynde te hebben, dat daerop geen winnen en was.

In tleger bij Sijn Ex[cie] quamen vuyt Vranckrijck de soine vanden heere van Saucy ende de soine vanden Gouverneur van Thou, om hier tleger te besien. Naernoen werde ordre gestelt om metten eersten de approchen af te werpen ende tsavonts quam noch in tleger bij Sijn Ex[cie] de ij[e] soin vanden Churfurst van Brandeburch, die Administrateur van Straesburch was, om te verhalen de swaricheyt van sijn staet ende de moeite die hem daerinne gemaeckt werde bij den ij[en] soin van Lorreinen, die bij tcapittel tot Bischop gecoren was, daertegen hij geen remedie als mette wapenen en sach, ende versocht daerom in de wintertijt ofte anders als men tvolck hier minst van doen mach hebben assistentie van 1[m] peerden ende 5 ofte 6[m] man te voet, leverde daertoe over brieven van faveur vanden Coning van Vranckrijck voor hem ende tegen den Lorreinen geschreven, maer

[1] Zie de aanteekening op bl. 77.

Sijn Ex^cie^ en wiste daerinne niet te doen sonder den Staten, ende wees hem daerom aende Staten. Hij bleeff noch in tleger om tselve te besichtigen.

Omtrent dese tijt wert tot den Raetsheer Casenbroet tot Woerden gesonden om de Luterianen mette gereformeerde te accorderen, maer en conste niet sonder auctoriteyt van Sijn Ex^cie^, diens comtste men daerom moste verwachten.

Den ij^en^ Augusti was heel heet weder. Men begonst de wercken ende approchen vast aff te werpen, ende in tleger quam uyt Hollant omtrent 100^m^ £ totte extraordinaris costen vanden leger. Tvolck uyt Berck gecommen bleeff noch te Gelder leggen ende de nieuwe Italianen ende Spangiaerden met alle de ruyteren tottet ontset geadvanceert, lagen op beide sijden vande Mase ontrent Aerssen. Bij heur waren geweest over de 800 peerden vande gemutineerden van Weert, dwelcke verstaende dat de stadt overgelevert was van dage alles wederom afftogen naer Weert.

Den iij^en^ Augusti was schoin weder. Men was in ons leger seer doende om alle de loopgraven aff te werpen, men dede aenbesteden de grachten vande stadt weder te ledigen ende de gebroocken bolwercken ten suyden ende noorden weder op te maecken. Graef Harmau sondt van dage een convoy naer Gelder, die noch 4 stucken geschuts daerinne brachten ende met heur naer Aerssen namen al tvolck uyt Berck gecommen, ende hij dede alle sijn volck tot Aerssen over de Mase commen, tsij om Gelder ende Stralen beter te verseeckeren, ofte dat hij vrese hadde, dat wij op hem mochten commen. Die van Cleeff hadden Sijn Ex^cie^ nu lange vuytgestelt nopende de saecke van Meurs, maer Sijn Ex^cie^ niet willende versuymen de occasie van nu sijn saken te rechten, heeft bij hem ontbooden den Lantdrost van Cleeff Witenhorst ende den Raetsheer Overlacker ende d'selve aengeseit, dat hij niet anders bemercken en konde off die van Cleef en dreven met hem den spot ende lieten heur voorstaen, dat hij geen macht soude hebben sijn recht uyt te voeren; dat hij wel wist dattet de faute vanden Furst niet en was, maer alleen vande raden, die hem sijn goet wilden onthouden, dat hij daerom rontuyt Meurs dadelijck ende terstont begeerde in sijn hant gestelt te hebben, ofte hij soude de plaetse met gewelt nemen, ende indien zij hem daertoe drongen, soe soude hij binnen Meurs alle des Fursten soldaten ende officiers doen den hals affsnijden ende hem aende raeden vanden Furst soe nemen, dat se gevoelen souden t'ongelijck dat sij hem deden; dat se tselve den Furst ende sijn raden mochten gaen aenseggen ende maken, dat hij op Sondage eyntelijcke

antwoorde creegh, ofte hij was bedacht op Maendage andere middelen voor te nemen. Dvoors. 2 raeden hierinne seer ontset wesende, vertogen terstont naer Cleef ende beloofden antwoort te brengen. Daer en tusschen dede Sijn Ex^cie alle gereetschap maken om met 10 stucken geschuts naer Mears te mogen gaen, indient van node waere.

In dese tijt creegh men in Noortholiant tijdinge, dat den heere van Wackene uyt Spaengien wederomme gecommen was ende achter Engelant omgeseylt ende gecommen tot aen 'triff, waeromme de Staten terstont ordre gaven op de bewaringe van alle zeegaten, ende oick opt gadt vande Eemse, omdat de caerten tot Eemden wederom verwerret waren, omdat de Keiserlijcke gesanten daer seer aengevordert hadden de betaelinge vanden Turcksen stuyr, die die vande stadt verclaerden aen heuren Graeff betaelt te hebben, ende den Graef seide die gedispendeert te hebben tot bedwingen van sijn rebelle onderdanen, ende hadde daerom die nochmael willen uytschrijven, twelcke de burgeren vande stadt niet en hadden willen lijden, nochte oick innewilligen het schougelt bij den Graeff versocht tegen een daelder op elcke schouwe ende tegen 2 daelders voor de anabaptisten ende 3 voor de joeden, ende daerom hadden de burgeren de wapenen weder aengenomen.

In Oisteynde stonden de saken noch tamelijck wel ende tvolck was welgemoet, maer die de sake wat verre innesagen haeckten seer naer de victorie van Rijnberck, op hope dat Sijn Ex^cie dan eenige andere diversie soude doen om den viant te doen van sinnen veranderen, die anders opiniatererende heur saken met langen arbeyt in twijffel soude konnen brengen. Sij schooten van binnen seer om den viant sijn approchen te beletten [1].

Den iiij^en Augusti was schoin heet weder. Men was noch seer doende om alle de approchen aftewerpen, men begonst oick de wallen vande stadt wederom te maken, ende oock aftewerpen alle de wercken omtrent

---

[1] De grootste kracht van de verdediging werd vooral in deze periode van het beleg in een geweldig kanon- en geweervuur gezocht. Vere vooral schijnt hiervan een groot voorstander geweest te zijn. Onophoudelijk dringt hij in zijne brieven aan op de toezending van buskruid en kogels; een toevoer van vele duizende ponden telt hij, om zoo te zeggen, niet. « Dontques prieons vos S^ries, » schrijft hij den 10^en Augustus aan de Staten Generaal, « de nous envoier non seulement cent mille mais cent millions, s'il est possible, puis que notre principale resistance consiste en la force du canon. » (Lias loopende). In twee maanden tijds werden volgens den staat van den commies Kien 95,000 pond kruid en 46,000 pond lood alleen met het klein geweer verschoten. (Id.) Tot den 11^en September waren er volgens de opgave van eenen conducteur, door Maurits ter inspectie in de vesting gezonden, met het kanon 19,089 kogels en 166,100 pond buskruid verschoten. (Id.).

tquartier van Gistelles (uytgeseit tschantsken aende brug ende slachboom) ende de France schantse, ende de 5 resterende vendelen van Gistelles quamen logeren ten westen in tquartier bij Sijn Ex^{cie}. Den Marckgraeff van Brandenburch vertoogh desen dach naer Hollant om met den Staten van sijn versouck te communiceren, die hem naer antwoorden, mits in heuren handen geconsigneert wesende de penningen vande soldie, dat se hem voor eenige maenden in den winter souden lenen 5^m man te voet ende 1^m peerden.

Den v^{en} Augusti was schoin weder. Sijn Ex^{cie} dede uyt stadt lichten een France canon ende 4 cleine metale stucken, die verlopen ende verdorven waren, ende sondt daertegen in de stadt 2 heele ende 2 halve canons met veel amunitie van oirloge tot bewaringe vande stadt nodich, ende om de voeragiers boven de stadt te accommoderen, dede hij aende Weert een brug van eindelinge ponten slaen. Hij dede in de stadt in tclooster in Duyts predicken ende mettet afwerpen vande quartieren vast voortgaen; ten westen dede hij mede afwerpen de redoute Mi. Ende omdat die van Cleeff niet en quamen nochte antwoort en brachten, gaf Sijn Ex^{cie} last aenden Colonnel Edmonde, den Drost van Zallant ende Clout om morgen met eenige ruyteren naer Meurs te gaen ende de stadt sommeren, ende maeckte alles gereet om met gewelt derwerts te gaen, indien sij de plaetse nyet overleveren en wilden.

De Staten niettegenstaende verscheiden instantien bij Sijn Ex^{cie} gedaen om deur te snijden den dijck ten westen van Oisteynde, hielen evenwel de saken op, sonder daerinne eyntelijck yet te verclaren om de redenen bij de magistraet van Oisteynde geallegeert, ende dat sij bevreest waren den dijck deurgesteecken wesende, dat dan de zeewercken seer swaer ende costelijck souden vallen, welcke costen sij meenden te versparen, indien men die niet deur en stack, te meer, soe sij achten volcx genouch in de plaeste te wesen om die te beschermen ende en bemerckten niet, dat den viant Oisteynde naerder commende, sij in de defensie veel meer costen souden moeten doen als in de zeewercken, ende evenwel sonder deursnijden de plaetse tegen de sappe niet en soude connen bewaren.

Den vj^{en} Augusti was schoin weder. Edmonde, Drost van Zallant ende Clout togen vrouch met 12 vanen ruyteren naer Meurs met brieven van Sijn Ex^{cie}, aende burgerie ende t'Cleeffsche garnisoen om de stadt vrij te stellen in handen van Sijn Ex^{cie}. Daer commende gebruyckten de gedeputeerden redenen van persuasien ende oick dreigementen, indien men met force moste commen. De burgeren antwoorden tevreden te wesen Sijn

Ex^{cie} voor heer te kennen ende de stadt te openen, maer de hannevederen, die tot 300 in stadt ende op tcasteel lagen, verclaerden des sonder last van heuren heere niet te konnen doen, ende versochten daerom tijt van 3 dagen om naer Cleeff te mogen schicken, twelcke heur afgeslagen wesende, versochten tijt tot morgen ten 10 uyren alleen, dat werde mede afgeslagen ende doen was een vande capiteinen tevreden ostagers te leveren dat se morgen te 10 uyren de stadt souden leveren, maer hen naerder bedenckende, reselieerde daervan, ende claechde seer over haer ongeluc, dat sij overgevende de plaetse te verwachten hadden de ongenade van heuren heere ende nochtans die niet behouden en konden tegen de macht van Sijn Ex^{cie}, ende in sijn dreigementen te vervallen, ende seggen eyntelijck sonder meer gewelt te sien ofte bevel van heur here te hebben de plaetse niet eu konden overleveren, daerop de onsen weder afftogen, heur vermanende dat se sien souden wat sij deden, omdat Sijn Ex^{cie} op heur dacht te verhalen alle de schade die daer geschieden soude. Des naernoens sonden sij in tleger twee tromslagers, d'een aen Sijn Ex^{cie} om te versoucken verlof om naer Cleef te gaen, d'ander aen Clout om voor heur te intercederen. Die van Clout sondt Sijn Ex^{cie} weder naer Meurs heur aen te seggen, dat hij morgen vrouch daer quam, dat se heur disponeren souden hem sonder moite inne te laeten, ofte hij soude hem over heur soe wrecken, dat se gevoelen souden t'ongelijck, dat men hem dede. Ende om alles gereet te hebben, dede hij 6 halve canons ende 4 heele tegen den avont brengen in tquartier boven de stadt, met veel wagens geladen met amunitie van oirloge, met schuppen, spaden ende andere instrumenten ende met de biesbrugge, ende beraemde morgen heel vrouch selfs derwerts te gaen met 33 compagnien te voet ende 23 vanen ruyteren. In sijn leger dede hij aenbesteden eenen nieuwen courador buyten de Casselpoorte ende buyten de Santerpoorte, groot, swaer ende soe geflanckeert, dat die mettertijt totte nieuwe fortificatie vande stadt soude moegen dienen. Hij ordonneerde dat in de stadt van Berck noch in garnisoen soude trecken de compagnien van Oosthem, Millingen, Eminga ende van Hans Fries; uyten Vriesche regemente, ende uytet regiment van Gistelles noch die van Borck ende van la Mouillerie, ende bij hem quam de heere Eduardt Cissel, commende van Oisteinde, refererende dat de saken daer noch wel stonden, ende dat den Hertoge meer approcheerde naer de quartieren vanden Generael Vere als naer de stadt.

Den vij^{en} Augusti vrouch voor den dach begonst Sijn Ex^{cie} te vertrecken met 23 vanen ruyteren vande regimenten van Graef Lodewijck, Resoir,

du Bois ende Clout ende die vanden Graef Frederick, van Marceel Bax ende vanden Drost van Zallant met 4 vendelen vande guarde, 6 vendelen Duytsen, 5 vendelen Schotten, 5 vendelen Walen, 6 vendelen Vriesen, 6 vendelen Francoisen, ende de compagnien van Marlijn, van Baccart ende van Swart, welcke 3 laeste gelast waren heur bagagie met te nemen om tot Meurs in garnisoen te leggen. Hij naem mede alle de wagens met amunitie ende de 6 halve canons, ende liet de 4 heele canons boven in tquartier staen om te mogen doen volgen des noot wesende, ende de heere Sidnisky bleef in tleger om met de reste van dien te commanderen ende alles te doen volgen soe het mede noot ware. Sijn Ex^cie aldus treckende naer Meurs quam omtrent 7 uyren daervoor. Terstont int aencoemen vanden leger sondt hij aende stadt den Colonnel Edmonde metten Drost van Zallant om heur te seggen dat hij daer was ende begeerde te weten wat sij doen ofte laten wilden. De capiteynen vraechden oft tgeschut daer was, ende hoirende jae, gingen uyt om dat te besien, ende tselve gesien hebbende, waren tevreden de plaetse over te geven ende die te verlaten, mits uyttreckende met wapenen ende bagagie ende daertoe geaccommodeert wesende met wagens. Sijn Ex^cie consenteerde des uytgeseit de wagens, die hij niet leenen en wilde, maer liet ten laesten toe dat se tot morgen toe in stadt souden mogen blijven ende dan met gemack vertrecken met heur bagagie, mits hem terstont inneruymende het huys. Dien volgende togen sij vant huys, ende Sijn Ex^cie liet daerop trecken de compagnien van Marlijn, Baccaert ende Swart, sullende Marlijn bij provisie daer commanderen. Daernaer quam hij selfs omtrent half 10 uyren in stadt ende doen brachten de burgemeesters hem de sloetelen tegen, presenterende hem voor heere aen te nemen. Hij ging op thuys smiddaechs eten, maer omdat de burgeren seer claechden vant afsnijden van heur coren bij tcrijsvolck, haeste Sijn Ex^cie hem soe veel mogelijck te vertrecken ende dede daerom alle tcrijsvolck terstont naer een uyren weder vertrecken, hebbende opt casteel doen brengen 2 halve canons hem toecoemende met 200 cogels, 30 tonnen cruyts met eenige loot, lonten, schuppen, spaden ende andere instrumenten, ende doen ging hij oock selfs wederom wech, ende quam met alle de trouppen ende de reste van tgeschut weder in tleger. Aldus maeckte hij hem selven meester van Meurs tegen de Furst van Cleeff, denselven depossiderende vande possessie van dien, die Sijn Ex^cie meinde dat hij met onrecht ende gewelt op hem genomen hadde, ende omdat den Furst niet en hadde willen consenteren de ontruyminge vande plaetse, nochte oock tverhef van tleen aen hem naer gewoente, maer liever hem

met gewelt daeruyt liet stooten, meynden velen dat hij in toecoemende tijden sijn recht ende actie wilde geconserveert houden, ende dat sulcx dese plaetse tegen den Furst ofte sijn erffgenamen noch wel oirsaken mocht wesen van een nieu oirloge tot verderf van alle de omleggende landen, ten ware metter tijt de sake geraddouveert werde.

Den viij^{en} Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} was mette gedeputeerden vande Staten lang delibererende op tstuck van tleger, daerinne velen achten seer onvoorsichtich gehandelt te worden, dat men de gaelderien voor de Casselpoorte tot noch toe nyet uyte grachten hadde genomen, ende dat men soe seer langsaem alle de approchen ende wercken afwierp, dewijle tleger alle dagen op seer groote extraordinaris costen lach van schepen, wagens, treckpeerden, bruggen ende andere officiers, soe dat men apparentelijck veel wercx aende stadt soude konnen maken met d'selve penningen van extraordinaris costen, daerom goet gevonden werde, dat men t'opmaecken vande stadtwallen ende het ruymen vande grachten van dien meest soude verhaesten, ende dat men de schantse, die op de Weert bestedet was te maken met 5 bolwercken met den eersten soude beginnen, mitsgaders de nieuwe couradors; ende om tleger bij provisie van costen soe veel mogelijck te verschonen, dat men alle de wagens op 80 naer soude casseren, ende alle de treckpeerden op 60 naer. Werde mede gelast, dat men Berck metten eersten voorts van vivres soude voorsien voor 3 maenden met 55 lasten rogge, 90 lasten mouts, 30 lasten haver 155^m pont case ende andere provisien, ende daeraf altoes metten eersten in stadt brengen tgene hier in tleger was. Dat men opt vertreck in stadt soude laeten 15 vendelen knechten ende 2 vanen ruyteren, ende daertoe alle de hutten daer begonnen voorts doen opmaecken ende accommoderen, om twelcke te doen den timmerman meester Ulbe met sijn volck in stadt soude blijven; dat men in de stadt noch soude brengen 4 veltstucken ende eenige andere cleine daer uyt lichten; dat men naer Wachtendonck soude senden noch 4 vendelen knechten met 4 halve canons met een goede provisie van amunitie; naer Meurs noch 3 cleine metale stucken met amunitie, ende naer Cracou noch 4 ijsere stucken met provisie van amunitie, ende dat men metten eersten aende Staten Generael soude schriven, of sij meinden heur leger te breecken ofte anders tot diversie te employeren ende tselve bij een houden tot op heure antwoorde, ende daermede ging desen dach meest deur, in dewelcke tot Wesel begraven werde den capiteyn Bodenhausen, op den dach vande mine gebleven ende dus lange opgehouden om naer sijn vianden te wachten. Den capiteyn Jan Emmery

wesende gequetst in de borst van capiteyn Gilson, ende evenwel op de begravinge mede gegaen, sterff tot Wesel. Desen dach gaff Sijn Ex^cie^ patenten aende compagnie van Berendrecht om te gaen naer de Voorne, die van Appelman naer Sint Andries, die van Wingaerden naer Geertruydenberch die van Pr Cheuwen naer de Clundert ende die van Calvaert naer Bergen op den Zoom.

De Staten Generael hoirende dat den viant naer den dijck ten westen Oisteynde begonnen te approcheren, ende daerom in meer bedencken nemende de instantien van Sijn Ex^cie^ om den dijck deurgesteecken te hebben, hebben ten lesten geschreven naer Oisteinde aenden magistraet ende crijsraet om advys, wat heur hieraf dienstelicx dochte, sonder te letten dat dit over ende weder schriven al veel tijts dede verliesen.

Den ix^en^ Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex^cie^ sondt naer Meurs sijne raetsheeren Weresteyn ende Loen om alle de behoorlijcke ende notelijcke ordre daer te stellen, soe tot regeringe vanden Graefschap als vernieuwinge van alle de officiers van dien, ende dede d'selve convoyeren mette regimenten ruyteren van Balen ende Stakenbroeck. Naer Hollandt vertogen de heeren Beveren ende Foeck om de Staten Generael te remonstreren de gelegentheyt van desen leger ende te vervolgen een resolutie op tvorder aenhouden ofte afdancken van dien, ende off de Staten begeerden dat men daermede hier noch yet soude uytrechten, ofte dat ment nae Seelant soude voeren om eenige notable diversie tot verlichtinge van die van Oisteinde te doen, daertoe Sijn Ex^cie^ seer inclineerde, tsij dan op de Grave ofte op Hulst. De heeren van Oijen ende Rengers waren mede van meininge geweest te vertrecken, maer Sijn Ex^cie^ begeerde dat zij hier noch blijven souden. Anders maeckte Sijn Ex^cie^ gereetschap selfs op morgen naer Wachtendonck te gaen om de plaetse te besien ende daerinne noch geschut ende volck als boven te leggen, ende daertoe werde patenten gedepecheert op de compagnie van Haverschoe, Sas, Rentselaer ende Sloet.

Den x^en^ Augusti begonde het snachts te regenen, ende regende veel dien dach. Sijn Ex^cie^ vertooch voor dach met alle de 35 vanen ruyteren ende de 4 halve canons mette 4 compagnien voorsz. te voet naer Wachtendonck, ende wel 80 waegens met amunitie van oirloge geladen, daer hij tusschen 10 ende 11 uyren quam, ende terstondt de plaetse alomme ging besichtigen, ende bevindende die in tamelijcke goede defensie, liet de 4 halve canons daerinne brengen met heur nodige canoniers ende de 4 compagnien knechten, daertegen hij daeruyt weder dede trecken de compagnie van hopman Rijcken. Hij dede oock uyte stadt nemen een cleyn metaele stucx-

ken van 4 pont ijsers, daer de wapenen van Meurs op stonden om weder naer Meurs te doen brengen. Ende gegeten hebbende in de stadt quam tsavonts laet wederom in tleger. Binnen Berck voerde men noch al vivres ende amunitie, maer men was seer geincommodeert dat geen dichte solders in stadt en waren om tgoet ergens te bergen, omdat alle de huysen soe deurschoten waren.

In tleger bestede men af te werpen alle de buytenwercken buyten de quartieren vande legers gemaeckt tegen de aencomtste van buyten, ende omtrent Gelder werden gevangen gecregen 2 ruyteren van Graef Hendrick, die seiden dat alle de reste van tleger vanden viant getogen was naer Venloe, ende tot Blerick tegen over de stadt schantsten al oft sij daer wilden blijven.

Over eenige dagen waren uyt Zeelant binnen Oisteÿnde gecommen 2 predicanten om de soldaten wat te vertroosten.

D'Ertshertogen hebbende verstaen tconsent vande vier leden van Vlaenderen totte saken van Oisteinde van 600[m] £ tot redemtie vanden halven hondersten penning, hebben dat geaccepteert te betalen de helft gereet, ende reste naer veroveringe vande plaetse.

Den xj[en] Augusti was schoin weder. Men was seer doende om de wercken alomme noch aff te werpen. De walle omtrent de Santerpoorte was meest opgemaeckt ende de grachten opgeruympt, maer aende Casselpoorte was de walle op veel naer noch niet opgemaeckt ende noch geen vande 5 gaelderien uytgenomen, in vougen dat de stadt daer noch lelijck lach, omdat de aennemers de eirde vande gaelderien alleenskens wilden employeren tot aenvullinge van heur werck. Aende schantse op de weert was noch weinig begonnen ende men meinde den nieuwen courador voor de stadt aen te besteden, maer niemant en wilde gelt daervoor eischen nochte yet minen op pretexte, dat de aennemers beclaechden dat se niet weten en soude waer heur gelt te halen als tleger vertrocken soude wesen, ende heur ongelegen was daerom in den Hage te gaen soliciteren; hoewel anderen meinden dattet een treck vanden ingenieur de Vrij was, die dat mogelijck een van sijn conducteurs wilde toejaegen.

Anders was men seer doende om de reste vande vivres ende alle thoutwerck dat in tleger gecommen was ende hier ende daer gebruyckt ende nu weder afgenomen was gewcest, in de stadt te voeren om te meer schepen ledich te hebben tegen het vertreck. Men dede veel hutten voor tcrijsvolck in stadt maecken ende de solders vande huysen dichten, daer men t'coorn ende andere amunitie leide, ende men dede afdancken alle

de wagens tot op 80 naer, ende alle de treckpeerden tot op 60 naer om morgen te mogen wech gaen. Sijn Ex^cie willende naer Cracou ende Meurs gaen, dede uyt Berck noch lichten 2 cleine metale stuxkens van 4 pont ijsers, daer de wapenen van Meurs op stonden om weder op Meurs te doen brengen, ende 4 ijsere stuxkens om op Cracou te doen voeren, ende willende sijn reys cort maken, vertooch snachts te 11 uyren met 9 vanen ruyteren naer Cracou, om morgen vrouch die plaetse te besien ende smiddaechs tot Meurs te coemen eeten. Eenige ruyteren van Edmondt hadden bij Ruremonde geslagen eenige ruyteren van Graef Hendrick ende 7 van dien gevangen gecregen met 9 peerden, daeraf sij de 5 opt velt lieten gaen ende brachten de andere 2 mette peerden van daege in tleger, die mede niet en wisten te seggen, dan dat den viant voorts getogen was naer de Graef, ende dat se scheenen daer te willen blijven.

Die van Oisteinde noch niet connende verdragen den dijck deur te steecken, vonden evenwel goet dat men se voort halve maentken soude esplaneren ende wat wech nemen. Huchtenbrouck viel snachts met eenich volck daeraen ende begonstet werck, maer den viant des gewaer werdende, viel starck op hen uyt ende verdreeff sijn volck vant werck, soe dat sijt niet alles wel doen en konden. Veele vande crijsraet dreven dit deursteecken seer, maer de magistraet ende de heere Vere waren daer tegen, ende en waren niet te bewegen om tselve goet te vinden ofte te willen toelaeten.

Den xij^en Augusti was schoin weder. Heel vrouch vertogen uyten leger den ritmeester Stakebrouck met 3 vanen ruyteren om naer Meurs te convoyeren de 3 cleyne metaele ende 4 ijsere stucxkens met eenige amunitie ende de canoniers daertoe noodich, om dselve binnen Meurs ende Cracou te brengen. Met hen tooch de compagnie van Gerrit van Rhee om tot Meurs in garnisoen te gaen, ende op den middach vertogen uyten leger alle de gecasseerde wagens ende treckpeerden, die met een vaen ruyteren geconvoyeert werden naer Emmerick, ende noch vertooch naer Groeningen de compagnie voetknechten van Ernst Millinga om daer uyt te lichten de compagnie vanden overleden capiteyn Bodenhausen, die nu corts gegeven was aen Andries de Roy, ingenieur, ende in Berck soude commen leggen. Omtrent 7 uyren quam Sijn Ex^cie tot Cracou, ende besichticht hebbende de plaetse, vertooch terstont naer Meurs, daer hij omtrent 10 uyren quam, ende daer waren beschreven ende gecommen de regierders van alle de vlecken ende dorpen van Meurs. Sijn Ex^cie ging terstont naer de kercke, alwaer een gebet ende dancksegginge tot sijn huldinge gedaen

werde. Daernaer gingen sij alles naer tstadthuys, alwaer Sijn Excie deur sijn raetsheer Loon dede verhalen hoe de Gravinne van Meurs niet alleen voor haer doot aen Sijn Excie gegeven ende overgedragen hadde de Graeffschap Meurs, maer noch afstervende d'selve gifte bij testamente geconfirmeert, die daerom hun wettigen heere nu was geworden, onaengesien tgeene bij den Furst van Cleef daertegen met onrecht was voorgenomen, ende versochte daeromme dat se hem kennen souden voor heuren rechten heere, ende daertoe hulde ende manschappie souden willen sweren. De magistraet vande stadt ende regierders vande vlecken ende dorpen met malcanderen gesproocken hebbende, verclaerden dat se wel bekenden dat Sijn Excie heuren rechten heere was, ende dat heur leet was dat den Furst van Cleef daertegen hadde voorgenomen, dat se bereit waren Sijn Excie hulde ende manschappie te sweeren, mits dat dselve heur eerst confirmeerde alle heure vrijheden ende privilegien ende gerechticheiden, ende beloofde heur daerinne te mainteneren ende te beschermen, waerop Sijn Excie seyde, dat hij heur die niet alleen confirmeerde, maer noch beloofde te augmenteren. Dat gedaen, werde heur den gewoonlijcken eedt voorgelesen, ende sij deden die met goede begeerte, soe tscheen, ende daermede werde Sijn Excie volcommen Grave van Meurs, ende ging op thuys goede chier maecken, ende quam tsavonts tijdelijck wederom in tleger, daer hij creegh brieven vande Staten om terstont noch 2m man van hier naer Oisteynde te seinden. Onaengesien de Staten tijdinge hadden, dat de Coninginne opt schrijven aen haer ende haeren raet vanden Generael Vere, alleen (twelcke sij te vooren van wegen de Staten versocht wesende totte recreute toe afgeslagen hadde) noch 2m man, daer meest gereet leggende, hadde geconsenteert over te laeten commen, ende dat noch wel een duysent vrijwilligen heur souden volgen. Sijn Excie was daerinne wat becommert, omdat hij nu soe swack gemaeckt werde, dat hij qualijck eenige diversie soude konnen doen, ende eenigen meinden dat Vere dit aldus oick dede om te beletten, dat Sijn Excie geen diversie en soude konnen doen ende dat hij alleen mocht hebben de eere van Oisteinde gedefendeert te hebben, die in val van diversie moste geparticipeert worden. Vere hadde mede geschreven dat mits hebbende de 2m mannen, Sijn Excie voor Oisteynde nyet en behoufde becommert te wesen, dat hij de plaetse wel soude defenderen; indien Sijn Excie yet anders doen wilde, mochtet doen, maer indien niet hem noch soe veel volcxs senden als hij soude mogen ontberen. Hij meinde daer yet voor te nemen daermet den viant wel soude becommert wesen.

Den xiij^{en} Augusti was schoin weder. Sijn Ex^{cie} dede ordre stellen opt vertrecken van 2^{m} mannen, ende vont goet, dat die gaen souden onder tbeleit vanden Heere van Chastillon, die seer heevich aenhielt om derwerts te gaen, ende ordonneerde daertoe 6 France, 4 Vriesche, 5 Duytsche, 4 Scholse ende 4 Walse compagnien, die desen avont meest gescheept werden, terwijle men mette wercken aende stadt seer slappelijck voortging, omdat de gaelderie aende Casselpoorte noch niet uytgenomen en waren, deurdien de aennemers vande walle de eerde alleenskens wilden vuythalen om den wal te maken. Den courador aende stadt beraemt te maken, werde van dage bestedet, ende most veel dierder bestedet werden, omdat men de aennemers niet en wilde verseeckeren of sij heur gelt hier souden ontfangen ofte in Hollant moeten haelen. Tsavonts ontfing Sijn Ex^{cie} brieven vande Staten Generael om selfs in den Haege bij den Staten te commen, dan omdat dese brieven gedepescheert waren voor de comtste van Beveren ende Foeck in den Haege, nam hij voor noch eerst daerop bescheit te wachten. In tleger creegh men mede tijdinge, dat den Hartoge van Braunswijck haestelijck gestorven was niet sonder suspicie van vergift. Des nachts ontrent een uyren voeren de voors. 23 compagnien af met een goede voorwint, hebbende den Heere van Chastillon in last naer Hollant bij den Staten te gaen, ende daer sijn voorder last te verwachten, ende middelertijt alle tvolck in schepen voor Dordrecht te laten. Omtrent dese tijt sondt den Marckgraef van Brandenburch aen Sijn Ex^{cie} een ketting van 6 pondt gouts.

Desen nacht quamen 17 schepen geladen met vivres onbeschadicht binnen Oistende.

Den xiiij^{en} Augusti was heel schoin weder. Sijn Ex^{cie} was verwondert alsnoch geen eyntelijcke bescheit te crijgen op tgeene Beveren ende Foeck den Staten hadden voorgedragen, of men tleger breecken ofte bijeen houden soude om een diversie te doen, omdat tleger hier tot groote costen ende sonder wat te doen bleef leggen. Ten noorden werde den courador tot eenige plaetsen begonnen, maer so seer slappelijck daeraen gearbeit, dattet te verwonderen was. Ten suyden en werde dselve noch niet begonen, maer aende schants op de weert werde wat beter gearbeit. Den ritmeester Balen convoyeerde met 3 vanen ruyteren de ingenieurs naer Meurs om aldaer aen tcasteel eenige wercken te doen maken, die Sijn Ex^{cie} tot versterckinge vande plaetse begeerde te doen beginnen.

Desen nacht quamen noch eenige schepen t'Oistende inne.

Den xv^{en} Augusti was een algemeinen biddach, daerom Sijn Ex^{cie} in

de stadt in de kercke dede predicken, daer de meeste officiers met hem ter predicatie gingen. Uyten leger vertogen naer Hollant de Heeren van Oyen ende Rengers, mitsgaders de raden van Sijn Ex^cie^. De ingenieurs werden met een convoy weder gehaelt. Sijn Ex^cie^ creegh tijdinge dat binnen Oisteynde gecommen waren de 800 nieu Engelsen, ende dat noch 1200 metten eersten souden volgen, ende dat tot Wesel gearriveert waren veel monstercommissarissen, soe hij vermoede om te monsteren, ende achte daerom, dat metten eersten bescheit vande Staten soude commen, wat hij metten leger soude doen. Op den avont quam bij hem den capiteyn Prince uyt Zeelant gesonden om Sijn Ex^cie^ te adviseren vanden staet van Hulst, ende te sien of men met dese gelegentheit op de plaetse wat souden connen doen. Ende om dit stuck te dissimuleren gaf hij uyt dat sijn compagnie mette compagnien van Piron ende Magnus voor Dordrecht waren.

Desen dach tsavons vertooch den Heere van Chastillon uyten Hage om met sijn volck vorts naer Oisteynde te gaen, wesende vermaent dat hij daer onder de Engelschen staen moste, indien hij daer binnen eyntelijck begeerde te gaen. Den viant scheen daer te opiniatreren ende maeckte daer grousame wercken met rijs ende hout, ende schoot uytermaten seer, daermede hij binnen Oisteinde veel volcx dode ende quetste, ende ontramponeerde meest alle tgeschut vande stadt. Vere staende op Santhil werde aen thooft gequetst met een stuckxken metaels geschoten van een trompe vande stucken, twelcke scheen sonder pericule te wesen. Desen dach beviel de Coninginne van Spangien van een dochter.

Den xvj^en^ Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex^cie^ ontfing brieven vande Staten Generael om tleger terstont van hier op te breecken ende naer Hollant te commen, daerom hij ordre op tvertreck van' dien begonst te stellen tegen overmorgen vrouch. Smiddaechs ging hij met Graef Willem ende meest alle de heeren eeten bij de Palsgravinne op Alpen, daer se genodet waren, ende naernoen ordonneerde hij dat Clout met sijn ruyteren naer Meurs soude gaen ende daer commanderen, ende dat de compagnie te voet van Kijf met hem soude gaen om daeruyt te lichten die van Marlijn, te voren daer gestelt om te commanderen. Hij ordonneerde mede dat noch in Berck souden trecken 8 compagnien te voet, als van Oisthem, Emminga, Hans Vries, Bruges, Kessel, Borck ende Mouillerie, ende dat daer noch commen souden die van Andries de Roy met de vane ruyteren van Graef Frederick van Solms, ende om de stadt te beter te verseeckeren, dat Graef Ernst noch eenige dagen op de weert soude

blijven met de compagnien voetknechten van Fr. Amminga, R. Hittinga, Salency, Jan van Nyel, Frans Gerritsz., du Fort, Formentieres, du Buisson, Hamilthon, Balfour, Makaigne, Graef Ernst nieu compagnie, Cristian Johem, Hans Sax, Jurich Weckerle, Machinieke [1], Gilson ende Leest met de vanen ruyteren van Wermelo, Graef George van Solms, Hasebrun, Smeeltsing, van Graef Hendrick, Balen ende Brouchem, mitsgaders de pionniers van Michiel Vimme [2] ende Meissener ende de 3 veltstucken met heur toebehoiren. Dat oick naer Wachtendonck soude gaen de vaen ruyteren van Rijhoven beraemt wesende dat de quartieren hier daermede tamelijck beset souden wesen. Anders werde noch naer Meurs gesonden eenige amunitie, ende in ons leger quamen 3 nieu Italianen, seggende dat heur volck veel verliep van armoede, ende dat wel 40 van heur tercio wechgelopen waren, ende dat men daerom alle tvolck in garnisoen hadde moeten leggen. Chastillon vertooch desen dach van Dordrecht naer Zeelant.

Desen dach vloeyde twater seer hooch, sodat den viant sijn trancheen verlaten moste, ende daermede spoelde voor Oisteinde wech een batterie op de strange, daeraf eenige gabions tot Oisteynde quamen. Aende stadt ten oisten leedt oick de contrescharpe grote schade, die die vande stadt nyet en konden repareren bij gebreck van rijs, daerom sij nu lange geschreven ende geroepen hadden, maer niet en hadde konnen krijgen.

Den xvij^{en} wast regenich weder, ende in tleger van Sijn Ex^{cie} was men seer doende om te packen ende ordre tottet vertreck te stellen, ende naer Meurs vertogen de ruyteren van Clout ende tvoetvolck van Kijf, ende de ruyteren van Rijhoven gingen naer Wachtendonck. Des avonts quam uyt Meurs de compagnie van Marlijn, ende hij bracht tijdinge aen Sijn Ex^{cie} dat de Cleefse raden hadden doen innemen Frijmerssen, doch was onseker, waerom Sijn Ex^{tie} laste aen Graef Ernst daernaer te vernemen, ende indien het warachtich ware, dat hij met eenige veltstucken daer naer soude gaen, ende heur daeraf jaegen. Tsavonts creegh Sijn Ex^{cie} brieven uyt Hollant dat Vere selfs nu bestont diversie te begeren als merckende dat ander metter tijt de saken wel qualijck loopen mochten.

Tot Rotterdam was in dese tijt noch een nieuwe galeije geequippeer ende naer tgat van Sluys gesonden, ende mits men vernam dat den Conin van Spaengien wederom een equippagie in Spangien dede van 45 schepen

---

1 Hoogstwaarschijnlijk eene schrijffout van den afschrijver, voor »Marquette.«

2 Deze naam is in het handschrift zeer onduidelijk geschreven. Op den staat van oorlog v 1601 (Rijks Archief) komt onder anderen voor, ter repartitie van Holland, »Michiel Vermillay m 50 arbeyders.«

werde tgrote schip tot Rotterdam mede toegerust ende beset met 200 man om in zee te gaen ende tusschen de hooffden te blijven wachten op de comptste vande Spanse schepen, ende dat den Almirael Warmont selfs daerop soude gaen.

Omtrent dese tijt werde bij de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden opgericht een nieuw collegie van reeckeninge om pertinenten staet ende reeckeninge te houden ende te maecken vande extraordinaris consenten, ende om te sien of ende met wat middelen die voldaen werden, twelcke sij ten versoucke van Vrieslant ende anderen mosten doen, omdat die anders geen consenten en wilden dragen. Hoewel vele sagen dat dit collegie daertoe onnut soude wesen, ende dat ment lichtelijcker vande tresorier ende ontfanger generael soude konnen weten, maer moste alsoe geschieden om hen thooft in te doen loopen, ofte dit collegie naer te doen besoigneren op de oude reeckeningen vande provincien ende almiraliteiten

Den xviij^{en} Augusti was tamelijck weder, vermengt met wat regens. Sijn Ex^{cie} dede vrouch alle sijn leger breecken, ende tvoetvolck die te Berck niet blijven en soude in schepen laden om in de steden aende reviere gelegen in garnisoen te gaen ende de ruyteren te lande vertrecken op de Weselse sijde naer de Betue toe, met last dat de ruyteren ende voetvolck, die te Berck souden blijven heur in tleger in ordre souden houden, tot dat alle tvolck vertogen waren. Hij hadde de garnisoenen van alle tvoetvolck soe genomen, dat hij se bij noot haestelick bijeen soude konnen krijgen, ende de ruyteren naer de ordinaris garnisoenen doen gaen, ende ging selfs vrouch t'scheepe in sijn jachte, daermede hij afvoer ende ging besichtigen Sgravenweert, ende quam naernoens tijdelijck tot Nieumegen, ende dandere scheepen volchden soe sij best conden.

Omdat men den viant langs soo meer sach opiniatreren voor Oisteinde, ende velen daerom begonnen te vermoeden dat hij met langheyt van tijde met veel arbeits ende menichte van materialen, die hen niet en ontbraecken, ten lesten souden de stadt in gevaer connen brengen, die men dan niet en soude konnen houden, noch defenderen, soe bestonden meest alle de persoenen te achten, dat men notelijck eenige notable diversie soude moeten doen ofte dat de stadt verlooren soude gaen, ende dat daerom met grote onreden tleger soe lange te Berck was opgehouden ende nu noch met meerder onreden gebroocken werde, nietjegenstaende veele vande Staten vertrouwende de fortificatie vande stadt, ende willende de groote costen van een nieu leger versparen, daertoe niet en wilden verstaen, hoewel tselve metter tijt mer dienen en conde om in veel swaerder

costen vande defensie te vallen. Anders quamen desen dach binnen Oisteinde 10 schepen met nieuwe Engelsen daer gelicht.

Den xix[en] Augusti was regenich weder. De schepen van tleger quamen meest naer Hollant. Sijn Ex[cie] besichticht hebbende de Voorne, Sint Andries ende Creveceur, quam tsavonts logeren tot Gornichem.

In den Hage bij den Staten Generael quamen de gedeputeerden van Zeelant in competenten getale, om te verthoinen tverloop van heur provincie, ende dat se niet alleen geen middel en hadden om langer te furneren de extraordinaris consenten, maer selfs oick niet de ordinaris quote, ende versochten daerom hulp ende assistentie ende sonderlinge sulcke sorge, dat Oisteinde niet en mocht verlooren werde. Daerbij quamen brieven van Vere, houdende dat den viant commende uyte duynen ten westen vande stadt begonst te bemercken de difficulteyt vande approchen, ende daerom in 3 daegen niet en was genaerdert, dat hij hoipte heur noch meer wercx te geven eer sij aen Porcke Pied [1] souden commen, nietemin dat men niet en wiste wat de occasie vander oirlogen mette langheyt van tijt soude mogen geven, ende daerom was nochmael van opinie dat men behoirde diversie te maecken, dan de saken waren hier en tusschen al wat verandert, omdat tot de cleine quetsure van Vere een caterre was gesoncken, die hem thooft seer vreemt hadde doen opswellen, so verre, dat hij nau sien en konde, daertoe mede een cortse was geslaegen, soedat hij niet alomme en const bij wesen. Die vande stadt bemerckende dat den viant desen nacht eenige approche in den dijck wilde maecken, deden den heelen nacht daerop schieten, dan dien niettegenstaende naerderde den viant evenwel seer in den dijck. Desen nacht quamen tot Oisteynde noch 600 nieu Engelsen, die met saloupen inne voeren.

Den xx[en] Augusti was regenich weder. Sijn Ex[cie] quam desen dach in den Hage ende de reste van tvolck meest in garnisoen. Snachts quamen voor Oisteynde de resterende 600 Engelsen tot supplement vande laeste 2[m] ende die werden overgebracht bij de heere Drury, dwelcke verclaerde, dat de Coninginne de sake van Oisteinde soe seer behartichde, dat sij willich was om de plaetse staende te houden, noch meer volcx vuyt haer

---

[1] Porc-épic, „een kleyn ravelijn in de contrescharpe, daermede den beir bewaerdt en de grachten vande stadt vol waters gehouden worden, en daer vele aen gelegen was om diversche oorsaken” (van Meteren, Ned. Hist., 23[e] boek, fol. 444). „Un ravelin ou eperon, vulgairement appelé Porc-épic; et ce a raison des pointes de faissines, qu'on voyoit confusement sortir hors de l'ouvrage; quasi a guise des serancz, dont tel animal a le cuir herissé.” (Bonours, le Siège d'Ostende, Liv. II, p. 57).

lant te laten volgen, alware het selfs om den viant te slaen, ende dat hij Drury hem selven daervooren wilde starck maecken.

Die van Oisteinde siende de nieu approche die den viant in den dijck dede, lieten van daege veel van heur geschut daerop stellen, ende deden doen den capiteyn Grenu met omtrent 60 mannen uytvallen, daerop aen, die vonden dat weynich volcx daerinne arbeiden, daeraf sij eenigen dootsloegen, maer dat de innecomtste naer de achter approchen alles met poortkens bewaert waren. Daernaer quam den viant heel starck op heur aen, ende doen weecken sij weder af ende tgeschut vande stadt begonst te schieten, soe men meinde met veele schade op den viant.

Die sieckte vanden heere Vere beswaerde alle daechs meer, soe om de sinkinge ende cortsen, als dat hij niet rusten en konde, sulcx dat hij onbequaem wert om voorts eenich commandement te geven. Maer vander Noot siende dat den viant meer ende meer in den dijck approcheerde, giug evenwel bij Vere, remonstreerde hem de sake, ende seide dat men nootelick den dijck soude moeten deursteecken, waer dåttet waere, ende omdat den viant belet hadde tselve te doen voor de halve mane, dat men tselve daerom nu soude moeten doen achter de halve mane. Vere dese approchen hoirende, veranderde van opinie, ende bestondt mede te geloven, dat men den dijck soude moeten deursteecken ende consenteerde sulcx, dat men tselve metten eersten soude doen, daeraf terstont een resolutie ontwurpen ende bij Vere selfs mede geteickent werde, ende siende sijn sieckte verswaren, nam hij voor hem uyter stadt te doen brengen om tot rusten te moegen commen. Ende hoewel hij heel ontstelt was, ontboot hij noch vander Noot, Huchtenbrouck ende sijn broeder in de nacht bij hem, seggende tegen heur, dat hij hem moste doen wechvoeren ende tot vander Noot, dat hij daer niet gecommen en was om hem in sijn gouvernement te vercorten, maer om voer een tijt als Generael daer te commanderen, doch nu moetende vertrecken beval hem weder tcommandament, ende vermaende heur tsamen metten anderen goede correspondentie te houden ende alle neersticheit aen te wenden om de plaetse te defenderen, daerinne hij meynde, dat se niet veel moeiten en souden hebben, ende daernaer liet hij hem snachts tscheepe brengen om naer Zeelandt gevoert te werden. In deselve nacht dede den viant noch een naerder approche aende stadt totte plaetse toe die Huchtenbrouck geesplaneert hadde.

Den xxj^en^ Augusti was schoin weder. Sijn Ex^cie^ was voornoen met Graef Willem ende den Raet ven State in Staten Generael, daer se lang doende

waeren om te delibereren opt versouck van die van Zeelant ende de sake van Oisteynde, die men voortsaen begonst te achten van bedencken, ende dat de plaetse niet soe onmoegelijck en was te expugneren als veelen te vooren ende Sijn Ex^cie^ selve wel gemeynt hadden. Sijn Ex^cie^ becommerde meest dat die vande stadt den dijck ten westen over lang niet en hadden gansch wech genomen, gelijck hij dickwils gelast ende geschreven hadde, twelcke nochtans bij den Staten selffs ende de magistraet van Oisteynde was belettet, d'eene vreesende te veel costen in de zeewercken, ende d'ander dat de stadt mocht commen wech te spoelen. Eyntelijck naer lang delibereren werde noodich gevonden yet voor handen te nemen dat tot diversie mocht dienen, soe om de Coninginne niet te vergrammen, als of ment alleen op haere Engelsen liet aencommen, als om die vande plaetse oick beter te encouragieren, doch dewijle dit belech scheen in de winter te willen loopen, in dewelcke men altemet met tempeesten lang kan belet worden van uyt ende inne de stadt te commen ende daerentusschen lichtelijck groot belet in stadt conde vallen, werde mede nodich geacht aldaer een magasijn van vivres ende amunitie voor 3 maenden te maecken, om in sulcken noot te moegen aentasten, ende dat men de plaetse van rijs, houtwerck ende anders naer behoiren soude voorsien, ende terwijle de Staten daerop ordre souden stellen, dat Sijn Ex^cie^ soude despicieren waer ende hoe hij best eenige diversie soude konnen doen, ende die van Zeelant souden noch eenige dagen blijven, tot dat op alles ware voorsien [1].

Die van Oisteynde soe den dach aenquam sagen de nieuwe approche

---

[1] De beantwoording van de vraag, welke maatregelen men zou moeten nemen om, na de verovering van Rijnberk, den vijand te beletten Ostende te nemen, was van het hoogste belang, doch met groote zwarigheden verbonden. Men had hoofdzakelijk de keuze tusschen drie middelen.

Vooreerst zich tot de verdediging van Ostende te bepalen en die stad van de zeezijde, waar zij steeds genaakbaar was, zooveel mogelijk van alles te voorzien, en het leger in de garnizoenen te verdeelen. Voor dit middel, dat, volgens Duyck, in den beginne door Vere het verkieslijkst werd geacht, pleitte voorzeker de noodzakelijkheid om zich zooveel mogelijk op bezuiniging toe te leggen. Ten tweede, het veldleger aanzienlijk te versterken en een poging tot ontzet te wagen; dit moest te meer in overweging komen, omdat omtrent dien tijd het later geheel vervlogen uitzigt bestond, dat de Koning van Frankrijk den oorlog tegen Spanje zou hervatten en een leger op de been brengen om met medewerking van Engeland Vlaanderen te veroveren. (Zie de brieven van Elizabeth en van Fr. van Aerssen in van Deventer's Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt, 1^e^ deel, bl. 293 en volgg.). Ten derde zou men door het belegeren van eene of andere vesting eene diversie kunnen maken, ten einde een gedeelte van het vijandelijke leger uit Vlaanderen te trekken, of ten minste te beletten, dat hij zijn belegeringskorps voor Ostende versterkte met de troepen, die nu omtrent de Maas gelegerd waren. Dit derde middel, in zeker opzigt een middenweg tusschen de beide anderen,

vanden viant te nacht in den dijck gedaen, waerom sij bestonden te bemercken, dat hij heur van daer soude konnen aende walle commen, ende vergaederden sulcx den crijsraet daer, in dewelcke gedelibereert werde op de voors. resolutie bij de Heere Vere geteyckent, ende of noch mogelijck soude wesen den dijck voor de halve maene deur te steecken, maer

is datgene, hetwelk men na lange en tijdroovende overleggingen, heeft aangegrepen, doch zooals bekend is, met weinig gunstigen uitslag, in zooverre het behoud van Ostende betreft.

Niet onbelangrijk is het, de wisseling der meeningen en de verscheidenheid der motieven in deze kwestie, waar het nemen van eene beslissing zoo uiterst moeijelijk was, na te gaan.

Den 8sten Augustus zond Maurits met de heeren Beveren en Foeck, die zich, als gedeputeerden uit den Raad van State, in het leger voor Rijnberk hadden opgehouden, eene memorie aan de Staten Generaal, waarin hij zijne meening in overeenstemming met die van Graaf Willem Lodewijk uiteen zet. Uit dat stuk, hetwelk wij hier achter als bijlage I hebben opgenomen, spreekt niet onduidelijk de onzekerheid, die nog bij die beide krijgsoversten bestond, zoo zelfs dat de Prins op hetzelfde oogenblik dat hij verklaart, dat het wel niet mogelijk zal zijn, Ostende met alle beschikbare strijdkrachten te verdedigen en te gelijkertijd eene diversie te ondernemen, terstond daarop laat volgen, dat hij het toch raadzaam vindt, die mogelijkheid in deliberatie te brengen. Later zegt hij, dat er voor eenige diversie geen vooruitzigt is op een goeden uitslag, dan wanneer men daartoe Hulst, 's Hertogenbosch of Grave belegert, terwijl hij onmiddelijk daarop de gewigtigste bedenkingen, zoowel tegen het een als tegen het ander in het midden brengt.

Den 11den Augustus, toen deze memorie in de vereenigde vergadering van de Staten Generaal en den Raad van State werd gelezen, werd dan ook besloten, dat men voorloopig het leger zou doen uiteen gaan, en den Prins uitnoodigen, naar 's Gravenhage te komen. (Resol. van de St. Gen.).

De Raad van State had geadviseerd, »nog iets te attempteren voor Hulst, off soo, door die naebijheyt vanden vijandt, het selve niet en soude willen vallen, voor den Bossche, niet om eene formeele belegeringe te doen, maer omme off den vijandt te diverteren, off immers omme sijne forces verdeelt te houden.« (Resol. van den Raad van State 11 Aug. 1601).

Den 20sten Augustus deed de Raad van State in de vergadering der Staten Generaal eene propositie om 400,000 gulden voor het verder voeren van den oorlog in dit jaar te bestemmen. Bij dit voorstel was alleen sprake van de verdediging van Ostende en ook »omme bij gelegentheyt den vijandt aen te tasten, off met yet anders van importancie aengrijpende hem van zijn voorgenomen belegeringe te diverteren.« (Resol. van de St. Gen.).

Dienzelfden dag was de Prins in den Haag gekomen, en den 24sten had er in zijne tegenwoordigheid en die van Graaf Willem Lodewijk en Graaf Hendrik weder eene belangrijke bijeenkomst van de Staten Generaal en den Raad van State plaats, waarin besloten werd, dat men eene diversie zoude beproeven, »remitterende aen Sijn Excie ende diegene, die deselve daertoe zal gelieven te verkiesen, om daerop te adviseren, resolveren ende te effectueren, gelijck deselve sullen bevinden te behoiren.«

Den 25sten werd tot de ligting van 6000 man besloten, om »met noch ander tsestich compagnien te velde in zeecker notabel exploict te gebruycken,« en reeds den volgenden dag werd door den Raad van State eene nieuwe propositie gedaan, waarbij nog ten minste 500,000 gulden gevraagd werden om het aldus versterkte leger te velde te brengen en twee maanden te onderhouden. Hoewel in deze propositie alleen van eene diversie gesproken wordt, blijkt het dat men eene belegering op het oog had, daar in de berekening der kosten 100,000 gl. voor »begravingen ende approchen« zijn uitgetrokken. (Lias loopende, 1601).

werde verstaen dat men te lang versuymt hadde den dijck deur te steecken, ende dat men nu tselve niet en soude konnen doen buyten thalve maentken voor Poordke Pied leggende, omdat den viant te naer gecommen was, ende beslooten daerom denselven dijck dien nacht deur te steecken ende gansch wech te nemen tusschen thalve maenken ende Porcke Pied, terwijle sij daer noch vrij wercken konden, volgens dvoors. resolutie, ende tsant alles tegen Porcke Pied aen te brengen om tselve beter tegen de zee te bewaeren, ende vielen sulcx desen nacht daeraen. Sij besloten oick tselve maenken te houden soe lange sij souden konnen, ende dan te abandonneren, ende dat se besijden Porcke Pied een walle souden maken tot in de have om te beletten dat den viant niet omme en liep, ende met een drooch water daer tsavonts aende walle viel, daertoe sij wel hout ende rijs van noode hadden, gelijck mede om tegen tschieten te bewaren het gadt gemaeckt deur de catteie[1] aende oude stadt om vande strange in te mogen commen.

Den xxij^{en} Augusti was schoin weder. In den Hage was men vast doende om de lijsten totte voorsienige van Oisteynde te maecken die bevonden werden te beloopen wel 400^{m} ₤ in gelde, twelcke veele meynden dat onnoodich soude geweest sijn, indien men tijdelijck een diversie bij de hant hadde genomen, ende dat men die met minder coste soude hebben connen doen, daer men nu t'een ende t'ander tot veel swaerder costen sal moeten doen.

Die van Oisteynde waren evenseer doende om tvoors. gat te degen deur te snijden, om daeraf volle operatie te hebben, maer bemerckten alle dagen meer ende meer tgebreck van hout ende rijs dat sij hadden, ende verstonden oick van eenige overloopers dat d'intentie vanden Ertshertoge was alle de cateie ofte pallisade vande haven te vullen met rijs ende sant om soe dicht aende stadt te logeren, twelcke poincten waren van grooter swaricheyt, ende daerom beslooten sij op den avont uyte stadt te senden den commissaris van Eick, die de Here Vere anders geern met hem genomen hadde, om in Zeelant bij denselven Vere te gaen ende hem heur resolutien, deursteecken ende desen alles remonstreren, ende voorts te trecken bij Sijn Ex^{cie} ende de Staten, ende daer te remonstreren de geheele staet ende gelegentheyt vande stadt ende van des viants approchen ende voornemen, met de deliberatien van binnen in tdeursnijden vanden dijck, ende dat se gedelibereert waren niet dan voet voor voet te verliesen, ende sulcx als den viant aen Porcke Pied soude commen, tselve

1 Een paalwerk aan de zeezijde: „Cataye ofte pijlen van balcken in zee”, zegt van Meteren (Ned. Hist., fol. 140).

eerst ten halven ende naer alles af te snijden ende de bolwercken besuyden de haven oick bij stucken te verliesen, ende ten lesten achter twater vande sluyse te wercken, ende voorts te versoucken raet in heur saecken ende behulp van notelicheyden, namentlijck van veel rijs, hout, stroy, amunitie ende andere instrumenten, ende waert mogelijck dat Sijn Ex^{cie} eenige diversie wilde doen, daermede van Eick snachts vertogh, ende den viant approcheerde al diep deur tgat dat Huchtebrouck hadde beginnen te esplaneren.

Desen dach quam voor Blanckeberge den heere van Chastillon met de 25 vendelen knechten.

Den xxiij^{en} Augusti was schoin weder. In den Hage was men nog al doende om ordre te stellen op de voorsieninge van Oisteinde. Die van Zeelant hadden mede gaerne gesien, dat de Staten Generael in Zeelant hadden willen commen om bij de hant te wesen, maer den Heere van Oldenbarnevelt was daertoe niet gesint. Den commissaris van Eick commende in Zeelant ging tot Middelburch bij de heere Vere, die de resolutie van crisraet ende sijn last noodich ende goet vont, ende gaf hem daertoe selfs mede credentie aende Staten. Den Heere van Chastillon quam met sijn volck voor Oisteynde. Den viant drong anders noch al voort in den dijck ende quam tot op 2 roeden naer aende halve mane daer leggende ende die van Oisteynde arbeiden noch evenzeer aen tgat, twelcke sij diep maeckten om beter operatie te doen, ende lieten mettet wassende water de zee daerinne loopen, die terstont daer een groote deurtocht nam ende begonst dapper te loopen ende tgat groot te maken.

Den xxiiij^{en} Augusti was schoin weder. In den Hage ontfing men voornoen brieven uyt Oisteinde, dat de Here Vere daer uyt vertogen was, ende dat den viant in den dijck bestont te approcheren, waerom de Staten seer becommert waren, ende waren naernoen met Sijn Ex^{cie}, Graef Willem ende den Raet tot in de nacht toe vergadert, ende vonden goet dat Sijn Ex^{cie} metten eersten selfs naer Zeelant soude gaen om op alles ordre te stellen, te meer soe veelen hoe langes hoe meer bestonden af te vallen vande geimagineerde starckheyt van Oisteinde ende te apprehenderen de periculen vande plaetse.

Die van Oisteynde vielen vrouch uyt op de approche vanden viant langes de halve mane ende overvielen de voerste approche, daer se dootsloegen 20 mannen, maer den viant quam terstont soe starck aen, dat se weder afwijcken mosten sonder meer te konnen doen. Tgeschut in de stadt daerop gestelt schoot doen dapper op den viant, ende dede schade, ende daernae was alles stille. Naernoen ten 2 uyren deden sij wederom een

uytval, maer den viant die des gemerckt hadde, verwachte heur ende defendeerde sijn approchen. Daer werde seer gevochten van beyden sijden ende veele vanden viant quamen boven op de approchen om beter te vechten. Geduyrende desen werde seer geschooten met geschut ende musquetten van beiden sijden. Die vande stadt verlooren 10 mannen, daeronder den lieutenant van Forster, ende hadde wel 40 gequetsten, daeronder een Engels capiteyn. D'onsen vonden de approchen vanden viant hooch ende difficil ende qualijck om op te commen. Anders waidet desen dach seer.

Den heere van Chastillon tooch binnen Oisteynde, ende hoewel de commandeurs seiden volcx genouch te hebben ende geen meer volcx daer binnen te begeeren, en cesseerde hij evenwel niet, tot dat se hem consenteerden de 6 vendelen Franchoisen binnen te brengen, maer d'andere 17 vendelen werde van daege wederom gesonden naer Zeelant.

Den xxv^en^ Augusti was regenich weder met starcken westen wint, waeromme men hoipte dat den viant van wegen de zee wat belet voor Oisteynde soude crijgen, maer so voornoen in den Hage quam den commissaris van Eick, ende den Staten ende Sijn Ex^cie^ sijn last verdroech, waren sij alles te meer in de saecke becommert, ende wederom seer lang vergadert, ende vonden te meer noodich, dat Sijn Ex^cie^ metten eersten soude vertrecken, die des naernoens ging bij den Almirante om hem te begroeten ende adieu te seggen.

Desen dach voorderde den Ertshertoge van die van Vlaenderen de reste vande geconsenteerde 600^m^ ℒ omdat beleg lang aenliep ende de noot des vereischte.

Den viant lach tot Oisteynde stille ende verseeckerde alleen sijn loopgraven ende approchen, schietende altemet evenseer.

Desen dach quam tot Rotterdam aen tschip van capitein Olivier een vande vier, die in den jare 98 daeruyt gelopen waren om te passeren de strate Magellan ende tsuytlant om te seylen ende soe wederom te commen. Dit schip quam met 40 mannen alleen ende met cleine ladinge tot Rotterdam aen, dwelcke op veel nae niet en mocht strecken tot betaelinge vande huyr van tvolck. Hij was gepasseert deur de strate van Magellan ende langes de custen van Chily opgelopen, maer niet om te trafficqueren, dan om met gewelt eenige schepen te nemen ende soe prijs te maken, daerom het naer apparencie de plagen waren overcommen van geen prouffijt gedaen te hebben. Sij hadden oick beswaerlijcke regieringe gehadt ende daermet heur volck vermindert, den vice almirael op een gesocht pretext gecondemneert ende in de Suytzee op een eilandt opgeset ende daer van

wilden laeten verslinden. Omtrent de custen van Chili was hij aen een gout-schip geweest, twelcke sij vermeesterden, maer tvolck seiden alle tgout over boort gesmeten te hebben, ende daertoe met eede verbonden te wesen om des te doen. In de Zuytsee verstaken zij van tschip vanden Vice Almirael, die se gelast hadden op de caerte van Plancius te seilen ende 2 maenden malcanderen belooft op seecker eilant te verwachten, dan hadden op de custe een beter caerte gecregen, waren die gevolcht ende op t'eilandt niet geweest, ende wisten sulcx niet waer tVice Almiraelschip gebleven was. Heur last was te costoyeren de gansche custe van Chili ende Peru om soe eenige goede prinse ofte coopmanschap te maecken, maer versteecken wesende vanden Vice Almirael, en dorsten sij nergens aenloopen, omdat se niet sterck genouch waren, ende dat se overal hoirden wachten vanden Coning van Spangien te wesen ende liepen sulcx Lima voorbij ende setten den cours naer Ayna Pulca toe, dan mede niet dervende aendoen, settent ter zeewaert over naer de Philippinen, ende naer lang varen daer commende, vonden ten eersten een Spaensche caracca in de vaert, daer se lang mede hadden moeten vechten, ende dien vermeestert ende te gronde geschoten hebbende, hadden nergens te degen derven aendoen, dan dat se ten lesten ancker ende tou quyt sijnde, mosten hulp soucken in deselve eilanden, ende cregen in t'eilant Borneo een ancker van swaer hout ende een cabel van basten gemaeckt, ende quamen ten lesten naer veel miserien daermede tot in dese landen tusschen de hoofden, daer sij van een oirlochsman een ancker ende tou cregen, ende soe ten lesten tot Rotterdam aenquamen, brengende met heur alleen eenige vreemdicheiden van cleinder weerden ende 4 wilden, genomen aende strate Magellan ende in Chili. Dese comtste verblijde eerst veel menschen, maer naederhant hoirende, dat se met groot verlies wederom quamen, bedroefden sij alle heure reders, die naer overlegginge vande saken op den iij^{en} Septembris abandonneerde alle tschip ende goet voor tvolck, volgende seecker articule vande instructie van die redinge, houdende dat se mochten tgoet abandonnerende, van alle vrachten ontslaegen wesen. Van dese vaert en quam voor tlant anders niet te nutte, dan dat se de custen daer wat hadden leeren kennen, ende d'eerste waeren, die uyt dese landen de werelt omseilt hadden, maer maeckten veel gelegentheiden vande Zuytzeecusten seer beswaerlijck, moegelijck swaerder alst was tot heur meerder excuse, ende schenen in vele saecken voor heur meesters wel anders te hebben tegen handelen, maer t'rouwe commandement, ende halve tiranie van Olivier hadde veel swaricheyt gecauseert.

Den xxvj^{en} Augusti wast tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} hadde deur den heere vanden Tijmpel lang doen drijven een aenslach op de stadt Liere, dwelcke hij nu wilde doen tenteren, hoipende soe die quame te gelucken den viant wel sulcken werck te snijden, dat hij van Oisteynde soude moeten aftrecken ende sondt daerom uyt van daege de patenten aen meest alle de compagnien vande Vriesen, Walen ende Franchoisen, die uytet leger voor Berck in garnisoen geleit waren om heur tschepe te begeven ende tegen den j^{en} Septembris te commen naer Zeelant voor Vianen op t'ancker, ende daer te wachten bevel. Hij gaff last aen vanden Tijmpel om tselve volck dan naer Bergen te brengen ende voorts totten aenslach aen te voeren; hij schreef mede aen Graeff Lodewijck, dat hij mette ruyteren, die aende Wale ofte Rijn in garnisoen gecommen waren hem soude laeten vinden den v^{en} Septembris tot Bredae, ende voorts volgen naer Liere om te seconderen tvoors. exploict, indien de ruyteren vanden viant op de been mochte commen. Gaf mede last om te laden de biesbrugge mette ledders, petarden ende ander gereetschap om plaetsen te beclimmen ofte poorten open te smijten, met soe vasten hoipe, dat hen docht dat sulcx hen niet en mocht ontsetten, maer de sake werde in tbegin niet wel so secreet gehouden alst vereist hadde. Voor Oisteinde liep tgat seer breet deur metten springvloet, soedat een groet stuck vande halve mane afspoelde ende scheen sijn treck te nemen vande stadt af omdattet aende zijde vanden Porcke Pied sant aenwierp. Thalve maentgen werde mits dese afspoelinge soe clein, dat die vande stadt nau volck daerinne en consten houden, ende de minen, die se daerinne hadde gemaeckt, liepen vol waters, waerom sij t'cruyt daeruyt namen ende thalve maenken gansch verlieten, twelcke noch veel eirde voor den viant hadde, ende hoewel die den viant veel soude vorderen en wisten sij nochtans geen raet om die wech te crijgen. Tgat werde seer wijt wel tot 60 voeten ende diep, soe dattet mede seer uyt ebde, ende met een laech water selfs water hielt, twelcke nu geacht werde bijnaest de behoudenisse vande stadt, daeruyt men sach met watten misverstant dat belet was geweest het deursteecken vanden dijck buyten de halve mane voorn^{t}. ende watten voordel tselve soude hebben konnen doen, indien sulcxs bij tijts ende tusschen de duynen ende tvoors. halve maenken waere gedaen geweest. Dese deursteeckinge maeckte mer eene swaricheyt, als te weten, dat met een laech water alle twater uyte grachten vande contrescharpe wech liep, twelcke apparentelijck nyet geschiet en soude hebben, hadde ment in tijts soe veel hoger deurgesteecken, dan groot gevaer en conste dat niet maecken aen een plaetse

daer soe veel volcxs inne was. Tgevaerlijcxste werde geestimeert de zee-wercken, omdat die wech gespoelt wesende, men d'selve deur tschieten vanden viant qualijck soude konnen maecken, twelcke mede soe seer periculeus niet gevonden en werde, als eenigen te vooren wel meinden ende anderen poochden diets te maken.

Den xxvij^{en} Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex^{cle} prepareerde vast sijn vertreck ende sondt naer Oisteynde de heere Sidnisky [1] om de geheele gelegentheyt daer wel te besien, ende mette oversten te communiceren, of men sonder swaricheyt eenich volck van daer soude mogen lichten, ende te helpen beraetslagen wat tot defensie vande stadt noch mocht staen te doen ende dan in Zeelant weder bij hem te commen. Voor Oisteynde approcheerde de viant noch al voort, en hoewel de halve mane verlaten was, en dorste hij daer noch niet aencommen, soe men vermoede, omdat hij eenige mine vreesde, die doch al bedurven was, maer quam eerst snachts metten duyster daer aen, ende begonst hem daerinne te logeren ende vast te maken, mogende doen sien het gat, hoet gestelt ende hoe groot dattet was. Anders en schoot den viant niet soe seer als te vooren, omdat hij verscheyden stucken die bedurven ende gedemonteert waren, hadden moeten wech voeren.

Desen dach ging in de Staten Generael den Raet van State, remonstrerende de swaricheiden ende defecten op de consenten van desen jare, versouckende afdoeninge vande restrinctien van dien, ende dat se volle mogen gedragen werden, ende distinctelick op elck poinct vande petitie, om confusie te weren ende diversie te schouwen, verhalende dat Gelderlant consenteert mer 87^{m} £ in plaetse van 100^{m} ende en consenteert niet in de 30^{m} tot fortificatie van Oisteynde, gelijck mede niet totte 600^{m} £ voor den ontfanger, nochte de 900^{m} totte Almiraliteyten. Dat Hollandt mer consenteert 40^{cm} £ in generael ende sulcx te cort 289^{m} £, ende voor den ontfanger generael mer 500^{m} in plaetse van 600^{m}. Dat Zeelant consenteert 900^{m} £ ende sulcx te cort 155^{m}, mogelijck overslaende de

[1] Den 24^{en} Augustus was in de vergadering der Staten Generaal besloten, dat men, »om vande gelegentheyt vanden staet ende de gesteltenisse der zaken te beter bericht te worden, mitsgaders om den voirsz. gouverneur, colonnellen ende capiteynen daerbinnen wesende te doen verstaen de meyninge ende intentie vande heeren Staten Generael, van Sijne Ex^{cie} ende des Raedts van State, aengaende de defensie vande stadt metten aencleven ende dependentien van dien, in diligentie derwaerts sal schicken een gequalificeert persoon ende crijchsman, met last omme de gelegentheyt ende jegenwoirdige constitutie vande stadt, soo wel van buyten als van binnen te besichtigen, mitsgaders de belegeringe ende approchen des vijants, die dezelve daertegen is doende.» (Resol. van de St. Gen.). De uitvoerige instructie voor Sednisky bevindt zich in de Lias loopende van 1601.

quote in de 300m totten leger ende 300m voor Engelant, ende de 600m voor den ontfanger. Dat van Utrecht de pretensie van een tegen tien van Hollandt hier niet en valt, dat se niet consenteren de 4 ß op de tonne biers, noch de 20 ß op de consumptie van t'sout, ende voor de almiraliteyt mer 600m in plaetse van 900m ende oick niet de tweemael 600m voor de jaren 99 ende 1600. Dat Vrieslant wel aenneemt den staet van oirloge, dan consenteert totten leger mer 300m ende en consenteren niet absolutelijck in de 300m voor Engelant, nochte de 900m voor de almiraliteyten, nochte totte 600m voor den ontfanger generael, en consenteren mede niet de subsidie voor de almiraliteit voor de jaeren 99 et 1600 elcx tot 600m £, nochte de 200m totten Duytsen tocht de anno 99, nochte de derde 100m totte fortificatie anno 1600. Dat Overijssel niet consenteert 26m in plaetse vande 80m versocht totten veltleger ende fortificatien, ende tot d'almiraliteit consenteren mer 10m £ in plaetse van heur quote, en consenteren mede niet vol heur quote in t'remboursement van Engelandt nochte totte 600m voor den ontfanger. Dat Groeningen ende Omlanden maentlijck op den staet van oirloge te cort consenteren 6454 £, nochte ten vollen de 300m totten leger, heur quote genomen op 15m £ tegen de 200m vande andere vier provincien, maer commen noch te cort 17,905 £ in de 200m; totte fortificatie commen te cort naer d'selve quote 2633 £, en consenteren mede niet het remboursement van Engelandt, ende totte almiraliteit consenteren mer 20m £, ende sulcx te cort 42,790 £; consenteren oick niet tot de 600m voor den ontfanger.

Dat niemant van allen consenteert totte 30m totte fortificatie van Oisteynde, alle welcke defecten sijluyden met vele redenen remonstreerden, dat behoirden afgedaen ende geweert te werden, indien men gelijcheit ende ordre in de staet vanden lande begeerde te onderhouden, ende die buyten gevaer ende confusie geconserveert te sien, versouckende nochmael, dat de provincien ten dienste van tlieve vaderlant daerop wel wilden letten ende heur soe verclaeren dat alle de voors. defecten mochten commen te cesseren.

Den xxviijen Augusti was tamelijck weder. Sijne Excie dede alle sijn bagagie schepen om te vertrecken, ende men verwachte desen dach in den Hage den broeder vanden Coning van Denemarck, genaemt Ulrich Hertoge van Holsteyn, maer en quam niet. Dese hadde een geruimen tijt in dese landen geweest om die te besien ende hem onbekent gehouden, ende maeckte hem nu kondich. Den viant lach voor Oisteynde stille, ende dede niet naerderen, omdat hij op de cant van tgat gecommen was, maer men

sach hem seer wercken in de verlaten halve mane, om die te verstercken ende tegen de zee te wapenen, ende schoot noch weinich.

De Staten van Hollandt begonnen van daege te vergaderen omme te delibereren ende resolveren op de volgende poincten, eerstelijck dat eenige provincien difficulteren den opheef van t'uytgaende convoygelt neffens het innecommende. Item de wapeninge vande schepen, volgende de beraemde ordre; dat sij op heuren staet soe dienden te letten, dat sij de consenten tegen de lasten mochten compasseren, ende daerom tconsent gedragen op 40^{cm} ℒ, wilden vergrooten op 4500^{m} ℒ volgende d'eerste begeerte, dewijle men doch siet dat den viant doet al wat hij mach, ende dat daerom de consenten mede moeten verhoecht werden, omdat soe voor Berck als tot Oisteynde dubble costen hebben moeten gedragen werden, om alsoe alle confusien tijdelijck te schouwen. Dat d'almiraliteyt van Hollant ende West Vrieslant ten naesten bij volgen de ordre tot veilinge vander zee, maer dat die van Zeelandt daerin gebreeckich sijn, daerom daerop moet gelet werden om de zee ende binnenwateren te veiligen; dat de zeewercken tot Oisteynde swaer vallen, daerom men het consent van 100^{m} met 50^{m} sal moeten verswaren volgende tversouck vanden Raet. Voorts op de staet van presidentschap in den hove provinciael om den raet te verstercken met soe veel persoenen als tot voorderinge der justitie noodich es, ende daerop met volle last sonder rapport te commen.

Op de advisen vande raden vande kerckelijcke ende politycke saecken. Op de beraemde ordonnancie tegen de gesonde bedelaers.

Op de requeste vande panneluyden.

Op de requeste vande crediteurs vanden gefailleerden ontfanger Everard van Lodesteyn.

Op de continuatie vanden impost vande ronde mate ende andere middelen, ende op de resumptie vande ordonnancien van dien tegen de aenstaende verpachtinge van September; dat op den opheeff vanden impost van t'sout behoirlijck mach gelet werden, ende voorts op alle voorvallende saken.

Den xxix^{en} Augusti was schoin weder. Sijn Ex^{cie} vertooch met Graef Willem naer Zeelandt om daer bij de hant te wesen, ende bleef van daege tot Dordrecht. In den Hage quam metten Graef van Hohenloe den voors. Hertoge van Holsteyn, die gelogeert werde in thuys vanden Hertoge van Brunswijck, ende daer tot coste vande Staten getracteert. Voor Oisteynde en naerderde den viant niet, maer verseeckerde hem noch al in dvoors. halve mane, daer hij scheen seer in te arbeiden, ende men sach hem eirde overwerpen tot in de nieuwe geule aldaer, die diep ende wijt was geworden.

De Staten van Hollant wesende van gisteren vergadert ende bijeen gecommen om te deliberen op de voors. poincten, qnam den Raet van State in heur vergaderinge, verhalende den grooten noot van tlant in dese conjuncture, ende dat men hem nootelijck ter defentie most evertueren, versochten dat sij boven alle voorgaende consenten ende versoucken noch wilden innewilligen voor desen jare heur quote in eens de somme van 500m ℒ totte extraordinaris costen, om daervuyt te vervallen de noodige costen tot bescherminge van Oisteynde, ende om wat anders te mogen aengrijpen, daertoe men noch meer volcx soude moeten lichten. Dese dachvaert geduyrende sloech den advocaet van tlant den Staten van dien noch voor boven de voorgaende petitien noch te consenteren 500m ℒ, om in der haest noch 6m Engelschen voor eenigen tijt te mogen lichten, dan omdat dese petitien seer groot waren ende schrickelijck over malcanderen liepen, namen de Staten ten lesten reces om daeraf rapport elcxs in den heure te doen, op den lesten Augusti, met last om den iiijen Septembris weder bijeen te wesen.

Den xxxen Augusti was schoin weder. De heere van Tijmpel ende Marquette vertogen uyten Hage naer Dordrecht om daer te vinden den Colonnel Edmonde ende te doen lichten 2 halve canons met heur toebehoren, ende die mede naer Vianen te nemen. Sijn Excie was noch in Willemstadt. Voor Oisteinde begoinst den viant wederom seer te schieten, alsof hij de stadt hadden willen platteren ende alle tcruyt van tlant verschieten, sonder dat hij yet anders proffyteerde als altemet een mensch te quetsen ofte doot te schieten, ende schoot binnen de stadt doot den capiteyn Hoolcraft, niet wijt vanden heere van Chastillon, die overal bij wilde wesen. Die vande stadt hadden over eenigen tijt twee dammen geslaegen in de stadtgrachte aende oostsijde ende de contrescharpe deurgesneden om langes de oostgeule met schepen daerdeur in de stadtgrachten te commen ende met gemack te mogen ontladen sonder belet van tschieten ende sonder met een laech water de resterende grachten van water te ontblooten. Van daege voeren daer seer veel schepen met rijs, kaes, bier ende andere amunitie inne, daer den viant veel naer schoot, maer quamen alles daerinne, uytgeseit een schip met rijs ende een met bier, die beiden in de gront geschoten werden, maer de rijs daernaer noch in stadt gehaelt, in vougen dat dit gat gevonden werden te wesen een seer goede gelegentheyt om menichte van schepen te bergen ende te ontladen. Tgat ten westen vande stadt spoelde noch al wijder ende dieper, ende bedurf van des viants approchen binnen slants, ende werde bevonden met een laech water te

houden 4 voeten waters, daer elck getije twassende water opcomt, twelcke met een gemeyn getije tot Oisteynde rijst wel 18 voeten, daertegen den viant alle sijn approchen most maken; so dat veelen meinden dat sulcx wel soe veel moeite soude costen, om daer deur te commen, dat den Ertshertoge tbeleg wel soude connen verdrieten ende vervelen.

De Staten van Vlaenderen accorderen den Ertshertoge de wederhelft vande 600m £ op te brengen tegen den 15en Septembris.

Den lesten Augusti was schoin weder. In den Hage was noch de Hertoge van Holsteyn voorn t., die begeerich wesende om den Almirante van Arragon te sien ende te spreecken, gingen de Staten Generael metten selven Almirante tsavonts bij hem eeten, daertoe een heerlijck banquet hebbende doen bereiden. Den Hertoge ende den Almirante bejegende malcanderen met seer veel ceremonien ende complementen ende scheyden tsavonts van malcanderen met gelijcke complementen, alwaer geremarqueert werde, dat den Hertoge extraordinaris bewees den Almirante, ende d'selve Almirante aende heeren van Brederode ende den advocaet slants van Hollant, die van wegen de Staten daer mede waeren, daeruyt vermoet werde, dat den Coning van Denemarck sijn hooft noch al seer naer Spaengien hing, ende dat den Almirante, die twee heeren wat naerder wilde bethoinen, dat hij heur eere toedroech. Den Hertoge ging noch denselven avont om te spreecken de Gravinne van Hohenloe, die in den Haege was, om van heur oirlof te nemen, mits hij wilde vertrecken. Daer was wederom een banquet bereit ende den Graef van Solms was mede daer, ende om eenige woorden die mochten gesproocken sijn geweest vanden aenslach, die den Graef van Hohenloe weleer op Shartogenbosch hadde gehadt, geraeckten de Graef van Hohenloe ende Solms in seer harde contestatie totte wapenen toe, indien den Hertoge met sijn presentie des niet en hadde belet, daeruyt men sach dat de gront tusschen dese heeren oick niet al goet en was. Sijn Excie was van daege noch in de Clundert. Op Oisteynde schoot den viant noch al evenseer, ende daer bleeff doot capiteyn Martijn, wiens compagnie daernaer bij Sijn Excie gegeven werde aenden sergiant major van Oisteynde genaemt Francois Carpentiers, een seer naerstich ende fray man, die in dese belegeringe metten heere Generael Vere in eenige dispute ende ongeruste was gecommen.

Omtrent dese tijt vertrocken van voor Berck 4 vanen ruyteren naer garnisoen, omdat de wercken op de waert in de defensie begonden te commen.

Den jen Septembris stormde ende waidet seer uyten suytwesten, met

welcken storm een oirlochschip vande Staten te naer aende strange gecommen omtrent Catwijck op een bancque aen stucken stiet, daeraf verdroncken 42 menschen ende 16 werdender gesalveert. De onvoorsichticheyt vanden stierman die niet en meinde soe naer aen tlant te wesen veroirsaeckte dit ongeluck. Desen storm verhinderde dat de schepen met crijsvolck desen dach vrouch voor Vianen gedestineert, niet alles daer commen en konden, veel min om van daege totten aenslach van Liere te vertrecken. Voir Oisteynde spoelde de westgeule noch al dieper ende wijder tot tegen twerck vanden viant aen, die genouch scheen te doen te hebben, om sijn werck staende te houden sonder yet te naerderen.

Den Coning van Vranckrijck hadde over eenigen tijt een aenslach doen maken op Pampelune in Navarre, die hem gefailleert was, ende soe nu de Coninginne van Engelant aen hem gesonden hadde heuren Secretaris Edmonts, hadde hij hem geopenbaert tegen deselve niet wel geaffectionneert te wesen noch tegen den Coning van Spaengien, noch tegen den Ertshertoge, ende mogelijck eenige andere secrete openinge gedaen. Edmondt daermede wedergekeert wesende naer Engelant is den Coning corts daernaer gevolcht ende desen dach met veel heeren tot Cales gecommen, twelcke velen estimeerden van sonderling bedencke te wesen ende hoipten dat daeruyt wat besonders soude volgen tot behulp vande saken van Oisteynde.

Den ij^{en} Septembris was noch al windich weder. Uyten Hage vertogen den Hertoge van Holsteyn om naer Zeelant bij Sijn Ex^{cie} te gaen, ende den Graef van Hohenloe, wat sieckelijck geworden sijnde, om te gaen met sijn huysvrouwe naer Iselsteyn. Tweder wat versacht wesende, stelde Sijn Ex^{cie} voor Vianen ordre op tcrijsvolck om naer Bergen te gaen, ende den aenslach op Liere te voorderen, ende liet er bij de heeren vanden Tijmpel, Edmonde ende Marquette, ende vertoogh selffs naer Zeelant, daer hij de heere Sednisky noch vont, die mits de storm niet en hadde derven voorts naer Oisteynde vaeren, dies hij voornam met hem daer binnen mede te senden den ingenieur Andries de Roy, om te helpen ramen wat wercken daer noch dienden gemaeckt.

Desen dach quam tot Cales bij den Coning van Vranckrijck den Graef van Sores met 16 peerden bij den Ertsthertoge gesonden om denselven te congratuleren ende met eenen te vernemen wat sijn comtste daer mochte beduyden.

Den iij^{en} Septembris was schoin weder. t'Oisteynde scheen den viant sijn approchen in den dijck te willen verbreden ende versterckeu, soe op

de Strange als binnenslants. Den heere vanden Tijmpel voer met alle terijsvolck van Vianen naer Bergen, daer hij tijdelijck quam, ende tsavonts ging alle tvolck uyte schepen om noch snachts uyt te trecken, ende in ordre gebracht wesende, ende alle de gereetschap tottet exploict op wagens geladen wesende ende 2 halve canons geequippeert om mede te gaen, begonnen voor dach uyte stadt van Bergen te vertrecken met alle de ruyterie van daer ende van Bredae, die se op de heide vonden om morgen nacht den aenslach op Liere te versoucken, dan soe men tsedert verstaen heeft, liep met heur uyte stadt een boer van Ballart, dwelcke deur andere wegen met grooter haest naer Liere toeliep ende des naernoens daer quam, seggende dat seer veel volcx uyt Bergen was getogen ende op Liere aenquamen. Hierdeur geraeckte de heele stadt in roere ende verdubbelden tegen den nacht alomme heur wachten ende ronden. Tijmpel daervan niet wetende quam voorts naer de stadt ontrent den middernacht tusschen den iiij^{en} ende v^{en} Septembris, ende sont de besichtigers voor die hem seiden geen veranderinge te vinden dan alleen meer ronden als sij te voren wel gehoirt hadden. Hij meynde voorts te vaeren ende de biesbrug in de grachte te doen brengen, om daerover den aenslach aen te grijpen, maer soe se omtrent de grachte quamen, maeckte een schiltwacht alarme ende schoot, ende doen worden terstont 3 schoten met grof geschut gedaen, twelcke een groten alarm van roupen, clockcleppen ende de tromslach in de stadt maeckte. Tijmpel dat merckende ende dat sijn brug noch niet geleit ende nu niet wel te leggen en was, ende veel min geraeden den aenslach te beginnen, die se bemerckten ontdect te wesen, besloot wederom te keeren ende niet te tenteren, ende dien volgende keerden noch denselven nacht wederom. Hij hadde metgenomen 2 halve canons om hem daermede op de straten te behelpen, indien den aenslach voorts hadde gegaen met veel gereetschap om muyren ende wallen te beclimmen ende poorten, ketenen ende boomen aen stucken te mogen slaen, twelcke hij alles wederom wech bracht, ende quam den v^{en} tsavonts wederom tot Bergen. Sijn Ex^{cie} hadde last gegeven aen Graef Lodewijck om mette overrijnse ruyteren te volgen ende Tijmpel in desen te seconderen, indien de ruyteren vanden viant op hem mochten trachten te vallen, ofte in cas van gelucken van texploict in Liere te rucken, ende terstont naer gelegentheyt daeruyt yet voor te nemen, daerom den Graef mette selve ruyteren den iiij^{en} tot Worcum overscheepte ende den v^{en} tot Bredae quam, van waer hij terstont voorts tooch naer Liere, maer verstaende onderwegen dattet exploict gefailleert was, keerde wederom naer garnisoen, ende soe liep te

niet desen aenslach, die nict secretelijck genouch beleit en was, omdat veele al veel dagen te vooren daervan wisten te spreecken, hoewel die van Liere t'eerste advertissement vanden boer voorn^t. eerst cregen.

Den Graef van Sores den Coning begroet hebbende, vertooch wederom naer den Ertshertoge den iij^en Septembris.

Den Raet van State schrift huyden aende Fursten van Cleef ende Cuelen ende aende steden op den Rijn ende Lippe leggende, dat se sullen besorgen den viant niet over Rijn te laten, ofte soe yemant daerom beschadicht werde, dat ment dacht op heur ende heur onderdanen te doen verhalen. De meininge was hiermede den pas over Rijn wat vrij te maecken, maer veele meynden dat d'affectie van dien allen totten viant ende de pretext van neutrael te blijven desen last wel vruchteloes soude maken.

Den iiij^en Septembris was schoin weder. Voor Oisteynde schoot den viant noch al seer, dan scheen mettet gat in den dijck gesteuyt ende in sijn dessein belet te wesen, omdat hij niet en trachte te naerderen maer alleen op tgat tegen de zee wel te fortifieren ende verseeckeren, overmits tselve gat een grooten deurtocht hadde ende starcker in de ebbe als in de vloet.

Den v^en Septembris was schoin weder. Voor Oisteynde waren de saken stille, den viant niet konnende naerderen ende die vande stadt oick niet veel konnende doen met uytvallen ofte anders, omdat des viants approchen soe hooch ende vast waren, dat niet mogelick en scheen die te konnen forceren. Den Coning van Vranckrijck sondt van Cales naer den Ertshertoge de soine vanden Hertoge van Meine met 60 peerden, om denselven mede te begroeten ende te sien wat in sijn leger ommeging, ofte wat hoipe hij hadde. Te vooren hadde hij mede naer Engelant gesonden den Maereschal van Bieron, maer men hoipte dattet tot andere fynen ende beter tot onsen voordeele was, hoewel de rechte oirsaecke van sijn comtste daer seer bedeckt bleef.

Den vj^en Septembris was schoin weder. Den Heere vanden Tijmpel vertooch van Bergen naer Zeelant, hebbende alle sijn voetvolck ende gereetschap weder doen schepen ende tot voor Vianen gaen, om op naerder last te wachten, maer Sijn Ex^cie noch geen last ontfangen hebbende vande Staten om yet bij belegeringe aen te grijpen, sondt last op tselve voetvolck om alles weder naer garnisoen te gaen. Voor Oisteynde en naerderde den viant noch niet, maer scheen noch eenige wercken op de strange te willen maken tot verseeckeringe van sijn approchen, ende arbeide seer hier ende daer deur tlant om eenige creecken te stoppen ende te dammen om sijn wegen wat commodieuser te nemen ende te beletten

dat tseewater niet soe wijdt in tlant en liep om sulcx den boesem verdeinende de schuyringe vande geulen minder te maken om te sien, of hij daermede middel conde vinden de geulen te doen verdroogen. Desen dach tegen den avont quam in den Hage den agent Caron met brieven van credentie vande Coninginne, hadde terstont audientie, openende bij last vande Coninginne (daeraf men te vooren wat geruchts hadde gehoirt) dat den Secretaris Edmonts in Vranckrijck was geweest, ende onder anderen aldaer bemerckt hadde een groote inclinatie in dien Coning om dese staet te helpen in dit beleg van Oisteynde, daeraf hij seide hem deur de Grave van St. Pol geinformeert te hebben dat de Staten wel al deden wat sij mochten tot defensie vande plaetse, maer dat apparent was dat se mettertijt verlooren soude gaen, ingevalle men den viant met meerder macht niet en keerde, dat hij wel gesint was den Staten een signale secours te doen, indien de Coninginne van hare sijde van gelijcken wilde doen. Dat de Coninginne dit verstaende ende geoffenseert wesende vande comtste der nieuw Spangiaerden in Irlant, daernaer met affectie hadde beginnen te luisteren ende soe verre die sake doen beleiden, dat den Coning van Vranckrijck selffs tot Cales was gecommen, ende presenteerde van sijne sijde 10^{m} man te furneren, mits dat de Coninginne 6^{m} ende de Staten 8^{m} man opbrachten, twelcke sij hadden geconsenteert ende die te senden in Vranckrijck onder tbeleit vanden Coning; indien hij selffs te velde wilde gaen ofte dat men se tsamen stellen soude onder t'commandament van Graef Maurits, ende dat dese inclinatie soe groet was ende soe haestich, dat se terstont de lichtinge deden, ende metten Staten hier nieuwe alliantien wilden maecken. Dat de Coninginne boven dien 20 van haere grootste schepen sont op de custen van Spangien om daer alles prijs te maken wat sij souden vinden om haer vande Spangiaerden te wreecken, dat se daerom hem hier sont om te versoucken aende Staten, dat se 8 van heure beste schepen bij de haren wilden vougen ende terstont naer Engelant doen commen. Dat de Staten dese alliantie wilden vervolgen ende haer furneren wapenen voor de 6^{m} man voors. in minderinge vanden pension die men haer schuldig is, ende daerenboven gereet houden 8^{m} man om bij de hare ende des Conings volck te vougen. Dese sake waren wonderlijck, te meer omdat se niet op vervolch vande Staten en quamen, maer uytet eigen mouvement vande Princen, die met ons meer schenen becommert te wesen, als wij selfs. Dit geseit hebbende in tlang bij monde, leverdet bij geschrifte over den 7^{en} daeraenvolgende.

Die van Emden hadden wederom een harde stoot van heuren Graef ge-

hadt, dwelcke gecorrumpeert hebbende dry burgemeesters metten Sindico ende Secretaris in stadt was gecommen, ende op stadthuys gaende, hadde willen afschaffen des stadtswachten ende verseeckertheiden ende opstellen den nieuwen turckenstuyr ende schougelt tot een rijcxdaelder op elcke schouwe van meest alle de onderdanen, maer op elcke schouwe vande anabaptisten 2 daelders ende vande Jooden dry ende meer andere nieuwicheyden, daertegen de burgers waren op de been gecommen, ende hadden den Graef ende de gecorrumpeerden (die alrede op stadtsname tot Aurick veele poincten heimelick geconsenteert ende verseegelt hadden, ende in stadt meynden te doen effectueren) soe verschrickt, dat sij ter stadt uyt waren gelopen, waerom sij hier bij den Staten Generael hadden doen aenhouden om continuatie vande penningen heur te vooren geleent, ende om uyt dese landen te hebben een sinceer godtsvruchtich man ende geexperimenteert in der Staten regieringe tot een Sindico, om heur saken met goede ordre te helpen beleiden; ende naerdat zij met eenige andere personen daeraf hadden gehandelt, hebben zij ten laesten bewillicht met heur te gaen Mr. Pancras van Chastricom te vooren hier in den Raedt van State geweest om te sien of hij met heur daerop soude konnen accorderen, dwelcke daerop den vj[en] Septembris naer Emden vertooch.

Den vij[en] Septembris regende het seer. Den viant was voor Oisteynde noch doende om sijn wercken te verstercken, ende in tbesichtigen van dien werde deur den cop geschoten den Colonnel Catrice, soe dat hij in groet gevaer vanden doot was. Dese was een vande voornaemtste, die de approchen voor Oisteynde gevordert ende genaerdert hadde, ende een stout ende onversaecht crijsman, daerom men meynde dat sijn quetsure in de sake vanden viant voor Oisteynde incommoditeyt causeren soude. Anders liepen tijdinge deur tlant dat den Coning van Vranckrijck den Ertshertoge hadde doen afvragen of hij den Prince van Espinoy wilde doen redintegreren in alle sijn goederen ofte niet, volgende den pays, of hij den Graef van Sint Paul mede wilde redintegreren in sijn goet ende de souverainiteyt van dien laten aen Boulogne ofte niet, of hij hem wilde toestaen t'recht vanden stapel tot Cales ofte niet, ende of hij sijn onderdanen de vrije traffyck op Hollant ende Zeelant wilde gestaden ofte niet. Dese poincten werden animeuselijck voorgegeven, ende veelen meynden, dat daeruyt wat volgen soude; anderen meynden, datter mer gesocht wert een pretext te hebben tot tgene hij in Engelant hadde doen tracteren. Nietemin verstont men dat den Coning wat scheen te aerselen in de hevicheyt te vooren de Coninginne doen aendienen, omdat hij hadde doen

verclaren dat hij den pays niet en begeerde te breecken metten Ertshertoge, maer soe de Coninginne op haren naem alleen yet wilde voornemen tot onderstant vande saken vande Staten ende van Oisteynde, dat hij wel heymelick de halve costen wilde doen, maer opentlijck niet begeerde voor te nemen, waerinne de Coninginne seer ontset ende verstoret was, omdat se te voren anders van desen gemeint ende verstaen hadde. Eenigen meinden dat den Ertshertoge de sake hadde geroocken ende doen reserveren, anderen dat den Coning mogelijck gemerckt hebbende dat den Ertshertoge despereerde van Oisteynde te veroveren, ofte dat mits tinnespoelen vande nieu geule, de pericule vande plaetse te verliesen veel quam te cesseren, verandert was van opinie, doch hoe het was is onbekent, dan den Coning was alle dese dagen deur mede seer medewaerich, binnen Cales spreeckende bijnaeste met alle man die hij vreemts daer sach.

In desen somer sprack den Almirante van Arragon met veele ende verscheyden personen verscheidentlijck vanden pays, presenterende die te willen bemiddelen tusschen dese landen ende den Coning van Spaengien mette Ertshertoge, hem vermetende die te konnen te wege brengen, doch en liet noch nyet verluyden dat hij daertoe was gelast.

Desen dach quamen in Texel in Noorthollant aen 7 schepen van Amsterdam, commende uyt Oist Indien met een seer rijcke ende machtige cargesoen, want sij geladen hadde $10^{c}39^{m}$ ponden peper, 4^{m} ponden lange peper, 2^{m} ponden cubeben, 14^{m} ponden nagelen, 32^{m} ponden maces ofte fouille, $3^{c}16^{m}$ ponden nootenmuscaten, 1 casse lignum aloes, 3 basiliques gesteenten ende meer andere rijcke waren, geestimeert weerdich over de $40^{c\,m}$ gulden, twelcke men verhoipte dat in dese landen een grooten rijcdom soude maken ende seer repareren tgroote verlies vande twee rustingen van Rotterdam van Olivier ende van Mahu, die tsamen aende coopluyden wel 600^{m} gulden hadden doen verliesen. Tscheen dat dese voyagie van Oist Indien dapper wilde toenemen ende de middelen van Portugael crencken, omdat dese schepen tijdinge brachten, dat de Indianen heur versochten tot assistentie tegen den Portugiesen, om dselve te mogen verdrijven ende soe weder tot haer vrijheyt te mogen commen. Anders verstont men dat in de Moluccen de waerde vande specerien seer begonst te rijsen, mits elcx om strijt die tegen malcanderen opcoften tot een groet bedencken in toecoemende tijde voor de gansche Cristenheyt, hoewel scheen dat de Portugeesen veel daertoe roeyden.

Den viij^{en} Septembris was eerst tamelijck weder, maer begonst tsavonts ende snachts seer te regenen. Den vient en naerderde voor Oisteynde noch

niet, maer arbeide al dapper aen sijn approchen, om die te verstijven, soedat men naulijcx bedencken conde wat den viant wilde doen, ende of hij alleen arbeide om hem tegen de zee te wapenen, ofte dattet mocht wesen om de stadt te blockeren. Eenige overlopers seiden dat den viant van meininge was geweest een aenloop op de contrescharpe vande stadt te doen, maer dat de quetsure van Catrice des hadde verachtert, dat men in tleger seide, dat se haest opbreecken ende tbeleg verlaten soude, hoewel velen des niet en konden geloven. Den Graef van Hohenloe wat gebetert sijnde, vertoogh naer Zeelant ende Ste Martensdijck om den Hertoge van Holsteyn daer te tracteren.

Den ix^{en} Septembris wast noch regenich weder, ende de saken van Oisteynde bleven in eenen doen, den viant met alle sijn macht schijnende alsnoch daer te willen opiniatreren, hoewel hij niet vorderde alsof hij alleen wilde wachten op eenigen grooten storm, die eenich deel vande stadt mocht wech spoelen, om soe beter meester vande plaetse te werden, dan was in veel menschen oogen wonderlijck ende bij velen onverantwoordelijck geacht, dat de Staten desen langen tijt alsoe versuymden sonder yet signales voor de handt te nemen om den viant te diverteren oft hem, terwijle hij voir Oisteynde met alle sijn macht geempescheert leit, af te nemen eenige plaetsen, die qualijck bij andere occasie sijn aen te tasten, maer de jalousie ende desordre in de provincien metten Staten wesende, gaf daertoe de meeste oirsake; de jalousie, omdat Hollant ende andere provincien scheenen niet ongeerne te sien tverloop vanden welvaert van Zeelant, daeraf sij de stucken opraepten ende prouffiteerden, dewijle dat se met die van Zeelant in heur prosperiteit niet wel en hadden konnen overeendragen ende daerom nu heur terughielden, om die van Zeelant alsoe een merckelijcke somme penningen te persen; de desordre, omdat de saken in Zeelant verloopen wesende de provincie niet wel en hadde te geven; dat Groeningen ende Omlanden met de executie waren bedurven, ende daerom oick onmachtich yet te geven, oick wel lijden mochten dat anderen die heur hadden helpen doen executeren, nu mede wat gevoelden, ende dat Vrieslant noch soe vol factien was, dat daeraf oick niet veel en was te trecken, ende dat Hollant ende Utrecht onmachtich ende oick onwillich waren de costen alleen te dragen. Dit werde bij eenige regierders behendelijck alsoe gedreven, ende met veel pretexten belet yet sonderlings aen te grijpen, hoewel de provincie van Hollant in heur selven goet ende om wat veel te doen seer geneicht was, want de Staten van Hollant vanden v^{en} deser wederom bijeen gecommen wesende, hebben rontuyt

ende sonder veel swaricheyt geconsenteert de groote sommen van penningen op de voorgaende vergaderinge geeist, apparentelijck om te voorderen tgene bij Caron hiervooren van wegen de Francoisen ende Engelsen aengegeven was, hoewel sij op de middelen om die te vinden niet en konden verdragen, ende daerom noch bijeen bleven tot den xv^{en} deser toe, delibererende op veel middelen, maer egeene concluderende, omdat elcx meest daerop rapport nam, ende dat se tgroote middel om van alle de incommende goederen oick t'uytgaende convoy te ontfangen, ende vande manufacturen niet en konden arresteren sonder die van Zeelant daertoe mede te bewegen, daerom sij eenigen committeerden om in Zeelant te gaen om die daertoe te persuaderen ende induceren. Op tstuck van justitie ende om nieuwe raden te maken en konden sij oick niet accorderen, omdat die van Noorthollant ofte twee collegien van Provincialen Raet wilden hebben, ofte ten minsten een vande Raden te maken plat uyten heuren.

In dese tijt werden totte compagnie van Langvelt genomineert drie persoenen, daeraf naer den capiteyn Barnart Plonchart dselve creegh.

In dit sware beleg van Oisteynde quam voor den staet van tlant seer wel, dat de galeijen voor Sluys soe starck ingehouden werden, dat geene eens uytcommen mochten, jae selffs sulcxs niet en trachten, tsedert sij in Julio lestleden uyt waren, omdat de Staten voor tgroote gat van Sluys deden houden de Rotterdamse ende Amsterdamse galeijen met 2 oirlochschepen ende 2 smackseilen ende de Dortse ende Noorthollantse voort Swarte gat, alles geresolveert te enteren ende te clampen soe den viant soude willen uytcommen. De Zeeuse galeije bleef bij gebreck van middelen, soe sij voorgaven, ongeequippeert leggen.

Den x^{en} Septembris was tamelijck weder, ende den viant bleef noch al stille voor Oisteynde leggen, waerom de heere van Chastillon ende Francoisen daer binnen wesende seer aendreven om een uytval op den viant te doen, twelcke anders vele andere daer ongeraden docht, omdat de loopgraven vanden viant te hooch ende te seer gewapent waren. Ende soe van daege denselven heere mette andere overicheyt rontsomme ging om te besichtigen ende bespieden ofte ten minsten d'andere te persuaderen, waer ende hoe men noch eenigen uytval soude konnen doen, ende ten lesten staende voor een schietgat, werde hij met een canon thooft meest afgeschooten, daeraf den Colonnel Huchtebrouck een deel in t'aensicht creeg met weynich quetsure, maer een stuck van sijn panne van ongewoenlijcke dickte vlooch den Lieutenant Colonnel Brog onder de ooge over de wang inne, morselende sijn neus ende alle het wangebeen, ende soe diep in-

schietende, dat hij daeraf in doots pericule was. Anderen en werden met die schoot niet gequetst. Velen hadden desen here van Chastillon de doot al toegeschreven, doen hij derwerts ging, omdat hij van nature heet ende van te goede wille was, om wat veel te doen, twelcke vol pericule in sulcken plaetse was, dan werde hier te lande seer beclaecht van soe haestich sijn leven verlooren te hebben, omdat hij openhartich ende oprecht van nature scheen te wesen ende wel geaffectionneert was totte religie, die scheen een persoin van groote hoipe ende van groot steunsel in toecommende tijden voor die vande religie in Vranckrijck, te meer soe veele meynden dat sij expresselijck hem daertoe hier hielden om in toecommende tijden een geexperimenteert overste te hebben, dan scheen wat te seer haestich ende ijverich om een wijs commandeur te worden, twelckę met lange experientie ende niet met haeste vercregen moet werden. Altoes heeft hij de eere gehadt, dat hij in tstuck van dienste te doen ende om sijn goede wille te mogen thoinen voor dese saecke is gesuccombeert.

Den xj^{en} Septembris was tamelijck weder. De heere Sidnisky die tot noch toe binnen Oisteynde niet en hadde konnen commen, maer mette westelijcke winden t'elcken tot in zee versteecken was, is desen morgen heel vrouch voor den dach daer binnen gecommen om aldaer alle gelegentheyt te besichtigen ende te sien wat men aldaer tot defensie vande stadt noch soude konnen maken ende mette overicheyt te beraetslagen off buyten alle twijffel de stadt mette defensie soude konnen behouden worden, ofte soe de diversie nootelijck soude moeten geschieden, hoeveel volcx dan uyte stadt daertoe soude konnen trecken sonder t'crijsvolck te decourageren ofte de defensie vande stadt te crencken. Met hem was in de stadt gecommen den jongen Graef Jan van Nassau om tbeleg te sien. Noch quamen met hem daerinne den ingenieur Andries de Roy om op alle wercken te letten ende te dispicieren wat wercken men noch tot defensie soude konnen maken, ende die voorts af te steecken ende op te doen maecken. Item noch Adrien de Lacrois, capiteyn van mineurs om in de walle te maken alle de nodige valsche poorten om uyt te commen ende op tstuck van minen te voorsien, gelijck mede den commis Wigans, om aldaer te formeren t'magasijn voor vier maenden ende dat te doen voorsien ende versorgen vande vivres hem medegegeven om in alle noot de stadt niet te versuymen noch te verliesen. Dese begonden terstont elcx in sijn last te besongeeren.

Den xij^{en} Septembris was tamelijck weder ende was volle maen, ende sulcx mede een springvloet, mette welcken desen nacht binnen Oisteynde

liepen wel 110 schepen soe soetelaers als schepen met amunitie tottet magasijn. Dese alles liepen de oostgeule in ende deur de contrescharpe binnen in de gracht vande stadt, daer se wel bewaert lagen ende conden ontladen werden [1]. De Staten Generael hadden in den Hage nu eenige dagen gedelibereert op tgeene heur van wegen de Coninginne van Engelant voorgedragen was, daerinne heur wat hadde becommert, dat se verstaen hadden, dat den Coning van Vrauckrijck begonst hadde te àerselen, nietemin besloten ten lesten van heure sijde niet terug te laten, dat dese sake soude konnen verachteren, ende gaven daerom ten laesten een antwoorde aen Caron voor de Coninginne met volcommen verseeckeringe ende presentatien van heur sijde ende met bede dat de Coninginne doch naer haer wijsheyt ende goedertierentheyt dese saecke soe wilde behartigen ende voorts drijven, dat sij daeraf gevoelen mochte de gewenschte vruchte.

Den xiij^{en} regendet seer. Den viant arbeide voor Oisteynde noch al meer om de creecken te stoppen waer hij konde om soe den boesem van t'zeewater te verminderen, ende scheen dat hij nu in tsuyden wat bestont te naerderen, treckende daertoe sijn approchen vanden westen naer den suyden soe veel hij konde, schijnende die aen te willen sluyten om soe niet alleen den inloop van water in de kreecken, maer oick over tlant te beclemmen ende den boesem soe cleyn te maecken, dat geen groote stroom meer deur de geule en soude innegaen, om dan te trachten die te stoppen ende over te commen, ende daertoe scheen mede te strecken een lange sware gabionnade, getogen van tbegin vanden dijck over de strange tot aende cataye met sulcken linie, dat die tvolck daer achter van tschieten vande stadt konde bevrijden, daeraen sij seer arbeiden ende die bijnaest aenbrachten om dan de westhaven te mogen met sinckrijs alleenskens stoppen ende de vloet ende ebbe deur tgat te doen vergaen, ende daernaer tselve gat mede te mogen vollen ende stoppen, wercken die uytermaten swaer ende van veel tijts ende costen waren, doch naer apparentie, indien men hem laet begaen, doenbaer ende die langsaem bij sullen commen, maer ten lesten te swaer om te keeren vallen.

Den xiiij^{en} Septembris was tamelijck weder. Den viant scheen noch al

[1] »In anderhalf maent tijts,» schrijft Meynertsoon den 16^{en} October 1601 uit de vloot voor ...nde, »vanden 29sten Augusti tot den 15^{den} October incluys sijnder binnen gesonden in Ostende ... seylen, en daer wederom an leghe scheepen uytgecommen 221 seylen, also datter nu noch leggen ...geladen scheepen ende die leech sijn over de 94 scheepen so cleyn als groot. Dat wel een ver...kering mach weesen in des viants ooren, ende den geenen die verde geseten sijn onbegrijpelick, ...sij verstaen de strenghe ende harde belegeringe der selver stadt.» (Brief aan de St. Generaal).

voor Oisteynde ten suyden te willen approcheren, daerom die van binnen te meer arbeiden op den polder wel met 400 man gestadich. Snachts quamen daer den Hertoge van Holsteyn ende den Graef van Hohenloe ende anderen om de stadt ende beleg te besien, ende wel 23 schepen met vivres ende amunitie van buscruyt ende anders.

Den Coning van Vranckrijck hadde voor sijn vertreck uyt Cales ontboden aenden heere van Warmont, leggende mette schepen in de hoofden, dat tot Cales gelt voor de Staten was, ende dat hijt wilde doen halen, daerom denselven heere daerom sondt, ende ontfing 100^{m} cronen, daermede hij naer Hollant quam, terwijle de Staten daer besich waren om een commis naer Vranckrijck te senden om tselve gelt te halen.

Den xv^{en} Septembris was schoin weder. Den Hertoge van Holsteyn ende Hohenloe gingen den heelen voornoen de wercken vande stadt buyten ende binnen seer besichtigen, vonden die in goeden doen, ende dat den viant uytnemende groote en sware wercken in sijn approchen hadden gemaeckt, ende nu scheen heel ten suyden wat te willen doen, hoewel een overloper seide, dat se noch trachten souden ten westen tgat te stoppen ofte beletten met eirdsacken ofte swaer geladen kisten, ende dat de wercken die se op Strang maeckten gedaen werden om aen thooft ende de palen ten westen te commen, om tgat soe in tbegin te becrampen ende te beletten, daertegens die vande stadt dapper op de polder arbeiden. Tsavonts schoten die vande stadt Oisteynde wat veel, alsof sij eenigen uytval hadden willen doen, daeromme den Hertoge wat beschoncken wesende seer bloot op de wallen liep om te sien wat sij deden. Hij ende den Graeff waeren smiddaechs te gaste geweest totten gouverneur, ende daer vielen naer den eten eenige hevige woorden tusschen den Graef van Hohenloe ende Horatio Vere, om eenige propoosten die dselve Vere deur den dronck te hoech voerde, dan werden daernaer stillekens geslist, ende snachts vertooch den Hertoge met den Graef ende Edmonde weder uyt Oisteynde naer de schepen om naer Zeelant te gaen.

De gedeputeerden vande Staten, die tot Utrecht in Gelderlant ende Overijssel waren geweest om te versoucken, dat se souden willen innewilligen de nieuwe petitien vanden Raede van State, quamen wederom rapporterende, dat dselve landen willich waren des te doen, so men yet tot defensie van Osteynde konde ofte mochte voornemen, doch waren velen menschen uytermaten verwondert dat de Staten in tijts geen middelen voorhanden en namen om yet te doen ofte den viant te diverteren, gemerckt sij de handen los ende de occasie daertoe nu beter hadden, als sij

die in veele jaeren hadden gehadt, maer tvoornemen van eenigen om die van Zeelant te perssen, dede veel tegenhouden ende namen daertoe mede pretext, dat men eerst sien moste wat vande geproponeerde saken tusschen Vranckrijck ende Engelant soude willen commen, sonder ons volck ergens te engagieren, hoewel anderen meinden, dat den tijt daerentusschen te verre verliep ende sulcke uytstellen niet toe en liet, te meer soe men bemerckte dat vande andere sake niet veel commen en soude, te meer soe men terstont hiernaer verstont, dat omtrent dese tijt den Coning van Vranckrijck van Cales weder naer Paris vertogen was sonder mette Engelsen yet geconcludeert te hebben.

Den xvj^en^ Septembris was schoin weder. Den commis Wijgans hebbende t'Oosteinde in stadt gebracht alle de vivres hem mede gegeven, ende daervan pertinenten staet gemaeckt, ende van tgeene naer communicatie met de overicheyt daer noch noodich bevonden werde, prepareerde hem om te vertrecken. De heere Sidnisky hebbende hem wel geinformeert op de geheele gelegentheyt vande stadt, ende een pertinente caerte doen maken van alle de wercken van buyten ende van binnen, ende die van binnen noch beraemt waren te maken, ende verstaen dat de stadt wel houbaer was, maer dat men onseecker was wat inconvenient mette winter daertoe soude mogen slaen, ende dat sulcx in alle gevalle de diversie noodich ende de seeckerste was om waert mogelijck den viant vande plaetse te trecken [1], daertoe men uyte stadt in sulcken gevalle wel soude mogen lichten sonder becommeringe 2^m mannen, die se daer wel te veel hadden, vertooch snachts met Graef Jan van Nassau voorn^t^ ende den commis Wigans weder uyte stadt om naer Zeelant bij Sijn Ex^cie^ te gaen

[1] De heer van Sedlnisky had op zijne reize naar Ostende een onderhoud gehad met den Generaal Vere, die toen te Middelburg ziek lag, en reeds toen had deze op de noodzakelijkheid van eene diversie aangedrongen. Hij verklaarde, »soo wanneer men hem die troupe bij Graeff Herman vanden Berch opte Mase ofte daerontrent wesende, vanden hals affhielde, dat denselven Generael verhopte metter Goddelijcken hulpe des vijants troupe voor Oostende, die hij over de thien duysent mannen sterck te wesen estimeerde, in twee ofte drie maenden ter maten te doen consumeren dat den vijandt daer mede nyet sal mogen effectueren.« (Brief van Sedlnisky, den 3^den^ Sept. 1601, Lias loopende).

»Vos S^ries^,« schrijft Vere in een lateren brief, »seroient grandement servis, s'il leur pleust entreprendre si peu que ce fust en faveur dicelle diversion, pour la confiance que jay que tant peu que soit que l'ennemy vouldra esgarer ses forces, pour resister au desseing de vos S^ries^, il ne polra tellement munir des forces tous ses trenchees (pour les estre de fort grande estendue) sans que bations et emportions l'un ou l'aultre quartier que polroit servir a nostre entiere delivrance.« (Brief aan de St. Gen. van den 21^en^ September 1601; Id.)

ende van alles rapport te doen, ende liet in stadt den ingenieur de Roy, die meynde dat men notelijck over de oistgeule tot bescherminge van deselve ende van t'innecommen der schepen een fort soude behooren te leggen, twelcke hij beraemt, maer noch niet afgesteecken en hadde alleer naerder last van Sijn Ex^cie^ te hebben.

Den xvij^en^ Septembris was noch al schoin weder, ende den viant scheen voor Oisteynde noch al ten suyden te willen wercken. Den Graef van Hohenloe quam bij Sijn Ex^cie^ tot Middelburch hem rapporterende de gelegentheyt vande stadt Oisteynde, maer den Hertoge bleef tschepe leggen, omdat hij te voiren oirlof aen Sijn Ex^cie^ genomen hadde, dien den Graef terstont volchde ende keerden soe wederom naer Dordrecht ende Utrecht.

Desen dach deden die van Groeningen publiceren een ordre op het predicken, trouwen ende doopen vande kinderen, luydende aldus: Burgemeesters ende raet laten weten, also men in gewisse ervaringe comen, dat niet alleene veele inde stadt ende derselver jurisdictien sich onderstaen tegens het beswooren tractaet metter stadt anno 1594 opgerechtet, andere religien als de reformeerde te exerceren ende gebruycken tot vervalschinge van Goodes woordt, t'misbruyck zijner heyligen sacramenten ende tot argernisse ende verleydinge van vele menschen, dan oick dat vast vele onordinge ende misbruycken in ende buyten den echtenstandt ende sundts anders tegens alhier opgerechtede ende gebruyckelijcke christelijcke kercken ordeninge inrijten ende gepleecht worden, ende wij ons amptshalven plichtich eerkennen sulcks alles met gebeurlijcke straffe te bejegenen ende te weren, hebben geordonneert ende gestatueert, ordonneren ende statueren mits desen als volcht:

Eerstelick alle exercitien van andere religien als der gereformeerden naermaels hier verboden sullen zijne, ende noch soe wie bevonden wort zijn huys ofte plaetse den wederdoperen, papisten ofte andere tegens deser statskerckenordeninge the gestaden om gepredigel ofte vergaderinge gehouden te worden sal elck mael verbeuren thien dalers.

De prediger aberst als voors: soe bevonden sullen worden te predigen sullen ydermael verbeuren thien daelders ofte veerthien dagen te water ende te broode gesettet te worden, ende ten derdenmael alsoe te predigen bevonden, sullen der stadt ende derselver jurisdictie verwijset worden.

Ende die in alsulcke predicatien ofte vergaderinge bevonden worden sullen ydermael verbeuren twee daelders.

Soe wie bevonden wort yemanden weder te doopen sal verbeuren twintich

daelders ende andermael bevonden te water ende te broode ende gewesen te worden als voors: is.

Item ongedoopte kinderen sullen geen erffenisse ontfangen ofte bet henen volgende in stadtsboeck gestelt.

Oock sal nyemant tot eenige administratie bedieninge publycke ofte privatie noch oock tot cunschap ofte getuygenisse toegelaten worden, hij doe dan de solemnelen daertoe staende eedt; alsulcken eedt weygerende sullen gestraft worden als nae recht behoort.

Alle die sonder trouwen in concubynaetschap leven, ende sich niet binnen een maent na der kerckenordeningen in den heyligen echtstant begeven, sullen als hoereerders ende nae gelegentheyt der persoenen arbitralijck gestraft worden.

Item die in bloetschande ofte verboden graden contraheeren, ofte oick buyten der gereformeerde kercke sich copuleren laten, sullen in vererving e de goederen ende sunts sich der echtschap niet hebben te erfreuwen ofte genieten, noch oock echte kinderen bet heen en sullen sunts noch nae gelegentheyt ende noot des daders gestraft worden.

In dese voors. breucken te apliceren de helft den aenbrenger, ende d'ander helft gelijck andere breucken in der stadt ende derselver jurisdictien vervallen.

Aldus geresolveert den 5en September om op den toecoemende maendach metter clocke afgepubliceert te worden.

Tgeene voors. aengaende de exercitien van religien ende metter clocke afgepubliceert den 7en September 1601 oude stijl. Ende hoewel dese ordonnantie meestal niet dan polityck en was, hebben nochtans veele geesten, die overal werre soucken ende alles ten archsten duyden, veel scharpe schriften daertegen gemaeckt ende laten drucken, die te meer geduldet werden, omdat veele menschen vrij wat te scharp scheen, dat ongedoopte kinderen ofte wiens ouders in de kercke niet en waren getrout, geen goet erven en souden mogen, te meer so den Raet van State wel scharpelijck berispt hadden die van Ceulen over een gelijcke ordonnantie bij hemluyden gemaeckt.

Den xviijen Septembris was noch schoin weder. Voor Oisteynde was den viant tamelijck stille, werckende evenseer naer tsuyden toe om sijn approchen aen te brengen ende te stuyten. Tsavonts bedreven de Engelschen binnen ende buyten de stadt veel triumphe ter eere vande geboorte van haer Coninginne. In Zeelant quam de heere Sidnisky, die tsavonts aen Sijn Excie rapport van alles dede, die terstont sulcx aende Staten Generael

schreef ende versochte, dat se tot in Zeelant wilden commen. In den Hage quam den Heere van Warmont, refererende aende Staten Generael, dat hij tot Rotterdam hadde gebracht ende aen vander Veecken doen leveren de 100^{m} croonen bij hem in Vranckrijck ontfangen, daermede de Staten seer verblijt waren, soe omdat se geen advertentie en hadden ontfangen dan van 50^{m} croonen, als om de haesticheyt van t'overcommen van tgelt in dese heure groote becommeringe, hoewel tselve naer gewoente ten prouffijte vanden Ambassadeur Busenval noch moste vermunt werden, alleer de Staten des souden konnen ontfangen.

De Heere Vere gebetert van sijn quetsure is desen nacht weder naer Oisteynde gekeert om sijn commandement te continueren ende daer quamen mede veele schepen met rijs ende amunitie.

Desen dach werde den Palsgraef gebooren eenen jongen soin, wesende sijnen tweeden soine ende geen cleine verseeckeringe van dat huys.

Den xix^{en} Septembris was schoin weder. Den commis Wigans gecommuniceert hebbende met Sijn Ex^{cie} t'stofferen van tmagasijn tot Oisteynde ende tgeene geacht werde daer noch te ontbreecken, werde gesonden naer Hollant om aldaer t'ontbreeckende te vervolgen ende mede naer Oisteynde te senden. Voor Oisteynde schoot den viant wederom wat meer met sijn geschut als de voorgaende daegen. Den Generael Vere quam weder tot Oisteynde ende dede terstont omtrent 10 uyren voornoen een uytval doen naer thooft vande haven ten westen ende naer de gabionade, die den viant daer maeckte, maer twerck was soe vast met rijs ende gabions gemaeckt, dat se daerop niet uytrechten en konden. Den viant quam mede uyt, ende naer eenige schermutsinge scheiden wederom. Sij sagen dat den viant tot aende cataye gecommen was ende daer noch veel steen ende ander gereetschap hadde, maer en konden niet bemercken waertoe. Twee gevangenen vanden viant tot Oisteynde gebracht, seiden dat gisteren noch een regiment knechten ten oosten was gecommen ende dat daer nu 3 regimenten laegen. Snachts schoot den viant ende die vande stadt seer, en schoot deur des heeren Vere logement ende deur des baillus logement sonder schade.

Den xx^{en} Septembris was noch schoin weder. De Staten Generael ontfingen de brieven van Sijn Ex^{cie} om naer Zeelant te commen ende te helpen adviseren wat men best in dese tijt noch soude mogen aengrijpen ende wat vrucht men vande propositien van Vranckrijck ende Engelant soude mogen trecken. Hierop ontbooden sij den Raet van State voornoen ende disponeerden hem tottet vertreck, sullende die van Hollant soe starck mede

gaen, dat se oick met die van Zeelant mochten handelen op tgroote middel van tconvoy.

Snachts waren eenige springers uyt Oisteynde geweest, die van dage daer brachten 4 werckpeerden met een vullen den viant ontnomen. Den Graef van Noorthumberlant quam binnen Oisteynde voor sijn plaisier ende men sach den viant noch al veel steenen aende cateie brengen met rijs ende ander hout, werckende noch al voort naer thooft toe.

Den xxj^en Septembris was schoin weder. De Staten Generael vertoogen naernoen uyt den Hage naer Zeelant, ende in den Hage quam den commis Wigans vervolgen de resterende vivres die tot Oisteynde noch ontbraecken, daerop bij den Raede van State mede ordre werde gestelt. Voor Oisteynde arbeide den viant evenseer met steen ende rijs naer de cateie ten westen te voeren, ende sijn wercken naer thooft te verstijven, maer ten suyden en naerderde hij niet, mits hij noch al arbeide om sijn trancheen te maken om twater te steuyten ende so tscheen om een batterie tegen de polder te maken, tlant lopende tot voor sijn trencheen telcken bijnaest onder. Tsavonts bestont den viant wederom seer te schieten, maer met weinich vruchts, mits een soldaet in stadt gedoot werde. Uyt Vlissingen vielen 300 soldaeten op t'eilant van Casande, ende liepen tot hofstede toe, creegen daer eenige boeren gevangen, een paert, 35 coijen ende 75 schapen, ende quamen onbeschadicht wederom.

Desen dach werde in Spaengien gebooren Anna Maria Mauritia, dochter vanden Coning.

Omtrent dese tijt bracht Sr Calistenes Brouck uyt Engelant noch 4 vendelen knechten, starck omtrent 700 mannen, die in dienst aengenomen ende in Zeelant geleit werden.

Den xxij^en Septembris was schoin weder. Den Colonnel Huchtebrouck commanderende tgeschut tot Oisteynde dede met alle macht schieten op de batterie vanden viant tegen de polder gemaeckt, in vougen dat hij die weerloos maeckte, ende gegaen wesende in de Engelse trencheen buyten de stadt om te sien of den viant daeraen noch arbeide, beschoncken wesende ende hem wat te verre bloot gevende, is hij met een musquet in de cop ofte hals geschoten ende terstont gestorven, daerom velen in stadt seer bedrouft waren, omdat hij onder den soldaten seer was bemint ende met goede ordre sijn saken beleide[1]. Naernoens werde in stadt

1 Huchtenbroek werd den 2den October daaraanvolgende in het opperbevel over het Stichtsche regiment vervangen door Johan van Loon, van wien Vere in zijn aanbevelingsbrief aan de Staten van Utrecht den 28sten September schrijft: „denwelcken ick bevonden hebbe in dese belegering

noch geschoten een Frans capiteyn, Pomarede genaemt. Desen dach quam in den Hage den Heer Sidinisky, om mette Staten Generael te communiceeren sijn besoigne van Oisteynde, ende deur laste van Sijn Ex^{cie} heur voor te dragen desselfs meininge, om noch eenige diversie te doen, ende hoe ende met wat middelen men die soude konnen doen ende wat volck men daertoe uyt Oisteynde soude konnen lichten, ende voorts bij een caerte te bethoinen de gelegentheyt van Oisteynde noch op den xvj^{en} deser, ende t'advis vande overicheyt daer te wesen, dat men een diversie behoort voor te nemen, maer mits de Staten selfs al naer Zeelant waren, dede hij rapport in den Raede van State, daerbij verhalende dat niet meer in Oisteynde van noode en was dan lang ende siackrijs, twelcke hij versochte dat metten eersten derwerts mocht gesonden werden.

Den xxiij^{en} Septembris was noch schoin weder. Men sach op den dach dat den viant snachts de batterie gisteren om verre geschoten wederom opgemaeckt hadde, waerom die vande stadt te meer verhaesten een retranchement daer recht tegen aen in de polder begonnen, twelcke sij meynden dat soude konnen groote verhinderinge aende voorn. batterie doen. Anders bracht den viant noch al veel hout, rijs ende steen aende kateie ten westen, ende een Franchois overcommende seide, dat den Ertshertoge daer een bolwerck wilde maecken ende in tiras doen metselen. Item dat hij een dijk wilde maken vande oostduynen af naer de Geule daertoe, omme t'innecommen vande schepen te beletten; maer anderen meynden dat desen Fransman weinich van des viants voornemen verstont, ende dat de wercken aende westhaven souden streecken om te trachten die haven in den mont, ende daer se ondiepste is te stoppen, om soe de westgeule de cracht vanden vloet van twater te benemen ende soe die beter te mogen doen toedrogen, ende dat den dijck ten oosten begonnen te maken mede strecken soude om die aende andere approchen vast te maken, ende den boesem van twater sulcx soe cleyn te maken, dat de geulen heur deurtocht mochten verliesen. Nietemin meynden die van Oisteynde met heur nieu retranchementen op de polder tvoltrecken vanden voorn. dijck veel te konnen beletten, ende ofschoin den viant heur de invaerte langes de oostgeule benam, was heur dat de minste becommeringe, omdat se een ander gat gereet gemaeckt hadden op tdeursteecken naer aende oostsijde deur den dijck, daerdeur sij dan evenwel schepen in stadt souden connen crijgen, maer tgeene dat meest den verresiende becommerde, was.

ten seer vaillant ende cloeck Edelman int stuck vander oorloge als oock zelve sijnen persoon niet gespaert hebbende.» (Liss loopende 1601.)

dat se vreesden dat den viant heur metter tijt dien grooten boesem soude konnen benemen ende soe beclemmen, soe dat heur geulen min vruchts souden konnen doen, jae in pericule van gestopt te konnen werden, souden commen.

Den xxiiij^en Septembris was t'weder rou windich weder uyten noorden, ende omdattet tegen de springvloet ging, meynde men dat twater uytermaten seer wassen soude.

Den xxv^en Septembris was noch rou windich weder, ende mits den springvloet, liep twater voor Oisteynde soe extraordinaris op, dat den viant ten westen uyt alle sijn approchen moste opwijcken in de corps de guarden, ende moste ten lesten oick de corps de guarden verlaten, ende over de trencheen ende parapet naer de duynen loopen, twelcke met sulcken confusie geschiede, dat veele in twater vielen ende verdroncken, ende indien die van Oisteynde gereet waeren geweest daerop met musquette ende geschut dapper te schieten, soe souden sij heur veel schade hebben konnen doen, maer de confusie aen d'een sijde ende de nieuwicheyt van spectacle aen d'andere sijde, causeerden dat elck stille was ende op de wallen liep om daernaer te sien, soe verre, dat wel een half uyre naer dese confusie verliep alleer eenige schoot geschoten werde. Daernaer begonst den viant weder te schieten, ende al advenant twater viel, quam hij wederom in sijn loopgraven om die te besetten ende te repareren. De Heere Oldenbarnevelt in Zeelant gecommen wesende, ende daer naerder van Sijn Ex^cie verstaen hebbende den noot van Oisteynde, heeft naer Hollant geschreven om rijs, balcken, plancken ende cruyt om tselve metten eersten naer Oisteynde te senden.

De Staten Generael waren oick met die van Zeelandt in communicatie geweest op tstuck vande consenten op t'nieu voorgeslagen middel vande incommende goederen ende manufacturen, ende om yet voor te nemen tot verlichtinge van tbeleg van Oisteynde ende diversie van dien, daertoe sij gaerne gesien hadden, dat die van Zeelant yet extraordinaris hadden willen doen, maer en consten op tstuck van alle poincten d'selve nyet voorder bewegen dan om daervan rapport aen heur principalen te doen, ende op den eersten Octobris derselver naerder last inne te brengen.

Den xxvj^en Septembris stormde, hagelde ende regendet seer, daerdeur twater weder soe hooch vloeide voor Oisteynde, dat den viant noch sijn approchen ten westen most verlaten, twelcke hij met beter ordre dede al advenant het water wies. Binnen Oisteynde waren meest alle de stucken verloopen ofte soe veel gedemonteert, dat se qualick daermede schieten

konden, waerom Sijn Ex^cie naer Zeelant hadde doen commen 3 heele ende 3 halve canons om die naer Oisteynde te senden ende alle de bedurven stucken daervuyt te lichten. Daer waren bij noch twintich schepen met amunitie, maer mits tgestadige quade weder ende contrarien wint en konden die niet wech commen.

Den xxvij^en Septembris was noch stormich rou weder. De Geeommitteerde Raeden in Hollant waren doende om volgende de brieven vanden Here Bernevelt ordre op de behouften te stellen, depescheerden daerom terstont naer Gorinchem, Bommel, Thiel, de Swalue ende andere plaetsen om menichte van rijs op te doen copen ende naer Amsterdam ende Dort om thout, maer daer was in gansch Hollant soe weynich cruyts, dat se niet en wisten hoe daerinne te voorsien, omdat Oisteynde soe veel cruyts verslinde als de coopluyden bijnaest leveren konden. Ende omdat de Staten sagen, dat dit beleg uytermaeten costelijck viel, begonnen sij hoe langs hoe meer te bemercken dat de diversie noodich was, daerom Sijn Ex^cie al over eenige dagen doen depescheren hadde patenten voor alle terijsvolck, dat met Graef Ernst op de weert voor Berck lach om voor eenige dagen in garnisoen te gaen ende te refraicheren, welcke patenten denselven Graef op huyden ontfing.

Desen nacht beviel de Coninginne van Vranckrijck van eenen jongen soin tot verblijdinge van velen, wesende haer eerstgeboorne soon ende sulcx Dolphijn vanden voors. Coningrijcke.

Den xxviij^en Septembris stormde ende regendet noch evenseer. Graef Ernst was doende om sijn volck te doen vertrecken, maer conde mits tquade weder niet wel wechcommen.

Den xxix^en Septembris stormde ende regendet evenseer. Graef Ernst dede een deel van sijn volk vertrecken ende eenigen naer Wesel gaen om daer gescheept te werden.

Den lesten Septembris wast noch even quaet weder. Den Grave Ernst van Nassau vertooch van voor Berck mette reste van sijn volck, ende niettegenstaende alle desen langen storm meest vuyten westen ende westen ten noorden, en spoelde bijnaest geen van des viants wercken voor Oisteynde wech, selfs niet de gabionade bij den viant op de strang gemaeckt, die naer allen menschen oirdeel anders (als sonder vasten gront leggende) geordelt werde niet te mogen houden tegen de zee, hoewel d'experientie nu ter contrarie bethoinde, so verre dat met desen langen storm mer eenige gabions versackt waren. Aende stadt hadde dese storm veel meer quaets gedaen, mits die wechgeslagen hadde de heele voet van Santhil

tegen die zee ende doen storten een stuck vande fause braye daervooren, met een cleyne batterye daerinne gemaeckt, vande welcke een halve canon in zee viel, doch met coorden soe gehecht, dat d'selve niet en konde ontsincken. Beoosten de stadt hadde den dijck op veel plaetsen groote schaede geleden ende was al eens deurgebroocken geweest, twelcke die vande stadt terstont hadden gerepareert, maer en consten heur zeewercken niet vast maecken sonder rijs, die se noch niet en hadden.

Den Marischal de Bieron was noch al in Engelant om te handelen op tstuck vande voorgeslagen alliantie ende tgeene Edmonts hadde gerapporteert, daerom veelen noch hoipten, dat daervan noch wat commen soude, twelcke in de deliberatie vande Staten oick geen clein belet en dede, ende pretext maeckte aen eenigen om alles te tergiverseren ende terug te houden.

Den j^en^ Octobris was beter weder. De Staten van Zeelant quamen wederom bijeen, maer conden heur noch niet conformeren mette andere provincien op de dry voorgeslagen poincten, overmits sij rontuyt verclaerden heur consenten niet te konnen voluyt betalen, maer dat se daerinne alles doen souden wat de provincie soude vermogen, nopende t'middel op de incommende goederen ende manufacturen verclaerden sij tselve niet te konnen innewilligen sonder heure provincie voorts te ontblooten van soe weinich manufacturen ende negotiatie als daer mach resteren, maer waren tevreden alle de convoyen den vierden penning ofte meer te doen verhogen. Dat se oick niet en vermochten yet extraordinaris te doen totte diversie voor te nemen, maer dat men daerinne hem soude moeten behelpen mette middelen vande consenten. Ende naerdat eenige dagen lang hierop gedebatteert was ende de Staten Generael sagen, dat se meer van die van Zeelant niet crijgen en konden, sijn sij ten lesten met weinich contentements gescheiden.

Desen dach schoot den viant veel op Oistende ende snachts met gloeijende cogels, makende brant in een huys, deur een tonne gestolen buscruyt.

Den ij^en^ Octobris was schoen weder. De heere Vere ende anderen vanden crijsraede, siende dat met desen grooten storm alle de wercken vanden viant ende selfs op de strang voor Oisteynde waren blijven leggen ende dat de stadt veel meer schade hadde geleden als den viant, omdat se noch geen rijs en hadden om heur tegen de zee te beschermen, hebben goetgevonden uyte stadt naer Sijn Ex^cie^ ende den Staten te senden den baillu, een burgemeester ende den commissaris Doublet om te representeren den tegenwoordigen staet vande stadt ende te versoucken voorsieninge van rijs, balcken, sparren ende plancken om tegen de zee te wercken, sonder

dwelcke sij meynden de stadt niet te konnen houden ende met last van Vere apart gegeven, te seggen indien men de stadt niet en wilde pericliteren, dan dat Sijn Excie ende Staten metten eersten een goede diversie mosten trachten te maken, waermede sij van dage van daer vertoogen, te weten wel met tsestich scheepen, die alle uytliepen met veel moeyte ende pericule, ende met dien mede den Graef van Noorthumberlant.

Den iijen Octobris was schoin weder. Den voorschreve Bailliu ende Doublet quamen in Zeelant bij Sijn Excie, daer sij verthoinden dat alle de wercken vanden viant waren blijven leggen, dat de stadt meer schade hadde geleden als den viant, dat se scheenen vande oostzijde ende vande zuytzijde de approchen nu te willen voornemen, versochten daerbij ordre om rijs, balcken, sparren ende plancken naer de stadt te doen commen, ende seiden rontuyt dat Vere heur geseit hadde, indien de Staten de stadt niet en wilden pericliteren, dat se mosten trachten den viant van daer te diverteren. Verthoinden oick met een pertinente caerte hoe verre ende hoe naer den viant geapprocheert was, ende hoewel men sach dat den viant noch weinich was genaerdert, soe vont Sijn Excie evenwel goet een aenslach te maecken op des viants galeijen voor Sluys, daeraf mer 5 gewapent en waeren. T'exploict werde aldus voorgenomen, dat capiteyn Legier Peterss. daer op de wacht leggende tselve soude beleiden met 5 galeijen ende 24 saloupen, ophebbende 700 musqettiers; dat de galeije van Amsterdam soude voorgaen, dan die van Rotterdam, daernaer die van Dordt ende anderen; dat den Heere van Tijmpel tsavonts soude landen op t'eilant van Casant met 1700 man te voet om van tlant de anderen te seconderen ende op des viants galeijen te schieten. Dit werde bedeckt gehouden ende alle gereetschap daertoe gemaeckt, daerom Sijn Excie naer Zeelant ontboot verscheiden compagnien om tegen den ixen deser voor Catshouck te wesen. Anders quamen desen dach metten hooge water uyt Oisteynde over de 30 schepen, die alles in de grachte vande stadt gelegen hadden sonder eenige schade te lijden, ende omdattet weder bestont te claren, voeren oick naer Oisteynde de schepen met geschut ende amunitie, die nu lang in Zeelant gelegen hadden.

Den iiijen Octobris was schoin weder. Graef Ernst quam in den Hage. Die van Oistende deden desen dach een starcken uytval naer de Koebrugge toe, overliepen twee halve manen, sloegen eenigen doot ende hadden selfs veel gequetsten.

Den ven Octobris was tamelijck weder. Binnen Oistende quamen acht schepen met groote moeite.

Den vj^en Octobris was wederom windich weder. Die van Oisteynde siende eenich voordel op eenige approchen vanden viant ten suyden, dede vanden polder van dage daerop eenen vuytval, ende overvielen veele vanden viant, die se dootsloegen ende cregen 9 soldaten gevangen. Van die van binnen bleven mede eenige doot, ende in t'aftrecken werde Horatio Vere gequetst. Den viant siende de moeite, die hij in verscheyden trencheen ten suyden telcken hadde mettet water, heeft hiernaer eenige hutten in deselve trencheen verbrant ende die verlaten, waerdeur veelen ten eersten meynden dat hij tbeleg op soude willen breecken.

Den vij^en Octobris was tamelijck weder. De soldaten naer Zeelant beschreven begonnen derwerts te gaen. Op Oistende werde dapper geschoten met mortieren ende vierballen.

Den Coning van Spangien lange doen handelen hebbende metten Graef van Teron, Odonel ende andere rebellen in Irlant, om heur heel ende al op te werpen tegen de Coninginne van Engelant, heeft eenich volck doen lichten ende last gegeven aenden Mestro de Campo Don Juan de la Quila die te brengen in Irlant ende hen daer vast te maecken om de oirlogen daer te beginnen ende de Iren alles op de been te helpen, op toeseggen dat den voors. Teron ende anderen met groote macht heur daerbij souden vougen. Desen Don Juan is uyt Biscaye t'seil gegaen met een deel schepen ende ontrent 6^m mannen, ende is den 28^en Septembris met omtrent 4^m, wesende d'andere in zee versteecken, aengecommen bij Kynsale in Irlant, alwaer hij gelant wesende de stadt terstont ingenomen heeft, overmits hij in dat quartier weinich resistentie vont, ende hebbende ontladen sijn bagagie ende ammunitie, heeft hij alle de schepen van daer weder naer Spangien gesonden, heeft mede terstont doen innenemen diverse havenen aldaer, als Castelhaven, Beerhaven, Baltimorre, Pentasula ende andere plaetsen, die alles besettende met garnisoen, adverterende van sijn comtste den voors. Grave van Teron, meinende tot sijn intentie gecommen te wesen mettet veroveren van soe veele plaetsen. Sont oock corts hiernaer volck voor aende mont vande reviere ofte havene van Kynsale, om daer te schantsen ende de incomptste te verseeckeren. Ende omme tlant alles op rollen te brengen gaf daer uyt omtrent dese tijt in latijn een placcaet, van dat de Coninginne in den ban vanden Paus ende sulcx vervallen was van alle hare rijcken, dat haer onderdanen haer niet en vermochten te obedieren, houdende als volcht:

Johannis de l'aquila magister belli generalis, et regis Catholici Hispaniarum dux, in Dei bello, quod pro fide tuenda in Hibernia geritur,

omnibus Hibernis catholicis in Quinsale, Corchensi civitate et in omnibus aliis villis civitatibus et castris degentibus, salutem et pacem in eo, qui est vera salus, imprecatur. Ad nostras pervenit aures edictum sive libellum quoddam in civitate Corchi sub nomine proregis confectum, quod cum multa à veritate maxime aliena continet, et quae aures proborum offendunt, ne simplicium animos forte seductos in errorem deducant, et a veritate avertant coactus sum falsa esse ostendere, veritatem aperire paucisque innuere pretextum et praeclarissimam regis nostri Philippi intentionem in hoc bello apostolica auctoritate, a nobis administrando. Et (ut verum fatear) possem facillime convicia, quae nobis obiiciunt in ipsos retundere, ut voluptatem quam maledicendo sumpsere, eam male audiendo amittant: Caeterum nolumus ut debiles et inermes mulierculae, ad convicia confugere, sed his praetermissis ad objecta, solida veritate, et Cristiana modestia respondere Imprimis commentamini non velle subditos pretensos Reginae Angliae, ab obedientia et debita per legem Dei servitute abducere, et ad nos aggregare, quod maxima ex parte a veritate alienum est neminem enim persuadere conamur, ut debitam servitutem. Secundum legem Dei, deneget suo principi: Sed bene nostis ante multos annos ipsam Elisabetham privatam esse regno subditos que omnes absolutos esse a juramento fidelitatis per summum pontificem, cui regnans in excelsis Rex regum omnimodam potestatem tradidit, ut evellat, destruat, plantet atque aedificet, ita ut ipsos reges temporales, si ad spirituele aedificium expedierit, usque ad depositionem a regno puniat: quod factum esse in regnis Angliae et Hiberniae a pluribus Pontificibus summis, scilicet Pio 5° et Gregorio 13° et nunc a Clemente 8° omnibus notum est, quorum diplomata exstant apud nos, Catholicis lequor non protervis his haereticis, qui a fide Romanae ecclesiae declinaverunt, nam cum caeci sunt, et caecorum duces, et fundamente veritatis prorsus ignosent, etiam in hoc a nobis dissentire non mirum est. Sed nostri fratres catholici in simplicitate fidei Romanae ambulantes, et ecclesiae Catholicae consentientes (quo est columna et fundamentum veritatis) omnia ista facile percipient. Ergo restat quod Hiberni qui nobis adhaerent, nihil adversus legem Dei, et fidelitatem debitam, imo secundum divina precepta et obedientiam quam summo Pontifici debent, cooperantur. Secundo asseritis, nos Hispanos blarditiis et fictitiis adulationises Hibernos demulcere, atque multa beneficia in illos exhibere, quod a nostra alienissimum est natura: sed hoc modo in principio facere ut simplicium animos ad nos convertentes imposterum crudelitatem circa illos exercentes, sanguinolentam naturam nostram ostendimus. Proch. Deum

immortalem! quis non miratur acerbam et indicibilem crudelitatem andaciamque vestram in his verbis ostensam? Quis est enim, qui non norit crudelitatem maximam, quam ves Angli adversus miseros Hibernos exercuistis? et exercere non desistitis? Vos inquam ab ipsorum animis fidem catholicam, quam coluerunt patres eorum (in qua salus aeterna consistit) auferre conamini crudeliores profecto ursis et leonibus, qui tantum temporalem vitam auferunt, vos autem et aeternam et spiritualem! Quis temporalia omnia istius florentissimi regni demolitus est, nihi Anglus? videte hoc et confundamini. Nos vero patriam dulcissimam et felicissimam Hispaniam omnibus bonis refertam, vicem Catholicorum dolentes, reliquimus, et eorum clamoribus incitati, qui coelum terramque attingunt, et aures summi Pontificis et regis nostri Philippi pulsantes, misericordia moti ad vos milites, argentum, aurum, et omnia liberali manu tandem mittere decreverunt; non ut erga vos, Hiberni catholici crudelitatem (ut isti fingunt) exerceant sed ut feliciter vos ediaboli faucibus ereptos, et a tirannide liberos ad pristinam vestram ingenuitatem redigant, ut libere possitis fidem catholicam profiteri. Ergo dilectissimi in Cristo postquam jam, quod per tot ante annos desiderio desiderastis precibus et lachrimis efflagitastis et impetrastis, et jamjam summus pontifex vicarius Cristi in terris, vobis imperat, ut arma in defensionem vestrae fidei sumatis, vos omnes moneo, exhortor atque contestor, omnes inquam, ad quos istae literae pervenerint, ut quam citissime in vestra fuerit potestate, ad nos cum amicis et armis conveniatis, qui hoc fecerit, nos paratos inveniet, et arma nostra, et cetera quae possidemus, ipsis communicabimus; qui autem spretis nostris consiliis saluberrimis, in salebra et Anglorum obedientia permanserit, tanquam haereticum et hostem et ecclesiae invisum usque ad mortem persequemur. Signatum Don Ju. de L'Aquila.

Vele meinden dat dit in Engelant een groote beroerte maecken soude, twelcke den tijt leeren sal.

Den viij^en^ Octobris was schoin weder. Den Graef Ernst van Nassau vertooch snachts vuyten Hage om naer Zeelant bij Sijn Ex^cie^ te gaen. Van Oisteynde verstont men dat aldaer de sieckten seer begonnen toe te nemen, omdat tweder begonst nat te werden ende de soldaten armelijck geaccommodeert waren. Desen dach schoten ende triumpheerden die van Oistende seer over de geboorte vanden Dolphijn in Vrankrijck.

Den ix^en^ Octobris was tamelijck weder. 'Tvolck te Cats gedestineert begonst aldaer te vergaederen. Den Graef van Solms halff jalours wesende dat hij met alle dese tochten naer Zeelant niet ontboden en werde, reedt

met den Prins van Portugael naer Alckmaer op de jacht, daerinne sij eenige dagen consumeerden.

De alliantie van Vranckrijck ende Engelant werde in dese tijd noch evenseer gedreven, ende om tstuck te beter te bedecken en vonden de Staten niet goet daertoe gedeputeerden naer Vranckrijck ende Engelant te senden, als te veel bedencken onderworpen wesende, maer gaven last tselve deur de ordinaris agenten voorts te doen beleiden.

In Oistende quamen 25 schepen met amunitie ende andere; veele quamen daeruyt met cleine schade.

Den x^en Octobris was tamelijck weder. Een cage comende uyt Oisteynde met 24 gequetste ende crancke Franchoisen werde bij eenige chaloupe vanden viant ontrent Blanckeberge genomen, die t'merendeel vande Franchoisen over boort wierpen omdat se seer sieck waren, ende namen de andere gevangen, dacraff sij t'sedert 2 los lieten om t'rantsoen voor de andere te haelen, welcke procedure mettertijt noch wel verbitteringe mocht causseren. Tvolck totten aenslach op de galeijen beschreven tooch van Cats op naer Zeelant.

Den xj^en Octobris was schoin weder. Den viant nam voor Blanckeberge noch eenige schepen commende van Oisteynde deur de groote calmte, daer den viant tvolck affnam ende liet de schepen drijven. In Zeelant was men zeer doende om den aenslach op de galeijen vanden viant te effectueren. De galeijen daertoe gedestineert werden gereet gemaeckt ende de 700 man geladen in de saloupen om morgen vrouch in den daegeraet t'exploict te doen. Tsavonts ten 8 uyren maeckte den heere van Tijmpel seyl om mette 1700 man nae Casant te gaen, daer hem geseit worde, dat men se soude doen debarqueren tegen de steile strang, maer daer commende vonden de strange heel plat, soe dat se op veel naer aende drochte niet en konden commen, maer most alle t'crijsvolck noch totten midden toe deur twater gaen alleer op lant te commen, in vougen dat heur debarquement duyrde tot bij elff vuyren toe, ende toogen daernaer op tlant van Casant, hielden heur daer stille ende verwachten t'innecommen vande galeijen ende saloupen, sonder dat om haer debarqueren eenich gerucht gemaeckt werde, dan dat vande schantse Lespine eenige schooten met musquetten ende eenigen oick mette canon gedaen werden. Ende hoewel dit exploict beleit werde bij den capiteyn Legier, die dagelicx voor dit gat op de wacht lach, ende dat elcke galeije noch op hadde een expressen piloot, soe werden se evenwel d'een voor d'ander naer alles aenden peerdemerckt op de gront gevoert, twelcke siende de

sloopen en dorsten oick niet aencommen. Tijmpel bleeff met sijn volck den heelen nacht op tlant sonder vande galeijen yet te vernemen, maer op t'aencommen vanden dach, merckende dat texploict gefailleert was, ging hij naer tschantsken ter hoffstadt, ende daer wat gedaen schermutseren hebbende, leide tvolck weder af, die tdorp ter hoffstadt uytplunderden ende veel huysen branden ende gingen weder naer de scheepen, beginnende naer 8 uyren te embarqueren ende over 10 uyren alles tschepe wesende, quam ontrent 200 man vanden viant op t'eylant, maer de anderen voeren aff, ende alsoe failleerde desen aenslach deur de beestelijckheyt ende onverstant vande piloten, die het diep niet en wisten te cavelen, te min excusabel dat se daer gestadelijck op de wacht leggende t'diep wel behoirden te weten ende seeckerlijck te kennen. Binnen Oistende quamen desen avont 16 schepen met geschut ende rijs geladen, daeraf mer j schip met rijs verongeluckt werde.

Den xij^en Octobris was schoin weder. De Staten cregen verscheyden advertissementen dat den viant op zee uyte haringbuissen nam niet alleen den stiermannen als te voren, maer oick verscheyden scheepgesellen, ende dat se den stierman voort rantsoen hielden ende de scheepgesellen over boort ende op de galeijen wierpen, waerinne zij seer becommert waren ende sochten middelen om des te mogen wreecken, daertoe veele voorsloegen eenige invallen te doen op landen die geen contributie en geven ende daer gevangen te becommen, ende die mede op de galeijen te werpen, tot dat se heur bootsvolck daeraf toogen [1].

Den xiij^en Octobris was schoin weder. Den viant begonst vast meer ende meer te approcheren vande oostsijde op Oosteynde ende scheen te willen commen naer de geule om die te sluyten, waerom de heere Vere snachts een deel volcxs over de geule wierp aenden suytoosthouck, ende dede een halve mane opwerpen volgende de beraminge bij Andries de Roy gedaen, om daer te logeren, tgeschut te planten ende des viants naerder comtste te beletten. Mits de groote calmte vant weder waren 2 galeijen uyt Sluys geloopen naer Oisteynde, om aldaer eenige schade in de schepen te doen, dan werden bij twee vande onsen soe seer vervolcht, dat se voorbij

[1] «Die van d'Admiraliteyt van Duynkerke,» schreef de Sailly den 13den October uit Calais aan de Staten Generaal, «doen haer scepen wederomme accomoderen om haer in zee te begeven. Ende alsoo zij het volck overboort hebben geworpen meenende daerdeur ons gemeente tot een oproer te brengen, nu siende datter niet af en compt, nemen een andere resolutie seggende dat de dooden hast vergeten zijn, ende daromme willen alle de menschen die zij zullen vangen d'oogen uytsteken.» (Lias loopende 1602).

mosten loopen ende hooch see maken, tot dat se heimelijck weder naer Sluys keerden sonder yet uyt te rechten.

Den xiiij^{en} was schoin weder. Sijn Ex^{cie} hadde aenden heere Vere geschreven, dat hij goet vont alle tgarnisoen van Oisteynde te veranderen, dewijle hij nu in Zeelant tvolck bijeen hadde, om soe versch crijsvolck in de stadt te hebben, maer Vere hadde daerop geantwoort, dat de stadt daermede niet en was te houden, dat hij noch volcxs genoech in de stadt hadde, maer dat men soude moeten voornemen een degelijcke diversie, ofte de Staten souden de stadt noch voor den winter voorseecker verliesen. De Staten dit horende, ende siende dat den aenslach op de galeijen dus lelijcken gefailleert was, ende dat men evenwel eenige diversie moste voornemen, hebben met Sijn Ex^{cie} lange deliberatie hierop gehouden ende gelijckelijck geacht, dat men wat groots most voornemen, ofte dat men geen vrucht daeraf en soude trecken, ende daertoe werde best ende geradentste gevonden de stadt van Shertogenbosch aen te tasten, ende omdat men vreesde dat den Ertshertoge schielijck met menichte van ruyteren daertegen yet soude doen, werde noodich geacht eerst te devaliseren waer mogelijck de gemutineerde ruyteren van Weert, ofte ten minsten asseurantie van heur te trecken, dat zij tegen de Staten niet en souden dienen, eer sij betaelt waeren, waerom geresolveert worde dat Sijn Ex^{cie} terstont bijeen soude beschrijven 73 vendelen knechten te voet, ende alle de 33 vanen ruyteren ende de rendevous ter bequaemtster plaetse leggen om metten eersten met eenich geschut te marcheren naer Weert, de plaetse aen te tasten ende heur soe met gewelt totte asseurantie ofte dvoors. devalisatie te brengen.

Desen volgende begonst men terstont ordre te stellen om aen te nemen 300 wagens ende 300 treckpeerden, ende om tgeschut ende amunitie bijeen te brengen. Men sont oick vuyt de patenten aen tcrijsvolck, daeraf men de Brabantse 12 vanen ruyteren met 7 vendelen van tregement vande Walen, seven van tcommandement van Dort, 6 van Frederick van Dorp ende 4 Engelse vendelen nyeu gecommen, laste tegen den xxij^{en} te commen in de Langestrate, denwelcken ten selven daege tot Geertruydenberge amunitie uytgedeylt soude werden. Hij beschreeff noch 9 vendelen Franchoisen, 8 van Graeff Ernst, 5 vande garden ende 7 van tcommandement vanden Heere van Kessel te commen tot Heusden tegen den xxiij^{en}, ende last dat de 21 vanen ruyteren van Nijmmegen, Overquartier ende Overrijn met de 15 vendelen Vriesen ende 7 vendelen Schotten den xxv^{en} souden de Mase passeren te Ravesteyn ende aende Voorne, ende daer mede amu-

nitie souden ontfangen omme te commen op de heide onder tbeleit van Graef Lodewijck op sulken plaetse als hij ordonneren soude. Ende omdat beraemt worde met eenen een intocht in Brabant te doen, dede hij gereet maecken 36 querenmoelens met wannen, vlegelen, backers ende andere personen tot sulcken tocht noodich. Hij beschreef mede alle de officiers vanden leger ende om te lichten geschut, amunitie ende andere instrumenten noodich. Binnen Oistende was een heeten alarme om 7 ruyteren die te peert metten laegen water deur de westgeule quamen rijden.

Desen dach werde in den Haege in Hollant bij laste vande Staten Generael geviert ende geluyt over de gemeine blijschap, dat in Vranckrijck een Dolphijn geboren was, hoewel veelen meynden dat sijn geboorte veel beroerten ende bloetstortingen soude causeren, omdat de vaeder apparentelijck in sijn onderjaericheyt soude sterven, ende dan de regieringe wederom vallen aen een reine mere Italiane, ende van denselven huyse als de laest overleden.

Den xv^en^ Octobris was schoin weder. Sijn Ex^cie^ laste dat men de amunitie ende geschut dat ten eersten naer Weert mede gaen soude, te weten 10 halve canons ende 5 veltstucken soude beginnen te laden om tot Heusden te wesen tegen den xxiij^en^, maer dat t'resterende geschut ende amunitie eerst daer wesen ofte commen soude den xxix^en^. Naer dese last ende resolutie scheiden de Staten Generael wederom uyt Zeelant, werdende bij velen vermoet dat zij siende dat de Zeeuwen niet extraordinaris en wilden geven, liever trachten wilden yet voor te nemen ten dienste vande provincien, die tgelt souden geven, als van Zeelant, ende dat men daerom op den Bosch wat wilde trachten te doen. Voor Oisteynde overviel den viant snachts de werckers vande begonnen halve mane, dreef se daer vuyt, ende sloech eenigen doot, maer en dorst die selffs niet innehouden, omdat van t'Spaens ende Pieckels bolwerck so geweldich op hem geschoten werde, dat hijt daer niet houden en conde. In stadt quamen negen scheepen met vivres ende voorraet. Alle dese daegen door schoot den viant seer op de stadt in ruine met gloeijende cogels ende met mortieren, quetsende ende dodende veele menschen, daertegen die van binnen weder veel schooten.

Den xvj^en^ was tamelijck weder. De Staten Generael quamen wederom in den Hage om daer ordre te helpen stellen op tbeleg voors.

Die van Oisteynde deden de halve mane over de Geule wederom saiseren ende voorts daeraen wercken. In stadt quamen noch 10 schepen met alderhande behouften.

Den xvij^en Octobris was schoin cout weder. Den viant commende ontrent dese tijt tot Rosendael, ende vindende dat daer eenigen rijs geladen werde om naer Oisteynde te voeren, hebben de schepen met rijs in brant gesteecken ende oick veel huysen daer gebrant. Desen nacht overviel den viant twedemael de halve mane voor Oisteynde over de oostgeule begonnen, dreeff wederom de werckers wech ende sloech eenigen doot ende scheen d'selve te willen behouden.

Den xviij^en Octobris was schoin weder. Die van Oisteynde vielen wederom met gewelt op de voors. halve mane, namen die weder inne ende sloegen daer wel hondert vanden viant doot, ende onder anderen een van qualiteyt, ende besetten d'selve starcker als te voren. Anders approcheerde den viant noch aende oostsijde ende maeckte een groot vlot van rijs, twelcke hij dapper in een dede sluyten ende met anckers bechten, ende daerop stellen 40 gabions de front ende 4 dick, alsof hij daeraf een batterie hadde willen maecken om geschut te planten ende te beletten de incomtste langes die geule.

Den xix^en Octobris was regenich weder. Tcrijsvolck begonst van alle canten te commen naer de gedestineerde plaetsen. Men scheepte vast de amunitie, ende omdat men niet halve canons genouch en hadde in t'magasijn, dede Sijn Ex^cie uyten Haege naer Dordrecht brengen 4 halve canons nieu gegoten ende hem selfs toecoemende, om op den tocht mede te nemen.

Den xx^en Octobris was tamelijck weder. Tcrijsvolck quam van alle canten vast aen ende Sijn Ex^cie quam selfs tot Dordrecht om voorts naer Heusden te gaen.

Den xxj^en Octobris was tamelijck weder. Sijn Ex^cie lach tot Dordrecht stille om te wachten naer tcrijsvolck. Tot Oistende liepen veele schepen uyt, daerop seer geschoten werde.

De Palsgravinne, suster van Sijn Ex^cie was als vooren geseyt is wederom bevallen van eenen jongen soin, daerom den Palsgraef hadde laten bidden de Staten Generael ende Sijn Ex^cie om denselven soin te heffen ende als getuygen over sijn doop te staen. Sijn Ex^cie hadde in deliberatie geleit om derwerts te senden sijn broeder Graef Hendrick, maer overleggende dat d'selve met een eerlijcke treyn soude moeten gaen, ende dat d'selve seer veel costen soude, veranderde van opinie ende besloot van sijnent wegen te senden den Heere van Sonsfelt. De Staten Generael hadden eerst doen versoecken den Heere van Brederode ende naer den Heere van Schaegen om van heuren twegen daer te gaen, maer soe die beyde heur seer excuseerden, beschreven zij daertoe Graef Hendrick van Nassou, den-

selven committerende neffens Alberda om over den doop van tvoors. kint van heuren twegen te staen, waerop Graef Hendrick desen avont in den Haege quam, niet onweigerich totte commissie om sijn ohem Graef Johan ende sijn susters te besoecken, te meer soe de costen van dien bij den Staten gedraegen souden werden. Hij werde terstont bij de Staten Generael verwellecomt, ende men stelde ordre om hem metten eersten te doen vertrecken. Ende soe ontrent dese tijt mede in den Hage quam de Heere Johan van Santen om sijn perticuliere affairen, werde die mede tot dese legatie gecommitteert ende de Staten deden heur geven een lijfrenthebrieff ten lijve vanden jongen heere van 15ᶜ £ tsiaers, met een carcant voor de Palsgravinne, ende deden tot reysgelt tellen aende gesanten 10ᵐ £, ende hoewel heur een commis mede gegeven was, wilden Santen ende Alberda de penningen selfs manieren ende namen elcx in handen 5ᵐ £ ende vertogen tsamen omtrent den xxvjᵉⁿ deser [1].

In den Haege waren nu eenigen tijt lang geweest den Heer van Soppenbrouck ende den Kelner van Reckelijchuysen, gesanten van Cuelen, om te clagen over de foulen van heur landen ende perticulierlijck metten Graef van Solms af te handelen nopende sijn pretensie op die landen vuytte successie van Meurs, daertoe van beyden sijden als middelaers versocht waren Oldenbarnevelt ende Aertssen, die gaerne gesien hadden dattet different met 75ᵐ £ hadde gevideert geweest.

Den xxijᵉⁿ Octobris was schoin weder. Sijn Excᵉˡᵉ voer naer Gorichem, daer bij hem quam den Graef van Solms. Den Graef van Hohenloe, onbeschreven ende onwetende van desen tocht ging naer den Haege om sijn particuliere affaire, niet wel tevreden, dat men hem aldus vergat. Tvolck quam veel tot Gorichem ende tot Geertruydenberghe. Uyt Oistende liepen veel schepen daer niet naer geschoten en werde.

Omtrent dese tijt was dachvaert ofte vergaderinge vande Staten van Hollant op t'rapport van Zeelant, mitsgaders op de middelen ende consenten.

Den xxiijᵉⁿ Octobris was schoin weder met tamelieken wint uyten zuytwesten. Sijn Excᵉˡᵉ dede tot Gorinchem monsteren alle de wagens ende treckpeerden. Daerentusschen quam noch eenich crijsvolck in schepen

[1] Deze legatie moest, behalve tot het bijwonen der doopplegtigheden en het overreiken van de pillegift, voornamelijk dienen om de Duitsche vorsten te bewegen tot het verleenen van onderstand en medewerking in den oorlog, zoo als blijkt uit de instructie, aan de gezanten medegegeven. (Zie Bijlage II).

aen, die alles optogen naer Heusden. Hier creegh hij tijdinge dat de ruyteren van Weert op 200 naer alles vertogen waren, so sommigen seiden op executie, ende soe anderen meynden om naer Bruessel te gaen ende dat se ontboden werden, doch evenwel tooch hij naernoen naer Heusden mettet volck dat daer bij de hant was, ende of wel hij 11 ponten bestelt hadde om wagens over te voeren, soe geschiede nochtans dat met sulcken incommoditeyt om de stercken contrarien wint, dat dien avont seer weinich wagens konden overcommen, te meer soe tweder op den avont veranderde ende seer regenich ende buych werde.

Den xxiiij^{en} Octobris was seer regenich weder. Sijn Ex^{cie} lach tot Heusden stille ende laste dat de regimenten, die in de Langestraet vergaderen, souden commen logeren tot Capelle, ende dat de ruyteren wat hooger aen souden commen. De wagenen gedestineert om mede te gaen ende de amunitie te voeren en konden noch niet alles tot Worcum overcommen, daerom Sijn Ex^{cie} wat quaelick was. Anders hoorde hij noch dat de ruyteren van Weert meest uyt waren.

Desen dach quam den Raet van State collegialiter in de vergaderinge vande Staten Generael, aldaer doende de petitie voor den toecoemende jare, ende proponerende dat tijt worde om te letten op de defentie voor den toecommende jare; dat se daerop naer communicatie met Sijn Ex^{cie} ende Graef Willem de Staten bedancken vande consenten ende goeden ijver van desen jare, daerdeur Berck is verovert, alle de Overrijnse landen van vrese verlicht ende de reviere vanden Rijn geopent voor de traffycque tot vercortinge van des viants gemeinde verbot van licenten, ende oick Oisteynde nu in de vierde maent tegen soe grooten gewelt beschermt, doch met seer groote costen van nieu gelicht volck ende alderhande behouften ende necessiteyten, daermede alle de consenten t'over sijn geconsumeert gewerden, soe dat de gebreckige provincien de restanten van dien notelijck sullen moeten dragen ende voldoen om alle inconvenienten te schouwen. Ende naerdien den viant schijnt voor Oisteynde te willen opiniatreren in meyninge de plaetse te water geblocqueert te laeten ende met geschut de zeewercken ende reparatie van fortificatien te beletten, ende dan metten eersten saisoen de plaetse alsoe gematteert wesende aen te tasten, daerdeur die ten lesten in pericule souden konnen commen, ende elcx genouch weet wattet voor den viant soude importeren de provincie van Vlaenderen vanden oirloge te bevrijden ende hemselven te verstercken van soe goeden zeehaven als Oisteynde is; dat oick de experientie leert dat de defensive costelijcker is als de offensive, sonderlings

van een plaetse die soe veel behouft ende daert tot soe groete costen moet gebracht werden, soe sal nodich sijn voor het toecoemende jaer een machtiger leger te velde te brengen om de frontieren wel beset wesende den viant met gewelt van daer te doen gaen, ende voorts sulcke ordre te stellen op de defentie vande landen, dat mogen belet werden des viants wrede proceduren desen jare tegen de arme visschers voorgenomen, daertoe seer merckelijcke costen van noode sullen wesen. Dat se daerom alsnoch willen innewilligen den staet van oirloge over 2 jaren aende provincien overgesonden, bedragende namentlijck over Gelderlant, Hollandt, Zeelant, Utrecht, Vrieslant, Overijssel, Groeningen ende Omlanden, ter somme van 481^m £ ter maent, ende de compagnien te doen houden tottet volle getal van hoofden in denselven staet gebracht. Dat over d'selve 7 provincien voor de eerste acht maenden noch werde geconsenteert 10^{cm} £ tot betaelinge vande 13 compagnien van St. Andries ende Crevecueur, de vj compagnien Engelschen nyeu gemaeckt ende tgeene noch resteren mach vande 3^m Engelschen binnen Oisteynde gesonden ende vande behouften die Oisteynde noch sal van doen hebben, ende uyte reste te lichten ruyteren ende knechten tot versterckinge van een veltleger, om daermede ende mettet secours van anderen verwacht, Oisteynde te beschermen ende den viant in confusie te brengen. Noch over Hollant, Zeelant, Utrecht, Vrieslant, Groeningen ende Omlanden eens in tjaer 600^m £ totte coste van tveltleger te furneren binnen de maenden April, May, Junius, Julius, Augustus ende Septembris. Noch over d'selve provincien totte fortificatien 300^m £ opte brengen als vooren. Dat de consenten niet gediverteert en werden tot andere fynen. Dat die van Gelderlandt ende Overijssel met Rijnberck nu heel gevrijt wesende, een redelijcke quote willen maecken, als Gelderlandt tegen ses ten hondert ende Overijssel tegen 4 ten hondert, tegens de andere vijff provincien, ende middelertijt tegen de penningen van tveltleger ende fortificatien, ende dat se in de staet van oirloge min als andere beswaert zijn, eens in tjaer opbrengen 290^m £ op Gelderlant ende op Overijssel 116^m £ op de termijnen als boven. Dat de Staten de quote van Lingen willen maecken op 3300 £ ter maent, ende van Drente op 8^m £ ter maent, ende daerenboven een goede quote tegens de voors. versochte extraordinaris consenten op deselve terminen. Dat se over alle de provincien willen consenteren 4 st. op elcke tonne biers ten tappe te slijten ende 20 st. op elck vat souts om te vervallen t'remboursement van Engelant, supplerende dat daeraen te cort mach commen. Dat de Staten willen ordre stellen totte

lossinge van 648600 £ bij den ontfanger generael op interest gelicht tot vervallinge vande extraordinaris lasten, alsoe geen apparentie en is, dat die gelost sullen konnen werden uyte voorgaende consenten. Item te adviseren of niet nodich en is den Raet van State te auctoriseren om bij noot de landen te mogen beswaren met 100m £ eens in t' jaer. Dat se willen continueren de imposten, contributien ende verdingen vande landen van Brabant, Vlaenderen, Overquartier van Gelder, Luxemburch, Namen ende de landen van Overmase ende andere onder den viant leggende met last die te moegen vermeerderen ofte so se afgedaen ofte t'onbruyck gemaeckt werden, souden de Staten andere equipollente (equivalente) middelen moeten vinden. Dat se willen continueren ten generalen impost opt sout tot laste vanden panneman ende het pasportgelt, ende dattet egalijck in de beurse vande Generaliteyt mach commen. Dat se willen continueren de convoyen ende licenten totten oirloge te water ende letten om te subvenieren tverloop ende tachterheyt vande Almiraliteyten om te prevenieren alle muterie ende verloop van bootsvolck naer den viant, ende sulex mede willen consenteren tot heur subsidie 900m £ eens, gelijck dit jaer gedaen is. Dat de voet vande gemeene middelen in Hollant ende Zeelant gepractiseert, de bequaemste ende egaelste is, ende dat daerom alle de andere provincien die oick behoiren aen te nemen om malcanderen egalijck te helpen. Dat elcke provincie sijn consenten wilt innebrengen ten langsten voor t'uytgaen November om beter den tijt te mogen waernemen om den viant te provenieren ende bij faulte van dien geen verachteringe te lijden. De gedeputeerden in Staten Generael sonden dese propositie op den xxviijen Octobris aen alle de provincien, versouckende dat elcx metten eersten daerop punctuelijck wilde resolveren ende heur gedeputeerden in Staten Generael tottet dragen vande consenten lasten, ten langsten tegen t'eynde vande maent November, dewijle d'selve sulex was dat sonder dien de landen niet en conden beschermt werden. Somma bedragen alle dese petitien sonder de middelen ende contributien van Brabant, Vlaenderen, Overquartier ende anderen, item sonder den impost op tsout, pasporten sonder de convoyen ende licenten ter somme van 9822m ende 2c £ [1].

---

[1] Als een bewijs, dat de jaarlijksche uitgaven van den Staat binnen vier jaren tijds met ruim zeven millioen waren vermeerderd, moge de volgende opgave dienen, die op het Rijksarchief berust:

MEMORIE *vande lasten, die bij de Vereenichde Nederlanden alsnu meer gedragen moeten wordden als voor den jaere* xcviij.

In den eersten moeten zij zelffs betalen de vijff duysent soldaten te voet, ende duysent ruyteren, die Hare Mat van Engelant volgende den tractate vanden jaere LXXXV belooft hadde te onderhouden, waervan de lasten bedragen int jaer omtrent . ixcm £.

Den xxv^{es} Octobris was regenich weder. Snachts stormdet seer. Sijn Ex^{cie} lach noch all stille, wachtende op tgeschut ende wagens die seer laet bij quaemen, ende doen laste Sijn Ex^{cie} te lande te doen de 10 halve canons ende te laden scharpen ende amunitie om 2^{m} schooten te schieten. Hij laste mede te laden op de wagens daertoe gemaeckt 10 aacken met 10 dubble brugstucken daertoe behorende om in t'marcheren altoes te mogen passeren een water van 120 voeten; laste mede alle de bagagie te laden ende gereet te houden om morgen vrouch te marcheren, dede daerom de 12 vanen ruyteren commen te Waelwijck ende de regimenten vuyte Langestraet metten Heere van Tijmpel te Cuyck, ende gaf alle nodige ordre om morgen te mogen vertrecken. Den Secretaris vande Staten van Hollant Coenraet de Rechtere sterff van sieckte, die nu lange ende van tbegin deser troublen af denselven Staten gedient hadde.

TOCHT NAER WEERT.

Den xxvj^{en} Octobris was windich weder. Sijn Ex^{cie} toogh vrouch vuyt Heusden ende dede tgeschut mette amunitie op wagens geladen volgen,

---

Hebben moeten lichten een Regiment Francoisen van vijfthien vendelen dewelcke mitten officiers int jaer costen omtrent . . . . iij^{cm} £.

Item een Regiment Duytschen van twaelff vendelen, costen int jaer omtrent . . ij^{c}lx^{m} £.

Een Regiment Walen van thien vendelen die costen int jaer omtrent . . . . . ij^{c}xxx^{m} £.

Item vijffhondert Switsers, costen int jaer omtrent . . . . lxxx^{m} £.

Item ter oorsaecke vande overcompste der galeijen heeft men eerst eenige schepen van oorloge, ende daertoe noch zes galeijen ende eenige fregaten ende jachten meer in dienst moeten nemen als te vooren, waervan de costen bedragen meer als te vooren int jaer omtrent . . . . iiij^{cm} £.

Behalven dat deur de Interdictie vande commertien ende trafiequen zoo op vijanden lande ende de rijcken van Spaignen het inkomen vande convoyen ende licenten over alle de Vereenichde landen int jaer vermindert is omtrent . . . . ix^{cm} £.

Aende Co^{e} Ma^{t} van Engelant is jaerlicx belooft in minderinge van haer schult. . iij^{cm} £.

Ter oorsaecke van het beleg ende voor de conservatie vande stadt van Oostende hebben de landen in desen jaere aende selve stadt aen extraordinaris costen ende lasten gedragen meer als . . . . v^{cm} £.

Item geduyrende het beleg sal noch daeraen extraordinaris te coste geleyt moeten wordden ter maent omtrent. ij^{cm} £.

Item tot een goet exploict van oorloge wesende soo sensibel dat den vijant mach wordden gediverteert zoude wel noodich wesen voor extraordinaris lasten ende costen die somme van omtrent . . . . ix^{cm} £.

ende commende op de heide bij Druynen quamen daer bij hem de ruyteren ende regementen vande Langestraet, soe verre dat hij 33 vendelen voetknechten bijeen hadde, te weten de vendelen vande garde, Graef van Hohenloe, Graef van Solms, Tijmpel ende Wingaerden, vande Duytsen, van Graef Ernst de nieu compagnie, Christiaen Jhon, Hans Sax, Jurich Weckerlee, B. van Eussum, Borck, Huseman ende Crimnits, vande Franchoysen van Chastillon, Formentiere, du Fort, Dussau du Buisson, Dommarville, Brusse, Bethune ende Chalandre, over dwelcken den capiteyn Dussau als outste capiteyn commandeerde, vande Zeeuwen den Colonnel Dorp, Bievry, Verhorst, Jan Cardon, Pottere ende Le ducq, vande Engelsen van Calistenes, Brouck, Willem Craft, Coccaine, Willem Rijder, vanden Colonnel Dorth, Berendrecht, Aert Sloeth, Dirck van Brakel, Bont, Garbrant Sas ende Heeckeren, vanden heere van Kessel, Marlijn, Steenhuysen, Keerweer, D. de Jong, Ruys ende Bronckhorst, vanden heere van Marquette, Novelle, Pomarede, Leest, Havrincourt, Gilson ende Calvaert ende 12 vanen ruyteren van Risoir, Merwe ende Herauguier, van du Bois, vander Wel, Wagemans ende Brouchem, van Marcel Bax, Paul Bax ende la Sale, van Stakenbouck ende Tijmpel, dwelcke hij in ordre stelde, doende vooraen gaen 6 vanen ruyteren mette regementen vande garde, Franchoisen, Engelsen, Zeeuwen ende van Dort, daernaer de wagenen met bagagie, dan tgeschut, de aaken vande scheepbrug met alle de wagenen van amunitie, ende daernaer de andere regementen mette resterende ruyteren. In dese ordre togen sij de heide langes tusschen Donck ende Drunen heen, deur Cromvoort tot aen Vucht, daer sij wederom opsloegen den wech naer de ruine, passeerden daer de brug, lieten Esch op de sijde leggen ende togen soe op Boxtel, daer se dien nacht quamen logeren. Op thuys te Boxtel lagen 35 soldaten van hopman Versterre, die accordeerden terstont af te trecken ende werden geordonneert daerop te gaen 30 soldaten vanden heere van Loockeren te dien eynde uyt Heusden met gecommen. Onderwege in t'marcheren gaven de wagens totte scheepbrug gemaeckt een seer groot belet, omdat se breet waeren ende onbequaemelijck voortgingen, daerdeur tgeschut ende amunitie seer laet in tquartier quamen ende de arrieregarde noch veel later. Tot Boxtel verstont Sijn Ex^cie noch dat de ruyteren van Weert noch niet weder ingecommen en waren, daerom hij van advyse was den aenslach op Weert te verlaeten ende regelrecht naer den Bosch te gaen, maer leggende de saecke in deliberatie met den Graef van Solms, Tijmpel, Sidnisky, du Bois ende anderen werden gepondereert, dat den aenslach op

Weert een resolutie vande Staten was, ende of wel Sijn Ex^cie^ achte ondienstelijck yet op Weert te doen als de ruyteren daer niet wesen en souden, omdat de plaetse te nemen die nyet houbaer en was ende tvoetvolck te vermeesteren meerder dienst voor den Hertoge soude wesen als voor dese landen, soe werde nochtans bij de andere alles gestemt dat men voorts vaeren soude, omdat se heur persuadeerden dat de ruyteren weder inne souden commen ende heur vrouwen ende bagagie alsoe niet en souden verlaten ofte ten minsten dat men aentastende de plaetse soude konnen trecken giselaers ende verseeckertheyt dat se in eenigen tijt tegen de Staten niet dienen en souden, waermede Sijn Ex^cie^ hem te meer conformeerde, omdat hij wiste dat alle saecken tottet beleg vanden Bosch noch nyet gereet en waeren ende stelde daerom ordre om morgen voorts te trecken naer Eyndhoven. Hij ontfing tsavonts brieven van Graef Willem ende Lodewich, dat hij was commen logeren te Schijndel, dien hij liet weten dat hij hen op morgen op de heide bij Woensel verwachten soude, om alsoe bijeen te commen, ende omdat hij sach de incommoditeyt van over te brengen de aken ende scheepsbrug, last hij dselve te lossen op thuys te Boxtel ende daer tot sijn wedercomtste te laten. Hij beschreef van hier de officieren van tlant van Oosterwijck, vande Kempen ende vande Peel om op morgen tot Eyndhoven bij hem te commen ende te helpen maecken een repartitie om hem te furneren een quantiteyt van broot ende bier in minderinge van heur contributien.

Den xxvij^en^ Octobris was schoin weder. Sijn Ex^cie^ begonst vrouch te vertrecken gaende voor 8 vanen ruyteren ende daernaer de garde, Duytsen, Walen ende Kessel, dien volchden tgeschut ende alle de carroye, ende werden besloeten bij de andere regementen ende ruyteren, nam alsoe den wech langes Lijnde ende van daer over de heide recht uyt naer Eyndhoven. Onderwege quamen bij hem den Heere van Oirschot ende verscheiden andere edeluyden, ende gecommen wesende bij Woensel, vont aldaer Graef Willem ende Graef Lodewijck met 21 vanen ruyteren, te weeten van hem, Graef Lodewich, sijn Ex^cie^ ende Panier, vanden Drost van Zallant, Ripperda, Hasse-brun ende Smeltsing, van Clout, Edmonde ende Artur, van Rijhoven, Hohenloe ende Graef Hendrick, van Balen, Vere ende Cicil, van Graef Frederick van Solms, Graef George van Solms ende Jan Bax ende 15 vendelen Vriesche voetknechten, van hem, Gerrit de Jonge, Taco Hettinga, Fr. Camminga, Renick Hettinga, Salency, Deckema, Herema, Jan van Nijl, Sidenisky, Graef Lodwich, Arnsma ende Ripperda ende 7 vendelen Schotten van Edmonde, Daniel Mackaigne, Balfour, Archibalt Ariskijn, Arnout

Couts, Jhon Cair ende Jhon Hamilthon, die heur doen bij den leger vonden. Hij sprack lang mette Graeven Willem ende Lodewijck, ende beraetslaechde noch met heur ende trocken ten laesten tot Eyndhoven in, om daer te logeren. Hij ging selfs met eenige regimenten ende ruyteren logeren te Eyndhoven, tgeschut ende carroye sondt hij naer Straten deur de stadt. Graef Willem met de Vriesen, Schotten ende 11 vanen ruyteren ging logeren te Geldorp, de regementen vande Duytsen, Walen ende Kessel gingen logeren te Straten ende Tongelre, ende de reste bleef alles logeren te Woensel, Gistel ende Strijpt. De daegen waeren cort, ende mits de halte op de heide gevallen, quam de arrieregarde heel laet in tquartier. Op thuys te Eyndhoven lagen 30 soldaten van capiteyn Versterre, die toegen af ende Sijn Ex^cie liet het huys in handen vanden rentmeester ende onbeset, omdattet den Prince van Orangien toequam, aen denwelcke hij daeraf schreef, begerende dat hij thuys wilde doen neutrael houden. De officiers van Oosterwijck, Kempen ende Peel quamen bij hem, dien hij beval uyten heuren naer rate elcx te furneren in minderinge vande contributie bier ende broot voor sijn leger. Anders ontfing Sijn Ex^cie daer tijdinge vande gemutineerde ruyteren, die op executie geweest waeren, dat den Ertshertoge heur hadde doen presenteren de stadt van Diest tot dat se betaelt soude wesen, dat se op twederkeeren naer Weert waren, maer dat men niet en wiste ofse daer binnen gaen souden ofte niet. Snachts schreef Sijn Ex^cie aen die van Weert, dat hij een seecker voyagie voor handen hadde ende daerom weten wilde hoe hij met heur stont ende of se heur tegen hem neutrael souden willen houden ofte niet, tot dat se betaelt waren, ende dat se hem daerop wilden antwoorden.

Den xxviij^en Octobris vrouch was schoin weder. Sijn Ex^cie marcheerde vrouch metten leger naer Weert, hebbende totte avantgarde 14 vanen ruyteren mette regimenten vande garde, Schotten ende Vriesen, daerover Graef Willem commandeerde, waernae de carroye volchde vande selve regimenten; de bataille was vande regimenten van Dort, de Franchoisen ende Engelschen met 6 vanen ruyteren, daerover de Graef van Solms commandeerde met last bij tgeschut ende amunitie te blijven, dwelcke hem volchde, ende daernaer quam Graef Ernst met de arrieregarde. Alle die tsavonts deur Eynhoven nyet gepasseert en waeren, mosten deesen dach daer deur, omdat de beste brug over de Dommele daer was ende togen soe alles deur Straten, de rechte heide heen naer Hees, maer buyten Hees commende nam de avantgarde den wech naer Cranendonck ende soe naer Marhees, maer de bataille ende arrieregarde tooch recht op Marhees aen,

ende van daer tooch theele leger deur t'Weertse bosch ende quam op naernoen voor Weert, daer sijn Ex^cie een brief van die van Weert ontfing, houdende dat de ruyteren die t'meestedeel van heur republycque waeren uyte stadt waren, dat se daerom op sijn brieven niet en konden antwoorden, maer versochten tijt ende vrij geleide om aende ruyteren te mogen senden. Sijn Ex^cie consenteerde heur bij brieven dit geleide tot op morgen vrouch ten 8 vuyren ende tooch daernae met alle den leger af naer Neerweert, daer hij weder heel laet in tquartier quam. Soe haest sijn leger begonst omtrent Weert te commen, vielen de gemutineerden uyt ende branden de voorstadt met veele vande meeste huysen af om te beletten, dat men daer niet en quame logeren. Den Graef van Solms die te voren mede van advys was geweest, dat men hier commen soude, siende dit branden ende de schaden die sijn onderdanen nu schenen te moeten lijden, was daerinne seer ontstelt, onde hadde nu gaerne wel anders geadviseert, maer was te laet. Eenige wagenen vanden hindertocht hebbende gefailleert den wech naer Neerweert, waren gevaren tot Weert toe, eer se wisten, waer se waren ende werden daer gepilleert.

Snachts creegh Sijn Ex^cie tijdinge dat de ruyteren naer Stocken ende te lande van Luyck ingereden waren, dat se gisteren voor de stadt ende eenigen daer in waeren geweest, maer terstont weder vertogen waren, latende ontrent 170 peerden in stadt.

Den xxix^en Octobris was betrocken weder. Sijn Ex^cie lach tot Neerweert stille ende sont vrouch aende stadt om antwoort, daerop sij lieten weten, dat se noch geen bescheit vande ruyteren en hadden ontfangen ende daerom noch niet antwoorden en konden. De soldaten vanden leger liepen seer stroopen, vele tot dicht onder Weert die de gemutineerden alles dootsloegen. Anders lach theele leger in de huysen behoirende onder Neerweert, twelcke een groot dorp is, daer seer veele oude menschen waren van ontrent over de 100 jaren, betoonende de gesontheyt vanden aert, hoewel zij meest half beroockt waren. De boeren vande Peel ende Kempen begonnen hier eenich bier ende broot te brengen. Nu men tot hier was gecommen ende sach dat de ruyteren in Weert niet en waeren, leide Sijn Ex^cie wederom in deliberatie oft geraden waren de plaetse aen te tasten, dewijle hij achte dat tselve tot grooter dienste vanden Ertshertoge als dese landen soude strecken, mits hij daerbij ontheft soude werden vande betalinge van een groote somme gelts, omdat dese gemutineerden te samen bij afreeckeninge suyvers bevonden was te commen over de 500^m croonen, behalven dat men noch 5 ofte 6 daegen tot tforceeren van dese plaetse

soude moeten doen, ende soe veel daegen in desen laten saisoen verliesen. D'anderen die te vooren tot Boxtel van advise waren, dat men voorts trecken soude, verstonden nu alles dat hier niet meer te doen en was, ende dat ondienstelijck ware dese plaetse aen te tasten al en konde men oick van heur geen asseurantie van niet te dienen trecken. Selfs verthoint sijnde dat men tvoetvolck alles soude konnen gevangen nemen ende houden tegen de lautsaten, die op te galeijen sitten en konden des noch niet smaken ofte dienstelijck achten, maer verstonden dat men om tijt te winnen terstont affkeeren ende naer den Bosch gaen soude. Sijn Ex^cie^ schreef naernoen noch aen die van Weert, dat hij versocht heur antwoort op sijne brieven ende vermaende heur dat se onder gesochte dilayen met hem niet en wilde spotten, maer heur meyninge verclaren ende bedencken dat hij hier gecommen was met sulcken apparaet, dat hij macht ende middel hadde om heur te forceren, de stadt af te nemen ende heur van heur betalinge te frusteren. Hierop schreven sij dat se niet gewoen en waeren te spotten metten geenen die anders meriteerden, dat se in dienste van hem niet en waeren, ende daerom niet verclaren en conden van dienste ofte geen te doen, dat heur betaelinge gereet was, dat se die verwachten ende hebben wilden ende desen plaetse souden beschermen in spijt van alle degeenen die heur des souden willen beletten ende lasten den trompetten niet weer te commen, seggende dat se anders niet antwoorden en konden. Hierdeur sach men wel dat men geen asseurantie van heur trecken en konde, ende evenwel en vont men niet geraden heur met gewelt aen te tasten ende totte asseurantie te dwingen, daerom vele meinden, dat men met veel te slechten ofte onversichtigen opset tot hier gecommen was, ende Sijn Ex^cie^ scheen seer ontset te wesen, dat hij van Boxtel af niet weder gekeert en was. Snachts dede men de wachten alomme dapper besetten ende men verstont naer dat de ruyteren van Weert met 7 vanen vande andere ruyteren den selven nacht tot Brey hadde gelegen. Den viant voor Oistende metten hoogen water verlopen hebbende veel van sijne approchen, vielen die vande stadt daerin, vonden veel sacken met sants, die se uytschudden ende in stadt brachten.

Den xxx^en^ Octobris regent smorgens tot ontrent 11 uyren toe uytermaten seer, ende van doen droech geweest sijnde tot omtrent 2 uyren, begonstet weder te regenen ende regende seer den heelen nacht over. Evenwel tooch tleger wederom naer Eyndhoven, de avantgarde maeckten de regimenten vande garden, Engelschen, Franchoisen, Dorp ende van Dort met 10 vanen ruyteren onder tbeleit vanden Graef van Solms, daernaer marcheerde alle

de carroye ende doen de bataille onder Graef Ernst vande regimenten vande Duytsen, Walen ende Kessel met 12 vanen ruyteren, ende Graef Willem met de reste maeckte de arrieregarde. In die ordre togen sij soe voort de avantgarde deur Marhees, maer de carroye, bataille ende arrieregarde liet Marhees opte slinckerhant leggen ende toogen deur Hees naer Eyndhoven toe. De avantgarde ging logeren te Woensel, alle de carroye mede, de bataille te Eyndhoven, Strijp, Gestel, ende de arrieregarde alles te Straten, Geldorp ende Tongelre. Twerde haest duyster ende tvolck quam laet in tquartier ende deur de duyster failleerden Graef Ernst regiment ende Walen, die te Strijp souden leggen vanden wech, ende marcheerde tot in de middernacht in grooten regen alleer in tquartier te commen. Eenigen vanden viant overvielen te Strijp een huys daer 30 Walen innelagen, daeraf sij eenigen quetsten, eenigen dooden, eenige gevangen namen ende de andere ontliepent. Den viant staeok thuys aen brandt om tvolck daervuyt te crijgen, ende de ruyteren ende knechten, die in de andere huysen waren en sagen niet eens uyt. Anders brachten eenige boeren noch bier ende broot tot Eyndhoven, twelcke Sijn Ex^{cie} heur toeliet aen tvolck te vercopen. Hij sondt snachts 5 ruyteren naer Heusden met brieven aende Staten, dat hij naer den Bosch ging ende met last alle de schepen van voor Hemert te doen commen aende Heeckhuyssemase.

Den lesten Octobris was tamelijck weder met weinich regens. Sijn Ex^{cie} tooch van Eyndhoven over denselven wech weder naer Boxtel sonder thuys te Eyndhoven noch te besetten. Graef Willem mette Vriesen ende Schotten ende 11 vanen ruyteren hadde de avantgarde ende ging logeren te Gemunde, de reste alles in Boxtel, twelcke een groot dorp is. Tot Boxtel wesende, werde gedelibereert op 't belegeren ende besetten van Shartogenbosch, ende goetgevonden dat Graef Willem met 26 vendelen knechten ende 14 vanen ruyteren soude gaen logeren te Hinten, om de stadt daer te besluyten, ende dat Sijn Ex^{cie} mette reste soude gaen logeren te Vucht. Snachts quamen eenige soldaten vanden Bosch tot in Boxtel ende namen daer eenige wagenpeerden.

Den Ambassadeur Busenval vertooch ontrent dese tijt naer Vranckrijck wesende vande Staten vereert met een acten van 3000 £.

Veel trencheen vanden viant ten westen van Oistende waeren metten lesten storm wech gespoelt ende de geule aldaer seer verwijt ende verdiept.

LEGER VOOR DEN BOSCH.

Den j^en Novembris was tamelick weder, dan regende altemet wat. Graef Willem tooch smorgens vrouch van Sijn Ex^cie met de 15 vendelen Vriesen, 7 vendelen Schotten ende 6 vendelen Zeeuwen ende 14 vanen ruyteren onder den Drost van Zallant, du Bois, Clout ende Rijhöven met 4 halve canons ende amunitie daertoe behoirende met vivres ende anders, ende nam den wech over Gemunde naer Beerlicum ende Hinten. Sijn Ex^cie vertooch met alle de reste naer Vucht, ging selfs logeren op thuys te Hem, den Graef van Solms op Outheerlaer, ende alle tvolck ende officieren in ende om het dorp. Sij begonnen noch denselven avont van beiden sijden te approcheren. Aende Vuchtse sijde was den viant starck te peert ende te voet uyt, schermutseerde lang, in twelcke een trompetter van Grobbedonck gevangen werde, maer naer dede Sijn Ex^cie met de Walen daerop chargeren, om te beletten dat zij geen hinder en dede aende logerende soldaten. Dese dreven den viant terug naer de stadt toe ende saiseerde een groote cromte vanden dijck aende cooltuynen, daer sij snachts logeerden ende heur begroeven, ende approcheerde sulcx tot deur den slachboom op ontrent 80 roeden naer aende stadt, ende soudent noch vorder hebben connen doen, hadde Sijn Ex^cie heur meer gravers willen bijsetten, dan den viant merckende, dat se niet vorder en quamen, hielt hem voor de poorte ende begonst daer op te werpen een halve mane. Aende Hintemerpoorte approcheerde Graef Willem oick, ende die vande stadt meynden daer mede een werck buyten te maecken, maer de onse vielen snachts te peert ende te voet daerop, dreven de werckers wech, sloegen eenige doot, joegen d'andere in de graehte ende cregen gevangen den lieutenant van Goris vander Meer ende eenige andere, ende approcheerden selfs heel naer. Op thuys te Nieuheerlaer lach mede eenich volck vanden viant, die accordeerden af te trecken, ende op dit eerste aencommen schoten die vande stadt van alle canten veel met groff geschut. T'Oistende werde aen Porquepic seer gearbeit omdat weder in defensie te brengen tegen de afspoelinge vande zee.

De Staten van Hollandt scheiden van daege van een met ordre vanden 26^en weder bijeen te commen ende dan eyntelijck te resolveren op de petitie vanden raet voor de toecoemende jare.

Den ij^en Novembris wast betrocken weder. De soldaten vanden viant togen van Nieu Heerlaer naer Helmont. Die vande stadt schoten seer veel met geschut, ende schooten doot capiteyn Packé, lieutenant vande ruy-

teren van Herauguier in sijn logement, quetsten den lieutenant van Marquette ende noch eenige soldaeten. Sijn Ex^{cie} liet de approchen verseeckeren, den viant arbeide seer aende Vuchtse poorte, om de halve mane daer te maecken, twelcke men te min conde beletten, omdat men geen geschut daer geplant en hadde. Sommigen waren van advys, dat men altoos een stuck ofte 2 soude planten in de crompte vanden dijck, maer omdat geen gabions gemaeckt, nochte swalpen, nochte balcken bij de hant waren, en wilde Sijn Ex^{cie} geen geschut doen planten, vresende dattet gedemonteert soude werden, twelcke vele dochte een pernicieusen raet. Die vande stadt begonnen binnen alle ordre op heur defensie te stellen, lasten de burgeren bij de hant te hebben alle brantgereetschap, snachts uyt alle huysen licht vuyt te steecken ende voorts om aerde rontsomme aende muyren ende wallen te dragen tot verstijvinge van dien, doende Grobbendonck de soldaten meest buyten wercken. Resolveerden mede in de stadt aen te nemen 2 compagnien burgers tot versterckinghe van heur wachten. Sijn Ex^{cie} vresende mettertijt gebreck van voeragie, sonderlings indien den viant in Brabant quame, beschreef een groote menichte van hoey uyte Langestraet, Bommelerweert, Tielerweert ende Masenwael. Desen dach werde een trompetter aen stadt gesonden om eenige gevangenen die daer saten. Grobbendonck was tevreden die los te laeten, mits latende gaen sijn trompetter. Naernoen ging Sijn Ex^{cie} besien den wech naer t'clooster te Baseldonck ende Petler ende quam doen wederom, ende ging besichtigen den wech naer Vliemen. Den trompetter in stadt geweest seide, dat se daer gepubliceert hadden dat Oisteynde over was ende dat den Hertoge heur ten ontset quam om den burgeren in devotie te houden. Sijn Ex^{cie} gaff last om af te werpen alle de bruggen over de Runne ende Dommele tot boven Boxtel toe, hoewel tselve noch niet terstont gedaen en werde. Snachts begonstet seer te regenen, doch men approcheerde op beyden sijden seer. Die vande stadt hadden een heeten alarme, soe verre dat se den trommel sloegen, sonder dat men weet waeromme. Desen dach sterff capiteyn Nouvelles van sieckte.

Die van Oisteynde hadden verscheyden malen over de oostgeule vuytgesonden om eenige gevangenen te crijgen ende tijdinge te hebben, dewijle sij tsedert den xx^{en} Octobris voorleden geen tijdinge en hadden ontfangen om den contrarien wint, maer omtrent dese tijt uytseyndende eenigen wat diep in tlant, cregen een man van Brugge gevangen, dwelcke in stadt gebracht, seide dat Shertogenbosch belegert was ende dat Graef Frederick vanden Berge van daer was vertogen met sijn regement ende

verscheyden compagnien van andere regementen om den Bosch te gaen secoureren, ende men verstont uyt ander quartieren in Brabant, dat den Ertshertoge al vanden xxvj^{en} voorleden hadde beginnen op te ontbieden de garnisoenen van Namen, Luxemburch, Henegouwen ende Artois tot omtrent 8^{m} man, ende nu daerbij meinde te vougen 4^{m} man van voor Oisteynde om de stadt Shartogenbosch te secoureren.

Den iij^{en} Novembris was seer regenich vuyl weder. Sijn Ex^{cie} sondt naer Heusden alle de querenmolens ende dede van daer commen noch 2 halve canons, daertoe hij convoy gesonden hadde, die snachts weder in tleger quamen. De schepen waren doen noch alles meest ontrent Hemert, die Sijn Ex^{cie} ontboot, dat se naer Bochoven ende Crevecueur souden commen, ende overmits Sijn Ex^{cie} sach, dat hem niet meer hinderlijck en soude wesen als hooch water, soe heeft hij gelast te doen stoppen tgat te Littoye ende tgat te Empel ende te openen de Diesse. Heeft voorts eenighe compagnien gesonden om een schantsken te maecken op de Petler ende aen tclooster te Baseldonck, oock tot Orthen. Heeft mede de quartieren doen beginnen te retrancheren, twelcke om tquade weder weinich vorderde. Heeft oock doen maecken een batterie op den Vuchtsen dijck aenden slachboom tot 4 stucken ende belast een ander te maken ten westen van dien in tvelt om op de poorte te schieten, maer men en const noch tgeschut niet planten om tgebreck van swalpen ende balcken. Die vande stadt begonnen te maecken ende aen te nemen de twee vendelen burgers, ende arbeiden seer van binnen om aerden aen haer muyren te brengen, schooten noch veel, maer meest met cleyne stucken, tsij bij gebrek van cruyt ofte anders. Sij joegen veel boeren in stadt gevlucht aende Hintemse sijde uyt met de magere beesten, maer hielen de vetten in stadt. Sijn Ex^{cie} liet alle de boeren naer huys gaen ende verstont van heur dat Grobbendonck desen dach in de hant gequetst was. Snachts approcheerde men noch veel aen beyden sijden ende Graef Willem hadde aen sijne sijde desen dach doen planten 2 halve canons om te beletten, dat den viant daer niet en wrochte. Sijn Ex^{cie} ontfing brieven van Oosteynde houdende dat metten lesten storm alle de rijswercken vlot ende batterie bij den viant ten oosten gemaeckt wech gedreven waren, ende dat die van de stadt veel anckers ende kabels hadden gevischt, ende dat aende stadt mede seer groote ende irreparable schade geschiet was, dat se oock te min conden repareren, omdat se geen materialen daertoe en hadden, die te Vlissingen in 22 schepen wel gereet lagen, maer om den contrarien wint daer niet binnen commen en conden.

Den viant hebbende ten oosten van Oistende diverse gabions van nieus gestelt om achter te wercken is van daege daerop uytgevallen ende veel gabions omgehaelt, de cabels afgehackt ende commende met schermutsinge weder in.

Tot Oisteynde werde mede een verraet ontdect van een edelman genaemt Connisbey, daer gecommen met brieven van faveur vande Coninginne, ende omdat hij vanden viant quam, bij de heer Cicil naergeschreven was, dat men op hem letten soude, die ten lesten door een sergiant ontdeckt was de amunitie hadde willen in brant steecken. Dese hadde daer aengegeven om een attrap voor den viant'te maecken, maer gesuspecteert werdende, omdat hij sijn brieven anders uytsondt als hem geboden was, ende dat hij tegent verbont op de wallen alomme was gegaen ende beclapt bij den voors. sergiant, werde met eenige andere gevangen ende ten lesten oock getortureert, dan men en tooch van hem niet besonders tot ander aenslaegen, hoewel op den dach als hij getortureert werde eenige Engelschen aenden viant overliepen. Hij was een tijt gevangen ende ten lesten werde sijn saecke soe versmoert, dat men daeraf niet meer en hoirde tot bedencken van velen. Den viant verstaen hebbende sijn vangen, hebben seer veel op de stadt doen schieten.

Den iiij[en] Novembris regende uytermate seer, daerom men geen volck in twerck conde crijgen noch totte schantskens, noch t'retrancheren van tquartier, twelcke de wercken veel retardeerden. Sijn Ex[cie] schreef naer Hollant om gelt ende om de gedeputeerden vande Staten in den leger te hebben, dewijle groot gebreck van gelde onder tcrijsvolck was, laste mede dat capiteyn Giselaer met 5 vendelen knechten, daertoe hij patenten uytsondt, soude commen tot Deuteren ende op t'reut om daer te schantsen. Den heere van Loockeren quam in tleger om dat te besien ende ging tsavonts naer Boxtel. Sijn Ex[cie] hadde mede gelast noch een schantsken te maecken tusschen Engelen ende den Bosch, om daer geschut te planten ende de halve mane voor de Vuchtse poorte van achteren in te beschieten, indien den viant die wilde houden, overmits sij de occasie siende, dat men daer noch geen geschut en plante, de begonnen halve mane met rijs ende aerde heel volmaeckt ende de brug vande stadt aen d'een sijde geblint hadden, twelcke wel hadde te beletten geweest, indien men eenich geschut tijdelijck hadde willen planten. Aande Hintemse sijde begonst Graef Willem altemet op de stadt te schieten, ende die vande stadt schoten veel wederom, daermede een Vries vendrech beide de beenen afgeschoten werde. Die van Creveceur quamen te Engelen ende

begonnen daer te schantsen om de stadt al daermede te besluyten. Men en const aende Vuchtse sijde noch geen geschut planten, omdat men noch balcken, noch swalpen daertoe en hadde, maer men maeckte noch een derde batterie op den Vuchtsen dijck tot 2 stucken achter de eerste. In de stadt dede Grobbendonck noch een halve mane maecken voor de binnenpoorte van Vucht om de stadt daeruyt te beschermen, indien de buytenpoorte ende de halve mane aldaer geforceert mochten werden. Sij en lieten om tbeleg t' clock slaen ende luijen niet achter, maer de geestelijcke liepen seer ter kercken om litanien ende anders te singen. Aen t'Hintemse einde werden drij burgers met een schoot doot geschoten. Snachts approcheerde men noch aende Vuchtse sijde van buyten met een grote linie tot op 80 passen naer aende halve mane. Voor de brug aende Hintemerpoorte souden se noch veel naerder gecommen hebben, hadde Graef Willem des willen lijden, die niet en begeerde dat men hem verhaesten maer seecker gaen soude.

Desen nacht werden tot Antwerpen eenige schoten gedaen soe men vermoede tot een signael.

Den v[en] Novembris was beter weder. Sijn Ex[cie] dede vast wercken om sijn leger te retrancheren ende om de schantskens te maken so op de Petler, Baseldonck als anders. Hij sont een convoy naer Creveceur om van daer te halen swalpen ende balcken om geschut te mogen planten ende om met eenen te besichtigen de vaert vande Heeckhuyse Mase ende van Creveceur langes de Bossesloot, om te weten welcke vaert bequamer ende gereder was. Die vande stadt schoten seer met stucken ende musquetten, ende hadden desen dach al eens verlaten het retranchement voor de buytenpoorten, doch trocken snach's weder daerin. Sij stopten de Hintemsepoorte van binnen met aerde toe ende begonnen daer achter te schantsen. Sij brachten mede een schuyt vol tackbussen onder de brug aldaer ende staken die aen, daermede sij de brug meest afbranden, omdat de ketenen vande valbrug afgeschoten waeren. In stadt werden noch 3 burgers dootgeschooten, deden den meesten weer tegen ende op de trencheen aende Vuchtsepoorte, omdat daer noch geen geschut en stont, daerdeur onse musquettiers nergens en mochten schieten nochte heur ontdecken. Den capiteyn Salandre werde met een musquet in de borst geschoten, niet sonder pericule. Een boer commende vuyte stadt seide dat wel 20 personen daer dootgeschoten waren, ende dat onder de vrouwen een groote verslagentheyt was, ende dat den viant aende Vuchtsepoorte eenige huysen afbrack ende vullen wilde met aerde, twelcke men meinde te wesen

het retranchement dat se voor de binnenpoorte bestonden te maecken.

Daernaer quam t'convoy van Creveceur wederom, seggende dat den weeh derwerts seer quaet was ende dat tgereetste water om varen was van Creveceur langes de Bosseloot, mits twater vande Heeckhuyse Mase ongelegen ende verre omme was. Sij brachten met heur swalpen ende seiden dat aen Creveceur noch lagen twaelff heele canons, ende dat men daer noch wachte eenige stucken vander Goude ende Gorichem, daerom hij goetvont dat men hier noch 9 heele canons metten eersten halen soude ende de 3 voor Graef Willem laten blijven, ende dat men te nacht planten soude de 8 halve canons hier wesende. Den capiteyn Giselaer quam desen dach met 4½ compagnie te Deuteren, maer omdattet te laet was om daer te schantsen, tooch hij weder af naer Vlijmen. Sijn Ex^cie schreef aen die van Sprang ende Loen, dat se herwerts seynden souden alle heure pleiten onder belofte van restitutie op peine dat men se prijs maken soude. Snachts werde aende Vuchtse sijde geplant de 8 halve canons, maer omdat de approchen so naer gebracht waren tot daer den dijck afgevaeren was ende geen spijse meer en was om voordere loopgraven te maecken, werden de resterende approchen aenbestedet te setten met schantskorven, elcken korve om 6 gulden, daeraf desen nacht gestelt werden 18 gabions, doch niet alles gevult. Anders bestondet snachts seer te stormen ende wat te regenen.

Omtrent dese tijt schreef Vere wederom om meer volcxs tot Oisteynde te hebben, twelcke bij velen seer bedenckelijck was, omdat Sijn Ex^cie in Zeelant wesende gepresenteert hadde tgarnisoen te ververschen, dat hij hadde geweigert ende geschreven volcx genouch te hebben [1].

---

[1] Hoogstwaarschijnlijk is Vere van meening veranderd door de tijding dat Prins Maurits voor 's Hertogenbosch lag, en dat dien ten gevolge een gedeelte van het belegeringskorps voor Ostende door den aartshertog naar Brabant gezonden was. Hij beperkte zijne voornemens op dat oogenblik niet enkel tot het behoud van Ostende, maar, opgewekt door het vooruitzigt van eene verdeeling der vijandelijke strijdkrachten, vormde hij zelfs het plan tot een inval in Vlaanderen. „Je vois”, schrijft hij den 5en November 1601 aan de Staten Generaal, „que le siege continuera icy, et que d'icelluy ne serons delivrés, n'est qu'on y aille de la facon que je proposeray soubz tres humble correction. Asscavoir qu'on doibt pousser oultre et avancher le secours de par Sa Ma^té pour le ranger au camp de Son Ex^ce. De mesmes retirer dicy les Anglois qui sont pardessus tous aultres fort foibles saulf cincq ou six compaignies et les laisser refraischir en quelques villes pour un mois, qu'entre temps ils se polront renforcer et rendre habils au mesme service. Et qu'en ce lieu nous enveiant cincq mille aultres soldats de renfort, y comprins les cincq compaignies angloises estans presentement au camp joinct quelque dix compaignies de cavaillerie. J'asseure a vos S^ries parmy l'aide de Dieu et pourveu que Son Ex^ce demeure en campaigne que je delivrerai la ville de ce qui empeche a icelle le plus, ores que l'ennemy ne retirast pas un homme. Et la ou aultre-

Den vj^{en} Novembris was tamelijck weder maer stormde seer. Heel vrouch werde voor de Vuchtsepoorte geschoten een van onse ingenieurs genaemt Mr Symon. Daernaer begonst men mette 8 halve canons te schieten op de catte op de poorte ende op de halve mane voor de stadt, waerom die van. binnen de poorte toehielen ende scheenen te stoppen. Sijn Ex^{cie} sondt den brugmeester ende commis vande treckpeerden vrouch naer Creveceur om van daer noch te halen eenige heele canons ende veltstucken met een deel schuppen ende spaden. Die vande stadt schooten altemet wederom, maer d'onsen schoten veel starcker, doch velen seer qualijck ende veel te cort. Anders werde aende Vuchtse sijde noch een vierde batterie gemaeckt in den dijck veel voorder als de anderen mede tot 2 stucken. Sijn Ex^{cie} tooch naer Hinten om te sien hoe de saken daer stonden ende wat geschut daer meest van noode mocht wesen, ende bevont daer dat se heel naer aende grachte geapprocheert waren. Den capiteyn Giselaer quam met sijn volck op Deuteren, meinende daer de 3 schantskens te beginnen, maer omdat Mr. Symon den ingenieur geschoten was, dien last gegeven was, hoe hij die maken soude ende Sijn Ex^{cie} naer t'ander quartier was, most hij wederom aftrecken naer Vlijmen om daer te logeren. Ons geschut schoot desen dach veel op de stadt, ende die van binnen deden soe weinich weers daertegen dattet scheen of sij moedeloes waren geweest, Sijn Ex^{cie} vreesde meest voor twater ende laste daeromme, dat men alle de approchen opsetten soude met gabions, ende soe verhoogen dat de soldaten daerinne drooch mochten wesen. De besettinge van dese stadt was groot ende qualijcker te doen, omdat alle de lage landen ende wegen onder twater stonden, twelcke die vande stadt merckende, hadden den voorleden nacht 3 personen naer de Grave gesonden om van daer te hebben assistentie van volck. Den Gouverneur heeft uyt alle de 8 compagnien daer leggende genomen tusschen de 200 ende 300 mannen, daeraf de 100 pieckiers waren ende de reste musquettiers, dwelcke hij met 2 vande personen uyt dese stadt gecommen onder tbeleit van 3 capiteins gesonden heeft naer dese stadt. Sij tooghen tsavonts uyte Grave ontrent

---

ment il voudroit d'icy encorres envoier quelsques aultres forces audevant de Son Ex^{ce} je ne marresterai pas seulement a la delivrance susdicte, mais oultre ce j'entrerai en pays et forcerai lennemy a sa totale ruine. Voila ma ferme deliberation que soubz le bon plaisir de Vos S^{ries} je vouldrois executer avecq toute promptitude, et confiance que Dieu en beniroit l'yssue a son honneur et le service de Vos S^{ies}. Car pour debvoir rondement parler je ne trouve de nulle facon conseillé de laisser passer a lennemy devant la ville toutes les malaises et incommodites de l'hiver, pour se respirer au printemps.» (Rijks Archief, Lias loopende, 1601).

6 vuyren, marcheerden den heelen nacht ende namen den wech naer Heeswijck, ende van daer over eenige gebroocken landen naer Eickendonck, ende quamen soe smorgens hier in stadt ontrent 260 mannen over een wech die laech ende meest onder twater leit, commende van Dungen bij Eickendonck heene naer Sint Anthoinispoorte, sonder dat wij daeraf eenich gewach souden vernomen hebben, indien niet 2 soldaten vande anderen verdoilt gevangen waren geworden ende sulcx te kennen gaven. Desen nacht quamen noch uyt Brabant in stadt 3 soldaten, verseeckerende dat heur ontset marcheerde, ende dat de gemutineerden geconsenteert hadden heur daertoe te laeten gebruycken. Anders werde snachts noch geapprocheert ende aende Vuchtse sijde de geplante gabions met rijs gevult ende noch 10 daerbij gestelt, ende die vande stadt arbeiden evenseer aen heur halve mane, hebbende tijt. Graef Willem plante noch 2 stucken. Sijn Ex^cie^ creegh tijdinghe van tvoors. verraet tot Oisteynde ende dat verscheyden personen daer gevangen waren den iij^en^ deser. In Oistende cregen sij een gevangen vanden viant, die seide dat men heel Vlaenderen deur seide dat die van Oistende in groote armoede ende muterie waeren ende dat den Ertshertoge die haest hebben soude.

Metten storm van desen dage werde voor Texel aen lant gedreven een schip van Duynkercke, toecoemende den Gouverneur, daerop wel 80 mannen waren. Tschip strangde ende stiet aen stucken. Daer verdronccken ontrent 35 mannen; de reste metten capiteyn werde gevangen ende tsedert alles gehangen. Den capiteyn hiete Colart, ende verscheyden van tbootsvolck verclaerden alleer te sterven, dat den Grave van Arenberch selffs tot Duynkercke was geweest op heur afvaren ende heur belast hadden alle vischers ende anderen uyt dese landen wesende, die in heur handen souden vallen, over boort te werpen ofte hij soude heur selfs doen hangen.

Den vij^en^ Novembris was voornoen schoin weder, maer bestont naernoen seer te donderen ende te blixemen ende daernaer te regenen, ende regende den heelen nacht over. Ons geschut schoot veel op de stadt, hier ende daer op de defensien, maer van binnen werde soe seer weinich geschoten, dattet te verwonderen was. Sijn Ex^cie^ was van meininge geweest desen nacht een aenval te doen op des viants halve mane, maer deur de 2 gevangenen bij hem gebracht verstaende dat volck in stadt gecommen was, vont hij niet goet sulcx te tenteren, maer te nemen den seeckersten wech ende met approchen daeraen te commen. Daerentusschen onderliet den viant niet aen sijn halve mane te wercken ende die te verdicken ende met

palisaden te beslaen. Sijn Ex^cie was mede in lang deliberatie of men dese stadt noch naerder soude konnen besluyten, mits men sach dat mettet beschantsen vande hoochten de stadt niet geslooten en konde werden, maer en vondt anders geen middel dan de ruyterwacht breder af te doen houden ende op den wech, daerover den viant in stadt was gecommen, 2 cleyne redouten te doen leggen. Ende omdat hij sach dat hij volck van doene hadde tot dese groote besettinge, beschreef hij noch 2 vendelen knechten uyt Nieumegen, 1 van Berck, een van Grol ende 1 van Brevoert, om mede in tleger te commen. Den capiteyn Gijselaer begonst op Deuteren ende t'reut te schantsen. Tegen den avont was eenige brant in stadt. Men approcheerde snachts weinich om den regens wille, soe dat mer eenige gabions geplant werden, ende begonsten ons volck aldus veele excusen te fileren, waeromme men weinich approcheerde, dan om den regen ende dan om t'lichte weders wille. Daerentusschen arbeide den viant seer aen sijne halve mane ende schoot veel met musquetten. Snachts werden bij t'reut in tvelt soe diep men konde 2 France canons geplant, tsavonts in tleger gebracht om de halve mane voor de poorte vande westsijde te beschieten, ende die van binnen dat merckende, planten in heur halve mane een stuck om daertegen wederom te schieten. D'approchen naerderden aende Hintemse sijde beter, daer se heel naer aende grachte quamen.

Den vij^en Novembris was schoin weder. Ons geschut begonst weder vrouch op de stadt te schieten, daer se eenige vrouwen quetsten, ende die vande stadt deden aende Vuchtse sijde met 3 stucken dapper uytschieten, daerom de canonniers op malckanderen begonsten te verhitten. Sijn Ex^cie reedt naer Deuteren ende Petler om de wercken daer te besichtigen, was oick in de approchen aende Vuchtse sijde. Men sach van dage dat die vande stadt de brug aende Vuchtsepoorte meest afgewierpen hadden ende een deurgang daer onder gemaeckt om vrij vant schieten in de halve mane te commen. Sij bestonden mede buyten dselve halve mane een insnijdinge te maecken deur een capitein Jeronimo Nobile. Aende Hintemse sijde sneden sij inne den Rosmalentoorn om daeronder inne musquettiers tot incommodatie vande approchen te logeren. De dry leden vande stadt resolveerden meer volcx tot heur bescherminge in te nemen, ende cregen brieven vanden Hertoge dat Graef Frederick met macht ten ontsette quam. Men bemerckte mede dat twater seer afsackte deur de gaten te Greveceur in de Diesse gesneden, twelcke Sijn Ex^cie goeden moet tot de approchen gaff. Hadden die mer bij de commandeurs van tcrijsvolck met sulcken ernst gevoordert geweest als die gelegentheyt vanden tijt wel vereischte,

maer in ons leger waren vele nyeuwe commandeurs gestelt, niet ten besten in den crijch ervaren, nyet ijverich genouch, nochte hertich, dwelcke mede meer occasie sochten om pretexten te vinden waerom men weinich dede, als om eere te capteren, dat se wel deden. Nietemin men wasser inne ende moster soe mede deur. Om te verseeckeren den pas van Creveceur naer Hinten was een schantsken gemaeckt achter Orten, daer van dage 2 vendelen knechten geleit werden, ende op den wech van daer naer Rosmale was mede een retranchement gemaeckt op den houck daer den wech naer Caudewater keert, ende daer waren oock ingeleit 4 vendelen knechten; 4 andere vendelen waren in t'clooster te Eickendonck geleit om de wegen daer te besetten, ende te Caudewater lagen ruyteren. Deur dese besettinge van schantskens was Graef Willem én sijn quartier seer swack geworden van tvoetvolck. Sijn Ex^cie^ creegh te Vucht noch 4 heele canons ende 2 halve slangen, daerom hij dese nacht dselve heele canons dede planten in plaetse vande 4 halve canons, nieu ende hem toecoemende, die hij hadde doen gieten om naer Meurs te senden ende bij gebreck van geschut op desen tocht mede genomen waren. Des nachts werde seer weinich aende Vuchtse sijde genaerdert omdattet licht was ende den viant veel schoot soe tcrijsvolck pretexeerden.

De wint was nu bij de 5 weecken tijts uyten noortwesten geweest met verscheyden stormen, waerom tot Oisteynde niet een schip hadde konnen arriveren, twelcke daer veel gebrecks gemaeckt hadde, soe dat niet te coop gevonden en werde dan broot ende caes ende geen vleis, boter, bier ofte wijn, dan brack cleyn bier daer gebrouwen, twelcke die van binnen drong t'magasijn aen te spreecken, ende en konden heur siecken niet quyt werden, soe dat verscheiden van coude ende ongemack storven. De zee hadde oick aende stadt veel schade gedaen, ende aende oude stadt, treckende naer t'oosten toe, verscheiden breschen gemaeckt ende wech genomen den arbeit van veel voorgaende jaeren, maer omdat den viant een partije volcx gesonden hadde naer den Bosch werde daerop van binnen weinich geacht ende niet alleen die breschen niet behoirlijck gerepareert ofte met pallisaden beslagen, maer selfs daerom nergens de wacht verswaert, so men meinde omdat meest alle de compagnien in stadt seer swack waren, ende sommigen niet over de 20 gesonde mannen, wesende oick de Engelschen deur armoede ende ongemack seer gesmolten, daerom bij velen geacht werden dat t'selve garnisoen nootelijck diende verandert, ende die vande stadt oick van meininge waren met ernst daerop aen te doen houden ende om geassisteert te wesen met vivres, brant ende amunitie. Den

viant hebbende volmaeckt sijn gabionade aende catteie vande oude haven, ende daer t'einden aen op een vlot een batterie, hadde daerop geplant 2 stucken, mette welcke hij van dage begonst te schieten op de oude stadt ende tsavonts ten acht uyren begonst hij met gloijende cogels weder te schieten, doch sonder merckelijke schade te doen. Anders schickten de Staten alle behouften noch in abondantie naer Oisteynde toe om die plaetse te houden, dwelcke alles in Zeelandt over hoop bleef leggen om den contrarien wint.

Den ix^en Novembris was schoin weder. Men schoot veel hier ende daer op de stadt, ende die vande stadt schooten veel wederom, ende omdat Sijn Ex^cie sach de groote swaricheyt die in t'approcheren viel, ende dat men soe weinich voorderde, liet hij eenige blinden maken vrij tegen de musquet om daermede te approcheren, dan en werden naer niet gebruyckt, omdat die van binnen terstont met heur geschut daerop souden geschooten hebben, dewijle de muyr ende walle vande stadt schuyns afloopende flancke gaf tegen den heelen Vuchtsen dijck aen; anders werden tquartier te Vucht meest beschantst ende volmaeckt, ende omdat de westsijde vanden Vuchtsen dijck respondeerde naer de heide van Cronvoort ende de galge vande stadt, dede Sijn Ex^cie een trenchee trecken van sijn quartier af bewesten dien dijck tot aende approchen toe, om soe alle aencomtste daer heen te besetten. Den heeren Beveren ende Eissinga gedeputeerden uyten Raedt van State quamen in den leger bij Sijn Ex^cie, die se wel geresolveert vonden tot dit beleg, indien hij mer bequaem weder mochte houden ende toogen tsavonts wederom naer Creveceur. Op den naernoen laste Sijn Ex^cie, dat men te nacht beginnen soude mette sappe te gaen naer de halve mane voor de Vuchtse poorte, maer dat en geschiede mede niet, omdat tweder seer licht was, ende dat den viant met 7 ofte 8 man was vuytgevallen ende eenige gabions omgeruckt hadden ende sloegen een sentinelle doot, twelcke ten eersten al excuse genoech was om niet te doen ende den tijt te laten voorbijgaen. Men maeckte anders een oven aende eerste batterie vande 2 heele canons om met gloeijende cogels in stadt te schieten, ende men begonst snachts een vj^e batterie in de approchen voor de Vuchtse poorte al tamelijck naer aende stadt, die men meynde te maecken op 8 stucken om op de poorte te schieten, maer dat werck ging lancksaem voort, ende alleer d'selve gemaeckt was, soe waeren soe veel approchen weder daerover gemaeckt met eenige verheven corps de guarden, dat d'selve naer gewoente meest onnut werde, alleer se volmaeckt was. Aende sijde vande Hinten quamen

zij aende grachte recht tegen den houck van Hintemereynde aen, maer omdat die poorte verleit was naer des paustoorn toe, besloot Graef Willem deur den wech ter sijden uyt te doen graven om tot voor de poorte te commen, niet merckende dat hij beter de grachte soude konnen passeren aen t'Hintemereynde als voor de poorte, die meer flancke hadde. Hij dede anders een batterie maecken tot 6 stucken op 150 passen naer aende stadt, dwelcke wel geplaceert werde om goede operatie te doen, ende omdat soe wel die van Hinten als Vucht dagelicx van Creveceur heur behoeften moesten halen ende den wech lang ende periculeus was, werde van dage den Drost van Zallant met 4 vanen ruyteren doen logeren te Engelen om den passerende man te verseeckeren. Desen dach werde gedoopt des Palsgraven soine, genaemt Maurits Cristiaen.

Desen dach quamen tot Oisteynde inne 2 schepen met bier ende meer schepen op de rade met alderhande vivres ende amunitie, daerom die van binnen seer verblijt waren, hebbende in derthien weecken bijnaest geen scheepen in connen crijgen om de groote ende gestadige stormen.

Den x^en Novembris was schoin weder. De heeren Bevere ende Eissinga gingen naer tquartier van Hinten om Graef Willem te begroeten ende te animeren van wegen de Staten tot dit beleg. Hij was swack van voetvolck ende seide terstont dat men hier niet soe seer en behoufde te letten op de voorderinge vande approchen als wel op een retraicte, indien den viant aenquame, allegerende daertoe veel redenen vande groote besettinge vande plaetse ende van tweinich volcx dat daertoe was, dwelcke d'selve heeren een groot bedencken in dese sake gaff. Sijn Ex^cie dede besichtigen den wech ende landen achter den Petler, om te weten of men daer geschut soude konnen brengen ende met advantagie tegen de stadt planten.

In tleger quamen de heeren van Boxtel ende Loockeren om naer Boxtel eens te gaen (daer sij in lange jaren niet en waren geweest) ende de raetsheeren Brunings ende Weresteyn om met Sijn Ex^cie te spreecken. Snachts waeckte aende Vuchtse sijde den Heere van Marquette, commandeur vande Walen, dwelcke weder eenigen vuytval vresende op de gabions die voor aende approchen stonden, sette daerachter eenige officiers gewapent ende alleen mette rappier in de handt. Ende soe den viant wederom met een man ofte twee uytquam om gabions af te trecken, dreven die den viant weder inne, dan evenwel en werde de sappe noch niet begonnen, maer maeckten de werckmeesters eerst een traverse om den uytval wat beter te beletten, ende omdat den viant vande stadt veel schoot ende quetste 7 soldaten ende 3 doot schoot. Aende seyde van Graef Willem

arbeide men seer om langes de wech voor de poorte te commen, welcken wech hart ende alleen van puyn gemaeckt was, daerom de arbeiders veel moeyte deden om daer deur te commen, mits sij die met picken ende houwelen mosten breecken. De beschantsinge van sijn quartier werde seer swaer ende stijff om daer den viant te mogen steuyten.

Desen dach creegh Sijn Ex^{cie} eenige geintercipieerde brieven vanden Raet van State te Bruessel aenden magistraet vanden Bosch ende vanden marquys van Havres aen Grobbendonck. Den Raet schreef dat se heuren heere wilden getrou blijven ende betrachten den eedt die se hem hadden gedaen, ende heur niet laten verleiden met schoone persuasien om van heuren heere af te vallen als die van Groeningen ende Berck hadden gedaen, maer dat se wilden volharden ende heur verseeckert houden, dat men se met een levendich secours soude konnen ontsetten. Havres schreef aen Grobbendonck, dat hij nu thoinen soude de couragie ende affectie tot sijn heere, die men altoes geacht heeft in hem te wesen, dat hij de plaetse wilde beschermen ende houden ende hem verseeckeren dat men hem soude connen ontsetten. Uyt dese brieven sach men wel dat se van meininge waren yet voor dese stadt te doen, twelcke den tijt sal leeren. Die vande stadt branden desen dach voorts aff de brug aende Hintemerpoorte, te weten tgeene vanden lesten brant geheel gebleven was, ende om te ontgaen de schrick die de dooden onder de borgerie maeckte, verboden dat men geen dootbaren en soude mogen stellen voor de huysen daer een doode was. Tot heur liep over een canonier uyten leger, die sij terstont op heure stucken stelden ende naer veel quaets met schieten dede.

Met den springvloet van dese volle mane quamen in Oisteynde wel 80 schepen met alderhande eedtware ende amunitie van oirloge, seilende de oistgeule inne ende commende tot binnen de grachte vande stadt sonder eenige schade te lijden, want off den viant wel een batterie op deselve oostgeule hadde gemaeckt, soe en was doch daer noch geen geschut gestelt, tsij uyt vrese van overvallen te werden ofte van tgeschut niet te konnen gebruycken om een contre batterie wille tot 6 stucken bij Vere in stadt gemaeckt, ende dat hij alle de contrescharpen soe met schantskorven hadde beset, dat met schieten op de walle weinich voordels was te nemen. Anders maeckte dat werck een groote becommeringe in de stadt, mits sij bevreesden dat tgat, twelcke men besloten was ten noortoosten te maken, niet dan met groot pericule van wechspoelen soude konnen geopent werden.

Den xj^{en} Novembris was schoin weder, ende omdat te nacht eenige ruyteren uyte Graeff waeren gecommen naer onsen leger, togen eenige ruy-

teren van bij Hinten op om dselve te besetten, maer bevonden dat den viant op Heeswijck geweecken was. Daer en tusschen quam te Hinten den brant in tquartier van Clout ende verbrande sijn heele quartier. Vanden viant van buyten liep tijdinge dat hij in Brabant vergaderde, dat Busquoy daer bij was ende dat se naer Boxtel wilden commen, waerom Sijn Ex[cie] last gaff aen Stakenbrouck om op morgen naer Boxtel te gaen, ende van daer wederom te convoyeren de Heeren van Boxtel ende Loockeren, ende met eenen tgarnisoen van thuys daer te lichten ende in twederkeeren aff te breecken alle de bruggen van Boxtel aff ende soe neerwerts aen tot bij Vucht toe over de Dommele ofte Runne leggende.

Desen dach werde tot Hinte noch gebracht 6 heele canons, ende denselven nacht in de nieu batterie aldaer geplant. Anders approcheerden sij daer noch al naer de poorte toe. Die van binnen dat syende quamen met een schuyte deur de Heeckel bij den paustoorn uyt ende wierpen eenich volck op tlant nyet wijt vande approchen, dewelcke de arbeiders aldaer, omdat den schiltwacht niet wel toe en sach, overliepen ende sloegender wel 14 doot, daeronder een conducteur vande wercken, genaemt Charles de la Fonteine, ende dreven de reste in twater; maer onse wacht des gewaer werdende, viel soe dapper op heur aen, dat velen de schuyt nyet weder crijgen en konden, maer in de grachte moesten springen. Anders siende die vande stadt dat men heur daer seer naerderde, soncken 2 stucken bij den pausthoorn om op de approchen te schieten. Aende Vuchtse sijde werde ten laesten de sappe begonnen, doch met cleine voortgang naer gewoente, tsij dat de faute was in de werckmeesters ofte in tvolck, die in dese coude nachten geen lust hadden te wercken.

Den xij[en] Novembris begonstet seer te vriesen, twelcke ons geen cleyn bedencken en gaff van swaricheyt in desen aenslach, indien den vorst continueerde. Stakenbrouck reedt met 3 vanen ruyteren ende een deel timmerluyden vrouch naer Boxtel, van waer de Heeren van Boxtel ende Loockeren mettet garnisoen van thuys quamen naer den leger toe, ende daernaer bestont Stakenbrouck alle de bruggen alomme af te breecken, doende de jockpalen totte gront toe uytwiggen ende trecken.

Graef Willem dede vrouch seer schieten op de defensien vande stadt ende sonderlings om te verletten de 2 gesoncken stucken, die hij ten laesten dede swijgen. Aende Vuchtse sijde ging de sappe slappelijck voort, ende Sijn Ex[cie] verstaende dat Graef Willem tot op de grachte gecommen was, ging selffs naer Hinten om snachts daer te blijven ende te adviseren hoe men daer best in de grachte soude mogen wercken. Stakenbrouck

tsavonts wederom in tleger commende bracht daer 10 gevangenen soldaten van Helmont bij Boxtel gecregen. Snachts hoorde men drie schooten te Graeff schieten, so men vermoede tot een signael van tuytcommen van seeckere 2 boden, desen avont vuytgesonden. De approchen aende Vuchtse sijde ging tamelijck voort, omdat die vande stadt weinich schooten ende mer een man dooden. Te Hinten was men delibererende hoe men best deur de grachte soude connen commen, daerinne de gaelderie de seeckerste wech scheen, maer omdattet lopende water was werde gevreest dat t'selve belet soude doen, tsij in t'wechdringen van twerck ofte in t'steygeren van twater, doch werde evenwel ten lesten doenlijck geacht een gaelderie te maecken onder de jocken vande brugge heen ende d'selve in t'midden onder deur eenige openinge te geven om twater te doen schieten.

Den Graef van Egmondt dus lange in den Hage geweest, meynde te vertrecken naer Engelandt, maer alle sijne crediteurs maeckten soe veel moeiten met arresten ende anders op sijn persoin ende goederen, dat hij niet wechcommen en konde, maer noch blijven moste.

Desen dach sondt den Heere Vere den Colonnel vander Noot uyt Oisteynde met last om aen Sijn Ex^{cie} ende de Staten Generael te rapporteren de gelegentheyt van Oisteynde ende dat t'crijsvolck aldaer deur sieckte ende quetsure soe was geswackt, dat se geen 2^{m} weerbaer mannen starck en waeren, dat hij dese verswackinge wel lang gesien hadde, maer hem altoos verlaten hadde opt secours dat hij meinde uyt Engelant t'elcken promptelijck te konnen gecrijgen, dan aengesien den inval vande Spangiaerden in Irlant dat nu hadde verandert, moste hij hem naer de Staten vougen ende heur doen aenseggen, tensij sij prompte ordre stelden omme alle t'garnisoen te verversen ende veranderen ende in stadt sonden 3^{m} weerbaer mannen niet in namen maer in der daet dat de stadt ging verliesen, dat hij wel wiste hoe qualijck tselve henluyden nu soude commen, terwijle Sijn Ex^{cie} voor den Bosch lach, doch dat evenwel den noot daer ende soe groot was, dat se spoedige resolutie vereischte ende geen vuytstel en conde lijden, omdat den viant dagelicx voordel op heur creegh dat niet weder aff te nemen en was. De heere Meynaertss. in de stadt geweest, schreeff omtrent dese tijt mede, dat t'crijsvolck daer seer naeckt ende arm was sonder hosen, schounen ende clederen, oick seer swack sonder couragie ende de hooffden de plaetse moede; dat hij hem verwonderde dat den viant sijn werk op de oostgeule soe naer aen stadt soude konnen maecken daert binnen de scheut vande musquet was, ende niet

alleen de geule mette batterie daer gemaekt, conden seer incommoderen maer veel schade aende stadt doen, twelcke in t'eerste wel te beletten waere geweest, maer nu te laet is; dat twerck aende cattaye vande westgeul mede genouch volmaeckt was tot een batterie van 2 stucken ende achte t'openen van t'nieuwe gat deur de oude stadt ten noorden vol pericule; oock dat tgarnisoen moste verandert werden ende goet courageus crijsvolck daarin gebracht, ofte dattet aldaer qualijck affloopen soude. Dit uytseinden van vander Noot causeerde bij veelen een selsam bedencken, als off Vere hierdoor wilde breecken t'voornemen van Sijn Ex^cie ofte nu niet soe wel gesint en was totte defensie vande plaetse als voorheen, ofte waerom hij vander Noot een commandeur ende colonel liever uytsondt als eenich ander officier van minder qualiteyt, te meer so hij met hem liet uytgaen de capiteinen Rollé, Grenu, Bronchorst ende van Dijck[1].

[1] Het is zeer moeijelijk na te gaan, of het vertrek van van der Noot ook eenigzins in verband stond met oneenigheden tusschen hem en Vere. Bonours, die, zoo als uit eene groote menigte plaatsen in zijn werk blijkt, zeer goed onderrigt was van hetgeen in de vesting voorviel, zegt, van van der Noot sprekende: „Son autorité limitée par la presence de Veer faisoit que mainte chose se passoit en chagrignant. Les Anglois se comportoint avec si peu de modestie qu'il n'étoit jour auquel quelque maison, boutique ou cabaret ne se veid piller. A peine se rendoint exemtes de leurs licentieuses rapines les demeures des principaux officiers. Mainte noise et mainte querelle, par eux tumultueusement exitée, avoit ensanglanté le pavé. Et la trop grande connivence de leurs chefs, en toute autre chose fors en la bonne police altiers et imperieux, y faisoit esperer peu de remede. Van der Noot, prenant, a ce qu'on dit, pretexte de donner part aux Etatz de ce qui concernoit sa place et requerir les choses necessaires à la guerre, dépescha vers Hollande un capitaine sien affidé, nommé de Leur, pour former griefz, touchant l'insolence de cette nation, et representer le peu de chatiment que Veer applicoit à la contenir, et reduire à son juste devoir." (Le memorable Siege d'Ostende, liv. IV, pag. 178). Bij gelegenheid dat hij van het vertrek van van der Noot spreekt, komt hij nog met veel meer nadruk op de handelingen van Vere terug, en vermeldt daarbij de eigendunkelijke wijze, waarop die opperbevelhebber in de proceduren van den krijgsraad ingreep, waarvan zelfs Fleming mededeeling doet, met bijvoeging, „dat die colonellen ende capiteynen gheene vergaderinge vanden Crijchs-Raedt meer begeerden te houden". (Belegeringhe der stadt Ostende, pag. 157). Dat overigens dergelijke geruchten zeer in omloop en zelfs bij de Staten Generaal bekend waren, blijkt niet alleen uit de resolutiën van den 9^den Nov., maar ook uit de omstandigheid, dat van der Noot het voor noodig hield, daarover na zijne aankomst te Vlissingen aan den griffier Aerssen te schrijven. Het oorspronkelijke briefje, eigenhandig en, waarschijnlijk door haast, bijna onleesbaar geschreven, berust op het Rijksarchief, en luidt als volgt:

Monseur, Je estois party de Ostende vers Son Ex. par avis de monseur Veer, arrivant a Vlisinges y ay trouve un messagier qui me donnant une lettre de messineurs les Estas Generaux, la quelle contenoit que messineurs avoyent raport que il y avoit du different entre le generael et moy ce que et faux, et ay rencontre autant que ce se at peu fere a le complere obey et cede tou les respec que on povoit fere, dequoy vous prye de avertir messineurs. Et tant prye dieu, monseur, vous continuer ses grasses me recommandant du tout aux vottres. De Vlisinges se 14 de novenber.

Le tout vottre a vous servir
CHARLES VAN DER NOOT.

Den xiij^{en} Novembris vroost noch seer, ende hoewel het op den avont wat begonst te regenen, soe droech evenwel den vorst deur ende scheen te willen continueren. In tleger te Vucht was dryemael brant ende branden veel hutten ende eenige huysen af, omdat de soldaten mits de coude alomme veel viers maeckten ende bij versuym den brant in heur hutten cregen. Tsavonts quam Sijn Ex^{cie} wederom te Vucht, daer hij tijdinge creech dat omtrent 1800 man te voet vanden viant deur Diest gepasseert waren, ende deur Vilvoorden 11 vanen ruyteren starck 500 peerden, ende Graef Frederick te Overpeelt was met noch ontrent 3^{m} man van verscheyden trouppen ende nieu gelicht volck. Snachts schoot men veel met gloeijende cogels in stadt, doch sonder brant te maken. Men approcheerde vast mette sappe aende Vuchtse sijde, ende aende Hintemse sijde begonst men een corps de garde op de grachte te maken om besijden dien in de gracht te mogen gaen ende de gaelderie te beginnen. In de stadt storten onder een vack muyrs doot 13 burgers daeraen werckende, ende een vrou werde daer dootgeschoten, ende sij ordonneerden dat elcx in sijn huysen gereet moste hebben eenige ketels om de gloijende cogels daerin te rollen eer d'selve brant quamen te maecken. Voor Oistende quam den brant in de schantse van Albertus ende in des Ertshertogen logement ende brande af so haestelijck dat men de meublen niet bergen en conde.

Den xiiij^{en} Novembris vroost weder aen. Vrouch quam een soldaet bij Sijn Ex^{cie} seggen, dat den viant te Overpeelt was ende naer Hees ende Liemde soude commen, dat se geen geschut bij heur hadden, maer dat men onder heur seide dat tgeschut van Maestricht soude commen. Sijn Ex^{cie} hadde al op t'eerste geluyt dat vanden viant quam buyten tquartier te Vucht eenige redouten doen beginnen om tquartier beter te bevrijden, maer soe hij nu dese tijdinge creech, laste hij noch meer redouten te maecken, ende die met een trenchee aen malcanderen te trecken om daer achter te mogen vechten. Die vande stadt verloren mer twee personen geschooten, cregen tijdinge in van ontset, ende siende de sappe aende Vuchtse sijde al vast naerderen, schooten van daege met veel stucken daerop, schooten eenige daerinne doot; twelcke twerck wat retardeerde, maer de anderen weder moet nemende, gingen evenwel voort. Aende sijde van Graef Willem werde de gaelderie aenbestedet te maken deur de grachte binnen 8 dagen voor 22^{c} gulden, ende snachts gingen de approchen tamelijck wel voort, maer den roup, die soe seer vanden viant was geweest bestondt daerinne, dat tot Helmont gecommen waren 1000 mannen van t'regement van Achicourt als uyte garnisonen van Hulst ende de

schantsen daer ontrent ende van ontrent Antwerpen onder tbeleit van Blijleven, Lieutenant Colonnel vanden selven Achicourt om te trachten in dese stadt te commen, die des avonts van daer uyttogen beleit ende geconvoijeert bij de gemutineerde ruyteren tot voorbij Dungen toe, ende namen soe den wech voorbij t'clooster te Eyckendonck, gelijck de voorgaende gedaen hadden om in stadt te commen. Op dien wech lagen twee cleyne redouten elcx van omtrent 30 mannen beset. Den ritmeester vander Wel hebbende tijdinge hiervan gecregen deur een ruyter, ende dat se naer Dungen quamen, ging tsavonts te 9 uyren Graef Willem daeraf verwittigen, dwelcke terstont ordre stelde in sijn quartier om de wachten te verswaren, maer vergat op den voors. wech te voorsien ofte meer volcx in de redouten te senden, waerdeur den viant min belets vont, ende quam omtrent 3 uyren des morgens aende redouten, ende sondt daertegen een parthije volcx als of hij de redouten wilde afloopen, waermede die van binnen verlet wesende, tooch hij voorbij, beleit bij Michel vander Starre ende noch een persoin uyte stadt, ende quam soe meest deur naer stadt toe. De ruyteren van Artur een stuck weegs van daer op de wacht wesende, quamen daernaer toe ende chargeerden de lesten, daeraf eenige soldaten uyte redouten gevallen gevangen cregen 2 lieutenanten ende ontrent 30 soldaten, weinich wert er dootgeslaegen. Men vernam naer dat van dese trouppe in de stadt gecommen waren tusschen de 8 ende 9^e^ mannen, veelen totten halse toe deur twater gepasseert eer se aen Sint Anthonis poorte conden commen, doch dien nacht liep onder ons de tijdinge dat wel de helft van heur terugge gedreven waeren. De ruyteren die heur geconvoijeert hadden, keerden wederom soe haest sij heur aen tleger gebracht hadden. Voor Ostende heeft den viant desen ende eenige volgende daegen seer geschoten ende insonderheyt den xvj^en^ snachts op veele schepen die uytliepen ende veele schaden leeden.

De Staten Generael maeckten staet om waert mogelijck Oisteynde te conserveren, voorderden seer de consenten ende om die soe hooch te doen dragen, dat se noch 6^m^ man van nieus mochten lichten tegen den toecoemende jare, om so tleger van Oisteynde te lichten ofte eenich ander wichtich exploict bij de hant te nemen, daerinne sij verhoopten dat de victorie van s' Hartogenbosch, indien sij die bequaemen, heur seer voorderen soude.

Den xv^en^ Novembris was schoin weder, noch al vriesende. Sijn Ex^cie^ hoirende dat den viant weder volck in stadt geworpen hadde, ende meinende dat veele waren belet in te commen, dede voor den dach opsitten

alle de ruyteren van sijn quartier die op de wacht niet en waren, ende marcheren 12 vendelen voetknechten naer Dongen toe, meinende den ontlopenen te crijgen, ende doen doot slaen, maer wijdt ende sijdt rijdende, en vonden niet dan 7 ofte 8 jongens ende een man ofte 9, die t'niet ontlopen waren, maer die niet en hadden konnen volgen, ende bemerckte doe ende hoirde oick vande gevangenen dat se alles mosten ingecommen wesen, omdat niemant terugge en was gekeert, ende consequentelijck dattet een groote faute was, dat men die plaetse niet beter en hadde beset op t'eerste advertissement, dewijle die vande stadt nu starck sullende wesen beswaerlijck sullen aen heur wallen laten commen ende met dit volck maken sullen dat elcx even opiniatre sal wesen om niet gesuspecteert te werden. Commende Sijn Ex^cie^ te Dungen vont een grooten houffslach van peerden ende de trac van tvoetvolck die hij volchde totte redouten voors., ende bevondt dat se gemarcheert waren over een rechte effen wech naer de stadt toe, daerinne hij den heelen dach seer becommert was, ende om denselven pas beter te doen sluyten. Snachts begonst men te Hinten tgat aende grachte deur te snijden, daer men mette gaelderie soude innegaen ende aende Vuchtse sijde hadde den viant buyten de grachte vande halve mane noch deurgesneden den dijck ende twater daerdeur laten loopen, aen welck gat desen nacht de sappe gebracht werde.

Den xvj^en^ Novembris wast noch schoen weder. Een Italiaen quam over, dwelcke seide dat de trouppe te nacht naer de stadt gemarcheert niet veel over de 800 mannen en was geweest (hoewel men tsedert verstaen heeft dat over de 800 ingecommen waren) ende dat se bij heur hadden wel 2^e^ peerden, twelcke mede niet wel gelooft en werde. Sijn Ex^cie^ was meest doende om op alle de advenuen wel te voorsien ende sijn redouten ende andere buytenwercken te doen verhaesten. Die vande stadt vielen vuyt op den wech van Deuteren, naemen daer eenige eetwaren naer den leger commende, oick twee cleyne stucxkens met 2 tonnen cruyts ende wel 30 tonnen biers. In stadt werde gequetst een Italiaens capiteyn Fr^co^ More genaemt. Snachts quamen in de stadt noch 3 capiteynen daerwerts gesonden, ende van buyten werde tgat in den dijck aende Vuchtse sijde gevult ende de sappe gebracht tot deur den slachboom aldaer, ende aende Hintemse sijde werde een bint vande gaelderie geset, dwelcke qualijck begonnen was midden deur de jocken vande brug, omdat die op 3 palen stonden ende niet alomme even wijt en waren.

Desen dach quamen in den Hage de brieven vanden Heere Vere ende van Meinaerts. voors., die geen cleine verslaegentheyt en maeckten.

Den xvij^en Novembris vroost uytermaten seer, waerom Sijn Ex^cie beginnende te apprehenderen de swaricheyt, die hem den vorst in de toevoert van sijn vivres soude mogen maecken, seer gestoort was, dat de approchen niet beter voort en gingen ende aldus getraineert werden. Nietemin omdat den viant snachts aende Vuchterpoort weinich schoot, mits sij heur geschut van daer wech getogen hadden, ging de sappe daer wat beter voort. De gaelderie te Hinten scheen mede wel te avanceren, ende die vande stadt dat siende, soncken een stuck heel laech in de muyr om daermede op de gaelderie te schieten. Anders ontfing Sijn Ex^cie brieven uyt Zeelant vanden heere vander Noot, hem excuserende op sijn sieckte, dat hij noch bij Sijn Ex^cie niet en was gecommen, ende schreef hem in t'corte sijn last, daermede hij uyte stadt Oisteynde gecommen was als boven verhaelt is, versouckende dat de veranderinge van tgarnisoen metten eerste mochte geschieden.

De Grave van Egmondt sijn schuldenaers met aenwijsinge op sijn goederen ter neder gestelt hebbende ende vande Staten met een nieu subsidie van gelde geassisteert wesende, is vuyten Hage vertogen om naer Engelant te gaen.

Den xviij^en Novembris wast soe seer gevroesen dat geene wagens meer deur commen konden naer Creveceur, tot dat Sijn Ex^cie t'ijs met gewelt dede breecken, twelcke geen cleyn bedencken in dat beleg en gaff. Aende Vuchtse sijde was den viant seer stille, maer op naernoen ten 4 uyren begonsten sij uyter stadt met 9 stucken op de approchen te schieten, ende vielen daernaer met ontrent 60 man uyt, cregen een sappeur gevangen, quetsten ende dooden eenige anderen ende oick soldaten, omdat de soldaten die in t'corps de garde daer ontrent waren, mits de groote vercleumtheyt vande coude geen goet devoir en deden, maer de anderen vande wacht aencommende, werden sij weder terug gedreven. In stadt werde een canonier dootgeschoten. Aende sijde van Hintem begonst den viant vrouch met sijn gesoncken geschut op de gaelderie te schieten, ende maeckten dat niemant daerinne wercken en konde, waerom Graef Willem in haeste een batterie dede maken besijden de gaelderie om in de grachte te mogen schieten ende meynden snachts 2 canons daerinne te doen planten, maer in t'aenbrengen viel d'een in een gat, daer men den heelen nacht genouch mede te doen hadde om die uyt te trecken, soedat de stucken ongeplant bleven. Anders was te Hinten in tquartier desen daqh eens ende des nachts tweemael brant, soedat veel hutten ende eenige huysen daer verbranden. Sijn Ex^cie was van meininge een aenval te doen doen op de

halve mane voor de Vuchtse poorte, maer omdattet dien nacht de wacht was vanden heere van Kessel, een nieu gesmeet Colonnel, die hij tstuck niet wel en vertroude, werde de sappe al willens wat geretardeert om sijn wacht te doen overgaen.

Snachts quam in de stadt over t'ijs den capiteyn Bervoets met noch een capiteyn om daer te handelen op de forme hoe men de stadt best soude mogen ontsetten.

Den xix^en Novembris vroost noch vuytermaten seer, soedat men alomme over t'ijs liep, twelcke geen cleine becommeringe en gaff, soe omdattet den wech opende om van alle canten in stadt te konnen commen soe dickmaels als sij souden willen op dese lange nachten, als omdat den wech ende toevoert vande vivres alle dagen meer benaut werde, soe verre, dat men van dage op moste doen bijten om naer Creveceur, daer alle de schepen lagen, te mogen commen, dan omdat de vorst soe vrouch int jaer quam, hoipte men altoos dat se nyet continueren en soude. Aende Vuchtse sijde dede men de sappe met twee armen van een scheyden ende daeraen seer arbeyden om aende halve mane te commen, daerop Sijn Ex^cie beraemde morgen vrouch een aenval te doen doen bij de capiteynen Calvart ende Anthoine Mahu, elcx met 60 mannen, omdat hij niet veel volcx en dorste hasarderen, dewijle sijn leger swack was, ende daertoe laste hij te nacht in de naeste ofte vj^e batterie te planten 2 heele, 2 halve ende 2 France canons om den aenval daermede te seconderen. Dese stucken werden snachts ingebracht, maer daer wesende en werde niet geraden gevonden die te ontdecken, omdat de batterie niet geacht en werde genouch gewapent ende bewaert te wesen. Anders brande snachts een huys te Vucht, daer veel officiers vande compagnien van Hohenloe, Solms, Tijmpel ende Wingaerden innelagen, ende noch een huys, daer een deel ruyteren van Sijn Ex^cie lagen, daeraf velen sadelen ende pistolen in den brant lieten. Aende Hintemse sijde brande desen dach t'halve clooster te Eyckendonck ende snachts werden in de batterie op de grachte aldaer geplant 2 heele canons om de gaelderie te defenderen ende favoriseren.

T'Oisteynde werde de gabionade op de oostgeule soe naer gebracht, dat men bestondt te vresen, dat se dat gat daermede geheel t'ongebruyck maecken souden. Dit werck gelijck meer anderen werde met lange rijs ende groote bosschen aen een gehecht, soe starck tsamen gevlochten met steenen daerin, dattet sincken ende tegen de cracht van twater staen conde. Echter quamen desen dach noch 5 schepen binnen Ostende met groot pericule.

Den xx^en^ Novembris vroost noch seer. Sijn Ex^cie^ ging vrouch naer de approchen op den Vuchtsen dijck om den aenval te doen doen, twelcke voor dach gedaen werde bij den capiteyn Calvaert van d'een sijde ende capiteyn Mahu aen d'andere sijde, maer ging seer lamelijck toe, ende de halve mane was oick soe hart ende glad om op te climmen, dat niet dan 4 ofte 5 personen daerop en quamen. Mahu werde gequetst alleer aende halve mane te commen. Calvaert quam soe hooch, dat hij met een pistole overschoot, ende de reste en conde niet opcommen. Den viant was starck in de halve mane ende keerde de onsen terstont aff, die daernaer weder afftogen, hebbende verloren een Frans edelman de l'Essart genaemt met 3 soldaten, ende Mahu, den Lieutenant van Calvaert, een Frans sergiant ende anderen gequetst, daerom Sijn Ex^cie^ de sappe liet voortsgaen om soe aende walle te commen ende die te mogen doen mineren. Anders werde desen dach aende Vuchtse sijde weinich geschooten, maer dapper aende Hintemse sijde om tgesoncken stuck te doen swijgen, daermede in stadt dootgeschoten werde 2 Spangiaerden. Desen nacht ging den capiteyn Bervoets weder over t'ijs uyter stadt om t'ontset te doen verhaesten met ordre hoe ende waer men best aen soude mogen commen. In den leger gingen de approchen tamelijck voort ende den brant quam weder in t'clooster te Eickendonck, daermede de reste van t'clooster afbrande.

Die Staten wel merckende tgevaer van tbeleg voor den Bosch, mits de continuatie vande vorst, ende achtende dat de reputatie van tlant daeran hing, beraemden alle tbootsvolck dat affgedanckt soude werden in' dienste te continueren ende te doen wapenen uytet magasijn, om die naer tleger te schicken ende opt ijs te gebruycken, achtende dselve daertoe seer bequam, twelcke naer om t'veranderen van resolutie vanden leger naergelaten werde.

Den xxj^en^ vroost noch vuytermaten seer in vougen dat men met seer groote becommeringe den toevoer van Creveceur creegh, daertoe men alle dagen twater van Deuteren af tot Vlijmen toe moste opbijten, twelcke seer veel bedencken in dat beleg bij de hoofden begonst te maken, te meer soe men tijdinge creegh dat voorseecker den viant hem tot Peer versamelde om dese plaetse te ontsetten, ende dat Graef Frederick niet alleen en handelde mette gemutineerden om dien tocht te helpen doen, maer oick ontboden hadde alle de ruyteren uytet overquartier Gelder ende soe veel voetvolcx als sij daer uyte garnisoenen derven mochten. Uyten leger werde altemet in ruine naer de huysen vande stadt ende de groote kercke geschoten. Anders gingen de approchen al voorts, ende mits de twe armen vande sappe gecommen waren tot aende grachte vande halve

mane werden d'selve aenbestedet elcx voor 400 gulden om met een gaelderie te brengen tot aende walle om de halve mane te mineren, daertoe de mineurs van dage wel ten propooste in tleger quamen. De aennemers van dese gaelderien deden desen nacht weinich om eenige cleine vuytvallen ende geluyt bij den viant gemaeckt. Aende Hintemse sijde bevonden sij desen dach dat se de gaelderie qualijck aengeslaegen hadden, omdat se verscheyden palen vande jocken vonden, die nu recht tegen heur werck aenquamen, daerom aldaer ontbooden werde den timmerman Mr. Ulke ende anderen die mede verstant van gaelderien te maken hadden, ende met derselver advys werde goetgevonden dat men tvoorgaende werck verlaten soude ende de gaelderien van nyeus beginnen ter sijden de jocken om recht vuyt te mogen wercken, waeraen de reste vanden dach ende de nacht aldaer gearbeit werde.

Den xxij^en^ Novembris vroost seer, twelcke hoe langer hoe meer becommeringe maeckte. Graef Willem siende dat alle tgene tot noch toe aende gaelderie aen sijn sijde gearbeit was meest te vergeefs was, ende dat thervatten van dien lang aen soude loopen alleer over de grachte te commen; item dat hij swack van volck in sijn quartier was, ende dat alle de wateren ende moerassen soe toe gevroesen waren, dat se alomme te peert ende te voet overdroegen in vougen dat niet alleen te bevresen was, dat hij voortsaen qualijck toevoer van vivres soude konnen krijgen, maer oick dat den viant soude mogen aencommen ende hem afsnijden van tquartier van Sijn Ex^cie^ ende alsoe in de uyterste extremiteyt brengen, ofte ten minsten dat den viant soe veel volcxs in stadt soude konnen werpen, dat men daerop nyet en soude connen voorderen, maer met dit beleg de naestgelegen landen meer schade als voordeel soude doen, mits sij dan alderhande starcke aenslaegen uit dese stadt soude hebben te wachten, is van dage bij Sijn Ex^cie^ gecommen, heeft denselven alle de voors. swaricheiden gemoveert ende sonderlings dat geen apparentie en was, dat men noch in langhe aen de stadts wallen soude konnen commen ende dat daerentusschen den vorst tleger in alderhande swaricheyt soude konnen brengen. Sijn Ex^cie^ hadde alle de swaricheiden seer wel geapprehendeert ende sonderlings beginnen te pondereren tsedert hij verstaen hadde de versamelinge vanden viant, dan hoipende dattet wederom beginnen soude te doeijen, omdattet noch soe vrouch in tjaer was, en wilde hij tottet opbreecken vanden leger, daerop Graef Willem seer aendrong, niet verstaen, maer seide den tijt noch te willen innesien ende wat contenantie den viant soude willen houden. De swaricheden vanden leger werden seer vermeerdert deur de cleine couragie vant crijsvolck, die op de wacht van

coude vercleumt wesende, geen lust en hadden om te vechten nochte om te wercken, daerdeur des naernoens aende Vuchtse sijde bijquam. dat 6 ofte 7 man vanden viant met een resolutie uytcommende, niet alleen de werckers vande gaelderie ende sappe verdreven, maer oick opte vlucht brachten een corps de garde van 40 mannen vande Duytsen daerbij leggende, hoewel d'selve den moet hervattende ende bij anderen gesecondeert terstondt den viant weder afdreven, die met heur gevangen in de stadt brachten een Engelsman. Sijn Ex^cie was daerom soe gestoort, dat hij eenige wilde doen hangen, maer de officiers (mogelijck alsoe schuldich als de soldaten) excuseerden tstuck op de groote coude ende meinden voortsaen beter toe te doen sien. Desen dach vertogen uyten leger de Raetsheeren Brunings ende Weres.eyn, ende in tleger werde uyt Hollant gebracht 25^m ℒ totte extraordinaris lasten ende 25^m ℒ tot betaelinge vande Engelsen ende ongerepartieerden tot laste van Hollant gedestineert. De Gecommitteerde vanden Raet van State merckende dat tspel soude willen qualijck affloopen, bleven leggen op Creveceur sonder oit in tleger gelogeert te hebben ofte heur daer te vertrouwen.

Den xxiij^en Novembris vroost noch uytermaten seer. Die vande stadt waren tamelijck stille tot op den naernoen, ende doen vielen sij wel met 100 man aende Vuchtse sijde uyt, meinende de saken daer te vinden als gisteren, maer daer was beter ordre gestelt, soe dat niemant uytet corps de guarde opweeck maer staen bleven ende heur resisteerden, daerom sij seer haestich wederom mosten wijcken naer heur halve mane, latende 2 ofte 3 doden vande heuren leggen, ende niet hebbende gedaen als een sappeur doot te slaen ende cregen een mineur gevangen, die heur adverteerde, dat men daer gereetschap maeckte om te mineren. Geduyrende desen uytval werde dapper van beiden sijden geschoten, waerdeur eenighe vande vuytgevallene van heur eigen geschut gequetst werden. Snachts arbeide men tamelijck aende sappe ende gaelderien aldaer, ende men hoorde den viant ettelijcke malen groot rumoer maken, maer hij en quam niet uyt. Desen dach quam bij Sijn Ex^cie een ruyter, seggende metten viant een stuck weechs gemarcheert te hebben, ende dat den xviij^en verscheiden trouppen gecommen waren van Loven op Diest, ende dat hij den viant daer hadde gelaten; dat een partije te Peer lach, ende dat se onder heur seiden dat se den Ertshertoge verwachten, die selffs bij heur commen soude. Tselve werde van andere oirden mede geconfirmeert, dat den Ertshertoge van Oisteynde afgecommen was ende selffs bij de trouppen soude commen tot dit ontset, hoewel des onwarachtich was. Aende z.jde van

Hinten hadde den viant weder een stuck gesoneken recht tegen de gaelderie aen, ende schoot daermede soe seer, dat hij alle twerck ontramponeerde, waerom Sijn Ex^cie^ den contrerolleur vande wercken derwerts soudt om de gaelderie van nieus te doen besteden, schootvrij tegen de canon, dan Graef Willem en stonden alle die saken niet aen ende bleeff evenseer aendrijvende dat men met beter redenen tleger soude opbreecken als langer houden, daerom hij op morgen weder bij Sijn Ex^cie^ wilde commen, hebbende doen versoucken de gecommitteerden vanden raedt daer mede te commen.

Ontrent dese tijt waren tot Rotterdam gebracht 48 Duynkerckers gekregen in een schip bij capiteyn Moy Lambert, die alles opgehangen werden vuytgeseyt eenige jongens die te cleyn geacht werden om te hangen.

Den xxiiij^en^ Novembris vroost noch uytermaten seer. Graef Willem quam heel vrouch bij Sijn Ex^cie^ noch remonstreren dvoors. swaricheiden, die hij seide dat alle daegen vermeerderden, daer doch geen apparentie en was dat men aen d'een ofte aen d'andere sijden in lange noch aende walle soude connen commen ende drong daerom evenseer aen tottet breecken vanden leger. Sijn Ex^cie^ hadde altoos verhoipt veranderinge van weder mette nieuwe mane, maer siende dat desen dach tegen de nieuwe mane geen veranderinge en viel, ende meer ende meer hoirende vande vergaderinge vanden viant, daer men seide dat den Ertshertoge selffs bij was, oick hoirende dattet ijs heel starck bestont te gaen in de revieren, soe dat apperentie gaff dattet soude mogen commen te steecken, ende dat dan alle de landen alomme bloot soude leggen ende schrick van inval crijgen, dat hem oick geen toevoert meer soude connen gedaen werden ende in allen gevalle dat hij niet en soude connen beletten of den viant soude in stadt altoos connen commen ende dan middel vinden om sijn leger te separeren; dat hij oick niet en sach hoe voortsaen sijn geschut te sullen connen affbrengen, ende dat tegen alle dien geen raet en was als den viant tegen te trecken ende te slaen, ofte tleger in tijts te breecken eer den viant meer volcx in stadt wierp, heeft ten laesten besloten tleger te breecken ende op morgen alle tgeschut uyt Graef Willems quartier te doen brengen naer Crevecœur ende tselve daertoe te nacht vande stadt te doen affhalen, dat dan Graef Willem overmorgen met sijn heele leger te Vucht soude commen, om dan tsamen naer Heusden af te trecken, ende stelde sulcx ordre dat alle de treckpeerden noch van avont naer Hinten gebracht werden. Dese resolutie werde aldus bij Sijn Ex^cie^ genomen, terwijle die van Hollant, die heur desen broek niet geern en hadden laten ontsitten,

doende waren om 3ᵐ bootsgesellen, commende vande oirlochschepen, die men afdanckte, in dienste te houden ende naer den leger te doen gaen als voorseit is, ende voorts in de steden noch deden aennemen 2ᵐ mannen om in de garnisoen te werpen ende den soldaten daertegen in tleger te doen gaen, ende om te voorsien opt stuck vanden toevoert van vivres ordre gegeven hadden om aen te nemen jᵐ sleden om den toevoer te doen, daermede sij gemeint hadden alle de swaricheiden te connen remedieren; ende hoewel Sijn Ex^{cie} ten delen desen wiste, vont hij evenwel goet om de andere redenen liever den tijt te wijcken als fortune van meerder swaricheyt te loopen, doch altoes met de reserve soe het quame te doeijen voor tvertreck, dat hij dan blijven ende niet opbreecken en soude, ende daerom liet hij evenseer tegen de halve mane wercken om de gaelderien daer te maecken ende aende mine te mogen commen. Tsavonts werde alle tgeschut te Hinten vande stadt afgehaelt, ende te Vucht was dien dach in tquartier van Dort drijmael brant, ende noch eens op de Petler. Grobbendonck, Gouverneur binnen de stadt, wandelende metten raetsheer Bardoul op de walle, werden desen dach beyde gequetst, ende en konde niet anders oirdelen off ten geschiede heur van sijn eigen volck, die onverdachtelijck schooten. T'Oistende schoot den viant desen dach so veel ende so seer als oyt te vooren, ende die van binnen en swegen niet.

Den xxvᵉⁿ Novembris vroost noch seer. Te Hinten was men doende om tgeschut aff te brengen naer Engelen daer de ponten lagen, ende op naernoen dede Sijn Ex^{cie} de heele Diesse bijten van Engelen aff tot Creveceur toe, daermede de ponten snachts aen Creveceur quamen. Anders werde uytet quartier van Graef Willem, ende oick van Vucht seer veel ammunitie ende bagagie naer Creveceur gebracht om op tvertreck min verladen te wesen. De gaelderien aende Vuchtse sijde werden desen dach aende walle gebracht, waerom Sijn Ex^{cie} noch desen nacht de mine in de halve mane dede beginnen, ende evenwel op den avont van daer af halen 4 canons om mede te moegen doen wech brengen. Snachts brande alle t'Scholse quartier te Hinten, in vougen dat Graef Willem selffs sijn logement most ruymen, vresende voor den brant, hoewel tselve noch beschut werde. Vanden viant quamen alle uyren meer tijdingen dat hij naer Eyndhoven toe scheen te commen, so men seide met 3ᵐ peerden, 8ᵐ man te voet ende 2ᵐ nieu gelicht volck, daeraf Sijn Ex^{cie} anders geen vrese en hadde, dan dat se soe veel volcx in de stadt souden werpen, dat se deselve souden vermeesteren ende dat hij daermede alle sijne frontieren in meerder gevaer van surprinse soude brengen.

Den xxvj^en^ Novembris vroost noch uytermaten seer. Sijn Ex^cie^ dede de 4 affgehaelde canons met veel amunitie ende bagagie naer Creveceur brengen, daertoe men t'ijs moste breecken tot Vlijmen toe, wesende den wech soe quaet te rijden, dat wel 40 wagens onder wege braecken, ende onder dien veele met cogels geladen, die in de wech bleven staen, doch naer affgebracht werden met eenige boerenwagens van Vlijmen. Ende omdat den wech soe seer quaet om gebruycken was, ende Sijn Ex^cie^ sach dat niet mogelijck en was alle de amunitie af te brengen, heeft hij last gegeven alle de cordewagens, palisaden tot 30^m^, delen, swalpen, balcken, horde ende andere houtwercke mette schuppen, spaden, bijlen ende anders, dat men niet en soude konnen affbrengen, te branden, over welcke materialen desen helen dach ende volgende nacht bijnaest gebrant werde, behalven dat noch veel cogels in slooten gewierpen worden, die men mede niet en conste affbrengen. Die vande stadt siende de groote becommertheyt vanden wech van Creveceur vielen over t'ijs met eenich volck uyt, sloegen een voerman doot, maer werden terstont soe gevolcht bij eenighe onse ruyteren, dat se afwijcken mosten. Sijn Ex^cie^ was den heelen dach meest doende om ordre op tvertreck vanden leger te stellen, ende vresende dat de overcomtste te Worcum seer periculeus soude vallen, vont goet dat Graef Willem naer Vucht niet commen en soude, maer desen dach noch blijven leggen, ende morgen vrouch met alle sijn trouppen opbreecken ende gaen naer Creveceur, daer hij een brug van eindelinge ponten liet maecken om bequamelijck over te commen. Oick liet sijn Ex^cie^ de bruggen over de Ade ende Dommele gemaeckt opbreecken om de schuyten naer Creveceur te doen brengen, dede snachts mede affhalen alle tgeschut aende Vuchtse sijde, daermede hij dien dach nooh veel hadde doen schieten ende tselve gereet maken op blockwagens om aff te brengen, ende voorts lasten morgen vrouch te vertrecken naer Heusden, doch liet evenwel de mine voortsgaen, ende op den avont de kelder maken ende daerinne leggen 2^m^ ℔ cruyts om morgen vrouch voor tvertreck de halve mane te doen springen ende heur te thoinen dat hij meester daeraf ware als hij wilde. Desen dach creegh hij wederom tijdinge dat den Ertshertoghe selve bij de troupen was, ende gisteren te Diest was geweest, ende dat se van Mechelen eenich geschut te water hadden willen brengen naer Diest, maer mits den vorst niet hadden konnen doen, ende sulcx tselve weder te lande hadden moeten doen brengen, ende soe voortshalen, twelcke hen wat getardeert hadde. Dit werde soe vast geseit, dat Sijn Ex^cie^ tselve gelooffde, hoewel onwarachtich was dat den Ertshertoge bij de trouppen was.

In de stadt storven van heur quetsure den raedsheer Bardoul ende den capiteyn More ende cregen inne brieven vanden Ertshertoghe, houdende van heur ontset ende dat hij tot betalinge van heur crijsvolck sont 12ᵐ ℒ.

Desen dach quamen de Staten van Hollant bij een om te resolveren op de consenten voor den toecoemende jare, ende de middelen van d'selve te vinden, ende op tstuck van justitie als tmaecken van een president ende raden tot vorderinge van dien. In tstuck van consenteren van alle de petitien vanden Raede van State en werde naer gewoente geen swaricheyt gemaeckt, maer op de middelen om dselve consenten te vinden, viel alle de swaricheyt, daeraf alleenlijck ingewillicht werde alle de middelen in treyn wesende. Behalven truytergelt ende schougelt werde noch ingewillicht over de steden ende platten landen 600ᵐ ℒ te vinden bij quotisatie. Op den impost vande innecoemende goederen en conste niet eyntelijck geresolveert werden om trefuys dat die van Zeelant deden van dat middel mede inne te willigen. Daer was noch voorgeslagen een ordre om alle huysgesinnen voor een jaer te schatten in den impost vant sout, al advenant de menschen ende coebeesten die se souden hebben, maer dat en werde oick niet afgedaen, gelijck mede niet van 24 ʃʃ op elcke tonne biers ten tappe uyte tresorien vande steden ende veel andere middelen. Op tstuck vande justitie, noempden sij 9 personen om daeruyt te kiesen 3 raden in den provincialen hove, maer op de presidentschappen en werde niet gedaen, omdat die van Zeelant niet en quamen. Anders aldaer clachte gedaen wesende, dat soe in Hollant als anders seer groote menichte van schellingen geslagen werden, die intrinsijck een vierde paert vande weerde verloren ende anders een groote menichte van quaet gelt ging, ende dat men meinden dat bij alle de munten in de Vereenichde Nederlanden wel geslagen waren voor de 3ᶜᵐ ℒ aen schellingen, werde daer goet gevonden dat men bij placcaet verbieden soude alle schellingen buyten Hollant ende WestVrieslant gemaeckt met alle cleinder gelt mede, ende dat men mede verbieden soude den gecontrefeiten Philipsdaelder van Spangien, ende den silveren gulden van 28 st. van Vrieslant. Den muntmeester van Hollant werde mede gehoirt op tstuck vande schellingen, die bekende ettelicke hondert duysent ponden in schellingen verandert te hebben, hoewel sijn last mer en was geweest van 60ᵐ ℒ, dan omdat sulcx bij eenigen toegestaen was om te favoriseren den ambassadeur van Vranckrijck, die ginder silver gelt dede opwisselen ende hier in schellingen verslaen om den 25ᵉⁿ penning daerop te prouffyteren, werde des alles seer slechtelijck geglist ende de dachvaert scheide den xxᵉⁿ Decembris.

Den xxvij^en^ Novembris vroost uytermaten seer. Vrouch dede Sijn Ex^cie^ eenige valsche aenloopen op de halve mane voor de Vuchtse poorte doen, maer men merckte terstont dat den viant meest daeruyt was, doch omdat tvertreck geschiede, dede men evenwel de mine springen, die de heele halve mane opsloech ende bleeff soe leggen sonder dat yemant van buyten ofte van binnen daerinne quam, tot dat de wacht alsomme aftooch ende de stadt verliet. Mettet kriecken vanden dach togen de legers van beiden sijden vande stadt op. Graef Willem ging met de Vriesen ende Schotten ende de ruyteren naer Creveceur, ende passeerden daer de Maese, lastende tvolck alles te gaen naer Bommel om daer te passeren, ende hij quam selffs op den avont tot Heusden om bij Sijn Ex^cie^ te wesen. In t'optrecken branden de soldaten alle heure hutten, daerdeur eenige huysen mede in brant quamen. Oick quam den brant bij ongeval in de kercke. Tot Orten werde de kercke mede verbrant sonder dat men wiste ofte bij ongeval ofte moetwille geschiede. Tregement vande Zeeuwen quam heel vrouch naer Vucht, daer Sijn Ex^cie^ mede optooch met alle den leger naer de heide, doende een deel ruyteren met Graef Lodewijck houden voor de Vuchtse poorte tegen t'uytcommen van die van binnen, tot dat alle tleger wech was, dwelcke doen mede volchde. Hij hadde Giselaer gelast op Deuteren te blijven tot dat Graef Lodewijck mette ruyteren te Vlijmen soude commen, maer omdat die vande stadt met 2 partijen al aen sijn schansken waren geweest, ende scheenen met meerder macht te willen commen, tooch hij ontrent de middach uyt, ende nam den wech naer Vliemen, ende soe, ende om de voors. redenen, brack theele leger voor den Bosch op, daert nu 26 dagen gelegen ende seer veel wercken gemaeckt hadde [1] Die vande stadt schooten seer op den aftocht naer de wacht in de approchen, doch met weinich vruchts. Tleger tooch alsoe alles tot op de heide, daer Sijn Ex^cie^ die in slachordre brachte ende hielt, tot dat sijn cariage meest voorheen naer Heusden ware, ende datter niemant meer en volchde, ende tooch doen mettet crijsvolck langes den Cuyckenhouck heen mede naer Heusden ende scheyden heur aldus. Alle de Brabantsche ruyteren reden naer Bredae ende de regementen van Zeelant, vande Walen ende van Dort togen metten Heere van Tijmpel naer de Langestraete; de reste van tvoetvolck tooch met Sijn Ex^cie^ naer Heusden,

[1] Volgens den staat door den controleur der legerwerken den 20^en^ November 1601 aan de Staten Generaal overgeleverd waren in de 19 dagen, dat het beleg van 's Hertogenbosch geduurd had, 39,803 gl. 13 st. voor het opwerpen van aardewerken uitgegeven. (Lias loopende, 1601).

ende voorts terstont deur naer Woudrechem. De resterende overrijnse ruyteren togen met Graeff Lodewijck achter den Cuycksenhouck omme naer Vlijemen ende Creveceur toe, om in de Bommelerweert te commen, ende Sijn Ex^{cie} bleeff dien dach selffs tot Heusden, van waer hij sondt naer Woudrechem om te weten wat middel daer was om over de Wale te commen, daerinne groote swaricheyt was, om de meniohte vant tijs dat in de reviere dreeff.

Ende alsoo liep ongeluckelijck aff dese belegeringe vanden Bosch, omdat d'selve naer veeler oirdeel te laet int jaer voorgenomen was, maer dat men dubbel over daertoe tijt gehadt hadde ende versuympt tot grote schade vanden staet vande landen op soe loosen pretext als verhaelt is; want indien men de plaetse terstont naer de veroveringe van Rijnberck aengetast hadde, doen tgarnisoen t'Oosteinde noch versch ende starck was, ende eer de legers daer soe swaer geretrancheert waeren, soude den viant dese stadt ofte Oisteinde hebben moeten abandonneren, maer nu men dit soe laet bij de hant nam, conden de beleggers van Oisteynde nu wel beschantst wesende, volck tot dit secours derven, ende aende andere sijde claechden die van Oisteynde ten waere men henl. secoureerde ende ververschte van volck, dat se verlooren gingen, ende men en conde heur niet ververschen tleger te velde blijvende, soe dat dit opbreecken voor de saecke van Oisteynde noch goet dede. Eenige van Sijn Ex^{cie} volck lieten te Vucht geschreven non ducis obsesseæ servavit moenia Silvæ Alberti gladius, frigida sed glacies.

Desen dach quamen t'Oistende in twee schepen met visch met groot gevaer.

Den xxviij^{en} Novembris vroost noch vuytermaten seer. Sijn Ex^{cie} vertoech met alle sijn treyn voornoen van Heusden naer Worcum om daer selffs opt veer te wesen ende te sien hoe hij best soude connen overcommen, ende dede alle de wagens ende treckpeerden mede derwerts volgen, maer daer commende was t'ijs beginnen te steecken, soe dat hij daer beclemt werde ende niet overcommen en konde. Vele vande ruyteren op gisteren naer Creveceur gereden en hadde mede niet konnen overcommen, omdat t'ijs de pontbrug gebroocken hadde, die daerom van dage naer Hemert quamen, ende daer de Mase passeerden [1], maer wesende in Bommelerweert

---

[1] „Het Friessche regiment, treckende bij Crevecoeur ouer de Maes, mosten ene gehele wintersche nacht onder den blaeuuen hemel logieren, waerouer enige doot gefroren, andere verclemt sijn.” (F. van Verwen, Gedenckweerdyge geschiedenissen, bl. 117).

mosten alles daer blijven, omdat geen middel ter werelt en was om over de Wale te commen. Desen dach schoten die van Oostende seer ter eeren ven Elisabet Coninginne van Engelant, ende die van tleger niet min ter eeren van Ertshertoginne Elisabeth.

Den xxix^{en} Novembris vroost noch uytermaten seer, waerom Sijn Ex^{cie} tot Worcum niet wel overcommen conde. Nietemin tegen den middach liepen eenige schippers met plancken over t'ijs, ende beleit hebbende de quaetste passen met plancken, liep een groote menichte van volck te voet over tijs om naer Gorinchem te commen, ende des naernoens ontrent 3 uyren ging Syn Ex^{cie} met sijn heele hoff mede over, ende quam tsavonts tot Gorinchem. Alle de ruyteren mosten noch in de Bommelerweert blijven ende alle de wagens ende treckpeerden tot Woudrichem. Tleger vanden viant willende nu den braven maecken, dewijle Sijn Ex^{cie} vertogen was, is desen avont gecommen tot Oirschot, starck ontrent 8^{m} man te peert ende te voet onder tbeleit van Graef Frederick vanden Berge, dwelcke met eenige ruyteren vooruyt rijdende, desen avont binnen Shartogenbosch quam. Eenige boeren van Vlijmen dit hoirende, ende niet wel wetende wat er gaens was, quamen tsavonts voor de poorte van Heusden roupen dat den Ertshertoge binnen den Bosch was gecommen, ende dat theele leger te Boxtel lach ende naer de Langestraete wilde commen, daerom den Gouverneur van Heusden terstont 3 schoten dede doen, ende vieren op den toorn om de naeste garnisoenen te waerschouwen op haer hoede te wesen. Hij schreeff aen Graef Lodewijck in de Bommelerweert dat se voor heur moste sien, ende adverteerde hieraff Sijn Ex^{cie} Ontrent dese tijt regeerde t'Oistende een scharpe sieckte, daeraf de menschen in eenen dach gesont ende doot waeren.

Desen dach sterff in den Hage den President vanden Hogen Rade Johan van Banchem, een seer geleert ende expert man.

Den xxx^{en} Novembris vriestet noch seer. Tot Heusden quamen verscheiden persoenen uyten Bosch ende vuyt des viants leger. Die vanden Bosch seiden dat Graef Frederick gisteren daer binnen gecommen was sonder ander volck als van sijn huys, ende dat de burgeren in stadt geduyrende tbeleg seer verschrickt waren geweest, in vougen dat niet en scheen dat se lange tegen gehouden souden hebben, indien sij geen volck van buyten ingekregen hadden, dat se in de twee reisen over de 1300 man in stadt hadden gekregen, ende dat se seer verblijt waren geweest doen tbeleg opbrack. Die uytet leger quamen seiden dat tleger starck was te peert ende te voet ontrent 8^{m} man; dat se gisteren tot Oirschot waren gecom-

men, ende uytgaven dat se van dage commen soude tot Tilburch ende Hilvarenbeeck, dat Graef Frederick alleen over heur commandeerde, ende dat se seiden te sullen gaen naer Creveceur om de schepen daer aen brant te steecken. Hieraf adverteerde den Gouverneur van Heusden Sijn Ex^cie^ ende die van Creveceur, maer die van Creveceur sulcx mede gehoort hebbende stelde van dage ordre om alle de grachten open te bijten ende de schepen sulcx in haer grachten te leggen, dat men daer buyten omme mochte bijten om de aencomptste te beter te beletten. Desen dach was t'ijs soe vast gesteecken voor Woudrechem, dat men daer overbracht ende dede marcheren alle de wagenen ende treckpeerden met eenige ruyteren die tot Woudrichem waren. Sijn Ex^cie^ verstaende dat den viant soe naer was, ende niet wetende wat hij soude mogen willen aengrijpen, dede contremanderen ende in de Tielereweert blijven alle tvolck tot Bommel overgetogen ende weder naer Gorichem keeren verscheiden compagnien naer Hollant gesonden, stelde mede ordre om de Lingen tot Asperen toe ende de Wale van Gorichem af tot Dordrecht toe te bijten ende besloot selffs tot Gorichem te blijven tot dat de vorst soude cesseren ofte den viant wechtrecken. Hij dede naerder besetten de Muggeschantse in tlant van Altena, daer hij verstont maer 17 mannen in te wesen, ende dede alomme tegen den inval ten besten versien.

Omtrent dese tijt verstont men dat in Engelant tparlament van Staten vergadert was geweest op de saecke van Irlant ende op de comtste vande Spangiaerden aldaer onder tbeleit vanden Mestro del Campo Don Juan de Laquila, die ingenomen hadde de stadt ende haven van Quinsale, ende voor op de haven een fort beginnen te maecken, ende dat se tot dien crijgh ende om de Spangiaerden uyt Irlant te verdrijven ende de landen vande crone van Engelant te mogen beschermen, geconsenteert ende ingewillicht hadden vier schattingen ende acht vijfthienen, soe sij dat noemen, te betaelen in 3½ jaeren ende die geestimeert waren wel te beloopen 1100^m^ £ steerlings ofte elff milionen gulden boven alle ordinaris schattingen, wesende soe groote somme dat noit Coning van Engelant gelijck consent van sijn onderdanen hadde konnen verkrijgen. Tot dit consenteren hielp veel de groote affectie die elcx tot de Coninginne droech, ende de apprehensie die elcx hadde dat den Spangiart heur deur Irlant soude trachten in meerder oirlogen te brengen, sonderlings soe d'voors. don Juan de Laquila bij open patente hadde uytgegeven dat de Coninginne geen recht tot dat, nochte andere haere landen en hadde als daervan bij verscheiden pausen (dit tot sulcx de macht gegeven is) gepriveert wesende

ende heur onderdanen van heur subjectie ontsloegen, ende dat hij bij den Paus ende Coning van Spangien daer gesonden was om den Catholijcken in de vridom vande Roomsche religie te beschermen tegen de tyrannie vande Engelsen, vermanende daerom alle de onderdanen van Irlant heur tot hem te begeven, ende dreigende mette doot dengeenen diet met de Engelsen souden houden, volgende tplaccaet hiervooren geinsereert. Oick hielp mede tot dese resolutie dat de Engelsen in een rencontre d'overhant tegen een deel nieu Spangiaerden hadden gehadt, daerom veelen meynden, dat men mer een starck leger daer behoufde te senden om de Spangiaerden teffens te verdrijven. De Staten hadden mits dit groote consent veresegen afdoeninge van eenige monopolesche neringe, van dat niemant stijfsel, sout, asijn ende diergelijcke en soude mogen maecken als met consent van eenighe die Coninckhijcke octroijen daertoe hadden. Indien de oirlogen daer te degen willen wackeren, dat mocht ons hier te landen oick verlichtinge geven, omdat den Spangiaert dan alle sijn macht derwerts soude mogen commen te bekeeren.

ANDERE GESCHIEDENISSEN.

Den j^en^ Decembris vroost noch seer. Sijn Ex^cie^ was noch tot Gorichem stille, verwachtende op tgeene den viant soude willen voornemen. Men hoorde anders dat die van Duynkercken wederom eenighe dogvaerders ende vischers van Zircxzee in de zee hadden genomen ende tvolck heel hart tracteerden.

Tot Oistende werde gevangen gebracht een vendrech vanden viant ende over hem gevonden in Spaens een gescrift tot muterie tenderende.

Den ij^en^ Decembris vriestet seer, daerom Sijn Ex^cie^ noch tot Gorichem stille bleeff. Graef Frederick die binnen Shartogenbosch gecommen was heeft soe veel getracteert met die vande stadt, dat se bewillicht hebben inne te nemen t'regement vanden Heere van Achicourt, starck 800 mannen, mits dat t'selve niet versterckt en souden werden, ende daermede heeft Graef Frederick weder uyte stadt genomen alle tvolck, geduyrende de belegeringe daer binnen gecommen. Vele meynden dat den viant nu wel meester vande stadt souden worden, omdat hij mettertijt ende onderhandt dat regement soe starck soude konnen maecken alst hem believen

soude, ende consequentelijck dattet voortaen dese landen veel schaden soude, dat se de be'egeringe daervoor hadden gemaeckt ende heur daermede gedrongen dit volck in te nemen, mette twelcke sij voortaen starcker aenslagen op de naest gelegen frontieren souden konnen maken, maer tgeene om beters wille ende met goede hoipe geschiet, moet oick ten besten geduydet werden. Voor Oistende schoot den viant seer omdattet St. Andries dach was.

Den iij^en^ Decembris vroost noch seer. Sijn Ex^tie^ bleeff noch tot Gorichem leggen, ende Graef Frederick vertooch weder uyten Bosch ende dede alle sijn volck mede vertrecken ende den wech nemen naer tlant van Luyck ende so tseheen nae Maestricht toe.

Ontrent dese tijt creeg men tijdinge dat eenen Baronius, neeff vanden cardinael, als legaet van confrerie van Tonon gesonden was naer Spaengien om te doen voornemen een croysade tegen de ketters, dwelcke gecommen wesende in Savoyen ende tegen eenighe vrienden wat ontdeckt hebbende van sijn last, ende dat die was om onder dexel van te becommen voorderinge ende approbatie van heur nieuwe confrerie, alle princen ende potentaten in ligue te brengen tegen die vande religie ofte ketters, om deselve alsoo in alle landen tegelijck opt lijff te vallen ende daerover in misvertrouwen gecommen, sijn legatie was ontlopen, ende om hem te salveren gevlucht was naer den Heere van Desdiguiers, alwaer hij hadde bestaen in tlichte te brengen alle de bedriegelijcke ende lelijcke practijcken vanden Paus ende dese confrerie ende wat hun meininge was met dese croisade te doen, ende hoeveel, wie ende wat heeren tot dese ligue geconsenteert ende geteyckent hadden, daermede hij apparentelijck veele heeren de ogen mogelijck sal openen om op hun doen te letten, dewijle hij in Vranckrijck ende voorts in Duytslant veele van dese groote meneen aengaff, ende soe men seyde naer dese landen ende Engelant meinde te commen om overal te ontdecken hun beleit ende steunsel, ende hoe gevaerlijck tselve alle princen, heeren ende gemeenten was. Dese confrerie ofte collegie was onlangs te Tonon in Savoyen op de lacq bij Geneve opgericht tot bekeringe vande ketters, geconfirmeert met bulle vanden Paus Clement de achtste vanden 9 September 1599, genaemt t'collegie van ons lieve vrouwe van seven ween, ende bestonden aldus vuyt te schieten haere pijlen om d'selve ween over de menschen des arbodems te brengen, achtende soe een generale overvallinge van alle de ketters seeckerder dan den wech missioni tot bekeringe ofte vanden pias fraudes om d'selve alleenskens te verstricken.

Ontrent dese tijt ontfing men brieven vanden Agent Aerssens, houdende verscheyden discourssen, ende onder anderen dat de Staten heur wel mochten passeren van een legatie in Vranckrijck te senden, omdat dselve voor dese tijt niet seer aengenaem en soude wesen. Sommigen meynden dat dit goet was, ende dat den Coning mogelijck yet voor hadde dat suspecter soude wesen als onse gesanten daer souden hebben geweest, ende dattet in allen gevalle de landen ontheffen soude van veele costen; andere meinden dat Aerssens dit schreeff om daer alleen tbeleit te hebben van tgene tegenwoordich verhandelt worde. Hij claechde seer over de benautheyt van gelde in dat land, ende dat hij daerom tot noch toe geen toesegginge en hadde connen crijgen van rembourseroent voor het toecoemende jaer.

Den iiij[en] Decembris vroost seer, daerom Sijn Ex[cie] noch tot Gorinchem stille bleeff, omdat hij noch geen seeckere tijdinge en hadde van tvolle vertreck vanden viant [1].

In tleger voor Oisteynde was in dese vorst seer weynich gedaen, omdat den viant hem daer meest stille hielt; de batterie op de oostgeule was volmaeckt, maer noch niet met loopgraven ofte anders naer de duynen aengetogen, maer den viant hadde evenwel daerin dry stucken geschuts geplant, ende daermede begonnen te schieten, niettegenstaende wat devoir daerop was gedaen om twerck te beletten, ende alle de tempeesten die waren gevallen, waerom de heere Vere recht over dit werck een starcke

---

[1] Er was op dat oogenblik bij de felle vorst, die de rivieren begaanbaar maakte, niet alleen vrees dat de vijand daarvan tot eenigen aanslag gebruik zou maken; maar van verscheiden kanten kwamen berigten in, waaruit bleek dat hij werkelijk het voornemen daartoe koesterde. Den 3[en] December meldden de gedeputeerden van den Raad van State in een brief aan de Staten Generaal, dat de Prins het leger had verdeeld in onderscheidene garnizoenen, en »op alles ordre gestelt, indien den vijandt wat mochte attenteren, omme hem datelijck het hooft te bieden«. Uit de gedetailleerde emplacementstaat, bij dien brief gevoegd, blijkt evenwel dat men daarbij alleen op het oog had, een inval op het zuiderfrontier af te weren. Den volgenden dag evenwel kwamen er berigten, dat de vijand over Endhoven naar Wetten en Gerwen, dus in eene noordoostelijke rigting was opgetrokken en eene groote hoeveelheid ijssporen en ander gereedschap met zich voerde. (Brief van Maurits aan de St. Gen. van den 4[en] Dec. 1601), en zoo als de gedeputeerden dien dag schreven, »begost te marcheren naer het landt van Ravesteyn, waerdeur alsoo Sijn Ex[cie] beducht, dat sij eenige surprinse soude maecken op de frontieren, als Zutphen, Deutichem ende Doesborgh etc., die met ghans geringe garnisoenen ende sonder commandeurs beset sijn«. In allerijl werden daarom negen compagniën naar Bredevoort, Grol, Zutphen, Doesburg, 's Gravenweert en Deutichem gezonden, en de noodige maatregelen getroffen om het leger ten spoedigste bijeen te kunnen trekken (Brief van de gedeputeerden van den 4[en] Dec. 1601. Lias loopende). De dooi, die den 6[en] December inviel, wendde dit gevaar af.

batterie tot 6 stucken hadde doen maecken ende de contrescharpen aen die sijde met gabions doen opsetten om de wallen te defenderen ende te blinden tegen tschieten vanden viant. Aende westsijde scheen den viant aende cattaye noch te wercken, ende schoot mette twee stucken daer geplant seer naer de stadt tusschen Santhil ende Helmont heen over de haven tot tegen de nieustadt. Nietemin omdattet nu heel hart was gevrosen in de stilstaende wateren, ende dat sulcx de grachte, d'welcke liep om tgrote westcarré dat de Engelschen buyten de stadt hadden, mede heel hart toegevrosen was, soe quam den viant op den iij^{en} Decembris smorgens vrouch te drie uyren wel met 300 mannen aen, hebbende dselve alles slicksporen, ende forceerden eerst t'cleine ravelijnken daervooren leggende, daer sij 4 ofte 5 mannen dootsloegen, ende meynden voorts tselve carré mede te overvallen. Sij haperden eerst wat aende pallisaden, totdat se eenighe van dien gebroocken hebbende eenige daerdeur ende anderen over de pallisade quamen, ende drongen aen tot boven op de walle van tselve carré, maer werden daer gekeert, ende dapper affgeslagen, ende naer dat se lange gevochten hadden, mosten sij ten lesten met veel verlies vande heuren weder affwijcken. Sij lieten weinich dooden leggen, maer brachten se meest af, ende in den afftocht schooten de onsen dapper onder heur. Sij scheenen gemeent te hebben dat daer weinich wachts was, maer vonden t'contrarie, daerom sij voortsaen wat beschroomder sullen wesen om aen te gaen ende d'onsen wat scharper op heure wachten passen, sonderlings daer de grachte vande vorst toeleggen, ende men om de naerheyt vanden viant niet bijten en kan. De heere Vere dede terstont planeken vol nagelen slaen ende rontsomme tegen de walle leggen om t'opcommen te beletten. Sij hadden over eenigen tijt wel wat gebreck van brant gehadt, maer nu hadden se vuyt Schotlant veel steencolen gecregen, soe dat de soldaten van brant tamelijcken geaccommodeert waren. Nietemin hielden sij evenzeer aen om eens van garnisoen geheel ververscht te wesen, omdat alle tvolck vande stadt in dit lange beleg seer gematteert ende geharrasseert waren, ende dat de compagnien seer cleyn waren geworden, daeraff veelen geschooten, gequetst ende sieck waren, ende sulcx wech gebracht mosten werden, dat oick veel Franchoisen ende anderen aenden viant overliepen, ende d'Engelsen weinich, arm ende naeckt waren, twelcke veelen een groot bedencken dede crijgen, siende dit groote garnisoen gesmolten tot bijnaest 2^{m} man, daeraff noch veelen sieck waren, sonderlings mede omdat Graef Frederick in dese tijt mettet volck naer den Bosch geweest, weder in tleger gecommen was, ende dat se sagen

den v^en Decembris tsavonts met een laech water dat ten oosten vande stadt 2 vanden viant quamen heel naer aende geule, daertegen 2 vande stadt vuytgingen. Die vanden viant seyden dat Sijn Ex^cie met schande van voor Shartogenbosch hadde moeten vertrecken, ende dat den Ertshertoge nu weder voor Oisteynde gecommen was met alle tvolck dat in Brabant bij hem was geweest, dat hij wel wiste dat se binnen weinich volcx ende vivres gebreck hadden ende andere behouften, ende vraechden waerom sij soe lang wilden houden, daerop die van binnen antwoorden niet gebreck te hebben, de vivres beter coop te hebben als den viant, ende dat se eens mochten commen besoucken offer weinich volcx inne lach. Daernaer quam een peert vanden viant aenrijden, ende doen keerden die vanden viant wederom, ende dit perlament cesseerde tot groot bedencken van velen, waertoe tselve daer geschiede.

Den v^en Decembris vroost noch seer. Ontrent dese tijt quam den Viceroy van Irlant voor Quinsale, hebbende de haven overlopen, ende de Spangiaers die daer lagen ende schantsten verslagen, twelcke den Engelsen goede hoipe van succes aldaer maeckte. Desen dach quamen twee scheepen in Oistende met een commis met penningen voor t'extraordinaris van graven ende delven aldaer.

Den vj^en Decembris begonstet te waijen, te stormen ende te regenen, ende doeide seer, soe dattet scheen te willen uytdoijen, ende t'ijs werde met desen dach ende nacht doijens soe swack, dat men voor Worcum met peerden nyet meer daerover en mocht, waerom Sijn Ex^cie voornam naer Hollant te gaen. Desen dach sterff tot Oisteynde capiteyn Otto van Poelgeest, een onnut droncken mensche; anderen seggen dat hij sterf den 29^en Novembris.

Den vij^en doydet noch meest, maer begonst op den avont wederom wat te harden. Sijn Ex^cie vertooch uyt Gorinchem ende quam ter Goude.

Den viij^en Decembris doydet noch seer. Sijn Ex^cie quam in den Hage. Graef Hendrick met andere heeren was desen dach te Hannau gecommen. Desen dach quamen eenige scheepen in Oistende, niettegenstaende alle tschieten vanden viant.

Den Furst van Cleeff was ontrent dese tijt weder furieus geworden tot een groote desolatie ende verdriet van sijne onderdanen, doch bequam daernaer weder wat, hoewel de vrouwe hiermede quam tottet heele gouvernement vande landen.

Den ix^en Decembris doydet noch seer. Die van Vrieslant deden ontrent dese tijt in den Hage aende Staten Generael clagen, dat heure provincie

met t'ongerepartieerde crijsvolck op d'selve gewesen soe beswaert was, dat se geen middelen en hadden die langer te betaelen, versochten daerom dat de Staten heur een deel van dien wilden affnemen, ofte dat hij se tot confusie vande landen souden moeten onbetaelt laten. Nietemin omdat alle de provincien evenseer beswaert waren, en const men van niemant middelen vinden om heur te helpen, daerom men heur vermaende heur te evertueren als anderen.

Den Almiraente van Arragon hadde soe veel gedaen, dat hij bij eenigen vande Staten begonst faveur te crijgen, ende dede remonstreren dat hem niet mogelijck en was de cautie van 500^m £ te stellen, ende so men hem hier hielt sitten, dat hem dan oick niet mogelijck en was de reste van het tractaet te voldoen, ende dat oick niet mogelijck en was de liste vande Spaense gevangenen bij de Staten hem doen leveren te voldoen ofte te suyveren, ende versochte daerom, dat men hem voor eenigen tijt wilde ontslaen op ostagiers in sijn plaetse te senden om sijn saken te redden ende om te suyveren tstuck van de gevangenen van Spangien. Dat de Staten een commissaris neffens de sijne wilden naer Spangien senden om te trecken van stadt tot stadt ende te vernemen wat gevangenen daer waren om die alles te doen ontslaen tot vervallinge vande costen, van twelcke hij noch selfs presenteerde te dragen 4 ofte 5 gulden daechs, soe lange den commissaris daertoe soude vaceren, ende denselven commissaris volcommentlijck met paspoorten te doen versekeren ende bewaren, op twelcke hij te wege gebracht hadde, dat de Staten geconsenteert hadden een commissaris naer Spangien te schicken, hoewel sij daermede vant tractaet soe verre afweecken, dat se op heur namen in effecte tbewijs vande suyveringe vande lijsten, dat anders tot laste vanden Almirante stont, dewijle sij op t'maeckte seggen vanden commiss. dan heur lijsten sullen moeten suyveren, daervooren men anders de cautie conde verbonden houden, dan tstuck van sijn ontslaginge werde noch gedifficulteert.

Ontrent dese tijt schreeff den Ertshertoge aenden Bischop van Ceulen, aende stadt Ceulen ende die van Gulick, dat hij meinde haest ten einde te commen van tbeleg van Oisteynde, ende dat hij daernaer de rebellen soude doen verdrijven van Berck, Meurs ende daer ontrent, ende op die landen alomme soe wel soude voorsien, dat d'selve rebellen daer niet weder en soude commen, ende dat de pretenderende fursten totte landen van Cleeff ende anderen wel naerlaten souden aldaer yet voor te nemen, twelcke men meinde geschiet te wesen op t'aenhouden vande huysvrou vanden Furst van Cleeff, dwelcke vreesde dat bij occasie van dese des

fursts indispositie de pretenderende fursten trachten mochten op de regieringe van sijne landen yet voor te nemen ende sulcx haer, diet nu alle dede, daervuyt schuyven.

Den x^en^ Decembris begonstet seer te vriesen ende vroos seer hart dien dach den xj^en^ ende den xij^en^.

In dese tijt ontfingen de Staten Generael brieven van Caron, daerbij was een copie van een brieff van Richardot, waervuyt men sach dat in Engelant noch al gearbeit werde om in handelinge van vrede te commen, want Richardot antwoordende op eenige brieven van Edmonts, claechde dat d'selve hem hielt als of bij sijn brieven niet en verstont, daer hij nochtans gewent is sijn meininge overal so rontuyt te verclaren, dat men hem eer beschuldicht van niet te konnen veinsen als van duysterheyt, ende hem explicerende, seide geschreven te hebben dat de meininge was om daertoe te arbeiden, dat gedeputeerden noch eens bijeen commen om te sien hoe naer men soude konnen affhandelen, ende indien d'Engelsen in eenige stadt van Brabant ofte Vlaenderen willen commen, dat men heur dan de preseancie zoude toestaen ende vergunnen.

Tot Oisteynde en stonden de saken niet al wel; tgarnisoen was daer swack geworden ende de oude stadt lach tot veel plaetsen open, daeraen niet gearbeit en werde, selfs geen pallisaden geslagen om den aenloop te beletten, ende daer werde soe weinich wachts gehouden dat veelen daerinne seer becommert waren, sonderlings soe se oick sagen de negligentie van veele capiteynen, die selfs niet op de wacht en quamen ofte heur onder verscheyden pretexten uyte stadt wechgemaeckt hadden, ende omdat niet apparenter en was dan dat den viant de oude stadt eens soude mogen saiseren, werde de nieustadt tegen de oude gefortificeert met barricaden aende poorten ende anders. Daer verliepen vast veele saken in desordre; alle de plancken, sparren, balcken, palissaden werden alomme gestolen ende gebrant, jae de pallisaden gecort ende veel andere amunitien van schuppen ende spaden seer qualijck gemenageert; de werckmeesters waeren om de wercken te doen twistich, ende daerom bleven die meest ongemaeckt leggen, ende den Generael Vere en scheen nergens naer te sien ofte ordre op te setten. In de carreen ende in de fausebreyen lagen verscheyden metale stucken, die heel goet waren, in tslick vervuylt, die men nochtans op veel plaetsen wel van node hadde. Op de nodighe wachten werden weinich versien, ende bijnaest geen wallen ofte wercken vermaeckt, ende als yemant den Generael yet remonstreerde, bejegende hij heur spottelijck ende verachtelijck. Hij hielt hem apart, alleen, quam

selden uyt ende hielt geen correspondentie met ymanden, stofte altoos op sijn commissie, twelcke veele goeden in de stadt wesende ende die de saken liever anders sagen, niet alleen een quaet bedencken gaff, maer oick veroirsaeckte om op alle sijne actien ende beleit wat naerder te letten, omme te sien waerheen dit tenderen mochte, dewijle hij was een wijs ende anders seer voorsichtich heere, daervuyt sij besloten dat dit eer a desseing als bij negligentie geschiede.

Ontrent dese tijt quam tijdinge dat tgansche leger vande Cristenen leggende voor Canissa met schanden opgebroocken ende verlopen was met sulcke confusie, dat se geschut, wagens ende bagagie hadden verlaten, daeraff noch veelen bij de Turcken verslagen ende naergejaecht waren. Eenige screven desen toe de groote coude daerdeur veele menschen waren doot gevroosen, andere de coude ten deele, maer meest de comtste van Bassa van Buda, die met veel ruyteren ten ontsette quam. Men verstont mede dat Sigismundus Battori met hulpe vande Polen ende Tartaren weder in Transilvanien was gecommen, ende dat veel vanden adel van tlant, ende eenige steden hem toegevallen waren, daer deur Georgio Basta t'velt hadde moeten ruymen als te swack van volck wesende ende de garnisoenen beset hebbende, in Overungeren was geweecken, sollicitерende vanden Keiser secours om de reste van tlant noch te mogen houden, uyt welck verloop van saecken te Canissa men sien conde, dat Sijn Ex^{cie} niet al onwijsselijck hadde gedaen sijn beleg voor den Bosch op te breecken ende te wijcken voor soe een extraordinaris grooten couden saison, daerinne hij veel beter ordre gehouden hadde als de Cristenen voor Canissa, salverende sijn volck, geschut ende bagagie.

Ontrent den xj^{en} Decembris quamen te Corck, Corckege, Castelhaven in Irlant nyet wijdt van Kijnsale noch ontrent 1300 Spangiaerden, die vande trouppe van Don Juan de Laquila waren geweest, maer op zee van hem versteecken sijnde, nu andermael hem gesonden werden onder tbeleit van Don Alonso de Campo, daeraf de 700 onder v vendelen metten Colonnel gelant waren, settende mette schepen aen strang, maer de 600 verstaken in vier schepen, ende werden bij de Engelsen vervolcht, gekregen, dootgeslagen ende de schepen gebrant, dewijle de Coninginne veel schepen op de custen hadde doen houden om voorder toesenden van volck te beletten. De gelanden saiseerden mede plaetse aldaer, d'selve besettende naer de ordre van Laquila, terwijlen de Engelsen onder tbeleit vanden lord Montjoy Viceroy vast bestonden te approcheren naer Kinsale.

Den xiij^{en} Decembris begonstet weder te doijen ende bleeff soe een goede

wijle al quackelende. Den Ertshertoge hadde gelaat aenden Prince van Orangien om van sijne ende der Infante wegen te gaen naer Spangien, om aldaer te congratuleren de Coning ende Coninginne over de geboorte van heur dochter, met welcke last hij desen dach vertooch, hebbende tot dese reyse van Sijn Ex^cie ende den Graef van Hohenloe getogen alle tgelt hem eenichsints mogelijck wesende.

Die van Oistende cregen dry gevangenen vanden viant, die niet en wisten te seggen dan van armoede van heur leger.

Den xiiij^en Decembris doidet seer. Desen dach werde in de Staten van Hollant geconsenteert, dat men den Almirante voor een tijt op gijselaers ende ostagers soude mogen ontslaen, indien de andere provincien daertoe consenteerden, mits dat men sien soude verseeckerde ende suffisante ostagers te crijgen, ende dat de Staten naer Spangien senden souden een Commissaris om te procureren de loslatinge vande gevangenen. Dit consent werde bij heur gedragen op de aendringinge vanden advocaet van tlant, die de sake soe deduceerde als oft meer dan van noode ende tijt ware sulcx te doen alleer den man hier quame te sterven ende men geen vrucht van hem en toge, twelcken volgende sij oick in de heuren ommevraechden om te mogen weten een persoin die goet Spaens sprack ende bequaem mochte wesen om naer Spangien te gaen, ende beschreven ten lesten van Amsterdam eenen Thijman Barentss. van Ens, die lang in Spangien ende in Bresilien hadde gewoent. Dese quam naderhant, maer eyschte soe veel gelts voor de voyagie, te weten 4^m ℒ boven alle costen, dat men met hem niet wel en wiste te handelen.

Desen dach werde den vendrech van Gilson gemaeckt capiteyn over de compagnie van Anthoine Mahu, die voor den Bosch geschoten ende daernaer gestorven was.

Voor Oisteynde schoot den viant veel, ende schoot onder anderen den toorn van tlogement vanden Gouverneur aff, desgelijcken meer geschiede, want alle daegen veel geschoten werde, dickwils alleenlijck omdat de connestabels op malcanderen verhitten.

Joncheer Justinus van Nassau, natuyrlijcke broeder van Sijn Ex^cie, hadde over eenen goeden tijt gequiteert de staet van Lieutenant Almirael van Zeelant, die hij tsedert den jare 85 hadde bedient, omdat de diensten van die staet nu meest op zee vielen, ende hij de zee niet en conde verdragen, waeromme die van Zeelant siende dat de plaetse most versien werden, ontrent dese tijt daertoe nomineerden den heere vander Noot, den Colonnel Frederick van Dorp, den jongen heere van Hautain,

den capiteyn vanden Broucke ende Balthasar de Moucheron, coopman. Veele meynden dat dit aldus besteecken werde van eenigen van Zeelant om den jongen Hautain Almirael te maecken, dewijle vander Noot ende Dorp al verclaert hadden de plaetse niet te begeren, twelcke anderen meynden van beclaegelijcken exemple te wesen, dat men een jongman noch sonder baert ende experientie ter zee tot soe groote ende sware last soude pogen te brengen, omdat die nu meer als oit een clouck ende ervaren man vereischte; dan in onse regieringe is soe weinich stofs tot sulcke notable diensten, dat men niet en weet waer bijnaest personen te vinden tot d'selve bequaem, omdat weinich edeldoms onder ons is, ende veelen van heml. geen lust totte crijgh en hebben ende noch min totten crijgh te water.

Den xv^en^ doidet seer. Ontrent dese tijt quam tusschen Wijck ende Santvoort aen een groote walvys van 62 voeten lengte, mogelijck yet quaets presagierende. Desen dach bracht den viant in de westgeule tot Oisteynde 3 cleine schepen met stenen geladen om d'selve daer te sincken, dan commende aenden gront mosten die verlaten ende mette hooge water dreven se tegen de stadt aen, daer de soldaten sanderendaechs aenvielen ende braken om te branden, ende de steenen quamen wel om te repareren eenighe wercken tegen den slach vande zee.

Den xvj^en^ doidet noch seer. Tot Oisteynde waren over eenigen tijt in de oude stadt eenige redouten gemaeckt om die te besetten ende met minder wacht de plaetse te mogen bewaren. Dit hadde op de waeckinge in de oude stadt weinich doen dencken, in vougen dat die nu langer handt negligentelijck bewaert werde. Daer was mede bijgecommen, dat men om te openen t'nieu gat int noortoosten vande stadt hadde moeten wechnemen een stuck vande cateie aende walle vande oude stadt staende ende daer buyten dienende voor pallissade. Dit bij den viant gemerckt ende waernemende de occasie dat het seer miste, quam hij desen dach op tlaege water buyten de tonne omme aende oude stadt, ende stelde hem aen als soude hij daerinne logeren. Sij vonden mer een sentinelle, die se doot slogen ende een ander man bij hasart daer ontrent wesende, ontliepet ende ging den alarme in stadt maken. De soldaten van binnen stelden heur in de wapenen ende gingen naer de oude stadt, daer se den viant naer weinich schietens vande walle affdreven, sulcx dat se mosten weder wechtrecken, te meer soe twater bestont te wassen ende sij vreesden beclemt te werden.

Thadde langerhandt bij velen vreemt gegeven dat den Generael Vere soe

seer weinich wachts in de oude stadt nu eenigen tijt hadde laten houden, accuseerden den selven daerom hier ende daer van negligentie, want hoewel hij claechde over de weinichte van tvolck dat hij hadde, meynden veelen datter evenwel noch volcx genouch was om wat beter wacht te houden; nietemin terstont naer desen aenval stelde hij ordre om wat beter wacht daer te houden. Een vanden viant gecregen ende gevangen seide dat se sterck waren geweest 400 man meest gewapent a la preuve, die mer gecommen waren om te besichtigen, omdat den Ertshertoge van meininge was metten eersten op een laech water een aenval te doen, soe wel op de oude stadt als Porckepied ende eenighe andere plaetsen om soe de stadt ofte eenighe wercken van dien te overvallen. Hierom en konden velen oick niet wel verstaen waerom den Generael de cataye aldaer soe hadde laeten opbreecken eer men doch van meininge was dat gat te gebruycken, ende begonnen daerom des te meer desselfs actien te suspecteren, ende oick bedenckelijck te hebben dat hij vele vande Nederlantsche oversten ende capiteinen op verscheyden respecten uyte stadt hadde laten vertrecken ende alomme seer slappe ordre op de wacht nu een geruymen tijt gehouden hadde.

Den xvij^en Decembris wast sneuwende ende quaeckelent weder. Desen dach vertogen van Heidelberch naer Francfurt de heeren van Zanten ende Alberda om te gaen naer Hessen ende Braunswijck om te remonstreren de staet van dit lant ende de meininge vanden Ertshertoge om weder over Rijn te commen ende den fursten te disponeren om des te beletten ende waert mogelijck aen dese landen eenich secours te doen, presenterende die te emploijeren tot bescherminge vanden Rijnstroom, sij souden van daer voorts over Bremen wederom commen, ende lieten Graef Hendrick metten Heere van Sonsfelt noch tot Heidelberch, die volgen soude, om over Dillenburch weder naer dese landen te commen, souden nietemin malcanderen noch tot Francfurt wachten ende spreecken.

Ontrent dese tijt cregen de Staten tijdinge dat den Ertshertoge als voorseit is, geschreven hadde aenden bischop ende de stadt van Cuelen ende anderen, dat soe haest hij Oisteynde soude hebben verovert, hij met sijn leger commen soude ende verdrijven de ketters uyt Berck ende Meurs ende vanden ganschen Rijnstroom, ende dat hij veel moeyten bij de fursten van Duytslant dede doen om heur niet weder te beroeren indien hij om sijn viant te crencken metten leger weder over Rijn most commen, daeruyt men wel sach dat hij thooft al weder naer den Rijn hadde, ende dat der Staten legatie aende Fursten ons sulcx te helpen beletten op vaste funda-

menten ging ende niet sonder oirsake aen alle de princen vande religie was gedestineert, dewijle die soe wel ketters in tgevoelen vande Spangiaerden waren als dese landen.

Den xviij^{en} Decembris wast noch doijende weder maer vroos snachts. Graef Willem vertooch desen dach uyten Hage naer Vrieslant om tegen de lantdagen daer te wesen.

Ontrent dese tijt bestonden die vanden Bosch te halen ende te vangen de boeren die onder contributie saten ende met heur wagens in ons leger gedient hadden, als souden sij daermede tegen de sauvegarde gedaen hebben, waeraff de clachten commende aen Sijn Ex^{cie} vondt goet met den Raet van State te belasten dat men wederom vangen soude de boeren van sijne dorpen, die in sijn leger mochten hebben gedient.

Den Almirante van Arragon, die tot noch toe secretelijck geschoten hadde in t'stuck van pays, neempt de occasie waer dat den xix^{en} Decembris bij hem quam den greffier Aerssen ende openbaerde dselve de last die hij hadde om den pays te proponeren ende leest hem de brieven ende procuratien, die hij daertoe hadde, begerende dat hij tselve den Staten Generael aendiene. Aerssen siende dattet ernst was, excuseert hem van meer daervan te hooren ende van eenich rapport daervan te doen, dan bleeff den Almirante evenseer daerop insisterende dat hij den Staten soude verwittigen van sijn last.

Den xix^{en} Decembris doeit ende mist seer. Over eenigen dagen was tot Oisteynde gestorven den capiteyn Colve, waerom sijn broeder ende lieutenant in den Haghe quam met brieven vande Staten van Zeelant aen sijn Ex^{cie} om de compagnie te hebben.

De Staten van Hollant verboden bij placcaet van desen date alle cleine munten buyten haere provincie geslagen, den Vrieschen silveren goutgulden ende den gecontrefeiten nieuwen Philps daelder op seer groote peyne, oick verlies van officie voor de officiers vande landen die ter contrarie souden doen, volgende heur voorgaende resolutie, maer en werde echter niet lange onderhouden, omdat sij alleen niet en conden den wet stellen ende de onderdanen in de andere provincien handelende verbieden die specien te ontfangen.

Ontrent dese tijt begonstet water in den Rijn seer te wassen met een Moeselwater, soe dattet seer hooch werde ende t'ijs van boven af seer neerquam. In de Wale lach t'ijs noch heel vast ende en const niet wijcken omdattet beneden te seer gesloten was, waerom de reviere terstont met grontijs toeschoot ende twater steuytende werde seer hooch, soe wel boven

in den Rijn als in de Wale, nietemin in den Rijn ende Lecke nerwerts brack tijs ende ging deur, soedat die reviere afschoot ende open werde, maer omdat se alle twater boven vanden Rijn niet en const verswelgen, braecken op den Rijn ende Wale meest alle de landen inne van Wesel aff tot beneden toe. De Betue brack tot Bemmel ende meer plaetsen mede inne met sulcken impetuositeit dat veel beesten vergingen eer wechgebracht te konnen werden. Den dwersdijck boven Tiel ging mede deur, inunderende de heele Betue tot Gorichem toe, daer den dijfdijck ettelijcke dagen lang met seer groote moeite ende arbeit gehouden werde. De Grebbe liep boven over ende daer schoot soe grooten water binnen int lant dat de stadt van Amersfoort (overmits dat water over de Eem uyt moste) met den deurloop in groot gevaer quam ende veel schade leede, ende was dit opperwater noch hoger geresen als tgeweest was int jaer 95, maer mits het corts hiernaer weder wat begonst te vriesen, en haddet geen continuatie, maer bestont tot verblijdinge van velen weder te sacken, hebbende anders in de Betue over de Grebbe in de Lijmershetter ende bij Bisselijck seer groote schade gedaen ende aen Schenckenschantse was mette ijscarringe een groot deel vande brug mettet wachthuys in de Wale gedreven.

Den xx^en^ Decembris begonstet wederom seer te vriesen, in vougen dat t'ijs noch uyte groote wateren niet en conde commen.

De Staten ontfingen omtrent dese tijt brieven van Caron, daerbij hij schreef dat den Viceroye van Irlant, verstaende dat Don Juan de Laquila dede schantsen op de haven van Quinsale, derwerts getogen was met macht van volck, ende d'selve daer besloten hadde, eer heur werck opgemaeckt was, ende hoewel sij presenteerden uyt te trecken ende die schantsinge te quiteren, hij nochtans evenwel eenich geschut hadde geplant, de plaetse beschoten ende met gewelt genomen ende de meestendeel vande besettinge dootgeslagen hadde, ende eenigen gevangen, ende dat hij terstont voorts getogen was naer de stadt Kinsale om die te belegeren.

Ontrent dese tijt waren affgewurpen eenighe brieven van Assonville, daerbij hij aen Graef Harman vanden Berge schreeff, dat den Ertshertoge op tlang vervolch ende aenhouden van coopluyden geconsenteert hadde de openinghe vande licenten ende revieren, in vougen dat de coopmanschap nu onder licent weder vrij soude mogen gaen, daeraff hij Graeff de steden van t'overquartier ende van sijn commandement mochte verwittigen om voortsaen d'selve vrijheyt te moegen genieten, achtende dat se daermede als anderen seer verblijt sullen wesen. In dien brieff stont mede van tbeleg van Oisteynde, dat tselve noch in arger staet was als in tbegin.

Hierop werden hier te lande alderhande discourssen gemaeckt ende velen meynden dat den Ertshertoge uyt loutere armoede hiertoe gecommen was om een stuck gelts vande coopluyden te trecken ende tlicent te moegen genieten, dewijle hij doch sach dat hij mettet verbot hemselven geen sulcken proffijt en hadde gedaen als hij wel gemeint hadde, ende dat alle eetwaren in sijn landt sonderling waren verdiert, anderen meinden dattet mer op een prouffe ofte ten minsten niet generael soude wesen.

Den xxj[en] Decembris bestontet weder wat te doijen, doch al quackelende, ende bleeff soe dese heele maent deur, altoos soe veel vriesende dattet ijs uyte water niet en conde commen.

Tot Oisteynde en gingen de saken noch ten besten niet, mits de oude stadt tot veel plaetsen bijnaest openlach sonder dat naer behoiren daeraen gearbeit werde om die te repareren, ofte dat selfs de wachten daerom verswaert werden, so tscheen omdattet garnisoen seer swack was ende oick veel capiteinen heur wech gemaeckt hadden, als voorseit is, daeraff den viant al te wel verwitticht wesende deur verscheiden soldaten, ende sonderlings Francoisen aen hem overloopende, is desen morgen te 3 uyren voor dach met ontrent 40 man wel gewapent weder gecommen op tlage water over de westgeule tot aende oude stadt, daer se aen brant gesteecken hebben een groote traverse van rijs daer geleit om te bedecter de oude stadt te mogen repareren. Sij sonden tusschen den toorn ende Santhil eenigen tot over de wallen vande stadt om de gelegentheyt te besichtigen, die weder geen resistentie en vonden dan eenighe soldaten die wech liepen, doen quamen ten oosten oock 20 man met een saloupe ende togen tot over de waffe daer men de nieuwe haven meynden te maken, die mede niemant daer en vonden dan een lanspassaet die lach ende sliep in t'corps de guarde, die se dootsloegen, ende alles wel besichticht, togen af. D'anderen souden mogelijck wat anders gedaen hebben, hadde niet daerover gecommen de compagnie Walen van Marischal uyte stadt, die op heur chargeerde, daermede sij ten lesten vande stadt affweecken, ende vele meinden dat dit mer een besichtinge en was, ende dat wat anders daernaer souden volgen, ende meinden daerom dat men tot noch toe met groot bedencken daer soe weinich wachts gehouden hadde, ende dat dit nu de vruchte van dien was, soedat indien den viant met alle macht gecommen hadde, hij mogelijck de stadt soude genomen hebben. Naerdat den viant affgetogen was quam een van henl. op strange gebleven ende seer kermende over. Dese seide dat den viant een assaut generael wilde doen op de oude stadt op de carreen ende van oisten om eens uyte ar-

moede te commen, daerom, ende om den aenval te nacht gedaen, desen dach aende oude stadt ende alomme seer gearbeit werde ende begonnen beter wacht te houden.

Ontrent dese tijt werde op t'aenhouden van Sijn Ex^cie^ ende den Raede van State om meer volcx tegen den toecoemenden somer te doen lichten geresolveert, dat men alle de compagnien vande landen verstercken soude ten getalle van heur commissie, te weten die commissie tot 200 op 200, ende die commissie hadden tot 150, die te maken op 150 mannen, waertoe den Raet van State terstont aen elcke provincie schreeff, om in den heuren ende onder de compagnien op heur repartitie staende daertoe ordre te stellen, dan die van Hollant, die de meeste compagnien op heur repartitie hadden, dilaijeerden tot in t'nieu jaer, eer sij aen heur volck schreven.

Den Greffier Aerssen in tparticulier gecommuniceert hebbende aenden Heere van Oldenbarnevelt de last ende procuratie die den Almirante hadde op tstuck vanden pays, is naer communicatie met eenigen vande Staten Generael goetgevonden, dat denselven heere van Oldenbarnevelt metten Greffier op den xxij^en^ Decembris bij hem gaen ende hem naerder verstaen souden. Hij communiceert heur de brieven ende procuratie, versouckt sij willen daeraff rapport doen, ofte hem in de vergaderinge vande Staten Generael te doen hebben audientie. Sij excuseerden heur op de generaliteyt van sijn voorslach, ende seggen dat hij soude dienen te specificeren de articulen daerop hij den pays soude aenbieden, alleer daerop yet soude konnen gedaen worden. Hij hout d'selve voor eenighe articulen bij hem ingestelt, begerende dat se die medenemen, maer omdat sij geen last van alle de gedeputeerden en hadden, excuseerden sij heur daervan, ende naer diversche communicatien daerop gehouden, seiden sij, dat se niet quaet en souden vinden, dat hij d'selve met een brieff aende Staten Generael oversondt sonder van dese communicatie van heur met hem te vermanen, ende scheiden daermede van hem aff.

Den xxij^en^ Decembris sterff tot Bredae van sieckte Charles de Herauguier, Gouverneur van die plaetse, een seer resolut soldaet tot een hasardeusen aenslach, maer was bij hemselven wat meer stilswijgende als de maniere van doen van soldaten wel vereischt. Hij hadde in de maent van Maerte in den jare 90 den aenslach op Bredae beleit ende den iiij^en^ dach tcasteel met een turfschip ingenomen, ende soe deur d'aencomtste van Sijn Ex^cie^ ende den Graef van Hohenloe met meer volcx de stadt vermeestert, daerover hem t'gouvernement van die plaetse was gegeven, hadde hem te

vooren op de Couwesteynsen dijck ende andere plaetsen wel gequeten als ten dele bij dese memorien mede verhaelt is.

Desen dach was den Generael Vere tot Oisteynde meest doende om de wachten te veranderen, ende daerop ordre te stellen, te weten dat se alle lage waters alles in wapenen souden commen om niet overvallen te worden, ende hij scheen wat ontmoeit te wesen, dat hij niet volcx genouch naer sijn sinne daerinne en hadde, daerover hij nu eenighe malen aende Staten hadde geclaecht bij brieven, ende lestelijck geschreven dat hij daer niet over de 2m vechtende mannen en hadde. Hierom vont hij desen avont goet met advys van eenigen alle de buytenwerken te verlaten ende tvolck binnen de stadt te brengen, omdat den overgecommen Spangiaert hem geseit hadde dat se een assaut generael souden doen, in welcken val hij vreesde niet volcx genouch te hebben om te konnen wederstaen, dan omdat velen estimeerden dat men daermede de heele stadt in gevaer soude brengen, en werde, sulcx niet geeffectueert dan voor een deel ende vande plaetsen minst hinderlijck. Nietemin den viant hadde dese ende eenige voorgaende dagen seer geschoten op Santhil, Porckepied, Helmont ende andere plaetsen. Tsavonts op tlage water quam een vanden viant achter de tonne om tot op de strang voor de oude stadt, die geseit werde Rivas [1] te wesen, daertegen vande stadt afging Horatio Vere ofte den sergiant major, die buyten seer veel propoosten met malcanderen hadden op tstuck van opeischen ofte overgeven vande stadt, so lang, dat twater soe seer wies, dat hij niet weder achter die tonne en const om commen, waerom hij over Santhil op in stadt gebracht ende soe deurgeleit werde naer de oostpoorte, ende alsoe laten gaen over t'ravelijn op de oostgeule, tot een sonderling bedencken van velen, die niet en wisten wat dit beduyde, ofte wat hieraff commen soude.

Den xxiijen smorgens quamen 2 vanden viant met een saloupe in de westgeule, ende hielden daer lang spraeck mette capiteinen de Rijcke ende Caerle, ende voeren naer weder af, ende tsavonts op t'lage water weder alle de soldaten vande stadt in de wapenen wesende om de apprehensie, die men hadde, dat den viant met alle sijn macht aencommen soude, ende alle de soldaten schijnende seer wel geresolveert om den viant te verwachten ende af te keeren, heeft nochtans den Generael Vere bevreest, dat hij daertoe te swack was, ende sulcx voorgenomen metten viant te perlamenteren sonder advys ofte consent vande gemeine capiteynen, ende

[1] Ribas, Maestro del Campo van het Spaansche leger.

heeft sulex den capiteyn Luys Cousture gesonden op de strang, die eerst geroupen ende naer den trommel geslagen heeft om den viant te doen weten, dat den Generael wel tevreden was met heur te handelen ende eenige capiteynen te senden, ende dat se tot hem weder eenige mochten senden, ende heeft daernaer ontboden den capiteyn Sincler, Schotsman, ende anderen van ander natie, begerende dat die totten viant soude uytgaen, dan omdat sij des niet doen en wilden, seggende geen reden te sien, noch te weten waerom men metten viant soude handelen, heeft Vere vuytgesonden den Lieutenant Colonnel Ogle ende den capiteyn Farfax, daertegen in stadt gecommen sijn den Lieutenant Colonnel Symon Antheunis metten Lieutenant Gouverneur van Sluys, maer de capiteynen ende soldaten vander stadt mette magistraet verstaende dat gedeputeerden vanden viant in stadt waren, ende meinende verraden te wesen, omdat sij, noch heur officiers van geenen noot tot perlamenteren en wisten, waeren daerinne seer beroert, sonderlings de Walen, Francholsen ende Schotten met een deel vande Nederlanders, soe verre dat se alles naer de wapenen liepen, ende sommighe capiteynen ende de magistraet gingen daerop bij Vere. De magistraet remonstreerde hem, dat heur welvaert aen dese stadt hing, dat sij geen noot nooh en sagen waerom men soude perlamenteren, ende dat hijt oock nyet en behoirde te doen, datter noch volcx genouch in de stadt was om de plaetse te houden. Hierop antwoorde Vere in Franchois, sijt ghijluyden geresolveert hier te sterven ende u te laeten vermoorden, ick en ben daertoe niet geresolveert, weet ghijluyden de stadt te houden, doedet, ick salt met toegeslagen armen aensien, maer ick en sie daer geen middel toe. Doch soe sij ende eenighe capiteynen veel ter contrarie seiden, ende hem adverteerde t'rumoer dat onder torijsvolck ging ontstaen, die alles in de wapenen waren ende seer bestonden te morren, ende terstont daernaer hoirende dat den trommelen buytens tijts begonnen te slaen, so dat t'rumoer groot wiert, seide hij dat sijn meininge niet en was om eintelijck te handelen, maer met dit pretext den viant voor een tijt te amuseren, tot dat hij vande Staten secours soude crijgen, doch dewijle sijt soe qualick namen, soude hij de gedeputeerden vanden viant laten gaen, ende dede sulcx d'selve heimelijck deur verscheyden poorten ter stadt uytleiden, seggende niet te willen doen dan met gemeen advys van alle de capiteinen ende magistraet, maer die capiteynen die hij vuytgesonden hadde en quamen niet weder. De capiteinen Rocques ende Caerle wogen wat breet vuyt in tseggen dat in de stadt noch geen noot en was, waerop Vere heur vraechde off Porquepied hou-

baer was, ende of sij wel aennemen wilde dat te beschermen, ende soe Rocques daerop antwoorde in sijn gouvernement niet te willen aennemen, maer soe hij hem daer laste te gaen, dat hij t'beschermen ofte daerin sterven soude, antwoorde Vere weder gaetet besien ende comt dan wederom. Ende naerdat hijt besien hadde, vraechde hij heur noch oft thoubaer was, waerop sij antwoorden dat tselve nu lange soe hadde gelegen, ende dat ment in weinich tijts hadde konnen maecken, indien eenich devoir daertoe gedaen ware geweest.

Den xxiiij^en^ Decembris schreeff den viant brieven aen Vere om te weten wat sijn intentie was te doen. Hierop ontboot hij bij hem veel capiteynen, die hij verhaelde dat hij in t'seecker was bericht dat den viant van meininge was een assaut generael op alle de buytenwercken ende op de stadt te doen, ende dat se binnen soe swack van volck waren, dat niet apparent en was, dat se souden konnen wederstaen so generalijck gewelt, dat oick de wallen van Porckpied, Santhil ende andere plaetsen seer waren gebroocken mettet menichvuldich schieten vanden viant ende anders aende oude stadt deur de zee seer waren ontramponeert, dat hij daerom dit parlement voorgenomen ende begonnen hadde om tijt te winnen ter opmaeckinge ende reparatie vande wercken, ende om secours vuyt Zeelant te verwachten, twelck hij hoorde dat daer gereet lach, dat hij niemant van desen voorgaende hadde gesproocken om elckeen niet inne te beelden ende te doen apprehenderen de pericule daerinne de stadt was, ende sulcx geen verslagentheyt te maken, dat sijn meininge niet en was geweest daerinne yet tot overgeven vande stadt effectuelijck te concluderen, maer alleen om tijt als veiren te winnen, dat hem dat nu bij de magistraet ende beroerte der soldaten was belet, soedat hij de gedeputeerden vanden viant hadde moeten doen vertrecken sonder de sijne wederom te hebben, die hij meinde dat in pericule souden commen, ende dat hij geen middel en sach om die wederom te crijgen, dan dat men veinsende noch te willen parlamenteren wederom gedeputeerden vanden viant inne creegh om soe de sijne mede los te crijgen. Ende mits hij belooffde ende verseeckerde dat hij niet en soude handelen nochte concluderen dat tot overleveren vande stadt mochte strecken, hebben de vergaderde capiteinen ende magistraet geconsenteert, dat hij weder gedeputeerden vanden viant soude mogen innenemen, hoewel eenigen een groot bedencken in dese actie hadden, overmits Vere gisteren avont alle de buytenwercken hadde doen abandonneren, in de welcke eenighe stucken geschuts in slick lagen, ende dat hij nu op lijffstraffe verboot dat niemant uyte stadt naer Zeelant mocht gaen, twelck

heur vreemt dochte, indien sijn meininge maer was om tijt te winnen ende volck vuyt Zeelant te mogen crijgen, die se meinden dat meer haesten souden, wetende de pericule als anders. De gedeputeerden vanden viant weder in stadt gesonden, sprack den Ertshertoghe mette gedeputeerden vande stadt ende hoirende dat sij geen last en hadden om buyten met hem te handelen, sondt aende geenen die in stadt waren dat se daer handelen souden, dwelcke dien heelen dach opgehouden werden met verscheyden excusen dat den Generael qualijck te passe was, dat hij hem beriet mette gemeene capiteynen ende anders. Nietemin was van gisteren avont af, oick desen heelen dach stilstant van wapenen, in dewelcke den Ertshertoge ettelijcke malen aen sijn gedeputeerden in stadt sondt, dat se souden haesten wat te doen, ende de soldaten ende anderen vanden viant quamen in menichte soe dicht onder de stadt wandelen, dat men se most dreigen te schieten, indien sij niet terug en bleven.

Den xxv^en^ duyrde de stilstant noch, in dewelcke de soldaten van binnen alomme op de walle stonden, ende van buyten en sach men niet dan menichte van kijkers alomme opt velt met swarte mantels, ende omdat men in de duynen eenighe joncvrouwen sach, werde vermoet dat den Ertshertoghe ende Infante selfs daer waren. In de stadt hielt den generael hem of hij van uyre tot uyre de articulen die hij begeerde te bedingen, soude gelevert hebben, ende niettegenstaende den Ertshertoge bode op bode sondt, dat se heur verhaesten souden, werde den tijt verlengt tot op den middach, ende middelertijt aende gebroocken wercken seer gearbeyt om die te repareren. Op den middach ontdeckten die vande stadt eenige oirlochschepen ende andere die naer Oisteynde quamen ende t'ancker voor de stadt wierpen, die terstont eenich volck in saloupen wierpen om naer de stadt te gaen, maer niet hoirende uyter stadt schieten, ende siende dat den viant seer furieuselijck naer de saloupen schoot, en dorsten niet aencommen, omdat se niet en wisten hoe het daer stont, maer naer geroupen wesende, quamen tot in de oude stadt, daer sij heur crijsvolck losten ende in stadt lieten gaen. Den Generael Vere dit siende, seide totten gedeputeerden vanden viant dat gebreck van eenige behouften van binnen hem gebracht hadden tot dese termen van parlamenteren, ende naerdien hij nu bij den Staten ende Sijn Ex^cie^ daervan voorsien werde, en konde hij behouden eere ende eedt in dit parlamenteren niet voorts varen, te meer soe de gemeine capiteynen nu sulcx niet en wilden lijden, begeerden daerom dat sij desen ten besten wilden duyden bij den Ertshertoghe ende hem seggen, indien de noot hem generael mocht brengen in sulcke termen, dat hij hiernaer met den Ertshertoghe soude moeten

handelen, dat dselve hem hieromme geen quade partije en wilde doen, aengesien hij uyt noot ende niet om met hem te spotten tot dese termen gecommen was, ende dat se de gedeputeerden vande stadt mochten doen wederom commen om tegens malckanderen gewisselt te worden. Middelertijt quamen noch meer schepen voor de stadt ende de maetrosen vande oirlochschepen arbeiden seer om de reste van tcrijsvolck die sij inne hadden tot 3 vendelen knechten toe ende 120 maetrosen met musquetten gewapent in de stadt te brengen, daerop den viant van oosten ende westen seer schoot, maer en lieten daerom niet naer tvolck al in te brengen, soedat se met eenige malen over ende wedervaren 3 compagnien in stadt brachten, die terstont met een gedruys van trommelen marcheerden als waren sij 1000 mannen geweest, wesende doen de gedeputeerden vanden viant noch in stadt, ende voor den avont quamen mede in de andere 2 vendelen ende maetrosen, daer de viant vande duynen ende gabionaden evenseer naer schoot, maer en geraeckte niet dan 2 ofte 3 maetrosen ende een soldaet, die den arm verloor, ende hoewel den viant naer dese saloupen noch seer schoot, bleeff evenwel om, op ende in de stadt noch al stilstant. Middelertijt werde eerst een vande gedeputeerden gewisselt, ende op den avont den anderen, dien Vere brieven mede gaff aenden Ertshertoge van denselven inhout als hij heur met monde verclaert hadde. Die vande stadt hadden te vooren alle de buytenwercken verlaten met een stuck geschuts ofte twee daer gedemonteert in t'slick leggende, maer siende dat den viant d'selve wercken noch niet en hadde gesaiseert, ende dat se nu van volck versterckt waren, togen op den avont wederom in de wercken ende besetten d'selve wederom, hoewel anders de stilstant noch al duyrde totten xxvj^en smorgens ten negen uyren toe, dat die vande stadt eerst begonnen te schieten ende de viant mede, hebbende veelen in stadt geduyrende dit parlament ende stilstant in groote vreese ende bedroeffenisse geweest, vresende altoos een arger, ende sonderlings de Walen ende Franchoisen, maer soe men wederom begonst van beiden sijden te schieten, waren meest alle de soldaten soe verblijt dat se van blijschap opsprongen, te meer soe den xxvj^en snachts deur de oostgeule in stadt quamen 17 schepen sonder eenige schade te lijden, hoewel den viant dapper van sijn gabionade ofte batterie daernaer schoot, wesende de schepen meest geladen met amunitie ende turf, ende den xxvij^en quamen noch in stadt wel 30 schepen mede deur de oostgeule tot verblijdinge van alle man in de stadt, daeraf bij versuym 2 aenden grondt raeckten, ende de anderen quamen niet tegenstaende tschieten deur.

De schepen aenden gront gecommen, werden bij den viant gebrant, ende noch een schip met alderhande waren commende uyt Zeelant, twelcke mede gebrant werde, ende een quam daer aenden gront aende stadtsijde, daer den viant veel naer schoot, maer werde naer affgebracht. Den Generael Vere siende dat desen aldus verlopen ofte affgelopen was, heeft den xxvj^en alle de capiteynen doen versamelen, ende met een blij gelaet d'selve wederom voorgedragen alle de voors: redenen, die hem gedrongen hadden desen alsoe te beleiden om tijt te winnen tottet repareren vande wercken om te ontgaen de pericule van overvallen te werden ende tsecours te verwachten, verclarende dat sijn meininge niet en was geweest, dan alleen een feinte tottet parlamenteren te maecken ende ganschelijck niet om yet af te handelen, begerende van heur daerop verclaringe of sij niet eensamentlijck en verstonden dat tselve wel ende ten dienste vande stadt ende landen ware geschiet. Op dese sijn aengeven dede den crijsraet verclaringe, dat se verstonden dat alle tgeene datter geschiet was wel ende ten dienste vande landen was gedaen, daeraff hij acte dede maecken ende teyckenen, ende daermede sondt den Generael terstont uyter stadt den voors: capiteyn de Rijcke om Sijn Ex^cie ende de Staten Generael voor te draegen de redenen ende meininghe van dese handelinge. Vele persoinen in ende buyten de stadt interpreteerden desen als verraderie, ende dat den Generael mettet parlamenteren voorts gegaen soude hebben, indien de alteratie der soldaten selfs met trommelslagh des niet en hadden belet, ende begonnen tottet selve te pondereren sijn eerste comtste aldaer, ende hoe dat hij Sijn Ex^cie vande Engelschen hadde doen ontblooten, alleer Berck gewonnen was, ende tsedert noch soe veel volcx in de stadt getogen op hoipe van uytvallen, so dat hij aende Staten ende Sijn Ex^cie geen macht en hadde gelaten om bij diversie yet uyt te rechten, dat hij noit groote uytvallen en hadde gedaen nochte yet voorgenomen, daertoe hij soe veel volcx in stadt van doene hadde, maer hadde t'volck daer laten leggen ende in miserie vergaen ende vanden canon massacreren; dat hij het deursteecken vanden dijck ten westen lang tegen gehouden ende belet hadde tegen t'expresse bevel ende last van Sijne Ex^cie; dat hij oock vuyt Zeelant niet en hadde begeert met nieu garnisoen gansch ververscht te wesen, maer geschreven hadde dat hij noch volcx genouch binnen hadde, ende dat men een merckelijcke diversie most doen ofte dat de stadt voor den winter verloren ging, ende daernaer soe haest de diversie op Shartogenbosch was voorgenomen terstont geschreven hadde, dat men hem met 3^m man moste ververschen, ofte dat de stadt verloren ging om tbeleg vanden Bosch te

vernieten;, dat hij vander Noot daertoe noch uytgeschickt hadde om dselve ververssinge te doen haesten, ende ten lesten noch geschreven hadde niet te sien hoe men de stadt soude houden, ten ware men hem sondt noch 6m man te voet ende 800 peerden om een quartier te mogen opslaen, niettegenstaende hij wel wiste dat niet mogelijck en was in de stadt die peerden te konnen houden; dat hij de wachten in de oude stadt hadde doen verlaten, ende de catteie voor den tijt daer breecken om den viant daer een vrijen toegang te geven, dat hij verscheiden parlamenteringen daer heeft laeten houden tegen alle ordre van crijsgebruyck, ende tvolck vande stadt altoos tegen de waerheyt hadde vercleynt. Anderen meynden dattet yet anders most wesen als verraderie, omdat se niet en sagen hoe Vere bij den viant grooter soude worden als hij bij de Staten was, ende meinden dattet een ander Engelsche treck most wesen, die uyttet hoff quam om in val van sterven vande Coninginne heur saken ergens te fortificeren ende excuseerden lichtelijck dat de heere Vere dese saecke wat vremdelijck apart ende sonder yemants kennisse hadde beleit op sijn humeur die apart seer groots ende swijgende was, ende die van sijn eygen conceptien vreemde desseinen hadde ende dreeff; ende hij selfs ende allen de sijnen bleven tsedert altoos excuserende dit stuck dattet mer een strategema was geweest om tijt te winnen ende ontset te crijgen, hoewel sulcke strategemata van sorchelijcke consequentie sijn, omdat tcrijsvolck eens den moet van een plaetse te defenderen verlooren hebbende, niet altoos weder tot resolutie ende assurantie is te brengen. Nietemin hoe dattet sij de Staten hadden te voren verscheyden advertentien ontfangen uyt Engelant, Vranckrijck, van Cales ende van Bruessel, dat den Ertshertoghe de stadt niet en begeerde dan te kersmisse, ende dat hij se dan voor seecker soude hebben [1]. Ende den Ertshertoge selve moet won-

[1] Niettegenstaande de ongunstige meening die Duyck bij het bespreken van de handelwijze van Vere klaarblijkelijk moeijelijk kan vertergen, kan er onzes inziens omtrent diens bedoelingen bij de voorgewende onderhandelingen geen twijfel bestaan. De brieven, zoowel van Vere als van andere wel ingelichte personen, welke nog op het rijks archief voorhanden zijn, bewijzen het ten duidelijkste, dat de vesting zich in den hagchelijksten toestand bevond. Bij het uitblijven van den meest noodzakelijken voorraad, bij een garnizoen dat uit niet meer dan 2000 uitgeputte manschappen bestond, die dertig van de achtenveertig uren op de wacht moesten doorbrengen, was het afslaan van een krachtigen storm zoo goed als onmogelijk, en dat die storm zou plaats hebben, kon Vere met zekerheid weten. Uit de Spaansche schrijvers van dien tijd blijkt het zonder eenigen twijfel. Christophle de Bonours beschrijft met de meeste uitvoerigheid alle détails van den voorgenomen aanval en de opstelling der verschillende korpsen, die er aan zouden deelnemen. Vere wachtte tot het uiterste oogenblik: „Chacun commençoit a se rendre attentif au signal de l'assaut, concerté par deux vollées de canon des pieces du Monthullin, a la derniere desquelles tout devoit bouger en même

lijcke conceptien op dit parlamenteren gehadt hebben, dewijle hij selfs terstont op den 23^{en} tsavonts aen de Infante tot Nieupoort schreeff, dat die van Oisteynde hem versochten tot parlamenteren, ende dat sij t'accort mocht houden als gedaen, daerom de Infante noch snachts tot Nieupoort in de kercken dede singen te deum laudamus, ende de nunce vanden Paus ende Ambassadeur van Vranckrijck terstont depeschen daervan aen haer meesters deden. Dit liep van stadt tot stat, soedat die van Gent ende veele andere verre gelegen steden als van een gewonnen stadt hadden getriumpheert, ende die van Antwerpen alomme geschreven om groot gelt te verwedden ende liep tgeluyt van desen soe dapper, dat die vanden Bosch ende de Grave, Venloe endere anderen den xxx^{en} deser seer dapper daerover triumpheerden ende snachts over de 150 schoten mette canon deden.

De Churfurst van Cuelen passerende dese tijt deur de stadt naer Arensberch, wedde aldaer dat Oisteynde voor t'uytgaen deser maent Decembris ende Berck ende Meurs voor t'uytgaen van May toecoemende souden wesen in handen vanden Ertshertoghe, sulcke hoipe was alomme van dese sake.

Dan de Staten alderhande bedencken hebbende, loofden den Heere dat desen aldus afgelopen ende tot geen arger gevallen en was.

Op de nominatie bij die van Zeelant voorgestelt tot eenen Lieutenant Almiral werde ontrent dese tijt bij Sijn Ex^{cie} daertoe gecommitteert den jongen heere van Hautain tot verwonderinge van velen om sijn jongheyts wille, die se meinden dat hem beletten soude te commen tot sulcken auctoriteyt ende gesach over de andere scheepscapiteynen als de jegenwoirdighe staet vande landen wel vereischte. Hij vertooch den xvj^{en} Decembris naer Zeelant met een oirlochsjachte, die voor Schevelinge gecommen was.

Ontrent dese tijt werden eenighe schepen van Hollant in de straet Gibraltar aengedaen vande Spaensche galeijen die lang vochten, ende siende dat sij het niet ontcommen conden, staken tvier in tcruyt, ende sprongen met heur viant, uytgeseit een dat genomen werde.

Den xxiiij^{en} Decembris sondt den Almirante van Arragon een brief aende Staten Generael, daerinne hij verhaelde de groote begeerte die den Erts-

temps...... Lorspu'il (Vere) sentit le terme approcher du commencement de l'assaut, il fit battre chamade par un tambour au Porc-épic » (Le memorable siege d'Ostende, liv. V pag. 167). Uit alle omstandigheden, dien hij verder mededeelt, en die gedeeltelijk ook in Flemings verhael der belegering te vinden zijn, wordt het volkomen duidelijk, dat de geheele zaak alleen op het touw was gezet om tijd te winnen.

hertoghe hadde om dese landen tot vrede te brengen ende vanden ellendighe oirloge te verlossen, ende dat dselve daertoe last aen hem gegeven ende gesonden hadde met procuratie ende volle macht om dselve vrede op redelijcke conditien te besluyten, dat hij daeromme in conformiteyt vanden selve last heur aenboot de vrede ende met heur daerop in handelinghe te treden. Ende om tstuck met een ooch ende apparentie te beginnen, ten einde de Staten sien mochten, dat d'selve volcommentlijck werde gemeent, hij heur oversondt eenighe articulen, daerop men den vrede vast ende bundich soude konnen besluyten, presenterende op de ampliatie ofte interpretatie van deselve metten Staten in handelinghe te commen, om soe goeden werck ten effecte te moegen brengen, ende versocht antwoort. D'articulen waren: 1°. dat men den Ertshertoghe aennemen soude voor Heere vande vereenichde landen volgende de costume ende manieren daertoe gerequireert. 2°. Dat den Ertshertoghe sal confirmeren alle de previlegien, oude gebruycken ende vrijheden vande landen met belofte die te onderhouden ende te vermeerderen ist noot. 3°. Dat in dese landen elcx sal mogen vrij leven in sijn conscientie ende gemoet sonder recharche, ende dat in alle religien hoedanich die sijn met vrij openbare exercitie van dien. 4°. Dat vergeten ende vergeven sal blijven alle tgene tegen den Coning, de Ertshertogen ende anders hoe het sij in dese troubelen gepasseert ende affgelopen is, sonder immermeer daeraen te gedencken ofte yemant te laten molesteren. 5°. Dat men den uytgeweeckenen sal restitueren in alle hare geconfisqueerde goederen. 6°. Dat de Ertshertoghen sullen loven ende sweeren alle tselve te onderhouden, ende alle de nabuyrprincen ende monarquen bewegen daervooren beloften te doen, ende heur gelooff daervooren te stellen ende te verbinden. 7°. Dat men tot meerder verseeckertheit alle tselve oick sal doen beloven ende confirmeren bij den Coning van Spangien.

De Staten dese articulen siende, vonden d'selve in vele poincten te wesen captieus, sonderlings in de toelatinghe van alle religien, twelcke heur dochte den rechten wech te wesen om alles in confusie te brengen tot verderff der landen ende in t'restitueren vande geconfisqueerde goederen van alle vuytgeweeckenen, daeronder de geestelicheyt mede konde getogen werden, wiens goederen niet en waren vintbaer ofte te restitueren, ende in allen gevalle dat mits de aenneminghe vande Ertshertogen heur regieringhe ganschelijck soude moeten vervallen ende sonder macht blijven om de vrijheyt vande landen mede te defenderen tegen degeenen die daertegen yet soude voornemen, hebben daerom geresolveert naer communi-

catie onder eenige vande principaelen daervan gehouden hem dselve articulen metten eersten weder toc te senden met verclaringe d'selve insuffisant waren, ende dat sij begeerden een Cristelijcke eerlijcke ende verseeckerde vrede, die sij niet en conden oirdelen dat uyte voorgeslaegen articulen conde volgen ofte verwacht werden.

Ontrent dese tijt liepen tijdinge van Irlant, dat den Viceroy Montjoy de stadt Kinsale belegert hielt, doch daervooren niet besonders en hadde konnen uytrechten bij faute van swaer geschut, twelcke de Coninginne hem nu toegesonden hadde; dat middelertijt den Graeff van Teron met sijnen soine Odonel met ontrent 7^m Yren van t'noorden naer tsuyden doorgebroocken was over een moras ende diversche waterige landen, ende in 10 dachreisen deurgecommen was tot in tlant ofte quartier van Monster, sonder dat Sr Robert Careu, die hem op een ander passagie verwachte des hadde konnen beletten; dat d'selve Teron met horden, vletten ende diergelijcke de mourassen was gepasseert als niet bij hem hebbende dan voetvolck licht gewapent ende die heur in t'quartier van Monster met eenighe peerden meinden te voorsien, dat dselve den wech naer Corck hadde genomen om hem te vervougen bij de 700 Spangiaerden daerontrent aengecommen, ende dan te sien te ontsetten Don Juan, die binnen Kensale belegert was, ende vast van veele dingen begonnen gebreck te crijgen. Den Viceroy sterck gewerden wesende ontrent 8^m man, en ontsette hem om de comtste vzn dese Yren niet, ende en wilde daerom tbeleg oick niet oplichten, meinende sterck genouch te wesen die te keeren, indien sij de plaetse souden willen ontsetten ofte dat anders de Yren tvelt niet langer en sullen konnen houden bij gebreck van veele nootdruften.

In Engelant was anders een groote verwerringe ontsteecken tusschen de papistige geestelicheyt onderlinghe, waeraff veele vande eenvoudichste leerden, dat men de Coninginne als Coninginne in alle saecken, niet directelijck strijdende met haere religie, behoirde te obedieren, ende dat men dselve politycke gehoorsaemheyt schuldich was. D'andere, die vande Jesuitische factie hingen, waren van contrarie gevoelen, dat men haer noch politycke gehoorsaemheyt schuldich was, nochte in eenige saecken mochte obedieren als een affgesneden lit vande kercke, noemden heur selven ijveraers, hadden opgeworpen een archipresbiterum, die over alle de geestelicheyt soude gebieden ende begonden de eenvoudige in interdict te stellen ende d'selve te verbieden d'administratie der sacramenten, daer heur de andere tegen opposeerden, ende quamen soe verre, dat se scharpe boucken tegen malcanderen schreven, daerinne die vande Jesuitische factie beschuldicht werden

van alle de verraderie in Engelant aengesticht te hebben, ende oirsake te wesen van alle de persecutie ende de vernietinge van heur religie aldaer, dwelcke vande anderen weder beschuldicht werden als ketters ofte fauteurs van ketters ende soe geraeckten in bitterheit tegen malcanderen.

Den xxvij^{en} Decembris quam in den Haghe tijdinge bij brieven uyt Antwerpen, dat die van Oisteynde parlamenteerden, twelcke metten eersten niet en conste gelooft werden, maer mits de tijdinge meer ende meer continueerde, begonst tselve becommeringhe bij Sijn Ex^{cie} ende de Staten te maken, soe verre dat de Staten Generael met Sijn Ex^{cie} ende den Raet van State den xxviij^{en} daerop vergaderden om te delibereren wat van dese tijdinge te houden soude wesen, ende wat voorders te dienste vande landen diende gedaen, ende soe se hierover seer ontset waren, quam den capiteyn de Rijcke den xxix^{en} tsavonts in den Haghe, verhalende de gansche geschiedenisse vande sake als hiervoren is verclaert met brieven vanden Generael vanden 25 Decembris, dat hij hem te swack vindende de stadt ende buytenwercken te beschermen, deselve buytenwercken hadde doen verlaten om de stadt beter te defenderen, dan vresende dat echter sulcx veroirsaken soude t'verlies vande stadt, hadde hij willen gebruycken een strategema van te veinsen een parlamenteringe metten viant om dien te amuseren, ende middelertijt tijt te winnen om af te wachten t'crijsvolck ende secours hem toegesonden ende soe de wercken in beter defensie te brengen, daerop dien dach wel te passe arriveerden 5 Zeelantsche compagnien, daerdeur hij dien vanden viant corte antwoorde gegeven hadde ende laten gaen, maer mochte de Staten hun verseeckeren dat dit secours weinich ende meer (mer) van 400 man was, ende niet bastant om alles te verseeckeren, omdat de reste van tcrijsvolck seer gematteert is mette wachten, als moetende van 48 uyren 30 waken, daerom meer als noot is de ouden uyt te trecken ende nieuwe trouppen in te senden, indien men gesint is de plaetse te houden, daertoe hij hem niet en hadde gespaert, maer tot alle periculen geexposeert als den capiteyn de Rijcke naerder verclaeren soude. Desen capiteyn in tlange gehoirt, besloten de Staten terstont, dat men de 8 compagnien, die in Hollant gecommen waren, soude doen voorsien van vivres ende in oirlochschepen die voor den Briele lagen buyten om naer Oisteynde seynden, daermede men seer doende was den xxx^{en} ende lesten deser, maer omdattet soe seer begonst te doijen, dat hoipe viel dat de wateren haest open souden wesen om naer Zeelandt te commen, werde die resolutie weder verandert om tvolck binnen deur te senden met meerder seeckerheyt.

Ontrent dese tijt quam vuyt Spangien wederom Don Luys de Valasco met last vanden Coning, dat den Ertshertoghe voor Oisteynde soude willen continueren ende geen costen sparen om de plaetse te hebben, omdat se dselve achten een bequame haven om veel schepen ende galeyen te brengen ende soe de zee te mogen dwingen, ende sonderlings omdat se meinden dat sijne ende de Spaensche reputatie hinc aen t'uytvoeren van dat beleg.

Graef Hendrick van Nassau wesende op wech om wederom naer de Nederlanden te commen, hadde aen Sijn Ex^cie^ geschreven om ordre op sijn convoy gestelt te hebben, daerop Sijn Ex^cie^ aen Graef Lodewijck die tot Arnhem was last gaff om sijn broeder met een verseeckert convoy te gaen halen.

Den xxix^en^ Decembris schreeff Vere uyt Oisteynde aende Staten Generael dat de saken in stadt noch al stille ende wel stonden, maer dat se seer verlangden naer tvolck dat commen soude, ende dat se alle daernaer uytsagen, versocht daerom dat men die wilde verhaesten ende mede naer stadt senden een goede menichte van rijs, die se meest van doene hadden, ende sonder dwelcke sij de wercken nochte de stadt niet en konden houden staende.

Tot Amsterdam quamen in dese tijt aen dry schepen uyt Oost Indien rijckelijck geladen, als Hollandia, Overijssel ende Dordrecht met nagelen ende peper ende andere specerien.

Daer quam mede tijdinge dat in Spangien een rijcke vloote uyte West Indien was aengecommen, daer de Engelsen te vergeefs op gewacht hadden.

Ende hiermede liep ten einde dit jaer 1601, in twelcke de Staten der Vereenichde Nederlanden seer groote, sware costen hebben moeten dragen, meest ten opsien van tbeleg van Oisteynde, twelcke costelijcker ende veel swaerder is geweest als oit eenich beleg in dese landen, niet alleen omme t'menichfuldich schieten daerin ende uyt, twelcke menichte volck van amunitie ende geschut consumeerde, maer oick om den toevoer van vivres, amunitie ende andere materialen, daeraff de vrachten om de verheyt vande wech, ende de periculen van dien bijnaest alsoe veel costen ofte dickwils meer als de materialen selfs weert waren. Nietemin de Here de Almogende Godt moet gedanckt ende gelooft sijn, dat den viant in desen heele jare geen adventagie op der Staten landen heeft gekregen, maer dat de Staten Berck verovert hebbende, heure frontieren verre hadden gevrijt, ende den Rijnstroom weder geopent tot alle de landen van Duytslant tegen heur aengelegen.

FINIS.

BIJLAGE I.

(bl. 135.)

MEMORIE van tgene de gedeputeerde vande Raden van State alhier int leger geweest hebbende, zullen hebben te verclaeren aen mijn Heeren de Generale Staten der Vereenichde Provintien.

Dat volgende der Generaliteyts begeren de compaignien tot lichtinge der aengenomen burgerije geschickt sijn.

Dat tot nochtoe alle die wagens nootsaeckelijcken sijn gebruyckt geweest, soo tot voeringe aller behouften des Legers, als vant gene in de stadt Berck gedestinieert ende in de schepen geladen is.

Dat omme soo veel mogelijck nae te comen die goede gelieften der Heeren Generale Staten, soo veel wagens ende treckpeerden huyden affgedanckt zijn, dat ontrent 130 wagens ende 100 treckpeerden werden behouden.

Ende in dienst gehouden, soo veel als omme Wachtendoncq ende Berck van geschut ende andere noottruft te versien, oock het Leger nootwendelijck te gerieven nodich sijn.

Ende alsoo binnen weynich dagen dese stadt Berck in verseeckeringe gebracht, oock voorts gesien can werden, off die vijant sijn leger van hier nae Oostende ontbieden off in dese quartieren te houden gemeynt zij.

Heeft Zijne Ex^cie^ ondertusschen goet gevonden der Heeren Staten intentie opt scheyden des Legers naerder te verstaen, in regart dat het selve vander generaliteyts bodem, ende tot derselver meesten dienste legget, als connende van hier haestelijck bequamelijcker ende bedeckter gebruyckt werden op alsulcke plaetsen, daer het der Generaliteyt gelieven ende des vijants proceduren aenwijzen zullen.

Achtende Zijne Ex^cie^ vooral hoochnoodich dat men om des vijants desseing voor Oostende te breken alsulcken voet berame daerdeur men niet inmaginativelijck ende frustroirlijck, maer nae alle gestaltenisse van des vijants ende onse eygene saecken, mitsgaders nae redenen ende fundament vanden oorloge, tot het gewunste eynde seeckerlijck geraken moge.

Omme waertoe des te beter te kommen, staet te presupponeren, off dat men vuyt der stadt Oostende selver sich defendere, destinerende daertoe van nu aff

alle onse forcen, omme het garnisoen van Oostende alle reysen te verstercken, ende te ververesschen nae dat die gelegentheyt des ervorderen zal.

Off dat men onderstae den vijandt deur eenige diversie van Oostende te doen opbreken.

Ende alhoewel niet wel mogelijck wesen sal beyden gelijck te doen, ende nootwendelijck een van beyde het beste wesende, voor die hant moet genomen werden, nochtans omme niet t'onderlaten wat tot beletsel van des vijants dessein dienen can, vindt Zijne Ex^{cie} raetsaem in deliberatie gelegt te worden, off men beyden niet te gelijck soude mogen voornemen, indien het secours van Engelant soe prompt ende sterck vallen mochte als die noot ende ten dienst vanden lande die redenen wel verheysschen.

Des niettemin kan Zijne Ex^{cie} niet eyntelijck daerop resolveren voor ende aleer dieselve des Heeren Veers goetduncken ende advis dienaengaende sal hebben gesien. Ten welcken eynde Zijne Ex^{cie} die missive copielijck hier beneffens gaende aen hem gesonden heeft, daerop dieselve alle ure antwoort verwachtet, ende des niettegenstaende jegenwoordelijck in gelijcker forme een recharge doet.

Ende die Heeren Staten Generael Zijn Ex^{cie} geheel connen berichten, wat van t'Engelsche secours te verwachten sij.

Ende men sien sal, waertoe ende in wat manieren die vijandt sijn leger in dese quartieren wesende, sal willen gebruycken.

Ende ten eynde die Heeren Staten des te gevouchlijcker connen delibereren, heeft Zijne Ex^{cie} noodich geacht haere E. te communiceren die motiven soo tot diversche maelen tusschen Zijne Ex^{cie}, Grave Wilhelm ende Heeren Gecommitteerden opt poinct van diversie gevallen zijn.

Eerstelijck dat Berck ende alle frontieren behoorlijck beset wesende, niet meer dan op 6 off 7000 man te voet ten hoochsten mach staet gemaeckt worden, de lichtinge vande borgerien daer in begrepen.

Ten anderen dat des vijants leger in dese quartieren geheel blijvende geene diversie van belegeringe te imagineren sij, hoewel het van gheen cleyne importantie geachtet wort, soo men den vijandt konde amuseren omme dit leger voor Oostende niet te employeren, diewijle hij qualijck in die belegeringe sal derven volharden, zoo hij geen staet van secours van dit leger maecken darff.

Ten derden dat geene apparentie is andere diversie in twerck te stellen als door die steden van Hulst, Bosch off Grave.

Dat int voornemen van Hulst grootelijcx te beduchten staet dat die vijant logerende 2000 man tusschen het fort Austrice ende die stadt teenemael belettet dieselve te konnen aentasten, wesende niet te twijffelen off die vijant soo naer bijder hant sijnde op hoorende, alleene van embarqueren van tleger ende besonder van cavaillerie sonder die welcke Zijn Ex^{cie} niet kan bestaen midtsdien het fort Austrice op vlacker heyden is leggende, terstont suffisant volck ter genoempder plaetsen logeren sal, soo wel als hij noch desen soomer vuyt vrese vant selve gedaen heeft als wel wetende dat in die quartieren anders niet can aengetast worden.

Ten vierden dat aengaende den Bosch geene apparentie is de stadt met soo weynich volck nootsaeckelijck in 2 legers soo wijt vanden anderen gedeylt te forceren. Ende moet daeromme overlegt worden off deur t'roepen van die vanden Bosch die vijant sal connen bewogen worden, omme voor Oostende op te breken.

Ten 5en dat getwijffelt wort off die vijant die Grave van sulcker importantie achten sal, dat hij zijn voorhebben daerom sal breken willen, anders bij soo verre des vijants leger van hier nae Oostende quame te vertrekken, soude men apparentelijck dese diversie, hoewel niet sonder swaricheyt in aensieninge soo van der stadts fortificatien als swacheyt des legers, met Godes hulp met apparentie connen bij der handt nemen.

Alle twelcke Sijne Excie den Heeren Staten in haest wel heeft willen communiceren, omme haere deliberatie des te beter daernae te richten, middelerwijl op de verseeckeringe deser stadt ende provisie van Wachtendoncq ordre sal gestelt zijn. Ende sal Zijne Excie alvooren dit leger vertrecken te laeten, der Heeren Staten goede meyninge hierop verwachten omme in alles sich des te beter daer nae te reguleren.

In meyninge wesende indien die Heeren Staten alnoch begeren het leger gescheyde te worden, boven het garnisoen vander stadt, eenige compien opt eylandt voor Berck te logeren, tertijt toe die stadt in behoorlijcke versekeringe gebracht sal sijn, ten sij de gelegentheyt anders verheysschen sal.

MAURICE DE NASSAU.

BIJLAGE II.

(bl. 175.)

INSTRUCTIE voor den Hooch geboornen Fursten ende Heere Henrick Frederick, geboren Prince van Oraignien, Grave van Nassau etc., sampt die Edele, Erntfeste ende discrete Herman van Wittenhorst, Heere tot Sonsfelt ende Waelwijck, Johan van Santen, Heere tot Middelhernisse, hierbevoorens mede gecommitteerde ter vergaderinge der Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, Raedt ter Admiraliteyt in Zeelant ende in den Raede van Vlaenderen, ende Egbert Alberda tho Slochteren opt Sandt ende Mensingeweer, mede gecommitteerde ter vergaderinge vande voorsz. Heeren Staten, Gesanten van deselve Heeren Staten Generael.

I. De voorsz. Gecommitteerden zullen haere reyse vorderen over Dillenburch, ende aldaer begroeten den Welgeboren Graeff Johan van Nassau den ouden etc.,

ende naer overleveringe van haere brieven van credentie ende gedaene complementen, opte naevolgende poincten begeren zijnder L. goeden raedt ende advis. Ende indien Zijne L. zelffs mede tot Heydelberch soude reysen, zullen in alle handelingen ende occurrentien desselfs goeden raedt gebruycken. Tot Heydelberch aengecomen zijnde, zullen aen Sijne ende Haere Churf. H^den doen de behoorlicke reverentie ende gebiedenisse vande Heeren Staten Generael, mit congratulatie vande geboorte vanden jongen Furst ende Heer, daermede Godt den Heer belieft haer Churf. H.^den te vervruechden, inder bester forme.

II. Sullen verclaren, dat de Heeren Staten Generael voor een sonderlinge eere aengenomen hebben Haer Churf. H^den goede beliefte, omme mede als getuygen genodicht te wesen, over den christelijcken doop vanden Hoochgemelten jongen Furst ende Heer, ende sullen daer voorn. Haer Churf. H^den in de beste forme bedancken.

III. Sullen voortz nu alles wes dese zaecke naer het gebruyck der Christelijcke gereformeerde kercke aldaer ende Haer Churf. H^den hoff vereyscht, van wegen de Vereenichde Landen assisteren, ende ter eeren doen naer behooren.

IV. Sullen daer nae aen Haere Churf. H^den mit behoorlicke reverentie offereren die presenten bij den Heeren Staten Generael totte memorie van dien geordonneert, ende aende selve versoucken deser Landen saecke te continueren haere goede gunsten ende faveuren, ende dselve mitsgaders den ingesetenen van dien te houden in gunstige recommandatie.

V. Sullen bij de beste gelegentheyt Sijne Churf. H^t particulierlick bedancken vande gunsten, faveuren ende assistentien, die deze Landen, zoo van Sijne Churf. H^t zelffs, als deur Zijne Churf, H^ts goede directie hebben genooten, ende namentlick voor tgheene bij de zelve in de naeste twee jaeren tot deser Landen behulp datelick is gedaen, ende te wege gebracht, ende Sijne Churf. H^t bidden hem niet te willen laeten verdrieten daerinne te continueren, als wesende Godes ende der gemeene Christenheyts zaecke.

VI. Sullen Sijne Churf. H^t informeren vande gelegentheyt ende staet deser Landen zaecken, de gemeene defensie derzelver aengaende, ende namentlick dat de Vereenichde Landen in desen loopende jaere tot beleyt vanden oorloge te water ende te lande meer als vijftich mael hondert duysent Rijcxdaelders aen lasten zullen hebben te dragen ende supporteren.

VII. Verthonen, dat Sijne Churf. H^t nae zijnen hoochwijsen verstande lichtelick kan oordeelen mit wat beswaernissen bij dese landen deselve lasten moeten gevonden worden, daer van zij oock sommiere onderrechtinge zullen doen, besluytende dat henluyden tot vervullinghe van een partie van dezelve lasten de liberale handt vande Christelijcke potentaten, Chur ende Fursten, ende andere Rijcxstenden ten hoochste noodich is.

VIII. Zullen bij de beste middelen doen verstaen, hoe veel den Chur ende Fursten, ende andere Stenden des Rijcx daer aen gelegen is, dat de Vereenichde Landen mogen worden gehanthout, omme de Spaensche ambitie, ende heerschinge te weder-

staen, ende thooft te bieden, gelijck zij nu xxix jaren mit groote constantie ende overwinninge van veele difficulteyten zeer loffelick hebben gedaen, ende daerinne Godes genade ende zegen gestadich genoten.

IX. Ende zullen versoucken dat daeromme Sijne Churf. H^{t} genadichstlick believe voor den aenstaenden jaere tijtelick een goede subsidie den landen te accorderen, ende andere Chur ende Fursten ende Stenden des Rijcx deur sijne authoriteyt ende hoochste beroupinge in den Heyligen Rijcke te bewegen omme van gelijcken te doen.

X. Overwegende dat zulcke tijtelicke assistentie niet alleenlick haer Churf. H^{den}, furstel. Ex^{cie} ende andere Rijcx Stenden eerlick ende deze Landen ten hoochsten noodich is, maer zelffs voor Haer Churf. H^{den} ende furstel. Ex^{cie} ende andere Stenden verseeckerlick dienstelick ende prouffitelick.

XI. Aengesien deze Landen (hebbende zoo lange jaeren mit soo groote constantie ende onveranderlicke resolutie de Spaensche ambitie ende tyrannie het hooft geboden, ende daertoe soe rijcke middelen te wege gebrocht, noch geresolveert blijvende het uyterste te doen) deur faulte van behoorlicke ende tijtelicke assistentie in swaericheyt vallende (des den goeden Godt verhoede) geschapen waere, dat de Spanjaerts datelick souden trachten tot ruine vande Cristelicke kercke van Duytslandt, verdruckinge vande Duytsche loffelicke vrijheyden ende veranderinge vanden geheelen staet in Duytslandt, twelck zij over lange niet alleen beslooten, maer in de voorleden jaeren int werck te stellen begonst hebben.

XII. Ende dat t'selve mitte wapenen alsdan te wederstaen soude (boven groote gevaeren ende schaden) seer beswaerlick, ende soe costelick vallen, dat althans mit het vijftichste deel bij tijtelicke assistentie aende Heeren Staten verstrect, de zaecken veel dienstelicker ende seeckerlicker kunnen beleyt worden.

XIII. Sullen in specie remonstreren de overgroote costen, die gedaen sijn bij de Spaenschen tot veroveringe vande stadt van Oosteynde, ende wat excessive costen van deser zijde gedaen zijn tot behoudenisse vande zelve stadt, ende dat d'selve costen voor den loopende jaere van deze zijde zullen excederen die somme vau vijff hondert duysent rijcxdaelders.

XIV. Zullen mede verthonen die importantie vande voorz. stadt, ende hoe veel daer aen gelegen is, dat die niet en valle in der vianden handen, ende daer vuyt besluyten, dat te meer noodich is, een extraordinaris liberale assistentie, omme zulcke exploicten bij de hant te mogen nemen, waerdeur den viant mach gedrongen worden de voorsz. stadt te verlaeten.

XV. Sullen oock verthonen mit wat promptitude de Heeren Staten in den jaere negen ende tnegentich int midden van haere benautheyden ende swaere lasten hebben gesecundeert ende de hant geboden aen des rijcxs leger, ende t'selve geassisteert mit alle sorten van behouften, daer van een groote partie noch onbetaelt staet, ende zullen bij alle middelen arbeyden omme d'selve betalinge te mogen consequeren, ende daertoe Sijne Churf. H^{ten} authoriteyt ende intercessie versoucken aende fursten voor den welcken het voorsz. verschot is gedaen.

XVI. Indien versocht wort verclaringe wat de Heeren Staten voor den aenstaende jaere voor een behulp ofte assistentie souden begeren, zullen daerop verclaren, dat zoo verre de Chur ende Fursten souden goet vinden, dat de Heeren Staten het oorloge souden vueren tusschen Maes ende Rhijn, omme den viandt te brengen in poincten, dat hij opte reviere vande Maze soude mogen gestuet ende opgehouden worden, dat in sulcken gevalle noodich soude wesen twee legers te onderhouden, ende de costen van twee legers te supporteren, te weeten het eene tusschen Maes ende Rhijn, ofte opte Maze, ende het ander in Brabant ofte Vlaenderen, waertoe voor den aenstaenden jaere totte costen van ongeveerlick een derdendeel van het eene leger mitten aencleven van dien wel noodich soude wesen een behulp van vijff hondert duysent Rijcxdaelders, waermede men den vijant oock soude verhoopen in dien quartiere soo cort te houden, dat hij op des Rijcx bodem niet en soude mogen attenteren.

XVII. Maer indien Chur ende Fursten alsnoch niet geresolveert en zouden wesen tot zoo groote ende notable assistentie (die men soude verhoopen tot des Rijcx merckelicke dienste ende verseeckeringe te doen strecken) zullen instantie doen, dat voor den aenstaenden jaere de Landen mochten worden geassisteert ten minsten mit twee hondert duysent Rijcxdaelders, ofte soo veel meer ofte min als uyterlick sal wesen te impetreren, ende zullen beloven die tot zulcken dienste te doen verstrecken, dat Chur ende Fursten ende andere Rijcx Stenden daervan zullen hebben redenen van contentement.

XVIII. Indien yet voorgeslagen zoude worden vande zaecke van Berck zullen hen houden in de limiten vande brieven diesangaende geschreven *in terminis generalibus*.

XIX. Ende soo eenige saecken souden mogen voorkommen, die niet bedacht en zijn, zullen bij de beste ende bequaemste middelen daerinne onbegrijpelick antwoorden, zulcx als zij tot der Landen meesten dienste zullen bevinden te strecken.

XX. Sullen alle Churfursten, Fursten ende Heeren, die zij aldaer zullen vinden, ofte haere Gesanten begroeten, de complementen doen, dese Landen zaecken recommanderen, ende oock vande zelven assistentie ende behulp vorderen, nae dat zij tot der Landen meesten dienste zullen oordeelen te strecken.

XXI. Van gelijcken zullen d'voorsz. gecommitteerden te samen ende bijsonder int wederkeeren den Lantgrave van Hessen ende den Hartoch van Brunswijck begroeten, ende nae gedaen complementen aenden selven ten eynde voorsz. versouck doen in de beste forme.

Aldus gedaen ter vergadering etc. den 23sten Octobris 1601.

INDEX.

TSEVENDE BOUCK.

DAERINNE VERVATET IS ALLE TGEENE IN DEN TOCHT NAER TLANT VAN LUYCK, IN DE GESTADIGE BELEGERINGE VAN OISTENDE VAN WEGEN DEN ERTSHERTOGE, ENDE IN DE BELEGERINGE VANDE STADT GRAVE GEDAEN ENDE UYTGERECHT IS, MITSGADERS IN ANDERE AENSLAGEN, HANDELINGEN VANDEN VOORS. LANDEN ENDE HUNNE NABUYREN, ENDE ANDERS GEPASSEERT IS TSEDERT DEN EERSTEN JANUARIJ 1602 TOTTEN LESTEN DECEMBRIS DAERAEN VOLGENDE, HOUDENDE MEEST AL NIET DAN NAECKTE EFFECTEN, METTE NOTABELSTE GESCHIEDENISSE VAN DIEN.

ANNO 1602.

Tjaer van 1602 begonst met een seer groote apparentie van oirloge voor de gansche Cristenheyt, bijnaest in alle landen, want wesende der Cristenen leger voor Canisia met schanden gaan lopen, verlatende tbeleg met alle heur geschut ende amunitie, ende vanden viant vervolcht ende seer verslaegen wesende, was tegen desen jare een gereet werck gesneden voor meest alle de grootste monarchen voor heur particulier interest, overmits Canisia lach op de frontieren van Stiermarck, daer den schrick soe groot was dat den Ertshertoghe Ferdinando selfs te Grats niet en dorste blijven, maer getogen was naer Munchen, om daer te refraischeren ende vanden Keiser ende alle potentaten assistentie te versoucken eer sijn geheel landt verloren ging, daer hij met uytheemse macht hem moste defenderen, omdat hij sijn onderdanen met vervolging tegen heur religie soe hadde gepersecuteert, dat die meest al van hem gealieneert waren, liever genietende de beschermenisse vanden Turck onder tribuyt, als de rouwe regieringe van heur natuyrlijcken Heere. Den Keiser was met dit stuck heel verwerret, want indien hij hem tegen de macht vande Turcken daer niet en versage, ware geschapen dat niet alleen sijn neeff Steirmarck soude verliesen, maer hij selfs qualijck konnen beschermen Oistenrijck, veel min defenderen de plaetsen in Ungeren, die hij noch hadde, ofte vervolgen sijn desseinen op Zevenbergen, daeromme hij ende heel Duytslant mosten rusten ende volck lichten om de saecken in Ungeren ende der Steirmarck te restaureren ende hij moste particulierlijck mede meer crijsvolck lichten om te mainteneren de plaetsen die hij in Zevenburgen noch hadde, omdat Sigismundus Battore, Prince van die landen ende te vooren met beneficien bedurven ende daeruyt gesét, weder tot sijn verstant gecommen was, ende t'meeste deel van tlant ingenomen hadde ende d'oirlogen daer seer verswaert met behulp vande Poolen; nietemin om de Keiserlicke macht te continueren in sijn huys, dede hij alle de churfursten sonderen of se niet

souden willen verstaen om sijn broeder den Ertshertoghe Mathias Rooms Coning te maecken om soe de macht vant rijck Bemen, Slesen, Merhergen ende van Oostenrijck bijeen te houden. In Polen waren de saken oick seer beroert, want boven de assistentie die se deden aenden Prince Battori, waren sij oick gecoppelt aen een sware oirloge metten Hertoge Caerle van Sweeden, die niet alleen gansch Sweden ingenomen hadde, maer oick bijnaest heel Lijfflant op Ryga ende Kakenhausen nae, ende deur Graef Jan van Nassau sijn veltoverste rontsomme doen besetten, welcke Graef Jan in tverleden jare niet alleen den Polen daer te hulpe commende uyten velde eerst verslagen hadde, maer so se daernaer met meerder macht quamen ende eenige plaetsen in Lijflant begonnen te belegeren, hadde hij heur de vivres soe gecouppeert, dat se deur gebreck hadden moeten vertrecken sonder yet te doen, ende om gereder aende hant te wesen, hadde den Hertoge Caerle alle sijn volck over winter in dienste gehouden ende in de steden van Lijflant doen hiverneren tot dat den saison soude aencommen om weder te velde te gaen, nietemin sijn groote caricheyt om sijn officiers te doen onderhouden, verachterde veel van sijn saken ende causeerde dat Graef Jan in tbegin deses jaers affscheyt van hem nam ende dat de Polen middel vonden weder in te crijgen de stadt Balmar, ende soe scheenen de oirlogen daer te willen hervatten.

Den Paus was in t'verloop van Canisia seer ontset, omdat sijn leger ofte macht daer onder mede hadde geweest, ende dat hij den Hertoghe Ferdinando geporret hadde alle de rouwe proceduyren in sijn lant voor te nemen om de Pauselijcke religie daer alleen te houden, oick omdat hij niet geerne sien en soude dat die groote landen noch onder den Turck quamen tot verwoestinge van die van Oistenrijck, die vande voornaemtste colonellen van sijn hoocheyt waren, daerom hij notelijck weder een ander leger sal moeten rusten om de saken van Steirmarck te mainteneren, waeren daerenboven alle de steden van Italien beroert, omdat den Coning op die van Genua hadde doen innemen Final volgende de besteeckinge al anno 97 begonnen.

Den Coning van Spangien en sal oick niet min konnen doen als wederom ende met meerder macht als te vooren te assisteren sijn schoinbroeder, opdat d'selve niet uyt sijn lant verdreven en werde, bovendien heeft hij noch oirloch metten Turck op de Middelzee; hij moet gestadelijck rusten ende equipperen om te conserveren sijn navigatien van West Indien, dewijle hij siet dat die van Oost Indien seer groote fortuyne beginnen te loopen om de menichte van andere landen die daer beginnen te varen; hij heeft

hem mede openbaerlijck ingelaeten in de oirlogen van Irlant, ende sal daermede werck ende middel vinden om volck ende gelt te spillen, indien hij daerinne wil continueren ende repareren tverloop van sijn volck ende leger, hiernaer daer vallende; hij scheen in Italien credit te gaen verliesen, omdat den principe Juami Andrea Doria beschuldicht over den tocht naer Algera, hem den generaels standart hadde wedergesonden deur sijn soin Don Carolo, die den Coning aenden II^m soin van Savoyen hadde gegeven, ende dat de Genuesen heur begonnen te formaliseren op t'innemen van Final tegen de rechte erven, daermede sij in handelinge stonden, ende bovendien dede hij continueren de oirlogen in Nederlant, porrende den Ertshertoghe van Oisteynde niet te wijcken, maer daervoor te opiniatreren ende alle sijn macht te baren, daertoe hij vuyt Spangien weder over hadde gesonden Don Luys de Velasco, ende scheen dat hij desen jare wat veel wilde doen. Den Coning van Vranckrijck sadt in t'midden vande landen, hielt hem noch stille, ende scheen nergens toe te trachten als om te genieten de vruchten vanden pays, sijn landt in ruste te houden ende te balanceren de twee religien, dat se beide metten anderen mochten leven.

De Coninginne van Engelandt was in oirloghe in Irlant, most van tijt tot tijt haer macht daer verstercken, omdat de Spangiaerden daer langs soe meer schenen te willen nestelen; heuren Viceroy hielt daer even vast belegert de stadt van Kinsale, daer Don Juan de Laquila met meest alle de Spangiaerts inne waren ende gebreck begonnen te crijgen, dwelcke te ontsetten den Graef van Teron met wel 7^m Iren deurgebroocken was van t'noort tottet suyden in Irlant, ende tot hem gevoucht hadde de 7 vendelen Spangiaerden te Castelhaven aengecommen, schijnende tbeleg te willen doen oplichten, daerom veelen Essex noch beclaechden, die de Spangiaerden in heur eigen lant hadde willen werck geven ende met Teron composeren behouden sijn lijff ende goet ende so de saken in Irlant stillen, sijn vianden vergaten hem ende sijn raet lichtelijck, de Graef van Southampton alleen van sijn gevolch bleeff noch gevangen, wesende de reste met mulcten [1] ende peynen ontslaegen. Anders scheen de Coninginne altoos een ooch te houden op der Nederlanden saken, opdat die niet te seer en verliepen.

Den Coning van Schotlant bleeff in gestadighe becommeringe om hemselven te doen adopteren ende verclaren successeur van Engelant, daertoe gebruyckende alderhande middelen, presenterende selfs in Irlant te gaen

---

[1] Geldboeten.

om de oirlogen te helpen vuytvoeren ende sijn soin in Engelant in ostagie te laten voor sijn getrouwicheyt ende bleeff te meer in bedencken, omdat de Coninginne hem affsette met schoine woorden, als dat hij niet en hadde te vresen, dewijle geen van sijn competiteurs macht hadden tegen hem te staen. Den Coning van Denemarck ende de potentaten van Italien waren in tamelijcke ruste, maer de protesterende Princen van Duytslant in een groot bedencken, omdat den Ertshertoghe vast liet verluyden, dat hij wederom over Rijn wilde commen ende van dier sijde de oirlogen aende Nederlanden maecken, doende heur aensoecken om heur stille te houden ende niet te beroeren. Nietemin bleef de voornaemptste swaerte vande oirlogen in de Nederlanden, daer den Ertshertoge nu in de seste maent continueerde tbeleg voor de stadt van Oisteynde met een ongelooffelijcke furie van schieten ende tot seer excessive costen als of hij de heele plaetse wilde plat schieten met sulcken gewelt, dat in dese Nederlanden noit desgelijcken en is gesien, ende scheen de heele winter daer te willen opiniatreren, hoewel naer veel menschen oirdeel niet en scheen dat hij daer veel vruchts soude konnen doen, ofte hij moste sijn wercken anders noch voornemen, daerom tselve meer scheen een frenesie commende uyt een trots ende grootsheyt, die niet en wil schijnen een quaden aengreep gedaen te hebben als een voordachtich beleyt inder oirlogen. Hij renforceerde sijn volck ende putte tot dit beleg uyt alle de middelen van Vlaenderen, ende en scheen niet daermede versadicht te sullen wesen, omdat hij alrede gedreicht hadde naer de veroveringe van dese plaetse sijn leger aenden Rijn te brengen, om van dier sijde de Nederlanden aen te tasten. Hij dreichde oick dan tot Oisteynde te sullen brengen menichte van oirlochschepen ende galeijen om d'oorlogen oick ter zee te maecken, ende sulcx d'selve meer als oit te vooren te verswaren, daertoe hij wervinge van volck, amunitie ende van gelde in Spangien ende de Nederlanden onder alle pretexten dede doen, selfs mede van te sullen openen de licenten ende die wederom laten gaen.

De Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden deden daertegen heur beste om Oisteynde ende de reste van heur landen te beschermen, ende hadden nu lange voorgehadt Oisteynde met nieu garnisoen te besetten ende de andere soldaten daeruyt te trecken, maer omdat de wateren tot noch toe niet open en waren geweest, en konden zijt niet wel doen. Sij waren doende om heure consenten te doen dragen ende ordre op heur crijsvolck te stellen, ende schreven aen meest alle de compagnien op vaste repartitie staende, dat men d'selve versterckeu soude op de voet van

elcx commissie om alsoe meer volcx in t'velt te mogen brengen. Delibereerden mede om noch meer volcx aen te nemen ende heur macht soe tegen den Ertshertoghe te compasseren, dat se daertegen mochten cantelen, tsij in diverteren van tbeleg van Oisteynde, ofte int opslaen van dien, ende meynden dat den Coning van Spangien nu wel soe veel te doen soude hebben met sijn schoinbroeder in der Stiermarck dat hij sijn swaeger in t'Nederlant min soude konnen assisteren, ende indien dan geopent werden de licenten, meinden sij noch beter middelen tot heur defensien te sullen vinden ende daermede te verwachten tgene haer Godt geven soude.

Den j^en^ Januarij wesende in Hollant gecommen 11 compagnien naer Oisteynde gedestineert, werde in Staten Generael ontboden den Heere van Marquette, ende gelast met de 11 compagnien naer Oisteynde te gaen met bevel de stadt ten uytersten te helpen houden, tot geen parlamenteringe meer te verstaen ende te helpen beletten dat anderen tot gelijcke termen niet en quamen, maer alleen te letten op twercken ende op de defensien vande plaetse ende tgene daertoe mocht strecken, twelcke sij deden om thooft te mogen bieden indien yemant in de stadt van parlamenteren quame te spreecken. Desen dach schoncken die van Oisteynde ende van tleger malcanderen het nieu jaer met gewelt van schieten.

Den viant hadde omtrent dese tijt uyt Oisterhout naer Hoochstraten doen gevangen halen den schout van die plaetse ende tot Bruessel mede doen saiseren sijn soin ende swager ende deden hem naer van Hoochstraten metten provoost haelen ende naer Bruessel voeren, sonder dat men noch opentlijck wiste om wat saken sulcx alsoe geschiede, dewijle hij een officier vanden Prins van Orangien was.

De Staten hadden al over eenigen tijt tot Bergen op den Zoom doen commen 12 compagnien om mede naer Oisteynde te gaen. Dese waren tweemael al uyt geweest ende t'elcken met gevaer moeten wederkeeren, omdat de tempeesten te heet waren, in twelcke van heur verstack de compagnie van Achthoven met 2 schepen die in Zeelant aenliep.

In't begin van dese maent doydet noch al seer met sware stormwinden ende regen, daermede t'ijs alomme uyt alle wateren quam ende de stromen openden ende bleeff doeijende t'heele jaer deur meest met veel regen ende storms, daerdeur alle de revieren seer hooch opwater cregen ende lange hielden sonder verlichtinge te crijgen.

Overmits de heere Vere tot Oisteynde verstaen hadde, dat den Ertshertoge liet verluyden dat hij op nieujaersdach Oisteinde soude hebben,

ende daerom vresende of hij mocht trachten des nachts op tlage water een aenval op de stadt te doen, heeft hij op den middernacht alle tvolck vande stadt in de wapenen doen commen ende daerinne blijven tot sanderen daechs toe, ende om te beter te ontgaen alle gevaeren, is den ij^en Januarij goetgevonden dat alle t'crijsvolck vande stadt t'elcken tegen tlage water in de wapenen soude commen ende blijven tot dat twater weder 2 uyren gewassen was. Anders schoot den viant al op de stadt.

In Vrieslandt arbeide men seer om de tweedrachten in heur staet ter neder te leggen.

Den Viceroy van Irlant verstaende de aencomtste van Teron met Don Alonso del Campo omme Kinsale te ontsetten, lichte een deel van sijn leger, marcheerde den heelen nacht, bejegent d'anderen den derden smorgens, hij starck wesende 400 peerden ende 6^m man te voet; de Iren schricken ende wilden terugtrecken, maer de Spangiaerden niet; Teron hierin becommert, stelt in ordre sijn 400 peerden ende alle de Iren. De Engelschen chargeren eerst de Iren, brengen die in de vlucht, naer oick die Spangiaerden, verslaen die meest, ende van deselve 7 vendelen gekregen met 3 vande Iren, den Graef van Teron ende Adonel ontcommen, ende daer bleven wel 1200 op de plaetse doot, wel 100 gevangenen ende onder dien Don Alonso voors. met meer bevelhebbers. De Iren ontlopent meest, den Viceroy keert weder naer tbeleg, doet daer eenige rebellen Iren hangen ende sont eenige Spangiaerden los aen Don Jan om rapport van desen te doen.

Den iij^en Januarij op den middach werde deur de landen van Hollant gevoelt een eertbevinge, doch en duyrde niet lang, ende was oock soe weinich dat veele menschen die niet gewaer en wierden. Tot Geertruydenberch sterf van quetsure den capiteyn Swits, die onlancxs te vooren uyt Oisteinde daer gebracht was. Den Generael Vere schrijft uyt Oisteynde aende Staten dat hij mettet volck in stadt gecommen niet soe gesterckt en is of alle tcrijsvolck vande stadt moet alle lage wateren 3 uyren in de wapenen staen, dat se daerom willen doen verhaesten de andere 30 compagnien die noch commen souden. Item dat hij goetvont dat men de swacke compagnien daeruyt tooch ende dede refrecheren ende versterckcn, maer indien de meininge vande Staten wesen soude die dan weder daerin te senden ende 5 ofte 6 maenden te laten, dat niet alleen alle de soldaten, maer oick de officiers ende capiteynen tselve plat uyt souden weigeren, ende om eens te commen tot verlossinge vande plaetse, moste hij daer hebben 9^m man ende 1200 peerden om t'een oft t'ander quartier

te mogen opslaen ofte anders ging de stadt verlooren, versocht daerom dat men hem die metten eersten mocht senden, ende indien men dat dede, wilde hij hem ten dienste vanden lande daerbij quiten ten contentement, ende wilde men se niet senden, soe soude hij blijde sijn hoe eer hoe liever van daer getogen te worden. Schreef mede aen Sijn Ex^cie^ dat die met sijn auctoriteyt wilde voorderen dat de Staten, die langsaem in heur resolutien sijn, daerheen beweecht werden om tvoors. volck daerin te senden eer de plaetse verloren gaet, dewijle hij wel sach, dattet te vergeefs was te wachten op andere middelen om die lang belegerde plaetse te ontsetten. Desen brief causeerde bij veele alderhande bedencken, die de proceduren vanden Generael vanden voorleden Kersmisse niet wel dirigeren (digereren?) en conden. Anders schoot den viant seer op de stadt ende sonderlings den heelen nacht door.

Den iiij^en^ Januarij werde tweder wat beter ende begonst te bedaren, daerom men gereetschap maeckte om de 11 compagnien uyt Hollant naer Delfshaven te doen gaen om daer gescheept ende naer Oisteynde gevoert te werden, daer den viant evenseer op schoot, maer omdat veele soldaten van tgarnisoen van Oisteynde verveert waren, liepen sij vande vendelen wech, waeraf eenigen gecregen sijnde terstont voor de compagnien opgehangen werden om t'exempels wille. Die van Oisteynde cregen een sentinelle vanden viant, dwelcke seyde dat se in heur leger tzedert tbreecken van tparlamenteren seer confuys waren geweest ende bijnaest t'eynde raet, sonderlings so se sagen dat men tvolck in stadt bracht met saloupen, niettegenstaende heur schieten, waerom veele soldaten siende geen eynde aen desen, ende hoirende dat men van stormen begonst te spreecken met menichte uyten leger verliepen, seide mede dat eenighe regimenten Walen ende Duytsen tot Deynsen mutineerden.

Den v^en^ Januarij regende ende stormdet seer, waerom de wateren tot Delfhaven soe hooch waren, dat men geen sluysen en conde openen nochte uytlaten de soldaten daer gescheept, maer mits het op den vij^en^ beter weder wierde, gingen de 11 compagnien metten heere van Marquette van Delfshaven ende Rotterdam t'seil des naernoens ontrent 3 uyren ende liepen naer Dordrecht, ende met heur ging den commis van tlant met een deel gelts om de Engelsen ende andere ongerepartieerde vendelen daer leggende te betaelen, maer mits het den viij^en^ wederom seer stormde, en konden sij tot in Zeelant toe niet commen. Daer en tusschen schoot den viant noch al seer op de stadt, ende de heere Vere schreef dat men

hem van alderhande amunitie, ende sonderlings van cruyt moste voorsien, dewijle die heur begonnen te mangelen, ende dat hij mer voor 12 dagen cruyt hadde.

Den v^en Januarij gingen van Bergen wederom tseil om naer Zeelant te varen de 12 compagnien naer Oisteynde gedestineert, maer en konden mede mits den storm niet naer Oisteynde commen, daer den viant evenseer op schoot, doch liepen dry scheepen uyte stadt ende quamen deur.

Omtrent dese tijt creegh men tijdinghe dat de Princesse van Orangien staet maeckte in dese maent hier in tlant weder te commen ende met haer den Ambassadeur Busenval, ende soe men meynde oick de broeder vanden heere van Chastillon, nu heere wesende, om hier colonnel van t'France regement te wesen.

Den vj^en Januarij vertooch Graef Hendrick met den heere van Sonsvelt van Meurs naer Bacherach, ende namen van daer mede schutten vanden Pals tot Cuelen toe, daer hij in stadt ging logeren, ende werde vande stadt getracteert met veel aenbiedinge, bleef eenen nacht daer ende bequam Nederlanders tot convoy ende tooch soe naer Berck toe, daer hij hem beter verseeckeren konde.

Desen daege sonden de Staten Generael wederom aenden Almirante van Arragon de articulen van vrede bij hem den xxiiij^en Decembris lestleden overgesonden met verclaringe volgende heur resolutie alsdoen genomen.

Den vij^en Januarij was tamelijck weder. Den viant begonst vrouch op Oisteynde seer te schieten van beyden sijden, ende sonderlings met 11 stucken vanden westen opt Santhil so op de slincker als rechter face ende voorts op de cortine vande oude stadt totten toorn toe, ende continueerde dat met groote furie den geheelen dach totten avont toe, dattet omtrent 6 uyren naernoen bij den lagenwater werde, doen quam hij aentrecken vanden westen buyten de tonne om deur de geule wel met 4^m mannen meest Spangiaerden ende Italianen, ende vanden oosten was gelast dat 4^m Duytsen ende Walen souden overcommen, maer omdat die heur excuseerden dattet water te diep was, en quamen van heur mer over ontrent 150 mannen. De last was dat die vanden westen aenvallen souden op twest ravelijn, Porckepied, op Santhil ende de cortine van dien totten ouden toorn toe, ende die van oosten souden aenvallen op de voordere wallen vande oude stadt vanden ouden toorn aff oistwaerts tottet oist ravelijn toe, ende om de macht van binnen te distraheren, waren andere trouppen gelast te chargeren op beyde de carreen ende op t'ravelijn over

de oostgeule, ende mits dat se meer couragieuselijck aenvielen, meinde den Ertshertoghe de plaetse te sullen wechdragen, verseeckerende hem selven dat mer 12ᶜ man in stadt was, maer nu en quamen die vant oosten niet alles deur de geule, daerom die van twesten de starcktste waren ende vielen aen op Porckepied, twest ravelijn, Santhil, op de rechter face ende dvoors. cortine, meinende die met een storm te overweldigen, daertoe sij bij heur hadden ladderen, schuppen, piecken ende andere instrumenten om in den wal te logeren ende broot om te eeten, in meininge daer vast te blijven ende te begraven tegen de stadt ende thooge water. De 150 man vanden oosten gepasseert deden een acnloop op t'oost ravelijn, ende met ander volck een aenval op t'ravelijn over de geule, ende vanden westen werde met andere trouppen noch aengevallen opt west ende op t'suyt carre. Die van binnen bemerckt hebbende uytet schieten dat den viant wat doen wilden, hadden alle t'volck in de wapenen gebracht ende meest alle den dach gehouden, doende de breschen in de oude stadt repareren soe veel doenlijck was, daertoe vande huysen gebroocken werde de sparren vande dacken ende andere materialen, ende eer tlage water quam deden sij in de oude stadt trecken wel 50 compagnien, daeraff den Colonnel Horatio Vere met 12 vendelen op Santhil was ende de reste verdeilt langes de walle, op Schottenburch ende de gansche stadt deur. De voordere compagnien bleven in de nieuwe stadt ende 10 van dien op Helmont om Porckepied ende langes de oude stadt te flanckeren, daer de meeste ende apparentste pericule scheen te vallen, ende deden voorts alle de wercken buyten ende binnen bequamelijck besetten, mits sij noch wel 4ᵐ man combattant daer binnen waren, uytgeseit alleen het suyt carre, daer se mer 36 man in en lieten om de andere plaetse meer importerende te beter te besetten, ende resolveerden heur sulcx om den viant met goeder devotie te ontfangen. Tsavonts ontrent 6 uyren quam den viant vanden westen aen sonder eenich geluyt te maecken naer sijn gewoonte, ende viel op alle de voors. plaetsen aen, maer met de Spangiaerden ende sijn meeste gewelt op Santhil ende de oude stadt, daer hij wel anderhalf uyre lang stormde, ende met die van binnen hant aen hant met de piecken vochten ende geweldelijck aendrong om de wallen te vermeesteren, daer se dickwils opquamen, maer t'elcken weder affgestoten werden. Hij dede sijn volck daer eenige malen ververschen ende den storm van nieus beginnen, maer werden t'elcken soe rudelick afgeslagen ende gerepousseert, dat se weder wijcken mosten. Den Generael Vere ende sijn broeder Horatio waren selfs daer ende thoinden heur seer couragieus om de plaetse te defenderen met

alle de andere capiteynen ende officiers die daer waren. Op Porckepied ende west ravelijn vielen de Italianen mede dapper aen met ontrent 300 mannen, vochten lang, werden eens gerefrescheert, maer de compagnien van Anthoine de Sancy ende Andries Breder ende anderen defendeerden die plaetse soe, dat se weder wijcken mosten, ende soe ten lesten twater soe verre weder gewassen was, dat se niet langer aenden storm blijven en konden, indien zij weder deur de geule souden willen commen, werde vande gabionade ten westen een stuck geschuts geschooten, daermede sij alles den storm verlieten ende affweecken, latende menichte van doden met veel broot, ladderen, schoppen, spaden, picken ende andere instrumenten, daermede sij daer gecommen waren op strange leggen, die bij tvolck van binnen meestal geplundert werden. Die vande stadt merckende heur afftocht togen terstondt de sluys op om in de westgeule twater te hastiger te doen wassen ende het deurcommen te beletten. Op t'oost ravelijn werde een aenloop gedaen maer niet geopiniatreert. Op t'ravelijn over de oostgeule werde weinich gevochten daer den viant een sergiant met 4 ofte 5 mannen verlooren hebbende, weder affweeck. Die trouppen die gedestineert waren om te chargeren op de carreen drongen seer aen ende vochten opiniaterlijck, ende omdat in t'suytcarre mer 36 soldaten waren, cregen sij den schrick ende liepen daeruyt, daerdeur den viant die plaetse inne dronge, slaende 4 ofte 5 vande soldaten doot, die niet wech commen conden. In twestcarre was meer volcxs ende die defendeerden de plaetse, soe dat se den viant dwongen aff te moeten keeren naer verlies van volck. Dit aenvallen ende stormen alomme ging gelijck aen, sonder eenich merckelijck getier te maecken ofte dat veel geschoten konde werden, omdat den viant overal op de wallen trachte te commen ende met de piecken vocht ende scheen de heele plaetse te willen forseren, maer werde naer ontrent twee cleine uyren stormens, in vougen als vooren alomme affgeslagen deur de genaede Godes ende de cloeckmodicheyt vande soldaten van binnen. Die vande stadt verlooren weinich volcx; in de oude stadt bleven doot de capiteinen Leur ende Haeften, ende daer werde gequetst Horatio Vere in tbeen, Potter deur den schouder ende Helmenduynen deur t'lijff. In Porckepied werde seer gequetst den capiteyn Anthoine Sancy, ende daer bleeff doot den lieutenant van Andries Breder, maer anders bleven op beyde plaetsen weinich; vanden viant en konde men niet seeckerlijck weten hoe veel daer bleven, omdattet duyster was, ende dat twater opwassende veel doden aende oude stadt aendreeff, maer oirdelende uyte menichte vande plunderagie vande clederen, meynde men datter wel

ontrent duysent gebleven waren [1], ende vier vande heuren werden gevangen gekregen, die seyden dattet een assaut generael was geweest om te sien wat se doen conden, ende ten minsten in de walle vande oude stadt te logeren ende hieldent daervoor dat op morgen een gelijck assaut soude geschieden, omdat den Ertshertoghe voorgenomen hadde de plaetse te hebben wattet costen mocht, eer ander secours daerinne quam, omdat hij voor seecker hielt dat mer 1200 mannen in de stadt en waren, welck geluyt men meinde gecommen te wesen, omdat Vere soe hart om volck geschreven hadde. Nietemin naerdat desen storm gecesseert was hielt den viant hem den heele nacht seer stille. Vere schreef desen dach aende Staten Generael van t'afloopen van desen storm ende versocht alsnoch dat men hem metten eersten doch tversch volck wilden senden, die daer ten hoochsten van noode waren.

Desen dach quamen in den Haghe de voors. brieven vanden Generael Vere vanden xxix^en Decembris, ende omdat last op last was gedaen om tvolck naer Oisteynde te doen commen, twelcke tweder tot noch toe belet hadde, en konden daerop anders niet gedaen werden, dan dat men ordre stelde om metten eersten oick rijs derwerts te senden.

Den viij^en Januarij stormde ende regendet uytermaten seer, soe dat niet mogelijck en was dat tvolck naer Oisteynde gedestineert konden voorderen. Den viant hielt hem voor Oisteynde stille ende schoot weinich, soe dat men wel merckte dat hem afgesoet was van noch dien dach wat te doen. Vere dede tellen de doden die noch ergens ontrent de stadt mochten leggen, in twelcke sij noch vonden ontrent 600 doden sonder degeenen die wech mochten gedreven wesen ende onder dien noch veele gecleedt, die men vermoede dat op deurgaen vande geule mochten verdroncken wesen. Sij cregen een gevangen vanden viant; desen seide dat den Ertshertoge selfs in de loopgraven was geweest ende den storm gewilt hadde, seggende wel te weten datter mer 12^c man in stadt was ende daerom ontwijffelijck glooft hadde de oude stadt te konnen forcheren ende daer

[1] Carnero zegt, dat deze storm den belegeraars 1600 man aan dooden en gekwetsten kostte. „Fue uno de los mas bravos y crueles asaltos que en muchos años se a visto, y donde mas gente murio y salio herida, que los muertes pasaron de ochocientos y otros tantos heridos, y entre ellos muchos capitanes y gente particular.” (Guerras de Flandes, cap. III, p. 486.)

Bonours geeft van de bestorming, waarbij hij zelf tegenwoordig was, eene uitvoerige beschrijving, en laat daarop volgen: „Tel fut le succez de cet Assaut, qui se peut compter pour un des furieux qui se soint donnez de lontemps: et auquel moururent de la part des assiegans jusques a mile et trois centz hommes. Le nombre des blessez fut estimé plus grand selon la plus exacte computation qui en fut faite.” (Le memorable siege d'Ostende; Liv. V, p. 197.)

logeren, ende dat men onder de heuren seide datter wel 14^c man gemist werde met de mester del campo Ganbaloita, Monser de Torris, Mateo Serano, Lieutenant Gouverneur van Sluys, Don Pedro de Velasco met veel capiteynen ende officieren ende de Marquys de la Bella, broeder vanden principe D'Avelino gequetst, ende datter noch veel gequetsten waren, ende dat de reste van tleger soe onwillich waren dat geen apparentie en was, dat se weder stormen souden. Noch werden geseit onder de dooden te wesen eenen Don Durango, een cruysheer, Don Alveres Luares genaemt, Symon Antheunis ende anderen ende een Spaense vrou in mans clederen wel voersien van juelen.

Desen dach ontfingen de Staten ende Sijn Ex^tie in den Haghe dvoors. brieven van Vere vanden iij^en deser, daerinne sij ten deele wat ontset waren, maer eenigen waren verblijt dat Vere selfs presenteerde uyt de stadt te gaen, meinende dat men die occasie behoirde waer te nemen. Anders waren in Zeelant uyt Oisteynde aengecommen den capiteyn Gistel, die heel zieck was, ende den Lieutenant Colonnel Ogle, die met brieven van Vere in haeste naer Engelant ging om saecken soe hij seyde ten hoochsten den dienst vande landen betreffende. Overmits dat alle de dijcken in de Betue deurgebroocken waren, stondt twater tegen den Diefdijck bij Gorinchem noch al wel 17 voeten hooch, daerom alle de boeren vanden laegewaert op de been waren om den dijck te houden ende te beletten dat niemant die deur en stack ende mosten noch veel daegen daernae dien dijck met gewelt houden.

Den ix^en Januarij wast een algemeinen biddach ende regenich ende seer buych weder. In den Hage quam tsavonts lopende tijdinge van t'stormen op Oisteynde ende dat d'selve affgeslaegen waren, daermede de Staten ende Sijn Ex^cie uytermaten seer waren verblijt hoipende dat de stadt nu beter verseeckert sal wesen ende dat den viant dit beleg nu sal verdrieten. Anders voeren van Zeelant in oirlochschepen heel vrouch aff een deel vande 12 compagnien van Bergen op den Zoem gecommen ende van eenen uyt Zeelant daerbij gevoucht, die noch snachts al laverende voor Oisteynde quamen ende heur volck terstont met saloupen in de stadt brachten tot groote verquickinge vande geenen die in stadt waeren.

Ontrent dese tijt dede den Generael Vere binnen Oisteynde een stuck vande oude stadt toesluyten, te weten vande oude kercke af langes de haven tot Santhil toe, soe hij seyde om met min volcx die plaetse tegen een ander storm te mogen bewaren, twelcke veele anderen vreemt dochte, omdat tselve meer scheen gemaeckt te worden voor den viant als tot de-

fensie vande stadt, want indien den viant dat eens quame in te drucken en soude geen middel wesen hem weder daeruyt te crijgen, daer anders den viant sonder dat in de oude stadt niet en conde logeren ofte hem verbergen. Hij ging nietemin met sijn voornemen deur ende dede met alle macht aen dese walle wercken, daeraen veel volgende dagen gecon-sumeert werden ende veel gelts gespilt, ende middelertijt werde de buy-tenwal weinich gestarckt, twelcke mede velen suspect was.

Den Almirante weder ontfangen hebbende de articulen vanden pays, schrijft den ix^{en} deser wederom aende Staten ende insisteert om op de articulen in communicatie te commen, sustinerende dat den pays daerbij gepresenteert cristelijck ende eerlijck was, ende nopende de verseeckertheyt dat de Staten selfs eenige middelen wilden voorslaen die mogelijck waeren te effectueren, maer de Staten deden hem daerop seggen, dat hij wel soude doen ende procureren alleen sijn verlossinge, dewijle geen hoipe en was in tstuck vanden pays yet goets te doen, ende dat sij in allen gevalle sijn persoin hielden voor ongequalificeert om van sulcke negotie te han-delen, als wesende heur gevangen, begerende dat hij hem daermede niet meer en bemoyde. Hierop schreef hij wederom ende versochte of hij den Ertshertoghe van alle dese niet en soude mogen verwittigen, waerop de Staten niet met allen antwoordende hij tselve voor consent nam ende schreef van alles aenden Ertshertoghe.

Den x^{en} Januarij waide de wint oostelijck, daermede voor Oisteynde qua-men de reste vande twaelf compagnien, die metten commissaris Doublet van Bergen op den Zoem ende uyt Zeelant waren gecommen, dwelcke snachts alles in de stadt quamen, niettegenstaende tschieten vanden viant, daermede mer 4 ofte 5 mannen geraeckt werden. Den viant sont een tambourijn aen stadt om eenighe dooden te soecken, twelcke die vande stadt niet en wilden toelaeten, ten ware men heur de doden noempden, ende mits den viant des niet en wilde doen, lieten sij oick de doden niet soecken. Dit commen ende keeren vanden tambourijn aende stadt maeckte in Zeelandt terstondt weder een alarme als of die van binnen weder ge-parlementeert hadden. Anders schreef Vere aen Sijn Ex^{cie} vanden voors. storm, nemende daervuyt een argement om hem te excuseren van t'par-lamenteren, ende sondt daerbij over een copie van een brief over een dode gevonden, daerbij geschreven was dat op den dach als sij begonnen te parlamenteren den viant beraemt was een generael assaut te doen, dan hadde desen storm niet gedaen en soe wel affgeslagen geweest, soude Vere lang gesongen hebben eer uyt de opinie van menschen wech te

nemen, dat dat stuck van parlamenteren niet te recht toegegaen was geweest. Hij schreef mede dat hij geen uytcomtste in tbeleg van Oisteynde en sach, ten ware men hem daer sondt 10^m man te voet ende 12^c peerom t'een ofte t'ander leger op te mogen slaen, schreef mede om alderhande amunitie ende sonderlings om cruyt, t'welcke hij seyde meest gebreck te hebben, omdat hij mer voor weinich dagen daeraf was voorsien, die meest om waren, twelcke hij aende Staten mede schreeff.

Den xj^{en} Januarij was tamelijck weder. De Staten Generael ontfingen de brieven van Vere vanden vij^{en} deser voors. ende begonnen vele vast uytet hooft te stellen t'stuck van tparlamenteren, dewijle de stadt nu verseeckert was ende Vere hem in den storm seer wel gedragen hadde, hoewel hij om sijn hals te salveren min niet en hadde konnen doen. Sijn Ex^{cie} stelde vast ordre om vande compagnien Franchoisen, Schotten ende Walen, die binnenslants lagen weder te doen vullen de garnisoenen daer nu volck uytgelicht was om naer Oisteynde te gaen. Vere schreef noch uyt Oisteynde aen Sijn Ex^{cie} vande ordre ende besettinge binnen Oisteynde gedaen op den dach vanden storm, confirmeerdent tverlies vanden viant wel op 1400 man, schreef noch om volck ende amunitie.

Den xij^{en} Januarij was seer cout ende sneeuwich weder. De Staten accordeerden met Tijman Baerentss. om 3^m ℒ boven de costen om naer Spangien te gaen tot lossinge vande gevangenen. De Staten ontfingen een brieff van Caron van 26/5 Decembris[1] daerinne hij schreeff van t'beleg van Kinsale, van t'aencommen ende scheyden van Teron, ende dat de saken daer wel tot een slach mochten loopen, maer en wiste vanden slach noch niet. Desen dach quam Graef Hendrick metten heere van Sonsfelt weder tot Arnhem, geconvoijeert mette soldaten van Berck, ende bleef daer desen dach bij Graef Lodwich.

Den Heere Gilpijn comparerende in Staten Generael, verclaerde hem gelast te sijn bij brieven vanden 25 Decembris oude stijls, den Staten te bedancken van heur goetwillicheyt in tvergunnen vande versochte provisien ende te versoecken dat se de reste wilden doen verhaesten. Item om de Staten aen te dienen dat de saken in Irlant al in een staet bleven, omdat den Viceroy even vast voor Kinsale bleef leggen, daer Don Juan inne was met 2^m oude ende 1^m nieuwe soldaten, alles wel voorsien, soe dat de stadt niet te crijgen en sal wesen dan met een lang beleg, twelcke in dese tijt noch wel 2 ofte 3 maenden soude konnen aenloopen, dat den

[1] 26 December 1601 oude stijl (5 Januarij 1602).

Graef van Tyron deur gecommen was met sijn macht, ende niet verre van daer getracht hadde hem te vougen bij de Spangiaerden, maer dat de vasticheyt vande trencheen des hadde belet; dat de Coninginne vreest dat den Coning van Spangien nieu secours derwerts mochte senden ende sulcx de zwaricheyt daer soe groot maeckte, dat se costen soude moeten doen als tot een nieuwe conqueste; dat sij daeromme om des te beletten dede rusten 10 ofte 12 van heure eigen schepen om die met eenighe andere vande coopluyden schepen op de custen van Spangien te senden, ende daerom versocht dat de Staten daerbij wilden doen 10 ofte 12 van heure schepen wel voorsien ende voor 5 maenden geprovideert om so tsamen te mogen keeren ende slaen de vlote die den Coning van Spangien daer mach rusten; dat se noch ander desseinen daermede voorheeft, die se noch niet en can communiceren ende daerom een ander vloote sal doen rusten om heure vloote op heur wedercommen te seconderen om den Spangiaert niet meer tijts te laten haer ofte dese landen te quellen, dewijle men doch siet dat hij noch tijt noch gelegentheyt daertoe en ontsiet, versocht daerom dat de Staten de schepen terstont wilden doen rusten, ende volgende tvertrouwen van Haer Ma[t] ende wel voorsien tegen den 5[en] Februarij oudes stijls in de haven van Pleymouth doen commen om met de Engelsen tseil te gaen, sonderlings so de heere Caron haer altoos verseeckert heeft, dat van der Staten sijde in sulcke rustinge geen mangel en soude vallen, ende dat de Staten heur voorts willen resolveren om heur schepen in de volgende expeditie mede te vougen.

Dese propositie namen de Staten over, ende lasten terstont aende collegien vande Almiraliteyt om 14 schepen tot desen tocht te equipperen ende binnen 3 weecken ofte een maent seilveerdich te hebben (sonder nochtans geschut, amunitie ofte volck daerop te doen) om die naer Pleimouth te mogen senden, indien de Coninginne persisteerde in desen tocht, ende omdat tvoorsien vande schepen van volck ende van amunitie ende vivres voor soe veel maenden om dienst te mogen doen wel 100[m] ℒ extraordinaris souden costen daertoe de Almiraliteyten om heure verloop niet machtich en waren, soe schreven de Staten Generael den 14[en] Januarij hierop aen alle de provincien, om daertoe een extraordinaris consent gedragen te hebben om alsoe mede te mogen breecken des Spangiaerts desseyn van meer schepen van oirloge ende galeijen in dese landen te senden ende de equippagie vande landen costelijcker te maecken ende soeveel mogelijck te helpen de landen van Engelant ende Irlant.

Den xiij[en] Januarij waide de wint uyten oosten, daermede Marquette

met een deel vande 15 compagnien t'seil ging ende snachts te 2 uyren selfs in Oisteynde quam metten commissaris de Mist ende den commis Manrijcque, doende sijn volck veel mette schepen inne seilen, daer den viant veel naer schoot ende geraeckte eenigen, ende onder dien een schip dat bestont te sincken, daerom sijt nae de stadt toe aensetten, daer tvolck vuyt sprongen ende heur salveerden. Voor Dordrecht waren gecommen 25 ofte 26 vendelen knechten vande geenen die noch naer Oisteynde gedestineert waren metten collonnel Edmonde, die desen dach in den Haghe quam ende vande Staten Generael sijn last ontfing hem naer Oisteinde te haesten, daer alle goede ordre te houden ende de saecken niet weder tot eenich parlamenteren te laten commen, onder wat pretext dattet oick ware, ende dat hij daerom gestadelick in stadt t'beleit ende commandement soude hebben over 15 vendelen knechten onder t'gebiet nochtans vanden Generael Vere.

Den xiiij^en^ Januarij waide de wint noch oist ende de reste vande 13 compagnien van Marquette waren meest vrouch voor Oisteynde gecommen, die dien dach ende nacht meest inne liepen, daermede sij dat verlet hadden, dat de wint omme liep naer suyden ende sij veel de geule inbomen mosten, daerover wederom bij den viant deur verscheiden schepen geschoten werde ende eenige soldaten doot geschoten ende gequetst, doch quamen met verlies van 10 ofte 12 persoenen alles in de stadt, soedat nu versch in stadt gecommen waren 30 vendelen knechten, boven dewelcke noch 30 gedestineert waren derwarts te gaen, die alles verdeilt waren in 4 regementen, daeraf Frederick van Dorp commanderen soude 15 vendelen, Marquette 15 vendelen, Edmonde 15 vendelen ende den jonge heere van Dort 15 vendelen, elcx met last apart om op heur vendelen ende trouppen wel te letten ende die in goede ordre te doen houden ende vooral te besorgen de nootelijcke wercken, ende dat de stadt geen pericule en liep, ende daerom op geen pretexten weder tot parlamentoren te commen, dat se niettemin Vere gehoirsaemen souden in tbeleit vande crijgh tot defensie vande stadt, maer heur tegen hem ende alle andere stellen met de beste middelen indien hij soude willen parlamenteren, ende dese last ontfing van dage mede van Staten Generael den voors. Dordt ende heur werde alles belooft dat men se refraischeren soude in de maent van April. Graef Hendrick van Nassau metten heere van Sonsfelt quamen van dage in den Haghe.

In de Staten werde desen dach ende eenige volgende dagen seer gearbeit tusschen de coopluyden van Hollant, Zeelant ende West Vrieslandt om te

combineren de compagnien vande vaert van Oist Indien ende van alles mer eene compagnie te maecken om soe met beter ordre derwerts te mogen traffickeren.

Den xv^{en} Januarij was schoin weder, den wint suytoost ende vroos seer. De commissarissen Doublet ende de Mist die mette leste 25 compagnien in Oisteynde gecommen waren, verthoinden aenden heere Vere heure last om een reveue generael van alle tcrijsvolck te doen, daer Vere niet wel en wilde toe verstaen, op pretext dat den viant hem veel volcx soude konnen afschieten, indien men die ergens bijeen brachte, nietemin bewillichde ten laesten daertoe, dat men deselve op morgen doen soude. Edmonde ende Dort voeren met heur volck naer Zeelant. Eenige ruyteren vanden viant meinden metten laegen water deur de westgeule te commen voor de oude stadt, maer werden so gegroet dat sij niet voorts commen en dorsten.

Den xvj^{en} Januarij was schoin weder. De wachten buyten de stadt van Oisteynde behoorlijck beset sijnde, werden alle de trommelen geslagen, ende de compagnien in ordre gebracht om reveue te doen, twelcke een groot rumoer maeckte, doch evenwel en schoot den viant geduyrende de reveue niet eenen schoot, tsij dat hij meinde dat se uytvallen souden ofte anders, daer nochtans apparent was indien hij veel geschooten hadde, dat hij veel volcx soude hebben connen ten schanden brengen, omdat men binnen gansch Oisteynde geen grote trouppe van volck en kan bijeen brengen dan in de misericorde van tgeschut. Op de reveue werden gevonden de 82 compagnien, die van outs in stadt waren geweest, noch starck waren in gesonde mannen bequam om te vechten sonder jongens ofte crancken 3365 mannen, ende dat de 30 compagnien tsedert ingecommen wel starck waren 2500 mannen, ende daernae werde getelt alle de vendelen om de starckte van elcx te weten.

Engelsen waren te vooren wel de swackste geweest, want hoewel met dit laetste volck weder in stadt gecommen waren 300 Engelsen, die van haer sieckte ende quetsure waren genesen, soe en werde de 31 vendelen Engelsen niet starcker noch bevonden dan 1127, daeruyt men sach dat se te voren niet veel over de 8^{c} en waren geweest. Nietemin bleeck bij dese reveue dat tvolck niet soe swack in stadt en was als Vere wel hadde geschreven, te weten dat op t'afgaen vanden voorleden maent de oude garnisoenen geen 21^{c} man starck en waren, aengesien d'selve doen noch over de 3^{m} sijn geweest, ende dat mette 5 vendelen ende de bootsgesellen uyt Zeelant eerst daerinne gecommen, tvolck op den dach vanden storm

in stadt starck sijn geweest wel 4^{m} mannen. Hiernaer ordonneerde Vere dat uyte stadt soude vertrecken 20 compagnien, die tsamen noch wel starck waren 750 mannen.

De 30 compagnien in stadt gecommen om daer tot April te blijven waren die van Piron, la Corde, Nassau, vander Noot ende Pottey eerst ingecommen, noch die van Cloetingen, Castricum, Pluchart, Humans, Lambert Charles, Frederick van Nievelt, Jacob vanden Eynden, Beresteyn, Aert van Brienen, Achthoven, Cluyt, Keiser, Hendrick van Brienen, Nicolaes de Leeu, Adolf van Gelder, Aelbert Coenders, Gribbeval, Rijswijck, Winbergen, Coen van Steenwijck, Weincum, Sonck, Ernst van Lauyck, Pieter van Dorp ende Dominicke. Op t'uytgaen vande compagnien en wilde Vere geen laten gaen van sijn regementen, maer ordonneerde daertoe 4 nieuwe Engelsche compagnien van Reidt, Crafts, Meiren ende Bingam ende die van Rollé, Rijcke, Gistel, Colve, Jacob Brugseaus, Caerle, Eyck, Calf, Poelgeest, Jan Thoniss., Eneas van Treslonge, Olivier vanden Eynde, Schorenberch, Rijnen, Haeften, Houthuyn ende Couture, onder pretext dat hij niet goet en vont sijn regementen aen stucken uyt te senden, maer dat hij die teffens uytsenden souden als de reste van t'renfort quame om hem selven soe men vermoede niet sonder macht te vinden.

De Colonnellen Edmonde ende Dort commen in Zeelant met 28 vendelen, overmits de compagnien vande Bonte bij heur noch niet en was maer vast volchde, ende dat die van Salency mede noch niet aengecommen en was.

Den xvij^{en} Januarij begontet weder te ontlaten. Uyt Oisteynde vertogen een goet deel vande 21 compagnien mette selve schepen, daermede de 15 compagnien ten dele gecommen waren, maer omdat se niet schepen genouch en hadden, en konsten sij oick niet alles wech commen.

Den lieutenant van Sancy quam om de compagnie in den Haghe.

Ontrent dese tijt accordeerden die vande stadt Kinsale metten Viceroy, mits dat men Don Juan de la Quila sal laten wech trecken in verscheiden reisen naer Spangien, ende dat hij daermede sal leveren dese stadt ende alle andere plaetsen bij hem in Irlant geoccupeert.

Den xviij^{en} Januarij was tamelijck weder. In den Haghe quamen brieven van Vere vanden xv^{en}, dat oick Marquette in de stadt gecommen was, ende dat hij de oude compagnien daeruyt soude laten vertrecken, ende begeerde daerom dat men hem metten eersten mede wilt senden de resterende 30 vendelen om de reste van sijn volck mede te refraischeren; dat men hem oick amunitie wilde senden. Desen dach ontrent den avont werde van binnen ende van buyten Oisteinde seer geschooten.

Den xix^{en} Januarij wast regenich weder. De coopluyden vande negotiatie van Oist Indien accordeerden genouch onder malckanderen van tsamen uyt dese landen te maken een compagnie ende die te combineren ende te furneren tot seecker somme, ende dat elcx in de compagnie soude konnen commen binnen seeckeren tijt; dat tretour egalijck soude werden gedeylt ende dat een collegie van alles gemaeckt soude werden; dat die van Amsterdam souden hebben de helft vande equippagie vande heele compagnie, die van Zeelant een vierde deel, die van Rotterdam een achtste deel [1], ende bleven noch handelende op de voordere conditien vande compagnie, om daernaer aende Staten Generael te versoucken octroy dat niemant als die compagnie daer soude mogen handelen, ende dat se voor een seeckeren langen tijt vrij mochten wesen van tconvoy op de innecommende goederen, twelcke sij versochten voor 30 jaren, ende presenteerden daervoor gereet te betalen 200 ofte 300^m £. In Oostende quamen desen morgen noch 10 scheepen met groot gevaer, werdende dry van dien in den gront geschoten.

De Staten deden in desen tijt verbieden alle acces aenden Almirante om hem met strickthcyt beter te brengen tottet voldoen van het tractaet met hem gemaeckt ende de loslatinge vande gevangenen in Spangien ofte uyt vrese soe men vermoede dat hij eenighe perticulieren soude aenmaenen van sijn last tot den pays ende te beletten dat hij dus veele brieven niet en schreef nochte en ontfange, ende daerom deden sij mede confineren in sijn herberge Luys de Olivera hier gecommen om de saecken vanden Almirante te voorderen. Den Almirante hadde te vooren versocht ontslagen te mogen wesen voor een tijt, mits leverende voor sijn voldoen ofte wedercomtste in ostagie den Graef van Pontdevau ende den Graef van Monrevel heeren vuyt Bourgondien.

Den xx^{en} Januarij was vuyl regenich weder. Men creegh in den Haegh lopende tijdinge vande voors. victorie, die de Engelsen in Irlant gehadt hadden, daerom veele in dese landen seer verblijt waren, hoipende dat sulcx soude dienen om den Coning van Spangien ende die van Engelant tegen malcanderen wat te verhetten. T'Oistende werde seer geschoten.

Den xxj^{en} Januarij was seer regenich weder ende windich, meest uyten noorden ende noortwesten, waerom alle de compagnien van Edmont ende Dort noch in Zeelant bleven leggen ende naer Oistcynde niet commen en konden. In stadt wert geschoten den lieutenant van Rollé.

---

1 Het achtste deel, waarvan de opgave hier verzuimd is, was dat van Noord Holland (Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt en zijn tijd. Deel II, bl. 300.)

Den xxij[en] Januarij was noch seer windich weder, ende omdat in den Hage nu seeckertheyt gecommen was vande victorie in Irlant, schreven de Staten Generael aende provincien om daerover teyckenen van blijschap met luyden ende anders te doen, hoewel anders de defaicte daer soe heel groet niet en was, nochte de stadt Kinsale noch verovert, doch geschiede pro forma om de Coninginne daermede te believen, daerom des avonts in den Haghe drymael als over een goede victorie geluydet werde, maer en werde aende steden niet geschreven om te luijen.

Men achte altoes veel dat de Spangiaerden wat geclopt waren, dewijle sulcx altoos de macht vanden Ertshertoghe moet verminderen. Ende omdat de Spangiaerden tjaer 1600 in Vlaenderen ende 1601 tot Berck, Oisteynde ende voor Canisa dapper aengelopen hadden, begonnen veelen te imagineren of wel het seculum van 1500 tot 1600 toe geweest soude sijn om der Spangiaerden naem alomme reformidabel te maken, omdat se in die tijt veel magnificque victorien vercregen hadden ende dat nu t'seculum van 1600 heur wat soude laten verloopen ende andere natien optrecken gelijck de Engelsen heur seculum van 1300 tot 1400 gehadt hadden ende de Duytsen van 1400 tot 1500 toe.

Desen dach hadde audientie in Staten Generael eenen Brocardo Baronio geweest auditore della congregatione della professione y propagatione della fede, neef vanden cardinael Baronius, ende bij den paus naer Spangien gesonden om tstuck vande croisade, die om eenige suspicie daerinne hij gecommen was bij tcollegie van Tenon in Savoijen, hem van religie verandert hadde ende aen Desdiguieres ontdeckt alle de meneen so in Vranckrijck, Spangien als Engelant, ende in Duytslant was geweest om de saken daer aen te geven ende bij den Palsgraef belast was over dese landen te commen, seide dat den paus in Engelant soude konnen wapenen 30[m] mannen ende groote confederatien ende pensionarissen daer hadde, die hij de Coninginne claerlijck soude te kennen geven, ende vont niet goet van desen meer te openbaren alleer bij de Coninginne te wesen, maer belooffde naer van sijn rapport dubbelt aende Staten te sullen senden, noemde eenige persoenen die haest hier in t'lant commen souden, die haer religie hadden verandert ende in pensioen vanden paus waren, om hier heur te addresseren aende principalen ende de caerten te brouilleren, ende onder anderen een die tot Leiden gestudeert ende gepromoveert was ende daer gewoont hadde, wel bekent. Anders begeerde vande Staten hulp om in verseeckertheit in Engelant te commen, twelcke hem geconsenteert werde, ende bracht veele saecken voorts daer men tsedert vreemde effecten af heeft gesien.

Den xxiij^{en} Januarij was regenich weder. Den Graef van Hohenloe quam in den Hage clagende over verscheiden desordre vande Betue in t'stuck van heur dijcken. Uyt Oistende voeren desen morgen 7 schepen met soldaten, daernaer niet eenen schoot gedaen en werde mits de duysterheit.

Desen dach quamen mede weder in den Hage de heeren van Zanten ende Alberda uyt Duytslant, die den xxiiij^{en} rapport aen Sijn Ex^{cie} deden.

Den Ertshertoge uytet schrijven vanden Almirante verstaen hebbende tgene bij hem bejegent was in de payshandelinge hem opgeleit, heeft den xxiiij^{en} Januarij daerop geantwoort, ende den Almirante gelast hem op verscheiden poincten naerder te verclaren, ende sondt daertoe over eenige articulen, houdende dat al de swaricheyt bestont in de poincten van religie ende van staet; dat nopende de religie soe veel was gepresenteert als men van hem eischen konden met reden; nopende de pointen van staet, dat sijn receptie voor most gaen, dat hij dan presenteerde sijn crijsvolck te casseren, dat hij tevreden was te doen continueren de staet van regieringe, soe die nu in den lande is, ofte een ander te laten instellen die vaster mocht wesen ende die te doen onderhouden; dat op de regieringe vande landen de Staten selfs souden blijven ordonneren, ende so se den pays so haest nyet en conden treffen ofte heur daertoe disponeren, was tevreden een lange stilstant te laten maken met vrijheyt om in t'Nederlant ende in Spangien te handelen om daerentusschen op de middelen van pays te negotieren, ende dat hij versoucken soude, dat de Staten selfs souden voorslaen de middelen om de pays te verseeckeren, ende dat se geduyrende het bestant souden mogen sien de comportementen van hem om daernaer heur te gedragen. Dese brieven quamen laet in tlant ende in handen vande Staten, ende werden den Almirante gegeven den lesten Februarij 1602 als naer geseit sal worden.

Den xxiiij^{en} Januarij was seer regenich weder. De coopluyden vande negotiatie van Oist Indien waren noch al in den Hage ende bijeen, besoignerende op tstuck van heur combinantie. Den Generael Vere dede in dese tijt dapper arbeiden aende reparatie vande stadt Oistende, aen Pockels bolwerck, de oostpoorte, de nieu haven ende anders.

In dese tijt quam in den Hage den conservateur vande Schotten ter Vere met brieven vanden Coning aen Sijn Ex^{cie}, daerbij hij denselven bedanckte van alle de faveuren bewesen aen die van sijn natie ende verseeckerde hem weder van sijne goede affectie t'sijnwaerts, twelcke hij den xxiiij^{en} bij sijn Ex^{cie} quam proponeren met overleveringe vande brieven al in Septembris geschreven. Desen ging oock den xxv^{en} Januarij in Sta-

ten Generael, leverde over gelijcke brieven ende proponeerde gelijcke complementen, ende versocht daerbij in crachte van sijne brieven, dat gelijck de Staten noit yet en hadden versocht vanden Coning dat heur ware gerefuseert, dat se oick soe aenden Coning niet en wilden refuseren sijn begeerte, dat men aenden Grave van Orcenei restitutie doe vande schaden onlangs hem ende sijn eylanden aengedaen bij eenige oirloch ende visscherieschepen van dese landen, ende dat men alhier op een gracelijck licent wilt toelaten het Schots souts, mits dat den Coning tevreden is daervooren te beloven dattet goet sal wesen ende sal repareren alle de schade die yemant aen vlees ofte vis daermede gesouten bij gebreck vande deucht van tsout sal lijden, ende omdat hij conservateur niet altoes hier en soude mogen blijven om tselve te vervolgen, dat hij hier laten soude als agent vanden Coning Esais Chastelein ofte James Craeck [1], ende dat men die daervoor wilde kennen ende sulcx eximeren van alle gabellen.

Den xxv^{en} Januarij was seer regenich weder, ende soe uyt Oisteynde uytquamen 2 schepen daerinne waren gedeelte van compagnien vande Rijcke, Gistelle, Colve ende Dijck ende de heele compagnien van Treslong ende Houthuyn, werde t'eene schip dèn mast afgeschoten, ende daernaer dat mits den aenlandinge wint uyten noorden tegen de strange aen des viants sijde aengedreven, ende t'ander geraeckte bij versuym mede daeraen, daerop den viant terstont te peert ende te voet aenquam ende d'anderen trachten heur te weren tot dat den Graef van Busquoy quam, die se quartier looffde, ende doen gaven sij heur gevangen tot wel 110 mannen toe mette wed^{e} vanden ontfanger Everwijn. Den vendrech van Gistelles ontquamt. Den Graef van Hohenloe was smiddachs bij Sijn Ex^{cie} ende naernoen op de seylwagen, hoewel het quaet weder was.

In den Haghe was gebracht een rosmolen heel cleyn, hebbende geen 11 voeten in de diametre ende boven seven voeten niet hooch, dwelcke malende met 4 paer steenen ende omgetrocken werdende niet 2 peerden, konde in een uyre malen 500 pont meels ende sulcx in 24 uyren 12^{m} pont, een werck dat seer prouffitelijck soude wesen in een belegerde stadt, twelcke Sijn Ex^{cie} voornoen ging besichtigen ende goet vont. Een overloper binnen Oistende commende seide dat eenige soldaten van daege

[1] In het origineele stuk, op het Rijks Archief berustende, is Jaques Craik doorgeschrapt en daarvoor in de plaats gesteld: Sr Esayas Chastelain, welke naam ook alleen voorkomt in een tweede afschrift op hetzelfde archief, dat hoogstwaarschijnlijk het stuk is, hetwelk aan de Algemeene Staten is ingediend.

gevangen, opgehangen waeren, ende dat men seide dat se binnen Sint Andries geweest waren; item dat de stucken van Vlammenburch[1] veel schade aenden viant deden. Voorts werde seer van beiden sijden geschoten.

Den xxvij^en^ was tamelijck weder. Sijn Ex^cie^ creegh tijdinge dat de 29 compagnien met de colonnellen Edmonde ende Dort noch in Zeelant lagen ende naer Oisteynde niet commen en conden. Item van tvangen vande voors. soldaten uyt Osteynde gecommen ende dat se naer Brugge gebracht waren, daerom hij aen alle garnisoenen schreef om alle gevangenen mede op te houden tot dat men sien soude, hoe den viant met dese soude doen. T'Oistende werde van beiden sijden seer geschooten.

Op t'ernstelijck aenhouden vanden Almirante werde den capiteyn Olivera te vooren in de herberge doen blijven bij den heere Oldenbarnevelt, die last hadde metten Almirante yet te spreecken, bij hem gebracht.

Desen dach werden in de kil van Dordrecht gevangen de vrou van Famars met heure twee dochters ende 2 burgemeesters ende den greffier van Bergen op den Zoem ende naer de Swalue gevoert, omdat se onversiens gegaen waren in een ander schuyte, dewijle heur schip in de kille aenden grondt quam, maer commende aende Swalue lieten sij de vrou van Famars met heur dochters in de schuyte ende namen de burgemeesters ende greffier mede om naer Woude te brengen, maer sij maeckten onderwegen heur rantsoen, daer den heer van Loen voor sprack, ende quamen soe mede los.

Den xxviij^en^ was tamelijck weder, maer stormde snachts seer.

Den xxix^en^ was seer windich weder, ende mits den grooten regen was twater alomme in de revieren seer hooch gewassen, hooger dan het noch oit was geweest, in vougen dat de Bommelerweert mede inne liep ende duyrde wel 8 dagen lang tot groot verdriet van alle persoenen, die aende revieren woonden ende tot seer groote costen ende schaden voor den staet vande Nederlanden, daer de machtichste landen altemael met dijcken tot onmenschelijcke groote costen moeten gehouden worden, ende dat vande publycke wercken voor Berck wech liep de geheele schantse op de weert gemaeckt, ende de wercken vande stadt aende reviere mede groote schaden leden. Aen Schenckenschanse leden alle de fortificatien mede groote schade; aenden Vooren dreef een groot houck van een bolwerck vande schantse wech, aen Creveceur een heel bolwerck; tot Gorichem spoelde een stuck vande nieuwe stadt af, ende in somme werde geacht dat de

---

[1] Een der bastions van de oude stad.

Generaliteyt de schaden niet en souden konnen boeten met 200m ℒ; aen S[t] Andries alleen viel de minste schade om de starckte vande contrescharpe van dien.

In den Haghe was nu een wijle lang van wegen den Bischop van Ceulen geweest Vincentius Rentsing, kelner van Rekelinchausen om metten Graef van Solms te verdragen van sijn pretensien op tlant van Ceulen, spruytende uyte erffenisse vande Gravinne van Meurs ter cause vande verlopen pachten van haere goederen onder Ceulen in t'Vest Rekelinchausen ende in tlant van Westfalen gelegen, daertoe heur te vooren vande Staten executie verleent was geweest, ende naer veel rapporten over ende weder accordeerden ontrent dese tijt over d'selve differenten ofte pretensien, als dat tlant van Cuelen op termijnen aenden selven Graef soude betalen 45m rijcxdaelders, tlant van Westfalen 10m gulden, ende tVest Rekelinchausen 12m rijcxdaelders, belopende tsamen 156,500 ℒ, ende daermede scholt den Graef heur quijt alle trecht, twelcke hij als erffgenaem voors. ende ter sake vande verschenen pachten op de voors. landen mocht hebben, belovende d'selve daervooren anders niet te molesteren ende haer te laten volgen alle de papieren ende stucken van t'Ceulsche archivum, die binnen Amsterdam stonden ende bij den Churfurst Trucses weleer vuyt Bonne waren gelicht, daerom denselven kelner voors. naer Amsterdam tooch om d'selve papieren te visiteren ende doen inventariseren, dan mits die van Amsterdam swaricheyt maeckten de kassen te doen openen, begeerde hij dat se dan d'selve van stadts wegen wilden doen besegelen, twelcke alsoe geschiede. De Heere Oldenbarnevelt hadde tvoors. accoort helpen middelen, ende om die van Ceulen wat contentements te doen, dede hij bij de Staten Generael den v[en] Februarij daeraenvolgende vuytgeven een placcaet, daerbij alle excurssien ende intochten op t'Stift Ceulen ende de landen van Westfalen ende Reeckelinchausen verbooden werden onder pretext vande voors. pretensien, maer dat men die landen voortaen vande intochten soude verschonen.

Den Raet van State sondt naer Vrieslandt de heeren Eysinga ende Roock metten Tresorier de Bie om te vorderen de restanten vanden voorleden jare ende die van desen jare, ende dat se mede wilden accorderen van alle consenten tot noch toe gedragen te reeckenen.

In dese maent van Januario tsedert den dach vanden storm totten lesten toe, heeft de heere Vere uytermaten seer doen wercken aen alle de wallen van Oistende, ende sonderlings aende oude stadt, ende daermede d'selve gebracht in tamelijck defensie, ende souden noch meer gedaen hebben,

indien rijs ende stroys genouch om te wercken in stadt hadde geweest, twelcke mette contrarie wint tot noch toe niet en hadde konnen commen.

De Staten Generael bemerckende dat de gestadighe defensive van Oisteynde heur uytermaten veel costen soude, ende dat heur niet mogelijck wesen en soude groote menichte van voetvolck te velde te brengen om tgroote garnisoen dat binnen Oisteynde most wesen, ten ware sij een merckelijcke lichtinge deden, hebben geresolveert soe veel te lichten als den staet vande landen soude connen verdragen, ende sonderlings van ruyteren, ende daerom voorgenomen in Duytslant te doen lichten 2^m ruyteren tegen den toecoemende somer ende alle de inlantsche vanen die in den jare 99 gereduceert waren op 80 peerden, weder te doen verstercken op 100 peerden, hoipende dat se heur ruyterie daermede soude konnen versterckèn van 500 ruyteren, ende bovendien meinden sij te besoucken off sij in Vranckrijck ofte in de landen van Luyck noch 500 ruyteren noch souden konnen doen lichten [1]. Sij hadden mede last gegeven om meest alle de compagnien te voet staende op vaste repartitie te doen versterckèn, ende meinden noch eenige regimenten van nieus te lichten om alsoe een goet leger te mogen te velde brengen, ende de starckste van ruyteren wesende soe diep te lande inne te trecken, dat den Ertshertoge sijn leger van Oisteynde soude moeten oplichten, ende omdat Graef George Everard van Solms naer Duytslant wilde vertrecken om sijn perticuliere saecken, om de doot van sijn ohem, deden de Staten met hem veel communicatien houden, om t'stuck vande lichtinge vande 2^m peerden in Duytslant te helpen dirigeren, ende soe beleiden, dat men de behoorlijcke vrucht daeraf trecken

[1] „De Heeren van Oyen ende Foock, neffens andere Gedeputeerden uyt de Generale Staten, geweest sijnde bij Sijne Excellentie, om met denselve te communiceren op het geene tegen den tijt sal dienstelijck gedaen te worden, soo belangende de stadt Oostende, als de crijgsaken; rapporteren, dat Sijne Excellentie goedt vindt, terstont te doen versterckèn die compagnien paerden van tachentig op hondert goede peerden van de hoogste, volgens die ordonnantie ende maete, ende dertig cuirassiers onder deselven, in plaetse van vijff en twintigh, ende met twee Roers, ende dat zij alsoo souden gerust sijn ten langsten tegen den lesten Aprilis eerstkomende; Ende dat aende provintien daerop zij gerepartieert sijn, geschreven werde, hun daertoe die penningen te furneren, nae advenante vande betalinge van het jegenwoordig getal der compagnien. Ende belangende de compagnien Harquebousiers te paerde, dat deselve souden hun compleet ende wel gemonteert houden op hondert peerden, preciselijck oock tegen denselven lesten Aprilis met nogh een kort Roer, neffens het lanck Roer, dat zij dragen. Gehoort het rapport is geresolveert, terstont aen deselve ritmeesters, ende aende Provintien, ende aende Harquebousiers te schrijven; alles als in de minuten is vermelt.” (Resolutien van den Raad van State, 7 Febr. 1602.).

Den 22sten Februarij daaraanvolgende werd door den Raad besloten, alle kompagniën voetvolk op 150 man te brengen.

conde, met welcke last den Graef naer Duytslant vertooch den iiij^{en} Februarij, hoewel veelen vreesden om de voorgaende exempelen willen, dat van dese Duytse lichtinge niet veel commen en soude.

De maent van Februarius was deurgaens een seer nat, windich ende stormich weder met gestadigen westen wint, soe dat tvolck binnen Oisteynde gedestineert daer niet en wisten te commen, maer met alle de schepen met amunitie, rijs, vivres ende andere materialen in Zeelant blijven mosten, daer deur oick die vande stadt in veel benautheiden, ende sonderlings van materialen om te wercken, vielen ende de reste vande 21 compagnien en konden oick noch uyt stadt niet commen.

In t'begin van Februario werde in den leger vanden viant voor Oisteynde ontdeckt een complot van mutinatie bij veele soldaten voorgenomen, soe omdat se dit beleg sonder hoipe van verlichtinge sagen continueren, als omdat se bevreesden voortsaen heur dagelijcxe leninge niet soe wel te sullen crijgen, dewijle die van Vlaenderen verclaert hadden niet langer te konnen continueren in de sware costen bij heur tot dat beleg gedragen, ende die van Brabant plat uyt hadden versocht, dat men tselve beleg opbreecken ende heur alsoe niet abandonneren soude tegen den toecoemende jare, daerom de meininge vande soldaten was geweest den Ertshertoghe selve te saiseren, ende voor heur betaelinghe te houden ende dan eenighe plaetsen tot heur verseeckeringe inne te nemen, maer dit bij den Ertshertoghe ontdeckt wesende, dede hij verscheyden vande aucteuren ofte voortsdrijvers van dese mutinatie vangen, eenigen stranguleren ende ten toech laten leggen, anderen ophangen ende excecuteren, daerom veele heur verstaken ende wech maeckten, ende een sergiant hem binnen Oisteynde quam salveren, ende hoewel den Ertshertoghe met dese executie dat voornemen hadde belet ende voor dese tijt voorcommen, soe achten nochtans velen dattet mettertijt weder opbreecken soude, omdat vele daertoe waren gesint geweest, om dit verdrietich beleg te ontgaen om heur betalinge te hebben, ende om niet storm op storm op Oisteynde te doen, als men onder heur seide dat den Ertshertoghe voor hadde. Uit Oistende voeren uyt 2 schepen met een jachte sonder merckelijcke schade van tschieten te lijden.

Den ij^{en} Februarij schreef den Generael Vere brieven aende Staten, daerbij hij versocht meer volcx in de stadt, ofte dat men hem daervuyt ontbieden wilde, ende dat hij niet en sach hoe men die nieu haven soude konnen gebruycken, sonder daer een sluys te leggen, daermede men schuyringe daerdoor soude konnen maecken. Dese brieven werden den vij^{en} Februarij ontfangen ende veele meinden dat men dese occasie van uyt te

willen trecken behoirde te accepteren om met beter ordre in de stadt te mogen doen versien, doch anderen achtende dat Vere selfs des niet en meinde wat hij oick schrijven mochte, lieten heur bedunckem dat men tselve al soetelijcx behoorde te glissen. Vere vernam binnen Oistende deur een uytgesonden tambourijn dat eenige vande soldaten in de schepen gevangen dootgeslaegen waren, eenigen van St Andries gehangen ende 90 tot Brugge gebracht.

In de maent van Decembris voorleden was in de Staten van Hollant onder andere midddelen mede voorgeslagen een 8^en penning bij impost op de renthen, dan omdat men daeruyt elcx staet ende macht soude konnen afnemen, hadden eenighe steden, als Delft ende Amsterdam daertoe niet willen consenteren, waerom Sijn Ex^cie was versocht aende selve steden een besendinge te willen doen om heur daertoe te induceren, die daerop naer Delft gesonden hadde den iij^en deser de heeren Voocht, tJong ende Brunings met sulcke last als de Gecommitteerde Raden van Hollant hem hadden te hande gestelt. Dese induceerden die van Delft tot inwillinge van tselve middel ende quamen den vj^en tot Amsterdam, daer se lange bleven ende niet met allen en voorderden, omdat die van Amsterdam seyden daerbij meer intrest te hebben als alle de andere steden, soe van stadtswegen als veel renthen hebbende, als van heur burgeren wegen, mits alle de huysen tot Amsterdam op renten vercoft werden, ende soe veel met renten beswaert sijn als d'selve weerdich souden mogen wesen, ende oick om t'credit vande coopluyden niet te verminderen, als men staet van heur goet soude weten. In den Haghe quam de Grave van Tentsijn een Pool ofte Sileser om dese landen te besien, die in Brabant was geweest ende t'leger voor Oisteinde mede besien hadde, daer men nu ter tijt telde 17 so groote als cleine forten rontsomme bij den viant gemaeckt.

Die van Brabant siende de continuatie van tbeleg voor Oisteynde, ende uyte procedure van tvoorleden jaere vresende dat s'Hartogenbosch andermael aengetast mochte werden, hadden aengehouden dat den Ertshertoge aldaer gesonden hadde de raeden Boxhorn ende van Acholen om heur te informeren op alle de burgers die suspect waeren, ende in tvoorleden beleg heur niet cloeckelijck genouch gedragen ofte yet tot naedeel vande stadt geseit hadden, welcke commissarissen in dese tijt bij advys vanden Bisschop ende Grobbendonck, ende met communicatie vanden magistraet veel burgers uyte stadt setten ende dadelijck deden vertreeken, heur nochtans consenterende dat se daertegen heur mochten te purge stellen voor

de cancelrie, dat veelen seer ongelegen was, ende daerom hier ende daer weecken.

Den vj^{en} Februarij quam in de Mase een Spaense barque met visch geladen, van daer gebrocht bij 9 bootsgesellen, dwelcke seiden dat in Spangien weder generael arrest was om volck naer Irlant te voeren, ende dat sijl. vresende gevangen te sullen werden, dese barque hadden overvallen om soe wech te commen, dat mer 2 Spangiaerts daerop waeren geweest, die se aen lant geset hadden, ende dat se soe mette barque hier quamen, welcke barque heur naer prijs gegeven werde.

In dese tijt arbeide den viant noch al evenseer voor Oisteynde om niet alleen tbeleg te continueren, op hoipe dat de zee de wallen vande stadt mette eerste tempeeste wech spoelen soude ende hem den ingang faciliteren, maer oick de geulen te benauwen, ende daertoe arbeide hij seer om vande gabionade aende cateie te maken een ander werck bet naer de zee uyt totte tonne toe om beter over de geule te commen ende daer meer geschuts te mogen planten om de oude stadt te incommoderen. Hij dede mede vande duynen ten westen af binnewaerts een ander swaer werck maken om op de cante vande geule tegen over twest ravelijn te commen, tsij om te trachten de geule te stoppen ofte daermede geschut te planten om Porckepied te incommoderen; ende om t'innecommen vande schepen langes de oistgeule beter te beletten, dede hij daer bet naer zee toe noch een ander gabionade maecken om mede geschut in te stellen ende op de incommende schepen tijdelicker te mogen beginnen te schieten, aen alle welcke wercken hij seer ende dapper dede arbeiden, terwijle hij daertoe tijt ende commoditeyt hadden. Die vande stadt schooten seer op de wercken aende tonne begonnen.

Desen vj^{en} Februarij deden de gesanten die in Duytslant geweest waren rapport van heur besoigne ende wedervaren, houdende dat se den xxvj^{en} Octobris waren vertogen ende den lesten gecommen tot Essen met 2 coetsen, den iiij^{en} Novembris daernaer tot Dillenburch ende met 4 andere coets ende wagens voorsien den vij^{en} tot Francfort, ende dat den 9^{en} t'kint vanden Palsgraef gedoopt was, genaemt Maurits Cristiaen, dat de gevaderen waren geweest Johan Augustus Palsgraef selfs, den lantgraef Lodewijck bij gesanten, den Furst Cristiaen van Anhalt selfs, de heeren Staten, Sijn Ex^{cie}, Graef Jan van Nassau d'olde ende Graef George van Erbach, den Graef van Witgestein, den Graef George van Hohenloe van wegen sijn vaeder met 2 Graven van Solms, ende de meteren een Gravinne van Solms ende de Gravinne van Hannau; ende dat na den doop elck sijn presenten

gedragen ende gegeven hadde; dat se eerst apart de recommandatie van heur saecke aenden Furst van Anhalt ende Canceler vanden Palsgraef, Eberbach, gedaen hadden. Den 14en hebben audientie bij den Palsgraef selve gecregen, hem bedanckende van alle faveuren dese landen bewesen, versochte continuatie van dien, verthoint den soberen staet van dese landen, dat hem ende t'rijck daeraen ten hoochsten is gelegen, dat men den viant geen meester van t'velt laet werden, die terstondt sijn volck op de neutralen ende over Rijn soude brengen ende alle commercien stuyten ende sijn quaet desein tegen alle de Evangelischen uytvoeren, dat hij daerom Oisteynde opiniaterlijck bevecht om hem van achteren vrij te maecken ende dan onbecommerder over Rijn te commen ende blijven, dat daerom die stadt dient geconserveert, twelcke mette defensive alleen niet te doen en is, dat sijn olde vader in den jare 68 de landen tegen de Spangiaerden hadde gestijft doe weinich hope van heur sake was, dat hij daerom wilde overleggen wat hem selfs gelegen is aende conservatie vanden staet vande Nederlanden om sijn auctoriteyt te behouden bij haestich affsterven vanden Keiser ende sijn recht tot diverse landen van Cleef te mogen meintineren, versochten daerom assistentie met raet ende daet, ende dat hij wilde bevoorderen dat andere fursten den Staten mede mochten assisteren, ende dat die van alles voor t'uytgaen vanden winter mochten verwitticht worden. Dat den Palsgraef den 17en gedaen hadde presentatie de Staten te assisteren in val andere fursten van gelijcken wilde doen met eenige partijen die hij uyt Vranckrijck over betaelinge van oude schulden op termijnen was ontfangende sonder hem voor die tijt naerder te connen verclaren, doende voorts generaele presentatien van alle faveur, ende dat hij hen gesanten elcx vereert hadde met een gouden keting van 350 ℒ ende een medaille.

Dat den xxijen Novembris volgens t'advys van Graef Jan van Nassau sij Santen ende Alberda vertogen waren naer Doerlach, den Furst gevonden hadde op thuys ten Grave ende aldaer den 24en audientie gehadt, geproponeert hebbende als vooren, ende dat die heeft verclaert den staet vande landen in alle occurrentie te sullen houden voor gerecommandeert, ende dat hij vertrecken soude naer den Palsgraeff om hem tot vruchtbare resolutie te bewegen.

Dat sij den xxvjen Novembris getogen waren naer Nieustein ende deur de Graefschap Hohenloe gedefroijeert ende den ijen Decembris gecommen tot Ansbach ende den iijen aldaer audientie gehadt, versocht hebbende alsvoren, hadden den iiijen heur antwoort ontfangen, daerbij dien Furst pre-

senteerde alle faveur ende op de eerste bijeencomtste vande Evangelische Fursten te bevoorderen, dat voor dese landen vruchtbare resolutie mocht genomen werden ende dat hij daertoe met alle sijn vermogen soude helpen, maer dat hij hem nu voorder niet en conste verclaren, dat se voorts vertrocken waren.

Den vij^en Decembris naer Murenberch, ende van daer geschreven hadden aende Fursten van Brandenburch ende Wirtenberch ende voorts vertogen naer Vranckfurt, van waer sij van heur gebesoigneerde gescreven hadden aenden Agent Aerssen om deur den Coning van Vranckrijck aen Graef Otto van Solms bij den Palsgraef daer te senden, de saecke mede te doen recommanderen.

Dat van Santen voorts vertogen was naer Cassel bij den Lantgraef Maurits, die wel alles goets presenteerde, maer nochtans hem eintelijck niet en const resolveren alleer gesproocken te hebben met den Lantgraef Lodwich den olden te Marpurch, ende Lantgraef Lodwich de jongen te Dernstadt, dat sij daernaer den 22^en Decembris vertogen waren van Francfurt ende den 24^en ende 25^en aen Graef Jan van Nassau op Dillenburch alle heur wedervaren verhaelt hadden, versouckende heur aengeven alomme te willen stijven, latende daertoe aen hem copien van alles; dat sij noch den 26^en audientie gehadt hadden te Marpurch, versoeckende ende representerende als vooren, maer vercregen hadden voor antwoort als van Lantgraef Maurits, ende dat hij op spoedichste op de sake soude delibereren ende den Staten de resolutie laeten toecoemen, in vougen dat sij den xxviij^en vertrocken waeren ende gecoemen den iij^en Januarij tot Bruntswijck ende den iiij^en op Wolfenbuthel, daer sij den v^en meinden audientie te crijgen, dan den Furst om eenigen inval niet willende uyt sijn camer commen, waeren ten lesten bij heur gecommen den Cancellaer ende Raeden, aende welcke sij maer eenige genomineerde swaricheyt van heur last hebben geopent ende alleen generale hoipe van faveur gekregen met brieven sonder meer, daermede sij over Bremen ende Lingen naer dese landen waeren gekeert [1]. In somme dat se alleen vanden Palsgraef geobtineert hadden toesach van penningen, die hij uyt Vranckrijck is treckende, ende vande anderen niet dan goede hoipe van wat te willen doen sonder seeckerheyt. Jae bij den Furst van Braunswijck soe weinich waeren geacht, dat hij se niet en hadde geweerdicht te spreecken, in vougen

---

[1] Het oorspronkelijke rapport van de gezanten berust op het Rijks Archief onder de ingekomen stukken van 1602; het bevat weinig meer dan hier in hoofdzaak door Duyck wordt medegedeeld.

dat dese legatie mer en redondeerde tot groote costen sonder eenige apparente vrucht, immers sulcke als de staet vande landen was vereischende, blijvende de Duytsen bij heuren aldenbrouch[1] van delibereren.

Den Graef van Egmondt hadde nu lang leggen drijven een geimagineerden aenslach op eenige quartieren van la Florida in West Indien, ende op de idele imaginatie vande conqueste van dien, maeckte hij met eenige persoenen (die hij daartoe tot sijn groote coste onderhielt) diversche concepten van steden ende starckten in tselve landt te bouwen, ordonnantien ende wetten daernaer men tselve lant soude regieren, ende destribueerden vast de officien ende jurisdictien, gevende daervan brieven onder sijn handt ende segel, verslitende alsoe sijn tijt in soeternien ende verquistende sijn goet onnuttelijck. De brieven die hij daervan gaff gingen meest op de teneur als volcht: Wi Lamorael, Grave van Egmondt, Prince van Gaveren ende Steenhuysen etc., doen te weten, dat wij voorgenomen hebbende mette hulpe Godes dese aenstaende voortijt te doen een voyage naer West Indien ende tot verheffinge vanden name Cristi daer te brengen een colonie om daer te pupleren ende die arme verdoelde sielen te brengen tot de kennisse Godes, wij daertoe uytgecoosen hebben persoonen van qualiteyt ende weerde om sulcken saecke te voorderen, ende onder anderen ons verlatende geheelijck tottet verstant, clouckheyt, getrouwicheyt, wijsheyt, experientie, goede neersticheyt, sorge ende wackerheyt vanden persoin van messire Guillaume de Casaut, Heere van Rangardiere, ende om de goede genegentheyt die hij dragende is tot voltreckinge van onse voornemen, daerinne hij van dage te daege toeneempt, ende sonderlings om te doen de voors. voyage, daerom ende andere saecken ons daertoe bewegende, wij hem gegunt ende gegeven hebben, gunnen ende geven mits desen de staet ende officie van Almiral van onse vloote, welcke staet hij van outs sal hebben ende houden in trouwe ende homage naer d'ordre vande statuten gemaeckt ende geschreven in twetbouck onder t'cappittule vande groote officien, ende om hem noch beter te versien, hebben hem gegeven ende geven hem mits desen macht ende last omme alst hem believen sal op te rechten een compagnie van vijftigh lancien sonder daertoe andere commissie te behouven, ende voorts hem belooft voor sijn aendeel in de conqueste, die wij hoipen te doen de nombre van vier ende twintich mijlen lants in tronde, die wij hem beloven op te rechten tot een marquisaet, daeraf de brieven van erectie hem geexpe-

[1] Alten Brauch.

dieert sullen worden in behoorlijcke forme, als wij daer int lant geseten sullen wesen om te gebruycken de voors. staet van Almirael van onse vlote, op de eere, profijten ende emolumenten daertoe staende ende die wedden van vier hondert croonen voor t'eerste jaer, acht hondert het tweede, ende twaelff hondert het derde jaer, ende soe voorts alle jaeren gelijcke twaelf hondert croonen, bevelende aen allen dien van onsen gevolge, van wat qualiteyt ofte conditie sij sijn, hem te kennen ende achten voor sulcx, ende die van sijn last sullen wesen, hem wel ende behoorlijck te gehoirsamen naer den inhouden van desen, die wij daertoe geteickent hebben met onse handt ende daeraen doen hangen onsen segele etc.

Den xj^{en} Februarij voeren uyt Oistende twaelf schepen ende quamen onbeschadicht naer Zeelant, uytgeseit een dat te gronde geschoten werde, ende den xij^{en} quamen in de stadt 15 schepen met crijsvolck ende vivres geladen, daervan 2 schepen met bier geladen bij versuym aenden gront quamen. Den xiij^{en} cregen die vande stadt een vendrech gevangen, die veel seide vanden onlust van des viants volck, van heur verlies ende de opiniatreté vanden Ertshertoge. Den xv^{en} quamen in stadt bij schonen daege den colonnel Edmonde met een deel van sijne 15 vendelen sonder merckelijcke schaede te lijden. Den xviij^{en} ende xix^{en} werde seer geschoten, meest in t'optrecken vande wacht, daer den vendrech van Bernhard de hant afgeschooten ende den vendrech van Morgan met dry soldaten met een cogel doot geschoten werde, den Generael Veere mette Colonnellen Edmonde, Marquette ende Loen niet wijt van daer wesende; echter quamen den 19^{en} in stadt 5 scheepen met soldaten ende cruyt geladen ende den xx^{en} schoot den viant uytermaten veel op de stadt, ende daer quamen naer de stadt 6 schepen, daervan die vier verongeluckten met delen, turf ende bier geladen; eenige vrouwen ende kinderen gevangen, werden qualijck getracteert.

Omdat den ritmeester Gent, commanderende de ruyteren van Sijn Ex^{cie} ging huwelicken met Anna van Arkel, dochter vanden heere van Amelroy, daeraf de feeste in den Hage geleyt was den xij^{en} deser, ende veele heeren daer genoot waren, quam den Graef van Hohenloe den x^{en} mede in den Hage om op die feeste te wesen, dwelcke uytermaten costelijck ende naer aller menschen oirdeel boven heur macht ende qualiteit gehouden werde den xij^{en}, xiij^{en} ende xiiij^{en} deser, daer Sijn Ex^{cie} ende veele andere groote heeren mede waren.

Den xj^{en} Februarij was de wint suytoost, daermede binnen Oisteynde quamen door de oostgeule 14 schepen met vivres, daeraf twee verongeluckt werden, ende in des viants handen vielen, t'een met bier ende t'ander met

visch geladen. Nietemin d'anderen in stadt commende verblijden daer vele menschen, dewijle geen vivres meer in stadt te coope en waren geweest, omdat mits tgestadige quade weder geen schepen daer hadde connen commen.

Desen dach quam in den Hage den Lieutenant Colonnel Ogle, die in Engelandt geweest was ende van daer weder tot Oisteynde gecommen, aldaer bij den Generael Vere gesonden om den raet vande Coninginne grondelijck te ontdecken den staet van Oisteynde ende de redenen die den Generael gemoveert hadden om in December metten viant te parlamenteren, dat is, om tselve stuck mette beste coleuren te excuseren, ende omdat Vere t'selve oick beter soude doen vergeten, hadde hij de Coninginne doen versoucken dese landen tegen den somer met een goede partije volcx te willen assisteren, soe om dit beleg te mogen wederstaen als om yet anders op den viant te mogen doen, op welck versouck de Coninginne hadde verclaert dese landen niet te connen assisteren met haer middelen, maer soe de Staten tot heuren coste volck begeerden, dat se dan wel wilde derwerts laten volgen de 3^{m} man ofte meer, die totten crijgh van Irlant gelicht waren ende nu anders weder gecasseert souden moeten werden, om twelcke den Staten voorteddragen ende met eenen tparlamenteren voors. te excuseren, hij nu in den Hage was gecommen, ende hadde daertoe naer audientie bij Sijn Ex^{cie}, de Staten Generael ende den Raet van State, te weten bij elcx apart.

Den xij^{en} vergaderden de Staten van Hollandt wederom op de consenten te vermeerderen, om de middelen voorgeslagen in te willigen, ordre op de equippagie ter zee ende de oirlogen te lande, op presidenten te kiesen, veranderinge van personen in Staten Generael, Raet van State, Almiraliteyten ende de Reeckeninge, soe vande Generaliteyt als de particuliere provincien, ende bleven bijeen totten xxiij^{en} toe, ende scheiden doen met een haestich reces, ende quamen weder bijeen den iiij^{en} Marty, blijvende vergadert tot lange in deselve maent, in welcke twee vergaderingen heure resolutien uytvielen als volcht:

Dat men sal doen voortsgaen mette lichtinge van ruyteren ende knechten, onaengesien d'andere provincien noch irresoluyt sijn in de consenten ende in Hollandt de middelen noch tegen de consenten niet en sijn gecompasseert, op hoipe van goede uytcomtste.

Die van Amsterdam consenteerden neffens d'andere de resterende 8 sc. op de tonne biers tot laste vande tappers uyte excijsen alleen voor dit jaer sonder consequentie, ende daerop wert tvolle consent vande 24 sc. gedragen te vinden uyte voors. verpachtinge vande excijsen ofte bij nieuwe

verpachtinghe daer de excijsen soe veel niet en sijn, ende dat die vanden Haghe, als geen ander middel hebbende, uyt verpondinge ofte turf het equivalent sullen mogen vinden. Bewilligen voortsaen te betaelen van talaen vande beesten den viij^{en} in plaetse vanden xij^{en}; item den impost van tsout, maeckende daerop een speciale ordonnantie, te weten dat men van elcke tonne souts betaelen sal 4 gulden, dat alle huysgesinnen starck 8 persoenen, 2 kinderen onder de 8 jaeren voor een persoin gereeckent, sullen moeten betaelen 4 gulden, indien sij in de capitaele leeninge hebben gecontribueert ende daervoor mogen trecken een tonne souts, al hadden se die niet van doene, ende t'minste huysgesin gereeckent sal worden op 2 gulden; dat de huysluyden op elcke vier melckte coeijen voor tsout van heur suyvel noch betaelen sullen 2 gulden, ende daervoor mogen trecken een half vat souts, ende indien sij meer behouven sullen, sullen meer betaelen, ordonnerende dat grossiers van tsout in de steden alomme sullen wesen ende veel andere middelen om desen impost, die groot was ende veel inbrengen soude, wel benificieren; den viij^{en} penning op de losrenten ende 16^{en} op de lijffrenten is bij Amsterdam tegengestaen ende sulcx afgeslagen, vinden goet dat men insistere aen Zeelant om t'middel van t'incommende convoy ende manufacturen, ende om de convoyen ende licenten apart te verpachten ende mede de convoyen ende licenten in eenige specien te verhogen, maer de middelen op scheepsbieren, huyden, kaerssen, pannen, stenen ende anders sijn afgeslagen, ende op t'mout sijn gedifficulteert ende beswaerlijck geacht gewerden, consenteren den impost van tgemael te doen betalen van broot dat te marckt gebracht wert ter plaetse daert vercoft wert; de verhoginge van een vierde paert van alle de middelen van consumptie, uytgeseit het bier bij den tappers te slijten; vanden wage ende ronde mate en heeft niet konnen gedaen werden ende is uytgestelt. Ende nietjegenstaende dien ende het groote cort aende consenten ende sware lasten vande landen die meest op Hollant ende West Vrieslant sullen vallen, is nochmaels gedelibereert ende geresolveert, dat men evenwel mette lichtinge van volck ende versorginge van Oisteynde sal voorts varen. Resolveren mede tijdelijck alle restanten te doen innen, ende dat de steden sullen anticiperen tgeene sij voor den lopende jare voor de 24 ß op de tonne biers uyter excijsen sullen schuldich sijn, ende dat men noch 100^{m} ℒ op interest sal lichten; dat men volgens mede sal delibereren om alle middelen van 4 op vijff te verhogen, ende voorts te resolveren op alle voorgeslagen middelen tot noch toe irresoluyt gebleven, dewijle de groote belastinge vande landen sulcx vereischen. D'ordonnantie vande verpach-

tinge sijn geresumeert, ende gecommitteerden totte verpachtinge gestelt, consenteren 10 schepen te vougen bij de Engelsche armade om naer Spangien te gaen, mits dat den Almiral daerover niet en sal beschadigen de schepen van dese ofte nabuyrlanden, ende consenteren oversulcx in de 100^m ₤ daertoe versocht, ende om noch te lichten 200 bootsgesellen om die op de Engelsche schepen te moegen verdeilen, ende onaengesien de swaricheyt in Zeelant gemaeckt om 2 schepen van dien te equipperen, dat evenwel de 8 uyt Hollant sullen derwerts gaen, dat men op de clachten van Schotlant sal ondersoucken wie de excessen in orcanien hebben gedaen ende die straffen, maer dat men tSchots sout hier niet en kan admitteren om t'interest ende de processen op de verbeteringe te ontstaen, doch dat men Eeias Chastelein voor agent sal mogen kennen. De gecommitteerden in Staten Generael worden gecontinueert, ende in den Raet van State in plaetse van Beveren wert genomineert Mr Johan van Santen; die vande Almiraliteyt werden gecontinueert, behalven die van Hoorn ende Edam; die tot Reeckeninge werde mede gecontinueert, ende totte Reeckeninge vande Generaliteit gestelt Mathenesse, een van Haerlem, Amsterdam, Horn ende Enchuysen. Geduyrende dese dachvaert quamen den iij^{en} Marty in den Hage eenige gedeputeerden van Zeelant, dwelcke in de vergaderinge van Hollant den viij^{en} gecommen wesende ende binnen gestaen in de vergaderinge is hun geseit dat die van Hollant gewogen waren alle de consenten te dragen, mits dat d'andere provincien van gelijcken deden, ende dat se bereit waren de custen Vlaenderen ende tgat van Sluys wel te doen besetten, Oisteynde voor 6 maenden te helpen voorsien, heur quote te dragen in de ongerepartieerden ende die noch gelicht sullen worden om den viant te diverteren, ende dat daerom die van Zeelant heur behoiren te conformeren met Hollant in de voors. 24 ß op de tonne biers, in den impost van tsout, verhoginge vanden impost van tbestiael ende voor een prouve alleen tconvoy vande incommende waren ende manufacturen. Item te doen oepeninge vande middelen die sij van nieus geinventeert hebben om die in Hollant mede in te voeren waert doenlick, ende te procederen tot nominatie van 2 presidenten ende een greffier, waertegen de gedeputeerden van Zeelant seggen altoos heur vermogen gedaen te hebben, maer dat men nu op heur verachterde staet behoirde te letten ende daerom haer quote te verminderen, meinden heur te conformeren mette 24 ß op de tonne biers, gelijck mede van tsout, op de wolle laeckenen ende tbestiael, maer en conden het incommende convoy ende manufacturen soe niet innewilligen, achtende geraedender de convoyen alles van 4 op 5 te

verhogen, dat men tlastgelt op de schepen doende behouden reise soude konnen practiseren; dat se in alle andere lasten hooger belast waren ende gaven als Hollandt, ende impositie gestelt hadden op de keersen ende bomolie, ende delibereerden een te brengen op de linne laeckenen ende breinaet[1], dat men op tverloop van heur almiraliteyt wilde letten, daer inconvenienten af stonden te verwachten, dewijle die alle maent te corte quam 48m £, claechden voorts seer over de groote verachteringe vande justitie int hoff van Hollant, daer de processen tot geen eynde en conden commen tot groote beswaernisse van veel arme menschen, dat altemet wel voorgeslagen was dien raet met 2 collegien te doen besoigneren, dan dat daerop niet en was gevolcht, dat sij meinden best te wesen den raet te scheiden in dryen, een deel in Hollant, een in Zeelant ende een in West Vrieslandt te houden, blijvende den hoogen raet boven alle; dat se wel wisten dat te besoigneren met 2 camers sijn swaricheyt hadde om de contrarieteit vande sententien, ende indien de verdeilinge in drien niet en mochte smaken, soe versochten sij ordre op diverse grieven t'anderen tijde overgegeven van nyemant vuyt prorogatie van jurisdictie te hove te trecken, oick bij reductie van uytspraecke nochte van clachten over executien van sententien in Zeelant gewesen, nochte in cas van purge, maer dat die alle ter eerster instantie in Zeelant souden vallen ende dit alles alleer tot nomineren van een president aldaer te commen, daerinne sij mede versochten ordre ende op alles met yemant uyte vergaderinge van Hollant te communiceren. Naer communicatie vonden veelen van Hollant vremt den raet alsoe in dryen te splissen, dat mer tot meerder verwerringe conde dienen ende daerom is dien van Zeelant aengeseit dat de grieven bij heur beraempt van insichte, consideratie ende nieuwicheyt waren, daerop sonder advys vande raden ende rapport van vroetschappen niet en conde gedaen werden, te meer zoe die van Zeelant t'sedert de troubles bij de proceduren vant thoff niet meer beswaert en waeren als voorheen, ende volgende d'instructie bij Keiser Kaerle gemaeckt, dat men bereit was te repareren tgunt daertegen gedaen was ende oick te committeren om op heur grieven te letten, maer dat de staet van t'lant daernaer niet wachten en mocht, dat se daerom vooreerst op de defensie vande landen ende de middelen daertoe noodich wilden helpen letten ende die pointen in bedencken laeten, ende middelertijt altoos totte nominatie voorts procederen. Sij consenteerden nopende den president vanden hoogen raet ende nomineren met Hol-

---

1 Werk.

lant 3 tot president aldaer ende drie tot greffier, daeraf den heere van Veenhuysen naer president werde (een jong man) ende Maerten Rosa, greffier. Nopende den Provencialen Raet en wilden die van Zeelant tot geen nominatie procederen, waerom heur aengeseyt worde dat se heur binnen 2 ofte 3 maenden daertoe souden disponeren ofte die van Hollant soudent alleen doen, omdat de plaetse lang open was geweest, waernaer die van Zeelandt versocht worden totte consenten simpelijck om den beswaerlijcken staet van tlant ende daertoe de voorgeslagen middelen voor een jaer aen te nemen. Sij seggen dat se gedaen hebben wat se connen ende op de reste in Zeelant sullen letten ende al doen wat mogelijck waer persisterende als vooren, claechden voorts over eenige middelen van Hollant tot heuren naedeel als van turf, bieren, zeep, ronde mate ende vande wage, ende dat men heur munte hadde verboden, daertegen die van Hollant seggen dat se seer groote lasten hebben gedragen ende wonderlijck belast zijn, doch evenwel willen continueren bij gevolch van Zeelant, dat die van Zeelant consumerende den gront van Hollant aen turf, daervooren met reden behoirden te betalen, dat se de 2 ß op de tonne biers lang hadden affgedaen, daertegen die van Zeelant andere hadden opgestelt, dat se in de andere middelen niet meer en sijn beswaert als die van Hollant selffs, dat se vande munte generael aller provincien vreemde penningen hadden verboden, conform de placcaten vande generaliteyt, dat de verargeringe vant gelt veel confusie maeckte ende apparentelijck alle waren ende de soldie van t'crijsvolck soude doen rijsen tot ondienst vande landen, ende daerom die van Zeelant daerop wilden ordre helpen stellen ende sijn ten lesten vermaent te verstaen voor heur vertreck tottet consenteren van t'octroy vande Oistindievaerders. Hiernaer hebben die van Hollant heur gedeputeerden apart gelast om in Staten Generael te resolveren op t'octroy van die vande Oistindische compagnien, hoewel vele steden swaricheyt daerinne vonden, soe omdat niet elckeen ende t'allen tijden daerinne en soude innelaeten, ende dat t'octroy voor 30 jaeren veelen te lange dochte om in soe langen tijt van t'innecommende convoy niet te genieten, als omdat seer bedenckelijck wesen soude dat 12 ofte 16 hooftreeders in handen souden hebben soe groote middelen, daermede sij den staet vande landen souden konnen crencken, als sij souden willen maligneren. Lasten mede dat heur gedeputeerden in Staten Generael metten Almirante om sijn ouderdom ende indispositie souden handelen op sijn ontslaginge, mits voor de contraventien ende defecten lossende costeloes 60 gevangenen half in Spangien ende half in t'Nederlant tot keure vande Staten binnen 2 maen-

den in t'Nederlant ende daernaer in Spangien, te weeten in t'Nederlant die vanden roode leeu ende tschip van Schiedam ende in Spangien die te kersmisse in de straet Gibralter sijn gevangen ende leveren irrevocable carte royal vande ontslaginge van alle gevangenen in de Indien, stellen borge voor 75m £, ende de sake alles afdoen met goetvindinge van Sijn Excie ende dat tot beter voorderinge vande verlossinge voors. Thijman Barenss. van Ens naer Spangien sal gaen, resolveerden voorders dat de custen van Vlaenderen beset sullen werden alleen bij Hollant, indien die van Zeelant heur schepen niet en willen senden, ende dat Sijn Excie metten heere van Warmont sullen stellen den commandeur ende officiers over de schepen die naer Spangien gaen sullen, ende opt stuck vande munte resolveren tverbot vanden nieuwen daelder in Zeelandt geslagen, ende den nieuwen Engelsen nobel die gecontrefeit werde, lastende dat de werckers, meesters ende leveraers van dien aen lijff ende goet gestraft sullen werden, al waert dat die eerst thien jaeren naer den dach achterhaelt konden werden in heure landen, sonder dat d'selve heur met eenige permissie vande overicheyt souden mogen behelpen ofte excuseren, so omdat den silveren daelder beneden de voet van tjaer 1586 was geslagen, als dat dien nobel geheel gecontrefeit was, daermede men meinde Melchior Wintges muntmeester van Zeelant, die men daervoor hielt, dat hij nu desen rosennobel gelijck te vooren den Spaensen dubbelen ducaet gecontrefeit hadden, hoewel sijn naem in tplaccaet vanden 20en Februarij hieraf geemaneert niet vermelt en werden, resolveren voorts dat men van wegen de lantschap sal beletten dat den dwersdijck niet en wort verbroocken bij die vande Overbetue.

Den xiijen Februarij quam de colonnel Edmonde voor Oisteynde met een deel van sijn volck geworpen op de oirlochschepen, ende quam selfs snachts in stadt met ontrent 7 compagnien, die alles met salouppen ingebracht werden, maer omdat de tempeeste des snachts dapper weder opstack, mosten de schepen alles wederom naer Zeelant ende eenigen van dien alleer tcrijsvolck vuytgelicht conde werden, die se mede weder in Zeelant brachten, in vougen dat niet dan de 7 vendelen binnen Oistende en quamen sonder merckelicke schade anders te lijden. Tot Vlissingen soncken in de haven 2 schepen met amunitie ende voor der Vere storven op een nacht op een schip 56 man, omdat se in tbesloten, mits quade weder, vier gemaeckt hadden, hoewel eenigen spraken van vergift.

De Staten ontfingen desen dach brieven van Caron nopende t'overgaen van Kinsale ende andere plaetsen in Irlant, ende dat den Viceroy aen heur

een gulden brug gemaeckt hadde, omdat sijn leger soe swack was gewerden, dat hem niet mogelijck en was tbeleg langer te konnen continueren, ende daeromme moste soe hij best conde die saecken daer ten einde maecken.

Den xiiij^en Februarij ontfingen de Staten brieven van Sailly, daerbij hij schreef dat den Ertshertoge tbeleg van Oisteinde wilde continueren ende meinde daer soe veel geschuts te konnen brengen dat hij de stadt soude plat schieten, al soud elcke scheut mer een schup eirde afwerpen; dat hij mede voor hadde alle de wateren rontsomme Oisteynde te stoppen om soe de geulen hun bousem te benemen ende minder doortocht te doen hebben, ende dat hij ten westen wijder vande stadt een ander geule wilde doen maecken om te sien of hij so de westgeule konde doen diverteren om daer deur naer de stadt te mogen approcheren. T'middelste middel werde hier al veel gepondereert als t'seeckerste sijnde, want hoewel van veel wercx soude wesen alle de canalen te stoppen, soe scheen nochtans tselve metter tijt doenlijck ende apparent dat de geulen dan toespoelen souden. T'eerste van tschieten werde rediculeus geacht, omdat tvolck van binnen meer eirde soude konnen opwerpen als sij afschieten, tleste middel vande geule te diverteren werde onseecker ende voor den viant periculeus geacht, omdat onseecker was of de geule bij heur te maken beter trecken soude als degene die nu was, ende dat voor heur periculeus soude wesen tusschen 2 geulen te blijven leggen, behalven dat tselve infructueus soude maken alle heure wercken aende cateye. Hij schreef anders mede dat tgeluyt seer veel in t'hoff vanden Ertshertoghe was, dat hij mette infante soude vertrecken naer Spangien om Coning van Portugael te wesen, ende dat den Coning tegen den somer selfs soude hier commen ofte een ander Gouverneur senden.

Desen dach schreef den Generael Vere wederom uyt Oisteinde aen Sijn Ex^cie met groote vehementie, dat Edmonde met eenige compagnien daer binnen was gecommen, maer dat de besettingen aende stadt alomme soe groot waren, ende dat hij noch daer binnen soe weinich volcx hadde, dat hem onmoegelijck was eenige compagnien uyt de stadt te laten vertrecken, ende soe men dit beleg eens vanden hals wilde quyt wesen, dat men dan resolveren moste totte middelen bij hem te vooren voorgeslagen, te weten om 10^m man te voet ende 1^m ofte 12^c peerden daer te senden om soe t'eene ofte t'ander beleg te mogen opslaen, dat hij daerom de handt daeraen wilde houden, dat de Staten aennamen de presentatie vande Coninginne van 5^m man in dese landen te laten commen, daeraf Ogle gerapporteert hadde, ende soe de Staten niet en souden willen resolveren soe veel volcx binnen Oisteinde te senden, dat hij dan voor seecker hielt dat de stadt

soude moeten verloren gaen, ende dat hij daermede soude verliesen de eere, die hij met dese sijne moeite ende arbeit gemeint hadde te vercrijgen, in welcken gevalle hij badt ende begeerde van daer genomen te mogen worden, dewijle voortsaen niet dan pericule in de sake stondt te verwachten.

In dese tijt quamen in Hollandt verscheyden persoenen ende bootsgesellen, die in Spangien gevangen hadde geseten, seggende dat bij bevel vanden Coning vande galeijen te Mariepoort ontslagen waren 110 gevangenen ende vrij laten gaen ende naer dese landen vertrecken, dat se in 9 daegen over waren gecommen, dat se op den laesten tocht naer Algera mede waren gesleypt ende dat doen noch wel 30 vande heuren waren gestorven, dat op heur wechgaen op die galeijen noch wel 50 Nederlanders waren gebleven, daeraf wel 30 waren die ontrent kersmisse in de straet Gibralter waren gecregen. Seyden mede dat in Spangien een groote verslagentheyt was, dat Don Juan de la Quila alsoe hadde moeten scheyden uyt Irlandt.

Den xv^en Februarij creeg Megang de compagnie ruyteren vanden overleden heere Herauguier niettegenstaende alle tvervolch dat daertoe gedaen hadde de heere van Nassau nu gouverneur van Bredae, omdat de Staten niet en verstonden voortsaen aen eenige gouveneurs te geven compagnien van ruyteren [1].

Den xvj^en Februarij sterff in Zeelandt van zieckte den capiteyn Capenter ende in den Hage quam uyt Vranckrijck den Lieutenant Colonnel Dommarville, seggende dat den Coning tot remboursement vande Staten geconsenteert hadde 300^m croonen te furneren in dit jaer, ende dat den Ambassadeur Busenval metten eersten wederom overcommen soude ende medebrengen de eerste 100^m cronen; dat veel moeite ende vervolch bij den Coning was gedaen om te beletten dat d'selve niet weder hier en quame, maer dat den Coning hem evenwel wilde wederom senden, doch dat niet te hoipen en was dat den Coning eenich ander secours soude doen als vant gelt voors. van alle twelcke den Ambassadeur volle last mede brengen soude.

Den xix^en Februarij quam den colonnel Dort met een goede partije volcx in oirlochschepen ende anders voor Oisteynde, ende met hem eenige amunitie schepen ende soetelaers, maer op den avont ontstack sulcken tempeest dat de cleine schepen geen zee houden connen, waerdeur 4 soetelaersschepen wech dreven ende strangen mosten tusschen Blanckeberge ende

[1] Om Justinus van Nassau schadeloos te stellen, dat de door hem begeerde kompagnie ruiteren aan een ander werd gegeven, werde zijn tractement als gouverneur van Breda van drie honderd op vier honderd gulden 's maands gebragt. (Res. van de St. Gen., 12 Februarij 1602.)

Oisteynde. Eenige schepen met amunitie liepen naer de geule van Oisteinde ende quamen binnen, daeraf een schip met cruyt in de gront geschoten werde, doch t'cruyt meest gesalveert. Een schip met turf ende een met deelen misten de diepte vande geule ende strangden aen des viants sijde, die genomen ende verbrant werden, ende mits den storm bleef evenseer continuerende, mosten tusschen den xxj^{en} ende xxij^{en} snachts oick alle de oirlochschepen t'ancker lichten ende wederom loopen naer Vlissingen, daer se den xxij^{en} voornoen quamen, hebbende een seer harde tempeest uytgestaen, ende daerom t'crijsvolck seer vermoeit, in vougen dat scheen dat alle elementen geconspireert hadden om dit refreschissement van Oisteynde te beletten tot groot verdriet vande soldaten ende overgroote costen ende lasten vande landen.

Den xx^{en} creegen Sijn Ex^{cie} ende de Staten dvoors. brieven van Vere vanden xxiiij^{en}, daerinne sij waeren seer ontset, overmerckende dat bij aldien Vere daer binnen hielt t'oude ende tversche crijsvolck, dat hij daermede beletten soude, dat de Staten niet en souden connen leger slaen nochte te velde trecken, omdat staet gemaeckt was dat men de 82 compagnien uyt Oisteynde commende soude verstercken ende neffens de nieu lichtinge te velde brengen ofte ten minsten in garnisoen werpen om andere daertegens uyt te trecken, welcke beraminge nyet alleen heel belet soude werden, maer daermede noch veroirsaeckt dat de Staten vande groote beraemde nieuwe lichtinghe vande ruyteren geen dienst en souden konnen trecken, twelcke geacht werde de rechte middel om dese landen in onverwinnelijcke schade ende gevaer te brengen. Sijn Ex^{cie} meynde dat Vere dese treck gebruyckte om hem in sijn desseinen als voorheen te traverseren om te verhinderen dat niemant eenige eere mochte genieten van tottet ontset van Oisteinde yet gedaen te hebben, ende meinden vele generalijck dat Vere mer trachte alle de macht van tlant binnen Oisteinde te consumeren, daerom elckeen begonst te roupen ende te crijten, dat men hem daeruyt most ontbieden, jae diegeene selfs (als de heere Oldenbarnevelt ende anderen) die Vere seer droegen ende alle sijn actien getracht hadden te doen goetvinden, waren in desen treck soe confuys, dat se niet en wisten wat te seggen, omdat Vere te voren selfs geschreven ende gesolliciteert hadde, dat de wisselinge soude geschieden, ende nu alle resolutien waren genomen, aldus socht alles in de assche te brengen ende niemant en wist te bedencken wat hem hiertoe mocht moveren als sijn particulier prouffijt, twelcke hij groff ende groot gedaen hadde binnen die stadt, terwijle sijn compagnien alles swack waren ende de Staten die vol

mosten betaelen, ende mosten daerom heur mede gedragen tot tseggen vande anderen, die plat uyt wilden dat men hem daeruyt ontbieden soude, twelcken volgende goet gevonden werde, dat Sijn Ex[cie] ende de Staten Generael hem schrijven souden met beleefde termen, terwijle den tijt vast begonst te genaken, dat men wat soude mogen doen, dat hij daerom selfs in den Haghe wilde commen om te helpen adviseren met wat wegen ende middelen men de stadt van Oisteynde best soude konnen ontsetten ende den staet vande landen conserveren, meynende als hij selfs daeruyt waer, dat hij dan wel trachten soude sijn regementen mede daeruyt te trecken.

Den xxij[en] Eebruarij creegh Ogle sijn depeche ende vertooch weder naer Oisteynde ende Engelandt mette voors. brieven.

Den xxiij[en] Februarij was seer tempeestich weder. Binnen Oisteynde verongeluckte een vierwercker genaemt M[r] Jurien Bolts eenige van sijn wercken, daerdeur hij selfs aen stucken werde geslagen ende sijne dienaers meest versengt, twelcke een groote slach maeckte, ende bij aldien den wint oistelick hadde geweest soude tpolvermagasijn in gevaer gecommen hebben; met dit springen verderf veel van sijn werck. De tempeeste rees desen dach al meer ende meer, mits den wint naer den noortwesten schoot, daerdeur de stadt van Oisteynde rontsomme in groot gevaer quam, sonderlings snachts ende den volgenden dach, omdat de tempeeste evenseer continueerde, omdat de zeewercken bij gebreck van rijs niet wel en hadden connen opgemaeckt worden, daerdeur de wallen vande oude stadt seer afspoelden ende deurliepen op de plaetse daer men beraempt hadde de nieuhaven te maecken; den Stroedijck ten oosten liep wech wel in de lengte van 15 roeden, de contrescharpe ten westen brack mede deur, t'ravelijn over de oostgeule mettet oostravelijn ende t'westravelijn met oick Porckepied spoelden seer af, ende alle saken quamen daer in sulcken gevaer, dat scheen bij aldien den storm langer gecontinueert hadde, dat de geheele stadt hadde mogen wech spoelen ofte int vuyterste danger commen. In desen storm spoelde mede wech een werck, twelcke den viant ten oosten buyten sijn batterie noch begonnen hadde om mogelijck daer meer geschuts te planten. Hij hadde mede vande gabionade aende cateie overlang beginnen te maecken een ander swaer werck, streckende naer de tenne toe ende daeraen seer gearbeit om aldaer mede menichte van geschut te mogen planten, welck werck mede alles wechdreef. Hij hadde oick vande duyne ten westen af doen maken een swaer werck om te commen op de cante vande geule tegen over twestravelijn maer alle dat werck dreef mede

wech ende meest tegen de stadts contrescharpe aen, die de rijs van dien wél te passe quam om de contrescharpe ten westen ende den Strodijck ten oosten weder te bevangen, terstondt soe haest den storm op den xxiiij^{en} tsavonts begonst te cesseren, ende hoewel tselve bevangen metter haest gedaen werde, soe waeren nochtans de breschen vande zeewercken soe groot dat de aennemers vande onderhoudinge van dien tot Meije toe, dselve ganschelijck abandonneerden ende verlieten op den xxv^{en} [1] De schade die de stadt geleden hadde was groot, maer omdat daertegens mede wech gedreven waren veel wercken vanden viant, daerover hij wel een maent gearbeit hadde, hoipte men dat tselve mede dienen soude om hem daer hoipe ende moet te doen verliesen, dewijle sijn desseinen om aende geule te commen, daermede soe veel verachtert waren.

Den Grave van Solms wesende naer Duytslant vertogen, creegh tot Arnhem de coortse ende evenwel voortstreckende naer Wesel, creegh daer weder de coortse, daerom hij daer een dach ofte twee bleeff, ende wat gereconvalesceert wesende, tooch hij voorts door tveest Reeckelinchausen ende quam ten lesten te Arensberch in Westfalen, daer hij weder een groot acces van coortse creegh, daertegen hij innam eenige pillen, die hij bij hem hadde, ende meinde dat heel souveraine remedien tegen de coortse waren, maer soe haest hij die inne hadde, verloor hij sijn verstant. Sijn dienaers ontboden de naeste doctoren, dwelcke met eenige medicamenten hem weder tot sijn verstant brachten, maer omdat sijn sieckte telcken toenam, bleef hij ontrent dese tijt daeraf doot. Sijn dienaers deden hem openen ende doen bevonden de anatomici dat sijn lever begonnen was te verderven ende oick sijn breyn, soedat hij qualick langer soude hebben konnen leven.

Den xxiiij^{en} Februarij smorgens voor daech blixemde ende donderdet in Waterlant seer, ende metten blicxem sloech den brant in den toorn vande kercke tot Edam, soedat de gansche kercke afbrande, ende de tempeest was soe groot dat niet een huys in stadt en was, daer de voncken niet met menichte op en vielen, waerdeur noch wel 30 huysen vande stadt afbranden, ende indien de soldaten die in stadt lagen, de schippers, de burgers ende de boeren die van buyten innequamen niet een seer groot devoir gedaen hadden om de andere huysen te bewaeren, daer overal veel

[1] In de » Instructie voor Joos Parent, Schepen der stede van Ostende «, die den 6^{den} Maart als afgevaardigde van de regering dier stad in de vergadering der Generale Staten verscheen, wordt een uitvoerig verslag gevonden van de groote schade door den storm van den 23^{en} en 24^{en} Februarij aan de vestingwerken teweeggebragt. (Rijks Archief, Lias loopende, Maart 1602.)

volck op laegen, was apparent dat de heele stadt voorts gegaen soude hebben, maer den toeloop van volck was terstont van allen oorden soe groot dat de reste gesalveert worde, ende geduyrende dien brant was twater aende stadtsluyse soe hooch ende sloech mette tempeest met sulcken gewelt daertegens, dat deselve in groot gevaer was van inne te loopen ende de stadt ende alle tplatte lant te verdrencken, in vougen dat de menschen daer alomme even benaut waeren, tot dat des avonts de tempeeste begonst te verlichten. Voor Oistende schoot den viant seer op de stadt ende den zeedijck ten oosten om die noch bet te ontramponneren ende met gloeijende cogels.

In dese tijt gaven de Staten last noch 3 compagnien Switsers te lichten elcx van 250 mannen, ende aen J^r^ Quaet om een vaen ruyteren in tlant van Gulick te lichten, ende aende capiteinen Piset ende Jaques de Viset om elcx een vaen ruyteren te lichten in de landen van Luyck ofte Lorreinen ofte op de grensen van Mets, alles van cuirassiers, ende die hier in tlant te brengen.

Den xxv^en^ Februarij sloech de wint naer tsuyden ende begonst beter weder te worden, waerom den xxvj^en^ van Zeelant t'seil gingen alle de schepen met crijsvolck, met amunitie ende met andere materialen van hout, rijs ende anders om tot Oisteinde te mogen commen. Desen 25^en^ vloeijde twater voor Ostende uytermaten hooch, onderlopende alle de approchen vanden viant, dreef noch eenige heuren wercken wech ende dede aende stadt in de zeedijck, Porcquepied ende anders weder groote schaede met afspoelen ende inbreecken, daerop den viant seer schoot om de reparatie vande gaten te beletten.

Naer de eerste openinge die den Almirante vanden pays gedaen hadde aende heeren Oldenbarnevelt ende Aerssen den 24^en^ Decembris lestleden, hadde hij noch dickwils geschreven ende aengedrongen om te hebben antwoort, daerop hem ten lesten geseyt was dat se nyet en achten sijn persoin als wesende heur gevangen gequalificeert om sulcken tractaet hier te entameren, ende dat hij wel soude doen daervan te desisteren ende hem mer te bemoeijen met sijn eygen saecken van sijn verlossinge, dat eenigen vande Staten sijn overgegeven poincten hadden gesien ende dat se niet en verstonden dat hij voorders daerinne soude negotieren ofte daerop eenige depeschen aenden Ertshertoge doen ofte aen yemanden, tsij private ofte publijcke persoenen, daervan voorder voorslach soude doen, welck bevel hem gedaen was ontrent den viij^en^ deser, waerop hij weder geschreven hadde aende Staten, dat niet genouch en was dat eenigen sijn articulen

hadden gesien, maer dat se alles die behoirden te sien als van een sake allen rakende, ende dewijle hij bevel daertoe vanden Ertshertoge hadde, dat hij min niet doen en conde als denselven te schrijven wat hem daerop was wedervaren, ende hadde daerop voorts aenden Ertshertoge geschreven sijn voorslach ende de antwoorde hem gegeven, ende daerbij gevoucht, dat hij meinde dat de sake hier niet buyten apparentie en was, ende omdat hij wiste dat de depesche vanden Ertshertoge op wech was om te commen, hadde hij aen Sijn Ex^{cie} doen versoecken een van sijn dienaers naer Rotterdam te mogen senden om daer te besien eenige hacqueneen die hij hadde doen coopen, ende met dat consent sondt hij sijn secretaris naer Rotterdam den xxiij^{en}, dwelcke geen haeste en maeckte om weder naer hem te keeren om d'voors. depesche wille, die den xxvj^{en} tot Rotterdam quam aen Hans vander Veecke, doch omdat denselven bij den Staten ernstelijck verboden was geen brieven aenden Almirante te bestellen alleer die gevisiteert souden wesen, heeft hij se opgehouden ende den secretaris niet willen laeten volgen, dwelcke doen wederom keerde naer den Almirante, ende vander Veecken leverde de brieven aende Staten, die tpacquet metten duplicaet van dien openende bevonden dattet de antwoorde vanden Ertshertoge was, daerbij hij den Almirante laste dese saecke voortsaen te porren, ende sondt daertoe aen hem speciaelder last, mitsgaders seeckere sijne brieven aende Staten Generael alhier, houdende ten selven eynde; ende naerdat de Staten d'selve last ende brieven aenden Almirante hadden gesien, en vonden sij niet goet te openen de brieven die aen heur hielden, maer dat men die mette brieven aenden Almirante denselven soude geven ende daerbij seggen dat se qualick namen dat hij contrarie heur voorgaende verbot evenwel op dese saecke voorts genegotieert hadde, dat se alsnoch hem niet gequalificeert en kenden om daeraf te tracteren ende dat hij hem met sijn eigen sake bemoeijen soude. Tsedert dat de gevangenen vuyt Spangien waren los gecommen hadden de Staten Generael gecommitteert de heeren Oldenbarnevelt, Joachimi, Barck ende den Greffier Aerssen om metten Almirante te negotieren op de voldoeninge van het tractaet bij hem aengegaen ende verlossinge van sijn persoin. Desen gingen metten fiscael Duyck bij hem den lesten Februarij, seiden hem aen dat wel een deel gevangenen in Spangien waren ontslagen maer niet alles, dat veelen waren gestorven, omdat se binnen den gesetten tijt niet en waren gelost, dat men in de Nederlanden, in Italien ende in Spangien veel gevangenen tegen het tractaet hadde gedwongen gelt te geven om los te commen ende bovendien soe

veel menschen soe langen tijt over den termijn bij het tractaet gestelt in miserie ende gevanckenisse te hebben gehouden, alle twelcke sij verstonden contraventien tegen het tractaet te wesen, die bij hem mosten gerepareert werden, ende voor de reparatie versochten dat aen soude nemen los te maken 100 gevangenen soe in Spangien als de Nederlanden die buyten het tractaet waren. Item dat hij voorts los soude doen laten alle de gevangenen die noch in Spangien ofte Indien sitten ende voor alles borge stellen voor 50^m croonen, ende dat se hem daermede soude ontslaen ende los laten. Hij contesteerde hiertegen lang dat de gevangenen van Indien in het tractaet niet en waren begrepen als niet nominative daerinne gestelt ende die oick in 6 maenden niet en conden gerelaxeert worden, dat hij daerom tselve mer hadde verstaen vande gevangenen van Spangien, die binnen die tijt konden los gelaten worden. Hij sustineerde mede dat in Spaugien weinich ofte geen gevangenen meer en saten, datter oick in Italien ofte de Nederlanden geen meer en waren, dat daerom hem bij onvouge geverricht werde dese cautie van 50^m sonderlings als hij soude leveren de carte roiale, daerbij sij alles op vrijen voeten gestelt werden, daervooren als voort woort van sijn Coning hij geen cautie en wilde stellen als of hij daeraen twijffelde, al soude hij hier moeten sterven, dat van sijne zijde geen contraventien en waren, ende dat de persoenen die gelt hadden betaelt tselve gedaen hadde uyt onpatientie, omdat se niet hadden willen verwachten den tijt heurder verlossinge, ofte dat se betaelt hadden eer men tot heur verlossinge ordre hadden konnen stellen, dat niemant te clagen hadde van lang geseten te hebben, aengesien d'selve tegen hem uytgingen, ende dat hij selfs mede noch gevangen sat, ende daerom geen meer interest konden hebben als hij hadde, dat voor de gestorvenen niet en was te eischen, dewijle voor hem niet en soude gegeven sijn geweest, indien hij gestorven hadde naer de loslatinge van soe veel gevangenen, ende dat daerom met onrecht van hem geeist werden noch 100 gevangenen buyten het accoort, ende naer veel communicatien daerop gehouden, ende dat de Staten niet, maer hij selfs in mora was van te voldoen, omdat tgeene hij most presteren in ordine voorging ende voldaen most wesen eer de Staten gehouden waren hem los te laten, dat afdringen van t'gelt, t'ophouden vande gevangenen ende sterfte ende verlies daerop gevolcht, daerom, als geschiet tegen sijn beloften, contraventien waren ende gerepareert mosten werden, versocht hij tselve bij geschrifte om schriftelijck te mogen antwoorden. Daernaer proponeerde hij hen veel swaricheiden op de instructie, daermede hij den commissaris naer Span-

gien gaende wilde chargeren, die hij veel soe interpreteerde dat de gecommitteerden contentement namen. Ten lesten leverde sij hem de brieven vanden Ertshertoghe ende seiden hem daerop de last die sij hadden, maer hij verwierp al heur seggen daermede, dat hij sustineerde den pays een goede cristelijcke saecke te wesen, dat hij een cristen was, dat hem sijn gemoet dreef om den pays te presenteren, dat men hem sulcke goede ende cristelicke saken niet en mocht nochte behoirde te verbieden ofte qualick aff te nemen, dat bloets genouch vergoten was, dat se eens mosten peisen om den pays, dat se anders sullen moeten verantwoorden van tbloet dat noch vergoten sal werden bij heur refuys vanden pays, dat geen vrijer regieringe en was als onder den Ertshertoge, dat de landen genouch waren uytgemergelt met schattingen, dat se alle diffidentie als commende vanden duyvel mosten wech werpen, dat de Ertshertoge heur nu de volle maet presenteerde, dat se daerom heur wilden disponeren om tselve stuck wel te overwegen ende riep al pays, pays, maer de gedeputeerden hebbende voldaen heur last en gaven hem op geene van alle die propositien ander antwoort, als dat hij wesende gevangen niet gequalificeert en was dat stuck hier te tracteren, daerop hij seyde, indien hij nu niet gequalificeert en was, dat hij eerstdaechs verhoipte vrij te sullen wesen ende dan de qualiteyt daertoe te hebben, ende daermede scheiden de gedeputeerden van hem.

Den xxvij^en^ Februarij ontfingen de Staten noch een brief van Sailly geschreven uyt Cales voor de voorgaende storm, daerbij hij schreef dat den Ertshertoge noch scheen te willen opiniatreren voor Oisteinde ende een groote moet scheen te hebben op de wercken die hij vande catteije totte tonne toe ten westen dede maken, daer hij meinde menichte van geschut te planten om de stadt daermede te verduyvelen, dat sijne ingenieurs de moet niet verloren en gaven vande geulen te sullen stoppen, daertoe sij groote houten wercken binnen Nyeupoort maeckten; dat hij in Hollant selfs hadde doen opcoopen menichte van oude netten om sware steenen daerinne te werpen ende op de gront laten sincken, doende de netten vast maken om nyet wech te gaen[1]; dat hij een assaut generael noch wilde doen ende daertoe pardon gaff generael aen alle boosdaders van wat

[1] Het gebruik, dat de vijand bij het beleg van Ostende van de oude netten maakte, trok bijzonder de aandacht van de Staten Generaal. Immers in de Resolutiën van den 4^den^ April 1602 lezen wij, dat aan Jehan vander Veken, koopman te Rotterdam, toegestaan wordt twee schepen met oude netten naar Brussel te zenden, mits » stellende sufficiente cautie, dat die tot Bruessel sullen worden geconverteert in grauw papier ».

delicten het oick ware, mits dat se daer in tleger quamen helpen doen de stormen, meinende de stadt alsoe met gewelt te crijgen. Hij schreef mede dat Jeronimus Coemans die tstuck vanden pays in Engelant hadde gedreven, gansch gediscrediteert was, als en soude hij niet neerstich genouch hem selven daerinne gequeten hebben, ende dat Coemans daerop hadde geantwoort, dat hij het niet anders en hadde konnen doen, omdat hem in sijn gemoet niet en dochte dat de Engelsen ende Nederlanders heel ongelijck hadden, omdat hem de regieringe vanden Ertshertoge niet in allen delen aen en stont, dat hij niettemin altoos rontuyt hadde gesustineert dat den Ertshertoge notelijck pays soude moeten maken met Engelant ofte de Nederlanden om een rug te hebben als de Franchoysen den pays mochten commen te breecken, ofte dat hij de landen vanden Ertshertoge sittende rontsomme onder de vianden in sulcken val voor verlooren achte. Hier te lande werde gespot mette voors. middelen om de geule te stoppen, te meer soe de tempeest oick de andere desseinen meest hadde verachtert.

Den lesten Februarij quamen uyt Vrieslant wederom de heeren Eisinga, Roock ende de Bie. Binnen Oistende quamen 8 schepen met amunitie ende materialen geladen, daeraf 2 leck geschoten doch gebercht werden. Daernaer quam mede binnen den Colonnel Dort met veel soldaten, ende vier overloopers commende, seiden dat heur leger viermael in slachordre hadde gestaen, vresende uytval, oick dat beroerte onder den Spangiaerden was ontstaen, streckende tot muterie ende hierover werden naer eenigen verworcht.

De maent van Maert begonst met tamelijck weder, hebbende nietemin altemet noch een buyken.

Den j^{en} Marty creegen Sijn Ex^{cie} ende de Staten brieven uyt Oisteinde vanden xxv^{en} ende xxvj^{en} voorleden, houdende particulierlijck van alle de schaden deur de laeste tempeest aende stadt geleden, daertegen sij versochten behulp ende assistentie van materialen. Voor Oistende hadde den viant een cabel over de geule gespannen met ses tonnen opgehouden, maer die vande stadt mits eenen nevel haelden dien af ende brachten hem in stadt.

Den ij^{en} Marty creegen de Staten de tijdinge vanden doot vanden Graef van Solms, waerom sij terstont naer Duytslant schreven om evenwel mette lichtinge voorts te gaen. De Gravinne verstaende de doot van haer man was daerinne seer ontroert, in vougen dat niemant haer te degen stillen en konde ende bleef alsoe sieckelijck tot den v^{en} deser toe. Daerentusschen

heur wat besadigende, dede sij alles in haer huys totten rou aenstellen, ende den v^{en} smorgens begonst men in den Hage over den Graef te luijen, twelcke duyrde vijff daegen lang. Des naernoens besoingneerde Sijn Ex^{cie} mette heeren Oldenbarnevelt, Oijen, Joachimi, Renes ende Foock op de swaricheyt van Oisteynde ende om terstont yemants derwerts te mogen senden verstant vande seewercken hebbende om d'selve alles daer aen stadt te doen besteden ende opmaken. Item om te voorsien tegen de vervallen fortificatien van Berck om die stadt te mogen conserveren. Gisteren quamen eenige schepen met visch in Oistende, naer dat de cabel gelicht was. Sij cregen van daege een gevangen die seide vande armoede vanden leger, doch dat se geresolveert waren dit beleg niet te verlaten.

Den iij^{en} Marty was de wint weder westelijck. De gedeputeerden van Zeelant quamen in den Hage om met die van Hollant op de gemeene saken te besoigneren als voor verhaelt is. Sijn Ex^{cie} creegh tijdinge uyt Brabant dat den Ertshertoge 2^m man uyt Vlaenderen ontboden hadde, om die boven naer den Rijn te senden, waerom hij seer becommert was met Berck, daer de schantsche op de Weert gansch wech gelopen ende de fortificatien seer beschadicht waren, daerom hij bij de Staten seer aanhielt om promptelijck daerinne te voorsien, ende hij stelde ordre om meer garnisoens daerinne te senden. Hierop besoigneerden de Staten ende den Raet ettelijcke volgende dagen om de fortificatien daer te doen restaureren ende den vijant daer thooft te mogen bieden, off hij naer den Rijn wilde commen. Vele meinden indien den Ertshertoghe volck van voor Oisteynde begonst te ontbieden, dat tselve wel soude mogen naersleipen tverlaten van dat beleg. Desen dach werden veel soldaten met saloupen in Oostende gebracht door t'noordergat.

Den Generael Vere ontfangen hebbende de voors. brieven vande Staten Generael ende Sijn Ex^{cie}, ende van meininge wesende dienvolgende van Oisteynde te vertrecken, dede desen dach aldaer doen een reveue generael van alle t'crijsvolck datter noch binnen was, soe van degeenen die ingecommen waren als die weder uyttrecken souden, ende werden gevonden de 14 vendelen van des Generaels regement starck 498 mannen, de 13 van Horatio Vere 460 mannen, die 22 die met Chastillon ingecommen waren 1035 mannen ende de 12 van Loen 338 mannen. Dese waren alles van t'oude garnisoen ende tsamen starck 2331 mannen. Van t'nieu garnisoen waren in stadt 12 vendelen vanden Colonnel Dorp, starck 762 mannen, 11½ vendelen vanden Colonnel Edmonde, starck 947 mannen, 14 vendelen van Marquette starck 873 mannen ende 12 vendelen van Dort

starck 762 mannen, ende tsamen starck 3344 mannen, ende waren sulcx alles tsamen noch starck 3673 mannen. Die van t'oude garnisoen souden alles uyttrecken ende t'nieu garnisoen soude daer blijven, van dewelcke noch in Zeelant lagen 1 vendel van Dorp, 6½ vendelen van Edmonde, 2 vendelen van Marquette ende 1 vendel van Dort, die noch over de duysent mannen starck waren. Naer de gedaen reveue delibereerde den Generael Vere op sijn vertreck uyt Oisteynde, ende wat compagnien men daer vooreerst soude uytnemen ende vont goet volgende tbegeren vande Staten ende van Sijn Ex^{cie} t'commandament in de stadt te stellen in handen vanden outsten Colonnel, ende eerst daeruyt te trecken sijn geheele regement met 10 vendelen vande trouppen van Chastillon ende Loen. Dienvolgende ontboot bij den iiij^{en} bij hem de Colonnelen Dorp, Edmonde, Marquette ende Dort, openende sijn last om te vertrecken ende te voorsien op t'commandament vande plaetse, ende dat hij t'commandament over alle tgarnisoen stelde in handen vanden outsten colonnel onder henL., twelcke eerst eenige jalousie maeckte tusschen Dorp ende Edmonde, maer naer blijckende sonder twiffel dat Dorp d'outste colonnel was, bleef t'commandament aen hem. Hij verclaerde mede dat met de eerste gelegentheyt souden uyttrecken dvoors. 24 vendelen, maer dat hij niet geraden en vont dat alle t'oude garnisoen soude uytgaen, alleer de resterende compagnien die noch in Zeelant waren souden ingecommen wesen ende noch soe veel meer als Sijn Ex^{cie} ende de Staten souden goetvinden op sijn rapport, versocht heur onderling goede correspondentie te houden ende op de bewaernisse vande plaetse wel te letten, ende vertooch soe snachts met veel schepen uyte plaetse met sijn broeder Horatio Vere, die aende quetsure van sijn been noch seer cranck was. In dit vertreck waren velen seer verblijt, hoipende dat de saken tot Oisteinde voortsaen beter souden beleit worden.

Den iiij^{en} ende v^{en} Marty was Sijn Ex^{cie} met de Staten Generael delibererende op de sake van Rijnberck ende om de fortificatien daer te restaureren ende op alle de schaden aenden Rijn ende de Waelstroom in de fortificatien geleden. In Oistende quamen noch eenige soldaten met saloupen ingebracht.

Den iiij^{en} Marty quamen de Staten van Hollant wederom bijeen volgende heur voorgaende afscheyt, ende resumeerden alle de voorgaende pointen den xxij^{en} Februarij besloten, ende persisteerden daerbij ende sonderlings mette lichtinge van nieus te doen, onaengesien de swaricheyt in de consenten ende de middelen; dat men Graef Lodewich van Nassau in haeste naer Duytslant seinden soude om die lichtinge te voorderen in plaetse van den overleden Graef van Solms. Mette gedeputeerden vande Staten van

Zeelant werde gedaen alle de voorgaende communicatien daerinne men scheide als hiervooren verhaelt is, ende den advocaet van Hollant openende sijne advysen verhaelde van seer schrickelijcke lichtingen vanden Coning van Spangien van 10m Duytsen, 5m Switsers, 8m Walen ende 2m Luyckenaers boven de lichtingen van Italien, die seer groot waren. Op dese dachvaert ende in t'scheiden van dien consenteerden sij dat de vaen ruyteren vanden Graef van Solms gegeven soude mogen werden aen Graef Ernst ende de compagnie voetknechten aen Graef Frederick Hendrick van Nassau, broeder van Sijn Excie, dewijle Sijn Excie hem voortsaen mede wilde gebruycken, deden mede nominatie vande vier vacerende compagnien van Otto van Poelgeest, Swits, Haeften ende Carpenter, totte versochte revisie van Jan vander Wiele tegen Jr Gilles van Creton, nomineren tot reviseurs de raetsheeren Rosendael ende Buyes, den professor Mr Cornelis de Groot ende den pensionarisen Jan Berck ende Helias van Oldenbarnevelt met Mrs Jan van Santen ende Pancras van Castricom. Ende om die van Zeelant eenich contentement te geven committeerden den Advocaet van tlant, Johan Berck, Mrs Pieter vander Meer, Elbert de Vere ende Helias van Oldenbarnevelt om met die van Zeelant op heur overgegeven grieven te besoigneren ende scheiden soe int lest van dese maent.

Den ven was eerst stormich, naer beter weder. De voorleden nacht ende desen dach quamen in Oisteinde wel 42 schepen met alderhande amunitie ende de 10½ vendelen uyt Zeelant, dwelcke in stadt wesende, werde bij de nieuwe collonnellen heuren last aldus verdeilt, dat den Gouverneur Dorp hebben soude tgesach ende toesicht generalijck over alle de stadt, garnisoen ende wercken, maer dat particulierlijck op alle de wercken vande nieuwe stadt ende de voorderinge ende wederopmaeckinge van dien t'ooge ende gesach soude hebben den Colonnel Edmonde, op alle de wercken vande oude stadt den Colonnel Dort ende op alle de wercken buyten den Colonnel Marquette, ende dat elcx devoir soude doen om metten eersten de reparatie ende versterckinge van heur quartieren te beginnen, ende dat se alle dagen souden bijeen commen om tsamen te adviseren wat notelijck soude dienen gedaen, ende besloten terstont te doen afwerpen de binnewalle, die den Generael Vere terstont naer den storm in de oude stadt hadde doen maken vande oude kercke af langes de haven tot Santhil, omdat die geacht werde periculoser voor de stadt als voordelijck ende dat men alle de eirde soude brengen aende buytenwalle ende die daermede vaster ende beter in defensie soude maken.

Den Almirante antwoorde in dese tijt op den voorslach bij den Staten

aen hem gedaen ende presenteerde van nieus noch los te laten voor de contraventien 30 gevangenen in Spangien ende voor de resterende voldoeninge van sijn accoort cautie te stellen ter somme van 50^{m} £.

Den vj^{en} Marty was bij dage schoin weder, maer bestont snachts uyten noorden te stormen. In den Hage quam de Gravinne van Nassau huysvrou van Graef Lodwich daer ontbooden sijnde bij Sijn Ex^{cie} ende den Staten om wat te vertroosten ende bij te wesen de Gravinne van Solms, die haer in t'afsterven van haer man seer qualick hielt.

Den vij^{en} Marty was windich weder. In den Hage quam den Generael Vere, die in sijn rapport aen Sijn Ex^{cie} ende den Staten verhaelde de gelegentheyt van Oisteinde ende sonderlings de sware besettinge vande groote wercken buyten, sustinerende dat niet mogelijck en was die wel te besetten mette 60 vendelen derwerts gesonden, overmits nootelick wel 7^{m} mannen in de stadt souden moeten wesen, daertegen hij seyde noyt 4000 mannen in de stadt gehadt te hebben. Uyt sijn rapport scheen anders dat hij blijde was uyte plaetse verlost te wesen. Sijn Ex^{cie} ende Staten waren verwondert dat hij sustineerde noit 4^{m} man starck geweest te sijn, daer sij seer wel wisten dat hij de voorleden somer in de stadt gehadt hadde 8^{m} mannen, ende dat tgarnisoen op de voorgaende reveuen veel starcker was gevonden ende sonderlings noch op de reveue voor sijn vertreck gedaen, maer meynden dat hij tselve meer sustineerde te sijner decharge als dat de waerheyt sulcx was. Desen dach werde tot Oistende van binnen ende buyten seer geschoten.

De Staten gelet hebbende op de presentatie vanden Almirante, doen hem desen dach weder seggen dat sij verstonden ende begeerden cautie voor 100^{m} £ ende loslatinge van 40 gevangenen in Spangien ende 40 in t'Nederlant tot heuren keuse, daer se altoos eerst onder begeren souden die vande galeijen.

Den viij^{en} Marty was schoon weder. Snachts quamen binnen Oisteinde noch 34 schepen met vivres ende amunitie. Den Almirante ontfangen hebbende de naerder petitie vande Staten, depescheerde wederom aenden Ertshertoge, ende schreef dat hij hem geheel verliet tot sijnder clementie, ende dewijle hij sieck geworden was, schreef hij mede van sijn sieckte, versouckende dat den Ertshertoge sijn saken soe wilde doen accelereren, dat hij toch uyt mocht commen, dewijle hij liever in Brabant als hier soude sterven, hoewel hij verhoipte dat men in noot hem hier niet en soude weigeren te mogen ontfangen sijn laeste berechtinge naer de pauselijcke wijse.

Den ix^{en} Marty was Sijn Ex^{cie} metten Staten wederom seer doende om te delibereren of den staet van tlant soude mogen lijden meer volcx in Oisteynde te werpen, dewijle den Generael Vere hart aendrong dat se met dat volck de plaetse niet volcomentlijck en konden besetten, ende naer verscheiden voorslagen daerop gedaen, werde goetgevonden dat men noch 20 vendelen daerinne soude senden ende sulcx geduyrende de belegeringe 80 vendelen daerinne houden. Item dat men last soude geven om alle de buytenwercken te vercleinen ten einde die met minder volcx te mogen bewaren, ende dat men sulcx in elck carre een bolwerck soude maken met starcke walle ende grachten, ende dat men de buytenwal mette grachte evenwel soude houden ende met sentinellen besetten om deur de dubbelheyt van wallen ende grachten te starcker te wesen. Desen nacht vertogen uyt Oisteynde t'meestendeel van des Generaels regiment ende den volgende dach ende nacht togen voorts uyt de reste vande 24 compagnien die gedestineert waren daeruyt te trecken, dien in Zeelant aengewesen werden heur garnisoenen om te refraischeren. In de stadt werde seer gearbeit aen t'noordergat om dat bequaem totten uyt ende innevaert te maecken. Den Colonnel Loen tooch ontrent dese tijt mede uyte stadt.

Ontrent dese tijt creegen last om naer Vranckrijck ende daer elcx een nieuwe compagnie te maken seven France edeluyden genaemt St. Hilaire, Vuyteval, Sarocques, Ceridos, Mon Martijn, Gonnevet ende Sancy om alsoe tFrance regement te maken op 21 vendelen ende elcke compagnie op 150 mannen.

Den x^{en} ende xj^{en} Marty was schoin weder. Sijn Ex^{cie} besoigneerde noch seer mette Staten Generael om Graef Lodwich naer Duytslant te senden aende Fursten met d'selve instructien die den Graef van Solms gehadt hadde, te weten om aende naeste Fursten aen te houden de lichtinge vande ruyteren ten getale van 24 ofte van 28^{c} verdeelt in twee regimenten, daerover Graef Frederick van Solms d'een helft soude commanderen ende den Rijngraef de andere helft, ende om eensamentlijck metten Fursten te tracteren op de betalinge ende de loopplaetse der voors. ruyteren, ende om te weten wat vander Fursten wegen daertoe soude werden gedaen. Dienvolgende werde eintelijck geresolveert dat hij terstont vertrecken soude om te voorderen ende faciliteren de lichtinge vande voors. ruyteren met last hem te addresseren aenden Palsgraef, Lantgraef Ansbacher ende anderen om die hier in tlant te brengen tegen den 25^{en} May ende te dienen voor 3 maenden ofte soe veel langer alst de Staten sullen begeren op de volgende tractamenten ter maent tegen 31 daghen. Den ritmeester

sal trecken voor elck gerust ruyter ende peert ter maent een florijn van 15 batsen, voor een wagen met 4 peerden 24 f. van 15 batsen, ende om eenige van qualiteyt te tracteren op elcke 150 ruyteren 100 f. ende op 200 ruyteren 125 flor., twee travanten 16 fl., voor den Lieutenant 24 fl., vendrech 24 fl., voor den ritmeester op elck gemonstert reisiger (reither?) ½ fl., voor een schriver, chirurgijn, fourier, roermaecker, twee houfsmeden, een sadelmaker ende twee trompetten elcx 12 fl. ter maent, boven tpeert in monsteringe goet te doen, ende op elck peert 12 fl. Op twaelff geruste peerden sal gepasseert werden een trospeert tot 6 fl. ende een wagen met 4 peerden bestelt met 24 fl., mits present in de monsteringe; tot aenritgelt sal betaelt werden op elcke reisiger 5 ofte 6 fl. ofte 24 creutser tusschen nacht ende dach, ende 48 creutser voor elcken wagen met 4 peerden van haer huysselijcke woninge af totte monsterplaets, mits treckende daechs over de 4 mijlen. Twee oversten elcx over 12^c^ ofte 14^c^ peerden sullen ter maent hebben 500 ofte 600 fl., overste Lieutenanten elcx 150 ofte 200 fl.; twee wachtmeesters ende quartiermeesters elcx 50 fl., elcken provoost mette officieren 100 fl., aen elcken wagenmeester 30 fl., twee ministers elcx 24 fl., twelcke een seer hoge soldie was, verre excederende de paye vande landen, maer mosten in een zuyren appel bijten omme voor soe corten tijt een goede trouppe bijeen te brengen. Sij beslooten mede om metten eersten naer Engelant te senden den Generael Vere om daer te lichten van nieus 3^m^ man tot een racreute ende 4^m^ man van nieus tot een ander regiment, dewijle Ogle hoipe hadde gegeven dat de Coninginne bewilligen soude dese landen van harentwegen eenich secours te doen, dan omdat se Ogle geen finale last tottet lichten en hadden gegeven ende was noch daeraen niet begonnen.

Dese daegen quamen noch veel scheepen met volcks binnen Oistende ende waren in twaelf daegen meer als hondert scheepen ingecommen.

Den xij^en^ Marty was een swaren storm uyten noortwesten. Graef Lodewijck tooch voorts in haeste naer Duytslant ende met hem een Jonckh^r^ Carel Daerl van Utrecht die op sijn eigen beurse ende de Duytse soldie een vaen ruyteren soude lichten. In Zeelant begonnen te schepen de resterende 10 compagnien om naer Oisteynde te gaen, daeraf noch eenighe te nacht afvoeren. Anders waren nu binnen Oisteinde gecommen tzedert den 27^en^ Februarij tot desen dach toe 112 schepen daeronder over de 50 soetelaers schepen waren, die groote ververschinghe in de stadt brachten. Desen dach werde dapper geschoten uyt Oistende ende veel geluyts gemaeckt ende daernaer een generale dancksegginge ende biddinge aen God gedaen.

Voor de landen werden desen dach gesien 3 Oistindie vaerders, die wederom quamen ende goede reisen gedaen hadden, ende sulcx aen elcx een hoipe ende lust gaven om te haken naer dese navigatie.

Den xiij^{en} Marty was tamelick weder. In Zeelant was men doende om de reste vande 10 vendelen knechten te schepen, daeraf van dage eenigen die gisteren gescheept waeren tot Oisteinde quamen. In den Haghe was Sijn Ex^{cie} metten heere van Warmont Almirael, doende om ordre te stellen op de 12 schepen van oirloghe, die mette Engelsen naer Spangien souden gaen ende gaven tcommandament van dien aenden heere van Opdam, lastende dat met hem als raden souden gaen Olivier van Noot, Kerckhoven, Rijsbergen ende anderen, ende dat se heur souden gereet maken om tegen half April vuyt te mogen loopen.

Den xiiij^{en} Marty was schoin weder. Sijn Ex^{cie} ontfangen hebbende de nominatie van die van Hollant totte capiteinen over de compagnien van Haeften, Carpentier, Swits ende Poelgeest, heeft desen dach in plaetse van Haeften gestelt desselfs vaeder, in plaetse van Carpentier Albout, in plaetse van Swits Willem van der Burch van Delft, ende den vendrech van Poelgeest in plaetse van denselven Poelgeest. Binnen Oisteinde quam noch eenich volck vande voors. 10 vendelen.

Den xv^{en} Marty was schoin weder. Binnen Oisteinde quam de reste vande voors. thien vendelen ende voor Dordrecht begonnen vast te vergaderen de 20 vendelen die Sijn Ex^{cie} noch van nieus derwerts wilde senden.

Den xvj^{en} Marty was tamelick weder. De Coninginne hadde in dese landen doen aennemen 2^{c} bootsgesellen om op haere schepen, die naer Spangien souden gaen te verdeilen, ende voorts in dese landen doen coopen veel vivres om dselve schepen mede te voorsien, ende omdat die vande Almiraliteit versuymt hadden op gisteren d'selve af te doen gaen naer Engelant doen de wint goet was ende de wint nu weder was verdrait en was de heere Gilpin daerinne niet wel tevreden.

Desen dach werden naerder gearresteert de Duytse bestellingen ende betaelingen ende hoe de regementen verdeelt sullen wesen, te weten dat de twee oversten den Graef van Solms ende den Rijngrave elcx lichten souden 14^{c} peerden in 8 vanen, te weten vier van 200 ende vier van 150, de ses cuirassiers ende de twee carabiniers; dat elcken oversten voor sijn lijff sal hebben 12 peerden, sijn overste lieutenant 8, elck ritmeester 6, hun lieutenant ende cornet elcx 4, een rotmeester 3 ende een van adel 2 peerden, mits hebbende cloucke monsterknechts ende geen jongens; dat elcken ritmeester de vanen sullen gelevert ofte gelt daervooren getelt wor-

den; dat de maenden gereeckent sullen werden op 31 dagen; dat elcx vande twee oversten ter maent sullen hebben 1200 gulden, hun overste lieutenanten elcx 600 ofte 400, hun wachtmeester 100, den quartiermeester van t'regement 100, den provoost ende dienaers 200, een predicant 24, een trompet vande oversten 24, een wagen 48 £ voor den oversten ende een voor den oversten lieutenant 48 £; dat elck ritmeester van 200 cuirassiers ter maent sal genieten 600, den lieutenant 100, den cornet 100, vier rotmeesters elcx 50, twee wagenen elcx 48, een schriver 28 £, forier, barbier, houfsmit, roersmit ende twee trompetten elcx 24 £; dat elck ritmeester over 150 cuirassen ofte carabinen ter maent hebben sal 400 £, dry rotmeesteren elcx 30 £, twee wagenen ende ander bevelhebberen als boven; dat van slants wegen betaelt sal werden tot aenritgelt op elck cuirassier 14 £ ende den ritmeester te werpgelt 2 £, op elcke carabijn 12 £, werpgelt 2 £; dat voorts hebben soude elck cuirassier ter maent op elck peert 28 £, de carabinen elcx 24 £, dat de maenden ingaen sullen vande monsteringe, ende dat se terstont gereet ontfangen sullen een maent solts ende bestelt sullen wesen voor 3 maenden ofte soe veel langer men die van doen sal hebben, doch voor 3 maenden te sullen moeten betaelt worden, ende tot afdanckinge een halve maent, des en sullen niet hebben van 4 ofte 5 dagen in een ander maent getreden, maer sal hun van 10 daegen een halve maent commen.

Ontrent dese tijt verstont men dat den Ertshertoghe een gemutineerde van Weert hadde doen commen naer Thienen om daer betaelt te worden, ende dat hij d'selve begonst te doen betaelen.

Den xviij^{en} was schoin weder. In Oisteynde quamen desen morgen 17, ende des avonts noch 7 schepen met alderhande vivres ende amunitie tot groote verblijdinge ende verlichtinge van tvolck die daerinne lagen.

De coõpluyden vande combinatie van Oist Indien waren desen dach lang in Staten Generael op tstuck van heur octroy.

Sijn Ex^{cie} hebbende ontfangen de nominatie tot een president in den Hoogen Raede ende van een Grifier, koos tot President den heere van Veenhuysen, swager vanden Advocaet van Hollant, ende tot Greffier Maerten Rosa.

Den xx^{en} Marty waren voor Dordrecht bijeen 10 vendelen knechten van degeenen die naer Oisteinde souden gaen, daerbij gesonden werde den capitein Berendrecht om d'selve te commanderen ende daermede voorts naer Oisteynde te trecken, twelcke hij dede.

Den xxij^{en} Marty was schoin weder. Binnen Oisteinde quam een ven-

drich vanden viant over, dwelcke seide, dat groote becommeringe in heur leger was, omdat die van Vlaenderen verclaert hadden niet langer te connen continueren de extraordinaris costen vanden leger, ende die van Brabant seiden totten leger voor Oisteinde niet te willen geven, omdat sij daerom geexponeert worden aenden viant; dat den Ertshertoghe evenwel wilde opiniatreren, doch dat ten lesten de resolutie wel mocht lopen om den leger daer te breecken.

Den nieuwen Almiral van Zeelant wilde een aenslach maken met schepen ende saloupen op de galeijen voor Sluys, maer omdat se heur getijen soe qualick cavelden dat se stoppen mosten ende een ander getije afwachten, liep al heur voornemen spottelick te niete.

Den xxv[en] Marty was schoin weder. Den commandeur Berendrecht quam mette voors. 10 compagnien noch binnen Oisteinde sonder merckelicke pericule ofte schade te lijden.

Den xxix[en] Marty werde binnen Amsterdam gevangen Albert Eggis, hem dragende voor Vicaris met macht vanden Bischop van Haerlem, ende eerst daer verhoort voor de magistraet. Naer werde hij bij den Staten van Hollant naer den Haghe getogen ende gestelt ter judicature van thof van Hollant, dan bleef overal even opiniater van niet te willen antwoorden nochte verclaringe doen van sijn' ampt, directie ende complicen, dan alleen dat hij bij den Nuncio vanden Paus, wesende bij den viant, tot dit ampt was gestelt. waeromme thoff van Hollant mette sake seer becommert was, siende dat se sonder torture van hem niet en konden trecken ende niet dervende hem ter torture brengen, in vougen dat se de sake lieten verloopen van d'eene tijt tot d'andere sonder daer yet inne te doen.

Den xxx[en] Marty waide den wint uyten oosten, waerom die schepen die metten heere van Opdam naer Engelant souden gaen de Mase uytliepen om heur bij de Engelsen te vervougen.

Desen dach[1] werde geconcludeert de combinatie vande Oist Indische vaert met octroy voor 21 jaren als hiernaer volcht.

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, allen den geenen die dese jegenwoordighe sullen werden gethoont, saluyt doen te weten: Aengesien den welstant vande Vereenichde landen principaelijck es bestaende in de navigatie, handelinge ende commertien, die vuytte zelve landen van

---

[1] Waarschijnlijk moet hier aan een fout van den afschrijver gedacht worden, en moeten wij lezen: „Dese maent”. Het octrooi voor de O. I. Compagnie toch werd den 20[en] en niet den 30[en] Maart 1602 door de Algemeene Staten gearresteerd.

allen ouden tijden gedreven ende van tijdt tot tijdt loffelijck vermeerdert sijn, nyet alleen mette naegebuyre coninckrijcken ende landtschappen maer oock metten gheenen verder van dese landen in Europa, Asia ende Africa gelegen, ende dat beneffens deselve in de naeste thien jaeren herwarts bij eenighe principale coopluyden der voors. landen, liefhebbers vande navigatie, handelinghe ende commertien op vreemde landen, een compagnie binnen de stadt Amstelredam opgericht met grootte costen, moeyten ende periculen bij de handt genomen es de seer loffelicke navigatie, handelinge ende trafficque opte Oost Indien, daervan de apparentie goet ende groot bevonden sijn, waeren onlancx daernae bij verscheyden andere coopluyden, soe in Seelant op te Mase als in der noorder quartier ende West Vrieslandt mede gelijcke compagnien opgericht ende de voors. navigatie, handelinge ende commertien daetelijck bij de handt genomen, twelck bij ons geconsidereert ende rijpelijck overwogen wesende, hoe veele de vereenichde landen ende den goeden innegesetenen derselver daer aen gelegen was, dat deselve navigatie, handelinge ende commertie onder een goede generaele ordre, politie, correspondentie ende gemeenschap beleyt, onderhouden ende vermeerdert mochte werden, hadden goetgevonden daertoe de bewinthebbers der voors. comp^nien voor ons te beschrijven ende deselve te proponeren dat eerlijck, dienstelijck ende proffijtelijck (niet alleen voor de vereenichde landen, maer oock voor allen dengeenen die dese loffelijcke handelinge bij de handt genomen hadden ende daerinne waeren participerende) soude wesen, dat deselve compagnien vereenicht ende de voors. handelingen onder een vast ende seecker eenicheyt, ordre ende politie soude mogen gemeen gehouden, gedreven ende vermeerdert werden voor allen den innegesetenen der vereenichde landen die daer inne souden believen te participeren, twelck bij den gedeputeerden vuyte voors. compagnie wel verstaen ende oversulcx nae verscheyden communicatien ende deliberatien, inductien ende rapporten tot vereeninge gebrocht sijnde, hebben wij nae rijpe beraetslaginge daerop gehouden tot vorderinge vanden dienst ende welstandt der vereenichde landen, eensamentlijck het proffijt van allen den innegesetenen derselver, de voors. vereeninge geaggreert ende bevesticht, aggreeren ende bevestigen bij desen vuyt souveraine macht ende authoritheyt, oock met vaste wetenschap onder die poincten, vrijheden ende voordeelen hiernae verclaert. Als in den eersten dat in de equipagie die tot dienst ende proffijt van dese compaignie gedaen sal werden die Camere vande bewinthebbers binnen de stadt van Amstelredam sal hebben te bevorderen ende besorgen d'eene helft, de Camere van Zeelant een vierde paert ende de Cameren op te Maese ende in Noorthollant

ende West Vrieslant elck een achtste paert; dat soe dickwils het van noode wesen sal, een generael vergaderinghe off collegie vuytte voors. Cameren gehouden sal werden van 17 persoonen, daerinne vuytte Camere van Amstelredam sullen compareren achte, vuyt Seelandt viere, vuytte Maese twee ende van gelijcken vuyt Noorthollant twee, welverstaende dat den seventhienden persoon bij gebeurte bij die van Seelant, Maese ende Noortholladt sal werden in de vergaderinge gebrocht, bij de meeste stemmen, van welcke persoonen alle saken dese vereenichde compagnie aengaende sullen affgehandelt werden.

Tvoors. collegie alst beschreven sal werden, sal te samen commen omme te resolveeren wanneer men sal equiperen met hoe vele schepen, wanneer men die sal senden ende andere dingen den handel betreffende.

De resolutien van tvoors. collegie sullen bij de respective Cameren van Amstelredam, Seelandt, de Maese ende Noorthollandt geeffectueert ende int werck gestelt worden.

De convocatie ende vergaderinge van tvoors. collegie sal gehouden werden de eerste ses jaeren binnen der stede van Amstelredam ende twee jaeren daeraen in Zeelandt, ende soe voorts geduerende dese vereeninge.

De bewinthebberen die van wegen dese vereenichde compaigne van huys sullen reysen daertoe gecommitteert sijnde, tsij omme in het voors. collegie te vergaderen ofte in eenige andere besoingien, sullen voor hare dachgelden hebben tot teercosten vier guldens, de schuyt ende wagevrachten daerinne niet begrepen, welverstaende dat hierinne niet begrepen sijn die geene die van d'eene stadt in d'ander reysen, omme die respective Cameren te frequenteren als regierders derselver, die welcke egeen dachgelden noch reysgelden sullen genieten.

Oft het gebeurde dat int collegie eenige wichtighe swaere saecken voorvielen, daerinne die collegianten niet wel en conden verdragen oft accorderen, oft daer sij haer selffs in souden mogen beswaert vinden omme malcanderen te overstemmen, dat het selffde gelaeten sal werden tot onse verclaringe ende decisie ende tgeene dienaengaende goet gevonden sal worden, sal achtervolcht ende naegecommen werden.

Dese vereenichde compagnie sal beginnen ende aenvanck nemen met desen jare xvi° ende twee, ende sal geduerende den tijt van een en twintich jaeren achtereenvolgende.

Dat men telcken thien jaeren een generael sloth van reeckeninge sal maecken, ende sal elck een teynde de thien jaeren vrijstaen daervuyt te mogen scheyden ende sijn gelt naer hem nemen, wel verstaende dat vande

jegenwoordige equipagie ende vuytreedinge vande schepen, die binnen desen jare sullen vuytvaeren, besundere reeckeninge gedaen sal werden.

Ende sullen de oncosten die bij de participanten vande eerste reeckeninge in Oost Indien ofte deur de engte van Magellanes, daer dese compaignie getrafficqueert sal hebben, sullen wesen gedaen, ende die den participanten vande volgende reeckeninge te baete sullen mogen commen ofte tot voordeel strecken, die vande tweede reeckeninge draegen ende gelden de helft ofte soe veel min als het collegie vande zeventhien bevinden sal in redelickheyt te behooren.

Ingevalle eenighe vande participanten van dese aenstaende reyse egeen genoegen hebbende aen dese vereeninghe, haer gelt naer hem begeerden te nemen ofte die belooffde sommen opseggen, sullen tselve mogen doen, mits dat men henl. sal geven interest ten advenante van seven ende een halff ten hondert oft meer nae hem toegeseyt es.

Alle innegesetenen van dese geunieerde provintien sullen vermogen in dese compaignie te participeren met soe weynige ende veele penningen als het henl. sal gelieven, dan oft het gebeurde datter meer penningen werden aengeboden ofte gepresenteert dan die navigatie wel soude vereyschen, sullen diegeene die in dese comp^nie hebben meer als dertich duysent guldens, moeten naer rate ende proportie haer capitael verminderen omme andere plaetse te geven.

Ende sullen die innegesetenen bij openbaer affixie van billietten ter plaetsen daer men gewoonlijck es billietten te affigeren binnen den tijt van een maent nae date deses gewaerschouwet werden, dat sij binnen den tijt van vijff maenden innegaende den eersten Aprilis naestcommende in dese compagnie sullen werden geadmitteert ende haere penningen die sij sullen willen inleggen, mogen opbrengen in dry termijnen, te weten ongeveerlijck een derde paert tot die toerustinge vanden jare xvj^e ende drie; noch een derde paert voor die equipagie vanden jare xvj^c ende vier, ende het resterende derde paert voor die vuytreedinghe vanden jare xvj^e ende vijffve, een maent nae dat sij daervan sullen bij de bewinthebbers wesen vermaent.

Gelijcke waerschouwinge sal werden gedaen in de maent van Meerte voor die expiratie van die eerste elff jaeren van desen octroye te weten in den jare .xvj^e ende twelffve.

Die schepen van die reyse wederkeerende, sullen wederom incommen ter plaetsen daer die affgeseylt sijn, ende oft door fortuyne van weder ofte windt die schepen in het een quartier vuytgaende aenquamen in het ander, als die van Amstelredam ofte van het Noorderquartier in Zeelandt,

ofte op die Maese, ofte die van Zeelandt in Hollandt, dat nietemin elcke Camer het bewint ende administratie van huere vuytgesonden schepen ende coopmanschappen sal behouden, mits dat vande bewinthebberen van deselve Camere gehouden sullen sijn haer selffs in persoone ter plaetsen te laeten vinden daer die schepen ende coopmanschappen aengecommen sijn, ende egeene facteurs daerover en sullen vermogen te stellen, maer ingevalle haer selffs niet gelegen en waere te reysen, dat sij alsdan de bewinthebberen vande Caemer daer die schepen gearriveert sijn tot die administratie sullen committeren.

Als d'een oft d'ander Camere specerien ofte andere coopmanschappen van Indien aengecregen heeft ende de andere Camere egeen en hebben oft noch egeen en hebben innegecregen, dat in sulcken gevalle de Camere die geprovideert es die andere Camere op haer versouck nae gelegentheyt vande saecken sal provideren ende tgoet senden ende elckemael meer senden als sij wederom vuytvercocht sullen hebben.

Dat men die reeckeninge vande equipage ende vuytrustinge vande schepen mette dependentien van dien sal doen drie maenden nae het vertreck vande schepen ende een maent daernae copie aende respective Caemeren senden, ende vande retouren sullen die Cameren soo dickwils als sij versocht werden staet aen malcanderen overschicken, ende die reeckeningen daervan sal men soe haest sluyten als doenlijck sal wesen, ende de generale reeckeninge nae de thien jaren sal geschieden int openbaer, mits datter alvooren billetten sullen werden aengeslagen om elcken een te waerschouwen die over d'auditie derselver sal begeren te commen. Ende sullen die Cameren gehouden wesen aende provintien oft steden, derwelcker innegesetenen in dese compagnie ingeleyt sullen hebben vijftich duysent guldens ofte daer en boven over te senden, soe wanneer daer retouren sullen commen, staet vande innegecommen cargasoenen, als oock staet vande penningen gemaeckt vande vercochte coopmanschappen, bij soe verre sij vande provintien ofte steden des te doen versocht werden.

Ende soe eenige provintien goet vinden te stellen een agent, die welcke de penningen vuyt die inwoonders vande respective provintien versamele, omme des in masse in te leggen ende vande retouren ende incomptsten betalinge te bevoorderen, sal die Camer daer soodanigen agent die penningen inbrengt denselven moeten toelaeten acces in de voors. Camere, omme aldaer geinformeert te mogen werden vanden staet vanden vuytgeven ende innecommen, mitsgaders die vuytschulden vanden comptoire, behouden dat die penningen bij den voorn. agent ingebracht sullen monteren ter somme van vijftich duysent guldens oft daerboven.

Alsser van de retouren vijff ten hondert in casse sal wesen, sal men aen die participanten vuytdeelinge doen.

Ende sullen die respective Cameren bedient werden bij de jegenwoordige bewinthebbers als namentlijck die Caemer van Amstelredam bij Gerrit Bijcker, Reynier Paeu, Pieter Dircxz. Haseler, Jaecques de Velaer, Jan Jansz. Carel, Bernart Berrewijns, Johan Poppen, Hans Hunger, Henrick Buyck, Loys del Beque, Dirck van Os, Franchoys vanden Houve, Elbert Lucasz, Isac le Maire, Sivert Pieterz. Sem, Gerrit Reynst, Marcus Vogelaer, Jan Hermansz., Evert Dircxsz., Huybrecht Wachtmans, Leonart Raey, Aelbert Symonsz. Joncheyn ende Arent ten Grootenhuys. De Caemer van Zeelandt bij Adriaen Henricxz. ten Haeff, Jacob Boereel, Jan Lambertsz. Coole, Jacob Pietersz. de Waert, Cornelis Muenicx, Adriaen Bommenede, Laurens Bacx, Everhardt Becquer, Arnout le Clercq, Aernout Verhoeve, Gerrardt van Schoonhoven, Nicolaes Pietersz., Balthasar van Vlierden ende Balthasar de Moucheron. De Camer van Delft Jan Jansz. Lodesteyn, Arent Jacobsz. Lodesteyn, Dirck Brunsz. vander Dussen, Gerrit Dircxz. Meerman, Cornelis Adriaensz. Bogaert, Michiel Jansz. Sasbout, Willem Joosten Dedel, Dirck Gerritsz. Meerman, Johan Raet, Jacob Sandersz. Balbiaen, Henrick Otte ende Jasper Meerman. De Caemer tot Rotterdam bij Fop Pietersz. vander Meyde, Wilhem Jansz. Franck, Gerrit Huygensz., Pieter Leonaerts Busch, Johan vander Veecken, Wilhem Jansz. van Loon, Jan Jacobsz. Musch, Adriaen Spiering, Cornelis Matelieff de Jonge. De Caemer tot Hoorn bij Claes Jacobsz. Sijms, Cornelis Cornelisz. Veen, Wilhem Pietersz. Crap, Pieter Jansz. Liorn.

Ende de Caemer tot Enchuysen bij Lucas Gerritsz., Wilhem Cornelisz. de Jonge, Jan Pietersz. Schram, Hendrick Gruytter, Jan Laurens van Loosen, Dirck Dircxz. Pelser, Ghijsbrecht van Bernsteyn, Barthelt Jans Steenhuysen, Jacob Jacobsz. Hynloopen, Franchoys du Gardijn ende Wilhem Brasser.

Eenige der voors. bewinthebberen commende afflijvich te worden oft andersints vuyt den dienst te scheyden, sal die plaetse onversien mogen blijven ende niemant in des affgestorven offte affgescheyden plaetse gesurrogeert moeten werden, ten waere die vande selffde Camer anders goet vonden, tot dat die bewinthebberen der respective Caemeren gecommen sullen wesen op het naevolgende getal.

De Camer van Amstelredam op twintich persoonen, die van Delff op seven, die van Rotterdam op seven, die van Enchuysen mede op zeven ende die van Hoorn op gelijck getal.

Maer yemant van het voors. getal commende te sterven ofte andersints

vuyt den dienst te geraecken, sullen die andere bewinthebbers vande Camers daer sulcx gevalt binnen den tijt van twee oft vuytterlijck drie maenden nomineren drie bequame gequalificeerde persoonen, ende deselve de heeren Staten vande provintie daer het collegie resideert ofte dengeenen bij henl. daertoe te committeren, voordragen omme eenen daervuyt in plaetse vanden overleden oft die vuytten dienst oft andersints geraeckt gecooren te werden naer die ordre daerop genomen.

De bewinthebbers sullen op eere, eedt ende vromicheyt solemnelijck beloven, dat sij sich in hunne administratie wel ende getrouwelijck sullen dragen, goede ende deuchdelijcke reeckeninge houden ende doen ende den meesten vande participanten niet meer voordeels in het opbeuren vande penningen totte vuytreedinge noodich ende vuytdeelinghe vande retouren dan den minsten.

Ende die nae desen tot bewinthebbers sullen werden gecooren, sullen van hen eygen in dese compaignie moeten risiqueren elck een ten minsten duysent ponden Vlaems; dat die bewinthebbers tot Hoorn oft Enchuysen sullen mogen volstaen, mits inleggende ten minsten vijff hondert gelijcke ponden.

Sullen voorts genieten voor de provisie ende vuytreyse een ten hondert ende oock soo veel vande retouren, welcke provisie sal verdeylt worden: die Camere van Amstelredam de helft, die Camere van Zeelandt een vierdepaert ende de Cameren vande Maese ende Noorthollant elck een achtste paert, sonder regardt te nemen ofte deen off d'andere meer penningen ofte min inbrengt, oft specerien als sij contingent vercoopt.

Met verstaende dat die bewinthebbers niet en sullen mogen tot last vande compaignie brengen eenige provisie van penningen voor die compaignie te lichten ofte die waeren te benificieren nochte yemant anders committeren tot last vande compaignie omme die vuytreedinge te vorderen ende die waeren daertoe noodich te coopen.

Ende dat den boeckhouder, cassier ende dienaer oft camerbode sal gesalarieert worden vande bewinthebberen van elcke respective Camere, sonder sulcx te moegen brengen tot last vande participanten.

Oft gebeurde dat onder deen oft d'ander Camer yemant vande bewinthebberen in sulcken staet geraeckte dat hij niet en conde voldoen tgeene hem sijne administratie aengaende vertrout waere, ende daerdoor eenige schaede mochte commen, sal sulcx wesen tot laste vande penningen onder d'selve Caemer sorterende ende niet tot schade vande generale masse; dies sullen de penningen d'welcken de bewinthebbers in dese Comp^nie hebben, specialijck verbonden sijn voor heure administratie.

Die bewinthebberen vande respective Cameren sullen responderen voor haere cassiers.

Ende opdat het voornemen van dese vereenichde compagnie met meerder vrucht vuytgevoert mocht werden tot welstant deser geunieerde provintien, conservatie ende augmentatie vande neringhe, mitsgaders tot proffijt vande compaignie, soe hebben wij dvoors. compaignie geoctroijeert ende geaccordeert, octroijeren ende accorderen mits desen, dat niemant van wat conditie ofte qualiteyt, die sij anders dan die vande voors. comp^nie vuyt dese vereenichde provintien sal mogen vaeren binnen den tijt van een en twintich jaeren eerstcommende, beginnende met desen jare xvj^c ende twee incluys, beoosten de cape de Bonne Esperance oft deur de Strate vande Magellanes op die verbeurte van die schepen ende goederen, blijvende in haer geheel de consessien voor desen gegeven aen eenige compagnien omme te vaeren deur de voors. Strate de Magellanes, behoudelijck dat sij heure schepen vuyt dese landen sullen affsenden binnen vier jaeren naer date deses, op pene van te verliesen teffect vande voors. concessien.

Item dat die vande voors. compagnie sullen vermoegen beoosten de cape de Bonne Esperanse, mitsgaders in ende deur de engte van Magellanes metten Princen ende Potentaten verbintenissen ende contracten te maecken op den naem vande Staten Generael der Vereenichde Nederlanden ofte hooge Overicheyt derselver, mitsgaders aldaer eenige fortressen ende verseeckertheden te bouwen, gouverneurs, volck van oorloge ende officieren van justicie ende tot andere nootelijcke diensten tot conservatie vande plaetsen, onderhoudinge van goede ordre, politie ende justicie eensamentlijck tot vorderinge vande neringe te stellen, behoudelijck dat de voors. gouverneur, officiers van justicie ende volck van oorloge sullen eedt van getrouwicheyt doen aende Staten Generael ofte hooge Overicheyt derselver ende aende compaignie soe veel die neeringe ende traficque aengaet, die voors. gouverneurs ende officiers van justicie off te stellen bij soe verre sij bevinden dat deselve qualijck ende ontrouwelijck hen gedragen, met dien verstande dat sijl. den voors. gouverneurs ofte officiers niet en sullen beletten herwerts over te commen om haere doliantien ofte clachten, soo sij eenige meenen te hebben, aen ons te doen, ende dat die vande compagnie telcker wedercomtste vande schepen gehouden sullen wesen de heeren Staten Generael te informeren vande gouverneurs ende officiers die sijluyden in de voors. plaetsen ende fortressen sullen hebben gestelt omme heure commissien alsdan geaggreert ende geconfirmeert te werden.

Ende soe die vande voors. compaignie op eenige plaetse bedrogen ende qualick gehandelt wierden, ofte dat int vertrouwen van eenige penningen ofte coopmanschappen deselve sonder restitutie ofte betaelinge daerom te genieten gehouden wierden, dat sij die schade nae gelegentheyt der saecke ende naer sij best sullen vermogen, sullen doen repareren door alsulcke middelen als men gevouchlicxt sal connen, behoudelick dat die schepen hier te lande weder commende, sij rapport sullen doen vande gelegentheyt vande zaecke aent collegie vande Admiraliteyt in de quartieren daer die sullen aencommen, met verstande, dat bij soe verre die vande voors. collegie ter Admiraliteyt eenige verclaringe doen, daerbij die van dese compaignie hen vinden beswaert, sijluyden daervan sullen mogen aen ons provoceren, ende sullen de goederen onder behoorlijcke inventaris gebeneficeert werden bij die vande compaignie, ten waere yemant anders dan den Fiscael hem partie maeckte ende die ingebrachte goederen reclameerde, in welcken gevalle die voors. goederen geadministreert sullen werden gelijck bij sententie van die vande Admiraliteyt bevonden sal werden te behooren.

Oft geheurde dat de schepen van Spangien, Portugael oft andere vijanden, die schepen van dese compaignie vijantlijcken aentasten ende int vechten eenige der vijanden schepen verovert werden, dat dieselve veroverde schepen ende goederen sullen verdeelt werden nae die ordre vanden lande, te weten, het landt ende den Admirael genietende daervan heure gerechticheyt, mits dat vooren afgetrocken sal werden die schaede, die de compaignie in denselven rencontre geleden sal hebben, ende sullen die vande respective Admiraliteyten, daer die schepen sullen aencommen kennisse nemen vande deuchdelicheyt vande prinse, blijvende pendente lite die administratie vande goederen bij die vande compaignie onder behoorlijcken inventaris soe voren geseyt is ende den gegraucerden bij sententie vrij behoudende aen ons te provoceren.

Dat die specerien, Chinesche sijde ende cattoene lijnwaeten, die bij dese compaignie vuyt Oost Indien sullen werden gebracht, int innecommen nochte vuytgaen niet meer en sullen werden belast als die nu belast sijn, volgende de lijste ende de generale verlcaringe nopende de goederen in deselve niet gespecificeert int eynde van dien gestelt.

Dat men egeene schepen, geschut nochte amunitie van dese compaignie sal mogen nemen tot dienst vande landen dan met consente van deselve compaignie.

Item dat de specerien vande compaignie sullen werden vercocht op eenderleye gewichte in swaerte als dat van Amstelredam.

Dat die vande respective Cameren sullen vermogen hare speecerien te overslaen, het sij binnen scheepsboort ofte in die packhuysen, ende dat sonder daervan eenich excijs, impost ofte waechgelt te betaelen, mits dat de speecerien op het voors. gewichte nyet sullen mogen werden getransporteert, maer vercocht sijnde gewogen sullen werden ende trecht vande waege betaelen gelijck andere goederen de waege subject sijnde, soe diewils als die sullen werden vercocht ofte veralieneert.

Item dat men egeene bewinthebberen haere persoonen ofte goederen sal mogen belasten ofte becommeren, omme van deselve te hebben reeckeninghe van haere administratie in de voors. compaignie nochte ter cause vande gagien van eenige commisen, schippers, stierluyden, bootsgesellen ofte andere persoonen ten dienste vande compaignie aengenomen, maer die diesaengaende yet tegen henl. sal willen pretenderen, sal gehouden wesen deselve te betrecken voor hare ordinarise richters.

Dat die provoosten vande compaignie sullen mogen apprehenderen aen lant het scheepsvolck dat hen in dienst heeft begeven ende die geapprehendeerde tscheep te mogen brengen hetsij in wat steden, plaetsen ofte jurisdictien van dien, deselve mochten bevonden worden, mits dat die voors. provoosten daertoe te vooren sullen aenspreecken den officiers ende burgemeesters vande steden ende plaetsen.

Ende tot de kentenisse ende recognitie van desen octroy ende tgeene voors. es, sullen die vande voors. Comp^nie aen ons betaelen de somme van vijffentwintich duysent ponden tot veertich grooten vlaems tstuck, die wij inleggen in de equipagie vande eerste thienjarige reeckeninge, daervan tot proffijt vande Generaliteyt genoten ende gedragen sal werden winste ende resicque gelijck alle andere participanten in dese compagnie sullen genieten ende dragen.

Ende soe wanneer eenige schepen vande reyse sullen wederkeeren, sullen de generaels ofte commanderende over de vloote, schip ofte schepen gehouden wesen aen ons te commen doen rapport van het succes van hunne reyse ende daervan schriftelijck relaes soe sulcx vereyscht wert over te leveren.

Alle welcke poincten, vrijheden ende voordeelen hiervooren verhaelt wij geordonneert hebben ende ordonneren bij desen dat onderhouden ende achtervolcht sullen werden bij allen ende een yegelijck vande ondersaten ende innegesetenen der vereenichde landen sonder daertegen directelijck ofte indirectelijck, noch binnen de vereenichde landen, noch daerbuyten te doen ofte te doen doen in eeniger manieren op pene van daerover als

beletteren van het gemeene beste der landen ende overtreders van onse ordonnancien ende bevelen aen lijff ende goet gestraft te werden, ontbieden daeromme ende bevelen wel expresselijck alle gouverneurs, justicieren, officieren, magistraten ende inwoonders der voors. vereenichde landen, dat sij de voors. bewinthebbers rustelick ende vredelick laeten genieten ende gebruycken teffect van desen onsen octroye, consent ende privilegie, cesserende alle contraventien etc.

Dese gansche maent deur hadden die van Oisteynde seer gearbeit aende wercken vande stadt ende niet alleen de wallen van de nieustadt met de contrescharpe wederom opgemaeckt, maer oick heel begonnen te verstijven ende te repareren de walle vande oude stadt, daertoe sij verbesichden de materialen vande binnewalle bij den generael Vere langes de haven doen maken, die se alles afbraecken ende brachten de spijse aende buytenwalle, die se daermede opmaekten, verstijffden ende beswaerden. Sij hadden veel moeite met de west contrescharpe die heel verbroocken was ende den viant dede heur veel belet met schieten, doch met gestadige continuatie brachten sij de wercken in apparentie. In de buytenwercken hadden se doen verdicken de walle vanden polder om die met een borstweringe op te setten, ende in de pointe vanden polder deden sij maken eene redoute om tegen een overval die beter te bevrijden. Twestcarré sneden sij halff aff met een groote pointe als van een bastion, die se starck ende stijff begonnen op te setten ende met een diepe grachte te wapenen, latende den buytenwal van tcarre als een contrescharpe leggen, om de wal vande pointe tegen tschieten beter te bewaren; de nieu contrescharpe daer besijden deden se mede beswaren ende verdicken; tsuytcarré sneden sij aff in twee bolwerken, t'een achter t'ander leggende, ende verswaeren ende stijffden oick seer twerck aenden houten overgang, welcke wercken heel apparent begonnen te werden ende continueerden int maecken van alle dselve wercken noch de heele volgende maent van April ende om tnoortoost bolwerck ofte ravelijn beter te bewaren tegen alle overloop, deden sij in de poincte van dien mede een starcke redoute maken, ende terwijle sij hiermede doende waren, dede den viant eenige malen besichtigen eenige hooge landen leggende suydelijck vande halve mane over de geule, daerom die van binnen meinden dat hij daer wilde schantsen om van suyden tot noorden de geule recht langes te flankeren ende mogen schieten op de schepen, die in de grachte vande stadt lagen, derhalven sij goetgevonden hebben den viant daer te prevenieren, ende hebben sulcx opten iij^en Aprilis snachts een halve maene daer begonnen op te wercken,

ende niettegenstaende tschieten vanden viant in twerck gecontinueert ende die opgemaeckt, ende daernaer tot meerder defensie vande geule ende van deselve halve mane noch een redoute daeraen doen maken ende uytsteecken tot op t'ander einde van tselve stuks lants, in vougen dat se nu in weynich tijts de stadt veel starcker hadden gemaeckt als in tgansche beleg was geschiet, omdat dese garnisoenen begonnen in te nemen, dat de stadt met wercken veel te starcken was om langer te houden, twelcke den generael Vere scheen noit te hebben konnen innemen.

Den iij^{en} Aprilis quam wederom in den Haghe den capiteyn Olivera, hebbende tot Duynkercken ende Sluys noch eenigen gevangenen doen ontslaen, die begrepen waren in het tractaet vanden Almirante ende bracht mede veel attestatien ende ander bescheyt vande gevangenen, die men meinde daer noch te wesen tot suyveringhe vande lijsten van deselve gevangenen.

Dese tijt deur van tbegin van Maerte af tot bijnaest t'eynde van April toe wast een seer schoin ende warm weder meer als de saison van tjaer scheen te konnen lijden, daerom alle vruchten seer vrouch uytliepen, hoewel veel menschen vreesden dat een toecoemende coude d'selve seer soude konnen verderven.

In t'begin vande maent van April verstont men dat tot Diepe nu veel dagen gelegen hadden 100^{m} cronen over den eersten termijn van t'geene den Coning van Vranckrijck in dit jaer aende Staten soude rebourseren, twelcke versuymt was te doen halen, waerom de Staten ordre stelden om tselve gelt te laten halen.

Sijn Ex^{cie} metten Staten voorgenomen hebbende yet groots te doen om den viant van Oisteinde te diverteren, heeft ontrent dese tijt daertoe alderhande gereetschap beginnen te maken, hij heeft doen aenteickenen soe veel wagens als ergens te crijgen souden wesen ende wel 80 backers, maekende staet mede te velde te nemen eenighe groote rosmolens, veel corens ende meels, geschut 19, ende andere ammunitie om een grooten tocht te lande te doen, daertoe hij begonst last te geven aen alle de officiers vande landen om elcx in heur ampt alles te bestellen dat noodich soude wesen [1]).

---

[1] „Je vous prie,” schrijft Maurits den 7^{en} April aan Willem Lodewijk, „de vouloir diriger voz affaires en sorte, que je vous puisse veoir icy a la Haye devers le premier de May stilo novo.

Ce me semble que l'intention des dits Seig^{rs} Estatz est de faire mectre le siege devant les villes de Venlo et Ruremunde, aussitost que la levee qu'ilz ont faict en Allemaigne s'approchera de ces

Vrouch in dese maent hadden die van Oisteinde in defensie gebracht de Santhil mette gansche noortcortine vande oude stadt, ende omdat se die voortsaen beter souden connen beschermen tegen tschieten vande westcatteie, begonnen die vande stadt het flancxken Schottenburch te vergrooten ende seer uyt te steecken, daer se meest met rijs ende bij nacht aen arbeyden, soe dat tselve een moye flancke begonst te gelijckenen ende in defensie te commen; het oistravelijn begonst mede mette redoute heel gesloten te werden ende de nieu halve mane over de geule werde soe verre gebracht, dat se in defensie was sonder dat den viant oyt yet merckelicks daertegen voornam, in vougen dat alle saecken tot Oisteinde begonnen wel te staen ende in goede apparentie te commen, wesende niet desolater als den stroyendijck ten oosten vande stadt, omdat geen stroy nochte rijs bequaem om dselve te maecken in stadt was, sulcx dat die ongemaeckt mosten blijven leggen.

In Hollant werde op een rapport van Willem van Santen gecommitteert tot des gemeine lants reeckeninge seer gerebuscadeert het comtoir van heuren ontfanger generael Mierop, overmits van Santen aengegeven hadde dat daer wel 600^m £ souden te vinden wesen, die hij den Staten aenreeckende als op interest lopende, ende daeraff hij nochtans nergens en verantwoorde, daerom tegen denselven Mierop voorgenomen worde alderhande vreemde proceduren, te weten dat men sijn reeckeninge vanden jare 1600, die gedaen was, ongesloten liet, ende hem dede overleveren alle de behouften vanden jare 1601 ende oick van 1602 tot den j^{en} Aprilis toe met een staet vande penningen die in de cassa waren ende van alle de restanten, sonder dat men hem van eenige partijen schrift ofte kennisse wilde geven, maer most die alles vertrouwen over d'voors. twee jaren ende dry maenden wel ter somme van 30^{cm} £ toe in handen van degeenen die uyt wangunst ende onverstant hem dese moeite maeckten, ende naerdat sijt alles tot staet ende bordereel hadden gebracht, mosten sij heur onverstant ende onoprechticheyt bekennen. Nietemin omdat men dese sake een beter ooge soude geven, werden alle andere ontvangers van gemeen lants penningen van gelijcken belast terstont staet van heur contoiren te maken ende over te senden met alle de behouften, doch veele opposeerden heur dapper daertegen, in vougen dat van dit hooge opnemen niet

frontieres et cela entretant que les herbes soyent creues et les bleds meurs, s'ilz persistent en ceste resolution. Il me conviendra partir d'icy devers le dixieme dud^t mois de May pour estre le 20^e devant lad^t ville de Venlo.» (Archief van Z. M.).

anders en quam als een opspraeck onder gemeente ende sulcken bedencken op de comtoiren dat veele heure penningen, die se daerop hadden loopende weder introcken tot ondienst vande landen.

Den viij[en] Aprilis sonden de Gecommitteerde raden van Hollant Commissarissen aen alle de steden om waertgelders te lichten op de voet van tjaer 99 ende die gereet te doen houden tegen den x[en] May [1]).

Ontrent dese tijt ontfingen de Staten eenige brieven van heuren Agent Aerssen, houdende, dat hij den Coning van Vranckrijck geopent hadde de macht ende voornemen vande Staten in tbeleit vander oirlogen voor desen jare, dat dselve den Coning wel goet dochte, maer dat hij seer beclaechde dat se so laet gereet wesen soude, dewijle in de preventie veel voordeels was gelegen; claechde mede dat veel saken, die hij altemet aen Aerssen openbaerde ofte aende Staten schreeff, soe weinich secreet gehouden werden, dat se den viant terstont wiste. Anders quam tot Rotterdam aen de somme van 100[m] croonen over t'eerste derde paert dat den Coning aengenomen hadde desen jare te rembourseren.

Sijn Ex[cie] hadde noch naer Zeelandt doen gaen den Heere van Kessel met 10 vendelen knechten, dwelcke den ix[en] Aprilis mede alles binnen

1 „Is geresolveert om te seeckerder te moegen effectueren het voorgenomen ontset der stede van Oistende, dat men binnen de Vereenichde Provincien tot last vande zelve, in diligentie zal doen lichten sesse duysent waertgelders, op conditie dat men dezelve niet en sal gebruycken te velde noch binnen Oistende, maer alleenlijck in de steden, tot besettinge vande zelve, in de plaetse van het crijchsvolck dat daervuyt zal worden getogen om te velde gebrocht ende gebruyckt te worden. Ende dat men dezelve sess duysent mannen zal reduceren onder compaignien elck van tweehondert coppen, die getracteert zullen worden tot zeven stuvers tsdaechs, daer inne begrepen de tractementen vande capiteynen ende alle d'andere officieren van elck vaendel, sonder het landt te beswaeren met aenloop gelt, wapeningen van tvoirsz. volck oft de vaendelen vande compaignien, oft te gedoogen, dat mette voirsz. lichtinge eenich volck getrocken werdde vuyte compaignien in den dienst vanden lande wezende dan met zeer goede kennisse ende consent vande capiteynen ende alleenlick om gebruyckt te worden tot officieren vande voorsz. compaignien. Ende is dezen volgende voirgeslagen ende goetgevonden dat die van Gelderlandt sullen lichten drye hondert man, die van Hollandt drye duysent vijff hondert, Seelandt vijff ofte ten minsten vier hondert mannen, Utrecht vier hondert, Vrieslandt sess hondert, Overijssel twee hondert ende stadt Groeningen ende Ommelanden drye hondert man, ende dat met sulcke diligentie, dat die gereet mogen wezen tusschen den achtsten ende twaelffden Meye naest commende, om alsdan t'ontfangen d'ordre, waer dat elcke compaignie sal hebben te trecken, op affcortinge vande contributien vande voirsz. provincien. Daertoe dat men de provincien zeer ernstelijck zal vermanen ende versoecken, ende dat zij d'Heeren Staten metten eersten willen adverteren van het debvoir dat dezelve hierinne zullen hebben gedaen, mitsgaders wanneer de compaignien gereet zullen cunnen wezen.” (Resol. van de St. Gen., 8 April 1602).

De kapiteinen der waardgelders ontvingen hunne commissiën van de Staten Generaal, doch werden gekozen door de provinciën, waartoe het geligte volk behoorde. (Zie een brief van de Raden van Gelder en Zutphen, den 29[en] April 1602 aan de St. Gen. geschreven. Rijks Archief, Liasloopende).

Oisteinde quamen sonder merckelicke schaede te lijden. Met heur quam daer mede den commissaris Doublet met eenige penningen voor de wercken aldaer om die te administreren ende uyt te tellen, dwelcke in stadt brieven brachte voor den colonnel Marquette, den heere van Dommerville ende anderen om metten eersten voor heur persoonen daeruyt te commen ende ordre te stellen dat heur volck mede mochten daeruyt commen op t'eerste refraiscissement dat Sijn Ex^cie^ voorts soude doen van ander volck. Den x^en^ Aprilis waide het starck, soe dat een schip met cruyt de geule innespoelde, omdat sijn ancker deurging, ende omdat de schippers geen tijt en hadden t'ancker op te lichten, nochte de resolutie van tselve af te hacken, bestondet recht in de geule weder te houden, waerom den viant met alle macht daernaer schoot, in twelcke een cogel commende deur tcruyt tselve alles in brant brachte, soe dat tschip daer 205 tonnen cruyts inne waren, ende alle tvolck datter op was in de locht wech vloogh. Die van Oisteinde hebbende heure buitenwercken meest volmaeckt, deden nu seer veel traverssen maken in de straet, die van oosten naer westen loopt tusschen de twee poorten om bedeckt achter te gaen. Ende omdattet seer begonst te stincken in de stadt vande doden, deden sij tkerckhoff ende alle plaetsen daer doden lagen seer verhogen met sant ende eerde.

Vuyte vergaderinge vande Staten Generael waren gecommitteert van Hollant de heere Oldenbarnevelt, van Zeelant Joachimi, van Utrecht Renesse vander Aa ende uyten Rade van State, Oijen ende Foeck, om met Sijn Ex^cie^ apart te besoigneren op tbeleit vanden aenstaenden tocht ende alle de nodige preparatie van dien. Desen waren den xij^en^ Aprilis lang bij Sijn Ex^cie^ om ordre te stellen op alle de notelicheiden vanden tocht, die seer groot voorgenomen werde, ende om nergens in gebreck van vivres te commen, werde goetgevonden dat men doen malen soude hondert lasten coorens, om t'meel van dien te moegen naervoeren met metselaers ende andere persoenen nodich om overal te mogen ovens maecken ende broot backen; ende om alle den train vande vivres die groot wesen soude te beter te mogen wechcrijgen, werden alleen tot dien treyn gedestineert 700 wagens, ende daerom gelast dat den wagenmeester soude doen aennemen ten getale van 1750 wagens. Item dat men in tleger metnemen soude 13 heele ende 17 halve canons met 5 veltstucken, ende dat men totten tocht te lande mede soude nemen 12 halve canons, daertoe oick gelast werden aen te nemen 550 treckpeerden. Op den voorgaenden tocht van Weerdt hadde Sijn Ex^cie^ gesien de groote incommoditeit van over lande te brengen een scheepbrugge, omdat de wagens daermede niet wel en hadden

konnen voortscommen, daerom hij nu andere wagens hadde laten maecken op tgemeen spoer met hoge armen, daer de wielen onder conden draijen, keeren ende speelen om geen belet te doen, ende boven tusschen de armen soude men setten de schuyten vande scheepbrug, welcke wagens voortsaen seer gemackelick geacht werden te sullen wesen.

Den xiij^en Aprilis was regenich weder. Graef Lodewijck van Nassau quam uyt Duytslant wederom met seer goede hoipe vande Duytse ruyteren, ende dat se tegen den xxv^en May souden gereet wesen, waerinne Sijn Ex^cie metten Staten seer verblijt waren. In den Hage quam mede wederom den heere van Busenval, Ambassadeur van Vranckrijk, verclarende dat den Coning noch scheen den pays te willen smaken, doch altoos t'ooge op de saken vande Nederlanden soude houden, ende dat hij daerom geordonneert hadde dat de 300^m cronen aende Staten promptelijck souden gefurneert werden, te weten de ij^e 100^m cronen in Majo ende de 3^e 100^m croonen in Septembris; dat hij den Staten vermaende heure saken te behartigen ende alles te doen wat se konden, terwijle de saken vanden Ertshertoghe waren verwerret, boot voorts aen alle goede faveur ende affectie van sijn meester. De Gedeputeerden vande Staten besoigneerden noch al bij Sijn Ex^cie op tbeleit vanden aenstaenden tocht, daerinne geen cleine swaricheyt en maeckte, dat den Graeff van Embden tegen de stadt wederom in een groot different was ende volck aennam om mette wapenen sijn sake te maintineren, twelcke de Staten bevreesden te geschieden ten appetite ende opritsinge vanden Ertshertoge, om soe der Staten tocht ende voornemen te breecken. Den Graeff van Embden hadde in den Hage gesonden den heere van Knijphuysen ende den gewesen Sindicus van Embden, om sijn beroeren aende Staten te verexcuseren. Dese hadden van dage audientie in Staten Generael, verhaelden daer dat den Graeff alderhande moeite met sijn onderdanen hebbende aenden Keiser hadden moeten vervolgen remedie ende ordre, daertegen dat hij tselve ten lesten hadde geobtineert, ende dat de keiserlijcke gesanten nu daer in tlant waren om de resolutien ende mandaten vanden Keiser in twerck te stellen; dat den Graeff eenich crijsvolck aennam om eenige quaetwilligen te bedwingen, maer niet om ander beroerte in sijn lant te maecken ofte tegen den staet van dese landen yet voor te nemen ofte oick om die van Embden boven het Delfsijlse verdrach ende anderen te beswaren, ende dewijle den Graeff een neutrael heer waere, die in dese sake niet en soude voornemen als volgens de last ende de resolutien vanden Keiser in heure differenten als vande wettelijcke overicheyt genomen, so versocht hij dat de heeren Staten heur oick stille wilden houden, sonder eenich

belet te doen aenden voortgang vande keiserlijcke rechtsproceduren ofte sijn onderdanen tegen hem te stijven, verhalende dat de mandaten vanden Keiser mer ordinaris mandaten van justitie ende van decrete daerop en waren, ende seiden met groote asseurantie in tpublyck ende tegen vele in tparticulier dat de meninge vanden Graeff tegen de stadt van Embden ofte om die eenichsints te beswaren tegen het Delfsijlsche verdrach niet en streckte, daerom de Staten oick hoipe gaven heur daerinne stille te houden, hoewel sij opt stuck goet regard deden nemen, mits sij den Graeff niet al te wel en vertrouden.

Den Grave van Hohenloe was eenige dagen in den Hage geweest ende vertooch wederom naer Bueren.

Desen dach werden bij een dremmelaer met rijs de oostgeule naer Oisteinde incommende verscheiden schepen achter de halve mane leggende los geseilt, die doen opt slick geperst werde, ende soe denselven daernaer twater ontviel, bleven sij omhooch sitten wel 7 ofte 8 schepen. Den viant dat merckende tooch eenige stucken van sijn batterie af op tstrange ende begonst daermede op deselve schepen te schieten ende en hielt niet op voor dat d'selve schepen meest aen stucken geschoten waren.

In t'midden van dese maent beschreeff Sijn Ex^{cie} den oversten Duvenvoorde met eenige vendelen knechten, om die binnen Oisteinde te werpen, ende daeruyt te trecken de resterende compagnien Walen, Schotten ende Franchoisen, die in t'leger souden gaen, staet makende voor desen somer in Oisteinde te laten de Colonnellen Dorp, Duvenvoorde ende Berendrecht met 80 compagnien knechten te voet.

Den xvj^{en} Aprilis quam de Prince van Orangien wederom uyt Spangien in Brabant, wesende in Spangien seer feestelijck onthaelt geweest ende den xvij^{en} quamen bij den Ertshertoge van wegen den Coning van Vranckrijck den Hertoge van Nevers metten president Jamijn, sonder dat men hier eigentlijck wiste waeromme.

Men hadde nu in dese landen lang open gehouden het Franse regement op uytgeven dat den tegenwoordigen heere van Chastillon hier te lande meinde te commen om tselve commandement te aenveerden, maer so men ten lesten verstondt, dat hij ofte yemant anders van qualiteyt niet commen soude, werde bij de Staten Generael tselve regiment gedeilt in twee regimenten, daeraff den heere van Dommarville het eene creegh ende soude te Lieutenant Colonnel hebben den capiteyn Rocques, ende den heere van Bethune creegh t'ander regiment, ende tot Lieutenant Colonnel capiteyn Dussau, de Colonnellen op tractement van vier hondert gulden ter maent,

ende den lieutenanten colonnels elcx van 100 £ ter maent ten 32 daegen.
Naer vele presentatien over ende weder werde ten laesten opten xviij^{en}
Aprilis geslooten het naerder ende laeste accoort tusschen de Staten ende
1 den Almirante van Arragon, daerbij den Almirante beloofde te betaelen
ende voldoen alsulcke penningen als hij van wegen sijn principael contract
2 noch mocht schuldich wesen. Dat hij voor sijn uytgaen beloven soude in
princelicke woorden voorts te doen voldoen ende effectueren alle tgene noch
resteren soude ofte onvoldaen wesen van sijn contract geconcludeert den
3 12 februarij 1601. Ende voor alle de contraventien van tvoorgaende accoort,
so ten opsien vande geenen die contrarie tselve eenich gelt was affgedrongen,
als die gesturven mochten wesen, omdat se langer als den bestemden tijt
waren opgehouden geweest, dat hij daervooren van nieus soude vrij los
doen gaen sonder costen ofte rantsoen dertich gevangenen in t'Nederlandt
vande geenen die tot Sluys op de galeijen saten ofte vande selve ofte oick
de fregaten daer waeren genomen ende die geen rantsoen gemaeckt en
hadden, ende dertich gevangenen in Spangien, ende daeronder sonderlings
die geenen, die ontrent Kersmisse lestleden in de Strate van Gibralter
dapper vechtende waren gevangen, alles niet begrepen in sijn contract van-
den xij^{en} Februarij 1601. Dat hij dienvolgende d'selve 30 gevangenen van
t'Nederlant ende die uyten voorgaende contracte vanden xij^{en} Februarij noch
resteren mochten, soude los laten binnen twee maenden, ende soe daeraen
noch yet ontbrake, dat men hem ofte sijn borge tselve souden moeten
aenwijsen binnen een maent daernaer met designatie van plaetse, daer se
4 mogen sitten. Dat hij dvoors. dertich gevangenen van Spangien ende die
uyten contracte vanden xij^{en} Februarij noch resteren mogen in Spangien,
Barbarien, Italien ofte de Middelzee, sal vrij los doen gaen binnen 4
maenden, ende soe ymant daeraen ontbraecke, dat men daeraff binnen
een jaer daernaer aenwijsinge soude moeten doen ende designatie vande
5 plaetse heurder detentie. Dat hij sal uytbrengen de carte royale irrevocable
voor de verlossinge van alle de gevangenen, die uyt dese landen mogen
gevangen ofte aengehouden wesen in Oist ofte West Indien, in Africa ofte
6 de eilanden vanden Oceane. Dat hij sal doen repareren, betaelen ende
restitueren alle tgene dselve gevangenen eenichsints afgedrongen is tsedert
7 den xv^{en} Marty voorleden ofte noch afgedrongen sal mogen worden. Dat
hij voor de voldoeninge vande voorgaende iij^{e}, iiij^{e}, v^{e} ende vj^{e} articulen
8 sal stellen souffisante cautie ter somme van 75^{m} £, ende soe baest de be-
loofde penningen bij den Almirante sullen wesen betaelt ende dvoors. cautie
behoorlijck gestelt, sullen de Staten den Almirante vrij uyt leveren tot

Oirdam sonder eenige becommeringe van wat saken dattet wesen mach in dese ofte in neutrale landen gevallen, wesende de Staten vastelijck geresolveert den Almirante daermede dan te ontslaen ende hem alsoe quyt te werden, dewijle men alle dagen bemerckte dat het acces van vele personen hem veel dede vernemen.

Den xix^{en} Aprilis was seer windich weder. Voor Dordrecht begonsten te vergaderen de vendelen knechten die Sijn Ex^{cie} van nieus naer Oisteinde gedestineert hadde. Binnen Oisteinde werde vast evenseer gearbeit om alle de wercken starck ende vast te maken. Eenige overlopers vanden viant quamen daer seggen dat den viant op de oostgeule bet naer de zee toe noch een ander gabionade wilde maken om te mogen schieten voor in de mont vanden Nieuhaven, die anders nu mettet oostravelijn seer bedeckt was, ende want die vande stadt sagen dat men veel rijs op de strange bracht, geloofden sij tselve ende deden daerom eenige batterien maken om dat werck te mogen beletten, indien den viant sulcx begonst.

Desen dach creech den Generael Vere eyntelijcke last om in Engelant noch te lichten 3000 mannen tot racreute vande regementen ende ander 3^{m} tot een regement apart, te presten bij de Coninginne volgens tgeene te vooren bij Ogle was genegotieert, ende werde versocht terstont te trecken naer Engelant om tselve te doen effectueren, ende voor sijn moeite tot Oisteinde gehadt werde hij bedanckt ende vereert met een gouden keten van 1500 £. Desen volgende vertoogh hij den xx^{en} smorgens vrouch naer Engelant.

De gesanten vanden Graeff van Embden hebbende vande Staten een slechte antwoorde gekregen, dat sij heur nyet gaern en bemoeijen met andere heeren landen ende onderdanen, dat se vertrouwen dat den Graeff dien van Embden niet en sal beswaren boven de accoorden met heur gemaeckt, ende indien hij niet anders als bij wegen van recht procedeert dat den Staten leet souden wesen ymant tegen hem te stijven ofte op te maken, sijn den xx^{en} vuyten Hage vertogen naer Amsterdam ende soe naer Embden, dan hebbende bij heur een brieff vanden Keiser aende Staten, en hadden sij niet geraden gevonden d'selve over te geven, omdat d'selve in veel delen contrarieerde heur aengeven, maer lieten d'selve met een dienaer ofte bode in den Hage, die hem veinsde naer gecommen ende den gesanten gemist te wesen, dwelcke d'selve brieven den xxj^{en} tsavonts overleverde, ende so men den xxij^{en} den brieff opende, werde daeruyt gesien dat alle de bevelen vanden Keiser ende tvoornemen vanden Graeff eigentlijck tegen de stadt van Emden gedresseert waren, daeruyt men

terstont wel vermoede dat dese gesanten denselven brieff willens ende wetens achter gehouden hadden tot naer heur vertreck. Den brief was in date den xj^{en} Marty, maer de Staten daerop delibererende vonden goet den Graef aen te schrijven, dat se uyte brieven vanden Keiser wel sagen, dat sijn heele desseinen tegen de stadt van Embden gedresseert waren, ende dat se daeromme sijn beroerte niet dan seer suspect konden achten, versochten hem sulcx sijn crijsvolck te willen datelijck alles casseren, ofte soe hij des niet en dede, dat sij de stadt Embden souden assisteren ende beletten dat hij se tegen de accorden ende verdragen nyet en beswaerde.

Den Colonnel Duvenvoorde hebbende voor Dordrecht bijeen 20 vendelen voetknechten, is daermede den xxiij^{en} Aprilis vertogen naer Zeelandt, sullende hem noch eene compagnie van Gerrit van Rhee volgen.

In den Hage waren gecommen Jan Ameling met noch een ander uyte magistraet van Embden, die den xxiij^{en} Aprilis in Staten Generael audientie cregen, verthoinden daer dat de Keiser tegen heur uytgegeven hadde seeckere stricte mandaten op peine van acht, alleen op tvertooch vanden Graeff sonder heur te hoiren om heur soe geheel ende al onder de subiectie vanden Graeff te drijven ende van alle vrijheiden tegen het Delffsijlse ende andere verdragen te beroven, dat de factien selffs in stadt groot waren ende daerom geen recht middel en conste geschaft worden om daertegens te voorsien; dat se nyet anders en conden speuren of dit en was twerck vanden viant ende versochten daerom aende Staten assistentie tot bescherminge van heur stadt, verhaelende dat Carel Nutsel met andere officieren van wegen den Keiser daer waren ende heur mandaten alomme deur tlant bestonden te publiceren, waerbij quam noch, dat de Staten verstonden, dat den Graeff dagelijcx bij hem hadde verscheiden Spaense officieren, dat hij vreemde propoosten mette selve voerde ende een seer groote lichtinge alomme dede, meer als sijn macht ofte middelen konden verdragen, waerom de Staten wel sagen dat se in dese saccke moeite souden hebben, dan waren seer becommert met de brieven vanden Keiser, op dat se heur saken soe mochten beleggen, dat se alderminste scheenen tegen des Keisers bevelen te commen, gaven niettemin die van Embden goeden moet ende vermaenden heur dat se moet souden nemen ende oick trachten heur selven te helpen. Ende omdat de Staten eerst wilden wat naerder sien waertoe de actien vanden Graeff mochten strecken, waren sij dickwils op dese sake vergadert ende hielden daer en tusschen de gesanten op.

Den xxv^{en} Aprilis waren de Raet van State metten Staten Generael

vergadert om te beraemen een voet daernaer men soude konnen afreeckenen met de compagnien die binnen Oisteinde waren geweest, overmits die in seer langen tijt niet en waren gemonstert geweest om d'selve affreeckeninge soe te maken, dat tlant niet al te seer daerbij beswaert ende vercort en worde, ende dat de capiteynen ende soldaten geen oirsaecke mochten hebben daerover te clagen, ende naer lang overleggen werde goetgevonden, dat men den tijt die se binnen Oisteinde geweest hadden, soude splissen in tween ende d'een helft al reeckenen op de starckte van elcke compagnie doen se in de stadt tooch ende d'ander helft al op de starckte soe die int t'uyttrecken was bevonden, ende dat men daerop in masse soude ordonneren, meinden mede tselve in tbegin secreet te houden, maer en conden naer des niet doen, om de importuniteyt van eenigen, die aengaven daerbij vercort te wesen. Volgende dese resolutie begonnen de commisen terstont d'affreeckeningen te maken.

Den xxvij^en^ Aprilis werde binnen Oisteinde dootgeschooten den capiteyn Fourmentieres, een fray, couragieus man, wiens compagnie naer quam op la Hay sijn lieutenant, ende ontrent d'selve tijt sterff van sieckte den capiteyn Telshout, leggende in de schantse van Empel, wiens comp^nie^ den xxx^en^ gegeven werde aen Gerardt Storm van Wena.

In t'laeste van dese maent hoirde men veel vande comtste van tvolck vanden viant uyt Italien, die vele sustineerden al over tgeberchte in Savoijen te wesen. Item vande lichtinge die den viant alomme in de Nederlanden dede ende opte frontieren van Brabant, dat hij mede last gegeven hadde alle de benden van ordinantie te doen gereet maecken ende in alles hem aenstelde om mede een groot leger te velde werpen, hoewel men nyet en conste verstaen dat hij noch groote provisie van gelde hadde.

In t'einde van dese maent begonst den viant voor Oisteinde te approcheren naer twestcarré ende eenighe nieuwe wercken te maken op de westgeule binnens duyns soe tscheen om een batterie daer te stellen ende t' Porckepied te beter te mogen beschieten. Anders stonden de saken tot Oisteinde wel, hoewel een groot gebreck in de capiteynen was, die heur op alderhande pretexten meest daeruyt maeckten.

Tlaeste vande maent van April begonst seer cout ende grillich weder te worden, vermengt met vorst ende veel coude winden, die meest oick alle die maent van May deur duyrden tot een uytnemende verderff van alle boomvruchten ende veel eirdvruchten, die mits de seer soelen saison van Maerte al te vrouch vuytgelopen waren.

In tbegin van May quamen hier te lande noch aen dry scheepen van Oost Indie met veel pepers geladen, maer weinich muscaten, die anders een rijcke reise hadden gedaen.

Den Hertoge van Nevers was uyt Vlaenderen wederom gecommen naer Cales ende van daer vertogen naer Engelandt, daer hij eenige dagen seer wel onthaelt was bij de Coninginne ende de Engelsche heeren sonder daer yet te doen als de landen te besichtigen, so men verstont ende was van daer gecommen naer Zeelandt, daer hij arriveerde den ij^en May.

Die van Embden versuymden heur saken soe verre dat se toelieten dat Carel Nutsel, den iij^en May wesende in de stadt gecommen, vanden burch af dede lesen een seer harde propositie tegen de magistraet, in dewelcke hij verthoinde, hoe dat den Vrijheer tot Munckwitsburch ende hij vanden Keiser affgesonden waeren om heur te verhaelen tgeene sij in last hadden, dat den Frijheer niet hebbende connen in tijts aencommen, hij nu den opgeleyden last volbrengende, henl. alle te samen aenboot Keiserlijcke genade, ende dat d'selve gemeint hadde dat die van Embden mette Keiserlicke resolutie vanden jare 97 ende de nieuwe vrijheiden, die se daerbij hadden vercregen heur souden gehouden hebben als goede onderdanen ende d'selve resolutie gevolcht, dat Sijne Ma^t nu verstont dat se in veel deelen daertegen deden met opstellen van imposten, accisen, almiraliteyten, geboden ende verboden, die geen fursten toe en staen te doen, veel min een stadt die een Graeff onderworpen is; dat se wel de articulen vande resolutie tot heuren voordel aennamen, maer d'anderen achterlieten, ende of wel den Keiser de verclaringe op deselve articulen aen hem hadde gehouden ende heur doen citeren om te doceren de paritione, sij evenwel geappelleert hadden aen tcamergericht, ende als den Graeff heur alle desen niet en hadde willen gestaden sij oproer hadden gemaeckt ende saken daeronder gestift, die de Graefschap ende t' gansche rijck naedeelich waren ende die de auctoren met lijff ende leven niet en souden repareren, maer die ten hoochsten strafbaer waren; dat die van Embden trotsich tegen gestaen hadde tbesluyt vanden lantdach tot Aurick, niettegenstaende sij tselve noch hadden geratificeert, onaengesien den Graef selfs heur met alle middelen in heur oproer getracht hadde ter neder te stellen, welck exempel die van Norden oick hadden gevolcht onder pretext dat se tot onderhout vande voorleden Graefs weduwe waren geassigneert, ende dewijle dit alles tegen recht ende alle de Keiserlicke resolutien was, soe hadde de Keiser heur gesonden om te sien hoe de saken voors. stonden. Item dat de Keiser t'slot vanden lantdach tot Auriek billick hadde bevonden, ende daerom

alle stenden bij mandaet deur een heraut te doen hadde willen doen bevelen des naer te commen. Item om die van Eemden deur den heraut mede te doen insinueren sijn citation mandaet nopende de contraventiones tegen de resolutie de anno 97, ende noch om deur den heraut te doen publiceren het mandaet tegen de aucteuren vande beroerten ende eerver-geten vredebraken, ende dan van alles resolutie te doen ende ordre te helpen stellen dat voortsaen geen gevaerlijcke beroerten meer en geschieden, ende dat des Keisers bevelen mogen gehoorsaemt worden, ende om voorts daer in tlant te blijven tot op naerder last vanden Keiser om in de voorgaende poincten te voorderen ende te doen tgeene heur voorts secretelijck belast is oft noch mach werden, dat se daerom de Keyserlijcke beveelen ende commissarissen souden hebben te respecteren ende te achten als goede gehoorsamen ondersaten, ende soe de ongehoorsamen souden willen voortsgaen, waren sij gelast de executie der mandaten tegen d'selve te vervolgen.

Dit gedaen quam den Keiserlicken heraut voorts van gelijcken daeraf, lesende dry Keiserlijcke mandaten, waervan t'eerste was van den 11en Marty 1602, houdende dat hij approbeert ende confirmeert den vijffjarighen impost op de hartsteden in Junio 1601 op den lantdach van Auryck geconsenteert totten Turcksen stuyr, ende daerom beveelt alle de lantsteden van Oist Vrieslant die te betaelen aende officiers vanden Graef sonder belet ofte appellatie op peine vanden acht, ende den rebellen ofte ongehoirsamen daertegen binnen Emden wesende nyet bij te vallen ofte te helpen op gelicke peine, dewijle hij al bereits tegen die van Emden heeft doen procederen, maer dat d'selve lantsteden heuren Graef sullen gehoirsamen ende respecteren. Het tweede mandaet was van citatie ende van denselve date tegen burgemeesteren, raet ende vertigen, hopluyden, vendrich, lieutenanten ende crijsraet, older luyt der gilden met alle heur consorten, aenhangeren ofte geinteresseerden in desen ende de gansche burgerschap
1 ende gemeinte tot Emden, houdende dat des Graven mandaten alomme volgende de Keiserlijcke resolutie ende recessen behoiren gerepareert te
2 worden; dat de besluyten op lantdagen bij t'merendeel gedaen gevolcht
3 sullen werden; dat alle nieuwe exactien afgeschaft sullen werden; dat de
4 veertigen vercoren sullen worden met meerderheyt van stemmen ende niet en sullen mogen vergaderen dan met consent vande regierende burgemees-
5 teren. Verhaelende voorts de ordre op de verkiesinge van veertigen,
6 burgermeester ende raet; ende dat se om de incorperatie van tbalderen
7 den Graef jaerlicx moeten betaelen 17c richstaeler; dat se in criminalibus
8 procederen moeten volgende de ordre; dat de geltboeten den Graef ende

9 magistraet elcx half commen; lastende dat alle crijswesens soude werde
10 afgeschaft uytgeseit de notelicke burgerwacht; dat de stadt den Graef
belooft heeft 80^{m} £ ende de jaerlicxe renthen tegen acht ten hondert
11 totte lossinge; ende dat se den burch met muyr ende poorten souden
sluyten, een waterlosinge maken ende een fray huys daer bouwen ofte
12 daertoe geven 20^{m} £; dat alle monopolien swaerlick sijn verboden; dat
13 den Graef hoocheyt ende recht over alle sijn steden ende landen heeft,
volgende de leenbrieven, privilegien, hulden ende aenneminge, waernaer
hij begonst te verhalen hoe dat se tegen alle dien gedaen hadden ende
1 noch dagelicx deden, te weten: dat se veel ten achteren wesende aenden
stuyren vande jaren 94 ende 98 des Graefs executien niet hadden willen
lijden, maer selfs een deel gelts te wege gebracht hebbende met vreemde
quotisatie tselve deur Pieter vander Eck gesonden hadden naer Francfurt
aen rijcxontfangers als of sij een steede apart waren sonder aen des Graefs
ontfangers te willen betaelen. Dat se de verboden monopolie vande
Engelsche mercadenten avanturiers in heur stadt hebben genomen tegen
de rijcx recessen. Dat se op eigen auctoriteyt licenten ende imposten
hadden ingevoert, twelcke den Graef met bevelen willende beletten, op
den 19^{en} $Febr^{ij}$ 1601 hadden sij geseyt ongehouden te wesen de Graef te
gehoirsamen, ende naer rejectie van die exceptie hadden sij geappelleert
ende in alle wegen getracht t'onderbrengen de superioriteit vanden Graef.
2 Dat sij op eigener auctoriteyt den 24 November 1600 alle de läntstenden
binnen Emden hadden beschreven sonder consent vanden Graef om den
29^{en} tot Emden op traethaus te commen ende tsamen te resolveren, ende
als den Graef daertegen opposeerde, willende redenen weten, hadden sij
daeraf aen tcamergericht geappelleert, dat se de Aurischen lantdach afscheit
bij heur eigen gedeputierden aengenomen ende bewillicht, niet hadden
willen volgen, maer daertegen gedaen ende den boeren opgerist om mede
daertegen te doen ende soe alle tweespalt in tlant tusschen de stenden
gemaeckt ende mede veracht des lantdachs afscheit van September 1600
tot Emden genomen, ende voor heur selven eenige quotisatien in stadt
3 hadden gemaeckt. Dat se den v^{en} $Febr^{ij}$ 99 imposten ende accisen hebben
geset op incommende ende uytgaende ende geconsumeerde goederen tot
belastinge van alle menschen ende den luyden die daerover claechden,
ende met des Graefs brieven quamen, met quade woorden, dreigementen,
confineren in heur huysen ende belastinge van soldaten gedwongen hebben
tselve te moeten lijden, ende daertegen den Graef alle belet in sijn tol
gedaen, sonderlings nopende de Engelsche monopolien, handelinge ende

des Graefs accismeester afgeset ende verboden bij peinen hem niet meer
4 te betaelen. Dat se de nieuwe veertigen niet vande outste ende beste
burgeren nemen, maer jonge, lichtveerdige ofte bancquerottieren, dat de
president vande vertigen d'selve sonder consent van woorthoudende bur-
germeester doet vergaderen ende mette crijsraet bijeen commen, alles in
roere stellende ende dwingen elckeen heur resolutien te volgen, ver-
meesterende alsoe den raet ende stotende omme alle ordentlijcke reso-
5 lutien, verweckende alles met confusie. Dat de burgermeesters dickwils
geen burgers en sijn, ende sonder beedinge vanden Graeff tot haer
ampt treden, altemet weygerende den burgerlicken eedt, die den Graef
vuyt vrese van oploop niet en derff recuseren, als Christiaen Buxtardts,
6 Lucas Major, Harmen Meijers ende Jan Wijnholts is wedervaren. Dat
se contrarie t'Delfsijlische verdrach den Graeff niet hebben betaelt van
17^c rijcxdaelders jaers, nochte de interesten van dien tsedert den jare 96,
ende op den 19 Julij 1600 in volle vierschare geseit hadden die niet
7 schuldich te wesen. Dat se in criminalibus trecht van apprehensie mis-
bruycken ende niet willen laten vangen hebben eenige boosdoenders in
stadt gevlucht ende heur aengewesen, maer eenigen versteecken ende anderen
beschermt ende sware delicten van hoererije, overspel, diefstal, dootslach
8 met geltboeten gestraft om des Graven hoochgericht te enerveren. Dat se
de geltboeten met den Graef niet sinceerlijck en delen, maer degeenen die
sij froudeleuselijck wijsen voor heur selven houden ende den Graeff alleen
wijsen willen op de helft vande boeten die sijn landtrechter conform tlant-
9 recht wijst. Dat se den crijsraet niet afgeschaft hebben, maer d'selve een
stemme in de regieringe ingewillicht, ende die met vliegende vendelen ende
alle officiers laten blijven met macht om bij pretext vande wacht alle men-
schen te executeren, ende dat se, noch op sijn, noch op des Graefs bevel
geen behoirlijck ondersouck op de incommende ofte passerende suspecte
persoenen hadden willen doen als de Persiaensche gesanten geweest waren,
11 maer hadden aen tcamergericht daeraf geappelleert, dat se tsedert den jare
95 geen cins vande 80^m ℒ hadden betaelt, nochte den burch, noch den
hof gerepareert, nochte oock betaelt de 20^m ℒ totten bau, ende gemaeckt
12 sijnde, hadden aen t'camergericht geappelleert. Dat se heur gilden ofte
neringen in tvollen ende tot seecker getal van persoenen redigeren, die bij
monopolie alle anderen de neeringe verbieden ende den luyden mulcteren
ende soecken heur eigen werck ende loen alomme te taxeren; dat se noch
nieuwe gilden laten maken ende d'selve in stadtssaken stemme geven om
de meeste moetwillen deur te dringen sonder geconfirmeert te wesen bij

13 den Graeff alleen om sijn hoocheyt te doen cesseren. Dat se des Graefs hoicheyt over steden, landen ende wateren hem vanden Keiser gegeven turberen ende onder pretext van zeebrieven te mogen geven een regieringe van almiraliteyt (des geen chur ofte fursten toegestaen wort) ende convoijen oprechten, ordonnantien daerop te maecken ende laten drucken met last hoe de Almiral ende andere officiers heur sullen dragen; dat se daertoe de schepen met geschut, volck ende amunitie wapenen ende den coopluyden daervoer gelt doen geven tot verdruckinge van des Graefs hoocheyt over twater ende der gemeine luyden, ende onaengesien de oppositie vanden Graeff in tbegin van tjaer 1600, ende dat hij 2 schippers daervoor gevangen hadde, hadden sij derselver feit geapprobeert bij publyck decreet, dat se oick heur gelt, silver ende gout doen slaen in andere des rijcxmunten; dat den Graeff daerover geclaecht ende vercregen hadde bevel om te commen bewijsen dat de magistraet de Keyserlijcke resolutien in alle puncten hadden voldaen op peine van 100 marck Lottichs golts, twelcke sij niet en hadden naergecommen; daerom doet hij heur alles ende elcx besonder citeren om binnen 36 dagen naer de insinuatie van dit decreet te commen aen sijn hoff voor de ie, ije ende iije termijn respective om daer te commen hooren ende sien heur te straffen ende in de peine van 100 marck gouts condemneren ofte daertegen te seggen ende voorts alle gerechtdagen waer te nemen, bevelende voorts opte acht ende verlies van alle goederen de Keiserlicke resolutien in alles te volgen, alle appellatien aff te doen, alle restanten van stuyren te betalen aende officiers vanden Graeff, alle eigen quotisatien aff te schaffen, geen vergaderinge van stenden sonder den Graeff meer te beschrijven ofte daer yet te resolveren, geen resolutien van ordentlijcke lantdagen tegen te staen ofte twist onder den steden te verwecken, de lantdaechs resolutien van Aurick te voldoen ende heur appellatie af te schaffen om schade ende scharper bevelen te verhoeden. Dat se alle niewe tollen ende accisen, ende sonderlings de lijste vande uytgaende ende incommende goederen affschaffen ende des Graefs mandaten parieren ende des Graefs tol over de Engelse waren ende sijn accijns-
4 meester geen belet te doen. Dat de veertigen geen vorder macht en exerceren als de Keiserlijcke resolutie toeliet; dat de burgermeester ende raet heur oick des beletten met aenroepen vanden Graeff, dat de veertigen de magistraet ende Graeff gehoirsamen ende de lantdaechs resolutien; dat se de stadt in ruste laten ende geen vergaderinge sonder consent des woort-
5 houdende burgermeesters en maken. Dat voortaen den burgermeester ende raet volgens de Keiserlijcke resolutien sal werden vercooren sonder praetijc

queu ofte collusien die burgers sijn ende den burgereedt gedaen hebben.
6 Dat se den Graeff sonder voorder moeite betalen sijn 1700 rijcxdaelders
tsjaers tsedert den jare 95 ende de interesten van dien tsedert den jare 96.
7 Dat se heur apprehensie recht tegen alle misdaders ordentlijck ende sonder
dissimulatie sullen uytvoeren, sonderlings bij den Graeff ofte sijn officieren
vermaent wesende, dat se alle valse munten ende waren confisqueren ende
8 geen lijffstraffen in geltboeten converteren. Dat se den Graeff oprechte
9 reeckeninge vande geltboeten doen. Dat se den crijsraet ende ampten van
dien terstont casseren met de wachtordeninge ende wachtgelt; dat se de
noodige wacht sonder vendelen ende trommelen houden sonder de vrije
officieren daermede te belasten, ende dat se des Graven mandaten daerop
10 volgen ende tkeiserlijck bevel vanden ij^{en} Octobris 1600. Dat se ondersouck
11 op alle vreemden commende ofte passerende doen. Dat se de 80^{m} £ metten
interest ofte den chijns van dien geheelijck betalen, omdat se vervallen is
bij wanbetalinge, ende dat se de Graeffelijcke burch bouwen ofte 20^{m} £
12 daervooren betalen. Dat se de rollen vande gilden den Graeff voorleggen
13 om geconfirmeert ofte geimprobeert te werden. Dat se affschaffen alle
almiraliteyten ende convoijen ter zee, anders als die met kennisse vanden
Graef geschieden ende daerom wat daerop dient gedaen hem voordragen
willen. Dat se alles ende elck poinct van dien werckelijck naer commen
so lieff sij de peine ende acht willen vermijden.

Daernaer publiceerde hij de derde citatiebrieff van denselve date, citerende alle de voors. personen mette consistorianten ende namentlijck Lubbo Stickhen, Cristiaen Boxtart, Johan Ameling, Peter van Eck, Ubbo Remets, Johan Heyndricx, Rombert Friese, Ulfert van Letten, Focko Bolusen genaemt van Crumminga, Kijpen Reiners, Nanning Neels, Jan Brechts, Engelise, Jan Gerrits, Joachim Winholts, Wolterdincklage, Willem van Swol, Jan Ende, Mattias Ketwigen, Claes Eppens ende Jacob Tijaers, omdat se tegen alle rechten ende heur eigen eedt aenden Graeff gedaen, mitsgaders veel verclaringen vanden Keiser terstondt naer tscheiden vanden lantdach tot Aurick op den 22^{en}, 23^{en}, 24^{en} ende 25^{en} Julij 1601 een seditie binnen Emden hadden gemaeckt met rotten in kercken ende op de straten, daervan Jan Hendricx heur eerst heeft doen beloven niet te gehoirsamen den afscheyt van Aurick, ende vanden predickstoel kundigen dat tgeene yemant hierover soude overcommen bij allen souden gedragen worden. Dat se een wit vendel van stadthuys hadden uytgesteecken ende alomme in wapenen gewaeckt, den burgermeester ende raedt gedwongen heur mede te verclaren tegen den Graeff, dat se deselve vervolcht hadden om des stadtssegel tot

Auryck gebruyckt, dat se de resolutien vanden lantdaech te Auryck uyte archivum gehaelt, den Sindicus Dotijns Wyarda ende secretaris Molleren van heur ampten geset ende den Graeff den iij^{en} dach daer gecommen wesende op t'raethuys, om alles ter neder te setten, den crijsraet in wapenen was gevallen met alle de burgeren, ende soe op t'raethuys gecommen wesende, des lantdachs affscheit met veel schimperien hadden doen lesen ende den Graef onder oogen waren gecommen, seggende dat se op ongenaede nyet en pasten, twelcke den Graef glissende, hadde doen vragen off yemant noch yet voort te brengen hadde, daerop sij geroupen hadden laet hem gaen, wie hout hem, ende waren soe in de stove ingedrongen, daer Pr. van Eck, balmaker ende Jan Geerts, barbier, Ubbo Remets, cramer ende Jan Brechts den Graef voor de cop geseit hadden, dat se van des lantdachs besluyt niet en hielden, ende wilden dat men de veertigen ende hopluyden bij heuren macht soude laten. Dat de burgermeesteren volgende tgeene sij naer luyt van haeren eedt ende van rechtswegen schuldich waren, oick volgende de keiserlijcke resolutien ende den affscheiden van Embden ende Aurick daertegen met ernst niet en hadden gedaen, maer mette consistorianten d'anderen gestijft, daerover den Graeff als tegen alle rebellen ende mineedigen recht hadde versocht op peine van der acht, citerende sulcx heur alles van op den xxxvj^{en} dach naer insinuatie voor alle terminen, peremtoir voor den Keiser te commen, de acht ende peinen van mineedicheyt te sien decreteren ofte daertegen te defenderen, ende dat de namentlijcke genoempde persoenen als principael oproerders, hangende den proces geen staten ofte officien mogen bedienen als bij provisie inhabyl verclaert, alles op peyne van datelick in de acht te vallen, die hij op aenclaeg van partie sal decreteren, dat sij heur hiernaer mogen rechten. Geteickent Rudolff; lager stont R. Conradus, ende noch ad mandatum alb. mechil, met alle welcke publicatien de stadt bijnaest in roere gecommen hadde, ende veele vande principaelste soe verslagen waren, dat se sochten heur heimelick mette Graeff te reconcilieren, ende de veertich leiden in deliberatie of niet geraeden en waere van heur crijsvolck terstondt de vendelen, trommelen ende ander chrijchwesen aff te schaffen ende soucken in allen deelen metten Graef te reconcilieren.

Den iij^{en} May voors. vertooch uyt Oisteinde den Colonnel Edmonde, ontboden sijnde bij Sijn Ex^{cie}.

Den iiij^{en} May ontfingen de Staten brieven vanden Generael Vere uyt Engelant, houdende dat de Coninginne geconsenteert hadde de versochte 3^{m} man op haeren naem te lichten ende te presten, mits dat de betalinge

van dien gedaen soude werden voor d'een helft uyte paye, die aen haer gedaen soude werden in Martio 1605 ende voor de ander helft uyte laeste paye vande eerste 40^cm £ ofte uyt den buyt die der Staten schepen in Spangien souden mogen helpen doen; ende nopende de 5^m man totte racreute, dat se daerinne geen swaricheyt en maeckte, maer mede geconsenteert hadde dat men die mochte lichten, nietemin dat in Engelant qualick volck te lichten was, om de groote onwillicheyt van elcx; dat hij daeromme verscheiden edeluyden in de veerste quartieren hadde moeten senden om tvolck daer te crijgen, die men hadde moeten toeseg doen van in dienste te blijven, daerom men ten minsten noch wel 8 ofte 10 compagnien daeruyt soude moeten maken. De Staten waren vrij wat ontset met dese brieven, sonderlings in tstuck vande betalinge vande eerste 5^m man, maer hebbende op heur hals getogen een groote menichte van Duytse ruyteren, daermede sij sonder voetvolck nyet en souden konnen uytrechten, hebben tselve al moeten glissen ende hem aenschrijven dat de lichtinge doch metten eersten mocht geschieden ende voor half May hier wesen als belooft was. Anders verstont men dat de Engelsen in groote jalousie tegen Vranckrijck waren, ende daerom evenseer deden handelen van pays bij den Ertshertoge, twelcke hier aen veele vrese gaff dat dvoors. trouppen noch souden mogen gediverteert werden.

De heere van Opdam ende de andere schepen die naer Engelant ende Spangien souden gaen tot noch toe nyet hebbende connen in zee commen, sijn den v^en May ter Mase uytgevaeren om bij de Engelse schepen te commen.

Voor Oisteinde hadde den viandt in de westduynen een hooge catte gemaeckt, genaempt het crayenest, ende daerop geschut geplant, daermede hij veel in stadt schoot, altoos met een vallende cogel, daeromme men de traverssen in de groote straet hadde moeten verhoogen ende eenigen noch dichter leggen, maer om noch beter daerinne te voorsien, namen die vande stadt voor de gansche walle van Helmont mette cortine tottet westbolwerck te verhogen ende soe veel te rijsen dat se daer achter beter vrij mochten wesen. Desen dach vertoogen uyt Oisteinde de colonnellen Dort ende Kessel ende eenige van heur crijsvolck, daeraf een schip met gequetsten viel in handen vanden viant, maer sij lieten se den viij^en deser maent weder alles gaen op heur quartier.

Den vj^en May quam den Hertoge van Nevers in den Haghe, daer hem tegen togen Sijn Ex^cie met sijn broeder, den Graef van Hohenloe met Graef Ernst ende meer anderen ende brachten hem alsoe statich in den Hage, daer op deselve tijt de schutters wapenschou deden. Hij en scheen

niet met allen in last te hebben dan alleen om de plaetse te besien, dien de Staten-Generael den vij[en] gingen welcom hieten.

Ontrent dese tijt quamen in tlant van Gelder aen de 2 compagnien nieuwe Walen van Jaques de Vise, ruyteren, ende Adam Mulqueau, voetvolck.

De gesanten van Emden hebbende vande Staten vaste belofte gecregen dat se heur souden assisteren, indien den Graef heur met gewelt soude willen aentasten, ende dat sij daerom metten eersten eenige oirlochschepen van dese landen op de Eems soude senden, waren in tbegin van dese maent vertogen ende quamen den vij[en] tot Emden, daer se met heur comtste beletten den voortgang vande deliberatie om metten Graef te verdragen ende van te casseren de vendelen ende trommelen van heur volck, ende mette toegesachte assistentie vande Staten verseeckerden sij alle saken ende alle personen ende brachten de sake daertoe dat geresolveert werde t'keisers mandaet in geen deelen te pareren, maer daertegens te protesteren van nulliteyt ende bij openbare apologie daertegens te schrijven.

Den vij[en] May quam den Colonnel Duvenvoorde binnen Oisteinde des morgens heel vrouch met 13 vendelen knechten, ende des avonts quamen de resterende 8 vendelen daer binnen, ende omdat de schepen smorgens gecommen, haest ontladen waren, begonnen noch denselven nacht uyte stadt te vertrecken eenige troupen vande 21 vendelen, die daeruyt gaen souden.

Den viij[en] May was een algemeinen biddach deur de vereenichde Nederlanden. Den Hertoge van Nevers vertooch wederom uyten Hage naer Leyden, daer hij des middaechs bleeff ende ging tsavonts logeren tot Haerlem, werdende in alle plaetsen getracteert ende gedefroyeert deur laste vande Staten. Hij wilde voorts gaen op Amsterdam, Noorthollant, Utrecht ende soe voorts naer Cleeff. Die van Haerlem wilden hem den ix[en] gaen thoinen heure stadt, maer hij seyde een brieff te ontfangen vanden Coning, dat hij binnen 15 daegen wederom in Vranckrijck moste wesen ende daerom terstont moste voorts trecken. Of dat nu warachtich was ofte niet, ofte wat in Vranckrijck mochte broeden was noch onbekent.

Den viij[en] May snachts quamen 86 schepen binnen Oisteinde, geladen met rijs ende alderhande amunitie ende soetelerie, daeraf mer 2 soetelaers in de gront geschooten werden, doch tvolck ende tgoet alles geborcht[1], ende

[1] De dikwijls vrij aanzienlijke schade, welke de zoetelaars door het vuur van den vijand leden, wam niet geheel en al voor hunne rekening; een gedeelte daarvan werd hun door den Staat vergoed. De Staten Generaal begrepen teregt, dat zij zich die uitgaaf moesten getroosten, om het aanvoeren van proviand in de belegerde vesting, hetgeen vaak met groot gevaar verbonden was, aan te

terwijl die innequamen voeren weder ander schepen ter stadt uyt met eenige compagnien van degeenen die daeruyt souden gaen.

Den ix^{en} May waren de Staten van Hollant weder vergadert om nieuwe middelen te vinden ofte verhoginge ven alle de oude middelen van consumptie van vier op vijff, uytgeseit de bieren vande tappers, ende om voor dit tvolgende jaere inne te willigen de capitaele impositie; ende naerdat se nyet bequamelijck daerop en conden accorderen, omdat de steden van Dort ende Alckmaer daertoe nyet gelast en waeren, sijn sij den xj^{en} weder gescheiden, naerdat den grooten noot van tlandt was verhaelt ende met alderley redenen voorgedragen, dat men notelijck daertoe soude moeten commen, met belofte van alle de gedeputeerden, dat elcx in den sijne soude arbeiden om daertoe volcommentlijck te bewilligen.

Den xvij^{en} May quamen d'selve Staten wederom bijeen, wesende de gedeputeerden van Edelen ende Steden meest gelast totte verhooginge vande middelen van 4 op 5 ende totte capitale, maer die van Dordrecht ende Alckmaer noch niet, waerom sij den xix^{en} wederom scheyden met goetvindinge dat men naer Dordrecht ende Alckmaer eenige commissarissen uyten Hove soude senden om dselve met alle redenen te induceren tot inwilligen vande verhoginge vande voors. middelen van consumptie ende vande capitale inpositie.

Den xxij^{en} May quamen sij wederom bijeen, ende bleven besoingnerende totten xxiiij^{en} tsavonts toe dat sij scheiden, hebbende geresolveert ende eensamentlijck ingewillicht de verhoginge vanden impost vande consumptien over de wijnen, brandewijn, azijn, zeepe, goude, silvere, sijde fluele ende wolle lakenen, mitsgaders het branthout ende de bieren bij de burgers in te leggen ende te drincken alles van vier op vijff ende den impost van tgemael te verhogen van vijff op ses, welcke verhoginge in soude gaen den

moedigen. Men leest daaromtrent in de resolutien van de Staten Generaal van den 14^{den} Mei 1602 het volgende: »Is gelesen de requeste van Jan Michielsz., poorter der stede van Vlissingen, ende denzelven toegeleet sesse en dertich guldens tot een vereeringe vande schade, die hij in sijn schip (varende binnen Oistende om deselve stadt als soetelaer te hulpen provideren) geleden heeft. Ende goetgevonden dat men die gedeputeerden in Seelant hiervan zoude adverteren, dat sulcx geschiet is volgende den voet die men alhier gewoonelijck is te gebruycken, te weeten, dat d'heeren Staten de gewillige soetelaers toeleggen een vierde paert vande schade, die sij ondertusschen in haere schepen lijden int innevaeren off vuytcommen van Oistende door het schieten des vijants ende anders niet. Daerover d'heeren Staten begeeren dat sij den suppliant die voirsz. xxxvj guldens, dezen volgende willen betalen vuyte penningen die hen laest sijn toegesonden, ende dat zij opten voirsz. voet sulcke ende gelijcke cleyne saken aldaer willen afhandelen (nae dat hen vande schade behoirlijck gebleecken sal wezen) om de gewillige soetelaers van haerlieder goede affectie niet affkeerich te maken.«

j^{en} Julij, met last op de gecommitteerde raeden om te handelen met alle de pachters vande voors. middelen om al advenant de verhoginge meer te geven, doch soe dat sij den vierden penning van dien voor heur moeiten mochten genieten. Sij consenteerden mede voor dese jare over de lombaerden een impost van 30^m ℒ. Item de capitale impositie over alle de ingesetenen, op te brengen half desen ende half den volgende jare, mits dat de magistraten naer reden souden verhogen die te laech mochten staen, ende oick verlagen die verclaren sullen willen te hooge gestelt te sijn. In deselve vergaderinge werde aen Sijn Ex^{cie} geconsenteert de somme van 40^m ℒ tot reddinge ende betalinge van sijn schulden, ende oick eenige persoonen genomineert tot tgreffierschap vanden provincialen hove, ende voorts vander Staten wegen verstaen, dat men metten voorgenomen tocht tottet ontset van Oisteinde clouckelijck soude voortsvaren. De compagnie van Dirck de Jonge, capiteyn, die gestorven was, werde vergeven aen sijn broeder sonder nominatie ende op de sake van Albert Eggis, gevangen Suffragaen vanden Bisschop van Haerlem werde geresolveert, dat men sien soude een merckelicke somme van penningen van hem te trecken, sonder recharche op degeenen die tsullen geven ofte sijne complicen te willen weten, twelcke den wech was om die saecke te doen tot nyet uytvallen, ende alsoe beleit werde bij degeenen die niet goet en vonden dat men sijn saecke te recht uytboesemen soude, om te weten wat steunsel die in dese landen soude mogen hebben, sijnde effecten van populaire regieringen, daer, onder degeenen die ordre stellen souden, altoes geinteresseerden gevonden werden, die tstellen van ordre beletten.

Den ix^{en} May quam de reste vande 21 vendelen knechten uyt Oisteynde sonder merckelicke schade te lijden, ende in Zeelant quamen aen eenige compagnien Franchoisen vande nieuwe lichtinge.

Den Graef van Embden rontsomme deur sijn lant gedaen publiceren hebbende dvoors. mandaten vanden Keiser, heeft de tragedie tegen sijn onderdanen aldus tegen die van Norden eerst begonnen. Hij heeft derwerts gesonden J^r. Willem van Knijphuysen met 800 soldaten te voet, verdeelt onder dry vendelen met twee veltstucken geschuts. Desen sijn den x^{en} May tegen den avont daer binnen gecommen, vindende de poorten die doch cranck waren open ende sijn ingetogen tot opt kerckhoff voor de groote kercke, daer se heur twee stucken geplant ende heur alle de nacht in de wapenen gehouden hebben. Den xj^{en} May hebben sij doen vercundigen aen alle de burgers, dat alle de mannen sonder geweer terstondt souden commen opt kerckhoff, twelcke geschiet sijnde, hebben sij d'selve mettet

tcrijsvolck omringt ende daer gehouden, ende terstont wagens deur alle straten gesonden om uyt alle huysen wech te nemen tgeweer der burgers ende dat te brengen naer Auryck. Daernaer hebben sij in den ring der burgers doen rechten een schavot ende daerop twee dootbaren gestelt. Dat gedaen is Knijphausen op een verheven gestoelte getreden ende heeft den burgeren aengeseit, dat mits de ongehoorsaemheden bij heur tegen den Graef bewesen in t'niet te willen naercommen het Auryckse afscheyt ende andere ordren vanden Graef, d'selve Graef heur dede verclaren dat sij verbeurt hadden lijff, goet ende alle privilegien ende vrijheden; nietemin dat den Graeff heur naer uyterste rigeur niet en wilde tracteren, maer dat hij heur te goede schonck het leven ende heur goet, mits hem binnen een maent tot een mulckte betalende 33[m] rijcxdaelders ende daervooren doen teyckenen 24 vande voornamptste burgeren, alleer vande plaetse te gaen, ende daerenboven belovende te sullen aennemen, innewilligen ende naercommen tlaeste Aurycxse afscheyt ende het haertstedegelt, mitsgaders de andere middelen tot Auryck ende oick over twee jaren voorgeslagen (dese middelen over 2 jaren voorgeslagen waren bij alle de stenden plat afgeslaegen ende ontseit) ende voorts passerende een acte dat se bekenden vervallen te sijn van alle privilegien, vriheden, jaer ende weeckmarckten, tgeluyt van clocken ende anderen. Alle twelcke dese luyden aldus gintimideert wesende soe hebben moeten beloven ende passeren ende sijn daernaer weder naer huysen laten gaen, ende de soldaten hebben de cleepelen vuyt alle de clocken gelicht ende heur daernaer allomme op den burger doen logeren tot dat de voors. 33[m] rijcxdaelders betaelt souden wesen. In t'logeren op de burgers sijn eenighe soldaten oick gecommen in thuys vande Wed[e] van Cruminga, daertegen haer outste soon Renier hem stelde, seggende geen logeringe subject, maer daervan vrij te wesen, omdat hij selfs mede den Graef ten dienste stont met twee peerden. Dien niettegenstaende wilden de soldaten innedringen, seggende bij J[r]. Knijphausen daer gesonden te wesen, ende soe Renier daerop seyde dat hij met Jonch[r]. Knijphausen niet te doen en hadde, maer dat hij also goet ware als Knijphausen, quamen de soldaten van woorden tot slaen. Knijphausen dit verstaende sondt daer een meerder getal van soldaten die terstondt tselve huys innevielen, deuren ende vensteren aen stucken sloegen ende voorts alles beroefden ende plunderden wat daerinne was, quetsten Renier Cruminga ende namen hem gevangen ende voerden hem naer Auryck. De oude vrouwe ende wed[e]. spolieerden sij van alles ende snijden haer de clederen vant lijff aff, waerop haer bij een nichte andere clederen gegeven wesende, sneden de

soldaten haer die wederom af. Renier werde daernaer van Auryck weder tot Norden gebracht ende daer opentlick onthooft. Knijphausen heeft noch andere edelen daer wredelick doen tracteren ende de heele burgerie opten 2en Junij noch een voetval doen doen, maer vande 33m rijcxdaelders en conde door de armoede vande luyden niet meer betaelt worden als 15m. Dese ongehoorde maniere van procederen tot Norden gebruyckt hebbende om alle andere met dat exempel te verschricken, heeft den Graef alomme volck in de dorpen ende op de huysen beginnen te werpen, ende sonderlings om de stadt van Embden van verre rontsomme te besetten, die daerover seer clagelijcke brieven aende Staten schreven om hulpe ende assistentie.

Den xen May quamen in den Haghe de colonellen Edmonde ende Dort, verclarende dat nu alle tvolck uyt Oisteinde waren die daeruyt souden commen, ende dat de saken tot Oisteinde nu seer wel stonden, ende dat de plaetse seer was versterckt ende gebetert. Sijn Excie gaff terstondt last om alle de compagnien uyt Oisteinde gecommen in steden te werpen ende wat te refraischeren, ende omdat noch geen Engelsen overgecommen en waren, stelde hij sijn legertocht (die beraemt was te beginnen op den 23en) uyt totten lesten May toe, te meer soe oick vande andere lichtinge weinich volcx was gecommen, twelcke ten eersten een groote verachteringe in de saken ging maken, omdat alrede veel saken daerop aengestelt waren ende last gegeven aende wagens die uyt Vrieslant ende Overijssel commen souden om te marcheren. Vele begonnen te vresen of Vere hem wel soude willen resenteren vande oneere die hij tot Oisteinde scheen behaelt te hebben. Anderen meinden dat de faute meest daerinne was dat de Staten te laet gegeven hadden de eintelicke last om de Engelsen te lichten.

Den xijen May t'savonts quam Graef Willem in den Hage om met Sijn Excie op alle saken vanden oirloge te helpen delibereren ende resolveren.

Den xiiijen May quam den capiteyn Olivera wederom van Antwerpen met brengende de contrecautien voor den Almirante van Arragon voor de 75m £, gepasseert bij Luys Hernando Vega, Portugees, die d'selve penningen ontfangen hadde ende last gesonden op sijn soin Emanuel Rodrigo Vega, wonende tot Amsterdam om d'selve cautie hier te presteren; nietemin vresende of de Staten swaricheyt mochten maken op sijn soin in soe groote somme, hadde hij gehandelt met andere coopluyden, die last gegeven hadden op Hans vander Veecken tot Rotterdam om voor 25m £ hem te verbinden. De Staten ontfangen hebbende alle tbescheit van Olivera, deden hem bij den Almirante gaen ende daer blijven, overmits den legertocht

voorhanden was, opdat hij min soude vernemen wat, waer ende met wat macht de Staten die voornemen wilden.

Daer was nu lange tijt bij entremyse vanden heere vanden Tijmpel ende den Fiscael Duyck van wegen Sijn Ex^{cie} metten Almirante van Arragon uyten naem vanden Ertshertoge getracteert geweest om een generael quartier te maecken, daerop meest alle tvolck van oirloge ten wederzijden gevangen, soude konnen loscommen, waerinne soe verre gehandelt was dat tselve ten lesten geconcludeert ende op den xiiij^{en} May geteickent werde, houdende als volcht:

Te weten dat een dadelijck ritmeester ofte capitein vande ruyterie betaelen sal te rantsoen duysent gulden, ende gereformeert wesende 500; een lieutenant vande ruyterie 200 ende gereformeert wesende 75; een cornet 150 ende gereformeert wesende 50 gulden.

Een lieutenant colonnel van voetvolk 700 ende gereformeert wesende 200 gulden; een sergiant majore van een regiment voetvolcks sijnde ofte geweest hebbende capitein 700, geene capiteyn geweest sijnde ofte gereformeert 150 gulden.

Een capiteyn van voetvolck 600 ende gereformeert wesende 150 gulden.

Een adjudant vanden sergiant major van voetvolck 75 gulden.

Een sergiant major van een plaetse 100 gulden.

Een lieutenant van voetvolck ende een vendrich elcx 60 gulden.

Sergianten schrijvers ende minder officiers elcx voor een maent gage.

De ruyteren ende soldaten elcx voor een maent gage, soe men die gewoen is te nemen.

Den quartiermeester generael 400 gulden.

Den quartiermeester particulier te peert ende te voet, de capt. du guet ende vande guiden ende al die onder den quartiermeester generael dienen voor een maent van heur gagie elcx.

De monstercommissarissen elcx 300 gulden.

De officieren ende commisen vanden veedor [1]), contador, pagador ofte tresorier vander oirloge elcx voor 200 gulden.

Den lieutenant vande artillerie 600, de edeluyden ende constabels elcx 60 gulden.

De contadors, commisen, contrerolleurs, ende pagadors vande artelerie ofte amunitie elcx 300 gulden.

De hofmeesters ofte ontvangers vande artelerie elcx 300 gulden.

---

1 Controleur.

Den wagenmeester generael 600 gulden, sijn lieutenant ende ander commissarissen van wagens elcx 60.

Den commis principael vande treckpeerden 300, de commisen onder hem elcx 60 gulden.'

De conducteurs vande artelerien, amunitiewagens ende trecpeerden elcx 15 gulden.

De canoniers elcx 15 gulden.

De vierwerckers elcx 70 gulden ende heur conducteurs 20.

De pionniers elcx 10 ende heuren capiteinen elcx 100 gulden.

De bootsgesellen ende tgeschut dienende ofte op particuliere exploicten te lande elcx 15 ende hun capiteinen elcx 300 gulden.

De brugmeesters elcx 100, heur lieutenanten 30 ende heur volck elcx 12 gulden.

De ingenieurs ende contrerolleurs vande wercken elcx 150, heur commisen, sobrestanten [1], conducteurs, officiers, chassavants [2] ende meesters van wercken elcx 30 gulden

Den capiteyn vande mineurs 60 ende elck mineur 15 gulden.

Een meestertimmerman 60, ende elck timmerman 20 gulden.

Een meestersmit 60 gulden ende elck gesel 12 gulden.

De voerluyden van wagens vande artelerie, vivres ofte bagagie ende de drijvers vande treckpeerden elcx 10 gulden.

Den auditeur, quartiermeester, doctoor, apteecker, surgijn ende provoost vande artelerie elcx een maent van heur gaige, ende alle die onder haer dienen mede voor een maent van heur gaige.

Den principalen commissaris ofte ontfanger vande vivres 600, ende alle de commisen onder hen elcx 100.

Stapliers van vivres in steden, forten 300, den commis ende contrerolleur van vivres elcx 15 gulden.

Alle de officiers van t'gasthuys des legers elcx voor twee maenden gaige.

Indien getwijffelt wert aende qualiteyt vande gevangenen, dat sal affgedaen werden opt woort van degeenen die tleger, provincie ofte stadt vande sijde vande gevangens gouverneert sonder ander bewijs.

Dat men op geen pretexten eenige gevangenen tegen dit quartier sal ophouden, maer die moeten relaxeren binnen 48 uyren, naerdat tgelt van heur rantsoen, teercosten ende sluytgelt betaelt sal wesen, ende die

[1] Werkbazen.

[2] Opzigters.

se langer hout sal de costen moeten betaelen daernaer vallende ende elcx betalende sal vuytgaen, sonder naer sijn compagnon te wachten, ende die hun qualiteyt sal willen disputeren, sal dat moeten doen tot sijne costen, soe hij succumbeert.

Dat men geen trompetters noch trommelslagers commende om gevangenen sal ophouden mogen, dan tot costen vanden ophouder.

Dat men geen gevangenen in costen ende sluytgelt sal mogen beswaeren boven de liste daerop gemaeckt, belovende de hoofden te doen repareren tgeene daertegen yemant afgenomen sal werden, ende dien volgende sal men geen gevangenen in herbergen mogen houden, maer die terstondt moeten leveren totten proovost.

Ritmeesters ofte capiteinen hebbende politycke officien neffens heur crijchslast ende daeraff in possessie wesende, sullen buyten dit quartier wesen, niet sijnde in possessie sullen onder tquartier blijven.

Alle personen hierboven niet gespecificeert, sullen betaelen sulcken rantsoen als men met heur sal konnen verdragen.

Dat de rantsoenen ende costen betaelt sullen werden in munte volgende de cours ter plaetse daer se gevangen sitten.

Indien eenige ritmeesters ofte capiteinen geemployeert worden tot beleit van eenich crijsvolck ofte tocht sonder gaige daerop te trecken, die sullen blijven ende getracteert werden naer dit quartier; treckende gaige op alsulcken commandement sullen buyten tquartier wesen.

Alle gevangenen voor date deser gevangen, sullen getracteert werden op den voet van tvoorgaende quartier, ende naer date gevangen werdende naer dit quartier, dat generalijck ende punctuelijck alomme onderhouden sal werden, sonder dat yemant tselve sal mogen breecken, maer de hoofden die macht hebben dat te maken, sullent oick mogen breecken ofte veranderen, mits partije adverse adviserende 20 daegen te vooren bij acte onder sijn hant ofte dattet anders niet voor gebroecken en sal gehouden werden, ende die binnen de 20 dagen sullen gevangen werden, sullen tquartier genieten, maer naer de 20 dagen daer buyten wesen.

Oick werde gearresteert een lijste op de teercosten der gevangenen mede als volcht.

Dat alle simple soldaten, conducteurs van artelerie, amunitie, vivres, wercken ende vierwerken, alle canoniers, pionniers, bootsgesellen, bruggasten, comisen, cassabanten, mineurs, timmerluyden, smitgasten ende voerluyden van wagens ende treckpeerden des daechs niet meer en sullen mogen verteeren dan 10 sch.

Alle ruyteren, sergianten, edeluyden van geschut, constabels, lieutenanteu ofte ondercommissarissen van wagens, treckpeerden, bruggen ende officiers van tgasthuys en sullen daechs niet meer moegen verteeren dan 15 sch.

De gereformeerde ritmeesiers, lieutenanten ende cornetten, capiteinen, adjoudanten vanden major, sergiant majors van plaetsen, lieutenanten ende vendrechs te voet, ofte gereformeert, quartiermeesters particulier, capiteyn de guet ende van guiden, commissarissen van monsteringen, officieren ofte commisen van veedor, contador, pagador ende tresorier vande oirloge, den commis contador, contrerolleur ende pagador van geschut, ontfanger vande vivres, wagemeester generael, commis principael vande treckpeerden, meesters van vierwercken, capiteyn van bootsgesellen, van pioniers, brugmeesters, ingenieurs, m^r timmerman, m^r smit, den doctor, quartiermeester, auditeur, apteecker ende surgijn van geschut, ende de particulier commisen van vivres, stapliers ende contrerolleur van vivres en sullen des daechs niet meer mogen verteeren dan 20 sch.; maer ritmeesters, lieutenanten colonnels, sergiant major, lieutenant van tgeschut, capiteinen van voetvolck, quartiermeester generael, de principael commisen ofte ontfangers van vivres ende alle andere personen van meerder qualiteyt sullen heur mogen doen tracteren naer hun eygen discretie.

Tsluytgelt vande provoosten sal wesen van ritmeesters ende capiteynen ende die van meerder qualiteyt 20 sch.

Alle borgers, boeren, coopluyden, soetelaers ende andere buyten tquartier wesende, en sullen in montcosten niet hooger mogen getracteert werden dan tot 15 ß daechs, jae niet op hun eigen begeren voor dat hun rantsoen betaelt is ofte daervooren gecaveert alles op peine van te verliesen alle tgeene den gevangenen hooger als in desen getracteert sullen werden, ende dat de gevangenen daerom niet en sullen mogen opgehouden werden op verlies vande voorder costen, ende vande voorgaende personen buyten tquartier sal het sluytgelt wesen 30 ß, ende sullen alle provoosten hun gevangenen opt voors. loen wel moeten tracteren.

Ende ten lesten noch een acte op t'vangen van vrouwen ende kinderen oick als volcht.

Dat men voortsaen geen vrouwen van wat qualiteyt die sijn ofte jongens van 12 jaeren ende daer beneden en sal mogen vangen ofte te rantsoen stellen, maer sullen sonder rantsoen ofte costen moeten ontslaegen werden, behoudelick dat die van deen zijde tot aende andere zijde niet en sullen mogen gaen ofte reisen sonder pasport op peine vande placcaten daerop gemaeckt, die sullen staen ter indicature vande politycke magistraet; dat

den ouderdom der kinderen bewesen sal werden bij extract uyte doopboucken ofte attestatien vande magistraet ter plaetse van heur residentie met kennisse van saecke verleent, ende die gelevert sijnde, sullen terstont moeten ontslaegen werden.

In dese tijt werde bij den Stadthouder ende Raedt in Hollant uytgegeven een placcaet opt vangen van haesen ontrent den Hage ende in de clingen daer ontrent, op t'gaen met bossen ende bogen in t'velt, t'stellen van aertstricken, vangen van patrijsen met leghonden ende tierace ende anders, raeckende de wildernisse daer ontrent, die sij voorhebbens waren met moerhaesen te peupleren.

Den xvij^{en} May was den lieutenant colonnel Ogle uyt Engelant in den Hage, refererende dat de 5^{m} mannen in Engelant geprest, gecleet ende gewapent al gereet waren ende mette eerste wint souden overcommen, ende dat vande andere 5^{m} totte racreute niet veel meer als 2^{m} hadden connen becommen werden, die mede metten eersten volgen souden, ende dat de heere Vere daer bleef, tot dat se alles gescheept souden wesen.

Desen dach tsavonts verclaerden de Staten Generael tevreden te wesen te accepteren de borchtochte van Hans vander Veecken voor 25^{ml} £ ende van Emanuel Rodrigo Vega voor 30^{m} £, mits dat d'selve Emanuel, die hier geen onroerende goederen en besit, sijn suffisantie soude doen justificeren bij achterborchtochte, ende dat hij ende vander Veecken dan heur in de borchtochte lieten condemneren bij den hogen rade.

Den xviij^{en} verclaerden de Staten tevreden te wesen met Vega, mits dat alleene Hans de Late wonende tot Leiden achterborge worde ende hem mede liet condemneren. Hierop vertoogh Vega naer Leiden, ende vander Veecken liet hem voor den Hoogen Raede in de 25^{m} £ condemneren. Vega commende tot Leiden en maeckte Hans de Late eerst geen swaricheyt ende was tevreden den xix^{en} mede naer den Hage te commen, maer snachts hem bedacht hebbende, seide geen borge te willen worden voor een tyran als den Almirante was om denselven los te doen commen ende noch meer quaets te mogen doen, daerinne Vega wel confuys wesende, ende overmerckende dat sijn ruine hieraen hingh, indien hij de borchtochte nyet en wiste te presteren, overmits sijn vaeder de penningen ontfangen hadde, tooch bij in haeste naer Amsterdam om bij anderen sijn suffisantie te justificeren, daertoe hij eenige coopluyden daer bewillichde den xx^{en}, die sulcx heur verbonden voor de magistraet van Amsterdam, dwelcke hij den xxj^{en} aende Staten quam presenteren, die daer oock aengenomen werden met verclaringe soe haest den Almirante de brieven

van condemnatie vande borgen in handen vande Staten soude gelevert hebben ende geteyckent de lijsten vande gevangenen die noch losgaen mosten, dat dan denselven Almirante soude mogen vertrecken alst hem believen soude.

Den xxj^{en} May quam in den Raet van State in plaetse van J^{r}. Hendrick van Brienen daeruyt gescheiden de tweede soone vanden heere van Dort, wesende noch een jongman, in de regieringe onervaren, tot verwonderinge van velen, dat die van Gelderlant hem daertoe hadden gecommitteert. Den heere van Dort selfs was bij heur gecommitteert in de vergaderinge vande Staten Generael, nyettegenstaende hij in crijchsdienste was als quartiermeester ende Gouverneur van Grol.

Den xxj^{en} ende xxij^{en} May quamen seer veel schepen met soetelerie, alderhande materialen ende eenige amunitie binnen Oisteinde.

Den xxij^{en} May waren Sijn Ex^{cie} met Graef Willem lang in den Raedt van State om daer te delibereren op de saecke van Emden ende wat men van wegen dese landen daerinne ter eeren ende nootelick soude mogen doen, overmits de magistraet vande stadt seer clagelijcke brieven schreef, ende om assistentie aensocht, verclarende dat se heur alles verlieten op de Staten ende heur heele bescherminge op deselve lieten staen, sonderlings omdat den Graef noch alle dagen meer volcx lichte ende in sijn dienste nam, meer oock als sijn macht was te betaelen, ende dat men uyte penningen daermede hij betaelde begonst te mercken dat d'selve uyt een ander houck als vanden Graef ofte de Duytsen mosten commen [1]; ende naer

---

[1] „Wij bekoemen gewisse advertentie,” schrijven de gedeputeerden van Groningen en Ommelanden den 9^{en} Mei 1602 aan de Staten Generaal, „als dat boven het getall van Ruyter ende knechten jegenwoordelick in Oostvrieslandt wesende, noch twee regimenten Spaenschen voerhanden, ende vande seeckere hondert ende veertich musquettiers, sijnde op den Dordt, nae Lier vertrocken sijn, omme aldaer neffens anderen gemonstert ende op een exploict offte tocht gebruyckt te worden. . . . . . Want soe wanneer de saecke te rechte werdt geexamineert, sal men bevinden (gelijck van alle guede patrioten gesecht ende ons angedient wordt) alle tselve te wesen eenen Spanschen handel, twelck niet alleene vanden Grave, maer van anderen, wesende van meerder macht ende guede patrioten vande Spangiaerts gedreven wordt, die sonder twijffel onder desen pretext niet alleene suecken dien van Emden te onderdrucken ende vernielen, maer consequentelick oock dese landen eenigen affbreuck te doen. . . . .” (Rijks Archief, Lias loopende).

Frederik van Vervou schrijft „dat die Staten voor seecker, jae uyt het Spaensche Hoff van Bruyssell selver, gewaerschouwet sijn, dat deur dit werck in Oost Frieslandt die gehele onderganck der Verenichde Nederlanden gepreparéert wert. Om dese ende meer andere redenen hebbense die van Emden die behulpelike handt geboden.” (Gedenckweerdige geschiedenissen, bl. 144).

Den 20sten Mei schreef de ritmeester Smeltsing uit Zutphen: „Den Graf von Oostfriesland heft voor dusent mann wapens von Cöllen wekh gefurt, dar sint noch voor dusent mann, die he ook sol laten hohlen. Ik hebe lasst gegeben an eenen, so corporal under mik gewesen, unde min Lut' darup to passen solcke te nemen ende tot Berkh te brengen.” (Lias loopende).

rapport aende Staten Generael gedaen, werde goetgevonden dat men terstondt naer Emden soude doen gaen de heeren Jacob Boulenss. uyt Hollant, Licklema uyt Vrieslandt ende Coenders van Groeningen met noch twee bij den Staten van Vrieslandt ende Omlanden daerbij te vougen met last dat se dien van Emden souden induceren om datelijck te voldoen aenden Graef tgeene hem noch mocht commen in crachte van het Delfsijlse verdrach, tsij in gelde ofte in geldsweerde, ende dat gedaen wesende, indien sij dan sagen, dat den Graef die vande stadt noch daerover wilde beswaren, dat se den Graef rondelick souden verclaren, dat de Staten die vande stadt souden assisteren, ende dat se sulcx terstondt vander Staten crijsvolck in stadt souden doen commen, daertoe sij alle last mede soude hebben, ende om ten selven einde oick te gebruycken de oirlochschepen alrede opte Emse gesonden, daertoe men terstondt dede ontwerpen de instructien voor deselve gedeputeerden. Op den avont ontfingen de Staten Generael een brieff vanden Graef van Emden, daerinne hij schreef dat den Keiser tot hem getogen hadde alle de kennisse vande sake op de differenten tusschen hem ende stadt wesende, ende alreede daertoe deur sijn commissaris hadde laten uytgaen seeckere citatie mandaten ende rechtvorderinge ende versochte daeromme dat de Staten den Keiser mette saken wilde laten bewerden als beider partijen wettelijcke overicheyt sonder heur daerinne te vermengen ofte te bemoeijen, dewijle hij heur met recht voor den Keiser vervolchde, maer die brieven en maeckten geen veranderinge in de voorgaende resolutie vande Staten. Dan den xxiij^en^ daerop weder vergadert wesende, werde gepersisteert de gedeputeerden terstondt te doen gaen ende stadt te assisteren als vooren.

Den Almirante van Arragon dede den xxij^en^ May seer aenhouden tot sijn ontslaginge ende vertreck, maer de Staten verclaerden alsvooren, dat heur eerst mosten gelevert werden de brieven van condemnatie der borgen in forma gedepescheert, ende dat de lijsten der gevangenen bij hem moesten geteickent wesen, dan soe hij op den avont dvoors. brieven van condemnatie aen heur dede leveren ende geteickende lijsten, verclaerden de Staten hem datelick te ontslaen ende dat hij mocht vertrecken als hij wilde, waerop hij aen heur schreef dat de eerbaerheyt versochte dat hij in een sake hem soe naer raeckende selfs eens mocht commen bij de Staten om heur mondelinge van alle faveur ende eere naer gelegentheyt der saken hem hier bewesen te mogen bedancken, daertoe hij versocht acces in heure vergaederinge te mogen hebben. De Staten vreesden terstont dat hij heur soude willen spreecken van pays, omdat se te vooren verclaert hadden

dat se sijn persoin, als wesende heur gevangen, daertoe niet en hielden voor bequaem, ende dat hij nu ontslagen sijnde, soude willen argueren daertoe bequaem te wesen, daertoe sij hem lieten seggen, indien hij commen wilde alleen om de bedanckinge te doen ende om de complementen, dat sij hem souden verleenen audientie, maer soe hij yet soude willen proponeren van pays ofte anders, dat sij dan nyet gelast en waren hem te mogen audientie geven. Daerop quam hij in Staten Generael heur bedanckende voor alle de eer ende faveur hem bewesen ende hem aenbiedende om noch hier naemaels alles te doen wat tot ruste ende welvaert van dese landen mocht strecken, waertegens de Staten Generael hem deur monde vanden heere Barnevelt deden seggen, dat sij in alle de handelinge met hem gevallen altoos sincerlijck gehandelt hadden, maer dat d'selve wat langsamer ende preciser hadden moeten vallen off dickwils niet met soe goede verclaringe als hij wel begeert hadde, dat hij tselve moste toeschriven de forme van regieringe, die bij ons was, daerinne men elcx humeuren moste genoech doen, ende niet eenige malitie bij henl. daerinne gepleecht, ende dat se daerom nu tot heur contentement verseeckert wesende, hem oick hadden ontslagen, waernaer noch meer woorden van bedanckinge op beyden sijden gevoert wesende, hij de Staten elcx in t'besonder de handt ging geven ende heur bedancken, ende sij wederom aen hem, ende sijn soe van malcanderen gescheiden. Middelertijt werde ordre tottet vertreck vanden Almirante gestelt, ende den xxiij^en^ May ging hij smiddachs eeten bij Sijn Ex^cie^, mette welcke hij naer den eeten veel propoosten voerde, ende daernaer oirlof aen hem, den Graef van Hohenloe, den heere van Brederode ende anderen die daer waeren, genomen hebbende, is hij op de coetse van Sijn Ex^cie^ gevoert naer Delfshaven, daer met hem gingen Graef Hendrick van Nassau, Graef Ernst, den heere van Tijmpel ende den hofmeester om hem te geleiden tot aende jachte van Sijn Ex^cie^, daer hij tot Delfshaven inging, oirlof aende voors. heeren nam ende voer terstondt af. Tot Delfshaven was een groote menichte van volck bijeen gelopen om hem te sien, gelijck mede in den Hage. Tsavonts passeerde hij voorbij Dordrecht ende creegh soe goeden wint, dat hij den xxiiij^en^ des naernoens te 3 uyren voor Antwerpen quam, nemende de jachte van Sijn Ex^cie^ met Jaques vanden Eynde, capiteyn, Hans vander Veecke, Vega ende anderen soe verre met hem, die hij daer twee nachten hielt, wel liet tracteren ende doe mette jachte wederom varen. In t'opvaren voorbij de stadt werde hem eenige eerschoten vande kaye gedaen, daeraf een stuck schoot deur een saloupe, die aen boort vande jachte was

gecommen. Tscheen binnen Antwerpen dat se met sijn wedercomtste niet seer verblijt en waren, sonderlings niet de burgers. Hij logeerde op t'casteel ende sprack tegen velen die hem quamen besoecken seer eerlijck vande Staten. Hij schreef uyt Antwerpen een seer courtoisen brief aende Staten vol complimenten ende bedanckinge, met aenbiedinge van sijn arbeit tot ruste van dese landen.

Den xxiij^{en} May quaem Jan van Santen in den Raede van State. Anders begonsten vast aen te commen de Engelsen, soedat dien dach ontrent 800 aengecommen waren vande racreute ende eenige vande compagnien.

De Staten Generael ontfingen brieven vanden Agent Aerssen, houdende dat nae alle apparentie de saken van Vranckrijck gingen beroeren, omdat den Coning van Spangien getracht hadde eenige secrete ligue in Vranckrijck te maecken, daeraf Espernon, Biron ende anderen gesuspecteert werden, dat d'selve noch een aenslach hadden doen maken op Narbonne, die gefailleert was, gelijck mede op Bourg en Bresse, ende dat op consideratie van dien de trouppen in Italien opgehouden ende geretardeert waren; dat Espernon te hove was geweest om hem te ontschuldigen, maer Biron niet; dat den Coning in allen delen socht die vande religie te contenteren ende daerom Rhosny gesonden hadde aen Plessis ende anderen om te hove te commen; dat sij t'voornaemste fondament waren, daerop hij stonde, ende dat se hem nu in den noot wilden thoinen getrouwe dienaers te wesen; dat hij se alle eere ende commandamenten presenteerde; dat hij noch 5^m Switsers dede aennemen boven de 6^m, die hij alreede hadde; dat hij alle de regimenten vande garde dede verstercken ende de compagnien alles van 55 (?) op 115 maken; dat hij noch 1500 lichte peerden dede lichten boven sijn ordinarie cavelerie ende dat apparent was dattet eerste esclat op t'Nederlant soude vallen; dat Rhosny alreede verclaert hadde, dat se nyet en konden furneren den ij^{en} termijn van 600^m £, die ultima May viel, maer dat die uyt moste staen totten lesten Julij, ende dat se wel ten lesten tot niet mochten commen, waerinne de Staten seer becommert waren, omdat t'failleren van die 600^m £ dit jaer heur een grooten eclipsis in heur finantie souden maken, insonderheyt op dese groote lichtinge, waerop den Advocaet van Hollant voorhiel, dat hieruyt wel een nieuwe ligue mocht vallen met Vranckrijck ende Engelandt, ende onaengesien men sage oft wel wiste dat d'selve mer tot laste van dese landen en conste vallen, daer de andere heeren mer en sochten van te trecken, soude evenwel geraden wesen des aen te gaen.

Ontrent dese tijt verstont men mede dat de Coninginne van Engelandt

alle dagen starcker van vrede dede handelen, tsij om den Franchoys in bedencken te houden ofte dat se de saecke meende. Men verstont oock dat den Hertoghe van Savoijen gepoocht hadde die van Geneven vande alliantie van Vranckrijck aff te trecken, onder pretext van goede conditie te presenteren, maer dat se niet en hadden gewilt, ende dat de Coning belooft hadde heur niet te verlaten.

Sailly schreeff in deselve tijt mede dat de trouppen van Italien bij Fuentes waren gediverteert om de auctoriteyt van Spinola te doen smelten, ende die onder t'beleit van eenich van sijn neven te mogen brengen ofte van Spangiaerden, ende dat den Ertshertoge in tselve retardement seer was ontstelt.

Anderen vreesden off dit wel mocht oirsake wesen vande beroerte int lant van Emden, omdat de Spangiaerden in de sake van Oisteinde geen uytcomtste siende, mits de apparente beroerte van Vranckrijck nu sochten hier voet te crijgen om alsoo eenige zeehavenen in handen te crijgen ende meenden dat daertoe mede streckte dat men alle dagen meer hoirde dat noch meer galeijen van Spangien quamen.

Dan waeren alle de tijdingen insonderheyt vande Franchoisen noch soe onseecker, dat men niet en wiste wat die waeren ofte hoe verre die gingen.

Den xxiiij^{en} May quam weder in den Haghe den lieutenant colonnel Ogle, verseeckerende dat d'Engelsen vast begonnen over te commen, ende dat wel 800 alrede gecommen waren, daeraf eenighe waren in heele compagnien ende anderen alleen vande racreute, daerom men bestondt moet te crijgen, dat se haest overcommen souden. Nietemin omdat daerop geen seeckere staet en was te maken alleer d'selve souden gecommen wesen, werde den tocht weder vuytgestelt ende verlengt den tijt van vijff dagen, ende sulcx geordonneert dat tvolck ende schepen alles den x^{en} Junij bijeen souden moeten wesen tot Nieumegen, om daer dan alle de wagens te laden ende daermede te lande te trecken.

Van Oisteinde verstont men dat den viant seer approcheerde ofte voorderde ende dat sijne nieuwe gabionade op de oistgeule begonnen bleeff leggen. In stadt stondet anders tamelijcke wel, vuytgeseit dat de sieckte daer onder de soldaten seer bestondt te ontsteecken, die met pijne int hooft begonst ende met een rasende cortse de menschen dapper quelde, daeraf sij nu meer volcx bestonden te verliesen als van tschieten vanden viant.

Den xxv^{en} May was seer windich regenich ende stuyrs weder, in twelcke oick eenige starcke hagelbuijen vielen tot groote verdruckinge vande eert-

vruchten, behalven dat ontrent dese tijt een heete drooge wint ontstont uyten westen ende noortwesten, die t'sedert seer veel dagen duyrde.

Den xxvj^en May stormdet seer, mette welcke een merckelijcke partije Engelsen aenquamen wel bijnaest duysent teffens.

Tot Bredae waren over eenige tijt begonnen te diepen de grachten vande Boschpoorte naer het bolwerck Spijtmaesfelt ende daerom droech gemalen. Den viant dit ontdeckt hebbende, heeft daerop beginnen te drijven een aenslach, dan omdat den viant starck in Brabant was, hebben die vande stadt twerck seer gehaest ende soe verre gebracht, dat se op den xxiiij^en deser de dammen weder instaecken ende twater lieten inneloopen, te meer soe se vernaemen dat veel ruyteren in Brabant quamen, daerom sij oock den xxv^en een huysouckinge deur alle de stadt deden om te weten wat vreemt volck daerinne mocht wesen, hoewel se anders van nyet seeckers en wisten dat tegen heur stadt ware. Middelertijt heeft den viant van alle canten gemarcheert te peert ende te voet, soe dat se op denselven xxv^en bijeen quamen met 23 vanen ruyteren, 12 vanen Duytsen, 10 vendelen Walen ende 5 vendelen Spangiaerden ende Italiaenen, ende toogen alsoe stracx deur naer Bredae, daer sij snachts tusschen 1 ende 2 uyren quamen tot aenden drayboom voor de Boschpoorte, wesende sijn voetvolck seer moede ende mat, omdat velen al vanden xxiij^en waren begonnen te marcheren. So haest sij aenden drayboom waren, hebben sij 16 mannen te voet uytgesonden om te besichtigen de grachte bij Spijtmaesfelt, maer die nu vol waters vindende, togen sij wederom aff. Een schiltwacht in de stadt werde dit gewaer ende schoot daernaer, waerop den alarm in stadt quam, doch en werde vanden viant niet meer vernomen, tsij dat heur aenslach failgeerde om t'innelaten van twater, ofte om den alarme wille[1]. Den xxvj^en togen eenige ruyteren vande stadt uyt, die 2 gevangenen crijgen, ende een Switser quam met sijn wapenen overloopen, die de starckte ende de meininge vanden viant verclaerden. Indien desen heur hadde konnen gelucken, souden sij den Staten in heur voornemen voor desen jare een wonderbaerlicken eclipsis hebben connen maken ende alle desseinen ende resolutien hebben connen doen veranderen, ende de groote costen

[1] Dit laatste was, volgens Carnero, het geval. »En este tiempo,« zegt hij »el Archiduque tenia trato con algunos Franceses que avian servido a los Holandeses, los quales le facilitavan poder tomar a Breda por el castillo col algunos petares, y dando cargo al Conde Frederico que fuesse a la entrepresa, salio a ella con la gente y lo necesario para ella. Pero por aver errado el camino, se llego de dia a la vista de la villa conque se descubrio el trato y no tuvo efecto, y se bolvio el Conde Frederico, sin hazer nada.« (Guerras civiles de Flandes, lib. XV, Cap. IV, pag. 487).

van wagenen, treckpeerden ende ruyteren te lichten doen half infructueus loopen.

Den xxvij^{en} May was noch seer cout, stormich weder met veel hagels. Desen dach quamen wederom veel Engelsen aen tot verblijdinge vanden staet van t'lant, die daerop veel scheen te steunen. Eenige compagnien vande Duytse ruyteren begonnen te marcheren naer den Rijn toe, niet jegenstaende alle belet bij den Keiser ende Ertshertoge gedaen.

Den xxviij^{en} May was noch windich weder. In Zeelandt quamen aen de reste vande Franchoisen.

Den xxix^{en} May was noch al seer windich weder. Graef Willem van Nassau wesende in den Haghe werde sieck aen sijn been, twelcke hem wederom opbrack, daeraen hij sulcx nog eenige dagen lach.

Tsavonts quam den Generael Vere uyt Engelandt in de Mase aen ende met hem noch een goede partije Engelsen, soe dat nu al een goet deel van dien was gearriveert, ende de reste lach in Engelant gereet om tscheepe te gaen ende mede over te commen.

Den viant dede eenich volck van voor Oisteinde wechtrecken, maer men en conde niet te recht verstaen wat ofte hoeveel.

Den xxx^{en} May was seer windich weder.

Den lesten May was mede seer windich weder. Vande Duytse ruyteren waren aengecommen 4 vanen vande trouppen vanden Graef van Schouwenburch, die den Heere van Dort mette commissaris tot Wesel leggende deden neerwerts sacken naer Lijmers. Tot Oisteinde quam een Italiaen over, dwelcke verseeckerde dat in heur leger de tijdinge liepen dat der Staten leger bestont te marcheren, ende dat daerom al 2 regimenten van voor Oisteinde waren vertogen naer Brabant ende dat den Ertshertoge sieck wesende op morgen volgen soude met noch 3 regimenten vande westsijde, ende dat daer een groote verslagentheyt was, dat se alle wegen opdolven ende Niepoort seer fortifieerden. Die vande stadt hadden oick gemerckt dat tvolck aende oistsijde gemindert was, maer en hadden niet connen vernemen off Busquoy mede was vertogen dan niet, hoewel sij wel sagen dat des viants nieuwe wercken verlaten ende niet opgemaeckt en werden. Den gouverneur Dorp sondt den voors. Italiaen naer Sijn Ex^{cie} met brieven aende Staten, dat se hem doch wilden senden gelt ende een goet docteur ende een expart man tot contrerolleur vande wercken, om soe wel in tstuck vande sieckte, die heel ontstack, te voorsien, als om de wercken met beter kennisse ende ordre te doen maken, daerbij hij schreeff dat bijnaest d'een helft vande compagnien in stadt wesende sonder capi-

teyn waren, ten dele omdat de capiteinen anders waren gebruyckt, ende ten dele omdat vele capiteinen heur daervan absenteerden [1].

Omdat nu den Generael Vere met t'meestendeel vande Engelschen gecommen waren, was Sijn Ex^cie^ mette gecommitteerden vande Staten seer besoignerende op tstuck vanden tocht die men soude voornemen, ende of men den bestemden dach vanden thienden soude houden dan niet, te meer omdat den tocht diende verhaest alleer den viant sijn volck uyt Italien creegh, ende omdat alrede veel wagens uyt Vrieslandt, Omlanden ende Groeningen waren aengecommen, die op de Veluwe omtrent 200 tot groote coste vande landen nu lang hadden gelegen.

Den ij^en^ Junij was noch al windich ende regenich weder. Tsavonts quam een Franchoys edelman in den Haghe met brieven, seggende dat in Vranckrijck de saken heel verweret waren, dat den Coning ontdeckt hadde een complot tegen sijn staet ende persoin, nu lange beleit bij den Marischal van Biron ende van diversche andere beroerten rontsomme int landt, daeraff gesuspecteert werden den constabel Montmerency, den Graef van Avergne, bastert vanden Coning Charles ende swager vanden connestabel ende meer anderen, ende gemeint hadden daeraf yet in twerck te stellen in de reise die den Coning voorgenomen hadde naer Guienne te doen, maer dat de meeste apparentie liep op den Hertoge van Biron, die beschuldicht werde van langerhandt vreemde desseinen gedreven te hebben tegen den staet van t'rijck, te weten al vanden tijt af dat hij in t'Nederlandt was gesonden geweest om d'Ertshertogen te sien sweeren den pays van Vervins, ende dat hij doen al hadde gehoir gegeven aen een verbannen van Orleans, genaemt Piccoté tot seeckere presentatien vande Spangiaerden om hem groot te maken ende den Coning hem hebbende willen hijlijcken op sijn wederkeeren van Bruessel, hadde hij daernaer niet willen luysteren, gevende te kennen dat hij naer een Princesse aspireerde, daertoe hem heimelijck geoffereert was een bastaertdochter van Savoijen met een dote van 200^m^ croonen,

---

[1] Hierover waren vroeger ook reeds klagten gevallen, waarvan Duyck dan ook in zijn journaal in het laatst van April melding maakt (bl. 345). In de Resolutiën van den Raad van State van den 17 April lezen wij: „Van gelijcken„ (scribatur) „oock aen den commanderenden Collonel tot Oostende; dat men wel verwondert is, te verstaen, dat meer als de helft vande capiteynen aldaer bij hare compagnien niet en sijn, dat hij sulcx voortaen niet toe en laete, sonder seer gewichtige oorsaecke: Ende ons die namen der absenten ende zedert wat tijt overschrijve, omme etc.„ Het misbruik schijnt intusschen nog niet terstond opgehouden te hebben, daar den 6^en^ Junij aan alle afwezige kapiteinen gelast werd, zich op straffe van cassatie terstond naar Ostende te begeven. (Resol. van den Raad van State, 6 Junij 1602

doch geneicht hem ergens noch grooter te maken; dat hij den voors. Piccoté in Spangien, een paep in Savoijen ende een monick naer Milan gesonden hadde om daer te tracteren eenige secrete diensten. Ende soe den Hertoge van Savoijen daernaer selffs tot pays was gecommen, om te accomoderen t'miscontentement vanden Coning om de saecken van Salussen ende onder de handt trachte den Coning in sijn staet soe veel wercxs te geven, dat hij hem mocht met vrede laten, hadde d'selve naerder doen sonderen den voors. Biron, met presentatie van sijn derde dochter, ende dat Biron hem daermede presumerende te maecken neeff vanden Keiser ende Coning van Spangien, daernaer geluystert hadde, ende gepresenteert indien hem dat huwelijck mocht volgen, dat hij sijn Coning sulcken werck soude berockenen in sijn rijck, dat hij om Salussen niet dencken en soude ende daermede dien Hertoge soe geannimeert hadde, dat hij van het tractaet van pays daernaer nyet en hadde gehouden; eintelijck den crijch van Savoijen ontsteecken wesende, dat hij veel secrete advysen in Savoijen gedaen hadde, geadverteert de macht ende onmacht van des Conings leger, ende geoffenseert wesende, dat den Coning hem niet en hadde willen toeseggen de dispositie over de citadelle van Bourcq en Bresse, als die gewonnen soude wesen. Dat hij onder dexel van eenige advenuen te besichtigen gesonden hadde eenen Renasé naer tleger vanden Hertoge om die te waerschouwen, dat den Coning voorhebbens was tselve op te slaen, die daermede dien aenslach waren ontcommen, ende dat hij daernaer altoes getracht hadde den Coning selfs ergens om hals te doen helpen ende theele rijck te troubleren, daertoe hij noch gesonden hadde naer Milan ende Savoijen ende aldaer heymelijck doen tracteren op de last, die Picotté uyt Spangien daer hadde gebracht, alwaer gehandelt was van thuwelijck vande iij^e dochter van Savoijen met een dote van 500^m croonen ende de heele souverainiteyt van thertochdom van Bourgoigne voor Biron, ende om mette macht van Spangien, Milan ende Savoijen den Coning soe te troubleren, dat hij om Salussen niet dencken en soude, ende bovendien om effect aende voors. handelinge te geven, dat hij advertentie gedaen hadde aenden Gouverneur van Sinte Catelijne, dat hij den Coning daer soude brengen om de plaetse te besichtigen ende soe verre advanceren, dat se hem lichtelijck souden konnen dootschieten, ofte met een uytgeleyde embuscade gevangen crijgen. Ende hoewel op alle desen niet en was gevolcht ende den pays met Savoijen gemaeckt alle dese desseinen hadde te niet gebracht, hij echter gestadelijck voorts hadde doen handelen mette Hertoge ende Spangiaerts om Vranckrijck soe te troubleren, dat den Coning ende sijn soin om hals mochten geraecken

ende t'rijck elictyf gemaeckt werden, om alsoe tottet voors. huwelijck te commen ende tottet landt van Bourgoignen, daer hij alreede soe verre al gehandelt hadde, dat hem belooft waren 1800m croonen om den oirlogen van Vranckrijck te beginnen. Dat den Coning dit alles ontdect hebbende deur eenen heere van la Fin, die bij den Hertoghe van Biron in dese saecken geemployeert was geweest ende van hem in handen hebbende gecregen veele papieren, brieven ende memorien tot bewijs van dien dienende; oick mede berecht wesende dat Biron al getracht hadde de citadelle van Bourcq weder te doen vallen in handen van Savoijen, indien den gouverneur vande plaetse de Italianen, die daertoe uyt Savoijen derwerts waren doen advanceren, hadde willen innelaten, ende faillerende bedeckt was met pretext van een aenslach van Savoijen op die plaetse, ende dat op diversche plaetsen deur t'rijck bij diversche edeluyden veel heimelijcke vergaderinge werden gehouden, d'selve Coning te hove ontboden hadde den voors. Hertoge van Biron, den constabel ende den Graef van Auvergne, ende voorts binnen Dyon heimelijck ordre hadde doen stellen, ten einde Biron niet en ontquame, maer gesaiseert mochte werden bij aldien hij geheel weigeren soude te hooff te commen. Dat Biron hem geexcuseert hadde van te commen op pretext van in Bourgoigne te moeten toesien tegen de Spaense trouppen, die naer t'Nederlandt togen, ende op de vergaderinge vande Staten van Bourgoignen, die den 22en May souden vergaderen, maer dat den Coning echter derwerts gesonden hadde den president Jainnin om hem te disponeren te hove te commen, onder belofte ende verseeckeringe van goede affectie vanden Coning, ende indien niet, hadde aen anderen alreede last ende ordre gegeven om hem in Bourgoigne selffs te doen saiseren, door welcke geruchten theele landt scheen daer in trouble te sullen vallen.

Hierbij quam mede dat den Agent Aerssens oeck schreeff vande swaricheyt van Biron, die niet te hove en hadde willen commen, ende dat in thoff de saecken alles in roere stonden; dat de ambassadeurs van Spangien ende Savoijen den Coning hadden aengeseyt, dat hij de rebellen vanden Coning van Spangien assisteerde met gelt ende volck, ende heur sulcx de oirlogen indirectelijck maeckte; dat hij belette den pays met Engelandt ende oick mette Nederlanden, ende daertoe Busenval weder derwerts gesonden hadde, ende dat se daerom van meeninghe waren wech te gaen ende te vertrecken; dat den Coning daerop hadde geseit, dat hij geen oirloge en socht tegen heur meesters, maer indien sij alsoe wechtogen, dat hij dan heur vertreck soude houden voor een denunciatie van oirloge, waermede sij soe verschrickt waren, dat se nyet en hadden durven ver-

trecken. Hij schreef mede dat de Italianen, die over tgeberchte waren geweest, wederom gekeert waren, ende dat se om dese apparente troublen willen opgehouden waren. Anderen schreven dat alomme in Vranckrijck last was onder de coopluyden om heur saken in Spangien cort te maken, ende heur metten eersten te verhelen, omdat de traffijck van dien ging breecken, ende dat alle de nieuwe Switsers deur last vanden Coning naer de frontieren van Picardye quamen. Dese Franse tijdingen gaven de Staten vande Nederlanden een wonderlijck bedencken in heuren tocht ende waeren daerom met Sijn Ex^{cie} ende den Raet van State den iij^{en} Junij lang bijeen om te delibereren wat heur te doen soude staen, dan soe mogelijck daernaer andere tijdingen uyt Vranckrijck quamen, werde bij den Ambassadeur Busenval seer gearbeit om tvoors. gerucht vande dry heeren te doen vernieten, doende den voors. edelman ende alle de Franchoisen anders spreecken, hoewel tvervolch vande actie claerlijck bethoinde datter wat veel moste schuylen.

Den iij^{en} Junij was windich regenich weder. Sijn Ex^{cie} was mette Staten ende den Raet lang vergadert, niet alleen op de voors. saken van Vranckrijck, maer oick op de sake van Emden, die seer hier ter harte genomen worden, ende voorts op de betaelinge der Duytse ruyteren, die men verstondt van alle canten te marcheren, ende omdat men uyte rolle vande monstercommissarissen sach dat vande Engelsen nu over de 3500 mannen gecommen waren meest gewapent ende gecleet, werde gearresteert dat Sijn Ex^{cie} den $viij^{en}$ deser uyten Haghe soude vertrecken om den x^{en} mede tot Nieumegen te wesen.

Den $iiij^{en}$ Junij was noch al windich weder.

Den v^{en} Junij was seer hart ende stormich weder. De Staten ontfingen brieven van heur gedeputeerden uyt Emden, houdende tverhael van heur wedervaren ende dat de magistraet heur begonst te verclaren, dat sij daer oock voor de stadt hadden 5 vendelen knechten, wel 1200 mannen starck, dat t'eene al in de voorstadt lach, ende dat se hoipten d'anderen mede te konnen in stadt brengen, daermede alle de saicken verseeckert souden wesen, waerinne Sijn Ex^{cie} ende Staten seer verblijt waren.

Sijn Ex^{cie} ontfing mede seeckere geintercipieerde brieven vanden viant, houdende dat de Duytse ruyteren verclaert hadden niet te willen marcheren alleer verseeckertheyt voor heure betaelinge te hebbben, dan omdat den Heere van Dort nochte Graef Lodewijck daerop niet en schreven, werde sulcx wat veracht, hoewel anders al last gegeven was op een commis om hem met een goet deel penningen boven naer den Duytsen te vougen.

In den Hage quam den voors. Italiaen uyt Oisteinde gesonden ende tot Delft het dode lichaem van colonnel Duvenvoorde die tot Oisteinde van sieckte was gestorven ende tot Delft gebracht om daer begraven te werden.

Sijn Ex^{cie} was anders noch seer delibererende op den voorgenomen tocht, die beraemt was te nemen boven de Mase langes de kant van t'landt van Luyck naer Brabant, Henegouwen ende soe naer Vlaenderen toe, indien men daerheen soude konnen commen ofte anders te saiseren eenige plaetsen van importantien in Brabant ofte Henegouwen, om daermede den viant van binnen sulcken vier te ontsteecken, dat hij genootsaeckt mochte wesen Oisteinde te verlaten.

Den capitein Olivier vanden Eynde werde gecasseert ende Franchois van Westerbeeck sijn lieutenant creeg de compagnie.

Den vj^{en} Junij was betrocken weder. Tot Delft werde begraven den colonnel Duvenvoorde; sijn lieutenant creegh de compagnie. De schepen vertogen alles van Dordrecht ende Rotterdam om de Wale ende Leck op naer s'Gravenweert ende Nieumegen te commen, ende om dit vertreck soe veel mogelick secreet te houden, hadde Sijn Ex^{cie} alle de passen naer Brabant laten gesloten houden.

De Staten Generael die heur voorseecker ingebeelt hadden met desen tocht wat groots vuyt te rechten, hadden eenige lijsten doen dresseren, waernaer sij meinden te brantschatten alle de Brabantsche dorpen, nemende den brantschat tegen 10 maenden contributie, soe die nu naer verhoginge vande willige dorpen betaelt wort, ende meinende voorts door te dringen tot in Vlaenderen, deden mede seer sware lijsten tot brantschat over de dorpen daer dresseren, die reeckenende op den voet van het transport ende tegen 24^{cm} £ over de hele provincie, ende gelovende dat se met desen tocht souden konnen doen wiggelen de gantsche regieringe vanden Ertshertoge, deden sij concipieren een brieff aende Staten Generael ende particulier vande andere sijde om alle de provincien waert mogelick tegen den Ertshertoge te doen beroeren.

Den vij^{en} Junij was regenich weder. Daer vertooch vast veel volcx naer den leger, ende mits de Duytsen seer bestonden aen te commen, werde een commis naer s'Gravenweert gesonden met omtrent 80^{m} £ aen rijcx ende Hollantse daelders, geslagen van t'Franse gelt, daerop de Staten die proffijt meinden te doen, dat se de daelders elcx een stuyver hooger meinden vuyt te geven als die in de landen gingen, ende metten Staten souden noch ontrent 150^{m} £ volgen tot de betaelinge vande vorder soldie ende costen vanden leger. In de ponten waren geladen 12 halve canons

ende 6 heele, ende daer souden noch volgen 3 cleine stucxkens om alomme mede te gaen met alle de amunitie ende andere daertoe behorende met wel 30 lasten meels ende noch veel coorens, rosmolens ende andere gereetschap om tselve alles in grooter quantiteyt naer te voeren ende tegen een gebreck van vivres te mogen staen, omdat altoos geacht worde dat op soe wijden groten tocht t'meeste gebreck in de vivres soude vallen. Dvoors. ponten mette scheepbrug ende alle de amunitieschepen quamen tsamen boven Louvestein. In den Hage werden in Staten Generael gearresteert de lijsten vande quotisatie der dorpen in Brabant ende Vlaenderen mettet formulier vande billetten van uytschrivinge, de brieven aende Staten vande andere sijde ende geparapheert bij Hotinga met last die te doen drucken ende alomme door Brabant ende Vlaenderen te doen stroijen. De brieven waeren geaddresseert aende hooch ende welgebooren, eerweerdighe ende erentfeste, hoochgeleerde, wijse, voorsienighe, seer discrete heeren, goede vrunden ende nagebueren, de Prelaten, Princen, Graven, Heeren, Edelen ende steden van Brabant, Vlaenderen, Artois, Henegouwen, Valenchin, Rijssel, Orchies, Namen, Dornixe, Dornick ende Mechelen, representerende de Staten onder de Spaensche ofte Ertshertogen regieringe, ende aende selven heeren tsamen ende int besonder, ende begonsten ende waeren van inhout als volcht: Hooch welgeboren, eerweerdige, edele, erntfeste, eersame, hoochgeleerde, wijse, voorsienige, seer discrete heeren, goede vrunden ende naegebueren, wij en twijffelen nyet ofte Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. sijn noch wel indachtich de vrientlijcke vermaninghe tot verscheyden reysen bij ons aen denselven gedaen, streckende ten eynde Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. eens rijpelijck gelieven souden te letten opt voornemen der Spangiaerden ende hare adherenten, vijanden vanden welstant, rechten, vrijheden, goederen ende personen der Nederlanden, namentlijck op haer origineel ende gewortelt schadelijck ende schandelijck voornemen omme int gemeen alle de ingesetenen der Nederlanden van allen staten ende qualiteyten ten wtersten te ruineren, ons en is niet onbekent (hoewel tselve voornemen aldaer niet min als alhier gelooft ende voor onwedersprekelijck gehouden wort) dat nochtans eenige van Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. eensdeels door heure natuerlijcke goedtherticheyt, eensdeels bij persuasien tot gevoelen gebrocht sijn, dat door der Ertshertogen beleyt ende hare Hoochheiden presentie de saecken souden mogen gerecht ende in betere poincten gebrocht worden, maer aengesien wij van het continueren des voornemens der Spangiaerts ende hare adherenten tot ruine ende onderganck der Nederlanden ende omme deselve voor altijts het Spaensche jock te onder-

werpen, ende over der goede ingesetenen conscientien, lichamen, rechten ende goederen naer haren gevalle te heerschen, volcommen kennisse hebben, ende dat tselve door den Eertshertoge niet en sal konnen gerecht werden, soo hebben wij ons met sulcken gevoelen niet connen conformeren, maer om Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. ende ons niet te precipiteren in eenen seeckeren gestadigen ende irreparablen onderganck medelijdelijck beter gevonden met een stantvastich gemoet te continueren in de loffelijcke resolutie oorspronckelijck bij de voorneemtste personnagien ende lidtmaten der gemeene Nederlanden van alle staten ende conditien genomen ende ons vertrouwende op de genadige hulpe van Godt den Heere Almachtich, opte faveuren, gunsten ende assistentie vande Coningen, Princen ende republycken, daermede wij in vrientschap ende aliantie sijn, eensamentlijck opte rechtveerdicheyt van onse zake ende Godzalighe gewenschte wtkomtste derselver voornementlijck door Uwer Ex^{tien}, EW. ende L. toedoen, directie ende inwendich wijs beleyt in heuren staet met gedult aff te wachten ende ten selven effecte gewillichlijck te dragen alle de swaricheden, periculen, kosten ende moeyten, die het handt houden van een soe goddelijcke, loffelijcke, eerlijcke, dienstelijcke ende nootlijcke resolutie vereyscht, sonder dat oock het spottelijck, bedriegelijck ende onweerdich transport der Nederlanden op hare hoochheden gedaen ons heeft off immermeer sal konnen bewegen tot eenige veranderinghe, hebbende ten selven respecte naer tvoors. transport bij onse brieven ende mondelinge communicatie met Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. gecommitteerden gehouden, versocht ende seer ernstelicken vermaent dat goede acht genomen soude worden opten staet der Nederlanden van dier zijde opt beleydt van alle saken van state ende oorloge, soe binnen als buyten de landen, ende vertrouwen, indien tselve met suyvere oogen ende ongepassionneerde gemoederen ingesien ende wel bedacht werde, dat niemandt soude konnen oprechtelijck oordelen, oft tvoors. bedriechlijck transport was onwedersprekelijck streckende tot een gewissen onderganck der gemeene Nederlanden ende van allen staten ende personen in deselve. Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. sien, hooren, verstaen ende gevoelen datelijck tgene aldaer passeert, ende konnen lichtelijck affmeten wat voorder te passeren apparent is, sulcx dat wij onnodich achten daervan uytloopich te schrijven; alleenlijck willen wij Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. alnoch seer vriendelijck versoecken, vermanen ende bidden ernstelijck te letten opte loffelijcke reputatie, die Uwe Ex^{tien}, EW. L. ende onse voorouders van over vele hondert jaren hebben verworven ende tot onsen tijden toe ons tot een richtsnoer naegelaten van te wesen oprechte voorstanders ende beschermers

der vrije ende gerechticheden der Nederlanden int gemeen ende der landtschappen, leden, steden ende ingesetenen van dien int particulier, ende te overdencken oft den inhouden van tvoors. nul ende onweerdich transport ende de handelingen daernae gevolgt ende dagelicks gecontinueert overeencommen mette debvoiren, daermede Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. hare loffelijcke huysen, staten, posteriteyten ende sonderlinge den geliefden vaderlant verplicht sijn: indien jae, des wij geensins meynen, moeten God den Heere Almachtich bidden Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. te verlichten ende met gesonder verstant ende oordeelen het voors. pretense nulle transport (aldaer wt noodt ende om een quader te vermijden aengegaen) oneerlijck, bedriechlijck ende den vrome Nederlanders een schandtvlecke te sijn. Indien mede verstaen wordt dat de Spangiaerts ende hare adherenten proceduren daerop gevolcht ende tot noch toe van quaet tot erger, soo in saken van state als oorloghe gecontinueert (gelijck wij ons verseeckeren, dat het beste deel van Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. doen) ruineus ende ondraechlijck te sijn, ende consequentelijck, dat Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. daeraen niet gehouden en sijn, als die jegens het gemeenebeste ende der Nederlanden rechten, gerechticheden ende privilegien strijden. Indien mede Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. overdencken ende considereren dat alle extremiteyten van gewelt, interdictien van handelingen ende commercien, meneen ende practijcquen, omme de Coninglijcke Majesteyt van Engelandt ende de vereenichde landen te verstricken hoe langer hoe claerder aenden dach commen ende nyet alleen tot het voornemen te vergeeffs sijn, maer heele contrarie operatie doen; dat de verradelijcke aenslagen op steden ende stercten des Conincx van Vranckrijck groote oorsake geven om den eenen ofte anderen dach een haestige revenge voor te nemen; dat de boecxkens, fameuse libellen ende refereynen (daermede men den Coninck van Vranckrijcke ende sijne saecken poocht onder de gemeente hatelijck te maken ende de rechten van successien tot de croonen van Vranckrijcke ende Engelandt in twijffel te brengen) nyet dan ijdele voorstellen sijn, ende alleenlick tot irritatie van Hare Ma^{teit} strecken, ende dat te vergeeffs getracht wort oproer onder de gemeente vande vereenichde landen te maken, terwijle d'selve aenmerckende dat hare conditie (Godt loff) hondert mael beter ende versekerder is als vande gemeente aende Spaensche oft hare H^{den} sijde, ende dat sij (geen redenen hebbende omme eenich wantrouwen van hare wettelijcke overicheden ende hare actien te hebben) haer in ruste ende gehoorsaemheyt dragen, maer dat ter contrarien de gemeente aende Spaensche oft Eertshertogen sijde, siende dat alle saken dagelijcks verargeren, dat de auctoriteyt vande Staten, Prelaten,

Princen, Heeren, Edelen ende steden der landen int generael ende particulier meer als oeyt onder de voet ende buyten alle respect gebracht is, ja dat alleenlijck fundament gemaeckt wort opte wtheemsche met verworpinge ende verachtinghe van alle vrome landtsaten, niet alleen in besettinge vande principale steden ende sterckten, maer genoech generalijck in alles, wtgesondert dat men alleenlijck pro forma in eenige saken yet schijnt te willen doen; dat sij (meesters wordende) haest oock seeckerlick souden naelaten, dat de landen ende ingesetenen niet alleen van neeringe, welvaert, navigatie ende handelinge, maer selffs de drie vierde paerten vande goede ingesetenen vande middelen (tot haer onderhout noodich) berooft, de principale steden tot duyfhuysen gemaeckt, de dorpe ende platte landen tot opten been vanden volcke van oorloge opgegeten, wtgeschat ende het volck van oorloge soe qualick betaelt wort, dat de mutinatie van een partije niet en kan gestilt wesen, oft men is twee andere gelijcke ende quaeder te verwachten, ende dat ten laetsten gheschapen is alles in eene sorglijcke desperatie te vallen, so bidden wij Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. dat metter daet bij de handt genomen worden die nootelijcke remedien ende namentlijck soe vele te gelieven te effectueren, dat hare hoocheden willen verstaen uytte Nederlanden te vertrecken om te vercrijgen een geruster ende versekerder partage, als wanneer U Ex^{tien}, EW. L. ende ons niet seer beswaerlick en sal wesen, de Spangiaerts ende andere vreemdelingen hen te doen volgen, ende van het beste deel haerder adherenten, goede vrome Nederlanders te maken; ende oft bij eenigen hiertegen onvermogentheyt soude worden voorgestelt, ende dat U Ex^{tien}, EW. ende L. desen cours niet sekerlick en souden konnen nemen noch gebruycken, sullen dselve gelieven ter contrarie te gelooven, ende dat indien Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. voor zes maenden ons met zoo veel middelen ende penningen willen bijvallen als de helft vande oude ordinarie quote van Brabant, Vlaenderen, Artois, Henegouwe, Valenchien, Rijssel, Douay, Orchies, Namen, Dornixe, Dornick ende Mechelen, jegens tgene wij door Godes genadige toelatinge totte sake vanden oorloge dit jaer geresolveert sijn te doen, ende deselve hem willen ten opsien van hare hoochheden stilhouden ofte ons bijvallen (twelck wij stellen tot Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. keur ende goet gelieven) dat de saecke soe verre met Godes hulpe gebracht sal worden, dat Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. selfs sullen oordeelen het goedt succes seer apparent te sullen wesen; ende aengaende de versekertheyt, daermede vele goethertighe hen bekommeren ende hen achterwaerts ende irresolut houden, Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. sullen soe opte regieringe als religie sulcke ordre stellen ende houden als Uwe Ex^{tien},

EW. ende L. best sullen vinden, ende en hebben niet te bedencken, maer mogen dselve seker ende gerust sijn, dat bij ons daertegen niet gedaen oft voorgenomen sal worden, Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. oock versekerende dat tot sulcken loffelijcken, eerlicken, dienstigen ende noodigen sake, Uwe Ex^{tien}, EW. L. ende ons geen appuy vande nagebure coningen, princen ende republicquen en sal gebreken, waerover wij Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. nochmaels seer vrientlijck versoecken, dat dselve alle passien, achterdencken ende voorgaende misverstanden in vergetinge willen stellen ende desen voet met de jegenwoordige occasie aennemen ende amplecteren, als wesende den rechten ende eenigen wech omme de Nederlanden in haren ouden fleur, rechten, welstant ende in ruste ende vrede te brengen, sonder te letten opte nieuwe gepretendeerde forcen, die niet anders als meerder verderff ende miserie sullen veroorsaken; andersints ende bij gebreke van dien voorsien wij dat de schaden, ellenden ende miserien geschapen sijn grooter in desen jare te vallen als oyt te voren, daervan wij voor alle de werelt willen ontschuldich gehouden wesen.

Hiermede bidden wij Godt den Heere Almachtich (hooch ende welgeboren, eerwaerdige, edele, erntfeste, eersame, hoochgeleerde, wijse, voorsienige, seer discrete heeren, goede vrunden ende nagebueren) Uwe Ex^{tien}, EW. ende L. te inspireren tgene tot der gemeene Nederlanden (ende der goede ingesetenen van dien) welvaren is streckende. Wt 's Gravenhage den vij^{en} Junij 1602, metter haest. Vele menschen waren seer verwondert van die maniere van doen, ende dat de Staten nu meinden bij brieven te doen beroeren den staet vanden Ertshertoghe, twelcke sij nu in soe veel jaren mette wapenen niet en hadden konnen doen, ende dattet oock absurd was te meynen, dat des Eertshertoge regieringe soe wanckelbaer stont, dat se met een brieff die souden konnen doen revolteren, aengesien hij geen personen in magistraet en gebruyckt dan van wiens getrouwicheyt hij wel verseeckert is, ende dat de particulieren, die anders gesint souden mogen wesen, geen kennisse vande brieven sullen crijgen ende oick niet met allen en vermogen, sonderlings soe men die brieven alomme sal achten voor libellen fameus ende strafbaer houden al die se sullen lesen ofte dragen.

In den Hage liep een tijdinge dat den sergiant major van Cales een aenslach op handen hadde gehadt om den Gouverneur daer om te brengen, ende die stadt voor den Spangiaerden ofte Hartoge van Savoijen te houden, dan daer werde seer bedectelijck af gesproocken.

De Grave Lamoral van Egmondt, die nu een tijt in Engelant was geweest ende daer vast soe veel schulden gemaeckt hadde, dat niemant

meer borgen wilde, quam desen dach wederom in den Haghe om de resterende goederen, die hij in Hollant noch mach hebben te depescheren ende ging noch desen avont salueren Sijn Ex^{cie} die op sijn vertreck stont.

Den viij^{en} Junij regendet seer. Sijn Ex^{cie}, Graef Willem ende meest alle de andere heeren vertogen uyten Haghe naer Utrecht ende hen volchden de Raeden van State om te executeren de hoge ende precipante resolutie vande heeren Staten Generael, die was om metten leger langes de Mase om te trecken ende deur tlant van Luyck van achteren in Walsbrabant ergens te vallen ende daer eenige steden in te crijgen ofte naer Vlaenderen deur te breecken, van welck exploict sij heur soe goeden succes ingebeelt hadden, dat se niet en hadden willen hooren dengeenen die van advys waren, dat men van Bredae recht naer den Demer behoirde te gaen ende soe Brabant in te trecken, liever als soe langen ommereis te gaen doen, die men niet verseeckert en was wat swaricheyt dat se soude innehebben ofte van wat uytcomtste die soude mogen wesen, nochte oick diegeenen die meinden, datter geen apparenter noch seeckerder middel en soude wesen om Oisteinde te ontsetten, dan te vermeesteren de Schelde boven Antwerpen, tsij te Temsche deur tlant van Hulst ofte ter Burcht, doende een deel schepen ende volck voorbij Antwerpen opvaren ende vallende dan mettet leger deur Brabant derwerts, welcke middelen nochtans Sijn Ex^{cie}, Graef Willem ende veel colonnellen de seeckerste gedocht hadden. Den Generael Vere hadde de Staten Generael soe veel in thooft geblasen van deur Vlaenderen naer Oisteinde te moeten commen, ende dat de Coninginne anders tvolck niet en wilde laten volgen, dat men die resolutie alsoe hadde moeten nemen ende ten laesten daerbij bleef persisterende [1].

---

[1] Maurits was van den beginne af gestemd geweest tegen den togt langs de Maas en door Brabant, en evenzoo Willem Lodewijk, die in eene memorie aan Oldenbarnevelt zijne bezwaren uiteenzette. (Gr. v. Pr., Archives, 2e Série, Tome II, pag. 121). »Je prie icelle,» schrijft hij den 19^{en} Maart 1602 aan Maurits, »de se guarder d'entreprendre chose qu'elle ne trouve fondé en raison de guere, et du succès duquel elle mesme desespere.» (Id.) Niet minder blijkt dit uit de brieven van Buzenval. »Pour moi,» schrijft deze onder anderen den 25 Junij 1602, »j'ay grande peur que ce dessein vague n'apporte que de la confusion aux affaires, qui est presque le même jugement que j'en ai ouï faire a M. le Prince Maurice» (Id. pag. 139), en later (24 Julij): »M. le Prince Maurice m'avoit fait toucher au doigt la difficulté ou plustost l'impossibilité de l'entreprise.» (Id. pag. 144).

De Prins gaf de voorkeur aan een plan, zoo als Duyck het hier met weinige woorden aangeeft, en meer bepaaldelijk aan het beleg van Antwerpen. Volgens het schrijven van Busenval had hij zelfs diens medewerking ingeroepen om te trachten, de Staten van besluit te doen veranderen, en

De Staten ontfingen ontrent dese tijt brieven van Sailly, daerbij sij geadverteert werden dat den Ertshertoge tot Nieupoort noch sieckelijck was, ende dat den Almirante daer bij hem was gecommen, ende dat se alle hun saicken aenstelden om der Staten tocht tegen te trecken ende noch eens te slaen, achtende den slach van Nieupoort bij versuym verlooren, twelcke sij lichtelijck conden remedieren, heur verseeckerende soe de saecken weder daertoe quamen de victorie; dat se alles deden opnemen ende wapenen wat sij conden, duysent peerden vande benden van ordinancie ende alle de edelen ende leenluyden gereet houden; dat den Ertshertoge ende Almirante selve bij den tocht wilden wesen ende geluyt deden loopen, dat se sonder de Italiaensche trouppen, die vast aenquamen, sterck souden wesen 15^m^ man te voet ende 5^m^ ruyteren, doch werde geacht voor een groot deel niet dan rodemontaden te wesen.

Den ix^en^ Junij was tamelijck weder vermengt met wat regens. Sijn Ex^cie^ tooch naernoen naer Rhenen, daer hij tijdinge creegh dat Hettinga mette andere compagnien van Vrieslandt binnen Emden gecommen ende ingelaten waren, twelcke hem geen cleyne swaricheyt van thart en leide, omdat hij altoes vreesde dat van die sijde eenige meerder moeite soude ontstaen. Hij verstont mede dat de Duytsen beneden Rees begonnen te vergaderen, daer se gebreck van vivres ende haver hadden, omdat de boeren rontsomme verlopen waren, in vougen dat men se toevoert soude moeten doen, ofte dat niet apparent en was, dat men se daer soude konnen houden. De schepen en konden metten contrarien wint niet wel voorts commen.

Den x^en^ Junij wast eerst regenich, naer beter weder. Sijn Ex^cie^ toogh voorts naer Arnhem, van waer hij terstont naer den Duytsen sont 4200 ℔ broots ende 12 lasten havers, ende beval dat men noch eenige meer schepen met havers naer Rees soude senden, maer omdat noch geen schepen aen s'Gravenweert gecommen en waren, en conde des niet geschieden; anders quamen de schepen ontrent de Voorne ende Bommel. De Staten Generael vertrocken gelijckelijck uyten Haghe om tot aen Schenckenschantse noch bij Sijn Ex^cie^ te commen.

Den xj^en^ Junij was seer regenich donderich weder, daerdeur alle de wegen alomme seer bedorven. Den wint bestont voer den schepen wat te

---

hun het beleg van Antwerpen voor te stellen. (Id. pag. 147). Eene voorname, zoo niet de voornaamste, reden, waarom de Staten bij hun voornemen volhardden, was de aandrang van de Koningin van Engeland.

beteren, soe dat eenigen noch desen avont quamen aen Schenckenschantse, anderen voor Panderden ende de laeste bleven in t'rack van Bommel leggen. Sijn Ex^cie tooch selffs naer Tolhuys ende s'Gravenweert ende veel van tcrijsvolck quam met schepen ende te voet te Nederelten aen Tolhuys ende te Panderden, ende de ruyterie meestal in de Betue ende in de Lijmers. Sijn Ex^cie hadde te vooren geordonneert dat Vere soude commanderen alle de Engelsen met 16 vanen ruyteren voor een derde paert van tleger ende dat die te Panderden ende daerontrent souden vergaderen; dat Graef Willem ende sijn broeder Graef Hendrick een ander derde paert souden beleiden [1], bestaende uyte regimenten van Vriesen, Schotten, Dommerville ende vander Noot ende 16 vanen ruyteren, ende dat die souden vergaderen te Nederelten, ende dat Graef Ernst t'ander derdepaert soude commanderen, bestaende vande regimenten van hem, van Marquette, van Bethune, van Dort ende van Loen met 16 vanen ruyteren, ende dat die souden vergaderen aen het Tolhuys, naer welcke orde aen tcrijsvolck heur rendevous was gegeven. Den viant quam met omtrent 100 man aende spoeije van Cleeff om te sien watter ommeging. Hieraf quam den alarme binnen Nieumegen als of den viant aende schepen geweest ware, daerover de ruyteren uyte stadt uytreden, maer en vonden niet, ende quamen sulcx op den avont wederom. Vande Duytsen verstont men dat aengecommen waren den Graef van Solms met 8 vanen ruyteren als de sijne, die van Walraven van Bennenburch, overste lieutenant, Graef Hendrick van Solms, sijn broeder, den heere van Dona, twee vanen van Asmus van Bambach, van Gerrit van Heen ende van Frederick van Eck, daeraf die van van Eck ende deene van Bambach carabiner waren. Item Casemirs Walt ende Rijngraef met 7 vanen ruyteren, als van hem, van Graef Lodewich, van Erbach, Albert van Selbach genaemt Loe, Dietlof Bervoets, Harman van Westerholt, Henrick Winschenck ende Stael, daeraf die van Wijnschenck ende Stael carabiner waren; dat noch aengecommen was een vane ruyteren vanden Graef van Schouwenburch, een vane van Harman Carl, een van Quaet ende een van Pisset, daeraf Pisset ende Quaet op de voet van tlant aengenomen waren, ende danderen op de Duytse voet, ende omdat de

---

[1] »Opt geremonstreerde, dat Sijn Ex^cie van meeningen is, den Welgeboiren Heere Grave Henrick Frederick van Nassau, Sijn Ex^cie broeder, te geven het comandement over het derdendeel van t'leger, is voorgeslagen dat men den welgemelten Heer Grave soude mogen voirtaene tracteren met vijffhondert guldens ter maent.»

»Is den hoochwelgemelten Heer Grave Henrick Frederick van Nassau tot het maken van Sijn L. tenten toegeleet de somme van twaelff hondert guldens eens.» (Resol. der St. Gen. 29 Maart 1602).

Duytsen seer claechden over gebreck van onderhout, sondt Sijn Ex[tie] met Hubert van Weert derwerts 2[m] rijcxdaelders. Op 's Gravenweert was men seer doende om te monsteren de wagens, die in dienst van tlandt aengenomen waren ten getaele van 1907 ende de treckpeerden ten getale van 634.

Den xij[en] Junij was noch regenich weder. Sijn Ex[cie] lach aende schantse stille, tcrijsvolck ende schepen quamen noch al vast aen, ende op den avont quamen daer mede de Staten Generael metten Raet van State om noch naerder met Sijn Ex[cie] op alles te delibereren, die daerentusschen de brug over de Waele dede maken tusschen de schantse ende thuys te Haelte, doch mette einden open blijven, omdat noch onseecker was of men tleger hier ofte te Nieumegen soude overbrengen. De Duytsen lieten daerentusschen weten, dat se niet voor sondage en souden konnen monsteren, ende claechden seer over gebreck van vivres, omdat se geen wagens en hadden, om die van Rees ofte aenden Rijn te doen halen ende in heur quartier brengen. Men monsterde anders noch al over de wagens om de peerden op te teickenen ende te branden, ende eenich volck met schuytkens over de Wale gevaren om daer te loopen mouscoppen, werden vanden viant dootgeslagen.

Den xiij[en] Junij was tamelijck weder. Sijn Ex[cie] dede oick een schipbrug over den Rijn slaen ende desen dach volmaken, sont vrouch 17 wagens over naer Rees om den Duytsen daermede te accommoderen in de toevoert van vivres. Hij delibereerde voorts langhe mette Staten ende den raet op tbeleit van desen tocht, daerin altoes de meeste swaricheyt viele in de vivres, mits men niet en sach hoe soe groten leger soe langen wech te connen brengen ende te spijsen, daerom de Staten deur een facteur genaemt Jan Michielss. heimelijck ende op een bedeckte naem veel coorens deden opcommen te S[t]. Truijen ende te Tongeren om tleger daer te mogen voorsien, ende meinden mette provisie, die hij daer soude doen, t'leger van broot ende bier soe veel nodich wesen soude te konnen doen voorsien, ende als sij voerder commen souden, selffs te doen backen vande 50 lasten meels, die gedestineert waren mede te nemen, daertoe se oock aengenomen hadden 80 backers. Sij arresteerden voorts noch de lijsten vande contributien uyt te schrijven over de dorpen. Bij heur quam den Commissaris Lennep seggende dat t'meestendeel vande wapenen, die te Ceulen gemaeckt ende den Duytsen ruyteren gegeven waren niet veel en dochten, dat heure peerden veelal seer waren affgereden, ende dat se seer qualick waren geaccommodeert, omdat de boeren alomme verlopen waren, daeraf sij veel beschuldichden den heere van Dorth, seggende dat d'selve

niet en behooren te sijn de patenten niet nae te komen etc. Ende te schrijven met eenen oock aende twee Ritmeesteren Warmentlo ende Du Bois, dat zij volgen hare patenten, ende hun elders niet en laten billetteren, ende terwijlen zij trecken binnen Deventer, dat zij hun houden in tucht, sonder den goeden luyden te beschadigen, off dat men de klagten op hun sal verhaelen.

— Id. Nae middach. De Heere Doctor Scherff, van wegen Overijssel in de Generale Staten instaende, versoeckt, volgens het schrijvens, dat hij zeyt ontfangen te hebben vande stadt Deventer, dat deselve stadt Deventer mogte verschoondt worden van beyde de vanen ruyteren in te nemen; men antwoord volgens huydige resolutie.

Die Heere Verburg, van wegen Overijssel in de Generale Staten, versoeckt dat die stadt van Swolle verschoondt mach worden van die ruyteren die gedestineert sijn daer in garnisoen te trecken; men antwoordt hem, daerin voor dese reyse niet te konnen veranderen, ende voorts volgens voorige resolutie op huyden geschreven te worden aen die van Deventer.

— 28 October. De Heere Brienen instaende, volgens seeckeren brieff vande Gedeputeerden v̄ande Veluwe, protesteert dat met den jegenwoordigen inval van ruyteren in Veluwe ende Veluwezoom meer beschadigt wordt dan in eenige jaren herwaerts is beschadigt geweest; ende dat daerom die vande Veluwe, nogh aen die van Zutphen nog Doesburg, nog aen niemandt anders daerop zij sullen mogen geassigneert sijn off worden ter saecken van des quartiers loopende ende belooffde extraordinaris consent, geenen betalinge en sullen doen konnen; ende dit ten eynde den Raede wil op andere middelen van betalinge versien.

— 30 October. Die Griffier Aerssen verklaert, dat die Heeren Generale Staten verstaen hebbende dat eenigen compagnien peerden in de Veluwe ende elders ten platten landen nog blijven liggen, sonder volgens hare patenten in hare geassigneerde garnisoenen te trecken; begeeren dat den Raede daerop versie, dat deselve volgens hare patenten in garnisoen trecken, ende aldaer ontfangen werden, schickende off schrijvende inductivelijk om deselve te ontfangen met belofte van verlichtinge ter eerster gelegentheyt ende in allen gevalle deselve alvoorens aenveerden, ende soo sij jet hebben te allegeren, hetselve daernae sullen mogen doen. Ende dezen volgens scribatur aen die van Deventer, dat zij niet alleenlijck de compagnie van Warmentlo, maer oock die vanden Ritm. du Bois aenveerden, dat zij wel mogen considereren, dat soo sulcx niet van noode en ware, dat men hun daermede niet en soude begeeren te beswaren: ende andersints in ernstige termijnen. Van gelijcken oock aen die van Swolle, met inductie op Nicolaes de Wael om deselve van Deventer ende oock van Swolle tot aenneminge vande vane ruyteren van Barchon, soo zij sulcx nogh niet gedaen en hebben, te bewegen, ende niet ophouden alvoorens deselve vanen sullen aldaer ingenomen sijn.

— 1 November. De Heere Brienen binnen staende klaegt weder over die ruyteren van Barchon ende Du Bois, soo die van Deventer ende Swolle weigerich

sijn deselve ruyteren inne te nemen. Sal aen den Capiteyn Wagemans, Lieutenant vande Heere van Barchon werden geschreven, dat den Raede verstaen, dat bij die van Swolle swarigheyt werd gemaekt die ruyteren inne te nemen, men op nieuws een Commisaris derwaerts is schickende omme hunl. daertoe te induceren; dat men hem daeromme belast met sijne compagnie onder die stadt te blijven, sonder die op andere plaetsen te verdeylen, off tot laste vanden huysluyden te liggen.

— Id. Nae middagh. Die van Swolle, antwoordende op het schrijvens vanden 25 October, op het innemen vande ruyteren doen haer excuse waeromme zij die niet en kunnen innemen; sal daerop aen haer werden gerescribeert, dat se ontwyffelijck voorgaende schrijvens sullen hebben ontfangen, oock die nadere meyninge door den Commissaris de Wael sullen hebben verstaen; dat daeromme werdt versogt, dat se sonder vordere swarigheyt deselve comp^nie^ willen innemen, doen onderbrengen ende accommoderen.

— 8 November. Die van Swol schrijvende haer excuse, dat se die compagnie van Barchon niet hebben kunnen innemen, sal daerop wel ernstelijck geantwoordt ende zijlieden vermaent worden, sulcx als nogh te doen, ende geen oorsaecke te willen sijn dat die publique authoritteyt werde door hunlieden geinfringeert; ende sal aen Sijnder Excellentie werden versocht, deshalven mede wel ernstelijck te willen schrijven, oock met communicatie, soo se van des te doen in gebreecke blijven, ende dat werde geordonneert de Heere van Barchon, immers sijn Lieutenant Capiteyn Wageman, selffs derwaerts te reysen, omme sijne ruyteren binnen Swol te brengen, ende soo se alsnogh sulcx weygeren, die dan te leggen onder die poorten in de voorstadt tusschen die stadt ende fort.

— 10 November. De Commissaris Nicolaes de Wael, weder gekeert van Swolle ende Deventer, verklaert, dat die selve steden de compagnien peerden respective van Barchon ende du Bois niet en begeeren in te nemen, hun excuserende op hare onvermogentheyt vande servitien te vervallen.

— Id. Nae middagh. Is goetgevonden dat men alsnogh door den Commissaris Lesch sal sien te beproeven ende daerop te doen insisteren, dat die compagnien van Barchon ende van du Bois mogen komen binnen Swoll ende Deventer ende mogten geaccomodeert worden, ende soo die van Swolle immers swarigheyt maecken die geheele compagnie inne te nemen, dat hij daerop sal insisteren, dat se die twee deelen van deselve innemen, immers die helft, ende dat de reste binnen Hattum werde gelegt, ende soo zij daertoe geensints te bewegen en sijn, dat men dan die compagnie sal doen leggen binnen Harderwijk ende Elburch. Ende soo die van Deventer oock immers niet te induceren en sijn die compagnie van du Bois in te nemen, werdt verstaen, dat men deselve compagnie sal doen trecken binnen Bergen op den Zoom; doch is goetgevonden hetselve als morgen te doen communiceren den Heeren Staten Generael.

— 11 November..... Sijn daernae de Heeren Raeden gegaen in de verga-

deringe der Heeren Staten Generael, omme volgende die gisterige resolutie te verstaen haerder E. goedt gelieven; die in effecte, naer onderlinge communicatie daerop voor eyntelijcke resolutie hebben genomen, die saecke geremitteert hebben ter goeder dispositie van Sijne Excellentie ende vanden Raede, achtende vooral nodigh, dat daerop seer werde geinsisteert, dat die ruyteren van Barchon ende du Bois binnen Deventer ende Swolle mogten werden gebragt, tot maintiennement vande publicque authoriteyt.

— Id. Nae middagh. Gedelibereert sijnde op de voorsz. communicatie metten Heeren Staten Generael gehouden, is alsnog in conformiteyt vande Resolutie op gisteren genomen, goedgevonden den Commissaris Lesch aff te veerdigen met instructie omme met aller ernst die van Deventer ende Swolle daertoe te bereden, dat se vorders egeene swarigheyt en willen maecken, die respective compagnien van Barchon ende du Bois in haren steden inne te nemen ende te accommoderen, volgens den last ende het schrijvens aen henlieden te voorens soo van wegen Sijn Ex^tie als den Raede gedaen, met belastinge, van henlieden te mogen aenseggen, dat het maer voor eenen kleynen tijt soude sijn. Ende soo hij Commissaris mogte bevinden, dat se, niet jegenstaende alle vermaeningen, hen weygerich thoonen dieselve compagnien inne te nemen, sal hij daerop insisteren, dat bij jeder een halve compagnie soude werden innegenomen, ende soo sulcx mede werde geweygert, sal hij beyde die compagnien beneden brengen, omme d'een binnen Bergen op den Zoom ende d'andere alhier in den Hage gelegt te worden, alles als breder in de instructien op hem Lesch te depecheren.

— 15 November. Nae communicatie met de Heere Grave Willem van Nassau vande gelegentheijt der saecken van Vrieslandt ende des vyandts nu opgetrocken van voor Couvorden, is geresolveert te schrijven aenden Commissaris Lesch, eergisteren vertrocken nae Deventer ende Swolle, om aldaer respectivelijck de twee vanen ruyteren van du Bois ende Barchon te doen innemen voor weynich tijte, of bij secreete instructie immers de helft off soo nog dat niet, deselve twee compagnien herwaerts aff te brengen; dat hij sie sijne principale instructie te werck te stellen, om alsoo de voorsz. twee compagnien aldaer binnen te brengen, want men om sonderlinge redenen ende consideratien alhier gevallen in de discoursen, die men met den Heere Grave Willem heeft gehouden, sulck gantsch nodig tot 's lands dienst heeft gevonden; ende dat hij oversulcx geen mentie en maecke van sijne secrete instructie.

— 18 November. Die Heere Witte proponeert, dat hij door brieven uyt Overijssel verstaet groote klagten over het bederff, dat de twee vanen ruyteren van Barchon ende du Bois doen daer allomme soo in Camperveen als Zallick; ende is oversulcx geresolveert, dat geschreven sal worden aen deselve Capiteynen off aen die Officieren over die vanen commanderende, waerom ende op wat authoriteyt zij voornemen te trecken in quartieren buyten hare patenten. Dat zij daerom, volgens hare patenten, hun vervoegen ende houden bij ende onder de stadt, daer zij be-

scheyden sijn, sonder den huysluyden, daer zij sijn off komen sullen, te beschadigen, op poene van op hen te verhaelen. Hiervan die Commissaris Lesch, onlangs derwaerts gesonden, te adverteren, ende hem copie over te schicken vande brieven.

— 22 November. Nae middagh. De Commissaris Lesch wedergekeert, doet rapport van die swarigheyt die hem bejegent is bij die van Swolle die de compagnie van Barchon niet en hebben willen innemen, sonder daer voor die servitien te genieten op't platte landt; ende dat die compagnie van du Bois tot Deventer niet en heeft kunnen innegebragt worden, sulcx dat deselve compagnie tot groote beswaeringe vanden Lande aldaer opten huysluyden blijft liggende. Daerop gedelibereert is geresolveert, deselve compag^nie van du Bois te doen afkomen van daer nae Bergen op den Zoom, om aldaer in garnisoen te sijn; ende sal tot dien eynde de patenten van Sijn Excellentie aenden Commissaris Bloemendael, tot Swolle, geschickt worden met besloten brieff.

— 23 November. Die Ritmeester du Bois beklaegt sigh grootelijcx over die resolutie gisteren avondt genomen, van dat sijne compagnie soude vertrecken naer Bergen, sorgende dat deselve daermede t'eenemael sal verloopen, overmits deselve meest hare provisie van hooy, strooy etc. voor desen winter binnen Deventer gedaen hadde, ende dat zij nu komende tot Bergen, aldaer geen provisie noch vinden nogh opleggen souden kunnen. Ende nadien die van Deventer weygerich ende opiniastre blijven deselve compagnie in te nemen, sonder de middelen van servitien, ende dat men daer toe voor de handt geen raedt off middel en siet, is daerop diverschelijck gedisputeert, wat best diende gedaen, off de compag^nie niet te laeten trecken nae Bergen, om deselve niet te doen verloopen ende groot ongemack lijden, ende oock die van Deventer in hare halsterckheyt te stijven, off dezelve daer te laten, ende den Ritmeester eenig toeseggen laten vernemen, dat soo hij geen servitien en kan geobtineren van die van Deventer, dat men hun van wegen de Generaliteyt daervan sal verschoonen voor een maend, immers dat men middelertyt sal mogen andere ordre stellen ende middel vinden, off dat men bij oogluyckinge hun hare servitien soude laten bekomen van 't landt ende Sticht van Munster; en heeft den Raede daerop eyntelijck niet konnen geresolveren maer uytgestelt tot namiddach.

— Id. Naemiddagh. Wederom geresumeert de sake vande compagnie vanden Ritmeester du Bois; is geresolveert, dat alle de swarigheden ende reden ter wederzijden in consideratie gelegt, den Heeren Staten Generael sullen voorgedragen worden om daerop Hare E. vorder goetvinden te verstaen.

— 24 November. De Heeren Leoninus ende Pauli gaen den Heeren Generale Staten voordragen 't geene gisteren naemiddag is geresolveert belangende de compagnie vanden Ritmeester du Bois; die wedergekeert, verklaren, dat die Heeren Staten versogt hadden te verstaen het goetvinden vanden Raede.

— 25 November. Die Secretaris Huygens is geschickt aende Heeren Generale Staten om haer E. voor te houden ende aff te vragen haere E. goede beliefte op

't marcheren vanden Ritmeester du Bois, met last, soo verre haer E. vragen het advys vanden Raede, dat hij antwoorden soude, dat den Raede haer E. nog voorhielden die dry middelen bij den Heeren Leoninus ende Pauli haer E. gisteren voorgehouden om daeruyt te verkiesen sulcx als 't haer E. believen soude; dan off haer E. versogten het precis advys vanden Raede, te verklaren, dat den Raede soude goedt vinden, om eenige consideratien, dat de voorsz. compagnie volgens haere patente, soude vertrecken nae Bergen. Deselve Secretaris, wedergekeert, verklaert sijnen last als boven volbragt te hebben, ende dat die Heeren Staten souden daerop resolveren. Daernae ingestaen de Griffier Aerssen rapporteert dat die Heeren Generale Staten gedelibereert hebbende op het onderbrengen der compagnie van du Bois, hebben goedgevonden, dat (aengezien deselve comp^nie sal mogen tot dienst der gemeyne saecke blijven in het quartier van Overijssel, ende opdat door het deurtrecken derselver nae Bergen, de landen ende quartieren niet beswaert ende bedorven en worden) deselve comp^nie sal gelegt worden tot Deventer, ende dat die servitien voor deselve sullen gedragen worden, de helft van wegen de Generaliteyt, ende d'ander helft op 't platte landt van Overijssel. Te schrijven oversulcx aen die van Deventer, deselve compagnie te aenveerden, soo zij mette servitien derselver niet en sullen beswaert sijn. Aenden Commissaris Bloemendael dat hij met deselve compagnie, volgens voorgaende patente van Sijn Excellentie, niet en vertrecke, maer die laete vertrecken naer Deventer, off soo hij alreede mette selve is vertrocken, wederkeere nae Deventer.

26 November. Is geresolveert, op 't versoeck vanden Ritmeester du Bois, hem te geven dese navolgende Acte: Den Raede etc. verklaert (volgens het goedvinden ende resolutie der Heeren Generale Staten) dat den Ritmeester du Bois, met sijne vane getrocken sijnde binnen Deventer, de servitien voor deselve vane sullen gefurneert worden, de helfte van wegen de Generaliteyt, ende d'andere helfte gevonden op de dorpen in Overijssel, tot dat anders sal sijn geordonneert. Desen volgens te schrijven aen die van Overijssel, den omslach te doen tot het opbrengen der voorsz. helft der servitien.

TAEFELE VAN DESEN JOURNAEL [1].

[1] Deze uitvoerige inhoudsopgave is uit het oorspronkelijke handschrift overgenomen, alleen met verandering van de cijfers, welke de bladzijden aangeven.

TWEEDE BOECK.

DAERINNE MEEST VERVAT IS ALLE TGEENE IN DE TOCHTEN ENDE BELEGERINGEN VAN GROENINGEN ENDE ANDERE STEDEN ENDE STARCKTEN VANDER STAETEN WEGEN GEPASSEERT IS TSEDERT DEN EERSTEN JANUARIJ 1594 TOTTEN LESTEN DECEMBRIS 1595 TOE INCLUYS. HOUDENDE NOCHTANS MEESTAL NIET DAN DE NAECKTE EFFECTEN VANDE NOTABELSTE GESCHIEDENISSEN.

1594.

Vuyt tgunt hiervooren verhaelt is. kan men verstaen de geschiedenissen ende evenementen, die haer in dese Nederlanden meest toegedraegen hebben in de drie laeste voorleden jaeren ende hoe ende met wat middelen de macht vanden grooten Coning van Spangien in deselve heeft beginnen afftenemen ende waermede sijn saecken in siecke verwerringe sijn gecommen, naer alle twelcke nochtans niet en scheen dat sijn saecken voorspoediger souden loopen ofte de Nederlanden oick alsnoch tot eenige grooter verlichtinge commen, maer liet hem dit jaer van 1594 aensien, al oft niet min vol oorloge, factien ende verwerringe wesen soude, dan de voorleden jaeren geweest sijn. Want men nu in tseecker wiste dat den Archiducq Ernestus van Oostenrijck op reyse was om als Gouverneur Generael van wegen den Coning van Spangien in de Nederlanden te commen ende soe de oorlogen tegens den Staeten Generael der Vereenichde Provintien van dien te beleyden, daertoe den Coning voorn., boven de Spangiaerts ende Italianen nieu in tlant gesonden, seer groote lichtinge in Duytslant dede doen, twelcke veroorsaeckte, dat hoe langer hoe meer evanesceerde tgeroup dat van hem vuytgestroyt was, als dat hij hier commen ende een gansch redelijcken pais presenteren soude die billickerwijs niemant (die eenichsins hemselven kan beschermen) met gewaepender hant en behoort opgedrongen te werden ende dat men claerlijcken begonst te sien, dat alle sulcke versterckingen ende lichtingen niet tot vrede, maer gansch tot oorlooge tendeerden. Hieromme en hebben de Staeten Generael aen heure sijde niet geslaepen, maer, opdat sij als onversien sijnde niet en souden ouvervallen werden, maer veeleer om alles te verwachten ende sooveel haer mogelijck te wederstaen, bereyt sijn, hebben aen Francois Vere gescreven sijn lichtinge in Engelant te verhaesten, oick aen Caron (heuren Agent aldaer) om bij de Coninginne aen te houden dattet secours ten minsten ten deele weder mocht overgesonden werden, vol-

gende het tractaet met Haere Ma[t] aengegaen, hebben voorts alle preparatie totten oirlooge gemaeckt, haer geschut met sijn toebehoiren van alles doen voorsien, stercke block ende voorwaegens doen maecken, provisie van cruyt, scherpen ende amunitie van oorlooge doen doen, oick gereetschap van schuppen, spayen, bijlen, manden ende andere diergelijcke doen maecken ende bijeen brengen ende in alle schijn haer saecken beginnen aen te stellen, al off sij desen jaere geen defensyff maer een offensyff oirloge noch voeren wilden, daertoe sij oick screven aen meest alle haere compagnien heur te stercken ende tegen den j[en] Marty eerstcommende veerdich te houden om te velde te mogen gaen ende heml. daertoe te voorsien voor elcke compagnie met een waegen ende peerden [1]. Onder dese groote preparatie ten wedersijden compt Ernestus met groote pracht (nochtans indispost van lichaeme) ende 500 peerden, soe van sijn guarde als gevolch den ij[en] Januarij tot Ments, om van daer sijn pas te nemen naer Trier ende Lutsemborch, vastelijck vertrouwende (soe men vermoet) dat tbestant in Vranckrijck verlengt soude werden ende hij alsoe mette Staeten Generael alleen te doen hebben. Dan den Coning van Vranckrijck die geduyrende tbestant seer veel onderhandelingen gedreven hadde metten heere van La Chastre ende sijn soen respective Gouverneurs van Orleans. Bourges met gansch Berry, oick metten heere van Villars, Gouverneur van Rouan ende Havre de Grace, oick doen ondertasten de meyningen van die van Parijs, Lyon, Meaux, Pontoisen ende Peronne ende eenige goede hoope daerinne gekregen hebbende en heeft tot geene verlenginge van bestant willen verstaen, maer sijn saecke ten oorloge aengeschickt ende 6000 Switsers ontbooden om tegens sijn vianden te gebruycken, daertoe hij seer gestijft werde, mits dat die van Meaux in tbegin van dese maent

[1] » Rapporteerde vorders den voorsz. Tresorier, dat sijne Excellentie hem hadde voorgehouden, dat Sijne Ex.[tie] gedaen hebbende verkiesinge vande Compagnien, die Sijn Excellentie bequaemtst agte, omme jegens den tijt te velde te gebruycken, aen deselve alrede hadde geschreven, hen te verstercken ende behoorlijcken te wapenen, als Sijne Excellentie nu iterativelijck aen deselve capiteynen was schrijvende, van hen jegens den j[en] Marty gereet te houden. Ende soo die wagens tot 's Lands groote kosten te wege werden gebragt, dat Sijn Excellentie goedt vondt aende capiteynen ende Ritmeesters te schrijven, dat se jegens denselven tijt hem met een wagen voorsien souden, dat men hun daer voor ter maendt soude betalen laten, als den ritmeesteren voor yder wagen veertig ponden, ende den Capiteynen dertich ponden; versoeckende Sijn Excellentie dat hetselve bij den Raede mogt goetgevonden worden; ende mede conform het schrijvens van Sijne Excellentie (daer van hij Tresorier het dubbelt overbragt) aenden Ritmeesteren ende Capiteynen wierde geschreven; is sulcx geresolveert ende goedgevonden ». (Resol. van den Raad van State, 31 December 1593.)

haer begaven onder den Coning ende die van tparlament van Parijs op den iij^{en} Januarij al verclaert hadden den Coning legitime erffgenaem vande croene ende gelast den Hartoge van Mayenne met alle mogelijcke middelen de landen onder den Coning ende tot een vaste pais te helpen binnen den tijt van een maent ende alle onderdaenen hem voor Coning binnen dien tijt aen te nemen op verbeurte van lijff ende goet. Ende soe den Hartoge voornt. daer tegenstonde gaven een ander arrest op den xiiij^{en} Januarij, daerbij lastende dat den selven Hartoge op de tegenstant van tvorige arrest ende verachtinge van tparlament soude gehoort ende sijn antwoordt geregistreert werden, dat alle de vreemde garnisoenen vuyte stadt souden vertrecken, dat men oick de borgerie soude vergaederen om het tyrannich voornemen vande Spangiaerden ende den geenen die dselve in Vranckrijck soude willen inneleyden te beletten, houdende meer andere poincten, oick dattet parlament soude stil staen van alle voordere saecken, tot dat dit tot sijn executie soude gebracht sijn. Beneffens dien dede seer veel dat den heere van La Chastre voornt. soe seer scheen geneycht te wesen tot accoort als den Coning selffs, waeromme den Coning oick seer heftich in Engelant ende in de Nederlanden aenhiel om secours van gelt ende van volck, soe dat niet anders en konst bespeurt werden alomme, dan seer swaer oirloge ende dat Ernestus in tbegin van sijne regieringe aen alle canten werck gesneeden werde, doch dewijle de saecke in tgros haer alsoe lieten aensien en cesseerden in dese landen de particuliere factien van oorloge niet, want Verdugo die desen heelen winter met sijn volck ende leger voor Coevoerden was gebleven ende seer veel armoede daer verdraegen hadde, hielt te Bruessel dapper aen om secours van volck ende van gelt te hebben, daerop hem derwaerts geschickt werde tregement vanden Prince van Chimay sterck styff 2800 mannen te voet ende 5 cornetten peerden. Oick werde daerwaerts met Graeff Harman vanden Berch geschickt ontrent hondert duysent gulden aen gelt, waer tot synder verseeckeringe Graeff Harman noch met hem nam 4 cornetten peerden. Dese passeerden alles den Rijn den vj^{en} Januarij, dien Verdugo noch eenige cornetten peerden tegen geschickt hadde, vande welcken drie cornetten sijnde gelogeert binnen Grevenmarckt, sijn eenige ruyteren van du Bois ende den Drost van Zallant daer gecommen, sterck ontrent 80 peerden ende in tdorp innegevallen sijnde, hebben de gansche drie vaenen op de vlucht geslaegen ende veele peerden ende gevangenen gekreegen, dan soe sij den viant buyten het dorp oick wilden vervolgen, die doen sach dat sij niet stercker en waeren, is den selven viant weder tot heml.

innegedruckt ende heeft se weder in de vlucht gebracht ende wel thien vande heuren doot geslaegen ende wel 14 oft 15 peerden gekregen, doch de onsen daer affgecommen sijnde hebben evenwel noch meer peerden ende gevangenen gehadt als den viant, om redenen dat eenigen terstont met haere gevangenen ende peerden affgereden waeren. Nietemin indien sij den viant buyten het dorp niet vervolcht en hadden, souden sy wel driemael soe veel peerden ende gevangenen gehadt hebben. Hiernaer marcheerde alle tvoors. volck vanden viant naer Coevoerden toe, van tvoetvolck vanden welcken onderwege seer veele verliepen ende met groote troupen, overmits de seer quaede wegen die sij marcheren mosten, sulcx datter wel 800 verloopen waeren eer se bij Verdugo in tleger quaemen. Graeff Harman tgelt voors. aen Verdugo gelevert hebbende, is mette vier cornetten weder terugge getoogen ende heeft onder wege in een dorp aengetroffen 20 ruyteren vanden Drost van Zallant, daeraff hij eenigen dootgeslaegen ende de anderen meest haer peerden benomen heeft. Daer en waeren niet wijt van daer op een ander dorp noch twintich ruyteren van du Bois, dan gewaer werdende het rumoer sijnt ontreden ende hebben haer te Aenholt gesalveert, ende daer gemaeckt hebbende nieuwe compagnie met eenige ruyteren van Baelen ende Contelaer sijn bij sGraevenweert overgevaeren ende hebben niet wijt van Berck den xxv^en^ daeraen geslaegen de vaene van Camillo de Monte, sijnde een van de vier vaenen met Graeff Harman wedergecommen. Ende omdat men verstont dat Ernestus op weeh was om naer Trier te commen, heeft Graeff Philps den xxj^en^ op ontbooden naer Nieumegen meest alle de ruyteren vande garnisoenen in tGraaffschap Zutphen om te sien, off hij daermede eenich voordeel krijgen konde, dan mette selve vuyt Nieumegen vertoogen sijnde ende het den xxiij^en^, xxiiij^en^, xxv^en^ ende xxvj^en^ Januarij seer vroes, daeromme hij niet wel over eenige waeteren commen mochte, is eyntelijck sonder yet te doen wederomme gecommen ende Ernestus sonder moyte tot Trier ende Lutsemborch, die den xxviij^en^ van daer vertooch naer Naemen ende quam den xxx^en^ met groote pracht (soe dat hij niemant eenige reverentie ofte eerbiedinge weder en dede) tot Bruessel.

In t'eynde van dese maent Januarius accordeerde den Heere van Villeroy metten Coning van Vranckrijck ende ontdeckte hem seer veel vande secreeten vande ligue ende dede de stadt Pontoise oick aenden Coning overgaen.

De Staeten Generael hadden over lange eenige handelinge gehadt ende oick aengegaen met Graeff Johan van Nassau den jonge, om in Duytslant

thaerder hegeerte te lichten 4000 mannen te voet ende 300 peerden ende dselve in dese landen te brengen, als sij sulcx hem souden aenscrijven, waeromme sij hem in tbegin van dese maent gelast hebben dvoors. lichtinge in alder haest te doen ende hebben hem van nieus ende boven tgelt bij hem al ontfangen daertoe noch gesonden de somme van twintich duysent gulden, omme tvolck tegen den xv^en^ Martij hier in tlant te hebben. Oick omdat over ettelijcke daegen gestorven was den Ritmeester Patrick Bruze, ende noch den Gouverneur van Oosteynde nochte oick den Lieutenant de vaene niet en begeerden te aenvaerden op de conditien die Bruze metten Staeten gemaeckt hadde [1], hebben de Raeden van Staete aen die van Zeelant gescreven ten eynde sijl. voor deselve vaene wilden verstrecken een maent gagie in minderinge van haere quote, opdat dselve vaene mochte bijeen blijven tot naerder ordonnantie van de Staeten Generael, twelcke die van Zeelant niet willende doen, hebben dselve in scheepen bestelt ende gesonden naer Rotterdam. Dit den iij^en^ Februarij verstaende de Raeden voorn., hebben dselve terstont doen casseren ende de ruyteren senden onder sulcke andere Ritmeesters als sij selffs begeerden te dienen. Ende om dit misverstant werde gecasseert dese vaene, die anders een vande schoentste was die de Staeten in dienste hadden.

In tbegin van dese maent trock weder naer Vranckrijck den Agent Calvaert om van wegen de Staeten Generael bij den Coning te resideren ende alle heure voorvallende saecken aldaer te dirigeren.

Den j^en^, ij^en^, iij^en^, iiij^en^, v^en^, vij^en^, x^en^, xj^en^, xij^en^, xiiij^en^ ende xv^en^ Februarij vroos het seer, waeromme Verdugo met 3000 man gecommen was tot Groot Auwert (laetende alle de schantsen voor Coevoerden beset) tsij om een inval in Vrieslant te doen, ofte alle inval op Groeningen te beletten, daeromme Graeff Willem oick op de been tooch ende quam met alle sijn leger, daer onder waeren de 20 vendelen vuyt Hollant daerwaerts gesonden, logeren tot Collum, om tlant van Vrieslant van alle inval ende

---

[1] De vergunning tot het oprigten dezer kompagnie ruiters was in het vorige jaar door de Staten Generaal aan Patrick Bruce gegeven, op voorwaarde dat hij het onderhoud daarvoor zou vinden uit de contributiën van Vlaanderen, die hij zelf moest gaan invorderen, dus geheel ten laste van den vijand en zonder kosten voor de Generaliteitskas. Bruce schijnt zich vrij goed van zijn last gekweten te hebben, maar had toch nu en dan eenige subsidie van de Generaliteit ontvangen, zoodat het zich wel laat verklaren, dat er geen ritmeesters gevonden werden, die het na het overlijden van Bruce waagden op een zoo onzekeren grond de vaan over te nemen, te meer daar de Staten er de bepaling bij hadden gemaakt, »dat deselve Compagnie, den noodt vorderende, oock elders sal mogen werden geemployeert«. (Resol. van den Raad van State, van den 18den Januarij 1594.)

roverie te bewaeren Oick waeren eenige ruyteren tot Swol gecommen van de naeste quartieren daer ontrent, maeckende eenige preparatie van waegens ende heur aenstellende als off zij Coevoerden hadden willen ontsetten, hoewel het niet en was dan om den viant te amuseren, die dit verstaende terstont meerder volcx naer Coevoerden sont ende hem soe swack maeckte dat hij op Vrieslant niet met allen vuytrechten en konde, maer trock met de reste van sijn volck naer Delffsijl, om te sien off hij tselve konst verrassen [1], daer hij gecommen is den xiij^{en} des nachts; ende hebbende sijn volck in t'noortoosten dicht onder de schantse gebracht, heeft eenich volck aende andere sijde vande schantse gesonden, die ontdeckt ende aengeroupen sijnde bij den schiltwacht ende gevraecht wat sij daer deden, antwoorden dat solt ghij schelm wel sien. Dit den schiltwacht hoirende heeft naer heml. geschooten, daerop terstont de anderen (die sulcx tot een seine gegeven was) aengevallen sijn ende hebben de hameye aen stucken geslaegen ende sijn eenigen over de grachte, die bevroosen was, in de schantse gecommen [1], dan soe middelertijt de wacht van binnen in de waepenen quam ende haer daer tegen te weer stelden ende de andere soldaeten alles mede op de been raeckten ende met geschut, roers ende musquetten dapper daeronder schooten, heeft den viant de plaetse eyntelijck wederom moeten verlaeten, naerdat hij daer seeckeren merckelijcken tijt inne geweest was ende is terugge getoogen niet sonder merckelijck verlies vande sijnen, want hij, over seven persoonen, die hij doot op tvelt liet leggen, noch eenige waegenen met dooden, daer onder eenigen van qualiteyt, daeraff voerde. Vande onsen in de schantse bleven doot Hopman Wederspan, een Vendrich, een Sergiant ende 9 soldaeten. In dit affweeren dede seer veel dat die van Vrieslant de schantse vergrootende naerdat se gewonnen was, d'oude schantse geheel hadden laeten leggen, ende daer noch een groote schantse aengemaeckt, die noch niet al volmaeckt was, sulcx dat de oude cleyne schantse met schieten seer veel quaets onder den viant dede. Oick was des avonts te vooren dicht onder de schantse in tgat vande Zijlen gecommen een oorloochschip om den ijsganck te mijden, twelcke t'rumoer hoorende mede dapper onder den viant schoot ende voor een goet deel haer voornemen belette. Gewisselijck hadde den viant dese schantse nu soe vergroot ende versterckt

---

[1] Volgens Vervou, die aan de verdediging van Delfzijl een werkzaam aandeel nam, en de bijzonderheden daarvan beschrijft, geschiedde de aanval met 1000 man onder den Hopman Wolphert Prenger. (Enige gedenckweerdige geschiedenissen, bl. 61 en volgg.)

sijnde, alsoe met een surpriese gekregen, hij soude een groote verwerringe in onse saecken gemaeckt hebben ende wij en souden dselve niet weder gekregen hebben, dan met langdurige belegeringe. Dit dan den viant gefailgeert sijnde is weder vertoogen met alle sijn volck naer Coevoerden, daer men altoes yet vreesde voor de ruyteren die tot Swol waeren, dan soe het daernaer begonst te doyen, trocken sij weder wech, omdat d'occasie om in Vrieslant te vallen den viant daermede benomen was. Niet lange hiernaer dede den viant Coevoerden opeyschen ende verthoonen dat hij nu drie maenden daer gelegen hadde ende dat middelertijt dien van binnen egeen ontset gedaen en was, nochte oick apparentie toe was, ende soe sij begeerden te handelen soude hij heml. een goet appoinctement doen, twelcke sij langer wachtende niet krijgen en souden, daerop die van binnen antwoorden, dewijle den viant drie maenden tijts gehadt hadde om haer op te eyschen, dat sij mede soe veel tijts mosten hebben, omme daerop te antwoorden ende lieten daermede den tambourijn gaen.

Desen tijt geduyrende lach den Colonnel Balfour met noch ses Schotse Capiteinen (als Waddel, Prop, Dallachi, Brock, Morray ende Egger) in den Haege, heel hardt aenhoudende aende Staeten Generael om affreeckeninge te hebben, die sij versochten met exorbitante conditien, te weeten voor de heele compagnie sonder eenige cortinge, dat tgunt daeraff commen soude gestelt soude werden op terminen ende heml. die voldaen, dat van deselve affreeckeninge niet en soude affgetoogen werden, de vivres bij heml. in Vranckrijck genooten, dat men heml. voor den toecommende tijt cortere betaelinge als tegen den achtenveertich daegen soude doen ende voorts beloven altoes haere affreeckeninge sonder cortinge te doen, niettegenstaende heml. te vooren altoes gecort was den sesten penning. Eyntelijck requeste hiertoe gepresenteert hebbende ende tot meermaelen gevraecht sijnde off zij niet van meyninge en waeren eenige conditien van dien te verlichten, hebben verclaert neen, waerop heml. den xij^en^ Februarij in de Staeten Generael in presentie vande Raede van Staeten aengeseyt is dat de staet van dese landen sulcke conditien niet en mocht verdraegen ende dewijle sij verclaert hadden egeen conditien van dien te veranderen van meyninge te wesen hielt men heml. van dier vuyren aen voor gecasseert ende seyde men oick heur elcx heur tractement op. Op twelcke den Colonnel versocht gelt ende geaccomodeert te sijn van scheepen om haer volck wech te mogen brengen, waertegen heml. verclaert werde dat men tvolck niet voor gecasseert en hielt, maer alleen heml., dat oick tvolck mogelijck niet en soude begeeren wech te trecken, nietemin soe

daer yemant van heml. waere, die tlant voorder soude begeeren te dienen, die mochte hem aende Staeten Generael addresseren omme nieu conditien te maecken. Hiernaer heeft men terstont commissarissen gesonden aen alle de compagnien ende dselve ontslaegen vanden eedt aen heure Capiteynen gedaen ende gelast die niet meer te obedieren tot wider bevel met verclaeringe dat men de soldaeten ende andere officiers behielt in eedt van tlant. Men heeft mede den soldaeten doen affvraegen off sij niet wel van meyninge en waeren tlant voorder te dienen ende te staen onder sulcke commandeurs als de Staeten Generael haer souden overstellen, daerop sij verclaert hebben meest wel van meyninge te sijn tlant langer te dienen, maer dat sij gewent waeren van haere eygen natie gecommandeert te werden. De Capiteynen die meest niet van meyninge en waeren soe vuyten dienst te scheyden, hebben begonnen te handelen metten Staeten Generael, volgende de openinge heml. te vooren gedaen, ende sijn soe verre daerinne gecommen dat sij eyntelijck wederom aengenomen sijn gewerden den xvj^en Februarij, met swaerder verbintenissen, beloften ende restrictien van heuren tweegen dan te vooren ende met expresse conditien dat sij nimmermeer affreeckeninge en sullen versoucken, dan met affcortinge vanden sesten penning, dat sij daervan betaelt sullen werden als tlant de middel heeft ende andere affreeckeningen betaelt werden, dat sij mede sullen gedoogen op haere loopende betaelingen de cortingen van vivres ende waepenen als andere Capiteynen ende haer te vreden houden mette betaelingen te acht en veertich daegen, ter tijt toe alle andere compagnien cortere betaelinge sal gedaen werden, dat se oick haer volck sullen tracteren als alle andere Nederlantse Capiteinen de heuren tracteren met eenige andere poincten die sij alles specialijcken besweeren ende teyckenen mosten ende sijn soe gerestitueert in heuren staet ende tot haere compagnien. Ende niet tegenstaende den Colonnel mede niet ongaerne en soude getracteert hebben, heeft men hem niet hooren spreecken, maer den xix^en Februarij sijne compagnie gegeven aen sijnen Lieutenant genaempt William Balfour, in vougen dat den Colonnel Bartel Balfour alleen van dese braverie de ballen betaelt heeft, twelcke te meer geschiet is omdat men voor seecker hielt dat hij oorsaecke was van deselve ende meer andere braverien dit lant bij tvoors. regement gedaen ende over het als twee jaeren vanden Coning van Schotlant geprocureert seeckere commissie, daerbij hij generael van alle de Schotten in dese landen sijnde, gestelt werde met macht om dselve aen te nemen ende off te dancken tot sulcken getal alst hem gelieven soude, oick Capiteinen daerover te

stellen ende commissarissen van monsteringe ende die te doen monsteren tsijnder geliefte met meer andere exorbitante onlijdelijcke ende plompe conditien ende eminentien, ende hoewel alle de Schotten in dienst eedt ende gaige waeren vande Staeten Generael ende daeromme den Coning voorn. in t'minste over dselve niet en hadde te gebieden, immers belangende de poincten voorn., die alleen de Staeten toe quaemen, soe heeft hij nochtans evenwel dselve commissie met eenen specialen gesant aende Staeten gesonden, die daeraff seer verwondert sijnde al dier tijt den Colonnel gevoordert hadden om te weeten wie dese commissien ende acten geprocureert hadde, daeraff hij hem dier tijt geexcuseert hebbende ende geseyt in t'minsten daeraff niet te weeten, hebben de Staeten aenden Coning gescreven dat sij van sulcke sijne commissie seer verwondert waeren ende daerinne de redenen vervat, waeromme hij sulcke commissie niet en behoorde vuytgegeven te hebben, meynende dat de saecke daerbij soude verblijven. Nietemin soe sij nu vernaemen datter van nieus een ander agent met gelijcke commissie naer heml. gedestineert ende mits de tempeesten voor kersmisse in see verdroncken was ende daeromme meerder vervolch op deselve commissie (hoewel se heel sot ende onredelijck was) vresende, hebben gansch geraden gevonden den Colonnel gecasseert te laeten ende niet weder aen te nemen, omme over heml. niet meer een ordinaris Colonnel te hebben, maer heur van malcanderen te scheyden ende onder andere regementen te redigeren, ofte ten minsten met minder auctoriteyt te houden, om alsoe met heml. te beter te mogen doen ende gelijcke complotteringen te beletten. Dit compt van sijn meesters te braveren [1]. In dese tijt hingen die van Liere elff soe soldaeten als ruyteren van Bergen op den Zoem op, sonder dat men wist waeromme ende off sij tquartier wilden breecken dan niet, daertegens die van Bergen weder xij Duytsen van Herentals (voor Liere met noch wel 50 anderen gevangen gekregen) deden ophangen ende soe daernaer een tambourijn om heml. quam, heeft men hem aengeseyt niet weder te commen op peyne van gehangen te werden [2]. In tbegin van dese maent Februarius naer lange on-

[1] Zie omtrent deze oneenigheid met de Schotten het Secreet-boek van de Staten Generaal, den 3den en 4den December 1593, den 27sten Januarij en den 11den Februarij 1594. (Rijks-Arch.)

[2] Paulus Bax, de Gouverneur van Bergen op Zoom, schijnt niet van voornemen te zijn geweest het daarbij te laten. Immers in een brief, dien hij den 15den Februarij 1594 aan den Raad van State schreef, geeft hij kennis, dat hij, van het garnizoen van Herentals binnen Bergen drie en veertig soldaten gevangen gekregen hebbende, bij provisie daarvan dertien had doen ophangen, en verzoekt de Heeren Staten, hem te „willen adverteren, wat hij mette reste zal hebben te doen”. (Resol. der St. Gen. van den 18den Februarij 1594.) Er werd terstond bevel gegeven, dat men alle

derhandelinge accordeerden metten Coning van Vranckrijck den Heere van la Chastre met sijn soen respective Gouverneurs van Orleans ende Berry ende stelden mitsdien in handen vanden Coning de steden Orleans, Bourges ende Selle ende haere heele gouvernementen, den welcken den Coning goede conditien gaff, eensdeels om de ligue daermede een grooten broeck te geven ende eensdeels om met elcke stadt ende Gouverneur in tparticulier te handelen, om alsoe middel te hebben hem te mogen wreecken vande hooffden ende principaele roervincken vande ligue ende rebellie daer in tlant, ende dselve metter tijt geheel vuyt alle credyt te sien, want hij maeckte den Heere van la Chastre voorn. Mareschal de France, om hem te beneficieren ende confirmeerde sijn soen in tgouvernement van Berry voorn. Ontrent dese selve tijt verclaerde haer voor den Coning de stadt Lyon op de Rhone, een vande machtichste steden van Vranckrijck, die lange van te vooren haeren Gouverneur den Hartoge van Nemours gevangen genomen hadden ende om te beletten de hostiliteyt vanden Marquys de Saesorlijn sijn broeder in stadt ontboden den Colonnel Alfonso Corso door wiens perswasien sij de ligue (daerinne sij vande voornaemtste waeren) affgegaen ende den Coning toegevallen sijn mit twelcke de ligue noch meerder bruecke creech. t'Volck vanden Coning overvielen mede Montargys, leggende op den Loin, sijnde een plaetse van importantie, om welke redenen noch nauwer metten Coning begonnen hebben te handelen de steden Poictiers, Abbeville, Peronne, Mondidier ende anderen. Oick heeft den Baron van Biron weder in handen vanden Coning gestelt sijn ampt van Almirael van Vranckrijck (daertegens den Coning hem mede Mareschal de France maeckte) ten eijnde denselven Coning middel soude hebben om eijntelijck te handelen metten Heere van Villars, Gouverneur van Rouaen ende Havre de Grave, overmits dselve tot meermaelen verclaert hadde niet van harten te konnen handelen, ten waere men hem Almirael de France maeckte, welcke staet hem bij die vande ligue gegeven was geweest. Hierentusschen hielt den Coning vast belegert Chasteau-Thierry ende la Ferte Millon, verwachtende de Switsers die hij ontbooden hadde, met alle welcke veranderingen de saecken van Ernestus al te seer souden verachtert ende verwert geweest sijn bij soe verre Graeff Carel van

---

gevangenen van den vijand vooreerst in hechtenis zou houden totdat men onderrigt zou zijn, of deze barbaarsche handelwijze binnen Lier al dan niet op last van den Aartshertog Ernst had plaats gehad. Verder schijnt deze zaak geen gevolgen gehad te hebben, en het wederzijdsche cartel bleef in stand.

Mansfelt met thien dnysent mannen in Vranckrijck gesonden, sijn tocht niet verhaest ende de Switsers voor gecommen hadde, waerdoor niet alleen de belegeringen van la Ferté ende Chasteau-Thierry op mosten lichten, maer werde oick middel ende hart gegeven aenden Hartoge van Mayenne om hem binnen Paris meester te maecken ende te beletten tvoornemen van tparlament ende de borgerie, twelcke hij ontrent dese selve tijt dede ende onderstoende noch daermede seer veel de ligue. Nietemin vuytet werck dat in Vranckrijck gesneden werde, schijnt dat de nieuwe regieringe van Ernestus evenwel voor dit jaer wel heel confuys ende ver-werret mochte wesen. Hiertoe en holp niet weynich dat den xvij^en^ Februarij ontrent Limborch opgeslaegen werde een deel van tnieuwe regement vanden Heere van Swartsborch ontrent Coelen gelicht, twelcke nederwaerts commende om gewaepent te werden, sijn 200 ruyteren van Nieumegen ende vanden Drost van Zallant in de nacht daerover gevallen ende hebben eenigen van dien verslaegen ende eenigen gevangen gekreegen, dan den meesten hoop is het ontloopen, gelijck den Colonnel selffs mede, die hem in sijn hemde salveren moste. Terstont daernaer vielen dselve ruyteren op een vaen ruyteren vanden viant van ontrent 80 peerden daervan sij daer wel 30 kreegen met eenige gevangenen ende sijn soe weder naer garnisoen getoogen.

De ruyteren van Bredae ende Bergen op den Zoem vernomen hebbende datter eenige ruyteren vanden viant op Turnhout gecommen waeren sijn den xviij^en^ Februarij met 2 halve canons voor thuys gecommen, doende tselve opeyschen, daerop die van binnen verclaerden wel te vreden te sijn de plaetse over te geven, mits mogende vuyttrecken met peerden ende waepenen ende bagagie, twelcke die van buyten niet en wilden toelaeten, maer dat sij haer peerden daer mosten verlaeten, daertegen die van binnen opiniatrerende, hebben mette twee stucken begonnen te schieten, dan omdattet geen heele canons waeren, niet veel daermede geprouffiteert, twelcke siende ende vresende dat d'anderen ontset mochten krijgen, sijn sonder yet te doen weder affgetoogen, niet eere genouch achtende nu hem te geven een accoort, dat sij soe weynich vuyren te vooren geweygert hadden, insonderheyt soe sij daer gecommen waeren op dien hoope, dat sij de peerden die daerop waeren, souden krijgen.

VANDEN AENSLACH OP S'HARTOGENBOSCH.

Sijn Ex^tie nu langen tijt overleyt hebbende metten geweesen Hopman Cleerhaegen ende anderen, off men niet wel een surprinse op de stadt s'Hartogenbosch in Brabant soude konnen doen ende te wege brengen, ende daertoe wel eenige voordelijcke apparente middelen verstaende die wel meriteerden de saecke te tenteren, heeft vuyt verscheyden garnisoenen van Hollant, Vuytrecht ende Gelderlant bij een ontbooden, ende bescreven tegen den xxvij^en Februarij te commen tot Gornichem ontrent 2300 man te voet, heeft mede bescreven vuyt Bergen op den Zoem ende Bredae ontrent 1000 man te voet ende 3 cornetten peerden ende gelast die te commen tegen den lesten Februarij des avonts ontrent 9 vuyren tot Vucht voor s'Hartogenbosch voornt. Dienvolgende is selffs met sijn guarde den xxv^en vuyten Haege vertoogen naer Rotterdam, van waer hij naer Gornichem sondt eenige scheepen gelaeden met petarts, bijlen, windaesen, wiggen, booren, beytels, saegen, ladders ende andere diergelijck gereetschap, oick met eenich cruyt, loot, lonten, spietsen ende anders tot een surprinse te doen noodich ende is den xxvj^en selffs naer Gornichem gevolcht, van waer hij des anderen daechs alle het volck dede voorts de Maese opvaeren naer Hoesden toe ende is selffs den lesten daerwaerts getoogen, alwaer hij tijdelijck bij een vont dvoors. 2300 man, metten welcken hij op den avont vertoogen is naer den Bosch toe, nemende met hem de 2 vaenen ruyteren, die daer binnen laegen ende hebbende de petarts, schuppen, spayen, ladders ende andere gereetschap van breeckijsers op waegens doen laeden, is daermede in den nacht ontrent 9 vuyren gecommen tot Vucht, alwaer niet lange daernaer mede quaemen de heyde over de 1000 mannen ende 3 cornetten peerden van Bredae ende Bergen. Terstont dede Sijn Ex^tie alle de ruyteren rontsomme op de advenuen in ordre stellen ende alle gereetschap totten aenslach maecken om die te voorderen, soe haest de maene soude ondergegaen sijn, twelcke op den naer middernacht geschiedende, is Cleerhaegen mette Hopluyden Langvelt, Schaeff ende Wingaerden (die tot hem vercoosen waeren) naer de Vuchtse poorte vande stadt toegegaen, ende gecommen sijnde aen twachthuys aldaer (waervuyt den Graeve van Hohenloe weleer een aenslach op de stadt gemaeckt hadde) hebben egeen schiltwacht daerontrent gevonden, nochte yemant vande stadt (die heml. sach) vernomen, waernaer sij gebrooken hebben een gat in twachthuys voornt. ende daerin gecommen sijnde, hebben alle ding wel gevonden ende daeraff Sijn Ex^tie rapport gedaen, die terstont daerinne heeft doen brengen

de petarts ende ander breeckgereetschap, om daer naer de embuscade oick daerinne te brengen. Dit exploict was beraemt te doen in vougen als volcht: Men soude mette voors. vier Capiteynen in tvoors. wachthuys in embuscade leggen ontrent 80 mannen, daertoe vercoosen vuyte compagnien van Langevelt, Schaeff ende Wingaerden voornt., die daer blijven souden tot dat de Sergiant Major vande stadt de hameye soude commen oepenen ende alsdan souden 20 van dien denselven Sergiant ende die bij hem waeren dootslaen ende de andere 60 haer terstont meester maecken vande poorte, soe sij conden, soe niet terstont de petarts daeraen setten ende die doen springen. Middelertijt souden eenige anderen met ladders de poorten van ter sijden beclimmen, om alsoe van binnen doot te slaen den geenen die noch binnen de poorten souden blijven ende oick op de poorten sien te commen om te beletten tvallen vande schotduyre ende daerop soude Sijn Ex^tie met tgansche leger volgen ende in de stadt commen. Dit aldus beraemt sijnde is alle het gereetschap in twachthuys voornt. gebracht, dan soe men daernaer de 80 mannen daerwaerts wilde senden, begonstet seer te sneuwen, daerover men wel wat verbeyde, dan eyntelijck vresende dat den dach soude aencommen, heeft men tvolck doen voorts rucken, die over de snede onder faveur van een seer dicke wolcke meest in twachthuys quaemen. In dit aencommen heeft bij ongeluck een van heml. getreden op eenen lossen steen, die vanden dijck aff in twaeter viel, d'welcke den schitwacht vande stadt hoorende plompen heeft begonnen te roupen ende soe hem niet geantwoordt en werde meer geluyts te maecken, daer over eenige anderen bij hem gecommen sijn die haer lieten duncken dat sij volck saegen ende hebben doen den Vendrich vande wacht geroupen, die boven commende 6 ofte 7 schooten met roers dede doen, daerwaerts daer sij meynden volck te sien ende nochtans niemant en saegen. Dit rumour aldus ontstaen sijnde, hoewel men anders daerop egeen geluyt en hoorde volgen, is een vande Capiteynen vuytet wachthuys gegaen naer sijn Ex^tie, die hij alle tselve verhaelt heeft, dwelcke achtende seer periculeus te wesen den aenslach te beginnen, dewijle die van binnen soe veel advertentie hadden ende middel om alles op haer hoede te wesen, heeft goet gevonden dat tvolck mette petarts ende alle tgereetschap wederom commen soude, opdat hij hem selven niet en benam den middel om de saecke te mogen hervatten, omdat in allen gevalle die van binnen niet en souden konnen weeten waer sijn meyninge was de stadt te beclimmen, twelcke hij achte tvoornaempste middel van sijn exploict. Volgende dese resolutie is tvolck vuytet wachthuys weder te rugge gecommen ende hebben alle de

gereetschap met haer gebracht, die weder gelaeden sijnde op waegens, is Sijn Ex[tie] noch ten selven nacht weder vertoogen naer Hoesden, mettet volck die van daer met hem gecommen waeren ende heeft de anderen weder naer Bergen op den Zoem ende Bredae gesonden. Ende hiermede failgeerde tvoors. beraemde exploict op sHartogenbosch, daer Sijn Ex[tie] anders egeen prouffyt en dede, dan de stadt ende gelegentheijt van tlant daer rontsomme ende hoe diep tselve onder waeter stont, vuytgeseijt alleen de twee dijcken te besien, twelcke egeen cleyne verseeckertheyt voor hem en was, overmits hij daer nu sach tgeene veelen te vooren niet en hadden willen gelooven, te weeten dat de stadt alomme gansch in twaeter stont, mits tstoppen vande Diese aen Creveceur, sulcx dat se bij belegeringe seer goet soude sijn te besetten ende vast te beleggen. Op dit exploict en werde oick niemant gequetst, dan hadde tvoetvolck meest door twaeter moeten derwaerts gaen, die tot Hoesden gecommen sijnde eenige vieren gemaeckt werden om heur te droogen ende gingen daernaer weder tscheep om elcx naer haer garnisoen te vaeren, blijvende Sijn Ex[tie] noch tot Hoesden.

Den xxvij[en] Februarij is binnen Chartres met grooter solemniteyt geconsacreert ende gecroent Coninck van Vranckrijck Hendrick den vierde van dier naeme (omdat Reyms metten viant ende ligue noch hielt) ende heeft aldaer aengenomen het ordre vanden Heiligen Geest bij den voorleden Coning opgerecht. Bij dit coronnement sijn geweest meest alle de Heeren ende Gedeputeerden vande steden van Vranckrijck diet metten Coning houden ende de Ambassadeurs ende Agenten van seer veel nabuyr heeren ende potentaten.

Den lesten Februarij werden bij de Staeten Generael gescreven aen Francois Vere om sijn lichtinge die hij in Engelant tot laste vande Staeten dede, met noch 500 man te versterckien ende sulcx die tegen 2000 man te doen. Noch quaemen in den Haege brieven van Graeff Johan van Nassau den jonge, houdende dat sijn volck die hij in Duytslant lichten soude al gereet waeren, doch dat hij die niet tegen den xv[en] vande toecommende maent hier in tlant en soude konnen brengen, maer eerst in t'eynde van dien, nietemin soe men daer noch meer begeerde gelicht te hebben, mocht men hem tselve laeten weeten, want daer seer goede middel toe was, soe niet, dat men altoes d'anderen van waepenen ende gelt moste voorsien, daerop in de Staeten Generael metten Raede van Staete ende die van Hollant lange gedelibereert werde ende hem geantwoort, dat men geen hooger staet gemaeckt en hadde, dan tot het volck, die hem gelast waeren te lichten,

dat men daeromme voor dese tijt tot geen voordere lichtinge en konst verstaen, dat men metten eersten ordre op waepenen ende gelt soude stellen, dat hij mitsdien dselve soe vlijtelijck bij malcanderen soude maecken te brengen als het doenlijck soude sijn ende ten vuytersten tegen den xv[en] vande toecommende maent hier in tlant doen commen, daertoe men hem loopplaetse wees ende belooffde te seconderen met ruyteren.

Den j[en] Marty stormde ende hagelde het seer, waeromme Sijn Ex[tie] tot Hoesden bleeff, daer quam bij hem Graeff Willem van Nassau die den xxvij[en] Februarij in den Haege gecommen ende den lesten Sijn Ex[tie] naer Hoesden gevolcht was om tsecours van Coevoerden te vervolgen ende daertoe aen te houden, omdat Joncheer Caspar van Eeusem daerop commanderende selffs in boeren clederen daeraff gecommen was geweest ende de gansche gelegenheyt van dien verthoent hadde ende weder daerop gegaen.

Den ij[en] Marty was het tamelijck weder ende is Sijn Ex[tie] vertoogen naer Bredae, soe om de wet aldaer te vernieuwen, als anders om sijn particuliere saecken ende heeft middelertijt sijn guarde gesonden naer Geertruydenberch, om daer voor eenige daegen te blijven. Ontrent dese tijt creech men tijdinge, dat tvolck die in Engelant gelicht werden meest gereet waeren ende eenigen van dien eersdaechs tscheep gaen ende over commen souden.

Den vij[en] Marty quam Graeff Willem wederom in den Haege om aende Staeten Generael aen te houden dat Coevoerden tijdelijcken mocht ontset werden, ende hoewel sijl. noch tot Sint Jan toe geen vuyterste noot en sullen hebben, dat men het evenwel op tvuyterste niet en wil laeten aencommen. Nietemin vertrocken ontrent dese tijt vuytet leger van Verdugo ende van Coevoerden op twaelff vendelen knechten ende naemen alles den pas naer den Rijn ende het Overquartier van Gelder toe.

De handelinge die nu lange geduyrt hadde tusschen den Coning van Vranckrijck ende den Heere van Villars, Gouverneur van Rouan ende Havre de Grace, is ontrent dese tijt beslooten, sulcx dat den selven Heere van Villars ende de voors. steden haer voor den Coning hielden, maer omdat Villars meest alle de poincten vande handelinge wilde geemologeert hebben in tparlament van Caen, werde de daetelijcke verclaeringe voor den Coning wat verlengt. Oick quam ontrent dese tijt bij den Coning den Graeve van Andelot, die hem metten Coning verdraegen hadde ende onder sijn gehoorsaemheyt gestelt Mascon ende Ryon en Auvergne. In dese selve tijt was den Coning op wech om tot Orleans te gaen, daer de logisen al bereyt waeren, dan soe hem onder wege tijdinge quam dat den Hertoge

van Mayenne met huysvrou ende famille vuyt Paris naer Soissons vertoogen was, om eenige beroerten aldaer ontstaen te stillen, is den Coning weder gekeert naer St. Denys om te sien wat voordeel hij daermede op Paris (daer de burgeren hen wel toegedaen waeren) soude konnen krijgen.

Den viij^{en}, ix^{en} ende x^{en} Marty quaemen tot Rotterdam aen negen vendelen Engelsen; elcx van 150 mannen vande lichtinge die de Heere Vere in Engelant tot laste vande Staeten Generael dede, maer waeren ongewaepent, die daeromme geleyt werden in de steden van Dordrecht, Delft, Rotterdam ende der Goude om gewaepent te werden ende te refraischeren. Men meynde dat dese Engelsen wel mochten gestelt werden op de repartitie van Hollant. Noch quaemen ontrent dese tijt tot Oisteynde 400 nieuwe Engelsen om de compagnien van tsecours aldaer leggende te verstercken.

VANDEN AENSLACH OP MAESTRICHT.

Sijne Ex^{tie} langerhant gedreven hebbende een tweeden aenslach op Maestricht door den Baron van Peche, die daer ontrent woende ende oick somtijts in de stadt quam ende seer wel weetende datter niet dan een compagnie voetknechten met een vaen ruyteren in en was, heeft geraetsaem gevonden de saecke noch eens te tenteren ende gereetschap gemaeckt hebbende omme Wijck eerst inne te nemen door twee Maesscheepen, die hier in tlant geaccommodeert waeren, leedich opvaeren souden ende dan beneden Maestricht ontrent Hoocht 600 mannen inne nemen ende die in de stadt aende Wijcse sijde aende kaede aensetten ende tottet selve te versoucken gestaedelijcken aengehouden werdende bij eenen Wijpaert bij den Baron daertoe affgevaerdicht. Heeft verscheyden compagnien verscreven om tegen den xj^{en} deser maent Maerte voor Geertruydenberch te wesen, heeft mede aen Graeff Philps gescreven om den xiij^{en} vuyt Nieumegen te vertrecken met alle de ruyteren van daer ende vuytet quartier van Zutphen ende daermede den pas te nemen door tlant van Gulick naer Maestricht toe ende ontrent Maeseyck over de Maese passeren ende soe bij hem commen, achtervolgende twelcke tvolck meestal den xj^{en} voor Geertruydenberge quaemen, te weeten ontrent 2600 man te voet ende 7 cornetten peerden, ende soe de voors. twee Maesscheepen de Maese al op naer Stochum waeren, heeft Sijn Ex^{tie} vuyt alle de troupen doen kiesen bij de Capitei-

nen Langvelt, Wingaerden, du Bois, d'Ardenne, Brog, Egger ende Capiteyn Carel, Lieutenant vanden Graeve van Solms, 600 mannen, alles vande vuyst ende clouck om te exploicteren, om mette voors. Capiteinen voor vuyt te marcheren ende ontrent Hocht bij Pettersem in de voors. scheepen te gaen daer bij haer commen soude ende met heur tscheepe gaen den Baron voornt. selffs (die tgouvernement vande stadt toegeseyt was, soe het quaeme wel te gelucken) om dselve scheepen tot Wijck aende kaede te doen brengen, dwelcke in de stadt hadde twee dienaers om hem advertentie te doen offer in de stadt eenich gewach was, ofte de saecke ontdeckt. Hadde Sijn Ex^tie op de verkiesinge vande Capiteynen soe wel gelet als vande soldaeten ofte alleen eenige Lieutenanten daer gesonden met belofte heml. Capiteinen te maecken, soe het quaeme wel te gelucken ende die gelast over dit volck te commanderen tsoude apparentelijck beter affgeloopen hebben als vuytet naervolgende verstaen sal werden, want den Gouverneur van Bredae Charles de Herauguiere (die met veel meerder periculen in den jaere tnegentich Bredae met een turffschip in genomen hadde) bij Sijn Ex^tie gevraecht off hij egeen Capiteinen en konst, die men sulcx soude mogen vertrouwen ende tot sulcx geresolveert souden sijn, hadde verclaert geenen te kennen, doch dat Sijn Ex^tie daeraff beter kennisse hadde dan hij. Nietemin indien Sijn Ex^tie hem daertoe wilde gebruyken verhoopt hijt sulcx vuyt te voeren, dat Sijn Ex^tie daeraff groote eere soude becommen ende hielt daeromme met erntst aen hiertoe gebruyckt te wesen om sijn couragie te mogen thoonen, dan en heeft Sijn Ex^tie hem daertoe niet willen gebruycken, maer heeft de voors. andere Capiteinen verkoosen ende haer de saecke ten hoochsten gerecommandeert met belofte heml. sulcken advancement daervoor te doen, dat se hem bedancken souden ende aen Wingaerden, dat hij hem Vice Admirael (naer welcke staet hij seer stont) soude doen maecken, soe hij hem in desen wel queete. De verkiesinge voors. aldus gedaen wesende, sijn den xij^en des avonts vuyt Geertruydenberge vertrocken dvoors. ses Capiteinen mette 600 mannen, daer onder seer veel officiers waeren ende oick eenigen die in tschip van Bredae mede geweest waeren. Van desen waeren de 300 gelast niet dan halve piecken mede te nemen om handiger soe in de schepen als in t'exploict te gebruycken, dan vresende onder wege te rencontreren eenige peerden, begeerden heele piecken mede, seggende die wel te sullen corten als sij in de scheepen waeren. Dien volgende en hebben niet met genomen dan 300 piecken, 200 vierroers ende maer 100 musquetten om expediter over wech te konnen commen ende in t'exploict

mette swaerte vande waepenen niet belet te wesen ende hebben soe den heelen nacht gemarcheert. Den xiij^en Marty daeraen was het schoen weder ende vertooch Sijn Ex^tie vrouch met eenige waegens, daerop gelaeden waeren 3 petarts, seer veel bijlen, breeckijsers ende ander gereetschap tottet exploict dienende, hebbende bij hem ontrent 2000 man te voet ende 7 vaen ruyteren, wesende alle tvolck gelast voor 7 daegen vivres met te nemen ende mestal geen ander geweer als heele ende halve piecken ende vierroers, ende naemen daermede den pas naer Hilvarenbeeck ende Postel. Ten selven daege vertooch vuyt Nieumegen Graeff Philps met 8 vaenen ruyteren ende nam den pas naer tlant van Gulick toe. Dese alles marcheerden nacht ende dach, sulcx dat sij tusschen den xiiij^en ende xv^en des nachts voor Maestricht quaemen ontrent den morgenstont op een mijle naer aende stadt, daer se in de heyde vonden Graeff Philps mette 8 vaen ruyteren voornt. Daer waeren ontrent Maestricht 8 vaen ruyteren naer Verdugo voor Coevoerden gedestineert, die den xiiij^en door de stadt gereden waeren. Dese hadden op den achternoen gevoedert in een dorp, daer Graeff Philps een vuyre naer heur vertreck met sijn volck quam dwelcke bij wel achterhaelt ende geslaegen soude hebben, hadde hij niet voorts naer Sijn Ex^tie gemoeten. Bij de 6 Capiteinen ende 600 man die naer Pettersem gemarcheert waeren om te Hocht tscheepe te gaen, ende haer onder wegen seer leelijcken aenstelden mette boeren te beroven ende oick al heel begonnen te morren, vresende in eenige scheepen te gaen, quam onder wege den Baron van Peche ende heml. wel gemoet ende geencourageert hebbende, ging met heml. tscheep, in meyninge ontrent 9 vuyren in de stadt aende kaye te wesen ende t'exploicte te effectueren, omdat de Capiteinen doen noch scheenen wel gemoet te zijn, van dewelcken nochtans Brog al swaricheyt hadde begonnen te maecken, seggende totten Baron (soe haest hij bij heml. quam) datter 25 schutten vande troupe wech geloopen waeren, waeromme hij bevreesde, dat se wel naer Maestricht mochten geloopen sijn, om daer te adverteren dat men op de stadt een aenslach hadde, ende hoewel dit onwaerachtich was, nochtans den Baron, die sulcx niet en wiste, heeftet evenwel in den wint geslaegen seggende guyden bij de stadt te hebben, die se wel weder naer Sijn Ex^tie souden leyden ofte hen daeraff adverteren. Nietemin in de scheepen sijnde heeft Brog tot meermaelen dselve swaericheyt verhaelt, seggende datter wel op diende gelet opdat de saecke ondeckt sijnde, sij alles niet op een vleesbanck en geraeckten, gevende daermede den Baron t'elcken genouch te doen om te sustineren ende staende te houden dat sulcx van geen sonder-

linge consideratie en was, om redenen voors. Hier en tusschen hebben de soldaeten mede alles haer piecken affgecort om als halve piecken te gebruycken ende bij onachtsaemheyt meest alle de affgecorte stucken in de Maese geworpen die voor stroom affdrijvende gesien sijn bij seeckere vischers die naer Maestricht toewilden. Dese passerende voorbij de twee scheepen daer tvolck innewaeren ende gevracht watter nieus was, seyden veel stucken van piecken in de Maese drijvende ontmoet te hebben, ende daeromme te vermoeden dat daerontrent Goesen waeren, daerop die vande scheepen antwoorden dat se daer wel mochten geweest hebben, doch dat sijluyden niemant vernomen en hadden. Hierdoor begonst terstont den Capiteynen (die te vooren bij Sijn Ex^tie de braven ende geresolveerden gemaeckt hadden ende heur de saecke vermeeten wel te sullen doen) thart te ontsincken, begonsten vervaert te werden ende eenigen heel te bestorven ende meerder swaericheyt in de saecke te maecken, daertoe seer veel holp dat sijl. Capiteinen waeren ende bij dit exploict geen meerder advancement en verwachten, omdat tgouvernement den Baron voornt. toegeseyt was, waeromme sijl. niet en sochten haer te hasarderen als Lieutenanten ofte andere Officiers wel souden gedaen hebben om Capiteyn te werden. Nietemin voeren op theftich aendrijven vanden Baron altoes voorts ende genaeckten de stadt, omdat hij verseeckerde twee dienaers in stadt te hebben om hem te commen adverteren soe daer eenige advertentie van heml. in stadt was ende dat hij heml. in de stadt niet brengen en soude voor ende alleer hij door eenich van dien bescheyt vande stadt creech. Ende hoewel dit bij Brog mede ten quaetsten geduyt werde, alsoff den Baron intelligentie in de stadt gehadt hadde, om heml. in een attrap te brengen, ende den Baron daerop antwoorde, dat se voor sulcx niet en behoorden te vresen, dewijle hij selffs bij heml. in de scheepen was ende dat hij met heml. dselve fortuyne loopen moste, immers dat sijl. middel hadden sulcx op hem te wreecken, ingevalle sij sulcx gewaer werden, soe sijn se nochtans al bevreest ende morrende voorts gevaeren. Niet lange hier naer quam een van sijn dienaers vuyte stadt aende scheepen seggende (al wat verbaest sijnde) dat de wacht aende poorten verdubbelt was ende dat men tgeschut op de vesten schoen maeckte, omdat men advertentie hadde dat Sijn Ex^tie daer in tlant was met eenich volck ende gevraecht sijnde offer egeen gewach vande scheepen ende van heml. was, verclaerde neen. Dit hoorende de Capiteinen die alreede al verschrickt waeren, hebben vuytdruckelijck geweygert voorts te vaeren ende eerst metten anderen in eenige deliberatie te willen commen, alwaer Brog voors. seer

den meester maeckte in tproponeren vande voors. swaericheyden bij hem gemoveert, seggende dattet nu immers claer was dat sij in een attrap souden commen, dewijle men tgeschut schoen gemaeckt hadde, ende hoewel den dienaer daertegen seyde dat men in t'alderminste in de stadt vande scheepen niet en wiste, dan alleen dat Sijn Ex^tie^ in de heyde was, dat de poorten noch oepen stonden ende dat tgeschut, daeraff hij sprack niet op de scheepen maer naer de heyde toestont, heeft Brog eerst voor sijn opinie verclaert, dat men wederom vaeren soude ende daernaer met veele harde woorden d'anderen totte selve opinie te volgen gevordert, die oick de vier andere Capiteinen sonder eenige swaericheijt gevolcht hebben ende opentlijck verclaert ende geresolveert weder te rugge te vaeren, niet tegenstaende alle t'verthoonen ende aenhouden vanden Baron ter contrarie, die opentlijck sustineerde, datter in allen gevalle ende volgende tseggen van sijn dienaer van heur ende vande scheepen egeen gewach en was, daeromme hij de saecke voor seecker hielt, soe men se alleen tenteerde, daerinne oick egeen danger gelegen en was, omdat se altoes haer retraicte op de scheepen nemen konden ende daermede weder affdrijvende ende heml. salveren, ende hoewel Capitein Carel voornt. wel scheen tottet versoucken van t'exploict geneycht te wesen, nochtans omdat hij daerop niet al te hardt en insisteerde ende bij Brog voornt. overkreeten werde ende genouch gedrongen in die sententie mede te gaen, hebbent de anderen wech gedraegen ende sijn (sonder den soldaeten ende officiers aldaer sijnde op tselve gehoort te hebben) weder terugge gevaeren, naerdat sij mette scheepen al dicht bij de stadt gecommen waeren ende sulcx genouch selffs bemercken konden datter egeen gewach vande scheepen in stadt en was ende den schippers ende copman vande scheepen hem tsucces vande saecke genouch verseeckerden, oick om de scheepen ende tvolck terugge connen brengen soe verre daer gewach vande saecke was, welcke schippers ende copman mede seer gaerne de saecke hadden sien versoucken om tbederff van wijff ende kinderen die sij in stadt hadden, te eviteren, dan alle tselve niet mogende helpen, soe omdat de Capiteinen geen meerder advancement en verwachten, als oick dat sij als een vervaert mensche hem altoes inbeelden seer veel periculen, daer der geen ter werelt en waeren, sijn mette scheepen voorder vande stadt affgedreven, dan sij te vooren daerinne gecommen waeren ende doen haer eerst verseeckerende daervuyt op tlant gesprongen, laetende de scheepen drijven, van twelcke t'eene aen stucken gestooten is ende het ander tot Stochum gecommen, ende sijn soe weder naer Sijn Ex^tie^ gekeert, thoenende metter daet dat sij niet en

meriteren de naemen van Capiteinen nochte van soldaeten. Bij Sijn Ex^tie^ was ordre aen dese Capiteinen ende den Baron gegeven dat sij met tgeschut vuyt Wijck souden schieten, soe haest sij daerinne quaemen, om dan met sijn heele leger daer op te volgen ende hiertoe waeren mede in de scheepen gesonden acht canoniers ende eenige edelluyden van tgeschut. Ende soe Sijn Ex^tie^ op tselve schieten was verwachtende ende hem reede hielt om te marcheren soe haest men sulcx soude hooren, heeft hij de voors. Capiteinen ende soldaeten, die tscheepe gegaen waeren weder sien naer hem toekeeren, twelcke hem egeen cleyne veranderinge en gaff ende soe hij begeerde te weeten de redenen waeromme, hebben de Capiteinen voor excuse geseyt, dat den heelen aenslach in de stadt ontdeckt was ende dat sij om tvolck te salveren ende niet in de seeckere doot te brengen weder affgevaeren waeren, daertegen den Baron protesteerde voor God ende de werelt, dat t'exploict alleen terugge gebleven was om haere vervaertheyt wille, dwelcke hem om eere ende alle syn goet gebracht hadde ende Sijn Ex^tie^ doen verliesen de heerlijcxste occasie om sijn viant affbreuck te doen ende vande meeste consequentie ende importantie die men soude konnen bedencken. Sijn Ex^tie^ siende dattet exploict gefailgeert was ende datter geen verhael inne was, heeft sijn gramschap bedwongen ende ordre begonnen te stellen om verseeckert off te mogen trecken ende daernaer met beter gelegentheyt op de saecke letten ende Graeff Philps met sijn volck weder over de Maese gesonden hebbende om naer Nieumegen te gaen, is commen logeren tot Bocholt ende soe met cleyne dachreysen (overmits tvolck in het daerwaerts trecken seer gematteert waeren) weder naer Geertrudenberge getoogen. Den xviij^en^ Marty logerende tot Boxtel heeft den geenen die op thuys commandeerde, meynende dat Sijn Ex^tie^ tselve wilde belegeren, dat gepresenteert aen hem over te geven, mits dat hij een schoot ofte twee daerop wilde doen doen ende dat hij met waepenen ende bagagie mochte afftrecken, den welcken Sijn Ex^tie^ gevraecht heeft off sij een vendel daerop hadden, die antwoorden neen, waerover Sijn Ex^tie^ hem seyde, dat sij dan niet dan vrijbuyters en waeren ende heeft se daermede laeten gaen, sonder tselve huys te begeren, soe om dattet niet houbaer en was, als omdat hij vreesde dat den viant daernaer voor thuys soude commen, tselve weder winnen ende destrueren soude tot groote schaede vanden Baron van Boxtel, die altoes onse partije gehoudende hadde, wien hij dat quaet niet wilde doen. Op den avont kregen aldaer groote woorden den Baron van Peche ende den Capitein Brog, omdat den Baron hem voornaementlijck verweet sijn bloodicheyt daerdoor hij

veroirsaeckt hadde tverlies van tvoors. exploict, jae dat hij als een witten douck bestorven was geweest, met seer harde woorden, daertegen Brog hem socht te defenderen, scheldende den Baron dat hij heml. op een vleesbanck hadde willen brengen, willende tselve met rappier ende poingaert goet doen, dan geboot Sijn Ex^tie^ Brog dat hij swijgen soude, men soude metter tijt wel beter op de saecke letten. Des anderen daechs den xix^en^ Marty sijn sij tijdelijck gecommen tot Loen op tSant, alwaer vuytgedeylt sijnde de patenten voor tvolck van Brabant, is sijn Ex^tie^ noch ten selven daege mette reste van tvolck tot Geertruydenberge gecommen ende daer tscheepe gedaen sijnde, om elcx op haer oirt te vaeren, is hij met sijn guarde den xxj^en^ Marty in den Haege gecommen, sijnde tvoors. exploict vuyt bloodicheyt vande voors. Capiteynen alleen gefailgeert op sulcken tijt ende plaetse dattet scheen anders niet te mogen failgeren, omdat men tsedert verstaen heeft dat die vande stadt op de scheepen egeen naerdencken en hadden ende in veel vuyren daernaer noch niet en wisten datter volck in de scheepen waere geweest. Aldus kan God lichtelijck destrueren alle tvoornemen van menschen alst hem gelieft ende de middelen selffs, die de menschen tot goet vorwenden tot quaet doen dijden, want sijn Ex^tie^ in desen begeert hadde datter ses Capiteynen mede gaen souden, soe omdatter verscheyden actien in 't exploict waeren te doen, verscheyden Commandeurs requirerende (te weeten d'een Wijck inne te nemen, d'ander de brugge te besetten de derde een poorte te verseeckeren ende de vierde ende anderen om haer meester vande wallen ende tgeschut te maecken ende daermede doen schieten, om hem met sijn volck te doen marcheren) als oick om te beter te commanderen ende den eenen den anderen te couragieren, twelcke soe verre van daer is geweest, dat se met haere swaere hooffden malcanderen gedecouraigeert hebben ende gebracht tot sulcke verschricktheyt dat se daerdoor in dese schanden gevallen sijn, ende scheen indien daer maer een geresolveert Commandeur geweest waere, dat de saecke wel soude affgeloopen hebben, gelijck mede scheen te sullen gedaen hebben indien daar Lieutenanten met beloften als boven alleen totte saecke waeren gebruyckt geweest (wien de hoope van Capiteynen te werden soude belet hebben, soe haest ofte ongetenteert vande saecke te scheyden), gemerckt die vande stadt op sulcx niet eens en waenden ende de soldaeten om de fortuyne te tenteren nu meest alles seer willich ende wel gemoet waeren. Gewisselijck hadde dit exploict wel gesuccedeert, het soude de regieringe van Ernestus in sulcke verwerringe gebracht hebben, dat hij naulijckx geweeten soude hebben

waer hem te keeren, want men met Maestricht alle de trafycquen van Duytslant op Brabant soude verhindert hebben ende den overtocht van Brabant in Overijssel ende den viant gedwongen off Vrieslant ofte Vranckrijck te abandonneren ende alle de steeden van Henegouwen, Naemen, Limborch, Valkenborch ende Lutsemborch met groot garnisoen te besetten. Dit alles heeft de couardise van eenigen alleen de Generaliteyt doen verliesen ende daermede al te seer vercort de reputatie van Sijn Ex^{tie} ende der Staeten crijsvolck, omdat den viant apparentelijck voortaen beter gemoet sal sijn tegens dselve, weetende dat de Capiteinen selffs ofte eenigen van heml. soe bloode ende vervaert sijn [1].

Den xj^{en} Marty op den avont vertrock naer Vrieslant Graeff Willem van Nassau, om den xviij^{en} aldaer op den lantdach te wesen ende daernaer te verwachten tvolck die men tottet ontset van Coevoerden soude destineren, twelcke hij in de Staeten Generael verthoent hadde hooch noodich te wesen.

Den xij^{en} Marty quam tot Rotterdam aen het x^{e} vendel Engelsen vande lichtinge van Vere, twelcke den xiiij^{en} daeraen in den Haege quam, blijvende de Heere Vere terugge om de resterende 500 mede noch te lichten.

Den xiiij^{en} Marty ende volgende daegen hadde Ernestus tot Bruessel de Staeten Generael van dier sijde doen vergaederen om sijn commissien aende selve te oepenen ende staet vander oorloge te maecken, op welcke vergaederinge hij den staet vander oorloge dede nemen op drie hondert duysent croenen ter maent ende overslaen hoe veel den Coning ende hoe veel de Staeten voornt. daertoe geven souden, ende om de quote vande Staeten te vinden, dede een seer groote petitie vande selve Staeten, die (geheel wat anders van hem vermoet hebbende) daerinne seer verwondert waeren. Hier kan men nu sien wat prouffijt het soude geweest hebben, soe t'exploict van Maestricht aengegaen ende geluckt hadde, want apparentelijck meest alle de provincien bij Maestricht vercort ende gebrilt sijnde, tot sulcke petitie ende schattinge te consenteren niet willich en souden geweest hebben, waerdoor de saecken van Ernestus in wonderlijcke verachteringe souden gecommen hebben.

Terstont naer de veroeveringe vande stadt Bredae, te weeten in tjaer

---

[1] Den 26sten Maart besloot de Raad van State » dat mette Generale Staten sal gecommuniceert worden, wat met dese bevreesde ende ermherttige capiteynen gedaen sal worden «. De Staten Generaal lieten de beslissing aan den Prins en den Raad van State over, en 't schijnt dat men later beter geoordeeld heeft, de zaak te laten rusten.

1590 hadde Sijn Ex^tie^ gepresenteert requeste aende Staeten Generael omme van heml. verclaert te hebben, wie geadmitteert soude werde totte regieringe der stede ende landen van Bredae, toecommende sijn gevangen broeder, te weeten Sijn Ex^tie^ ofte desselffs suster de Graevinne van Buyren, sijnde volle suster vanden voors. gevangen, daer Sijn Ex^tie^ maer was halve broeder van svaeders sijde. Dese requeste de Staeten Generael gedaen stellen hebbende in handen vande voors. Graevinne omme daerop te antwoorden ende sonder eenichsins te excipieren daerop ten weder sijde gescreven sijnde bij antwoort, replyck ende duplyck, hebben dselve Staeten Generael verclaert dat Sijn Ex^tie^ bij provisie soude regieren alle de goederen van sijn gevangen broeder gecommen van svaeders sijde, ende naementlijck oick de goederen van Brabant ende dat de Graevinne mede bij provisie soude regieren de goederen van haeren broeder gecommen van smoeders sijde, wel verstaende, dat sij alle beyden van haere administratien souden moeten reeckenen aende selve Staeten, die de dispositie van t'overschot van dien aen haer behielden. Achtervolgende desen is Sijn Ex^tie^ in de regieringe vande goederen van Bredae getreden. De Graevinne hiernaer contraherende metten Graeve van Hohenloe seeckere huwelijcxse voorwaerden, brengt onder andere partijen daerinne ten huwelijck de administratie van alle de goederen van haeren gevangen broeder gelegen in Brabant ende oick vande goederen gecommen van haer moeder Graevinne van Buyren, daer vuyt sij eerst soe veel sullen mogen nemen als tot haere hoffhoudinge soude mogen noodich wesen, ende t'overschot soude men employeren tot alimentatie vanden gevangen Prince haer broeder met expresse conditie, dat oft gebeurde dat denselven Prince los quam, dat men hem totte administratie van sijn eygen goederen niet en souden admitteren voor ende aleer hij heml soude volneucht hebben volgende het testament van haer moeder. Dese huwelijcxe voorwaerden houden noch meer andere poincten gesonden sijnde aen Graeff Johan van Nassau den ouden, haer oehem, om te teyckenen, heeft tselve geweygert, seggende dat sijn neeff Sijn Ex^tie^ als stock van thuys van Nassau eerst soude moeten teyckenen. Waernaer dselve Sijn Ex^tie^ gerepresenteert sijnde om te teyckenen, heeft tselve mede geweygert, seggende geen voorwaerden te willen teyckenen, die sijn gevangen broeder soe prejudiciabel sijn ende dat sij haer broeder in Spangien weynich genouch toestont, al en gave hij daertoe met sijn teyckenen geen meerder oirsaecke ende dat tselve in allen gevalle contrarieren soude de sententie vande Staeten Generael, daerbij hij selffs totte regieringe vande goederen van Bredae

ende Brabant geadmitteert was. Hierdoor dvoors. Graevinne geoffenseert sijnde, heeft (sonder op de sententie vande Staeten Generael te letten) vanden Hoogen Raede in Hollant gelicht mandement van complainctc om gerestitueert te sijn in de regieringe vande goederen van Bredae, daertegen Sijn Ex^{tie} geexcipieert heeft tot renvoy voor de Staeten Generael ofte den Raedt van Brabant, die ordinaris rechters in desen sijn, seggende dat de goederen daeraff questie was in Hollant niet gelegen en sijn nochte haer binnen de jurisdictie vanden voors. Hoogen Raede eenich gewelt ofte turbatie in haer possessie gedaen ende dat tgeene hij gedaen hadde, alleen was d'executie vande sententie vande Staeten Generael, twelcke den Hoogen Raede sich alsoe verstaende, heeft op den xvij^{en} Marty de saecke gerenvoyeert voor den Raede van Brabant ende Sijn Ex^{tie} geabsolveert vander instantie. Hier kan men sien hoe verre d'ambitie van groot goet den menschen leyt ende de suster opmaeckt om den broeder gevangen sijnde genouch te depossesseren. Totte voers. sententie vande Staeten Generael ende de moeyten die Sijn Ex^{tie} daerinne was doende, dede seer veel dat de manieren van doen vande voors. Graevinne seer onredelijck waeren, dat de geproponeerde regieringe vanden Graeve van Hohenloe den Staeten Generael suspect was ende de Graevinne alomme volchde den Raedt van Marck van Steelant met sijn soenen ende Mr. Jan Vermeeren, die papau ende genouch vianden van dese regieringe gesuspicieert waeren, ende dat den Prince in Spangien gevangen beter scheen geinclineert te sijn totte regieringe van Sijn Ex^{tie} als van sijn suster, vuyt alle twelcke men begonst te vermoeden dat in tberaemt huwelijck tusschen den Graeve van Hohenloe ende haer wel meerder swaericheyt mochte gemaeckt werden, omdat den Graeff sonderlinge scheen te staen op de regieringe vande selve goederen, die nochtans veroirsaeckten dat de geconcipieerde huwelijcxe voorwaerden niet en konsten geteyckent werden, niet tegenstaende die nu dickwils voorgewent waeren. Hierover quam den Graeve van Hohenloe den naestlesten vuyt Duytslant wederomme ende den lesten in den Haege, wesende sijn wedercompste wel soo subyt als sijn wechgaen.

Ontrent dese tijt hadden de Staeten Generael ende Raeden van Staete (naer dat se tot meermaelen ontbooden hadden den gevangen Thijsseling) heuren provoost naer Nieumegen gesonden om denselven te haelen, daertegen de ruyteren vande Graeven van Hohenloe ende Philps van Nassau seer groote swaericheyt maeckten ende halff met conniventie van Graeff Philps voornt vuytdruckelijck weygerden tselve te doen ofte hen te laeten volgen, dan siende dat den provoost sonder hem niet en wilde verreysen,

hebben haer gehouden als off hij gaen loopen waere geweest, twelcke den provoost verstaende ende waerachtich te wesen meynende is weder naer den Haege gekeert den xxij^en^ Marty, om sijn rapport daer aff te doen, dan dvoors. Graeff ende ruyteren vresende dat sulcx bij de Staeten Generael niet al te wel en soude genomen werde, nemaer geinterpreteert als offet geschiet waere in cleynachtinge van heure auctoriteyt (als het oick was) hebben heur bedacht ende denselven Thijsseling naer den Haege gesonden, daer hij gecommen is den xxv^en^ Marty. D'oorsaecke waeromme de Staeten hem in den Haege begeerden was, om door sijn gevanckenisse te beletten de voordere lichtinge van tregement vanden Hartoge van Saxen van Louwenborch daeraff hij Overste Lieutenant was ende de lichtinge meest selffs dede.

Den xxij^en^ Marty ontstonder een groot rumoer binnen Paris tusschen den burgers ende garnisoenen, ende quam de saecke soe verre, dat de borgers eijntelijck een poorte oependen ende den Coning in stadt lieten commen met sijn volck om haer te helpen, daertoe sij becoft hadden de Duytsen die aende poorte wachte hadden. Mette borgers hielden den Graeve van Brissacq ende den Heere van Beleyn ende hadden te vooren metten Coning geconditioneert, dat hij meester vande stadt sijnde den Hartoge van Feria, den Legaet vanden Paus, ende voorts alle tgarnisoen met waepenen ende bagagie soude laeten vuyttrecken soe sij wilden. Achtervolgende twelcke den Coning in de stadt gecommen sijnde heeft heml. sulcx gepresenteert op alle de plaetsen vande stadt daer sij heur bijeen geruckt hadden, die oick tselve aengegaen hebben ende daerop vuytgetoogen sijn, vuytgeseyt den geenen die in de bastille waeren, die eerst den xxv^en^ overgegaen sijn mette selve conditien, laetende den Coning alleen meester vande stadt, bijnaest tot vuyterlijcke ruine vande ligue. Om dewelcke staende te houden ende soe veel mogelijck alsnoch te assisteren Ernestus weder naer Vranckrijck gedestineert hadde den Graeve Carel van Mansfelt met ontrent 12000 man te voet ende te peert, scrijvende aen alle steden die het noch mette ligue hielden dat sij goede moet wilden hebben ende in haer verbont stantvastich blijven, want den Coning van Spangien geresolveert was liever alle sijn rijcken te versetten dan de saecke van Vranckrijck te verlaeten ende liever noch van nieus te lichten 60000 ofte 80000 soldaeten ende slach op slach te leveren dan hij niet overweldigen en soude den Coning van Vranckrijck. Dese brieven hebben bij eenige steden wat geopereert, bij anderen niet seer veel, want terstont hiernaer op den j^en^ April verclaerden haer die van Rouan ende Havre

voor den Coning, sijnde t'accoort tusschen den Coning ende Monsr de Villars geagreeert, te weeten dat hij (onder den Hartoge van Montpensier, Gouverneur van Normandie) soude blijven Lieutenant Gouverneur van Rouan ende Havre ende Lieutenant Baillyff van t'resort van Gysors, ende dat den Coning hem doen geven soude 300000 gulden om daermede te betaelen 4000 voetknechten, die hij soe binnen Rouan als Havre in dienste hadde ende mitsdien in dienste vanden Coning brachte, ende belooffde tsijnen coste oorlooge te maecken ende onderhouden tegen den Gouverneurs van Honfleur ende Neuffschastel met meer andere poincten. Ontrent dien selven tijt accordeerden die van Poictiers mede metten Coning ende continueerden die van Abbeville ende eenige steden in Britangien seer haer handelingen, alle twelcke Ernestus gewaer werdende, heeft sijn volck naer Vranckrijck gedestineert, op de frontieren doen blijven ende eenigen weder terugge ontbooden.

Ontrent t'eynde vande Maerte werde den Capiteyn Alexander Morray bij acte vande Staeten geauctoriseert om over alle de Schotten als sij te velde soude sijn te commanderen ende anders niet, daertoe hem tractement van 200 gulden ter maent gemaeckt werde.

Oick nam den Capiteyn Waddel ontrent dese tijt sijn affscheyt ende versochte dat sijn compagnie aen sijn broeder mochte gegeven werde, twelcke alsoe geschiede, hoewel de Staeten liever gesien hadden, dat hij selffs in dienste waere gecontinueert, twelcke hij seyde niet te connen doen om sijn eygen particuliere saecken wille, sonder dat men weet off hij (die d'outste Capiteyn van alle de Schotten was) wel jalours van t'avancement van Morray mochte wesen.

In tlaeste vande maent van Maerte was het seer regenachtich weder ende omdat men verstont dat de Duytsen meest al gereet waeren ende wel den x^{en} April tot Essen (daer sij loopplaetse nemen soude) wesen mochten ende van daer hier in tlant commen, soe men se alleen goede escorte daertoe dede, heeft men alle saecken beginnen aen te stellen om heml. te bejegenen ende daertoe patenten aen 25 vendelen te voet ende meest alle de ruyteren vuytgegeven om haer tegen den vj^{en} Aprilis tot Arnhem te vinden, daer men mede gesonden heeft verscheyden scheepen met vivres ende amunitie gelaeden ende 6 veltstucken om in den tocht bij tvolck te gebruycken ende soude Sijn Ex^{tie} tegen die tijt oick selffs naer Arnhem gaen.

Den lesten van dese maent ende in tbegin van April was men in den Haege seer geoccupeert met een paep vuytet lant van Naemen, Pastoor van Templou, genaempt Michel Ranchon, dict de Triviere, gebooren

van Bosiers, die den x^{en} Marty vuyt Bruessel gescheyden ende den xij^{en} tot Bredae gecommen was om den Gouverneur te denoncieren dat den viant een aenslach op de stadt hadde, soe hij seyde, dan omdat men vuyt meenichvuldige variatien ende lougentaelen bij hem voorts gebracht, daermede hij hem selven impliceerde, begonst ander naerdencken van hem te krijgen, is hij naer den Haege gesonden ende getortureert, sijnde den ij^{en} Aprilis en heeft niet met allen willen lijden, maer op den avont weder geexamineert sijnde sonder torture, heeft goetwillichlijck bekent bij den Graeve Floris van Barlaimont met gelt ende schoone beloften daertoe becoft te sijn, dat hij Sijn Ex^{tie} den Graeve Maurits van Nassau soude doorschieten ende assasineren, lastende hem daertoe de occasie wel te verspieden ende Sijn Ex^{tie} gewis te nemen ende met een goet cort roer wel gelaeden met 2 ofte 3 ballen hem te schieten beneden in den buyck, omdat hij daer seeckerst konste geschooten werden ende eer gedepescheert, belovende hem ofte sijnen erven sulcken recompense dat sij altoes souden rijck sijn ende soe hij t'const ontcommen een vande beste canonisien staende ter collatie vanden Coning, hem verseeckerende van eeuwige salicheyt soe hijt effectueerde, omdat door dat middel de oorlogen t'eenemael souden vuytgeroyt werden ende de landen tot een pais gebracht, seggende datter noch ses anderen om gelijcke saecken souden vuytgeschickt werden, twelcke hij seyde aengenomen te hebben om den Graeve van Barlaymont niet tegen te spreecken, doch evenwel in de sinne niet gehadt te hebben sulcx te doen ofte effectueren, niettegenstaende hij hierop al ontrent 600 gulden ontfangen hadde. Daernaer heeft hij noch verclaert gelijcke last mede te hebben mette andere ses, omme eensamentlijck oick om te brengen Bernevelt, Aldegonde ende Longolig [1] ende naer noch oick den jongen Graeve Hendrick Frederick van Nassau, hoewel hij noch niet dan een kint en was. Ende omdat dese handelinge metten selven Michel gedreven was met voorweeten ende bevel vanden Eertshertoge Ernestus selffs, soe kan men daer vuyt genouch verstaen wat sijn meninge is ende hoeseer hij tot pais genegen is, dewijle hij niet en souckt als verraderien, assasinaeten ende oorloge, soe haest hij de voet in tlant geset heeft.

Den lesten Marty sloegen die vande Graeve ontrent Straelen een deel

---

[1] Hiermede wordt waarschijnlijk de Graaf van Hohenlo bedoeld, wiens naam in dien tijd, vooral door de vreemdelingen, op de meest wonderlijke wijze geschreven werd, als Holaque, Holac, Hollock, Hollach, enz.

peerden vande vaene van Graeff Philps van Nassau ende kregender wel 20 gevangen ende quaemen noch ten selven daege eenich volck haelen vuyt een schip leggende voor de stadt Nieumegen voor de Hoenderpoorte.

TOCHT OM DE DUYTSEN TE BEJEGENEN.

Omdat nu den tijt begonst te genaecken dat tvolck om de Duytsen te bejegenen, op ontbooden naer Arnhem marcheren mosten, heeft Sijn Ex^{tie} den iij^{en} Aprilis vuyten Haege naer Vuytrecht doen vertrecken sijn guarde, sijnde van meininge oick noch selff te dien dage te vertrecken naer Leyden, dan omdat Graeff Willem vuyt Vrieslant in den Haege quam is sulcx terugge gebleven, om met hem in de Staeten Generael eyntelijck te mogen resolveren op t'ontset van Coevoerden, twelcke men voor de hant sach dat geschieden moste, omdat Verdugo gestaedelijcken voor Coevoerden bleeff leggen met ontrent 5000 mannen te voet ende 1400 peerden, daermede hij tfort soe benaude dat men daervuyt niet commen en conde dan door t'marasche, ende in dese deliberatien consumeerde men voorts den iij^{en} ende iiij^{en} Aprilis, ende naerdat resolutie genomen was, dat men daerwaerts soude gaen soe haest de Duytsen souden gear-riveert sijn, is Sijn Ex^{tie} den v^{en} Aprilis heel vrouch vuyten Haege ver-toogen met Hel, Meynarts Arnsma ende Witten, Raeden van Staete, ende noch ten selven daege tot Vuytrecht gecommen. Graeff Willem mede ten selven daege vertreckende is weder naer Vrieslant gekeert.

De ruyteren van Bergen op den Zoem ende Bredae mede naer Arnhem ontboden, sijn den iiij^{en} April boven Hoesden aen thuys te Hemert over-gescheept in de Bommelerweert, daeraff t'meeste deel ginck logeren tot Driel ende Rossum ende bleeff de vane van Sijn Ex^{tie} tot Hedel, alwaer den Capiteyn Spronck leggende op Creveceur aen Risoires liet weeten dattet aldaer niet goet leggen en was, om dattet waeter soe hooch was, dat die vanden Bosch met schuyten alomme consten overcommen ende hem daer wel een grooten affbreuck doen, presenteerende aen hem eenige schutten om een goet corps de guarde op den dijck te maecken, dan werde bij Risoires gerefuseert, seggende dat hij sterck genouch was, hoewel hij onder sijn ruyteren niet sulcke ordre en stelde als hij wel behoort hadde, daerdoor des avonts de ruyteren op den boer goede chiere gemaeckt hebbende haer alles begaeven tot slaepen, sonder eenige behoirlijcke wachten

vuyt te stellen, sulcx dat die vanden Bosch in den morgenstont een vuyre voor dach met ontrent 80 mannen in schuyten ende jachten onbesien tot Hedel aenden dijck gecommen ende in de naeste huysen, daer de ruyteren laegen, gevallen sijn ende hebben voor eerst, hoewel onweetende getroffen op tlogement van Risoires selffs, die wacker werdende hem socht te defenderen, maer werde in den arm gequetst ende gevangen gekregen met wel 30 andere ruyteren ende peerden. Dan omdat hij versocht daer te mogen blijven mits sijn quetsure, ende een ander ruyter voor sijn rantsoen sprack, ende die vanden Bosch meynden dat hij niet dan een particulier soldaet en was, hebben sij hem laeten gaen, mits dat een ruyter van sijne compagnie, in de wandelinge Risoirt genaempt ende bij den viant den Ritmeester geacht, voor sijn rantsoen sprack. De andere ruyteren, die achter in het dorp laegen, hoorende het rumoer, sijn op haere peerden gevallen ende achter vuytet dorp wech gereden. Die vande stadt hebben in tlogement van Risoires (overmits de absentie vanden Heere van Geffen) mede gekregen de vaene ofte cornette vande compagnie, ende soe sij niet wel sterck genouch en waeren om de reste vande ruyteren te vervolgen ende vreesden den dach die begonst aen te commen, ende dat die van Creveceur op heml. vuytcommen souden, sijn weder terugge gekeert naer de stadt ende eenige peerden ende ruyteren gerantsoent ende laeten gaen hebbende, mits dat anderen voor haer rantsoen spraecken. Hebben noch in stadt gebracht met grooter blijschap de vaene ende 23 sadelpeerden ende 12 gevangenen, genouch siende soe sij noch eens soe sterck hadden geweest, dat sij de heele vaene wel souden verslaegen ende alle de ruyteren gekregen hebben, mits de groote securiteyt ende onachtsaemheyt vande selve. Die ruyteren die tontcommen waeren sijn voorts geruckt om naer Thiel te commen ende de andere compagnien te volgen ende is Risoires weder gekeert naer Hoesden om ordre op sijn saecken te stellen.

Den vj^en^ Aprilis is meest alle het volck ontrent Arnhem gecommen, daer Sijn Ex^tie^ des avonts (hoewel het regenachtich weder was) mede gecommen is mette Raeden voornt.

Soe haer den vij^en^ aldaer bij een vonden de 25 vendelen voetknechten ende meest alle de ruyteren, heeft Sijn Ex^tie^ tlant ende de wegen alomme doen besien om te weeten off hij soude connen doorcommen naer Wesel toe, screeff mede naer Nieumegen ten eynde de ruyteren van daer souden marcheren naer sGraevenweert om alsoe boven bij hem te commen, doch omdat de revieren, mits den gestaedigen grooten regen, soe seer hooch waeren, dat se niet alleen alle vuyterweerden over en vloyden, maer oick

innegebroocken hadden seer veel dijcken, en hebben noch Sijne Ex^tie nochte oick de ruyteren van Nieumegen konnen doorcommen, maer heeft men anderen raedt moeten nemen, te weeten om tvolck aldaer sijnde door de naeste garnisoenen te doen verdeelen ende ordre stellen om scheepen opwaerts naer de Lippe te senden, om soe de Duytsen aff ende in tlant te brengen, daertoe men terstont alle gereetschap gemaeckt heeft.

Den viant siende tverloop vande saecken in Vranckrijk ende daeromme sijn volck niet dervende laeten daerinne trecken heeft eenige versaemelinge bij Duffelen beginnen te maecken, om dselve reede te hebben ende op de frontieren te mogen senden soe t'noot waere ofte oick om die ontrent sHartogenbosch te doen trecken ende haer daer houden, ende soe de belegeringe van die stadt (daeraff bij heml. een groot rumoer was) te beletten, ten regarde van twelcke hij den x^en Aprilis tot Herentals dede commen twee regementen knechten ende eenige peerden, vande welcken hij terstont naer Boxtel sondt 400 voetknechten ende 500 peerden.

Naerdat de scheepen tot Arnhem begonsten gereet te werden is den ix^en Aprilis van daer naer sGraevenweert getoogen den Graeve George van Solms met Hel ende Witten, Raeden van Staete, om tsaemen naer Wesel te gaen ende alle ordre op t'affcommen van tvolck te geven ende quaemen tot op sGraevenweert ende deden de scheepen naer de Lippe gedestineert à la file volgen.

Den x^en Aprilis werden vuyt Hollant naer Arnhem gebracht seer veel waepenen om de Duytsen thaerder comptste te waepenen.

Den xj^en Aprilis begonsten de Duytsen tot Essen bijeen te commen ende te vergaederen.

Den xij^en Aprilis vergaederden de Duytsen vast tot Essen ende quam den Graeve George mette Raeden voornt. ende meest alle de scheepen tot Wesel, daer hij ende de Raeden in stadt gingen ende sonden de scheepen alles boven de stadt aende Lippe. Verdugo verstaen hebbende dat de Duytsen tot Essen begonnen te vergaederen is noch te desen daege met ontrent 800 peerden vuytet leger van voor Coevoerden vertoogen om de Duytsen, die ongewaepent waeren op te slaen ofte te verstroyen soe hij konste.

Den xiij^en Aprilis vergaederden de Duytsen noch al aen, dan soe men tot Arnhem advertentie kreech dat Verdugo opgetoogen was om naer de Duytsen te gaen, heeft men tselve in poste tot Wesel aende Heeren aldaer gescreven. Ontrent dese tijt begonst men de Engelsen vast alomme in Hollant te waepenen, omme ter eerster gelegentheyt te mogen gebruycken.

Den xiiij^{en} Aprilis is Graeff George voornt. met ontrent 40 Cleeffsche schutten ende 40 borgeren vuyt Wesel in grooter haest vertoogen naer Essen, daer een goede partie vande Duytsen vergaedert waeren, om heml. aen te geven dat den viant daerwaerts marcheerde, dat sij daeromme terstont in sulcken getal als sij waeren naer de Lippe toecommen mosten om tscheepe te gaen, ofte dat sij in vrese wesen souden van alles geslaegen te werden, hoewel men tsedert verstaen heeft dat Verdugo niet voorder en quam dan tot Nahuys ende daer bleeff, sonder dat men weet waeromme, doch soe hij in der ijl voorts geruckt hadde, soude hij heml. tot Essen apparentelijck hebben konnen noch aentreffen ende overvallen.

Den xv^{en} Aprilis sijn de Duytsen van Essen vertoogen naer de Lippe bij Wesel toe ende sijn ten selven daege ende nacht noch meest al tscheepe gedaen in tgetal van ontrent 2300 man te voet ende 250 peerden ende noch snachts affgedreven tot beneden Wesel [1]. De Baron van Peche die laest t'exploict op Maestricht beleyt hadde, aengehouden hebbende bij den Staeten Generael om geemployeert te werden, is desen dach bij de selve Staeten gegeven commissie om twee hondert peerden te lichten ende te gebruycken ten dienste vanden Coning van Vranckrijck op betaelinge vande selve Staeten Generael, daertoe hem gereet ende op de hant souden gegeven werden vierthien duysent gulden onder obligatie ende beloften dat hij eersdaechs dselve soude lichten ende voorts onderhouden ter tijt toe gelijcke somme bij heml. verdient soude sijn, waernaer de Staeten hem voorder souden doen betaelen ende de penningen daertoe alle maenden ofte op andere termijnen overmaecken. Dese obligatie ende belofte heeft hij den xviij^{en} daeraen geteyckent ende de penningen ontfangen.

Den xvj^{en} Aprilis gingen tot Wesel wederom tscheepe den Graeve George ende Raeden voorn. ende quaemen met alle de scheepen mettet volck naer sGraevenweert ende quam tot Wesel den Graeve Everard van Solms [2]

---

[1] Vele bijzonderheden aangaande den togt van deze nieuw aangeworven troepen naar Wesel en de middelen, die gebruikt werden om den vijand omtrent den te nemen weg te misleiden, worden gevonden in een uitvoerigen brief van Graaf Jan den Oude aan Christiaan van Anhalt, den 13den April 1594 uit Dillenburg geschreven. (Arch. van Z. M.)

[2] Everard van Solms was de zoon van Graaf Coenraad van Solms-Braunfels en van Isabella, dochter van Graaf Willem den Oude van Nassau-Dillenburg. Van hem sprekende, zegt Graaf Jan de Oude in een brief van den 10den Mei 1589 aan zijn zoon Willem Lodewijk: „Grave Eberhardt, welcher gar ein feiner Herr ist, so viel sprachen kan, undt den nechsten zugh auch mitt in Franckreich gewesen, da er dan über ettlich und 20 wunden stich und schöez bekommen, undt wohl zu wünschen das in den Niederländen solche und dergleichen Hern mehr wehren". (Gr. van Pr. Archives, II Serie, Tome 1, pag. 99.) Hij was geboren in 1565 en stierf in 1596.

die als Colonnel ofte Oversten alle de Duytsen van dese lichtinge soude commanderen (wesende cousin Germain van Sijn Ex^{cie}, te weeten een soen van een suster van H. M. den Prince van Orangien) ende bracht met hen noch ontrent 200 man ende eenige peerden ende volchde daermede terstont naer sGraevenweert.

Den xvij^{en} Aprilis quaemen Graeff George mette Raeden wederom tot Arnhem ende de scheepen met alle tvolck aen IJseloort, quaemen mede des nachts bij tvolck Graeff Everard van Solms, Overste, Graeff Otto [1], sijn broeder, commanderende onder hem over de ruyteren ende Graeff Willem van Solms [2], commanderende een vendel knechten als Hopman. De lichtinge van dit volck was beraemt op 20 vendelen elcx van 200 coppen, dan omdat se soe schielijcken voort mosten, waeren noch eenige Capiteinen te rugge, die men hoopte dat a la file wel souden volgen, hoewel daer aff voorders niet en quam. Dit volck alles bleeff snachts tscheepe leggen, daer heur vivres vuyt gelevert werden, dan de peerden gingen meest te lande ende hielden heur onder den blauwen hemel. Den viant nu in Brabant tamelijcken sterck sijnde ende mogelijck hem inbeeldende dat de stadt vanden Bosch geen noot hebben en soude, heeft een deel van sijn volck doen marcheren naer Maestricht. Sijne Ex^{tie} ende de Staeten Generael oick sulcx wel vermoedende, hebben ordre beginnen te stellen om metten eersten naer Coevoerden te gaen ende dat te ontsetten ende hebben daertoe vuytgesonden verscheyden patenten aen heur crijsvolck ontrent die oorden leggende, om op t'eerste bevel van Sijn Ex^{tie} ofte Graeff Willem van Nassau te marcheren. Hebben mede aen Graeff Willem gescreven om hem daerinne te haesten.

Ontrent dese tijt werde tot Vlissingen gevangen een borger ende twee soldaeten, die men vermoede dat metten viant eenich verraet dreven, gelijck oick niet lange te vooren yetwes op Lillo ontdeckt was, daeraff den principaelen aucteur hem selven in de grachten van tfort verdronck, soe hij gewaer werde dat men hem wilde vangen. Hierdoor begonst men noch claerder te sien wat pays den Eertshartoge Ernestus mede brachte, te weeten assasinaten ende alle verraderien.

Den xviij^{en} Aprilis was het schoen weder ende quaemen den Graeve Everard van Solms met sijn broeders ende andere heeren ende Capiteynen

---

[1] Otto van Solms-Braunfeld was geboren in 1572 en stierf in 1610.

[2] Willem van Solms, geboren in 1570, was gehuwd met Amalia van Nassau-Dillenburg, eene zuster van Graaf Willem Lodewijk. Hij is de stamvader van de linie Solms-Greiffenstein.

onder de lichtinge sijnde tot Arnhem bij Sijn Ex[tie] om hem te saluëren, die dselve seer eerlijcken ontfinck ende werde doen goet gevonden dat men alle tvolck van dese lichtinge voor eenige daegen soude fourieren in tdorp van Tolhuys, leggende in de Bettuë op den Cleeffschen bodem tot datse naer behoiren gemonstert ende gewaepent souden sijn, achtervolgende twelcke soe tvoetvolck als tpeertvolck alles daerwaerts gegaen sijn ende hebben haer daer gelogeert. De ruyteren waeren meest seer wel gemonteert ende onder dien reeden verscheyden treffelijcke persoonen ende edelluyden met twee soonen vanden Heere van Wijnenburch die over twee jaeren als gesant vanden Palsgraeff hier in tlant was. Tvoetvolck was oick meest al seer goet ende clouck volck ende veele oude soldaeten.

Overmits die van Hollant tot noch toe van jaere te jaere seer groote schaede ter see geleden hadden bij die van Duynkercken ende haere scheepen overlange al vande custe van Brittangien weder gecommen waeren, daer die van Zeelant nu verscheyden scheepen gesonden hadden om daer te leggen ende de custe te bewaeren, hebben dselve van Hollant heur starck gemaeckt om gestaedelijck met 13 scheepen voor Duynkercken te leggen ende daermede die vande stadt inne te houden ende met die van Zeelant verdraegen dat aldaer soude vliegen de Almiraels vlaggen van Hollant, ende voorts geordonneert dat Jan Garbrantss. haere Vice-Almirael aldaer gestaedelijcken soude blijven leggen, om op alles ordre te houden ende de vuytvaerte vuyter stadt beletten ende dat bij provisie den Heere van Warmont daer mede voor eenige weecken soude gaen ende blijven om op alles de nootelijcke ordre te stellen ende doen onderhouden, achtervolgende twelcke denselven Heere van Warmont ende Jan Garbrantss., desen tijt deur daer meest laegen, omme te sien hoe ende met wat middelen men heml. best soude konnen innehouden om hem roverie te beletten. Oick werden verscheyden saloupen toegerust, om daer ende op der zee tegen die van Duynkercken gebruyckt te werden.

Den xix[en] Aprilis was het schoen weder ende sondt men vuyt Hollant naer Arnhem gelt om de Duytsen een maent solts op de hant te geven terstont naer de monsteringe ende souden dese Duytsen betaelt werden alle twee ende dertich daegen wel soe hooch ofte hooger als alle andere soldaeten ten acht ende veertich daegen, omdat se maer voor drie maenden aengenomen waeren, twelcke dien niet tegenstaende metter tijt onder de andere ordinaris soldaeten wel wat veel quaets soude mogen doen ende een oirsaecke van groote alteratie wesen. Hoewel der Heeren Staeten meyninge is geweest met dese lichtinge den Duytsen vuyten hooffde te

brengen de opinie diese altoes van heur gehadt hebben, dat se quaelijcken souden betaelen.

Den xx[en] Aprilis soe men naerder tijdinge van tvertreck vanden viant naer Maestricht ontfangen hadde, hebben de Raeden van Staete gescreven aen Graeff Willem, om metten eersten alle de compagnien daer ontrent te doen marcheren naer Swol, bij de welcke men metten eersten tvoirder volck senden soude. Hebben mede gescreven aen Sijn Ex[tie] om eenich volck ontrent Arnhem rede te houden ende daermede in tlant van Cleeff inne te rucken om den viant, soe hij meerder volcx over Rhijn wilde scheepen, daermede de overcomptste te beletten ofte voor eenige daegen retarderen, om middelertijt Coevoerden te mogen ontsetten, eer den viant aldaer stercker wert ende het ontset difficilder, twelcke daernaer bij Sijn Ex[tie] niet geraeden gevonden en werde om de onseeckertheyt van dien wille ende de foulen, die die van Cleeff daer door souden moeten lijden.

Den xxj[en] Aprilis was het schoen weder ende begonst men de Duytsen aen het Tolhuys leggende te waepenen, om metten eersten naer Coevoerden te gebruycken, tottet ontset van twelcke men vast begonst alle gereetschap alomme te maecken. Den viant oick sulcx wel vermoedende ende daeromme naer Berck een deel volckx gedaen marcheren hebbende, sijn dselve sterck ontrent 2000 man te voet over den Rijn gescheept om tleger van Verdugo te stercken, dan verliepen veel eer se tottet leger quaemen.

Den xxij[en] Aprilis was men noch al besich om de Duytsen te waepenen ende naerder ordre op t'ontset van Coevoerden te stellen, daertoe men de patenten aen tvolcke van oirlooge sondt om tegen den j[en] May ten lanxsten tot Swol te wesen. Werde mede last gegeven aenden Raede van Staete om mede naer Swol te gaen ende tegen den lesten deser daer te sijn, om op alle voorvallende saecken beter ordre te mogen geven, die terstont belasten tot behouff vanden leger te huyren 270 waegens wel gespannen ende voorsien om tleger toevoert te doen ende een waegenborch van te mogen maecken soit noodich waere. Werde oick last gegeven om tot Dordrecht vuytet magasijn te lichten noch 8 halve canons met alle haere toebehoiren ende mede naer tleger te brengen met schuppen, spayen, houweelen, ende andere amunitie van oirlooge ende vivres tot een leger noodich. Ende omdat den Heere van Warmont voor Duynkercke lach ende de Heeren Staeten Generael noch niet voorsien en hadden op tGeneraelschap vande artellerie, is Joncheer Pieter vander Does belast mede tleger te volgen ende in affwesen van sijn schoenbroeder over tgeschut te comman-

deren [1]. Den viant die over Rijn gescheept was is begonnen te trecken naer de Twente om naer Coevoerden te commen dan verminderden al seer eer se soe verre quaemen.

Den xxiij[en] Aprilis was het schoen weder ende begonst men tot Dordrecht vast het geschut ende andere amunitie van oorlooge te scheepen, daertoe Pieter vander Does voornt. naer Dordrecht tooch. Eenige daegen van te vooren was op sGravenweert overgecommen een Sergiant vanden viant daerop men begonst te vermoeden dat hij yet quaets in de sinne hadde, omdat hij gesocht hadde hem onder twee vendelen te laeten innescrijven ende op veel variatien bevonden was. Dese eijntelijck bekent hebbende alleenlijck overgecommen te sijn om mette eerste gelegentheyt den Coning van Spangien een signalee dienst te doen, het waere waerinne hij sulcx hadde konnen doen, is dselve op sGraevenweert, daer hij gevangen was, op huyden gedaen ophangen.

Den xxiiij[en] Aprilis was het seer schoen weder ende was men aen het Tolhuys doende om de Duytsen te monsteren, die sterck gemonstert werden ontrent 2600 man te voet onder 18 vendelen ende de ruyteren sterck ontrent 260 peerden.

Ende omdat den Coning van Vranckrijck aengehouden hadde, ten eynde men in dese landen mede openbaere teyckenen van blijschap wilde doen over alle sijn victorien, is sulcx bij de Staeten Generael gedecreteert ende aen alle provintien overgescreven geweest, soe dat dien volgenden op huyden alomme door dese landen vieren van blijschap gemaeckt sijn ende de clocken geluyt ende tgeschut affgeschooten, hoewel de blijschap soe in de gemeene man niet en wilde, als die wel souden gedaen hebben, hadde den Coning niet van religie verandert geweest.

Den xxv[en] Aprilis was het schoen weder ende heeft men de Duytsen een maent solts op de hant gegeven ende belooft den tijt van drie maenden (die sij dienen souden) alle twee ende dertich daegen te betaelen soe hooge, dat heure betaelinge op elcken cop een gulden meer bedroech als van alle t'andere volck ten acht ende veertich daegen, twelcke wel een groot naerdencken onder de anderen soldaeten mochte maecken, in gevalle dese Duytsen langer als drie maenden in dientste gecontinueert werden.

---

[1] De Heer van Warmont was na den dood van Famars voorloopig met het opzigt over het geschut belast geweest, maar reeds kort na het beleg van Geertruidenberg had de Prins er in den Raad van State op aangedrongen, dat het noodig was, een Generaal der Artillerie, in plaats van Famars, te benoemen, »alzoo opt beleydt van tgeschut seer luttel ordre was«. (Resol. 6 Aug. 1593.)

Desen dach werde tgeschut van Dordrecht gebracht naer der Goude, om over de Suyderzee naer Swol te gaen. Die van Oisteynde overvielen de schantse van Snaeskercken met noch 2 andere schantsen ende leyden daer garnisoen inne ende besetten dselve om daerdoor meerder doortocht op Brugge te krijgen.

VAN T'ONTSET VAN COEVOERDEN.

Omdat nu den tijt begonst te genaecken dat men tot Swol soude vergaederen om Coevoerden te ontsetten, soe het doenlijck waere en men nu lange op de compste vanden Heere Vere gewacht hadde, die niet voorts en quam mette andere 300 Engelschen ende noch 400 Engelschen tot supplement ende versterckinge vande vendelen van tsecours, ende men oick wel sach datter niet veel apparentie en was noch meer Duytsen te krijgen, heeft men alle saecken beginnen te prepareren tottet selve ontset ende daertoe den xxvj^en^ Aprilis de nieuwe Engelschen in Hollant alomme in scheepen gedaen ende naer Swol gesonden.

Te desen daege quam den viant met 14 vendelen knechten weder belegeren de schantse van Snaeskercken in Vlaenderen.

Den xxvij^en^ Aprilis was het schoen weder ende begonst tvolck alomme vast te marcheren naer Swolle toe.

Den xxviij^en^ Aprilis was het schoen weder ende vertooch vuyten Haege den Raede van Staete, om mede naer Swol te gaen.

Die van Oosteynde siende dat Snaeskercken weder belegert was sijn tegen den viant vuytgevallen ende hebben se verdreven ende veelen van heml. dootgeslaegen met sulcke confusie, dat de reste meest heure waepenen affwerpen om te beter te mogen ontloopen. Op dese selve tijt kreegen de Engelschen daer leggende bevel vande Coninginne om met soe veel volcx als sij ontbeeren mochten Sijn Ex^tie^ in den leger te assisteren, ende hebben doen 7 vendelen knechten gereet gemaeckt om naer tleger te senden.

Den xxix^en^ Aprilis was het schoen weder ende de Duytsen in scheepen gedaen sijnde om de IJsel aff te vaeren, is Sijn Ex^tie^ mette reste van tvolck vertoogen naar Swol ende logeerde des nachts op de Veluwe, maer quam Graaff Willem van Nassau met 13 vendelen Vriesen tot Swol, daer des nachts mede quaemen eenige scheepen met Schotten ende Engelschen. Dan omdat men bevreesde dat den viant wel yet op de Bommelerweert

mochte attenteren, heeft Sijn Ex^tie last gegeven aenden Oversten Groenevelt om met 10 vendelen knechten in die Waert te gaen leggen om alle inval vanden viant te beletten, achtervolgende twelke hij noch te desen daege vertoogen is naer de Bommelerweert ende sijn sijne vendelen beginnen te volgen.

Den lesten Aprilis quam Sijn Ex^tie met meest alle tvolck en den Raede van Staete tot Swol, daer mede quaemen de reste vande Engelschen ende Schotten mette regementen van Graeff Philps ende Loockeren ende bijnaest alle de cavalerie.

Den j^en May was het schoen weder ende quaemen de Duytsen in scheepen tot aende Kotensche schantse tegenover Swol ende bleven tscheepe leggen gelijck de Engelschen ende Schotten mede deden; oick quaemen noch tot Swol verscheyden compagnien ruyteren.

Den ij^en May was het schoen weder ende quam tot Swol den Graeve George van Solms, men monsterde aldaer alle de waegens ende men deelde die vuyt om gelaeden te werden, men dede oick vuyt deylen ende laeden alle de praemen om op morgen tvertreck te beginnen [1].

Den iij^en May was het schoen weder ende om tvertreck te faciliteren ende eensamentlijck den macht van tleger te weeten, dede Sijn Ex^tie alle

[1] Op dezen dag werd er een krijgsraad gehouden, waarin na rijp overleg besloten werd, tot het ontzet van Coeverden overtegaan. In de Resolutiën van den Raad van State van dien datum wordt daaromtrent het volgende medegedeeld:

„Sijne Excellentie, metten Heere Graaff Willem van Nassau, Gouverneur van Vrieslandt, in den Raede gekomen; is in deliberatie gelegt, wat nu met den Leger, hier bij de handt sijnde, sal gedaen worden: ende eyndelijck met conforme stemmen geresolveert, dat nademaele volgens der Generale Staten resolutie, alle het Crijgsvolck met alle preparatien, alhier tot Swolle sijn gekomen, om, soo de gelegentheyt der saken sulcx gevoegelijck toelieten, Coevoorden daermede sien te ontsetten; Ende dat men niet en verneemt, dat zedert de saecke off apparentie is vermindert off verergert, uytgesondert door de ontrent twee duysent soldaten, die nu laetstelijck over Rhijn gekomen sijn, tot versterckinge van s'vijandts leger voor Coevorden, daerop men toch te vooren ten tijde der resolutie van de Generale Staten verdacht was; dat het ontset van Coevoorden, in Godts name, sal bij de handt genomen worden, ende dat alsoo op morgen allen onse macht voor 't eerste sigh sal begeven tot aende Berckelbrugge voor Swolle, ende soo voorts van dage te dage, makende soo kleyne dagreysen, dat altijt op den middag den geheelen leger sig sal te nederstellen, ende alsoo niet seer vermoeyt sijnde, tegen alle geweldt off listigheyt vanden vijandt sich te mogen verseeckeren: Hebbende voorts sijne Excellentie ende de Heer Graaff Willem, op 't vermaen vanden Raede, verklaert, ende wel verseeckert, dat zij die forcen ende de reputatie vanden Lande niet en sullen onvoorsienlijck nogh buyten propooste, eenigsints avonturen, maer voorsigtiglijck ende op 't seeckerste gaende, ende alles, met Godts hulpe beleydende; voorts doen al 't geene nae de voorvallende gelegentheyt ende occasie sal dienlijck sijn. Hier van de Heeren Generale Staten te adverteren ende voorts van alle gelegentheyt der saken, ende preparatien, soo men die bevonden heeft."

tvolck trecken naer de Berckommer brugge, daeraff de ruyteren sterck waeren, de vaenen van Sijn Ex^tie 90 peerden, vanden Graeve van Hohenloe 75 peerden, van Graeff Philps 63 peerden, vanden Graeve Everard van Solms 236 peerden, vanden Prince van Espinoy 90, Barchon 98, Pauls Bax 75, Marceel Bax 75, du Bois 84, Edmont 80, Chinsky 75, Baelen 111, Smeltsinck[1] 97, Wermeloe 100, Onsta 80, Louys Laurens 87, Doncq 85, Contelaer 93, Vere 72, Sidnei 40, Parcker 66. tVoetvolck was sterck als volcht: tregement van Graeff Willem van Nassau met 13 vendelen, was sterck ontrent 800 piecken ende 1100 musquetten ende roers, tsaemen 1900 man;

tregement vande Engelschen met 12 vendelen was sterck ontrent 690 piecken ende 910 musquetten ende roers, tsaemen 1600 man;

tregement van Graeff Philps met 10 vendelen was sterck ontrent 340 piecken ende 610 musquetten ende roers, tsaemen 950 man;

tregement vande Schotten met 10 vendelen was sterck ontrent 350 piecken ende 550 musquetten ende roers tsaemen 900 man;

tregement van Graeff Everard van Solms met 18 vendelen was sterck ontrent 800 piecken ende 1500 musquetten ende roers[2], tsaemen 2400 man;

tregement van Graeff Hendrick van Nassau ofte Noorthollant met 9 vendelen was sterck ontrent 360 piecken ende 640 musquetten ende roers, tsaemen 1000 mannen;

tregement van Loockeren met 9 vendelen was sterck ontrent 270 piecken ende 530 musquetten ende roers, tsaemen 800 mannen;

maeckende alle de ruyteren 21 vaenen ende ontrent 1872 peerden ende alle de voetknechten 81 vendelen ende ontrent 9550 mannen.

Naerdat desen alsoe vuytgetoogen waeren heeft Sijn Ex^tie heml. alles in slachordre doen stellen ende die doen veranderen, dan de sijde ende dan de achtersten in thooft doende marcheren om alsoe heml. te oeffenen ende te thoonen hoe sij sonder confusie haer bataillons souden hebben te keeren, ende naer alle dien dede hij alle de ruyteren weder naer de stadt keeren om in de voorburgen te logeren bij tregement van Graeff Willem ende dede de reste aende Berckommer brugge blijven in meyninge op morgen te marcheren mettet heele leger, daertoe hij de soetelaers naer de brugge liet opvaeren. Gaff mede last om de praemen die tot 127 toe

---

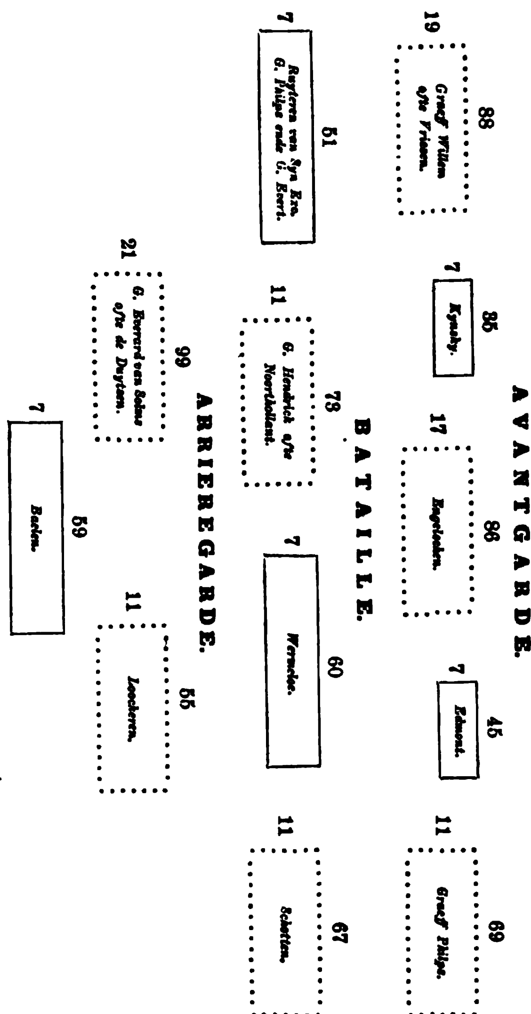
[1] Nicolaas van Smeltsing was den 23sten December 1593 bevelhebber geworden over de vaan ruiters van den Ritmeester Johan van Huchtenbroek, die de dienst verlaten had. (Commissieboek van den Raad van State van 1591—1599, bl. 72.)

[2] In deze opgave van het aantal pieken en musketten moet eene schrijffout ingeslopen zijn.

meest gelaeden waeren mede naer de brugge te brengen ende onder dien eenigen alleen gedestineert tottet slaen van een brugge over twaeter vande Vecht, als men sulcx van noode soude hebben, ende eenigen gelaeden met 4 halve canons, daeraff de 2 binnen Coevoerden gedestineert waeren. Oick dede hij laeden verscheyden waegens met schuppen ende spaeden ende andere instrumenten, oick eenigen met seecker merckelijck getal van stocken van 5 voeten lengte, hebbende aen elck eynde een scherpe ijsere pinne, om die bequaemelijck ende schuynts in de eerde te mogen steecken t'opperste scharp vuijterwaerts, om daer mede tforseren vande cavalerie vanden viant te beletten. Van gelijcken dede hij laeden op waegens soe veel cruyts ende scharpen, dat men met elcx vande twaelff stucken gedestineert te lande mede te nemen mochte schieten 60 schooten. Dit aldus belast sijnde qnam Sijn Exc^{tie} weder in stadt, alwaer men terstont gewaer werde, dat alle de praemen desen nacht seer quaelijcken souden konnen opgebracht werden totte Berckommerbrugge toe, dat mede alle de waegens seer quaelijcken souden konnen reede sijn, waeromme hij tvertreck dede vuytstellen tot op overmorgen toe. Te desen daege creech men advertentie dat Verdugo met een goet deel van sijn leger vertoogen was naer Laerwoldt, laetende de schantsen beset ende op thuys van Jan van Steenwijck den oversten Lieutenant Leauckema, waerdoor men vermoede dat hij liever Coevoerden soude verlaeten als hem ende sijn leger heel laeten engageren.

Den iiij^{en} May was het schoen weder ende maeckte men alle gereetschap om op morgen te vertrecken ende ordonneerde Sijn Ex^{tie} dat voor alle tvolck marcheren souden 4 halve canons ende 8 veltstucken, boven tgeschut in de praemen sijnde ende stijff 500 mannen genomen vuyt alle compagnien om de wegen te esplaneren, dat daernaer tleger marcheren soude beslooten mettet waeter vande Vecht op de rechter hant ende met een waegenborch op de slinckerhant ende dat daernaer besijden den anderen marcheren souden als men ontrent den viant quam tregement van Graeff Willem op de slinckerhant ende naest den wagenborch hebbende op de rechterhant den Ritmeester Chinsky met 4 vaenen ruyteren, op de rechterhant van dien tregement vande Engelschen, op heur rechterhant wederomme den Ritmeester Edmont mede met 4 vaenen ruyteren, die weder beslooten souden sijn op de rechterhant mettet regement van Graeff Philps ende soe te saemen maecken soude de avantgarde, wel verstaende dat de 2 regementen ruyteren voor vuyt souden rijden als er geen viant en was ende weder in heur ordre wijcken, als den viant hem soude ver-

Wagenborch.



In deser vouge soude tleger sich stellen als den viant hem soude presenteren, ende soude men dan terstont tgeschut alles voor rucken. Oick waeren in dese bataillons de piecken in t' midden ende de musquetten ende roers aende sijden, ende als de wegen soe seer enge waeren dat tregement niet geheel ende gelijck door en mocht trecken, soe trocken de musquetten ende schutten van rechterhant eerst door, daernaer de piecken ende laest die van de slinckerhant, tot dat se op tbreet quaemen, ende dan haer op haer voorgaende ordre weder stelden.

de Vecht.

thoonen. Oick als de wegen te enge waeren dat dan tregement van Graeff Willem voor ende vande Engelschen daeraen ende ten derden tregement van Graeff Philps marcheren souden, naer desen souden marcheren op de slincker hant naest den wagenborch drie vaenen ruyteren als van Sijn Ex^tie^ Graeff Philps ende Graeff Everard in een bataillon ende op heure rechterhant tregement van Graeff Hendrick ende opde rechterhant van dien den Ritmeester Warmeloe met 3 vaenen ruyteren, die op de rechterhant beslooten souden sijn mettet regement vande Schotten ende soe te saemen maecken de bataille, mits dat op enge weege die vande slinckerhant voor marcheren souden. Ten lesten soude op de slinckerhant naest den wagenborch volgen tregement van Graeff Everard ende op de rechterhant tregement van Loockeren, van achteren beslooten bij den Ritmeester Baelen met 6 vaenen ruyteren, maeckende te saemen die arriere garde, als in de voorgaende caerte te sien is. Werde mede ordre gegeven hoe de waegens marcheren souden tot Coevoerden toe. Te desen daege quaemen tot Swol twee soldaeten die den j^en^ deser vuyt Coevoerden gescheyden waeren, brengende brieven vanden Gouverneur Joncheer Caspar van Eussum aen Graeff Willem, houdende dat sij noch alles wel gemoet waeren om het vuyterste te verwachten ende te sien wat van het ontset soude commen, begeerende dat men de saecke niet verhaesten maer den slach seecker nemen soude. Op den avont quam tot Swol den Ritmeester Pouli met sijne compagnie sterck ontrent 66 peerden.

Den v^en^ May begon alle tvolck ende waegens vuyter stadt te trecken, daer in tvuytgaen Hopman Cobbe een been aen stucken geslaegen werde bij tpeert van Graeff Philps. Gecommen sijnde alle tvolck buyten de stadt over de Berckommer brugge, hebben haer begonnen te stellen in ordre om te marcheren, laetende de reviere vande Vecht op de rechterhant ende doende marcheren alle de waegens op de slinckerhant, om tvolck aen beyde sijden ofte flanquen te bewaeren. Voor marcheerden den Heere van Barchon ende den Ingenieur Kemp met 300 soldaeten om de wegen te esplaneren, soe voor de carroye als voor tvolck, ende om den wech te besichtigen was voor vuyt gesonden den Ritmeester Wermeloe, Drost van Zallant met sijn vaen ruyteren. Hiernaer marcheerden voor vuyt de vaenen vanden Ritmeester Chynsky, den Graeve van Hohenloe, Pauls Bax ende Marcel Bax met 35 peerden in thooft ende 7 lang ende in een ander slachordre de vaenen van Edmont, Espinoy, Louys Laurens ende Doncq met 45 peerden in thooft ende 7 lang met last om tusschen de regementen inne te wijcken soe den viant hem presenteerde, volgende de ordre voors. Over de slincker sijde volchde voorden vuyt de 4 halve canons

ende 8 veltstucken (boven de 4 stucken in de praemen staende te lande gebracht) met last om voor te rucken ende in thooft van alle de slachordren vande avantgarde gestelt te werden, soe den viant aenquam. Achter de ruyteren volchde tregement van Graeff Willem in slachordre 88 mannen in thooft ende 19 lang met eenige overensige [1] soldaeten, behalven de gastadors [2], daernaer tregement van Graeff Philps op de rechterhant van dien, hebbende 69 mannen in thooft ende 11 lang. Tusschen dese twee regementen marcheerden de Engelschen met 86 mannen in thooft ende 17 lang, maeckende te saemen de avantgarde, met last haer besijden den anderen te stellen ende de ruyteren inne te laeten volgende de beraemde ordre soe het noot dede. Hiernaer volchden voor bataille de ruyteren van Sijn Ex^{tie}, Graeff Philps ende Graeff Everard van Solms met 31 peerden in thooft ende 7 lang ende in een ander bataillon over de rechterhant waeren de vaenen van Barchon, du Bois, Smeltsinck ende Ontstae (daerover Wermeloe bij noot soude commanderen) met 47 peerden in thooft ende 7 lang, noch tregement van Graeff Hendrick ofte Noortholland met 73 mannen in thooft ende 11 lang ende tregement vande Schotten met 67 mannen in thooft ende elff lang, maeckende te saemen de betaille met last heur te rangeren volgende de ordre soe daer noot geviele. Voor arrieregarde volchde tregement vande Duytsen, van Graeff Everard van Solms met 99 mannen in thooft ende 21 lang, tregement van Loockeren met 35 mannen in thooft ende 11 lang ende de ruyteren van Baelen, Contelaer, Vere, Sidnei, Parcker ende Pouli, sluytende van achteren den tocht ende marcherende 39 peerden in thooft ende 7 lang met last als boven.

De scheepscapiteinen die met maetroesen ofte bootsgesellen in tleger waeren, waeren verdeelt ten deele bij tgeschut ende ten deelen bij de praemen om die op te brengen, oick waeren de treckpeerden verdeelt bij tgeschut ende de praemen ten selven eynde. Onder de waegens marcheerden voor de waegens die met schuppen ende spaeden ende met steeckstocken gelaeden waeren, daernaer die mette amunitie voor tvolck gelaeden waeren, ten derden die mette amunitie voor tgeschut, ten vierden die mette vivres, ten vijffden die van Sijne Ex^{tie}, ten sesten die van Graeff Willem, ten sevende de waegens vande regementen (naer dat die in ordre marcheerden) ende ten lesten de soetelaers ende quaemen in sulcke ordre ontrent den middach tot Daelffsem, om dien dach daer te

---

[1] Overcompleete.

[2] Sappeurs.

logeren, de ruyteren in tdorp bij Sijn Ex^tie ende tvoetvolck beoosten van tdorp op de heyde, beslooten op de slinckerhant ende voor metten waegenborch ende op de rechterhant mette reviere, stellende tgeschut in thooft ende gereet om gebruyckt te werden. Op den naernoen sont Sijn Ex^tie eenige peerden naer Ommen om te besien off daer viant ontrent was ende soe die wedergecommen verclaerden neen, is selffs met twee vaenen ruyteren een stuck weechs daerwaerts gereden om den wech te besichtigen, hoe men op morgen best soude mogen marcheren. Des nachts sondt den viant eenige peerden tot Omme, vande welcken eenige ontrent den morgenstont quaemen tot aende schiltwachten van tleger, die daerop los schooten, waerdoor een alarme in theele leger quam, dan en volchde daerop niet met allen.

Den vj^en May was het schoen weder ende marcheerde tgansche leger vrouch in deselve ordre naer Omme, hebbende voor vuyt gesonden om te decouvreren de vaenen ruyteren vanden Drost van Zallant ende Marcel Bax, dan egeen viant vernemende quaemen mettet leger ontrent den middach tot Ommen, daer men bleeff logeren, de ruyteren met Sijn Ex^tie in tvleck ende tvoetvolck daer rontsomme, laetende de reviere op de rechterhant ende dede Sijn Ex^tie de een helft van sijn leger, te weeten ten noortoosten ende noorden besluyten met een waegenborch ende noortwesten ende westen met een tranchee. In de waegenborch werden op verscheyden plaetsen geplant de twaelff stucken geschuts. Hiernaer werden 5 vaenen ruyteren op de wacht gesonden op den wech naer den Hardenberch toe, daer Sijn Ex^tie daernaer noch selffs heen reedt om den wech te besien. De praemen die mettet geschut, vivres ende amunitie gelaeden waeren en konsten desen dach tot Ommen niet commen, soe om dattet waeter gansch leech was, als om de quaede ordre die daerop gehouden werde ende om de crancheyt vande trecklijnen wille, die men om de praemen op te trecken tot Swol al te licht hadde doen maecken. De ruyteren vanden viant die de voorleden nacht voor Daelffsem geweest waeren, weder in tleger van Verdugo gecommen sijnde ende verclaert hebbende de compste van Sijn Ex^tie, heeft Verdugo niet geraeden gevonden langer aldaer te blijven (soe omdat hy swack van volck was ende niet al te wel gefortifieert, als oick omdat hij vivres gebreck hadde ende daeromme te meer vreesde dat men hem die soude affsnijden) maer heeft alle sijn bagagie begonnen wech te senden, twelcke die van Coevoerden siende, sijn daertegen vuytgevallen, maer bij den viant wederstaen ende terugge gedreven. Op den avont dede Verdugo alle sijn volck te voet ende te peerde marcheren naer

den Hardenberch ende Heemse, laetende de forten van Coevoerden beset, hem houdende als off hij ons hadde willen keeren, dan op den nacht anders van beraet werdende is ontrent 11 vuyren van daer vertrocken met alle sijn leger naer Laerwolt ende Emblichem, sonder trommel ofte trompet te slaen (soe men vermoet omdat hij beter kennisse van ons leger ende de deliberatie van Sijn Ex^tie van hem aen te willen tasten gekreegen hadde) ende heeft de vendelen van Leauckema, Everard ende Harman van Ens ende Sickinga met eenige stucken van andere vendelen naer Groeningen gesonden, ende soe sijn volck vuyt alle de forten ontrent Coevoerden genomen ende verlaeten den Hardenberch, Veenbrugge, Eyschenbrugge mette huysen van Gramsbergen, ter Scheer ende ter Clooster ende de schantsen op den wech van Daelem ende Emblichem, daer die van Coevoerden niet en souden affgeweeten hebben, hadde den viant sijn hutten niet verbrant. Desen selven nacht werde mede verlaeten thuys te Ruynen ende die daerop laegen vertoogen naer Groeningen. Hiervuyt kan men sien hoe veel goede ordre vermach en wat schrick die aen sijn viant geeft, want gewisselijck hadde Sijn Ex^tie soe verseeckert niet getoogen, den viant en soude Coevoerden soe niet verlaeten hebben. Oick kan God als them belieft sijn vianden thart benemen met alle heure voorsichticheyt, daerdoor hier den viant moet verlaeten alle tgeene hij in seven volle maenden aldaer gemaeckt hadde, twelcke noch alles soe niet en was, dat hij Sijn Ex^tie daerop dorst verwachten, als dselve over twee jaeren aldaer Verdugo ende voor Geertruydenberch den Graeff van Mansfelt verwacht hadde. Ende omdat men van dit vertreck wel eenige tijdinge kreech, heeft Sijn Ex^tie des nachts naer Hardenberch gesonden 7 soldaeten van Wevert te voet om contschap te hebben waer den viant mochte wesen.

Den vij^en May was het tamelijck weder ende bleeff tleger tot Ommen stille om te verwachten de praemen met amunitie ende vivres, die meest onder weege gebleven waeren, maer desen dach meestal aenquaemen. De soldaeten naer Hardenberch gesonden, weder commende brachten tijdinge van tvertreck vanden viant in vougen voors. ende dat sij alle de forten ende huysen voors. verlaeten hadden. Ontrent den middach quaemen vuyt Coevoerden vier soldaeten confirmerende tvertreck vanden viant ende tverlaeten vande forten voors., daeromme Sijn Ex^tie terstont naer Coevoerden sont ten eynde sij saiseerden de huysen ter Scheer ende ter Clooster ende de schantse van Daelem, ende hij sont eenige soldaeten van Wevert op thuys te Gramsberge ende in de schantse vande Veenbrugge, die wel op Gramsbergen quaemen, maer niet op de Veenbrugge, omdat den viant

daer weder opgecommen was met 40 peerden ende 12 voetknechten (om te sien wat wech ons volck houden souden) alleer ons volck daer hadde konnen commen als eene vanden viant gevangen sijnde verclaerde. Sijn Ex[tie] resolveerde voorts tleger noch tot Omme te houden ende van Swol alle de reste vande vivres te doen haelen om soe Coevoerden t'eenemael van alles te voorsien, ende omdat de waegens daeromme meest naer Swol mosten rijden, heeft hij tgansche leger bij den soldaeten doen retrancheren, twelcke in min als twee vuyren gedaen was. Ontrent den avont begonstet seer te regenen ende regende meest alle de nacht seer. Des nachts werde sonder oirsaecke een alarme in tleger gemaeckt.

Den viij[en] May was het betrocken weder ende werden vrouch naer Swol gesonden ontrent 150 waegens om de reste vande vivres ende amunitie, blijvende tleger stille leggen, daer men tijdinge kreech, dat den viant in tlant te Benthem innegetoogen. Tot Swol quaemen 7 vendelen olde Engelschen te vooren vuyt Britangien tot Oosteynde gecommen ende van daer naer tleger gesonden ende gingen noch ten selven daege logeren tot Daelfsem. Op den avont reden de ruyteren van Baelen met twee vaenen Engelschen op de wacht naer den Hardenberch, vande welcken Baelen selffs met ontrent 50 peerden voorts ruckte door den Hardenberch naer de Veenbrugge toe ende commende daer ontrent sont acht peerden voorvuyt die terstont daernaer op een embuscade vanden viant treften ende naemen den wijck naer heuren Ritmeester toe, die aencommende om op de ambuscade te chargeren ende noch een troupe volcx te peerde siende weder te rugge gekeert is naer den Hardenberch ende bij den viant vervolcht, die dien nacht 7 vaenen ruyteren vuytgesonden hadde de 2 langes de Veenbrugge ende de 5 vaenen door tLaer naer den Hardenberch toe, die daer gecmmen heur tot Heemsche in embuscade geleyt hadden ende hebben de ruyteren van Baelen in twederkeeren waergenomen, die sulcx gewaer werdende ende geen ander vuytcomptste siende daer dwers door gestooten sijn, op dewelcke den viant met alle sijn macht treffende, hebben eenen van heml. dootgeschooten ende noch 12 ruyteren gevangen gekreegen ende noch 3 peerden dootgeschooten daeraff de ruyters door t'marasche het ontcommen sijn. In desen aenloop soude den Ritmeester selff gebleven hebben ofte gevangen geweest, indien sijn peert niet soe goet geweest en hadde ende hij eenen niet doorschooten en hadde, die hem al gevat hadde.

Den ix[en] May was het schoen weder ende toogen de voors. 7 vaenen ruyteren vrouch naer Gramsberch en Blanckefortshuys ende soe weder naer tLaer

toe. Oick kreegen de ruyteren van Wermeloe vrouch in den morgenstont achter den Emmelerberch op de heyde 8 ruyteren van Mendo, die van meyninge waeren geweest te commen tot aende brugge van Ommen om kuntschap van ons leger te hebben. Dese quaemen ontrent den middach in tleger, daer mede quaemen dvoors. 7 vendelen oude Engelschen sterck ten hoochtsten 550 mannen ende daeronder 280 piecken ende gingen logeren besuyden Omme over de brugge, daer sij terstont haer begonsten te retrancheren. Op den avont quaemen in tleger de voors. 150 waegens gelaeden met mout ende kooren ende andere vivres ende bleven gelaeden staen, omdat men se op morgen wilde voorts bestellen naer Coevoerden, omdat tleger noch langer wachten moste op verscheyden praemen, die aende Berckommer brugge terugge gebleven waeren, twelcke die van Overijssel wel hadden konnen beschutten, indien sij behoirlijck devoir gedaen hadden, om soe veel praemen te becommen als men tot laedinge van alle de goederen op Coevoerden gedestineert van noode hadde, maer door haer groote negligentie en hadde men het derden deel vande belooffde praemen niet, behalven dat tvolck van eenige scheepscapiteinen soe onervaeren waeren met scheepen omme te gaen, dat op t'opbrengen vande praemen die men noch hadde, geen ordre met allen en was. Sijn Ex^tie hadde al van eergisteren aende Raeden van Staete gescreven om advys, waer men tleger voorder heenen soude brengen, die daerop geen vaste resolutie en konden geven, maer sonden op huyden naer den Haege van Hel ende Teelinck om mette Staeten Generael daerop te resolveren.

Den x^en May was het schoen weder ende werden heel vrouch naer Coevoerden gesonden ontrent 140 waegens met vivres gelaeden onder tbeleyt van Graeff Philps, die dselve convoyeerde met 9 vaenen ruyteren ende 22 vendelen knechten, te weeten 7 Vriesche gecommandeert bij Tacke Hettinga ende 5 van tregement van Graeff Philps gecommandeert bij Jan van Egmont, 5 vande Schotten ende 5 van Noortbollant gecommandeert bij den Oversten Duvenvoorde. Den Graeve gecommen sijnde aenden Hardenberch heeft 5 vendelen knechten met ettelijcke ruyteren met waegens voortgesonden naer Coevoerden ende is selffs mette reste van tvolck gegaen naer de Veenbrugge, die hij terstont dede opeyschen. Die van binnen mogelijck geen last hebbende te opiniatreren, hebben de schantse overgegeven ende sijn op twoort vanden Graeve vuytgetoogen, sterck 64 mannen (hoewel de schantse niet crijchbaer en was sonder geschut) in dewelcke men terstont vuyt verscheyden Vriesche vendelen leyde ontrent 40 mannen. Dat gedaen keerde den Graeff weder naer den Hardenberch

ende verwachte daer de waegens ende de reste van tvolck, daermede bij op den avont weder in tleger quam. Desen dach creech Sijn Ex^tie een groote tantsweer die hem eenige daegen bijbleeff. Oick quam tot Rotterdam aen de Heere Vere met ontrent 400 mannen tot supplement vande lichtinge, om die daer mede tot op 2000 te brengen, hebbende in Zeelant gelaeten ontrent 350 mannen met hen overgecommen tot versterckinge vande compagnien van tsecours tot Oosteynde leggende.

Den xj^en May was het heet weder tegen natuyre ende den tijt van tjaer, gelijck oick eenige voorgaende daegen ende om dattet naer den ouden stijl den eersten May was, heeft meest alle het leger mayen geplant ende daeromme groote meenichte van boomen tot bederff vande boeren rontsomme tvleck affgehouden. Voorts werden gelaeden ontrent 180 waegens met alderhande vivres om naer Coevoerden op te mogen gaen ende trocken vuytet leger 24 ruyteren van Wermeloe, 8 van Baelen ende 8 van Louys Laurens om naer Grolle op advantagie te gaen.

Den xij^en May was het heet weder als vooren ende gingen naer Coevoerden de Graeven Willem van Nassau ende Everard ende George van Solms met 9 vaenen ruyteren ende 21 vendelen knechten, te weeten 6 vande nieuwe Engelschen ende 3 vande oude Engelschen gecommandeert bij den Sergiant Major Capiteyn Dogwray, 8 vendelen Duytsen gecommandeert bij den Oversten Lieutenant Metternich ende 4 van Loockeren gecommandeert bij Gistelles ende brachten met haer op Koevoerden dvoors. 180 waegens, meest gelaeden met vivres als rogge, mout, booter, kees, spec, olie, sout, erweeten ende boonen, die des avonts mettet volck alles weder in tleger quaemen. Den Heere van Barchon vertrock met sijn vaen ruyteren om sijn particuliere affairen naer Swol, alwaer ten desen daege aenden Raede van Staete quaemen brieven vande Staeten Generael, daerinne dselve het stelden ter discretie van Sijn Ex^tie ende den Raede voornt. om tleger te mogen doen gaen naer Groeningen ofte elders, daer sij bevinden souden de landen den meesten dienst mede te konnen doen. Die vande Veenbrugge afftoogen gecommen sijnde tot Dennicham daer Verdugo sijn leger nedergeslaegen hadde, hebben gedenuncieert dat ons heele legers daerwaerts quam, daerover desen nacht in des viants leger een seer groot rumoir was, maer niemant vernemende is tselve weder gestilt geweest.

Den xiij^en May was het betrocken weder ende was men in tleger doende om de reste vande vivres ende voorraet op Coevoerden gedestineert op waegens te laeden ende reede te houden om op morgen daerwaerts te

senden met twee halve canons die in praemen gebracht waeren ende een jaer geleden daer gestaen hadden ende om thuys te Ruynen te beschieten daeraff geruckt waeren geweest. Noch quaemen aen Sijn Ex^{tie} de brieven vande Staeten Generael voors. die terstont daerop wech naer Hollant ende Dordrecht sont Picter vander Does provisionel Generael vande artellerie om in Hollant veerdich te maecken het voordere geschut tot 23 stucken batterie toe ende daermede te volgen daer t'hem gebooden soude werden. Oick quam weder tot Swol de Heere van Hel, die naer den Haege gesonden was geweest, brengende naerder verclaeringe vande Staeten Generael. Daer waeren mede gecoft ende bij Swol in praemen gelaeden 80 lasten turffs, om op Coevoerden te brengen, daertoe men se vast de Vecht dede opbrengen. De ruyteren van Wermeloe Baelen ende Louys voornt., treften desen dach bij Grolle op een Capiteyn vanden viant genaemt Sotto Majori, die met brieven van credentie van Verdugo naer Bruessel ginck om den staet van dit quartier aldaer te verthoonen ende meer andere particuliere brieven, geconvoyeert sijnde met 30 peerden van Maria Martenengo van dewelcken de onsen daer 5 dootschooten ende kreegen den Capiteyn met een Corporal ende 15 ruyteren ende in alles 22 peerden.

Ontrent dese tijt quaemen van Bruessel in den Haege Mrs. Jeronimus Coman ende Otto Hertius, rechtsgeleerden om mette Princesse van Chymay yetwes aff te handelen tusschen haer ende haer man, ende sijnde den xij^{en} May in den Haege, sijn gecommen ten huyse vanden Greffier vande Generaliteyt, seggende dat op heml. vertreck van Bruessel heur veel brieven mede gegeven waeren bij heur te vooren niet besien, daeronder sij hier commende gevonden hebben een missive gecachetteert mettet cachet van Ernestus, addresseerende aende Staeten van Gelderlant, Hollant, Zeelant, Vuytrecht, Overijssel ende anderen in den Haege in Hollant vergaedert, daerinne sij seyden seer beroert te wesen, maer dewijle de saecke nu alsoe was, hadden sij goet gevonden die aen hem Greffier te leveren om den Heeren Staeten Generael voor te draegen. Hierop sijn den xiij^{en} May de Staeten Generael heel vrouch vergaedert ende hebben de missive (sonder anders heur principaelen sulcx te verwittigen) geopent, wesende in date den vj^{en} May ende innehoudende dat hij hier gecommen is vuyt aengeboorne lieffde tot dese landen ende tmishaegen dat hij in de ellenden derselver heeft, op hoope dat hij die soude verlossen vande oorloogen, die nu soe lange jaeren geduyrt hebben tot achterdeel derselver ende der ganscher Cristenheyt. Want soe men wil overdencken den voorspoet daerinne die geweest sijn onder de gehoorsaemheyt vande huysen van Bourgongien ende

Oistenrijck ende den goeden regel op alles doen onderhouden ende den coophandel op Portugael, Spangien ende Indien, soe sal men wel beclaegen de veranderingen daerinne tsedert xxv ofte xxx jaeren gevallen ende de lasten ende de exactien, die de arme luyden geleden hebben ende noch lijden, ende wenschen daeraff verlost te werden mette eerste ende beste middelen, daertoe oick alle sijn gedachten strecken ende is met dat voornemen overgecommen, verlaetende den Keyser ende andere sijne broeders, vaderlant, ende gouvernementen aldaer, om den Staeten tot sulcx bereet te vinden, ende hoewel hij niet en twijffelt, off de Staeten hebben alreede daeraff goede kennisse, soe heeft hij nochtans desen heur wel willen voorhouden om alle wantrouwe wech te nemen ende naerder sijn meyninge te openbaeren ende tgeene men van hem mach verwachten, ende soe dese saecke den Staeten soe naer is raeckende sal haer devoir sijn heur innegesetenen dit geluck voor oogen te stellen, die nu soe jammerlijck bedurven sijn, doch soe den voorspoet nu eenige jaeren gehadt haer mocht doen vergeeten de jammeren voorleden ende niet doen gedencken tgeene noch soude mogen overcommen, heml. laetende voorstaen daeraff t'eenemael verseeckert te sijn, sonder dese occasie te willen waernemen, soe sal dienen gelet op verscheyden gepasseerde dingen ende exempelen leerende dat schielijck sulcke veranderinge kan commen, dat men met beden niet en kan verwerven tgeene men te vooren met reputatie konst krijgen. Versouckt daeromme dat de Staeten naer beraet hem selffs voorhouden soe eerlijcke, redelijcke ende verdraechelijcke conditien, daerdoor men kan bespeuren dat sij niet en soucken langer oirloogen, ongemack, lasten ende verdruckingen vande gemeente, maer ruste ende vrede. Hij sal metter daet bewijsen dat daerinne geen bedrog en schuylt maer dattet ongeveynst met goede eenvoudicheyt tot voorderinge vande gemeene welvaert bij hem gedaen wert ende indien de Staeten daerbij brengen den selven ijver, sullen sij thoonen hoe veel sij hem achten ende begeeren te voorsien op tgeene van noode is tot heuren eygen besten, als tselve breder sullen verclaeren Mr Otto Hertius ende Jeronimus Cooman. Desen brieff was in date den vjen May lestleden ende geteyckent U Williger Ernest, ende beneden Westernach. Desen brieff gelesen sijnde werde geresolveert, dat men soude laeten verluyden den brieff niet geopent te sijn ende dat den Greffier Aertssens terstont hem vervougen soude bij de voorn. Hertig ende Cooman ende heml. aenseggen dat de Staeten Generael tottet oepenen van soe een brieff niet en konden verstaen, ende dat hij daer quam om van heml. pertinentelijck te verstaen hoe sij aenden brieff quaemen.

mede off sijl. eenige last daer neffens hadden, ende soc sij persisteren in vougen als vooren aenden brieff gecommen te sijn, dat hij heur oick soude aenseggen, dat men niet en verstont dat heur pasport tot sulcx te doen streckte. Werde mede geresolveert dat men goede opsicht soude nemen op de voors. persoonen om te weeten wat volck meest met heml. soude converseren, te meer soe men verstont dat sij opentlijck alomme seyden dat den Eertshertoge niet dan pays ende vrede en sochte ende van tfeyt ende voornemen van Michel de Triviere gevangen niet met allen en wiste, ende dat hij ende Barlaimont heur daeraff aen Sijn Ex^tie selffs ontschuldicht hadden met brieven bij heur van Bruessel gebracht, dan soe men verstont vuyt tgeene sij Aertssens seyden dat heur den brieff bij den Eertshartoge behandicht was ende dat sij noch naerder last hadden, hebben de Staeten Generael niet alleen goet gevonden t'openen vanden brieff te bekennen soe om tgemeene volck te contenteren als den quaetwilligen den mont te stoppen, die altoes de actien der Staeten calumnieren, maer hebben heur oick doen aenseggen dat men se audientie geven soude. Desen volgende sijn sij den xvj^en May gehoort ende hebben alleen den innehouden vanden brieff wat naerder verclaert ende met wijtluftiger redenen den pays voorgeslaegen, altoes in het onseecker sonder conditien te proponeren, maer dat sulcx genouch gestelt is ter arbitraige ende discretie vande Staeten selffs met vertooch dat alle twysten eens moeten neergeleyt sijn ende datter eens moet commen een tijt van confidentie, te meer soe de saison ende inclinatien van willen nu anders sijn ende sulcx gehandelt wert bij Sijne Hoocheyt, die vuyt sulcken huyse ende van sulcke ouders gesprooten is, dat men niet dan alle oprechticheyt van hem en heeft te verhoopen ende vast te gelooven. Voorts ontkenden se van wegen Sijne Hoocheyt het faict van Michel de Triviere seggende sulcx noyt gecommen te sijne in de minste gedachten van Sijn Hoocheyt, die oick van sulcke ouders niet en is gesprooten, versochten daeromme dat hij mocht gesonden werden naer Antwerpen ofte Bruessel om tegen den Graeve van Barlaimont geconfronteert te mogen werden ofte dat men hem wilde senden naer Bredae ende den Graeve pasport ten selven fynen verleenen. De Staeten Generael wel siende dat dit een practicque van Spangien was om dese saecke in bedencken te brengen ende middelertijt den Coning van Vranckrijck te overvallen, hebben den xxvij^en May daerop antwoordt aenden Eertshertoge gescreven geparapheert bij Jan van Warcke ende geteyckent bij Aertssens, daerinne sij verhaelen de groote tirannie vanden Coning van Spangien heml. aengedaen, ende de redenen waeromme sij de waepenen

aengenomen hebben ende die dencken te gebruycken met hulpe van Godt ende haer nabuyren tot vuytroyinge vande Spangjaerts ende heure adherenten met vaste hoope de Nederlanden weder te brengen tot vaste eenicheyt ende haer ouden fleur. Voorts bedanckense Sijne Hoocheyt ende allen anderen die sulcx sinceerlijcken drijven van heure goede affectie ende claegen over den geenen die heur onder dat pretext soucken te bedriegen, als den raedt van Spangien altoes gedaen heeft, dat sijl. tot noch toe te vergeeffs altoes pays versocht hebben ende niet konnen krijgen, maer daerover altoes quaelijcken gevaeren sijn, immers dat men heml. geen verseeckertheyt en soude konnen doen vande veranderinge vanden Spaenschen raedt. Hiernaer verhaelen sij hoe wredelijck dat den viant in tbegin vande oorloogen leeffde ende daeraff niet op en hielt, tot dat men wreetheyt met wreetheyt betaelde, twelcke heur tvossevel dede aentrecken ende van vrede tracteren met verhael particulier hoe schaedelijck heur alle die tractaten ende elcx besonder geweest sijn ende hoe bedriechelijck men met heml. daerinne gehandelt heeft, dat men mede heeft konnen sien wat des Spaenschen raedts voernemen is geweest mette croonen van Engelant ende Vranckrijck om die op de Infante ende anderen te brengen ende alle de rechte erffgenaemen daeraff te frustreren, dat men mede wel weet wat verraet sij laest in Schotlant gesticht hebben om daer 20000 mannen in tlant te laeten commen, dat oick alle haer practijcquen op Coelen, Strasbourch, Gulick, Cleve, Bergen ende Aeken, mitsgaeders de contremijnen tegen de Prince van Italien ende de beraetslaeginge op t'onderbrengen van Hollant ende Zeelant (daermede men alle de provintien meent) gehouden ende daer sedem belli te willen maecken, genouch konnen bethoonen waernaer sij trachten: te weeten om over de geheele Christenheyt een souveraine macht ende heerschappie inne te voeren ende alle natuyrlijcke heeren te depossesseren, oick met ongehoorde quaede actien, daeraff getuygen konnen tvoornemen van Doctor Lopes, Emanuel Louys, Tynoco ende Steven Ferera de Gama om de Coninginne van Engelant te vergeven ende van Emanuel Andrada om den Coning van Vranckrijck met een ruycker met poyer bestroyt om te brengen ende tgeene bij vuytinge vande saecke bevonden sal werden van tvoornemen van Michel Reinchon geseyt de Triviere alhier gevangen tegen Sijn Ex^tie Graeff Maurits van Nassau ende sijn broeder, noch niet ouder sijnde als thien jaeren, vuyt alle welcke actien men ten vollen genouch kan oordeelen de affectien ende humeuren vanden Spaenschen raedt, ende wat den Staeten daer vuyt te verwachten staet, vuyt welcke ofte gelijcke humeuren sijl. met goede

redenen oordelen te spruyten dese tegenwoordige vredehandelinge daervoor sij heml. des te meer moeten wachten ende sulcke listige vonden voorcommen. Ende alwaert schoen soe dat Sijne Hoocheyt aen sulcx een mishaegen hadde ende sijne affectie in desen oprecht waere, dat hij nochtans commissie hebbende vande Spangiaerden (die t'allen tijden kan gerevoceert werden) ende alleen geassisteert met sulcke Spaensche raeden, die selffs t'meestendeel vande voors. slimme handelingen ende loose practijcquen gedreven hebben en soude men de Staeten Generael geen vaste verseeckeringe konnen geven voor eenige accoorden met Sijn Hoocheyt aen te gaen, te meer soe de geintercipieerde brieven vanden Coning selffs, daeraff sij een copie in desen leggen, genouch bethoenen, dat men met heml. ofte door Sijne Hoocheyt niet ter goeder trouwen en souct te handelen, daeromme sijl. oick niet voordelijck en achten van desen voorslach yet te oepenen binnen dese Nederlanden ofte buyten dselve aende Coninginne van Engelant (daer sij desen aengaende ende anderen mede in vast verbont staen) ofte den Coning van Vranckrijck ende andere potentaeten, maer dencken te blijven bij heure toevlucht tot den Almachtigen God, om van Sijne Almogende onveranderlijcke hant ende goetheyt (hoewel alle wereltlijcke saecken veranderlijck sijn) van heure rechtveerdige saecke een loffelijcke vuytcomptste niet alleen voor de Vereenichde Nederlanden, maer oick voor de andere Nederlandtsche provintien tot voorderinge van sijn eere ende heylich woort ende der Nederlanden welvaert te verwachten. Dese brieven sijn de voornoemde Hertig ende Cooman behandicht met last die aen Sijn Hoocheyt selffs te geven ende sijn daermede vuyten Haege vertoogen den ij[en] Junij, sonder dat men daerinne voorder mentie wilde maecken van Michel Reichon voors., om redenen dat den brieff vanden Eertshartoge daeraff niet en hielt ende sij selffs seyden sulcx buyten haere credentie verclaert te hebben. Oick sijl. op haer affscheyt daeraff eenige mentie maeckende, werde haer geantwoordt dat men niet van meyninge en was den Graeve van Barlaymont pasport te verlijden, ten waere hij daerover naer behoiren bij den Staeten wilde ende consenteerde gestraft te werden, soe hij bevonden werde van die saecke conscius ofte culpabel te weesen, daertoe Hertog ende Cooman verclaerden geen last te hebben. In desen staet te letten ende is te verwonderen dat de Gedeputeerden in de Staeten Generael sijn gecommitteert alleen ad certas caussas, buyten haer commissie ende kennisse van heure principaelen (vuytgeseyt die van Hollant, daeraff de Staeten ten selven tijden in den Haege vergaedert waeren ende mitsdien kennisse van desen hebben) sulcken

brieff commende beslooten van thooft van haeren viant hebben aengevaert ende sonder dselve principaelen daerop te hoiren, geoepent ende ten lesten een saecke van soe seer groote importantie op haer selven beantwoordt, twelcke op de persoenen van die Gedeputeerden metter tijt wel quaelijcken mochte genomen werden.

Den xiiij^{en} May was het regenachtich weder ende vertrock heel vrouch vuyten leger den Graeve Philps van Nassau met 10 vaenen ruyteren ende 20 vendelen knechten, te weeten 6 Vriesche beleyt bij Tacke Hittinga, 5 van Graeff Philps, 5 vande Schotten en vier van Noorthollant beleyt bij Duvenvoorde, brengende met hen naer Coevoerden noch ontrent 180 waegens gelaeden met vivres ende amunitie van oorlooge ende de 2 halve canons voors. die sij sonder ranconter op Coevoerden brachten, sulcx dat nu van nieus daerop gebracht sijn 50 lasten rogge, 40 lasten mouts, 6 last erweeten, 6 last boonen, 4 last souts, 38 heele tonnen booter, 28000 pont keese, 18000 pont specx, 2 halve canons, 22000 pont polver, 800 scherpen met eenige quantiteyt van wijn, asijn, olie, rijs ende andere nootelijcheyden, daermede men het genouch voor een geheel jaer wel voorsien hielt. Ende omdatter wel brant van noode was, heeft men de 80 lasten torve in praemen de Vecht op daerwaerts gesonden, vande welcken noch eenige praemen desen dach voorbij Omme opvoeren, ende opdat dselve te minder pericule souden hebben, was gelast aen Louys Laurens om met sijn compagnie bij Coevoerden te houden desen nacht ende den volgenden dach, tot dat den torff meest inne soude sijn, daertoe de waegens mede blijven souden om die optevoeren. Syn G. Graeff Philps is op den avont mette voordere ruyteren ende voetknechten wederom gecommen in tleger, daer mede quaemen de Raeden van Staete om met Sijn Ex^{tie} op tvertreck ende voorder aengrijpen van tleger aff te handelen, daerop sij noch desen avont in groote deliberatie traeden, ende naemen resolutie, dat men het leger naer Groeningen soude brengen, daertoe de importantie vande plaetse seer veel dede ende de advertissementen die die van Vrieslant van daer hadden, ende insonderheyt den rechten saisoen die daer was om sulcx te doen, gemerckt de confusie daerinne den viant mettet ontset van Coevoerden gecommen was, daerdoor men genouch seecker hielt, dat hij de middel niet en soude hebben om heml. terstont te konnen ontsetten, ende dat hijt daernaer (als tleger vast soude leggen) niet en soude konnen doen bij faute van vivres, ende men voor seecker hielt dat dese stadt verloosen sijnde,

den viant haest tgansche lant van Overijssel ende Zutphen oick soude quyt werden [1].

Den xv^{en} May was het schoen weder ende was men in tleger doende om volgende de voorgaende resolutie op alles ordre te stellen om tvertreck soe veel doenlijck te verhaesten, ende daertoe dede men de 4 halve canons vuyte quartieren mede in praemen doen met alle de andere provisien ende ammunitien om die naer Swol te doen brengen ende van daer te waeter naer Groeningen, vuytgeseyt eenige nootelijcheyden die mette 8 veltstucken te lande souden gaen. Naer den middach vertrocken weder naer Swol de Raeden van Staete, naerdat sij met Sijn Ex^{tie} eenige ordre op de vivres die tleger te lande souden volgen gestelt hadden ende staet gemaeckt wat vivres ende amunitie van oorloge men vuyt Hollant doen haelen soude. Noch quaemen in tleger mette ruyteren van Wermeloe, Baelen ende Louys dvoors. 17 gevangenen ende 22 peerden mette brieven die den Capiteyn Sotto Majori bij hem gehadt hadde, daeraff hij den voornaemtste tot Deventer in t'stroy (daer se gelegen hadden) hadde laeten vallen, meynende die te scheuren. Dese brieven hielen meest vande groote sterckte van ons leger ende de goede ordre van dien ende vande swackheyt vande heuren, ende soe den Coning met geen meerder volck daerinne en versach, dattet geschaepen waere dat dit heele quartier soude verlooren gaen, daeraff desen Capiteyn den Raedt wel naerder bij monde soude onderrichten, daerinne men begeerde dat hij gelooft soude werden. Gecommen voor Sijn Ex^{tie} ende gehoort op de voors. credentie, heeft hij die eerst willen ontkennen maer daernaer geseyt dat die was om thoff te verthoenen, dat men metten eersten over dese sijde vanden Rijn soude moeten senden tgetal van 8000 ofte 9000 mannen te voet ende 1000 peerden, 10 stucken geschuts met amunitie ende gelt, om die ende anderen die hier in tquartier sijn te mogen onderhouden in goede ordre, ten minsten tot dat Sijn Ex^{tie} met sijn leger weder vertoogen soude sijn ofte anders waere het geschaepen dat Sijne Mat. in corter tijt dit heele quartier soude verliesen naer alle apparentien die hij Capiteyn selffs oick gesien hadde. Op den avont quam weder in tleger de compagnie van Louys Laurens met alle de waegens naer Coevoerden geweest, hebbende den turff daer meest al opgebracht.

---

[1] Omtrent hetgeen in deze zitting van den Raad van State besproken en vastgesteld werd verwijzen wij naar de Bijlage I achter dit boek gevoegd, waarin de uitvoerige resolutie van den 14den Mei in haar geheel is opgenomen.

Den xvj^en May was het schoen weder ende werde binnen Swol ordre gegeven om soe veel brooden te backen als men voor tleger mede te lande soude nemen, daertoe men op den avont ontrent 50 waegens naer Swol sondt om die te laeden ende in tleger te brengen. Op den avont quam noch in tleger den Colonnel Vere die tvoorder volck van sijn lichtinge in Hollant gelaeten hadde om gewaepent te werden ende stelde sijn regement heur alles in waepenen om hem innecommende eerschooten te doen, twelcke sij deden. Des nachts regende het seer.

Den xvij^en May was het stormich cout weder ende vertooch heel vrouch vuytet leger tregement van Graeff Willem naer Coevoerden om de comptste van tleger daer te verwachten ende middelertijt alle de schantsen daeromme leggende bij den viant gemaeckt te slichten, ende tot escorte toogen met heur 4 vaenen ruyteren. Voorts werde bij Sijn Ex^tie ordre gestelt om mettet heele leger op morgen te vertrecken, daeromme men alle de soldaeten laste haer van vivres voor vijff daegen te voorsien, ende omdat men vreesde dat den viant (leggende tleger voor Groeningen) wel yet mochte attenteren op de steden van tGraeffschap Zutphen, is mede last gegeven aenden Heere van Lockeren om met elff vendelen knechten (te weeten sijn regement ende een vendel van tregement van Graeff Philps ende een van Noorthollant) daerwaerts te gaen als tleger vertrecken soude, om hem omtrent thuys te Bronchorst in tvelt te houden ofte sijn volck door de garnisoenen te distribueren om die te beter te besetten ende op alle voorvallende swaericheyden aldaer ordre te geven, naerdat den noot des vereyschen soude. Op den avont quaemen van Swol weder in tleger een goet deel vande waegens die daer om broot gegaen waeren.

VAN T'BELEG VAN GROENINGEN.

De resolutie om naer Groeningen te gaen genoomen sijnde, heeft men alle ordre op tvertreck van tleger begonnen te stellen, ende opdat men met geen onnutte garnisoenen en soude beswaert sijn, heeft men den xviij^en May, sijnde seer cout weder, de pionniers met eenich voetvolck ende een vaen ruyteren gesonden naer de Veenbrugge om de schantse te slichten. Werden mede op den middach naer Swol gesonden alle de praemen mette halve canons ende amunitie van oirlooge gelaeden geconvoyeert met 50

musquettiers ende schutten van tregement van Loockeren, om die des nachts te bewaeren.

Desen dach lieten heur eenige peerden sien op de heyde tusschen Hardenberch ende Ommen, die naer gereden sijnde weder wech reden, daeromme men dselve vermoede viant te wesen ende om kuntschap van tleger te krijgen gecommen. Noch vertooch vuyten Haege de Princesse van Orangien weduwe vanden Heere Prince van Orangien om te gaen naer Vranckrijck, soe men seyde om haer particuliere saecken te verrichten ende soe men vermoede om yet publycq twelcke secreet gehouden werde, ende werde tot heure reyse geassisteert bij de Staeten met 8000, die men naerderhant met swaericheyt voor tleger ende tot behouff van dien wilde furneren.

Den xix[en] May was het buydich cout weder ende begonst tleger heel vrouch te vertrecken in deser manieren: voorvuyt gingen de esplanadeurs vande wegen, daernaer volchden 8 veltstucken ende naer die de gansche carroye. Dese waeren van besijden gecostoyeert met 2 bataillons ruyteren elck van vier vaenen, als dat van Chinsky ende van Edmont, ende volchde tregement van Graeff Philps van Nassau met 9 vendelen (omdat een van sijn vendelen ende een van Noorthollant metten Heere van Loockeren naer de Graeffschap Zutphen vertoogen waeren) ende naerdien de Engelschen van tsecours met 9 vendelen ende t'nieuwe regement Engelschen vande lichtinge van Vere met 10 vendelen. Hiernaer volchde een bataillon ruyteren vande compagnien van Sijn Ex[tie], Graeff Philps ende Graeff Everard, ende daernaer noch het bataillon van Wermeloe (dat corts daernaer over de Vecht reedt om den wech van dier sijde te ontdecken ende bevrijden) die wederomme volchden de regementen vande Schotten, van Graeff Everard ende van Noorthollant mettet bataillon ruyteren van Baelen, ende quaemen alsoe op den achternoen logeren benoorden Gramsbergen in de vlacke velden bij eenige boomen daer staende, hebbende alle de regementen in volle slachordre gemarcheert. Sijn Ex[tie] hadde ordre gegeven dat men de schantse aen thuys te Gramsberge soude affwerpen, twelcke geschiede, gelijck oick vande Veenbrugge. Den Heere van Loockeren die naer de Graeffschap Zutphen gedestineert was, is desen dach vertoogen naer dselve Graeffschap mette 11 vendelen knechten. Graeff Willem van Nassau vertooch op den avont vuytet leger naer Coevoerden om ordre te geven dat alle de forten aldaer op morgen mochten geslecht wesen, maer was sulcx meest al gedaen, soe hij daer quam.

Den xx[en] May was het schoen cout weder ende begonstet leger seer vrouch te vertrecken ende toogen in deser vougen: voorvuyt marcheerde

Baelen met sijn bataillon ruyteren ende daernaer tgeschut ende alle de carroye, om datter van vooren geen vrese voor den viant en was, ende opdat hij van achteren in den hindertocht geen schaede en soude konnen doen, marcheerde naer alle de carroye tregement van Graeff Everard, daernaer de regementen van Noorthollant ende de Schotten, hiernaer volchden de bataillons van Wermeloe ende de drie Graeven vaenen ende naer heur de regementen van Vere, de Engelschen (te weeten van tsecours) Graeff Philps ende ten lesten van Graeff Willem met 12 vendelen, (overmits hij bij Coevoerden een vendel gelaeten hadde, om te besetten een fort bij Verdugo in de belegeringe gemaeckt op den wech van Daelhem, daer den nieuwen wech bij hem desen winter gemaeckt op dien wech compt, welcke schantse niet affgeworpen en was, opdat men daermede de overcomptste vanden viant over dien wech soude mogen beletten.) Dese regementen alles werden geslooten bij Edmont met 4 vaenen ruyteren ende bij Chynsky met gelijcke vier vaenen ende toogen alles voorbij Coevoerden door de vlecke (daer Sijn Ex^tie^ ginck eeten), ende van daer naer Daelhem ende quaemen logeeren tot Emme, een vande genouchelijcste dorpen vande Drente.

Den xxj^en^ May was het seer buych weder ende cout, oick gansch ontijdelijck met sneeu, hagel, storm ende regen. Ende gelijck het in tbegin vanden Maymaent ontijdelijck warm weder was geweest, soe was het nu ende eenige voorgaende ende volgende daegen ontijdelijck cout. Des morgens mettet opcommen vanden dach vertooch tleger ende trocken voor vuyt de slachordren van Chinsky ende Edmont ende daernaer tgeschut ende alle de carroye, hiernaer volchden de regementen van Graeff Philps, Graeff Willem, vande Engelschen ende van Vere, daernaer de drie Graeven vaenen mette slachordre van Wermeloe ende werden gevolcht bij de regementen van Noorthollant, vande Schotten ende van Graeff Everard, ende waeren beslooten bij tregement ruyteren van Baelen. Ende hoewel alhier egeen sonderlinge vreese voor de viant en was, soe heeft Sijn Ex^tie^ nochtans alle de regementen doen marcheren in slachordre ende quam daermede logeren tot Drou ende Asselen. Den viant die tot Haren in de kercke lach, verliet desen nacht tfort ende tooch naer Groeningen. Eenige ruyteren vanden Drost van Zallant, die vuyt gereden waeren op advantagie hebben desen dach in tlant van Munster gekregen twintich peerden vanden viant ende die tot Lochem gebracht.

Den xxij^en^ May was het noch buydich ende cout weder ende vertooch tleger vrouch, te weeten voor vuyt den Drost Wermeloe met sijn regement ende daernaer de troupen vande drie Graeven vaenen, hiernaer tgeschut

ende carroye ende naer die de regementen vande Schotten, Graeff Everard ende Noorthollant, doen de troupe van Baelen ende naer hem de regementen vande Vriesen, Vere, Engelschen ende Graeff Philps, die geslooten waeren mette troupen van Edmont ende Chinsky ende quaemen alsoe in slachordren logeren tusschen Helpen ende Haeren. Terstont reeden ontrent 50 peerden voor de stadt van Groeningen, dwelcke kregen over de 80 beesten ende 100 schaepen, daer die vande stadt seer naer schooten met groff geschut, sonder nochtans schaede te doen. Die vande stadt en hadden niet gemeynt dat ons leger soe naer was ende daeromme en hadden sij haer beesten niet innegehaelt maer wederom noch wacht naer Haren gesonden, die ontmoet sijnde bij onse ruyteren, haer in t'marasche salveerden, naerdat een van heml. doot geschooten was. Den viant verliep desen dach de schantse van Ponterbrugge, die de Leeck van tleger scheyde, twelcke seer wel voor tleger quam, omdat veele vivres vuyt Vrieslant aende Leecke gecommen waeren, die in tleger niet en soude hebben konnen kommen, hadde den viant dvoors. schantse niet verloopen. Op den achternoen ginck Sijn Ex^tie met Graeff Willem ende anderen de plaetse besichtigen om de quartieren te maecken om tvolck op morgen daerinne te mogen logeren. In t'marasche werde bij eenigen vande onsen gekregen eenen Jan ten Boer, die vuyte stadt quam om naer sijn beesten te sien, soe hij hem veynsde, maer soe men vermoet socht om eenige saecken vuyte stadt wech te trecken. Desen gekregen sijnde vraechde terstont naer Graeff Willem ende Sijn Ex^tie ende bij heml. gebracht sijnde, seyde datter een vergaederinge desen dach in de stadt geweest was van alle de borgerie, daerinne de meeste stemmen overeen droegen dat sij haer mette Generaliteyt souden reconcilieren, dan was bij den magistraet wederstaen, alleen met die redenen, dat sij voor seecker hielden dat Sijn Ex^tie de stadt met gewelt niet en soude derven aentasten, dat men daeromme noch wat vertrecken moste om sijn meyninge te sien, want sij altoes tijts genouch hadden om haer saecken bij appoinctement te verseeckeren ende meynde hij daeromme vastelijck soe se aengetast werden, dat se haest souden verdraegen ende de stadt overgeven. Die vande stadt schooten op den avont een salve met haer geschut van 15 schooten naer tquartier ofte tleger toe, alleen vuyt braeverie ende soe men vermoet om te thoonen dat se geschut hadden. Oick begonstet des avonts seer te regenen ende regende den heelen nacht tot groote incommoditeyt van tvolck die noch niet geschut en waeren. Sijne Ex^tie nu meynende een royal ofte heerlijck leger bij malcanderen te hebben, heeft des avonts met drie

stucken de besette wacht doen schieten ende gelast dat men alle morgens de diane met drie schooten soude beginnen ende des avonts de wacht alsoe besetten.

Den xxiij^{en} May regende het den heelen dach ende volgende nacht seer ende begonst men smorgens de diane te slaen met 3 schoeten. Op den dach trock tvolck alles in heure quartieren ende gingen logeren tot Helpen aende suytsijde vande stadt, ten weder sijde vanden wech, te weeten tegen de stadt aen op de oostsijde vanden wech tregement van Graeff Hendrick met 8 vendelen ende beoosten van tselve aenden oosterwech tregement van Graeff Willem met 12 vendelen, ende aende westsijde vanden Heerwech tregement vande Engelschen van tsecours met 9 vendelen ende bewesten tselve tregement van Vere, daer achter werde plaetse gelaeten tot alle de carroye ende achter de Vriesen ende Noorthollant totte quartieren van Sijn Ex^{tie} ende Graeff Willem. Tegen de aencomptste, die tleger van buyten hadde te verwachten, laegen beoosten den Heerwech 6 vendelen vande Duytsen van tregement van Graeff Everard, ende beoosten daeraen tregement vande Schotten met 10 vendelen, ende beoosten vande selven tregement van Graeff Philps, bewesten den Heerwech werden geleyt de 12 andere vendelen van tregement van Graeff Everard voornt. De ruyteren naemen alles heure quartieren tot Haeren ende Noortlaeren ende alle de huysen ende gehuchten daer tusschen ofte daer ontrent. De soldaeten leeden desen dach groote armoede soe om den regen wille ende datter hier ontrent geen materie en was om te hutten, als oick om tgebreck van vivres datter in tleger was, twelcke al wat versacht werde met 100 waegens met bier ende broot gelaeden die verscheyden soetelaers vande Leeck in tleger brachten.

Den xxiiij^{en} May regende het seer ende waeren de soldaeten alles besich om haer te hutten, twelcke seer moeyelijck was, omdatter geen materie daertoe en was te krijgen, dan mits een mijle ofte twee vuytloopende. Op den middach begonsten eenigen van ons volck met musquetten op tvelt te commen ende tegen die vande stadt te schermutseren, om haer vuyt te locken, maer en quaemen niet wijt vuyt ende schooten seer met haer groff geschut naer ons volck, daermede sij niemant en raeckten dan alleen een Hoochduyts, dien sijt been affschooten. Op den avont schooten die vande stadt 8 schooten met haer geschut in verscheyden quartieren van ons leger sonder nochtans yemant te raecken, daerover Sijn Ex^{tie} last gaff dat men de 3 veltstucken, daermede men des avonts de besette wacht schoot ende des morgens de diane, soude met scherp laeden ende op de

stadt setten ende des avonts ende des morgens naer de stadt schieten. Dien volgende werde noch desen avont de besette wacht met scherp geschooten maer en werde niet lange gecontinueert.

Den xxv[en] May was het schoen weder ende waeren de soldaeten alles besich om te hutten ende de Officiers omme tvelt aff te sien, hoe men best soude konnen approcheren, daerover den Heere van Baeren Hopman geschooten werde in de hant. Noch begonst men beoosten het quartier een brugge over het Schuytendiep te maecken, daerdoor den viant verliep een cleyn schantsken daerover leggende, twelcke ons volck overgecommen sijnde besetten, dan sont den viant terstont daerwaerts meerder volcx om tschantsken weder te krijgen, waeromme men van onse sijde oick meerder volcx sont om tselve te behouden. Die vande stadt schooten seer in ons leger ende naer ons volck sonder merckelijcke schaede te doen, men was mede doende om de quartieren alomme te beschantsen ende tegen tschieten vande stadt te bewaeren, ende om tselve werde de tente van Sijn Ex[tie] opgenomen ende wat dichter onder thuysken van Koenders gestelt ende daervoor een dijcke walle opgeworpen. Noch werden vuyt ons leger gesonden 150 peerden om in de Twente te gaen ende advantagie vanden viant te becommen; oick quaemen in tleger 105 waegens met broot geladen vande Leeck, werden mede aen Sijn Ex[tie] gebracht verscheyden geintercipieerde brieven meest houdende vande armoede ende tverloop van tvolck van Verdugo. Op den avont naerdat de gelegentheyt bij daege affgesien was, heeft men 15 vendelen heel naer de stadt doen approcheren ende die besetten van Drenckelers toorn aff voorbij de Oosterpoorte ende Heerpoorte bijnaest tottet olde rondeel toe, te weeten: voor den Drenckelerstoorn 2 vendelen Vriesen, voor de Oosterpoorte ende ravelijn 2 vendelen Schotten, beoosten de Heerpoorte 2 vendelen van Graeff Hendrick ende bewesten van dien bet naer de Heerpoorte 2 van Graeff Philps, recht voor de poorte 3 van Graeff Everard ende bewesten de poorte naer t'olde rondeel toe 4 vendelen Engelschen, die haer alles soe naer aende stadt logeerden, dat se mette musquetten de defensien vande stadt beschieten konden, ende vonden daertoe een groote commoditeyt, omdat aende hooge sijde vande stadt elcke camp lants in plaetse van een sloote rontsomme bijnaest een manslengte hooch beschantst is, soe dat de soldaeten geen sonderlinge tranchee en behouffden te maecken maer alleen hier ende daer wat accomoderen. In dit approcheeren werde in de schouderien gequetst Tacke van Hittinga, Overste Lieutenant van Graeff Willem, doch sonder pericule. Desen dach quam noch in tleger de compagnie van

Hopman Appel ende werde gerangeert onder Duvenvoerde ofte Noorthollant. Oick quaemen de Raeden van Staete tot Lieuwaerden, des avonts schoot men weder de besette wacht met scherp, maer omdat een vande cogels in de approchen onder ons volck nederviel, werde verbooden meer met scherp te schieten. Des nachts quaemen op de noortsijde vande schantse aende Hoogerbrugge (leggende op tDamsterdiep beoosten de stadt) 3 vendelen Vriesen met 2 stucken geschuts om de schantse te besluyten ende daermede te beschieten.

Den xxvj[en] May was het regenachtich weder ende begonsten die vande stadt heel vrouch dapper op ons volck (heur soe naer geapprocheert) te schieten, om die te verdrijven, dan en rechten met haer schieten niet veel vuyt. Voor den middach gingen naer de Leeck ontrent 200 waegens om aldaer kees, broot ende bier voor tvolck te haelen ende met te brengen ,6 stucken geschuts met heure amunitie daer sijnde. Oick begreep men in de approchen een batterie ende dede men daerinne een oven maecken om met gloeyende cogels in stadt te schieten ende te sien off men daermede de borgerie tot oproer ende muyterie konst verwecken, tot welcken eynde de approchen mede soe vrouch begonnen waeren alleer de stadt rontsomme beslooten te hebben, jae beelde men die Sijn Ex[tie] soe vast inne, dat hij op desen middach (genouch tegen sijn eygen gemoet ende alleen om de Vriesen te contenteren) bij sijn trompetter in stadt sondt een brieff[1], daerbij hij heml. verthoende, dat sij mede waeren vande

---

[1] Eene copy van dezen brief berust op het Rijks Archief (Loketkas Holland, AA, 5, N°. 12).

Dit vroege opeischen was, zoo als Duyck ook te kennen geeft, een gevolg van het doordrijven van velen, vooral van de Friesche partij en die der Groninger uitgewekenen, die voortdurend op de belegering van Groningen aangedrongen hadden, en steeds staande hielden, dat de stad zich zeer spoedig zou overgeven wanneer zij eenmaal aangevallen was; zij grondden zich daarbij op de bewering, dat zich weldra oproerige bewegingen onder de burgerij zouden openbaren. In eene uitvoerige memorie, getiteld „Voorslach om Groningen te dwingen”, berustende op het Rijks Archief (Loketkas Holland, AA, 5, N°. 12), zegt de schrijver, nadat hij in het breede uiteengezet heeft, hoe men de stadt van rondsomme kon onder water zetten, en een soort van geretrancheerd kamp op de zuidzijde tusschen het Hoornsche diep en het Schuiten diep opslaan:

„Dyt voerschreven geresolveert ende aldus voergenomen ende ynt werck gestelt ende dat onder dye tytel ende name van dye gheunyerde provyncyen ende sijn excelentye ende hem mede aldaer ynt velt presenterende, solde men daer een grote ende merkelijke veranderynge syen yn deselve stadt ende sonder twijffel beter presentacye solde gescyeden als men solde vermoden. Dye reden sijn dese:

Dye stadt Gronyngen en seer populoose stadt ende staet al op hantwercks luyde ende alderley comanscap ynde landen met dye buyren ende veele van clenen vermoegen daer dese lanckduyryge crijch ende armoetshalven geen twe maent solden hebben toe leven. Thoe dem wat dye rijnckdom

bontgenooten geweest ende dat hij daer gecommen was om heml. met alle middelen ende gewelt weder tottet verbont te brengen, alwaert oick met haer grondelijck bederff, daeraff hij heml. wel hadde willen waerschouwen, ten eynde sijl. soe se d'selve wilde voorcommen tijdelijck haer mochte reconcilieren (daerinne hij ende Graeff Willem heur alle voordernisse ende faveur thaeren meesten prouffijte bereyt waeren te doen) soe niet en hadde se van hem anders niet te verwachten (soe hij meester werde) dan de wetten die den winnende den overwonnen stelt met meer andere redenen in den brieve verhaelt tot verclaeringe van dien, welcken brieff die vande stadt ontfingen ende wel een vuyre behielden ende brachten den selven eyntelijck wederomme, doende seggen dat sij Sijn Ex[tie] ende Genaede bedanckten van heure presentatie, maer twas noch te vrouch, dat dselven daeromme heur beste wel doen mochten ende sijl. soudent oick doen, waervuyt men begonst te presumeren dat sijt niet lange maecken en souden, maer alleen soe naer de extremiteyt wachten, dat sij met meerder redenen mochten parlamenteren ende t'allen tijden dese actie beter verantwoorden, want anders en souden sij geen gehoor gegeven hebben. Nietemin omme heur meyninge noch naerder te tasten liet Sijn Ex[tie] des nachts weder naer stadt toegaen Jan ten Boer voornt. mette voors. geintercipieerde brieven met last dat hij de brieven selffs

---

belanget sijn brouwers, coepluyde van boiter, kese, speck, peerden, yrlantsche granen. Dye stadt besloten sijnde ys de stadt nyet allene besloten ende haer nerynge ende welvaren benomen maer alle de rijckdom vander stadt hebbense ynde Omlanden lyggen an lant in renten ende den gene van staet sijn hebbent bij den huysluyden etc.

Dyt alles voerscreven bij dye vander stadt aldus ghesyen ende metter daet ervaeren, syende dye landen aldus rontomme der stadt toe nyete ende bedorven worden dye stadt naest gelegen, solense sonder twijffel haere groete bedarfnysse ende anstaende meerdere noet wal bedenken ende met alle myddelen soeken bij accort haer daer wt te redden, ende also een punct voer ons dat groetste ende pryncypaelste ys, dat dye van Gronyngen lever tyn mael an deser sijde comen als eens Spansce besettynge yntenemen ya solen lever den ondersteen laten boven comen, al sijnder en tyn off twalff yn dye het yn secreet wal solden wyllen ende wal secreet haer beste doen daer wort soe nouwe bij dye borgerye op gepast datse nyet conen toe wege brengen.

Doer alle dese voersz. desydentye mystrouwe ende andere swarycheyt ende partye ende sych verlaten vyndende solen dye gemeente bij tijde wal opmaken om toe redden etc.»

De uitkomst bewees evenwel, hoe weinig staat daarop te maken was, evenmin als op de verzekering van den Vrieschen afgevaardigde, Vitus van Camminga, die zelfs nog in de laatste dagen voor het beleg, «verstaende dat het geschut nae Zwol gevoert werde, om over de Zuyder Zee en Watten, dat Reydiep op voor Groeningen te brengen, poogde Sijn Excell. vroet te maken, dat hij sonder geschut naer Groeningen trecken soude, seggende, het waren sware en nodelose kosten, want hij was wel versekert, dat Sijn Excell. daer voor komende, de burgeren terstont muyten en geen tien dagen ongeaccordeert blijven souden». (Bor, XXXI, bl. 807.)

wederom soude brengen. Hier moet aengemerckt sijn de groote negligentie vande Vriesen, die al tot Ommen noch 7 vendelen knechten gelooft hadden naer Auwerdersijl te doen marcheren, om die schantse te winnen, opdat tleger over zee toevoert mochte krijgen daerinne sij soe slappelijck voortgingen, dat men eerst desen dach van heur yet vernam, te weten datter 3 vendelen ontrent de Hoogerbrugge gecommen waeren aende noortsijde ende 2 anderen aen tDrentsche Laer, daeromme die vande stadt oick te lichtveerdiger goet hielen aende selven Hoogerbrugge op tDamsterdiep ende tot Slochteren, twelcke de oorsaecke was vande armoede van tleger, omdat den wech van Emden ende vander zee alle beyde geslooten waeren ende men over de Leeck niet dan langsamelijck ende over seer quaede wegen yet krijgen conde, omme welcke armoede te voorcommen, sondt Sijn Ex^tie op huyden eenich volck over tSchuytendiep met last de schantse mette Vriesen die op de noortsijde gecommen waeren te investeren ende approchen daerop te maecken ende dan die te beschieten mette 2 stucken bij deselve Vriesen medegebracht tot Delffsijl. Den viant oick sulcx wel vermoedende, heeft op den naernoen veel volcx vuytet Schuytendiep naer de Hoogerbrugge gesonden ende mette selve een vuytval tegen ons volck gedaen, die alleen wat geschermutseert hebbende weder naer de schantse getoogen sijn. Op den avont trocken naer tfort 6 vendelen knechten om de approchen te doen ende een batterie te prepareren die tselve deden, daertegen die van tSchuytendiep weder vuytvielen, om heml. optelichten, maer werden te rugge gedreven, in twelcke terugge drijven men bevont een ander plaetse, die veel commodieuser was om geschut te stellen als degeene daer men de batterie geprepareert hadde, waeromme sij goet vonden daer aff aen Sijn Ex^tie rapport te doen ende de approchen te verseeckeren ende behouden. Desen nacht approcheerden de Schotten wat naerder het ravelijn voor de Oosterpoorte leggende ende de Engelsen bewesten de Heerpoorte mede. Die vande stadt begonsten desen dach seer te arbeyden met karren ende volck aen een halve maene geslaegen buyten de Drenkelers toorn voor de retenue aldaer om die te versteroken ende tegen tgeschut te waepenen. In tleger quaemen eenige waegens met vivres van Steenwijck ende oick eenige schuyten met vivres van Delffsijl, gebracht in scheepen tot ontrent de Hoogerbrugge ende van daer in schuyten gelaeden ende door binneslooten tot ontrent tleger gebracht, hoewel tselve in sulcken grooten gebreck niet veel helpen en konde.

Den xxvij^en May was het schoen weder ende was men in tleger doende

omme de quartieren te verseeckeren ende de approchen alomme te versterckcn, daer die vande stadt seer op schooten met geschut sonder nochtans schaede te doen. Ende op trapport van Capiteyn Wellens Edelman van tgeschut die verclaerde een commodieuser plaetse gevonden te hebben om tgeschut voor de Hoogerbrugge te planten, is gelast dat hij daer desen nacht de batterie soude doen prepareren ende daerinne brengen de heele ende halve canon van Delffsijl gecommen, ende om de schantse gansch aff te sluyten vande stadt ende die alomme te besetten, is daerwaerts gesonden Graeff George van Solms met 3 Vriesche vendelen, 4 Duytse ende 3 Schotse vendelen om mette selve ende de 3 Vriesche vendelen op eergisteren gecommen de schantse te besluyten op de noort ende noortwestsijde ende soe vande stadt aff te snijden ende voorts over dat exploict te commanderen. Werde mede last gegeven aenden Overste Lieutenant van Graeff Hendrick van Nassau, Duvenvoorde, met 2 vendelen van sijn regement, 2 van Graeff Philps ende 4 Engelschen daerwaerts te gaen ende de schantse aende suytsijde te besetten ende tgeschut dat daer geplant soude werden te verseeckeren, om twelcke te manieren ende aen te voeren Jan Thooft scheepscapiteyn met eenige matroesen daerwaerts ginck. Desen dach waeren alle de ruyteren van tleger te peert ende in ordre om middelertijt vuyt heure logementen te doen haelen een goede quantiteyt van hoorenbeesten, die sij al tot in Steenwijckerswolt toe gestroopt hadden, niet tegenstaende die landen onder de gehoorsaemheyt vande Generaliteyt stonden. Oick is desen dach naer Slochter gesonden een trompetter om heml. aen te seggen dat sij daer vuyttrecken mochten met haer geweer ende bagagie soe se sulcx terstont deden, soe niet datter geen genaede meer voor heml. wesen en soude, daerop sij antwoorden tfort niet te konnen overgeven sonder meerder gewelt te sien, dan verliepen evenwel des nachts tfort, meynende naer Groeningen te commen, twelcke haer belet werde, mits t'overgaen vande schantse aende Hoogerbrugge, dat heur dede verloopen, soe menigen man, soe menigen wech, vuytgeseyt 9 die weder naer Slochteren keerden. Des achternoens quam een goet deel vande waegens naer de Leeck gegaen wederomme. Des avonts tusschen 6 ende 7 vuyren begonst den Graeve George de schantse aende Hoogerbrugge te besluyten, doende van sijnder sijde marcheren de 13 vendelen over twaeter getoogen, ende dede Duvenvoorde van sijnder sijde tvolck mede marcheren, twelcke die vande schantse siende ende vresende vande stadt affgesneden te werden, hebben begonnen bij 15^en^ ofte 16^en^ t'effens te vertrecken vuyte schantse naer tSchuytendiep.

Dit de vendelen, die des nachts voor de schantse op de wacht geweest waeren, gewaer werdende, sijn met alle macht naer de schantse ende den viant toegeloopen, die daerdoor soo groote vrese kreegen dat sij gelijckelijck vuyte schantse verloopen sijn, wijckende met grooter haest naer de stadt toe, waer een stuck weechs buyten gecommen waeren ontrent 300 man om heml. escorte te doen op den afftocht, onder faveur van twelcke die vuyte schantse gecommen waeren begonnen ten lesten tegen de onsen, die heur seer vervolchden te schermutseren ende quaemen soe al schermutserende (twelcke wel een vuyre duyrde) daeraff sonder merckelijcke schaede te lijden ofte te doen ende quam tvendel van Eysinga in de schantse loogeren, aende welcke terstont mede quaemen de scheepen van Delffsijl gecommen, hebbende nu dien pas, daerdoor tleger niet weynich verlicht en werde. Van tvolck, die bij den Graeve George waeren, quaemen eenige vendelen des nachts wederomme ende d'andere bleven ontrent de schantse verwachten op naerder bevel. Des nachts approcheerde men seer voor de Oostpoorte. In de loopgraeven werde in thooft gequetst den Lieutenant vanden Colonel Vere. Desen nacht quaemen aenden Soutcamp meest alle de scheepen met amunitie vuyt Hollant gecommen ende mette 23 stucken batterie ende drie vendelen Engelschen vande nieuwe lichtinge van Vere. Desen dach vertooch Jan ten Boer weder vuyt Groeningen ende nam den pas recht over de Nieuwesijl om naer den Haege te gaen, soe hij seyde ende soe men vermoede, om mette Staeten Generael eenige handelinge van stadts wegen te beginnen ende sondt vanden Nieuwesijl de geintercipieerde brieven weder aen Sijn Ex[tie] sonder selffs te commen ofte eenich antwoort te scrijven op tgeene daerop hij in stadt gesonden was, daerover Sijn Ex[tie] met sijn doen niet al te wel te vreden en was, ende met recht mocht hij wel naerdencken op sijn actien hebben, want hoewel hij passerende door Lieuwaerden den Raedt van Staete daer sijnde aengaff naer den Haege te gaen om mette Staeten Generael te handelen, soe ginck hij nochtans in der waerheyt om aldaer mette Graeve van Hohenloe aff te handelen om de stadt te brengen onder een Duyts Heer als den Hartog van Braunswijck ofte Saxen. Dese saecke was aldus gelegen: Geleden bet als drie jaeren hadden die van Groeningen aenden Graeve voornt. door Jan ten Boer doen oepenen, soe hij wiste te wege te brengen dat een vande voors. Hartogen heur in sijn protectie wilde nemen ende laeten bij heur privilegien ende religie ende beloven tegen alle gewelt te defenderen ende hem Graeff van Hohenloe aldaer als Stadhouder te stellen ende houden, dat sij haer vande Nederlantsche provincien souden affsonderen ende heur onder sijne gehoor-

saemheyt begeven. Hierneffens waeren gesonden geweest de conditien daerop sij sulcx sonden willen aengaen. Den Graeve sonder voorder kennisse vande Staeten Generael (in wiens dienste hij was ende noch is) is mette selve conditien naer Duytslant getoogen ende heeft daerop metten Hartoch van Braunswijck beginnen te handelen, die daertoe niet wel en wilde verstaen, ten minste op die conditien ende hierop veel scrijvens over ende weder gevallen sijnde, is den Graeff ontrent een jaer daernaer ten deelen om dselve saecke weder naer Duytslant gegaen ende heeft eenige andere conditien vanden voorn. Hartoch vuytgebracht, daerop hij van meyninge was haer bescherminge aen te nemen, welcke conditien die vande stadt niet en wilden aennemen nochte heur daerop onder sijne bescherminge stellen, ende is tsedert al tracterende de saecke daer verbleven tot nu toe, dat die vande stadt saegen dat sij tleger voor de neuse hadden ende dat men se nu met ernst meynde, waeromme sij Jan ten Boer last gegeven hadden om naer den Haege te gaen ende aenden voors. Graeve te verclaeren dat se de conditien heur bij den Hartoch gepresenteert aennemen ende tevreden waeren heur onder sijne gehoorsaemheyt te stellen ende hem als Stadhouder aen te nemen, ende dat daeromme den Hartoch hem terstont verclaeren moste, de saecke sluyten ende tbeleg doen vertrecken, daerop den Graeve (vresende dattet nu niet gevouchelijck en soude konnen geschieden) verclaerde dat die tijt gepasseert was ende dat men nu sulcx sonder speciale innewilleginge vande Staeten Generael niet wel en soude konnen doen, die apparentelijck tot sulcx nimmermeer en sullen consenteren, waeromme hem geraedender docht op deselve conditien mette Staeten Generael te handelen [1]. Volgende desen is Jan ten Boer in de Staeten Generael gecompareert ende heeft de voors. conditien voorgedraegen ende gepresenteert van wegen de stadt daerop in onderhandelinge te commen, ende naer dat hij tot meermaelen desen aengaende gehoort was ende de Staeten Generael soe aen hem als den Graeve verclaert hadden dat se een groot mishaegen op de handelinge, mette voors. Hartoge begonst, hadden, omdat dselve streckte tot een demenbratie vande Provincien, daertoe den Graeff in dienste vande Provincien sijnde

[1] De Graaf van Hohenlo schreef deze verklaring op bepaald verlangen van de Staten Generaal (Resol. der St. Gen. van den 4den Junij 1594), die van zijne geheime onderhandelingen met den Hertog van Brunswijk kennis gekregen hadden door een brief in cijferschrift, waarvan eene ontcijferde copie (hoezeer gebrekkig en hier en daar nog onverstaanbaar) in het Rijks Archief aanwezig is. (Loketkas Holland, AA, 5, N°. 12.)

niet en behoorde te trachten, dat oick de conditien sulcx waeren, dat al hadden die vande stadt de Staeten Generael gansch gevangen ende onder heur subjectie gehadt dat se quaelijcken harder conditien souden hebben mogen stipuleren, hebben dselve Staeten eenige conditien gearresteert, daerop sij van meyninge waeren met die van Groeningen te handelen ende geordonneert (omdat Jan ten Boer verclaerde dat se tot billicheyt wel souden verstaen) dat eenigen van heml. souden metten eersten naer tleger gaen met Jan ten Boer ende van alle dien met Sijn Ex^tie spreecken ende soe van naerderbij met die vande stadt op deselve conditien in onderhandelinge te mogen commen ende seeckerder handelen omdat Jan ten Boer gansch geen scriftelijcke last en hadde om met heml. te handelen.

Den xxviij^en May was het tamelijck weder ende tooch Graeff Willem selffs naer de Hoogerbrugge ende ginck van daer met eenich volck buyten omme besien waer ende met hoe veel volcx men die sijde best soude konnen besetten. In tselve rencontreerde hij eenige soldaeten, die vuyt Slochteren gecommen waeren ende naer Auwerdersijl meynden te gaen, die hij dede onderscheppen ende gevangen nemen tot negen toe ende eenigen quaemen door naer Auwerdersijl, daernaer keerde hij weder in tquartier met alle het volck, dat aen die sijde was, laetende alleen aende Hoogerbrugge de 3 vendelen, die van nieus daer gecommen waeren. Sijn Ex^tie niet weetende van tverloop van Slochteren sondt desen dach weder een tromslaeger met een brieff daerwaerts, daerinne hij aende soldaeten daer sijnde screeff, dat sij terstonden aen tfort souden hebben te verlaeten ende aff te trecken, ofte anders wilde hij heml. alles laeten hangen. Dit hebben de 9 soldaeten terstont aengenomen ende aen Sijn Ex^tie gescreven een brieff, daerbij sij versochten pasport om door te gaen, daer het Sijn Ex^tie soude believen, twelcke heml. vergunt werde ende sijn die 9 in dier vougen vuyte voors. vluchte gesalveert. Den Vendrich vande compagnie van Verdugo des nachts mede gedebandeert sijnde naer tverlaeten van Slochteren hadde hem met noch 12 anderen soldaeten begeven in een clooster, dan siende geen vuytcompste aen sijn saecke, heeft selffs een tambourijn aende Hoogerbrugge gesonden om gevangen genomen te sijn, waerop hij in gevanckenisse gehaelt ende met d'anderen bij Sijn Ex^tie gebracht is ende daernaer totten provoost op sijn rantsoen gestelt, gelijck de voorgaende gevangenen. De Vriesen, die voornaementlijck dit beleg geprocureert hadden, waeren soe traech in alle behoirlijcke provisien te senden, dat men naulijcx yetwes van heml. konde krijgen tot groot retardement van tleger, omdat men sulcx van niemant eer als van heml. en

konde krijgen, die de naeste provintie waeren. Desen dach ende insonderheyt op den avont schooten die vande stadt tot meermaelen in tleger sonder eenige schaede te doen, daerover Sijn Ex^{tie} desen avont alleen de besette wacht weder met scherp dede schieten naer de stadt toe. Oick creech Sijn Ex^{tie} tijdinge vanden Soutcamp dattet geschut ende alle de scheepen vuyt Hollant aldaer waeren, daeromme dselve terstont daerwaerts ontboot dat men 3 heele ende 3 halve canons over de Wadden naer Delffsijl soude senden, om van daer hier aende Hoogerbrugge te mogen gebracht werden, ende dat de reste daer blijven soude om Auwerdersijl mede te mogen beschieten als Graeff Willem daer soude commen. De Engelschen die aenden Soutcamp gecommen waeren, vertoogen noch desen dach naer de Leeck, om in tleger te commen. Des nachts approcheerde men seer onder de stadt, alwaer in tbeen gequetst werde den broeder van Vere ende een Sergiant vande compagnie van Vere dootgeschooten. In tleger quaemen de 3 heele ende 3 halve canons van Vrieslant, die over de Leeck ende Peys gecommen waeren. Werde noch een brugge gemaeckt over twaeter van tSchuytendiep, veel naerder als de andere brugge omme daerover recht naer de Hoogerbrugge te konnen commen, werden mede geprepareert eenige batterien op de suytsijde vande stadt, ende van thuysken van Entis aff opgedolven een grachte om van daer in het Schuytendiep te konnen commen ten eynde men alle provisien vande Hoogerbrugge aen tvoors. huysken met schuyten mochte brengen, ende noemde men tselve de haven van Jan Thooft, omdat hij de last om tselve te doen maecken hadde ende te vooren gevonden hadde tselve alsoe te konnen geschieden.

Den xxix^{en} May was het schoen weder ende schooten die vande stadt heel vrouch 7 ofte 8 schooten in tleger sonder schaede te doen. Oick trock over de Hoogerbrugge Graeff Willem met 12 vendelen knechten van verscheyden regementen om daermede te gaen naer Auwerdersijl, ende mette selve ende tvolck dat in dien houck noch mochte wesen de schantse inne te nemen ende quaemen des avonts daer ontrent logeren ende besetten des nachts de schantse. Daer ginck mede naer de Leeck een groot convoy om vivres ende andere amunitie van oorlooge te haelen. Die vande stadt schooten desen dach seer met musquetten ende geschut. Op den middach quaemen in tleger ontrent 400 Engelschen van de lichtinge van Vere onder drie vendelen verdeelt ende gingen bij de andere Engelschen loogeren. Noch quaemen in tleger de 9 soldaeten vanden viant vuyt Slochteren, die terstont naer Coevoerden gesonden werde om naer de

Twente te mogen gaen volgende heur appoinctement. Des nachts en schooten die vande stadt niet veel maer approcheerden de onsen seer, in twelcke, mitsgaeders in tprepareren vande batterie tegen het ravelijn over, eenigen gequetst werden.

Den xxx[en] May was het tamelijck weder ende schooten die vande stadt voornoen seer weynich, dan ontrent 2 vuyren naer middach deden sij een vuytval met ontrent 120 mannen alles met halve piecken, helbaerden ende slachswaerden gewaepent, ende commende vuyt een halff maenken, (leggende op het innecommen van tHorndiep in de stadt) treften recht op de loopgraeven vande Engelschen van tregement van Vere die de naeste aen stadt waeren, maer haere loopgraeven seer enge ende met geen corps de guarden verseeckert, beneffens dat tvolck daerinne niet al te wel op de wacht en waeren, soe dat die vande stadt in de selve vallende wel 12 ofte 13 van heml. doot sloegen ende nog wel 40 quetsten, ende om den vuytvallende te bedecken, schooten die vande stadt seer met geschut, roers ende musquetten wel een vuyre lang ende toogen de vuytgevallenen onder dien weder aff, dan en liep den vuytval niet al te effen oick voor heml. aff, overmits eenigen van heml. dootgeslaegen ende eenigen gequetst werden ende onder dien ter doet toe gewont gevangen gekregen den Lieutenant van Sickinga, om den welcken weder te hebben sijl. terstont een tambourijn in tleger sonden, den welcken Sijn Ex[tie] consenteerde hem wederomme te doen brengen. In tleger werde seer veel preparatie gemaeckt van gabions om tot bewaeringe vande batterien te gebruycken, oick sterff den Lieutenant vande compagnie van Vere hier te vooren den xxviij gequetst. Des nachts was men doende om de approchen alomme te verstercken ende de plaetse totte batterien te prepareren. Graeff Willem ganschelijck geinvesteert hebbende de schantse van Auwerdersijl, heeft die doen opeyschen alleer tgeschut daervoor te planten, daerop die van binnen deden antwoorden dat de sleutelen verlooren waeren ende dat se die niet vinden en konden sonder meerder gewelt te sien, daeromme Graeff Willem terstont plaetse heeft doen maecken ende prepareren om desen nacht noch 8 halve canons daer te planten twelcke geschiet is.

Den lesten May was het voornoen seer regenachtich weder ende begonst Graeff Willem vrouch op Auwerdersijl te schieten mette 8 stucken voorn[t]., ende onder faveur van dien dede hij sijn volck op de schantse aengaen, met leydende een werpbrugge van biesen op horden gebonden om over de grachte te commen, ende soe hij geschooten hadde 192 schooten ende bij ongeluck t'meesten deel vande amunitie van binnen in brant geraeckt was,

hebben de soldaeten van binnen verschrickt sijnde begonnen te roupen genaede, genaede. Dit hoorende tvolck van Graeff Willem, hebben haer meer gehaest om de werpbrugge te prepareren, eenige Vriesche vendelen sijn tot op de grachte toe aengeloopen, roepende ghij schelmen, nu sullen wij onse revenge hebben. Anderen als Matthijs Helt, Schaeff ende Wingaerden hebben een ladder geleyt op de balcken vande brugge ende sijn daerover door de hameye op de voet vande walle gekommen, eenige soldaeten swommen door de grachten ende quaemen soe over ende begonsten tegen de walle (daer noch gansch geen bresche en was) op te climmen ende metten viant die heel verschrickt was (ende dan seer om genaede riep ende dan weder tegenweer in de hant nam om hem te defenderen) te vechten hant aen hant Eyntelijck de werpbrugge geprepareert sijnde ende tvolck daer over commende sijn gelijckelijck in de schantse gevallen ende stormenderhant daer aff meester gewerden, omdat den viant al soe weynich resolutie hadde te vechten als hij te vooren gehadt hadde om te appoincteren. In de furie werden omgebracht alle de geenen die daerinne waeren op 7 ofte 8 naer die gevangen genomen sijn. Onder de dooden is geweest den Hopman Prenger (te vooren door den hals geschooten) met sijn Lieutenant ende 115 soldaeten van sijn compagnie; daer wassér noch twee te vooren vuyte schantse gevallen met sprinckstocken die het meynden te ontcommen naer Groeningen, maer sijn oick doot geslaegen ende eenige anderen gesprongen in de grachten, verdroncken. De gevangenen seyden dat se hondert ende in de veertich mannen daerinne geweest waeren ende bevel gehadt hadden de schantse niet over te geven, sonder stormen, waervuyt men verstont dat de dooden in alles moste geweest sijn ontrent 135 mannen. Van onse sijde isser 20 doot gebleven ende daeronder een scheepscapiteyn genaemt Sacharias ende noch wel 60 gequetst ende onder dien den Vendrich vande compagnie van Graeff Willem (die corts daer naer sterff) ende Joncheer Pieter vander Does, op desen tocht als Generael vande arteleric gebruyckt, die in tslincker been boven de kniede gequetst was in t'aenbrengen vande brugge, ende ingevalle die van binnen geresolveert waeren geweest te vechten, sij soudender wel 200 ofte 300 vande onsen ommegebracht hebben ende noch evenwel goet appoinctement becommen om de seer groote desordre van t'aenloopen van ons volck tot op de grachten toe daer sij steuyten mosten, ende dat de wallen vande schantse soe steyl waeren dattet onmogelijck waere geweest te stormen, soe die van binnen gevochten hadden, daertoe haer de couragie ende thart benomen was, mogelijck omdat sijl. haer daer beslooten saegen in

een gat dat tegen tgeschut niet houbaer en was, sonder hoope van ontset, nochtans met gebot de plaetse niet over te geven sonder stormen. Naerdat de schantse aldus verovert was ende tgeene daer te plunderen was vuytgeplundert, heeft Graeff Willem garnisoen in een huys daer bij geleyt (omdat de schantse vol dooden lach ende de hutten van dien verbrant waeren) ende tgeschut weder tscheepe doen doen ende is mette reste van tvolck wedergekeert naer Selwaert ende des nachts aldaer gebleven, van waer hij naer de stadt gesonden heeft ende los laeten gaen de 7 ofte 8 soldaeten die in de schantse gevangen waeren geweest met eenige vrouwen daerinne gevonden, en in de stadt de tijdinge te brengen hoe het daer affgeloopen was. Die vande stadt schooten desen dach altemet eens ende was ons volck daervoor doende om de approchen te verstercken ende de batterien te prepareren. Oick begonsten eenige schuyten vande Hoogerbrugge aff met bier ende andere provisien te commen in de haven van Jan Thooft aen thuysken van Entis, sijnde een groote commoditeyt voor tleger, omdat tselve daer gansch dicht aen lach.

Den eersten Junij regende het seer, soe dattet onmogelijck was in de loopgraeven eenige lonten bernende te houden, maer werde alle tvolck daerinne sijnde door nat. Dit den viant die in tSchuytendiep lach wel vermoedende heeft ontrent den noen daervuyt een vuytval gedaen met ontrent 400 mannen op de loopgraeven ofte approchen vande Vriesen, daer op de wacht waeren de compagnien vanden Oversten Lieutenant Hittinga ende Hans de Vriese, vande welcken de soldaeten door nat sijnde ende geen bernende lonten hebbende, haer quaelijcken konsten verweeren, maer overvallen sijnde hebben alles de vlucht genomen, daer over den viant te heftiger aenviel ende sloegen 15 doot, kreegen 17 gevangen ende quetsteder 23 ofte 24 ende kreech oick beyde heure vendelen, ende hadde hij wel toegesien ende niet begonnen te plunderen, hij hadde het heele vendel van Hittinga wel verdelcht. Vanden viant bleffer alleen 3 doot ende sijnder eenigen gequetst. Geduyrende desen vuytval schooten die vande stadt seer vande wallen aff met geschut ende musquetten, om den vuytvallende te bedecken ende trocken eyntelijck weder aff verlaetende de loopgraeven. Doe desen vuytval geschiede en waeren de Vriesen niet al te wel op haer wacht maer en was bij de Overste Lieutenants compagnie niet een hooch officier, omdat hij selffs gequetst was ende den Lieutenant ende Vendrich vuyte trancheen in tquartier gecommen waeren ende vande compagnie vande Vriese wasser alleen sijn Vendrich, die daer gequetst werde, wesende den Capiteyn ende Lieutenant mede in

tquartier. Door deesen tweeden vuytval begonst men claerlijck te mercken dattet te precipant geprocedeert is heel naer te approcheren eer tgeschut geplant is, om op de defensien vande stadt te kommen schieten, dattet mede niet voorsichtich genoech gehandelt en is veel loopgraeven ofte approchen sonder vaste corps de guaerden te maecken, waeromme men te meer begonst te beneerstigen de plaetsen te prepareren, om tgeschut te planten ende de loopgraeven tegen het vuytvallen te voorsien, ende om tselve te beter te doen begonst men noch desen nacht voor de loopgraeven een cleyne grachte te schieten, om tschielijck overloopen van dien te beletten. Desen dach ontrent den middach quam Graeff Willem met alle tvolck weder in de quartieren, laetende alleen tot Selwaert 4 vendelen van sijn regement met last om haer daer te beschantsen ende te besetten eenige cleyne roeschantskens daerbij leggende.

Den ij^en^ Junij was het tamelijck weder ende was men in tleger seer doende om de loopgraeven te verstercken ende alle saecken te verhaesten. Men sondt mede naer de stadt een tambourijn om de 25 gevangenen, die daer waeren, soe vande Engelschen als Vriesen, dwelcke die van binnen lieten vuytgaen voer heur rantsoen ende sonden de gequetsten met een schuyte tot aende Hoogerbrugge, hebbende den selven gevangen aengeseyt, dat sij verseeckert waeren binnen acht daegen ontset te werden. Oick schooten se altemet eens vuyter stadt ende braecken eenige toornkens vande Heerpoorte aff.

Den iij^en^ Junij regende het excessivelijck ende was men in tleger doende om tselve aff te schantsen ende de quartieren te begraeven. Voorts verseeckerde men de approchen ende men verhaeste seer om eenige stucken geschuts te planten ende daermede die van binnen wat beter inne te houden, daer die van binnen des achternoens dapper op schooten, maer werden des nachts evenwel geplant recht tegen de Oosterpoorte ende t'ravelijn over 2 heelen ende 4 halve canons ende bewesten den Heerwech recht tegen de Heerpoorte over 2 heele canons. Men was oick seer beesich om de ovens te maecken om met gloyende cogels te moogen schieten. Men versterckte mede seer de approchen. Desen dach quaemen in tleger 150 Duytsen tot versterckinge van tregement daeraff dagelijcx eenige soldaeten sonder merckelijck gebreck verliepen meest vuyt vrese van geschooten te werden. Desen dach werde gecondemneert ende ter doot geexecuteert Michel Renchon, priester, om Sijn Ex^tie^ te hebben willen ombrengen.

Den iiij^en^ Junij was het tamelijck weder ende en werde mettet geschut

niet geschooten, dan tselve alleen rede gehouden om te schieten, soe die van binnen yetwes deden. Men ginck mede voorts mettet retrancheren van tleger ende verstercken vande approchen alomme; op den naernoen schooten die vande stadt eenige schooten op de batterien, omdat sij wel konden bemercken dat daer geschut inne was maer en deden geen schaede, ende omdat men op morgen heml. wilde wecken met schieten, en werde bij de onsen niet weder geschooten. Ontrent vier vuyren des naernoens quam vuyter stadt een jongman van 17 jaeren, commende vuyte Botteringepoorte loopen naer Selwaert. Dese bij Sijn Ex^{tie} gebracht sijnde seyde datter in stadt seer groote swaericheyt was, dat elck borger om den anderen nacht most waecken, ende die vande wacht quaemen en dorsten haer noch niet vuyt doen, maer bleven in heure cleederen, vresende dat de Jesuitsgesinden mette fugitive Vriesen alle de soldaeten, die tot thien vendelen onder de stadt laegen, souden innelaeten, daervan sij wel alle daegen twee vendelene inne lieten om te waecken op de periculeuste plaetsen, maer dat se die weder vuyt doen trecken eer de anderen innecommen[1], dat veelen in de stadt vuytdruckelijck seyden dattet beter was te appoincteren dan heur te laeten bederven, dewijle sij geen ontset en hadden te verhoopen, omdat den viant Coevoerden soe verlaeten hadde, seyde mede dat t'overvallen van Auwerdersijl een groote schricke in stadt gemaeckt hadde, soe dat eenige Borgemeestersvrouwen van t'eene huys tottet ander liepen, begerende dat men een accoort met Sijn Ex^{tie} ende den Staeten maecken soude ende heur niet alles laeten dootslaen. Datter seer veel beesten in stadt waeren met weynich voere daertoe, dat se nu in vijff weecken geen tijdinge van Obbena ende d'andere gesanten tot Bruessel gehadt hadden, dat den magistraet den heelen dach op t'raethuys was ende den borgers verbooden hadden vuyt te vallen ofte quaelijck

---

[1] Zeer karakteristiek voor de kennis in den toestand van die dagen is de verhouding tusschen de Groningsche burgerij en de Spaansche troepen. Een zonderling verschijnsel toch mag het genoemd worden, dat de stad, zelfs toen de vijand reeds zijn vuur met kracht geopend had, nog altijd bleef weigeren, het garnizoen, dat in hare voorsteden lag, in te nemen, ja zelfs den Spaanschen bevelhebber Liauckama het verblijf binnen hare muren niet wilde toestaan.

„Jamas consintieron,” zegt Carnero, „que entrase en ella soldados de guarnicion, ni tampoco quisieron permitir que el Coronel Leuquema, que estava en el burgo con cinco companias, entrase dentro, solo algunas vezes admetian a sola su persona para tomar su consejo en lo que avia de haçer en su defensa”. (Guerras Civiles de Flandes, Cap. X, lib. 8, pag. 306.) Daardoor was dan ook het vreemde feit mogelijk, hetwelk Duyck op den 25sten Junij vermeldt, dat de Spanjaarden zich bij verrassing en met geweld van wapenen meester maakten van de stad, die zij voor den Koning verdedigen moesten, en die op het punt was, met den belegeraar te capituleren.

ofte vileinich over de wallen te roupen, in somma dat hij vastelijck meynde dat se de extremiteyt niet en souden verwachten, maer de stadt overgeven soe haest sij tot sulcken poinct souden gebracht sijn, dat sijt eenichsins consten verantwoorden ende dat hij daer vuytgecommen was, omdat hij mede most waecken ende sach datter altemet een geschooten werde, daer hij vreese van gekreegen hadde ende versocht dat men hem soude willen laeten gaen naer Emden, twelcke Sijn Ex^tie hem toeliet om sijn groote vrijmoedicheyt in tseggen wille. Die vande stadt schooten des avonts seer met geschut ende musquetten, des nachts dede Sijn Ex^tie noch 4 veltstucken planten bewesten de batterie vande 2 heele canons genaemt vande vier cogels tegen over de Heerpoorte staende, om die vande stadt in tlaeden vande anderen daermede te enbesoingeren.

Den v^en Junij was het schoen weder ende begonst men vrouch met alle de stucken te schieten op de Heerpoorte, Drenckelers toorn, t'ravelijn, defensien, kercken ende huysen vande stadt meest in twilt. In tbegin van tschieten brack een asse van een heele canon (staende in de batterie van de ses stucken tegen over t'ravelijn genaemt de Vriesche batterie) die daeromme onbruyckelijck was, omdat die van Vrieslant bij heur geschut geen verset van affuyten ende raeden en hadden, als men bij geschut behoort te doen. Geduyrende dit schieten hoorde men in stadt een seer groot rumoer ende schooten die van binnen altemet weder eens, dan soe de onsen naer stijff 400 schooten gedaen, van schieten mosten ophouden bij gebreck van cruyt ende scherp (sijnde de faute van Jan van Benthem amunitiemeester van Vrieslant, die geseyt hadde genouch te sullen leveren ter competentie van 200 schooten tot elck stuck, tot dat de Hollantsche scheepen ten deele over de Wadden ende Delffsijl souden konnen aencommen, daer nochtans alle sijn scheepen tot Auwerdersijl gebleven waeren, vuyte welcke men tcruyt nu soe haest niet en conde krijgen) hebben die vande stadt beginnen te schieten als off sij vuytsinnich waeren geweest ende bresche op het velt hadden willen schieten ende schooten dien dach al over de 350 groff schooten ende met musquetten ende roers soe dicht al oft gehagelt hadde, ofte men een storm op de stadt aengebracht hadde, met alle welck schieten sij maer een man thooft affgeschooten ende noch 2 quetsten ende schooten een heele canon in de Vriesche batterie een rat aff ende een veltstuck de affuyt aen stucken ende quetsten een ander veltstuck in de mont, in de plaetse vande welcken men des nachts 2 andere veltstucken bracht, maer de canons bleven noch onbruyckbaer bij faute van voorraet als vooren. Op den naernoen ginck men besichtigen

een hooge werve, gelegen ten suytwesten vande stadt op tHorndiep, om daer een schantsken te maecken ende van die sijde mede de beesten vande stadt inne te houden, om tverdriet in stat grooter te maecken. Des nachts ginck men mettet apprôcheren voort ende reden op de andere sijde vande stadt de vaenen ruyteren van Sijn Ex^tie, Graeff Philps ende Onstae, om daer te logeren ende de stadt van dier sijde met wacht te besluyten ten eynde den pas naer Selwaert ende het Reediep, daer vast veel scheepen op gecommen waeren, bevrijt mochte blijven. Oick schoot men ontrent 30 gloeyende cogels in stadt, die geen sonderling quaet en deden ende men versterckte seer alle de batterien. Desen dach werde in den Haege in de Staeten' Generael gehoort den Ambassadeur van Schotlant aen heml. bij den Coning gesonden om haer te versoucken mede als getuygen te willen staen over den doop vanden jongen gebooren Coning, welcke legatie de Staeten in tgoet aennaemen.

Den vj^en Junij was het schoen weder ende schooten die vande stadt seer vuyt, ende ons volck altemet eens in stadt. Recht op den middach hadden de 3 vaenen ruyteren (op de noortsijde vande stadt getoogen) een embuscade gemaeckt om een deel beesten voor de stadt weydende te krijgen, dan omdat se wat onordentelijck losbraecken, en kregen se niet dan 12 ofte 13 beesten ende 2 gevangenen, daeraff den eenen geleyt voor Sijn Ex^tie seyde, dat men in stadt twee ofte driemael vergaedert was geweest, om te delibereren off men de stadt houden soude ofte een appoinctement maecken, in de welcken den magistraet altoes voorgewent hadde, dattet een stercke stadt was, die soe niet en conste gewonnen werden, dat sijl. bij verloop van tijden het niet en souden konnen verantwoorden, soe se het alsoe overgaven, dat men dit tot haerder voorsienicheyt wilde laeten staen, sij souden als het tijt was den noot ende ruine vande stadt wel voorcommen, dat se tijdinge hadden dat se binnen thien daegen souden ontset werden, seyde mede datter in de stadt veel seer verslaegen waeren, dat se den voorleeden dach ende nacht alles in de waepenen geweest waeren, dan datter vande borgeren noch niet dan 4 ofte 5 dootgeschooten waeren, dat se alle daechs ontrent 200 soldaeten innenemen, om op de walle tegen het leger aen te leggen, dat se de dijcken dicht aen stadt doorgesteecken hadden om twaeter in tlant te laeten endė soe te beletten dat men heml. twaeter vuyte grachten niet en benam. Op den achternoen ginck een trompetter aende stadt met een particulieren brieff van Verdugo aen sijn Secretaris, ende commende aende Botteringpoorte liep seer veel volcx om hem, twelcke de wacht wilde mette waepe-

nen beletten, daertegen de anderen haer stellende, werden se tegen den anderen vechtende, maer eyntelijck gescheyden, daer vuyt men oordeelt datter niet al te veel commandements binnen en is. Desen dach werden wel 6 ofte 7 vande onsen dootgeschooten ende quaemen in tleger Witten ende Caminga, Raeden van Staete. Des nachts approcheerde men seer ende men prepareerde noch eenige batterien heel naerder aende stadt om meer geschuts te planten.

Den vij^en Junij was het schoen weder ende dede Sijn Ex^tie altemet eens op de stadt schieten daer die vande stadt weder dapper tegen schooten ende vast cruyt spilden sonder groot prouffijt te doen, anders als van twee ofte drie soldaeten te schieten ende een veltstuck in den mont te quetsen ende noch een halve canon een radt aff te schieten, des nachts approcheerde men seer ende om die vande stadt wacker te houden ende matteren schopt men elff gloijende cogels in stadt.

Den viij^en Junij was het schoen weder ende schooten die vande stadt seer naer de quartieren sonder prouffijt, ende om heml. wat te oeffenen, schoot men altemet eens door de huysen. Desen dach werden door de Delffsijl gebracht ende overgescheept de 5 heele canons ende de 3 halven, die over de Wadden daer gecommen waeren mette amunitie totte selve noodich, om met elcx 300 schooten te mogen doen ende bleeff de reste van tgeschut vuyt Hollant gecommen mette amunitie noch tot Auwerdersijl, omdat Sijn Ex^tie begeerde dat de Vriesen haer eygen stucken van amunitie souden voorsien. Des nachts ginck men mette approchen voort ende men schoot naer gewoente twaelff gloyende cogels in stadt.

Den ix^en Junij was het schoen weder, ende schooten de onsen altemet op de stadt, daer die van binnen weder tegen schooten ende soe men arbeyde in een approche recht tegen het ravelijn ende de Oostpoorte aen, is den viant met ontrent 60 man daerop vuyt gevallen ende hebben eenen vande werckluyden doot geslaegen ende de anderen haere cleederen benomen, die sij mits de hitte vanden dach affgeleyt hadden ende toogen soe wederom aff. Ondertusschen schooten die vande stadt seer met roers ende musquetten om den vuytgevallenen te bedecken. Sijne Ex^tie dede den soldaeten heure clederen verlooren hebbende elcx geven thien gulden. Men begonst desen daech te maecken een schantsken benoortoosten vande stadt om daermede te vrijen den wech vande Hoogerbrugge naer Zelwaert. Des avonts ontrent 8 vuyren deden die vande stadt een vuytval met wel 300 man, daeraff eenigen heur eerst verthoende voor de Oostpoorte, maer vielen alles meest aen op de Engelschen, die heur loopgraeven hadden

tusschen de Heerpoorte ende het olde rondeel bij ons Bremerbuyck genamt. Dit de Engelschen siende ende vreesende overvallen te werden mits de groote engte van heure loopgraeven, sijn meest al vuyte selve loopgraeven gesprongen ende hebben gevochten hant aen hant ende daermede den viant sulcx terugge gedreven, datter verscheyden gedwongen sijn geweest in des statsgrachten te springen, niettegenstaende men vande stadt affschoot met geschut, roers ende musquetten al oft gehaegelt hadde. In desen vuytval sijn vande Engelsen gebleven den Capiteyn Wray (een fray geresolveert man) met ontrent 19 ofte 20 soldaeten ende sijnder noch wel 30 seer gewont. Vande Duytsen vande nieuwe lichtinge is gebleven een Lieutenant ende noch eenige Duytsen ende Nederduytsen gequetst.

Men vermoet datter vanden viant mede een goede partije bleeff, omdat men sach dat sij verscheyden persoonen ende onder dien eenigen braevelijck gecleedt affsleypten, ende dat de geenen die in de grachten gesprongen waeren apparentelijck niet alles daer aff en sijn gecommen. Des nachts schoot men 13 gloyende cogels in stadt, daeraff den brant in stadt quam ende een goede wijle duyrde. Men approcheerde voor de Heerpoorte op drie spiets lengte naer aende grachte vande stadt, daer men voorts ophielt soe om de approchen met corps de guarden te besetten, als omdat men van daer tot aende grachten bij mijne onder de eerde meende te commen, daertoe de mineurs huyden in tleger gecommen waeren, omdat men vreesde dat den viant eenige mine mochte hebben voor onder het vuytsteeck vanden Heerwech om de onsen te doen springen. Men prepareerde noch een batterie beweesten de Heerpoorte naerder als de anderen.

Den x^en Junij regende het seer ende schoot men eenige schooten op de stadt, daertegen die van binnen weder schooten. De 8 stucken over Delffsijl gecommen quaemen in tleger in Jan Thoofts haven aen thuysken van Entis ende werde aldaer op affuyten geset ende te lande gedaen. Op den middach quaemen in tleger eenige geintercipieerde brieven commende van Bruessel vande Gedeputeerden van Groeningen aen Verdugo, daerinne sij verhaelen de importantie van heure stadt ende hoe noodich die behouden diende, dat de saecken van Vranckrijck haer daer alsoe lieten aensien, datter voor dese tijt niet vruchtbaers van daer te verwachten was, dat sij aenden Eertshartoge geprotesteert hadden, dattet aen heur niet en ontbrack, dat de stadt onder de gehoorsaemheyt vanden Coning bleeff, dat den Hartoge van Mayenne tot Bruessel gecommen was ende geen gelt vuyt Vranckrijk en brachte, dat men nietemin noch hoope hadde tot yet goets voor heml. Oick berispten sij Verdugo dat hij niet selffs ofte Graeff

Frederick heur in de stadt hebben laeten besluyten om den borgeren goeden moet te geven, om ten vuytersten te houden met versouck dat hij de saecke wilde behartigen ende op de behoudenisse vande stadt letten ende daertoe alle middelen aenwenden, beneffens was noch een brieff in cijffer die met eenige anderen smaeckte credentie op den Alphero die dselve gedraegen hadde, daeromme Sijn Ex^{tie} terstont naer 's Heerenberge sondt, ten eynde den selven Alphero (die daer gevangen sat) hier mochte gebracht werden. Desen dach begonsten de boeren (die vuyte Ommelanden op ontbooden waeren om achter tleger te slichten alle de wallekens ende de velden te esplaeneren, ten eynde men van hem mochte sien) dselve wallekens ende hoochten aff te werpen, daer sij noch eenige volgende daegen over doende waeren. Op den naernoen quam vuyte stadt een boer, die nu al eenige maelen vuyt ende innegegaen was, om eenige beesten te rantsoenen, dese seyde datter den voorleden nacht een huys gansch affgebrant was ende dat de borgers in stadt seer moyloos ende oneenich waeren, soe omdat se gestaedelijcken mosten waecken, als oick omdat eenigen heur selven groote periculen begonnen inne te beelden. Desen boer is des nachts weder naer stadt laeten gaen. Men schoot op de middernacht 16 gloijende cogels in stadt om die van binnen wacker te houden ende men versterckte alomme seer de approchen, oick prepareerde men de batterien totte voors. 8 stucken over Delffsijl gecommen. Desen nacht riepen eenigen vande stadt over de wallen, waeromme men alsoe graeffde, dat men daermede de stadt niet krijgen en soude, dat sij liever alles souden sterven ende de stadt geruineert sien dan mette Vriesen te handelen ofte accorderen, maer soe sy quaemen te moeten accorderen, wilden sij mette Generaliteyt ofte die van Hollant accorderen.

Den xj^{en} Junij was het tamelijck weder ende begonst men vrouch eenige voleen op de stadt te schieten, daertegen die van binnen weynich wederschooten, maer doen tschieten van buyten ophiel, doen deden sij eenige schooten. Desen dach quam in tleger den Advocaet Bernevelt met Cromstrijen als gedeputeerden vande Staeten Generael, mede brengende Jan ten Boer, te vooren vuyt Groeningen naer den Haege gegaen om metten Graeve van Hohenloe te handelen, ende hoewel sonder commissie metten Staeten Generael van tstadts wegen hadde begonnen te handelen ende vande selve eenige lijdelijcke conditien geobtineert, die hij meynde dat de borgeren wel souden aggreeren. Oick quaemen in tleger de Raeden van Staete ende handelden te saemen lang met Sijn Ex^{tie} op tgeene Jan ten Boer in den Haege gedreven hadde. Noch quam in tleger den Ambassa-

deur van Schottlant om Sijn Ex[tie] te saluteren. Des achternoens schoot men wederomme eenige voleen op de stadt ende des nachts 12 gloijende cogels.

Den xij[en] Junij was het schoen weder ende schoot men vrouch eenige voleen op de stadt, daertegen die van binnen weder eenige schooten deden, naer dat ons schieten ophielt. Hiernaer werde naer stadt gesonden Jan ten Boer met een trompetter om heml. voor te draegen de conditien, die hij in den Haege vande Staeten Generael geobtineert hadde ende te sien off se daerop in onderhandelinge wilden commen ofte niet. Hij hadde daertoe oick last van Sijn Ex[tie] om heml. heure periculen te verthoonen ende alle faveur van denselven heur aen te bieden met conservatie van heure privilegien, brengende daertoe brieven aenden Magistraet sampt de swooren meenten ende andere borgerien vande stadt [1]. Dese quaemen te saemen voor de Ebbingepoorte daer Jan ten Boer innegelaeten werde, ende een vuyre in stadt geweest sijnde quam den Sergeant Major, ende haelde den trompetter mede inne, dien hij verbonden in een herberge brachte, daer terstont bij hem quaemen eenigen vuyten magistraet ende eenige borger hopluyden, die naer eenige propoosten hem vraegende off hij brieven van Sijn Ex[tie] hadde ende verstaende jae, hem dselve affnaemen ende lieten hem met eenige borgeren goede chiere aendoen, in alles niet anders thoenende dan off sij tot sijn versouck wel geneycht waeren, van welcken borgeren eenigen hem in t'oire seyden (omdat sijt mogelijck soe meynden) alle ding sal wel sijn, ende anderen laet morgen al wat door de huysen schieten het en kan niet schaeden. Eyntelijck naer twee ofte drie vuyren beydens quaemen eenigen vanden magistraet weder tot hem, hem aenseggende dat dese saecke van grooter importantie was, daerop sijl. soe lichtveerdich niet en consten resolveren, maer dat sij op morgen den ganschen raedt ende borgerie daerop vergaederen souden ende op de saecke delibereren, dat hij op overmorgen wilde wedercommen, alsdan soude men hem antwoort geven, ende hebben hem daermede op den avont weder laeten gaen, houdende bij heur in stadt Jan ten Boer voors. om de propositie van dese saecke aen tvolck te helpen doen, daer vuyt men (hoe wel noch te vergeeffs) alles goets verhoopte. Des nachts werden nietemin de approchen versterckt ende eenige gloijende cogels in stadt geschooten.

---

[1] Copijen der hier bedoelde stukken, bevinden zich op het Rijks Archief. (Loketkas Holland, AA, 5, N°. 12.)

Den xiij^en Junij was het tamelijck weder ende werden vrouch eenige voleen op de stadt ende huysen geschooten ende voorts door den dach altemet een scheut gedaen, daertegens die van binnen weder veel schooten. Des nachts werden noch eenige gloijende cogels in stadt geschooten ende de approchen alomme seer versterckt.

Den xiiij^en Junij was het schoen weder ende werden van buyten eenige schooten op de stadt gedaen ende oick vuyte stadt geschooten. Ontrent den middach werde den trompetter in stadt gesonden om antwoort te haelen, dien sij daer hielen tot des avonts laet toe ende maeckten hem goede chiere. Eyntelijck lieten sij hem gaen ende gaeven hem twee brieven mede d'eene aen Sijn Ex^tie ende d'ander aen Graeff Willem, innehoudende dat sij sijne brieven ontfangen hadden ende gaerne daerop antwoorden souden, maer dewijle heure Gedeputeerden tot Bruessel sijnde met heml. onder eenen eedt staen ende litmaeten van heur sijn ende sij sonder dselve niet bequaemelijck en konnen resolveren, soe versochten sij tijt van vierthien daegen ende pasport om eenen met brieven (Sijn Ex^tie te vooren te communiceren) naer Bruessel te mogen senden om dselve terugge te haelen ende in tgaen ende commen over Hollant te mogen passeren, ende dat men middelertijt van alle hostiliteyt ende wercken wilde ophouden, tot dat die gecommen ofte den tijt overstreecken soude sijn, om soe eensamentlijck te mogen handelen [1], ende om Sijn Ex^tie tot sulcx te consenteren, te bewegen, deden sij in tparticulier den trompetter aenseggen dat Jan ten Boer hem in stadt most versteecken vuyt vrese van dootgeslaegen te werden, laetende tselve verluyden omdat hij sonder commissie gehandelt hadde. Op den avont quam in tleger een trompetter van Mendo sien naer eenige gevangenen ende soe men vermoet oick om te vernemen hoe het mette stadt stondt. Des nachts werden noch 2 heele ende 2 halve canons geplant bewesten de Heerpoorte, naerder als de andere batterien daer staende, daeraff de beddinge soe leech gemaeckt was, dat men bevont metter daet dat men mette stucken niet schieten en konde sonder die te rijsen, oick werden tien gloijende cogels in stadt geschooten om heml. wacker te houden. Die vande stadt riepen snachts seer leelijcken vuyt ende onder dien den boer heeftet verkerft, daermede sij Jan ten Boer meynden ofte wilden designeren.

Den xv^en Junij was het schoen weder ende was men besich om de

---

[1] Van dit antwoord bevindt zich eene copij op het Rijks Archief in het zelfde pakket, waarvan in de vorige aanteekening gesproken wordt.

stucken snachts te lege geplant te rijsen. Men schoot mede verscheydentlijck op de stadt, daertegen die van binnen weder schooten. Ontrent thien vuyren sont men den trompetter weder aen stadt met brieven, daerinne men aen heml. screeff, dat Sijn Ex^{tie} niet van meyninge en was heml. eenich vuytstel te geven ofte van wercken ende hostiliteyt op' te houden; maer om soe veel doenlijck haer ruine te beletten, hadde haer desen noch wel willen toesenden, ten eynde sij dadelijck verclaerden off sij wilden in handelinge commen ofte niet sonder voorder dilay ende dat se daerop peremptoirlijck souden moeten antwoorden, ende soe jae wilde hij gedeputeerden daer binnen schicken met vermaeninge dat sij haer niet en wilden laeten verleyden, nochte op hoope van ontset laeten bederven, dat hij in princelijcke woorden verclaeren conde, datter geen apparentie van ontset ter werelt en was, dat sij oick wel hadden te bedencken dat sij geen goede conditien souden becommen, soe se de extremiteyt verwachten, overmits men in sulcken gevalle met borgers ende soldaeten niet even alleens en tracteert, maer als sij met hem verdraegen souden sijn ende t'accoort daerop gemaeckt ende verseeckertheyt voor de onderhoudinge van dien gedaen, wilde hij heml. wel 14 daegen tijts vergunnen om heur gedeputeerden wederomme te ontbieden, mits dat se terstont quaemen handelen ende de saecke cort maeckten, ende als er anders niet in consideratie en soude commen dan de hoope op ontset, soude hij mede noch wel gewoogen sijn tselve noch gelijcke vierthien daegen te verwachten, sonder midderlertijt in stadt te commen. Met dese voors. brieven werde den trompetter innegelaeten. Sijn Ex^{tie} konde heur wel verseeckeren datter geen ontset voorhanden en was, omdat den Coning van Vranckrijck sterck op de been was ende Laon belegert hadde ende evenwel Graeff Carel van Mansfelt sulcx thooft boot, dat alle terijchsvolck vanden viant naer de frontieren marcheren moste. Men schoot middelertijt altemet vuyt ende inne de stadt. Op den naernoen quaemen in tleger bij Sijn Ex^{tie} om adieu te nemen den Heere van Waermont Almirael, Reynier Cant, Joost de Menin, Symon Meynaertss., Jan vander Warcke ende Doctor Voet bij die van Hollant ende Zeelant in ambassade gesonden naer Dennemarcken, om daer te wesen op het coronnement vanden jongen Coning ende de oude alliantien tusschen hem ende de voors. landen te vernieuwen. Des avonts laet werde den trompetter ter antwoort gegeven, dewijle sijne brieven hielen aenden magistraet, taelluyden ende swooren meenten, dat sij terstont geen antwoort daerop en konden geven, maer dattet noch wel 5 ofte 6 daegen aen sal loopen eer de brieven geopent, daerop gedelibe-

reert ende geresolveert kan werden, wilde hij trompetter dan wederom commen dat mochte hij doen, soe niet mochte hijt laeten, men behouffde heur soe seer niet te presseren, dewijle sij noch niet belegert en waeren, maer in bedencken nemen dat sijluyden niet een stadt maer een heele provintie waeren, die soe lichtelijck niet en konde gekreegen ofte overvallen werden ende sonden daermede den trompetter weder vuyt. Hiervuyt const men sien dat de handelinge van Jan ten Boer sonder last gedaen gedesavoyeert werde ende dat de Staeten Generael seer geabuseert waeren die soe veele gelooffs te geven, dewijle die vande stadt nu bijnaest met heur spotten. Oick const men sien hoe onseecker de advertissementen van Vrieslant waeren geweest, daeromme men tot noch toe te slappelijcker geprocedeert hadde ende minder op alle nootelijcke provisien gelet, hoewel nochtans den trompetter vuyte comportementen vande geenen die bij hem quaemen niet en hadde konnen bemercken dan een seer groote oneenicheyt in de stadt. Des nachts werden eenige gloijende cogels in stadt geschooten ende de 4 stucken te vooren geplant ende geresen reede gemaeckt om met te konnen schieten ende werden de approchen alomme versterckt.

Den xvj^en^ Junij was het schoen weder ende schoot men vrouch mette voors. 4 stucken ende de anderen eenige voleen op de stadt, daertegen die van binnen seer veel weder schooten ende demonteerden in dit schieten van selffs eenige stucken in de Vriesche batterie, daeraff de affuyten bersten, twelcke een groote faute was onder alle het Vriesche geschut, omdat de affuyten niet wel gemaeckt, nochte met goet ijser beslaegen waeren. Op den naernoen quam een soldaet vanden viant overloopen ende seyde datter tot meermaelen in stadt groot rumoer geweest was, dat een goet deel van heur constabels geschooten waeren, dat Verdugo den xiij^en^ deser een brieff in stadt gesonden hadde ende heur vermaende te willen goet houden, hij wilde heml. binnen acht ofte thien daegen ontsetten. Des nachts plante men noch een halve canon bij de vier stucken te vooren bewesten den Heerwech voor de andere batterien geplant ende noemde men die batterie de vierde ofte van vijff stucken. Men remonteerde weder de stucken daeraff de affuyten gebersten waeren, men versterckte de loopgraeven, voorts schoot men in stadt eenige gloijende cogels, daeraff den oeven daer men se gloeyde desen nacht inne storte.

Den xvij^en^ Junij was het schoen weder ende vertrocken vrouch vuytet leger den Ambassadeur van Schottlant met den Colonnel Morray, mitsgaeders den Advocaet Bernevelt ende Cromstrijen, gecommitteerden vande Staeten Generael op de handelinge van Groeningen, ende gingen weder

naer den Haege toe, omdat sij wel saegen dat die vande stadt noch niet van meyninge en waeren te tracteren. Oick vertrocken vuytet leger naer t'Vlie de voors. gesanten naer Denemarcken gedestineert, om van daer tscheep naer Denemarcken te gaen. Men schoot vrouch noch eenige schooten op de stadt, daer tegen die van binnen weder seer schooten ende waeren de reste vanden dach heel stille. Voor den middach quam in tleger den Alphero Lasaro, daer den x^en^ deser om gesonden was ende werde in tlange bij Sijn Ex^tie^ gehoort ende seyde van geene credentie te weeten, maer dat hij eenige brieven verborgen hadde in een boom, naerdat hij gevangen was, die hij meynde ontwijffelijck noch te konnen gevonden werden ende dat hem alleen belast was bij Steven d'Jvara Verdugo aen te seggen, datter geen hoope van ontset en was voor alsnoch ende dat Sijne Hoocheyt de natuyre ofte gelegentheyt van dese landen niet wel kennende hem liet weeten soe de stadt Groeningen verlooren ginck, dat hij tleger van Sijn Ex^tie^ soude steuyten soo veel hij conde, ende hem daerinne soe gedraegen als hij meynen soude Sijn Mat. de meesten dienst te doen, sonder sijn volck te licht te hasarderen. Sijne Ex^tie^ belaste den Alphero dat hij de affgeleyde brieven weder bequaeme (daertoe men hem weder daer soude laeten gaen, daer hij seyde die verborgen te hebben) ofte men soude hem ophangen, ende belaste den Hopman Gerrit van Ried hem volck met te senden om de brieven te hebben. Desen dach laste Sijn Ex^tie^ dat men het voorder geschut ende scheepen die noch tot Auwerdersijl laegen in t'Reediep op soude brengen tot aende vloote bij Zelwaert, oick werde volmaeckt een cleyn schantsken op tHoorndiep, besuytwesten vande stadt tot bevrijdinge vande schuyten die aen Leeck ende anders aldaer aenquaemen. Des nachts werden noch geplant 3 heele canons beoosten den Heerwech ende Heerpoorte genaemt de huysbreeckers, werde mede gepreparecrt een batterie voor Jan Bovi recht tegen het ravelijn aen, werde mede begonst eenen anderen oeven om cogels in te doen gloijen ende de approchen alomme seer versterckt. Desen nacht was Hopman Wingaerden ende Pieter van Lieuwaerden op de wacht ende gingen langes de trancheen naer de Drenckelaerstoorn toe ongewaepent (soe sij tsedert seyden om te sien waer se de sentinelle perdue souden stellen) ende werden aldaer bij 7 ofte 8 vande stadt overvallen, vande welcken Wingaerden gequetst ende gevangen werde op sijn roupen dat men hem gevangen soude nemen ende niet dootslaen, dewijle hij een Capiteyn was, maer Pieter van Lieuwaerden het ontloopen is door tdick van sijn rechter been geschooten ende gequetst ende hebben soe alle beyde

voor haer sotticheyt moeten betaelen. Desen dach werden tot London in Engelant geqaartiert Doctor Lopes, Medicijn vande Coninginne, Emanuel Louys Tinoco ende Steven Ferera de Gama, al over lange ter doot gecondemneert omdat sij aengenomen hadden de Coninginne te vergeven ofte bij andere middelen om te brengen ende de executie tot noch toe gesurcheert sijnde om eenige redenen, werde dselve nu volbracht naerdat de Coninginne verwitticht was van t'ombrengen van Michiel Reinchon in Hollant.

Den xviij[en] Junij was het schoen weder ende was sijn Ex[tie] vrouch in de loopgraeven gegaen ende dede eenige voleen in de stadt schieten, daertegen die van binnen weder seer schooten. Middelertijt dede hij besichtigen den wech vande Heerpoorte, die bevonden werde gansch breet te loopen tot in de grachte toe, daer men lichtelijck op soude konnen planten eenige stucken om westwaerts te beschieten ende wech te nemen de casamatte staende achter t'olde rondeel ofte oostwaerts te beschieten de Oostpoorte, brugge van t'ravelijn ende de poorte daer men van buyten in t'ravelijn plach te commen om den inneganck in t'ravelijn te beletten ende de Oostpoorte aen stucken te schieten, daeromme Sijn Ex[tie] last gaff noch desen nacht aldaer batterien te beginnen; ende omdat men vermoede dat de Heerpoorte vallende wel soude stoppen ofte vullen een goet deel vande grachte, werde last gegeven dat men gestaedelijcken op die poorte meest soude schieten om dselve te doen vallen. Oick werde begonnen te mineren bijnaest recht op den Heerwech 9 voeten breet ende 7 voeten hooch, om soe daerinne tot aende grachte te commen ende daernaer over elcke sijde vande poorte een gaelderie te mogen beginnen, jae Sijn Ex[tie] nu meynende alleen van dese sijde de stadt te konnen winnen, gaff last alle de 15 stucken noch over de andere sijde sijnde hier in tleger aende suytsijde mede te brengen om te beter batterie te maecken. Men begonst mede te prepareren een plaetse voor t'ravelijn om aldaer mede de grachten te vullen daertoe een groote menichte van rijsbussen was laeten maecken. Desen achternoen vielen die vande stadt tweemael vuyt op het schantsken dat benoortoosten vande stadt in tvelt gemaeckt werde tot bevrijding vanden wech naer Selwaert, in welck vuytvallen een Vries Lieutenant in tschantsken leggende doot geschooten werde, maer en const den viant geen meester van tschantsken werden. Des nachts begonst men een batterie bijnaest op t'eynde vanden Heerwech voornt. op te werpen ende men versterckte vast de loopgraeven. Den viant vuyt commende vande halve maene leggende voor de Drenckelers toorn overliep een verlooren schiltwacht die hij gevangen met nam.

Den xix^{en} Junij was het schoen weder ende schoot men voernoen veel op de Heerpoorte voors. ende eenige huysen ende kercken vande stadt, daertegen die van binnen altemet wederom schooten ende geduyrde een goet deel vanden dach. Die vande stadt hadden het Schuytendiep vast aende stadt gestopt, daerdoor sij geinvadeert hadden alle tlant leggende voor tvoorburch van Schuytendiep tot aen het Damsterdiep toe, omme waerinne te voorsien Sijn Ex^{tie} tvoors. Schuytendiep aende brugge dede stoppen ende toedammen, soe dattet nu achter den hoogen wech daer leggende gehouden werde, daerdoor men noch desen dach sach dat tvoors. lant begonst te droogen. Des nachts ginck men mettet prepareren vande batterien ende verstercken van de loopgraeven alomme seer voort.

Den xx^{en} Junij was het schoen weder ende schoot men seer op de borstweringen ende defensien vande stadt, mitsgaeders op de Heerpoorte daer die van binnen weder tegen schooten. Sijn Ex^{tie} reedt vrouch over de andere sijde vande stadt, om alle de wegen vande Omlanden te besichtigen ende ordre op de wachten van dien te stellen, besichtichde mede het Reediep om tselve te doen stoppen, ten eynde die vande stadt geen middel en hadde haer grachten weder vol te laeten als men die soude willen afftappen. Des nachts werden alle de vendelen in de trancheen naerder geplant ende tvolck gelogeert in de voortste trancheen dicht op de grachten, werden mede geplant beoosten den Heerwech 2 mortierstucken om vierwerck ende granaeden ende oick steenen in stadt te doen werpen ende begonstet mette mortieren noch dien nacht keijen in stadt te schieten.

Den xxj^{en} Junij was het schoen weder ende schoot men seer op de Heerpoorte ende defensien vande stadt. Men schoot mette mortiers oick veel keijen in stadt, ende volgende den last op gisteren gegeven begonst men een schantsken op den dijck van t'Reediep op te worpen, omme daerinne een goet corps de guarde te maecken ende onder faveur van dien een damme in t'Reediep te mogen slaen. Op den middach werde een boer vuyter stadt gekreegen, die buyten was om de beesten te wachten. Dese seyde dat Jan ten Boer in stadt ginck ende vast alle man aen preekte, datter geen ontset en was ende dat se accorderen mosten, soe se haer bederff wilden voorcommen, seyde mede dat de borgeren heel confuys waeren ende groote schaede in heure huysen leden, oick dat de poorten daer soldaeten vanden viant voor laegen een heelen dach oepen stonden ende datter van heml. in stadt konden commen soe veele als er inne wilden wesen, dat de soldaeten op de wallen mede tamelijck schaede

leeden ende dat men den gemeenen man met hoop van ontset payde, datter veel beesten in stadt waeren ende weynich voer daertoe. Hiernaer werde mede gevangen gekreegen een soldaet van Sickinga, die alle tselve asseureerde. Op den naernoen quam vuyter stadt den borgemeesters tromslaeger met 3 brieven, de 2 aen Sijn Ex^tie^ ende Graeff Willem ende den derden aen heur Gedeputeerden tot Bruessel. In den brieff aende Gedeputeerden stont dat de stadt vast belegert was ende seer benaut dat de borgerie groote schaede leedt ende seer gequelt werden met schieten ende gloijende cogels ende ander vierwerck, daeraff men noyt in historien gelesen heeft ofte diergelijcken gehoort, dat sijluyden daeromme aengesien sbrieffs weder naer stadt commen souden ende met heml. eensamentlijck op de behoudenisse vande stadt letten ende heur ruine met een goet appoinctement voorcommen. Aen Sijn Ex^tie^ ende Genaede screven se dat sijl. seer gaerne op tversouck van Sijn Ex^tie^ over ses daegen gedaen souden antwoorden, maer omdat se eedtplichtige ende verbonden waeren metten Gedeputeerden tot Bruessel ende sij daeromme sonder dselve met eeren niet en consten doen, versochten se dat Sijn Ex^tie^ desen brieff metter haest naer Bruessel wilde doen gaen ende middelertijt van waepenen ophouden, om daernaer bequaemelijck te mogen handelen. Desen tambourijn seyde opentlijck dat men gisteren den trompetter van Sijn Ex^tie^ in stadt verwacht hadde, volgende t'affscheyt hem den xv^en^ gegeven, dat hij begeerde dat nu den trompetter met hem gaen soude, in somma liet hem ontvallen als oft mette stadt al gedaen was geweest. Sijn Ex^tie^ dese brieven gecommuniceert hebbende met Graeff Willem ende den Raede van Staete, ende wel siende dat dit nergens toe en streckte dan om wederom in tracteren te commen, screeff hierop dat hij niet van meyninge en was eenige brieven naer Bruessel te senden, dat sij wel sien konden waeromme hij hier gecommen was ende wat middelen hij aenwende om de stadt te krijgen, oick hadden se konnen verstaen vuyt sijn voorgaende scrijvens in wat vougen ende op wat conditien hij met heml. wilde tracteren, soe sij meynden eenige goede conditien te sullen konnen obtineren, mosten se Gedeputeerden met volmacht vuytsenden ende hierop antwoort laeten weeten, soit haer gelieffde, soi niet, laeten, hij soude altoes doen dat hij konde ende en was niet van meyninge meer aende stadt te senden. Dit werde den tromslaeger oick bij monde geseyt ende daermede weder naer de stadt gesonden. Vuyt dit vuytsenden kan men wel sien dat sij weeck om tharte moeten wesen om de middelen die se tegen heure stadt sien aenwenden ende den dach nu gepasseert was binnen dewelcken Verdugo

heur gelooft hadde te ontsetten, ofte dat se niet dan tijt en sochten te winnen, om te sien wat noch van t'ontset commen mochte. Op desen naernoen werde in de trancheen met een musquet door den pijp van den slincker arm geschooten den Capiteyn Brog, Schotsman ende mette selve schoot in de schoudere gequetst Capiteyn Brouck, Sergiant Major vande oude Engelsen. Oick ontstonter een groot rumoer tusschen de Duytsen ende Engelschen om eenige dronckaerts wille ende soe de Officieren sulcx niet gestilt en hadden ende tvolck met gewelt innegehouden souden apparentelijck de heele regementen aende anderen gecommen hebben, dan den Graeve Everard van Solms ende de Heere Vere daer over commende scheyden se van malcanderen. Dit rumoer was seer groot, want daer bleeffer een vande Duytsen ende 3 vande Engelsen doot ende daer werdender noch veelen gequetst, ende Sijn Ex^tie quam selffs met Graeff Willem daermede over om daerinne te voorsien, maer begonsten doen al te scheyden. Sodaenigen inconvenient soude wonderlijck onse saecken hebben konnen veranderen. Des nachts arbeyde men seer aende batterien ende trancheen ende men avanceerde heel wel mette mijne. Men schoot mede gloijende cogels ende oick eenige vierballen in stadt om de borgerie alles op de been te houden.

Den xxij^en Junij des morgens vrouch werde gekreegen een soldaet vanden viant, die over de marassen vande Drente gecommen was met noch een ander soldaet ende hadden alle beyde brieven om in stadt te dragen d'eene de principaelen ende den anderen de duplicaeten, vande welcken den geenen die de principaele hadde het ontquam ende den anderen werdende gevangen hadde onder de duplicaten een brieff van Ernestus van den ij^en Junij, daerinne hij scrijft dat hij droevich is van heure belegeringe ende dat hij hier gecommen is om ordre op alle saecken te stellen, dat hij mitsdien heml. noch niet en heeft konnen secoureren met meerder saecken becommert sijnde, dat hij om dselve saecken heml. noch soe haest niet en sal konnen ontsetten, nietemin dat hij alle middelen sal aenwenden om sulcx metten eersten te mogen doen, dat sij daeromme willen volharden ende den tijt met gedult verwachten, gedenckende dat den Coning heure getrouwicheyt in sonderlinge recommandatie heeft ende heur in alle redelijcheyt sulcx weder sal bethoenen. Op gelijcke manieren screven de Gedeputeerden tot Bruessel sijnde aen heur magistraet, daer waeren mede bij brieven van Verdugo aenden magistraet ende aen Lauckema, houdende dat se ontwijffelijck souden ontset werden, bij soe verre sij met gedult den tijt verbeyde heur danckende dat se soe wel met mal-

canderen over een commen, ende dattet hem leedt is dat hij sijn leven bij heml. niet en kan waegen, heur voorts vermaenende tot cloucheyt; daer waeren oick onder eenige brieven van particulieren, houdende datter van alle canten tijdinge quam van tsecours dat voor heur gedestineert was ende dat den Eertshartoge in eygen persoen tot sulcx soude naer Groeningen commen. Den soldaet seyde dat degeenen die de brieven van Bruessel gebracht hadde een swaer man was ende hem niet betrout en hadde over t'marasche te konnen commen ende daeromme tot Lingen gebleven was, dat sijn compagnon de principaele brieven hadde tot drie toe, een vanden Eertshartoge, een vande Gedeputeerden ende een van Verdugo ende dat denselven hem gesalveert hadde naer Auwert toe. Het was voorts tamelijck weder ende men schoot op de stadt op de defensien ende de huysen van dien seer veel schooten. Men begonst mede een dam in tReediep te slaen, recht achter het schantsken dat aldaer begonnen was. tGeschut van Selwaert quam alles aende Hogerbrugge ende van daer in schuyten tot in Jan tHooftshaven, van waer het weder te lande gedaen ende op affuyten gestelt werde tot 8 heele ende 7 halve canons toe, men ginck mette mijne ende tversterck en vande batterie voort. Des achternoens vielen verscheyden partijen van ons volck op de oost ende noortsijde vande stadt aen om beesten te krijgen, ten eynde d'een vande stadt den anderen niet en mochte te hulpe commen, maer omdat se te vrouch ontdeckt waeren en konsten se geen beesten krijgen, daeromme sij daer wel 5 ofte 6 dootschooten ende quetsten drie borgers, die se voorts dootsloegen sonder gevangen te nemen. Des nachts schoot men eenige gloijende cogels ende andere vierwercken in stadt om heml. wacker te houden. Die vande stadt stacken van heure wallen vuyt een vier om in de grachten te mogen sien.

Den xxiij^en Junij was het schoen weder ende schoot men vrouch naer gewoonte seer veel schooten op de defensien vande stadt al met voleen, daertegen die vande stadt weynich schooten. Men schoot oick door den dach altemet eens. Op den middach lieten die vande stadt losgaen alle de gevangenen die se hadden op haer rantsoen (vuytgeseyt den Capiteyn Wingaerden) die verclaerden datter nu drie daegen lang seer groote vergaederingen in stadt gehouden waeren ende dat alle de borgerie seer confuys was. Op den avont ontrent 6 vuyren quam vuyter stadt Jan ten Boer voornt. met een stats tromslaeger ende brachte een brieff vande stadt aen Sijn Ex^tie, houdende dat se geresolveert waeren met Sijn Ex^tie te tracteren ende op lijdelijcke conditien te accorderen bij soe verre het Sijn

Ex^{tie} gelieffde met volmacht in stadt te senden onder sulcke verseeckeringe van Officiers als het hem gelieven soude, omdat sijluyden quaelijcken anders als in stadt konden handelen om redenen die Jan ten Boer bij monde verhaelen soude, ende men heml. tijt wilde vergunnen om heur Gedeputeerden van Bruessel te contremanderen met stilstant ten minsten den tijt van 14 daegen van schieten ende wercken. Hiernaer is Jan ten Boer bij Sijn Ex^{tie} ende de Raeden van Staete gehoort geweest, die seyde dat die vande stadt sonder de gansche gemeente op elck poinct te hoiren niet en konsten handelen, dat men verscheyden rapporten soude moeten in stadt doen, als men buyten de stadt tracteerde, daerop t'elcken den ganschen raedt, hooftmans, taelluyden ende swooren meenten souden moeten gehoort werden, de vergaederingen van wien t'elcken een paer daegen tijts souden requireren, dat daeromme den Magistraet begeerde dat Sijn Ex^{tie} gelieven wilde in stadt te doen handelen om soe veel tijts te winnen, overmits men daer mach handelen in de vergaederinge vanden vollen raedt, hooftmans, taelluyden ende swooren meenten, daer men dan geen rapporten aen en sal hebben te doen ende soe veel tijts winnen, dat oick de rapporten in tleger te doen ende de resolutien daerop te nemen corter sullen vallen als niet soe langsamlijck ende verscheydentlijck behouvende te geschieden, twelcke hij met meerder redenen bevestichde, laetende onder anderen hem ontvallen, dat die vande stadt wel te vreden waeren alle heure defferenten mette Omlanden te stellen ter decisie vande Staeten Generael, ende dat men op de poincten vande garnisoenen ende religie wel soude verdraegen. Op dit aengeven is lange deliberatie gevallen mette Raede van Staete ende eyntelijck goet gevonden dat men in stadt soude handelen ende tselve op morgen met Jan ten Boer weder in stadt senden. Oick werde op theftich aenhouden van Jan ten Boer verbooden, dat men desen nacht met geen vierwercken, gloijende cogels ofte geschut soude schieten, ten waere die van binnen eerst met geschut schooten, maer Sijn Ex^{tie} en wilde geen stilstant van wercken ofte musquetten ende roers consenteren, waeromme men den geheelen nacht dapper aende batterien ende loopgraeven arbeyde.

Den xxiiij^{en} Junij was het tamelijck weder ende werde Jan ten Boer weder naer stadt gesonden metten tromslaeger ende een trompetter van Sijn Ex^{tie} met brieven dat Sijn Ex^{tie} consenteerde binnen de stadt te handelen, dat sij daeromme een Borgemeester, een Olderman, twee Raeden, een Borgerhopman ende een Hopman van tgarnisoen vuytsenden souden tot ostagiers, hij soude weder gedeputeerden in stadt seynden met vol-

macht om te handelen, oick dat t'accoort gemaeckt ende verseeckertheyt daervoor gegeven sijnde hij heml. noch den voors. tijt soude vergunnen om heur Gedeputeerden over Hollant te ontbieden met stilstant van waepenen ende eer niet. Op dese brieven werden in stadt seer groote consultatien ende deliberatien gehouden, omdat se niet alles evenwel en consten tot appoinctement verstaen, maer waeren seer oneenich in de stadt, daertoe veel holp dat de soldaeten ganschelijck nog geen appoinctement en begeerden, omdat se noyt tot sulcx gesommeert en waeren, maer hoope van ontset hadden. Des nachts arbeyde men in tleger seer aen alle de loopgraeven ende batterien om die metten eersten op te maecken. Desen nacht quam in stadt den soldaet met de originelle brieven van Ernestus, de Gedeputeerden van Bruessel ende van Verdugo (daeraff de duplicaten den xxij^en gekregen waeren ende Sijn Ex^tie gelevert) twelcke de oneenicheyt niet weynich en versterckten, omdat heml. in deselve secours belooflt werde, daerdoor de borgeren die noch veel quaetwillich waeren ende geen appoinctement en begeerden, seer gestijft waeren om haer mette soldaeten tegen den magistraet die sulcx scheen te begeren, te banderen. Ontrent dese tijt begonst den viant in Brabant eenige versaemelinge van volck te maecken soe men vermoet, omdat een Engelschman tot Bruessel geweest was ende aldaer gepresenteert hadde het west fort van Bergen op den Soem te leveren, soe men volck daertoe wilde senden, hoewel hij heur in een attrap soude gebracht hebben, soe se dese reyse ofte noch eenige volgende maelen daertoe versaemelt aengecommen hadden.

Den xxv^en Junij was het schoen weder ende hoorde men voor den noen een groot rumoer in de stadt van krijten ende schieten ende anders. Op den naernoen quam een jongman vuyter stadt vallen genaemt Hoenders, dwelcke seyde dat de voors. brieven in stadt gecommen waeren, ende dat die van Verdugo als voornamentlijck houdende van t'ontset van t'raethuys affgelesen waeren met de brieven van Graeff Harman ende Graeff Frederick die t'ontset op heure eere verseeckerden, maer de brieven van Bruessel en werden niet gelesen, seyde mede dat men den brenger voor sijn moeyte ende pericule 100 dalders gegeven hadde, dat hierdoor de oneenicheyt ende alteratien in stadt seer waeren gewassen, omdat d'eene appoinctement wilde hebben ende den anderen niet, daeromme oick veele borgers in de waepenen quaemen die met goede woorden ende beloften van Lauckema gestilt werden. De Jesuiten ende Jesuitsgesinden mette andere quaetwilligen ende futigitiven in stadt sijnde mette soldaeten vresende dat den magistraet evenwel mettet appoinctement voortgaen souden

ende soucken te accorderen, daertegen sij noch wilden opiniatreren (omdat de Jesuiten opentlijck predickten ende kreeten dattet beter was tgoet te verliesen dan de siele) hebben begonnen gelijckelijck aen te spannen ende tot haer gekreegen de soldaeten die bij de stadt in waertgelt gehouden werden ende de schuytenschuyvers, dwelcke tusschen de Drenckelerstoorn ende Steentilpoorte over de grachten sijn gevaeren, hebben een gat in de pallissade gebroocken ende sijn daerdoer mette soldaeten van tSchuyterdiep op de walle vande stadt gecommen ende soe langes de walle naer de Ooste ende Heerpoorten getoogen ende soe in stadt gevallen ontrent elff vuyren om te beletten de maeckinge van t'appoinctement ende te verdelgen alle degeenen, die sulcx souden willen drijven ofte begeeren, ende hebben eerst getroffen op de borgerwacht op de marckt onder trechthuys waeckende ende ontrent stadthuys heur houdende daer wel tegen vuytet stadthuys quaemen Jan de Leeu ende Aelbert Jarges met Lauckema, haer aenstellende als off sij tselve hadden willen beletten, maer sijn de soldaeten, beleyt bij verscheyden Officiers evenwel voorts gevaeren ende hebben thuys van Jan ten Boer opgeschooten ende ten deele geplundert ende hem gesocht (dien hij meende dat hem op t'raethuys salveerde) hadde mede gesien dat se thuys van eenen Weyert plunderden ende hem in sijn deure dootsloegen. ende in somma datter overal een groote oproerte ende gekrijt was, soedat hij hem liet beduncken datter veelen gebleven waeren, immers dat hij om sijn lijff te preservere vande waege daer hij de wacht mede hadde wech geloopen was ende hadde hem door de Poelpoorte over het Schuytendiep gesalveert ende was soe overgecommen, seyde mede dat se van binnen het ravelijn voor de Oostpoorte seer ondergraeffden, dat se mede de stucken op de wallen meest soncken om datter eenigen voor innegeschooten waeren die men hadde moeten affsaegen, seyde mede dat den viant in tbegin ontrent 800 man sterck voor de stadt gelegen hadde, maer datter van dien over de 150 gequetst ende doot waeren. Van dese heele oproerte en hadde men van buyten anders niet gesien, dan dat se meer vendelen op de walle geplant hadden ende dat se een groot geluyt maeckten ende seer schooten ende riepen. Nietemin is wel te ordeelen dat de borgers meest al sulcx gedreven hebben met conniventie van eenigen vanden magistraet, omdat men tsedert verstaen heeft dat se geen 200 sterck en waeren die van tSchuytendiep innequaemen, ende in stadt t'voors. rumoer maeckten, mogelijck alleen om te reprimeren eenigen die tottet appoinctement te maecken wel gesint waeren ende daeromme dit aldus met voorraet doen beleyen. Desen achternoen werde geschooten

door thooft den Vendrich van Jaques Meurs staende in de trancheen. Nietemin omdat die vande stadt noch met geschut niet en schooten en wilde Sijn Ex^{tie} volgende tbespreck van Jan ten Boer noch niet lijden, dat men met geschut op de stadt schoot, houdende voor seecker dattet soe quaet niet en was als den jongman seyde, omdat die van binnen niet beter en schooten. Des nachts was men doende om twee heele ende twee halve canons te planten beneden tegen het olde rondeel aen ende bewesten de batterie vande vijff stucken om daermede te beschieten de gordijne voor de casamatte van tselve rondeel, van welcke stucken een heele canon onder wege in een grachte viel, soedat maer de drie geplant werde ende dat de seste batterie genomt; de andere batterien werden mede geprepareert.

Den xxvj^{en} Junij was het schoen weder ende sont men vrouch naer de stadt toe een tambourijn om te vernemen naer den trompetter ende die mede te doen weder vuytcommen. Noch quaemen in tleger Pauli, Comans (commende in de plaetse van Meynaertss.) ende Teelinck, Raeden van Staete. Oick sterff den Capiteyn Brouck Sergiant Major vande olde Engelschen, die den xxj^{en} in de schouderen geschooten was ende werde in tquartier begraeven. Ontrent den middach quam vuyter stadt een tambourijn vande Vriesen, die op gisteren daer binnen was geweest, dwelcke confirmeerde den voors. oproer, maer seyde dattet alleen een misverstant geweest was, sonder met gemeen consent gedreven te sijn ende dat Jan ten Boer noch niet doot en was, maer datter alleen 2 ofte 3 doot gebleven waeren, als men hem in stadt geseyt hadde. Men prepareerde desen dach vast de batterien, maer en werde noch met groff geschut niet geschooten, waeromme men noch al seer in suspens bleeff, nietemin om twerck niet te retarderen ende die vande stadt te thoonen dat men niet van meyninge en was altoes op te houden, dede Sijn Ex^{tie} op den avont eenige schooten doen ende gaff last des volgende daechs vrouch weder te schieten, mits dat men op de huysen niet en schoot voor ende alleer die vande stadt vuytschooten ende tot sulcx oirsaecke gaeven. Op den avont quam den tambourijn naer stadt gesonden wederomme, soe droncken gemaeckt sijnde dat hij niet spreecken en conde ende bracht een brieff vande stadt daerinne sij screven, dat se den brieff van Sijn Ex^{tie} vanden xxiiij^{en} deser wel ontfangen hadden, maer daerop niet en konden antwoorden om seecker onheil ende misverstant in de stadt tusschen den borgeren ende soldaeten geresen met twelcke sij doende waeren om te slichten ende te stillen, dat gedaen, en souden niet naerlaeten op de saecke te delibereren

ende Sijn Ex^tie antwoort te scrijven ende ten lanxten sijn trompetter op morgen daermede aff te veerdigen ende weder senden, begerende dat dselve het in goede wilde nemen, dat sulcx niet eer geschiet en is. Des nachts plante men noch drie heele canons bijnaest aen tvuytsteeck vanden Heerwech, om daermede te beschieten de Oostpoorte ende de brugge tusschen die poorte ende het ravelijn, men versterckte mede de batterien ende men haelde tstuck dat de voorleden nacht in een gracht gevallen was, daer weder vuyt ende werde reede gestelt om geplant te mogen werden.

Den xxvij^en Junij was het regenachtich ende donderich weder ende begonst men vrouch mett alle de stucken op de defensien vande stadt ende mette drie laeste geplante stucken seer te schieten op de Oostpoorte ende de brugge van t'ravelijn die sij meest aen stucken schooten (door het droenen van dit schieten vielen in de grachte eenige schantskorven bewesten den vuytsteeck vanden Heerwech dicht op de grachte geplant om dvoors. batterie van achteren te blinden ende mede te defenderen van besijden een ander batterie, die men wilde prepareren bewesten denselven wech op de grachte om te beschieten de casamatte van t'olde rondeel). Hiertegen schooten die vande stadt seer vuytet ravelijn ende de voors. casamatte, om die voors. drie geplante stucken te beschaedigen, dan en deden geen groot prouffijt, maer quetsten alleenlijck twee canonniers, doch gaven daermede oorsaecke dat men eenige schooten door de huysen vande stadt dede. Desen dach werde dootgeschooten den Lieutenant vande compagnie voetknechten vanden Heere Vere (Broun genaemt) die gecommen was in de plaetse vanden Lieutenant die den xxvij^en May geschooten was. Op den naernoen quam vuyter stadt een tambourijn om eenige koyen, die genomen waeren ende gebracht voor Sijn Ex^tie confirmeerde de voors. garbouille, ende seyde dattet bijgecommen was, omdat eenigen borgers wilden tracteren ende anderen niet ende dat de soldaeten niet lijden en wilden dat men tracteerde, overmits daer hope van ontset was daerover op huyden alle de borgers nieuwen eedt van getrouwicheyt aenden Coning gedaen hebben ende belooft goet te houden ende dat daernaer alle de soldaeten op lijffstraffe bevoolen is weder in heur quartieren te gaen, dat oick Jan ten Boer hem hadde moeten versteecken ofte hij hadde doot geslaegen geweest. Sijn Ex^tie gaff last dat men op den avont weder schieten soude ende die vande stadt des nachts wacker houden met gloijende cogels ende vierwerck. Dien volgende begonst men op den avont te schieten, daernaer quam den trompetter weder vuyt met een tambourijn van tgar-

nisoen ende bracht een brieve vande stadt aen Sijn Ex^{tie} houdende een verhael van alle tgeene sij tot noch toe versocht ende gescreven hadden ende tgeene men heml. daerop geantwoort hadde, seggende dat sij seer gaerne alsnoch in conferentie souden gecommen hebben, soe den Oversten Lieutenant Leauckema sulcx niet belet en hadde ende noch belette, daerover een misverstant was ontstaen, nietemin soe Sijn Ex^{tie} heur tijt van een maent wilde vergunnen om heur Gedeputeerden van Bruessel wederom te ontbieden ende middelertijt in stadt door Gedeputeerden in conferentie commen om de saecken te prepareren met stilstant van wercken ende groff geschut, souden se noch wel gesint sijn ostagiers vuyt te senden, daer vuyt men te meer heure irresolutie const bespeuren, omdat se noch niet resolveren en konden om te tracteren ende veel min om alle hoop van tractaet aff te slaen, maer haer sochten te reguleren naer den tijt ende die daeromme te wynnen, ende middelertijt Sijn Ex^{tie} soucken te amuseren om te sien wat van haer secours commen soude. Des nachts ginck men mette gaelderie naer t'ravelijn toe seer voort, die aenden suytwest houck op gisteren begonnen was, om door de grachte te commen in de suytwest face ofte poincte van tselve ravelijn, ende om die van binnen wacker te houden schoot men met gloeijende cogels ende ander vierwerck in stadt.

Den xxviij^{en} Junij was het buych weder ende delibereerde Sijn Ex^{tie} met Graeff Willem ende den Raede van Staete lang op de brieven vuyt stadt gecommen omme te weeten off sij daer yet op scrijven souden ofte niet. Eyntelijck werde goet gevonden heml. oick in aesem te houden, gelijck sij ons sochten te doen ende middelertijt even seer voortgaen met alle de wercken, waeromme men op den naernoen weder naer stadt sont den trompetter met brieven aende stadt ende aen Lauckema. Aende stadt werde gescreven, dat men niet van meyninge en was heml. eenigen tijt te vergunnen, maer dewijle sij heur niet en hielden aen tgeene den xv^{en} heur geconsenteert was, dat men tselve mede wederriep ende daeraen oick niet en hielt nopende den tijt aldaer vergundt, omdat de xiiij daegen al overstreecken waeren, dat men oick niet van meyninge en was eenigen stilstant van waepenen te consenteren, maer soe veel doenlijck tbeleg ten eynde te brengen ende daertoe alle vuyterlijcke middelen te employeren. Nietemin omdat Sijn Ex^{tie} noyt ongeneycht en was geweest met heml. te accorderen, soe sij tot reden ende billicheijt te brengen waeren, soe hadde hij nochmael sijn trompetter aen heur wel willen senden, ten eynde sij haer ruine voorcommen, Gedeputeerden vuyt sonden omme te

handelen, daertegen hij ostagiers inne wilde senden, ofte soe se ostagiers vuytsonden soude hij Gedeputeerden binnen senden, begerende daerop antwoort. Aen Lauckema screeff hij dat de borgeren van meyninge waeren te tracteren met hem, daeraff hij hem bij desen verwittichde, ten eynde hij mede Gedeputeerden om te handelen vuytsont, soe verre hij eenige conditien voor hem ende tcrijsvolck soude begeeren te maecken, hem aenbiedende op seer goede conditien oick met hem ende tgarnisoen te willen handelen, versouckende mede daerop antwoort. Ontrent 4 vuyren vielen ontrent 30 soldaeten vanden viant vuytet Schuytendiep op een loopgraeve gemaeckt beoosten den Drenckelerstoorn, meynende daerinne eenich volck te betrappen; maer omdatter weynich inne waeren liepen de onsen daer vuijt ende salveerden haer in tcorps de guarde, daer achter leggende, sulcx datter niet dan drie gequetst en werden. Hiernaer weeck den viant weder aff. Geduyrende desen vuytval werden van beyde sijden seer geschooten met musquetten ende geschut ende van onse sijde werden eenige gloeijende cogels geschooten, daeraff den eenen wat brants in een huys maeckte, maer werde terstont gelest, werde mede in stadt dootgeschooten 4 borgers ende daeraff de 3 met een schoot, als men tsedert verstaen heeft. Men was voorts doende om noch eenige batterien te maecken, te weeten eene tot twee stucken bewesten den Heerwech (die mette mondt op grachte soude staen ende langes dselve grachte mogen beschieten de casamatte van t'olde rondeel voors., om daermede de gaelderie daer te maecken te bevrijden van tschieten vande selve casamatte) de andere tot 4 stucken beoosten het ravelijn (om daermede te beschieten den Drenckelerstoorn ende de gansche gordijn tusschen de Oostpoorte ende denselven toorn, mitsgaeders de halve maene leggende beoosten den selven toorn voor den beer aldaer sluytende tegen twaeter van tSchuytendiep) ende de derde tot 7 stucken, tusschen het ravelijn ende den Heerwech genaemt de reyale batterie (omme met 3 stucken te mogen beschieten de voors. casamatte ende de gordijne vande walle vande stadt ende mette 4 te beschieten de Buytenpoorte ende de gansche suytwest gordijne van t'ravelijn ende de andere defensien vande stadt,) die daeromme veel naerder geleyt werde dan de Vriesche ende andere batterie, ende om beter operatie te doen, werde dselve, mitsgaeders de oostbatterie (beoosten het ravelijn) bij forme van een cleyne catte verhoocht ende geresen. Men arbeyde mede seer in de mijne ende de gaelderie tegen het ravelijn aen ende men prepareerden noch plaetsen om noch drie andere gaelderien te maecken. Des nachts arbeyde men alomme seer ende men schoot met gloijende

cogels ende vierwerck in stadt, twelcke anders geen prouffijt en dede als die vande stadt wacker te houden. Desen nacht quam in de stadt een Vendrich met 8 soldaeten met brieven van Verdugo, gecommen sijnde langes het Horndiep, soe men tsedert verstaen heeft.

Den xxix[en] Junij was het buych weder, men arbeyde nietemin seer aende gaelderie ende batterien ende men schoot altemet op de defensien vande stadt, men prepareerde mede een besteck om aen te besteeden de maeckinge van noch drie gaelderien, de eene tegen de suytoost face vande poincte vanden Bremerbuyck aen, de andere recht aende westsijde vande Heerpoorte ende de derde recht aende oostsijde vande Heerpoorte, soe dat den Heerwech alleen tusschen dese twee gaelderien bleeff, die haer verscheydentlijck souden moeten waepenen, te weeten, die tegen de suytoost face vanden Bremerbuyck soude commen moste haer alleen waepenen in t'noortoosten tegen de walle vande stadt aen ende tegen tgeschut, van gelijcken moste haer waepenen de gaelderie die op de oostsijde vande Heerpoorte soude gemaeckt werden, maer die gemaeckt soude werden op de westsijde vande Heerpoorte most haer meest waepenen aende westsijde tegen het schieten ofte tgeschut vanden Bremerbuyck, omdat die twee gaelderien tegen malcanderen ten deelen bewaert waeren mettet vuytsteeck vanden Heerwech ende voorts malcanderen bevrijden. De begonnen mijne in tvuytsteeck vanden Heerwech nu in dryen verspreyt gebracht sijnde ten eynde werde daer gelaeten, soe omdat men nu seecker was dat den viant daerinne geen mijne en hadde, als omdat men sien wilde wat voordeel die metter tijt noch konste doen, tsij tot een werp-brugge ofte anders. Sijne Ex[tie] nu seecker houdende dat tgarnisoen meest meester in stadt was ende trachten souden meer volcx inne te krijgen, daeraff hij verscheyden advertissementen creech ende dat se meest quaemen over de marassen ontrent Ruynen, is selffs alle de wegen ende passagien gaen besichtigen tusschen tleger ende Ponterbrugge ende ordre gegeven om de wachten daer wel te besetten ende verscheyden schantskens geordonneert te maecken tot corps de guarden, daertoe hij de boeren alomme bescreeff. Heeft mede den Hopman Wevert met sijne compagnie gesonden naer Ruynen om daer ontrent te blijven leggen ende op alle overcommende booden ofte stroopers wacht te houden, heeft oick last gegeven dat den Oversten Lieutenant Hittinga met sijne compagnie noch trecken soude over de andere sijde vande stadt om daer beter ordre op alles te houden ende de stadt wat naerder te doen besluyten, die noch te desen daege daer-waerts getrocken is. Op den middach quam weder in tleger den Alphero

Lazaro den xvij[en] daer vuyt gegaen om de brieven bij hem in een boom verborgen te haelen ende bracht dselve brieven, die veele waeren, aen Sijn Ex[tie], meest houdende aen Verdugo ende den Commissarissen ende den Veador [1] Generael, alles houdende van tsecours voor Groeningen, ende onder dien wasser een van Ernestus selff aen Verdugo, houdende dat hij ordre op t'ontset vande stadt gestelt hadde ende tselve soude doen verhaesten soe veel hem doenlijck was ende voorseecker de stadt soude ontsetten, al soude hij selff in persoon daertoe overcommen, dat hij tselve die vande stadt wilde laeten weeten, om middelertijt goet te houden ende t'ontset te verwachten, maer in andere brieven werde aen Verdugo gescreven dat hij dese selve brieven vanden Eertshartoge in stadt wilde seynden om heur te beter te encouragieren. Op den avont quam den trompetter wederom vuyter stadt, gelast te seggen dat men hem wederomme sondt, opdat Sijn Ex[tie] niet en verlangde dat se op morgen antwoort metten stadtstambourijn souden laeten weeten. Die vande stadt hebbende in heur casamatte geplant twee halve canons schooten daermede seer op de begonnen batterie, bewesten den Heerwech, maer en deden geen sonderlinge schaede alleen dat de sevende batterie (op de Oostpoorte schietende mette 3 stucken dicht aen tvuytsteck vanden Heerwech geplant) heur van achteren met meerder gabions moste waepenen. Des nachts schoot men weder met gloijende cogels ende vierballen sonder merckelijcke schaede, men arbeyde mede seer aende voors. batterien om die reede te maecken ende de casamatte vanden viant inne te schieten, daer sij desen dach gestaedich vuyt geschooten hadden. Lauckema sondt desen nacht vuyte stadt een van sijn lijffschutten met een soldaet van Harman van Ens met brieven aen Verdugo ende Graeff Harman in wasse bewaert tegen het waeter. Dese soldaeten sijn gecommen door de voorste sentinellen aen tHorndiep staende, ende gecommen heel breet achter aff sijn aengetroffen vande wachten bij Sijn Ex[tie] op huyden daer gedaen stellen, daeraff den lijffschut gevangen is gekregen ende den anderen hem souckende te salveren is dootgeschooten, daerdoor men veel vande secreeten vande stadt sal weeten.

Den lesten Junij was het buych ende regenachtig weder ende werde vrouch in tquartier gebracht den gevangen soldaet mette brieven over hem bevonden, meest in cijffer gescreven bij Lauckema aen Graeff Harman ende Verdugo beyde van eene teneur, die men dede ontcijfferen ende

---

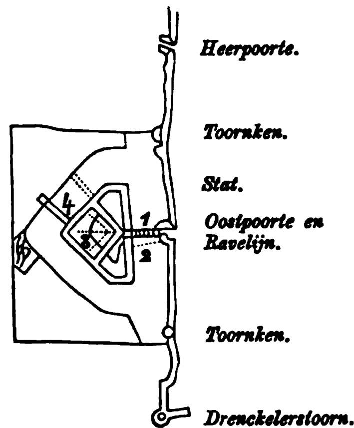
[1] Veador-controleur.

werden bevonden van desen innehout te weeten: die aen Verdugo in date den xxix[en] Junij, dat hij des nachts te vooren de brieven van Verdugo ontfangen hadde door acht soldaeten, dat die vanden Magistraet den xxv[en] de brieven van Ernestus ende heure Gedeputeerden tot Bruessel en van hem Verdugo mede ontfangen hadden, dat de quaetwilligen op dien dach gemeynt hadden heur voornemen te executeren ende een appoinctement te maecken, twelcke miraculeuselijck was belet, alleen mettet verlies van twee borgers ende een schuytenschuyver ende daernaer beter ordre op de saecke gegeven, dat hij seer verwondert was vande resolutie die de Duytsen ende Yren genomen hadden van in stadt niet te willen commen, dat hij niet en wilde naerlaeten hem metten eersten soe veel volcx in stadt te senden als hij ontberen mochte, om daermede tsecours te verwachten, twelcke hij niet en twijffelde ofte het soude metten eersten commen ende verhaest werden, dat men hem in stadt mede van gelt most voorsien ofte hij en saech tvolck langer niet te onderhouden, doordien in stadt geen gelt te becommen en was, dat hij tgelt quaelijck op sijn credyt soude konnen opnemen, ten waere men hem belooffde, dat hij noch sijn erven daervoor niet gerechercheert en souden werden, soe wanneer hij aende Pagadors [1] bewesen soude hebben, waer de penningen gebleven ende gedistribueert waeren, dat hij Lauckema de vuytvallen hem bevoolen niet en konde doen, al waeren de soldaeten daertoe seer wel gemoet, omdat sijn volck dagelijcx in dooden ende gequetsten seer verminderden, die hij daeromme bewaeren moste, te meer soe hij geen hulpe en hadde oick vande goede borgers, die alles moetloos waeren. Soe veel aenlangt het tractaet, daeraff hij scrijft, den viant hadde den borgers 14 daegen vergunt om te tracteren ende daernaer noch xiiij daegen om secours te verwachten, daerop den magistraet souckende de saecke in tverleng te trecken versocht hadden een maent met surcheantie van schieten, om de furie van dien te ontgaen, twelcke heur nu ontseyt was, mits dat men wilde sustineren dat de xiiij daegen om te tracteren al verstreecken waeren, dat se daeromme terstont souden moeten handelen ende appoincteren, waeromme den magistraet geresolveert was alsnoch bij dat versouck te persisteren ende soe sij dat niet krijgen en konden God de saecke te beveelen ende t'ontset te verwachten, daertoe hij ende alle de soldaeten haer beste souden doen, dat daeromme hem gelieven wilde t'ontset te doen verhaesten ten dienste Godes ende des Conings ende tot

[1] Pagadors — betaalmeesters.

behoudenisse vande stadt, te meer soe sij van binnen vande gemeene borgers niet al te wel verseeckert en waeren, ende dat heur oick de amunitie begonst te failgeren om datter niet dan noch 50 tonnen cruyts in stadt en waeren, dat den viant het ravelijn niet en soude krijgen ofte het soude haer dier costen. Den lijffschut, die de brieven gedraegen hadde, seyde datter des nachts een Vendrech met 8 soldaeten innegecommen was. De brieven van Graeff Harman waeren van denselven teneur. In dese brieven abuseerde Lauckema hem seer noopende tvergunnen vande 14 daegen, overmits die niet anders belooft en waeren dan naer t'accoort gemaeckt als op den xv^{en} ende $xxiij^{en}$ deser geseyt is. Daer waeren mede particuliere brieven meest niet anders houdende dan dat men het ontset most verhaesten ofte het soude quaelijck affloopen. Nietemin const men vuyt alle dien claerlijck sien dat die vande stadt niet van meyninge en waeren geweest nochte noch niet en waeren om ter goeder trouwen te handelen, maer alleen sochten tijt te winnen ende ondertusschen ten lesten toe te opiniatreren. Sijne Ex^{tie} reedt desen dach besien alle de wegen ende passagien vande Hoogerbrugge aff om die mede met wachten te besetten. In tleger werden aenbesteet te maecken dvoors. drie gaelderien volgende tvoors. besteck elcx voor 1800 gulden ende soe se die binnen xiij daegen opmaeckten 2000 gulden. Die vande stadt schooten seer vuyte casamatte op de sevende batterie aenden vuytsteeck staende, daerinne sij een stuck een radt affschooten ende een bootsgesel doot, men schoot oick seer op de stadt. Des achternoens quaemen vuyter stadt twee broeders van Assendorp ende een van Canter heur neeff wesende jongmans ende hielden heur als off se hadden willen gaen wandelen, ende gecommen sijnde buyten heure wachten sijn onse ruyteren op haer aengereden, totte welcken sij seyden vuyte stadt te commen ende daer niet langer inne te willen blijven. Dese waeren rijcke kinderen soet scheen, bij de ouders vuyt laeten gaen om niet geschooten te werden, die bij Sijn Ex^{tie} geexamineert sijnde niet anders en wisten te seggen dan dat se bij haer ouders waeren vuytgesonden om in stadt niet te waecken ofte eenich ongemack te krijgen. Sijne Ex^{tie} siende dat elckeen te vrijer aennam brieven vuyt ende inne de stadt te brengen, laste dat men desen nacht ophangen soude den lijfschut voornoemt ende den soldaet van Ens (hoewel doot) mede, ende dat dicht onder de stadt, om alle anderen in stadt sijnde daermede een schrick van sulcx te doen te geven, daerover men des nachts den dooden ende den levende gereet maeckten om gehangen te werden, maer den lijffschut siende dat hij hangen moste, presenteerde

eenige secreeten vande stadt te openbaeren, daerover de executie opgehouden werde. Gevraecht sijnde, seyde dat den viant in t'ravelijn drie groote mijnen gemaeckt hadde ende veel cruyts daerinne gehadt, maer dat ment daer weder vuytgehaelt hadde om den soldaeten te distribueren, dat se binnen van meyninge waeren geweest het ravelijn te doen springen, soe verre de onsen het souden hebben willen inne nemen, dat se oick van outs een faulse porte ofte mijne hadden gehadt beoosten de Oosterpoorte om tot op twaeter te commen, daer se langes het waeter een cleyn bruggesken gemaeckt hadden tot aen t'ravelijn, daer men terstont weder in een mijne conde gaen in t'ravelijn gemaeckt, die haer terstont scheyde in drien, loopende de twee naer de schouderen toe ende den middelsten recht naer de poincte, hebbende elcx soe men hem geseyt heeft een kelder daer cruyt inne gelegen hadde, maer nu al weder vuytgehaelt was, seyde mede dat se twee stucken buyten de walle heel leech gestelt hadden in een oopen toornken tusschen de Heerpoorte ende Oosterpoorte, om daermede op de grachte te schieten, soe wel langes het ravelijn als voorbij de Heerpoorte, dat men totte selve stucken door een seer enge poorte quam daer geen stucken door konden gebracht werden, dat se dese stucken meynden te gebruycken op de gaelderien als die wat verre in de grachten souden vuytsteecken ende dat se daeromme niet gewilt en hadden dat yemant met roer ofte musquet ofte anders soude thoenen, dat men daervuyt defensie doen konde ofte daerinne commen, opdat men van buyten daertegen geen defensie en maeckte, oick dat hem in tvuytgaen bij monde bij den Borgemeester belast was Verdugo aen te seggen dat hij t'ontset moste doen verhaesten ofte tpolver van Lingen in stadt schicken, omdatter niet veel polvers meer in stadt en was, twelke soe het onder de borgerie quam, en souden se die niet langer konnen stillen; seyde mede dat den soldaeten weeckelijcke leninge geschiede bij den magistraet vande stadt. Men schoot snachts met vierwerck ende gloijende cogels in stadt, men prepareerde seer de batterien ende de innegangen totte aenbesteede gaelderien, om die te mogen doorsteecken, soe haest de stucken die op de casamatte souden



1 *Groote brug.*
2 *Cleyne brug.*
3 *Mijne.*
4 *Gaelderie.*

schieten geplant souden sijn. Oick werde in den duym geschooten Capiteyn Swan, Lieutenant van een compagnie nieuwe Engelschen, ende om tseggen vanden lijffschut wille werde geprepareert een batterie tot twee stucken ten suytoosten voor de poincte van t'ravelijn, om voorbij de poincte langes de grachte ende over de gaelderie op tvoors. toornken te mogen schieten, daer de stucken innegelaeten waeren. Vuyt dese voors. gansche handelinge kan men sien hoe seer die bedroogen sijn geweest, die gemeynt hebben dat men dese stadt sonder vuyterlijck gewelt soude konnen becommen ofte met soeticheyt tot reden brengen, hoe seer meest alle de Staeten mede geabuseert sijn geweest tleger voor dese stadt te engaigeren sonder ordre gestelt te hebben op de middelen die men tot vuyterlijck gewelt van noode heeft, want men nu moeyte moet doen (om niet in schaede te vallen) om van die van Hollant ende Vrieslant (die daerinne malcanderen noch niet al te wel en verstaen) gelt ende amunitie te hebben om tleger staende te houden, twelcke dese gansche belegeringe niet weynich geretardeert en hadde ende nu veroorsaeckte dat men nieuwe consenten tottet extraordinaris opbrengen van penningen draegen moste, daermede de Staeten Generael ontrent dese tijt beesich waeren.

Den eersten Julij was het regenachtich buych weder tot groot verdriet vande soldaeten, die in de loopgraeven laegen. Men schoot vrouch naer gewoonte eenige schoeten op de defensien vande stadt ende door de huysen. Op den naernoen quam vuyter stadt in tleger een stadtstambourijn met brieven soe vande stadt als Lauckema aen Sijn Ex^tie^. Die vande stadt screven dat se de brieven van Sijn Ex^tie^ vanden xxviij^en^ ontfangen hebben ende niettegenstaende dselve heur daerinne den versochten tijt om te handelen ontseyt, hebben se desen noch wel wederom willen scrijven ende soe Sijn Ex^tie^ in eenige onderhandelinge wilde commen, alsnoch den tijt van een maent versoucken, om naer t'accoort gemaeckt heur gedeputeerden van Bruessel te mogen contremanderen ofte secours verwachten met stilstant van alle waepenen, ende soe men hem dat niet en wilde vergunnen, waeren se geresolveert God de saecke te bevelen ende heur te behelpen mette middelen, die sij hebben, om heur ontset te verwachten, aengaende daer Sijn Ex^tie^ wilt wederroupen den tijt van 14 daegen heur vergunt ende seggen dat se al overstreecken sijn, dat contrarieert sijn brieven vanden xv^en^ deser noch bij heur sijnde versoucken hierop antwoort met heuren tromslaeger ofte trompetter. Lauckema scrijft mede de brieven van Sijn Ex^tie^ ontfangen te hebben, daerinne dselve presenteert met goede conditien met hem en tgarnisoen te willen handelen, daeraff hij hem be-

danckte, omdat sulcx als noch niet strecken en konde dan tot disreputatie ende oneere van hem ende den soldaeten ende tot ondienst vanden Coning, tot wiens behouve hij daer wilde goet houden ende hem volgende sijn plicht beschermen ende behelpen mette middelen die hem God verleent hadde, daermede hij meende eere inne te leggen, totdat heur ontset quaeme. Desen tambourijn werde bij Sijn Ex[tie] gelast op morgen weder te rugge te senden sonder eenich antwoort, alleen dat hij seggen soude dat op de brieven die hij gebracht hadde geen antwoort en viel. Des nachts werde gehangen den soldaet van Harman van Ens (die mede mette voors. brieven van Lauckema vuyte stadt gecommen ende dootgeslaegen was) dicht onder de stadt met een brieff boven sijn hooft, maer den lijffschut werde tleven geschoncken om de advertentie die hij gedaen hadde ende t'medelijden dat Sijn Ex[tie] met hem hadde. Men plante in de reyale batterie tusschen het ravelijn ende Heerwech opgeworpen ende bij forme van een cleyne catte verhoocht 7 stucken, daeraff de 3 conden schieten op de voors. casamatte ende de west gordijne vande Heerpoorte ende de 4 op t'ravelijn ende de gordijne naer de Oostpoorte toe. Men ginck mette gaelderie naer t'ravelijn seer voort ende men prepareerde vast de batterie tot twee stucken om op de casamatte te schieten, mitsgaeders oick de batterie bewesten de Drenckelers toorn ende noch eenen tot twee stucken bewesten de poincte vanden Bremerbuyck. Desen nacht werde in tbeen geschooten den Sergiant Major vande nieuwe Engelschen Capiteyn Dogwray genaemt.

Den ij[en] Julij was het buych weder ende regende den heelen dach seer. Men begonst vrouch op de stadt te schieten met meest alle de stucken ende men schoot mette 3 stucken vuyte reyale batterie seer op de casamatte, soedat die vande stadt haer geschut terugge mosten haelen, ofte men soude het bedorven hebben. Men schoot oick seer mette 4 stucken vande reyale voornt. op de Buytenpoorte van het ravelijn, die van hout was ende meest omverre geschooten werde, soe dat men binnen in t'ravelijn sien conden. Daer werden noch eenige schooten gedaen naer het toornken beoosten de Heerpoorte (daer de twee stucken innegebracht waeren om op de gaelderien te schieten) daerinne men soe veel eerde vande walle aff dede vallen, dat men meent dat sij tgeschut daer staende niet sullen konnen gebruycken, hoewel men tgeschut niet sien nochte raecken en conde, als te diep staende. Die vande stadt schooten altemet eens wederomme ende raeckten de gaelderie tweemael met een stuck staende vast aende Heerpoorte sonder groote schaede te doen. Den tam-

bourijn voors. werde vrouch naer de stadt gesonden sonder ander antwoort (daerinne hij hem gansch quaelijcken te vreden hielt) omdat Sijn Ex^{tie} wel sach dat se alleen hem sochten op de lange baene te brengen ende ten lesten met hem te gecken. Des nachts werden noch geplant 2 stucken (genomen vuyte Vriesche batterie) besuytoosten de poincte van travelijn, om daermede te mogen schieten langes de grachte op het toornken beoosten de Heerpoorte voors. genaemt de negende batterie. Men schoot mede in stadt eenige gloeijende cogels om die van binnen wacker te houden.

Ontrent dese tijt was den Graeve van Hohenloe doorgaens in tlant vander Thoolen ende tot Bergen op den Zoem, om aldaer op alles ordre te geven soe den viant in dien houck yet wilde aengrijpen ende dede den v^{en} deser casseren van sijn staet den Sergiant Major van Bergen op den Zoem Thomas Louvel om seeckere groeve delicten wille daeraff hij beschuldicht werde.

Den iij^{en} Julij regende het seer ende begonst men vrouch te schieten op het toornken beoosten de Heerpoorte voors. ende op het stuck daermede sij gisteren in de gaelderie geschooten hadden, twelcke gedemonteert ofte terugge gehaelt werde. Men schoot mede op de pallisade staende voor t'olde rondeel, om die te breecken. Ontrent den middach quam vuyter stadt een borger, seggende niet langer daer binnen te willen blijven, omdat se van binnen wilden opiniatreren ende tleste verwachten, niettegenstaende sijl. genouch van ontset vertwijffelden, dat se Aelbert Jaerges Colonnel vande borgerie gemaeckt hadden ende hem macht gegeven alle voorvallende saecken alleen met Leauckema aff te doen, sonder de wet daerop te behouven vergaederen, dat se een compromis gemaeckt hadden om ten lesten toe de stadt voor den Coning te houden ende tselve alle man deden teyckenen ende soe wie het niet teyckenen en wilde, die werde bevoolen sijn huys te houden ende niet aende wallen te commen. Des nachts arbeyde men aende gaelderie seer.

Den iiij^{en} Julij regende het seer, soedat de loopgraeven naulijcx en waeren te gebruycken, doch begonst het weder op den naernoen seer te lichten. Des morgens vrouch werde de eerde vande gaelderie geextendeert tot aenden voet vande walle van t'ravelijn, maer tbinnewerk en quam noch soe verre niet. Men plante voorts 2 stucken (t'een genomen vuyte sevende batterie ende het ander vuyte seste) bewesten den Heerwech voors. ende de gaelderie aldaer begonnen om te schieten op de casamatte, daer boven vuyt noch 2 schooten gedaen werde, maer werde mette voors. 2

geplante stucken ende de 3 vande reyale batterie weder dapper op de casamatte geschooten ende sulcx voorts belet, ende werde dese batterie de thiende genaemt. Men schoot mede twee moelens aff, staende ontrent den Drenckelers toorn, omdat den viant daer vuyt geschooten hadde met musquetten. Terstont naer tplanten ofte prepareren vande voors. 2 stucken, stack men door de drie aenbesteede gaelderien, daervuyt men de eerde in de grachte vande stadt begonst te werpen. Des achternoens vielen eenigen vanden viant benoorden de stadt vuyt met ontrent 30 peerden ende eenich voetvolck om onse wacht op te lichten, dan werden wederstaen ende 2 van heure peerden dootgeschooten, ende vande onsen werde gevangen een ruyter van Onstae ende den Lieutenant vande vaene in tbeen gequetst met noch een Hopman genaemt Lange Jan. In de batterien werde een canonier dootgeschooten. Hiernaer werde een borger vande stadt een smit gevangen gekreegen die hem wat te verre bloot gegeven hadde, maer en wiste niet anders te seggen, als dat die van binnen geresolveert waeren totten lesten toe te houden. Men creech oick tijdinge datter een boode op wech was met brieven van Verdugo om in stadt te gaen, daeromme men de wachten alomme dede verstercken. Des nachts ginck men mettet wercken ende de gaelderien seer voort ende vielen eenigen vanden viant vande halve maen aen tSchuytendiep vuyt, die drie soldaeten gevangen kreegen ende een werckmeester dootsloegen.

Den v^en^ Julij vrouch voor den dach gingen 4 soldaeten vuyte gaelderie op de voet van t'ravelijn ende begonsten in de walle te sapperen ende eenen van hem clom op de walle ende sach daerover ende en sach niet dan eenige sentinellen ende in t'midden heel leech een vier gemaeckt daer veele soldaeten ommelaegen, die in t'ravelijn waeren maeckten een alarme ende de onsen weecken weder aff naer de gaelderie, sonder andere moeyte te maecken, omdat se tot sulcx geen last en hadden ende dattet ravelijn steyl ende hooch was op te climmen ende dattet oick periculeus was daerop yetwes aen te grijpen, om de mijnen die daerinne gemaeckt waeren. Het was voorts tamelijck weder ende men schoot vrouch eenige schooten op de stadt. Die van binnen schooten vuyt het toornken beoosten de Heerpoorte 2 schooten naer de gaelderie sonder schaede te doen, daeromme de onsen weder op tselve toornken schooten. Ontrent den middach werde door thooft geschooten den Lieutenant van Maerten Cobbe met groot pericule van tleven te verliesen; snachts arbeyde men alomme seer ende werde de aerde vande gaelderie geextendeert totte walle van t'ravelijn toe, daer des nachts twee Schotten oversaegen, dan en saegen daerinne niet dan de top-

eynden van cenige piecken, ende omdat heur verbooden was eenigen alarme te maecken en dorsten se heur voorder niet bloot geven. Desen dach werde naer stadt gesonden den tambourijn van Hopman Schaeff, om de voors. gevangenen te haelen, dien voor antwoort gegeven werde, dat men se souden laeten gaen soe wanneer den soldaet van Lauckema mette brieven gekregen los gelaeten werde ende anders niet, daerop den tambourijn seyde niet anders te weeten ofte denselven was gehangen.

Den vj^en Julij was het regenachtich weder ende vertoogen heel vrouch vuyten leger Matenesse, Foeck, de Bie ende Huygens, Gecommitteerden vanden Raede van Staete, om naer den Haege te gaen ende den Staeten Generael te remonstreren den noot vanden leger ende datter provisie van gelt moste wesen opdat de saecke nu in tlaeste gebracht geen retardement en leede. Men schoot voorts naer gewoonte seer op de stadt ende het toornken beoosten den Heerpoorte voors., omdat die van binnen daer vuyt geschooten hadden naer de gaelderie nochtans sonder schaede. Men verseeckerde mede de noortwestsijde vande gaelderie aen t'ravelijn tegen tgeschut van tselve toornken ende men veste dselve eene sijde tegen de walle van t'ravelijn aen soe naer als men dat begeerde, twelcke desen dach al meest gedaen was. Men ginck mede sapperen in de walle van t'ravelijn, daer men wel 6 ofte 7 voeten eerde aff ende wech haelde, men ginck oick mette ander gaelderien voort, daeraff die tegen den Bremerbuyck best voortginck ende avancheerde.

Den vij^en Julij wat het tamelijck weder ende clom een van ons volck vrouch op t'ravelijn ende wierp een schiltwacht met een steene op tlijff, daerover die van binnen alarm maeckten. Dese seyde dat hem docht datter niet veel volcx inne en was. Die vande stadt schooten vuytet voors. toornken beoosten de Heerpoorte eenige schooten op de gaelderie aen t'ravelijn sonder schaede, maer vanden Bremerbuyck schooten se met een stuck door de gaelderie daer voor begonnen ende schooten 2 binten van dien daermede aen stucken. De onsen schooten wederomme seer op den Bremerbuyck ofte olde rondeel ende het toornken voornt. ende de andere defensien vande stadt. Men was voorts seer doende om de gaelderie tegen het ravelijn aen te verseeckeren, men prepareerde mede de oostbatterie om des nachts tgeschut daerinne te brengen, Des achternoens dede ons volck te peert ende te voet een aenval op de beesten benoorden de stadt ende kregender wel 90 stucx ende een borger te peert met 1 soldaet ende 7 ofte 8 vrouwen. Des avonts werde in tlijff geschooten den Lieutenant Egger. Des nachts plante men in de voors. Oostbatterie 4 stucken (2 die

noch ongeplant waeren ende een vuyte Vriesche batterie ende een vuyte batterie vande huysbreeckers) om daermede te beschieten den Drenckelerstoorn ende de halve maene besuytoosten van dien leggende ende soe t'vuytvallen van dier sijde te beletten.

Den vij^{en} Julij was het tamelijck weder ende schooten die vande stadt vrouch vuytet olde rondeel op de gaelderie daervoor begonnen, maer en deden geen sonderlinge schaede. Hierover begonsten de onsen wederom seer op tselve rondeel ende de stadt te schieten. Die vande stadt kregen een voerman gevangen. Desen dach quam in tleger den Prince van Anholt, broeder vanden Furst, alleen om tleger te besien ende tbeleyt van dien. Noch quam in tleger een bestalter Oversten vanden Keyser, Lazarus Schel genaemt, met last om in tquartier van Emden ende Oldenborch 1000 musquettiers te lichten, soe men vermoet om een deel van thierlants volck te debaucheren. Des achternoens soude den vierwerckmeester Jan Bovi een prouve doen van eenige graenaeden in t'ravelijn te werpen ende die van binnen alles van daer doen verloopen ofte quetsen, dan hij sulcx besouckende met 4 ballen heeft de 2 overgeworpen ende de andere 2 sijn gebarsten eer se neder quaemen met pericule van eenigen van ons eygen volck, waeromme men wederom bevont dat alle sijn werck niet dan cost verlooren en was. Des avonts gaff Sijn Ex^{tie} last om vuyt de oostbatterie eenige schooten te doen op de halve maen aen tSchuytendiep, twelcke geschiede ende werde seer daerinne geschooten, hoewel men geen volck bij de hant en hadde, om daerop aen te commen ende de trancheen oick daertoe noch niet gemaeckt en waeren. Hierover schooten die vande stadt weder seer. Des nachts werde door last van Sijn Ex^{tie} begonnen te mineren in t'ravelijn op de slinckerhant vande gaelderie, om de minen vanden viant te soucken ofte een nieuwe mine te maecken om te mogen doen springen, op de rechterhant ginck men mettet sapperen voort.

Den ix^{en} Julij was het tamelijck weder ende werde vrouch gekregen een soldaet vande compagnie van Grootvelt, die met sijn negenen meynde langes tHorndiep in de stadt te commen. Dese seyde geen brieven te hebben, maer alleen mondelinge last in stadt aen te seggen dat se noch een maent ofte ses weecken wilden goet houden, sij souden voor seecker ontset werden. De andere 8 ontliepen het. Die vande stadt schooten vrouch eenige maelen door de gaelderie aenden Bremerbuyck, die se soe ganschelijck onstelden, dat men naulijcx meer daerinne wercken konde, waeromme men last gaff dselve stercker te waepenen, twelcke noch desen dach begonnen werde. Op den nacht quam vuyter stadt over een Engels-

man van t'ravelijn aff die onder Evert van Ens altoes daerinne gelegen hadde ende tot meermaelen ons volck toegeroupen dat hij overcommen wilde. Dese was tvoorleden jaer vuyte Bommelerweert van ons aenden viant overgeloopen. Men begonst mette mijne in t'ravelijn te gaen ende die te scheyden, gaende metten eenen oostelijck aen om over te commen ende te ondecken de mijne vanden viant ende den anderen noordelijck ende naer t'achterste van t'ravelijn toe, om te commen onder tcorps de guarde vanden viant, doch ginck den arbeyt alomme seer slappelijck voort, soedat de gaelderien over beyde sijden vande Heerpoorte noch naulijcx begonnen en waeren, hoewel al den lesten Junij aenbesteedt. Oick ginck tsapperen aen t'ravelijn soe slappelijck voort dattet scheen dat men genouch tlange wercken socht. Hiertoe holpen veel de advertissementen vande mijnen daerinne sijnde, die men scheen seer te ontsien (hoewel men van tgebreck van cruyt in stadt gelijcke advertentie hadde) vuyt vrese van volck te spillen, niet seer lettende dat de sappe oick alle daechs ende nachts veel volcx spilde. Des nachts dede men noch 2 stucken in de vierde batterie dresseren om op den Bremerbuyck te mogen schieten naer tstuck daermede den viant de gaelderie beschooten hadde. De Raeden van Staete om te subvenieren den noot van tleger hadden eerst die vande Omlanden bescreven om bij anticipatie op te brengen 4 maenden contributien, dan bevindende dat die van Vrieslant de 2 maenden al ontvangen hadden, hebben een seeckere somme van penningen gequoteert over de gestelijcke goederen belast op te brengen, daertegen die vande Omlanden heur soe animeuselijck stelden, dat se vuytdruckelijck verclaerden dat de Raeden voornt. daerover egeen macht en hadden, twelcke de Raeden anders verstaende, hebben aengeslaegen alle de geestelijcke goederen vande prelaeten ende collegien vande Omlanden die heur binnen Groeningen onthielden, ende geordonneert dat alle de pachten verscheenen Joannis lestleden souden betaelt werden in heuren handen daetelijck op peyne van met lontrecht geexecuteert te werden ende dat de betaelinge aen yemant anders te doen geen betaelinge en soude strecken, ende hebben tselve alle ampten, dorpen ende kerspelen vande Ommelanden aengescreven ende belast heur daer naer te reguleren: hoewel daeraff oick niet veel en quam.

Den x^en^ Julij was het tamelijck weder ende werde vrouch seer op de defensien vande stadt geschooten, mitsgaeders op Bremerbuyck, daervuyt den viant noch wederomme op de gaelderie aldaer schoot, maer en dede niet soe veel schaede omdat se beter gewaepent was. Oick werde geexamineert den overgecommen Engelsman, die seyde, datter in travelijn een

mijne heel leech gaet tot bijnaest de poincte toe ende heur daer over beyden sijden weder affspreyde in forma van een cruys, datter noch een mine boven die gemaeckt werde, mede gaende naer de poincte toe, datter noch een mijne gemaeckt was naer de westschoudere van t'ravelijn toe, die mede naer de poincte over de wallen heen drayde, datter mede noch een begonnen was naer de oostschoudere toe, maer niet volmaeckt; seyde mede dattet ravelijn met een inwendige ofte concave halve maene affgesneden was tegen den inneloop daer tvolck meest achter lach, datter gestaedelijck twee vendelen inne wachten ende tot dien alle nachts noch quaemen 30 man vuytet Schuytendiep, datter gisteravont noch geen cruyt in de mijnen geleyt en was, dattet volck in de stadt seer gematteert waeren ende veele soldaeten gebleven ende gequetst, dat die van binnen van meyninge waeren soe ons volck in t'ravelijn quam eerst tvolck ende daernaer mette onderste mijne oick onse mine te doen springen soot noot waere, nietemin datter geen seeckerder wech en is om meester van t'ravelijn te werden, dan langes de voet totte schouderen toe te gaen ende dan daerinne te vallen, want men dan buyten pericule vande mijne sal sijn ende heml. alles kennen den beck breecken, tottet welcke te doen hij wel voorgaen wilde. Seyde mede expresselijck door de stadt ende alomme over de wallen gegaen te hebben om te weeten waer tgeschut stont, twelcke hij hem vermat alles vuyte loopgraeven te konnen aenwijsen. Seyde mede dat die vande stadt met hoope van ontset opgehouden werden ende dat men heml. al over eenige daegen hadde willen wijsmaecken dat heur ontset tot Haeren was, in somma meynde soe het ravelijn verlooren ginck, dat se dan terstont souden parlamenteren. Hiervuyt kan men sien wat voordeel het soude gedaen hebben soe men te vooren alleen daertoe gearbeyt hadde om t'ravelijn inne te loopen, dewijle noch geen polver in de mijnen en was, twelcke meest te rugge gebleven is ter begeerte van Ingenieur ende anderen, die mogelijck bij tlange wercken geen schaede en weeten. Dese vuytgecommene is daernaer in de loopgraeven gesonden metten Ingenieur Kemp om naerder alle gelegentheyt aen te wijsen. Des avonts ende des nachts ginck men mettet mineren ende sapperen voort.

Den xj^en Julij was het regenachtich weder ende schoot men vrouch eenige schooten op de stadt, men ginck mettet sapperen ende mineren voort, in twelcke men gewaer werde dat den viant mede mineerde, maer was onse mine onder, sonder dat men weet offt de bovenste ofte d'onderste vanden viant was. Des achternoens dede men twee groote stucken vande walle

van t'ravelijn vallen, die onder sappeert waeren, daerover men terstont gereetschap van haecken, ladders ende anders dede daerwaerts brengen ende gereetschap maecken om yet te tenteren, soe de gelegentheyt sulcx gedroech. Men dede mette maetroesen daerop rechten seeckere mastkens, om een blinde daer aen op te trecken, dan omdat de blocken te hooch opgebonden waeren schooten die van t'ravelijn de koorde vande blinde aff. Oick schooten die vande stadt eenige maelen met een stuck vanden Bremerbuyck naer de voors. oprechtinge vande blinden ende schooten daermede de masten om verre. Dit ende dat de bresche om op te loopen noch niet goet en was, gaff oirsaecke de saecke langer vuyt te stellen, te meer soe den Ingenieur sulcx meest anriedt, nietemin liepen hier en tusschen eenige matroesen de bresche op ende trocken den viant een haeck vuyte hant. Hiernaer quam Graeff Philps van Nassau, wat beschoncken sijnde, naer de mijne toe ende liep met een pieck in de hant daerop ende staek daermede tegen den viant, tsij dat hij sulcx dede vuyt dronckenschap om te braeveren, ofte om te besichtigen de bresche, maer omdat hij ongewaepent was, dede den Colonnel Morray veel devoirs om hem terugge te krijgen opdat hij niet geschooten en werde. Den Hopman Vaillant oick droncken sijnde, hadde den Graeff heel tot sulcx geanimeert, hem aenseggende dat sijl. de moeyten ende periculen van t'approcheren ende waecken gehadt hadden ende dat nu de matroesen heur die eere affnemen wilden ende t'ravelijn inneloopen, van welcke sijne sotticheyt hij den Graeff bijnaest de peyne hadde doen draegen, omdat de matroesen niet sterck genouch tot sulcx en waeren, nochte daer oyt last toe gehadt ofte sulcx in meyninge hadden. Des nachts ginck men mettet mineren ende sapperen voorts ende men schoot met gloijende cogels in stadt.

Den xij^{en} Julij was het gansch regenachtich weder ende was Sijn Ex^{tie} met meest alle de Graeven ende Colonnellen vrouch in de gaelderie ende hadde eenich volck gereet om tselve te doen overvallen soe het bequaemelijck const geschieden, dan omdat de bresche noch niet seer goet om op loopen en was ende het seer regende, werde het vuytgestelt tot op beter gelegentheyt, volgende genouch den raedt vanden Ingenieur. Daer werden eenige schooten met groff geschut op t'ravelijn gedaen ende onder dien gingen 2 Schotse Sergianten tot boven op de bresche ende saegen den viant wel wercken ende hoe hij het ravelijn affsneedt, maer en consten niet dan ontrent 40 man sien. Sijn Ex^{tie} daernaer sijnde in een loopgraeve ende willende daerover sien door sijn rondasse, werde op de rondasse geschooten, dat hij terugge viel. Middelertijt ginck men mettet mi-

neren seer voort, twelcke desen dach wel 53 voeten diep quam. Men sappeerde oick seer ende daermede ontdeckte men de hoochste mine vanden viant, die bij heml. al gestopt ende met eerde gevult was, hierdoor oordeelde men dat wij oick onder haer onderste mine waeren. Vuytet leger vertoogen heel vrouch den Cancelaer van Gelderlant, Teelinck Caminga ende Arnsma, Raeden van Staete, om naer Lieuwaerden te gaen ende die van Vrieslant te induceren tot obbrenginge van eenige gereede penningen tot onderstant van tleger, die se souden mogen nemen vuyt heur quote vande penningen tot een subsidie vanden Coning van Vranckrijck geconsenteert, volgende tscrijvens vande Staeten Generael, mits dat die van Hollant belooffden dselve penningen in de voors. subsidie weder te vergoeden. Die vande stadt schooten een schoote door de gaelderie aenden Bremerbuyck, maer en quetsten niemant. Op den avont viel noch een stuck vande poincte van t'ravelijn, daer men doen sach dat die van binnen een nieuwe borstweeringe meer achterwaerts gemaeckt hadden, daerop men terstont een stuck geschuts dede stellen, twelcke alle t'nieuwe werck wech schoot. Die van binnen dit souckende met rijsbussen weder te stoppen sijn eenigen van dien bij de onsen mette hant affgetoogen, daernaer hebben die van binnen een lange keeten met een stuck ijsers daeraen gevest ende heet gemaeckt met een lange stock overgeslaegen meynende eenigen te quetsen, twelcke de onsen willende grijpen verbranden eenige haere handen. Den viant sijn slach verhaelende hebben de onsen deselve keeten met haecken gevat ende affgetoogen dat den stock brack. Hier onder werde een Sergiant vanden Capiteyn Michel dootgeschooten. Heel laet quam vuyter stadt een tambourijn vraegende naer eenige gevangen borgers ende soldaeten, maer soe men vermoet om yetwes te hooren. Dese werde aengeseyt datter geen soldaeten gevangen en waeren, maer wel borgers, die men los soude laeten als sij heur rantsoen gemaeckt ende betaelt souden hebben. Desen dach werde in de loopgraeven dootgeschooten den Hopman Lantschaede vande Duytse lichtinge. Des nachts ginck men mettet sapperen ende mineren voort. Die vande stadt nu lange geen brieven gekreegen hebbende, sonden benoortoosten twee booden vuyt ende ontrent 30 soldaeten om die escorte te doen ende door de schiltwachten te helpen, maer werden 2 van deselve soldaeten gevangen, sonder dat men weet waer de anderen bleven, off sij door quaemen dan off sij wederomme gingen. Ende omdat die vande stadt oick vande gordijne bewesten de Heerpoorte schooten naer de gaelderie tegen het olde rondeel met een stuck overlanges innegesneden, heeft men

desen nacht geplant 2 stucken (genomen vuyte vierde batterie) besuytwesten de poincte van tselve rondeel, om daermede te schieten langes de grachten van t'rondeel op deselve gordijne ende werde dese batterie genoemt de west batterie.

Den xiij^en Julij was het regenachtich weder ende werde den tambourijn vrouch weder naer stadt geschickt sonder ander antwoort, opdat hij hier in tleger vande mijne niet met allen en vernam. Men ginck mettet mineren soe seer voort dat d'eene wel 70 voeten diep was ende d'andere ontrent 60 voeten, men sappeerde mede al voorts om goede bresche te maecken, de andere drie gaelderien quaemen heel in de grachten ende soe verre dat se mette eerde meer als een derdendeel vande grachten vulden. Op den middach quaemen bij Sijn Ex^tie de twee gevangenen te nacht gekregen (daeraff den eenen op dese sijde gedient hadde ende overgeloopen was) ende seyden dat se alleen om twee booden te convoyeren vuytgegaen waeren ontrent 30 sterck, dat se niet en wisten off de booden voor waeren ende doorgecommen ofte mits t'rumoer achter gebleven, dat se in stadt seer twistich waeren ende nu in veele daegen geen brieven ontfangen hadden ende de soldaeten seer gematteert, voorders en wisten niet te seggen, dan datter twee vendelen in t'ravelijn laegen, die met squadren van andere compagnien gerefraischeert ende gesterckt werden ende dat t'ravelijn ondermineert was, maer niet en wisten hoe? Degeene die van dese sijde overgeloopen was, werde aengeseyt dat hij hangen moste, nietemin soe hij de booden mette brieven wiste te wijsen, dat men se krijgen konde, soude men hem tleven schencken, daerop hij seyde wel te weeten een huys in de Omlanden daer de booden altoos herbergen, ende dat een van dese booden sijn vaeder daer hadde woenen, daer hij meent dat men se soude konnen aentreffen. Hierop werde hij met eenige soldaeten daerwaerts geschickt om dselve te becommen. Men schoot voorts altemet eens op de stadt ende die vande stadt wederomme. Des achternoens liep een Schots soldaet op t'ravelijn ende ontnam den viant tweemael een pieck, die hij heur t'elcken met gewelt vuyte hant ruckte ende brachte bij Sijn Ex^tie. Die vande stadt hadden naer Selwaert toe haer beesten heel verre vuyt gejaecht onder faveur van een goede embuscade bij heml. gemaeckt, meynende de ruyteren vande wacht daerinne te trecken, dan daeraff eenigen lucht hebbende vuyt een gevangen te vooren gekreegen sijn terugge gebleven. Beraemt sijnde dat men noch een gaelderie soude maecken tusschen den Drenckelerstoorn ende het ravelijn wat naerder aenden toorn, is dselve aenbesteedt mettet maecken van een corps

de guarde ende een loopgraeve naer de halve maene toe voor 2100 gulden, ende soe het binnen 12 daegen gedaen was soude den aennemer hebben 2300 gulden ende een vereeringe, daerop Jan van Groeningen Sergiant Major vande Vriesen dselve aennam te maecken. Des nachts werden 4 stucken (genomen de 2 vande veltstucken, 1 vuyte vierde batterie ende 1 vuyte batterie vande viercogels) verplant aen een vervallen huysken wat wijder van Bremerbuyck, om te beter op de parapet te schieten, soe men meende, hoewelt niet veel en prouffiteerde ende was dit de laetste batterie. Men schoot oick met gloeijende cogels om die vande stadt wacker te houden.

Den xiiij^en Julij was het schoen weder ende schoot men vrouch eenige schooten op de stadt ende werde de voors. vijffde nieuwe gaelderie begonnen, de andere gaelderien gingen tamelijcken voort, dan werde vanden Bremerbuyck geschooten in de gaelderie bewesten de Heerpoorte begonnen ende twee werckers elcx een been affgeschooten, daeromme men wederom op Bremerbuyck schoot. De mijnen gingen mede wel voort, daeraff in den eenen, loopende oostelijck (meest volmaeckt sijnde) men hoorde seecker geluyt al off den viant daertegen gemineert hadde, waeromme men terstont de wercklnyden daer vuyt nam, om daer niet meer geluyts te maecken ende den viant geen naerdencken te geven. Hierop werde geresolveert dat men de andere mijne verhaesten soude ende die alle beyde van desen avont gereet maecken om op morgen vrouch ofte noch te nacht te doen springen, dan t'advys daernaer verandert sijnde is geordonneert dat men eerst desen nacht de kelder vande andere bequaemelijck maecken sal ende eerst morgen vrouch tcruyt daerinne brengen ende daernaer die alle beyde stoppen om op den achternoen die te doen springen, ende dat men te nacht gestaedelijck een officier in de mine sal houden om te hoiren off den viant niet naerder en compt. Sijn Ex^tie mede siende dat de batterie, te nacht ter begeerte vanden Ingenieur verplant, geschooten hebbende niet sulcken vrucht en const baeren als men gemeent hadde, heeft gelast dat men 2 vande stucken weder daer vuyt soude nemen ende weder restitueren in de vierde batterie, daer der drie vuytgehaelt waeren, twelcke niet en geschiede. Desen dach werter veel voor de stadt vande onsen geschooten ende onder dien den fourier van tDuyts regement, twelcke meest bijquam omdat de loopgraeven mits den regen affgeloopen ende niet wel vrij waeren. Benoorden de stadt werde een Hopmans knecht vanden viant gevangen gekregen, die om gras te snijden vuytgecommen was. Dese gebracht sijnde voor Sijn Ex^tie en wist anders niet te seggen, dan dat se van binnen voor seecker secours verwachten binnen xiiij daegen. Des nachts

schoot men eenige gloeijende cogels in stadt ende men ginck mettet sapperen seer voort. Die van t'ravelijn maeckten tot meermaelen alarme sonder oirsaecke ende die vande stadt schooten vande walle aff door de gaelderie op t'ravelijn aengemaeckt.

Den xv[en] Julij was het schoen weder ende ontdeckte den viant vrouch in de morgenstont de voors. mine loopende naer t'oosten ende socht daerinne te commen, waertegen de onsen, souckende de mine te bewaeren een roock daerinne maeckten, maer omdat de mine bij onverstant met geen deure bewaert en was ende geslooten konde werden, sloech den roock soe seer terugge, dat men se wederom slissen ofte dempen moste, om de andere mine te mogen bewaeren. Dit alles en soude geen noot gedaen hebben, soe men de mine off niet soe diep gemaeckt ofte beter verhaest hadde. Hiernaer werde geresolveert dat men in de andere arm vande mine terstont tcruyt instellen ende die sluyten soude, dat men mede de ontdeckte mine thien voeten soude toevullen ende daernaer mede cruyt daerinne stellen ende stoppen om soe haest mogelijck de mine te doen springen. Hiertoe begonst men te arbeyden ende men leyde in de kelder vande noorder mine bij forme van cruys gemaeckt 12 tonnen cruyts ende men storte in t'midden 5 tonnen, ende in de andere mine (achter de toevullinge vande thien voeten) sonder kelder werden gestelt 4 tonnen ende eenen gestort ende daermede begonst men de mine beyde te sluyten. Ontrent 8 vuyren riepen die van t'ravelijn om nieuwe pekelhaerinck ende omdat se van schieten ophielen werden heur 4 haeringen gegeven, daerop sij terstont weder een kanne biers met een wittebroot aen een coorde over lieten sincken. De kanne werde daernaer met Bremerbier weder gevult ende heml. toegedroncken ende in de hant gegeven ende daermede was tbestant vuyt. Hiernaer was Sijn Ex[tie] besich te beraetslaegen te wat vuyre men de mine soude laeten springen, ende naer overweginge van veel poincten werde goet gevonden tselve te doen t'avont ten 10 vuyren, soe omdat se niet weleer reede en konden wesen, als omdat men goet vont den nacht te nemen, om in den duyster te mogen wercken ende daerinne tvolck logeren ende verseeckeren. Werde mede goet gevonden dat de Schotten (in wiens quartier dit was) desen aenval souden doen met 200 man van tregement ende dat den Colonnel selffs met eenige Capiteinen die beleyden soude ende niet haestich maer bij partijen aencommen ende liever alleen daerop logeren in de poincte, als yet hasarderen, alles nochtans naer dat de mijne gespeelt soude hebben. Hiertoe werde alle behoirlijcke ordre gemaeckt. Des achternoens werden noch 2 veltstucken geplant in de

Vriesche batterie ende 2 anderen in de batterie vande huysbreeckers, om des nachts te beter op de stadt te flanqueren. Des avonts in t'afftrecken vande wacht werde in de trancheen door den cop dootgeschooten den Hopman Waddel, willende noch eens oversien. Oick quam een tambourijn vuyter stadt versouckende eenige gevangenen, maer meer om te hoiren watter ommeginck, desen dede Sijn Ex^{tie} aenseggen als die van binnen heure gevangenen souden gerelaxéert hebben, soe soude men se aen dese sijde mede relaxeren ende werde belast wel bewaert ende op morgen vrouch weder wech geleyt te werden. Den jongen van Hopman Wingaerden in stadt gevangen quam mede vuyt ende seyde dat eenigen in stadt tot sijn Hopman geseyt hadden, soe men se noch eens sommeerde, dat se wel tot appoinctement souden verstaen, dan docht Sijn Ex^{tie} heur noch desen avont anders te sommeren aende sijde van t'ravelijn. Ende naerdat alle dingen daertoe wel bereyt waeren, heeft Sijn Ex^{tie} alle tvolck van ontrent t'ravelijn terugge doen gaen ende ontrent 10 vuyren tvier in de mijne geven, daeraff die vanden slinckerarm seer goede operatie dede ende vulde ten deelen een diepe grachte bij den viant in t'ravelijn gemaeckt, sloech om verre een deel van t'retranchement ende pallisade van dien ende oick van een halve maene gemaeckt in de poincte van t'ravelijn, daer ontrent 40 man innelach metten Lieutenant vanden Drost Ens, die meest alle door de mijne met eerde overstolpt werden ofte in de grachten geworpen. De andere mijne aende rechterhant en dede niet veel operatie, omdat de eerde door tslaen vande eerste mine heel geconcutieert ende los gewerden was. Hiernaer liep terstont naer de bresche toe Graeff Philips van Nassau (sijnde heel jalous dat de Schotten dit alleen exploicteren souden, dewijle hij desen nacht Colonnel vande wacht was) den Drost van Zallant ende Smelting ongewaepent ende quaemen ontrent 10 ofte 12 sterck in t'ravelijn, daer se aende poincte eerst seer weynich resistentie vonden ende druckten daeromme innewaerts tot aende grachte voors. ende pallisade toe. Dese werden gevolcht bij den Lieutenant van Michel met 12 man meest Officiers, daernaer quaemen Capiteinen Egger ende Prop met ontrent 40 mannen ende scheyden heur in tween, nemende Prop de slincker hant ende Egger de rechterhant om langes de parapet achter t'retranchement te commen. Dese begonsten aende pallisade tegen den viant te vechten, maer werden terstont gevolcht bij den Colonnel Morray met 150 man, die in t'midden indruchte tot aende pallisade toe, gevende daermede den viant alomme werck, ende soe ontrent een halff quartier vuyrs gevochten hebbende, hebben t'retranchement aende slincker sijde

daert wech geslaegen was, geforseert ende den viant (die daer noch ontrent 150 sterck lach ende al begonst te wijcken, soe haest Egger ende Prop begonsten langes de parapet achter t'retranchement te commen ende vechten) daer vuyt gedreven ende ontrent 32 ofte 33 mannen met eenige wijffs daer sijnde dootgeslaegen ende in twaeter gedreven, want sij alles moetende loopen over een cleyn bruggesken langes twaeter gemaeckt, is tselve ten lesten gebroocken, ende die daerop stonden in de grachte gevallen, ende die noch terugge waeren mosten mede in de grachten springen, de reste is het ontcommen. Hiernaer hebben de Schotten terstont saxkens met eerde gevult doen aenbrengen ende daermede heur desen nacht daerinne verseeckert. Melville willende affgaen om eenich volck aen te haelen is met een groff stuck dootgeschooten, den Ritmeester Edmont mede in t'ravelijn sijnde ende willende vuytgaen om Sijn Ex[tie] te rapporteren hoe het affgeloopen was, is in de voet geschooten ende den Vendrich van Dallachi seer gequetst. Men hefter noch ontrent 15 soldaeten vande onsen verlooren, maer daer sijnder meer gequetst. Men heefter vanden viant 4 gevangen gekregen ende onder dien den amunitiemeester van t'ravelijn, in wiens hutte stonden 4 tonnen polvers, daerinne eenige soldaeten gecommen sijnde ende haer lont niet wel bewaerende, is tvier gecommen in t'polver voors. ende heeft een soldaet wech gesmeten wel een vuyre naerdat ons volck in t'ravelijn was geweest. Soe onse mine voors. eerst aenginck, begonst men seer om Breemerbuyck te schieten, als off het daer soude gegolden hebben maer soe de Schotten heur trommel op t'ravelijn deden slaen in t'optrecken ende soe se noch metten viant vochten, is in de stadt den alarme seer schrickelijck aengegaen met roupen ende met trommelen slaen, ende hebben de onsen seer begonnen te schieten met geschut ende musquetten ende die vande stadt mede, twelcke meer als twee vuyren duyrde ende daernaer begonstet wat op te houden. Hier en tusschen begonsten de onsen mede een aenloop op thalve maenken beoosten den Drenckelers toorn, maer omdatter den viant al te sterck was, mosten sij weder aff. Hiermede ginck desen nacht door ende en wisten de voors. gevangenen anders niet te seggen, dan dat se ontrent 200 mannen in t'ravelijn waeren geweest ende dat die vande stadt alles geresolveert waeren tot St. Jacob toe heur ontset te verwachten ende sulcx malcanderen belooft hadden. Eenigen vande stadt swommen noch snachts over de grachte aenden voet van t'ravelijn ende maeckten een koorde vast aende twee stucken daer staende ende trocken dselve daermede in de grachte. In t'ravelijn werden gekreegen twee cleyne metaele stucken boven

de twee in twaeter geruckt, daeraff t'een een drieling was ende het ander een stuck van 10 pont ijsers.

Den xvj^{en} Julij was het tamelijck weder ende begonst men vrouch seer te schieten op de stadt om die van t'ravelijn te bevrijden, ten eynde sij heure wercken te nachte gemaeckt nu mochten approprieren, daerop sij drie vendelen lieten vliegen. Hier onder gebeurde dat een vanden viant leggende beneden aende grachte gequetst sijnde ende hem selven niet konnende helpen seer begonst te kermen. Die vande stadt dat hoorende begonsten te roupen ende de hoeden optesteecken. De onsen meynende dat se sulcx deden om te appoincteren hebben wederom geroupen. Hierop stilstant bevoolen sijnde ende gevraecht wat se begeerden, hebben alleenlijck gebeeden dat men dien man daer vuyt haelen wilde ende hem sijn leven salveren ende gevangen nemen, waertoe men terstont twee Sargianten vande Schotten gesonden heeft, te weeten om hem vuyt te haelen, dan soe se wat te seer naer de wallen vande stadt saegen, hebben die van binnen begonnen quaelijck te spreecken ende heml. te dreygen, die daerover tgeweer vuyt toogen ende wilden den gequetsten voort doorsteecken, daerop eenige vrouwen ende mans op de walle vande stadt liepen ende begonsten seer voor hem genaede te roupen ende te bidden, daerover hij vuytgetoogen ende gevangen genomen werde. Die dit van verre saegen meenden in tseecker dattet was om te parlamenteren ende stroyden daerop een groot rumoer deur tgansche leger. Hiernaer werde den voors. tambourijn vrouch wederomme gesonden mettet voors. antwoort. Voorts schooten die vande stadt seer met musquetten op t'ravelijn sonder groote schaede te doen, daer werden mede noch 2 soldaeten vanden viant vuyter eirde gedolven die noch leeffden ende vande mine bestolpt waeren geweest. Op den naernoen werden in tclooster te Essen begraeven de Capiteinen Melville ende Waddel. Eenigen van ons volck maeckten een aenslach op eenige beesten ten noirden vande stadt ende liepen naeckt met sprinckstocken daerwaerts ende dreven de wachters van dien terugge, daerop eenige ruyteren aenquaemen ende naemen een goet deel beesten ende kregen 4 borgers met een soldaet gevangen ende sloegen noch vijff borgers doot, dan werden eenige peerden van onse ruyteren geschooten. Dese gevangenen seyden datter wel 100 man vanden viant in t'ravelijn gebleven waeren. Hiernaer quam vuyter stadt Jan ten Boer met eens stadts tambourijn, verclaerende al van eergisteren last gehadt te hebben om vuyt te commen ende Sijn Ex^{tie} indachtich te maecken vande handelingen hier voorens tusschen vreemde potentaeten ende heure stadt gedreven, die se

alsnoch middel hebben aentegaen, oick alle tgeene tot noch toe met Sijn Ex^{tie} gehandelt was, ende gemerckt sij niet en twijffelen, ofte het is Sijn Ex^{tie} sonderlinge gelegen de vuytheemsche handelingen te beletten ende de sijne alleen voor te drijven, te meer soe heure stadt sterck is, een provintie representeert ende heur borgeren seer wel gemoet, dselve Sijne Ex^{tie} daertoe te beweegen, dat hij om de eere vande stadt heml. noch eens wilde doen sommeren ofte opeyschen ende hem te verseeckeren dat de gijselaers ofte Gedeputeerden in stadt al bereyt waeren om vuyt te commen, sonder dat hij nochtans hiertoe eenige scriftelijcke last ofte commissie hadde. Hierop verclaerde Sijn Ex geresolveert te sijn de stadt niet weder op te doen eyschen, dat hij heml. niet dan al te veel eere bewesen en hadde ende sij daer en tegen met hem gespot ende dubbelt gehandelt alleen om tijt te winnen, dat hij daeromme gedacht sijn beste te doen ende heml. met gewelt tot redene te brengen, nietemin soe se yemant vuyt seynden wilden om te handelen mochten se dat doen, hij soude daertoe wel pasport verleenen, maer behoirde hij Jan ten Boer in allen gevalle te bedencken dattet hem niet geoorlooft en was sonder pasport vuyte stadt te commen. Hiertegen insisteerde Jan ten Boer seer, dat men se alleen die eere wilde doen ende noch eens opeyschen, dat men daermede tijt soude winnen, want se alles geresolveert waeren liever op malcanderen te sterven dan tegen de eere vande stadt te doen, dan werde bij Sijn Ex^{tie} ende den Raedt van Staete daer present evenwel gepersisteert bij tvoorgaende ende geseyt, dat men niet en gedacht de eere vande stadt soe seer voor te staen, dat men om dselve de eere vande Staeten (die geresolveert sijn de stadt te hebben al souden se noch een jaer daer voor leggen) ende Sijn Ex^{tie} souden vergeeten ende soe hij wilde, mocht hij daermede weder naer de stadt keeren, twelcke hij verclaerde niet te derven doen, ende siende dat hij anders geen bescheyt nochte oick scrijvens konde krijgen, is hij van Sijn Ex^{tie} gescheyden om hem te beraeden off hij selffs dese tijdinge in stadt wilde brengen ofte den tambourijn daermede alleen weder affveerdigen. Des avonts quam in tleger een goede quantiteyt van gelt vuyt Hollant gesonden, ende vuyt Vrieslant alleen 3000 gulden, sonder dat se meer hadden willen furneren. Hiermede was tleger voor een goet deel ontset. Snachts werde dootgeschooten een Sergiant van Pieter van Lieuwaerden ende men ginck mettet wercken seer voort, ende werde een canon (genomen vuyte sevende batterie) geplant heel op den vuytsteeck vanden Heerwech, mette mont in de grachte om daermede de voet vande Heerpoorte te beschieten, ten eynde men daervuyt geen weer op de gaelderien en dede.

Den xvij^en Julij was het regenachtich weder ende sondt Jan ten Boer sijn tambourijn vrouch weder naer stadt mettet antwoort van Sijn Ex^tie maer bleeff selff in tleger. Men schoot altemet eens op de stadt, men ginck met alle de wercken voort. Des achternoens quam daer eenen vuyte stadt over, die geleeden drie weecken aldaer gevangen werde ende gedient hadde onder de Duytsen, ende omdat hij niet gelost en werde hem in dienst begeven hadde onder den viant, om soe los te commen. Dese seyde dat se in de stadt alles seer verslaegen waeren, datter wel 145 man (hoewel tselve soe breet niet en was) in t'ravelijn gebleven waeren ende dat de borgerie ende magistraet al van huyden morgen vrouch vergaedert waeren geweest. Op den avont quam den tromslaeger van stadt wederomme, brengende brieven aen Sijn Ex^tie, Graeff Willem ende Jan ten Boer, versouckende dat Sijn Ex^tie volgende sijn voorgaende scrijvens eenigen vanden Raede ofte anderen gequalificeerde personen in stadt wilde senden om daer te handelen, ende sij souden weder vuytsenden de personen, die hij bij deselve brieven (daer sijluyden alsnoch haer aenhielden) tot ostagiers begeert hadde, twelcke sij versochten om corter te mogen affhandelen, ende deden door Jan ten Boer daerbij verhaelen dat Sijn Ex^tie veel lichtelijcker van dach te dach conste veradverteert werden van tgeene t'elcken gehandelt was ende oick veel corter sijn meyninge daerop verclaeren als sijl. souden konnen doen (in alles haer houdende alsoff dselve handelinge noch in volle wesen ende sonder interruptie gebleven waere), verclaerde mede aen Sijn Ex^tie volcommen verseeckertheyt te sullen doen, dat se bij Leauckema ende de garoisoenen sullen doen approberen, tgeene nu rondelijck gehandelt soude werden. Sijn Ex^tie desen metten Raede van Staete gecommuniceert hebbende heeft geresolveert aen heml. te scrijven dat se op geen van sijn voorgaende scrijvens (die se veelen gansch indirectelijck sochten te interpreteren) hadden te letten, dewijle hij niet en gedacht van eenigen van dien wat te houden ende sijl. selffs mede met haer laeste scrijvens daeraff geresilieert waeren ende gescreven hadden, dat se de saecke God ende den tijt wilden bevelen ende heur secours verwachten, dat se daeromme vrijelijck alle dselve handelinge mochten laeten vaeren, maer soe se van nieus gesint waeren te tracteren, dat se Gedeputeerden met volle macht om te handelen ende scriftelijcke articulen ende instructie mosten vuytsenden (daertoe hij heml. mitsdien pasport sondt) dwelcke hier ,sijnde ende op deselve articulen verstaen hebbende de meyninge van Sijn Ex^tie, off allegaeder off eenigen weder in stadt souden mogen gaen, om tselve heur principaelen voor te

draegen, wel verstaende, dat men voor degeenen die hier blijven ostagiers alsdan weder in stadt sal senden, ende dat elcx middelertijt sijn beste sal doen. Van gelijcken werde mede gescreven aen Leauckema om Gedeputeerden van tgarnisoen mede vuyt te senden. Des nachts ginck men mettet wercken seer voort.

Den xviij^{en} Julij was het regenachtich weder ende ginck Jan ten Boer mette voors. brieven ende pasporten metten tambourijn weder naer de stadt toe, dien geseyt werde dat se heure saecken cort mosten maecken ende eyntelijck arresteren sonder meer gelijcke onwegen te soucken, want men niet en gedacht anders te doen ofte van eenige wercken op te houden. Den trompetter van Sijn Ex^{tie} werde mede met Jan ten Boer gesonden, alleen om de Gedeputeerden vander stadt te seeckerder over te brengen in tquartier van Sijn Ex^{tie}. Voernoen werde aende Oostpoorte een bestant van schieten gemaeckt van een halff vuyre, opdat die vande stadt daerentusschen vuyte grachte tusschen de poorte ende het ravelijn mochten haelen de dooden daer leggende ende die wech nemen ende doen begraeven, mits datter een van ons volck bij soude staen ende sien off se yet anders deden als de dooden wechnemen, maer soe een Lieutenant vande Schotten mede op de walle clom om te sien, is hij van ter sijden in tbeen gescooten, daerover doen tbestant eynde, maer werde daernaer weder vernieut om de reste noch vuyt te haelen. Doen quamen veel borgers op de walle staen, daer de Engelsen weder naer schooten, maer werden evenwel de dooden vuytgehaelt tot in de dertich toe. Men schoot altemet eens op de stadt. Des achternoens werdender 2 vanden viant op de noortsijde vande stadt gevangen, dwelcke seyden dat se in de stadt alles seer confuys waeren mettet verlies van t'ravelijn, daer veel volcx gebleven was ende dat de magistraet desen heelen dach vergaedert was geweest op t'raethuys. Daer werde vande gordijne vande stadt noch geschooten door de gaelderie aen Bremerbuyck, dan ginck men evenwel mettet wercken voort. Des nachts werde dootgeschooten den Lieutenant van Jaques de Vries in tvuytbrengen van den schildwacht ende in thooft gequetst Jan van Groeningen Sergiant Major vande Vriesen willende schieten naer den viant.

Den xix^{en} Julij was het tamelijck weder ende quaemen ontrent den middach vuyter stadt Aelbert van Eilst, Borgemeester, Ballen ende Frederick Moysteen, Hooftmans, Ulger Ulgers, Raetsheer, Hendrick Hotinge, Taelman, Jan Maelen, Boumeester ende Popke Everardi, Secretaris, als Gedeputeerden der stadt Groeningen, den Commandeur van Werffen ende den Officiael Crijt van wegen de geestelijcheyt metten Hopman Grootvelt

ende den Lieutenant van Graeff Frederick vanden Berge van wegen het garnisoen, met scryftelijcke commissie om met Sijn Ex^tie te mogen handelen, ende waeren gevolcht bij Jan ten Boer, die in de commissie niet en stondt. Dese quaemen met 4 waegens vuyter stadt ende gingen terstont bij Sijn Ex^tie, daer sij bleven eeten, naer den eeten leyden sij over heure articulen, die vande stadt ende van tgarnisoen elcx apart, versouckende die vande stadt vergeetinge ende vergevinge van alles datter tot noch toe gepasseert is, te mogen blijven bij heure privilegien ende religie, dat se geen garnisoen sullen innenemen, dat se gehouden ende getracteert sullen werden als een provintie ende bontgenoot, ende dat de geestelijcke persoonen sullen blijven bij heure goederen ende digniteyten, dat mede de wet ende magistraet tegenwoordich sijnde sal blijven ende voorts altoes verooosen ende gestelt werden naer ouder gewoente hercommen ende privilegien, ende dien volgende gedemolieert alle de forten vande Omlanden, dat men heml. voor seeckere goeden tijt sal laeten innehouden heur middelen omme daermede te mogen repareren heure poorten, wallen ende kercken, dat alle gevangenen vande stadt sonder rantsoen sullen los gaen ende geconsenteert een merckelijcken tijt, binnen de welcken heure gesanten van Bruessel sullen mogen wederom commen ende t'accoort mede genieten, dat alle reeckeningen die geslooten sijn sullen geslooten blijven ende die noch te doen sijn gedaen voor dengeenen die nu in de regieringe sijn. De soldaeten versochten vuyter stadt te mogen trecken met waepenen ende bagagie gelijck sij daerinne gecommen waeren, ende dat met heur souden mogen vuyttrecken de paters vande Jesuiten ende alle andere geestelijcke ende weerlijcke personen mette Officiers vanden Coning van Spangien, die in stadt niet en willen blijven, ende dat men sal laeten volgen alle de goederen van Verdugo ofte andere Officiers vanden Coning, ende heml. daertoe accomoderen met tachtich waegens ende de gewonden eerst laeten genesen ende dan met pasport mede vertrecken. Op dese articulen seyde Sijn Ex^tie dat hij soude resolveren, maer op heftich aenhouden vande Gedeputeerden werde geconsenteert stilstant van schieten, wercken ende alle waepenen voor den geheelen dach van morgen mettet welcke in de stadt als ostagiers trocken de Heeren van Sontsvelt, Grijse ende Swartsenborch met den Capiteyn vander Noot ende Commissaris Fervo [1].

---

[1] Jonkheer Fredrich van Vervov, de schrijver van « Enige gedenckweerdige geschiedenissen, tot narichtinge der nakomelingen, sommarischer wijze beschreven », in 1841 door het Provinciaal Friesch genootschap ter beoefening der Friesche geschied-, oudheid- en taalkunde uitgegeven.

De reste vanden dach werde doorgebracht met delibereren op de voors. articulen ende werde last gegeven dat niemant de koeijen vande stadt op morgen vuytgaende soude misdoen. Des nachts sterff aen sijn quetsure den Lieutenant van Egger ende was ons volck tot aende halve maene leggende beoosten den Drenckelerstoorn, maer omdatter den viant al te sterck inne was en consten se daerop niet vuyttrecken.

Den xx^{en} Julij was het alomme stilstant van waepenen ende liepen die vande stadt met vrouwen ende kinderen op de wallen ende de onsen langes de grachten ende spraecken met malcanderen. In tleger delibereerde men noch den heelen voornoen op de voors. articulen, daer geraeden gevonden werde niet op te antwoorden, maer heml. als vande overhant procederende nieuwe articulen voor te stellen, twelcke op den middach gedaen werde, houdende vergeetinge ende vergevinge van alles, dat se haer in de Unie der Staeten Generael sullen reunieren ende mette anderen dselve onderhouden als een mede litmaet ende de Spangiaerden helpen verdrijven, dat se sullen behouden alle heure privilegien ende vrijheyden, sullen die vande stadt ende Omlanden in tstemmen in de Generaliteyt heur reguleren naer de decisie ende ordre der Staeten Generael, die mede decideren sullen alle heure differenten, dat se Graeff Willem als Stadhouder sullen aennemen, datter alleen geexerceert sal werden de gereformeerde religie, mits dat men niemant in sijn conscientie sal ondersoucken, dat alle geestelijcke cloosters ende goederen sullen blijven in heuren tegenwoordigen staet tot dat bij de Staeten Generael den staet vande stadt ende Omlanden geredresseert sal sijn, waernaer bij de provintie selffs op tgebruyck derselver goederen ende t'onderhout vande geestelijcke personen ordre gestelt sal werden, de commandeurs sullen getracteert werden als alle andere commandeurs in de geunieerde provintien, dat se in stadt sullen nemen 5 ofte 6 vande Generaliteyts compagnien ende die met servitie accomoderen, het demolieren vande forten sal geschieden naer gelegentheyt met kennisse der Staeten Generael, dat se de generale middelen als in andere provintien sullen innewilligen, dat alle geslooten reeckeninge geslooten sullen blijven ende de ongeslotene gedaen voor den magistraet nu in regieringe sijnde, mits dat se geen restanten en sullen innen, dat alle de vuytgeweeckenen ofte heure erven wedercommen sullen in heure onveralieneerde goederen ende de veralieneerde sullen se weder mogen aennemen binnen vier jaeren, mits betaelende de cooppenningen ende renten van dien ende daertegens genietende de vruchten, daeraff de voorvallende swaericheyden sullen gedecideert werden bij den ordinaris rechter, dat

alle inwoenders in stadt sullen mogen blijven doende eedt van getrouwicheyt ofte op neutraele plaetsen woenen ende haer goederen genieten, de schulden, beswaernissen ende hipoteeckatien bij de abten ende andere geestelijcke persoonen in stadt gewoent hebbende theuren alimentatie ofte anders gedaen sullen staen ter decisie vande Staeten ende Magistraeten daer de beswaerde goederen ofte corpora gelegen sijn, de gesanten tot Bruessel sullen dit accoort genieten, mits innecommende binnen drie maenden, de gevangen burgers sullen losgaen, mits betaelende heur rantsoen, dat voor dese reyse den magistraet ende geswooren gemeenten sullen verandert werden bij Sijn Ex^{tie} ende Genade met advys vanden Raede van Staete ende daernaer de verkiesinge van dien geschieden naer ouden gebruyck, mits dat in de plaetse van tvuytdeelen vande boonen Sijn Genade als Stadthouder vijff vande 24 swooren meenten sal mogen eligeren, die alsdan sullen procederen tot verkiesinge vanden magistraet volgens den ouden gebruyck, dat men de stadt ende Omlanden sonder heure gemeyne innewilliginge niet en sal versetten ofte transporteren aen yemanden, nochte beswaeren met eenich casteel, dat de magistraet ende borgerie den eedt van getrouwicheyt naer gewoente sullen doen, dat alle provisien van gelt, amunitie, vivres ende geschut toecommende den Coning van Spangien aende Generaliteyt sullen overgelevert werden, dat tcrijsvolck vanden Coning terstont vuyte stadt ende tSchuytendiep sal vertrecken ende dat die vande stadt tot vervallinge van een deel vande oncosten voor de stadt gedaen sullen betaelen aende Generaliteyt twee hondert duysent gulden. Op tversouck van tgarnisoen en werde niet met allen gedaen, omdat men met elcx apart wilde handelen ende d'een vande anderen scheyden. De gedeputeerden volgende heuren last begonsten op dese articulen te besongieren sonder in de stadt te senden ende waeren daerover doende den heelen dach. Des avonts werden theuren versoucke tbestant noch gecontinueert 24 vuyren. Vande Jesuiten in stadt sijnde en werde niet vermaent, omdat men die mettet garnisoen wilde tracteren.

Den xxj^{en} Julij was het seer regenachtich weder ende leverden de gedeputeerden vande stadt over heur antwoort op de voors. articulen, daerinne sij alleen versochten dat den tegenwoordigen magistraet mochte gecontinueert werden ende altoes vernieut ende gestelt naer ouden hercommen ende privilegien, dat heml. mochte vergunt werden voor de Catholijcke religie een kercke ofte een clooster ende dat se om de armoede vande stadt ontheft mochten werden van tgelt dat men heur eyschte, dat men alleen 5 ofte 6 Hollantsche compagnien wilde in de stadt leggen

ende voor t'eerste in tSchuytendiep doen accomoderen, mits dat men se een poorte sal in handen geven om t'allen tijden in stadt te mogen commen, dat se den eygenaers vande vercofte goederen wel wilden vergunnen tijt van een jaer om den naecoop van haer goederen te hebben ende de copingen van dien te mogen naesten ende in de andere poincten consenteerden sij meest al. Hierop vielen eenige altercatien ende debatten tusschen de voors Gedeputeerden ende den Raede van Staete, ende eyntelijck werde bij de Gedeputeerden op twel believen van heure principaelen affgeweecken van tpoinct vande religie, geconsenteert tgarnisoen in stadt te doen leggen ende den eygenaers vande goederen vergunt 4 jaeren om die te mogen naesten, dat de wet voor dese reyse solde gekooren ende gestelt werden bij Sijn Ex^{tie}, Genaede ende den Raede ende voor den toecommende tijt soude die gestelt werden volgende de voors. gepresenteerde articulen ende dien volgende dat dselve vijff vercooren swooren meenten, in plaetse vande geenen die de swarte boonen plaegen te krijgen acht raeden sullen vuytmaecken die mette helft vanden overblijvenden magistraet daernaer onder heur de Borgemeesters sullen verkiesen naer gewoente. Ende om t'accoort cort te maecken door intercessie vande Vriesen (die nu sochten die vande stadt gansch te favoriseren ende soe tot heur te trecken) onthefte Sijn Ex^{tie} die vande stadt vande somme van penningen heur affgeeyscht, soedat die Gedeputeerden ganschelijck aennaemen op wel believen als boven alle de articulen heur op gisteren gepresenteert soe die laegen, vuytgeseyt alleen tpoinct vande 200000 gulden. Met dit accoort werde naer de stadt geschickt Ballen metten Secretaris Everardi ende den Officiael Crijt, om tselve te doen agreeren bij heure principaelen sonder dat alsnoch om redenen voors. van t'appoinctement voor de soldaeten yet vermaent werde, maer werden de treves noch 24 vuyren gecontinueert. Desen dach quaemen in tleger 9 gevangenen vanden viant bij de ruyteren van Louys Laurens al bij Oetmaerssen gekregen, dwelcke niet anders en wisten te seggen, dan dat men in heur leger den Graeve van Foantes met volck vuyt Brabrant verwachte, daermede sij Groeningen souden ontsetten, daeraff men heur verseeckerde. Desen nacht regende ende stormde het seer.

Den xxij^{en} Julij regende het seer. Op den naernoen quaemen de Gedeputeerden wederomme vuyter stadt ende naer communicatie mette anderen versochten alsnoch een kercke ofte clooster voor haer religie, ende dat den tegenwoordigen magistraet mochte gecontinueert werden, ende omdat de soldaeten van binnen heur seer dreychden, begeerden dat Sijn Ex^{tie} believen wilde dselve een goet appoinctement te doen. Ende naerdat Sijn

Ex^{tie} verclaerde in de twee eerste poincten niet te konnen veranderen hebben die vande stadt sulcx tsijnder discretie laeten staen ende t'appoinctement aengegaen. Hiernaer verclaerde Sijn Ex^{tie} wel te vreden te wesen, dat de soldaeten met waepenen ende bagagie souden vuyttrecken, maer dat se haer vendelen aen Sijn Ex^{tie} souden moeten overleveren ende beloven in drie maenden op dese sijde vanden Rijn niet te dienen, dat men se accomoderen sal met tachtich waegens (daervoor sij een Capteyn in ostagie sullen laeten) ende doen leyden vrij ende veylich tot Oldenseel toe, dat de gequetste Officiers ende soldaeten sullen mogen blijven tot dat se genesen sijn ende dan heure vendelen volgen, dat den Hopman Wijngaerden ende andere soldaeten in stadt gevangen sullen los gaen, mits betaelende haere costen, dat alle goederen van Verdugo vrij naer hem sullen mogen gebracht werden, dat alle peerden ende andere goederen van Officiers vanden Coning in stadt niet sijnde, sullen vrij vuyt gebracht mogen werden, dat alle innewoenders vande stadt soe geestelijck als weerlijck mette Officiers vanden Coning ende de twee paters Jesuiten metten soldaeten willende vuyttrecken sulcx vrijelijck sullen mogen doen ofte de weerlijcke persoonen den tijt van ses maenden noch blijven ende heure saecken verrichten ende dan met heure goederen ende familie vrij mogen vertrecken daert hen gelieven sal, dat hiermede tgarnisoen terstont sal vertrecken vuyt de stadt ende het Schuytendiep. Op dese articulen viel eenige communicatie metten Gedeputeerden van tgarnisoen, die dselve wel wilden aengaen, mits dat men heur de vendelen liet volgen, twelcke Sijn Ex^{tie} consenteerde, ende daermede werde het appoinctement voor d'een ende d'ander geslooten, ende geordonneert dat de garnisoenen op morgen vuyttrecken souden, die men mette waegens voors. soude assisteren, daerop men mede ordre stelde.

Den xxiij^{en} Julij was het seer regenachtich weder ende werden de conditien van t'accoort gescreven ende geteyckent bij Sijn Ex^{tie} ende Graeff Willem ende alle de Gedeputeerden, ende voorts alle gereetschap gemaeckt om tgarnisoen te doen vuytrecken ende daertoe geesplaneert den wech aende halve maene leggende voor de Drenckelers toorn, dan omdat denselven wech niet bequaemelijck en konst gereet werden, nochte opgemaeckt de brugge aende halve maene ende voor tSchuytendiep, most het vertreck vuytgestelt werden tot op morgen. Desen dach liepen die vande stadt met seer groote meenichte te kercken om t'exercitie van heure religie nu voor de laeste mael te doen. Des nachts regende het seer.

Den xxiiij^{en} Julij was het regenachtich weder ende trocken heel vrouch in de stadt 85 waegens om tgarnisoen vuyt te brengen, daertoe alle

saecken gereet gemaeckt sijnde, quam Sijn Ex^{tie} met meest alle de heeren aende brugge voor de halve maene voors. ende begonste het garnisoen met vliegende vendelen nochtans sonder trommelslach vuyt te trecken ontrent 10 vuyren met 9 vendelen sterck ontrent 293 mannen boven ontrent 100 gequetsten ende siecken. Mette soldaeten trocken vuyt den President van Vrieslant Nigranus van Achelen ende den Commissaris Westendorp, twee Jesuiten ende eenige paepen ende monicken die geconvoyeert werden met 2 vaenen ruyteren tot Coevoerden toe ende bleeff Harman van Ens als ostagier voor de waegens in stadt, daermede bleven de resten vande compagnie van Prenger ende een ander vendel die alleen in stadtsdienst geweest waeren. Naerdat den viant vuyt was sijn 6 vande Staeten vendelen in stadt gecommen, te weeten van Sijn Genaede, Graeff Willem, Jan van Niel, Wingaerden, Steenhuysen, Cobbe ende Appel die voor t'eerste in eenige cloosters geaccomodeert werden, totdat op de servitien soude gedisponeert wesen. Op den naernoen quaemen mede in stadt Sijn Ex^{tie}, Graeff Willem ende alle de andere Heeren van tleger. Ende hiermede quam in handen vande Generaele Staten de stadt Groeningen die nu derthien jaeren lang daertegen geweest was ende alleen oirsaecke geweest van alle het bederff van landen ende luyden tsedert de pacificatie Gent over de oostsijde vanden Rijn gevallen, daeraff den Almachtigen seer moet gelooft sijn; omdat sonder hem dit wonderlijck werck niet en hadde konnen gewrocht werden ende soe heeten exploict ten eynde gedemeneert, daerinne wel thien duysent schooten alleen met geschut op de stadt gedaen sijn ende over de hondert duysent gulden aan polver ende scherpen daertoe gespilt, daer oick soe nu ende dan alleenlijck met schieten wel ontrent 400 mannen vande onsen doot gebleven sijn, behalven veele gequetsten ende siecken, daerdoor ende tverloopen van veelen ons leger niet weynich geswackt en was. In de stadt ende t'ravelijn waeren dootgebleven in alles over de 300 soldaeten ende eenige borgers. Daer werden innegevonden 36 metaele stucken ende onder dien een canon, 1 France canon, 1 halve canon, drie drielingen, 2 slangen ende ettelijcke halve slangen, ende voorts cleyne stucken met seer veel ijsere stucken ende camers die se in plaetse van mortieren gebruyckt hadden om steenen te schieten. Polver vermoede men datter noch genouch in stadt was, maer en wilde den magistraet daervan geen visie doen, seggende dat tselve alles heur ende niet den Coning toe en quam (ende sommigen wilden seggen datter noch wel 800 tonnen in stadt waeren). Van gelijcken verclaerden sij vande andere amunitie van oirlooge ende

vivres in stadt sijnde. Om dese veroveringe was een seer groote blijschap door alle de Omlanden daerover de dorpen des nachts alles seer vierden ende de omleggende forten seer schooten, gelijck mede hiernaer daer over groote blijschap gemaeckt werde in alle de Vereenichde Nederlanden, maer tot Bruessel heeft se ontwijffelijcken den Eertshartoge Ernestus seer geconfundeert, soe met haer groote breucke in de saecken vanden Coning, als omdat meest alle de Nederlantsche heeren metten Eertshartoge in apparente dissensie scheenen te sullen commen, omdat dselve meest in raede gebruyckte den Graeve van Foantes, Don Guillamo de St. Clement ende Stephano d'Yvarra ende daeromme scheen de Nederlantsche heeren min te achten.

Den xxv[en] Julij was het regenachtich weder ende ginck Sijn Ex[tie] mette Raeden van Staete ende Graeff Willem in stadt logeren om beter ordre op alles te mogen stellen. Den Prince van Aenhalt, die tot noch toe in tleger geweest was, is desen dach vertoogen naer Vrieslant ende Lieuwaerden. Noch werden vuyte grachten vande stadt gehaelt ende opgetoogen de 2 stucken die van t'ravelijn daerinne getoogen waeren ende werden mette 2 anderen in t'ravelijn gekreegen, gebracht in tleger.

Den xxvj[en] Julij was het tamelijck weder ende werden in stadt door last van Sijn Ex[tie], ende den Raede affgedaen meest alle de beelden vuyte groote kercke ende andere plaetsen, om die te bereyden totten dienst vande gereformeerde religie. Vuytet leger vertoogen George Everard van Solms ende den Vice Almirael vander Does om naer Hollant ende den Haege te gaen. De compagnie ruyteren vanden Graeve van Hohenloe vertooch mede naer Nieumegen toe, om den costen [1] vande stadt te faciliteren. Op den naernoen quam in stadt den Ambassadeur van Vranckrijck om bij Sijn Ex[tie] te bevoorderen, dat de 24 vendelen knechten ende 3 vaenen ruyteren bij de Staeten Generael over lange den Coning te hulpe belooft, voor eenige maenden daerwaerts mochten gesonden werden, om de oirlooge in Henegouwen te beginnen, ende dattet Sijn Ex[tie] gelieven wilde daer aen de goede hant te houden, dan omdattet volck hier beter van noode was om yet vuyt te rechten en was Sijn Ex[tie] niet altewel tot sulcx geinclineert, want hij wel verstont dat hij niet met allen meer en soude konnen vuytrechten voor desen jaere soe sulcx geschiede [2]. De

[1] Dit woord is in het manuscript niet goed leesbaar; dat er werkelijk »costen« mede bedoeld wordt, is slechts eene gissing.

[2] Zie aangaande de operatiën, die men voor had, in vereeniging met Frankrijk te ondernemen, van Deventer, Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt en zijn tijd, 2e deel, bl. 21 en volgg.

magistraet van Groeningen schonck aen Sijn Ex^{tie} een heerlijck vergulden lampet met 600 rosenobelen daerinne ende een goede quantiteyt van wijn ende haver met eenige ossen, ende aen Graeff Willem een vergulden cop met 500 rosenobelen ende eenige quantiteyt van wijn ende haver met 2 ossen. Oick schoncken se aenden Raede van Staete 2 ossen met een toelast wijns, alles om heml. te vereeren ende welcommen.

Den xxvij^{en} Julij was het heel regenachtich weder ende quaemen vrouch in de stadt de gesanten, die naer Denemarcken gegaen waeren, dwelcke bij den Coning aldaer seer goet gehoor ende antwoort gehadt hadden met verclaringe dat hij wel gelooffde de listige practycquen der Spangiaers op dese landen, maer omdat hij noch niet gecroont en was, en const hij geen alliantien vernieuwen, nietemin belooffde tselve te sullen doen soe haest hij gekroent soude wesen ende altoes met dese landen goede correspondentie ende naebuyrschap te sullen onderhouden. Voorts hadde hij dselve gesanten met een heerlijck banquet ende elcx met een gouden keeting doen vereeren, maer omdat tcoronnement noch eenigen tijt aenloopen soude, hadden de gesanten haer affscheyt genomen ende waeren weder terugge gecommen. Desen dach werde in de groote kercke van Groeningen de eerste predicatie gedaen bij doctor Menso, streckende alleen tot verheuginge ende eendracht onder den borgers ende tot loven van God. Op dese predicatie assisteerden Sijn Ex^{tie} ende Graeff Willem met seer veel andere Heeren ende volcx. Op den avont quam bij Sijn Ex^{tie} een Spangiaert met eenige secreete brieven soe men vermoet vuyt Spangien, die in Engelant mede geweest was, sonder dat men opentlijck weet te wat eynde, maer men vermoet dattet wel mocht wesen om eenige secreete confederatien ofte ligue te maecken [1].

Den xxviij^{en} ende xxix^{en} Julij was het regenachtich weder ende lach tleger stille, sonder dat men door de groote natticheyt wist hoe men tgeschut wederomme tscheepe soude krijgen, soe dat men de Heerpoorte vande stadt moste doen openmaecken om tgeschut daer door te brengen ende middelertijt stille blijven leggen. Den xxix^{en} voors. werde binnen de stadt met groote pompe begraeven den Hopman Lantschaede van het Duytse regement al den xij^{en} deser geschooten ende nu soe lange bewaert. Oick vertoogen van Rotterdam den Heere van Brederode ende den Tresorier Valcke om naer Schotlant te gaen ende vuyten naeme vande Heeren Staeten Generael als getuygen te staen over den doop vanden jongen Coning

---

[1] Zie hieronder, den 4den October.

volgende tversouck vanden Ambassadeur van Schotlant, hier vooren geroert ende souden beneffens een heerlijcke gouden coppe te pillegave presenteren een rente van vijff duysent gulden tsjaers ten lijve vanden selven jongen Coning, daeraff den brieff in een gouden doose lach, sijnde de coppe ende doose voornt. waerdich 12000 gulden boven de voors. rente.

Den xxx^{en} Julij was het seer regenachtich weder ende lach tleger stille, daer mits t'natte weder seer veel volcx sieck werde ende storven. Desen dach door hielden die van Overijssel dapper aen om tleger in heur quartier te hebben, om dat voorts vanden viant te vrijen, dan om tquade weder ende dat men naerder resolutie verwachte vande Generaele Staeten en werde op heur versouck niet met allen gedaen. Op den avont quaemen in de stadt Aleman (commende in de plaetse van Campen vuyt Zeelant) ende Foeck, Raeden van Staete metten Tresorier commende vuyt Hollant met een goede quantiteyt gelts tottet leger ende brachten voor resolutie vande Generaele Staeten dat men om t'ongestaedige weder wille ende dat den viant in Brabant sich sterck maeckte tleger vanden anderen scheyden ende in garnisoen senden soude soe Sijn Ex^{tie} ende den Raedt sulcx mede goetvonden [1].

---

[1] Den xxx^{en} Julij 1594 is een verdrach gemaeckt tusschen Graeff Willem van Nassau, Everard van Reidt ende Erasmus Stover, als volmachten van Graeff Johan van Nassau den ouden ter eenre, ende Nicolas Pijl, curateur vanden sterffhuys vanden Prince van Orangien ter andere sijde, van alle pretensien, obligatien, schulden, assignatien, leeningen, verbergingen ende anders, die Graeff Jan van Nassau tsedert den jaere 1567 aenden Prince van Orangien ofte totte heertochten ofte anders gedaen hadde, begroot boven de costen vande lange hofhoudinge des Princen op Dilleborch ter somme van 14^{cm} £, te weeten, dat tsterfhuys voor alle dien ende de hofhoudinge betaelen soude 645^{m} £ op negen eerstcommende jaeren, t'elcken $\frac{1}{9}$ van dien, binnen Amsterdam vrij van alle commer, ende boven dien sal hij dselve 9 jaeren lang heffen ende behouden het aendeel van die van Orangien in t'innecommen van tslot ende huys van Nassau sal mede daerenboven behouden alle tgeene hij aen tapisserien, silvergeschier, meublen, clenodien ende gelt vanden Prince heeft ontfangen ende sal ontslaegen wesen vande schult van 6^{m} goutgulden, die Graeff Willem van Nassau den ouden aen sijn soine den Prince voornt. schuldich was vanden jaere 1555 metten interesten van dien, des sal tsterfhuys tot heuren laste alleen nemen ende behouden de obligatie ende schult vanden Palsgraeff van 150^{m} florenen, vanden Lantgraeff van 29966 florenen, 10 batsen, vanden Hertoge van Wirtemberch van 20^{m} florenen, vanden Graeff van Nassau sarbrucken 4^{m} florenen, vanden Graeff van Hannau van 2^{m} florenen, vanden Graeff vander Lippe van 920 florenen, vanden Graeff van Oost Vrieslant van 5940 gulden. In dese transactie sijn noch gesmolten de 2900 Francfurder guldens, die Graeff Johan anno 1587 als borge betaelt heeft aen Graeff Wolfgang van Hohenloe, over huwelijcxgoet van sijn gemael, wesende dese transactie geteickent bij de voers. personen ende als middelaers bij Diederich van Egmont vander Nieuburch, Jan van Oldebarnevelt ende Leonard Casembroot, ende is bij den Hove van Hollant tselve verdrach van wegen het sterfhuys geapprobeert op den ij^{en} Augusti 1594, in t'I^{e} memoriaelbouck van J. de Rechtere, fol. 79.

Den xxxj^{en} Julij regende het seer ende vergaederden Sijn Ex^{tie} ende Graeff Willem in den Raede van Staete om te delibereren op de saecke van tleger, dewijle de brieven, die de voors. Raeden mede gebracht hadden hielden dat men tleger opbreecken ende alle de Duytsen vande nieuwe lichtinge soe te peert als te voet casseren soude (wel verstaende soe daer onder eenige capiteinen waeren, die op de voet vande landen begeerde te dienen, dat mender acht van dien weder aennemen soude elcx met een compagnie van 150 hooffden) ende tvolck in garnisoen senden, soe Sijn Ex^{tie} sulcx eenichsins voordelijck dochte. Totte continuatie van tleger in de Twente arbeyden die van Overijssel seer, maer tweder ende brieven voors. rieden het opbreecken.

Den j^{en} Augusti was het schoen weder ende de Heeren wederomme op de saecke van tleger vergaedert sijnde, werde eyntelijck geresolveert tleger op te breecken ende te scheyden, omdat men voor seecker hielt dattet niet mogelijck en was in de Twente met dit weder yet vuyt te konnen rechten, omdatter soe veel waeters in tlant was ende dat tvolck veelal seer sieck waeren ende storven. Men delibereerde mede lange op de veranderinge vanden magistraet, om tselve gedaen metten eersten te mogen vertrecken, daerinne mede gearresteert werde, dat men tselve op morgen soude doen, hoewel eenigen achten dattet beter waere geweest eerst de gemeene middelen aldaer in treyn te brengen ende alle de schorffde saecken aff te doen, eer men de magistraet hadde doen veranderen, omdat de ouden op haer affgaen staende thert niet en souden hebben heur daertegen te stellen soe wel als de nieuwe. Men begonst desen dach meest alle de gereetschap van tleger te scheepen, ende men stelde tgeschut alles op de Heerstraete om de Heerpoorte inne door de stadt te mogen gebracht werden ende soe tscheepe gedaen, daertoe men de Heerpoorte begonst te oepenen ende de brugge weder te maecken.

Den ij^{en} Augusti regende het seer ende werde bij de Raeden van Staete ende Graeff Willem volgende voorgaende resolutie ende het tractaet mette stadt gemaeckt verandert de vier borgemeesters, twaelff raedtsheeren ende 24 geswooren meenten, daertoe men meest nam olde bedaechde persoonen goedertieren ende sonder passie ofte haete tegen heur medeborgers, ende meest vande geenen, die noyt vuyte stadt geweest en hadden, omdat men alle fundamenten van wraecke soude wech nemen. Dese verkiesinge gedaen sijnde werden de naemen naer gewoente van trechthuys affgelesen ende daernaer de magistraet geeedicht, wesende te vooren de oude magistraet van heuren eedt ontslaegen. Ende volgende de resolutie van tleger

te scheyden, begonst men de patenten aen tvolcke van oirlooge vuyt te deelen om te vertrecken soe verre het eenichsins doenlijck waere. Men belaste mede dat men vuyte stadt wechnemen soude alle de stucken die den Coning toebehoeren ofte daer s'Conings waepenen ofte anderen als van Groeningen op stonden.

Den iij^{en} Augusti regende het seer soe dattet niet mogelijck en was tvolck wech te krijgen, omdat geen weegen nochte te peerde nochte te voet te gebruycken waeren, soedat men vuyt moste schicken naer Vrieslant ende Noorthollant, om van daer scheepen te haelen om tvolck wech te brengen. Voorts werde den nieuwen magistraet innegeleyt ende alle de borgers vande stadt den nieuwen eedt voorgelesen ende affgenoemen die men wel sach dat eenigen niet al gaerne en deden. Terwijle dit geschiede ende de borgers daeromme meest op t'maercktvelt vergaedert waeren, quaemen noch 3 Vriesche vendelen sonder tromslach in de voorstadt aen tSchuytendiep ende logeerden heur daer tot beter verseeckeringe vande stadt ende omme daervuyt de halve maene voor de Draepoorte mede te besetten. Oick werden naer lang delibereren daetelijck gecasseert alle de Duytsen vande nieuwe lichtinge, omdat heuren tijt van drie maenden geexpireert was ende sij niet langer aengenomen en waeren, twelcke den Graeve Everard van Solms aengeseyt werde ende seer bedanckt van sijn dienst, met verclaeringe soe daer eenige Capiteinen waeren, die op de voet vande andere compagnien in slants dienst sijnde wilden dienen, dat men met heml. soude handelen, twelcke den Graeff belooffde sijn Capiteynen aen te seggen, ende versocht alleen dat men de affreeckeninge cort wilde maecken ende middel verschaffen dat tvolck wech mochte commen, twelcke hem weder belooft werde, ende noch desen dach gelast de affreeckeninge op te maecken.

Den iiij^{en} Augusti regende ende hagelde het voornoen seer, maer bestelde tweder op den naernoen wat, soe dat tvolck die meest alle heure patenten al hadden niet en wisten wech te commen, ende vertooch alleen tscheepe de compagnie van Vaillant naer Bergen op den Zoem. In de stadt werden verandert eenige borger Hopluyden. Men was mede doende om tgeschut daer Conings ofte andere waepenen opstonden vuyt stadt te haelen ende tscheepe te doen, daertegen die vanden magistraet haer opposeerden, seggende dat men se soe ganschelijck van geschut ontblooten soude, ende versochten aen Graeff Willem om met sijn auctoriteyt tselve te mogen behouden, die daertoe oick seer geinclineert wesende verboot dat men tselve niet wech haelen en soude, daerop in den Raede van

Staete lange gedelibereert werde, omdat die vande stadt heur sterck maeckten te bewijsen dat tgeschut daer Conings waepenen op stont oick bij heur becostiget was.

Den v^en^ Augusti was het regenachtich weder ende soude Sijn Ex^tie^ vertoogen hebben, maer omdat de saecke vande Duytsen noch niet eyntelijck affgedaen en was, te weeten wie ende op wat voet hier noch in dienste blijven soude, ende dat eenige onse ruyteren seer groote moetwil in tlant van Cleeff gedaen hadden ende veel Cleeffsche schutten ommegebracht, is dselve noch gebleven ende heeft oick alle de cavalerie doen blijven om eenigen van dien te straffen, ten eynde anderen daeraen exemple naemen vande welcken des avonts eenen onthooft werde. Desen dach heel vrouch vertoogen alle de Schotten mette resterende vendelen van tregement van Graeff Philps om naer Meppel te gaen ende van daer wech gescheept te mogen werden. Men handelde voorts mette Duytsen, daeraff 6 Capiteynen presenteerden in dienste te blijven. Den Graeve Everard van Solms soude mogelijck wel in dienste hebben willen blijven (daertoe Sijn Ex^tie^ oick wel scheen geneycht te sijn) indien men hem wat veel gebeden hadde, twelcke den Raedt niet gesint en was te doen, maer presenteerden hem wel eenige eerlijcke conditien, daerinne noch desen dach niet veel gedaen en werde, dan d'affreeckeninge van t'regement gemaeckt sijnde, werde dselve desen dach betaelt ende voldaen. Desen dach starff van sieckte in stadt den Lieutenant vanden Colonnel Vere, wesende de derde op desen tocht.

Den vj^en^ Augusti was het schoen weder ende vertoogen vrouch vuyten leger alle de ruyteren ende naemen den pas voorbij Coevoerden, daer quaemen voorts in poste brieven vande Staeten Generael, houdende dat men vande Duytsen ende Engelschen ten getaele toe van 2700 man in dienste soude behouden, omdat men van meyninge was eenich volck naer Vranckrijck te senden, achtervolgende twelcke men den Graeve van Solms weder eenige conditien presenteerde ende aen t'meestendeel van sijn voetvolck tot thien vendelen toe, maer bij hem eerst geinsisteert sijnde om sijn ruyteren in dienste te mogen houden ende naer genouch bewillicht hebbende op tbegeeren van Sijn Ex^tie^ selffs met eenige vendelen in dienste te blijven, is hij eyntelijck bij sijn Overste Lieutenant den Heere van Metternich overreedet ende op tseggen vanden selve, datter metter haest een lichtinge voor den Coning van Vranckrijck gedaen werde, heeft alle de conditien affgeslaegen ende selffs versocht gecasseert te blijven, daerover terstont naer tleger gesonden werde den Commissaris Blommendael om alle de soldaeten van haeren eedt te ontslaen, twelcke geschiede mette

behoirlijcke ceremonien aen 13 vendelen mette vaen ruyteren in een ring gevoert, daeraff t'eene te weeten het vendel van Cotwis tegen den wil vanden Capiteyn (die bereyt was over dese sijde te dienen) aenden ring ginck ende reeten mette anderen gelijckelijck de vendelen vande stengen, die se aen stucken braecken, maer tvendel van Heckman werde op tbegeeren vanden Oversten niet affgereeten. De vier overschietende vendelen consenteerden gelijckelijck in dienste te blijven, de gecasseerden waeren veelen gesint weder naer huys te trecken, daertoe den Oversten Lieutenant heur seer instigeerde ende veelen oick begaven heur over dese sijde in dienste, soe onder de Vriesen, Noortholланderen als anders (die daeromme meest hier gebleven waeren) elcx naer theur belieffde [1]. Oick maeckten eenigen van heml. des nachts een groot oproer in tleger omdat se eenige hutten plunderden. Men handelde oick mette Engelschen, vande welcke men gaerne eenige vendelen onder anderen gereduceert hadde, maer omdat Vere de Heeren in bedencken gaff, off het niet beter en soude sijn de compagnien op minder hooffden te reduceren opdat het verlies over veelen ginck dan eenigen te casseren ende die geheelijck te ruineren (niettemin dat hij wel gesint was naer te commen, tgeene de Heeren souden goetvinden) sijn alle de Engelsche vendelen in dienste gehouden, maer gereduceert tColonnels vendel van 200 hooffden op 150 ende d'andere vendelen alles op 115 hooffden. Dit gedaen maeckte Sijn Ex^tie alle gereetschap om op morgen te vertrecken.

Den vij^en Augusti was het tamelijck weder nochtans met eenigen regen ende wint, ende vertooch Sijn Ex^tie heel vrouch te waeter naer Dockum om de Vriesche steden te gaen besien ende van daer te gaen naer Noorthollant ende Amsteldam, maer bleeff Graeff Willem metten Raede van Staete noch tot Groeningen voor eenige daegen. Men dede mede scheepen bijeen brengen om de Engelschen naer heur garnisoen te voeren. Daer werde mede bij den Raede resolutie genomen op tgeschut vande stadt ende met innewilleginge vanden magistraet geordonneert dat 7 stucken noch vuyte stadt souden gebracht werden, te weeten: 1 France canon, 2 veltstucken, 2 stucken vande Almiraliteyt ende 2 drielingen alles de stadt niet toecommende, ende belangende de 2 halve canons, dat men die in stadt laeten soude onder behoirlijcke acte dat dselve de Generaliteyt toe-

---

[1] Omstandige berigten aangaande de zwarigheden, gerezen bij gelegenheid van het afdanken der Duitsche troepen, worden gevonden in de Resolutiën van den Raad van State van den 3den, 4den, 5den, 6den en 8sten Augustus 1594.

commen ende dat se die altoes theuren versoucke souden laeten volgen, daer men se soude willen gebruycken, ende nopende de 4 stucken op t'ravelijn becommen, werde mede geordonneert dat se bij de stucken vande Generaliteyt blijven ende vervoert souden werden, niettegenstaende men te vooren genouch geconsenteert hadde dselve weder in stadt te leveren, bij soe verre die vande stadt sonder swaericheyt de twe halve canons oick hadden willen laeten volgen. Tvoors. geschut vande stadt werde noch te desen daege alles gescheept, men danckte oick aff alle de waegens op 70 naer, de brugge aende Heerpoorte werde volmaeckt ende waeren bij den Raede te gaste de olde Borgemeesters ende eenigen vanden olde magistraet.

Den viij^en^ Augusti was het tamelijck weder ende vertooch heel vrouch t'regement van Duvenvoorde mette compagnie van Draeper naer Steenwijck, daer oick heenen toogen alle de affgedanckte waegens. Men bracht desen dach alle tgeschut van tleger meest door de stadt over de brugge aende Heerpoorte gemaeckt tot op twaeter toe, daer men nog een goede partie van dien scheepte. Den Graeve Everard van Solms mette affgedanckte Duytse Capiteinen wesende in meyninge te vertrecken hebben oirloff aenden Raede genoemen, hoewel men vermoede dat den Graeve niet evenwel te vreden en was. De ses Capiteynen, die in dienste gehouden waeren elcx met 150 hoofden, als te weeten Willem van Nassau, Wouter Hunigan, Goswijn van Lauijck, Anthonis van Cotwis, Hegman ende Adam Kijff, hebben desen dach heur nieuwe commissie ontfangen ende daerop eedt gedaen. De olde Engelschen begonnen van desen daege mede tscheepe te gaen om metten eersten wech te mogen vaeren.

Over eenige daegen was tot Coevoerden een Engelsman gevangen, dwelcke tot Groeningen gebracht sijnde, seyde versocht te wesen bij Jaquemo Francisco, Lieutenant Colonnel van tregement van Willem Standley, hem te vervougen naer tleger van Sijn Ex^tie^ ende hem aldaer addresseren aen Hopman Edmont Wayman ende hem vermaenen dat hij volgende sijn voorgaende beloften door yemanden Sijn Ex^tie^ soude doen doorschieten ofte den Graeve Willem van Nassau ofte oick den Colonnel Vere, ende soe hij daertoe geen middel en vondt, dat hij Edmont, als heur leger soude aencommen om de stadt te ontsetten middel sach te krijgen om tvier in de amunitie te brengen, ofte als hij de wacht aende trancheen van tleger soude hebben den viant secretelijck in tleger laeten commen, om tselve op te mogen slaen, twelcke hij gevangen aengenomen hadde bij Wayman te bevoorderen voor Jaquemos oogen, maer verclaerde dat hij van mey-

ninge was geweest over te commen ende sulcx alhier aen te geven daertoe hij soe veel apparente redenen wiste te seggen, dat hij naer lange gevanckenisse in t'eynde deses jaers ontslaegen is. Seyde mede dat dselve Francisco noch twee Engelschen Johan Grien ende James Crolle soude affveerdigen om Sijn Ex[tie], Graeff Willem ofte Vere om te brengen, dat oick Jaquemo hem geseyt hadde dat Weyman te vooren gelooft hadde Oisteynde te leveren voor twintich duysent croenen ende tseder dat gefailgeert was, geblooft eenige andere plaetse te leveren ofte eenige signaleen dienst te doen, seggende de brieven van Wayman dien aengaende noch in handen te hebben, twelcke niet weynich alsnoch en confirmeerdt tgeene te vooren geseyt is, te weeten dat den Eertshartoge den Staeten een gevoerde pays souckt te obtruderen ende middelertijt d'een voor d'ander naer te doen assasineren, omdattet niet apparent en is, dat sulcke saecken veel souden voorgenomen werden, soe den Eertshartoge daerinne een mishaegen hadde.

Den ix[en] Augusti regende het seer ende werden bij den raedt ende Graeff Willem verandert de vier Hooftmans ende Secretaris van sHeerenwegen, ende middelertijt scheepte men vast tgeschut ende amunitie met een goed deel Engelschen, daeraff eenigen noch desen dach wechvoeren.

Den x[en] Augusti was het tamelijck weder ende werden tscheepe wech gesonden de voordere Engelschen. Men scheepte mede de reste van tgeschut ende affuyten, die men mede alles wech sondt, dan de amunitien en conden noch desen dach niet bequaemelijck gescheept werden. De 6 vendelen van het Duytsche regement in dienste gehouden vertoogen naer Gelderlant ende Overijssel in garnisoen, ende vertoogen vrouch vuyte stadt den Cancelaer van Gelderlant met van Hel ende Witten, Raeden van Staete, om dselve ende andere compagnien in heure garnisoenen te doen accommoderen ende goede ordre daerop stellen. De reste vanden Raede van Staete siende dat de gemeene middelen met innewilleginge vanden magistraet binnen Groeningen noch niet wel en conden verpacht werden, hebben gelijckelijck geresolveert te vertrecken ende daeraff rapport te doen. Door dit ende anderen genouch verstaende dat se gefailgeert hadden in het te vrouch veranderen vanden magistraet, alleer de middelen in treyn gebrach ende andere gelijcke swaericheyden affgedaen waeren, nietemin die vanden magistraet vande stadt verstaende de resolutie voors. ende mogelijck vresende dat sulcx een groot bedencken van heure saecken soude maecken, hebben versocht dat den Raedt ofte eenigen van heml. noch daer wilden blijven. sij souden op tstuck vande middelen eyntelijck resolveren, waer-

omme geordonneert werde dat Pauli, Teeclinck ende de Bie noch eenige daegen daer blijven souden. Voorts werde de reste vande waegens alles afgedanckt ende gelast op overmorgen te vertrecken.

Den xj^{en} Augusti was het tamelijck weder ende vertoogen vrouch alle de Raeden van Staete (vuytgeseyt de drie gecommitteerden voorn^{t}.) om over Vrieslant naer Hollant ende den Haege te gaen, wesende het leger gansch gescheyden, soe om het voorleden quaede weder, als dat alle de extraordinaris consenten geconsumeert waeren ende men de provincien niet gevouchelijck tot meerder consenten en conde brengen, twelcke Sijne Ex^{tie} seer wel weetende ende siende het dagelijcxe schoen weder is naer tbesien vande Vriesche steden getoogen in Noorthollant om daer alle de steden mede te besien ende is den xix^{en} Augusti des avonts gecommen tot Amsterdam, daer hij seer magnifickelijck ingehaelt is gelijck oick in Noorthollant, ende den xxij^{en} weder vertoogen sijnde naer Purmereynde ende Alckmaer ende daernaer op Haerlem ende Leyden, daer hij rontsomme wel ingehaelt is, is in den Haege gecommen ende innegehaelt den xxviij^{en} Augusti [1].

ANDERE GESCHIEDENISSEN.

Niet lange naer t'overgaen van Groeningen hielt den Coning van Vranckrijck eenige propoosten aen Calvaert (van wegen de Staeten Generael bij hem als Gedeputeerde leggende) die seer vol naerdenckens waeren, want verhaelende dat hij verstaen hadde het overgaen vande stadt, vouchde daerbij dat veelen van sijne heeren seer geschandaliseert waeren, omdat men de Catholijcken vande selve stadt soe hardelijcken getracteert hadde, dat men heur niet een plaetse tottet exercitie van heure religie en hadde willen laeten, maer dselve ganschelijck wechgejaecht, in alle schijn off men alleen de oorlogen voerde niet voor de vrijheyt van tlant, maer om de Catholijcke religie vuyt te roijen ende de Gereformeerde religie inne te voeren, thoonende dat sij een mishaegen in sulcx hadden, daerop den

---

[1] Den volgenden dag werd de Prins verwelkomd door de Generale Staten, die den 2den September daaraanvolgende besloten, hem 28000 gulden toeteleggen ter vergoeding van de buitengewone onkosten, die hij in de onderscheidene togten had moeten maken, en verder „dat men hierenboven tot laste vande Generaliteyt, derselver Sijne Ex^{tie} zal vereeren ende accomoderen met eene nyeuwe tente mette toebehoorten, nyet minder in de nootelijcke commoditeyten als die ghene die Zijne Ex^{tie} lest versleten heeft”. De kosten daarvan bedroegen 7000 gulden.

Coning seyde geantwoort te hebben dat sulcx toequam ende de schult was vande Catholijcken selffs, dewijle de Staeten tot meermaelen heml. gepresenteert hadden een kercke inne te ruymen in alle de steden diet met heur hielen, bij soeverre alle de Catholijcke steden een kercke wilden inneruymen voor die vande Gereformeerde religie, twelcke sij geweygert ende in alle heure steden dselve Gereformeerde religie vuytgeroyt hadden, waeromme Sijn Ex[tie] ende de Staeten met goet recht sulcx mede mochten doen, immers dat hij (Coning) geseyt hadde hem sterck te maecken dat de Staeten en Sijn Ex[tie] alsnoch sulcx wel sullen doen, soe verre de Catholijcke steden van gelijcken willen doen, vraegende mitsdien Calvaert voornt. off sulcx niet waerachtich en was ende off hij sulcx niet wel verseeckeren en mochte, daerop Calvaert (bij sijn brieven vanden xvij[en] Augusti) scrijft geantwoort te hebben jae, ende daerbij gevoucht te hebben eenige redenen die hem dochten ter materie te dienen [1]. De Staeten dese brieven ontfangen hebbende, sijn niet wel te vreden geweest met de haestige antwoorde van Calvaert, ende hebben hem gescreven dat hij heur soude laeten weeten wie hem tot sulcx gelast hadde ende wat redenen hij daer noch bij gevoucht hadde, ende dat hij in gelijcke occurentien hem soude wachten van soe rijpen antwoort te geven sonder last. 't Is wel waer dat de Staeten weleer sulcx gepresenteert hadden, maer den tijt heeft heur tsedert geleert dattet heure regieringe al te schaedelijck soude wesen inne te ruymen een religie, die bij den Coning van Spangien (die bij payse met hem te maecken heere soude blijven) soe seer opgedrongen ende behartiicht werde, daeromme sijl. tegenwoordelijck niet schielijck tot sulcx en souden konnen verstaen. Hiervuyt staet te oirdeelen dat den Coning van Vranckrijck wel licht soude te brengen sijn, om die vande religie oirloch te maecken, ingevalle sij niet geheel tot sijne discretie en wilden inclineren, twelcke de Coninginne van Engelant al over lange geroocken ende daeromme de Generaele Staeten gedaen toescrijven hadde door Caron, dat se niemant in de werelt en wiste daer sij haer op soude mogen vertrouwen, als dselve Staeten. Ten tweeden staet hierinne te letten de groote onvoordachtheyt van Calvaert, die soe haestelijck categorice antwoorde op eene saecke, die sijn meesters soe seer tegen souden wesen, dat sij niet dan met groote moeyten tot sulcx en souden konnen ofte mogelijck gansch niet en souden willen verstaen, daeromme het niet al

[1] Deze brief is opgenomen in van Deventer, Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt en zijn tijd, II, bl. 32.

even alleens is, wie men bij andere heeren sendt, want hadde Calvaert de gelegentheyt vande regieringe der Staeten wel verstaen, hij soude soe lichtveerdich sulcx niet geantwoort hebben, maer den Coning wel met ambiguë woorden onderhouden.

In dese tijt verclaerden haer opentlijck voor den Coning van Vranckrijck de steden van Camerick, Amiens ende Beauvois, die den Coning om de innewoonderen te contenteren ende ordre op alles te geven ginck besichtigen, waeromme die van Henegouwen heur tegen Camerick begonnen te verseeckeren.

D'ambassade die in Schotlant gesonden was op den doop vanden jongen Coning gaff eenige jalousie in Engelant, omdat eenigen meenden dat dselve onbehoirlijck was, dewijle de Coninginne selffs gemeynt was daer Ambassadeurs te senden, twelck al te seer geflatteert is, gemerckt de Staeten Generael, om de alliantien met Engelant gemaeckt, niet en laeten selffs souvereyn te blijven ende dat de voors. alliantien alleen waeren confederatien ende niet eenige onderstellinge ofte onderwerpinge onder de voors. Coninginne.

Graeve Philps van Nassau op hant hebbhende een aenslaech op Ruremonde in t'Overquartier van Gelder, heeft verscheyden soldaeten op ontbooden ende eenige ruyteren ende belast dat die heur alles souden laeten vinden aen t'nieu clooster in tlant van Cleeff den xix^{en} Augusti des avonts, achtervolgende twelcke daer gecommen sijn ontrent 1300 mannen te voet ende 7 vaenen ruyteren, mette welcke hij den xx^{en} voort is geruckt, ende den heelen dach gemarcheert hebbende, is des nachts voor de stadt gecommen ende heeft den geenen die de petarts beleyden aende poorte gesonden om dselve aentestellen, die terstont bij die vande wacht ontdeckt ende aengeroupen sijn wie sij waeren, ende soe sij die voordachtheyt hadden gehadt, dat se terstont gesproocken hadden ende geseyt vervolcht te sijn van vrijbuyters ende daeromme daer te commen om haer te salveren, soude het mogelijck wel geluckt hebben, maer omdat se swegen ende niet spreecken en wilden, hebben die vande wacht alarme beginnen te maecken ende geschooten daerdoor die bij de petarts waeren, verschrickt sijnde, terugge gekeert sijn ende hebben de petarts weder affgebracht ende alleen eenige cleyne instrumenten verlooren, daerdoor den voors. aenslach gefailgeert ende tvolck weder naer heur garnisoen gekeert is.

Dese geheele tijt door was het meest seer nat ende vuyl weder, soedat het bijnaest anders niet en dede dan regenen. Den Graeve van Hohenloe

willende met sijn overlang beraemt huwelijck voorts vaeren, dede groot vervolch aende Staeten Generael doen, om de huwelijcxe voorwaerden te agreeren, daerinne die van Hollant alleen de meeste swaericheyt maeckten.

Den naestlesten ende lesten Augusti ende eenige volgende daegen waeren de Staeten van Hollant vergaedert omme te delibereren off men dese jaere noch yet vuyt rechten soude, ende sien wat last sij heur gedeputeerden in de Staeten Generael daertoe geven souden, ende vonden goet, soe de gelegentheyt sulcx gedroech, noch yet aen te doen grijpen.

Den ix^{en} Septembris was het schoen weder ende wierpen die van Zeelant in Vlaenderen op tusschen Sluys ende tSas 200 peerden ende 1400 mannen te voet, omme tot onder Gent te gaen ende daer eenige dorpen aff te branden, ten eynde sij tot betaelinge van contributie mochten gebracht werden. Dit volck tlant recht inne treckende sijn den x^{en} gecommen tot Somergem toe ende hebben een goet deel van tdorp affgebrant, naerdat sijt geplundert hadden, ende in t'afftrecken hebben heel Waerschot verbrant ende geplundert alle de andere huysen ende dorpen in heuren wech leggende, ende soe se getracht hadden gevangenen te krijgen ende niet soe seer gestelt geweest op tplunderen, sij haddender wel 600 ofte meer gekregen, maer terwijle sij plunderden, lieten sij de gevangenen loopen, soedat se niet dan ontrent 80 gevangenen mede vuyt gebracht hebben ende toogen soe des nachts weder aff door een ander wech, twelcke heur in pericule stelde van alle heure peerden te moeten verlaeten, ten waere de Hopman Brucxseaux heur door een bijwech noch affgeleyt hadde, ende gecommen aen twaeter, sijn tscheepe gegaen ende noch dien nacht weder wech gevaeren, elcx naer heur garnisoen.

Ontrent dese tijt werden geintercipieert eenige brieven gaende vuyt Bruessel naer den Coning van Spangien, daer onder was een brieff vanden Eertshartoge vanden iv^{en} Septembris daerinne hij scrijft, dat hij hier in tlant commende verstaen hadde vuyte advertissementen van veelen onder de rebellen sijnde, dat se wel tot pays geneicht waeren soe men heml. die quaem aen te bieden, door d'welcken hij hem hadde laeten verleyden om in sijn privé naem aende rebellen te scrijven ende sich als middelaer te presenteren tusschen heur ende den Coning, ende dat se van sijn groote barmharticheyt niet dan goedertierentheyt souden hebben te verwachten, dan omdat se sonder oorloge saeten ofte sonder tquaet van dien te voelen, mits sij nu haer saecken wat breet hadden, hadde degeenen die in regieringe sijn nergens toe te bewegen geweest, maer hadden sulcken arroganten antwoort gescreven dat hij tselve niet en dorst oversenden om de

oiren vanden Coning niet te offenderen, hoewel sijl. tselve in drucke hebben laeten vuytgaen. Dat den Coning daeromme sijn leger ende macht soude verstercken ende heml. die als in vrede sijn, doen voelen tquaet ende bederff vander oorloge ende soe tvolck ende regierders vuyt vrese van slaegen daertoe brengen ende bedwingen, dat se selffs om pays quaemen te roupen. Hiervuyt kan men oordeelen met wat goede affectie ende verseeckertheyt den Eertshartoge den pays aenboodt ende waertoe hij tracht. Hierbij was noch een brieff van Don Guillamo de St. Clement vuyt Regensberch gescreven aenden Eertshartoge in date den xxij^en Augusti 94, houdende dat hij op den rijcxdach veel gearbeyt hadde om de vorsten een goede resolutie op de vredehandelinge te doen nemen, dan om hem niet bloot te geven ofte laeten schijnen dat sij meer vrese hadde ofte naer vrede trachten, hadde geproponeert dat sijn meester tegen den Turck geen bijstant en conde doen, alleer hij vande moeyten ende oirlogen tegen sijn quaede rebellen ontslaegen ende bevrijt waer ende soe se sijn hulpe begeerden, dat hij gesint was een starck leger in de Nederlanden te brengen om sijn quaede rebellen te onderdrucken, dat sij daeromme volgende den accoorde met Kayser Carel aengegaen, soe den Kayser als t'rijck hem souden moeten assisteren tegen dselve rebellen ende die te doen in de rijcxaacht, omdat se belooft hadden tegen alle Heeren de Nederlanden te helpen defenderen, doch soe sij eenige naerder middelen wisten voor te wenden om de troublen in de Nederlanden te doen cesseren, dat sijn meester wel gesint was die aen te nemen, dat daerop bij de vorsten niet en hadde konnen gedaen werden, omdat de saecken in Vranckrijck soe quaelijcken liepen ende Coevoerden ontset ende Groningen verlooren was, ende daer gestroyt werde dat den Coning geen 3000 mannen in dienst en hadde ende dat daeromme Sijn Hoocheyt met gecruyste armen stille sat, dat oick bij de vorsten wel eenigen voorslach van pays was gedaen, maer dattet veel retardements geleden hadde, omdat se versochten dat den Coning eerst soude ontruymen alle de forten die hij op rijcxbodem besadt, daer hij Don Guillamo op geantwoort hadde, dat sulcx was voor t'eynde van t'oirloge ende eer niet geschieden en conde [1]. Screeff mede

[1] Deze brief is te vinden bij Bor (XXXI, bl. 54), die ook den Rijksdag vermeldt, van welke hier gesproken wordt. Hij eindigt de mededeeling van hetgene op die weinig vruchtbare vergadering verhandeld wœrd met de opsomming van negen „kostelijke en statelijke banquetten”, om met de volgende sarkastische woorden te besluiten, waarin hij het karakter van den rijksdag treffend schildert: „En gelooft vrijelijk, dat den overdaet in spijse seer groot geweest is; niemant heeft daer in de minste willen wesen, en den wijn heeft daer ook so overvloedig gedronken geweest, dat

dat den Marquys van Havre op deselve dachvaert geweest, genouch despereerde vande saecken, ende daeromme tot veranderinge scheen te inclineren, dien hij ingebeelt hadde tgroote leger dat den Coning prepareerde tot heurder verlossinge, dat daeromme den Eertshartoge denselven ende andere Heeren wat most caresseren ende met sulcx onderhouden, opdat se niet gansch desprerende tot veranderinge en trachten, dat hij seer confus was geweest dat op den rijcxdach bij de rebellen overgesonden was een dubbelt van een brieff vanden Coning, daerinne hij hem den Graeve van Fuentes ende Stephano d'Yvarra als voornaemtste raeden van Sijn Hoocheyt genomineert hadde, twelcke mede geen goet gedaen en hadde, dat hij aenden Coning gescreven hadde, dattet goet was de macht alhier soe te verstercken, dat men de rebellen soe mocht innehouden ende benauwen dat se selffs om pays riepen ofte heur in de armen ende discretie vanden Kayser ende t'rijck tot sulcx wierpen, dat men anders geen deucht met heml. sal doen, dat den Kayser hem genoemt hadde degeenen die heur van wegen t'rijck in de vrede te proponeeren ende aentedringen souden laeten gebruycken. Hier was noch bij een ander brieff vuyt Bruessel aenden Coning gescreven, houdende datter een groote alteratie voor oogen was, omdat de innegesetenen seer murmureerden op den Spaenschen raedt, die hier in tlant is ende alles regiert, dat daeromme goet waere dat den Coning (soe hij alle sijn Nederlanden in geen gevaer wil brengen) noch vier ofte vijff Nederlanders vande sinceersten in den Raedt van Staete committeerde om tvolck de oogen te vullen ende bethoenen als oft alleen Nederlanders waeren die het regieren ende dat de Spaensche alleen geadhibeert sijn om kennisse te draegen vande Spaensche penningen, dewijle het in effecte evenwel door de Spaenschen alleen soude konnen gedaen werden met seeckere reglementen daerop te stellen, dattet mede noodich was de rebellen met gewelt soe te benauwen dat se selffs om pays roupen, daertoe men een starck leger soude moeten bij een brengen ende van gelt ende amunitie totte gestaedige onderhoudinge van dien doen

---

niet alleen de Heeren haer bekomste daer wel hebben gehad, maer de dienaren hebben hen ook so vol gedronken, datse na den anderen getast hebben: voorts werd desen Rijks-dag doorgebracht met dagelijkse maeltijden, goede ciere te maken, en te drinken, dat Don Guillaume de S. Clement, Spaensen Ambassadeur te Regensburg, beschrijft, dat in drie maenden tijds dat den Rijksdag duurde aen wijn en banquetten verteert waren vijf millioenen (lijdende daer en tusschen de soldaten gebrek) en men leefde daer so sorgeloos of den Turk noch hondert mijlen van daer ware, niet tegenstaende de Turk de uyterste frontieren van Duytsland besprong, en van de gene die de grootste vernielinge in de wijn dede, en sach men der niet een die de frontieren bijstand ging doen».

versorgen. Vuyt alle desen konnen de Staeten Generael claerlijcken bemercken wat alomme tegen heur besteecken wert ende op wat voet de vorsten van t'rijck souden trachten heur een pays te doen aenbieden, oick wat sij vanden Keyser ende andere Rijcxvorsten hebben te verwachten, soo sij soe verre quaemen dat se heur totte intercessie vanden selve verlieten ofte die begeerden ende versochten, ten lesten mede hoe men de innegesetenen souckt te verblinden ende met gesochte pretexten te contenteren ende onderhouden, heur nochtans altoes in effecte onderwerpende ende doende regieren bij den Spaenschen raedt.

Den xiiij^en Septembris werde tot Culemborch een muntmeester gevangen (bij eenige gedeputeerden vande Staeten Generael) die aldaer eenige jaeren t'muntwerck tegen derselver Staeten wille op den naem vande Omlanden ende den Graeve van Culemborch geexerceert hadde, ende niet tegenstaende hij op de daet van t'munten gevangen was, en wilden die van Culemborch hem niet laeten volgen, daeromme den xviij^en Septembris daerwaerts geschickt werde den Provoost Generael om hem te haelen met brieven aenden Graeve voornt. ende den magistraet vande stadt om hem te laeten volgen op verbeurte van heure respective hoocheyden, privilegien ende vrijheyden, ende werde evenwel gelast den Colonnel Morray, om met 4 vendelen knechten voor de poorte te commen ende in stadt te gaen om den Provoost hantsterckinge te doen ofte op de dorpen vanden Graeve ende goederen in stadt toecommende te blijven leggen teeren, ter tijt toe den muntmeester gelevert soude sijn ende metten Provoost vuyte stadt gebracht, twelcke den Graeff ende die vande stadt siende, hebben hem laeten losbreecken, dan bij den Provoost weder gekregen sijnde, is terstont vuytgebracht ende den xxiij^en in den Haege gecommen. Gewisselijck hadde den Graeff niet ongedisponeert van verstant geweest ende daeromme veracht, men soude wel in theraet gestelt hebben dit exploict alsoe te doen (hoewel den Graeff geen macht en heeft om munte te mogen doen slaen) om de verwerringe die sulcken stuck in de regieringe soude hebben mogen maecken.

Den xviij^en Septembris werde gescreven aende vorstendommen Cleeff ende Gulick ende aende steden Coelen, Aecken ende Wesel geen toevoert op eenige steden van Brabant te doen van eenige waeren hoedaenich die souden mogen sijn, met verclaeringe soe eenige daerwaerts gaende goederen bij onse soldaeten quaemen genomen te werden, dat men die houden soude voor goede prijs, ende dat men mits desen heur daeraff wel wilde gewaerschout hebben. De redene waeromme dit gescreven werde was

dese, dat allerhande waeren in menichte vuyt Hollant ende Zeelant gebracht werden den Rijn op als naer neutraele landen, daeraff mitsdien niet betaelt en werde, ende terstont daernaer werden dselve waeren van daer als neutrale goederen in Brabant gevoert sonder licent te betaelen, twelcke veroirsaeckte dat t'innecommen vande licenten van jaer te jaer seer verminderde ende om daerinne te remedieren, occasie gaf om tgunt voors. is aende voorn. landen ende steden te scrijven.

Den Prince van Espinoy sijnde in Vranckrijck haestelijck gestorven werde sijn vaene ontrent den xx^en Septembris gegeven aen Graeff Hendrick Frederick van Nassau, halve broeder van Sijn Ex^tie.

Tweder beginnende heel vast te setten ende veranderen, werde in de Staeten Generael op t'aenhouden vanden raet ende Sijn Ex^tie geresolveert, dat men noch van desen jaere te velde soude gaen ende sien wat voordeel men doen conde, daertoe veel holp dat den Eertshartoge Ernestus soe heel stille hem hielt, consulterende metten Hartoge van Mayenne ende anderen, dattet te verwonderen was, doch om evenwel in tseecker te mogen speelen, vont men goet in tGraeffschap Zutphen te gaen [1] ende resolveerde men den xxiiij^en Septembris dat men den viij^en Octobris mettet leger tot Doesborch soude wesen, daer men eer niet commen en konde, omdat men waegens ende treckpeerden met meenichte soude moeten hebben, die soe op een stont niet te becommen en waeren, waeromme men den xxvj^en vuyt sondt den waegenmeester Claes de Wael om te huyren tgetal van 500 waegens ende last gaff om aen te nemen 400 treckpeerden om daermede 22 ofte 23 stucken geschuts te lande te moegen

[1] Noch in de resolutiën van de Staten Generaal, noch in die van den Raad van State wordt het eigenlijke doel van den togt opgegeven. Het plan was, zoo als Duyck ook in het opschrift van zijn volgend hoofdstuk aangeeft, Grol te belegeren. Dit blijkt ook in meerdere bijzonderheden uit een brief van Maurits, den 14den September 1594 aan Willem Lodewijk geschreven. Den 19den daaraanvolgende beantwoordde deze zijn schrijven en voerde verscheidene bezwaren aan tegen het belegeren van eene zoo sterke vesting; hij gaf den raad liever Lingen te vermeesteren, dat veel gemakkelijker en met veel minder kosten zou uit te voeren zijn, terwijl hij van die verovering veel meer nut voorspelde dan van die van Grol. Om met te meer kracht daar op aan te dringen zond hij den volgenden dag Regimorter naar 's Hage met aanbevelingsbrieven aan de Gecommitteerden van Friesland ter Generaliteit, aan den Raadsheer Cant, aan Oldenbarnevelt, aan den Pensionaris van Middelburg en aan de Friesche leden van den Raad van State, en eindelijk een uitvoerig en gemotiveerd voorstel aan de Generale Staten, om tot de belegering van Lingen over te gaan. Al deze stukken, zoowel als de boven aangehaalde brieven, tusschen Maurits en Willem Lodewijk gewisseld, berusten op het Archief van Z. M. Achter op het voorstel aan de Generale Staten is aangeteekend: „Nit overgelevert, deurdien gereets die resolutie bij den Heeren genomen was, voor d'ancompste van Sr Regimortes om Grolle in te nemen”.

voeren, daer men die begeeren soude. Nietemin Sijn Ex^tie wel wetende dat men van meyninge was ende belooft hadde volck naer Vranckrijck te senden, verclaerde vuytdruckelijck niet te konnen te velde gaen, soe men tbelooffde volck naer Vranckrijck gedacht te senden, ende dat hij sijn eere ende reputatie met soe weynich volcx niet en wilde hasarderen ofte de saecke in pericule stellen van met schanden te moeten afftrecken. Oick in gevalle men evenwel voorts ginck ende naederhant als tleger ergens leggen soude, tvolck vuytet leger soude meynen op te ontbieden om naer Vranckrijck te gaen, dat hij se niet en soude laeten wechtrecken. Op alle desen werde Sijn Ex^tie gecontenteert, mits men seyde dat men den tocht soude affdoen alleer tvolck te senden naer Vranckrijck, waeromme Sijn Ex^tie vast alle de patenten den lesten Septembris ende 1^en Octobris vuyt sondt aen tcrijsvolck om tegen den viij^en Octobris tot Doesborch ende tot Arnhem te wesen.

Den 1^en Octobris voors. branden tot Woudrichem wel 300 huysen aff bij gebreck van brantgereetschap.

TOCHT IN TLANT VAN ZUTPHEN BERAEMT OM GROLLE TE BELEGEREN, SONDER VRUCHT AFFGELOOPEN.

Soe men vast alomme doende was om alle saecken aen te stellen om tleger noch te velde te mogen brengen ende mits tschoene weder noch yetwes aen te grijpen, quam den ij^en Octobris in den Haege een Edelman vanden Hartoge van Bouillon [1] met brieven vanden Coning van Vranckrijck, daerbij den Coning versocht, dat men terstont de belooffde

---

[1] Henri de la Tour d'Auvergne, Hertog van Bouillon, die in Februarij van het volgende jaar met Elisabeth van Nassau, de halve zuster van Maurits, huwde — uit welk huwelijk de later zoo beroemd geworden Maarschalk Turenne geboren werd — was door Hendrik belast met het voeren van den oorlog in Vlaanderen, Artois, Henegouwen en Luxemburg, waartoe hij den 23sten October 1594 eene zeer uitvoerige commissie ontving (Bor XXXI, bl. 847). In eene geheime missive van Calvaert aan de Staten Generaal van den 11den September 1594 wordt het plan uiteengezet, dat de Franschen meenden te volgen (van Deventer, Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt, 2de deel, bl. 34). De uitkomst bewees, dat men de zwarigheden over het hoofd gezien of te ligt geteld had, doch het hoofddoel van de Staten, Hendrik IV door krachtige ondersteuning tot eene oorlogsverklaring aan Spanje te brengen, werd bereikt.

ruyteren ende knechten onder tbeleyt van Graeff Philps [1] wilde in Vranckrijck bestellen om bij den Hartoge van Bouillon gebruickt te mogen werden in den oirlogen tusschen hem ende den Hartoge van Lorreinen weder begonnen ofte in Henegouwen ende dat men die aldaer voor eenige langer tijt als drie maenden wilde onderhouden. Desen Edelman werde den iij^{en} Octobris in de Staeten Generael gehoort ende de brieven voors. ontfangen ende geopent, ende werde aldaer geresolveert, dat men tvolck naer Vranckrijck soude senden metten eersten ende vuytet leger op ontbieden sonder dat van dese resolutie Sijn Ex^{tie} ofte den Raede van Staete (den welcken Sijn Ex^{tie} daeromme sonderling noch aensprack) eenige communicatie gedaen werde, waeromme dselve meynende dat in de voorgaende resolutie (te weeten dat men desen tocht eerst soude affdoen) niet met allen verandert en was, heeft hij sijn guarde (om de brieven van Vranckrijck opgehouden) den iiij^{en} Octobris gesonden naer Rotterdam, om van daer tscheepe de Lecke opte vaeren, daer vast tgeschut (6 heele ende 11 halve canons met 6 veltstucken) ende alle de amunitie van oirlooge heene gebracht werden. Desen iiij^{en} dach regende het seer ende vertooch vuyten Haege de Spangiaert die den 27 Julij tot Groeningen bij Sijn Ex^{tie} gecommen was, sonder dat men alsnoch opentlijck weet, wat hij hier gedaen ofte gehandelt heeft. t'Sedert vernam men dat desen Spangiaert was Don Juan de Mendoça, bastart soin vanden Marquis de Mondejar, in Spangien nu lang gevangen gehouden, om woorden van braverie gesprooken. Dese was in Engelant geweest om assistentie aende Coninginne te versoucken, om sijn vader te mogen verlossen uyte gevanckenisse ende daertoe te saiseren een haven die hij designeerde ende meynde dat dienen const om heel Spangien in beroerten te stellen, maer omdattet een sake was van grooten gevolge ende costen en wilde de Coninginne daer niet aen, waerom hij hem in Engelant ontdeckt hadde aenden Almiral Nassau, ende was nu op hoipe hier gecommen om wat te effectueren, maer Sijn Ex^{tie}

[1] Philips van Nassau was al geruimen tijd geleden bestemd om de hulptroepen naar Frankrijk aantevoeren. In een brief van den 19den Maart 1594, waarin Calvaert aan de Staten Generaal mededeeling doet van eene conferentie met onderscheidene fransche staatslieden, zegt hij: „vraechden daernae de voorn. Heeren, wie 't voorn. volck soude geleiden; ik antwoordde tselve niet seker te weten, mij dacht dat de Graaf Philips van Nassau henL wel vernoegen zoude, mits S. M. hem seer heeft begraciet„ (van Deventer, Gedenkst. van J. v. Old. 2de deel, bl. 14). Graaf Willem Lodewijk schreef den 29sten Augustus aan zijnen vader:..... „In dem fahl aber das einzig volck von hir nach Frankreich geschickt wirdt werden, vermute ich whol das mein bruder Philips für das haupt wirdt gebraucht werden, den der König und auch die Statten solchs gern sehen„. (Gr. van Prinsterer, Archives, II Serie, tome 1, pag. 289.)

hem hebbende tot Groeningen gehoirt, stelde de sake uyt, om in den Hage met eenige vande Staten te spreecken, dwelcke meinende dat de staet van tlant niet en vermocht heur in die sake te embarqueren, werde hij laten vertrecken naer Vranckrijck ende men gaf hem eenich gelt tot sijn reise om sijn sake niet desperaet te maken.

Den v[en] Octobris regende het seer ende vertooch Sijn Ex[tie] vrouch vuyten Haege sonder alsnoch vande veranderinge vande resolutie te weeten ende quam des avonts tot Vuytrecht. Tcrijsvolck tooch vast van alle canten naer heur loopplaetse toe.

Den vj[en] Octobris was het tamelijck weder ende vertooch mede vuyten Haege den Raede van Staete om naer tleger te gaen, mede noch niet seecker sijnde vande resolutie vande Staeten Generael op tsenden van tvolck naer Vranckrijck.

Den vij[en] Octobris was het tamelijck weder ende quam meest alle het volck ontrent Arnhem ende Doesborch ende de scheepen mette amunitie ende tgeschut voor Doesborch. Op den avont quam Sijn Ex[tie] oick tot Arnhem, daer des nachts mede quam den Ambassadeur van Vranckrijck, brengende brieven vande Staeten Generael aen Sijn Ex[tie], dat men terstont de 24 vendelen voetknechten ende de 5 vaenen ruyteren naer Vranckrijck ende den Hartoge van Bouillon soude senden volgende de resolutie der voorn. Staeten Generael, om twelcke te beter te voorderen ende doen verhaesten den Ambassadeur selff quam.

Den viij[en] was het tamelijck weder ende behantreyckte den Ambassadeur sijne brieven aen Sijn Ex[tie], dwelcke wel confuys in de saecke was, siende dat de voorgaende resolutie van eerst desen tocht aff te doen, verandert was ende gaff ter antwoort, naerder daerop te sullen delibereren metten Raede van Staete (sonder wien hij daerinne niet doen en conde) alleer vuyt Arnhem te vertrecken. Den Raedt voornt. corts daernaer tot Arnhem commende is bij Sijn Ex[tie] ontbooden, alwaer de brieven vande Staeten Generael gelesen sijnde, is den Ambassadeur gehoort, dwelcke int lange verhaelde de begeerte ende noot vanden Coning om tvolck metten eersten bij den Hartoge van Bouillon te hebben, mitsgaeders de resolutie vande Staeten Generael consenterende, dat se daer gaen souden ende in tlaeste verclaerde wel verwondert te sijn, dat den Raede van Staete nu sulcx wilden beletten ende affairen vanden Coning sijn meester retarderen, dewijle dit volck den Coning al over lange belooft was ende de Staeten Generael niet alleen sulcx en consenteerden, maer wel expresselijck ordonneerden, versochte daeromme dat men volgende dselve resolutie tvolck

terstont naer Sedan wilde doen marcheren, ende ingevalle van voorder vuytstel protesteerde hij tegen heml. dat sij degeenen souden sijn die sijn meesters saecken souden vercorten. Den Raedt wel verwondert sijnde vande veranderinge vande resolutie der Staeten Generael ende noch veel meer, dat den Ambassadeur heur socht te imputeren, als off sij de affairen van sijn meester hadden willen verachteren, sonder dat hij heur te vooren eens aengesproocken ofte tot sulcx versocht hadde, hebben geresolveert dat men tvolck soude laeten gaen ende heur metten eersten sulcx aenscrijven. Hiernaer heeft Sijn Ex^tie verclaert groote swaericheyt te vinden om mette reste van tvolck voort te trecken ofte yetwes aen te grijpen, niet willende der landen ende sijne reputatie te schielijck hasarderen, waeromme men goetvont tvolck te laeten leggen daer sij sijn ende naerder op desen te delibereren.

Den ix^en Octobris was het schoen weder ende delibereerde Sijn Ex^tie metten Raede lang off men tleger wederom vanden anderen scheyden soude ende in garnisoen doen gaen ofte noch yetwes doen, daertoe hij verclaerde met soe weynich volcx gansch ongesint te sijn. Eyntelijck werde geresolveert dat men tvolck ende tleger noch bij een soude houden ter tijt toe Graeff Willem quam om alsdan eyntelijck de saecke aff te handelen ende middelertijt de Staeten Generael daeraff te verwittigen. Ontrent den middach quaemen tot Arnhem de Graeven van Hohenloe ende Philps van Nassau ende op den avont creech men tijdinge dat Graeff Willem op morgen met sijn volck ontrent Swol wesen soude. Des nachts werde naer de Staeten Generael affgeveerdicht een poste met brieven, daerinne den raedt screeff ordre ende dach gestelt te hebben om tvolck naer Sedan te doen gaen, dat se verwondert waeren dat den Ambassadeur heur hadde willen imputeren van sijn meesters saecken te willen verachteren, dat Sijn Ex^tie swaericheyt maeckte mette reste van tvolck te velde te gaen ende dat men t'resolveren daerop vuytgestelt hadde totte comptste van Graeff Willem van Nassau.

Den x^en Octobris was het schoen weder ende screeff men alomme aende compagnien die naer Vranckrijck gedestineert waeren om heur veerdich te maecken om op t'eerste bevel te mogen marcheren. De ruyteren waeren Graeff Philps van Nassau, Graeff Hendrick Frederick van Nassau, Contelaer, Smeltsing ende Louys Laurens, de voetknechten waeren vuyt Hollant Graeff Philps voornt., Obbershuysen, Draeper, Boucholts, Appelman, de Leu, Meyenborch, Cheuwen, Botselaer ende Veeling. Vuyt Zeelant waeren Le Gros, La Corde ende Dominicq, vuyt Vuytrecht Gistelles, Villers ende

Rijsenborch mette 6 vendelen vande lichtinge vande Duytsen als Nassau, Lauwick, Kijff, Huniga, Heckman ende Kotwis. Hier souden noch bij sijn 2 Vriesche vendelen die noch niet benaemt en waeren, waeromme men dien aengaende met Graeff Willem daeraff spreecken soude als hij soude hier commen. Over alle desen soude als Colonnel commanderen Graeff Philps van Nassau op tractement van 2000 gulden ter maent soe lange hij in Vranckrijck soude sijn, ende onder hem over tvoetvolck soude als Overste Lieutenant commanderen Peter de Gistelles op tractement van 200 gulden ter maent ende over de ruyteren den Baron van Peche op sijn ordinaris tractement. Op den naernoen vertooch Graeff Philps naer Nieumegen om ordre op sijn saecken te stellen.

Den xj^{en} Octobris was het schoen weder ende was men alomme stille, verwachtende Graeff Willem van Nassau, die op den avont laet in stadt quam.

Den xij^{en} Octobris was het noch soe schoenen weder dattet bijnaest een verdriet was tselve te versuymen, ende om de comptste van Graeff Willem begonst men weder in tlange te delibereren op de gelegentheyt van tleger ende off men daermede nu noch yet soude konnen aengrijpen, dewijle soe veel volcx daeraff gaen moste naer Vranckrijck, ende werde genouch versocht Graeff Willem off hij hem tselve soude willen onderstaen te doen, dewijle Sijn Ex^{tie} vuytdruckelijck sulcx weygerde, dan soe Graeff Willem mede niet geraeden en vont met soe weynich volcx yet aen te grijpen, insonderheyt in dese lange coude nachten ende dat den viant alomme van onse comptste nu wel genouch veradverteert was ende daeromme sijn garnisoenen vol volcx geworpen hadde, is eyntelijck geresolveert dat men tleger vanden anderen scheyden soude ende tvoetvolck in garnisoen senden. Ende omdat men te vooren geordonneert hadde dat tvolck naer Vranckrijck gedestineert te lande door Limborch ende Lutsemborch naer Seidan souden gaen ende Sijn Ex^{tie} genouch voor seecker hielt, dat se geslaegen souden werden, is goetgevonden dat men heml. met alle de ruyteren ende eenige voetknechten ten minsten tot in Lutsemborch toe escorte soude doen om heml. soe door te helpen, ende dat se eenige karren gelaeden met amunitie mede nemen souden om bequamelijck heur selven alomme te mogen helpen, daertoe men totten vertreckdach van tvolck toe alle de ruyteren bijeen soude houden, ende werde goetgevonden dat den Colonnel Vere mede soude gaen met 400 Engelsche voetknechten ende over alle de ruyteren van tconvoy neffens de voors. voetknechten commanderen, van alle twelcke de Staeten Generael bij brieven verwitticht werden. Oick werde met Graeff

Willem gesproocken om twee Vriesche vendelen mede naer Vranckrijck te destineren ende doen gereet maecken, daertoe hij noemde 2 vande vendelen met hem gecommen als Jaques de Vries ende Jan Yven, dien hij oick sulcx aenseyde, dwelcke niet wel te vreden en waeren omdat se daerwaerts mosten gaen, claegende dat sij geen middel en saegen haer volck daerwaerts te krijgen, die sij vreessden dat meest verloopen souden, omdat se alles gehuwelijckt waeren ende meest arm ende naeckt. Des achternoens vertooch de vaen ruyteren van Graeff Philps naer Nieumegen om heur totten tocht toe te rusten. Des avonts ontrent 9 vuyren quam een brieff vande Staeten Generael aenden Raede houdende onder anderen dat se verwondert waeren, dat men om den tocht van Vranckrijck mettet heele leger hier stille bleeff leggen tot grondelijck verderff vande landen ende groote costen vande Generaliteyt, dewijle heur meyninge was geweest, dat men verwachtende den vertreckdach van tvolck, altoes voorttrecken ende dselve noch employeren soude, in alles haer houdende als off niet heur om t'nemen van heure resolutie, maer den raedt van desen de schult behoirde toegereeckent te werden.

Den xiij^en Octobris was het schoen weder ende werden de voors. brieven vande Staeten Generael bij Sijn Ex^tie, Graeff Willem ende den Raedt weder in communicatie geleyt, dan evenwel gepersisteert bij de voorgaende resolutie, omdat Sijn Ex^tie niet mogelijck en achte mette reste van tleger yet vuyt te rechten ende dattet noodich was tvolck naer Vranckrijck gaende te convoyeren ofte dat se voor seecker souden geslaegen werden [1], waeromme men terstont last gaff alle de waegens ende treckpeerden aff te dancken ende alle de scheepen met amunitie ende anders gelaeden de IJsale aff te brengen om in heure magasijnen te lossen, dat men mede tgeschut ende scheepbrugge weder de reviere opbrengen soude ende voorbij Arnhem den Rijn neder doen gaen, omdattet in ponten lach ende over de Suyderzee niet en mocht gaen. De Vriesche compagnien kregen oick last weder naer heur garnisoen te gaen, vuytgeseyt de 2 naer Vranckrijck gedestineert. Men distribueerde vast de patenten voor t'ander voetvolck ende men gaff last aenden Commis Wichgans alle sijn vivres onderwege

[1] De Prins verklaarde dien morgen in den raad, dat hij des nachts tijding had ontvangen »dat er te Marche en Famine in den lande van Lutzemburg waren aengekomen vier duysent Switsers, dat oock den Grave van Barlamont omtrent Maastrigt was met acht Cornetten paerden, ende dat omtrent Eyndhoven waren twee regimenten; ende daeromme hoog noodig dat het Crijgsvolck naer Vranckrijck te marcheren, met alle die ruyterije werde geconvoyeert«.

in de steden te vercoopen. Graeff Philps vertooch naer Nieumegen om sijn saecken tottet vertreck te prepareren. Ende hiermede liep te niet den voornoemden tocht in tlant te Zutphen gedestineert, alleenlijck omdat de Staeten Generael al te souvereinelijck dese saecke hadden willen drijven sonder kennisse van Sijn Ex^{tie} ende den Raedt van Staete, alsoff dselve dienaers van een monarche (vande welcken alles dependeert) geweest ende niet mette Staeten Generael eedtplichtige waeren die een saecke met heml. dreven, twelcke daeromme tot groot bederff vande ingesetenen vande Veluwe ende Betuwe (door tcrijsvolck vuytgeteert sijnde) ende tot excessive costen vande Generaliteyt quaelijcken affgeloopen is, die hiermede aen extraordinaris oncosten van waegen, peert, sceepsvrachten ende anders wel hondert duysent gulden sal moeten betaelen sonder eenige vrucht daeraff te trecken, als off men tselve gelt met voorbedachten raede in twaeter wierp, alle welcke costen men meest hadde konnen verhoeden, soe de Staeten Generael belieft hadde, haer meyninge in den Haege aen Sijn Ex^{tie} ende de Raeden van Staete voor heur vertreck te openbaeren. Hiervuyt kan men sien wattet is al te absoluyt te willen handelen in een populaire regieringe, daer veelen kennisse vande beleydinge vande saecke behoiren te hebben, ende daer men geen middel en heeft de contraventeurs (als het groote heeren ofte collegien sijn) te straffen. Op den avont werde noch gescreven aende Staeten Generael, dat men op heur voorgaende scrijvens lange deliberatie gehouden hadde ende niet tegenstaende alle de redenen van dien geraetsaem gevonden tleger te scheyden ende daeromme last gegeven hadde alle wagens ende treckpeerden aff te dancken ende de scheepen terugge gesonden om tlant van voordere costen te ontheffen, omdat Sijn Ex^{tie} gansch niet geraeden en docht tvolck naer Seidan sonder convoy te senden, voor seecker houdende, soe sulcx geschiede dat se souden geslaegen werden, omdat hij advertentie hadde datter in tlant van Lutsemborch wel 4000 mannen gecommen waeren ende datter ontrent Maestricht eenige ruyteren laegen. Ende als alle de ruyteren van tleger vertrocken souden sijn, en vonde hij, noch oick Graeff Willem niet geraeden mette resterende voetknechten yet aen te grijpen op den viant, die nu van alles verwitticht was ende sijn garnisoenen versterckt hadde.

Den xiiij^{en} Octobris was het schoen weder ende begonst alle het voetvolck te vertrecken mette scheepen, waegens ende treckpeerden, ende om die vande Veluwe ende Betuwe vande voordere vuytteeringe te ontheffen, werde gelast dat de 5 vaenen ruyteren naer Vranckrijck gedestineert souden gaen logeren onder Huyssen op den Cleeffschen bodem ende alle de

reste vande cavalerie in de Lymars in tlant te Zevenaer, mede Cleeffschen bodem, daer se meest alles desen dach gingen logeren. Tgeschut ende scheepbrugge werden weder gebracht aen IJseloort.

Den xv^en Octobris was het schoen weder en werde tgeschut ende scheepbrugge met eenige andere scheepen den Rijn affgesonden naer Dordrecht toe ende begonsten de compagnien naer Vranckrijck gedestineert naer Arnhem te marcheren, daer oick quam den Hartoge Frederick van Lunenborch in coopmans clederen commende vuyt Italien ende Malta ende wesende desen dach onbekent.

VAN DEN INTOCHT NAER VRANCKRIJCK OFTE SEDAIN.

Den xvj^en Octobris was het schoen weder ende prepareerde men vast alle de saecken tottet vertreck van tvolck, om dewelcke te mogen accommoderen met nootelijcke amunitie ende instrumenten, dede den Raedt seven Arnhemsche karren met peerden coopen, om dselve daer op te laeden ende met te senden. Daer quaemen mede brieven vande Staeten Generael, houdende dat men tvolck naer Vranckrijck gaende soude bijstellen een Commissaris vande monsteringe, een Sergiant Major, een Quartiermeester ende een Geweldige Provoost, daerop men met eenigen om in die qualiteyten daerwaerts te gaen, begonst te handelen ende werde geordonneert voor Commissaris Bombergen, voor Sergiant la Cressonniere (200 gulden ter maent) ende voor Quartiermeester Bruges (140 gulden ter maent). Oick werde bekent den Hartoge van Lunenborch voors., waeromme Sijn Ex^tie ende Graeff Willem metten Graeve van Hohenloe hem gingen aenspreecken ende groeten, doende hem logeren in thuys van Rossum. Op den nacht begonstet seer te stormen ende regenen den heelen nacht deur.

Den xvij^en Octobris was het buych regenachtich weder ende werde aen Graeff Philips vuyten Haege gesonden sijn commissie ende instructie van date den v^en Octobris [1], ende hoewel men geraemt hadde den xviij^en deser tottet vertreck van tvolck, nochtans omdat den Commis die mette penningen mede gaen soude noch niet gecommen en was, werde den vertreck-

---

[1] De commissie voor Graaf Philips van Nassau, als Kapitein Generaal over 't secours naar Frankrijk, is te vinden in het Commissieboek der Staten Generaal, bl. 94.

dach voor tvolck naer Vranckrijck gaende vuytgestelt totten xx^en deser ende voor tconvoy den xxj^en, ende opdat se te seeckerder souden mogen doorcommen werde gelast dat Graeff Philps mettet volck naer Vranckrijck gedestineert den wech souden nemen boven door tlant van Gulick ende de Eyffel ende soe door tlant van Lutsemborch recht op Sedain aen, daer hem bejegenen soude de Hartoge van Bouillon, ende soe hem die pas bij den viant affgesneden werde, dat hij dan over de Moesell trecken soude boven Trier omme naer Mets toe, ende dat de Heere Vere mette 16 vaenen ruyteren ende de 400 Engelschen te voet van tconvoy soude marcheren altoes langes de Maestrome tot in Lutsemborch toe, om den viant aende sijde van Brabant gansch inne te houden ende de andere op alle voervallende swaericheyden te mogen secoureren.

Den xviij^en Octobris was het schoen weder ende verwachte men vast de penningen die vuyt Hollant commen souden voor tvoors. volck, die te seer slappelijck voort quaemen.

Den xix^en was het schoen weder ende quaemen op den avont een deel vande penningen tot Arnhem met verseeckeringe dat de reste op morgen hier wesen souden metten Commis die mede gaen soude.

Den xx^en Octobris was het tamelijck weder ende omdatten Commis mette reste vande penningen gecommen was ende men verstaen hadde dat een vande drie Zeeuwsche compagnien ontrent Nieumegen was, is Graeff Philps vertoogen naer des Graevenwaert, daerwaerts oick tooch meest alle tcrijsvolck, dat mede gaen soude.

Den xxj^en Octobris regende het vrouch seer ende werde naer beter weder ende begonst alle tvolck aenden sGravenweert over de Waele te scheepen, om op morgen te mogen beginnen marcheren. Den Colonnel Vere met 2 vendelen Engelschen ende de compagnien van Schaeff ende Schinckel (in plaetse van 2 andere Engelsche vendelen hierbij gevoucht) ende alle de ruyteren die tconvoy in vougen als vooren doen souden, toogen mede naer sGraevenweert, om metten eersten mede over te scheepen ende oick heur tocht te mogen beginnen. Den Commis Francois Doublet werde met ontrent hondert duysent gulden aen gelt mede naer des Graevenweert gesonden. Desen dach vertooch den Graeve van Hohenloe met 3 vaenen ruyteren naer tlant van Cleeff om in sijn privee saecken naer Duytslant te gaen, sullende de 3 vaenen mede nemen totte Lippe toe ende dan weder naer den anderen hoop senden. Den Hartoge van Lunenborch die te vooren tot Arnhem gecommen was is naer Vuytrecht vertoogen. Op den avont quam tot Arnhem Graeff Joost van Stierum om Sijn Ex^tie

te spreecken, desen is broeder vanden Gouverneur van Grolle, maer sidt onder sauvegarde.

Den xxij^en^ Octobris begonst Graeff Philps te vertrecken met 22 vendelen voetknechten (omdat vuyt Zeelant maer eene compagnie noch gecommen was) ende 3 vaenen ruyteren ende met voornemen boven de Roere omme te trecken ende dan door de Eyffel schielijcken in tlant van Lutsemborch te vallen, ende soe sulcx niet geschieden en conde de Moesell te passeren ende naer Mets te gaen ende soe hem te vervougen metten Hartoge van Bouillon, achtervolgende de resolutie der Heeren Staeten Generael, die verstaen hadden tvolck te lande te doen marcheren, niet tegenstaende alle periculen daerinne te considereren. De Heer Vere vertooch van Arnhem naer sGraevenweert, alwaer de ruyteren vast begonnen over te scheepen, om op morgen te vertrecken.

Den xxiij^en^ Octobris vertooch van sGraevenweert de Heere Vere met alle de ruyteren ende 400 voetknechten in meyninge den pas te nemen over Linnich voorbij Maestricht ende Limborch totte grensen van Lutsemborch toe, om aen tvolck van Graeff Philps escorte te doen ende dan weder naer dese landen te keeren, dan begonst noch desen dach te vernemen de swaericheyden die alle verstandigen in desen tocht geimagineert ende bedacht hadden, te weeten dat den viant heur den wech wel mochte beletten, ten minsten door Lutsemborch, want hem op den avont gebootschapt werde dat Graeff Harman vanden Berge vertoogen was naer Maestricht toe met 300 peerden ende eenige voetknechten om hen te vervougen bij andere ruyteren daer gecommen sijnde om ons volck te keeren, soe dat in t'eerste beginsel heur openbaerden de periculen, die men in t'nemen vande resolutie versmaet hadde, gecausseert nochtans voor een goet deel door t'ophouden van tvolck vanden xviij^en^ aff totten xxiij^en^ toe, want soe sij den xviij^en^ hadden mogen marcheren ende niet behouft en hadden te wachten naer tgelt, souden se apparentelijck den viant voorgecommen hebben, waer vuyt men sien kan wat inconvenient tverloop van een cleyne tijt in sulcke saecken, haesticheyt requirerende, kan baeren.

Den xxiiij^en^ Octobris toogen Graeff Philps ende Vere voorts ende vernaemen hoe langer hoe meer vande vergaederinge ende macht vanden viant, waeromme Vere des nachts eenigen vuytsondt om naerder kennisse daeraff te mogen krijgen. Ontrent dese tijt sterff den Baron van Peche op sijn huys te Bruyn van een heete coortse, daerdoor men sorchde dat een goet deel vande exploicten ende aenslaegen des Hartogen van Bouillon wel mochten geretardeert werden, omdat hij veelen van dien demeneerde,

wiens compagnie eenigen tijt hiernaer vergeven werde bij de Staeten Generael aen sijn Lieutenant genaemt Sapoigne.

Den xxv^en^ Octobris was het betrocken regenachtich weder ende marcheerden beyde de troupen voorts haer gedestineerden wech, maer creech de Heer Vere op den naernoen tijdinge dat den viant ontrent Maestricht lach met een groot getal van peerden ende wel 5000 mannen te voet, daeraff sijn vuytgesondenen seeckere kundtschap brachten, wäeromme hij niet geraeden en achte de Roere tot Linnich te passeren, maer vondt goet Graeff Philps te volgen ende mede den wech naer Duren toe te nemen, om hem bij te wesen ende te secoureren soot noot waere. De resterende 2 Zeeusche compagnien quaemen tot ontrent Nieumegen, dan verstaende tvertrecken van tvolck ende dattet te laet was om mede te mogen gaen, sijn sij door last van Sijn Ex^tie^ die noch tot Arnhem was weder terugge gekeert.

Den xxvj^en^ Octobris was het buych weder ende sondt Graeff Philps een peert terugge met brieven aen Vere, daerinne hij hem adverteerde dat den viant heel starck in tlant te Limborch lach ende daeromme op hem begeerde dat hij Vere met alle de ruyteren hem van achteren wilde volgen, laetende een cleyne dachreysen tusschen beyden, om hen te beter te mogen secoureren soot van doene mochte sijn, twelcke de Heere Vere dede ende marcheerden alsoe voorts.

Den xxvij^en^ Octobris was het regenachtich weder ende marcheerden de troupen altoes voort, ende omdat Graeff Philps advertissement gekregen hadde dat den viant met alle macht naer Lutsemborch tooch, heeft hij Vere laeten weeten, dat hij op morgen sijn troupe soude laeten voortstrecken ende selffs met een vaen ruyteren blijven ontrent Duren, om met Vere te spreecken, versouckende dat hij vrouch met eenige peerden voor vuyt wilde commen, om tsaemen op den ganschen tocht te mogen delibereren.

Den xxviij^en^ Octobris was het schoen weder ende quaemen ontrent Duren bij malcanderen den Graeve Philps ende Vere, doende evenwel elcx heur volck voorts marcheren ende begonsten met malcanderen te overslaen de periculen, die heur voor oogen stonden, soe den viant voor heur in tlant van Lutsemborch quam, daertoe elcx brachte de advertissementen die se vanden viant hadden, ende naer overlegginge van alles vonden geraetsaem dat Graeff Philps op morgen sijn volck soude stille houden ende dat Vere met al sijn volck hem daerbij soude vougen om te seeckerder ende te starcker door te mogen commen, ende is daermede Graeff Philps sijn troupe gevolcht, die des nachts in de Eyffel niet wijt van Pruyn quam logeren.

Den xxix^en^ Octobris bleeff Graeff Philps ontrent Pruyn in de Eijffel stille, daer op den achternoen bij hem quam de Heere Vere met alle de ruyteren ende de voetknechten die hij bij hem hadde ende beraetslaechde lang welcken wech hij nemen soude, doch omdat den Hartoge van Bouillon belooft hadde den xxx^en^ deser ontrent Bastoinge te sullen wesen om heur te bejegenen ende sij noch geen seecker advertissement en hadden dat den viant diep in Lutsemborch was, maer verhoopten alsnoch den selven te connen voorcommen, resolveerden sij op morgen vrouch voort te trecken ende den wech van St. Vit te nemen om naer Bastoinge te commen.

Den xxx^en^ Octobris was het tamelijck weder ende begonsten Graeff Philps ende Vere vrouch te vertrecken naer St. Vit, maer eenige vuyren gemarcheert hebbende kregen advertissement dat den viant met alle macht ontrent St. Vit lach, ende soe se evenwel doortoogen, kregen se een brieff vanden Baron van Creihange die heur waerschoude niet voort te trecken, ende soe se voort toogen dat se in danger souden wesen alles van geslaegen te sullen werden, overmits voor seecker den viant al van gisteren tot St. Vit gelegen hadde met 22 vaenen ruyteren ende ontrent 6000 voetknechten. Hierdoor begonsten Graeff Philps ende Vere van heur voornemen te veranderen ende eenige halte gedaen hebbende, begonsten ter sijden aff te trecken ende den pas naer de Moessel te nemen, om den viant te ontwijcken, daerinne sij wijselijck deden, want hadden se voortgetrocken souden se met cleyn getal van volck ende noch mat van marcheren hebben moeten vechten tegen den viant die versch was ende heur op den pas verwachte in groot getal ende in goede ordre, die bij Graeff Philps ende Vere niet wel en const gehouden werden, omdat se op den wech gebreck van vivres hadden ende de ruyteren (die anders evenwel quaelijck in discipline konden gehouden werden) met dien pretexte veelal aff reden om te moescoppen ende den boer te stroopen, beneffens dat degeenen, die niet soe wel gemonteert en waeren quaelijcken soe grooten wech lang heur bij de troupen konden houden, waerdoor bijquam dat de troepe van onse ruyteren dickwils naulijcx van 600 tot 700 peerden en was, ende tvoetvolck quaelijcken bijeen konden blijven, twelcke de hooffden geen cleyn naerdencken en gaff, als men den viant soude hebben willen ofte moeten aendoen.

Den lesten Octobris was het tamelijck weder ende marcheerden de troupen van Graeff Philps ende Vere desen dach bij de 7 Duytse mijlen, om den viant te verlengen ende in t'passeren vande Moessel te voorcommen, ende quaemen logeren met groote desordre te Flissen ende in de

dorpen daerontrent, soedat den Graeff ende Vere hun naulijcx sterck vonden bijeen 50 mannen ende consulteerden met malcanderen van een aenslach op Bidberg te maecken, die se oick souden getenteert hebben, bij soe verre sij soe veel volcx hadden konnen bij den anderen krijgen, maer twas heur geluck dat sulcx niet en geschiede, omdat den viant al van gisteren hadde beginnen te marcheren naer Bidberg toe ende desen avont met een goet deel van sijn macht daer gecommen was, ende sulcx middel soude gehadt hebben alle tvolck van Graeff Philps te schande te maecken, immers soe den viant vande desordre van ons volck geweeten hadde, soude hij dselve alleen met 700 peerden wel hebben konnen verstroijen ende slaen, maer omdat sij vande onsen niet en wisten, nochte de onsen van heur is alle occasie gepasseert geweest, twelcke een vande meeste periculen is geweest, die ons volck in desen tocht overcommen sijn.

Den j[en] Novembris was het tamelijck weder ende toogen den Graeff ende Vere des morgens vrouch vuyt Flissen op de heyde mettet volck die bij haer waeren ende dede daer halte, om te sien van waer haer volck aencommen souden, die metten dach van alle canten mede op de heyde quaemen, ende sijn soe te saemen voorts getoogen ende gecommen te Liser, daer sij eenige tamelijcke gereetschap vonden om over de Moesell te passeren, waeromme noch eenigen dien nacht overscheepten.

Den ij[en] Novembris was het tamelijck weder ende passeerden veel van ons volck over de Moesell daerinne sij heur des te meer haesten, omdat se advertissement kreegen dat den viant naer Graevenmacheren marcheerde om aldaer mede over de Moesel te scheepen.

Den iij[en] Novembris was het buych weder ende regende des nachts seer ende ontrent den middach begonst ons volck (overscheept sijnde) tlant te Trier inne te trecken om vande Moesell aff te commen ende te vrijer te mogen doorcommen, daer sij seer groot gebreck van vivres hadden omdat de Triersche boeren, verstaende de innecompste van ons volck ende meynende dat se alleen om een rooff gecommen waeren alles opgevlucht ende wechgeloopen waeren, beneffens dattet een arm lant is, daer doch anders niet veel ten besten en is. De Raeden vanden Biscop van Trier (aengesonden sijnde om den pas naerdat ons volck al in tlant was) waeren seer geoffenseert, omdat men niet eenige dagen van te vooren den pas hadde doen versoucken, soe dat men se naulijcx en conde te vreden stellen, al was tschoen, soe dat men heur remonstreerde den noot die ons volck daer gedwongen hadde ende belette in gelijcke tochten den pas lang van te voeren te versoucken of te kennen te geven.

Den iiij^{en} Novembris was het tamelijck weder ende marcheerde ons volck seer om den viant te voorcommen dien sij verstonden dat tot Graevenmacheren over de reviere scheepte.

Den v^{en} Novembris was het schoen weder ende passeerde ons volck hooch voorbij Graevenmacheren, ende kregen opden avont advertissement dat den viant al ontrent 700 peerden ende 1500 voetknechten overgescheept hadde, maer dat de reste niet voor morgen en soude konnen overwesen, twelcke heur egeen cleyne blijschap en maeckte, siende dat se nu den viant voorgecommen waeren, dien het beswaerlijck soude vallen de onsen te vervolgen, gemerckt sij een geheelen dach voor souden hebben.

Den vj^{en}, vij^{en} ende viij^{en} Novembris marcheerde ons volck vast naer Mets toe ende quaemen voor Mets den viij^{en} naernoen, wesende seer verblijt, dat sij niettegenstaende soe veel pericnlen overgecommen waeren. Tot Mets verstont Graeff Philps dat den Hartoge van Bouillon vier mijlen van daer met 1500 peerden ende eenige voetknechten was, waeromme hij aldaer ordre dede stellen om tvolck vivres vuyte stadt om haer gelt te senden ende gereetschap maecken om op morgen naer den Hartoge toe te rucken ende tvolck van Vere (die wel moede gemarcheert waeren ende al veel peerden onderwege verlooren hadden) aldaer eenen dach ofte twee te laeten rusten ende refraischeren.

Den ix^{en} Novembris was het regenachtich weder ende tooch Graeff Philps mette 22 vendelen knechten ende 5 vaenen ruyteren buyten Mets omme ende quam des avonts bij den Hartoge van Bouillon vergeselschapt mette Heer Vere, daer sij met grooter eere ontfangen werden, welcken Hartoge heur seyde, dat se noyt in grooter pericule geweest waeren, dan doen sij te Flissen logeerden. Die van Mets hielen heur poorten gestaedelijck tegen ons volck geslooten ende lieten naulijcx de Ritmeesters ende Capiteynen (die meest selffs bij tvolck gebleven waeren om alle desordre te voorcommen ende beletten) met pasport in stadt commen, sonden nietemin vuyte stadt soe veel vivres voor tvolck als men begeerde, dan scheen wel dat de comtpste van ons volck aldaer bij den gemeenen man niet seer aengenaem en was, die gestaedelijck roemden dat se ons secours niet van doene en hadden. Desen dach werde Vierslot (een vande principaele vercoopers van Geertruydenberge) onvoorsiens ende leelijcken doorsteecken bij Ferdinand van Chinsky, Lieutenant vande vaen ruyteren vanden Graeve van Hohenloe ende kreech alsoe sijn wel verdient loen, hoewel die maniere van doen niet en dochte.

Den x^{en} Novembris nam de Heer Vere sijn affscheyt vanden Hartoge van

Bouillon ende Graeff Philps ende quam op den middach tot Mets, ende om weder wech te commen eer men daeraff eenich gerucht quaeme te stroyen, is noch ten selven daege met alle sijn volck van Mets vertoogen, nemende den pas naer tlant te Trier, Sweybruggė, Phalts ende Ments, daer hij voor vuyt sondt om den pas te begeeren, daerinne de Triersche Raeden heur weder seer redelijck droegen ende als wel geoffenseert hielden, omdat men nu tweedemael al in heur lant gecommen was, alleer den pas te versoucken, daerbij vougende dat ons volck in den voorigen doortocht eenige foulen gedaen hadden ende eenige kercken geslaegen, daeraff t'eerste metten noot weder verexcuseert werde ende het tweede mettet vluchten vande boeren in de kercken met alle heur eedtwaeren, om dewelcke te becommen ende tegenstant vande boeren, de foulen ende smijten vande kercken bijgecommen waeren. Den Hartoge van Sweybrugge en was mede niet wel tevreden, dat men in sijn lant innegetoogen was alleer den pas te versoucken, dan liet tselve glissen soe hij seyde in respecte van Sijn Ex^tie^ Den Phalsgraeff vergunde den pas gaerne, gelijck mede scheen te doen den Bischop van Ments die voorderende met behulp van vivres ende gereetschap om den Rijn te Wallo te mogen passeren tegen tbegeren van eenige heeren selff over den Rijn geseten, daertegen hij hem excuseerde, mits dat hij se op sijn eygen lant ende niet op anders bodem oversette, ende soe de anderen in den tocht eenich belet wilden doen, dat se sulcx doen mochten als sij over souden sijn, dat hij se langer op sijn lant niet en begeerde, maer gaerne behulp dede opdat se daeraff quaemen, omdattet sijn onderdaenen lastich viel, mits ons volck niet en betaelden tgene sij op den boer naemen, waerdoor Vere met sijn volck sonder eenige merckelijcke pericule over den Rijn gecommen is, die hij den xix^en^ Novembris te Wallo passeerde sonder eenich letsel, door behulp des Bischoppen voors., in faveur van twelcke hij soe veel ordre over tvolck hielt als hij mochte op den Mentschen bodem, ende haeste hem om daeraff te commen ende de innegesetenen van dien soe weynich te overlasten als het doenlijck was, nemende terstont den pas den Rijnstroem langes door de Graeffschap Nassau ende de Stiften Trier ende Coelen.

Graeff Jan van Nassau vresende dat mits desen doortocht eenige swaericheyt mochte reysen tusschen de Duytsche Vorsten ende de Staeten vande Nederlanden, omdat tvolck op den boer niet en betaelden tgeene sij naemen ende behouffden, ende hoirende dat se van gelt quaelijck voorsien waeren, heeft ons volck gepresenteert te leenen ende verstrecken tot 6000 rijcxdaelders toe, twelcke bij ons volck gerefuseert werde omdat se nu

buyten pericule waeren ende den cost wel saegen te krijgen sonder gelt, insonderheyt in de landen van Trier ende Coelen over den Rijn gelegen, daer sij de boeren al wat te veel lastich vielen, mits sij niet soe haest door en toogen, maer altemet een dach ofte twee stille bleven leggen, helpende de boeren heuren Rijnschen wijn vuytdrincken in wederwraeck dat sij heur te vooren weynich behulpich waeren geweest ende toogen alsoe langsaemich voort tot Duyts over Coelen toe, daer sij met musquetten wat schooten naer den vuytlegger van Berck, daer voor de stadt leggende ende naemen ten lesten heur pas naer Fredenborch ende het Styft van Paderborn daer sij eenige daegen bleven leggen refraischeeren, om haer te rusten ende den geenen die heur peerden verlooren hadden weder te monteren met peerden op den boer te haelen. Ende eenige daegen daer gelegen hebbende ende meestal weder gemonteert sijnde ende bevel ontfangen hebbende vande Staeten ende Sijn Ex[tie] dat se schycken souden metten eersten weder in garnisoen te commen, sijn sij meest al in de quartieren van Zutphen ende Overijssel in garnisoen gecommen den xiiij[en] Decembris ende de ruyteren vuyte Brabantsche quartieren sijn naer de Betuwe getoogen, daer sij veel belets vonden, mits den grooten vorst in tpasseren vande revieren, doch waeren nu buyten pericule weder in tlant, sijnde alles op den wech sonderlinge bewaert geweest door de Almachtige hant Goots, die de onvoordachtheyt deser landen noch niet en heeft willen straffen, want als men de saecke wel innesiet, soe heeft men bijnaest de geheele standt deser landen in gevaer gestelt, om desen tocht te doen, overmits men naulijcx geweeten soude hebben waermede te repareren de faute ende tlant staende te houden, soe dit volck gelijckelijck eenich onheyl overgecommen hadde, waeromme oick te verhoopen is dat degeenen die desen tocht, om eenige souvereine hoocheyt te stabilieren, meest gedreven hebben, voortsaen in gelijcke deliberatien voorsichtiger sullen wandelen ende onse cleyne macht (die doch cleyn is in regard van een Coninckrijck als Vranckrijck) niet soe lichtelijck mette groote van Vranckrijck en sullen vermengen ende occasie geven om daerinne te versmelten ende consumeren, twelcke dickwils cleyne republycken overcompt, als sij heur al te seer met machtige monarchen willen vermengen, gelijck in desen, want al ist alsoe dat tvolck bij ons in Vranckrijck gesonden niet veel en is in regarde vande groote macht van dat rijck, soe heeftet nochtans ons belet voor dit jaer een goet deel vande conqueste van tlant van Zutphen ende Overijssel, die onse saecken geen cleyne vasticheyt en souden gegeven hebben ende onse macht in regarde van onsen viant al seer versterckt.

ANDERE GESCHIEDENISSEN ENDE VERSCHEYDEN EVENEMENTEN.

Sijn Ex[tie] die tot Arnhem eenigen tijt gebleven was om ordre op tvertreck van tvolck te stellen is den xxix[en] Octobris weder in den Haege gecommen.

Ontrent dese tijt werde seer gehandelt vande huwelijcken van Jonckvrou Elisabeth van Nassau met den Hartoge van Bouillon ende van Jonckvrou Brabantine van Nassau metten Marquys van Rohan, sijnde beyde dochteren vanden Prince van Orangien H. M., geprocreeert bij Vrou Charlotte van Bourbon. Om de huwelijcken van beyden te vereeren de Staeten van Hollant consent droegen tot 30 duysent gulden voor elcke dochter op de voet als de Palsgraevinne die gehadt hadde, te betaelen als de huwelijcken souden voortgaen ende gecelebreert werden, twelcke geen cleyne huwelijcken voor dselven Jonckvrouwen wesen en souden, gemerckt de qualiteyt vanden Hartoge van Bouillon ende dat den Marquys de naeste bloetbewant vanden Coning is van smoeders sijde, daerdoor de Staeten oick goede occasie sullen hebben om in Vranckrijck mede vaste alliantien te maecken.

In teynde vande maent October was tot Bergen op den Zoem gevangen eenen Pierre du Four, gebooren van Nivelle, die eenige jaeren in dienste vande Staeten onder verscheyden compagnien geweest was ende nu onlangs naer Vranckrijck getoogen ende daer gedient hadde. Dese heeft bekent gecommen te sijn ontrent Nivelle ende bij sijn moye Geertruyt Maribo geinduceert te wesen om hem te begeven in dienste vanden Coning ende bij deselve geadresseert aenden heere van La Motta, die hem terstont ondersocht heeft om te weeten wat resolutie hij hadde den Coning dienste te doen, aen denwelcken hij Pierre gepresenteert hebbende een aenslach opde stadt van Bergen ende daerop met La Motte in communicatie ende discoursen geweest sijnde, is bij deselve in Octobri lestleden gepresenteert aenden Eertshartoge Ernestus, leggende op sijn bedde sieck vanden articke, die naer oepeninge vande saecke tot hem seyde: El denari non te maquerano, ende daernaer van nieus op den voors. aenslach ondervraecht ende sijn verclaeringe bij gescrifte gestelt sijnde, hebben de voors. La Motte ende Moriensaert met een Duyts Secretaris, hebbende geelen baert ende groote knevelen ende een old man (die hij vermoet Assonville geweest te sijn) hem dvoors. verclaeringe doen teyckenen ende besweren. Dat gedaen hebben de voors. La Motte, Assonville, Moriensaert ende Secretaris hem ondersocht ende gepersuadeert dat hij aen soude nemen om te brengen Sijn Ex[tie] Graeff Maurits van Nassau, hem belovende seer veel ende hooge

recompensien, ende hem aenwijsende dat hij hem weder begeven soude onder de guarde vande voors. Ex^{tie}, daeronder hij t'anderen tijde gedient hadde, ende soe dselve waernemen als hij soude gaen picqueren sijn peerden, ofte ter jacht, ofte ter predicatie, ofte oick als hij Pierre op sentinelle soude staen, ende alsdan hem met een roer doorschieten, vermaenende den voors. Secretaris hem daeromme sijn roer met 2 ballen te laeden ofte met een gevettert loot [1], twelcke hij Pierre mede bekent heeft aengenomen te hebben, ende dat vallende de voors. propoosten den voors. olde man gestaedelijck aff ende aenginck totten Ertshartoge ende hem overbrachte alle de handelingen ende beloften in desen gevallen, die oick hem eyntelijck voor den Ertshartoge brachte, dwelcke oick hem Pierre vermaende met sijn voornemen voorts te gaen ende sijn beloften te executeren, seggende: El fiegliolo facete quel che m'avete promesso a mazzare quel tyranno, et andarette dretto el paradiso, daerop hij Pierre antwoorde: jo lo Faro, welcke belofte alsoe aenden Ertshartoge selffs geschiet sijnde, is oick van dien bij den voors. Secretaris gemaeckt formelle note ende heeft men hem Pierre dselve mede doen teyckenen ende besweren. Voorts is hem bij Assonville voornt. gepersuadeert dat hij door cracht van misse, die men des anderen daechs in sijn presentie soude doen, soude invisibel werden aengaende het voors. feyt, soe wel in de executie als naer het volbrengen van dien ende dat hij te dien eynde bij den Secretaris voornt. des anderen daechs voorgenomen is ende in de capelle tot Bruessel ter misse geleyt ende daernaer hem eenige penningen tottet volbrengen van tvoors. feyt behandicht ende gegeven sijn, ende in twechgaen is hem bij Moriensaert vermaent oft gebeurde dat hij gevangen werde, dat hij tselve niet soe armelijcken soude ontdecken gelijck een ander onlancx geleden, van gelijcken aengenomen hebbende, gedaen hadde, omdat hem t'open-

---

[1] Door een gevettert loot zal men een projectiel moeten verstaan, dat uit twee of meer door een keten aan elkander verbonden kogels bestond, en waaraan later den naam van kettingkogel werd gegeven. Elders wordt het een » gevederd lood » genoemd. In het » Historiael ghesangh, inhoudende de victoriën welcke God heeft ghegheven Mijn Heeren de Generale Staten enz. », opgenomen in de Duncaniana van 1593, lezen wij:

» Soo datter eenen ridder koen
Don Pedro Spinola als doen
Ghevanghen werdt ghenomen,
Sijn peerdt met een ghevedert loot
Was onder hem gheschoten doodt;
Dit seggh' ik t'sijnder vromen ».

Kiliaen geeft voor Veteren: catenare, religare catena etc. — ketenen, door een keten verbinden.

baeren van dien niet en soude mogen helpen, maer soude evenwel moeten sterven, dat hij daeromme hem liever aen stucken van malcanderen liet trecken, dan sulcx bekennen, te meer soe den Eertshartoge ende sijl. altoes tselve souden ontkennen ende seggen bij hem gelogen te wesen gelijck sijt voornemen vanden anderen mede ontkent hadden. Bekende mede dat hij in vast voornemen om tselve te volbrengen in coopmans clederen van Bruessel naer Antwerpen gecommen was, ende van daer naer Lillo, daer hij gevangen werde ende naer Bergen gesonden. (Dit vangen was geschiet alleen vuyt suspicie van een schipper, die totten Gouverneur van Lillo seyde gehoort te hebben dat desen Pierre (dien hij kende) eenigen aenslach op de stadt Bergen op den Zoem gedemeneert hadde, daeraff den Gouverneur van Bergen eenige advertissementen hadde, soe hij seyde, waeromme den Gouverneur van Lillo hem oick naer Bergen sondt), alwaer hij eyntelijck soe d'een als d'ander aenslach ende voornemen ontdeckt heeft, ende tot meermaelen geexamineert sijnde is daerbij gebleven, waeromme de Staeten Generael, eenigen vuyten heuren, vuyten Raede van Staete, vuyte Staeten van Zeelant ende den Raedt van Brabant gecommitteert hebben om neffens den Gouverneur ende magistraet van Bergen sijn proces te maecken, voor dewelcken hij noch den xv^en Novembris bij de voors. bekentenisse gepersisteert heeft, niettegenstaende hem aengeseyt werde, dat hij niemant t'onrecht soude beschuldigen, sonderlinge niet een Prince van sulcken stamme ende qualiteyt als is den voors. Ertshartoge. Waeromme hij op den xvij^en Novembris ter doot verwesen ende geexecuteert is, eerst verworcht ende naer in vier quartieren gedeylt, daeraff thooft naer Lillo gesonden ende de quartieren anderen ten exempele tot Bergen vuytgehangen sijn. Vuyt dit feyt kan men nu claerlijck ontdecken waertoe Ernestus met sijnen raedt is trachtende ende wat pays hij de ingesetenen van dese landen meent aen te bieden, te weeten een pays met moorden ende assasinaeten gevoert. Waeromme de Staeten oick niet onvoorsichtelijck en handelen, als sij tot conservatie van dese landen alle hoop van pays bij den Coning ofte Spaenschen raedt te becommen gansch affslaen, ende daernaer niet met allen en willen luysteren, omdat naer den pays gemaeckt, alse met dusdaenige maete soude vuytgedeylt werden geen regres meer wesen en soude de landen van tyrannie te bevrijden, welcke bevrijdinge alleen in den oorloge bestaet.

In tlaeste van October ende begin van November waeren noch in den Haege den Hertoge Frederick van Lunenborch ende den Prince van Aenhalt, maer vertoogen daernaer weder naer Duytslant.

Den iiij^en^ Novembris quaemen in den Haege den Heere van Brederode ende Tresorier Valcke die naer Schotlant geweest waeren ende gestaen hadden als getuygen over den doop vanden jongen Coninck, ende deden den vij^en^ daeraen heur rapport in de Staeten Generael, verclaerende dat den doop gecelebreert was den xxv^en^ September ende dat de pillegaeve deser landen (die gansch van gout was, daer de andere pillegaeven niet dan silver vergult en waeren) seer aengenaem was geweest, dat den Coning seer gaerne de oude alliantien tusschen hem ende dese landen vernieut hadde, dat de oproerte in sijn lant, door degeenen die pension vanden Coning van Spangien toogen, soe seer groot was dat hij naulijcx selffs bij den doop van sijn soen hadde konnen wesen, sonder terstont weder te peerde te sitten ende de voors. pensionarissen (daer de gesanten een rolle aff overbrachten) te vervolgen, van dewelcken hij eenigen, de gesanten daer sijnde, becommen hebbende, hadde doen executeren ter doot. Verclaerden mede dat op den voors. doop de eerste stoele leech gehouden werde voor de gesanten van Vranckrijck die niet gecommen en waeren, waerinne de Coninginne van Engelant niet al te wel te vreden en was, omdat men sonder de Fransche gesanten niet doen en conde vande contreligue, die men gemeynt hadde daer te maecken. Omdat den Coning van Vranckrijck nu eenige jaeren lang gestaedelijck aengehouden hadde, om de gesanten van Vranckrijck, Engelant, Schotlant, Denemarcken, Braunswijck ende Mechelenborch, mitsgaeders vande Staeten Generael der Vereenichde Nederlanden onder eenich pretext bij malcanderen te krijgen ende als dan tegen de Sinte ligue vande Spangiaerden, Paus ende anderen een contreligue te maecken, alleen streckende tot bescherminge ende defensie d'een van d'ander ende heur respective landen, waertoe nu de occasie vanden doop van desen jongen Coning genomen sijnde, waeren alle de gesanten voors. gelast tot t'aengaen ende maecken vande voors. ligue, maer omdat de Francoisen die sulcx meest vervolcht hadden, nu absent bleven ende meest al de gesanten geen last en hadden sonder de Francoisen yet daerinne te doen, is tselve alles terugge gebleven ende daermede dese occasie voorbij gegaen tot groot miscontentement vande andere gesanten, die daer vuyt presumptie naemen dat den Coning van Vranckrijck nu wel naer wat anders mochte trachten ende niet min als de behoudenisse vande anderen soucken. Naerdat desen doop gecelebreert was sijn dvoors. Here van Brederode ende Tresorier Valcke naer Engelant gegaen ende aldaer met grooter eeren (insonderheyt Brederode) ontfangen ende onthaelt geweest, ende tot Noucits 'audientie bij de Coninginne ge-

hadt hebbende, die seer over de Francoisen claechde, hebben eyntelijck haer affscheyt genomen ende sijn wederom gecommen, relaterende presentatien vande voors. Coninginne van alles goets tot onse behoudenisse, waernaer de Staeten Generael den voors. Heere van Brederode ende Tresorier hogelijck bedanckt hebben vande moeyten bij deselve op dese reyse aengenoemen.

In tbegin vande maent van November verdroech hem metten Coning van Vranckrijck den jongen Hartoge van Guyse, brengende met hem aenden Coning de steden Reyms, Guyse, Rocroy, St. Disier ende meer anderen, ende werde geconfirmeert in tgouvernement van Champagne ende Brie ende creech een goede somme gelts tot betaelinge vande schulden van sijn vaeder, daermede die vande ligue geen cleyne breucke en kregen, te meer soe hij vermaent sijnde van wegen sijn ohem den Hartoge van Mayenne ende oick den Ertshartoge Ernestus van tselve tractaet te willen desisteren, evenwel tselve aengegaen hadde. Recht te vooren hadden die van St. Malo in Brittangien heur metten Coning van Vranckrijck mede verdraegen ende met grooter eere ontfangen den Gouverneur die dselve heur gesonden hadde, daerdoor sijn saecken al vast meer ende meer toenaemen.

Den xxij^en^ Novembris quam weder in den Haege den Graeve van Hohenloe te vooren om sijn particuliere saecken naer Duytslant gegaen.

De Italiaenen, Waelen ende Iren, die tot Sichenen in Brabant laegen, sterck ontrent 1000 voetknechten ende 700 peerden alles wel gewaepent, mutineerden vast even seer, ende omdat de Staeten Generael alle de boeren van Brabant verbooden hadden eenige toevoer te doen in steden houdende de partije vanden viant, ende de boeren daeromme niet wel betaelen en conden de contributien, daerop sij bij de voors. gemutineerden gestelt waeren, hebben dselve gemutineerden aenden Gouverneur van Bredae versocht sulck gebot aff te doen schaffen, ofte sij souden genootsaeckt wesen oick alle de contributien der Staeten voornt. te bederven, daeraff de Staeten Generael door den selven Gouverneur verwitticht sijnde, hebben tselve verbot affgedaen ende door den voors. Gouverneur der gemutineerden doen aenscrijven, dat men tselve in heur faveur hadde doen affdoen, ende soe sij yet meer begeerden, dat se heur aen hem Gouverneur souden addresseren, men soude heur soe veel mogelijck alle faveur ende behulp doen. Middelertijt sijn tot Bruessel veel vervolchs gedaen hebbende, om heure betaelinge te consequeren ende niet hebbende konnen becommen, maer ter contrarie geintercipieert een brieff commende vanden Coning vuyt Spangien, daerinne hij aen Ernestus ende den Raede van Staete

screeff, dat men alle de gemutineerden van Sichenen soude verclaeren rebellen vanden Coning ende soe se gescheyden waeren alles anderen ten exempele doen straffen ofte soe se noch bij malcanderen waeren, dat men se soude belegeren ende gelijckelijck dootslaen, opdat anderen van muyten heur voortsaen mochten wachten. Door dit scrijvens dselve gemutineerden gecommoveert sijnde, hebben naer Bredae gesonden twee Gedeputeerden geconvoyeert wel met 300 peerden ende eenige voetknechten met brieven van credentie ende volmacht om naer den Haege te commen bij Sijn Ex^tie ende heur saecken ten minsten aende Staeten sijde te verseeckeren, ende quaemen den iiij^en Decembris in den Haege, alwaer sij des achternoens voor Sijn Ex^tie seer beleeffdelijck proponeerden ende versochten met Sijn Ex^tie ende den Staeten een confederatie te maecken, streckende alleen daertoe dat de Staeten wilden beloven (soe sij mochten belegert werden) heur alsdan te ontsetten ofte tbeleg te diverteren, daertegen sij weder beloven souden ende sweeren ten eeuwigen daegen de waepenen tegen dese landen niet meer te voeren ofte draegen, maer dat sij in heur muyten souden continueren, tot dat se ten vollen betaelt ofte daervooren geaccordeert souden sijn ende dat geschiet souden gelijckelijck gaen in dienste vanden Coning van Vranckrijck, daertoe sij mede brieven van heuren Electo aenden selven Coning hadden (die se vuyten Haege naer Vranckrijck bestelt hebben) daer bij vougende, dat se van amunitie van oirloge, vuytgeseyt geschut ende vivres binnen Sichenen tamelijcken wel voorsien waeren. Hierop werde lange bij de Staeten Generael gedelibereert die eenige swaericheyt maeckten, omdat de brieven van credentie ende commissie op Sijn Ex^tie ende niet op de Staeten Generael en hielden, waeromme men oick goet vondt heml. heur antwoort door Sijn Ex^tie te doen geven, daerbij men heml. in generaele termen belooffde met alle mogelijcke middelen ende soe veel doenlijck wesen soude te ontsetten, soe se belegert werden, ende ten overvloet werde heur mede gepresenteert, soe se eenige amunitie van oirloge ofte vivres mochten van doen hebben, dat men se oick daermede soude secoureren, mits houdende tgeene sij belooffden, te weeten de waepenen tegen dese landen niet weder te draegen ende mette selve van nu aen alle goede neutraliteyt te onderhouden. Ende werde oick datelijck gescreven aenden amunitiemeester van Bredae, soe de Gedeputeerden van Sichenen eenich cruyt begeerden ende des last van heure principaelen hadden, dat hij dselve op heur recepisse alleen soude laeten volgen tot 4000 pond cruyts toe. Dit antwoort is heml. gegeven den vij^en Decembris ende sijn daermede weder naer

Bredae getoogen den ix^{en}, doch den Ertshartoge ofte door heur compste herwaerts gemoveert sijnde ofte geinstigeert bij den Coning van Spangien door duplicaeten vande voors. brieven, heeft middelertijt de stadt Sichenen met sijn volck doen belegeren ende aende Brabantsche sijde besluyten ende den x^{en} deser een aenval gedaen doen op een fort, bij die van binnen buyten de stadt begonnen te maecken ende noch niet in defensie sijnde, die daeromme geraetsaem gevonden hebben tselve te abandonneren, naerdat den viant eenich volck daervoor gelaeten hadden ende hebben tselve aen Sijn Ex^{tie} gescreven ende versocht secours ofte confirmatie van de beloften van gesecoureert te werden, ende voorts vuyte stadt doen vertrecken alle heure ruyteren op 200 naer, omdat se binnen geen dienste en conden doen, maer van buyten den viant beter affbreuck doen mochten. Dese quaemen den xj^{en} December onder Bredae ende gingen logeren te Teteringen. Van alle desen tijdinge gecommen sijnde in den Haege heeft Sijn Ex^{tie} den xiij^{en} in de Staeten Generael met den Raede van Staete weder lange daerop gedelibereert, dan omdat de voorige Gedeputeerden van Sichenen den xj^{en} noch niet tot Bredae gecommen en waeren ende daeromme d'anderen van heur gebesongieerde noch niet en wisten, is t'eyntelijck resolveren hierop voor eenige daegen ende tot naerder tijdinge vuytgestelt, twelcke goet was, omdat die van Sichenen met geschut aengetast sijnde ende advertissement becommen hebbende datter meerder geschut ende volck naer heur toe marcheerde, ende daeromme vresende de plaetse niet te sullen konnen houden, goet gevonden hadden die te verlaeten eer se naerder beslooten wierden ende sijn tusschen den xij^{en} ende xiij^{en} des nachts gelijckelijck vuytgetoogen ende sonder groote schaede te lijden den xiiij^{en} des morgens onder Bredae gecommen, daer den Gouverneur heur alle faveur bewees ende oick assistentie dede van vivres ende volck om heur te konnen beschermen, soe den viant heur vervolcht hadde ende eerst gelegen hebbende in de dorpen onder Bredae behoirende, sijn ten lesten tot Tilborch gaen leggen.

Ontrent dese tijt sijnde t'cooren tot Antwerpen ende andere plaetsen tot een seer hooge prijse gecommen, hebben Hans vanden Veecken, Brasser ende anderen eenige scheepen met tarwe gelaeden naer Antwerpen gesonden, in Hollant eerst daeraf betaelt hebbende den licente, dan die van Middelborch siende de groote dierte in dese landen selffs alomme sijnde in t'cooren, hebben de scheepen niet willen laeten passeren, maer aengehaelt ende t'cooren vuyte scheepen gedaen ende gesoldert, presenterende den prijs ende vrachten van dien metten intereste te betaelen. Desen

roup in Hollant gecommen sijnde heeft tcooren heel aff doen slaen tot groot contentement vanden gemeenen man, maer de coopluyden van dien, daeraf eenigen tot Delft woenden, hebben tselve soe qualijck genomen ende bij de stadt Delft soe veel te wege gebracht, dat se op den ix^en^ December heuren Pensionaris gesonden hebben in de Staeten Generael, die met groote vehementie over die van Zeelant ende Middelborch geslaecht heeft, maeckende van dit aenhaelen soe groote tyrannie dat hij opentlijck seyde dat Ducq d'Alva noyt diergelijcken gebruyckt nochte gedaen bruycken en hadde, te meer doordien die van Middelborch door tvervoeren van veel coorens naer Brabant haer selven gebloot soude hebben als hij seyde.

Den lesten Novembris hadden den Palsgraeff bij Rijn metten Hartoge van Wirtenborch ende den Marckgraeff van Baeden van Tourlach eenich volck bij een gebracht ten versoucke vanden selven Tourlach, ende hebben theele Marckgraeffschap van Baden (daer hij naeste erffgenaem aff was) innegenomen ende hem Tourlach daerinne gestelt, terwijle den Marckgraeff tot Bruessel was, omdat hij hem verhuwelijckt hadde beneden sijn qualiteyt (te weeten aen een dochter, die noch Vorsten, noch Vrijheeren dochter was) ende van meyninge was tgansche Marckgraeffschap te versetten ofte veralieneren aende Fockers [1], die hem daerop al eenige groote somme van penningen getelt hadden.

In tbegin vande maent van December quam in den Haege een gesant vanden Marckgraeff Joachim van Brandenborch oudtste soene vanden Cheurfurst van Brandenborch om eenige secreete propositie te doen, daer aff de gelegentheyt aldus was: Hartoge Willem van Cleeff, Gulick ende Berge hadde achtergelaeten een soen (die den tegenwoordigen Hartoch is ende vuytsinnich) ende vier dochteren, daeraff den Hartoge van Pruyssen de oudste getrout hadde, ende twee broeders van Sweybrugge de twee anderen ende de vierde was noch ongehuwelijckt. Ende omdat den tegenwoordigen Vorst van Cleve vuytsinnich was ende sulcx over de regieringe van tlant niet bemoeyt en konde werden, hadde den Keyser eenige inspectators in tlant gesonden, om dat te helpen regieren. Oick omdat den vuytsinnigen Vorst buyten hoope van kinderen te krijgen was, werde bij den Keyser gearbeyt om de vierde dochter van Cleve te huwelijcken

[1] De Fuggers, de Rotschilds van hunnen tijd, waren eene eeuw vroeger nog eenvoudige kooplieden. Door Karel V, om de gewigtige diensten, die zij hem bewezen hadden, in den adelstand verheven, hadden zij door hunne ontzagchelijke rijkdommen een grooten invloed. Van hen stamt het vorstenhuis der Fuggers af, dat tegenwoordig nog in vijf liniën in Duitschland bloeit: Fugger-Babenhausen, Gloett, Kirchberg-Weissenhorn, Kirchheim en Nordendorf.

aen eenen vuyten huyse van Oostenrijck ende naer doode ofte affstorven vanden voors. vuytsinnigen Vorst theele goet van Cleeff, Gulyck, Berge, der Marck ende anderen te doen vallen op den selven vuyten huyse van Oostenrijck, onder die titule dat dselve goederen op geen dochteren mogen versterven dan met believen vanden Keyser ende op sulcken dochter als dselve alsdan daeraff de investiture soude willen geven, trachtende met dien middel niet alleen die vanden huyse van Brandenborch, maer oick die van Sweybruggen vande selve goederen te versteecken. Ende omdat de Staeten Generael saegen dat men door de voors. inspectators de saecken daertoe begonst te dirigeren, ende sijl. liever eener vuyten huyse van Brandenborch daerinne souden sien, hadden sij door heuren agent den Furst van Pruyssen ende den Marckgraeff Joachim voors. (wiens oudtste soone getrout hadde de oudtste dochter vanden Furst van Pruissen geprocreeert bij de oudtste dochter van Cleve voornt.) alle tselve doen remonstreren ende heml. vermaenen op haer recht te sien, ten eynde sij bij dat middel vuyte voors. goederen niet gestooten en werden met presentatie van heur hulp ende alliantie, soe sij gesint mochten sijn sulcke bedecte beleydinge te voorcommen. Den Marckgraeff Joachim dit met sijn vaeder ende sijn soens schoenvader in communicatie geleyt hebbende ende achtende dattet noodich ende prouffitich was hier naer omme te sien, heeft den voors. gesant in den Haege gesonden om van heurentweegen de Staeten Generael te bedancken van t'advertissement heml. gedaen, ende omdat tselve heur generalijck geschiet was te versoucken dat de Staeten wilde gelieven naerder heur meyninge te verclaeren ende specialijck eenige middelen voor te slaen, hoe hij best de voors. beleydinge soude konnen voorcommen ende hem tijdelijck in de regieringe ofte administratie vande goederen brengen, geduyrende de indispositie vanden tegenwoordigen Vorst, daertoe heur ongeraden docht opentlijck yet voor te nemen, opdat de Vorsten van heure partije niet wacker en werden ende heur voorquaemen eerse gereet souden wesen, maer achten seeckerder eenige bedecte middelen, dwelcke soe de Staeten openbaerlijck wisten voor te slaen, wilde gaerne dien aengaende mette Staeten een vaste alliantie maecken ende oick met eenige huwelijcken (die men bequaemelijck soude mogen voorslaen) confirmeren. Desen gesant dede hieraff propositie den x^en^ Decembris in de Staeten Generael, present Sijn Ex^tie^, aen denwelcken hij daernaer in t'particulier noch veel van dese alliantie proponeerde ende openbaerde. De Staeten Generael in tlange op dese propositie gelet hebbende, hebben naer bedenckinge van sijn F. G. voor antwoort bij gescrifte

gegeven dat heur geen bequaemer middel en dochte om te commen in de administratie vande voors. goederen, als dat die van Brandenborch met alle mogelijcke middelen heur sulcx souden moeten insinueren in de gemoederen vande Edelen ende innegesetenen vande voors. landen, dat se sulcx door heur middel sonder eenige grooter beroerte mochten becommen ende soe heur tselve middel al te langwijlich ende al te veel periculen onderworpen scheen te weesen om bij de Vorsten vande anderen partije voorcommen te mogen werden, soe presenteerden sij op heuren naeme ende als voor heure oirlogen te lichten duysent peerden ende drie duysent mannen te voet, opdat niemant daerop naerdencke en krege, mits dat sijn F. G. believen waere den tijt van ses maenden lang daervooren te verordineren de betaelinge, die ontrent tsestich duysent Duytsche gulden ter maent soude bedraegen, ende de lichtinge in vougen als vooren gedaen sijnde, souden sijl. t'allen tijden vande ses maenden sijn F. G. assisteren met 2000 peerden ende 6000 voetknechten, welcken macht sijl. genouch achten om hem datelijck in de regieringe vande landen voors. te konnen stellen. Nietemin soe sijn F. G. eenige andere ofte bequaemer middelen wiste voor te wennen, dat sijl. seer wel gesint waeren op deselve ofte op dese voorgeslaegen middelen alle goede confederatie met hem te maecken ende hem sulcke assistentie daerinne te doen dat hij redene soude hebben met heur alle goede eenicheyt ende correspondentie te onderhouden. Hiermede werde den voors. gesant weder affscheyt gegeven den xvij^en^ Decembris ende werde bij de Staeten Generael vereert met een gouden keeten van ses hondert gulden ende een medaille van Groeningen daer aen, ende nam sijn pas over tlant van Cleeff naer Duytslant. Dit werde aldus bij de Staeten Generael gedreven om soe t'mogelijck waere alle de Princen van thuys van Brandenborch (twelcke een vande machtichste huysen van Duytslant is) met heure saecken mede te verwerren, omdat sijl. wel achten dat die van thuys van Oistenrijck ende consequentelijck mede den Coning van Spangien heur werck daeraff maecken souden om sulcx te beletten, ende dat de oorlogen door de simulteyten tusschen de voors. Princen mede wel mochten verbitteren ende sijl. daerdoor occasie hebben van respireren ofte heure saecken vast te maecken ende doen prospereren, daertoe sij naer alle apparentie sullen geraecken, soe sij den Brandenborgers hiertoe connen induceren, die desen gesant eer op den naem vanden Marckgraeff Joachim als vanden Vorst van Pruyssen hadden affgeveerdich om alle naerdencken op dese saecken wech te nemen, ende hadde hij last genouch dese saecke metten Staeten heel

aff te sluyten ende te maecken ende de voors. penningen te beloven soe den Graeve van Hohenloe gewilt hadde, die mede in de commissie vanden gesant stont ende sonder wien den gesant niet en mocht besluyten, maer willende de Fursten van Brandenburch voordeel doen ende meynende de saecke alleen tot costen vande Staeten te beleyden, hadde tsluyten van dese handelinge ende tbeloven vande penningen belet.

In t'midde vande maent van December waeren de Staeten van Hollant sterck vergaedert om heur gecommitteerden in de Staeten Generael te lasten op de extraordinaris consenten tot onderhout eens legers in den toecommende jaere 1595, ende verdroegen van heuren tweegen te doen consenteeren heur quote in de somme van twaelff hondert duysent gulden extraordinarie in gelde ofte amunitie te furneren ten fyne als boven, ende soot noot waere voor den Coning van Vranckrijck mede te consenteren heur quote in de somme van twee hondert duysent gulden aen denselven Coning te leenen ende oick den tijt te verlengen die Graeff Philps mettet volck daer gesonden gestelt was, niettegenstaende de macht van dese landen door t'affwesen van tselve volck seer geswackt was ende sich mettertijt wel beter sal openbaeren. Werde mede op t'stuck vande zeevaert ende bevrijdinge van dien gearresteert deselve voet, die men tvoorleden jaer in December op dat stuck gemaeckt ende goetgevonden hadde, daerinne alleen eenige cleyne veranderingen gedaen werden, naer den noot die was vereyschende. Vuyt alle desen sach men wel dat die van Hollant gesint waeren in den toecommenden jaere tijdelijck yet aen te grijpen soe de andere provintien daertoe mede willen verstaen ende heur consenten draegen.

De ruyteren vande garnisoenen van Brabant quaemen den xix^en^ Decembris in de Lange Straete ende gingen den xx^en^ alles in garnisoen, wesende de lesten die vanden Franschen tocht in garnisoen quaemen.

Den xxiiij^en^ Decembris is den viant vuyt de Twente met eenige peerden gecommen ende heeft over alle de moeraschen een inval in Vrieslant gedaen aende sijde vande Sevenwolden ende van daer een goeden rooff gehaelt, waernemende de occasie dattet nu een geheelen maent gevroesen hadde ende de moerasschen alles daeromme soe hardt waeren, dat men overal overmochte, waeromme die van Vrieslant terstont screven om eenige peerden in heur lant te hebben.

De gemutineerde Italiaenen vuyt Sichenen gescheyden sijnde ende eenige daegen tot Tilborch gelegen hebbende, kregen eyntelijck advertentie dat den viant met alle macht naer heur toe marcheerde, waeromme sijl. niet

geraeden vindende aldaer langer te blijven, gelijckelijck opgetoogen sijn ende den xix^{en} December tot Waelwijck, Besoyen ende Sprange in de Lange Straete gecommen (op deselve tijt als onse ruyteren daer quaemen) om verseeckert daer te mogen leggen tot dat op heur saecken anders gedisponeert soude sijn, twelcke de Staeten ende Sijn Ex^{tie} geen cleyn naerdencken en gaff, doordien het soe seer vroes ende men oick eenich naerdencken op haer actien begonst te krijgen, omdat men verstont dat sij metten Graeve van Beljojosa te dien fynen bij den viant heur naer gesonden, altoes handelende waeren. Waeromme men goet vondt dat Sijn Ex^{tie} met eenich volck terstont aen kersmisse soe het vriesende bleeff naer Hoesden gaen soude, om op alle inconvenienten beter ordre te geven. Werde mede den xxiij^{en} December geordonneert dat den Commissaris Langley ende Charles de Trillo heur in de Lange Straete bij deselve gemutineerden souden vervougen ende maecken datter bij deselve niet al te grooten overlast den boeren aengedaen en werde, dan soe men hiermede besich was quaemen op den avont weder in den Haege de gedeputeerden vande selve gemutineerden die den xxiiij^{en} bij Sijn Ex^{tie} gehoort sijnde heur seer excuseerden van t'naerdencken dat men op heur hadde, seggende dat wel op Turnhout gecommen was den Graeve van Beljojosa ende door last vanden Ertshartoge aen heml. gescreven hadde, dat hij gelast was met heml. te verdraegen ende goede verseeckertheyt voor heur betaelinge ende affscheyt ofte ontslaeginge vuyten dienst te doen geven, begerende dat se tot oneere vande Italiaensche natie niet voorder en wilden handelen metten Graeve van Nassau, maer gedeputeerden bij hem senden op de handelinge bij hem voorgeslaegen, dat sij mede daerop wel aen hen gerescribeert hadden niet te willen handelen sonder verseeckeringe van heur betaelinge (begroot op vijftien hondert duysent gulden) ende sauf conduict op haer affscheyt, daer mede sij immers voldoen sullen heur voorgaende beloften, te weeten de waepenen niet weder te draegen tegen dese landen, oick omdattet niet schijnen en soude dat sij in theymelijck wilden handelen, hadden se heur gedeputeerden de brieven vanden Graeve van Beljojosa mede gegeven om te mogen verthoonen ende gelast van dese heele saecke verclaeringe te doen, achtende heur daermede genouch geexcuseert, hebben versocht heur naerder aen dese sijde te verseeckeren ende te hebben een plaetse daer se heur in tverseeckertheyt mochten behouden ende den viant affbreuck doen. Hierop sijn de Staeten Generael met Sijn Ex^{tie} den xxvj^{en} vergaedert geweest ende hebben naer lange deliberatie goet gevonden dat Sijn Ex^{tie} noch niet vertrecken en soude, omdattet wat begonst te doeijen

ende op tversouck vande gemutineerden, hebben geresolveert dat de gedeputeerden heur souden toescrijven dat sij eenige plaetse souden willen voorslaen tot heure verseeckertheyt, daer men se bequaemelijck in soude mogen brengen, om dat gesien naerder daerop gedisponeert te werden.

In dese maent van December hadde de Coninginne van Engelant gescreven aenden Colonnel Vere, dat sij hem ende alle de Engelschen hier in dienste sijnde oick op de betaelinge der Staeten contremandeerde ende beval weder naer Engelant te commen, waerinne de Staeten Generael niet weynich verwondert en waeren, omdat tselve strijdende was mettet consent bij Haere Mat. gegeven op tlichten vande selve Engelschen, ende dat de standt deser landen soude pericliteren soe men dselve liet vertrecken geduyrende soe veel volcx in Vranckrijck soude sijn, doch soe men naerderhant verstont dat dit contremanderen wel bij gecommen mochte sijn, omdat de Coninginne mogelijck bericht was, dat de Staeten de Engelsche compagnien hier in dienste sijnde naer Vranckrijck gesonden hadden tot secours vanden Coning ende sulcx heur onbehoorlijck dochte als dselve geconsenteert hebbende tot behulp alleen van dese landen ende om daerinne alleen gebruyckt te werden. Welck bericht daeraff wel mochte gecommen sijn dat Vere met eenige Engelsche ruyteren ende voetknechten op tconvoy mede gegaen was ende dat gecommandeert hadde, soe hebben de Staeten Generael de Coninginne van dien geheelen tocht verclaeringe gedaen, ende dat Vere nochte oick de Engelschen niet mede gesonden en waeren om in Vranckrijck gebruyckt te werden, maer alleen om de anderen te convoyeren, dat oick de meyninge der Staeten noyt geweest is nochte alsnoch niet en is de Engelschen tsij van tsecours ofte op heure betaelinge staende elders als in dese landen te gebruycken, versouckende daeromme dattet Haere Ma^{t}. gelieven wilde dselve te laeten continueren in dienste volgende haer consent ende belofte, ofte dat anders den heelen standt deser landen in gevaer soude commen, soe men se nu op soe ongelegen tijt van volck soude ontblooten, twelcke de Staeten ontrent t'eynde van dese maent bij brieven de Coninginne toescreven, met last aen Caron om sulcx te voorderen ende lasten dien onvermindert Vere ende de Engelsche Capiteinen niet te vertrecken sonder naerder bevel. Hiervuyt kan men sien hoe variabel de sinnen van Heeren sijn, hoe onseecker het is daerop te bouwen ende hoe nau dselve moeten waergenomen sijn, alleen om de affgunstigen wille die bij de Heeren sijn ende alle occasie waernemen om te bescaedigen dengeenen die se misgunnen.

In dese maent laegen noch in Engelant gevangen Edmont Yorcke (neeff

van Roulant Yorcke, die de schantse over Zutphen verriet) Richart Willians ende Yong, Engelsmannen, die bij de fugitive ende rebelle Engelschen in Brabant sijnde ende pension vanden Coning van Spangien treckende geaposteert ende vuytgemaeckt waeren om de Coninginne van Engelant te assasineren op belofte van veertich duysent croonen te recompense, daeraff Stephano d'Yvara brieven van verbande gepasseert ende geteyckent hadde ende in depositum gestelt bij eenen Engelschen Jesuit, Holt genaemt, dwelcke met Standley, Paget, Tregmorton ende anderen dese drie mede hadde helpen vuytmaecken, twelcke hoe langer hoe meer alle man kan leeren, waertoe bij den raedt van Spangien getracht wert ende met wat middelen sij heur monarchie soucken te stabilieren.

In t'eynde vande maent van December kregen de Staeten een dubbelt van een brieff bij den Coning van Vranckrijck den xvij^en December gescreven aen die van Artois ende Henegouwen, daerinne hij seer presumptueuselijck roemt van sijn macht ende comptste totte croone, ende wat belet ende tegenstant den Coning van Spangien hem daerinne gedaen heeft ende noch alle daechs doet mettet onderhouden ende secoureren van sijn rebellen ende vangen ende ranconneren van sijn onderdaenen ende onderhouden van een leger in tlant Cambresis om de stadt van Camerick te benauwen, twelcke alsoe het voor hem onlijdelijck is ende notoirlijck streckende tot infractie vanden vrede ende alle oude alliantien tusschen de Nederlanden ende croone van Vranckrijck gemaeckt, hij van meyninge was daertegen opentlijck de waepenen aen te nemen ende den Coning van Spangien ende alle sijne onderdaenen voor viant te verclaeren, doch gemerckt tselve strecken sal tot een sonderling naerdeel voor de gansche Christenheyt ende tot groot bederff van heml. die (hoewel onschuldich in de saecke) nochtans, als de naeste sijnde de eerste ende meesten aenstoot sullen moeten lijden, twelcke hij liever voorhoet saege, dat hij daeromme heur daeraff wel heeft willen verwittigen, bij soe verre sij bij heur overheyt weeten te wege te brengen dat tleger vuyt Cambresis wechgenomen wert ende van alle plaetsen daert hen naerdencken soude mogen maecken, dat sijne rebellen bij deselve niet en werden onderhouden nochte gesecoureert, nochte sijn onderdaenen beplundert, gevangen, nochte gerantsonneert ende hem verseeckertheyt gedaen werde, dat sulcx niet en sal geschieden ende hij d'effecten van dien mach sien voor den eersten dach van Januarius toecommende, dat hij niet en sal voorts vaeren totte voors. verclaeringe, maer met heml. de oude alliantien onderhouden, ende soe sulcx niet en geschiet ende hij tot verdedinge van sijn lant ende onderdaenen ge-

dwongen wert mette selve verclaeringe voorts te gaen ende de waepenen in handen te nemen, wil hij geprotesteert hebben voor God ende de werelt, dat sulcx door sijn faute ofte schult niet en sal geschieden, ende soe hem oick binnen dien dach geen andwoort gedaen en wert, sal hij evenwel dese defieringe houden voor gedaen ende ontfangen. Vuyt desen brieff werden verscheyden presumptien genomen. Veelen presumerende dat den Coning van Vranckrijck dit dede om met een goede tytule de oirlogen te beginnen, daertoe sij tot heure voordeel naemen den corten tijt die den Coning heur stelt bij een conditie die heml. te volbrengen onmogelijck is, mitsgaeders dat La Motte daernaer aenden Gouverneur van Cales gescreven hadde, dat hoewel hij genouch verstont wat sulcke coopmanschap gelde, hij nochtans niet en gelooffde dat de meyninge daertoe soude strecken ofte commen dat men op de boeren van Artois ende Henegouwen soude willen verhaelen tgeene sij niet misbeurt en hadden, dat hij hem geen viant vande Franche Croene meent te maecken ende wel gelooft dat den Gouverneur van Cales oick geen viant vande landen van Artois sal werden, maer hadde desen aen hem gescreven omme eygentlijcker sijn meyninge daeraff te verstaen, daerop den Gouverneur soude geantwoort hebben hem te sullen reguleren naer tbevel van sijn meester. Anderen naemen vuyte voors. brieven eenen gansch anderen sin, te weeten dat den Coning van Vranckrijck hem niet en wilde vercleynen om den Coning van Spangien eerst om pays aen te soucken, doch evenwel niet ongaerne een pays met hem soude maecken ende daeromme dit screeff aen die van Artois ende Henegouwen (die anders in sulcke saecken niet en vermochten) opdat op heur vervolch ende aenhouden eenigen voorslach van pays mochte begonnen werde ofte ten minsten altoes daertoe de deure oopen soude hebben, hierbij vougende datter geen ontsegginge ofte defieringe anders van node en was, omdat de oirlogen aen beyde sijden al datelijck begonnen waeren, aende Fransche sijde metten aenslach op St. Omer in Artois ende vuytplunderen vande boeren aldaer, ende aende Spaensche sijde mette menichvuldige intochten in Vranckrijck ende houden van tleger in Cambresis voors. Oick dat men daer vuyt sach, soe sij wisten te wege te brengen tgeene den Franschen Coning begeerde ende in sijn brieven voor conditie prescribeerde, dat hij om der Staeten wille met de Spangiaerden in geen oirloge soude willen blijven maer heur in blanco laeten staen. Beneffens dien hielden voor seecker, dat die vanden Raedt vanden Coning van Vranckrijck die alles papist waeren, niet en trachten naer oirloch met den Spangiaert, maer dat die in sijn geheel

bleeff om altoes middel te mogen hebben den Coning te dwingen als hij nae heur sin niet en soude willen regieren ende vonden daeromme onvoorsichtlich gehandelt, dat men onse saecken hier soe verachterde om te assisteren dengeenen die ons soe goetcoop soude willen abandonneren, vougende daerbij dat soe de oorlogen hier vuyt ontstonden tusschen de Francoisen ende Spangiaerden, dat sulcx bij soude commen niet vuyt meyninge vanden Francen Coning maer om de ambitieuse presumptieusheyt vanden Coning van Spangien, die vuyt arrogantie mogelijck nergens naer en soude willen luysteren, soe dat de Francoisen totte oirlogen soude gedwongen werden, doch den tijt sal konnen leeren wie van desen tbeste gevoelen heeft, sijnde de saecke altoes soe dat den Coning van Vranckrijck niet dan langsaemelijck ende moeijelijck gebracht kan werden om yet in onse faeveur te willen doen. Niettegenstaende hierbij viel een inconvenient van grooter innesien, want den Coning wederom gecommen sijnde vuyt Picardie tot Paris den xxvj^{en} Decembris ende noch naulijcx twee vuyren in stadt geweest sijnde, maer gelaerst sittende in sijn cabinet, daer bij hem waeren den Prince van Conti ende Graeve van Soissons met noch wel 30 ofte 40 heeren, sijn aldaer mede gecommen de Heeren van Montigny ende Laguy om den Coning te saluteren, in tgevolch vande welcken mede innegedrongen is een jongman cort van stature, gebooren van Paris, out ontrent 19 jaeren genaemt Jan Chastel, eens laeckencoopers soen, scholier studerende in tcollegie vande Jesuyten aldaer, dwelcke genaerdert hebbende den Coning (terwijle hij hem booch om de voors. Heeren op te nemen) dselve meynde met een vergift mes in den hals te steecken, maer opdat den Coning te leech bockte, failgeerde sijn steeck ende quetste den Coning alleen aende rechtersijde van t'aensicht in de boven lippe ende op een tande, twelcke gewaer gewerden sijnde, werde desen Jesuit gevangen genomen, die wel eerst tfeyt wilde ontkennen maer terstont veranderende bekende tfeyt ende seyde sulcx vuyt een ijver gedaen ende voorgenomen te hebben om den Coning om te brengen, achtende sulcx hem geoirloft te sijn, omdat den Coning niet verstaen en mach werden te wesen in de kercke Gods, voordat hij de approbatie vanden Paus hebbe, twelcke hem bij eenige Jesuiten innegebeelt was. Desen is den xxix^{en} daeraen gecondemneert amende honorable te doen voor de groote kercke van Paris, naeckt in themde met een bernende toortse in de hant ende aldaer te bekennen dat hij tvoors. assasinat ende parricide aengenomen hadde te volbrengen ende dat hem valschelijck ingebeelt is, dat men de Coningen wel mach dootslaen, ofte dat dselve sonder approbatie des Paus in de

kercke niet en sijn, dat hij daeraff leetwesen heeft. Is voorts gecondemneert gebracht te werden op de plaetse van Greve ende daer met gloijende tangen in de armen ende dijhen genepen ende dat sijn hant t'messe daerinne houdende, daermede hij den Coning gequetst heeft, sal affgeslaegen werden ende hij voorts met vier paerden van een geruckt ende daernaer alle sijn leden ende stucken tot assche verbrant ende dselve asche in de locht geworpen, met confiscatie van goederen, welck arrest alsoe bij tparlament in volle vergaederinge gewesen ende ten selven daege geexecuteert is. Ende omdat dit meest door instructie ende instigatie vande Jesuiten geschiet is, die de voors. propoosten vanden Coning te mogen dooden geproponeert ende gesustineert hebben, is bij tselve arrest geordonneert gelijcke propoosten nergens te mogen voeren op peyne van te vervallen in crimen læsæ Majestatis, dat oick de Jesuiten soe wel van Paris als van alle andere plaetsen, daer sij collegien hebben, als bedervers van jongheyt, perturbeerders vande gemeene rust ende vianden vanden Coning ende den stant van tlant, sullen hebben te vertrecken binnen drie daegen naer de insinuatie ende binnen xv daegen daernaer ruymen tgansche Coningrijck, op peyne als boven met confiscatie van alle heure goederen tot goddelijcke stichtinge met verbot op alle ondersaeten vanden Coning heur kinderen niet te mogen doen studeren in eenige collegien vande Jesuiten buijten trijck ergens sijnde op gelijcke peyne. Daerinne te verwonderen is dat men de Jesuyten ten minsten van Paris soe goede coop alleen met een bannissement laet vrijgaen, daer men vande selve ontwijffelijck noch sonderlinge dingen souden hebben konnen ontdecken indien men heur gelijckelijck gevangen ende naer behoiren ondersocht hadde, daertoe den Franschen raedt meest papist sijnde schijnt niet al te seer geneycht te wesen, omdat se mogelijck heur Coning liever in vrese als vrijheyt houden. Oick is in desen te verwonderen de hant Gods, den Coning doende aentasten bij een Jesuit, daer hij onlangs de Jesuiten soe seer voorgestaen hadde, dat in alle parlamenten beslooten sijnde de sententie om de Jesuiten gelijckelijck vuyt Vranckrijck te verdrijven, hij die hadde doen ophouden ten versoucke meest van Gabrielle de Leaincourt (sijn concubine, hoewel sij gehuwelijckt was) ende op hoope dat de Jesuyten hem sijn absolutie vanden Paus souden doen hebben in plaetse van twelcke sij hem nu getracht hebben te doen ombrengen als vooren. Ten lesten staen in desen noch te verwonderen de vreselijcke middelen die bij den Coning van Spangien ende den Paus voorgenomen werden om door de Jesuiten heur apostolen tot sulcx te doen assasineren ende om-

brengen de monarchen van Cristenrijck ende veel andere heeren ende personen, die heur eenichsins in de voorgenomen tyrannie konnen hinderlijck wesen. Vuyt dit feyt sal te vermoeden staen dat den Coning van Vranckrijck wat claerder vuyt sijn oogen sal beginnen te sien ende beter geneycht wesen om sijn saecken met een goet oorloch te verseeckeren.

In tleste vande maent van December kreech men tijdinge dat den viant met eenich volck te peert ende te voet gecommen was tot Hilvarenbeeck om de Italiaenen tot reden te brengen ofte te slaen, ende omdat den voorst weder continuerende bleeff creech men groot naerdencken dat sulcx wel tot wat anders mochte strecken, te weeten om te surprenneren eenige plaetse ofte om ergens een inval te doen, waeromme goetgevonden werde dat sijn Ex^tie met 30 compagnien voetknechten soude vertrecken naer Gornichem ofte Heusden ende daer letten op de bewaernisse van tlant soe veel mogelijck was, ende omdat de Italiaenen seer aenhielen om secours ofte een plaetse om inne te mogen wijcken, werde goetgevonden datter eenigen vuyten Raede van Staete mede gaen souden om met Sijn Ex^tie oick op heure bescherminge te letten ende te sien wat men met heur voorder soude konnen handelen, waeromme heure gedeputeerden mede gelast werden Sijn Ex^tie te volgen, die men wederomme in de herberge defroyeerde als te vooren oick gedaen was, ende is Sijn Ex^tie vuyten Haege naer Gornichem vertoogen den lesten Decembris, daerwaerts de compagnien op ontbooden mede marcheerden neffens de compagnie vande guarde. Ende hiermede eyndichde tjaer vier ende tnegentich niet min vol troublen ende factien van oirloogen als de voorleden jaeren ende alsnoch diminuerende ende affnemende vande periode van hoocheyt, daertoe den Coning van Spangien in tjaer 88 gecommen was om de grooten affbreuck die sijn saecken in Vranckrijck ende in dese landen geleden hebben, in t'eerste bijnaest heel affgestooten sijnde van sijn voornemen ende meyninge ende in tweede mits tveroveren van Groeningen seer verachtert, laetende nochtans het toecommende jaer in beyde de regarden sulcx gedisponeert dattet naer alle apparentie niet min vol troubles ende factien van oorlogen wesen en sal, ten waere den Almachtigen God hem erbermende over de arme menschen met sijne hant daerinne sulcx arbeyde, dat alle dselve wech genomen, sijn eere verbreyt ende de menschen tot ruste gebracht werden om gelijckerhant te mogen wederstaen den algemeynen viant van Cristenrijck, die in dit jaer in Hongerien mettet veroveren van Rab ende andere plaetsen aldaer seer toegenoemen heeft.

TJAER 1595.

Tjaer 1595 begonst mette troubles vande Italiaenen ende den viant tot Hilvarenbeeck vergaedert, waeromme Sijn Ex^{tie} naer Gornichem getoogen was om alle quaet voornemen vanden viant te beletten, daer den j^{en} Januari hem volchden den Graeve van Hohenloe met Johan Pauly. Aleman ende Caminga, Raeden van Staete, ten eynde als vooren geseyt is, ende voorts bijeen quaemen meest alle de compagnien daer ontbooden. daer onder waeren 10 Engelsche vendelen ende 7 Schotse, die Sijn Ex^{tie} repartieerde door de steden van Gornichem, Asperen, Heuckelum, Leerdam ende anders daerontrent.

Den ij^{en} Januari vriestet seer, ende omdat de Yren bij de gemutineerden sijnde veelen binnen Deventer geweest waeren ende tselve hadden helpen overleveren ende eenige Schotten, die Gelder, Liere ende anders hadden helpen overleveren, ende sij daeromme bevreesden, dat men heur van dese sijde wel trachten mochte daerover te straffen, hadden se mede van dien pardon aende Generaliteyt doen versoucken (op die redene dat Standley ende anderen tselve verraet sonder heure voorweeten ofte consent ten effecte gebracht hadden) twelcke op huyden heur geconsenteert is ende daeraff behoirlijcke acte gedepescheert om dselve te beter in t'muyten te doen continueren ende bij accoort met den viant te maecken, altoes vande hoope aff te doen scheyden ende in dienste deser landen te trecken. hoewel veelen sulcx oick improbeerden.

Den iij^{en} Januari vriestet seer. Sijn Ex^{tie} verstaen hebbende dat den viant van Hilvarenbeeck met alle sijn volck gecommen was tot Turnhout ende bij hem noch gekregen hadde twee regementen Duytsen, begonst te vresen off sij wel eenigen aenslachten mochten hebben ofte yet vuytrechten op tlant vander Thoolen ofte eenige andere plaetse, omdat hij geen middel en hadde sulcx te keeren, mits dat hij soe weynich compagnien bij hem hadde ende dselve noch soe seer swack dattet hem ongeraeden

dochte daermede in tvelt te slaen, waeromme hij sulcx aende Staeten Generael screeff ende heur vermaende ordre te doen stellen, dat soe wel tlant vander Thoolen als andere plaetsen mochten voorsien werden; in twelcke men alreede begonst te missen tvolck naer Vranckrijck gesonden, omdat men nu vuyt geene quartieren geen volck meer krijgen nochte lichten conde, doordien tlant aen alle canten, mits den vorst evenwel most bewaert werden. Tpardon vande Yren werde naer Sijn Ex^tie^ toegesonden, om soe het te passe quaeme ten effecte als boven te mogen dienen ende geemployeert werden.

Den iiij^en^ Januari begonstet wat te ontlaeten. Den viant gecommen sijnde te Turnhout sondt desen dach naer Sprange bij de gemutineerden den Graeve Johan Jacomo Barbillan de Belgeosa om te sien off hijt met heml. eyntelijck konste affmaecken ende quam op den avont aldaer.

Den v^en^ Januari ontlaecte het noch wat ende proponeerde den Graeve van Belgeosa den gemutineerden eenige conditien, als generaele abolitie, dat men betaelen soude alle degeenen vuyten heuren die actuelijck onder de vendelen ende bannieren vanden Coning gedient hadden voor den tijt vanden selven dienst ende niemant anders, dat niemant op den naem van anderen sal mogen passeren, maer dat men die tracteren sal als te Pont au Sambre, dat se terstont van heur sullen moeten wech jaegen alle anderen geen actuelen dienst boven gedaen hebbende, die men mede pardon geven sal om onder andere compagnien te mogen dienen, dat men heur daernaer nommen sal commissarissen totte monsteringe ende affreeckeninge, ende terwijle men daermede doende is heur een plaetse van assurancie geven, ende weetende tgetal van heml. oick suffisant onderhout doen hebben totdat se betaelt souden sijn, dat men se daernaer op de maentlijcke betaelinge sal reduceren ende betaelen alle maenden, dat se ondertusschen geen excursien noch schaede ten platten lande en sullen mogen doen, ende om niet te blijven in den naem van gemutineerden maer van soldaeten die den noot tot sulcx gedrongen heeft, datter geduyrende de affreeckeningen vier over heml. sullen commanderen vuyten naem vanden Coning ende sijl. alleen gehouden wesen totte nootelijcke defensie der landen vanden Coning theurder wel believen te secoureren, sonder anders gedwongen te werden tot eenigen dienst vuyt te trecken, welcke conditien hij heml. wilde persuaderen dat meerder waeren als de voorgaende, die hij bij brieven gepresenteert hadde, niettegenstaende sij alles verstonden die minder te wesen, waeromme sij resolveerden op morgen bij den Graeff voors. naer Bruessel te doen senden eenige corter articulen van heure meyninge

ende begeerte, te weeten, dat men heur nopende de betaelinge ende contributien tracteren soude in conformiteyt vande alteratie van Pont (vuytgeseyt dengeenen die niet effectuelijck gedient en hebben) twelcke (soe sij meynen) soude wesen betaelinge, vergevinge van alles ende affscheyt ofte pasport om te mogen vertrecken. Versochten oick voor de verseeckeringe van dien tot ostagiers in handen te hebben, vande Nederlanden wegen den Graeve van Boussu ofte den Heere van Barbancon ende vander Spangiaerden wegen Don Diego Piementello ofte Don Alonso de Mendoza, maistre de camp (ten fynen om heur aen Sijn Hoocheyt te excuseren van alle heure actien ende van tgeene sij t'onrecht bij deselve bedraegen waeren) ende voorts een plaetse om heur te behouden als Herentals ofte Helmont, ende t'overschot vande contributien te mogen executeren met waepenen ofte anders tot betaelinge van heure schulden. Ende om aende Staeten te bethoonen dat se opentlijck wilden handelen, hebben se goet gevonden aende selve te doen oversenden de conditien voors. heur bij den Graeve van Belgeosa gepresenteert ende die sij aenden Ertshartoge van meyninge waeren te senden.

Den vj^en^ Januari ontlaete het noch ende quaemen in den Haege eenige geintercipieerde brieven gescreven vuyt Bruessel bij Diego d'Yvarra aen Don Carolo d'Arragon, Connestable van Castilien ende Gouverneur van Milan, daerbij hij hem vermaende onder anderen van t'muyten vande Italiaenen, ende tverloopen van veel anderen sonder pasport, versoeckende dat hij ten dienste vanden Coning aldaer wilde ophangen alle Italiaenen ofte Spangiaerden vuyte Nederlanden sonder behoirlijck pasport commende ende insonderheyt waer te nemen de voors. gemutineerden, die niet dan door twee wegen in tlant van Milano en konnen commen ende dselve mede off doot doen slaen ofte ophangen, opdat den Coning van sijn lichtinge behoirlijcke vrucht mocht becommen, daer se anders terstont tot niet commen als men de verloopende daer tot Naples ende in Sicilien met contentement gedoocht ende aenneempt. Dese brieven werden goetgevonden te doen translateren vuyten Spaensche ende oversenden aen Sijn Ex^tie^ om de Italiaenen verthoent te werden. Den Graeve van Belgeosa socht onder de hant yemant op te maecken om de Officiers om hals te helpen, daertoe mede eenige bilgetten gestroyt werden, houdende dat se dat gedaen betaelt souden werden, opdat de ontschuldigen door de schuldigen niet en commen te lijden, waeromme sij goetvonden den Graeve bij heur te houden, die daernaer mede bekende dat den Ertshartoge gesint was heur alles te vergeven vuytgeseyt den Eletto, dwelcke, indien hij wilde ver-

trecken, hadde hij Graeff 2 duysent croonen tot Antwerpen gereet, die hij heur wel wilde leenen om den Eletto gegeven te werden tot sijn vertreck, daerop de gemutineerden antwoorden heur Officiers te willen behouden tot dat se betaelt souden sijn ende bij heur te willen leven ende sterven. Ende om te sien wat de eyntelijcke meyninge vanden Ertshartoge mochte wesen, hebben se heure voors. articulen met den Secretaris vanden Graeff naer Bruessel doen senden ende dubbelt van alle dien aen heur gedeputeerden tot Geertruydenberch leggende gesonden om aen Sijn Ex^tie over te senden ende dselve van alle tgepasseerde te verwittigen. Sijn Ex^tie sondt desen dach aen deselve gedeputeerden tpardon vande Yren ende Schotten, met last tselve niet over te geven bij soe verre sij naer heure betaelinge in dese landen niet en willen dienen. Snachts begonstet weder seer te vriesen.

Den vij^en Januarij vroes het seer ende sonden de gedeputeerden aen Sijn Ex^tie dubbelt van alle de articulen ende tgepasseerde, vougende achter aenden brieff, dat se verhoopten binnen corten daegen met Sijn Ex^tie een andere handelinge ende negotiatie te beginnen ende mette overleveringe van tpardon soe te handelen als sij het voor Sijn Ex^tie met eeren souden willen verantwoorden. De Staeten sonden aen Sijn Ex^tie de voors. geintercipieerde brieven, om den gemutineerden gethoent te werden ende heur in heure muterie te verstijven.

Den viij^en Januarij vroes het noch seer, maer begonst des avonts te ontlaeten, ende omdat Sijn Ex^tie tijdinge creech dat den viant wel yet mochte voornemen op Creveceur om de groote gereetschap die men verstont dat er tot sHartogenbosch daertoe gemaeckt werde, heeft hij naer Creveceur noch 150 soldaeten gesonden om de plaetse te mogen bewaeren, ten minsten voor een cleynen tijt ende dat hij selffs daer soude mogen commen tot heur ontset, dan daer en volchden niet met allen op, maer bleeff den viant tot Turnhout.

Den ix^en Janurarij miste ende ontlaete het seer ende bleeff den viant noch tot Turnhout ende hielen de Italiaenen den Graeve van Belgeosa noch soe stricte gevangen, datter niemant bij hem gelaeten en werde. Die vande Over ende Onder-Betuwe siende desen gestaedigen ende grooten vorst ende vresende dat den viant over de revieren eenighe excursie ofte inval mochten doen, hebben met behulp van die van Vuytrecht geresolveert ende begonnen op te bijten de Waele van Gornichem aff tot naer des Graevenweert toe, om de overcomptste van dien te beletten, dan mits het begonst te doeijen, hebben sij twerck geintermitteert om te sien wat

veranderinge den tijt soude mede brengen ende dan heur daernaer te reguleren.

In tbegin deses jaers hadde den Ertshartoge tot Bruessel een nieuwe forme van Staeten Generael doen vergaederen ende alleen bescreven de Prelaeten ende Edelen, daerinne de steden niet seer wel te vrede en waeren. Eenigen van Artois ende Henegouwen hebben in dese vergaederinge geexhibeert de brieven vanden Coning van Vranckrijck aen heur gescreven, achtende het daervoor dat men dese occasie behoirde waer te nemen ende metten Franschen Coning een pays te maecken, dewijle hij sulcx selffs genouch versocht ende presenteerde, maer omdat den Ertshartoge niet geraetsaem en vondt daerinne yet voor te nemen sonder sijn meester den Coning van Spangien, is de saecke daer gebleven, haer nochtans alsoe laetende aensien dat wel scheen dat den Ertshartoge meer tot oirloge als tot payse genegen was.

Den x^en^ Januarij ontlaete het noch. De Staeten Generael vande Vereenichde Nederlanden hadden in de maent van September lestleden gedaen emaneren seecker placcaet op tstuck vanden cours vanden gelde om tselve bij drie affsettingen te reduceren totten voet van t'jaer 86, daeraff de laetste affsettinge plaetse soude grijpen ende innegaen desen x^en^ Januarij, welck placcaet alomme bij de Provintien achtervolcht werde, vuytgeseyt alleen bij die van Middelborch, die op eygener auctoriteyt de leste affsettinge bij publicatien affdeden, houdende tgelt op de voet vande ij^e^ affsettinge, niettegenstaende sijl. in heur particulier geen regalia van munte te mogen slaen ofte daerop yet te ordonneren en hebben, geven daermede geen cleyn naerdencken op alle de resolutien der Staeten Generael ende open doende een deure aen alle andere steden van gelijcken der Staeten Generaele resolutien te mogen ende derven tegenstaen ende contravenieren, dewijle dese tegenwoordige tijt niet en lijdt sulcke saecken met gewelt ofte gewaepender hant te remedieren, waeromme men tot meermaelen aen heur schreeff sulcx te willen achter wech laeten ende bij de andere leden van Zeelant aen heur dede intercederen, ten eynde sij daeraff wilden desisteren, maer omdat eenige groote factooren van coopluyden daer in magistraet waeren, was tselve alles vruchteloes ende en wilden in t'minsten daer geen veranderinge inne doen, daer vuyt te oordeelen is de kittelooricheyt van ons selven ende hoe lichtelijck wij malcanderen viant souden werden, ingevalle wij vanden viant ontslaegen waeren.

Den xj^en^ Januarij ontlaete het noch een weynich, maer en const niet eel afdoen van soe harden vorst.

Den xij^{en} Januarij ontlaete het noch seer weynich, ende omdat men verstaen hadde dat Sijn Ex^{tie} van meyninge was weder naer den Haege te keeren ende het soe seer niet en doyde dat de revieren ofte diepten consten oopen kommen ende de Staeten Generael geraetsaemer achten dat Sijn Ex^{tie} noch tot Gornichem bleeff om alle invasien te voorcommen hebben se een poste afgeveerdicht ende hem versocht noch te willen blijven tot Gornichem tot dat de diepten souden beginnen open te gaen.

Den xiij^{en} Januarij quackelde het noch al aen ende quam hier in tlant den gewesen Capitein Lanchaer, die mettet volck naer Vranckrijck mede getoogen was ende bracht seeckerheyt dat den Coning last gegeven hadde aenden Hartoge van Bouillon om eersdaechs de oirlogen in tlant van Lutsemborch te beginnen, daertoe den Hartoge sijn volck hadde doen vergaederen tegen den xij^{en} deser. Bracht mede tijdinge dat de vaen ruyteren vanden Baron van Peche verloopen was, terwijle den Lieutenant Sapoigne in den Haege was geweest om de commissie te solliciteren.

Den xiiij^{en} Januarij begonstet weder te vriesen ende vertoogen de Italiaenen van Sprange naer der Heyde om mette peerden beter in tlant van Brabant te konnen commen, om haer contributien te executeren, dewijle den viant met sijn leger stil was tot Turnhout, bij dewelcken gecommen was den Graeve van Belgeosa te vooren bij den gemutinéerden ontslaegen. Desen dach tooch een goet deel van tvolck vanden Hartoge van Bouillon doir Sedain om in tlant van Lutsemborch inne te vallen, hoewel noch scheen off sulcx niet met behartinge bij den Coning ofte de Francoisen gedaen en werde, maer dat se altoes een achterdeure wilden openhouden.

Den xv^{en} Januarij vriestet seer, waeromme d'ingesetenen vande Betuwe weder aen tbijten vielen om de Waele alles op te bijten ende soe heur selven te verseeckeren. Desen dach quam tvolck vanden Hartoge van Bouillon in de grensen van Lutsemborch bij malcanderen ende overvielen Jvois, twelcke niet sterck en was, ende sloegent alles doot wat sij daer vonden, ende belegerden terstont daernaer La Fertté, dat sij mede sonder beschieten kregen ende hebben aldus d'oirlogen aldaer begonnen.

Den xvj^{en} Januarij doeyt het wederomme ende waeren in Hollant bescreven de Staeten om te delibereren, waermede men het huwelijck vanden Graeve van Hohenloe met de Graevinne van Buyren (ten aensien vande diensten bij den Graeff den landen gedaen ende de verdiensten des Heeren Princen van Orangien H. M. vaeder vande voors. Graevinne) soude vereeren ende om te committeeren eenigen, die van wegen der Staeten op de feeste van dien souden gaen, op welcke poincten naer lange deliberatie

ende dattet niet eere genouch voor tlant wesen soude dese minder te geven als de Palsgravinne, geresolveert is, dat men tot vereeringe van beyde de contrahenten op thuwelijck heml. schencken soude soe in jueelen als coppe ende anders de somme van vijftich duysent gulden ende dat den Heeren van Brederode, Asperen, Schaegen ende Warmont metten Advocaet van tlant ende Gedeputeerden van Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam, der Goude, Rotterdam, Gornichem, Hoorn, Enchuysen ende Alcmaer vuyten naeme vande Staeten ter bruyloft souden trecken.

Den xvij[en] Januarij ontlaete het noch, maer vroes des nachts weder. Desen dach versocht den Ambassadeur van Vranckrijck in de Staeten Generael dat men tvolck met Graeff Philps in Vranckrijck sijnde voor desen geheelen somer daer wilde doen continueren, ende hoewel de Staeten hierop rapport aen heur principaelen naemen, soe scheent nochtans dat hem sulcx wel mochte geconsenteert werden, omdat die van Hollant daertoe gansch gesint waeren, hoewel nochtans men corts daer naer voor andere moeyte begonst te vresen, omdat Caron vuyt Engelant screeff dat de Coninginne nergens mede en was te contenteren geweest, maer hadde rondelijck verclaert al haer volck (soe wel die in diensten der Staeten sijn ende bij deselve betaelt werden als anders) te willen weder terugge hebben ende boven dien remboursement van heure verschooten penningen, daertoe sij gedacht eersdaechs heuren Raedsheer Botley aende Staeten Generael aff te veerdigen om sulcx te verthoenen ende te vervolgen, twelcke scheen daer vuyt te commen, dat sij ons niet en wilde assisteren, opdat wij wederomme de Francoisen souden assisteren ende soe den dancke heur toecommende tot ons te trecken, ende dat haer dochte redelijcker te wesen, dat men heur heure verschooten penningen restitueerde, als dat men de Francoisen met soe veel penningen assisteerde. Hierinne waeren veelen vande Staeten, insonderheyt die de Fransche saecken soe seer dreven, niet weynich verslaegen, te meer soe men vermoede dat Horatio Palàvicino hier in den Haege bleeff leggen om vande Staeten eenige goede somme gelts te eyschen hem vande Conninginne commende ende bij haer op den Staeten bewesen ende geassigneert, daeraff hij nochtans tot noch toe de propositie niet gedaen en hadde, maer verwachte soe men mede vermoede de comptste van Botley, om dan tselve met meerder auctoriteyt te mogen proponeren, daerdoor veelen saegen dat men niet alleen tvoorleden iaer soe schoone occasie versuymt hadde (met tseynden van tvolck naer Vranckrijck) om tlant te mogen bevrijden ende verseeckeren, maer dat men oick van desen jaere noch naulijcx yet sal konnen doen soe de Co-

ninginne haer met geen redenen en wilt laeten contenteren. Den Coning van Vranckrijck siende dat sijn scrijvens aen die van Artois ende Henegouwen gedaen tot noch toe versmaet was ende daerop niet naer sijn meyninge gevolcht, heeft voor hem genomen de oirlogen tegen de Spangiaerden te verclaeren, waeromme hij desen dach openen brieven vuytgesonden heeft, daerbij hij den Coning van Spangien met alle sijn onderdaenen verclaert heeft voor viant ende gelast dselve alle hostiliteyt soe wel te waeter als te lande aen te doen ende àls vianden te tracteren sonder mette selve mogen negocieren op peyne vande galge. De publicatie van desen en werde alomme niet soe haest gedaen, omdat se noch totte oirlogen niet geprepareert en waeren, maer werde gedaen al advenant de Gouverneurs consten gereet werden om haer te beschermen ofte te mogen invaderen. D'oirsaecke van dese oirlogen werde genomen daerop dat de Spangiaerden niet alleen opentlijck getracht hadden de croone van Vranckrijck te usurperen, maer oick gesocht den persoen vanden Coning te doen assasineren. Ende hoewel op dese verclaeringe terstont geen starck oirloch en volchde, soe sal se nochtans ontwijffelijcken den Ertshartoge seer veel naerdencken maecken ende sijne saecken verwerren ende mogelijck de simulteyten ende verbitterheyden tusschen dese Coningen soe seer doen ontsteecken, dat wij metter tijt wel goede occasien noch mochten krijgen om onse saecken te verseeckeren ende ons vanden Spaenschen Coning te bevrijden.

Den xviij^en^ ende xix^en^ Januarij ontlaete het bij daege ende vroes des nachts. Ontrent dese tijt toogen de Italiaenen gelijckelijck om eenige executie op de dorpen te doen, ende treckende voorbij Turnhout en quam daer niemant van sviants leger vuyt, waerdoor men vermoede dat tvolck aldaer mede niet al te wel te vreden moste wesen.

Den xx^en^, xxj^en^ ende xxij^en^ Januarij doyde het seer, waeromme Sijn Ex^tie^ den xxij^en^ van Gornichem vertooch ende quam ter Goude.

Den xxiij^en^ Januarij doyde het noch ende quam Sijn Ex^tie^ metten Graeve van Hohenloe in den Haege, ende hiermede liep ten eynde desen tocht, omdat de waeteren vast begonnen weder oepen te gaen. De Hartoge van Bouillon naer t'veroveren van La Fertté getoogen sijnde voor Chavansy heeft op desen dach die plaetse mede verovert.

Den xxiiij^en^, xxv^en^ ende xxvj^en^ Januarij doyde het noch seer, waeromme de loopende waeteren beneden in tlant meest wederom opengingen, maer boven vuyte revieren ofte de stille waeteren en konst het ijs noch niet commen te meer soe het den xxvj^en^ des nachts weder begonst te vriesen. Omdat tleger vanden Hartoge van Bouillon even seer onder Chavansy bleeff

leggen naer de veroveringe heeft den viant hem in Lutsemborch heel versterckt ende begonnen te vergaederen tot Arlon ende Virton ende heeft desen dach gesonden ontrent 800 ruyteren om tleger te besichtigen ende dien een affbreuck te doen, dwelcke ontrent 600 vande heuren geleyt hebbende in een embuscade, sijn mette reste voortgecommen tot bij tleger aende sijde daer Graeff Philps lach, dwelcke daertegens vuytviel met eenige peerden van Contelaer ende Smeltsing ende eenich voetvolck, dan soe den viant terugge weeck ende d'onsen dapper volchden, sijn sij in de embuscade gevallen ende omringt ende wel 60 peerden ende ruyteren gebleven ende onder dien de Capiteinen Contelaer, Smelting, Botselaer ende Kijff gevangen ende den Graeff Philps met groot gevaer van sijn leven ende door toedoen van sijn page ontcommen, moetende door eenige revieren swemmen ende is ontrent 2 vuyren daernaer weder in tleger gecommen seer vermoeyt sonder mantel ofte hoet, alsoe hij ongewaepent was geweest, ende heeft terstont bij den Hartoge van Bouillon aengehouden, om den viant weder eens te mogen vernestelen, twelcke den Hartoge consenterende hebben daertoe gereetschap gemaeckt.

Den xxvij^en^ Januarij was het claer weder ende vroes eenichsins ende kreech men tijdinge dat de gemutineerde Italiaenen naer Lit wilden vertrecken, soe omdat die van Turnhout heur vast dreychden, als dat sij meynden daerdoor den viant te diverteren ende van dese landen wat aff te wennen ofte beter heure contributien te konnen executeren, soe den viant van Turnhout quaeme te vertrecken om t'innevallen van Bouillon in Lutsemborch.

Den xxviij^en^ Januarij doyt het wederomme doch vroes des nachts weder. Op desen morgenstondt den Hartoge van Bouillon vuytgereden sijnde met ontrent 1000 cuirassiers neffens de ruyteren van Graeff Philps, is op de ruyteren vanden viant gevallen die in de voorstadt van Virton ende daerontrent laegen, sterck 11 cornetten ende heeft wel 200 van dien soe dootgeslaegen als gevangen gekreegen ende de reste alles op de vlucht gebracht. De gevangenen heeft hij aen Graeff Philps geschoncken om te lossen de voors. gevangen Capiteinen ende anderen bij den viant sittende. Doch niet geraetsaem achtende sonder naerder bevel ende meerder macht voorders yet aen te grijpen, dewijle den viant daer seer sterck in tlant was, heeft sijn leger alomme in garnisoen geleyt ende verdeylt, laetende Graeff Philps met een goet deel van tvolck tot La Fertté ende de reste te Chavansy ende Yvois, doende de plaetsen verstercken ende fortifieren.

Den xxix^en^ Januarij wast cout weder sonder vorst ende waeren hier in tlant de stroomen meest alles weder oopen, vuytgeseyt boven Gornichem

ende Schoenhoeven, daer se noch vast laegen ende tsedert tbegin van December voerleden geslooten waeren geweest. Geduyrende dese groote vorst was den Turck over de Danau gecommen met veel volcx ende was gevallen in Ostenrijck, daer hij veel gevangen Christenen van daen wechvoerde, ende dede een groote moorderie over alle sexen van menschen. Desen dach quam in den Haege Sailly, die eenigen tijt tot Calais als Agent vande Staeten gelegen hadde, ende liet hem beduncken dat den Coning ende meest alle de heeren van Vranckrijck (vuytgeseyt de Hartogen van Bouillon ende Longeville) sonderling tot een pays genegen waeren ende soe hij vermoede dselve souden soucken te maecken tot sulcken prijs als sij souden konnen, bij soe verre de grootheyt vanden Coning van Spangien hem daeraff niet en hielt ende tot oirloge quam te dwingen.

Den xxx[en] ende lesten Januarij wast tamelijck weder, de gemutineerde Italiaenen quaemen weder in de Langestraete ende begonsten door den Graeve van Belgeosa seer te handelen om heur betaelinge te becommen.

Den eersten Februarij sneut ende regentet seer ende quaem in den Haege een Ambassadeur van Schotlant om gestaedelijck hier in tlant te leggen ende binnen der Vere mede conservateur vande Schotse natie vrijheyt te wesen, hebbende tot beyden een seer ample commissie. De gecommitteerden die naer de bruyloft des Graeven van Hohenloe soude gaen, vergaedert in den Haege, vonden goet geen gelt (als te vooren geresolveert was) te schencken, maer in de plaetse van dien bij de jueelen een rentebrieff te geven van vijff ende twintich hondert gulden jaerlijcx, welcken brieff men daeromme terstont op dede maecken ende in gouden lettren scrijven ende stellen ten lijve van contrahenten ende heure descendenten vuytet huwelijck.

VAN HOEYE.

Den ij[en] Februarij was het tamelijck weder ende vertoogen vuyt Breda, Bergen op den Zoem, Geertruydenberch, Hoesden ende anders ontrent 700 peerden ende 800 voetknechten beleyt bij Charles d'Herauguier, Gouverneur van Bredae, om een aenslach op Hoeye in tlant van Luyck te maecken [1]. Dese op de heyde bij malcanderen gecommen sijnde, sijn

[1] Het plan om zich van Hoey en zelfs van andere plaatsen in het Bisdom Luik meester te maken, werd, wel is waar, nu weder opgevat en ten uitvoer gebragt bij gelegenheid van de vereeniging onzer troepen met die van Hendrik IV, maar het was overigens niet nieuw. Van Reyd

voorts getoogen ende den iij^en^ snachts gecommen tot Diepenbeeck bij Hasselt. Te vooren waeren eenigen wech gesonden die den aenslaech maecken souden op tcasteel omdat inne te krijgen. Dese hebbende te vooren met een persoen in stadt wesende gehandelt, die heur bespiet hadde dat een venster van tcasteel altoes open stont, sijn in stadt dicht onder tcasteel tsijnen huysen gaen logeren ende hebben heur waepenen in sacken inne doen brengen ende des nachts tusschen den iiij^en^ ende v^en^ een groote ladder tegen een houck vande rootse gerecht, ende daerop gecommen sijnde voorts tegen een anderen houck ende van daer aen tvenster, waerdoor sij met hen 24 in tcasteel gecommen sijn, ende hebben terstont gevangen genomen 16 persoonen die in waertgelt op thuys laegen ende heur soe meester van tcasteel gemaeckt, ende terstont die vande stadt doen sommeren heur over te geven ende heure troupen daervan geadverteert om heur te hulpe te commen, daerop den v^en^ des avonts alle tvolck daerwaerts geruckt is ende sijn den vj^en^ daervoer gecommen ende hebben gereetschap gemaeckt, als off sij de stadt (die doch niet sterck en is) wilden aentasten, die om tpericule te ontgaen terstont begonnen te parlamenteren, ende omdat men belooffde den borgers niet eenen penning te sullen vercorten.

---

zegt, dat Prins Maurits den aanslag op Hoey »twee jaer beraetslaecht hadde» (XII boek, bl. 444), doch reeds voor vier jaren had Heraugière, ongetwijfeld in overleg met Maurits, een aanslag op Hoey en zelfs op de stad Luik in den zin, hetgeen blijkt uit het verhoor en de bekentenis van een door hem uitgezonden en door de Luikschen gevangen genomen spion, die in last had het kasteel te verkennen, en tevens mededeeling deed van inlichtingen aan Heraugière verstrekt omtrent de mogelijkheid om de stad Luik te verrassen. Een afschrift van dit verhoor, op het Rijks Archief berustende (in de lias ingekomen brieven van 1591), hebben wij als in de Bijlage II achter dit boek opgenomen. Het plan tot de verrassing was in overleg met Hendrik IV gemaakt, hoewel Calvart in een brief aan de Staten Generaal van den 29sten Maart 1595 schrijft: »verwondert hem ook S. M. van de desseynen van Uwe Mog. Ed. teghen desen aenstaenden voorsoomer (daer S. M. seer op bout) 't sedert de voors. declaratie niet gehoort te hebben; selfs ook niet van het innemen van Hoey, omme met Uwe Mog. Ed. daerinne te moghen corresponderen» (van Deventer, Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt, II, bl. 65). In de Resolutiën toch van den Raad van State van den 28sten Maart 1595 wordt het uitdrukkelijk gezegd: »Ende is aldaer (in de Vergadering der Staten Generaal) bij haer M. E. sommarie verhaeldt de oorsaecke van het innemen vande stede en het casteel van Hoey bij Sijnder Excellentie doen doen, op het schrijvens van Sijne Coninckli̇jke Majesteit van Vranckrijck». (Zie ook het rapport van Maurits in de Resol. van de Staten Generaal op dien datum.) Het uitvoerigste berigt van de Spaansche zijde wordt gevonden in Rolando Mirteo (Martinus Delrio) Historia belgica etc., waaruit onder anderen blijkt, dat tegelijk met den aanslag op Hoey ook aanslagen beraamd waren op Hasselt, Maaseyk en Luik. Hij geeft ook de redenen op, die den Bisschop later bewogen, zich in verbinding met de Spanjaarden weder met geweld van Hoey meester te maken, en vermeldt de belegering en verovering in al hare bijzonderheden.

werde noch dien dach t'appoinctement gemaeckt ende verdraegen dat se den vij^{en} souden innegelaeten werden, achtervolgende twelcke den Gouverneur van Bredae met alle tvolck den vij^{en} innegetoogen is, wel strictelijck onderhoudende dat men den borgers niet en beschaedichde ende is alsoe meester vande stadt ende casteel geworden. Tcasteel van Hoeye is een starcke plaetse geleegen op een rootse dominerende over de stadt. De stadt leyt op de Maese recht tusschen Luyck ende Naemen ende heeft een seer schoone steenen brugge over de reviere, waerover men tegenwoordich sonder tegenstant van Bredae ofte Bergen op Zoem tot Sedain toe kan commen, maer de meeste vrucht die men hiermede sal konnen doen, sal wesen dat men alle de traffycque van Artois, Henegouwen ende Naemen op Duytslant sal konnen beletten ende de provintien van Brabant, Limborch, Lutsemborch, Henegouwen ende Naemen bijnaest van malcanderen scheyden, soe dat men niet dan met groot gevaer van d'een totte andere sal connen commen ende soe men wil middel hebben heel Naemen, Henegouwen ende Lutsemborch mede onder contributie te brengen ende insonderheyt de saecken vanden Ertshartoge soe verwerren, dat hij niet weeten en sal waer hem te keeren om yet goets te doen, want soe hij Hoeye wil aentasten, konnen de Staeten oick wel een andere plaetse soe goet als die weder belegeren. Nietemin en sal dit geen cleyn naerdencken alle de neutralen geven, dat men dese stadt Luycx ende neutrael sijnde soe overrompelt, hoewel nochtans die van Luyck niet altoes goede neutraliteyt hebben gehouden ofte die vande religie naer behoiren getracteert, want men wel verseeckert is dat sij den Hartoge van Parma in den jaere 91, doen hij voor Knodsenborch quam, met ruyteren ende knechten assisteerden, ende dat se die vande religie altoes verdreven ofte qualijcken getracteert hebben, daermede men dit innemen sal konnen verdedigen. Eenige daegen hiernaer sondt den Biscop van Luyck den Heere van Louverval tot Hoeye, omme te verstaen door wiens last ofte auctoriteyt dit geschiet was, dien Herauguier antwoorde sulcx gedaen te hebben vuyt hem selven sonder yemants last ofte commissie, alleenlijck om metten Coning van Vranckrijck beter correspondentie te mogen houden ende een vrijen pas hebben naer tvolck die bij den Hartoge van Bouillon sijn, sonder de neutraliteyt te willen breecken ofte die van Luyck ofte de borgers van Hoeye in t'minste te willen beschaedigen ofte alsnoch beschaedicht te hebben, daermede hij hem weder liet gaen, gemerckt hij daer vuyt genouch verstaen konde dat de meyninge was dese stadt tot een pas te houden, gelijck den viant Berck op den Rijn hout.

In tbegin vande maent van Februarius werde den Vorst van Cléeff bij de Gedeputeerden vande Staeten ende Stenden des lants op den landach te Grevenbroeck tot Dusseldorp vuyte gevanckenisse gehaelt, daerinne de Vorstinne hem nu eenige jaeren onder pretext van groote ontsinnicheyt hadde doen houden, ende werde op sijn vrijen voeten gestelt ende versocht sijn lant selffs te willen regieren. De Vorstinne werde bij deselve gedeputeerden gevangen genomen omdat eenigen heur van overspel met heuren Doctor ende eenige jonckeren gecommitteert, wilden beschuldigen.

Den Graeve van Hohenloe nu eenige lange jaeren gedilayeert hebbende tconsommeren van sijn huwelick mette Graevinne van Buyren, hadde al over eenige lange daegen den dach tottet selve huwelijck ende bruyloft doen leggen op den vij^{en} February ende de plaetse genomen op thuys te Buyren ende daertoe een seer groote apparate van alles doen maecken ende alles doen nooden wat in dese landen eenichsins in regieringe is, maer van buyten hadde hij soe weynich genoot, dat selffs den Palsgraeve sijn toecommende rechtsweer [1] niet genoot en was ende hielt hem gestaedelijcken op Bueren, totdat de tijd soude genaecken, waeromme Sijn Ex^{tie} met sijn suster, broeder ende de Graevinne van Egmont vuyten naer de bruyloft vertrocken den iij^{en} Februarij ende de Gecommitteerden vanden Raede van Staete ende Staeten van Hollant den iiij^{en} ende quaemen den vj^{en} meest alles tot Bueren, daer mede quaemen de Gedeputeerden van Vuytrecht ende van Zeelant. Den vij^{en} daeraen troude de Graeve voors. mette Graevinne in de groote saele van thuys ten overstaen van alle de voors. Gedeputeerden, ende naer consommatie van thuwelijck schoncken die van Hollant tot vereeringe van dien 2 gouden couppetassen weerdich ontrent elff duysent gulden, een gouden doose van duysent gulden ende daerinne een renthebrieff op tlant van Hollant van vijff ende twintich hondert gulden jaerlijcx ten lijve vande contrahenten ende heure wettelijcke descendenten vuyt dit huwelijck ende den lanxtlevende van dien, geestimeert in hooftsomme op dertich duysent gulden (dan omdat men vermoede dat sij geen kinderen bij den anderen en souden krijgen mits den ouderdom van heur beyden, en werde in den brieff van geen lossinge ofte capitael vermaent) noch een carcant met een bagge van een diamant costende tsamen ses duysent gulden ende noch aen andere jueelen ontrent twee duysent gulden. Die van Zeelant starck gecommen sijnde acht Gedeputeerden presenteerden tot vereeringe van thuwelijck twee gouden

---

[1] Schoonbroeder.

coppen van acht duysent gulden met een renthebrieff van 600 gulden des jaers ten lijve als boven. De Gedeputeerden van Utrecht vuyte geestelijcheyt, Ridderschap ende stadt gaven twee groote vergulden bierbeeckers. Den Coning van Vranckrijck sondt op dese feest tot vereeringe van dien een schoone coppe gesneeden vuyt een agaet van een halff pinte nats, de voet seer constelijck met goudt beslaegen, het dexsel sijnde van cristal de Montaigne mede constelijck met gout beslaegen, tsaemen geestimeert op 6000 gulden. Die van Bredae schoncken een gediente van silver. Voorts schoncken die van Bueren, Iselsteyn, Leerdam, Sinte Maertensdijck ende alle dorpen ende gehuchten onder Bueren resorterende elcx eenige fraije coppen ende jueelen naer heur vermoegen. Op dese bruyloft waeren van buyten alleen genoot den Graeve vanden Brouck vuyt Cleeff ende den Graeve van Benthem, maer vuyt dese landen waeren daer boven de voorscrevenen den Graeve George van Solms ende meest alle de Colonnellen ende crijshooffden met een goet deel Ritmeesteren ende Capiteynen, soedat alle tlant bijnaest van hooffden ontbloot was, vuytgeseyt alleen Graeff Wilhelm van Nassau die niet gecommen en was, nochte oick eenige Gedeputeerden vuyt Vrieslant om de oude wrocke wille, die sij den Graeve van Hohenloe draegen om tverlies vanden slach van Hardenbergerheyde, dat se hem meest wijten, omdat hij niet tot Coevoerden gebleven, maer den viant op de heyde tegen getoogen was, ende om dselve oirsaecken, soe men vermoede en wasser oick niemant gecommen vuyt Gelderlant nochte Overijssel. De bruyloft werde met grooter magnificentie ende feeste gecontinueert totten xij^{en} Februarij toe, dat Sijn Ex^{tie} ende meest alle de Gedeputeerden scheyden. Den eersten dach vander feeste baeden den bruydegom ende bruyt aen eenige Gedeputeerden alleen voor tleven vanden gevangen muntmeester van Culemborch Hendrick Crayvenger, laetende om de consequentie vande saecke ter discretie vande Staeten Generael te disponeren op sijn saecke soe het tot dienste des lants oirbaerlijcxt soude bevonden werden, mits dat men hem alleen tleven liet behouden in regarde vande vrouwe ende kinderen ende van dese heure intercessie ende beede, versouckende dat de Gedeputeerden daeraff sulcken rapport wilden doen dat sijl. mochten bemercken dat dese heure beede ende intercessie op heur feest gedaen wat hadde geopereert, twelcke de Gecommitteerden belooffden naer heur vermoegen te doen.

De Gravinne Sabina van Egmont weder in tlant gecommen, soe men vermoede om metten Graeve Wilhelm van Nassau te huwelijcken, om eenige coulicheyt malcanderen bewesen verandert sijnde van opinie, heeft

beslooten haer te huwelijcken aen Graeff George Everard van Solms, die haer tot sulcx lang begeert ende aengehouden hadde ende hebben heuren troudaege geleyt op den xiiij[en] Marty naestcommende, daertoe sij vast alle gereetschap deden maecken, om dselve feest in eenige poincten costelijcker te maecken als vanden Graeve van Hohenloe geweest was, hoewel heure middelen van geen van beyden bij de anderen te vergelijcken waeren.

Den iij[en] Februarij was het tamelijck weder ende quam in den Haege den geweesen Colonnel Stuaert als Ambassadeur vanden Coning van Schotlant.

Den vij[en] Februarij was het tamelijck weder. Ontrent dese tijt handelden de gemutineerde Italiaenen seer metten Gedeputeerden vanden Ertshartoge, die soe veel te weege brachten, dat veelen geneycht waeren tottet accoort ende anderen niet, ende daeromme begonnen te twisten met malcanderen, want de Gedeputeerden heur presenteerden dat se binnen Thienen souden trecken, dat men se daer soude monsteren ende beloolfden heur dan op vier maenden betaelinge te doen hebben van heur achterwesen, welck accoort de gemeene ruyteren ende soldaeten meest willich waeren aen te gaen, maer den Electo ende andere overicheyden en waeren daermede niet te vreden, die liever te vooren heur volle betaelinge gehadt hadden ende heur niet wel binnen Thienen en dorsten betrouwen, dan werde eyntelijck t'accoort dien niet tegenstaende aengegaen ende begonnen de gemutineerden naer Thienen te vertrecken ende dwongen den Electo ende andere overicheyt mede te gaen ende soe te vergeeten de beloften die se den Staeten gedaen hadden van niet meer de waepenen tegen heur te draegen ,ende souden dselve daermede doorgegaen hebben, soe t'innenemen van Hoeye de saecke niet verandert en hadde, twelcke sijluyden onder wege verstaen hebbende, en hebben niet voorts naer Thienen willen trecken, maer sijn tot Geel blijven leggen, beginnende weder meer als te vooren te muyten ende sal den tijt leeren waerheene dese mutinatie noch strecken sal. Nietemin hebben de Staeten vuytet voorgaende genouch konnen sien, hoe onseecker het is met sulcken gemutineerden hoop yet te handelen, aengesien sijl. vuyte actie der gemutineerden, soe Hoeye niet en hadde innegenomen geweest niet anders en hadden te verwachten gehadt dan dat se den Ertshartoge eenige penningen souden affgedruckt hebben ende daertegens soe lichtelijck in de wint geslaegen de faveuren, die de Staeten heur met een quaet exempel hadden beweesen soe in t'assisteeren van heur als in tverleenen van pardon aen soe veel verraeders van Schotten, Yren ende Berchvercoopers, als bij den hoop waeren.

Den viij[en] Februarij was het regenachtich weder. De compagnie vande

guarde, die tot noch toe tot Gornichem geweest was quam weder in den Haege. Ontrent dese tijt kregen onse ruyteren te Hoeye sijnde een goeden buyt tot Flerus in tlant van Naemen, weerdich wel drie hondert duysent gulden van flueelen, satijnen, sijden ende goutdraet, daermede sij weder naer Hoeye keerden om die te deylen.

Den xij^{en} Februarij regentet seer, desen dach vertoogen alle de ruyteren voors. (vuytgeseyt de compagnie van Herauguiere) naerdat se heuren buyt gedeylt hadden weder naer Bredae.

Den xiij^{en} Februarij stormt ende regentet ende soe onse ruyteren door tlant van Luyck vast heenetoogen sonder groote ordre te houden naer Bredae toe, achterhaelde den viant dselve ontrent Tongeren, daeraff hij een goet deel versloech, overmits dat de voorsten niet vechten en wilden, maer met alle haeste affreden om heuren buyt te salveren ende de achtersten te vergeeffs als niet machtich genouch sijnde, den viant wilden tegenstaen, waeromme datter wel 100 peerden ende d'een helft vanden buyt bij den viant sijn becommen geweest. Dese selven dach ontstont eenige swaericheyt tot Bredae tusschen den Capitein Adam ende tgarnisoen van tcasteel om eenige suspicien soe sij op malcanderen hadden. Capiteyn Adam met meest alle de borgers suspecterende tgarnisoen van tcasteel (dat nu lange jaeren daerop gelegen hadde) om eenige rumoeren, die gecommen waeren als soude den viant een aenslach op tcasteel hebben met kennisse van yemant van binnen, was (terwijle den Lieutenant ende Vendrech te gaste waeren bij den Sergiant Major Capitein Lambert) gegaen met meest alle de Officiers van sijn compagnie ende een goet deel soldaeten op tcasteel, twelcke die van tcasteel achtende te strecken om hem daer meester te maecken, hebben hem weder aff doen gaen met gewelt ende hem beschuldicht dat hij tcasteel voor den Graeve van Hohenloe wilde innenemen, twelcke hij alles daernaer ontkende, ende seyde alleen gecommen te sijn om een squadre van sijn volck dat op tcasteel waeckte te verstercken met kennisse ende bevel des Wachtmeesters. Nietemin hoe dattet sij, werde in dit rumoer eenige schooten gedaen maer en treften niemant, ende is te beduchten soe se yemant getroffen hadden, dattet quaelijcker soude affgeloopen hebben. Ten lesten werde het als een misverstant geslist, elcx vande partijen nochtans blijvende bij heure genomen suspicien. Sijn Ex^{tie} dit verstaen hebbende heeft den xix^{en} deser vuyt Nieumegen daerwaerts in haeste gesonden den Oversten Groenevelt, swaeger van Herauguier om tot Bredae bij provisie ende in absentie van Herauguier te commanderen ende goede ordre op alles te houden totdat Sijn

Ex^{tie} daer quam ende beter de saecke ondertaste, achtende dat dit Herauguier om de swaegerschap wille t'minste naerdencken soude maecken[1]. Ontrent dese tijt arresteerde den Ertshartoge Ernestus in den Raede van Staete de oirlogen tegen de Francoisen, waeromme men brieven aen alle de Provincien aldaer vuyt sondt, houdende vande Francoisen als viant te tracteren, met heur niet te negocieren ende vuyt Conings landen te doen vertrecken alle de Francoisen die niet vande ligue en sijn.

Den xiiij^{en} Februarij stormt ende regentet seer ende werde in de Staeten Generael gehoort den Ambassadeur van Engelant Botley (te vooren in den Haege gecommen) die in tlange proponeerde waeromme ende op wat voet de Coninginne dese landen gesecoureert hadde op vaste hoope dat men haer soude restitutie doen vande penningen, als tlant tot een beter staet soude commen, dewijle dan Haere Mat. voor seecker hielt dat dese landen tot een vaster ende beter staet gecommen sijn, dochte haer onredelijck dat men op haer remboursement niet en soude letten, te meer soe dit de naeckte meyninge van Haere Mat. in t'aengaen van t'accoort was geweest, twelcke hij seyde vuytet accoort selffs mede genouch te konnen bespeurt werden, soe men dat sonder cavillatie wil verstaen ofte interpreteren, want soe ment soude willen verstaen dat Haere Mat. den Staeten soude moeten assisteren soe lange den Coning van Spangien haer oirloch soude willen aendoen, waere te vresen dat Haer Mat. ten lesten de costen niet en souden konnen vervallen, nochte de Staeten middel hebben de restitutie te doen om de groote excessyfheyt van dien wille, daertoe se in so lange tijt monsteren souden, waeromme hij sustineerde dat t'accoort alleen moet verstaen werden wanneer de landen souden ontheft ofte eenichsins vrij wesen vande seer groote beswaernisse ende pericule daerinne die waeren, ten tijde sij heur secours hier eerst sondt, welcke conditie tegenwoordich gevallen ende gecommen is naer kennisse van alle de werelt, die sulcx genouch konnen oirdelen alleen vuyte conferentie vanden selven tijt tegen den tegenwoordigen standt van tlant. Ten lesten seer hooch extollerende tselve secours, versocht dat men Haere Mat.

---

[1] Op het Rijks Archief (Loketkas Holland, B, 21, N°. 3) berust het geheele getuigenverhoor op deze zaak betrekkelijk. Daaruit blijkt dat zij haren oorsprong aan een misverstand te danken had, maar tevens, dat bij enkelen het vermoeden bestond, dat de Graaf van Hohenlo zich bij verrassing van het kasteel had willen meester maken. Daartoe was evenwel, immers naar aanleiding van hetgeen uit die breedvoerige informatie bleek, geen grond, hoewel de woorden van Duyck doen veronderstellen, dat men de mogelijkheid van een dergelijken aanslag niet geheel verwierp.

eenige goede somme gereet wilde doen rembourseren ende voorts met heur treden in liquidatie, ende die gemaeckt wesende, de reste op termijnen stellen ende daeraff alle jaeren eene doen betaelen totte volle betaelinge toe ende voorts sulcke ordre stellen, dat de costen die sij noch jaerlijcx is doende mochten vermindert werden, opdat d'een d'ander niet en overliep ende maeckte, dat men nimmermeer daer vuyt conste commen, verclaerende hier gesonden te sijn om te blijven leggen tot dat de liquidatie gemaeckt ende daerop gedisponeert soude sijn, met last om daerinne te treden soe haest het mogelijck soude sijn. In dese propositie en vermaende hij niet een woort vande Engelschen wederomme te hebben, daerdoor men vermoede dat de Coninginne daerinne verandert was van voornemen ofte dat Botley noch eenige achterlast hadde, die hij niet en openbaerde. Ende hoewel dese propositie in dese conjuncture van tijden scheen gansch onredelijck te wesen, ende in eenige poincten te contrarieren het tractaet met Haere Mat. gemaeckt ende aengegaen, soe naemen nochtans de Staeten Generael sijn propositie bij gescrifte over ende seyden daeraff rapport aen heur principalen te sullen doen, om heure goede meyninge verstaen hebbende daernaer hem Ambassador antwoort te mogen geven. Ten selven daege werde noch in de Staeten Generael gehoort den Ambassadeur van Schottlant Stuaert, die in tlange verhaelde de groote swaericheyt ende oirlogen, die sijn meester in sijn lant hadde ende seyde alleen hier gesonden te sijn om mette Heeren Staeten Generael te communiceren, hoe sijn meester hem best in die swaericheyden sal mogen draegen, versouckende voor dese tijt alleen assistentie van raedt ende soe het noot waere ende sijn meester sulcx versochte, dat men hem oick met eenige middelen van gelt wilde assisteren ende presenteerde voort alle goede faveur ende vruntschap van sijn meester. Hierop werde mede rapport genomen, hoewel men genouch verstont dat sulcx een eerlijcke vermaeninge was om wat te hebben, twelcke sijn meester een Coning sijnde hem schaemde opentlijck te eyschen om redenen dat de Staeten Generael soe onverstandich ende temeraire niet wesen en sullen, dat sij den Coning van Schotlant souden willen raeden hoe hij hem soude moeten draegen in een saeeke, daeraff sijluyden geen kennisse en hebben, dan door dit ende eenige andere rapporten. Desen dach des avonts begonsten onse ruyteren tot Bredae te commen, te weeten degeenen soe eerst affgereeden waeren.

De Staeten Generael siende dat die van Middelborch bleven continuerende in heur voornemen van niet te achtervolgen tplaccaet vanden ij^{en} Septem-

bris op tstuck vanden cours vanden gelde gemaeckt ende daermede heur waeren turberende in de possessie van alleen op dat stuck te mogen ordonneren (volgende de pacificatie van Gent, Unie van Vuytrecht ende tractaet van Engelant) hebben heuren Advocaet Fiscael gelast daertegens een mandement van complaincte te lichten ende daermede naer Middelborch te gaen om heur te doen restablisseren in de selve possessie, ende hebben onvermindert dien goetgevonden daerwaerts te senden twee generaels vander munte mette raedsheeren Casenbroot ende Hiniosa ende den Tresorier de Bie, om te sien off die van Middelborch noch met eenige redenen waeren te bewegen, soe niet, als dan de complaincte te doen te wercke leggen, daertoe den Fiscael hem mette complaincte ter Vere soude houden.

Den xv^en Februarij was het nat stormich weder ende screeff men aende provincien der Vereenichde Nederlanden dat se alle de compagnien op heure repartitie staende, wilde doen verstercken ende gereet houden tegen den xx^en Aprilis toecommende. Desen dach quaemen de reste van onse ruyteren tot Brodae, missende ontrent 100 peerden.

Den xvj^en Februarij vriestet seer ende troude den Hartoge van Bouillon tot Sedain met Jonckvrou Elisabeth van Nassau, dochter vanden Prince van Orangien ende Charlotte de Bourbon, H.M., tot vereeringe van welck huwelijck de Staeten van Hollant te vooren innegewillicht hadden vijftich duysent guldon, gelijck de Palsgravinne die gehadt hadde.

Den xvij^en, xviij^en ende xix^en Februarij vriestet seer ende quam Sijn Ex^tie tot Nieumegen om op den lantdach aldaer te wesen, alwaer bij hem quaemen de Heeren van Waerous ende Lonchijn, Ambassadeurs van Luyck. om te versoucken restitutie van Hoeye met eenige presentatien, dan werden corts daernaer aende Staeten Generael naer den Haege gesonden. Den Ertshartoge Ernestus wesende sieckelijck ende seer bloeijende vuyter neuse begonst het eynde sijns levens te vermoeden, ontboot daeromme bij hem den Raedt van Staete ende eenige Nederlantsche heeren tot Bruessel sijnde, dien hij versocht dat sij den Graeve van Fuentes wilden bij provisie in tgouvernement stellen, soe hij quaeme te sterven, opdat se metten Spangiaerden geen moeyte en kregen ende soe een proeye vande Françoisen werden, die heur nu de oirlogen verclaert hadden ende niet anders soucken en souden dan bij soe een occasie de landen inne te slocken.

Den xx^en Februarij vriestet seer ende soe de sieckte den Ertshartoge beswaerde ende tbloeijen niet en const gestempt werden, is hij desen

dach ontrent thien vuyren al bloeijende gestorven, gesuffocqueert bij een catarre, die hem haestelijck overviel niet sonder suspicie van venijn, maer naerderhant geopent sijnde, werde bevonden dat hij niet vergeven en was geweest. Hiervuyt kan men bemercken hoe merckelijck God dese landen gebenedijt, want den Ertshartoge alhier in een groote confusie gecommen sijnde, heeft hem ende sijn tijt geconsumeert om ordre op alles te stellen, ende nu eenichsins tot kennisse der saecken gecommen sijnde ende ordre daerop begonnen hebbende te stellen, wert hij vuyt dese werelt gehaelt, opdat wij occasie op occasie souden hebben ons selven te verseeckeren ende sonder moeyte te commen vuyte confusien daerinne wij ons selven helpen, want gewisselijck ten is geen cleyne veranderinge voor de saecken vanden Coning van Spangien dat desen Hertoge alsoe sterve, sonder tot noch toe yet vuytgerecht te hebben, met sijn doot de saecken weder brengende tot soe groote confusie als die waeren tsijnder aencomptste, beneffens dat hiermede mogelijck geretardeert sal werden de belegeringe van Hoeye, die den Ertshartoge geresolveert was te doen, ende dat den Coning van Vranckrijck middel sal hebben omme genouch sonder moeyten alle sijn vianden, die hij noch in sijn lant heeft, t'onderbrengen ende wechnemen alle hoope totte usurpatie van sijn crone. Vuyt desen kan men mede sien de hant Gods over dese Ertshartoge, die hem niet ontsien en heeft andere Princen te willen doen vermoorden ende assasineren, daer hem nu sijn leven hier soe cort valt, dat hij ongeassasineert al bloeijende sterft, straffe ende doot bijnaest ordinaris van alle tyrannen door trechtveerdige oirdeele Gods. De Staeten vande Nederlanden noch onder des Conings gebiet wesende, en sijn niet weynich door dese doot ontset geweest, vreesende meerder inconvenienten voor des Conings saecken, soe vande Fransche sijde als van wegen der Vereenichde Staeten, waeromme den Raedt van Staete aldaer goetgevonden heeft ende geresolveert, dat den Graeve van Fuentes bij provisie soude commanderen tot naerder ordonnancie vanden Coning toe, volgende daerinne soe men vermoet ten deele de begeerte des Ertshartoge ende ten deele de wille vanden Coning, die bij sijne beslooten brieven sulcx geordonneert hadde, naer de doot vanden ouden Mansfelt, hoewel nochtans veelen meynden, dat dit wel eenige jalousie ende miscontentement mochte maecken bij den Hartoge van Arschot ende tusschen de andere Nederlantsche Heeren ende Spangiaerden, daeroff den tijt alles naerder sal leeren.

Den xxj[en] Februarij vriestet seer ende was dese ses daegen door de vorst soe crachtich, dat se alle revieren wederomme toe smeet

ende soe dede bevriesen, dat men bijnaest nergens heene en mochte commen.

Den xxij^{en} Februarij begintet wederom te doeijen ende vande strenge vorste aff te laeten. Desen dach is vanden Provincialen hove van Hollant ende Zeelant gelicht t'mandement van complaincte tegen die van Middelborch, opde voors. raedsheeren Casenbroot ende Hiniosa, die mette andere gecommitteerden ten selven daege tot Middelborch gecommen sijn, daer sij groote swaericheyt vonden soe bij den Staeten van Zeelant als die van Middelborch. Die van Middelborch opentlijck weygerende tplaccaet voors. te gehoorsaemen ende geen exploicteringe van complaincte aldaer te sullen nochte willen gedoogen, nochte oick de persoonen des last hebbende; ende de Staeten verclaerende heur gedeputeerden in de Staeten Generael noyt gelast te hebben om te consenteren eenige lichtinge van complaincte tegens die van Middelborch ende daeromme sustinerende dat se niet behoirlijck op den naem ofte ter begeerte vande Generaliteyt hadde konnen gelicht werden, daerbij vougende dat se niet van meyninge en waeren te gedoogen eenige exploicteringe van complaincte aldaer voor ende alleer bij alle de provintien staetsgewijs naer voorgaende bescrijvinge ingewillicht soude sijn, alle gelijcke saecken in cas van weygeringe ofte inobedientie tegens resolutien der Generaliteyt, te laeten decideren ende disponeren bij de justitie, in alle welcke swaericheyden dvoors. gecommitteerden heur soe becommert vonden, dat sij niet geraetsaem en achten de complaincte te exploicteren sonder eerst van alles volcommen rapport aende Generaliteyt gedaen te hebben. Ontbooden daeromme den Fiscael die mette complaincte ter Vere was gebleven naer Middelborch te commen ende daer sijnde seyden hem sulcx aen, waeromme den Fiscael met heml. weder naer den Haege vertoogen is den v^{en} Marty, ende hebben den vj^{en} van alles aende Staeten Generael rapport gedaen, welcke saecke voorseecker niet weynich extenueren en sal de auctoriteyt der Staeten Generael in saecken daer alle de gecommitteerden van heure principaelen geen speciale last en hebben ende evenwel altoes besoingeren.

Den xxiij^{en} ende xxiiij^{en} Februarij doeyt het seer, den xxv^{en} sneeude het seer. Ontrent dese tijt waeren eenige Zeeusche garnisoenen mette ruyteren van Bergen op den Zoem tscheepe gedaen om in tlant van Waes te trecken ende de contributien te executeren, ende oick soe d'occasie sulcx geleet een aenslach in die quartieren te maecken, dan den xxvj^{en} tot Hulst aen lant commende, bevonden dat de wegen soe onbruyckbaer waeren dattet naulijcx mogelijck was yet aen te grijpen. Oick die van tlant van Waes

verstaen hebbende de comptste van tselve volck, dat se om de contributien quaemen, sonden terstont eenige gedeputeerden met penningen naer Hulst, versouckende dat men heur geen schaede en wilde doen, sij souden heur gedeputeerden eersdaechs naer Zeelant senden ende de verloopen contributien ten vollen doen betaelen, waeromme alle tselve volck den xxvij^en weder tscheepe ende naer heure garnisoenen ging om den viant niet te openbaeren, waerop sij van meyninge waeren heuren aenslach te maecken.

Den xxvj^en Februarij sneeutet seer. Ontrent dese tijt was tot Strasborch een vergaederinge vande gesanten vanden Palsgraeve, de Hartogen van Wirtenberch ende Sweybrug, den Administraetor van Strasborch, den Marcgraeff van Durlach van Baeden ende den van Ansbach ende verwachte men de gesanten van Vranckrijck daer mede; maer den tijt sal leeren wat se sullen doen, hoewel men genoch vermoet dat dese vergaederinge alleen tegen den Hartoge van Lorreinen diende, soe se niet op de Duytsche wijse met een pracht te niette en loopt.

Den xxvij^en Februarij was het tamelijck weder. De gecommitteerden naer de Omlanden ende Groeningen gesonden nu lange tijt daer gelegen hebbende ende alle de questien tusschen de partijen gebracht hebbende tot vier hooftpoincten, te weeten, het stapelrecht bij de stadt gepretendeert vuyt crachte van seecker privilegie, ten tweeden dat men in de Omlanden geen bieren om te vercoopen en mag brouwen soe de stadt pretendeert, ten derden dat die vande stadt alleen committeeren ende stellen de hooftmans in de camer vande justitie die nochtans heur meeste jurisductie over tplatte lant hebben, ende ten vierden off de stadt ende Omlanden te saemen een corpus van Staeten sullen maecken ofte elcx apart. Op t'eerste ende tweede sustineerden die vande Omlanden dat men dselve poincte als servyl ende geusurpeert vuyt crachte van een surreptys octroy soude affschaffen. Op t'derde dat sij soe veel personen vuyten heuren souden mogen committeeren in de camer van justitie als die vande stadt, te weeten elcx halff ende halff, ende nopende tvierde verclaerden wel te vreden te wesen met die vande stadt een corpus te maecken met sulcke conditien ende voorwaerden als de gecommitteerden souden goet vinden. Nopende de drie eerste poincten beriepen die vande stadt heur tot heur privilegien ende oude possessie van LX ofte meer jaeren, daervuyt men heur niet en behoirde te stooten, dan nopende tvierde bleven tselve mede aende gecommitteerden. De gecommitteerden bij den Staeten Generael gelast sijnde in alle de differenten te procederen tot decerneren vande provisie toe incluys ende overgenomen hebbende alle de allegatien ende stucken van

partijen ende in tlange daerop gedelibereert, hebben ontrent dese tijt heure vuytspraecke daervan gedaen, ende nopende t'eerste, tweede ende derde die vande stadt toegewesen bij provisie trecht vanden stapelc ende van alleen in de Omlanden bieren op den coop te mogen brouwen ende alleen te stellen de hooftmans, ter tijt toe bij de Staeten Generael ander verclaeringe in de saecken soude wesen gedaen Ende nopende het leste hebben verclaert dat van nu voortsaen die van stadt ende Omlanden tsamen een corpus van Staeten sullen representeren ende daertoe oprechten een collegie van negen persoonen, daerinne den Stadhouder de eerste plaetse sal hebben ende vier van wegen de stadt op de rechterhant ende vier van wegen d'Omlanden op slinckerhant sullen sitten, van dewelcken die vande stadt altoes voor stemmen ende teyckenen souden ende in alle saecken voor sitten ende gaen, dat de acht van dit collegie administreren sullen de middelen ende innecommen vande stadt ende lande, mits dat d'ordonnancien geteyckent sullen werden bij twee van elcke sijde, dat alle de geestelijcke goederen in commune ærarium sullen commen ende bij tvoors. collegie geadministreert werden; dat die vande stadt ende Omlanden heur quote sullen doen maecken ende volck op heure repartitie nemen, op de betaelinge vande welcken ende tfurneren vande consenten die gedraegen sullen werden, die van tcollegie alle voorderinge sullen doen ende ordre stellen, dat tcollegie mede neerstelijck acht sal nemen dat in de stadt ende Omlanden geen religie als de Gereformeerde en sal geexerceert werden; dat de Stadthouder in dit collegie de gelijckheyt der stemmen mette sijne sal mogen breecken; dat se voorts een bequaem persoen committeren sullen in den Raede van Staete ende twee (een vuyte stadt ende een vuyte Omlanden) in de Staeten Generael; ten leste dat se in geen saecken elcx apart een corpus van State en sullen mogen presenteren. Die vande stadt waeren met dese heele verclaeringe seer wel tevreden ende maeckten daeromme groote blijschap, maer die vande Omlanden waeren seer quaelijck tevreden mette vuytspraecke op de drie eerste poincten ende scheen wel, dat sij niet van meyninge en waeren het daer bij te laeten (hoewel de Gecommitteerden het niet wel anders en hadden konnen verclaeren, om die vande stadt bij provisie niet te beroven van heure privilegien ende oude possessie, dwelcke de Staeten Generael wel een versachtinge mochten geven, insonderheyt in t'derde poinct) maer mettet laeste poinct ende verclaeringe daerop gedaen, hielden sij heur tevreden, waeromme terstont tot nominaetie vande personen in tcollegie voors. ende in de Staeten Generael ende Raeden van

Staete geprocedeert werden, daervuyt te verhoopen is, dat de saecken in dien houck wel mochten gestijft werden ende een goet deel vande voorgaende occasien tot twiste wechgenomen.

In tlaeste van dese maent werde in Vranckrijck gepubliceert met innewilleginge van meest alle de parlamenten een placcaet van religions vrede, daerbij toegelaeten werden die vande religie alomme te mogen woenen sonder ondersouck der conscientie ende te mogen predicken buyten seeckere mijlen vande groote steden, mits dat se de Catholijcke geestelijcken weder in de heuren laeten commen ende sonder schandale ofte misseggen oick heure religie laeten exerceren, waerdoor men achte dat de Gereformeerde religie in Vranckrijck ter eeren Gods wel veel mochte toenemen.

In tbeginne vande maent van Maerte werde Joncheer Pieter vander Does in den Raede van Staete ontbooden ende hem aengeseyt, dat men voortsaen sijn persoen dacht te gebruycken tot Generael vande artellerie op tractament van vier hondert gulden ter maent, als wijlen den Heere van Famers gehadt hadde, daeraff men hem van nu aff in dienste hielt ende ter gelegener tijt commissie verleenen soude.

Den j^en^, ij^en^ ende iij^en^ Maerte was het tamelijck schoen weder ende quaemen in den Haege de gesanten van Luyck ende versochten in de Staeten Generael audientie, dan werde heur geantwoort, dat men se geen audientie en const geven, alleer Sijn Ex^tie^ weder in den Haege soude gecommen sijn, om met sijn kennisse op heur versouck te mogen disponeren.

Den iiij^en^ Martij regende het seer ende quam in den Haege den Hartoge Frederick van Lunenborch om op de bruyloft des Graeven van Solms mette Gravinne van Egmont te wesen. Sijn Ex^tie^ wesende tot Bredae om de wet te vernieuwen informeerde hem seer op t'misverstant den xiij^en^ daer ontstaen, dan bevondt dattet van geen importantie en was, omdat Capitein Adam ter goeder trouwen alleen sijn squadre daer op de wacht sijnde hadde willen verstercken met kennisse des wachtmeesters, daerop die van tcasteel sonder oirsaecke arm, arm geroupen hadden, waeromme hij het daerbij liet blijven. Oick weetende dat de Luyckse Gesanten in den Haege waeren ende wat sij proponeren ende presenteren souden, heeft in haeste geschickt een boode met brieven aen Heraugiier op Hoeye sijnde, hem adverterende dat de Gesanten hier waeren, dat hij daeromme metten eersten soude overscrijven off tcastel houbaer was ende gewelt van geschut soude konnen verdraegen dan niet, om d'antwoorde den Gesanten te geven daernaer te temperen, daerop hij eenige daegen daernaer wederom screeff dat de plaetse niet alleen houbaer maer inprenabel ende inaccessibel waer.

Den v[en] Martij was het tamelijck weder ende quam in den Haege een Gesant vanden Palsgraeff om te wesen op de bruyloft van Solms voors., ten welcken eynde mede in den Haege quaemen Graeff Otto van Solms, die tvoorlede jaer met sijn broeder Graeff Everard in tleger voor Groeningen was geweest met noch een broeder vanden bruydegom als Gesant vanden Lantgraeve van Hessen.

Den viij[en] Martij was het tamelijck weder ende waeren de Staeten van Hollant in den Haege vergaedert om in den heuren te resolveren op tlichten vande ses duysent waertgelders bij den Staeten Generael voor geslaegen, daeraff die van Hollant in den heuren souden moeten lichten 3200 mannen. Hierop werde bij den steden seer veel swaericheyt gemaeckt, omdat sij beter achten dat men een goet regement knechten noch lichte tot laste vande Generaliteyt, twelcke in actuelen dienst soude blijven, doch hebben evenwel eyntelijck geconsenteert ende heur Gedeputeerden in Staeten Generael gelast te consenteren soe veel die van Hollant aenginck dselve lichtinge, mits dat d'andere provintien tselve mede souden doen naer rate vande raeminge om te commen ten getaele vande 6000 voors. Hebben mede geresolveert op de bruyloft vande Graevinne van Egmont te schencken twaelff duysent gulden aen jueelen ende om Sijn Ex[tie] wat vuyte schulden te helpen, daerinne hij beclaechde door dienste van tlant gecommen te sijn, schoncken die van Hollant in den heuren aen hem 25000 gulden, soedat men bijnaest anders niet en droomde dan tgelt bij groote duysenden wech te schencken als off ment vuyt een reviere geschept hadde sonder te letten dattet het sweet vande arme gemeente is ende men nuttelijcker een deel van dien tot onderhout vande arme soldaeten soude hebben konnen employeren, maer volgen hierinne t'exempel van alle de geenen, diet wel gaet, te weten: daervan prodigue te wesen.

Den ix[en] Martij was het nattachtich weder. Ontrent dese tijt was den Coning van Vranckrijck tot Paris met meest alle de Mareschals vande croene ende veel andere heeren om te delibereren op de oirlogen in de Nederlanden te maecken, daerinne seer veel difficulteyts bevonden werde, mits de groote armoede van alle de Francoisen ende dat de verclaeringe van oirloge geschiet was meest tegen den sin van alle de Francoisen, die beter tot pais geneycht waeren.

Den xij[en] Martij was het stormich weder ende quam Sijn Ex[tie] weder in den Haege om op de bruyloft vande Graevinne van Egmont te wesen.

Den xiij[en] Martij was het tamelijck weder ende werden in de Staeten Generael gehoort de gesanten van Luyck, die in tlange verhaelden de

neutraliteyt die heur tot meermaelen belooft was, ende insonderheyt geconfirmeert op de recessen vande gesanten vanden Neder Creytz, contrarie dwelcke eenen Charles de Herauguier hem vervoerdert hadde feytelijck inne te nemen, ten behouve vande Heeren Staeten, de stadt ende tcasteel van Hoeye gelegen in tlant van Luyck, ende omdat sij niet en twijffelen off sulcx is sonder voorweeten der Heeren Staeten Generael geschiet, soe versochten se dat men heur die stadt ende casteel, als neutrael sijnde ende t'onrecht innegenomen, wilde restitueren ende heuren meester ende desselffs onderdaenen daerinne redintegreren, opdat se sien mochten dat men heur de neutraliteyt in goede meyninge toegeseyt hadde, doch soe dese plaetse met voorweeten der Heeren Staeten innegenomen was, om daerdoor een pas te hebben naer tvolck bij den Hartoge van Bouillon sijnde, als den voors. Herauguier bij seeckere sijne antwoorde geschenen hadden te willen seggen, soe wilden sij daerop de Staeten wel verclaeren dat se de plaetse niet en souden konnen behouden, omdat noch stadt nochte casteel sterck ofte tegen gewelt houbaer sijn, beneffens dien isser te weynich volcx in, want de stadt niet houbaer en is, ten waere men 3000 mannen daerinne geworpen hadden, ende om tcasteel alleen te willen behouden wasser te veel volcx inne, beneffens dattet casteel geen gewelt van geschut en sal konnen wederstaen, waeromme sij achten dat de Staeten heur selven geen dienst en souden doen met dese prinse ende nochtans oirsaecke wesen vande ruine van die van Luyck, omdat sij in tseecker wel weeten dat den viant de plaetse sal commen belegeren, twelcke geschiedende sal hij sonder groote sijne costen sijn leger mette Luyckxe bedorven ondersaeten seer verstercken ende sonder twijffel de plaetse emporteren, in welcken gevalle voor die van Luyck ten eeuwigen daege geen hoope sal wesen de plaetse weder te becommen ende sal den viant alle pas vander Staeten volck door tlant van Luyck daervuyt konnen beletten, presenteerden daeromme (soe de Staeten alleen daer een vrijen pas begeerden ende heur de stadt ende tcasteel datelijck wilden doen restitueren) in handen der Staeten genoechsaeme gijselaers te leveren voor de veylicheyt van denselven pas, die se t'allen tijt daerdoor souden mogen doen nemen met soe veel ende weynich volcx alst heur gelieven soude, in welcken gevalle de Staeten den pas souden konnen genieten ende die van tlant van Luyck heur stadt behouden. Versouckende ten minsten onder die presentatie restitutie vande plaetse. Dese propositie werde overgenomen bij gescrifte om daerop te delibereren ende dan heur antwoord te geven, doch lieten de gesanten in tparticulier tegen eenigen heur noch ontvallen, dat soe de Staeten op tcas-

teel wilden houden een vertrout persoen als namentlijck den Heere van Barchon met 50 ofte 60 ofte meer mannen noodich totte bewaeringe van tcasteel ende de Staeten sulcke ordre wilden stellen dat se betaelt mochten werden ende soe in tcasteel innegehouden, dat se geen excursien en deden noch op die van Luyck nochte oick op den viant, om soe den viant geen occasie te geven de stadt te commen beleggen, dat sij noch wel tevreden souden sijn ostagiers in handen te leveren voor de verseeckeringe vanden pas ende van tvolck op tcasteel te leggen, ende dat men de plaetse niet affnemen en soude, mits dat de Staeten souden beloven tcasteel in niemants handen te restitueren, als in handen van die van Luyck ende dat soe haest sij den pas niet meer behouven en souden. Tquam de gesanten wel dat se desen dach gehoort werden, omdat des anderen daechs in den Haege tijdinge quam dat den Bischop overleden was, ende hoewel dese tijdinge onwaerachtich was, soe soude se nochtans veel goets hebben konnen doen, indien se eer gecommen hadde, want men apparentelijck heml. dan noch niet en soude gehoort hebben, maer daeraff verwacht meerder tijdinge ende naerder bescheyt, ende middelertijt hebben konnen verstaen dat den Heere van La Motta met een goet deel volcx vanden viant ende eenigen van Luyck niet alleen de stadt al belegen hadde van over eenige daegen maer op huyden, naer tverlies van ontrent 56 man vande onsen de stadt innegekregen ende den borgers in alles als erffvianden getracteert ende tcasteel beginnen te benauwen ende besluyten met approchen, twelcke dan veroorsaeckt soude hebben wat naerder op alles te letten.

Den xiiij^en^ Martij stormde het seer ende troude Graeff George Everard van Solms binnen Delft in de oude kercke de Gravinne Sabina van Egmont, daeraff men des avonts in thoff van Sinte Aechtenclooster de feeste met seer groote pompe ende magnificentie begonst te houden, op dewelcke gecommen waeren den Hartoge Frederick van Lunenborch ende eener van Brandenborch, een gesant vanden Palsgraeff ende een vanden Lantgraeff, noch eenige Graeven van Solms ende andere heeren van buyten. Vuyt dese landen waeren op de feest Sijn Ex^tie^ met sijn broeder ende den Graeve van Hohenloe mette Staeten van Hollant, Zeelant ende andere quartieren met alle de principaele Eedelen ende Joncvrouwen vande landen ende verscheyden Colonnellen, Ritmeesteren ende Capiteinen. Tot vereeringe van dese bruyloft schoncken die van Hollant twee goude coppen van 5000 ℒ, een carcant van 6000 ℒ ende een verguldt lampet ende becken tsaemen mettet voorgaende bedraegende 12800 ℒ van xl. grooten. Die van Zeelant gaven in gelde 6000 ℒ, die van Vuyt-

recht gaven 2 vergulde coppen, noch werden eenige jueelen gegeven bij de ingelanden van Beyerlant ende Egmont, dan als men het wel wil compareren en sal sulcx alles niet veel mogen helpen in regarde vande seer groote costen die de bruydegom ende bruyt in desen, ten deelen onnuttelijcken ende boven heur vermogen in sumptueusheyt van clederen, clenodien ende banquetten hadden laeten doen, meer siende op heure groote naemen dan op heur middelen. Men hadde mede preparaten doen doen om met magnificentie den ring te steecken, twelcke mede geschiede den xvj^{en} gemasqueert ende den xvij^{en} ongemasqueert, ende naer veele pompe is de bruyloft beginnen te scheyden den xviij^{en}. Gedurende dese feeste wasser een vrouwe die vastelijck seyde den xv^{en} deser seeckere vijff persoonen gesien te hebben die heur onder malcanderen beclaechden dat sij des daechs te vooren soe schoone occasie hadden laeten voorbijgaen om Sijn Ex^{tie} te mogen doorschieten ende dat den Graeve van Hohenloe in de wege was geweest, seggende sij souden hem noch wel krijgen, ende malcanderen vermaenende wel aen te dringen ende te krijten, dan omdat men meer daervan niet en const vernemen, ende dattet niet apparent en is dat men assasinaeten soe veel persoonen gelijck ende d'een van d'ander weetende betrout, soe is tselve daer gebleven, hoewel de vrouwe tsedert altoes daerbij bleeff, seggende sulcx waerachtich te wesen. Ende hoewel hier geen ongeluck van sulcx en geschiede, soe en was daeromme te min niet waerachtich quod extremum gaudij luctus occupat, want het dese daegen door, te weeten vanden xiiij^{en} aff totten xxj^{en} toe soe seer ende continuelijck vuyten westen stormde, dat de zee in dese custen seer hooch vloeyde, daer beneffens wasser in de revieren sulcken opwaeter ende soe extraordinaris, dat de canalen twaeter niet verswelgen en conden, waerdoor de Over-Betuwe, Tielerweert, Bommelerweert, tlant van Schoenhoven ende Crimpenderweert heele innebraecken ende ondervloeyden. Oick braek de Grebbe boven Rhenen door ende smeet soe veel waeters over de Rijnsche veenen inne, twelcke sijn cours nam langes Eede ende Lunteren dattet met sulcken macht tot Amersfoort quam, dat de stadt in pericule was. Van gelijcken was de vaert bij Utrecht in sulcken gevaer dat veel borgers vuyte stadt daerwaerts mosten trecken om de plaetse te behouden. Noch braecken inne tlant van Lijmers ende de Heter bij Emmerick ende voorts opwaerts naer tlant van Cleeff alle de lege weerden. Dit opwaeter duyrde noch veel volgende daegen, mit twelcke noch innebrack tlant van Altena ende tot Gornichem lange daegen grooten noot geweest sijnde, soe aende stadt als den Dieffdijck ende meynende bijnaest vuyte pericule te

sijn is de leege Dortsche ofte Gornichemseweert den xxviij^en Martij aenden bout mede innegebroocken ende daerdoor gansch geinundeert. In somme was de miserie alomme soo groot, datter meenichte van beesten ende veele menschen vergaen sijn, ontwijffelijck door de hant Gods den menschen over heure groote overdaedicheyt ende sonden straffende. Den xxj^en begonst de wint wel noordelijck te schieten ende tweer te veranderen ende bestellen maer bleeff t'opperwaeter bijnaest eve groot.

Den xvj^en Martij quaemen in den Haege eenige gesanten vanden Neder Crijts intercederende mede voor die van Luyck, ten eynde heur Hoey mochte gerestitueert werden, als namentlijck Hendrick van Wittenhorst, Lantdrost van Cleve, Dederick van Erckel, Drost in de Heter ende Waltgraeven tot Nergera. Dese werden gehoort den xvij^en ende versochten dat dien van Luyck restitutie van Hoeye mochte gedaen werden, ten eynde men sien mochte dat de Staeten Generael met oprechte intentie van meyninge waeren naer te commen ende te houden de neutraliteyt soe heml. alles ende onder dien oick tlant van Luyck bij de laeste recessen belooft ende toegeseyt was, daertoe sij veele redenen allegeerden. Ten tweeden dachten sij seer over de doortochten die soe menichvuldelijck over rijcxbodem gedaen werden sonder eenigen pas te versoucken, als wel behoirlijck soude wesen, ende versochten dat tselve niet soe menichfuldich en soude geschieden, ende dat men naer behoiren den pas t'elcken wilde doen versoucken, ten eynde belet mochten werden de seer menichfuldige foelen die onder dien geschieden ende gecommitteert werden. Ten derden claechden sij seer over de executien die in Februario lestleden in de Stiften Coelen ende Westphaelen ten versoucke vande Graevinne van Moeurs gedaen waeren, versouckende dat die voortsaen mochten belet werden ende dat de groote foulen onder die executie geschiet op dengeenen die mette selve executie niet te doen en hadden naer behoiren mochten gestraft werden. Dese versoucken sijn bij gescrifte overgenomen, om daerop te delibereren.

Den xvij^en Martij quam Sijn Ex^tie vande bruyloft weder in den Haege om mette Staeten Generael te besoigneren op de saecke van die van Middelborch nopende de munte, ende naerdat men eenige daegen hier op gebesongieert hadde ende men die van Middelborch nergens toe en conste brengen, tsij om heur te conformeren mette Generaliteyt ofte de saecke de justitie ofte aen Sijn Ex^tie te submitteren, heeft men dselve re infecta noch alsoe moeten laeten staen.

De Gesanten van Luyck siende dat heur antwoorde in tverlengen ge-

toogen werde ende verstaen hebbende dat den viant met sijn leger naer Hoeye marcheerde om de plaetse te belegeren, ende vresende dat de stadt in handen vanden Coning mochte vallen ende soe heur voor altoes ontrocken werden, versochten dese daegen door aen Sijn Ex^tie ende eenigen vande Staeten in tparticulier, dat men heur alleen een acte wilde geven, daerbij men verclaerde tcasteel alleen tot een pas te willen houden niet langer dan tot dat men van desen pas ofte eenigen anderen soe commodieus als die wel verseeckert soude wesen, met belofte tcasteel dan te restitueren, achtende voor seecker dat se daermede tbeleg vanden viant souden konnen diverteren ofte ten minsten in longueur trecken ende tijt doen winnen, doch omdat alle tselve niet geacht en werde om tscrijven van Herauguier, is daerop beraet ende vuytstel genomen tot groot naerdeel vande regieringe ende vande reputatie vande gansche landen, want den viant tcasteel van Hoeye geinvesteert hebbende, heeft ontrent 16 stucken daertegen geplant, soe op eenige bergen daerbij leggende ende genouch over thuys commanderende, als aenden voet van thuys, ende heeft mette selve stucken den xix^en Martij daerop beginnen te schieten, ende dan hier dan daer eenige schooten gedaen hebbende, deden seer groote stucken vanden poorttoorn vallen, waerdoor Herauguier begonst te vresen ende vernemen, dat hij al te temerair geweest was in tscrijven van sijnen brieff, daerbij hij thuys imprenabel achte, dat hij oick hem ende sijn meesters bedroogen hadde in tgeene hij heur gepersuadeert hadde, dat tcasteel tegen gewelt houbaer was ende daermede Sijn Ex^tie ende Bernevelt soe verre gebracht, dut sij geconsenteert hadden tottet innenemen. Den viant continueerde noch den xx^en met schieten, daernaer begonst Herauguier metten viant te parlamenteren hoewel de bresche noch niet sulcx en was, dat men daerop hadde konnen met prouffit stormen, sonder te konnen accorderen, omdat den viant den borgers op tcasteel geweecken geen appoinctement en wilde verlenen, doch eyntelijck naer dat ontrent 1600 schooten gedaen waeren, ginck Herauguier taccoort aen ende maeckte t'appoinctement sonder de borgers daerinne te begrijpen, te weeten, dat de soldaeten op thuys sijnde met waepenen ende bagagie soe sij op Hoeye gebracht hadden souden mogen trecken naer Bredae ende daertoe een goede stuck weechs buyten het leger geconvoyeert werden met crijsvolck van dese landen, ende dat de borgers op tcasteel geweecken souden blijven ter discretie vanden Bischop, als heur Heere. Achtervolgende twelcke hij metten soldaeten vuytgetoogen is den xxj^en vrouch ende in tvuyttrecken wilden de Spangiaerts hem met alle tvolck ombrengen, sus-

tinerende dat se niet dan vrijbuyters ende lantvreschenders en waeren, dan dede den Heere van La Motta heur beschermen, omdat hij heur appoinctement toegeseyt hadde, ende vresende off heur eenigen hoin mochte geschieden, consenteerde dat se heur mette waepenen souden mogen defenderen, welck bevel hij den Ritmeester Grobbendonck mede gaff, die heur convoyeren soude, dwelcke in conformiteyt van dien tvolck sonder meerder gevaer daeraff gebracht heeft (sijnde alleen yetwes vande bagagie-waegens van Herauguier geplundert) ende sijn den xxiij^{en} tot Bredae gecommen, hebbende ontrent 60 man in de stadt op thuys verlooren ende anders geen prouffijt mettet innenemen gedaen dan eenigen buyt voor Herauguier bij brantschattinge vuyte landen van Henegouwen ende Naemen becommen, daeraff hem in tplonderen van sijn bagagie een deel weder affgenomen is. Hiertegens heeft men soe veel arme menschen buyten heur toedoen in tverdriet gebracht ende verlaeten ende alle de nabuyren genouch te viant gemaeckt ofte ten minsten in sulcken naerdencken van dese lantssaecken gebracht, dat se naulijcx eenige beloften ofte tractaeten meer sullen gelooven, maer meynen dattet ons alleen te doen is om alle plaetsen aff te stroopen sonder dat de Staeten daertegens eens sullen konnen gehoort werden [1]. De Staeten Generael van alle desen nochte oick den noot noch niet weetende, ende te vooren ontfangen hebbende den brieff van Herauguier, daerbij hij de plaetse imprenabel achte ende noch in eenige daegen hier naer niet vernemende hoe het tot Hoeye affgeloopen was, hebben op den xxj^{en} voors. den Gesanten in den Haege sijnde voor antwoorde gegeven dat Sijn Altese ende Staeten van Luyck beter als yemant anders weeten, dat de Staeten der Vereenichde Nederlanders soe lange swaere oirloogen gesustineert hebben tot defensie ende behoudenisse van heur privilegien ende vrijheyden ende om heur goederen ende leven, mitsgaeders oick den staet ende landen vande nabuyrheeren ende Princen te frissen vande groote ambitie ende dollicheyt der Spangiaerden ende heure adherenten, trachtende naer een monarchie ofte tirannie generaele, met vaste hoope dat God tsijner tijt soude bewegen de herten vande selve Princen ende geinteresseerde landen, om met heur de waepenen aen

---

[1] „Bien est vray” schrijft de Bisschop van Luik den 27sten Junij 1595 aan den Koning van Frankrijk, „que ce n'at esté sans grande ruine, perte, et dommaige de mon pais, subjects et inhabitans d'icelluy, toutesfois j'auray faict ce gaing, que d'ores en avant je me donneray garde de ces bons voisins et amys, qui m'ont occasionné et procuré tout ce mal qui en est ensuivy”. (Van den Bergh, Gedenkstukken tot opheldering der Nederlandsche geschiedenis, opgezameld uit de Archiven te Rijssel, bl. 342.)

te nemen tot bescherminge vande gemeyne vrijheyt van gansch Cristenrijck, waeromme de Staeten oick alle devoir gedaen hebben om te verkrijgen de lieffde ende faveur vande selve heeren, om met heur goede neutraliteyt t'onderhouden, doende daertoe heur landen soe veel doenlijck van alle foulen beschermen met t'maecken ende onderhouden van verscheyden ordonnantien, die beter onderhouden souden geweest hebben, soe den viant soe verre niet geschreden en hadde op de leden des rijcx, dat hij, boven alle andere overlasten daer gedaen, noch hout Rijnberck ende andere plaetsen, maeckende daervuyt oirlooge in Gelderlant, Vrieslant, Overijssel, Groeningen ende Omlanden mette aenleggende quartieren, alles tegen verscheyden beloften gedaen aende Gesanten vanden Neder-Creyts, daerbij hij belooft hadde alle dselve plaetsen aen heure rechte eygenaers te restitueren, door welck middel de Staeten gerestitueert hebbende tgeene sij op rijcxbodem besaeten, en hebben tot noch toe de minste demonstratie niet gedaen, dat se heur aentrocken het niet restitueren vande selve plaetsen, al waeren schoen heur seer veel beloften bij de Creyts Gesanten daertoe gedaen ende dattet rijck soe veel ofte meer daeraen was gelegen als heur. Om dese ende andere consideratien betrouwen de Staeten Generael dat Sijn Altese ende Staeten van Luyck in heur regard hem niet meer sullen aentrecken, dat de Staeten sich dienen mette passe van Hoeye als den viant doet met Rijnberck ende andere plaetsen voor den tijt dat den viant die behouden sal, als sij tot noch toe heur aengetrocken hebben de occupatie vande voors. steden bij den viant. Gemerckt Sijn Altese ende Staeten van Luyck heur wel mogen verseeckeren dat de Staeten Generael niet minder en begeeren dan te usurperen op eenigen van heur nabuyrsteden ofte die te behouden, maer dat heur beleyt ofte meyninge in desen anders niet en is dan dat se eens souden mogen sien de nabuyrlanden, insonderheyt Luyck ende Coelen ende de gedemembreerde Nederlantsche provintien bevrijt vande Spangiaerden ende heure slavernie ende wederom gereunieert met een vaster bant als te vooren tegen de onversadelijcke ambitie vande Spangiaerts, tot gemeyne defensie vande Christenheyt ende insonderheyt vande Nederlanden ende de privilegien ende vrijheyden van dien, daertoe de Staeten Generael presenteren alle de middelen die God (door wien sij tot noch toe subsisteren ende verhoopen heur noch langer te behouden) heur verleent heeft mette faveur ende behulp van alle de Coningen heur bontgenooten geinteresseert in de gemeene saecke, indien van d'andere sijde de gedemembreerde provintien, gedenckende aende voetstappen van heur vrome voorouders ende hervattende hunne groote couragien willen

aennemen dese tegenwoordige occasie, die sich nimmermeer beter ten propooste en soude konnen verthoonen, daertoe de Staeten heur bidden ende besweeren, ende soe sij achten veel soude konnen helpen indien Sijn Altese ende Staeten Luyck belieffde daertoe mede eenige goede effecte te brengen van heure sijde, tot verlossinge van heur selven ende heur onderdaenen, die omdat se soe naedebuyren van tquaet sijn, daerdoor daegelijcx gefouleert werden, beneffens dat dit de middel soude wesen om haestelijck de landen van Coelen, Luyck, Gulick ende Cleeff in heur volle staet ende fleur te brengen. Hier en tusschen soe Sijn Altese ende Staeten van Luyck geen acte van hostiliteyt en gebruycken, soe weynich tegen de stadt ende casteel van Hoeye als dese landen, soe hebben de Staeten wel willen verclaeren, dat se met Sijn Altese, Staeten, steden ende platte landen van Luyck alle goede vrundtschap ende neutraliteyt sullen onderhouden, gelijck sij tot bevestinge van dien terstont hadden laeten weeten aen Herauguier ende hem gebooden die van Hoeye ofte tlant van Luyck niet anders als goede neutraelen te tracteren, sonder in t'minsten te beschatten ofte beschaedigen ofte eenige veranderinge in de religie ofte policie te maecken ende goede acht te nemen dat den viandt tegen de stadt ofte casteel niet voor en nam, dat Sijn Altese ende Staeten soude mogen prejudicieren. Van alle twelcke de Staeten Generael de heeren Ambassadeurs naerder oepeninge gedaen hadden ende dselve gebeeden overal daert noot mochte wesen te willen betuygen heur oprechte intentie ende goede wille tot voorderinge van tgemeen besten tegen alle de calumnien vande quaetwillige ende haetigen van dese goede neutraliteyt ende vande voors. reunie van alle de Nederlantsche provintien. Dese antwoorde was van date den xix^{en} Martij ende geparapheert Vosbergen. Bij monde was de Gesanten rondclijck geseyt, dat dit den tijt was, dat elcx behoirde vuyt sijn oogen te sien om de Spangiaerden gelijckelijck vuyte landen te werpen ende dat men de stadt Hoeye in niemants handen als in handen van Sijn Altese ende Staeten van Luyck en soude restitueren. Ende hoewel dese antwoorde genouch ridiculeus was, om dattet die van Luyck ongelegen was den Spangiaerden oirloch te verclaeren ofte anderen tot sulcx te instigeren ofte oick te helpen reunieren de gedemembreerde provintien mette welcker saecken sij in t'minste niet te doen en hebben, nochte oick mogen hebben, soe se niet terstont grondelijck bedorven en willen sijn ende de gesanten genouch sien konde dat men niet van meyninge en was de stadt ende casteel haestelijck te restitueren, overmits in de scriftelijcke antwoorde daervan niet met alle vermaent en werde, soe hebben nochtans de Gesan-

ten dselve antwoorde aengenomen, altoes seer claegende over de maniere van doen, die men tegen heur gebruyckte, ende hebben verclaert daermede recht op Luyck aen niet te dorven reysen, maer dat sij se souden oversenden ende voor heur persoonen den pas op Antwerpen ende Bruessel nemen, daertoe sij versochten pasport, ende vuyte vergaederinge gescheyden sijnde, hebben terstont een boode mette antwoorde affgeveerdicht naer Luyck toe. In dese antwoorde staet seer te verwonderen, dat de gedeputeerden in Staeten Generael sonder naerder last van heure principaelen aennemen, als waere dit exploict met heure kennisse ofte bevel geschiet, gemerckt bij de naerder Unie van Utrecht verbooden wert nieuwe oirlogen te beginnen sonder gemeyn advys ende bewilleginge, ende geen van heml. tot dit oirloch te beginnen gelast was. Beneffens dien is oick te verwonderen dat sij op dese gesanten versouck sulcke antwoorde hebben dorven geven, sonder noch naerder commissie ofte last van heure principaelen te hebben, die in tijden ende wijlen sulcx wel anders verstaen mochten, ten minsten als het eens begint qualijcken te gaen. Nietemin werde dese heele antwoorde ende haesticheyt van dien alleen gebout op tvoors. scrijven van Herauguier, die de plaetse inprenabel geacht hadde, want soe men anders vermoet ofte geweeten hadde tgeene nu al tot Hoeye verloopen was, soude men in tseecker heur wel ander antwoorde gegeven ende alle heure presentatien niet soe lichtveerdich affgeslaegen hebben, daertoe mede veel holp, dat men van meyninge was daer een ontfanger te stellen ende door Hoeye, gansch Henegouwen, Naemen ende Lutsemborch onder contributie te brengen ende niet daer een doot garnisoen te houden alleen tot verseeckeringe vanden pas als der gesanten meyninge was, maer die veel omvat laetet tsaemen vallen.

Den xx^en Martij quam in den Haege den Hopman Joriaen Bocholts, die van Graeff Philps aende Staeten Generael affgesonden was om te bevoorderen dattet volck weder terugge mochte ontbooden werden.

Den xxij^en Martij was het schoen weder ende werde in de Staeten Generael gehoort den Hopman Boucholt die verhaelde de groote armoede van tvolck, twelcke bij Graeff Philps was ende de seer groote dierte daer in tlant sijnde, dat daeromme wel d'een helft van tvolck verloopen was ende genouch alles souden verloopen sijn geweest, soe Graeff Philps heur niet belooft en hadde, dat se in tleste van April toecommende souden wederkeeren, op welcke hoop de reste noch bij den anderen bleeff, ende soe men se daer langer soude willen houden, soude het geschaepen sijn dat niet dan de Capiteinen daer souden blijven, waeromme hij verclaerde dat

Graeff Philps gesint was tegen dien tijt herwaerts te commen, versouckende den Staeten sulcx te willen voor goet innesien ende tvolck contremanderen, daertoe hij overleyde de brieven van credentie van Graeff Philps ende oick brieven vanden Hartoge van Bouillon, daerbij den Hartoge verclaerde dat hij om de armoede van tvolck wille, daervan geen behoirlijcken dienst en conste trecken ende daeromme wel lijden mochte dat se gecontremandeert werden, mits dat men hem soe veel penningen bijstelde daermede 3000 man te voet ende 300 Fransche ruyteren voor eenige maenden mochten onderhouden werden. Ten selven daege werde mede gehoort den Ambassadeur van Vranckrijck Busenval, die brieven vanden Coning ten selven eynde overleyde ende versocht de voors. assistentie van gelt ofte tvolck versterckt te werden tot op drie duysent ende voor de peerden gelt, daerop alles beraet genomen werde.

Den xxiij^{en} Martij was het sneuwich weder ende werde den Ambassadeur van Vranckrijck weder gehoort, die vuyten naem van sijn meester seer claechde over eenige scheepen van Middelborch, die op zee ontmoet hadden een schip bij den Francoisen vande Spangiaerden genomen ende tselve niet alleen den Francoisen weder affgenomen hadden, maer innegebracht sijnde tot Middelborch, dat men den gevangenen hadden laeten losgaen ende de waeren alles gedissipeert, niettegenstaende het scrijvens vanden grooten Escuier van Vranckrijck, Gouverneur van Quillebeuf aen die van Middelborch gedaen, twelcke hij sustineerde te wesen een acte van hostiliteyt den Francoisen bewesen, versocht daeromme restitutie van alle dien, ofte dat hij bij gebreecken van dien sulcx soude moeten laeten verhaelen op de scheepen vuyt Zeelant in ofte voorbij Vranckrijck commende, met welcke propositie men niet weynich becommert en was, omdat veelen al te vooren vuyte verclaeringe vande oirlogen bij den Francoisen tegen den Spangiaerts gedaen, begonst hadden te vresen dat de westersche navigatie, daer dit lant veel bij bestaet, daerdoor wel in groot gevaer ende pericule vande Francoisen selffs mochte commen, waeromme sij nu daervooren des te meer vreesden, doch werde hierop mede rapport genomen om die van Middelborch te mogen hoiren.

Den xxiiij^{en} Martij was het tamelijck weder. Ontrent dese tijt creech men in den Haege de tijdinge dat Sultan Amurathes den grooten Turck gestorven was den xviij^{en} Januarij lestleden, waeromme men niet weynich beducht en was, omdat men vreesde dat den oudtsten soen Mahomet genaemt, die vuyt Amasia tot Constantinopelen gecommen was ende daer sijn 13 broeders hadde laeten verworgen, eenich bestant metten Keyser

mochte commen te maecken, ende dat in sulcken gevalle een goet deel vande lichtinge tegen den Turck gedaen ons wel op den hals mochte commen, die nu bloot van gelt ende van volck waeren, van binnen selffs soe grootelijcx mette inundatien beschaedicht, dat men qualijcken middel soude hebben de landen overal evenwel te defenderen. (Siet hoe verre Crystenen Cristenen brengen, dat d'een voordeel moet reeckenen soe den anderen bij den algemeinen viant bevochten wert.) Hiervuyt sach men te meer hoe qualijck het gedaen was, dat men tvoorleden jaer niet voorts en was getoogen in Overijssel, om dat voorts schoen te maecken, daertoe men niet altoes de gelegentheyt soe schoen hebben en sal.

Den xxv^en Martij was het tamelijck weder ende werden de gesanten vanden Neder-Creyts antwoordt gegeven op heure propositie den xvij^en deser gedaen, daerbij de Staeten Generael verclaerden, dat de Fursten des Neder-Creyts vuyte recessen vanden 24 September 1590 wel hebben konnen verstaen dat de oprechte meyninge der Staeten Generael anders niet en is, dan beneffens heur defensie alle goede vrundtschap met heur naebuyren te onderhouden, ende tot betooch van dien hadden doen restitueren alle de forten bij heur crijsvolck vanden viant op rijcxbodem becommen, op vast vertrouwen dat den viant van gelijcken soude doen volgende sijn beloften, hadden oick soe veel doenlijck met verscheyden ordonnantien belet alle foulen op rijcxbodem, welcke ordonnantien beter onderhouden souden geweest hebben, soe den viant Rijnberck ende andere plaetsen tegen sijn beloften niet en was blijven occuperende ende daervuyt dese landen oorlooge maeckte, sonder alsnoch de minste apparentie te thoonen van dselve plaetsen te willen verlaeten, waeromme de Staeten Generael verhoopen ende betrouwen dat dvoors. Fursten (begerende te blijven in de rechte neutraliteyt) niet qualijcker en sullen nemen ofte duyden, dat sij heur behelpen ende dienen metten pas van Hoeye tot affbreuck vanden viant (voor den tijt dat den viant dvoors. stadt Rijnberck ende andere steden ende plaetsen sal innehouden) als dselve Fursten en hebben gedaen nochte alsnoch en doen om des viants occupatie vande selve plaetsen, dewijle de Staeten daeromme te minder de neutraliteyt met die van Luyck niet en willen onderhouden, als vuyte antwoorde den Gesanten van Luyck gegeven ende copielijck hierbij gevoucht gesien kan werden. Nopende de doortochten verclaerden dattet heur van herten leedt was dat de viciniteyt des viants niet toe en liet (mits tpericule) telcken den pas ordentelijck te versoucken, dewijle die doortochten schielijck ende secretelijck tot verseeckeringe vande exploicten gedaen mosten werden, gelijck sonderlinge

gebeurt is in den laesten tocht naer Vranckrijck, derhalven sij oick bedroeft sijn, dat mits het weygeren vanden pas in twederkeeren dselve feytelijck heeft moeten genomen werden, daerover eenige foulen geschiet mogen sijn, doch dat sij niet en sullen laeten daerop sulcke ordre te stellen, als naer de gelegentheyt des crijchs ende tot redelijck genougen der naebuyren eenichsins doenlijck sal wesen, gelijck oick in de doortochten die in cleyne troupen tot affbreuck des viants voortsaen mogen geschieden, ten eynde dselve niet dan bij bekende ruyteren ende knechten ende wiens naemen in de pascedulen sullen staen gedaen werden om alle strooperien te verhoeden. Aenlangende d'executie vande Graevinne van Meurs verclaerden wel gewenscht ende alle devoir gedaen te hebben, ten eynde de Gravinne hadde mogen verkrijgen restitutie van haere heerlicheyden ende goederen ende d'incomptsten van dien, ende dat daermede dusdaenige executie waere achterwege gebleven, dan dewijle men daertoe niet en heeft konnen commen, sijn de Staeten genootsaeckt geweest die te doen doen om de Graevinne in heuren berooffden staet niet te verlaeten, versouckende daeromme alsnoch dat de Munstersche ende Gulickse raeden de hant daeraen willen houden, dat de restitutie voors. mach geschieden, opdat gelijcke extraordinaris proceduyren niet meer behouven voorgenomen te werden. Ende nopende de foulen ende excessen daerover gebeurt, hebben de stucken aenden Raede van Staete overgelevert, om daerop informatie te doen nemen ende straffe te decerneren, verhopende dat de Gesanten heur hiermede sullen te vrede houden ende van dese oprechte intentie niet alleen tot bevrijdinge vande Nederlanden, maer oick der nabuyrlanden vande Spaensche Monarchie ende tyrannie sulcken rapport doen, dat heur overheeren beweecht mogen werden deser landen saecken met raedt ende daet sulcx te seconderen, dat de gewenschte goede vuytcomste met affweringe van alle voordere schaede haest mach volgen. Dese antwoorde was in date den xxiv Martij 1595 ende geparapheert Heermaele. Vuyt dese antwoorde kan men sien hoe seer de Staeten Generael arbeyden om alle nabuyrheeren ende landen met heur in de oirlogen te trecken, die nochtans beter achten al wat veel te verdraegen dan partije te kiesen.

Terstont naer dese antwoorde werde gescreven aende garnisoenen van Gelderlant, Zutphen ende Overijssel de neutraele landen in vrede te laeten ende daerop geen excursien te doen ende geen volck vuyt te senden die niet met naemen ende toenaemen in de pascedullen neffens de beleyders en stonden, op peyne dat men sulcx op de Gouverneurs, Ritmeesteren ende

Capiteinen selffs sal verhaelen om daermede eenichsins de seer groote menichte van foulen te beletten.

Den xxvij^en Martij was het schoen weder. De Gesanten van Luyck sijnde vertoogen ende gecommen tot Dordrecht ende aldaer hoirende t'innenemen van tcasteel van Hoeye, sijn weder naer den Haege gekeert, eensdeels om naerder bescheyt van dien te verstaen ende eensdeels om te sien off de Staeten niet van meyninge en waeren in de brieven nopende heure legatie hun met gegeven, yet te veranderen ende oick om eenige naerder verclaeringe vande neutraliteyt te hebben, omdat sij vreesden dat den viant die van Luyck totte oirlogen tegen de Staeten wel mochte soucken te instigeren, soe sij seyden, maer soe veelen vermoeden waeren se weder te rugge gecommen om te verstaen wat nu bij de innewoenders deser landen vande saecke van Hoeye soude geseyt werden ende off ment noch evenwel soude achte wel gedaen te sijn.

De gemutineerde Italiaenen die al over lange getoogen waeren binnen Thienen waeren mettet veroveren van Hoeye seer becommert, vresende dat den viant heur wel tot eenige onredelijcke conditie mochte commen te dringen, waeromme sij deur heur Gedeputeerden in den Haege bij Sijn Ex^tie deden aenhouden om alsnoch de neutraliteyt te houden ende soe se vuyt Thienen quaemen te ontwijcken dat se wederom op eenige steden vande Staeten mochten wijcken.

Den xxviij^en Martij waeren de Staeten Generael, Raedt van Staete ende Sijn Ex^tie vergaedert om op den stant van tlant te letten, dewijle men niet dan van swaericheyt alomme en hoorde ende ontbooden de Gesanten van Luyck, dien sij verhaelden dat die van Luyck niet als neutralen en handelden, dat se den viant selffs de stadt ende casteel van Hoeye hadden helpen winnen ende daermede bethoent dat heur liever is dat den viant de stadt hebbe, dan de Staeten, dat se bovendien noch den borgers soe vanden magistraet als anders diet metter Staeten volck gehouden hadden seer qualijcken tracteerden, dat se daeromme theurder wedercomste vrijelijck mochten verclaeren, dat de Staeten Generael sulcx niet voor goet aen en sien. Nietemin dewijle men nu wist dat Hoeye aenden viant was werden heur de brieven vande Staeten Generael ende Sijn Ex^tie weder affgenomen, die men heel veranderde ende soe d'antwoorde niet al overgesonden en hadde geweest, soude men die ontwijffelijck mede verandert hebben, om soe veel doenlijck de reputatie van tlant noch te conserveren ende radouberen.

Den xxix^en Martij was het schoen weder ende om eenichsins te assisteren

den gevangen borgers van Hoeye die Herauguier verlaeten hadde, ende men verstont dat die van Luyck gevangen hielden ende straffen wilden, als hadden se tegen den welstant van heur lant gedaen, screven de Staeten Generael aen die van Luyck dselve weder los te willen laeten ende geen moeyte ter causse van tgepasseerde tot Hoeye maecken ofte dat de Staeten Generael geen neutraliteyt met heur en gedachten te onderhouden, welck scrijvens hoewel het vuyt Cristelijck medelijden procedeerden nochtans van groote innesien was, eerst daerinne dat de Staeten heur bemoeijen met saecken verhandelt voor de justitie van Luyck ende daerinne wet willen setten, ende ten tweeden, dat sij sonder naerder last van heur principaelen dreygen te breecken de neutraliteyt die van Luyck met bewillinge vande bontgenooten vergunst. Hier en tusschen hoorde men verscheyden clachten van Herauguier soe van sonder noot tcasteel overgegeven te hebben, alleen vuyt vrese, daer het noch wel voor een maent ofte twee hadde konnen gehouden werden, als vande borgers van Hoeye ende den ingesetenen van Luyck leelijcken gebrantschat te hebben, daerdoor hij bij veelen verloos de reputatie, die men van hem hadde, ende insonderheyt den weert in de Creeft (die tcasteel bespiet ende verraden hadde) seyde opentlijck datter niet alleen noch geen bresche en was, maer dattet oick niet mogelijck en waer een bresche te schieten, ende datter ten tijde van t'appoinctement noch meer als 14 roeyvoeten steylte was ende naer tverlies vande poorte die men beschoot, noch twee retraicten waeren veel stercker als dselve poorte, daertegens Herauguier hem met brieven excuseerde, sustinerende de plaetse noyt houbaer geweest te sijn ende dat hij ter contrarie in sijn brieff gescreven hadde vuyt vrese dat die bij den viant mochte geintercipieert werden, maer dat hij van alles Sijn Ex^tie door sijn Lieutenant hadde doen verwittigen, ende hoewel hij selffs in den Haege niet en dorst commen, begonnen eenigen te vermoeden dat veelen vande Staeten Generael metten voors. brieff wel expresselijcken mochten geabuseert sijn om tfeyt vuyte naem vande Generaliteyt aen te nemen, ende dat Bernevelt wel anders geweeten hadde door Sijn Ex^tie, twelcke te meer vermoet werde, omdat men tegen Herauguier niet meer en formaliseerde. In somma sijn in allen gevalle t'meerendeel vande Staeten met dese saecke leelijcken bedrogen geweest ende heeft mogelijck Herauguier daeromme te eer dit casteel aenden viant overgelevert, om daerdoor beter middel te hebben om op tlant van Luyck te mogen doen toetasten.

Den xxx^en Martij was het schoen weder ende waeren in den Haege gespannen de nieuwe tenten van Sijn Ex^tie, die seer braeff ende magnifyck

waeren tottet maecken vande welcken de Staeten Generael hem gegeven hadden 7000 gulden.

Den lesten Martij was het schoen weder ende vertoogen naer Vrieslant vuyten Raede van Staete Foeck ende den Tresorier de Bie, om aldaer met die van Vrieslant te besoingeren op heure quote ende wat compagnien sij daerop houden sullen ende de anderen te doen stellen op de quote van Groeningen ende d'Omlanden. In den Haege creech vande Staeten Generael sijn affscheyt den Gesant vanden Phals, die alle goede faveur van sijn meester aengebooden hadde ende werde vereert met een gouden keeten.

Den iij^{en} Aprilis was het schoen weder ende werden in de Staeten Generael gehoort de Ambassadeurs van Luyck, die vuyt crachte van heure instructie geteyckent bij den Bischop selff op den 27 Martij seer claechden over Herauguier, ende verthoenden voor eerst dat heur meester noyt gemeent hadde dat de Staeten Generael den aenslach op Hoeye tegen heur geloften hadden doen doen, ende dat hij wel suffisantelijck ontdeckt heeft dat dit alleen een feyt van eenige particulieren is, die heur mette naem vande Generaliteyt decken, dat hij van Herauguier niet konnende weeten door wiens last hij sulcx dede hem alleen voor een rover gehouden hadde, te meer soe opentlijck bleeck bij een extract van een brieff van hem ende eenige pasquillen tot Luyck gestroyt, dat hij niet dan oproer ende seditie daer in tlant gesocht hadde, daeromme hij noyt aenden Biscop hadde willen rescriberen, maer hadde wel gescreven aenden magistraet ende gemeente van Luyck om die op de been te brengen. Dat hij die van Hoeye veel belooft ende niet gehouden en hadde, maer ter contrarie heur ende eenige kercken ende abdijen daer in tlant seer beginnen te schatten, ende omdat hij noyt geweerdicht hadde hem van dat feyt bij den Bischop te excuseren, de Biscop de waepenen hadde moeten aennemen volgende de natuyre om tsijn te beschermen, opdat de Spangiaerts tcasteel niet en kreegen ende tot heure bescherminge behielden, waeromme hij oick een aenslach op de stadt gedaen maecken hadde om dselve te voorcommen, die gefailgeert was, ende hoewel Herauguier wel wist dat de stadt niet houbaer en was, soe hadde hij se nochtans liever in pericule gestelt, dan in handen van die van Luyck gerestitueert volgende sijn beloften, daer men nochtans een bekent edelman aen hem geschickt hadde, om hem een goede somme gelts te presenteren, soe hij tcasteel aenden Biscop hadde willen restitueren, ten minsten dan, als hijt niet langer soude konnen houden, dat hij doen belooffde. Doch den Biscop siende tleger vanden

viant altoes voortstrecken, hadde dselve geassisteert, omdat se niet en souden mogen seggen alleen de plaetse gewonnen te hebben, ende hadde ondertusschen aende Staeten doen solliciteren bevel op Herauguier (dien hij niet dan als een strooper en konde achten) om de plaetse alleen in sijn handen te restitueren, doch op den toorn Amiette ontrent 10 ofte twaelff vuyren geschooten sijnde sonder datter noch bresche ofte oick apparentie daertoe was, mits den toorn heel met eerde gevult was, hadde Herauguier lachement beginnen te parlamenteren ende geaccordeert, ende in t'accoort door vreese vergeeten alle de beloften hem gedaen welck accoort, hoewel den Biscop niet gehouden en was te onderhouden mits Herauguier niet over en leverde den verrader, hadde hij nochtans ten regarde vande Staeten hem gelooff gehouden, dien hij oick liete de straffe van sulcken quaeden daet tot haer verdedinge, hebbende alleen Preis [1] vuyt doen nemen, omdat hij over lange daer gevangen sijnde om gelijcken aenslach op Hoeye met eede belooft hadde hem voortaen daermede niet meer te sullen bemoijen, nochte de waepenen tegen tlant van Luyck draegen. Ten lesten versochten se straffe over Herauguier ter saecken voors. met denunciatie dat men niet oevel en neme soe men der Staeten volck die heur nu tweemael bedroogen hadden onder schijn van vrientschap in geen steden van Luyck meer inneliet, nochte eenigen pas vergunde. Ende hoewel dese propositie meer denunciatie smaeckte als eenich versouck, soe hebben de Staeten nochtans die bij gescrifte overgenomen om daerop te antwoorden. De Gesanten in alles heur soucken te wreecken op Herauguier deden noch verscheyden particuliere clachten over hem aenden Raede van Staete ende anders, die in tijden ende wijlen Herauguier wel geen goet en mochten doen, omdat hij bij seeckere sijnen brieff gescreven hadde, dat den Raeden van Staete eenich particulier prouffijt toogen vande gevangenen die men hem ontrock, daeraff de Gesanten het original aenden Raede overleverden. Hiernaer waeren in den Haege vergaedert de Staeten Generael met Sijn Ex^tie ende den Raede van Staete om op tstuck vande extraordinaris consenten te besongieren ende om ordre in de saecke van die van Middelborch te stellen, ende werde goetgevonden dat Sijn Ex^tie selffs daerwaerts soude gaen ende te vooren den Raedsheer Hessels affveerdigen om met heur in voorspraeck te commen ende die vande stadt met dreygementen aen te gaen ende sien off se soe ergens toe konden beweecht werden, ende mede bij die van Zeelant aen te houden

---

[1] Gerard de Preys, zie de Bijlage II.

dat se haer extraordinaris consent metten eersten wilden innebrengen.

Den iiij^en Aprilis was het schoen weder. Een goede partije vande Staeten ruyteren van verscheyden compagnien bijeen geruckt ende in tlant van Westphaelen inne gereeden sijnde, laegen tusschen Dulmen ende Soist op verscheyden dorpen sonder wacht te houden, alwaer den viant heur desen dach op den avont overviel ende kreech wel 136 saedelpeerden (als van Baelen 40, van Sidney 24, Vere 18, Parcker 16 ende de reste van Onstae, Hohenloe ende eenige andere) ende ontrent 30 ruyteren gevangen, boven eenigen die doot gebleven sijn, twelcke heur alleen toequam omdat se soe negligentelijck sonder wacht gelogeert waeren, want sij anders starck genouch waeren om den viant te wederstaen.

Den v^en ende vj^en Aprilis was het schoen weder, maer den vij^en begonstet heel steuyr weder te werden. Ontrent dese tijt quam den Ducq de Pastrana tot Bruessel met cleynen treyn, ende eenigen tijt daer geweest sijnde trock wederom naer Bourgondien, daer de Conestabel van Castilien was met een starck leger van ruyteren ende knechten (die in tlant van Milaenen gelegen hadden) om dat lant tegen het volck vanden Coning van Vranckrijck te beschermen.

Den ix^en Aprilis was het tamelijck weder. Desen dach vertooch Sijn Ex^tie naer Zeelant, om volgende de last der Heeren Staeten Generael naer Middelborch te gaen ende waert mogelijck heur te induceren ten eynde sij aennaemen het placcaet vander munte bij de Generaele Staeten gemaeckt, ten welcken fynen den Raedsheer Hessels te vooren daerwaerts was gesonden om heur te vermaenen vande comptste van Sijn Ex^tie ende desselffs last ende heur aen te seggen, dat dit de laeste middel was, die men in heur regarde soude aenwenden, om met gemoede te desisteren van heure contrarie publicatie ende soe sij het niet en deden, dat bij den Staeten Generael alreede beraemt waeren de middelen, daermede men heur met gewelt soude aentasten ende dwingen om heur mette andere provintien te conformeren, twelcke die van Middelborch in sulcken bedencken brachte (dewijle sij genouch te vooren gespeurt hadden dat de Staeten Generael eyntelijck mette saecke door wilden) dat sij ter aencomptste van Sijn Ex^tie tseyl lieten vallen, ende mits dat den Fransen croen ende Spaenschen pistolet op den voet vande tweede reductie souden blijven, deden affdoen heure publicatie ende bevelen in allen anderen tplaccaet vande Generaliteyt te volgen, seggende tselve alleen te doen in respect van Sijn Ex^tie, omdat hij dese reyse om heuren twille aengenomen niet te vergeeffs doen en soude.

Den x^{en} Aprilis was het hart weder ende soe Sijn Ex^{tie} van Dordrecht naer Zeelant voer, quam aenden Blaeck bij hem den Gouverneur van Bredae Herauguier, soe men vermoet om hem te excuseren, dat hij op sijn scrijvens in den Haege niet gecommen en was, ende voorts Sijn Ex^{tie} te versoucken volck naer Bredae te willen schicken om de stadt te mogen houden, soe den viant daervoor soude willen commen, als hij te vooren bij sijne brieven versocht hadde, daerop Sijn Ex^{tie} antwoorde al ordre gestelt te hebben ten eynde in Bredae geworpen werden een goet deel vendelen voetknechten soe den viant de stadt soude willen naerderen, ende dat daertoe de patenten aen tvolck al gesonden waeren ende ordre gestelt om noch meer provisien binnen Bredae te doen brengen, daermede den Gouverneur naer Bredae keerde en voer Sijn Ex^{tie} voorts naer Zeelant. Hier en sal niet onbillijcker wijse getwijffelt werden hoe de saecke van Herauguier soe slechtelijck werde laeten glissen, daer nochtans de Staeten Generael ende alle de landen soe seer door hem bedroogen ende omgeleyt waeren, daerop tot verclaeringe der saecken dient, dat Herauguier t'innemen van tcasteel van Hoeye gedaen hadde met voorweeten van Sijn Ex^{tie} ende den Advocaet van Hollant Bernevelt op vertrouwen dat de plaetse inprenabel was, ende daer binnen sijnde, hadde hij wel eenen brieff gescreven dat de plaetse inprenabel was, op off se den viant geintercipieert hadde, macr hadde bij monde met sijn Lieutenant soe aen Sijn Ex^{tie} als Bernevelt laeten weeten dat de plaetse niet houbaer en was ende dat hij se niet houden en soude, soe den viant hem met gewelt aentaste (hoewel veel soldaeten van thuys gecommen sedert noch geseyt hebben dattet wel houbaer was ende sonder noot overgegeven werde), waeromme Bernevelt mogelijck vresende dat de saecke wonderlijck bij de Staeten Generael als contrarierende de Unie soude geduydet werden ende nimmermeer geadvoyeert, soe sij quaemen te weeten dat de plaetse niet houbaer en was, ende dat alsdan den heelen ondanck swaericheyt ende gekrijt op hem soude vallen, hadde alleen laeten voortbrengen tscrijven van Herauguier ende vande bootschap bij monde niet met allen vermaenen, ende daermede te wege gebracht, dat de Staeten Generael (meynende dat de plaetse imprenabel was als den brieff luyde, ofte gehouden soude werden) de saecke aennaemen als met heur voorweeten ende consent gedaen. Ende overmits tselve bedroch terstont soude ontdeckt werden, soe men tegen Herauguier begonst te procederen, omdat hij tsijnder justificatie soude moeten verclaeren, soe sullen Sijn Ex^{tie} ende Bernevelt daertoe niet seer geneycht sijn, maer de proceduyren tegen hem wel beletten om tselve te doen verborgen

blijven, hebbende de saecke tot heure ontlastinge alsoe moeten beleyden, omdat anders de provincien seer oevel souden genomen hebben dat sij op eygener auctoriteyt ende contrarie de Unie nieuwe oirlogen hadden willen beginnen, daeraff sij heur nu met dese snoode practijcke ontheffen ende heur vuyttreckende den Staeten Generael onweetende in de plaetse vougen[1].

Den xj[en] Aprilis (was het tamelijck weder) begonsten de compagnien voetknechten naer Bredae gedestineert vast daerwaerts te trecken ende oick

---

[1] Aan de beschuldiging, door den Raad van State tegen Heraugiere ingebragt werd eveneens geen verder gevolg gegeven. Men zocht klaarblijkelijk alles wat op deze overrompeling van Hoey betrekking had, zoo veel mogelijk op zijde te schuiven en in het vergeetboek te brengen. Dit is onder anderen te zien uit de niet zeer heusche teregtwijzing, waarmede die beschuldiging door de Staten werd beantwoord, zoo als uit de volgende uittreksels uit het Secreet-boek der Staten Generaal blijkt, die tevens het laatste zijn wat wij over deze kwestie vonden aangeteekend:

27 April 1595. — Hebbende noch die vanden Raadt van State gecommuniceert seecker beclach, 't welck die gesanten van Luydick in den Raede van State gedaen hebben tegen den Gouverneur van Breda, over sijne comportementen binnen de Stadt Huy, ende den Lande van Luydick mitsgaeders het overgeven van het Sloth van Huy, in handen vande Spaignaerts, ten eynde d'Heeren Staten souden gelieven te adviseren, off het niet geraeden en soude sijn, dat men den voorsz. Haraugueres sijne actien ende comportementen soude doen verantwoorden.

Verclaeren vorder dat sij van meyninge sijn vande voorsz. Haraugueres te vervolgen satisfactie van seecker diffamatoir schrijven, t'welck hij tegen den Raadt van State soude hebben gedaen, bij sijn eygen handt, als haere E. deden blijcken bij seecker geschrifte, gesneden uyt een geintercipieerden brieff, geschreven bij den voorsz. Haraugueres.

28 April 1595. — Versoecken voorts dat d'Heeren Staten souden gelieven te resolveren op t'geene bij den Raadt is geproponeert tegen den Gouverneur van Breda, verclaerende de meyninge vanden Raadt te sijn, dat men den selven Gouverneur mette beste gevoechlijckheyt alhier soude sien te crijgen, om hem te doen verdedigen sijne comportementen binnen Huy, mitsgaders 't geene daermede hij den Raadt heeft gediffameert; Is geresolveert, ende den Griffier belast den Rade te verclaeren, dewijle het exploict op Huy bij Sijne Ex[tie] ten dienste vande gemeyne saecke is beleydt, ende belast te executeren, ende daer nae bij de Heeren Staten Generael, ende Raedt van State geapprobeert, dat haere E. mits dien verstaen dat men het succes ende gevolch daervan, daerbij sal laeten blijven, ende begraeven, ende alsoo sulcx geschiedende, bevonden wert, dat de clachte tegen den voorsz. Gouverneur alleene gedirigeert ende voorgedragen wert uyt seecker billet diffamatoir tegen den voorsz. Raedt, 't welck geschreven soude sijn met sijn eygen handt, gesneden wesende uyt seeckeren brieff, die niet overgelevert en wert, dat den voorsz. Griffier den Raedt sal affvragen, off haere E. daermede genoechsaeme preuve meynen te hebben tot heurder intentie, om in dese gelegentheyt, ende staet der saecken alsoo tegen den voorsz. Heraugueres te procederen, ofte dat hare E. daerenboven nogh van eenige andere verificatien sijn versien ingevalle jae? dat d'Heeren Staten ten aensien vande importantien vande saecken desen aengaende niet en begeeren te resolveren, dan met gemeyn advis vanden Raedt ende Sijn Ex[tie], verstaende dat haer E. niettemin ondertusschen in de saecken sullen hebben te handelen ende procederen met meerder discretie ende secretelijcker, dan tot nogh toe is geschiet, opdat den Staet van t'Landt niet en werde gestelt in meerder peryckel ende gevaer.

eenige canoniers, maer omdat de viant de stadt noch niet en naederde, was last gegeven dat men alle tvolck bij Dordrecht eenige daegen in de scheepen soude houden, om terstont daerwaerts te mogen gaen soe den viant voorts quam.

Den xij[en] Aprilis (was het tamelijck weder) Sijne Ex[tie] sijnde in Zeelant ende verstaen hebbende al van te vooren dat den gewesen Cancelier van Brabant Lijsfelt ende eenen Maes bij Lillo in de vloote laegen om van wegen de Staeten vande provintien onder tgebiet vanden Coning staende eenige openinge van pais ofte accoord te doen aende Vereenichde Nederlanden, ende dat hierop bij de Staeten Generael al voor tvertreck van Sijn Ex[tie] communicatie was geweest ende eenige vier articulen gearresteert ende Sijn Ex[tie] met gegeven, oick dat men garaedender gevonden hadde dat dese Gedeputeerden alleen bij Sijn Ex[tie] ende eenige vande Staeten van Zeelant tot hem te nemen gehoort souden werden ende daernaer antwoorde gegeven naer den last ende de articulen die Sijn Ex[tie] daeraff hadde, opdat heur comptste in dese landen geen oproer onder den gemeente en maeckte, ende dat men de saecke soe twijffelachtich soude konnen houden dat d'een die soude geloven ende d'andere niet, maer sustineren Lijsfelt om particuliere saecken alleen overgecommen te sijn, omdat hij hem aen Sijn Ex[tie] ende niet den Staeten Generael soude addresseren (gelijck genouch hiernaer geschiede) heeft Sijn voors. Ex[tie] naer de vloote gesonden den Heere van Maldre om de Gedeputeerden naer Middelborch te brengen ende te bewaeren dat niemant met heur en spraecke, ende om te sonderen wat de eygentlijcke oirsaecke van heur comptste was ende wat last sij in tgenerael ende particulier hadden, opdat hij die te vooren ende aleer sij gehoort souden werden, weetende, te beter geresolveert soude mogen wesen vanden antwoorde heur te geven. Ontrent dese tijt werde in de Staeten Generael gearresteert een placcaet op tvuytloopen van tcrijsvolck [1] in conformiteyt vanden antwoorde de Gesanten vanden Neder-Creyts laest gegeven, houdende dat men goede toesicht soude nemen om den neutraelen niet te beschaedigen, dat men alle soldaeten die op pascedule vuytgaen met naem ende toenaem in de pascedule sal stellen ende diens naeme daer niet in en staen sal mogen impune dootslaen ende straffen als een vrijbuter ende struyckrover, oick dat alle pascedulen mede geteyckent moeten werden bij de Commissarissen ofte Wachtmeesters in den quartiere sijnde, ende soe yemant evenwel den neutraelen ofte contribuanten overlast dede, dat die

[1] Dit plakkaat was van den 11den April 1595. (Zie Groot Placaatboek, II, bladz. 107.)

vrijelijck mach gevangen werde ende mette informaetie tot sijne laste genomen overgesonden aende Raeden van Staete ofte collegien vande Staeten vande respective provintien, om daerover gestraft te werden. Ende omdat vast rontsomme ontrent de Vereenichde Nederlanden veel volcx gelicht werde, onder pretext om tegen den Turck te gaen ende den viant in Brabant een placcaet gemaeckt hadde, daerbij verbooden werde dat niemant sonder voorgaende consent hem in eenige vreemde heeren dienst soude begeven op verbeurte van lijff ende goet, soe is op huyden bij den Staeten Generael een gelijck placcaet gearresteert ende op gelijcke peynen alle de onderdaenen verbooden heur in vreemde dienste te stellen, sonder der Staeten consent ende op peyne van ban ende confiscatie van goederen ende achterstellen voor de soldaeten ende andere innewoenderen hier in tlant wesende, die heur in vreemde dienst sullen begeven.

VANDE VERANDERINGE TOT EEMDEN.

Overmits nu lange jaeren gebroyt hadde seecker misverstant tusschen den Graeff ende de stadt van Eemden, ter cause vande justitie in saecken van appel ende van eenige privilegien soe de stadt sustineerde heur bij den Graeve niet gehouden te werden, daerbij oick vermengt was het stuck vande religie, omdat den Graeff Luthers gewerden sijnde gaern die religie in stadt mede soude geplant hebben, ende daertoe over eenigen tijt om gesochte actien den kerckendienaer Mensonem Alting van sijn dienst gecasseert hadde tegen wille ende begeerte vande kercke, beneffens dat hij den predicanten ten platten landen meest hadde affgestelt ende anderen van contrarie religie in de plaetse gestelt mede tegen wille ende dancke vande onderdaenen, daerover die vande stadt ende landen van Eemden verscheydentlijck clachtich waeren gevallen aenden Keyser, in vougen dat dselve tot tweemaelen toe sijn gesanten daerwaerts gesonden hadde om dese differenten ende misverstanden neder te leggen ofte op elcx pretensien goede informatie te nemen, die den Graeff soe wel hadde weeten om te stellen ende beredden, dat sij niet met alles gedaen en hadden van tgeene sij in last hadden, maer te contrarie dat hij den borgers van Eemden bij den Keyser ende veel andere vuytheemsche Potentaten be-

claecht hadde als rebellen et seditieusen, die tegen hem ende den heyligen rijcke conspireerden ende de stadt ende Graeffschap van t'rijck sochten aff te scheuren ende andere vreemde heerschappie onderdaenich te maecken, die heur vervoucht hadden naer sijn nieuwe munte om die te bestormen ende den innewoenders om te brengen ende in December lestleden traedthuys met gewelt hadden innegenomen ende daerop wacht gestelt ende den borgermeesteren de slootelen affgedrongen ende met anderer hulpe (daermede sij sich onbehoirlijck souden verbonden hebben) haeren oproerigen voet getracht te brengen tot omstortinge vande stadt ende Graeffschap, soe verre bij den Keyser daerinne niet voorsien en werde ende met die ende andere meer calumnien hadde hij niet alleen te wege gebracht dat deselve vreemde potentaten seer harde brieven aende stadt gescreven ende den borgers om te brengen gedreycht hadden, maer oick dat den Keyser een provisionnel decreet hadde vuytgegeven, daerbij hij beyde de partijen alle wegen van feyten ende die vande stadt ende landen heymelijck conventicula te houden, anders als met consent ende bescrijvinge vanden Graeff, was verbiedende, welck decreet den Graeff in druck hadde laeten vuytgaen ende tot hoen vande stadt ende landen alomme aenplecken, meynende daerdoor de bijeencomptste van sijn ondersaeten te beletten, ten eynde sij geen middel souden hebben, noch raedt mogen nemen om te vervolgen aenden Keyser reparatie van t'ongelijck dat men heur dede, omdat den Graeff alle sulcke bijeencomptste heymelijcke conventicula was noemende, daertoe sich noch gedraegen hadde dat den Graeff sijn casteelen ende naementlijck oick thuys te Eemden met crijsvolck ende amunitie van oirloge beset ende doen bewaecken ende lose geven hadde ende voorts verandert ende selff gecooren de magistraet vande stadt (die te vooren bij ende vuyten borgerie plach vercooren te werden) ende die particulierlijck aen hem doen eedt doen ende door behulp ende aenhang vanden selve de slootelen vande stadt den borgemeesters (die se van outs plaegen te bewaeren) doen affnemen ende leveren in handen vanden castileyn op thuys, die niet eenen steen eygens in stadt en hadde. Dat mede hij de waepenen vande stadt gebruyckt tot zeebrieven hadde doen naermaecken, ende zeebrieven in prejudicie vande stadt ende contrarie het diploma vanden Keyser, doen verleenen, ende dat hij (om in de stadt de religie mede te verdempen) aende kerckendienaers gescreven hadde, dat sij voortsaen geen vergaederinge nochte consistorie en souden houden, dewijle oick sulcke bijeencomptste bij tdecreet vanden Keyser verbooden waeren, ofte dat sij anders

doende in de peynen van dien souden vervallen, ende off wel de kerckedienaers daerop hadden gedaen antwoorden, dat sij anders geen vergaederinge en hielden dan om ordre in de kercke te houden ende om wel te doen distribueren de aelmissen aende armen, hadde nochtans den Graeff tweedemael heel hardt gescreven, dat se sulcx souden affschaffen ende dat men de staet vande aelmissen aen hem soude senden om bij hem daerop geordonneert te werden. Soe heeft sich op tselve scrijvens toegedraegen dat op den xxviij^{en} Martij lestleden een extraordinaris predicatie is geleyt geweest in de groote kercke alwaer de borgers in grooten getaelen gecommen sijnde, heeft den minister Menso naer eenige gebeden voorgedraegen het scrijvens vanden Graeve van Eemden, ende verhaelt dat men daervuyt wel sien conde, waertoe den Graeve was trachtende, te weeten om de heele religie in de stadt te extirperen, willende te dien eynde eerst verbieden het lichaem vande kercke, te weeten de bijeencomptste vanden kerckenraedt ende litmaeten, weetende seer wel, soe hij tlichaem kan wech nemen dat d'andere leden dan haest moeten verdorren ende sterven, ende soe hem dit wel geluckt, sal hij daernaer apparentelijck oick de versaemelinge om Gods woort te hoiren verbieden daervan hij heur wel heeft willen vermaenen, ten eynde sij op heur hoede waeren ende voorsaegen dat heur de religie niet heel ontrocken en werde. Nietemin omdat den Graeff heuren natuyrlijcken heere was dat sij hem souden willen te gemoete gaen soe veel mogelijck was, ende soe men meynde dat den Graeff particulierlijck op hem verbittert mochte wesen, soe wilde hij heur wel gebeden hebben sijnenthalven heur in geen ongemack te brengen, dewijle hem soe veel conditien van allen oorden gepresenteert werden, daerbij hij hem wel soude konnen onderhouden, soe wanneer de kerck hem soude willen verloff geven, maer dat hij gaern al sijn vuyterste vlijt wilde doen ende alle sijne gebeden daer heen wenden, dat sij mochten behouden de waere religie die heur ouders tot noch toe geconserveert hebben met soe veel periculen. Ende in deser vougen geeyndicht hebbende sonder dat men noch de minste teeckenen van commotie sach, is opgestaen vuyten toehoorders eenen Gerhard Bolardus, een staetelijck borger ende van groot vermogen ende auctoriteyt, dewelcke in tlange heeft beginnen te verhaelen alle de voors. actien vanden Graeff, duydende dselve alles te strecken tot een pure tyrannie ende om de hant te slaen aen alle heure persoonen ende goederen, mits eerst heur van heure vrijheyt, privilegien ende religie berovende, om daernaer als arme slaeven in de gevanckenisse te doen verrotten, als men oogenschijnlijck sach dat hij al

reede eenigen vanden platten lande op den huyse van Lyeroort sonder oirsaecke in gevanckenisse hielt ende daer liet vergaen, seggende daeromme dattet nu den rechten tijt was om noch toe te sien, soe sij niet haest en wilden verliesen de religie, vrijheyt, privilegien, jae lijff ende goet bij heure ouders tot noch toe beschermt ende heur achtergelaeten, ende soe yemand daer waere die tot bescherminge van hem selven ende sijn vaderlant de hant daeraen wilde slaen, dat die hem volgen soude ende de saecke bij der hant nemen. daermede hij terstont vuyter kercke gegaen is recht naer t'raethuys toe, gevolcht bij een groote meenichte van borgers, die in de kercke geweest waeren ende heeft hem daer terstont meester van t'raethuys gemaeckt. doende affgaen den geenen die daer op waeren. Dat gedaen heeft aen elcke poorte een goede partije borgers gesonden om die te saiseren ende sluyten ende de sleutelen op t'raedthuys brengen, twelcke alles gedaen. hebben de borgers tgeschut staende op den kerckhove naer de Eemse toe verset ende gestelt tegen het huys ofte casteel vanden Graeff aen, doende tselve casteel, mitsgaeders alle poorten, vesten, stegen ende wegen met heure wachten besetten ende de poorten twee daege geslooten houden ende vuyte borgerie verkiesen drie Colonnellen ende sesthien Hopluyden om met ordre tegen tcasteel te mogen waecken ende alomme wacht te houden, doende mede den magistraet bij den Graeve gestelt alle macht ende auctoriteyt affnemen. Dit den Graeff tot Aurick sijnde verstaen hebbende heeft den xxix[en] Martij aende stadt gesonden sijnen Secretaris Henricum Schroederum om in stadt in presentie van Notaris ende getuygen audientie te versoucken ende die verkregen hebbende heur aff te vraegen vuyt wat gront ofte meyninge sij t'raedthuys innegenomen, de sleutelen der poorten tot sich genomen ende tgeschut van sijn gewoenlijcke plaetse verbracht hadden. Ten tweeden off sij den Keyser den heyligen rijcke ende hem als heuren heere voortsaen de schuldige gehoorsaemheyt gedachten te bewijsen ende vande voors. nieuwicheyden aff te staen. Welcke vraegen den Secretaris naer verkreegen audientie gedaen hebbende is daerop bij den borgeren geantwoord nopende t'eerste poinct, dewijle sijn G. veel jaeren herwerts met verscheyden menichfuldigen ondraegelijcke beswaernissen soe in tstuck vande religie als prophaene saecken heur onbillickerwijse beanxtiget ende belaeden hadde, daertegens heur dicwils suppliceren geen plaetse gewonnen hadde, maer ter contrarie hij heur getracteert als hier vooren verhaelt is (twelcke in de antwoorde in tlange vuytgedruckt werde) tot omstortinge vande stadt ende daertoe heur met veel herdachte calumnien (als souden sij getracht hebben de stadt onder

andere heeren te brengen ende den rijcke aff te scheuren) gediffameert ende sub ende obreptive heur ongehoort dit decreet vanden Keyser geobtineert, oick heur heure loffelijcke privilegien vande Keysers ende sijn voorsaeten heur gegeven, benomen ende door sijn gestelde ende aende hant hebbende magistraet vande goetheyt van veele borgers misbruyckt tsijnder geliefte ende oick aen hen getoogen alle de geestelijcke goederen, die wel een derdendeel van dat lant sijn. Soe verclaerden sij dat de borgerschap non animo offendendi sed sui defendendi et assecurandi caussa, dit alles ende watter aencleeft nootsaeckelijck (hoewel ongaerne) doen ende verrichten hadde moeten. Opt ij^{en} poinct verclaerden te bekennen den Keyser, den rijcke ende sijn G. als heuren heere In alle goddelijcke ende billicke saecken onderdaenige gehoorsaemheyt schuldich te sijn, gelijck sij oick dselve alle wegen te bethoonen gesint ende willich sijn, maer konnen nootshalven ten eynde sij tegen alle overval verseeckert blijven dit aengevangen werck ende wat dies aengaende noch volgen mach, voor dese mael niet affstellen, begerende dat den Secretaris hiervan rapport wilde doen, ende was dese antwoorde geteyckent bij Gerhard Bolardus ende Peter de Vischer. Ende soe die vande stadt in alles voortgingen ende in tparticulier heur wel lieten verluyden, dat sij wel wisten op wat voet ende steunsel sij dit deden ende daeromme den Graeff begonst naerdencken te krijgen off sij wel eenigen rugge ofte steunsel van dese sijde mochten hebben, heeft hij den ij^{en} Aprilis stilo novo affgeveerdicht sijnen Cancelaer Conraedt van Westerholt om naer de Staeten Generael te gaen ende daeraff verclaeringe te versoucken. Middelertijt hebben die van Eemden nieuwe borgermeesters verkooren ende de gansche magistraet verandert ende door dselve met goede ordre in alles beginnen voorts te vaeren. Den viij^{en} Aprilis is in den Haege in de Staeten Generael gehoort geweest den voors. Cancelaer die, naer gebiedenisse vanden Graeff ende sijne drie soonen Enno, Johan ende Cristoffel, aldaer in tlange verhaelt heeft alle de nieuwicheyden bij die van Eemden aengesticht ende in twercke gestelt, ende daerbij gevoucht dat de borgers samentlijck malcanderen met eede souden verplicht hebben heur vrij te maecken ende de stadt in liberteyt te stellen, laetende verluyden daertoe beschermingc vande Staeten Generael geobtineert te hebben, ende off wel den Graeff een ander vermoeden vande Staeten Generael heeft, soe hadde hij nochtans niet konnen laeten hemluyden dese onveroirsaeckte opstandt der oproeriger borgeren te verthoonen, soe omdat hij achte sijn plicht (daermede hij den heyligen rijcke verbonden is) te sijn, de stadt bij alle toegelaeten middelen weder tot gehoorsaemheyt te brengen

ende sijn kinderen naer te laeten, twelcke hij niet gevouchelijck en soude konnen doen soe de Staeten Generael heur bescherminge aengenomen hadden (als de borgers laeten verluyden) als omdat dese beroerte niet van wegen der religie (als de seditieuse heur laeten verluyden) maer vuyt ander gront is rijsende, namentlijck dat tusschen den Graeff ende ridderschap vande landen ende de steeden seecker misverstant was geresen, daerop den Keyser door Commissarissen informatie hadde doen nemen ende op tversouck van partijen (vervolgende decisie vande saecke) een provisionnel decreet vuytgegeven, bij twelcke de Keyser de stadt Eemden de ridderscap ende andere innegesetenen van tlant, gebiet den Graeff heuren Heer ende derselver officieren alle schuldige respect ende gehoorsaemheyt te bewijsen ende geen beroerte ofte seditie te verwecken, t'raedthuys (oick te vooren bij heml. innegenomen) te restitueren, de wachten behoirlijcken te besetten, de veertich mannen vuyte borgerie bij heur opgeworpen aff te schaffen ende geen heymelijcke conventiculen meer te houden. Bij dit decreet de borgeren heur mogelijck voelende beswaert, soucken bij occasie van tselve heur in vrijheyt ende liberteyt te stellen ende tegen den Keyser ende heuren Lantheer te rebelleren, omdat Sijn G. tselve decreet den Predicanten mede hadde laeten insinueren ende heur vermaenen dat onder het woort conventicula mede conventus consistoriales begreepen waeren, daeromme sij acht souden nemen het decreet niet te contravenieren, die daerop geantwoord hebben dat de conventus consistoriales om de collecte der aelmissen ende andere erheffelijcke saecken niet en conden naergelaeten werden, daerop Sijn G. aenden magistraet gescreven hadde, dat sij de ordre vande collectatie ende distributie vande aelmissen Sijn G. souden toeschicken, die naer vorlesinge hem daerop verclaeren soude, daervuyt men sien kan dat in tstuck vande religie den borgeren geen verhinderinge is geschiet, dat mede Sijn G. niet bedacht is eenige vernieuwinge in de religie te doen, gelijck hij den borgeren dickwils soe bij monde als onder hantsegel verclaert heeft, maer vande stadt anders niet te begeren, dan dat se hem voor heuren Lantheere ende sijn borgermeesters, raedt ende officieren alle schuldige gehoorsaemheyt bewijsen ende voorts hen laeten volgen dat van sijn ouders op hem gestammet is, ofte vanden Keyser hem gegeven als goede onderdaenen toestaet. Bid ende begeert daeromme dvoors. Graeff, dat de Staeten Generael den oproerige ende wederweerdigen borgeren geen hulpe noch bijstant willen doen, maer veeleer Sijn G. de behulpige hant bieden ende tegens behoirlijcke erstadinge van oncosten hem alle naebuyrlijcke

bijstant op sijn aensoucken ende begeeren wedervaeren laeten, ende dat heur gelieve te verclaeren wat sij in desen gesint sijn te doen ofte te laeten. Hierop hebben de Staeten Generael den xij[en] Aprilis geantwoordt, dat sij dit misverstant ongaerne hebben verstaen ende wenschen dat de saecke mochte affgedaen werden tot sulcken eenicheyt ende welstant als in de tegenwoordige gelegentheyt geraeden is, voor alle degeenen die haer staet ende vrijheyt soucken te behouden tegen de voorgenomen algemeyne tyrannie afte heerscappie der Spangiaerden ende derselver adherenten, waeromme sij oick in dancke aennemen de besendinge, die den Graeff belieft heeft herwaerts te doen doen tot naerder bericht van tdifferent, met aenbiedinge alle vlijt ende neersticheyt voor te wenden, daermede de swaericheyt ten besten ende geneugen soude mogen beslicht ende gevouchelijcst nedergelecht werden, als sij sullen weeten dat sulcx beyde partijen sal aengenaem wesen, middelertijt souden de Staeten Generael goet ende dienstelijck vinden (om te voorcommen alle voordere onlust ende verwijderinge die naemaels qualijck soude te rechten sijn ende daermede den gemeynen voors. viant ontwijffelijck sijn prouffijt soude soucken te doen tot vuyterlijck bederff vanden heelen staet van Oost-Vrieslant) dat alle daetelijcke proceduyren mochten cesseren, tot welcken eynde sij mede aen die vande stadt sullen scrijven, ende sal de gesant believen met aenbiedinge vander Staeten goede vruntschap ende nabuyrschap soe aenden Graeff als sijne soonen desen aen sijn heere te vermelden. Dese antwoorde was geparapheert Nivelt v[t]. De Staeten Generael screven noch aende stadt Eemden vanden selven date, dat se door des Graeven gesant verstaen hadden de swaericheyt aldaer gepasseert ende dat se goet gevonden hadden heur aenden Graeff als middelaers te presenteren om de saecke tot eenicheyt te helpen beleyden, omdat de stadt dese landen soe naer gelegen ende daeromme ende om de olde vruntschap ende commercie heur sonderlinge ter herten gaet, ende hoopende dat den Graeff tot eenicheyt sal verstaen, dat sij desen aen heur senden met gelijcke aenbiedinge, vertrouwende dat sij die van soe goeder herten sullen aennemen alse vande Staeten hercomt ende daerop goede antwoort laeten weeten, wijselijck overleggende oft in dese gelegentheyt geraeden is den geenen die heur welstant behoirlijcken ter harten gaet ende gerecommandeert hebben tot eenige extremiteyten te commen, daerdoor de saecke soude geraecken tot sulcken verloop, dat men se naemaels qualijcken soude konnen rechten, daerdoor oick de Spangiaerts (gemeene vianden vande Cristenheyt) heur prouffijt souden mogen soucken te doen tot bederff van heur eygen staet, waeromme ende

op hoope voors. sij heur rieden (als sij den Graeff mede gedaen hadden) in heure proceduyren sulcke moderatie te gebruycken, dat de middelen totte vereeninge niet te seer verachtert en bleven. Van dese twist waeren veelen hier in tlant niet seer droevich, omdat men seer wel wist dat den Graeff heel aender Spangiaerden sijde inclineerde ende men daeromme altoes voor hem in vrese was, waeromme men nu hoopte dat hij soe veel met sijn eygen te doen soude hebben, dat hij niet veel en soude mogen peynsen om den Spangiaerts eenich voordeel te doen, want soe haest daeraff yet soude ontdeckt werden, souden de Staeten terstont die vande stadt assisteren, die se in allen gevalle meer favoriseren als den Graeff, waeromme sij heur oick wel wachten cathegorice te antwoorden off sij den Graeff willen assisteren dan niet, maer wel weetende dat tusschen de stadt ende den Graeff geen accoort en sal konnen gemaeckt werden, dat den Graeff voordelijck kan wesen, omdat die vande stadt altoes de bewaeringe vande stadt sullen willen ende moeten houden, om te beletten dat den Graeff hem over eenigen vande principaelen niet en wreecke, ende daerdeur den Graeff de stadt altoes op de neuse sal houden als een bril voor hem ende tegen alle sijn actien. Soe dringen de Staeten soe seer het accoort ende verwittigen terstont die vande stadt van heure meyninge daerinne, nochtans heur in beyden soe temperende, dat sij de actien vanden viant in bedencken setten ende heur eygen meyninge niet te seer en openbaeren, opdat men niet en verneme het wit daer sij in desen naer rechten ende heur selven mede soucken te dienen ende verseeckeren ende te beletten dat den Graeve den viant niet te hulpe en roupe, vuyt vrese, dat sij dan de stadt tegen hen souden assisteren, daertoe sij alle deuren oopen houden, omdat in allen gevalle heur meer aende stadt dan aende gansche Graeffschap gelegen is, om twaeter ende de navigatie wille.

Den xiij^{en} Aprilis was het tamelijck weder. Ontrent dese tijt waeren vuyt Nieumegen vuytgereden de vaenen vanden Graeve van Hohenloe ende Ritmeester Edmont in meyninge naer Lutsemborch te gaen, dan kregen onderwege advertentie dat eenige karren gelaeden met alle de clenodien vanden Ertshartoge Ernestus op wech waeren, waeromme sij die volchden ende oick souden becommen hebben, soe die van Witlich in tlant te Trier bij nacht heure poorten niet geopent ende de karren innegelaeten hadden. Hiernaer trocken sij over de Moessel ende kregen aldaer eenige karren commende van Dornick ende Rijssel om naer Francfurt te gaen, met welcken buyt sij weder gekeert sijnde ende gecommen tot Gemenich bij

Kerpen in tStift Colen, begonsten aldaer te voederen sonder eenige wacht vuytgestelt te hebben, waeromme den viant (die in haeste heur tegen getoogen was) op desen avont in tbegin vanden duyster in tdorp viel sterck 200 peerden ende 200 voetknechten, gecommandeert bij Graeff Hendrick vanden Berge ende den Heere van Ghileyn ende kreegen wel 100 peerden, ende soe sij met een furie wel innegedruckt hadden, souder qualijcken eenich man off peert ontcommen sijn geweest, maer omdat se al bevreesdelijck ende langsamelijck innegetoogen ende de huysen aendeden, quaemen veel peerden met meest alle tvolck daervan, in vougen datter in tdorp maer een man met een jongen doot bleeff ende seer weynich gevangen, maer alle den buyt werde verlaeten. Den Cornet vanden Graeve van Hohenloe Clout verloor negen peerden ende mostet te voet ontloopen ende eenige daegen door tlant swerven eer hij weder tot Nieumegen const commen. Des volgende daechs kreech den viant noch eenige ruyteren gevangen, die te voet door het lant marcheerde om het te ontcommen.

Den xiiij^{en} Aprilis was het schoen weder. Den Cancelaer Lysfelt met eenen Maes tot Middelborch gecommen sijnde creech bij Sijn Ex^{tie} audientie in presentie vanden Tresorier Valcke ende Reygersberch bij de Staeten van Zeelant tot sulcx gecommitteert, alwaer hij de oirsaecke van sijn comptste verclaerende seyde, dat de Heeren Staeten onder tgebiet vanden Coning staende, verstaen hebbende d'inclinatie die de vereenichde provintien hadden metten anderen te commen tot een accoort om eens vuyt dese verdrietige oirloge te geraecken, daeraff seer verblijt waeren geweest, gemerckt sij mede daertoe seer inclineerden om eens een eewige ruste te maecken voor alle de provintien, soe wel die onder den Coning staen als de vereenichde. Ende opdat tselve accoort vast ende geduyrlijck mochte gemaeckt werden, hadden goetgevonden dat men daerinne handelen soude op den naem vanden Coning ende de Staeten vande provintien onder sijn gebiet staende ofte heure gedeputeerden ter eenre ende de Staeten ofte gedeputeerden vande voors. vereenichde provintien ter andere sijde, daerinne geen prejudicie noch interest voor de vereenichde landen gelegen en sal wesen, maer groote verseeckeringe ende eere, omdat men daerdoor becommen soude een verseeckert eynde vander oirlogen, die principalijck door den Coning (als meest geinteresseert ende geoffenseert) gemaeckt ende gedreven werden. Hierop antwoorde Sijn Ex^{tie} dat sulcx niet en mocht geschieden, omdat de Staeten Generael geresolveert waeren in geen handelinge van accoort te treden, dan alleen mette Staeten vande provincien onder den Coning staende ende niet metten Coning, om verscheyden rede-

nen. Eerstelijck, omdat dese resolutie bij de Staeten met rijpe deliberatie genomen sijnde sijl. den selven dese handelinge niet anders en souden derven proponeren, vuyt vreese, dat niet alleen dit affgeslaegen maer oick wederroupen soude werde tconsent selffs hiertoe gegeven, te weeten om mette Staeten alleen te handelen. Ten tweeden omdat sij achten dat den Coning hem soe seer geinteresseert ende geoffenseert hout, datter geen hoope nochte vertrouwen en is, dat hij sijn leeffdaegen sulcx soude willen vergeeten ofte vergeven, maer mette eerste gelegentheyt hem daervan wreecken, daertoe hem dienen soude de resolutie vande theologanten van Loven ende anderen quod hereticis non sit servanda fides; Ende ten derden omdat dese vereenichde provincien niet vrijelijck metten Coning in eenich accoort souden mogen treden, omdat heur daerinne obsteeren souden formeelijck eenige contracten met andere heeren gemaeckt ende aengegaen. Op dese redenen trachte Lysfelt wel eenige t'elle qu'elle solutien te geven, maer verclaerde Sijn Ex^tie ende die bij hem waeren daerop niet te willen contesteren, maer daerbij persevererende dat t'accoort voor dese tijt anders niet en soude moge gemaeckt werden ende dat de reste wel vallen souden als de redenen van heure dissidentien souden commen te cesseren. Eenigen in tparticulier verclaerden tot Lysfelt wel, dat de Staeten vande vereenichde landen niet lievers en souden sien dan alle de Nederlantsche provincien gelijckelijck vereenicht, sonder die bij yemant tsij Francois ofte ander te laeten demembreren om soe heur beter te verseeckeren ende met verloop van tijt eenich nieu contract mette gewesen heeren deser landen te mogen maecken. In t'leste seyde Sijn Ex^tie soe de Staeten vande andere sijde wilden tracteren, dat de Staeten van dese sijde heur daernaer souden accomoderen, ten eynde het alles vast ende van weerden mocht blijven ende in goet gelooff, mits dat sijluyden van gelijcken van heure sijde deden, ende opdat sij naerder mochten weeten wat der Staeten meyninge in desen was, gaff aen Lysfelt over bij gescrifte seeckere vier articulen, die sij souden moeten geresolveert sijn aentegaen, alleer beginnen te tracteren ende daerop heur meyninge metten eersten laeten weeten. D'articulen waeren: het j^e dat se voor alles vuyt heur landen souden moeten doen vertrecken alle vreemdelingen ende soldaeten ende heur stellen in sulcke vrijheyt dat se tracteren mogen sonder den Coning, dat se de gedeputeerden dan bij de Staeten vande provincien, die tracteren wilden, mosten doen committeren oick sonder den Coning mette welcken de Staeten Generael dan sullen doen handelen, dewijle sij niet liever en souden sien als dese lange bloedige oirlogen verandert met

een vaste pays op goede lijdelijcke conditien. Het ij^{e}, dat men in de religie niet en wil veranderen, maer dat die sal blijven staen ter dispositie vande Staeten van elcke provincie, om daerinne' te mogen ordonneren als sijl. totten meesten ruste van heure provincie sullen bevinden te behoiren, sonder dat d'anderen heur des sullen hebben te bemoijen. Het iij^{e} dat de provincien die mette vereenichde souden willen tracteren neffens andere conditien mede souden moeten gesint sijn te tracteren mette Coningen van Vranckrijck ende van Engelant ende aen te nemen tot laste van theele corpus vande Staeten Generael alle de schulden daerinne de Vereenichde Nederlanden geraeckt sijn om heur selven tegen de Spangiaerts ende andere vuytheemsche in heure vrijheyt ende liberteyt te beschermen, ende insonderheyt souden se gesint moeten sijn aen te nemen de schulden van Engelant. Het iiij^{e} den pays getracteert sijnde op die ende andere conditien, presenteren de Vereenichde Nederlanden alle heur macht aen te wenden, om de andere provincien die met heur tracteren sullen in heure vrijheyt te helpen beschermen tegens een yegelijck die heur daerinne sal willen molesteren, vercorten ofte vande anderen soucken te demembreren.

Den xv^{en} Aprilis begonstet seer te sneeuwen ende hard ende steur weder te werden, twelcke continueerde tot al diep in Majo toe.

Den xvij^{en} Aprilis was het noch steur weder. Ontrent dese tijt werde den Hartoge van Longueville binnen Dourlans doorschooten, daer hij aen sterff, omdat den Gouverneur bij hem affgestelt sijnde, . soe wel sijn clachten bij den Coning van Vranckrijck hadde weeten te doen, dat den Coning geordonneert hadde dat men hem weder in sijn staet soude stellen, om twelcke te volbrengen den Hartoge selffs naer Dourlens gegaen was. Dan den Gouverneur daer sijnde ende weetende dat hij aff most gaen, hadde eenige schutten op tcasteel geapposteert om den ouden Gouverneur tsijnder aencomptste te doorschieten, meynende bij die middel Gouverneur te blijven. Dese meynende den selven ouden Gouverneur te schieten schooten in t'aencommen den voors. Hartoge ende eenigen bij hem sijnde, die om dese snoode practijcque wille sijn leven most laeten.

Den xviij^{en} Aprilis was het steur weder met storm ende snee, ende omdat men tot Bredae advertentie creech dat tleger vanden viant de stadt begonst te naerderen, werde Sijn Ex^{tie} in haeste daeraff veradverteert, die den xix^{en} vrouch naer Dordrecht vertooch ende gaff daer ordre dat alle tvolck daerontrent sijnde heur souden bereyt houden om daerwaerts te gaen op t'eerste bevel, ende indien den viant soude willen naerder commen, dat de vaenen ruyteren van Barchon ende Chinsky terstont vuyte

stadt naer Bergen op den Zoem heur souden begeven ende alleen binnen Bredae laeten de ruyteren van Herauguier, ende om beter ordre op alles te mogen doen stellen, soe den viant de stadt wilde aentasten, vertooch Sijn Ex^{tie} den xx^{en} naer den Haege, wesende noch seer steur weder.

De Staeten Generael in tlange gelet hebbende op de propositie vanden Ambassadeur van Engelant Botley ende in tparticulier gedaen overslaen hebbende, hoeveel het wel bedraegen soude tgeene sij de Coninginne mochten schuldich wesen, hebben bevonden dat tselve wel monteren soude ter somme toe van ontrent tachtich mael hondert duysent gulden, waeromme sij gansch ongeraeden geacht hebben daeraff met Botley in eenige liquidatie te commen, ende van soe groote illiquide schult liquide te maecken, waeromme sij heur daeraff aende Coninginne soe bij Botley als bij brieven hebben geexcuseert, verhaelende de starckte vanden viant, de armoede van tlant ende de groote inundatie ende devastatie door twaeter alomme gevallen ende tgevaer daerinne sij staen, ende voorts al bijbrengende soe vuytet contract als daer buyten wat eenichsins heeft mogen excuseren. Hebben versocht dat Haere Mat. gelieven daervan noch voor een tijt te supersederen ende op te houden, verwachtende eenige beter gelegentheyt, omdattet heur onmogelijck is in dese conjuncture van tijden Haere Mat. contentement te doen ofte daermede in liquidatie te commen, sonder heur selven te ruineren, ende hebben Botley versocht sulcx oick ten besten bij heure Mat. te willen duyden, welck antwoort sij hem gegeven hebben den xix^{en} Aprilis, die hij soe men vermoet voorheen gesonden heeft ende is selffs gevolcht ende vertoogen den vij^{en} May.

Ten selven daege gaven de Staeten mede antwoort aenden Ambassadeur Stuaert, dien sij mede verhaelden de groote swaericheyt, pericule ende armoede van tlant ende dattet heur daeromme leedt was dat sij sijn meester den Coning van Schotlant niet en konden secoureren ofte met eenige penningen assisteren, dat sonder twijffel den Coning een voorsichtich heer was, gedient met goede raeden, dat sij daeromme hem geen raedt in sijn affairen en wisten nochte consten geven, maer baeden den Almachtigen, dat hij hem victorie tegen sijn vianden wilde geven, daertoe sij gaerne heur middelen mede souden employeren soe de gelegentheyt ende staet vanden lande sulcx hadde mogen verdraegen, bedanckende Sijne Mat. hoochelijck vande besendinge die dselve gelieft heeft aen heur te doen. Ende opdat den Ambassadeur Stuaert ende de conservateur vande Schotse natie (hier in tlant blijvende) van desen alle voordelijck rapport

bij monden ende brieven wilden doen, werde heur tesaemen geschoncken vijfthien hondert gulden tot eenen gouden keten voor elcx.

Den xxj^{en} ende xxij^{en} Aprilis was het steur ende sneeuwich weder. Tregement vanden Heere van Swartsborch lichte vast alle daegen sijn volck in tlant te Gulick om tegen den Turck te gaen, maer omdat se vast sochten heur op den Rijnstroom te verseeckeren van eenige steeden, kregen veelen opinie dat dit heele regement wel op dese landen mochte vallen, omdat se volck binnen Bon geleyt hadden ende getracht oick heur volck binnen Keysersweert te brengen ende vreesden derhalven dat se heur souden dienen mette twisten die in tlant van Cleeff, Gulick, Bergen ende der Marck waeren ontstaen ter cause vande inspectateurs vanden Keyser ende tgevangen houden vande Vorstinne, die eenigen los wilden hebben, ende anderen, dat men se vast houden ende straffen soude, beneffens dat de stenden des lants een vergaederinge tot Dusseldorp geleyt hadden, daertegen niet alleen die van Gulick ende tcollege vande Cancelerie tot Cleeff maer oick de Sweybruggers, swaegers vanden Vorst geprotesteerd hadden.

Den xxiij^{en} Aprilis was het steur weder. Die vande stadt Eemden vernomen hebbende dat den Graeff sijn Cancelaer aende Staeten Generael gesonden hadde ende daeromme achtende noodich te wesen mede aende Staeten te senden, ten eynde sij niet al te grooten vooroirdeel vande saecke vanden Graeff tot heuren naerdeel en naemen, hebben den vij^{en} Aprilis affgeveerdicht Pieter de Vischer, Colonnel vande borgerie, om van heuren twege te verclaeren de redenen vande veranderinge daer geschiet, die den xxiij^{en} Aprilis verkregen hebbende audientie naer aenbiedinge vande vlitige nabuyrlijcke dienst, den Staeten Generael verthoent heeft, dat sij niet en twijffelen off de Staeten Generael hebben vuyten gemeynen geruchte wel verstaen de onlijdelijcke verdruckingen ende beswaernissen, daermede den Graeve heur na eenige jaeren herwaerts beswaert heeft, waeromme sij noch in den herst neffens de ridderschap ende standen des lants van Oost-Vrieslant aenden Keyser gesonden hadden eenige gesanten, versouckende (naerdien den Graeff tot noch toe alle de keyserlijcke decreten als derselver commissarien execution recessen in den wint geslaegen hadde, als oick sijn affscheyden onder hant ende segel op de Lantdaegen belooft) dat Sijne Mat. belieffde per mandata penalia den Graeff tot onderhoudinge van dien te constringeren ofte datter niet gewissers en soude mogen vuytcommen als een groote beroerte, daerop nochtans niet weynigers als sulcx gevolcht en is, maer op t'aengeven vanden Cancelaer daer gesonden (die de borgerie aenden Keyser ende andere vuytheemsche potentaten van on-

trouwe ende obsette moetwillige rebellie ende conspiratie tegen sijn G. beschuldichde ende dat sij sochten de stadt vanden heyligen rijckc aff te scheuren ende vreemde heeren gebiet (denoterende daermede de Staeten Generael) onderdaenich te maecken ende daertoe al reede in twerck waeren ende voorts van andere meer calummien (in de voorgaende deductie verhaelt) beclaecht hadde ende dat sij sulcx deden met correspondentie van anderer hulpe, daermede sij onder den decken laegen (denoterende nochmael daermede de Staeten Generael) tot omstortinge vande stadt ende Graeffschap, alles om de borgerie met die valsche verdichtselen in haet te brengen ende swart te maecken, ende ander te milde bericht hadden den Keyser een provisionel decreet partije ongehoort et indicta caussa vuytgegeven ende daerbij provisionelijck ende totdat hem vol rapport vande saecke soude gedaen ende bij hem daerinne eyntelijck gesententieert sijn, geordonneert dat se den Graeff ende sijn officieren alle schuldige gehoorsaemheyt souden bewijsen ende dat den Graeff alle sijne ende der sijnen dreygementen soude affschaffen ende in de questieuse poincten t'regement soe mactich voeren, dat de ondersaeten geen oirsaecke en hadden te claegen van dit provisionel decreet, welck decreet de borgers begeerende in allen poincten naer te commen ende heur totte eyntelijcke determinatie gerust te houden, hadden terstont t'raethuys verlaeten, onaengesien sij daermede niet nieus (als heur valschelijck naer gegeven wert) maer alleen dat geenige voorgenomen hadden wat se van outs wel doen mochten. Maer dat den Graeff nu ettelijcke jaeren herwaerts heur met veel ondraegelijcke beswaernissen in religions ende prophane saecken belaeden hebbende, noch tselve decreet op sijne sijde seer oevel vuytgeleyt ende misduydet hadde ende tot spot vande stadt laeten drucken, alomme aenplecken ende ten vylen prijse vercoopen, alles om de borgerie te confunderen ende ten selven eynde mede laeten te wege brengen harde dreychbrieven vanden Coning van Poolen ende Sweeden ende andere potentaten, daermede sij de stadt seer commineerden ende oick contrarie het decreet ende diploma gesocht der stadt segel met nieus gevonden paspoorten ende zeebrieven te niete te maecken. Dat oick den Graeff daermede niet versaedicht sijnde noch over heure conscienten wilde heerschen daegelijcx ten platten landen den onderdaenen van heure getrouwe predicanten berovende ende anderen van contrarie religie in de plaetse stellende ende noch onlancx getracht hebbende aff te setten Mensonem Alting, predicant vander stadt om de gemoederen alomme soe te verstricken ende de waere religie (daerinne alle de borgers ende Sijn G. selffs ende alle sijne ouders opgetoogen waeren)

te verstooren. Oick het consistorium sijnde een Christelijck werck (twelcke Sijn G. niet en ontsiet heymelijcke conventicula te noemen) endede kercke ende der armen ordening wech te nemen ende de schoolen omme te storten tot verhinderinge vande waere religie, jae dat meer is tracht hij tselve decreet soe te interpreteren, dat de onderdaenen om geene saecken, al waert op t'maecken van dijcken, dammen, stegen ende wegen bijeen souden mogen commen sonder te vervallen in de peynen van tdecreet, in vougen dat se niet bij malcanderen en souden mogen commen, selffs om den Graeff ofte den Keyser yet te kennen te geven ofte heur beschuttinge ofte reedinge te versoucken ofte het souden verbooden conventicula, conspirationes ende verbintenissen sijn ende souden de onderdaenen daervoor in gevanckenisse commen, gelijck hij alreede drie eerlijcke vermogende mannen van Lyer op Lyeroort in haften heeft doen brengen ende anderen sulcx besorgende moeten van wijff ende kinderen affblijven, soedat Sijn G. meent dat hem met dit decreet deure ende vensters geopent sijn om naer sijn goetduncken te mogen doen ende den ondersaeten in servituyt te brengen ende alle goederen tot hem te trecken als sic volo sic jubeo sit pro ratione voluntas. Dewijle dan vuyt alle die ende andere toedraegende handelingen (daermede den Graeff des Keysers decreet innebreeckt) blijckt hoe den Graeff den borgers ende andere onderdaenen gesinnet is ende dselve gelijcke gevanckenissen ende ondraegelijcke beswaernissen ende periculen van lijff ende goet te besorgen hadden (ende daeraff al kontschap hadde) te meer soe sijn G. sijn huysen hadde doen besetten, alomme volck aennemen ende de slootelen den borgemeesters ontnomen ende een vreemde castileyn hadde doen ter hande stellen ende daeromme gansch geen hulpe nochte troost waeren verwachtende, soe hadden se ten laesten ongaerne de saecke bij der hant genomen tot bescherminge vande waere religie, tot verseeckeringe van lijff, goet, wijff ende kinderen ende tot verdedinge van heure oude vrijheyt, recht ende gerechticheyt, volgende de natuyr ende aller volcken rechten, niet animo offendendi sed solummodo defendendi et assecurandi caussa, met hoope hierdoor alle onbillick gewalt van sich ende den heuren aff te keeren, sonder datter bloet vergooten was ofte noch soude werden, ten waere sij offensive daertoe veroirsaeckt werden, sonder in tminste gesint te sijn den Keyser ofte den Graeff heure gehoorsaemheyt te ontrecken, maer de stadt heur ten besten te bewaeren totdat se bevinden heur tegen alle verdruckingen verseeckert te sijn ende bij de waere religie ende heylich evangelie te mogen blijven. Ende want sij wel konnen considereren dat den Graeff niet naerlaeten en sal heur

aen te vechten ende met alderlei calumnien te beswaeren ende in de voorclaege wesen, gelijck hij alreede hier bij den Staeten Generael gedaen heeft niettegenstaende sij genouch vertrouwen dese heure handelinge voor den Keyser, den rijcke ende allen heeren wel te sullen konnen verantwoorden, soe hadden se nochtans niet sellen noch konnen naerlaeten den Staeten Generael dè motyven, redenen ende oirsaecke van dit haer aengevangen werck te doen remonstreren ende te bidden dat dselve (die sij seecker houden dat met heur een cristelijck medelijden draegen ende oick liever heur gereformeerde ende alleen salichmaeckende religie gunstich ende geneycht sullen sijn) heur daeraff geen archwaen en willen innebeelden ofte heur tot ongenaede ofte onnabuyrlijcheyt laeten bewegen ofte in eenige crijswervinge bij den Graeff tegen heur te doen consenteren, omdat sulckes strecken soude tot vergietinge van veel onnosel bloets ende vuytroijnge vande waere leere, maer dat haer gelieve aff te schaffen ende verhinderen alle tgeene den Graeff tot dempinge des heyligen evangelij soude willen voornemen, twelcke sij heur vande Staeten Generael als gelooffsgenooten (die d'een d'ander te assisteren schuldich sijn) getroosten ende bereyt sijn t'allen tijden met opsettinge van lijff ende goet te verschulden. Ende wat de gesante wijders tot der stadt ende borgerie besten sal versoucken ende verrichten, dat wil den raedt ende borgerie voor aengenaem houden ende hem deshalven schadeloes ontheffen. Vuyt crachte van dese laetste clausule verthoende den gesant dat den Graeff vast veel soldaeten ende vrijbuyters vanden viant aennam ende liet verluyden dat hij een schantse aende Knocke wilde slaen, twelcke geschiedende niet alleen de stadt seer soude benauwen, maer oick tot naerdeel vanden staet der Nederlanden de gansche navigatie infesteren, insonderheyt soe hij den viant in die plaetse dan inneliet, die daer een haven soude konnen hebben om scheepen vuyt te brengen, waeromme hij versocht dat de Staeten dit secreet wilden houden ende waert mogelijck den Graeff previnieren ende daer selffs een schantse doen slaen, soe den Graeff tot geen accoort en waere te bewegen. Den xxix^{en} Aprilis ontfingen de Staeten Generael antwoordt vande stadt op heur brieven vanden xij^{en}, daer vuyt sij scrijven verstaen te hebben dè trouhertige sorchvuldicheyt der Staeten nopende dvoors. veranderinge in stadt opgecommen, daeraff de Staeten vuyt heuren gesant naerder bericht sijn, bedanckende den Staeten dat se heur aenbieden de saecke te willen helpen affleggen met verclaeringe, dat se daertoe gaerne verstaen ende niemant liever tot handelaers en souden hebben ende dat heur lieff waere dat de onderhandelinge metten eersten begonst werde, soe het in

sulcker vougen const geschieden, dat de stadt geduyrende de handelinge ende onder pretext van dien niet verrast en werde ende de borgeren verstoort, daervoor sij hoopen dat de Staeten goede sorge sullen draegen ende dat se heur middelertijt willen beneerstigen dat sulcke moderatie mach gebruyckt werden dat de voordere verbitterheyt voorhoet ende de middelen totte vereeninge niet verachtert en werden, volgende de vermaeninge heur gedaen. Dese antwoort was in date den xx^{en} Aprilis stilo novo. De Staeten Generael eerst lange gewacht hebbende op tgeene den Graeff voor antwoort soude scrijven op heur aenbiedinge, ende siende dat sulcx niet en quam, hebben den vj^{en} May op de voors. propositie geantwoort, dat sij al metten eersten heur aengebooden hadden om dese saecke ten besten te helpen beslichten met conservatie van elcx gerechticheyt ende privilegien gelijck sij aenden Graeff ende stadt verclaert hadden ende daerop oick al antwoort vande stadt ontfangen ende alle daechs vanden Grave verwacht wert, nietemin verstaen metten eersten eenigen van heuren tweegen te committeren ende aenden Grave ende de stadt te senden om dselve tot vereeninge ende affdoeninge van alle feytelijcke proceduyren te bewegen met vast vertrouwen dat die gecommitteerden over beyden sijden sullen aengenaem sijn ende dat alle saecken sulcx sullen werden gematicht dat geen meerder inconvenienten daervuyt en ontstaen, twelcke de gesante, neffens aenbiedinge vander Staeten gunstigen geneychten wille sal hebben aen sijn principaelen te relateren. Dese antwoort was geparapheert Franckena v^{t}. Werde mede vanden selven date aende stadt gescreven ende geexcuseert dat de antwoorde soe lange opgehouden was, omdat men scrijvens vanden Graeff verwacht hadde ende om de wichticheyt vander saecke wille die wel rijpe deliberatie was vereyschende, dat nochtans de gesant alle neerstich devoir gedaen hadde, soe dat se eyntelijck gearresteert hadden voor antwoorde tgeene den gesant heur met aenbiedinge alles gunstes sal verclaeren.

Den xxiiij^{en} ende xxv^{en} Aprilis was het tamelijck weder. Ontrent dese tijt werde bij den Staeten Generael gescreven aenden Graeff Philps ende de Ritmeesteren ende Capiteynen bij hem ten dienste vanden Hartoge van Bouillon sijnde, dat sij ende heur volck daer noch blijven ende niet verroeren en souden om te vertrecken tot naerder bescheyt, daerop men metten eersten ordre soude stellen. Ende op t'aenhouden vanden Ambassadeur versouckende versterckinge van tvolck ofte gelt, werde bij de Staeten Generael beraemt dat den Hartoge van Bouillon lichten soude 20 vendelen Gascons elcx van 140 ofte 150 hoofden ende dat Graeff Philps

daerover soude commanderen ende dat die souden gemonstert werden bij den Commissaris met Graeff Philps sijnde ende betaelt bij den Commis vande Staeten, daertoe sij beraemt hadden te behouven ontrent 20 duysent gulden ter maent, ende dat se die souden continueren ende onderhouden voor ses maenden, welcke voorslach ofte beraeminge gesonden werde aen de provintien om daerop te resolveren ende consenteren ende daeraff last op heur gecommitteerden te senden, twelcke seer langsaem bijquam, omdat onder de provintien noch groote swaericheyt was mette extraordinaris consenten, die noch niet gedraegen en waeren, die mede voorgeslaegen waeren tegen sesthien hondert duysent gulden, te weeten twee voor Vranckrijck (daervuyt men de voors. penningen soude lichten) ende negen tot betaelinge van tcrijsvolck noch op geen repartitie staende ende vijff om in tveltleger te gebruycken, daerinne die van Zeelant ende Vrieslant de meeste swaericheyt maeckten, Zeelant klaegende heur quote te hooch te sijn, ende Vrieslant willende alle de lasten op de platte landen stellen ende de steden vrijhouden, waeromme die van Hollant alleen heur consent niet en wilden innebrengen.

Den xxvj^en^, xxvij^en^ ende xxviij^en^ Aprilis was het tamelijck weder ende begonst twaeter in de revieren seer te wassen, waeromme men te stercker alomme begonst te dijcken, ten eynde die niet weder inne en liepen. Ontrent dese tijt werde tot Emmerick gevangen eenen Beusecom, die geseyt werde de stadt Emmerick eerst aen Sijn Ex^tie^ ende naer aende Spangiaerts geveylt te hebben ende nu eyntelijck metten Heere van Swartsborch gehandelt te hebben om sijn volck daerinne te brengen, twelcke die van tlant van Cleeff geen weynich naerdencken sal geven.

Den xxix^en^ ende lesten Aprilis was het tamelijck weder. Ontrent dese tijt werde den Hopman Draeper in Vranckrijck voor Masieres dootgeslaegen ende Hopman Heckman ter doot toe gequetst, wesende metten quartiermeester daer ontrent gecommen, om de quartieren te maecken voor eenich volck van Graeff Philps, ende die van Masieres meynende (soe sij naer seyden), dat het viant was geweest ende van tselve volck, die heur eenen dach te vooren een goet deel beesten affgehaelt ende genomen hadden.

Den j^en^ May was het buych nat weder. Eenige ruyteren vanden Graeve van Hohenloe vuyt Nieumegen vuytgereden sijnde ende heur met eenige andere ruyteren versterckt hebbende, sijn gevallen in een dorp in tStift Coln, daer een deel vande vaene ruyteren van Graeff Hendrick vanden Berge lach sonder eenige wacht te houden, ende hebben daervan gekregen 40 sadelpeerden ende eenige gevanghenen tot revange van heur

voorgaende verlies. Die van Bredae hadden onlancx te vooren noch wel 36 peerden vande selve vaene gekregen.

In tbegin van dese maent begonst den viant met eenich volck vuyt Brabant naer Hulst te trecken, om aldaer op den nieuwen dijck aen tSastinger gat beoosten de stadt een fort op te werpen recht tegen de schantse over, die wij daer hadden op t'affsniden vanden dick, sonder dat men wist off heur meyninge was daerdoor in Hulsterambocht te commen ende dat te beroven ofte te beletten het vuytloopen vande stadt in tlant van Waes, ofte oick de stadt te soucken om te belegeren, waeromme men terstont een goet deel vande Zeeusche compagnien ende eenige anderen te vooren naer Bredae gedestineert daerwaerts dede scheepen ende den Graeve George van Solms daer heen gaen om te commanderen ende overal goede ordre op te houden.

Den ij^{en}, iij^{en}, iiij^{en}, v^{en}, vj^{en}, vij^{en}, viij^{en}, ix^{en}, x^{en}, xj^{en} ende xij^{en} May was het seer cout ende dickwils nat weder. Naerdat Sijn Ex^{tie} vuyt Zeelant wederom gecommen was ende rapport gedaen hadde vande propositie van Liesfelt ende vanden antwoorde hem gegeven, hebben de Staeten Generael goetgevonden te scrijven aen Liesfelt tot naerder verclaeringe van heur meyninge op tpoint van tvertreck vande vreemdelingen, dat Sijn Ex^{tie} ende sijl. verstaen dat point voldaen te sullen sijn soe wanneer bij alle de provintien ofte ten minsten die met heur souden willen handelen, staetsgewijse ende naer voorgaende bescrijvinge die vaste resolutie sal genomen sijn, dat men alle de Spangiaerts ende vreemdelingen sal doen vertrecken, tsij met gemoede ofte met de waepenen ende dat se heur tot vuytvoeringe van die resolutie ter gouder trouwen in twerck stellen, in conformiteyt van twelcke aen Liesfelt gescreven is.

Den xiij^{en} May begonstet weder te besetten ende seer schoen te werden met warmte.

Den xiiij^{en} May was het schoen weder, ende omdat de Staeten Generael vast alle daechs meer kennisse ende naerdenckens kregen dat de Vriesche steden heur selven alreede wilden vrijmaecken ende totter oirlogen niet meer contribueren (wesènde tgeene dat eenige claer siende al lang bevreest hadden te sullen geschieden soe men eens Groeningen quam te veroveren) maer alle de last te drucken op de platte landen, niettegenstaende sij nochtans alle de stadt neeringen den platten landen ontrecken alleen met die redene dat voor de troubles ofte in tijden van pays de lasten alleen bij de platte landen plegen gedraegen te werden, daertegens de platte landen allegeerden dat se noch tot geen pays gecommen en waeren ende

soe het immers alsoe wesen moste, dat dan de steden geen plaetse nochte stemme in de vergaederinge vande Staeten hebben en mochten, alsmede voor de troubles gebruyckt was. Ende dat dselve Staeten Generael alreede gecommitteert hadden Casijn van Hell, Renier Cant ende Cristoffel Arnsma om naer Eemden te gaen ende waert mogelijck de differenten tusschen de stadt ende den Graeff te beslichten [1], soe hebben se den selven mede gelast in tpasseren door Vrieslant den gedeputeerden vande steeden aen te seggen, dattet de Staeten Generael seer vreemt geeft, dat sijl. alreede heur selven soucken vrij te maecken ende beswaerlijck sijn om volgende heur beloften de andere provintien mede te helpen bevrijden, dewijle sulcke bevrijdinge sonderling oick tot heure verseeckeringe sal strecken, oick dattet de Staeten Generael niet voor goet en konnen innesien, dat se alle de lasten soucken te brengen op de platte landen, die in tgemeen behoirden gedraegen te werden, soe sij niet en wilden geacht werden al te wreet te procederen, ende daeromme dselve gedeputeerden ende Staeten van Vrieslant te versoucken van sulcx te willen desisteren ende daerinne heur te conformeren metten voet vande andere provintien, daer men de middelen in tgemeyn ende soe wel over de steden als platte landen is heffende, dat sij mede eersdaechs heur consenten op t'extraordinaris willen doen innebrengen, overmits men tot laste vande Generaliteyt gelt op interest most lichten om de Engelschen te betaelen, omdat de provincien heur consenten niet en wilden innebrengen, dat sij mede reede willen doen maecken soe veel vendelen knechten als sij souden konnen ende ten minsten sesthien om in tvelt te mogen gebruyckt werden, dewijle den tocht noch meest tot heure bevrijdinge soude strecken, opdat den besten tijt van tjaer niet verlooren en ginck, daerop de gedeputeerden antwoorden dat se niet en twijffelden ofte de swaericheyt soude wel ter neder geleyt werden ende dan ordre op de consenten gestelt, ende dat sij souden doen gereet houden 20 vendelen, bij soe verre men in den houck van Overijssel ginck. Dit gedaen waeren dselve gecommitteerden gelast terstont naer Groeningen te gaen ende aldaer de handelinge tusschen den Graeff ende stadt van Eemden te beginnen ende te sien off sij den partijen bij eenige middelen tot accoort consten induceren, ende soe den Graeff daertoe geensins soude willen verstaen, maer tegen de stadt opiniatreren, was heur last gegeven dat se met behulp van eenige Vriesche vendelen heur meester

[1] Zie hunne Instructie, gedateerd van den 12den Mei 1595, in het Instructieboek van de Staten Generael 1595—1599, bl. 72. (Rijks-Archief.)

souden maecken vande Knocke ende daer een fort doen leggen om den Graeff daerinne te voorcommen ende te beletten dat den Graeff daer geen fort en quam te leggen, daer vuyt hij die vande stadt soude konnen benauwen ende de gansche navigatie vande Eemse infesteren. Dit werde daeromme gelast, omdat men het daervoor hielt, dat den Graeff hem socht metten viant te verstercken, niettegenstaende al de semblant die hij ter contrarie thoende, twelcke geschiedende, waeren de Staeten geresolveert die vande stadt te assisteren als geseyt is.

Den xvij^{en} May (was het tamelijck weder) quaemen in de Staeten Generael ende naemen possessie den borgermeester Alting van wegen de stadt van Groeningen ende Rengers ten Helm van wegen de Omlanden.

Den xviij^{en} May (regende het seer) den Cancelaer vanden Graeff van Eemden Westerholt weder in den Haege gecommen sijnde, werde in de Staeten Generael gehoort, daer hij verclaerde dat sijn meester niemant liever en soude hebben tot middelaers tusschen de stadt ende hem als de Staeten Generael, overmits hij vastelijck betrout dat sij niet trachten sullen hem te brengen tot eenich accoort daermede Sijn Hoocheyt te seer geprejudicieert soude wesen. Voorts claechde hij seer over die van Eemden, die contrarie alle de oepeninge heur gedaen om te kommen tot eenicheyt, oick selff tscrijven vande Staeten Generael, heur meester gemaeckt hadden van thuys te Eemden, ende niet alleen tselve aende stadt sijde affgebroocken ende de grachten gevult, maer oick achter om thuys een walle begonnen te trecken, om thuys geheel in de stadt te besluyten ende de aencomptste van buyten aen thuys te beletten. Liet mede apart verluyden dat den Graeff wel gesint was metten Staeten Generael eenige vaste alliantie te maecken tot bescherminge van d'een den ander oick tot steuyr ende affweeringe vande Spangiaerts, volgende de oepeninge in sijn voorige propositie gedaen, ende bovenal versocht soe de Staeten tot eenicheyt yet wilden doen, dat sij tselve metten eersten soude willen bij de hant nemen. Hiervuyt sach men wel dat hij heel op de stadt verbittert was ende daeromme de voors. alliantie presenteerde, opdat hij met behulp vande Staeten de stadt mochte onderdrucken. Ontrent dese tijt waeren de Staeten Generael met Sijn Ex^{tie} ende Raede van Staete meest besongierende om te weeten off men soude te velde gaen ende in wat quartieren, ende naer lange overlegginge vande Vlaemsche ende Brabantse quartieren, daerinne sHartogenbosch sonderling in consideratie viel, werde eyntelijck gearresteert dat men naer Overijssel ofte Zutphen soude gaen, alleen om die redenen wille, dat men veel volcx vuyt Vrieslant soude moeten trecken, soe men te velde

wilde gaen, die men niet en soude connen trecken indien men elders anders als daer ginck, omdat men wel wist dat de Vriesen geen en souden laeten volgen.

Den xix^{en} May (regende het seer) dede Westerholt gelijcke propositie aen Sijn Ex^{tie} die de heele saecke aende Staeten Generael remitteerde. Desen dach quam in de Raede van Staete in de plaetse vanden Heere van Mathenesse den Heere van Schaegen, ende werde bij den Raede aen Graeff Willem gescreven dat hij metten eersten soude willen overcommen ende vande Vriesche vendelen soe veel ende soe haest gereet maecken als hij soude konnen te wege brengen.

Den xx^{en} ende xxj^{en} May (was het betrocken weder) quam in den Haege den Graeve George van Solms (te vooren naer Hulst gesonden) sonder eenige scriftelijcke last vande Staeten van Zeelant ofte oick credentie, om alhier te versoucken dat men daer noch meerder volcx wilde senden (opdat den viant de plaetse niet en belegerde) ende dat men naerder ordre wilde stellen op de andere nootelijcheyden die in de stadt van doen waeren, dewijle hij seyde seeckere advertentie te hebben dat den viant met alle macht Hulst wilde commen belegeren, daertoe men nochtans geen sonderlinge teyckenen noch sach, omdat hij alleen daer een schantse maeckte. Dit haerwaerts commen vanden Graeff en werde niet wel genomen, omdat hij ginder beter noodich was om te commanderen over tvolck, die daer soe in de stadt als Hulsterambacht wel waeren 30 vendelen knechten sonder yemant van aensien om commandement daerover te houden, ende dat hij dit versouck wel met een brieff ofte door yemant anders hadde konnen doen, sonder selffs de saecke ende tvolck aldaer te verlaeten. Ontrent dese tijt creech men mede tijdinge vuyt Vranckrijck door brieven van Calvaert, dat ons volck bij Graeff Philps sijnde tegen wille ende dancke van hem ende den Hartoge van Bouillon ende genouch muyts gewijse affgetoogen waeren om weder hier naer tlant te commen, sonder Graeff Philps ofte yemant te willen hoiren, anders als om heur wech te voeren ende dat den Coning daerinne niet wel te vreden en was, maer claechde om onsen twille in de oirlogen gecommen te sijn (Nota, als off men hem ende sijn croen te voeren niet gemeynt en hadde) ende dat hij nu niet alleen van ons maer oick vande Engelschen verlaeten werde, daerover die vanden Raedt vanden Coning lieten verluyden, dat hij nootshalve ofte mette ligue apart ofte met heur ende den Coning van Spangien te saemen soude moeten verdraegen, twelcke van Calvaert wel scheen gescreven te sijn naer sijn gewoente om den Staeten daermede tot groote assistentie voor den Coning te bewegen. Hij screef mede dat

die van Thoulouse te vooren verdraegen sijnde metten Coning nu ter instigatie vanden Hartoge van Joyeusen heur wederom tegen den Coning verclaert hadden, daerinne tparlament niet en hadde willen consenteren, maer waeren vuyter stadt vertrocken. Dat de stadt Vienne in Daulphiné bij surprinse innegenoomen ende voor den Coning verovert was; dat den Hartoge van Mayenne door sijn moeder dede tracteren metten Coning, omdat de steden van Bourgoignen verclaert hadden, soe hij niet en wilde tracteren, dat sij dan sonder hem souden tracteren; dat den Hartoge van Espernon mede op goede voet stont om hem metten Coning te verclaeren; dat den Hartoge van Marcur aenden Coning hadde doen verclaeren, soe verre den Coning geen meer Engelschen en dede in Brittaignen commen, dat hij dan metten Spangiaerden hem niet voorder en zoude innelaeten maer doen vervolgen sijn handelinge metten Coning begonnen, dat den Gouverneur van Belle-Isle metten Coning was verdraegen ende bij den Coning met een ander staet voorsien, ende datter een vande religie als commandeur op Belle-Isle gestelt was, om de importantie vande plaetse wille; dat Monsr. de Tremblecourt binnen Vesouil belegert is ende dat den Coning alle gereetschap maeckt om tsijnder ontset te senden den Hartoge van Bouillon ofte selffs mede te gaen; dat dit beleg toegecommen was, omdat den Mareschal van Biron contrarie sijn last vuyt Bourgondien in Bresse was getoogen ende aldaer Seissel hadde verovert om den viant de overcomptste op de Rhosne te beletten, door occasie van dit vertreck hadde den Connestabel van Castilien in Bourgondien sijnde Vesouil belegert, twelcke hij wel soude naergelaeten hebben soe Biron in Bourgondien gebleven hadde.

Vuyt alle dese tijdingen kan men sien hoe verwert tegenwoordich de staet deser landen staet, te weeten, dat se onder malcanderen soe twistich sijn, dat se selffs tottet draegen vande extraordinaris consenten niet en konnen verstaen, daer se nochtans noch gelt noch volck bij de hant hebben om yet sonders te doen. Heur volck in Vranckrijck sijnde verloopt van armoede. Den Coning van Vranckrijck en acht heur secours niet, hoe lastich tselve heur oick gevallen is ende noch valt, maer dreycht soe men hem niet voorder en assisteert. De Coninginne van Engelant wilt heur gelt wederom hebben, den Coning van Schotlant assistentie, alles van dit cleyne houcxken lants, op sulcken tijt dat se den viant starcker op den hals hebben als in eenige voorleden jaeren ende dat se selffs van gelt ende volck meest onvoorsien sijn ende noch met groote schaeden ende inundatien van binnen gequetst, die heur alles dreygen van een sonder-

linge fortuyne te moeten loopen soe God Almachtich heur niet wonderlijck te hulpe en compt.

De meeste swaericheyt op tstuck vande consenten soe ordinaris als extraordinaris valt meest bij die van Zeelant, ter cause dat van outs die van Hollant ende Zeelant wesende gestelt op hondert duysent gulden, die van Hollant daerinne plaegen te draegen 83 duysent gulden ende Zeelant 17 duysent ende de quote van Vrieslant placht al advenant dien te wesen ende is noch een vijffde van die van Hollant, ende van Utrecht een thiende van die van Hollant, in vougen dat als er bij die vier provintien (die oick nu de contribuerende alleen sijn) most gefurneert werden hondert duysent gulden, mosten daerinne die van Hollant geven 66455 gulden, 5 st., 4 d., Zeelant 13610 gulden 17 st. 8 d., Vrieslant 13290 gulden 12 st., 8 d., Utrecht 6645 gulden 6 st. 4 d. Tsedert is in den jaere ses ende tachtich bij middel vanden Graeve van Leycester tusschen die van Hollant ende Zeelant gemaeckt geweest seecker accoort, dat die van Hollant in de hondert duysent alleen commende tot laste vande voors. twee provintien souden draegen 80¼ duysent ende Zeelant 19¾ duysent, bij welck accoort die van Zeelant altoes claegen bedroogen te sijn ende te seer vercort ende geprejudicieert ende op elc hondert 2¾ te hooch gestelt, twelcke jaerlijcx op de 24 hondert duysent vande ordinaris ende alle jaeren in 10, 12, 14 ofte 16 hondert duysent gulden vande extraordinaris consenten (naerdat dselve hooch ofte leech gedraegen werden) seer veel is bedraegende, ende nemen hierop oirsaecke alle jaers groote swaericheyt in tdraegen van heur consenten te maecken, claegende dat se heur te lastich vallen, omdat naer dese reeckeninge in de hondert duysent gulden bij de vier contribuerende provintien te betaelen, die van Hollant draegen 64251 £ 8 st., Zeelant 15812 £ 13 st., Vrieslant 13290 £ 12 st. 8 d. ende Utrecht 6645 £ 6 st. 4 d., soedat se nu eenige jaeren lang de 2¾ in thondert bet niet en hebben willen innewilligen, dan naer veel moeyte ende de ernstige intercessie van Sijn Ex^{tie}. Dit maeckt oick altemet moeyte bij die van Vrieslant ende Utrecht, die beyde sustineren meer als een vijffde ofte thiende respective van die van Hollant te geven, als advenant dese reeckeninge, hoewel nochtans het heur eygentlijck niet aen en gaet nochte beswaert, dat die van Hollant bij die van Zeelant verlicht sijn: die van Hollant behelpen heur tegen die van Zeelant mettet voors. accoort ende dat die van Zeelant sonder swaericheyt al advenant dien betaelt hebben, doen tlant van Schouwen noch niet en gaff, omdat de jaeren van heur vrijheyt noch liepen ende dat tlant vander Goes contributie aenden

viant most betaelen, daeraff nu t'eerste mede moetende contribueren ende het ander gansch vrij sijnde, sij achten dat die van Zeelant minder redenen hebben te claegen, maer beter middel hebben heure voors. quote te voldoen, dan sij te vooren gehadt hebben.

Den xxij^{en} May (was het regenachtich weder) creech de gesant vanden Graeff van Eemden sijn antwoordt, te weeten dat sij wel verstaen hadden tgeene heur was geproponeert vande alliantie, maer dewijle de Staeten Generael haer gecommitteerden daerwaerts al gesonden hadden, om alle middelen aen te wenden dat de saecke tot eenicheyt mochte gebracht werden, soe versochten sij den Graeff dat hij niet al te souvereinelijck en wilde handelen, maer den borgeren wat te gemoet gaen, gedenckende dat hij lichtelijck sijn geheele staet in gevaer soude brengen, soe hij te seer absoluyt soude willen commanderen, ende dat sijne goetheyt ende goede ordre voorts aen te stellen metter tijt sullen konnen remedieren, tgeene hij terstont niet dan met pericule als boven en soude konnen doen, ende als de vereeninge soude gedaen wesen waeren de Staeten wel bereyt metten Graeff alle gevouchelijcke ende nabuyrlijcke alliantien te maecken. Desen dach quaemen noch in den Haege eenige gesanten van Trier ende Gulick, soe men vermoede om te claegen over de doortochten van ons volck ende de twisten daer in tlant nopende de proceduyren van die van Cleeff ende Bergen tegen de Furstinne.

Ontrent dese tijt creech men vuyt Brabant een dubbelt van trapport van Liesfelt in vougen als tselve gedaen soude sijn ende bij gescrifte overgelevert aenden Graeve van Fuentes ende den Raede van Staete, die hem belast hadden tselve bij gescrifte te stellen mette consideratien daer vuyt resulterende ende sijn advys, welcken volgende hij eerst verhaelt tgebesoingierde met Sijn Ex^{tie} in Zeelant gevallen genouch als hiervooren op den xiiij^{en} Aprilis verhaelt is, daernaer seyt hij dat de deliberatie alleen valt op dat poinct, te weeten, off men handelen sal tusschen de provincien soe wel vande gehoorsaemheyt vanden Coning als vereenichde, sonder den Coning daerinne te begrijpen als principael contractant als de vereenichde provincien schijnen te begeeren, ofte dat men de heele handelinge sal affslaen, daerinne hij seyt veel redenen over beyden sijden te weesen. Onder de redenen dat men sonder den Coning behoirt te handelen verhaelt hij de swaericheyt die daer is om langer d'oirlooge te onderhouden (die den Raede van Staete vanden Coning beter als yemant anders bekent is) ende de groote begeerte die een yegelijck heeft om eens bij accoort vuyt dese oirloogen te commen, ende soe men dese occasie laet voorbijgaen dat de

vereenichde landen van meyninge sijn ende nootshalven sullen moeten heur met anderen verbinden op difficile ende niet retractable conditien, dwelcke alle hoop van accoort sullen wech nemen, als sij genouch bekennen ende oick apparent is, te meer soe sij heur selven meest imprenabel achten om de waeterachtige gelegentheyt van heur landen ende dat die van sConings sijde meest onvoorsien sijn van havenen, scheepen ende bootsvolck, daeromme sij heur oick soe verseeckert houden dat sij in geen steden garnisoen en hebben dan die geheel frontiere sijn. Hierbij gelet dat sij wel weeten dat se tot geen accoord en konnen commen, dan met evident verlies ende schaede van heur welvaert ende goede fortuyne, die sij nochtans souden willen quitteren om alle de provintien in goede vreede ende eenicheyt met malcanderen te brengen, ende dewijle dan daer vuyt soe veel goets soude kommen, soe soude schijnen dat men tusschen de provincien tot t'accoort behoirt voorts te vaeren, sonder op die formaliteyt te letten van juyst op den naem vanden Coning te handelen, omdat men niet en behoirt te vreesen dat de Staeten ende Eedelen vande gehoorsaemheyt vanden Coning daerinne yet accorderen sullen dat Sijne Ma^t^ soude prejudicieren, alleen dat men geen mentie van hem maecken soude, beneffens dat men vaste ende prompte middel moste hebben om de vereenichde landen totte geheele ende rechte gehoorsaemheyt vanden Coning met waepenen (die men aende hant niet en heeft, omdat men de oirlooge op soeveel plaetsen heeft) te bedwingen ingevalle men de conditie van accoort wilt verwerpen. Onder de redenen dat men sonder den Coning niet en behoirt te handelen, verhaelt hij dat de schuldige plicht, eere ende rechten gebieden, dat de vereenichde landen heur behoiren te verdraegen met heur wettelijcke Prince, dien sij soe seer geoffenseert hebben, die oick t'oirloch maeckt, daeraff men geen accoort en kan maecken, dan met sijn wel believen, ende om een accoord vast ende geduyrich te maecken, ist noodich dat de auctoriteyt vanden Coning daerinne comme, twelcke de vereenichde landen selffs behoirden te versoucken om den Coning des te meer tot d'observatie van t'accoort te verbinden als contracterende partije, ende bovendien te hebben tverbant vande andere Staeten tot heur geneugen, daer se anders den Coning vuytsluytende hem in sijn geheel laeten om de oirlogen te continueren, beneffens dat sij wel weeten dat de Staeten vande gehoorsaemheyt vanden Coning niet gequalificeert en sijn nochte geauctoriseert om vande oirlogen te verdraegen, dan met advoy ende consent vanden Coning, dat heur rebellie die eere niet en meriteert ende dattet niet geoirloft en is sijn Prince een wet te stellen onder pretext

van eenige dissidentie, daer sij met heur rebellie selffs oirsaecke van sijn, soedat men vuyt dese extraordinaris maniere van doen niet anders en kan bespeuren, dan dat se van meyninge sijn den Coning niet meer te erkennen voor heur Prince, waeromme het al te prejudiciabel soude wesen voor de gehoorsaemheyt vanden Coning in t'accoort te laeten treden sonder hem daerinne te begrijpen. Ende soe de deliberatie op die consideratien soude moeten vallen, off men in accoord wilt treden, ofte tselve affslacn, soe dunckt hem (onder support ende correctie) datter seer groote redene is om t'accoort aen te vangen alleen tusschen de provincien ofte heur gedeputeerden, nochtans met consent, auctorisatie ende advoy vanden Coning, om datter geen middel en is die vereenichde landen totte gehoorsaemheyt vanden Coning te brengen om de boven verhaelde redenen, ende dat de andere landen de oirlogen niet langer en konnen verdraegen, maer alles seer haecken naer een pays ende dat men de handelinge van dit accoort dilayerende moet vresen dat de vereenichde landen nootshalven mette andere natien heur sullen verbinden, alwaert tegen heur hardt, twelcke de oirlogen sal verswaeren, waeromme alleen dient overwogen wat prejudicie den Coning hierbij soude hebben, soe hij daerinne niet begreepen en werde, twelcke wel geconsidereert, dunckt hen dat den Coning daerbij geen prejudicie maer veeleer advantagie heeft. Want de Staeten tracterende met advoy vanden Coning en sullen niet mogen noch willen yet in sijn prejudicie doen, omdat se aen denselven al te seer verbonden sijn. Ende dunckt oick dat den Coning daerinne niet en behoirt te commen, al begeerden het de vereenichde landen omdatter eenige pactien vande gereformeerde religie contrarie de catholycke apostolycke ende romaine sullen onder commen, daertoe den Coning nimmermeer en soude willen consenteren, veel min bij expresse pactien in soe publycken acte. Men en kan oick niet bespeuren dat die vereenichde landen weygeren metten Coning te tracteren vuyt eenige quaede meyninge, maer alleen vuyt dissidentie ende vrese vande grootheyt vanden Coning, die sij vresen niet en sal willen vergeeten de offensien hem gedaen, maer lichtelijck soude breecken t'accoort met sijn rebelle ende ketterse onderdaenen gemaeckt, omdat den Prince naer heur vrese hem aen dien niet vast genouch en kan verbinden, welcke redenen ende qualiteyten cesseren in de Staeten vande provincien, die heur wel bondich konnen verbinden tot den pays ende gemeen ruste, ende sullen de vereenichde landen daerinne meer verseeckeringe ende genougens hebben, bestaende alle tselve meer in een superstiticuse ende vresende opinie dan in een vaste resolutie, te meer soe ons den Graeve Maurits

ende Raeden die bij hem waeren verseeckert hebben dat t'accoort rondelijck ende ter goeder meyninge ende trouwen gemaeckt sijnde, de reste wel sal volgen, ende dat men altoes met dit accoort tgetal der vianden sal verminderen ende anderen bewegen van gelijcken te doen, boven de welvaert vanden vrede die de landen ende onderdaenen soude genieten, waeromme men op de articulen bij heml. overgegeven soude konnen vougen voor antwoort op t'eerste mentionerende van tvertreck vande vreemdelingen, dat daeraen in gevalle van accoort geen mangelinge en sal vallen ende dat de Staeten heur daertoe sullen verbinden, als de redene ende sijluyden selffs sullen willen ende soe sij het begeeren, men heur ostagiers sal leveren ende opdat se geen vrese voor de volcomminge van t'accoord en hebben, heeft den Graeve van Fuentes verclaert dat hij hem selven in heuren handen sal stellen totte voldoeninge van tselve poinct ende anderen, daer sij aen souden mogen twijffelen, dewijle de Staeten niet minder en begeeren dat de oirloge verandert wert in een vrientschap met sulcke conditien als men in t'accoort sal mogen tracteren, beneffens dat de gedeputeerden verclaert ende gedenomineert sullen werden bij elcke provincie ofte de Staeten van dien. Op t'ij^e^ articule mach men antwoorden dat de vereenichde landen het reciprocque van dien aen dese sijde sullen vinden. Op t'iij^e^ dat tselve getracteert sal werden in t'accoort, ende op t'iiij^e^ dat men accepteert het offre ende presentatie daerbij gedaen. Hiervuyt kan men sien de verwertheyt vande saecken vanden Coning in de provincien onder sijn gehoorsaemheyt staende die soe lange geabbreuveert sijn metten pays, dat se nu niet dan van pays en roupen. Men kander mede vuyt sien de weynich middel die sij hebben om de oirlogen te continueren; ten derden kan men daer vuyt sien, dat heur handelinge alleen leyt op de moere van bedroch, want soe sij ter goeder trouwen metten Coning willen handelen, soe sullen sij de vereenichde Nederlanden willen bedriegen, ende soe sij mette selve van meyninge sijn oprechtelijck te handelen, soe soucken sij den Coning te bedriegen, daertoe voorwendende dat de vereenichde landen niet vuyt quaede meyninge maer alleen vuyt dissidentie niet en willen handelen metten Coning, daer nochtans derselver meyninge hierinne anders niet en is, dan om alle de andere provintien tegen den Coning soe viant te maecken als sij sijn ende soe den Coning alle de Nederlanden ganschelijck te ontrecken, twelcke wel verre is van tgeene sij den Coning soucken perswaederen, soedat in desen anders niet en sal staen te ondertasten, dan om te weeten wie van tween sijluyden soucken te bedriegen. tScheen oick wel dat dit rapport niet heel herdicht ende

vuytgestroyt en was, omdat men antwoort vande andere provintien ontfing genouch in de conformiteyt van dit advys gecoucheert, waeromme de Staeten niet weynich bedenckens vande saecke en kregen, om voortsaen voorsichtelijck in desen te mogen handelen.

Den xxiij^en May was het betrocken weder, den Graeve van Solms was in den Raede van Staete bij Sijn Ex^tie ende versocht aldaer noch, dat men meerder volcx ende provisien naer Hulst wilde senden, omdat den viant met alle macht vast daerwaerts tooch, dan werde de saecke bij den Raede van Staete in voorder beraet gestelt. Desen dach verdroegen in Vrieslant de steden ende het platte lant met malcanderen onder eenige gelimiteerde conditien, onder dwelcke de gemeyne middelen weder verpacht werden ende begonsten te besongieren op de extraordinaris consenten, omdat de steden niet vuyte vergaederinge der Staeten en wilden gestooten werden.

Den xxiiij^en May was het cout weder ende was bij de Staeten Generael geordonneert een algemeynen biddach, ten eynde God Almachtich soude gelieven sijn segen vuyt te strecken over tgeene bij Sijn Ex^tie tot bescherminge van dese landen ende vuytbreydinge van Gods woort soude mogen voorgenomen werden.

Den xxv^en May was het schoen weder ende wachte men vast alle daegen op t'innebrengen vande extraordinaris consenten van die van Zeelant ende Vrieslant om daernaer de versaemelinge van tleger te doen, hoewel men vast alle daechs den besten tijt verloos in tlange beyden, omdat beyde de voors. provintien mits de voors. swaericheyden soe weynich devoirs in dat stuck deden tot groote verachteringe vande gemeyne saecke, insonderheyt soe men tijdinge creech dat niet alleen de Italiaenen over lange tot Thienen gecommen noch muyten omdatter geen middel en was heur te betaelen, maer dat oick tregement Spangiaerden van d'Idiaco, twelcke opgetoogen was om naer Vlaenderen te gaen commende aende Schelde niet over en hadde gewilt, maer waeren weder terugge getoogen ende hadden Mechelen willen overvallen ende hadden heur eyntelijck onthouden ontrent Liere, heur aenstellende als off sij muyten ende heur betaelinge wilden hebben, hoewel men naerderhant kennisse creech dat den Graeve van Fuentes dselve te rugge ontbooden hadde, omdat hij sach dat de saecken binnen Bruessel wat wonderlijck stonden ende daeromme van meyninge was dselve metter tijt daer binnen te brengen, welcke saecken hem van binnen wel werck mochten geven ende sijn staet verachteren. De gecommitteerden totte saecken van Eemden gedestineert tot Groeningen eenige daegen gebesongieert hebbende mette gesanten vanden Graeff ende vande

stadt sijn ontrent dese tijt naer Delffsijl vertoogen, daer beyde de partijen lichtelijck souden konnen compareren ende van heur meesters rapport hebben.

Den xxvj[en] May was het schoen weder ende omdat den Graeve van Solms evenseer aenhielt om meer volcx naer Hulst te hebben, werde hem ten lesten aengeseyt dat men daer soe veel volcx soude beschicken als den noot vereyschen soude, maer dat men goet vondt dat hij selffs metten eersten daerwaerts ginck om overal ordre op te houden, hoewel men meynde dat den viant mits de voors. vrese van Bruessel niet veel op Hulst en soude durven beginnen [1]. Ontrent dese tijt was van wegen de stadt

---

[1] De Graaf van Solms had bepaaldelijk geprotesteerd tegen de bevelen van den Raad van State, die hem naar zijne meening geen genoegzaam aantal troepen zond om Hulst te verdedigen en vooral om een aanslag te doen op de troepen van den vijand in Vlaanderen, een plan, waar zoowel de Raad van State als de Prins zich ten sterkste tegen verklaard hadden. Dit protest gaf aanleiding tot hevige debatten tusschen hem en den Raad, die de zaak van genoeg gewigt achtte om er de Staten Generaal over te raadplegen, in welker Resolutiën wij dienaangaande op den 26sten Mei 1595 het volgende lezen:

„Compareren d'Heeren Raeden van State Pauli ende Witte, Verclaren dat in den Raedt van State ter presentie van Zijne Ex[cie] geexamineert ende in deliberatie geleght geweest zijnde den voirgegeven aenslach des Graven van Solms bij de Heeren Staten Generael geremitteert ter discretien van Zijner Ex[cie] ende den Raedt om daerinne te doen gelijck voir den meesten dienst vanden lande bevonden zoude werden te behoiren, goetgevonden is denzelven aenslach af te stemmen, ende den voersz. Heere Grave te belasten hem naer Hulst te vertrecken om aldaer te letten op het voirnemen des vijants, daermede het landt ende stadt Hulst verzekert, ende geconserveert mochte blijven. Dat die vanden Raede dese resolutie zijne L. aengeseet hebbende dezelve zwaricheyt gemaeckt soude hebben te vertrecken, ten waeren dat men hem noch toevuechde zes oft zeven vendelen knechten, boven die ghene die alreede zoe in landt, als in de stadt Hulst gesonden zijn. Dat haere E. dyen nyettegenstaende geinsisteert hebben op Zijne L. vertrecken, met begeren dat hij haeren E. van tijt tot tijt van alle occurentien zoude adverteren, om daerop nae de gelegentheyt geresolveert te worden naer behoiren. Dat daerop den voersz. Graeve verclaert soude hebben wel bereet te zijn te vertrecken, al ist soe dat hij daerinne nyet te zeer en is gehouden, maer onder protestatie bij zoe verre het voersz. landt ende stadt Hulst eenige swaricheyt zoude overcomen, dat hij daer van begeerde ontschuldich te zijn. Welcke protestatie hij van meeninge was insgelix te doen binnen Middelborch (alwaer hij hem eerst zoude vervuegen) aende Gecommitteerde Raeden vande Staten van Seelant. Verzueckende die voersz. Heeren Comparanten van wegen den Raede van State, alzoe haere E. achten dit voorstellen van protestatie ende maniere van procederen in hem zelven alderhande bedencken heeft tot naedeele vanden staet int generael ende der stadt Hulst int particulier, hierop te verstaen de goede meeninge vande Heeren Staten generael, ende besunder off men behoirt te gedoogen dat yemant, bij commissie vanden lande ter oirloge dienende, tegen de resolutien ende bevelen vanden raedt zal mogen protesteren? Hierop int lange gecommuniceert ende nae rijpe examinatie bevonden wezende dat dese zaecke is een vande grootste ende importantste die in den staet van dese landen zoude mogen occureren, ten aenzien vande consequentie, is met rijpe deliberatie eyntelijck geresolveert dat d'Heeren Raeden van State dese zaecke zullen leggen in nieuwe communicatie met Zijne Excellentie, ende examineren, hoe men

Groeningen ende Omlanden om in den Raede van Staete te compareren gecommitteert Rengers ten Post, die sijn eedt gedaen hebbende terstont weder naer Groeningen vertoogen is.

Den xxvij^{en} May (was het schoen weder) de gesanten van Trier ende Gulick werden in de Staeten Generael gehoort, daer sij alleen claechden, over de schaede die se geleden hadden in het doortrecken van ons volck, insonderheyt in den laesten tocht naer Vranckrijck, ende dat onse ruyteren noch alle daegen heure landen onvrij maeckten mettet menichvuldich inne ende doorrijden, soedat geen coopluyden meer dé vrije straeten ende passen, om naer de marckten te commen en dorsten gebruycken, versochten dat daerinne bij den Staeten mochte voorsien werden ende ordre gegeven dat sulck inne ende door rijden sonder den pas te begeeren mochte affgeschaft werden. Hierbij vouchden sij wel yet vande twisten, ende van tvangen vande Furstinne doch seer weynich. Corts hiernaer werde heur geantwoordt dat men alreede bij placcaet ordre op het vuytloopen gestelt hadde ende tselve soeveel mogelijck soude doen onderhouden, dat de haesticheyt vande tochten ende de periculen van dien niet toe en lieten den pas naer behoiren te versoucken, daeromme sij oick niet en behoirden heur te seer daerop te formaliseren.

In dese tijt was men noch seer verwachtende naer Graeff Willem van Nassau ende men begonst vast d'ordre te beraemen ende op de nootelijcheyden te disponeren om naer Overijssel te mogen gaen soe haest de consenten van Zeelant ende Vrieslant soude innegebracht wesen om te sien off men dien houck eens soude konnen schoen maecken.

In de Staeten Generael werde ontfangen brieven van Zeelant, houdende dat sij doende waeren geweest op het stuck vande consenten ende daerinne veel swaericheyt gevonden hadden, mits datter soe weynich gelts in tlant was, twelcke sij achten bij gecommen te sijn om de groote affsettinge daerinne bij tplaccaet van September lestleden gedaen, versochten derhal-

---

den voerz. Heere Grave zal doen verstaen het miscontentement ende misnoegen twelck haere E. hebben in dese procedure ende manieren van doen, streckende tot vercleyninge vande authoriteyt ende disreputatie vanden lande mette voirdere omstandicheden dienende tot hanthavinge vande voersz. publicque authoriteyt ende dat tgene wes geresolveert zal worden Zijne L. met uytdruckelijcke woorden bijden Raedt zal worden aengeseet, zonder onganck, zulx dat dezelve zal connen vernemen dattet Zijne Ex^{tie} ende Raedt ernst is, ende nyet en verstaen die voersz. proceduren te gedoogen. Latende evenwel ter discretien van Zijne Ex^{tie} ende den Raedt (nae de antwoirde die zij vanden Graeve daerop zullen ontfangen) Zijne L. naer Hulst te zenden volgende d'eerste resolutie, ofte yemanden anders in desselffs plaetze, om aldaer de zaecken waer te nemen».

ven dat met gemeen consent ende naer voorgaende beschrijvinge daerop eenich naerder ordre ofte redresse mocht beraemt werden, dan omdat de andere provintien daertoe niet en wilden verstaen, maeckte het tselve niet dan swaericheyt, hoewel die van Zeelant niet heel ongelijck en hadden, want beneffens dat met t'affsetten seer veel gelts vuytet lant gejaecht was, soe was het noch soe leech gestelt, dat alle specien van gouden penningen met prouffijt ter munte gebracht ende in enckele ducaten consten verandert werden, die in Oostlant tot soe hoogen prijse willich waeren dat den coopman op den munt seer gaerne daer vooren aen gout leverde voor elcke ducaet 71 ofte 72 stuvers, die nochtans niet dan op 68 stuvers gevalueert en waeren, waeromme toequam dat alle de munten seer veel ducaeten van alderhande gout sloegen ende datter niet een van dien hier in tlant en bleeff, omdatter verlies op soude geweest sijn, maer werden alles te lande vuytgebracht ende daermede tlant van alderhand gout ontbloot, in vougen dat dit placcaet alleen den muntmeesters vande Vereenichde Nederlanden een hondert ofte anderhalff hondert duysent gulden in de boorse sal jaegen ende voorts alle man van gelt ontblooten tot groote schaede vande ingesetenen ende verachteringe vande gemeene saecken.

Den xxviij^en May (was het schoen weder) vertooch den Graeve van Solms naer Zeelant ende Hulst nemende sijn vrouwe mede naer Beijerlant, ende eenige weynich daegen tot Hulst geweest hebbende keerde weder naer Beijerlant. Ontrent dese tijt begonst de swaericheyt tot Bruessel vuyt te breecken, omdat den Graeve van Fuentes getracht hadde den Spangiaerts daer binnen te brengen, twelcke die vande stadt gewaer gewerden sijnde, hadden al heure poorten ende de sloetelen van dien in heure bewaeringe genomen ende den Duytsen in de stadt leggende aen heur eedt doen doen ende de Spaensche heeren in stadt sijnde meest doen vertrecken, daerinne den Graeve van Fuentes seer becommert was, te meer soe hij vernam dat die van Artois ende Henegouwen heur selven den pays soe seer innegebeelt hadden dat men niet seer vast op heur en mochte staen, maer dat se oick lichtelijck tot alteratie soude inclineren, twelcke hem aen veel Gouverneurs dede scrijven, dat se in heur gouvernementen wel voor heur souden sien. Op den avont quam in den Haege een lackaye vanden Hartoge van Bouillon, brengende brieven soe aen Sijn Ex^tie als aende Staeten Generael daerinne gescreven werde, dat men tvolck om haere onwillicheyt wille daer niet langer hebbende konnen houden, hadde moeten laeten vertrecken, te weeten het voetvolck naer Diepen (die den lackaye seyde tot Roye gelaeten te hebben) om tscheepe over te commen ende de ruyteren met Graeff Philps te lande

naer Duytslant ende Ments toe, die hij mede meynde al over thien daegen vertoogen te sijn, waeromme men vermoede dat sij de laeste brieven vande Staeten niet ontfangen en hadden ende al hadden se die ontfangen gehadt, en souden sij evenwel niet gebleven sijn, omdat se om de armoede wille heel gemutineert waeren geweest, de ruyteren eerst ende naer de voetknechten, soe men tsedert verstont.

Den xxix^en^ May was het schoen weder. Desen dach ende eenige voorgaende ende volgende daegen besoingeerden de Staeten Generael veel metten Graeve van Hohenloe, omdat se voor sijn huwelijck hem ende Sijn Ex^tie^ geordonneert hadden binnen twee maenden van heure differenten te verdraegen, ofte dat se binnen dien tijt souden kiesen rechters aen wien sij heur wilden submitteren, ende soe sij sulcx niet en deden, hadden de Staeten Generael van doen aff met heure auctoriteyt tot rechters gekooren 2 vuyte cancelerie van Gelderlant, 2 vuyten Hoogen Raede, 2 vuyten Provinciaelen Raede van Hollant, 2 vuyten Raede van Brabant, 2 vuyten Raede van Utrecht, 2 vuyten Raede van Vrieslant ende een vuyte cancelerie van Overijssel, die sij last souden geven dese saecke bij hande te nemen ende alle de differenten tusschen partijen bij arrest aftedoen. Hierop de partijen gedaen besoingeren hebbende, waeren in eenige poincten verdraegen ende in d'andere versocht den Graeff dat mette auctoriteyt vande Staeten de differentiale poincten mochten affgedaen ofte daerinne voorsien werden, daertegens de Staeten stelden heur voorgaende resolutie ende dat se alsnoch rechters souden kiesen ofte aenden anderen heur submitteren, die men dan terstont soude noemen ende committeren, daertoe den Graeff scheen niet gaern te commen, maer inclineerde meer om hem te submitteren aenden Hoogen Raede in Hollant, ende naerdat Sijn Ex^tie^ daerinne mede bewillicht hadde, werden eyntelijck die vanden Hoogen Raede bij de Staeten Generael rechters gecommitteert, met welcke commissie soe de officiers vande partijen gecommen waeren aen die vanden Hoogen Raede in meyninge daer heure rechtvoorderinge te doen, hebben die vanden selven Raede de saecke gansch affgeslaegen ende heur daervan geexonereert, seggende onder den Staeten Generael noopende dat stuck niet te staen ende dat dselve geen macht en hadden heur daertoe te committeren ofte belasten maer dat se particulierlijck stonden onder die van Hollant, ende soe die heur daertoe committeerden dat sij het dan gaerne souden doen, willende in effecte seggen dat die vande Staeten Generael niet en vermochten anders als in het stuck vanden crijch yet te bevelen.

Den xxx^en^ May was het schoen weder ende werden de preparatien ten

oirlooge noch vuytgestelt bij gebreck van gelde ende omdat men eerst wilde sien wat van tSwartsburchs regement soude commen, daeraff de ruyteren over den Rhijn getoogen waeren ende de abdije van Hammerden, daer veel boeren innegevlucht waeren, die heur den pas hadden willen beletten, overvallen hadden ende dselve boeren ende monnicken meest dootgeslaegen hebbende, waeren ontrent Essen blijven leggen, twelcke vrese gaff dat se wel naer Overijssel mochten keeren, soe wij daer yet wilden aengrijpen. Nietemin omdat men niet al te veel tijts en soude verliesen als men soude willen vertrecken, werde gescreven aendie van Oisteynde, dat se 3 vendelen knechten souden willen senden voor Dordrecht, ende aen die van Vlissingen dat se 200 mannen mede aldaer wilden senden om in tleger gebruyckt te mogen werden. Graeff Philps is mette peerden ontrent dese tijt tot Oppeheim over den Rijn getoogen ende van daer naer Francfurt gereden, om soe door die stadt naer tlant te Nassau te commen, hebbende bij hem ontrent 300 peerden, meer bagagie als dienstpeerden.

In tlaeste van dese maent ontfinck men tot Bruessel brieven bij den Coning met eygener hant gescreven, dat hij den Cardinael Albertus van Ostenrijck verkoosen hadde tot Gouverneur Generael vande Nederlanden ende hem daertoe metten eersten soude doen overcommen, begeerende dat men middeler tijt den Graeve van Fuentes wilde gehoirsaemen. Dese brieven vermoet men daeromme met des Conings eygen hant gescreven te sijn, opdat den Graeve van Fuentes te beter ende als verwachtende de comptste van Albertus in tgouvernement mochte gemainteneert ende gehouden werden ende dat hiermede wat mochten opgehouden werden de couragien dergeenen die tot pays ofte accoort inclineerden. Daer liep onder een tijdinge dat den Cardinael d'Infante van Spangien soude trouwen ende dan met haer overcommen, waeromme veelen minder gelooffde dat den Cardinael soude overcommen.

Den lesten May ende den j^en^, ij^en^ ende iij^en^ Junij was het schoen weder ende werde seer verwacht Graeff Willem van Nassau die eersten den iiij^en^ in den Haege quam, verclaerende dat d'consenten extraordinaris in Vrieslant gedraegen waeren.

Den v^en^ Junij was het schoen weder ende waeren Sijn Ex^tie^ met Graeff Willem in den Raede van Staete om te delibereren op tleger, maer omdatter geen gelt bij de hant was ende de consenten bij die van Zeelant noch niet en waeren gedraegen, most men de saecke noch voorder vertrecken ende vuytstellen hoewel de tijdinge vande beroerte tot Bruessel

noch meer ende meer continueerde. Die van Luyck langen tijt aengehoudén hebbende tot Bruessel om te hebben restitutie van tcasteel van Hoeye, hebben soe veel geobtineert (mits de groote verwertheyt vande saecken vanden viant ende dat hij vreesde meer vianden te krijgen) dat den Hartoge van Aerschot met eenige anderen tot Luyck gesonden is om daervan restitutie te doen doen, mits eenige beloften ende conditien, daerop hij ontrent dese tijt tselve casteel aenden Bischop van Luyck heeft doen restitueren, die terstont tot casteleyn ende Gouverneur daerop gestelt heeft Jan van Groesbeeck ende heeft tselve met tamelijck volck beset [1].

Den vj^{en} Junij was het heet weder ende omdatter geen gelt bij der hant en was werde goetgevonden yemant metten eersten naer Zeelant ende Vrieslant te deputeren om van daer soe veel gelts te trecken als het doenlijck soude wesen, om te velde te mogen commen.

Den vij^{en} Junij was het heet weder ende werde bij eenigen van thoffgesin vanden Graeve van Hohenloe vuytgegeven, dat hij brieven vanden jongen Marckgraeff van Brandenborch ontfangen hadde, dat hij eersdaechs over soude commen ende sijn schoenmoeder de Vorstinne van Pruyssen

[1] Deze restitutie van het kasteel van Hoey geschiedde op bepaalden last van Philips, daar Fuentes gemeend of ten minste voorgewend had, dit op eigener autoriteit niet te kunnen doen. Del rio schrijft dat besluit van den Koning toe aan zijne vroomheid en eerbied voor den bisschop. Hij zegt in zijne Historia Belgica (pag. 12):

„Ecce septimo ab obsidione die Martii vicesima, deditione arcem reddiderunt, pacti vitam et quae in arcem ipsi intulerant: ibi inventa quaecumque obsidioni ferendae necessaria: custodia Joanni Sornosae Hispano centurioni cum cohorte eius demandata, donec Rex, quod vellet statueret. Leodienses id aegre tulerunt, quod etiam suae gentis milites arci praeficiendos censerent. An ex pactis conventis, vel spe sola id postularint, nescio. Sane Comes Fontanus rem suo noluit arbitrio decidere, sed ad Regem detulit. Rex sola fide et pietate usus, restitui arcem, urbemque Electori jussit, praefatus se Leodicensi Ecclesiae, quam adimere, de suo largiri malle”.

Dat de restitutie plaats had, zoo als Duyck zegt, „mits eenige beloften ende conditien”, is uit den aard der zaak zeer natuurlijk. De Bisschop begreep evenwel dat het noodig was, de kwade vermoedens, die daaruit tegen hem konden ontstaan, zoo veel mogelijk weg te nemen en schreef daarom eenige weken later in den hierboven (bl. 546) aangehaalden brief aan Hendrik IV het volgende: „Et comme je crains V. M. se pouroit avoir imprimé quelque sinistre opinion de ceste restitution, tant et si longuement dilayée, et par consequence l'affection qu' icelle at en conformite de ses precesseurs les Roys Treschristiens, pour le regard de la bonne voisinance et amitie d'entre le Royaulme de France et cestuy pais seroit amoindrie, je la puis asseurer que je me tiens restably et reintegré en la Souverainete de mes ville et chasteau de Huy par tous tels droicts que je possedoy et tenoy avant la surprinse d'iceulx sans nulle exception ou diminution, soit de mon authorite ou jurisdiction de ceste Eglise ou de quelque autre chose, par ou vostre Ma^{té} et aultres Princes, Potentats, ou Estats voisins auroient occasion de craindre ou soubçonner de pour ce ne recevoir les debvoirs d'amitié et bonne voisinance qu'ont esté usez du passé”.

mede brengen om soe heur te stellen in de regieringe vande landen van Cleeff, Gulick etc., ende soe d'ingesetenen daertoe met gemoede niet en conden verstaen, dat hij dan een goede macht van volck aennemen soude voor een jaer ende voorts met behulp vande Staeten heur daetelijck in deselve regieringe stellen geduyrende de indispositie vanden vorst, ende dat t'eynde des jaers de Staeten tselve volck in heuren dienst ende betaelinge souden nemen, twelcke bijnaest tgeene was dat den Brandenborchse gesant in tvoorleden jaer mette Staeten gehandelt hadde ende nu te seer indiscretelijck bij den Graeve van Hohenloe aen sijn hoffgesin geopenbaert was, gemerckt hij een is geweest vande geenen dien den Marckgraeff tbeleyt van dese handelinge vertrout heeft gehadt ende gemeynt dat het secreet soude gehouden werden, gelijck hij hem oick beclaecht hadde aende Staeten dat dese handelinge al in thoff vanden Keysar ontdeckt was, daertoe de Staeten (als dese actie altoes heel bedect gehouden hebbende) niet veel schults en hadden. Hiervuyt kan men sien dattet niet altoes even alleens en is, wie men eenige saecken vertrout.

Den viij^en Junij was het heet weder ende in t'resolveren op tleger was men noch seer becommert bij tgebreck van gelde, waeromme resolutie genomen werde dat men hondert duysent gulden tot laste vande Generaliteyt op interest soude lichten soe haestelijck als men soude konnen.

Den ix^en Junij wesende heet schoen weder ontfinck men in den Haege een brieff commende vande gecommitteerden naer Eemden gesonden, daerinne sij screven dat Graeff Enno op de Knock met eenich volck ende geschut gecommen was ende aldaer begonst te schantsen, dat hij ooick eenige scheuten naer deser landen oirlochscheepen hadde doen doen, waeromme de gecommitteerden daerwaerts geschickt hadden ende hem doen vermaenen sulcx aff te willen schaffen, ofte dat men daerinne anders soude moeten voorsien, omdat de Staeten niet en dencken te gedoogen aldaer een schantse geworpen te werden. Screven mede dat sij al eenige compagnien op ontbooden hadden om sulcx te beletten ende die daertoe ende tot verseeckeringe vande borgers (die daertoe seer aenhielden) in stadt te senden, soe hij niet en soude willen desisteren. Hierop waeren de Staeten Generael, Raedt van State, Sijn Ex^tie ende Graeff Willem lange vergaedert om te delibereren wat men voorder in de saecke soude doen, daerinne vast veel swaericheyts gevonden werde, die niet lange hier naer heur selven verclaerde, omdat de Gedeputeerden voorts daernaer bij heure brieven vanden viij^en deser screven dat Graeff Enno verclaert hadde, dat hij aldaer tegen de wille vande Staeten niet en begeerde te

schantsen maer daervan ophouden soude, ende dattet bij abuys ende tegen sijn wille bijgecommen was dat men naer de oirlochscheepen (die sij meynden van Eemden te wesen) geschooten hadde, dat hij daeromme alle tselve soude doen affschaffen, versouckende dat de gecommitteerden heur vuyterste devoir wilden doen, om de saecke tot een vereeninge ende accoort te brengen, daerinne sijn vaeder ende hij heur tot alle redelijcheyt wilden laeten vinden.

Ontrent dese tijt ontfinck men een brieff vanden Coning van Vranckrijck vanden xxj^en Maij, daerinne hij seer over ons volck claechde, dat se genouch tegen sijn wille ende de begeerte van Graeff Philps (die gaern gesien hadde dat sij noch waeren gebleven) vertoogen waeren, niettegenstaende hij in onsen regarde de oirloogen tegen de Spangiaerts verclaert hadde, versocht daeromme dat men evenwel wilde continueren in tsenden van tgelt, omme daermede te betaelen den geenen die in heure plaetse aengenomen ende opgelicht werden. Screeff mede dat den Connestabel van Castilien met alle sijn leger noch anders niet vuytgerecht en hadde dan de veroeveringen van Marnay ende Vesouil, daeraff tcasteel noch goet hielt ende gedefendeert werde bij den Heere van Tremblecourt, ende dat hij daer en tegen verovert hadde Beaulne, Auxonne, Anthuyn, Vienne ende tgansche lant van Bresse vuytgeseyt Bourg. Niet lange hiernaer ontfinck men noch een brieff bij den Coning, gescreven vuyt Troyes en Champaigne vanden lesten May, houdende dat den Mareschal van Biron innegenoemen hadde Digion in Bourgoigne, maer dattet casteel noch tegenstont, dat den Connestabel van Castilien delibereerde tcasteel te commen ontsetten ende hij om sulcx te beletten terstont daerwaerts tooch. Men hadde mede brieven vanden Hartoge van Bouillon, daerinne hij screeff dat La Motta voor La Fertté lach ende tselve beschoot, ende dat hij van meyninge was de plaetse te ontsetten. Onder alle desen claechde den Ambassadeur van Vranckrijck seer, dat men in dese langen tijt niet met allen voor handen en nam, maer alle de last vander oirlooge op sijn meesters hals liet aencommen, denselven gebloot hebbende van ons volck ende gelt, versocht daeromme instantelijck dat men mede wat wilde voornemen om den viant te diverteren ende metten eersten den Coning met gelt assisteren, opdat hij hem soe benaut niet en vonde dat hij genootdruckt werde eenige handelinge aentegaen, die dese landen soude mogen naerdeelich wesen. Maer hiertegen quam in consideratie de groote noot van gelt hier in tlant sijnde ende dat alsnoch de consenten niet volcommentlijck en waeren gedraegen, waeromme men niet te velde en mocht

gaen, nochte den Coning van Vranckrijck met penningen assisteren.

Den x^en^ Junij (was het heet weder) quaemen in den Haege eenige gedeputeerden van Zeelant om te handelen op tstuck vande consenten, daerinne sij rondelijck vuyt [1] niet hoger te willen geven als tegen de 17 in thondert, beneffens noch veel andere limitatien, daermede sij heur consenten wilden restringeren. Oick omdat nu den tijt begonst te genaecken, dat de scheepen, die men achter de Noortcap ende de Nova Zembla omme naer Chynae wilde senden aff souden moeten vaeren, waeren se mede gelast met die van Hollant op dat poinct te handelen ende alle nootelijcke ordre op heur vertreck te helpen stellen.

Ontrent dese tijt creech men vast veel ende verscheyden continuatien vande tijdingen dat de Spangiaerts Bruessel ende Mechelen hadden willen innenemen, ende dat daeromme tot Bruessel het rumoer in vougen als vooren was ontstaen, ende dat sij gekooren hadden ses mannen, die de stadt ende alle de stads affairen regieren souden, dwelcke wel soe vermeeten waeren dat se heur onder de Staeten van Brabant lieten vinden ende daeronder plaetse naemen, daerover den Graeve van Fuentes sulcken naerdencken van heure actien gekregen hadde, dat hij vuyter stadt naer Henegouwen vertrocken was om in die quartieren ordre te stellen ende alle nieuwicheyt (daertoe sij seer scheenen te inclineren) te beletten.

Men creech ontrent dese tijt mede tijdinge dat tvoetvolck vande lichtinge van Swartsborch in t'optrecken was ende den pas nemen souden naer Oppenheyn boven Ments om aldaer den Rijn te passeren ende soe voorts te trecken, twelcke geschiedende een groote vrese van dese landen sal wechnemen, omdat veelen vreesden, dat men se van meyninge was hier in tlant te gebruycken.

Den xj^en^ Junij was het heet weder. Ontrent dese tijt creech men tijdinge bij brieven van Luyck vanden v^en^ deser dat den Hartoge van Bouillon theele leger vanden Heere La Motta voor La Ferttè opgeslaegen hadde ende alle tgeschut becommen, twelcke soe breet niet waer en was, omdat men tsedert verstont dat den Hartoge van Bouillon den xxix^en^ May des nachts binnen Ferttè gesonden hadde 2000 mannen te voet ende 200 peerden die den xxx^en^ vrouch vuytvielen ende sloegen alle de wachten op ende maeckten heur meester van tgeschut, dan omdat den viant met sijn heele leger daerop marcheerde, mosten sij tgeschut weder verlaeten, twelcke La Motta gerecouvreert hebbende, lichte hij terstont theele leger op ende

[1] Hier schijnt het woord «seyden» uitgelaten te zijn.

trock wech, verlaetende de plaetse, daer hij in sijn volck veel schaede voor geleden hadde.

Den xij[en] Junij (was het heet weder) quam Graeff Philps mette 5 vaenen ruyteren tot Lochem aen, die heur terstont naer verscheyden plaetsen in de garnisoenen begaven.

Den xiij[en] Junij (was het heet weder) quam Graeff Philps met sijn vaen ruyteren tot Nieumegen. Te desen daege quam al ons voetvolck vuyt Vranckrijck tscheep tot Middelborch, daeraff veelen hier in tlant seer verblijt waeren, maer de Staeten hielen heur meest seer qualijcken te vreden, soe omdat se buyten heur consent ofte bevel wederomme gecommen waeren, als omdat den Coning van Vranckrijck ende den Ambassadeur daerover seer geclaecht hadden. Te desen daege verbracht men vuyten Haege naer Dordrecht eenige stucken geschuts die vergooten ende verstelt waeren, om tselve tot Dordrecht alles bij den anderen te hebben soe haest men soude willen vertrecken. Men creech mede tijdinge dat voor Dordrecht gecommen waeren drie vendelen Engelschen vuyt Oisteynde ontbooden, wachtende op voorder bevel.

Den xiiij[en] Junij was het heet weder ende quam meest alle tvolck vuyt Vranckrijck gecommen in Hollant ende de Capiteinen in den Haege om te versoucken dat men tvolck vuyte scheepen wilde doen doen ende ergens innebrengen, opdat se niet en vergingen van sieckte ende vuylicheyt, twelcke sij ter nauwernoot consten obtineren, omdat heur wedercomptste soe onaengenaem was, hoewel het wat te hardt soude geweest sijn in regard vande soldaeten, die onder tbeleyt van heure Capiteinen weder quaemen ende mits de groote armoede ende het cleyn tractement van wege den Hartoge van Bouillon heml. aengedaen heur in Vranckrijck niet langer en hadden konnen onthouden ende dat men in allen gevalle de hooffden vande mutinatie wel const straffen sonder den ontschuldigen mette schuldigen te doen lijden.

Den xv[en] Junij was het windich weder ende werde den Oversten Lieutenant Gistelles vuyt Vranckrijck gecommen sijnde in de Staeten Generael gehoort ende gevraecht op de redenen die heur beweecht hadden in sulcker vougen wederom te commen, daerop hij in tlange verhaelde de groote armoede ende miserie bij tvolck aldaer geleden ende dat se daeromme niet langer aldaer hadden konnen blijven, beneffens dat den Hartoge van Bouillon selffs geconsenteert hadde, dat se in t'eynde van April souden vertrecken, twelcke tvolck heur soe vast innegebeelt hadden, dat se niet

langer en waeren op te houden, doch werde evenwel in alle dien geen goet contentement genomen.

Ontrent dese tijt creech men tijdinge dat de Indische vloote in Portugael was gearriveert met 17 milioenen gouts, daeraff den Coning 5 milioenen quam, daermede hij genegen was de oirlogen in de Nederlanden te continueren. Item dat sijn soen Philps, Prince van Spangien, soude trouwen de dochter vanden Ertshartoge Carel van Oistenrijck, Catharina Renea genaemt.

Desen dach deden die van sHartogenbosch opseggen de sauvegarde aen alle de dijckers in tlant van Altenae, Bommelerweert, Thielerweert ende andere plaetsen, ter tijt toe den damme geslaegen aende schantse van Creveceur soude opgenomen wesen, meynende daermede te wege te brengen dat de dijcken alomme ongemaeckt soude moeten blijven ofte dat den dam wechgenomen soude werden.

Den xvj^en Junij was het windich weder ende werden den soldaeten van Vranckrijck gecommen verscheyden patenten toegeschickt om alles in garnisoen te gaen, daertegens wederom eenige andere compagnien, die men te velde meende te gebruycken vuytgetrocken ende op gelegener plaetsen gebracht werden. Men creech oick tijdinge dat die van Masieres, die heur neutrael gehouden hadden, hem nu opentlijck voor den Coning van Vranckrijck hadden verclaert. Men creech van gelijcken continuatie vande tijdinge dat den Hartoge van Bouillon tleger van la Fertté aengedaen hadde, daeraff de meeste tijdinge hielt dat tregement van La Barlotte veel Capiteinen verlooren hadde ende dat de cavalerie seer veel schaede hadde geleden. Op den avont quam Graeff Philps van Nassau vuyt Vranckrijck gecommen in den Haege.

Den xvij^en Junij was het betrocken weder ende was men vast doende om de quote ende repartitie voor die van Groningen ende d'Omlanden te maecken, daerinne heur voorgeslaegen was dat se souden geven de twee derden van die van Vrieslant, daertoe sij niet gaerne en wilden commen, hoewel veelen meynden dat sij wel meer behoirden te geven. Oick werden op heure repartitie gestelt 7 vande Vriesche compagnien ende daeronder Casper van Eussum, die men over alle tvolck vande Omlanden Oversten Lieutenant soude maecken. Graeff Philps werde desen dach in de Staeten Generael gehoort, dwelcke wel bekende de ongerechticheyt van tvolcke ende dat sij meest alles gemutineert waeren, maer daerbij verhaelende de groote excessive armoede ende miserie, die se aldaer geleden hadden

ende de quaede ordre dien den Hartoge van Bouillon gestelt hadde, om heml. daerinne eenichsins te secoureren, excuseerde hij tselve muyten meest met de armoede, seggende oick tselve daeromme alleen ende niet vuyt eenige quaetwillicheyt ofte ongehoorsaemheyt tegen heur meesters toegecommen te sijn, immers dat hij gesien hebbende heure armoede, tselve muyten niet ten quaetsten en kan duyden. Hiermede stelde hij voor een goet deel ter neder het misgenougen der Staeten, die voor alsnu de saecke soe laetende glissen bevel gaven, dat men terstont den crijsvolcke vanden Franschen tocht affreeckeninge soude maecken ende betaelen tgeene heur noch soude commen. Ende overmits op desen tocht voor Masieres gebleven was den Hopman Draeper ende den Hopman Veling tot Diepen was gestorven, heeft men van beyde de compagnien een gemaeckt van 200 hooffden ende die gegeven den Graeve Ernst van Solms, broeder van Graeff Everard ende Cousijn Germain van Sijn Ex^tie, die nu eenigen tijt hier in tlant bij Sijn Ex^tie geweest was. Desen dach werde in de Staeten Generael geresolveert, dat men in den vrijdomme vanden Bosch ende voorts aen alle Bosche houven, waer die gelegen mogen sijn, sal opseggen alle de sauve garden, omdat sijl. den dijckers de sauvegarden in vougen als vooren opgeseyt hadden, twelcke terstont daernaer gedaen werde om te sien off men heur daermede weder soude konnen dwingen tottet verleenen vande sauvegaerden aende dijckers ende soe niet, dat men se alles bij ons crijsvolck soude laeten bederven ende de dijckers voors. met soldaeten assisteren ende defenderen.

Den xviij^en Junij was het regenachtich weder ende was men vast doende met die van Zeelant op heur extraordinaris consenten, daertoe sij wel last hadden te consenteren, dan met soe veel restinctien dattet genouch onvruchtbaer soude gevallen hebben, waeromme de andere provintien dselve consenten soe niet en wilden aennemen. Ende omdat de Gedeputeerden van Zeelant vande restrinctien niet en wilden wijcken, niettegenstaende sij den xix^en daerop noch in communicatie waeren, maer van meyninge waeren te vertrecken, soe hebben die van Hollant heml. den xix^en een banquet gegeven, op twelcke die van Zeelant soe verre beweecht werden, dat sij goede hoope gaven dattet noch wel vallen soude ende daerop den xx^en noch gebleven, ende in naerder communicatie gecommen sijnde ende genouch geopent hebbende dat sij heur consenten mede sonder restrinctie soude doen innebrengen, soe haest sij in Zeelant soude commen, sijn sij den xxj^en vertoogen.

Overmits die van Eemden vast dapper aenhielden, om vander Staeten

volck binnen heure stadt te hebben om heur tegen de practijcken vanden Graeff te mogen verseeckeren, daerdoor sij vreesden dat d'eene tijt ofte d'ander de borgerie over hoop soude commen tot grondelijck bederff vande stadt ende de borgerie van dien, ende den Graeff mogelijck op hoope dat dselve practijcquen hem souden gelucken, vast alle daege de saecke meer ende meer traineerde ende vuytstelde, hebben eyntelijck de gecommitteerden bewillicht datter duysent mannen vande Vriesche soldaeten in de stadt souden trecken, twelcke den Graeff vernoemen hebbende, heeft gescreven, dat hij daeraff wel verwondert was ende niet en wiste, waermede hij tegen de Staeten verdient hadde dat men alsoe sijn rebelle onderdaenen tegen hem soude assisteren, versocht daeromme dat de gecommitteerden gelieffde sulcx niet te gehengen maer tegen te staen, ten minste noch voor een tijt tot dat men sien soude wat van t'accoort soude commen, daerop de gecommitteerden wederom screven dat sulcx geschieden soude, ten ernstige aenhouden ende begeeren van die vander stadt, sonder dat der Staeten meyninge daerinne anders was als de stadt wel te doen bewaeren, soe wel voor sijn G. als voor de borgerie ende dat sij hoopten dat daerdoor het accoort te wedersijde eer gevoordert soude werden, immers dat hij hem daertegen niet en behoirde te formaliseren, dewijle alsdan te beter sal konnen geeffectueert werden, tgeene naermaels onder heml. sal werden geaccordeert. Hier op tvolck gecommen sijnde tot Oeterdum sijn bij die vande stadt met scheepen gehaelt ende den xix^en deser in stadt getoogen tot 5 vendelen toe elcx van 200 coppen ten vollen getaele toe gevoert ende beleyt bij Tacko van Hittinga, Overste Lieutenant van Graeff Willem in Vrieslant. Daervuyt men sien kan hoe periculeus het is voor cleyne partijen in gelijcke tweedrachten te vallen als sij eenige machtigen ontrent hebben, want die van d'een ofte d'ander, te hulpe geroupen sijnde, middel hebben beyden partijen te onderdrucken, als nu de Staeten Generael mede hebben, om soe wel de stadt tot heuren besten te behouden als den Graeff te ruineren, soe sij eenichsins ofte immermeer tot die ambitie willen commen, immers krijgen sij nu de stadt seer lichtveerdich in heuren handen, daertoe sij nu eenige voorgaende jaeren met seer veele ende verscheyden practijcquen getracht hebbende te commen, niet hadden konnen geraecken, omdat se altoes geacht hebben datte verseeckeringe van die stadt heure saecke wonderlijck soude konnen verseeckeren om de groote diepte die tgat vande Eemse aende zee is hebbende, daerdoor men alleen met eenige vloote vuyt Spangien te senden heml. soude konnen krencken. Hiervuyt kan men mede sien de sotticheyt van die vande stadt, die om heur ende heur stadt tegen

den Graeff te preserveren dselve stellen in handen vande Staeten ende heur alsoe quyt maecken al willens dat se met moeyten soucken te behouden ende billickerwijs behoirden te doen, aengemerckt sulcke violente remedien niet en behoiren gebruyckt te werden dan als er geen raedt meer en is ende tmes bijnaest op de keele staet, om tgroote ende seecker verlies dat men daerinne doet. Veelen sullen wonderlijck van dese saecke oirdeelen. Hier te lande, om tprouffijt dat men daervuyt siet ende hoop te commen, is men vande saecke seer verblijt, in andere landen, die der Staeten saecken niet heel wel toegedaen sijn, sal men seggen dat den eenen rebelle den anderen souckt te assisteren ende dat de Staeten heuren Heere verdreven hebbende gaern alle andere Heeren mede verdreven saegen. Nietemin sullen de Staeten daerinne (als sulcx wel gewent sijnde te hoiren van heuren quaetwilligen) te min swaericheyts maecken, omdat sij wel weeten, dat niemant van heure nabuyren heur soude willen ofte derven assisteren, soe het heur quaelijck ginck, waeromme sij oick met goet recht (sonder te achten wat dselve souden mogen seggen) heur selven soucken te verseeckeren ende prouffijt te doen bij wat middelen het oick sij, omdat de last vander oirloge op heml. alleen moet aencommen, te meer oick dat niemant van heure nabuyren heur daeromme soude derven viant werde ofte de oirlogen verclaeren, omdat de Staeten middel souden hebben dselve ende heure landen te ruineren, eer se gereet souden wesen.

Den xxj^en^ Junij was het heet weder, ende omdat men over eenige daegen verstaen hadde dat den Graeve van Fuentes vuyt Bruessel naer de frontieren was vertoogen ende al den xj^en^ deser met veel Spangiaerden tot Valenchijn was geweest, in meyninge eerst Chastelet aen te tasten ende daernaer Camerick te belegeren, gelijck hij vuyt gaff ende daeromme ontrent Chastelet met sijn leger al doende ende geengaigeert was, ende dat wij het daeromme alhier seer ruym ende sonder vrese vanden viant hadden ende alle daechs meer ende meer versuymden ende soe schoone occasien lieten voorbij gaen, die mogelijck niet lichtelijck souden weder commen, insonderheyt in regarde van sHartogenbosch, twelcke men niet dan bij soe een occasie (als den viant in Vranckrijck geengaigeert is) en mach bequaemelijck aentasten, soe is Sijn Ex^tie^ met Graeff Willem in den Raede van Staete gegaen, alwaer naer vele moeyten gearresteert is, dat men te velde sal gaen ende de occasie waernemen ende daertoe tvolck doen versaemelen soe haest doenlijck sal wesen, waeromme men terstont lijsten op tstuck vande vivres ende amunitie van oirlooge tot een leger noodich heeft beginnen te maecken ende de officiers alomme te bescrijven. Ende hoewel

men claerlijck meynde dat de occasie in lange soe schoene niet en hadde geweest om tegen die van sHartogenbosch yet voor te nemen ende daeromme in groote consideratie viel, off men de voorgaende resolutie soude veranderen ende naer den Bosch gaen, soe heeftet nochtans de voorgaende resolutie noch wech gedraegen dat men naer Overijssel gaen soude ende daertoe naer voeren 10 heele, 10 halve canons ende 6 veltstucken, te meer om te beter te konnen seconderen de saecken van Eemden, soe den Graeve quaelijck wilde. Twelcke oick daeromme te beter viel omdat men corts hiernaer verstont, dat den Graeve van Fuentes gesneden werck in Picardie vont, om redenen dat de Francoisen den xx^{en} deser des nachts door tcasteel binnen de stadt van Han in Vermandois (daer Spaensch garnisoen innelach) waeren gecommen ende theele garnisoen wesende van 300 Spangiaerts, 300 Napoliteinen ende 300 Waelen, die heur heerlijck gedefendeert ende tot viermaelen toe ende in verscheyden plaetsen geretrancheert hadden, alles den hals hadden affgesneden tot op ontrent 100 naer, die sij gevangen hadden genomen om den Gouverneur vande plaetse tot Bruessel gevangen tegen te lossen. Desen Gouverneur wesende een Francois was tot Bruessel bedraegen, dat hij metten Coning van Vranckrijck hadde willen handelen, daerover hij daer te commen bescreven werde, ende gecommen sijnde werde terstont gevangen ende naer tcasteel van Antwerpen geveurt. Dit verstaen hebbende sijn broeder, op tcasteel tot Han gebleven, heeft terstont de Francoisen ontbooden, die door bevel vanden Graeve van St. Paul, daer in goeden getaele gecommen sijn te peert ende te voet, laetende de peerden buyten de stadt om waer te nemen, die vuyte stadt vluchten souden ende heur soucken te salveren, ende tvoetvolck door tcasteel innetreckende, twelcke oick de oirsaecke is dat den viant soe seer vocht, omdatter anders geen vuytcomptste en was. De Francoisen verlooren met dit exploict den Heere van Humieres (een fray soldaet) ende noch wel 30 Edelluyden met noch veel anderen. Den broeder vanden Gouverneur van Han liet terstont den Graeve van Fuentes weeten dat sulcken tractement als men sijn broeder doen soude, soude hij de gevangenen aldaer sijnde mede aendoen, waeromme den Graeve van Fuentes niet weynich met dese saecke verbaest en was, omdat dit de eenige plaetse was die de Spangiaerts over de Somme hadde, twelcke men meynde dat sijn beleg van Chastelet wel soude konnen diverteren.

In Hollant was tot voorderinge vande justitie bij wijlen den Prince van Orangien opgerecht eenen Hoogen Raede, dwelcke naer sijn doot gecontinueert is bij den Staeten van Hollant, dan omdat die van Dordrecht ter

contemplatie van heuren Pensionaris Menijn ofte yemant anders een quaede opinie vanden selven Raede genomen hadden, hebben sij vande selve continuatie geresilieert ende heur onthouden vande jurisdictie vanden voors. raedt tsedert den jaere 84 tot in dese loopende weecke toe, in dwelcke sij den Hoogen Raede weder begonnen hebben te kennen ende heur de jurisdictie derselver te onderwerpen, sijnde Menijn te vooren van sijn pensionarischap verlaeten, omdat hij de instructie ende antwoorde vande legatie van Denemarcken (die gelast waeren secreet te houden) hadde gecommuniceert ende met gedeylt aen eenen Aernt van Dorp, die dselve naer den viant aen Otto Hertius hadde overgesonden, twelck ontdeckt sijnde men heml. hadde beginnen daerover moeyte te maecken, hoewel sij (ende insonderheyt Dorp, die heel rijck was) de saecke bij die vanden Provincialen Hove soe wel hebben weeten te besteecken ende beleyden, datter niet soe besonders opgevolcht en is, immers tegen Dorp, als de saecke wel meriteerde, maer is de moeyte meest gevallen over Menijn voors.

Den xxij^{en} Junij was het betrocken weder, ende omdat de resolutie genomen was om naer Overijssel ofte Zutphen te gaen is Graeff Willem in haeste naer Vrieslant gereyst om op alles ordre te stellen tegen den ix^{en} vande toecommende maent, dat men meynde tleger bijeen te brengen om te mogen letten op de saecken van Eemden soe den Graeff hem metten viant soude soucken te behelpen.

Den xxiij^{en} Junij was het betrocken weder, ende omdat men die van Zeelant toegeseyt hadde, dat men yemant vuyten Staeten Generael ende den Raede van Staete daerwaerts soude schicken, vertrocken desen daege vuyten Haege naer Zeelant den Advocaet Bernevelt ende Aleman, om heur tottet draegen vande consenten suyver te induceren ende eensaementlijck te besichtigen die fortificatien van Hulst ende Bergen op den Zoem, soe wel die al reede gemaeckt waeren als die nootelijck noch souden moeten gemaeckt werden. Nietemin die van Zeelant heur middelertijt bedocht hebbende, hebben de extraordinaris consenten sonder restrinctien innegewillicht ende aen heur gecommitteerden in Staeten Generael last gesonden dselve te draegen ende consenteren, welcke last sij desen dach ontfingen, soe dat de gecommitteerden voor een goet deel een vergeeffsche reyse sullen doen. Ontrent dese tijt creech men tijdinge dat den Coning van Vranckrijck binnen Digion was ende dat den Connestabel van Castilien met sijn leger niet wijt van daen en was, vanden welcken den Marischale van Biron den vj^{en} deser ontrent 300 peerden geslaegen hadde.

Tvoorleden jaer waeren vier scheepen vuyt Hollant ende Zeelant vuyt-

geloopen om te besoucken off sij bij de Nova Zembla door Vaygat consten vaeren ende alsoe voorbij Tartarien naer Chinae commen in meyninge die navigatie daernaer te gebruycken. Dese gecommen sijnde aende Zembla hebben niet alleen gevonden dat men door Vaygat mochte seylen, wesende een canal van een halff mijle breete, maer oick dat de Zembla niet en was terra continens, maer alleen een eylant, daer een breede zee achteromme liep, die wel navigabel was in de maenden van Julio ende Augusto, omdat se de voorder maenden met ijs bevroosen lach, wesende de drie scheepen achter de Zembla omme gevaeren ende het eene door Vaygat ende tsaemen bij malcanderen gecommen in de Schytische zee tegen over de reviere van Oby, waeromme sij wederomme gekeert sijn ende hebben alle de plaetsen naer heur vermogen affegeteyckent ende affgebaeckent, ende hier te lande gecommen sijnde, hebben heur rapport vande navigatie gedaen dat die wel te gebruycken was. Maer omdat se noch niet gepasseert en hadden den houck van Tartarien, ende men daeromme niet en wiste ofter geen ander impediment soude mogen wesen, was geordonneert dat se dit jaer wedergaen ende voorts tot in Chinae vaeren souden ende desen winter daer verblijven, om heur van waeren te voorsien ende alleen weder terugge senden de jachte, soe wanneer sijL. den houck van Tartarien souden gepasseert sijn ende gecommen in de zee van Chinae, om de Staten te relateren off se door waeren ende wat heur bejegent mochte sijn, welcke scheepen men tot ses toe desen dach dede monsteren om op morgen tseyl te gaen ende met desen gestaedigen westen wint de Noortcap te mogen winnen, twelcke volgende sij corts daernaer gelijckelijck vuytet Texel tseyle gegaen sijn. Indien dese navigatie bequaemelijck kan gevonden ende gebruyckt werden, sal dselve niet weynich de heele Westersche navigatie installich maecken, omdat se wel de helft naeder sal sijn ende niet soe veel periçulen ende lasten onderworpen.

Ontrent dese tijt quaemen vast veele scheepen vuyt Spangien aen, die alles verseeckerden dat de Indische vloote tot Lisbona gearriveert was ende dat den Coning van Spangien alle de scheepen vuyten arreste hadde ontslaegen (daerinne sij nu lange waeren geweest) soe sijn pasporten hielen vuyt sonderlinge affectie, die hij dien van Hollant ende Zeelant was draegende ende om de groote intercessie die den Cardinael Albertus van Oistenrijck voor heml. gedaen hadde aenden Coning, twelcke alles niet en diende dan om ons in slaepe te wiegen, waeromme de Staeten op sulcx niet veel en sullen achten. Onder den coopman was groote blijtschap in dese landen vande aencomptste vande voors. vloote omdatter veelen

souden hebben moeten failgeren, soe die niet aengecommen en waere geweest ofte onderwege bij de Engelschen ofte anderen berooft, hoewel het ander beter voor tlant soude geweest hebben. Onder den gemeynen man ende oick de regierders van tlant was groote blijtschap van t'ontslaen vande gearresteerde scheepen, soe om dselve scheepen, die een inestimabel somme waerdich waeren, als omdat men ontslaegen was vande vrese die veelen heur innebeelden, van dat den Coning weder een vloote tegen dese landen wilde toerusten.

Den xxiiij^en^ Junij was het regenachtich weder, gelijck mede den xxv^en^, ende xxvj^en^ ende was men seer doende om alle nootelijcheyden vanden leger te doen voorsorgen ende van alles staeten ende lijsten te maecken, ende tot beter directie van alles vertrocken vuyten Raede van Staete naer Vrieslant Camminga ende naer Overijssel Witte ende waeren ten selven fynen te vooren mede vertoogen naer Gelderlant den Cancelaer ende Heer van Oyen.

Den xxvij^en^ Junij was het noch betrocken weder ende quam tot Rotterdam den Graeve Lamoral d'Egmont commende vuyt Vranckrijck omme in Hollant vande Staeten te versoucken hantlichtinge van sijne goederen in Hollant ende Zeelant gelegen die geconfisqueert waeren geweest bij tleven van sijn broeder, die de waepenen tegen dese landen droech, maer dewijle hij die noyt tegen dese landen gedraegen en hadde ende nu in dienste was vanden Coning van Vranckrijck tegen de Spangiaerts, soe meynde hij dat men hem de hantlichtinge soude behoiren te laeten volgen. Desen Lamoral hadde in de jaeren van 80 ende 81 in Hollant gewoent ende met sijn susters Francoise ende Sabina van Egmont gehadt tgebruyck van alle de goederen van Egmont, maer sijnde in den jaere 82 tot Brugge was aldaer bij eenen Salcedo geaccuseert, dat hij ter instantie ende op groote belofte van hem Salcedo soude aengenomen hebben te vergeven den Prince van Orangien H. M., metten welcken hij daegelijcx aen taeffel sat dicht besijden sijn persoen ende daeromme tot sulcx beter middel soude hebben als yemant anders. Nietemin omdattet een soen van Egmont ende van sulcke quaeliteyt was, en heeft men daerop tegen hem hoewel hij gevangen was geen sonderlinge proceduyren voorgenomen, maer alleen vuytet hoff van sijn Ex^tie^ doen onthouden, soedat hijt tfeyt noit bekent en heeft nochte harde proceduyren tegen hem voorgenomen sijn om hem dat te doen bekennen, tsedert heeft hij hem gestaedelijck in Vranckrijck onderhouden totte doot van sijn broeder toe, waernaer hij gecommen is geweest tot Luyck, versouckende aen thoff te Bruessel saisine van sijn

goederen aldaer, om dselve te mogen genieten ende op neutrale plaetsen blijven, twelcke hij niet en heeft konnen obtineren, maer is sijn jonger broeder, wesende een Jesuit, in alle de goederen gelegen onder de gehoorsaemheyt vanden Coning gestelt geweest, waerdoor hij hem in dienste vanden Coning van Vranckrijck begeven heeft ende de waepenen begonnen te draegen tegen den Coninck van Spangien, ende quam nu hier om hantlichtinge van sijne goederen in Hollant gelegen te hebben ende dan weder naer Vranckrijck te gaen, twelcke niemant qualijcker en sal commen dan de Graevinne van Solms die tot noch toe t'innecommen vande selve goederen voor heur behouden heeft ende met toelaetinge vande Staeten ontfangen. Dese Graeff van Egmont bracht mede particuliere tijdinge van t'innemen van Han hiervooren geroert.

Ontrent dese tijt creech men mede tijdinge dat den Connestabel tcasteel van Vesoul verovert hadde bij appoinctement, dat den Marischal de Biron swaerlijck was gequetst ende den Coning ontrent Digion in groot danger geweest ende dat tcasteel van Digion den x^en^ deser noch hielt voor de ligue ende dat den Hartoge van Mayenne seer tracteerde, dat den Heere van Tremblecourt ende de sijnen noch hadden Jusse, Jesuille ende Favaougne, die sij hielen voor den Coning van Vranckrijck ende daervuyt sij de oirloogen in tGraeffschap van Bourgondigen noch alle daechs seer maeckten, wesende plaetsen van importantie ende seer wel gelegen om excursien op tselve lant van Bourgondien te doen ende die sij achten dat den Connestabel niet lichtelijck en sal konnen aentasten ofte veroveren soe lange tleger vanden Coning van Vranckrijck in dien oirde blijft.

VANDEN TOCHT NAER TLANT VAN ZUTPHEN.

Den j^en^ Julij was het schoen weder ende werde eyntelijck last gegeven aen te nemen de waegenen ten getaele toe van 447 ende ontrent 330 treckpeerden, om die den ix^en^ te mogen hebben tot Doesborch, daer t'rendevous gedestineert was, daertoe men mede alle de patenten aen tvolck van oirloge vuyt sont, om die oick tegen den ix^en^ daer te doen commen, hoewel naerderhant desen dach vertoogen werde totten xj^en^ toe, twelcke der Staeten leger dat haesticheyt van doene hadde apparentelijck geen voordeel en sal doen. Voorts werde aende officiers vuytgedeylt de

lijsten vande amunitien van oirlooge ende vivres om dselve reede te maecken om metten eersten te mogen gescheept werden, daermede men den ij^en ende iij^en Julij noch doende was.

Den iij^en Julij (was het heet weder) quaemen de gecommitteerden naer Zeelant gesonden wederomme, doende tselve rapport vande consenten dat te vooren de brieven gehouden hadden.

Den iiij^en Julij begonst men tot Dordrecht tgeschut vast te scheepen tot 20 stucken batterie ende ses veltstucken ende amunitie ende scharpen tot 3000 scheuten.

Den vj^en Julij was het tamelijck weder ende vertrock de compagnie vande guarde vuyten Haege om naer Utrecht ende Arnhem te gaen, daerwaerts mede begonnen te marcheren de ruyteren vuyt Brabant met tvoetvolck van andere oirden.

Den vij^en Julij was het taemelijck weder ende vertooch Sijn Ex^tie selffs naer Utrecht. Desen dach werde bij de Staeten van Hollant staetsgewijse geresolveert op tversouck bij den Heere Lamoral, Prince van Gaveren, Graeve van Egmont aen heml. gedaen, te weeten dat volgende de rechten, ordonnantien ende gebruycken vande landen, tGraeffschap van Egmont ende andere heerlijcheyden metten appendentien ende dependentien van dien, toebehoirt hebbende wijlen Heer Philps Prince van Gaveren, Graeve van Egmont etc. in de voors. landen van Hollant ende West-Frieslant gelegen, aende selve landen vervallen sijn, deurdien denselven Heer Philps de gemeene saecke affgevallen sijnde jegens dselve tot dienste des Spangiaerts ende heure adherenten de waepenen gevoert heeft, dat oversulcx alle tgeene roerende dselve goederen sedert bij de Staeten geordonneert ende gedecreteert is, soe in faveur vande vrouwen ende jonckvrouwen sijne susteren als andersins wettelijck ende door graetie is geschiet. Ende willende Sijner L. mede gratificeren, mits dat hij daetelijck weder vertrecke naer Vranckrijck ende hem aldaer in dienste vanden Coning tegen den Coning van Spangien, Spangiaerts ende haere adherenten sulcx gebruycke als de schande ende schaede sijn heer vaeder ende den huyse van Egmont bij denselven aengedaen, meriteren, waeren te vreden dat bij provisie het suyver innecommen vande goederen specterende totte Graeffschappe van Egmont ende andere heerlijcheyden ende goederen, appendentien ende dependentien van dien in de voors. landen gelegen, van nu voortsaen tot sijnen prouffijte sal commen, blijvende alle ordonnantien ende dispositien over dselve goederen bij de Staeten gedaen in haer geheel, mits mede dat dselve Graeffschap, heerlijcheyden ende goederen

geregeert souden werden bij de officiers daertoe altans gestelt ofte noch te stellen. Dese resolutie, hoewel se seer besneden was, was nochtans in haer selven veel voor den Graeff, die daerdoor weder de handen in tgoet kreech tot grooten ondienste van sijn suster, ende werde ten deele genomen ten aensien vanden Coning van Vranckrijck ende ten deele om desen Graeff daermede te beknoopen om den Spangiaerden viant te werden.

Ontrent dese selve tijt creech van gelijcken hantlichtinge van goederen de Graevinne van Arenberch niettegenstaende haer man in dienst tegen de landen gestorven was ende heur soen noch daegelijcx de waepenen tegen dese landen voerde, alleen op dien insichte dat sij op thuys te Arenberch in neutraele landen gelegen woende ende dat de goederen van Naeltwijck van heur ende niet van heur man aencommende waeren.

Den viij[en] Julij was het taemelijck weder ende bleeff Sijn Ex[tie] tot Utrecht stille.

Den ix[en] Julij was het taemelijck weder, Sijn Ex[tie] vertooch naer Arnhem ende den Raet van Staete quam tot Utrecht om mede naer Arnhem te volgen. Tgeschut ende de scheepen met amunitie van oirloge ende van vivres gelaeden quaemen oick desen dach alles de Leck ende den Rijn op tot Arnhem, ende omdat men vast geresolveert was Grol aen te tasten, een plaetse heel hooch gelegen ende vuytsteeckende in tlant van Munster, die daeromme haestelijck met eenige overcomptste over den Rijn soude konnen gesecoureert werden. heeft men noch 6 oirlochscheepen boven sGraevenweert op den Rijn gesonden om aldaer de wachten tot Wesel toe te besetten ende alle heymelijcke overcomptste te beletten ofte ten minsten tijdelijcke advertentie daervan te mogen doen, hoewel alle tselve niet en heeft mogen helpen, omdat den viant al van desen dach van ontrent Hulst was opgetoogen ende sich ontrent Antwerpen begonst te versaemelen, om daerwaerts te volgen, daer Sijn Ex[tie] thooft heene mochte hebben, als hij tsedert al te wel gedaen heeft.

Den x[en] Julij was het schoen weder ende quam tvolck meest tot Arnhem, maer tgeschut ende scheepen met amunitie voeren meest naer Dousburch.

Den xj[en] Julij vertooch Sijn Ex[tie] metten Raede van Staete mede naer Doesburch. Tot Arnhem sterff Hopman Jontson van haestige sieckte.

Den xij[en] Julij was het heet weder. Sijn Ex[tie] vertooch met alle tvolck tot Dousborch sijnde naer Zelem, daer desen dach mede quam Graef Willem van Nassau met 18 vendelen Vriesche knechten ende eenige vaenen ruyteren. Tot Dousburch was men doende om tgeschut te lande te doen

ende veerdich te maecken om op morgen vervoert te werden met een goet deel amunitie van oirlooge ende vivres. Maer omdat bij de Staeten Generael belast was dat men tvolck gelijckelijck in tvelt soude brengen ende monsteren om suyver te mogen weeten hoe sterck sij mochten wesen, is Sijn Ex^tie daer stille blijven leggen, ende op den nacht sijn vuyt Dousburch gescheyden de Raeden van Staete met verscheyden monstercommissarissen ende anderen daertoe voor die reyse te gebruycken.

Den xiij^en Julij vrouch werde alle tvolck tot Zelem leggende gemonstert, in welcke monsteringe men niet en wilde goet doen, dan tgeene daetelijck aldaer present was, waeromme de 18 vendelen Vriesen starck gevonden werden tot ontrent 2400 mannen, de 15 vendelen Engelsen mette 3 vendelen van tsecours ende 150 mannen vuyt Vlissingen gecommen ontrent 1600 mannen, de 10 vendelen Schotten ontrent 1100 mannen, de 12 vendelen van Graeff Philps (de guarde daeronder gereeckent) ontrent 1200 mannen. Van dit regement waeren noch te rugge de vendelen van Grenu ende d'Ardenne die naer de monsteringe aenquaemen sterck ontrent 200 mannen, de 11 vendelen van Noorthollant ontrent 1200 mannen. Van dit regement was noch terugge de compagnie van Jan vanden Eynde, starck ontrent 100 mannen. De 15 vaenen ruyteren (als naementlijck van Sijn Ex^tie, Hohenloe, Barchon, Wermeloe, Pauls Bax, Herauguier, Chynsky, Marcel Bax, Baelen, Edmont du Bois, Onsten, Parcker, Sidnei ende Vere) waeren sterck ontrent 1000 peerden, maeckende tsaemen 71 vendelen knechten starck ontrent 7800 mannen ende mette cavalerie, maetroesen ende andere officiers ende entretenuden van tleger ontrent 9960 vechtende mannen, hoewel sij naer luyt van heure voorgaende monsteringen ontrent 14000 behoirden te wesen. Op dese monsteringe viel veel opspraecx ende waeren meest alle de Capiteynen daervan seer qualijcken te vreden, claegende dat heur veel absenten geroyeert werden, die evenwel in actuelen dienst waeren, maer om sieckte ofte andere nootelijcheyden absent, gevende genouch te verstaen, in gevalle men op dese monsteringe de rollen wilde sluyten, dat sij veel soldaeten souden moeten casseren, omdat sij ten quaetsten gaende niet van meyninge en waeren yet te verliesen, waerdoor men genouch const bemercken dat (boven den tijt die men hiermede verloor) off de monsteringe soude vruchteloes moeten blijven, off tleger soude terstont een duysent mannen ofte anderhalff geswackt werden, om de geenen die gecasseert souden werden.

Nietemin vertrock den Raet op den avont wederom naer Dousburch sonder te verclaeren off sij desen voor een monsteringe hielden ofte voor

een reveue, om middelertijt daerop te beter te delibereren, doende de compagnien alleen met leeningen onderhouden tot dat se daerop naerder gelet hadden, twelcke sij mogelijck daeromme lange sullen sleepen, omdat sij de voors. verswackinge ende cassatie bevreesen, hoewel tselve sleypen naderhant evenwel oirsaecke vande cassatie van veelen was. Desen selven dach werden de 16 stucken batterie, 8 heele ende 8 halve canons van Doesburch te lande gebracht naer Zelem met een goet deel vande amunitie van oirlooge.

VANDE BELEGERINGE VAN GROLL.

Den xiiij^{en} Julij vrouch ten 2 vuyren vertooch Sijn Ex^{tie} met 11 vaenen ruyteren van Zelem ende nam den pas door Lichtevoort ende quam ontrent ses vuyren voor Grol, daer hij terstont alle de wegen dede besichtigen vande advenuen aende stadt. Hiertegen vielen eenigen vande stadt vuyt, daeraff eenen gevangen werde, die seyde dat Graeff Johan van Stirum in de stadt commandeerde ende daer binnen hadde elff vendelen knechten. Ontrent thien vuyren quaemen voor de stadt de regementen van Graeff Philps, Vere ende Noorthollant over den wech van Lichtevoort ende gingen logeren benoortwesten vande stadt, maer omdattet geschut moste gebracht werden langes Aelte ende Brefoort, daer den wech daertoe bequaemer was, soe sijn 4 vaenen ruyteren mette regementen vande Vriesen ende Schotten daerwaerts mede gevolcht, die niet dan des nachts heel laet in tleger consten commen, omdat den wech heel wijt omme was ende dat tgeschut veel rampspoets onderwege hadde, insonderheyt te Vraegeren, daer een heelen canon eerst ingesoncken was ende naederhant affgeworpen werde tot een groot retardement vanden treyn, doch werde door de diligentie vande scheepscapiteinen ende bootsgesellen daerinne soe wel voorsien, dat alle tgeschut noch snachts voor de stadt aende suytsijde quam mettet regement vande Vriesen, maer de Schotten bleven eenen halven mijle terugge.

Eenige daegen te vooren hadde Graeff Jan van Stirum eenen brieff gesonden naer de soldaeten die binnen Goer laegen, heur beveelende dat sij Goer souden verlaeten ende aengesiens brieffs naer Grol commen. De van Lochem desen brieff geintercipieert hebbende, hebben dselve gecopieert

ende de signature naergecontrefeyt, behoudende de principaele (die sij aen Sijn Ex^{tie} sonden) welcke copie sijluyden neffens een anderen brieff vanden selven Graeff, houdende van particuliere saecken aen die van Goer met een jongen sonden, daerop die van Goer gerescribeert hebbende, dat se op morgen vrouch souden commen, hadden die van Lochem daer een embuscade geleyt, in dewelcke die van Goer op huyden vuytcommende, gevallen sijn soe datter ontrent 15 gevangenen sijn gekregen met een Lieutenant ende 24 dootgeslaegen ende alle de bagagie becommen, maer den anderen Lieutenant sulcx gewaer werdende is weder naer tfort gereden, gevolcht bij veele soldaeten ende wierpen heur weder binnen Goer, daerinne sij dat geluck hadden dat de eerste van heml. de embuscade ontdeckt hadden, waeromme dselve hadde moeten los breecken, maer soe sij wat dieper in de embuscade hadden innegecommen alleer die te ontdecken, souder quaelijck yemant ontcommen hebben.

De Raet van Staete vertooch desen dach van Dousburch weder naer Arnhem.

Den xv^{en} Julij was het betrocken weder ende reet Sijn Ex^{tie} rontsomme de stadt te besichtigen die al taemelijck starck was, voorsien met eerdewallen ende 4 taemelijcke bolwercken. De stadt leyt in tGraeffschap Zutphen tegen het lant van Westfaelen aen ende aende twee sijden daermede beslooten, maer de gront is soe hooch, dat men twaeter vuyte grachten soude konnen afflaeten. Hiernaer werde goet gevonden dat Graeff Willem mette Vriesen ende Schotten met 8 vaenen ruyteren soude leggen beoosten de stadt ende Sijn Ex^{tie} mette reste vanden leger te westen vande stadt, daertoe men desen dach de quartieren begonst te begrijpen soe cort in den anderen als men mogen soude ende ging Graeff Willem met sijn volck terstont logys nemen. Die vande stadt schooten seer met twee cleyne stucxkens, daertoe sij scheenen geen scharpen te hebben, omdat se met stucken ijsers met loot overgooten schooten. In t'ommerijden werde tpeert van vander Noot, Capitein vande guarde van Sijn Ex^{tie} onder hem geschooten, doch hij niet gequetst; op den naernoen werden mede drie soldaeten van Lucas Hedding in heur quartier met een schoot geschooten, waeromme men seer verhaeste om 2 halve canons bewesten de stat te planten om daermede tschieten vande voors. 2 stucxkens te beletten, soedat dselve noch desen avont geplant sijnde begonsten te schieten, waeromme die van binnen met heur schieten wat ophielden.

Ontrent dese tijt creech ons volck bij Hulst leggende een schantse vanden viant inne, daerdoor sij een grooten inval in tlant van Waes deden,

hebbende de occasie dat den viant meest vertoogen was naer Turnhout, daer hij vergaederde.

Den xvj^{en} Julij begreep sijn Ex^{tie} mede sijn quartier bewesten de stadt, logerende benoorden alle de Engelsen ende besuyden tregement van Graeff Philps ende achter dien t'regement van Noorthollant ende in t'midden de 7 vaenen ruyteren, hebbende patente vuytgesonden om de 5 vaenen vuyt Vranckrijck gecommen mede naer tleger te doen marcheren.

De borgers van Vreede (die oude vianden van die van Grol sijn) quaemen desen dach in tleger, presenterende tleger alle onderstant heur mogelijck sijnde te doen. Oick quam in tleger Graeff Adolf vanden Berge, versouckende dat Sijn Ex^{tie} eens bij sijn moeder op Ulst wilde commen, overmits dat sij (wesende suster van H.M. den Heere Prince van Orangien) in lange tijt Sijn Ex^{tie} niet gesien en hadde ende daeromme hem eens gaerne soude sien, ende (soe men vermoet) met hem handelen om in tgebruyck van heure goederen te commen. Graeff Willem begonst desen nacht tegen de stadt te approcheren.

Den xvij^{en} Julij waeren de soldaeten alomme doende om heur te hutten, oick begonst men beyde de legers te retrancheren in een cubycq viercant. tquartier van Sijn Ex^{tie} lang 3100 voeten ende breet 1500 voeten ende tquartier van Graeff Willem lang 2200 voeten ende breet 1000 voeten, die vande stadt vielen voornoen vuyt ende kregen drie Schotten gevangen, die heur te naer begeven hadden, daervuyt men oirsaecke nam een trompetter aen stadt te seynden om de gevangenen op heur rantsoen los te hebben, twelcke sij consenteerden, mits dat men de heuren in tleger gevangen van gelijcken liet gaen. Des nachts dede Sijn Ex^{tie} met 4 vendelen Engelschen, 4 van Graeff Philps ende 3 van Noorthollant soe naer aende stadt approcheren aende noortwest ende westsijde, dat se de wallen bequaemelijck met heur roers consten inneschieten ende beletten dat niemant te seer daerover en saege. Desen dach quam binnen Brevoort een vendel knechten van 200 mannen boven de geenen die daerinne waeren, soe om de plaetse te verseeckeren, als om den toevoert van ons leger te onveyligen.

Den xviij^{en} Julij was het seer regenachtich weder ende was tvolck alomme seer doende om heur te hutten ende de legers te retrancheren. Die vande stadt siende, dat men vande sijde van Sijn Ex^{tie} soe naer geapprocheert was, hebben seer veel geschooten met roers ende musquetten ende de 2 stucxkens, daeromme men wederom eenige maelen mette halve canons op de stadt schoot. Hierinne werden vande onsen eenigen dootgeschooten.

De borgers van Vrede quaemen met eenige proviande in tleger ende continueerden tsedert in tbrengen van bier ende andere eetwaeren, twelcke de vivres vanden leger al veel verlichte ende beter coop dede geven, die soe cort begonsten te commen, dat men van daege een convoy naer Dousburch hadde moeten doen gaen. Des nachts approcheerde men in t'noortwesten op 2 steenwerp naer aende grachte, ende in tsuyden op den wech van Brevoort dede men noch 9 vendelen knechten logeren, daeraff de 3 vendelen Schotten approcheren souden naer t'oosten toe ende de 2 Noorthollantsche naer t'westen ende de 4 vendelen Vriesen in t'midden recht naer de Levelderpoorte, die naer Brevoort gaet, toe.

Den xix^{en} Julij was het heet weder ende was men in tleger seer doende om tselve te retrancheren. Op de stadt werde veel geschooten, daertegen die vande stadt weder veel vuyt schooten. Ondertusschen was men vast doende om de approchen te verseeckeren, ende omdat men vande sijde van Sijn Ex^{tie} wat naer quam, ende mitsdien wat periculeus was te graeven, werde goetgevonden dat men de approchen aen die sijde bij de roede aenbesteden soude, twelcke alsoe geschiedende werde die desen volgende nacht geextendeert tot op de grachte toe aende poincte van tbolwerck gelegen in tsuytwesten achter de abdie. Desen avont quam wederom in tleger tconvoy van Dousburch meest met vivres ende amunitie van oirlooge.

Den xx^{en} Julij was het regenachtich weder ende besteede men de approchen soe wel aen tquartier vande Engelsen naer de Beltemerpoorte toe als vande Vriesen, daerover de Engelsen heur approchen extendeerden tot op twee roeden naer aende grachte, maer de Vriesen en consten in t'oosten noch soe naer niet commen; daer werde van binnen ende buyten seer geschooten; de 2 Noorthollantsche vendelen approcheerden mede naer t'westen. De gedeputeerden vande regieringe van Munster quaemen desen dach in tleger ende schoncken Sijn Ex^{tie} 10 aemen wijns, 2 vaeten met Paderborns bier, een goet deel havers, hespen ende groff wilt ende bij dien een groote vergulden cop met een gouden keten, ten eynde hij tvolck wat cort inne wilde houden, om de foulen op heur lant te beletten, daerinne bij Sijn Ex^{tie} goet devoir gedaen was, omdat hij alle de ruyteren soe dicht in de quartieren gelogeert hadde, dat se niet bequaemelijck en consten vuytrijden. Des nachts meynde men de grachten te doen sonderen, dan omdattet te seer licht was ende den viant schiltwachten in sijn grachten hielt en konst het niet geschieden ter tijt toe daerinne beter voorsien ende de schiltwachten verdreven souden sijn.

Den xxj^{en} Julij was het regenachtich weder, men approcheerde vast voor de stadt, men besteedẻ mede een gaelderie te maecken door de grachte tegen de poincte aen van tbolwerck leggende in tsuytwesten achter de abdie voors. voor de somme van 1400 ₤, wel verstaende soe die op den xxvj^{en} toecommende soude komen opgemaeckt wesen, dat den aennemer dan hondert gulden meer soude hebben. Daer werde mede een schansken aenbesteet in t'oosten voor de Nieupoorte voor 200 ₤. Hiernaer wert den trompetter aen stat gesonden om die op te eyschen, daerop die van binnen antwoorden de stadt voor God ende den Coning te willen houden. Den Graeve van Hohenloe quam in tleger met de vaen ruyteren van Smeltsing, maer werden de ruyteren weder naer garnisoen gesonden. Men creech mede tijdinge dat Mondragon met eenich volck sterck ontrent 3000 voetknechten ende 1200 peerden tot Ruremonde was gecommen ende dat daer bij hem was gecommen Graeff Harman vanden Berge, om te saemen naer Grol te commen ende de plaetse te ontsetten, daeromme men alle de wercken dede verhaesten, soedat de Engelsen des nachts op de grachte quaemen ende men opwierp drie batterien, d'een op den wech van Breevoort, aenbesteet voor 200 ₤, d'ander tegen de poincte van tbolwerck achter de abdie, ende de derde bet ten noorden naer de Beltemerpoorte toe, costende elcx 120 ₤. Men sondeerde mede de grachten die bevonden werden wijt ontrent 80 voeten ende in t'midden te hebben een heel diepe fossette, maer de reste gansch ondiep, in alle welcke werken eenigen geschooten werden.

Den xxij^{en} Julij regende het excessivelijcken seer, twelcke een groot belet dede in t'approcheren ende t'maecken vande beddingen tottet geschut, die noch evenwel soe verre gemaeckt werden, dat men in de batterie tegen de suytwest poincte genaemt de eerste, drie heele canons des nachts plante, ende in de batterie bet ten noorden naer de Beltemerpoorte toe genaemt de tweede een heele ende 2 halve canons. Desen dach vrouch werde een convoy naer Dousburch gesonden om vivres ende veel amunitie van oirloge te haelen. Des nachts quaemen de Vriesen met heur approche mede op de grachte ende werde buyten de stadt een huys gebrant, daertegen die van binnen weder een vierteecken deden, daeromme men vermoede dattet was van eenige booden die se vuyt geschickt hadden. Op den avont quam in tleger Milord Borreis, Gouverneur vanden Briele met 150 mannen van sijn garnisoen ende men creech tijdinge dat den viant heel starck tot bij Berck was gecommen om den Rijn te passeren, twelcke Sijn Ex^{tie} niet weynich naerdenckens en gaff, omdat hij het daer voor

hielt, dat den viant den Rijn niet en soude passeren ofte hij soude starck genouch wesen ons te slaen, ende omdat de plaetse quaet te besetten was mettet volck, dat men daer hadde, doordien die alomme aenden harden lach.

Den xxiij^en^ Julij was het regenachtich weder. Heel vrouch begonst men mette voors. 6 stucken seer te schieten op tbolwerck, achter de abdie leggende om de defensien van dien aff te nemen, daertegen die van binnen soe seer arbeyden dat se meer eerden opworpen als men affschieten conde. Ondertusschen dede men besteeden een batterie tot 10 stucken in t'noortwesten tegen de Beltemerpoorte naer de waetermoelen toe voor 350 ℒ, mits dat se morgen most opgemaeckt wesen. Den Ingenieur Kemp dese besteedinge gedaen hebbende ende hem metten Generael vande artelerie ende den quartiermeester vande Engelschen wat te seer bloot gevende, werde door de cop doot geschooten [1] ende den quartiermeester gequetst. Met ons eygen geschut werden mede drie Schotten op de Brevoortsche wech dootgeschooten. Ende omdat men advertissement creech dat den viant op huyden den Rijn soude beginnen te passeren ende men geintercipieerde brieven bequam van Graeff Harman, daerinne hij screeff dat hij de stadt soude commen ontsetten, is Sijn Ex^tie^ alle de advenuen gaen besichtigen ende heeft goet gevonden een tranchee boven de stadt ende een beneden de stadt te doen maecken om beyde de legers aen malcanderen te besluyten, daeraff die besuyden de stadt lang soude wesen 650 roeden ende die ten noorden 550 roeden, die aenbesteet werden de roede voor 38 stuvers, des most die alles binnen drie daegen opgemaeckt wesen. Men besteede mede een gaelderie in t'oosten in tquartier vande Vriesen voor 1400 ℒ die binnen vijff daegen most aende walle wesen. Ende om alle saecken te verhaesten dede Sijn Ex^tie^ op den naernoen de batterie voor de Beltemerpoorte opmaecken tegen 6 stucken, mits dat den aennemer daeraff sijn volle 350 ℒ soude hebben, soe hij maecken conde dat de stucken desen nacht daerinne geplant mochten werden om morgen te mogen schieten. Op den avont sont Sijn Ex^tie^ naer Dorsten den Ritmeester Baelen met sijn ruyteren om de brugge aldaer aff te breecken ende den viant soe te retarderen, maer soe hij daernaer tijdinge creech dat de ruyterie vanden viant over Rijn was ende 4 cornetten peerden gesonden

---

[1] Deze Ingenieur, door wiens dood het leger een zwaar verlies leed, was Jakob de Kemp, Schout van Gorkum en sedert vele jaren in dienst van de Generaliteit. Behalve hem was er nog een Ingenieur van denzelfden naam, Nicolaas de Kemp, die den 30sten Julij 1593 was aangesteld. (Commissieboek van den Raad van State, van 1591—1599, bl. 62, verso.)

hadde om dselve brugge te saiseren, was hij metten selven Ritmeester seer becommert, dan omdat den viant niet genouch gediligenteert en hadde quam Baelen aende brugge ende soude die affgebroocken hebben, soe de borgers van Drosten met gewaepender hant hem dat niet belet ende eenigen vande sijnen dootgeschooten hadden. Sijn Ex^tie^ willende alle ding verhaesten ende den viant voorcommen, dede noch desen nacht de 6 stucken in de voorseyde batterie genaemt de derde planten ende 4 andere stucken in de vierde batterie in tsuyden op den wech van Breevoort. Doch gelijck alle saecken in sulcke gestaltenissen in irresolutien affloopen ende verandert werden, soe geschiede mede in desen, want Sijn Ex^tie^ volcommen advertissement krijgende dat den viant over Rijn was ende vande starckte derselver, leyde de saecke met Graeff Willem, den Graeff van Hohenloe ende Vere in communicatie, die met hem geraetsaem vonden den viant niet te verwachten (dewijle men niet getracht en hadde hem t'overcommen vanden Rijn te beletten met eenich volck, dat men daertoe daerwaerts hadde konnen schicken) maer dat men op overmorgen tbeleg soude opbreecken ende metten leger vertrecken, ende evenwel desen nacht ende morgen alle de wercken laeten voortgaen ende op morgen naer de commende advertissementen voorts resolveren, waeromme men last gaff aende Engelsen om seeckeren dam door te steecken bij de waetermoelen, om twaeter vuyte grachten aff te laeten, dan omdat den nacht te licht was ende eenige Engelsen daerover doot geschooten werden, bleeff tselve terugge, twelcke ten deelen tverlies vande saecke mede holp occasioneren. Desen nacht quaemen twee persoonen in stadt, die door negligentie vande Vriesen door de wachten quaemen ende brachten tijdinge in stadt, soe men vermoet, dat den viant over Rijn scheepte, twelcke die van binnen niet weynich en verseeckerde.

Den xxiiij^en^ Julij was het betrocken weder. Sijn Ex^tie^ hadde gisteren last gegeven dat men mettet opcommen vanden dach met alle de stucken soude beginnen te schieten ende t'eynde drie voleen de stadt wederom opeyschen. Dese voleen geschooten sijnde werde de stadt opgeeyscht, daerop die van binnen, mogelijck wel weetende dat heur ontset naerbij ende op handen was, versochten drie daegen tijt om aen Graeff Harman te mogen seynden om te weeten offer secours voorhanden was, dan soe den trompetter daerop seyde dat Sijn Ex^tie^ sulcx niet en soude consenteren, antwoorden sij dat se dan de stadt voor God ende den Coning wilden houden, daermede den trompetter weder terugge keerde. Ende soe men van Sijn Ex^tie^ wilde verstaen off men voorder schieten soude, hadde dselve

noch naerder advertissement ontfangen, dat den viant op gisteren de reste van sijn ruyterie over Rijn gescheept hadde ende van daege alle tvoetvolck ende geschut overscheepen soude, ende dat se starck waeren tusschen de 6000 ende 7000 mannen te voet ende 1200 peerden, boven tvolck die sij vuyte quartieren van Zutphen ende Overijssel bij heur krijgen souden (hoewel men tsedert verstont datter geen 600 voetknechten ten vollen en waeren ende 1200 peerden) daeromme ende omdat de Engelsen het waeter niet affgelaeten en hadden Sijn Ex^{tie} niet goet en vont dat men voort schieten soude, maer bleeff bij sijn voorgaende resolutie, dattet beter waere te vertrecken ende tleger op te breecken eer den viant aenquam, dan hem langer te verbeyden, eerstelijck omdat hij vreesde dat den viant ons de vivres soude affsnijden ende soe tleger in bederff brengen, ende ten tweeden, dat men niet volcx genouch en hadde de quartieren, trancheen ende approchen beset te houden soe den viant aenquam, omdat tquartier van Sijn Ex^{tie} lang was 3100 voeten ende 1300 voeten breet ende tquartier van Graeff Willem 2200 voeten lang ende 1000 voeten breet, beneffens dat de tranchee ten suyden om van t'eene quartier tottet ander lang soude wesen 630 roeden ende ten noorden om 550 roeden, daertoe men in tleger ten hoochsten niet en hadde 7800 voetknechten ende 1000 peerden als voors. is, van welck voetvolck de 2000 altoes voor de stadt mosten waecken. De monsteringe van Zelem den xiij^{en} deser geschiet, omdat se heel precis genomen was, hadde wel over de 1000 mannen doen casseren, die tsedert noch bij de compagnien soude gecommen hebben (omdat de Capiteinen niet en willen verliesen, maer soe men heur niet genouch coppen en passeert om te mogen leven naer heur sin, als in desen scheen te sullen geschieden, soe casseren se soe veel persoonen, dat se heur getal van coppen tot heur onderhout houden) ende nu oick wel te staede souden gecommen hebben, indien se bij den hoop waeren gecommen ende gebleven geweest, soe dat men met recht wel mag seggen, dat dselve monsteringe tlant een groote schaede gedaen heeft, soe om tverliesen van tvolck als vooren, als om tverliesen vanden tijt, die men daerinne consumeerde, omdat naederhant gebleecken is dat twee daegen tijts langer, apparentelijck de stadt soude hebben doen overgaen. Op dese ende andere swaericheyden werde ten lesten nochmael bij Sijn Ex^{tie} geresolveert, dat men tleger op morgen vrouch soude opbreecken ende de stadt verlaeten, sonder meerder effort daerop te doen, hoewel veelen van doen al achten die resolutie te precipitant genomen te sijn in een saison, dat de stadt Sijn Ex^{tie} over de drie ofte vier daegen ten langsten niet en mocht ontsitten ende hij noch voor veel langer

tijts vivres in tleger hadde ende dat men de stadt hebbende soude konnen trecken waer men wilt, selff in spijt vanden viant, dat se oick te naerdeelich was de reputatie van tlant en van Sijn Ex^{tie} selff ende bij tcrijsvolck wonderlijck luyden soude, als off men heur niet en vertroude. Maer Sijn Ex^{tie} met sijn voornemen voorts vaerende, heeft ordre op tvertreck beginnen te stellen, den wech naer Burckeloe doen besichtigen ende maecken ende ordonneren wat amunitie men mede soude nemen ende welcke verlaeten ofte bederven, daerinne groote swaericheyt maeckte datter desen dach een groot convoy van vivres ende amunitie van oirlooge in tleger quam ende de impedimenten van dien niet weynich en vermeerderden, mits men niet waegens genouch en hadde die wech te brengen, daerinne goet gevonden werde dat men tgeschut met sijn toebehoiren ende tcruyt daeraff brengen soude ende twaerdichste vande andere amunitien, maer het onwaerdichste met de begonnen gaelderien (daeraff d'een al ten halven in de grachte was) verbranden. Op den avont quam Baelen wederomme, refererende hoe hij aende brugge gevaeren was ende dat den viant noch doende was om over te scheepen, dat hij in drie daegen noch niet bij ons en soude konnen wesen ende dat Sijn Ex^{tie} daeromme tvertreck noch wel een dach mochte vuytstellen om beter advertentie te krijgen ende met meerder commoditeyt te mogen vertrecken, doch persisteerde hij evenwel bij sijn voorgaende resolutie, opdat men hem niet achten en soude te vluchten soe den viant hem te naer was eer hij optooch, waeromme men alle de nacht doende was mettet laeden vande waegens, packen van goet ende affhaelen van tgeschut vuyte batterien, om mettet kriecken vanden dach te mogen vertrecken. Van dese resolutie werde wonderlijck onder tvolck gesproocken, d'een willende de brave maecken verachte dselve seer als te verveerdelijck genomen, anderen kregen daeraff sulcken schrick, dat se wel al wech hadden willen wesen, maer de saecke wel innegesien ende gelet de swaericheyden voors. ende dat de Staeten nimmermeer de saecken willen gehasardeert hebben, oick dat mettet veroveren van dese stadt tquartier van Zutphen ende Overijssel noch niet bevrijt en const wesen, en is dese resolutie niet soe onvoorsichtelijck ende sonder redenen genomen als eenigen daervan t'onrechte roupende wel meynen, maer soe de Staeten tottet verwachten van een slach toe de saecken hadden willen hasarderen, waere die gewisselijck te precipitant genomen geweest.

Den xxv^{en} Julij was het tamelijck weder ende begonst het leger volgende de voorgaende resolutie heel vrouch te vertrecken. Eerst ende voorvuyt toogen 6 vaenen ruyteren, daernaer volchde tgeschut ende alle de cariage

van tleger, naer heur t'regement vande Vriesen, dan vande Schotten, daernaer van Noorthollant ende van Graeff Philps ende ten lesten de Engelsen, beslooten bij 9 vaenen ruyteren. Soe haest tvolck begonst te vertrecken begonst men mede alle de hutten te branden met alle de overschietende amunitie van oirlooge ende onder dien 200 swalpen (costende elcx 3 £) ettelijcke duysent ponden lonten, meer als 1000 deelen, seer veel sparren ende balcken met een groote quantiteyt van schuppen, spaeden, bijlen ende houwelen ende ander diergelijcke gereetschap ende over de thien duysent stocken van 6 voeten over beyden sijden met ijsers beslaegen, genoemt Vriesche ruyters, die men tegen cavalerie gebruyckt ende in de eerde steeckt, alles tot een seer groot verlies van tlant. Ende hoewel Sijn Ex^{tie} preciselijck belast hadde dat men geen geschut, cruyt nochte scharpen soude terugge laeten, soe sijn evenwel al over de 500 scharpen in tquartier van Graeff Willem bij den contrerolleur vande artelerie sonder weete van Sijn Ex^{tie} in een grachte geworpen, meynende die metter tijt ende soe tleger weder voor de stadt comt, oick weder te sullen konnen vinden. Boven dit verlies van tlant ende van soe veel aenbesteede wercken te vergeeffs gemaeckt, hebben de soetelaers mette Oversten, Capiteinen ende Officiers vanden leger mede seer excessive schaede in heur wijn, bier ende proviande, meublen ende anders geleden, hebbende t'een moeten wech geven ende het ander bederven ende het derde aen stucken slaen ende verbranden, alles om tgroote gebreck van waegens dat alomme op desen afftocht was, daermede men tgoet soude hebben konnen wech voeren, te meer soe veelen eerst daechs te vooren mettet convoy gekregen hadden, dat se nu mosten bederven ofte wech geven, hoewel op tstuck vande waegens, die daer noch waeren ende de laedinge van dien, soe goede ordre niet gehouden en werde alst wel behoirt hadde, doordien de commandeurs vande waegens mede heur prouffijt sochten.

In deser vougen tleger treckende is mettet geschut over een seer quaede wech gecommen tot recht beneden Burckeloe op twaeter ende sijn dien nacht daer blijven logeren. Onder wege quaemen bij de troupen de vaenen ruyteren van Graeff Hendrick, Smeltsing ende Contelaer starck te saemen ontrent 150 peerden, maer meest noch quaelijck in ordre van tsedert den tocht van Vranckrijck. Op den avont creech men seer ambiguë tijdinge vanden viant, d'een seggende dat hij overgecommen was al van gisteren beneven Orsoy ende anderen tselve lochenende (hoewel hij in tseecker over was) daerdoor de opspraecke op desen afftocht seer toenam.

Den xxvj^{en} Julij was het regenachtich weder, ende hoewel men noch

geen seeckerder tijdinge en kreech, is tleger noch voorts geruckt over een quaeden wech naer Lochem toe ende op den avont commen logeeren een halff vuyre gaens beneden Lochem, van waer men terstont naer Zutphen sont 8 heele ende 2 halve canons met alle heure toebehoiren, houdende alleen in tleger 6 halve canons met heur toebehoiren. Onder wege quaemen noch bij den hoop de vaenen ruyteren van Graeff Philps ende Laurens, sterck tsaemen ontrent 110 peerden om den tocht van Vranckrijck wille, brengende mede noch niet dan ambiguë advertentie, dan op den avant quam weder in tleger den Cornet Clout, die binnen Wesel gelegen hadde doen den viant overscheepte, ende bracht seeckere tijdinge vande geenen, die den viant in t'overvaeren getelt hadden ende verseeckerde dat hij starck was over de 6000 mannen te voet) noemende alle de regementen) ende 1200 peerden ende dat se bij heur hadden 6 stucken geschuts, daeraff t'een bij 15 peerden getoogen werde, maer d'andere waeren heel cleyn, ende dat se noch niet over de Lippe en waeren [1].

Ontrent dese tijt quam de Princesse van Orangien vuyt Vranckrijck weder in den Haege, noch bij heur hebbende Jonckvrou Brabantine, die men seyde dat gedespondeert was aenden Heere van Rohan.

Men creech oick tijdinge dat den Graeve van Fuentes met een leger in Picardie was getoogen ende hebbende Chastelet in Vermandois innegenoemen, voor Dourlens getoogen ende dat belegert hadde ende dat de plaetse wel defendeert werde bij den heere van Gamache daer binnen sijnde, ende dat tottet ontset vergaederden de Hartogen van Bouillon ende Nevers, den Graeve van Sint Paul, den heere van Vilars ende meer an-

---

[1] De Spaansche schrijvers geven de sterkte van het vijandelijke leger niet hooger op dan 5000 man infanterie en 1200 ruiters. Tot de eerste behoorden evenwel de uitmuntende Spaansche regementen van Louis de Velasco en Antonio de Zuniga, die opzettelijk voor dezen togt uitgekozen waren, en hoewel niet bijzonder talrijk, uit de oudste en dapperste soldaten waren zamengesteld. Overigens lag de grootste kracht van dit leger in de persoonlijkheid van den twee en negentig jarigen bevelhebber, Mondragon, een der beproefde krijgers uit de school van Alva, die van geene zwarigheden wilde weten. Er waren er, die hem het gevaarlijke voor oogen hielden. van den Rijn over te trekken, omdat de vijand hem in aantal overtrof, en het moeijelijk zou zijn terug te trekken als men eens op den anderen oever zou aangekomen zijn, terwijl zij het tegen 't belang van 's konings dienst achtten, de troepen zoo te wagen. »Maar«, zegt Carnero, »de grijze held bekommerde zich om geen bezwaren. Men verhaalt dat hij zich een stoel liet brengen op den oever der rivier, en met zijne gewone stoutheid zeide: Ik verklaar hier, niet van dezen stoel te zullen opstaan voordat het geheele leger over is, omdat ik niet alleen Grol wil gaan ontzetten, maar voornemens ben den vijand te slaan als hij mij afwacht«. (Guerras civiles de Flandes, Lib XI, Cap. 16.)

deren. Item dat den viant een verraet op Camerick gehadt hadde ende dat tselve ontdeckt was beleyt geweest te sijn bij eenige paepen, die daerover gevangen waeren.

Den xxvij[en] Julij regendet seer. Tleger begonst vrouch te marcheren naer Zelem nemende den pas voorbij Wildenbourch naer Hengel toe. In de avantgarde marcheerden 9 vaenen ruyteren gecommandeert bij Chynsky ende Wermeloe, mette regementen vande Schotten, vande Vriesen ende de guarde van Sijn Ex[tie] ende Milord Borreis (die te saemen voor een regement marcheerden). In de bataille volchden 6 vaenen ruyteren, te weeten van Sijn Ex[tie], Pauls Bax, Marcel Bax, Parcker, Verè ende Sidnei, gevolcht bij de regementen vande Engelsen ende Noorthollant; hiernaer marcheerden de 6 halve canons met heure toebehoiren ende alle de cariage soe met amunitie als anders, volgende het leger, ende voor arriereguarde marcheerden de ruyteren van Graeff Philps, Graeff Hendrick, Laurens, Contelaer ende Smeltsing gevolcht bij t'regement van Graeff Philps (die voor sijn persoen desen dach tot Zelem eerst in tleger quam.) Op den avont quaemen eenige ruyteren van Baelen, die om contschap vuyt gesonden waeren tot Zelem ende brachten voor tijdinge dat den viant met alle sijn leeger den voorleden nacht geweest was tot cleyne ende groote Reckum in tlant van Munster.

TLEGER TE SILVOLDEN.

Den xxviij[en] Julij was het betrocken weder, ende opdat den viant niet meynen en soude, dat Sijn Ex[tie] te seer vuyt vrese wech getoogen was sonder te derven verwachten ofte hem te thoinen, is het leger desen dach vertoogen naer Burch, Silvolden ende Schoelenborch, gelegen tusschen Deutechem ende Anholt ende drie vuyren gaens naerder aenden viant als Zelem. In de avantgarde waeren de ruyteren van Sijn Ex[tie], beyde Baxen, Parcker, Vere ende Sidnei, gevolcht bij de regementen van Noorthollant, Graeff Philps, garde ende Borreis ende tregement vande Engelsen, voor bataille volchden de ruyteren van Graeff Philps, Graeff Hendrick, Laurens Contelaer ende Smeltsing ende de 18 vendelen Vriesen die in drie regementen marcheerden, naer desen marcheerde tgeschut ende alle de cariage ende werden gevolcht bij de ruyteren van Chinskys ende Wermeloes rege-

menten, mettet regement vande Schotten. Ende omdat men advertentie gekregen hadde datter tot Dousburch noch 8 vendelen knechten waeren als de garde vanden Graeve van Hohenloe sterck 200 mannen, de compagnien van Lockeren, Pruyt, Hobocken, Plettenburch, Braeckel, Brant ende Winckum, starck de 7 te saemen ontrent 700 mannen, was daerwaerts gescreven dat sij tleger naer Burcht volgen souden, twelcke doende quaemen onderwege in den leger. Tleger aldus gearriveert sijnde tot bij Ulst, logeerde in deser vougen: op den berch aende kercke van Silvolden vast aen thuys te Schoelenburch logeerden Sijn Ex^{tie}, Milord Borreis, den Graeve van Hohenloe ende Graeff Philps, daerop men beoosten vande kercke tegen de advenuë aenstelde de 6 stucken geschuts; benoortoosten vanden berch logeerden de regementen van Graeff Philps ende de Engelsen mette garde vanden Graeve van Hohenloe tegen de advenuë aen, ende westelijck vande Engelsen flancke logeerde tregement van Noortholtant, benoorde van thuys te Schoelenborch ende rayende van t'Noorthollants regement naer Burch toe logeerden de regementen vande Vriesen, daervan bet ten westen treckende naer Burch logeerden de Schotten ende achter heur tot dicht voor Burch de 7 vendelen op gisteren gecommen, daerover Brant bij provisie als Major soude commanderen. In de huysen ende kercke van Burch logeerden alle de ruyteren, ende de reste vanden treyn rontomme Silvolden, wesende de assiette vanden leger natura loci aende suyt ende westsijde ganschelijck beslooten met een marasche ende de Olde Ysale ende aende noort ende oostsijde met een diepe wech ende veel heggen. In t'oosten aende advenuë dede Sijn Ex^{tie} noch van desen daege een tranchee opwerpen loopende vanden Isale aff over den berch tot aenden wech toe. Tleger werde niet alleen hier gebracht om de starckte vande plaetse wille, maer oick om lichtelijck te mogen secoureren Anholt, sHerenberch ende Deutechem soe den viant daerop yet wilde voornemen ende opdat men het heele Graeffschap Zutphen niet en scheen te willen abandonneren. Ende omdat men tijdinge creech dat den viant met sijn leger tot Bruyne bij Wesel gecommen was ende Sijn Ex^{tie} wel wilde thoinen dat hij hem soeveel niet en vreesde als veelen wel meenden, nochte oick bedeckt socht te marcheren, ordonneerde Sijn Ex^{tie} dat men alle avont de besette wacht ende des morgens het affslaen met drie schooten mettet geschut doen soude, achtervolgende twelcke noch desen avont de wacht met drie schooten beset werde.

Den xxix^{en} Julij was het eerst regenachtig weder ende naer beter. Tleger bleeff stille leggen om te sien wat den viant doen soude, te weeten soe

hij bleeff leggen mede te blijven, soe hij naer Overijssel dieper inne wilde, hem te volgen, ofte soe hij naer den Rijn wilde hem mede te volgen, om daernaer hem den pas te benemen, ende met beter commoditeyt naer Grol ofte eenige andere plaetsen wederom te keeren, ende om tleger te beter te bewaeren, dede Sijn Ex^tie tselve vande Engelsen aff langes den diepen wech tot Burch toe retrancheren. Desen dach quam de vaen ruyteren van Donck in tleger starck ontrent 80 peerden, ende van thuys tot Ulst quam bij Sijn Ex^tie den Graeve Adolff vanden Berch (niet gedacht hebbende dat heur tleger soe naer soude commen) biddende dat Sijn Ex^tie mette andere heeren des middachs bij sijn moeder op thuys wilde commen eeten, twelcke Sijn Ex^tie weygerende liet weeten, dat hij des achternoens daer soude commen, gelijck hij dede, daer de wed. vanden Berge, sijn moeye, hem ende d'andere heeren seer festoyeerde ende een magnificq banquet sette. Op den middach creech Sijn Ex^tie eenige geintercipieerde brieven van Stevin d'Ivara aen Mondragon, houdende dat de saecken in Vranckrijck niet al te wel en gingen, dat Fuentes noch voor Dourlens lach, sonder yet vuytgerecht te hebben, oick sonder datter hoop was, dat hij yet soude konnen vuytrechten, dat hij daeromme wel voor hem most sien, om ten minsten in desen houck wat vuyt te rechten. Bij andere brieven bleeck dat den heere van La Motta voor Dourlens dootgeschooten was. Des avonts werden aen Sijn Ex^tie noch andere geintercipieerde brieven gebracht van Mondragon aen Stevin d'Ivara, houdende dat Graeff Maurits met grooter vrese ende confusie van voor Grol vertrocken was ende den pas genomen hadde naer Lochem, ende soe dselve noch daer ontrent hadde derven blijven, soude hij niet eere genouch te wesen geacht hebben, dat hij hem niet en hadde gaen besoucken. Voorts claechde hij dattet leger groot gebreck hadde, dat men tvolck niet betaelt en hadde als heur belooft was ende daeromme vreesde tselve niet lang te sullen konnen bijeen houden. Dese brieven waeren vanden xxvj^en deser. Daer waeren mede brieven van Graeff Frederick vanden Berge aenden Graeve van Fuentes, houdende dat Graeff Maurits confuselijcken opgetoogen was ende dat binnen Grol sulcke armoede was geweest, dat veel soldaeten in twee daegen geen broot en hadden gehadt, dat dselve Graeff Maurits de stadt vier daegen beschooten hadde (twelcke onwaerachtich was, ten waere sij nu ende dan een schoot voor batterie reeckenden) ende dat se niet lang en souden hebben konnen houden soe sij se niet ontset en hadden, ende dat den Graeff van Stirum daer groote eere begaen hadde. Daer waeren brieven van anderen, houdende dat der Staeten volck poltronnelijck opgeweecken

waeren, verlaetende geschut ende amunitie van oirlooge, twelck mede onwaerachtich was ende te veel toegegeven, anders als vooren verhaelt is. Op den avont creech men tijdinge dat den viant met sijn leger was commen logeren tot Rhee, een cleyne mijle van Boucholt, hebbende Graeff Frederick vanden Berge naer Overijssel gesonden met eenich volck, die van nieuws 400 mannen binnen Grol geworpen hadde ende de anderen naer Oldenseel gevoert. Ontrent dese tijt creech men tijdinge dat die van Eemden metten Graeff door middelinge vande Staeten Generaels gesanten op den xv^en deser verdraegen waeren op de naervolgende conditien, te weeten:

1°. Dat in de stadt, falderen ende voorsteden geen ander relige gepredickt nochte geleden en sal werden dan die nu in de groote kercke geleert wert, sonder yemant te beswaeren in sijn conscientie, ende dat Sijn Genaede op den burcht hoff houdende, sijn predicatie vrij sal hebben.

2°. De nominatie ende vocatie der predicanten sal staen bij de gemeente ende de confirmatie bij den Graeff, die sonder contradictie die sal moeten confirmeren ende sullen de ouderlingen ende diaconen heur kerckelijcke ampten vrij mogen bedienen sonder verhinderinge.

3°. De consistoriale vergaederingen sullen werden onderhouden, mits dat men niemant daertoe en sal dwingen, ende dat men daer niet dan kerckelijcke saecken sal handelen, ende de wet altoes yemant (wesende een litmaet der kercke) daer sal mogen senden.

4°. Niemant sal in sadt ofte falderen school mogen houden dan met consent vande Burgermeesteren ende Raet ende volgende d'ordonnantien bij deselve gemaeckt.

5°. De goederen totte predicanten schoolen ende armen hoirende sullen daertoe blijven mette 72 grasen lants tot Hintha leggende bij des Graeven moeder de kercke besproocken, ende sal den Graeff de voorstanders der kercken mette administratie van dien laeten begaen, daertegen de Graeff de goederen der gaudenten sal behouden.

6°. De stadt sal sonder verhinderinge blijven bij alle haer privilegien, vrijheyden, rechten, olde gebruycken ende ordonnantien, ende naementlijck de privilegien van Carolo Magno, Sigismundo ende andere Keysaren de Vriesen in tgemeen gegeven ende sonderlinge Maximiliani Primi, t'een vande voorbijvaart vuyte Eemsestroom vanden 4^en November 1494 ende het ander vander stadt waepenen vanden 10^en Augusti 1494.

7°. De zeebrieven sullen bij den borgemeesteren onder tstadtssegel gegeven werden, die een yegelijck daer en boven vanden Graeff mede

sal mogen nemen ende en sal den Graeff geen mogen verleenen dan op attestatie vande borgermeesteren, dat se burgers sijn, ende en sal niemant burger mogen werden dan met consent van burgermeesteren ende raet.

8°. De rollen der ampten ende gilden sullen bij burgermeesteren ende raet onder tstadtsegel gegeven werden, die dselve sullen mogen veranderen tot stadts beste, des sullen de gilden om behoirlijck loen den Graeff voor anderen ten dienste staen.

9°. Dat alle thollen, excysen, imposten ende ongelden, die soe bij den Keyser als bij den naerder recesse de anno 1595 verclaert sijn affgestelt te moeten werden, affgestelt sullen blijven, maer de olde wel hergebrachte thollen sal den Graeff behouden ende de excysen ende stadtsthollen ende imposten sullen ter stadts beste ontfangen werden sonder bemoeijen vanden Graeff.

10°. De drie burgermeesteren ende acht Raeden bij de burgeren opgestelt, sullen blijven tot prima Januarij ofte tot dat se van heuren eedt ontslaegen werden, ende sal alsdan een vande burgermeesteren ende 4 vande Raeden bij lootinge affgaen ende dan bij den veertigen, soe vuyt haer collegie als tcorpus vande stadt borgers wesende met meerderheyt van stemmen genomineert werden 4 tot burgermeesteren ende 8 tot Raeden, daervan den Graeff 2 tot Burgermeesteren ende 4 tot Raeden sal stellen, die den vij^en Januarij op t'raethuys in handen vande gecommitteerden vanden Graeff sweeren sullen de stadt hout ende trou te wesen volgende het formulier vanden eedt, ende sullen alsdan de affgaende van heuren eedt ontslaegen werden ende de Borgermeesteren ende Raeden die in Januario sullen blijven, sullen den volgende jaere affgaen, twelcke altoes soe gecontinueert sal werden.

Eedt vande Burgermeesteren ende Raedt.

11°. Wij sweeren den Graeff ende stadt yeder tijt hout ende trou te wesen, haer beste voorderen ende archste naer vermogen affwenden, ende in alle gerechtelijcke handelinge soe ons voorcommen moogen ons getrou en onpartijdich te draegen ende een iederen den armen als den rijcken goet recht ende justitie te administreren ende alle de articulen des Delffsilischen verdrachs naer onsen besten te helpen hanthaven ende beschermen.

12°. Als yemant der veertigen sterft, soe sullen sij een gequalificeert burger in sijn plaetse verkiesen, die bij den presiderenden burgermeester den eedt sal affgenomen werden, ende als de 40 sullen willen vergaederende sullen sij tselve den woorthoudenden burgermeester aenseggen, die op heur versouck de vergaederinge sal doen leggen.

13°. Alle acten ende sententien die judicialiter ofte andersins voor burgermeesteren ende raet passeren, sullen bundich ende vast sijn salvo jure tertij et in quantum de jure, mits dat de sententien naer rechts vermogen bij den hoffgerichte mogen geconfirmeert ofte gereformeert werden, vuytgesondert die contracten die bij burgermeesteren ende raet met private persoonen ofte anderen tot stadts beste in gelt ofte schultsaecken sijn gemaeckt die geensins sullen werden bestreden.

14° Alle nootelijcke officianten ende dienaers vander stadt sullen bij den burgermeesteren ende raet aengenomen ende gecontinueert werden ofte verandert ende aenden presiderenden burgermeester sweeren den Graeff ende burgermeesteren hout ende trou te wesen ende heur reguleren naer de ordonnantien bij den burgermeesteren hen gegeven.

15°. Het falderen sal de olde stadt ingelijft blijven ende als een stadt gehouden ende van alle hoffdiensten ende beswaernissen sijn verlaeten, ende dat den Graeff daerop geen thollen, beswaernisse ofte gerechticheyt en sal behouden, dan alleen sijn eygen gronden ende den dienst van schuytevoerders ende sleedrijvers als in de olde stadt, daerboven sij niet en sullen werden beswaert, ende sullen burgermeesteren ende raet over tfalderen de jurisdictie hebben met alle de thollen, excysen, breucken, ende keuren, gebot ende verbot als in de olde stadt, soe dat tfalderen in privilegien, vrijheyden ende beswaernissen de olde stadt gelijck sal sijn.

16°. Hiertegens sullen burgermeesteren ende raedt den Graeff voor tverlaeten van sijn jurisdictie, thollen, lasten ende hoffdiensten ende andere gerechticheyt van tfalderen jaerlijcx tot een recognitie betaelen 1700 rijcxdaelders, verschijnende een jaer naer date deses verdrachs ende soe alle jaers.

17°. De bewaeringe, bouwinge ende verbeteren des falderen aen poorten, vesten, bruggen, straeten, werven ende anders mette wacht sal bij den burgermeesteren ende raet wesen (ende de slootelen aenden woortholdende burgermeester gebracht ende de loose bij hem gegeven) die oick de olde walle tusschen de stadt ende falderen sullen mogen doen wech nemen ende den gront heur eygen blijven, maer sullen geen nieuwe aensienlijcke fortificatien, buyten weeten ende believen vanden Graeff mogen gemaeckt werden.

18°. Alle civile burgerlijcke saecken ende actien sullen staen ter kennisse ende decisie vande burgermeesteren ende raet salvo jure appellationis aen thoffgericht, die oick alle nootwendiche ordonnantien ende wetten sullen mogen maecken ende doen publiceren, soe tot onderhout der politie ende goede ordre als strijtbaere saecken.

19°. In criminelle saecken sullen burgermeesteren door den Scholtus hebben de apprehensien ende alleen de sententie instellinge ende executie hebben over degeenen die niet metter doot gestraft en werden, maer met gesselinge, bannissement, kaeck, schoutoone ende anders, maer als tfeyt dootstraffe volcht sullen gehouden sijn den borgers binnen 2 daegen ende de vreemdelingen binnen 24 vuyren op den borcht te leveren, daerover den Graeff sal hebben de hooge jurisdictie ende de borgers sullen gestelt werden op een bequaeme plaetse, die daertoe sal werden geaccordeert ofte sullen burgermeesteren ende raet die mogen doen timmeren.

20°. De gevangen borgers ofte inwoenders sullen vande heuren mogen gespijst werden ende sullen de proceduyren tegen heml. gehouden werden voor de gecommitteerden vanden Graeff ende stadt ende van elcx even starck ende niet excederende tgetal van ses, doch op den naem vanden Graeff, die in deselve naem de sententie sullen wijsen ende doen executeren, ende soe de rechters niet en conden accorderen ende de stemmen commen te steecken, sal tproces bij den Graeff ofte den Drost ende burgermeesteren toegesegelt werden ende aen onpartijdige universiteyten ofte scheepenstoelen gesonden, ende wat bij deselve daerinne verstaen sal werden, sal bij den rechters gevolcht werden, maer tegens de vreemdelingen sal den Drost procederen als naer gewoente.

21°. Tsweert der justitie sal op t'raethuys bewaert werden ende den scherprechter altoes laeten volgen om executie in stadt ofte op den burcht te doen. Den scherprechter sal getracteert ende onderhouden werden als van outs ende de geltbreucken sullen tusschen den Graeff ende stadt half ende halff wesen.

22°. Dat de burcht van buyten geen vuytgang en sal hebben ende tegen de stadt aen geen walle, grachte ofte starckte, die oick daer niet gemaeckt sal mogen werden, ende de stadtswalle sal achter het huys omme met borstweeringe verheelt werden, waerop als op den oisterdwinger corps de guarden ende schiltwachten sullen gestelt werden vande borgers ende sal thuys met geen soldaeten mogen beset werden, maer sal daerop gestelt werden een Drost; wesende een lantsaet die den borgers niet te onwille en is.

23°. Den Graeff nochte sijn naercommelingen sullen geen blochuysen nochte starckten mogen laeten maecken binnen ofte buyten de stadt, nochte boven ofte beneden op de Eemsstroom daerdoor de stadt pericule soude staen te besorgen ofte in heur navigatie ofte hanteringe belet mogen werden, maer en sijn de olde vestingen ende verbeteringen van dien hier onder niet begrepen.

24°. Den Graeff sal alle sijn geschut vuyter stadt wech voeren ende niet op den burcht brengen, vuytgeseyt de stucken die op den grooten dwinger tot besettinge van dien staen, die hij willende veranderen geen grooter ofte swaerder daerop sal mogen brengen.

25°. Tcrijsvolck ende chrijswesens sal ten wedersijden binnen een maent affgestelt ende vuytet Graeffschap gedaen vertrecken werden, maer sullen de burgermeesters tot statscosten ende bewaernisse mogen aennemen een borgerwacht, sonder onder vliegende vendel te stellen maer alleen gebruycken tot bewaernisse vande stadtpoorten ende boomen.

26°. Alle aengeholde persoonen ende goederen sullen ten wedersijden naer tbesluyt van desen sonder rantsoen ontslaegen ende gerestitueert werden.

27°. Die vande stadt sullen voor alle dien den Graeff betaelen 80,000 gulden ende daervan passeren brieven ende betaelen renthen tegen 8 ten hondert tsjaers totte lossinge der hooftsomme toe, die se sullen mogen lossen met een vierde paert t'effens, mits insinuerende vier maenden van te vooren.

28°. Den Graeff sal behouden de penningen die hem bij den voorigen magistraet vuyter stadts innecommen sijn verstreckt ende ongemoyt blijven van alle de penningen soe wel hooftsomme als renthe, daervooren de stadt ofte de voorige magistraet gesegelt heeft, maer soe men bovendien op de administratie des vorigen magistraets yt heeft te seggen, sal tselve met behoirlijcken rechte geschieden.

29°. De stadt zal thaeren coste den burcht met een muyre ende aensienlijcke poorte tegen de stadt besluyten ende voor tvullen vande grachten een canal maecken tot loosinge vande vuylnissen, ende in den toecommende jaere een bequaem huys beginnen te bouwen op sulcken plaetse als sij bequaemst sullen vinden ofte als den Graeff sal willen bouwen hem daertoe furneren 20000 gulden, mits dat de bouwinge langes de stadt niet en sal geschieden. De olde gaerde sal tot een open plaetse blijven leggen ende sal de stadt tot heuren costen een nieuwe maecken langes den burcht, daer nu de grachte leyt.

30°. Den Graeff belooft voor hem ende sijnen erven aff te leggen ende te verlaeten alle ongenaede ter causse van tgeene nu ofte hier voortijts gepasseert is ende tegens wie dattet sij ofte van wat saecken, maer die te vergeeten ende vergeven sonder yemant in persoen ofte goederen daervoor te quellen in rechten ofte daer buyten ofte gedoogen gequelt te werden, maer beschutten ende goet recht wedervaeren laeten ende den contraventeurs van desen te beletten ende straffen, ende belooft den Graeff

voor hem ende sijne successeuren dese articulen altoes vast ende onverbroocken te houden ende doen houden sonder eenige geveynstheyt.

31°. Dat alle de naervolgende Graeven van Oist-Vrieslant bij de huldinge dit verdrach als een speciael privilegie der stad Eemden sullen confirmeren ende beloven te onderhouden.

32°. De burgermeesteren, veertig ende raedt sullen mede beloven soe menichmael sij in der affgaende ofte affstervende plaetse commen dit accoort te onderhouden sonder eenigen innebraeck te gehengen in eeniger manieren ende de overtreders als perturbateurs vande gemeyne ruste doen straffen.

33°. Dat den Graeff ende stadt de Staeten Generael vande Vereenichde Nederlanden sullen doen versoucken dit accoort mede te willen doen teyckenen ende segelen ende de hant daeraen te houden dattet ten wedersijde onderhouden werde.

34°. Dat dit accoort alsoe sal werden verstaen, dat den Kayser ofte den Graeff ende Heer van Oist-Vrieslant aen Haere Hoocheyt ende andere gerechticheyt niet en sullen werden geprejudicieert noch de stadt in de ongedecideerde generalibus gravaminibus vande andere Staeten der Graeffschap gesepareert, maer voorbeholdende denselven met raet ende daet bij te staen.

35°. Datter gemaeckt sullen werden twee instrumenten bij den Graeff ende magistraet vande stadt geteyckent ende besegelt met elcx segelen ter plaetse van elcx residentie sonder arch ofte list, t'een voor den Graeff ende het andere voor de stadt. Onder dese articulen stont: De gesanten ten wedersijden approberende ende aennemende dese articulen, hebben de gecommitteerden der Staeten Generael voornt. versocht desen mede te willen teyckenen ende hebben alles die onderteyckent ten voors. daege, ende waeren geteyckent C. vander Hell, Renier Cant, Christoffel Arnsma, Coenraet van Westerholt, Canceelaer, Erich Limporch, Luppo Siecken burgermeester, Dothias Wyarda, Hector Fredericx, Gerard Bolardus, Pieter de Vischer, Ubbo Remets, Peter van Canum, onder Casparus Muller secretaris. Dese articulen bij de stadt besegelt ende geteyckent sijnde, sijn bij den Graeff mede geteyckent ende besegelt den xxix^{en} deser, waernaer die vande stadt terstont twee vande vijff vendelen vuyte stadt deden vertrecken ende wederkeeren naer Vrieslant, behoudende noch voor eenigen tijt binnen de andere drie, tot dat se op alles naerder ordre souden gestelt hebben. Vuyt crachte van dit accoort krijgen die van Eemden om een stuck gelts wonderheerlijcke vrijheyden ende sien den Graeff genouch heel

vuyte stadt. In de handelinge van dit accoort is aenden dach gecommen dat in den jaere 1534 op den vrijdach post letare gemaeckt was seecker accoort tusschen Hartoch Carel van Gelder ende den Graeff van Oistfrieslant mette stadt Eemden ende geapprobeert vrijdachs post judica, bij twelcke gestipuleert was dat in de stadt sulcke religie sal wesen als bij den Hartoge van Saxen ende Duytsche fursten innegewillicht is op den rijcxdach tot Ausburch tottet concilie toe, ende soe tselve in tvertreck quaeme, wil den Graeff bij den Hartoch voornt. trecken ende daerop met hem ordonneren, — dat die vande stadt ende landen van Eemden den Hartoch van Gelder altoes sullen assisteren, als hij oirloch doet ofte hem oirloch gemaeckt wert naer heur vermogen, ende soe den Hartoch dat begeert heur steden, havenen ende fortressen voor hem oepenen ende sijn volck innenemen, mits dat den Hartoch den Graeve ende tlant van gelijcken assistere, te weeten soe wanneer yemant heur wilt overvallen ende dat se dan daervan den Hartoch ofte sijn erffven verwittigen ende heur recht ende onrecht aende selven moeten verblijven ende dat se met billicheyt van heur partije niet en konnen verkrijgen, dat den Hartoch ende sijn erffven heur dan naer sijn vermogen sal verdedigen. Dit accoort hiel noch meer poincten inne, maer van particuliere saecken ende was geteyckent C. H. de Gueldres, Jehans M. de Rossum, Bernart van Hacfort, Hicko van Dornum, Oincko Ripperda.

Van t'aenden dach commen van dit accoort en waeren noch de Graeff, nochte die van Eemden seer blijde, omdat tselve heur overlange mede in de oirlogen soude getrocken hebben, indien den Coning van Spangien daervan geweeten hadden ende dat se noch vreesden dat dit heur d'eene tijt ofte d'ander in de oirlogen mochte brengen. De Staeten Generael en waeren daerover niet bedroeft soe omdat se nu met meerder recht voor alle de werelt konnen verdedigen wel gedaen te hebben mettet senden van tchrijsvolck binnen Eemden, als oick dat se weeten waertoe die van Eemden bij noot sijn gehouden, hoewel sij mettet middelen van dit accoort de stadt Eemden aen heure sijde genouch verseeckert hebben, mits dselve metten Graeff in eeuwige dissidentie blijvende nootelijck altoes naer heur sal moeten inclineren.

Den xxx^en^ Julij was het betrocken weder ende was men in tleger doende om tselve te retrancheren, ende tot beter defensie van dien, soe verre den viant tselve wilde commen versoucken, werde een convoy naer Dousburch gesonden omme van daer te haelen de 6 veltstucken ende eenige vivres met amunitie van oirloge, daerinne sulcken devoir gedaen werde, dat se

noch desen avont in tleger gebracht werden. Des morgens werden in tleger gebracht vijff gevangenen vanden viant, 3 soldaeten, een cleermaecker, ende een chirurgijn. Dese seyden dat tleger gisteren te Rhee quam ende dat alle ding in heur leger seer dier was, een pont specx costende 8 stuivers, 1 pont broots 5 stuivers ende 1 pot biers 4 stuivers, datter onder tvolck geen gelt en was ende dat t'geruchte liep, dat se weder over Rijn trecken souden.

Den lesten Julij was het heet weder ende werden de 6 veltstucken mede op den berch geplant, ende omdat men alle daechs veel hoirde van des viants armoede, was Sijn Ex^tie wel geresolveert den viant wat naerder te commen, te meer soe desen dach noch in tleger quaemen 5 Zeusche vendelen knechten starck stijff 500 mannen, die men vast aen der burcht bij de ruyterie logeerde, maer om tselve met meerder raet ende advis te doen screeff Sijn Ex^tie tselve over aende Raeden van Staete tot Dousburch wedergecommen sijnde ende versocht dat sij in tleger wilden commen om met hem daerop te beraetslaegen. Op den nacht creech men tijdinge dat den viant vertoogen was naer de Lippe toe, sonder dat men wiste wat sijn meyninge was te doen.

Den eersten Augusti was het heet weder. Den Raedt van State quam in tleger om met Sijn Ex^tie te adviseren, dan omdat den viant weder vande Lippe affgetoogen was naer Bisselich ende men noch niet en wiste off hij om over Rijn te trecken ofte om beter commoditeyt van vivres te hebben soe dickwils veranderde van logys, werde goet gevonden dat den Raet eenige daegen in tleger soude blijven om te mogen weeten de meyninge vanden viant, die veelen achten dat niet over Rijn en soude gaen, omdat sulcx een abandonneren van dit heele quartier soude wesen ende lichtelijck theele verlies van dien soude causseren, ten waere den grooten noot ende expresse last hem daartoe dronge.

Den ij^en Augusti was het heet weder ende bleeff tleger van Sijn Ex^tie tot Silvolden ende Burch stille, ende tleger vanden viant tot Bisselich die heur aldaer snachts in de waepenen hielden, soe men meynt vuyt vrese van opgeslaegen te werden. Daer quam des avont tot Silvolde in tleger een convoy met vivres van Dousburch. Ontrent dese tijt creech men tijdinge dat den Hartoge van Mayenne vuyt armoede ende miserie ende datt hij geabandonneert was vande sijnen ende in verdachheyt bij den Spangiaerden was gecommen hem in de armen vanden Coning van Vranckrijck geworpen hadde sonder eenige conditien met hem te maecken alleen op tvertrouwen dat hij hadde vande genaede vanden Coning, ende

dat hij bij den Coning in gratie ontfangen ende in alle sijne goederen geconfirmeert was, twelcke een vande meeste leden is dat de ligue nu ten lesten mede affgevallen is ende daermede dselve wel heel in de asse mochte leggen.

Den iij[en] Augusti was het taemelijck schoen weder ende werde een ander convoy naer Dousburch gesonden om te haelen eenige penningen voor tleger daer gesonden. In tleger delibereerde men ofte niet goet en waere tleger mede aenden Rijn ende wat naerder aenden viant te brengen, ende nae vele deliberatien werde goet gevonden, dat men met meerder seeckerheyt ende beter commoditeyt van vivres op den Rijn soude konnen leggen beneden den viant. Ende omdat voorgeslaegen werde dat tusschen Rees ende Bisselich een halff mijle vanden viant een plaetse was seer wel gelegen ende bij hem selven starck om een leger wel te logeren, werde geordonneert dat den Heere van Barchon op overmorgen met 5 vaenen ruyteren daerwaerts soude trecken de plaetse te besichtigen ende daervan rapport te doen, om t'rapport gehoirt het heele leger daerwaerts te brengen.

Den iiij[en] Augusti was het betrocken weder, ende omdat men tijdinge creech dat den viant huyden vrouch was beginnen te vertrecken naer de Lippe om die te passeren, werde de resolutie van gisteren verandert ende goet gevonden dattet leger noch te Silvolde ende Burch soude blijven, tot dat men naerder soude sien wat de meyninge vanden viant was ende off hij soude willen over Rijn trecken dan niet. Desen dach quam den heer van Rebours in tleger, brengende tijdinge dat den Ambassadeur van Vranckrijck tot Arnhem gecommen was om in den leger bij Sijn Ex[tie] te commen. Men creech mede tijdinge dat den Hartoge van Bouillon metten heere van Villars op de been waeren geweest om den xxv[en] Julij voorleden eenige amunitie van oirloge binnen Dourlens te brengen, door tleger vanden Graeve van Fuentes, ende dat Vilars hebbende willen chargeren met 40 peerden doot gebleven was, metten heeren van Sesseval ende Belijn ende meer anderen ende dat tvolck vanden Graeff de amunitie becommen hadden, dat oick den Hartoge de amunitie hebbende willen secoureren terugge geslaegen was, waernaer den Graeve van Fuentes de stadt Dourlens hadde doen bestormen ende stormenderhant innegenoemen ende meest alles doot geslaegen datter inne was metten Heere van Gamasche ende veel andere eedelen ende heeren, in vougen dat den viant daer ende hier op Sint Jacobsdach goede victorie hadde gehadt, hoewel weynich te vooren hem in Burgundien eenich volck was affgeslaegen.

Den v[en] Augusti was het tamelijck weder ende creech men tijding dat den viant in de Dijnslaecker Ham sijn leger mede geslaegen hadde, sonder

dat men conste verstaen off hij over Rijn meynde te vertrecken, hoewel men meer estimeerde dat hij over Rijn niet gaen en soude, soe om de voors. tijdinge als om hier theele quartier niet te abandonneren ende laeten verlooren loopen, maer dat hij om beter commoditeyt van vivres te hebben sijn leger aldus verquartierde ende op andere plaetsen brachte.

Den vj^{en} Augusti was het eerst schoen weder, maer begonst naer seer te regenen. Sijn Ex^{tie} hadde overlange eenige groote schilden ofte targes laeten maecken op de Romeynsche faecoen om te sien off men daer mede een bataillon piecken soude konnen breecken, d'welc hij tot meermaelen in den Haege hadde doen besoucken ende bevonden tot dien eynde van goede effecte te wesen, waeromme hij dselve mede op desen dach in tleger onder de Engelsen dede besoucken, die wel mette piecke vechten ende bevont tselve mede alsoe, omdat de targes door alle de piecken doordrongen. Den Ambassadeur van Vranckrijck quam mettet convoy in tleger, confirmerende de voors. tijdinge van Vranckrijck, ende versouckende aen Sijn Ex^{tie} ende den Raet van Staete, dat men tleger in tvelt wilde houden ende continueren om den viant te amuseren ende over den Rijn te houden, soe lange men soude konnen, dewijle den Coning hem gereet soude maecken neffens andere heeren om de saecken van Picardie te subvenieren, hebbende hieraff te vooren metten Staeten Generael gehandelt. Met hem was mede gecommen Hendrick van Brienen een vande gecommitteerden in de Staeten Generael om eenige saecken van Gelderlant aen Sijn Ex^{tie} te bevoorderen. Dese bracht bescheyt vande Staeten Generael, daerbij dselve het stelden aen Sijn Ex^{ca} ende den Raet van Staete off se den viant wilden volgen dan niet, om daerop naer de voorvallende occasien te mogen resolveren sonder van heml. voorder bescheyt te verwachten.

Den vij^{en} Augusti regende het seer, ende omdat den Ambassadeur toeségginge ende vaste hoope vande continuatie van tleger gekregen hadde, maeckte hij hem reede om op morgen weder te vertrecken. Op den avont creech men tijdinge dat den viant de garnisoenen van t'Overquartier weder over Rijn gesonden hadde. Desen dach werde tot Rotterdam innegebracht een Capiteyn vande Duynkerckers met 44 mannen ende eenige jongers die de Staeten oirlochscheepen op zee becommen hadden, wesende het schip met meer andere bootsgesellen (reste van 80 mannen) in zee verdroncken. In dit schip sijn becommen verscheyden gevangenen, die wel 60000 gulden te saemen te rantsoen belooft hadden. Den Capiteyn sterff soe men hem naer Amsterdam voerde om daer met eenige anderen gestraft te werden, ende werde evenwel opgehangen, de anderen die tot

Rotterdam gebleven waeren tot 40 toe werden daernaer alles gehangen ende de jongers liet men loopen. Hierdoor hoopt men dat die van Duynkercken wel wat inne mochten gehouden werden.

Den viij^en^ Augusti regende het seer. Den Ambassadeur vertooch weder naer Dousburch. De compagnie van Jonston werde desen dach weder gegeven aen Waddel, die te vooren die verlaeten hadde aen sijn broeder ende bij doode vanden selve op Jonston gecommen was.

Den ix^en^ Augusti was het buijch regenachtich weder. Sijn Ex^tie^ dede een derden deel van tvolck vuyte trancheen voeren op tvelt ende dede die in verscheyden slachordren stellen, keeren, wenden, swencken, breecken ende maecken, bijeenvougen ende separeren, om tvolck te wennen heure fylen ende gelederen te houden ende om tbreecken, veranderen ofte swencken vande slachordre wille die niet te verlaeten ofte haer daerinne niet te confunderen, welcke exercitie in tijden van noot seer dienstelijck soude konnen wesen. De Raeden van Staete waeren vast doende om de rollen vande monsteringe te Zelem gedaen voor de ruyteren ende knechten te sluyten, daerinne sij soe liberalijck handelden, dat men se alles seer veel hooger sloot als se aldaer starck waeren bevonden, ende werde tSchotse regement al over de 1520 goet gedaen ende anderen al advenant, scheelende veel van tgeene hier boven daeraff aengeteyckent is, twelcke soe men heml. tot Zelem aengeseyt hadde (te weeten dat men soe liberalijck met heml. soude handelen) soude tselve veroirsaeckt hebben datte Capiteynen geen ofte ten minsten seer weynich soldaeten souden gecasseert hebben ende dat tleger wel 1000 mannen starcker soude gebleven hebben. Des nachts creech men tijdinge dat den viant sijn leger naer Walsom over Orsoy getoogen ende nedergeleyt hadde in dien houck vanden Ham, sonder dat men noch vernemen conde wat sijn meyninge was.

Den x^en^ Augusti was het seer regenachtich weder, ende omdat den viant niet en dede dan van d'een op d'ander trecken sonder den Rijn te passeren, was Sijn Ex^tie^ metten Raet seer irresoluyt, dat se niet en wisten wat met heur leger te doen, niet dervende vertrecken om dese quartieren niet te abandonneren ende oick den viant noch niet dervende naederen, vresende tot een slach gedrongen te werden. Daerentusschen deden die van Grol ende Brevoort veel excursien ende kregen alle daechs eenige waegens ende gevangenen van tleger, die ons vouragie ofte vivres voeren ofte liepen. Sijn Ex^tie^ dede desen dach het andere derde paert vanden leger vuytvoeren ende exerceren als op gisteren gedaen was. Desen dach sondt den viant noch 600 mannen over Rijn naer t'Overquartier van Gelder.

Den xj^{en} Augusti was het schoen weder ende was Sijn Ex^{tie} weder doende mettet volck te exerceren als vooren. Vuyten Raede van Staete vertoogen om particuliere saecken de Heeren van Schaegen ende Oijen. Men creech verscheyden geintercipieerde brieven, meest houdende vande rencontre voor Dourlens ende dat terstont daernaer tcasteel was doen springen, de stadt innegenomen ende alles den hals affgesneden als vooren. Op den avont creech men tijdinge dat eenige ruyteren van Barchon ende du Bois in t'Overquartier om contschap gereden, geslaegen waeren ende den Cornet van du Bois met 13 ruyteren gevangen. Des nachts tooch vuytet leger een Corporael vanden Drost van Zallant met 30 ruyteren om hem op den wech van Brefoort in embuscade te leggen ende de loopers waer te nemen.

Den xij^{en} Augusti was het schoen weder ende was Sijn Ex^{tie} noch doende mettet volck te exerceren. Daer werden in tleger gebracht 4 gevangenen, drie van des viants leger ende een van Grol, die verclaerden dat heur leger noch op den Rijn ontrent Walsom lach ende dat se van geen vertreck noch en wisten. Men ontfing oick brieven van Gerrit de Jong, Gouverneur van sGravenweert, houdende dat den viant de voors. 600 mannen eergisteren over Rijn gesonden hadde, waeromme Sijn Ex^{tie} metten Raet in deliberatie leyde tvertreck van tleger, soe omdat de voeragie hier al op was, als om te sien off men den viant daermede soude konnen doen den Rijn passeren. De ruyteren des Drosten van Zallant brachten op den avont inne 9 gevangen ruyteren ende 7 mannen te voet van Brefoort, die om advantagie op den wech van Dousburch gecommen waeren.

Den xiij^{en} Augusti was het schoen weder ende dede men in tleger niet dan delibereren op tvertreck van dien om dvoors. redenen, ende hoewel men meest verstont dattet vertreck noodich was, en const nochtans de resolutie noch niet genomen werden. Men creech noch 5 gevangenen van des viants leger, die oick verclaerden dattet leger noch stille lach.

Den xiiij^{en} Augusti was het taemelijck weder. Sijn Ex^{tie} was buyten de quartieren doende om tvolck te exerceren ende hadde vuytgesonden 800 mannen te voet om tusschen tleger ende Brevoort alle de bosschen ende ruychten vuyt te jaegen, om te sien offer yemant vanden viant in embuscade soude leggen. Hadde mede te dien eynde 5 vaenen ruyteren op de heyden ende passen gesonden ende ordre gegeven, dat die van Deutichem, Dousburch ende Bronchorst van gelijcken volck vuyt seynden ende alle de bosschen opjaegen souden. Den Graeve van Hohenloe was mede met seer veel honden met Graeff Adolff vanden Berch op de jacht gereden, om soe beesten ende menschen alles vuyte bosschen te jaegen, maer en deden

sulcken prouffijt niet als men gemeynt hadde omdat se niet dan 10 gevangenen en kregen, ende maer 3 ofte 4 dootgeslaegen en hadden, niettegenstaende sij last hadden alles doot te slaen. Desen dach werde de resolutie genomen dat men tleger aenden Rijn soude brengen ende tselve op overmorgen doen vertrecken naer Elten ende alle de scheepen ende scheepbrugge van Dousburch mede daerwaerts doen brengen ende tgeluyt laeten loopen off men daermede naer Brabant wilde, om te sien off men den viant met sulcke middelen den Rijn const doen passeren, om daernaer weder naer Grol te gaen, te meer soe men verstont dat in des viants leger sulcken miscontentement was, dat se niet lichtelijck weder over Rijn souden konnen gebracht werden, indien sij eens over d'andere sijde quaemen, ende dat den viant om Sijn Ex^tie alle contschap van sijn leger te benemen seer stricte wacht bij Dorsten aende brugge vande Lippe ende rontsomme op de Lippe dede houden ende selffs niet toe en liet dat yemant van Wesel in sijn leger quam, hoewel sommigen vuytgaven, dat hij tselve wel soude mogen doen om te bedecter den Rijn te passeren, twelcke Sijn Ex^tie ende den Raet niet ongaerne en souden gesien hebben, niettegenstaende tversouck van Busenval, waeromme men desen dach tvertreck vanden leger alomme dede aenseggen ende daerop ordre stellen ende den wech prepareren.

Den xv^en Augusti regende het seer ende om met minder belets te mogen trecken, dede men een groot deel vande amunitie van oirloge met verscheyden bagagien naer Dousburch senden, om daer in scheepen gedaen te werden ende langes den Rijn weder opgebracht. Men maeckte mede de ordre hoe men morgen vertrecken soude, ende opdat de boeren van daer ontrent wat verhaels mochten vinden, werde op lijffstraffe alomme verbooden de hutten te verbranden ende gebooden dat die vande arrieregarde daerop goede opsicht nemen souden.

Den xvj^en Augusti was het seer regenachtich weder ende vertrock tleger heel vrouch nemende den pas door Doetichem naer Elten met sulcken ordre dat in t'optrecken geen hutten gebrant en werden. De avantgarde maeckten de ruyteren van Sijn Ex^tie (die ordinarie altoes voor rijden) mette regementen ruyteren van Wermeloe ende Baelen elcx met 5 vaenen, wesende gevolcht bij de compagnien vande guarde ende Borreis (die te saemen als een cleyn regement marcheerden) ende de regementen vande Schotten, Vriesen ende de 12 laest gecommen vendelen, daerover Brant als Sergiant Major commandeerde. Hiernaer volchde tgeschut ende alle de carroye, hebbende elcke halve canon soe 15 als 17 peerden ende de veltstucken 11 peerden. De regementen van Graeff Philps, Vere ende Duvenvoorde

maeckten de arrieregarde met 10 vaenen ruyteren gecommandeert bij Parcker ende Chynsky ende quaemen daermede logeren tot Elten, alwaer alle tvoetvolck logeerde op de heyde in thangen vanden berch ende de ruyteren tot neer Elten. Ende omdat Sijn Ex[tie] verstaen hadde dat binnen Steenbergen maer eene compagnie in garnisoen was, heeft hij de compagnie van Pruyt (een vande 12 laest gecommen vendelen) daerwaerts gesonden. Hij sont mede last aende oirlochscheepen, leggende voor sGraevenweert, dat se de scheepbrugge ende andere scheepen terstont over nacht ende dach souden doen opbrengen naer Rees aende oirlochscheepen aldaer ende weder terugge doen gaen naer haere wachten de oirlochscheepen vanden Isale.

Den xvij[en] Augusti was het betrocken regenachtich weder. Des morgens vrouch begonst het leger weder te vertrecken ende nam den pas naer Emmerick, hebbende de avantgarde de 10 vaenen ruyteren van Chynsky ende Parcker mette vaen van Sijn Ex[tie] ende de regementen van Duvenvoorde, Vere ende Graeff Philps, de ruyteren van Baelen mette 11 vendelen van Brant, ende de regementen vande Vriesen maeckten de bataille, daernaer volchde tgeschut ende alle de carroye, ende den achtertocht maeckten de Schotten mette 5 vaenen ruyteren van Wermeloe. In dese ordre tooch het leger dicht voorbij Emmerick hebbende een brugge gemaeckt om door de Hetter te trecken, maer omdat die brugge niet stijff genouch en was voor tgeschut, hadde Sijn Ex[tie] die van Emmerick doen versoucken tgeschut door de stadt te willen laeten voeren, daerinne sijluyden eerst swaericheyt gemaeckt hebbende ende eyntelijck geconsenteert, dat ment bij drie stucken t'effens doorbrengen soude, lieten het evenwel alles t'eenemael door, omdat men heur seyde dat se alle heur graenen souden doen bederven, indien sij tgeschut deden retarderen, mits de seer groote quantiteyt van treckpeerden ende waegenpeerden, die achter waeren ende om t'retardement in tcooren souden gejaecht werden. In deser vougen tgeschut ende leger in de Hetter gebracht sijnde, creech men tijdinge dat den viant met 300 peerden tot beneden Bisselich geweest was, soe men vermoede om daer eenige plaetse tot sijn leger ofte een schantse aff te sien, ofte oick om tijdinge van tleger van Sijn Ex[tie] te hebben, waeromme men geraetsaem vont tleger soe hooch in de Hetter te brengen als men soude konnen, twelcken volgende, tleger op den avont quam logeren tot Bienem, alwaer men briefven van Wesel ontfing, dat tleger vanden viant sijnde niet sterker als van 4000 mannen noch tot Walsom lach. In desen tocht schoot men altoes tsavonts ende des morgens t'elcken drie schooten met geschut

om te thoinen, dat men wel lijden mochte dat den viant hoirde waer tleger soude wesen.

Ontrent dese tijt waeren eenige Spangiaerts vuyte haven van Blavet in Britanien gecommen met toegeruste galeijen ende hadden heur in de westcust van Engelant aengeworpen ende aldaer eenige dorpen verbrant, de boeren dootgeslaegen ende d'edelluyden die sij consten becommen gevangen wechgeveurt ende waeren alsoe naer Irland gegaen.

Den Coning van Spangien hebbende in dese tijt nieu arrest doen doen op alle de scheepen aldaer wesende ende doen ondersoucken alle coopmans comptoiren ende boucken, om te weeten wat goederen hier te lande toecommen, die hij voor verbeurt hout ende daetelijck doet aenslaen, hebben de Staeten van gelijcken doen arresteren alle de scheepen die hier te lande gereet waeren om naer Spangien te gaen, omdat men seyde dat in Spangien een nieuwe scheepsarmaede tegen dese landen gemaeckt werde.

TLEGER TOT BISSELICH.

Den xviij^en^ Augusti was het goed weder ende vertooch tleger vrouch voorbij Wesel naer Bisselich (een dorp gelegen tegenover Zanten op den Rijn) hebbende de avantgarde de ruyteren van Sijn Ex^tie^ mette troupen van Baelen ende Wermeloe ende de regementen vande guarden, Schotten, Brant ende vande Vriesen. De bataille hadden de regementen van Parcker, Duvenvoorde ende Graeff Philps, waernaer tgeschut ende de carroye volchde; ende de arriereguarde hadden de Engelsen en Chynsky. In tvoorbij trecken laste Sijn Ex^tie^ de oorlochscheepen voor Rees leggende, dat se terstont met twee scheepen naer Bisselich souden vaeren ende mette andere daer blijven tot dat de brugge mettet geschut ende amunitiescheepen aen souden commen ende dan daermede in alle deligentie opcommen. Tleger aldus gecommen sijnde tot Bisselich ging alle de ruyterie logeren int dorp, ende tvoetvolck in tvelt buyten alle de huysen omme, in forme van een viercant van seer grooten begrip. Besuyden aenden dijck lach tregement vande 11 vendelen, dan de Schotten, in t'oisten laegen de Vriesen ende d'regementen van Duvenvoorde ende Graeff Philps ende ten noorden van tdorp tot aenden dijk laegen de Engelsen, alles in sulcker vougen ende in de lengte gelogeert dat t'een regement bijnaest aen t'ander raeckte, begrijpende soe in sich een seer groot quartier mettet dorp ende daeromme met

minder vrese, omdatter niet dan twee advenuen voor den viant om aen te mogen commen waeren, maer soe het rontsomme hart ongebroocken lant hadde geweest soude het quartier wel tweemael te groot begreepen sijn geweest. Op den avont creech men tijdinge, dat den viant met sijn leger van Walsom wederom opgebroocken was ende gecommen logeren midden in den Dynslaecker Ham voornt. veel dichter aende Lippe. Oick verstont men dat de scheepbrugge ende andere scheepen tsavonts te Bienem souden wesen, niet konnende mits den contrarien wint voorder commen.

Den xix^{en} Augusti was het heet weder ende begonst op den achternoen seer te regenen, ende omdat men noyt geresolveert was geweest mettet leger hooger te trecken als tot Bisselich ende oick de scheepen ende scheepbrugge noch niet gecommen en waeren, begonst men tleger te retrancheren om tselve eenigen tijt hier te mogen houden, wesende den Raet van Staete altoes in tleger om met Sijn Ex^{tie} op alles te mogen adviseren. In tleger was groot gebreck van vivres, omdat de scheepen noch niet op en quaemen, maer eenige soetelaers met heur scheepen voor heene commende versachten tselve gebreck wat, te meer soe den wint op den naernoen wat veranderde. Des morgens voor den dach was den viant ontrent Wesel met eenige peerden aende ruyterwacht van tleger (die meest vande peerden afflaegen ende sliepen) ende quetste eenigen van heml., doch en creech niet dan een peert, omdat dselve vande wacht terstont opcommende den viant terugge dreven ende kregen weder een peert vanden viant. Op den avont creech men tijdinge dat den viant weder bij hem ontbooden hadde alle de garnisoenen van t'Overquartier Gelder ende Overijssel ende dat Graeff Frederick over de 700 mannen gelicht hadde vuyt Grol ende seer veel vuyt Oldenseel.

Ontrent dese tijt vertooch naer Vranckrijck den commis Francois Doubblet met een goede quantiteyt van buscruyt voor den Coning ende gelt om te betaelen de twee regementen Gascons bij den Hartoge van Bouillon aengenomen, volgende de resolutie ende consent der Staeten Generael.

Den xx^{en} Augusti was het heet weder. In den leger was men doende om tselve te retrancheren ende verseeckeren. Op den naernoen quam aen tleger de scheepbrugge met eenige ponten met geschut ende eenige oirlochscheepen, daertoe men 200 mannen te convoy gesonden hadde over de reviere aende Zantensche sijde, maer de andere amunitiescheepen werden gelast tot Rees te blijven. Thier ende broot was in den leger seer dier, mits de scheepen qualijcken conden opcommen. Men creech mede tijdinge dat tvolck van t'Overquartier ende Overijssel van daege in des viants leger

wesen souden. Op den avont creech Sijn Ex^tie tijdinge dat den viant met 500 peerden naer sijn leger toequam, waeromme dselve alle de wachten daeraff verwittichde om heur veerdich te houden. Des avonts ontrent 10 vuyren quam den viant in t'noortoosten bij den moelen tegen het regement van Graeff Philps over aende ruyterwacht, die daer hielt de compagnie van Donck, dwelcke mette carabijnen veerdich den viant verwachten ende ontfingen, ende hoewel die compagnie daer alleen was en dorst den viant dselve nochtans totte trancheen toe niet forseren, maer weeck t'elcken weder aff, daerdoor de vaene van Donck middel hadde, om den viant mede tweemael te chargeren, maer omdat den viant een goede troupe peerden achter hadde en dorsten sij mede niet te seer innedrucken. Den viant eenige chargen gedaen hebbende alleen op die vaen, is weder terugge getoogen, sonder dat Donck hem voorder dorst vervolgen, soe omdat den viant starck was, als om sijn wacht niet te verlaeten, maer queet hem in desen seer eerlijck. Door dit aenvallen quam den alarme soe seer in tleger dat eenige trommelen geroert werden (hoewel terstont weder verbooden) ende dat alle de trompetten staecken ende de ruyteren alles aende trancheen quaemen maer eer se commen conden, was den viant weder affgetoogen. Den Graeve van Hohenloe ende Graeff Philps quaemen met eenige musquettiers buyten de tranchee maer quaemen oick te laet, ende hiermede eynde den alarme, hebbende Donck verlooren een peert doot ende een ruyter met een peert gevangen ende 6 peerden met schieten gequetst ende daertegens een peert vanden viant becommen.

Den xxj^en Augusti was het regenachtich weder ende was men in tleger doende om de reste van dien te retrancheren ende verseeckeren ende wegen ende gaeten te maecken, om in gelijcke aenvallen bequaemelijck mette ruyteren te mogen vuytcommen ende die ontdoen, ende omdattet meest al soe ongestelden weder was, heeft Sijn Ex^tie metten Raede beginnen in deliberatie te leggen off het beter waer mettet leger den viant te naerderen ende sien off men hem over Rijn soude konnen drijven ofte tleger te breecken ende tvolck alomme in garnisoen te brengen, dewijle hij achte het een ofte het ander noodich te wesen, daerinne den Raet niet volcomentlijck dervende adviseren, goet gevonden heeft te scrijven aende Staeten Generael om heur meyninge daervan te verstaen, ende genouch meynende dat t'leger van hier scheydende gebroocken soude werden. heeft goetgevonden, dat men vande 447 waegens casseren soude een goede partije vande swackste ende meest ontstelde waegens ende vande treckpeerden mede een goet getal. Op den avont creech men tijdinge

dat den viant desen dach reveue van sijn volck gedaen hadde, maer men en const het juyste getal niet wel verstaen, dan alleen dat se geweest waeren 18 vaenen ruyteren sterck ontrent 1400 peerden ende te voet ontrent 3500 mannen, daerinne gerekent de lichtinge vuyt alle garnisoenen. Desen dach quam in tleger den Heere van Fauckerolles bij den Coning van Vranckrijck aende Staeten Generael gesonden om te versoucken assistentie van volck ende van gelt totte saecken van Picardie, ende insonderheyt dat men eenige Nederlantsche vendelen soude willen senden binnen Cales om die plaetse te mogen bewaeren, soe den viant het hooft daer heenen mochte hebben. Hierop in de Staeten Generael audientie gehadt hebbende is terstont geordonneert dat men vijff Zeeusche vendelen naer Cales soude senden ende daertoe ordre gegeven, maer op tvoorder versouck is in voorder deliberatie geleyt, ende die naer Cales gedestineert waeren, bleven naederhant noch hier in tlant, omdat den Gouverneur van Cales swaericheyt maeckte van die te sullen ontfangen. Fauckerolles bracht onder anderen tijdinge dat den Coning meester was van theele Graeffschap van Bourgondien, vuytgeseyt Gray (twelcke hij geblockeert hadde ende daeraff men eenige daegen hiernaer tijdinge creech dattet bij appoinctement verovert was) ende Dolen ende dat de armee vanden Connestabel van Castilien meest gebroocken ende gedissipeert was, hoewel de saecken in Picardie niet soe wel en liepen.

Den xxij^{en} Augusti was het buych stormich weder ende werden vrouch de voors. brieven aende Staeten Generael gesonden, werden mede alle de waegens ende treckpeerden gemonstert ende de swackste aengeteyckent, die daernaer bij den Raede van Staete gecasseert werden. Werde mede bij Sijn Ex^{tie} ende den Raede geordonneert dat de 5 Zeeusche vendelen n tleger sijnde weder naer Zeelant souden trecken om naer Cales te gaen, soe de anderen noch niet wech en waeren, waertegen Graeff Willem iem starck maeckte vijff Vriesche vendelen in tleger te doen commen, oe men noch in dese quartieren bleeff ofte yet vuytrechten wilde. Op len avont creech men een groot getal brieven commende van Bruessel iaer tleger vanden viant geintercipieert boven Berck. Daer onder waeren eer veel brieven meest houdende vande victorie vanden Graeve van 'uentes voor Dourlens, van t'veroveren vande stadt ende van seer veel lesseinen, die hij noch hadde op Camerick, Cales ende meer andere laetsen ende dat hij van meyninge was Camerick aentetasten, maer opende de saecken alhier waeren daeronder twee brieven, d'eene vanden iraeve van Fuentes ende den anderen van Stephano d'Ivara gescreven

aen Mondragon, houdende expresse last dat hij den Rijn niet weder passeren en soude, maer over Rijn blijven om der Staeten leger infructueus op te houden, dat se mette gemutineerde Italiaenen op een goede voet stonden ende die naer hem senden souden, soe haest tverdrach gemaeckt soude sijn, ofte soe hij middelertijt volck van doene hadde, mocht tselve laeten weeten, men soude hem metten eersten noch eenige regementen senden. Hiervuyt begonst men nu claerlijck te sien dat den viant den Rijn niet passeren en soude, maer blijven leggen tot dat Sijn Ex^tie soude scheyden, waeromme Sijn Ex^tie geheel begonst te inclineren dat men tleger breecken soude ende in garnisoen brengen soude, omdat hij mettet leger geen prouffijt en sach te doen, maer dat men tleger breeckende spaeren soude een groot deel vande extraordinaris consenten ende daermede den toecommende jaere off vrouch mogen te velde gaen, ofte een goet regement knechten lichten om met meerder macht te gaen, ofte oick soe den viant dit volck mede naer Vranckrijck dede marcheren noch desen jaere tleger te brengen voor den Bosche ofte voor Sluys, ende een van die plaetsen te veroveren, ofte noch in de Twente eenige veroveringe te doen. In somma liep sijn meyninge daerop datter meer prouffijt voor de landen gelegen was in tbreecken dan in t'continueren vanden leger, om welcke consideratien wille den Raede mede van tselve advis was, maer omdat se tleger niet en dorsten breecken sonder expres consent vande Staeten Generael ende de Heeren Aleman ende Foeck, Raeden van Staete metten Tresorier de Bye van meyninge waeren naer den Haege te gaen, heeft men goetgevonden dselve mede te lasten desen aende Staeten Generael te verthoonen om heure meyninge hiervan te verstaen ende dien onvermindert (mits men achte dattet leger niet meer en soude konnen vuytrechten) heeft men last gegeven alle de waegens tot op 200 naer te casseren ende de treckpeerden mede op 200 naer. Desen dach dede men in tsuyden een groote tranchee maecken vanden dijck aff totte revier toe, om de heele Weert voor Bisselich leggende daerinne te begrijpen, twelck noch een seer groot quartier was, hoewel daer geen volck, maer alleen de treckpeerden op gelogeert waeren, in vougen dat tleger mitsdese tranchee contineerde wel 205 mergen lants. Oick quaemen in tleger den Heere van Oyen ende Comans, Raeden van Staete metten Secretaris Zuylen.

Den xxiij^en Augusti was het tamelijck weder ende was men in tleger doende om tvolck in de slachordren te addresseren. De Heeren Aleman, Foeck ende de Bie metten Secretaris Huygens vertoogen naer den Haege

nette last heur op gisteren gegeven, te meer soe tleger vanden viant tille bleeff leggen, daeromme Sijn Ex^{tie}, ende om die van tlant van Cleeff over de reviere leggende vande excursien te verschoonen de brugge noch niet en dede slaen, hoewel dselve al den xx^{en} aengecommen was.

Den xxiiij^{en} Augusti was het tamelijck weder maer begonst op den naernoen ende nacht seer te regenen. Men exerceerde noch eenich volck n de slachordren, men casseerde voorts alle de waegens tot op 200 naer ende alle treckpeerden tot op gelijck getal ende men gaff last dat se op morgen vertrecken souden mette Zeusche compagnien.

Den xxv^{en} Augusti was het buijch ende regenachtich weder ende vertoogen vuyten leger de 5 Zeusche vendelen met alle de affgedanckte waegens ende treckpeerden. Over eenige daegen was weder in den Haege gecommen den Ambassadeur van Engelant Botley om te vervolgen sijne voorgaende commissie, met expresse last hem met geene middelen te laeten bewegen om daervan te desisteren ende was in Engelant seer qualijcken genomen, dat hij te vooren gesonden sijnde om de liquidatie te solliciteren, hem bij den Staeten hadde laeten induceren ende bewegen om voor heur aende Coninginne te intercederen ende versoucken dat de saecken mochten vuytgestelt werden, waeromme hij nu met veel meerder ernst als te vooren dvoors. liquidatie schijnende te moeten vervolgen ende eenige gereede penningen in minderinge vande schult, mitsgaeders verlichtinge vande loopende lasten, hadde op gisteren overgelevert seeckere missive vande Coninginne van date den xxvij^{en} voorleden, daerinne sij verclaerde de oirsaecke waeromme sij heuren Ambassadeur soe lange heeft opgehouden, geweest te sijn sijne sieckte, alsoe sij op d'vuyre van sijn rapport al geresolveert was hem daedelijck wederomme te senden, dat se alsulcken antwoort vande Staeten Generael niet verwacht en hadde daerinne sij soe qualijcken was te vreden geweest, ten waere de brieven van heml. sulcx selffs getuycht hadden, dat se niet soude hebben konnen gelooven, al hadde schoen heuren Ambassadeur selffs gescreven, dat een lichaem vergadert van een getal treffelijcke personagien, wijs ende geverseert in de werelt, die soe wel konnen oirdelen van persoonen ende tijt, se een qualijck gefondeerde resolutie soude hebben konnen nemen. Ende hoewel sij haer dus lange hadde onthouden van eenige moeyte te doen tot becomminge vande penningen, soe was het nochtans dat se vastelijck hadde geresolveert t'selve alsnu te doen, datter oick geene redenen en waeren waeromme men tselve conde weygeren, hoe wel mogelijck vuyte woorden van t'accoort wel yet gevonden soude werden om tijt te winnen ende

eenich argument te pallieren, een saecke die se noyt gewacht en hadde vande geenen die se soe veel goets gedaen heeft. Ende hoewel d'eerste oirsaecke, waeromme dese landen secours van haer hebben getrocken voor God ende de werelt bestant sijn, dat nochtans dselve tsedert gedient hadde voor pretexte aen alle degeenen die op haer yet hebben willen doen, ende soe dit notoir is, gelijck mede dat sij naest God d'eenige oirsaecke is vanden stant vande landen soe dselve jegenwoordich is, soe en hadde sij geenen smaeck konnen nemen in de subtiliteyten, die men vuyte woorden heeft willen trecken, dewijle men daervuyt te sien heeft hoe weynich sij in den vuytersten noot den Staeten de handen heeft willen binden, achtende dat de weldaeden die sij tlant doen soude den Staeten de herten t'eenemael souden verbinden, waerin, hoewel sij niet gevolcht en hadde t'exempel van veel wijse Princen, die met diergelijcke occasien hebben konnen prouffijt doen, soe hadde sij nochtans desen voor aengenaemste geacht. Ende soe verre sij bevint dat de Staeten hier niet en accommoderen thaerder voldoeninge, maer dat se volharden in tdilayeren, dat se dan met openbaere protestatie aen alle de werelt sal condt doen, dat se haer soe gevoelt vander Staeten gedraegen, dat se haer ganschelijck van dat jock, dat soe lange op haere armen gelegen hadde, sal ontslaen, dat se haer voorts gedraecht tottet seggen van heuren Ambassadeur, verwachtende dat de Staeten niet meer en gebruycken van alsulcken ijdelen versetten om de saecke te vertreoken, opdat se geen oirsaecke en hebbe alsulcke resolutie te nemen, alse niet gaerne doen en soude soe t'interest van haere eere haer daertoe niet en dronge. Desen brieff was geteyckent vostre tres affectionnee bonnee amye si le meriteres Elisabath reg. Hierop hadde Botley op huyden verclaert ende geproponeert dattet niet noodich en was wederom te verhaelen tgeene hij t'anderen tijden hadde geseyt, omdat hij seer onlancx van hier was vertrocken ende dat hij achte de memorie van alles noch versch te wesen, dat Haere Mat. ende Raeden in ripe deliberatie geleyt hadden het scrijven vande Staeten Generael met alle tgeene hem soe int generael als particulier bij eenigen van slants wegen geseyt was, dat alle tselve niettegenstaende hij in last hadde haer te seggen, dat Haere Mat. in egeene maniere en const goetvinden het refuseren van een soe oprecht ende redelijck versouck gedaen van wegen een Princesse die vande landen meer meeriteerde als t'eenigen tijden gedaen hebben alle de Princen van Europa, ende daeromme niet en hadde konnen voorbij wesen hem weder herwaerts te senden om den Staeten hartelijcken te solliciteren beter op heure saecken te dencken ende de provincien

desen voor te draegen met gedenckenisse vande grootheyt vande verdienste van Haere Mat., heur daerinne dienende met heure sonderlinge wijsheyt ende dexteriteyt om die te trecken tot behoirlijcke bekentenisse; dattet lange was dat Haere Mat. de assistentie heeft begonst, dat de vuytputtinge van haere tresoiren ende het verlies van tleven van haere lieve onderdaenen ende de noot die se van gelt ende volck heeft in haer eygen lant alleen-lijck om den Staeten geprotecteert te hebben van grooten gewichte sijn, sulcx dat haer noodich is hulpe van allen canten ende dat de Staeten nemen gelijck aensien op haere, als sij gedaen hadde op der Staeten state in heur aldermeeste noot, om twelcke te doen, hoewel heur middelen niet soe en waeren, als men soude wenschen, soe ist nochtans dat aensien genomen op de vermeerderinge, die sij alreede gehadt hadden door t'middel van Haere Mat. naest God, sij God loff de middel hadden om te doen, sonder heur grootelijcx te quetsen. Ende om heur naecter te verclaeren d'intentie van Haere Mat. op dien poincte, dat de somme die sij hem expresselijcken bevolen hadde te solliciteren was van C^m £, die sij versocht haer nu betaelt te werden, ende aengaende de reste, dat de Staeten eenigen in Engelant souden seynden om mette geene van haerentwegen te deputeren, alle reeckeningen dien aengaende te sluyten ende op t'remboursement ordonneren, ende opdat sij mochten weeten dat de redenen gewichtich waeren ende egeen vertreck en conden lijden, dat sijne last was heur te doen weeten, dat soe men hem niet en accommodeerde met een eerlijck bot in proportie vande grootheyt vande schult ende weerdich coninglijcke aenveerdinge, dat sij niet alleen terugge en soude roupen alle haer forcen in der Staeten dienst wesende, maer bij openbaere protestatie kondt doen met welck loon sij vande Staeten Generael vergolden wert voor soe heerlijcken langen secours ende dat se in tleste geresolveert was, veeleer dan haere eere te hangen aen sulcke onweerdigen (daer den gemeynen viant sich om verblijt) dat sij haer beraeden sal van eenich ander middel, twelck mogelijck sulcx sal wesen, dat geensins conform en is noch aen haere natuyre, noch aen haer affectie, die sij ende haere voorsaeten dese landen gedraegen hebben. Daer aen d'andere sijde haere geliefte is, soe men haer in dese saecke genouch doet, naer twelcke sij haer wel verwacht dat sij nimmermeer moede werden sal de Staeten goet te doen, schickende haere actien soe naer de Staeten actien ende totte behoudenisse van haeren stant (wel verstaende dattet niet en sij tot haere seer groote schaede) dat dselve t'allen vuyren meerder redenen sullen hebben haere vrientschap ende gebuyrschap te achten ende prijsen, als van yemant die oyt was onder de

Princen ofte natien van Europa ende was onderteyckent Tho. Botley. De Staeten Generael en waeren met dit versouck niet weynich becommert, om drie redenen, d'eerste datter geen gelt in tlant en was ende oick geen raet om gelt te vinden, ten minsten ter competentie van soe een somme toe, de tweede, dat se de landen soe hardelijck dreigende was, soe men haer niet en accommodere, waeromme men vreesde dat se door vrouwelijcke dollicheyt wel mocht commen tottet nemen van een resolutie tot der Staeten bederff streckende, tsij met ons oirloch te maecken ofte haer metten Spangiaert te verdraegen ende om haer penningen wederom te hebben, hen in de landen inne te stellen, daertoe sij al te goede middel hadde met Vlissingen ende den Briel in heure handen sijnde, hoewel sulcke resolutie mettertijt heur alsoe schaedelijck soude vallen als den Staeten, ende ten derden, omdat de Coninginne begeerde dat men de liquidatie in Engelant soude maecken (daer se te vooren gepresenteert hadde die hier te doen) daertoe de Staeten quaelijcken sullen verstaen. omdat men den gedeputeerden daertoe in Engelant te seynden aldaer lichtelijck met auctoriteyt soude doen passeren tgeene men hier te lande met goede redenen soude mogen affslaen. Ende in somme vreesden meest dat vuyt dese liquidatie niet en soude konnen volgen als een al te groote beswaernisse voor tlant ofte (soe men slants gerechticheyt wilde voorstaen ende niet al passeren, dat de Coninginne wel begeeren soude) de viantschap vande Coninginne ende vande Engelsen, saecken die geen van beyden tlant wel en passen, besonder in een tijt daer den Coning van Vranckrijck (voor wiens viantschap men in tweygeren mede seer vreesde) door Fauckerolles soe heftich om secours te hebben was aenhoudende, daertoe mede penningen souden moeten wesen.

Den xxvj^en^ Augusti was het noch buijch ende regenachtich weder. twelcke de wegen ende landen in ende omme tleger seer quaet om te gebruycken maeckte. Men ontfing in den leger brieven vande Staeten Generael, houdende dat sij om te vervallen de voorder oncosten vanden leger een ander deel vande extraordinaris oncosten innegewillicht hadden om in gelde te furneren ende daertoe al gesonden aende provintien om de penningen te ontfangen, daervuyt men oirdelde dat heure meyninge was, dat men tleger continueren soude, dan omdat ten date vande brieven de gedeputeerden vanden Raet noch niet in den Haege gecommen waeren; ende men daeromme niet en wiste off heur rapport de saecken soude veranderen, en const men daerop noch niet arresteren, hoewel veelen vreesde dat om te favoriseren de Fransche saecke men tleger wel mocht

doen continueren. Op den middach brachten ontrent 150 peerden vanden leger van Sijn Ex[tie] inne 56 peerden vanden viant becommen recht voor des viants leger ende waeren meest peerden vande officiers van tvoetvolck, die om vouragie reeden. De jongens die bij de peerden waeren lieten se op drie naer alles loopen, ende soe sij noch wat gebleven hadden, souden se apparentelijck veel ruyterpeerden om vouragie rijdende becommen hebben. Eenige voetknechten van tleger mede vuyt geweest sijnde brachten op den avont noch inne 12 gevangenen vanden viant, die anders niet en wisten te seggen, dan dat heur leger noch stille lach ende dat daer geseyt werde dat Camerick belegert was. Desen dach quam in tleger den Heere van Warmont, Almirael, die desen somer in tleger niet geweest en was.

Den xxvij[en] Augusti was het regenachtich weder. De Schotten versochten onder den heuren eens de targes a la romeine gemaeckt ende bevonden dselve van sonderlinge cracht om een bataillon piecken te breecken. Casijn vander Hel vertooch vuytet leger naer Arnhem. Op den naernoen quam den viant tusschen tleger ende Rees aende Zantensche sijde op den oever van twaeter ende schoot naer eenige scheepen die opquaemen, schietende in t'eene schip een man doot, waeromme veel scheepen weder terugge voeren. Ontrent dese tijt creech men vaste tijdinge dat Camerick belegert ende van volck ende amunitie van oirlooge onvoorsien was, waeromme men bevreesde dat de stadt wel mocht verlooren gaen. Men creech mede tijdinge dat t'arrest in Spangien van nieus op alle de scheepen ende comptoiren gedaen affgedaen was, waeromme de Staeten mede affdeden doen t'arrest op alle de scheepen naer Spangien gedestineert om alle voorder verlies te beletten.

Den xxviij[en] Augusti was het seer regenachtich weder, waeromme men in tleger stille was. Den viant was met eenige peerden recht tegen Bisselich over op de reviere, daer hij eenigen vanden leger gevangen creech, die overgevaeren waeren om te moescoppen ende tcooren vuyte dorsschen, jae quam soe naer dat hij naer eenigen in de reviere schoot. Hierdoor ende tgeene gisteren geschiet was, sach men wel dat de passe langes de reviere seer onveylich werden soude, soe de brugge niet geslaegen en werde, daertoe Sijn Ex[tie] om de redenen voors., ende om de intercessie van die van Cleeff niet en wilde verstaen, hoewel tselve wel een dierte in tleger maecken mochte om de vrese die de soetelaers in t'opcommen sullen hebben.

Den xxix[en] Augusti was het windich regenachtig weder ende was men in tleger noch doende om tvolck in de slachordren te addresseren. Vuyten

leger vertoogen vrouch naer Hollant den Graeve van Hohenloe ende den Generael van tgeschut. Van tleger waeren vuytgereden om stroy ende vouragie te haelen ontrent 50 waegens, daer se meer als een mijle weechs om mosten rijden, mits men alle de huysen ende woeningen ontrent tleger in sauvegarde genomen hadde ende soldaeten daerop gestelt om die bewaeren. De waegens hadden bij versuym bij heur niet dan thien ruyteren tot convoy ende sijnde een goede mijle van tleger ende onvoordachtelijck innegereden den wech naer thuys te Weert, werden bij ontrent 60 peerden vanden viant aengedaen, die meest alle de peerden naemen, mits de voerluyden het ontliepen, maer omdat hij niet voorsien en was van halffters, sijn hem veel peerden weder ontloopen ende bij de voerluyden wedergekregen, soe dat hij alleen wechgebracht heeft 83 peerden van slants waegens ende 5 van anderen met 14 voerluyden, die hij naer Weert gevoert heeft. Hieraff de tijdinge commende in tleger, heeft men alle de ruyteren te peerde doen gaen ende vuytrijden om den viant den wech te couperen, soe hij weder naer sijn leger hadde willen keeren, maer omdat hij naer Weert getoogen was, en hebben se niet vuytgerecht. Hierinne was een groote faute gecommitteert, te weeten, dat men wel 3 vuyren te vooren advertissement gekregen hebbende, dat den viant op de baene was, men de waegens geen voorder convoy naer geschickt en hadde.

Den xxx^en Augusti was het betrocken windich weder ende laegen die legers alomme stille. Vuyten leger werden wechgebracht ende naer Emmerick geleyt alle de rijdpeerden, coutse ende bagagie vanden Graeve van Hohenloe ende vanden Generael van tgeschut, daer den viant met eenige peerden naer reedt, maer en consten se niet innerijden, overmits de anderen seer wechreden ende voor hem tot Emmerick quaemen. Hieraff tijdinge aen tleger commende dat de coutse ende peerden al genomen waeren, is de vaene van Wermeloe op de wacht sijnde naer gereden, seyndende een peert terugge om ander wacht te doen commen ende sijn den viant in haeste gevolcht naer Emmerick toe, ende daer verstaende dat den viant door de stadt gepasseert ende soe stracx over Rijn gescheept was, sijn mede overgescheept ende hebben hem naer Goch vervolcht. maer die van Goch den viant innelaetende slooten Wermeloe buyten, waerdoor sij den viant niet en kregen. Dit siende de ruyteren van Wermeloe, hebben alle de beesten voor de stadt genomen ende die naer tleger gebracht, sustineerende die goede prinse te wesen, omdat die van Goch geen oprechte neutraliteyt en hadden gehouden, doch werde dese saecke eyntelijck met accoort affgedaen. Sijn Ex^tie siende dat door de

sauvegarden soe dicht om tleger verleent de vouragie alle daechs met meerder pericule most gehaelt werden, heeft alle dselve sauvegarden doen opseggen ende de soldaeten doen contremanderen, ende omdat tselve subitelijck geschiede, hebben veel huysluyden heur beesten ende haven verlooren, alleer die te hebben konnen wechbrengen.

Den lesten Augusti was het regenachtich weder. Milord Borreis mogelijck veradverteert sijnde vande dreygementen die de Coninginne de Staeten dede doen, is seer subitelijck vuyten leger naer sijn garnisoen vertoogen, om daer goede opsicht te draegen, dat de Staeten daerop niet voor en naemen maer liet de 150 mannen met hem gecommen noch in tleger. Eenige voetknechten vanden leger vuytgeweest sijnde brachten gevangen inne 2 ruyteren ende 3 peerden vanden viant, die anders niet en wisten te seggen dan dat heur leger noch stille lach. Oick omdat men gesien hadde dat den viant op de vouragiers van tleger meest aenquam over eenige bruggen ende gedempte slooten, heeft Sijn Ex^tie^ vuytgesonden 200 mannen te voet met een goet deel pioniers, om alle dselve bruggen aff te werpen ende de slooten weder te ontdempen ende op te schieten, om alsoe heure aencomptste voortaen te difficiliteren, twelcke alsoe gedaen is. Op den middach quaemen in tleger de Cleeffsche raeden met brieven vanden Furst aen Sijn Ex^tie^ om te versoucken tleger soe cort inne te houden alst mogelijck soude sijn, ende waert mogelijck tselve van des Fursten bodem te brengen. Maer omdat Sijn Ex^tie^ noch geen bescheyt en hadde vande Staeten Generael, heeft hij se alleen goede hoope gegeven. Op den avont verthoende den viant hem met ontrent 200 peerden op den Vorsterberch, maer men en weet niet te wat eynde. Hij hadde hem al voornoen aengestelt als off hij met ruyter ende knechten de Lippe hadde willen passeren, maer hebbende met een deel musquettiers te vergeeffs gesocht t'oirlochschip van Jongbloet leggende aende Lippe aff te drijven, is weder in sijn leger gekeert.

Den eersten Septembris was het regenachtich weder ende omdat den viant hem soe seer stille hielt, was Sijn Ex^tie^ van meyninge hem mede eens een alarme te geven met een aenslach, die nu eenige daegen bespiet was, omdat den viant alle daegen 3 vaenen ruyteren vuytbrachte op de wacht in een bedecte lantweere, onder faveur vanden welcken hij sijn vouragie peerden dede vuytgaen, welcke wacht men meynde te mogen affsnijden ende wech nemen met alle de vouragiepeerden, indien men de Lippe soe hooch passeerde, dat men dien wacht onderschepte ende onbesien overquaeme, dan sijn Ex^tie^ vresende dat de ruyteren van tleger buyten

sijnen weeten te seer mochten vuytgereden sijn op hasaert, heeft alle de ruyteren doen te peerde gaen, om daervan een reveue te doen, ende hebbende dselve noch starck bevonden stijff 1100 vechtende peerden, heeft se weder in tquartier doen keeren, achtende noch ruyteren genouch te hebben om wat te doen, hoewel veelen meenden datter meer als 100 geleende peerden, geen ruyterdienst hebbende, onder de trouppe waeren. Hiernaer heeft Sijn Ex^tie beginnen te beraemen hoe men den aenslach op morgen soude mogen maecken ende heeft op den avont ten 8 vuyren vuytgesonden den Graeve Philps van Nassau mette Ritmeesteren Wermeloe, Chynsky, Baelen, Parcker, Marcel Bax, Contelaer, Risoir, Jasper Barnart ende Robert Vere, broeder vanden Heere Vere, mette Lieutenanten van du Bois, Pauls Bax ende meer andere officiers met stijff 520 peerden gekoosen vuyt alle de vaenen vande beste ende geresolveerste mannen ende hem gelast daermede te trecken over de Lippe aenden Kruydenberch ende soe de wacht in de voors. lantweeringe sijnde te onderscheppen ende van des viants leger aff te snijden, marcherende altoes soe dat se daer ontrent niet eer en quaemen als morgen vrouch ten 8 vuyren, te weeten, dat de eerste troupe beleyden soude den Drost Wermeloe ende bij hem hebben 125 peerden, de tweede den Ritmeester Chynsky met 125 peerden, de derde den Ritmeester Baelen met 150 peerden, daer Sijn Genaede met sijn broeders ende de andere heeren hem bijholden soude, ende de vierde beleyt bij den Ritmeester Parcker met 100 peerden (hoewel daer boven desen noch stijff 20 peerden waeren bijgevallen) met last den Lieutenant van Baelen met 40 peerden voor vuyt te senden ende te doen debanderen om alle de vouragiepeerden, waegens, karren ende beesten op te nemen ende wech te drijven ende dat den Ritmeester Contelaer met 60 peerden hem soude volgen om hem te assisteren ende tgeene sij krijgen souden te helpen naer de Lippe drijven soe naer Wesel als sij souden konnen; dat den Drost Wermeloe daernaer met 100 ruyteren soude chargeren op de eerste wacht vanden viant ende die drijven totte andere wacht ende altoes maecken dat hij se van tleger affsneedt ende naer de heyde dreeff, ende dat daerop d'andere troupen volgende dvoors. ordre souden volgen, om dselve wachten alles te slaen ofte gevangen nemen ende dan terstont daermede de retraicte maecken naer de Lippe voors., waer Sijn Ex^tie in seecker eylandt eenige musquetiers logeren soude, om heml. te bedecken, ende oick waert noot een brugge metter haest doen slaen, ende voorts besijden Wesel over de Lippe hem verwachten met 5000 mannen te voet, 3 veltstucken ende de reste vande ruyteren om den viant dan te degen

aen te tasten, soe hij over de Lippe wilde commen ende heml. vervolgen. Volgende dese last is Graeff Philps met alle de ruyteren des avonts ten 8 vuyren vuytgetoogen, vergeselschapt neffens de voors. Ritmeesteren mette Graeven Ernst ende Lodewich van Nassau ende Ernst van Solms, doch in t'marcheren bij eenige sentinellen perdue vanden viant ontdeckt ende gesien geweest, soe men tsedert verstaen heeft, ende mogelijck al van vuyten leger verspiet soe veelen vermoeden, immers soe de ruyteren alles den rechten wech van Wesel marcheerden ende velen daervuyt bestonden te vermoeden dat se ontdeckt souden werden, heeft Baelen den Graeff gevraecht, waeromme men den wech marcheerde, die verclaerde sulcx niet te weeten, ende is terstont mette andere heeren naer den Drost Warmeloe gereden, daer de guyden waeren om sulcx te verstaen, ende van heml. verstaen hebbende dat men met weete van Sijn Ex^tie desen wech marcheerde, omdat den anderen te lang was, ende dattet te laet op den dach soude werden, soe men dien marcheerde, is tsedert dien tijt tot sijn groot ongeluck voor bij den Drost gebleven sonder weder te keeren naer de troupe van Baelen, daer beraemt was dat sijn persoen neffens de andere heeren soude blijven, twelcke ten deelen oirsaecke was vande desordre, die daer des volgenden daechs geviel, om datter niemant achter en was om overal ordre te stellen ende in de desordren te doen voorsien.

Den ij^en Septembris was het schoen weder ende begonst Sijn Ex^tie tusschen vijff ende ses vuyren vuyten leger te trecken mette reste vande ruyterie ende 31 vendelen voetknechten (te weeten sijne guarde ende die vanden Graeve van Hohenloe, 3 vendelen van Brant, 7 vande Schotten, 12 vande Vriesen, 8 van Duvenvoorde, 8 van Graeff Philps ende 11 vande Engelsen soe datter mer 25 vendelen in tleger bleven) ende 3 veltstucken met eenige wagens met amunitie soe voor tselve volck als geschut, ende is daeromme laeter vuytgetoogen, omdat hij boven Wesel niet commen en soude, dan naerdat Graeff Philps op den viant gechergeert soude hebben, opdat den viant van sijn trecken daerwaerts geen advertissement en creege. Heeft mede een ponte met gereetschap tot een brugge al vrouch in den nacht doen opbrengen om ten 9 vuyren precis op de Lippe te wesen, maer eer se quaemen daer se gedestineert waeren, hoorden se dat den viant van Graeff Philps comptste geadverteert sijnde alle sijn ruyteren vuytgevoert hadde wel een halff mijle voorder als sijn ordinaris wacht, ende die op de velden tusschen de lantweeren in slachordre gestelt ende noch 1000 mannen te voet met piecken ende musquetten een stuck weechs achter de

ruyteren doen volgen, ten eynde de ruyteren bij noot heuren wijck daerop nemen mochten, met last dat se alle tvolck van Graeff Philps naer de ordinaris plaetse van heur wacht laeten passeren souden ende dan van achteren besetten ende omringen, dwelcke in dier vougen Graeff Philps gewacht hebbende sonder eenige peerden om vouragie vuyt te seynden hem geslaegen hadde, waeromme Sijn Ex^{tie} tgeschut ende andere impedimenten weder terugge sont ende heeft mette ruyteren ende knechten op tvelt gehouden om de vluchtenden te ontfangen ende op te houden, daervuyt men verstaen heeft dat Graeff Philps in de morgenstont de Lippe aenden Kruydenborch gepasseert sijnde alle de ruyteren de casket hadde doen opsetten, ende elcx vermaent hebbende van sijn devoir ende den Ritmeesters die achter souden commen, dat se niet chargeren en souden, dan alse de voorsten in noot saegen, maer op tvelt commende heur terstont in slachtordren stellen ende met cleyne ofte groote partijen, naerdat se den noot souden sien, vechten, van daer een stuck weechs voortgereden was ende daernaer vuyt elcke vande vier troupen (als Wermeloe, Chynsky, Baelen ende Parcker) genomen 25 carabijns, ende den Lieutenant van Baelen belast hadde met 40 van dien voort te rijden ende dat Contelaer metten Lieutenant van Herauguier mette 60 peerden hem soude volgen, soe dat se hem in tgesicht hielden ende secoureren konden ende soe voorts houwen naer Stockum toe, om de vouragiepeerden aff te nemen ende daermede wech te drijven, ende bevoolen hebbende dat Marcel Bax, Contelaer soude volgen totdat hij aende wacht soude commen ende dan die chargeren ende Contelaer verlaeten. Item dat den Drost van Zallant met 75 lancien Bax soude seconderen, Chynsky den Drost, Baelen Chynsky ende Parcker Baelen secoureren, volgende sijn voorgaende bevel, was met een meerder galop als den noot wel was vereyschende in sulcke conjuncture voorts gehouwen, sonder te letten dat de achtersten niet soe wel volgen en conden, omdat hij noyt selffs weder achter quam. Den Lieutenant van Baelen alsoe voorts rijdende ontdeckte eenige ruyteren vanden viant, vuyte voors. lantweere commende, daerop hij terstont den Graeff liet weeten, dat hem docht dat se ontdeckt waeren, omdat hij die ruyteren daer sach ende versocht te weeten off hij voorts rijden soude dan niet, daerop de Graeff hem liet weeten, dat hij voorts houwen soude totte plaetse daer hij hem geboođen hadde, met welck bevel den Lieutenant voorts gehouwen was, ende gesien hebbende dat de ruyteren vanden viant de lantweere innereden, hadde eenige peerden daernaer geschickt om te sien wattet was, ende den Graeff daervan te verwittigen ende volgende sijne wech reedt het gat

met een galop voorbij. Contelaer hem volgende reedt mede tgat voorbij, Marcel Bax, Contelaer volgende, ende niet weetende dat daer viant was, reedt mede tgat voorbij, dan soe den Graeff mette troupe vanden Drost (daer ruyteren waeren van Barchon, du Bois ende Pauls Bax) voor tgat was, quaemen de ruyteren bij den voors. Lieutenant daerinne gesonden weder vuyt, seggende totten Graeff dat den viant daer was ende oick dat den viant in die troupen daer binnen stont ende over de 300 peerden starck was, waerop den Graeff de ruyteren hietende liegen ende naer heur troupe rijden, wilde dat den Drost dat gat innerijden soude, die daerinne swaericheyt maeckte om de engte vanden wech wille (daer noulijcx twee peerden neffens den anderen doorrijden mochten) ende omdat hij geen carabijns maer alleen lancien vande voors. vaenen (overmits hij bijnaest geen ruyteren van sijne vaene daer hadde) bij hem hadde ende dat geseyt werde dat den viant daer sterck was ende begeerde daeromme dat den Graeff off de voorrijdende carabijns weder terugge soude doen commen ofte wachten dat de achtercommende trouppen bij hem waeren, daerop den Graeff seyde wel te weeten datter niet dan 50 peerden en waeren ende dat men met 75 lancien wel 50 carabijns chargeerde, ende opsettende sijn casket ende treckende sijn geweer heeft sijn broeder Graeff Lodewich aen Chynsky ende Donck gesonden om hem met alder haest te volgen ende is daernaer mette andere Graeven ende 2 edelluyden de straet ofte tgat innegereden, twelcke den Drost siende is hem gevolcht met een groot galop, ende de ruyteren, die heur ordre mosten breecken om de engte des gats, sijn mede gevolcht, die van Barchon voor, die van du Bois daeraen ende lestelijck die van P. Bax. Den Graeff door de straete commende op een marassich heydeken heeft den viant achter een grachte daer leggende sien staen in 3 trouppen, twee carabijns ende een lanciers ende sijnde op drie steenwerp naer daeraen is blijven staen mettet roer in de hant. De ruyteren vande troupe vanden Drost, die heur behoirt hadden weder in ordre te stellen, sijn mede blijven staen. Dit den viant siende heeft eene van sijn troupen gescheyden in tween ende is daermede gecommen aen beyde de einden om de grachte. Den Graeff dat siende heeft den rechterhant genomen ende willen chargeren de troupe die van die sijde om de grachte quam, dan een vande Corporals van Barchon siende commen de partije aende slinckerhant heeft geroupen, sa messieurs c'est icy ou il faut donner, daerdoor meest alle de ruyteren reeden naer de troupe die aende slinckerhant om de grachte quam, daerdoor oick bijquam dat den Graeff ende de andere heeren, die niet gevolcht en werden

dan bij den Drost ende den Lieutenant van Barchon ende 2 ofte 3 ruyteren bij den viant terstont vermant ende omringt werde, ende naer eenige schooten bij hem gedaen eyntelijck beneden in den buyck geschooten gevangen ende naer t'affnemen van sijn casket seer geslaegen werde. Met hem werde gevangen ende seer gequetst in thooft, door tlijff ende aende armen den Graeve Ernst van Solms, ende den Graeve Ernst van Nassau eerst ontreden sijnde, werde daernaer mede gevangen met noch 2 edelluyden, die bij den Graeff waeren als Lebbe ende Streuff, daer werden oick eenigen dootgeschooten ende aen wedersijde gequetst. De ruyteren die aende slinckerhant waeren en deden niet veel devoirs, maer bevreest sijnde om de menichte des viants, reden eenigen dwers over tvelt wech (die corts daernaer bij Sijn Ex^{tie} quaemen ende tijdinge brachten dattet alles geslaegen was, hoewel sij niet als heur troupe aenden viant gesien en hadde) d'anderen keerden alles weder terugge naer tgat ofte de enge straete toe, daer se door innegecommen waeren, in de welcken sij bejeegenden innecommende de troupe van Chynsky (bestaende vuyte ruyteren van Donck, de sijne, die vanden Graeff van Hohenloe ende Edmont, ende die doen den Graeff eerst chargeerde noch soe verre terugge waeren, dat se tschieten niet en hadden konnen hoiren) dewelcke, mits dat bejegenen alles in soo grooten desordre raeckten, dat se mede weder terugge vuyt mosten, te meer soe eenigen riepen campagne, campagne, in welck terugge keeren bij die troupe quaemen den Drost ende Lieutenant van Barchon gequetst, maer Chynsky vuytet gat commende heeft gewent ende is soe met groote desordre ende confusie vande ruyteren onder malcanderen weder tgat innegereden, daer eenige ruyteren vanden peerde gevallen ende verplettert werden, ende soe door gecommen sijnde met eenige ruyteren op het heydeken, heeft den viant tot aende grachte toe terugge gedreven, daer den viant met meerder macht op hem losbreeckende, denselven Chynsky in thooft quetste, ende sijn troupe die cleyn was (omdat niet alle de ruyteren hem en volchden) weder terugge dreeff. Hierover quam de troupe van Baelen aen, bestaende vuyt sijne ruyteren, die van Sijn Ex^{tie}, Graeff Philps, Graeff Hendrick ende Louys Laurens, dwelcke siende de ruyteren vande troupe van Chynsky terugge commen, hebben op d'een sijde gehouden om die plaetse te maecken ende sijn daernaer op de heyde gecommen, daer se eenigen vanden viant, die de ruyteren van Chynsky vervolchden doot sloegen, ende soe heur terstont volchde de troupe van Parcker (bestaende vuyte ruyteren van hem, Smeltsing, Sidnei, Vere ende Onsten, sijn mette selve door tgat aenden houck vande grachte gehouwen

tot op een groot velt, daer se den viant noch in vier ordren vonden staen, die se meest alles in de vlucht dreven. Dan soe de vaen ruyteren van sHartogenbosch hem altoes wel ende stille gehouden hadde, sonder immermeer hem te breecken ende eyntelijck sach dat alle de ruyteren vanden Graeff breeckende den viant heur selven mede gebroocken ende in desordre gebracht hadden ende eenigen al begonsten te plunderen, heeft dselve vaene heml. doen gechergeert ende lichtelijck alles op de vlucht geslaegen ende van tselve velt wech doen loopen. Ondertusschen Marcel Bax veradverteert sijnde dat den viant daer was ende dat den Graeff aenden viant was, is door een ander gat innegereden met sijn troupe van 25 peerden, ende commende op tvelt, dat achter de grachte lach, daer de voors. 3 troupen stonden, heeft verscheyden troupen peerden in slachtordre sien staen, waeromme hij een weynich halte doende om sijn troupe bijeen te hebben, heeft den viant met eenige troupen op hem getroffen, vande welcken hij eenigen brack ende doot schoot, maer werde mette menichte overvallen ende ten lesten mede gebroocken, soe dat hij affwijcken moste om hem bij de anderen te versaemelen, dewijle doen daer noch drie groote troupen vanden viant stonden ende de anderen naer heur voetvolck weecken, om onder heur defensie mede weder te versaemelen, dan soe Parcker ende Baelen twee vande selve troupen noch braecken ende achter den anderen renverseerde, werde den viant soe seer geesbranleert dat se wel 30 gevangenen lieten loopen om heur te defenderen ende is apparent, dat, indien naer heur noch eene trouppe in ordre gechergeert hadde (volgende den last heur bij den Graeff gegeven, van niet te chergeren als met ordre) om de vaene vanden Bosch, die heur in ordre ende heel hielt, te breecken, dat den viant niettegenstaende sijn voetvolck van daer soude hebben moeten wijcken, maer soe eenige ruyteren van Vere daernaer weder aenquaemen a file ende niet in troupe ende Marcel Bax hem daerbij vouchde om dvoors. vaene daermede te helpen chergeren, werden de voorsten gecircumvenieert ende de achtersten mette troupe van Parcker ende Baelen op de vluchte geslaegen als voorseyt is, in vougen dat Marcel Bax genouch te doen hadde om weder vuyten viant te vechten ende het te ontcommen, ende Robert Vere gevangen werde, die naer dat hij gevangen was schandelijck ommegebracht werde. Contelaer mede bij eenigen gewaerschout sijnde dat den viant daer was, is weder terugge gecommen tot aende enge straete, maer daer hoirende datter alle de ruyteren vanden viant waeren met eenich voetvolck, ende dat alle de troupen vanden Graeff meest geslaegen ende op de vlucht waeren, en hebben sijne ruyteren, die

van verscheyden vaenen waeren, niet willen vechten, noch aenden viant commen, niettegenstaende Bax ende anderen vande vlucht commende dselve seer daertoe versochten. Den Lieutenant van Baelen, van alle desen niet weetende, gecommen sijnde tot Stockem ende geen vouragiepeerden vindende (omdatter den viant geen vuytgelaeten en hadde) is naer des viants leger ommegekeert. Daer commende heeft veel ruyteren vanden viant gesien, die met gevangenen wederom quaemen, waeromme hij wel vermoedende hoe het gegaen was, is dwers over tvelt vanden viant naer de plaetse toegereden daer gevochten was) omdat hij anders het niet en sach te ontcommen) ende heeft in t'rijden door den viant eenige gevangenen ontset ende eenige peerden vanden viant genomen, ende commende aende plaetse heeft bevonden dat alle de trouppen vanden Graeff aende retraicte te doen waeren, ende dat de ruyteren die met hem Lieutenant waeren geweest meest waeren gedebandeert, waeromme hij hem bij de naeste troupe, daer Bax, Contelaer ende anderen waeren, vervoucht heeft om mede de retraicte te doen, die seer verscheydenlijck geschiede, want de retraicte. die gedaen werd bij Bax, Contelaer, Risoir, Chynsky, de Lieutenant van Baelen, Clout ende meer andere gecommen door tgat ofte de straete, daer se door innegecommen waeren, geschiede met ordre pas à pas ende in drie troupen, sonder dat den viant heur oyt dorst aendoen, omdat Marcel Bax de achterste trouppe (bestaende van ontrent 30 geresolveerde ruyteren om noch te vechten) beleyde ende t'elcken thooft boot, maer de retraicte, die gedaen werde bij Baelen, Wermeloe, Donck, Captein Barnart ende meer anderen die door een ander gat ofte straete ontcommen waeren, geschiede met een groote loop ende seer groote confusie, omdat se bij den viant vervolcht werden tot in de Lippe toe, daer Graeff Lodewijck vanden peerde affgevallen was ende Captein Barnart omringt ende gevangen werde. D'anderen sijn over de Lippe bij Sijn Ex^tie^ opgehouden ende ontcommen, doch degeenen die den pas naer de Kruyderberch weder naemen, als den Drost ende veel particuliere ruyteren sonder troupe te volgen, deden, en sijn soe verre niet vervolcht. Op dese rencontre valt veel consideratien, eerst aende groote onvoorsichticheyt vanden Graeff, die niet alleen soe seer stijff aengereden was, dat veele peerden onder wege waeren blijven staen ende de trouppen malcanderen niet en conden volgen. maer oick dat hij hem te seer haestelijck engaigeerde in soe een gat daer de ruyteren heur ordre niet en vermochten te houden ende de verveerde pretexte hadden om terugge te blijven ende daeromme niet en mochten in tgros vechten, als den viant dede, maer alleen aen cleyne partijen.

daerdoor sij t'elcken tvelt mosten ruymen, — oick de groote negligentie vande ruyteren vanden Graeff, die eens in desordre gebracht, noyt en trachten heur weder in ordre te brengen, volgende den last heur gegeven ofte alles als eerlijcke luyden te vechten, maer gingen meest loopen, affwerpende heur lancien geheel ende ongebroocken (daeraff tvelt alomme vol lach) alleer aenden viant te commen, soe dattet seecker is, ingevalle sij gelijckelijck gevochten ende op tvelt 150 peerden bijeen gebracht hadden, dat se den viant totten leger toe souden verdreven hebben, omdat des viants voetvolck al aen tvluchten was, ende eenige ruyteren in sulcke confusie naer heur leger geloopen, dat se den alarme daer soe groit maeckten (mits sij seyden dat heur volck alles geslaegen was) dat Mondragon mettet meeste deel van sijn leger marcheerde ende vuyt tooch om de vluchtende staende te houden ende alle voordere affbreuck te beletten. Graeff Philps beneden in den buyck geschooten ende brandende, mits t'roer hem op tlijff gestelt was, lach wel een vuyre ofte langer ter sijden aff aen een heyninge, sonder dat den viant hem hadde konnen affbrengen, om de chargen die Chynsky, Baelen, Parcker ende Bax deden, maer hadden hem daer moeten verlaeten. Sijn Cornet was met eenige ruyteren bij hem geweest, ende hadde hem gaerne te peerde geholpen, maer was doen soe vol pijns, dat hijt niet verdraegen en conde, ende soe daernaer meer een ruyter bij hem bleeff, wilde hij te peerde stijgen, maer het peert ontliep hem, mits daer niemant en was, die tvast hielt, waeromme hij daer most blijven leggen, tot dat alle sijn volck op de vlucht geslaegen was ende hij vanden viant wech gehaelt werde, doch soe men te vooren met eenige troupen daerop ordre gegeven hadde, soude men hem wel affgebracht hebben, maer de desordre was soe over groot, dat nergens opgelet en werde. Degeenen, die vande sijde vanden Graeff gevochten hebben in dese chargen sijn seer weynich geweest, ende naulijcx het derde paert van sijn troupe, maer hebben seer dapperlijck gevochten. Daer sijn vande sijde vanden Graeff doot gebleven Robert Vere, Chynsky in thooft geschooten ende levende daervan gebracht naer Wesel, Graeff Philps in vougen als vooren gequetst is mette Graeven Ernst van Nassau ende van Solms den Lieutenant van du Bois ende Captein Barnart gevangen. Doden bovendien sijn geweest 24 ende daeronder den Quartiermeester van Pauls Bax ende behalven de heeren 83 gevangenen, daeronder Lebbe, edelman van Sijn Ex^{tie}, de ruyterpeerden in alles verlooren sijn 128 ende mette heerenpeerden, daeronder ontrent 138, daeraff den viant becommen heeft ontrent 100 peerden, de anderen sijn

doot geschooten geweest [1]. Ende als men het alles wel overleyt ist noch al veel beter voor des Graeffs volck affgeloopen, dan het wel geschaepen was, omdat dselve daeraff gebracht hebben noch 7 gevangenen ende ontrent 15 peerden, in vougen dat tverlies vande heeren meest doet dat de victorie bij den viant is, die ontwijffelijcken veel meer dooden gehadt heeft ende daeronder soe men tsedert verstont Don Alonzo de Mendoza ende meest alle sijn officiers vande cavalerie met seer veel ruyteren gequetst [2]. De gequetsten aende sijde van Sijn Ex^{tie} sijn seer weynich ontcommen ende onder dien Waegemans, Lieutenant van Barchon in tdunne vanden buyck gesteecken. Dit verlies hoewel het Sijn Ex^{tie} leger niet weynich en swacte, en verstarckte het nochtans den viant niet besonders, soe omdat hij door tverlies ende quetsen vande sijnen oick seer geswackt is, als omdat alle sijn cavalerie daerover doende geweest hebbende geen

---

[1] Op een los blaadje in het manuscript liggende, heeft Duyck de volgende opgave aangeteekend:

	dooden.	gevangenen.	peerden verloren.	
Wermeloe	2	5	7	
Barchon	1	18	19	
du Bois	1	16	18	
P. Bax	3	6	8	
M. Bax	3	4	10	
Chinsky	1		3	Ritmeester sedert doot.
Hohenloe	4	4	10	
Edmont		2	2	
Donck	1	1	2	
Herauguier		1	1	
Baelen	2	10	18	
Smeltsing	1	2	3	
Ex^{tie}	1	2	3	
Gr: Philps		4	4	
Gr: Henrick		3	3	
Laurens		2	2	
Contelaer		1	1	
Onsten	2	1	3	
Parcker		1	4	
Sidnei			3	
Vere	2		9	
	24	83	128	

[2] Bentivoglio (III deel, 2de boek) rekent even als Carnero het Statenleger meer dan 300 dooden toe. Van de zijde des Konings, zegt hij, sneuvelden er niet meer dan zestig: maar Caraffa, Martinengo en Caracciolo werden zeer zwaar gewond. Campana stelt het verlies van de Spaansche zijde op acht of tien man, dat van de Staten op meer dan twee honderd. Coloma spreekt van negen of tien dooden bij de Spanjaarden, die, volgens zijn zeggen, 400 ruiterpaarden buit maakten

meerdere schaede aende ruyteren van Sijn Ex^{tie} en hadden konnen doen, ende dat se contrarie heur bevel gevochten hadden, hoewel de gevangenen tsedert seyden dat se niet en dorsten forseren, vresende dat de onsen eenige embuscade mochten hebben. Van dese rencontre is daernaer verscheyden opspraeck geweest ende veelen beschuldichden seer den Drost van Zallant, Wermeloe, vanden Graeff verlaeten te hebben, maer hij heeft daernaer bewesen dat hij den Graeff was gevolcht ende mette troupe van Chinsky nochmael gechargeert hadde ende naer de leste defaicte op tvelt onder den viant noch was geweest. De drie Graeven gebracht sijnde naer Berck, werde terstont bij Graeff Harman aen Sijn Ex^{tie} gescreven, dat se daer waeren ende de twee seer gequetst, dwelcke begeerden dat Mr. Adriaen [1], Chirurgijn van Sijn Ex^{tie}, bij heur soude mogen commen, waeromme hij pasport voor den selven ende de dienaers mette nootelijckste goederen vande selve heeren sondt, met verclaeringe dat hij tot heure cure ende alle eerlijck tractement sorge draegen soude als voor hem selven, welcken brieff hij sondt metten Marquys van Baeden, Neeff vande Furstinne van Cleeff, die van Berck in tleger quam om Sijn Ex^{tie} te spreecken ende voorts de lannen te gaen besien. Dese verclaerde mede dat alle de ruyteren vanden viant daer geweest waeren ende dat se heur beroemden niet dan 12 dooden te hebben, ende daeromme een signaele victorie geobtineert, hoewel de dienaers vanden Marquys seyden, dat tleger vanden viant vol gequetsten was. Mr. Adriaen werde noch desen avont met eenige dienaers daerwaerts geschickt, daer hij te laete quam omdat de pijne van Graeff Philps soe verswaerde dat hij ontrent den middernacht daeraff sterff tot groot leetwesen van veelen, omdattet een eerlijck, liberael heer was ende een seer goet soldaet, die metter tijt geschaepen was een seer goet commandeur te werden, twelcke sijn voyagien van Vranckrijck wel bethoent hebben ende dat hij nu eerlijck voor de landen vechtende ende hem wel quytende in soe grooten hasart gestorven is, hebbende anders geen faute gecommitteert, dan dat hij te haestich gemarcheert ende te vierig gechargeert hadde. Voor sijn doot claechde hij dan over den Drost van Zallant, dan over Waegemans Lieutenant van Barchon, ende dan over de ruyteren van Barchon, dat dselve hem verlaeten ende niet gevolcht en hadden, begeerende dat men Sijn Ex^{tie} aenseggen soude, dat hij niet gedaen en hadde, dan dat eerlijck man toestont, ende soe yemant anders seyde, dat die hem ongelijck soude doen,

---

[1] Adriaen van de Spiegel (zie bl. LXXXI van de Inleiding.)

ende dat Sijn Ex^{cie} het daervoor houdende hem wilde verdedigen tegen alle calumniateurs. Hier en boven was desen heer soe seer bemindt vande soldaeten, dat se van niemant liever als van hem gecommandeert en waeren, twelcke in regard van andere Heeren niet wel soe haest en sal vallen. Hij hadde te vooren een gedebaucheert leven geleyt, dan begonst hem nu wat te temperen, daeromme hij te beter mettertijt tot groote auctoriteyt soude gecommen hebben, ende tverlies van sijn persoen was voor de landen meest daerinne gelegen, dat men niemant sonderlings en hadde, die met sulcken auctoriteyt ende gesach over tvolck in alle geringe exploicten als hij const gebruyckt werden. Graeff Harman siende de sieckte vanden Graeff verswaeren, hadde noch in de nacht tselve aen Graeff Willem gescreven, beclaegende seer sijn ongeluck ende belovende soe hij opquam, dat men met hem soe eerlijck soude handelen, dat men daerover met recht niet en soude mogen claegen, hoewel men genouch verstaen hadde dat Mondragon vuyten naem vanden Coning hem gecoft ofte ten minsten voor hem gebooden hadde 8000 pistoletten. Op desen dach sterff haestelijck in tlant van Lutsemborch niet sonder suspicie van vergift Franchois de Verdugo, Stadthouder van Overijssel van sconings wegen.

Den iij^{en} Septembris was het schoen weder ende creech men seeckere tijdinge vanden doot van Graeff Philps. Oick screef Graeff Harman met Mondragon gesproocken te hebben ende soe men het begeerde soude hij tlichaem vanden Graeff affsenden, waerop Sijn Ex^{tie} weder screeff, dat men sulcx wel begeerde ende dat se tselve wilden affsenden. Op den avont creech men tijdinge dat den viant op tleger wat voornemen wilde, waeromme men de wachten verswaerde ende ordre op alles stelde, maer tverscheelde soe verre, dat den viant selffs desen nacht tweemael den alarme in sijn leger soe seer hadde dat de trommelen al geslaegen werden, waeromme hij vrouch in den morgenstont eenige ruyteren sondt tot door de Lippe om te weeten offer yet aen was.

Den iiij^{en} Septembris was het tamelijck weder, ende omdat men tijdinge creech dat den viant over de Lippe passeerde ende men niet en wiste waertoe, dede Sijn Ex^{tie} de trancheen alomme daer se wat vervallen waeren weder opmaecken ende tvolck adverteren om reede te wesen, dede mede de regementen vande Vriesen ende Engelsen met meest alle de cavalerie in slachordre stellen ende houden totten middach toe, maer omdat men daeraff niet meer en vernam, trock elck weder in sijn quartieren. Desen dach creech men tijdinge datter drie Gedeputeerden der Staeten Generael tot Arnhem waeren gecommen, om, soe men ver-

moede, met Sijn Ex^{tie} ende den Raet op tbreecken van tleger te adviseren, daertoe niet weynich en scheenen te helpen de sollicitatie ende vervolch van Botley. Men creech mede tijdinge dat tlichaem van Graeff Philps al in een schuyte geweest was om affgebracht te werden, doch wederom opgehouden omdat den Graeff van Solms mede in groote pericule was. Sijn Ex^{tie} screeff evenwel nochmael om tlichaem voornt.

Den v^{en} Septembris was het schoen weder ende werde een doctor vuytet leger naer den Graeve van Solms gesonden om over sijn cure mede te staen, maer is mede te laet gecommen, omdat desen Graeff des naernoens ten vijff vuyren mede starff, tot groot leetwesen van Sijn Ex^{tie}, die hem seer wel gesint hadde, soe omdat hij nu eenige jaeren bij hem was geweest, als omdat hij geleert, geschickt ende ongedebaucheert was, clouck van verstande ende oick in sijn doen, die metter tijt een voorsichtich ende wijs commandeur soude gewerden hebben, te meer omdat hij groot van couragie was.

Den vj^{en} Septembris was het seer schoen weder ende werde Robert Vere tot Wesel bij sijn broeder ende veel Capiteynen doen begraeven. De lichaemen vande Graeven Philps van Nassau ende Ernst van Solms werden desen dach bij 2 Edelluyden van Mondragon ende den Lieutenant van Graeff Hendricx vaene te waeter affgebracht tot voor tleger van Sijn Ex^{tie}, daer se aen tschip van Sijn Ex^{tie} bleven leggen om noch beter gebalsemt te werden ende daernaer begraeven. De Gedeputeerden vande Staeten Generael als namentlijck Brienen, Sille ende Rengers ten Helm sijn mede in tleger gecommen maer en hebben heuren last noch niet geopent. Men creech voorts tijdinge dat den viant hem seer cort in sijn leger hielt ende veel gabions dede maecken, daervuyt eenigen meynden, dat hij daer soude willen schantsen.

Den vij^{en} Septembris was het schoen weder ende werden de Edelluyden van Mondragon wederom gesonden, aende welcke Graeff Willem voor sijn broeders lichaem geschoncken hadde 200 gouden croonen ende Sijn Ex^{tie} hadde voor tlichaem vanden Graeff van Solms mede een vereeringe gedaen. De Gedeputeerden vande Staeten Generael begonsten met Sijn Ex^{tie} ende Graeff Willem te besongieren op den stant van tleger, sonder den Raet van Staete daer bij te roupen, niettegenstaende die hier in tleger was, twelcke geen cleyne verachtinge vanden Raet is ende een al te souvereyne maniere van doen van Gedeputeerden, dewijle den Raet soe wel een lit vande regieringe van tlant is als sijluyden.

Overmits in tleger veel geseyt werde vanden Drost van Zallant, dat hij

hem quaelijck gehouden hadde op de laeste rencontre, heeft hij informatie sijns handels versocht genomen te werden, daerinne den Heere van Barchon te wege bracht, dat men eerst soude hoiren den Lieutenant ende soldaeten van hem Barchon, niettegenstaende mede geseyt werde, dat die alles den Graeff geabandonneert hadden, ende soe se naederhant selffs seyden gesien te hebben om een goet heencommen. Ende hoewel den Drost niet en was gaen loopen als een oneerlijck man, gelijck sommigen seyden, soe was hij nochtans ten deele oirsaecke geweest dat Graeff Philps vooraen gechargeert hadde, om sijn weygeringe wille, die hij naederhant sustineerde met redenen gedaen te hebben, twelcke oick bij veelen soe verstaen werde om tgunt voors. is.

Den viij[en] Septembris was het schoen weder. In tleger van Sijn Ex[tie] was desen ende volgende daegen weynich gelts om de quaede ordre die in de provincien daerop gegeven werde, mits men niet vuyt en rechte, twelcke een groote morringe onder den soldaeten maeckte, waeromme men in der ijl naer Hollant ende aende Staeten Generael om gelt screeff. Op den middach werden bij eenige soldaeten vande guarde, die te voet vuytgegaen waeren om eenige advantagie op den viant te soucken, gevangen innegebracht den Quartiermeester van Graeff Hendrick vanden Berge met noch 2 andere gevangenen ende 14 peerden vanden viant. Desen dach sterff tot Wesel den Ritmeester Burchardt van Chynsky tot groot leetwesen van veelen, omdattet een stout geresolveert soldaet was.

Den ix[en] Septembris was het schoen weder ende exerceerde men noch in tleger het voetvolck soe desen als de voorleden daegen in tdresseren ende swencken vande slachordren. De Gedeputeerde vande Staeten Generael genouch met Sijn Ex[tie] gehandelt hebbende, begonsten van heur last oick metten Raet van Staete te delibereren, daerin groote consideratie quam, dat Sijn Ex[tie] seyde advertentie te hebben ende het daervoor te houden, dat den viant niet alleen al bescreven was, maer eersdaechs daedelijck naer Brabant ende Vranckrijck soude moeten vertrecken, opdat Camerick bij heur belegert, bij de Francoisen niet ontset en werde, waeromme men goetvont nochmael aende Staeten Generael hiervan te scrijven ende heure meyninge naerder te verstaen. Hier en tusschen was Fauckerolles in den Haege ende hielt aen bij den Staeten Generael om tleger noch eenigen tijt gecontinueert te hebben, overmits hij verseeckerde dat den Coning van Vranckrijck tegen half September soude gereet wesen om te marcheren tottet ontset van Camerick, waeromme hij versocht dat tleger tottet eynde van September ofte ten minsten tot over half Septem-

ber toe mochte gecontinueert werden. Ontrent dese tijt waeren de Staeten van Hollant vergaedert ende wonderlijck becommert om de Coninginne van Engelant contentement te doen, om de penningen te vinden tot onderstant vander oirloogen ende middelen te raemen om de zee te veyligen, daerinne altans niet besonders gedaen en werde, maer de Gedeputeerden recessen gegeven om elcx aen heur principaelen rapport te doen.

Den x^{en} Septembris was het schoen weder ende werde aande Staeten Generael in vougen als vooren gescreven. Oick werde tot Wesel begraven Chynsky voors., anders hielt den viant hem stille. Desen dach quam den Heere van Vickes binnen Camerick met ongeveerlijck 400 mannen, passerende door tleger vanden viant ende slaende eenigen in het doortrecken doot. Eenigen tijt te vooren was mede in de stadt gecommen met weynich volcx den Graeve van Retelois, Charles de Gonzaga, soen vanden Hartoge van Nevers, sijnde noch seer jong van jaeren, maer omdat de stadt groot was ende weynich soldaeten daerinne waeren, mocht dit niet veel helpen, insonderheyt omdat de borgerie meest quaelijck gesint was, om tquaet tractement dat se van Jan de Monluc, Heere van Balengy ontfangen hadden, die oick tot ondienst van sijn meester de soldaeten in heur behoirlijck getal niet en hadde onderhouden.

Den xj^{en} Septembris was het tamelijck weder, ende omdat men het daervoor hielt dat tleger van hier vertreckende opbreecken soude ende men daeromme soe veel waegens ende treckpeerden niet van bederff [1] en hadde, werden noch gecasseert 123 waegens ende meest alle de treckpeerden. Des achternoens quam in tleger Tacko Hettinga, overste Lieutenant vande Vriesen met drie vendelen knechten, te weeten het sijne, tvendel van Hottinga ende van Roorda, sterck stijff 430 mannen ende gingen logeren tusschen tVriesche regement ende Noorthollant op de suytsijde van twaeter. Dese vendelen hadden mede binnen Eemden geweest ende waeren de drie leste die eenige daegen te vooren daer vuyt getoogen waeren, soe omdat die vande stadt ordre op heure saecken gestelt hadden, als omdat sij ende den Graeff heur gedeputeerden in Noorthollant hadden gehadt, die approberende t'accoort de Staeten Generael versocht hadden, tselve mede te doen teyckenen ende segelen ende de hant daeraen te willen houden, dat tselve ten eeuwigen daegen onverbreecklijck mocht onderhouden werden. Des avonts quam een grooten brant in tleger in tquartier vande Engelsen ende branden seer veel hutten aff, mits niemant en liep

[1] Niet noodig.

om den brant te leschen, maer liepen alles met heur geweer aende tranchee om die te bewaeren, soe daer eenige schelmerie onder hadde mogen schuylen. Men verstont oick dat Mondragon swaericheyt maeckte in t'relaxement vande gevangenen die hij van Sijn Ex^tie leger hadde, seggende naerder bevel vanden Graeve van Fuentes te moeten verwachten. Don Jan de Cordua hadde Graeff Ernst van Nassau voor 4000 gulden gecoft, meynende veel meerder somme daervan te trecken. Desen dach dede Busenval vuyten naem vanden Coning van Vranckrijck een propositie in de Staeten Generael, daerbij hij verhaelde de necessiteyt des Conings mits tbeleg van Camerick, om twelcke hem vruchteloes gemaeckt werden sijn conquesten van Burgundien, die daeromme most employeren alder vrienden hulp om de stadt in dese tijt te behouden, dat hij doen versoucken hadde de Coninginne van Engelant tottet ontset van die stadt te willen senden 4000 Engelse pickiers ende daertoe noch heftiger doen vermaenen ende dewijle Camerick de eerste amorce was geweest om de Francoisen tegen de Spangiaerden in de waepenen te brengen ende daeraen dese landen soe veel was gelegen als hem, mits men daermede verliesen soude de occasie om de landen van Artois ende Henegouwen te bevechten ende oirloch te maecken, die mette prinse van die plaetse soe hooch draegende souden werden, dat se op niemant en souden passen, daer ter contrarie de plaetse ontset ende heur macht gebroocken werdende, sij hem niet meer in sijn conquesten sullen konnen beletten, soe versocht hij met meer diergelijcke onnutte ende niet importerende woorden, dat men den Coning tot dat ontset met 3000 ofte 4000 mannen soude willen assisteren ende voorts in tvelt houden soe apparenten leger, dat ingevalle den viant sijn leger van over Rijn terugge bracht, men middel hadde noch eenich eerlijck exploict voor te nemen om den viant te diverteren, twelcke de landen niet min heerlijck soude wesen als den Coning des te meer in de goede genegentheyt theurwaerts verbinden, twelcke hij achte dat men wel doen conde, een deel van dien vuyten leger treckende ende een deel vuyte onnodichste garnisoenen. Dese propositie was gedateert vanden ix^en, waeromme men vermoede dat se met Bernevelt ofte yemant anders wel mocht gecommuniceert sijn geweest, te meer soe tcollegie vande Staeten Generael vande andere provincien swack was ende de propositie evenwel den xj^en overgenomen werde, met een brieff vanden Coning, daerinne hij screeff dat hij Camerick soude ontsetten, al soude hij den laesten man van sijn rijck daeraen waegen, ende dat hij die van Camerick sulcx mede aengescreven hadde.

Den xij^en Septembris was het betrocken weder ende exerceerde men vast

in tleger soe wel de cavalerie als voetknechten in t'maecken ende swencken vande slachordren. Oick werde een jacht naer Arnhem gesonden om tgelt dat men verwachte te haelen.

Den xiij^en Septembris was het schoen weder, ende naerdat men tvolck geexerceert hadde, creech men tijdinge dat den viant opgetoogen was ende den pas genoemen hadde naer de Roere toe, sonder dat men in tseecker wiste oft om tgebreck van vouragie was, ofte om over Rijn te trecken ende naer Camerick te gaen, dat men seyde dat de Francoisen wilden ontsetten. Op den naernoen voer Sijn Ex^tie met sijn schip de stroom op tot boven de Lippe toe ende sach van verre de plaetse daer den viant smorgens vrouch vuyt vertoogen was, hem werden daer gebracht 3 gevangenen die de gasten vanden scheepscapiteyn Jongbloet gekregen hadden, dwelcke seyden verstaen te hebben dat heur leger om tgebreck van vouragie most vertrecken.

Den xiiij^en Septembris was het regenachtig weder. Men creech continuatie van tvertreck vanden viant naer de Roere ende dat se langes de reviere optoogen. Op den avont quam vuyt Hollant in tleger de somme van 30000 gulden tot onderstant van tvolck ende de extraordinaris oncosten.

Sijn Ex^tie nu eenigen tijt doen beleyden hebbende een aenslach op tcasteel van Meurs ende wel weetende datter niet dan 30 mannen op en waeren ende dat in de stadt geen volck en was, heeft desen nacht den beleyder vanden aenslach met een ander officier daerwaerts gesonden om de plaetse eyntelijck te besichtigen, om te weeten hoe lange de ledders souden moeten wesen ende oft wel doenlijck was dan niet, die daertoe de mate van een ledder mede genomen hebbende, tselve achten practickabel.

Hoewel veelen de propositie van Busenval gansch ongefundeert ende ridiculeus geacht hadden ende tegen alle ordre van goede regieringe, dewijle niemant sijn eygen staet behoort in hasart ofte verloop te brengen, om een ander te secoureren, soe hebben nochtans de aenwesende gedeputeerden der Staeten Generael resolutie genomen, dat men tottet ontset van Camerick naer Cales seynden soude 2 regementen knechten, niet excederende 20 ofte ten hoochsten 24 vendelen (boven tsecours vande 3000 Gascons daer wesende) ende daeronder de 19 vendelen Scotten, ende bovendien tleger noch eenigen tijt te velde houden om den viant te amuseren, ende dat men tvolck vuyten leger seynden soude om daerwaerts te gaen, waertoe men de aenwesende Raeden van Staete weder naer den leger seynden soude om aenden Raet ende Sijn Ex^tie aldaer wesende dese resolutie te oepenen ende t'effect doen volgen ende volbrengen, sonder alsnoch

te letten hoe seer heur de voergaende tochten geswackt hebben ende alle victorie belet, die sij lichtelijck obtineerden doen den viant met gelijcke tochten sijn volck harasseerde ende in Vranckrijck swack maeckte, maer waeren mettet nemen van dese resolutie voortgegaen, selffs niettegenstaende Fauckerolles opentlijck seyde dat die van Camerick in extremiteyt waeren om quaelijck gemenagieert te hebben, ende dat Busenval in sijn versouck aengehaelt hadde, dat men de compagnien van dese regementen vooreerst binnen Cales ende Boulognen in garnisoen soude leggen ende men daer vuyt wel hadde konnen affnemen tseecker verlies van Camerick ende dat dese regementen tot dat ontset te laet souden commen, dewijle de Francoisen selffs de behoudenissen vande andere steeden soucken. Tnemen van dese resolutie was meest gefundeert daerop, dat men met alle middelen de Francoisen most soucken in oirloge te houden tegen de Spangiaerts ende dat men heur in heur versoucken most accomoderen, opdat se niet tot sulcken spijt en commen dat se heur pays sochten te maecken buyten den Staeten. Hoewel nochtans veelen het daervoor hielen, dat niet aenden Francois maer aenden Coning van Spangien en ontbrack datter geen pays gemaeckt werde, ende dat den pays niet eer en kan verhindert wesen dan mits dat den Spangiaert groote conquesten daer doet, die hij niet en sal willen overleveren, ende sonder welcker restitutie de Francoisen geen pays en sullen maecken.

Den xv^en Septembris was het seer regenachtich ende buijch weder. De Gedeputeerden vande Staeten Generael vertoogen naer Wesel om de stadt te besien. In tleger exerceerde men vast tvolck als de voorleden daegen geschiet was. Des avonts creech men tijdinge dat den viant de Roere gepasseert was ende getoogen naer Keysersweert, soe men seyde, om den Rijn te passeren.

Sijn Ex^tie verstaen hebbende het rapport vande personen den voorleden nacht naer Meurs geweest, heeft gedecreteert desen nacht den aenslach te maecken, waeromme hij op den naernoen de trancheen alomme soe geslooten heeft doen houden, dat niemant daer vuyt en mochte. Op den avont heeft hij doen over Rijn setten 500 man te voet, beleyt bij Schaef ende Matthijs Helt met een Lieutenant ende de ruyteren van Contelaer met 50 maetroosen, die verscheyden ledders ende andere instrumenten om poorten te breecken droegen. Van dese 500 souder 200 den aenslach doen, thuys beclimmen ende de stadt innenemen op den morgenstont, de ander 300 mette ruyteren souden heur escorte doen ende oick helpen soot noot ware. Daernaer ontrent 10 vuyren begonst men te passeren ende over

Rijn te setten ontrent 12 vaenen ruyteren ende 1500 mannen te voet, daermede men besich was tot morgens ten 3 vuyren, wanneer Sijn Ex^tie^, Graeff Willem ende Vere mede passeerden om bij deselve troupe te blijven ende de anderen een rugge te geven ende te secoureren, oick soe den aenslach geluckte op alles ordre te stellen ofte de retraicte met gemack te doen soe se misluckte. Tot desen aenslach was Sijn Ex^tie^ beweecht bij de Graevinne van Meurs om heur wederom in heur goet te helpen, ende soe men seyde omdat dselve Gravinne hem die partije naer heur doot gemaeckt hadde ende voorts om Berck te benauwen ende in allen gevalle den viant daermede over Rijn te locken ofte een affronte te doen. Desen dach sijn de Heeren Aleman ende Foeck mette voors. resolutie vuyten Haege vertoogen.

Den xvj^en^ Septembris was het seer buijch regenachtich weder. De 500 mannen naer Meurs gesonden, hadden totten aenslach, een tamelijck weder, omdattet alle de nacht seer stormde ende regende, twelcke gemeynlijck de sentinellen doet quaelijck toesien ende belet dat se tgeluyt dat in t'aencommen gemaeckt wert, niet wel en hoiren ende soe se yet hoiren doet vermoeden dattet het onweder is, doch hadden alleen dat ongeluck dat de maene bij intervallen seer claer scheen, waeromme sij soe haest niet en dorsten approcheren. Eyntelijck gecommen sijnde in de grachten die vol riets stonden, quaemen daer door, maer soe se aende walle een starcke pallissade vonden, die se niet gevouchelijck en conden breecken, saechden sij allenskens eene paele wech, twelcke soe lang aenliep, dat den dach begonst te commen, waeromme sij luyden vresende ontdeckt te werden, weder afftoogen, daermede den aenslach te niet liep, die wel soude geluckt hebben, hadde het weder gestaedelijck soe duyster gebleven dat se vrouger aende pallisade hadden mogen wercken om die wech te krijgen. Hiernaer toogen se aff ende quam Sijn Ex^tie^ met alle tvolck weder in tleger, sonder dat die van Meurs heur gewaer waeren gewerden. In tleger werden bij Sijn Ex^tie^ gebracht 2 gevangenen op gisteren avont aen des viants leger met 8 peerden bij den ruyteren van Smeltsing gevangen, desen seyden dat heur leger lach tusschen Ratingen ende Angeroirt beneden Keysersweert ende bevel ontfangen hadden dat alle de Switsers, Spangiaerden ende Italiaenen ende ruyters naer Camerick mosten trecken ende dat men tvolck vuyte garnisoenen gelicht weder daerinne brengen soude, oick dat se op morgen den Rijn voor Keysersweert souden beginnen te passeren, ende hoewel dit onwaerachtich was, nochtans omdat Sijn Ex^tie^ van andere plaetsen mede gelijke advertissementen ontfangen hadde, leyde hij

met eenigen vanden Raet van Staete in deliberatie oft niet goet et soude wesen noch yetwes te doen, tsij op Grol ofte Berck soe den viant wech ging ende daertoe aende Staeten Generael te scrijven ende dat hij middelertijt thuys te Weert soude doen besichtigen om den viant dat aff tenemen.

Den xvij^{en} Septembris was het schoen cout weder ende bleeff den viant tot Angeroirt stille.

Den xviij^{en} Septembris was het betrocken weder ende werde den oversten Lieutenant Egmont met 300 man te voet ende 3 vaenen ruyteren gesonden metten Lieutenant vande artelerie naer thuys te Weert om dat te besichtigen, off men daer bequaemelijck soude mogen aencommen ende mettet geschut genaecken ende off de wegen om geschut over te brengen goet waeren, die daeraff telle quelle besichtinge gedaen hebbende, rapporteerden dat men tgeschut daer wel soude konnen brengen, hoewel met moyten, dat thuys niet beschanst en was, maer goede grachten hadde, daer men staet soude moeten maecken over te commen, als men de plaetse soude willen veroveren. Den viant hielt hem noch stille.

Den xix^{en} Septembris was tschoen weder ende exerceerde men noch in tleger de voetknechten ende de ruyteren in de slachordren Op den avont quam in tleger den Ambassadeur Busenval om met Sijn Ex^{tie} te communiceren van sijn versouck ende de resolutie daerop genomen ende hem daer henen te bewegen dat hij dselve niet en wilde tegenstaen. Oick quaemen in den leger Aleman ende Foeck Raeden van Staete, medebrengende de propositie van Busenval ende de resolutie daerop genomen met last om alhier bij Sijn Ex^{tie} ende den Raet te voorderen de effectueringe van dien.

Den xx^{en} Septembris was tschoen weder. Sijn Ex^{tie} siende dat bij tvolck op de laeste defaicte bij Graeff Philps geweest, hoe langer hoe verscheydender daervan gesproocken werde, is desen dach met 9 vaenen ruyteren met Graeff Willem, Vere ende veel andere Ritmeesters over de Lippe gereden om te besichtigen de plaetse daer die geschiet was, waer commende hij bevonden heeft dat den viant seer groote advantaige heeft gehadt ende tvolck vanden Graeff voornt. seer veel incommoditeyten, soe dattet noch veel is dat eenigen soe wel gevochten hebben, immers dat de haesticheyt ende onvoorsichticheyt van Graeff Philps oirsaecke van sijn verderff geweest was. Sijn Ex^{tie} wederom gecommen sijnde heeft men hem openinge vande resolutie der heeren Staeten Generael gedaen ende dien volgende versocht dat hij t'regement vande Schotten wilde doen vertrecken met noch 4 vande

swackste vendels ende tvendel van du Bois d'Ardenne, om in plaetse vande vier vuyte garnisoenen te trecken de vendelen van Vaillant, Khael, Achthoven ende Vermerten, die mette Schotten ende 5 Zeeusche vendelen naer Vranckrijck te senden gedestineert waeren, ende voorts adviseren off men tleger hier langer soude konnen behouden, ofte dat ment op een ander plaetse soude moeten brengen, mits de meyninge der Staeten Generael was tleger te doen bijeen houden, ten minsten tot dattet met Camerick t'een ofte een ander soude sijn. Hierop vielen veel deliberatien, maer en werde niet eyntelijck gearresteert, sijnde die vanden Raede van Staete seer verwondert vande voors. resolutie, dewijle sij het daervoor hielen dat meest alle de provincien waeren absent geweest ofte daerinne niet geconsenteert en hadden, als Gelderlant, Vrieslant, Utrecht, Overijssel ende Groeningen, ofte ten minsten dat heur gedeputeerden geen last en hadden gehadt van heure principaelen om soe een saecke ende daeraen de landen soeveel was gelegen als tot groote schaede ende bederff streckende, te consenteren. Des naernoens was den viant tot veel plaetsen over tleger tot op den Rijn ende kreech verscheyden personen gevangen, naemen oick een cagerschuyt tusschen Wesel ende het leger ende schooten twee persoonen doot op een vlot houts dat affquam.

Den xxj[en] Septembris was tschoen weder ende delibereerde men lang soe op tsecours naer Vranckrijck te senden als op tleger, twelcke men wel achte noodich van hier te brengen om tgebreck van vouragie ende dat men alle daegen vouragiepeerden verloor, maer men const quaelijck arresteren op de plaetse, omdat men tleger niet hooger brengen en konde ende met eeren oick niet laeger, ende dat men ganschelijck wilde excuseren het lant over Rijn leggende, tsij dat Sijn Ex[tie] dat dede ter begeerte vande meenichvuldige Cleeffsche gesanten ofte ten regarde van eenige handelinge van Jonckvrou Sibilla van Cleeff. Nietemin werde gearresteert dat men metten eersten de xv vendelen vuyten leger sal doen vertrecken, om mette 5 naer Zeelant gesonden naer Cales te mogen geschickt werden tottet ontset van Camerick ofte soe dat verlooren ging (daertoe apparentie was, mits de verclaeringe van Fauckerolles voors. ende de woorden in tversouck van Busenval gestelt) tot Cales ofte Bouloignen in garnisoen te leggen, welcke plaetsen de Francoisen anders niet en sien te houden, te meer soe de Coninginne de Francoisen niet royalijck en wilt assisteren, dan mits in handen hebbende dvoors. plaetsen, daertoe sij haer fundeerde op t'accoort nopende Cales gemaeckt ende de Francoisen sulcx weygeren, opdat sij achten dat tselve heur al te prejudiciabel soude wesen. Den viant is desen

dach met een groote trouppe peerden tot aende Lippe geweest, soe men vermoet om te sien wat Sijn Ex^tie gisteren daer gemaeckt hadde.

Den xxij^en Septembris was tschoen weder ende vertooch den Ambassadeur Busenval vuyten leger, sonder de Raeden van Staete aen te spreecken, achtende dattet hem genouch was de voors. resolutie te hebben, waeromme oick de Raeden van Staete heur tot dese saecke niet en hebben willen innelaeten, maer hebben geresolveert tvolck alleen naer Hollant te senden, ten eynden de Staeten Generael daermede deden, als sij van heure principaelen in last hebben, waertoe men de compagnien die vuyten leger souden vertrecken sulcx dede aenseggen. Op den avont quam weder in tleger Graeff Ernst van Nassau, hebbende te rantsoen betaelt 10000 gulden, daernaer werden noch innegebracht 3 gevangenen vanden viant, daeronder een Sergiant was. Ende omdat tbeleg van Camerick altoes verswaerde ende den Gouverneur van Cales daeromme om der Staeten volck screeff, sijn desen dach vuyt Zeelant vertoogen dvoors. 5 vendelen knechten om naer Cales te seylen.

Den xxiij^en Septembris was tschoen weder. De heer Pauli vertooch vrouch naer Hollant met brieven vanden Raede van Staete, houdende dat men tvolck heur toeschickte om daermede te doen volgende heuren last ende datter geen middel en was tleger hier langer te houden om tgebreck van vouragie, dat se daeromme adviseren souden, waer sij het begeeren gebracht te hebben, ende om de compagnie van Vermeerten vuyt Lochem te trecken werde daerwaerts geschickt de compagnie van Coenders. Des avonts begonstet te regenen ende regende den heelen nacht door.

Den xxiiij^en Septembris was het betrocken weder ende vertoogen de Schotten heel vrouch vuyten leger gaende voor Bisselich in paelscheepen ende aecken, om daermede aff te vaeren tot Rees ende daer te veranderen in scheepen om te gaen naer Dordrecht ende daer te verwachten naerder bescheyt vande Staeten Generael. Noch vertoogen vuyten leger de compagnien van Grenu, Damman ende Hoboocken om te gaen naer Bergen op den Zoem ende daer te verlossen de vendelen van Vaillant, Khael ende Achthoven voors. die naer Vranckrijck gedestineert waeren, ende de compagnie van du Bois d'Ardenne vertooch mede vuyten leger om naer Dordrecht te gaen ende van daer naer Vranckrijck, maeckende mette 5 Zeeusche vendelen 20 vendelen knechten.

Den xxv^en Septembris was tamelijck weder ende exerceerde men vast in tleger de compagnien te voet ende te peert in t'maecken ende swencken vande slachordren als oick de voorleden daegen. Op den naernoen quae-

men veel gedeputeerden van Gulick ende Cleeff in tleger om te versoucken dat men tleger niet over Rijn en brachte, hoewel tselve de eenige ruine van tleger was, omdat men noch van daege op de vouragie 19 peerden verlooren hadde. Des avonst begonstet weder te regenen.

Den xxvj[en] Septembris was t'regenachtig weder ende omdat men vast alle daegen vouragiepeerden verloor ende d'andere peerden bedorff, mits dat men de vouragie 4 ofte 5 vuyren van tleger haelen moste ende daerover bij de gemeyne ruyteren seer geclaecht werde, heeft Sijn Ex[tie] metten raet in deliberatie geleyt dat men tleger nootelijck op een ander soude moeten brengen ofte voor alle de ruyteren vouragie coopen ende die heml. vuytdeylen. In tverbrengen van tleger en achte men niet goet tselve hooger te brengen, omdattet aldaer alles bij den viant bedorven was, men en achte het oick niet eere genouch tleger laeger te brengen, beneffens dattet tot Emmerick toe soe heel bedorven was, datter niet meer en resteerde. Sijn Ex[tie] en const oick niet wel beweecht werden om een brugge te slaen ofte tleger over d'andere sijde vanden Rijn te brengen om in Cleverham ofte andere bequaeme plaetsen te gaen logeren, tsij dat sulcx geschiede om de menichfuldige intercessien van veel nichten ende neven van die van Cleeff ofte om eenige heymelijcke handelinge met Jonckvrou Sibilla als voerseyt is [1]. Oick tleger weder in de Limers te brengen bij Zevenaer werde mede geacht te verde vande hant te sullen wesen ende die van Gelderlant al te schaedelijck, soe datter niet en resteerde dan de vouragie te coopen ende die van tlant van Cleeff met geene nieuwe inlegeringe te beswaeren, daertoe den Raedt verclaerde niet te konnen verstaen, waeromme goet geacht werde van alle desen de Staeten Generael te verwittigen om heure goede meyninge hiervan te verstaen, daertoe desen dach een boode daerwaerts in haeste affgeveerdicht werde, ende middelertijt een brugge over den Rijn te doen slaen om oick over de andere sijde vouragie te mogen doen haelen. Desen dach verloor men noch al in de 20 peerden op de vouragie. Overmits over eenigen tijt den Hopman Villers gestorven was, heeft Vuytenhove ontrent dese tijt de compagnie gekregen.

Den xxvij[en] Septembris wast taemelijck schoen weder ende exerceerde men vast in tleger tvolck soe te peerde als te voet, sonder dat men anders

[1] Het schijnt, dat Duyck hier eenigzins wil aanduiden, wat hij later (zie den 3den November) neer bepaald uitspreekt, dat men vermoedde, dat Maurits naar de hand van de Gravin Sibilla van Cleef dong.

yet dede als tleger in hem selven doen consumeren, want, beneffens datter veel vouragiepeerden genomen werden, soe werden oick eenige personen voor Wesel gevangen (daeronder den gewesen Hopman Schungel) ende eenige peerden genomen, sonder dat hierinne ordre was te stellen, mits men soe verre om vouragie moste rijden meest door heggen ende bosschen tot alle embuscaden bequaem. Den viant was desen dach met eenige peerden tot op de Lippe geweest ende hadde los gelaeten verscheyden gevangenen van Sijn Ex^{tie} leger, ende onder dien Jaspar Barnart, Lieutenant vande vaene ruyteren van Graeff Hendrick van Nassau, gerantsoent op 600 gulden, houdende noch altoes eenigen, sonder dat men weet waeromme, anders dan om daermede tvolck van Sijn Ex^{tie} in bride te houden, dat se mede niet eenigen vande sijnen, die se souden konnen becommen doot en sloegen als sij eenigen van Sijn Ex^{tie} leger op de laeste recontre gedaen hadden.

Den xxviij^{en} Septembris was tbetrocken weder ende was men in tleger doende om een brugge over den Rijn te slaen tegenover Zanten vanden vuyterweert van Bisselich aff, daer de reviere wijt was 1360 roedevoeten, daertoe men oick veel schuyten ende aecken bederff hadde, maer omdattet scheen geen ernst te wesen, gebraecken daer veel behouften, beneffens dattet nu ongelegen was, omdat nu de meeste intentie vande Staeten was tleger van Mondragon hier te houden, tot dat men sach hoe t'met Camerick ging, daer te vooren de Staeten daeraen seer veel gelegen was, soe men den viant over Rijn hadde konnen trecken, twelcke men ontwijffelijck soude gedaen hebben, soe men de brugge in tbegin vanden leger alhier geslaegen hadde, twelcke tot noch toe om particuliere ende geen publycke consideratien gelaeten en was, beneffens dat men doen daermede belet soude gehadt hebben tverlies van soe veel peerden ende mogelijck oick van Graeff Philps ende anderen, ende nu die slaende om de vouragie wille, mocht men van daer wel een ander ongeluck krijgen, omdat alle degeenen die daer sullen willen rijden, terstont op tlijff sullen hebben alle de garnisoenen van Gelder, Wachtendonck, Straelen, Berck, Meurs, Alpen ende anderen, die sonder heur verre te hasarderen op tvolck van Sijn Ex^{tie} leger altoes veel voirdeels konnen hebben, insonderheyt op degeenen die wat buyten aff sullen willen rijden als in tvouragieren meest geschiet. De Lantdrost van Cleeff hoirende dat men de brugge wilde slaen, heeft gescreven aenden Raet van Staete datter een coopman binnen Zanten was die noch wel raet wiste om 100 malder havers, maer als men mettem man wilde handelen hielt hij dselve soe dier op gelt dattet niet geraeden

en was die te coopen, beneffens dat dat geen middel en was om tslaen vande brugge te beletten, overmits men evenwel hoey ende stroy most hebben. Hier en tusschen hielt den viant hem stille. Desen dach vertooch vuyt Hollant naer Duytslant Graeff George van Solms in sijn privee saecken.

Den xxix[en] Septembris was t'betrocken weder ende omdat men mette brugge voorts wilde, hoewel heel slappelijck, dede men affsteecken ende aenbesteeden een schantse over twaeter tot bewaeringe vande brugge groot van binnen 400 voeten viercant met 2 heele ende twee halve bolwercken, dwelcke aenbesteet werden op ontrent 6 gulden de roede, mits dat se op most gemaeckt wesen t'eynde twee daegen. Hier en tusschen was men dese ende eenige volgende daegen doende in tleger mette saecke vanden Drost van Zallant tegen eenen Jan Renart, die den Drost naer geseyt hadde, dat hij op de rencontre den ij[en] deser gevallen, sijn devoir niet en hadde gedaen, daerover den Drost den anderen in rechte betoogen ende als een valsch calumniateur beclaecht hadde, te meer soe Jan Renart niet veel raets en wiste om sijn geseyde te bewijsen. Desen dach was Mondragon binnen Dusseldorp ende dede vrouch daer ontrent 300 mannen commen, die in stadt begeerden te wesen om heur te biechten ende het sacrament te nemen, ende soe se inne hadden konnen commen, souden sij heur meester vande poorte gemaeckt hebben ende innegelaeten noch 500 man te voet ende 500 ruyteren, die des nachts vuyt sijn leger te Derendorp ende Vlingeren waeren gecommen, maer omdat de borgers dvoors. 300 mannen niet en wilden innelaeten, bleeff den aenslach terugge, die geschiet soude hebben, soe men meynde ten behouven vanden Keyser ende den Marckgraeff van Lichtenberch voor de gevangen Vorstinne.

Den lesten Septembris was het schoen cout weder ende ging de brugge altoes slappelijck voort, mitsgaeders de schantse, die men over twaeter dede slaen. Desen dach vertooch vuyten leger Justinus van Nassau, Almirael van Zeelant, bescreven sijnde bij de Staeten Generael om over tvolck naer Vranckrijck te seynden, te commanderen [1]. Ontrent dese tijt verbot gedaen sijnde aende Marckgraeven van Baeden ende van Durlach met waepenen niet meer te attenteren, maer heur questien te submitteren aenden

---

[1] De Instructie voor Justinus van Nassau als »Generaal over het secours van twee Regimenten voetknechten, die deselve Staten Generael den Coninck van Vranckrijck toesenden om ten dienste van Zijne Ma[t] ende van dese landen tot het ontset van Camerijck gebruyckt te wordden«, gedateerd van den 27sten September 1595, is te vinden in het Instructieboek der Staten Generaal van 1595—1599, bl. 92. (Rijks Archief.)

Keyser ende werelijcke Churfursten ende sij daeromme heur volck affgedanckt hebbende werde Graeff Everard van Solms met alle tvolck vanden Marckgraeff van Durlach naer Vranckrijck gesonden, ende soe men vermoede bij de Duytschen betaelt.

Den eersten Octobris was tschoen weder ende bleeff tleger altoes stille leggen, doende soe slappelijck aende brugge arbeyden dattet scheen, dat men de boeren socht tijt te geven ende te waerschouwen, dat se heur vouragie alles wech brengen mochten. Op den avont quam den viant met eenige peerden aenden Vosterberch ende creech eenigen, die heur op tvelt wat te verre bloot gegeven hadden, gevangen. Desen dach vertoogen van Dordrecht naer Zeelant de 15 andere vendelen naer Vranckrijck gedestineert, om de Wielingen vuyt te loopen naer Cales. Desen dach vertooch mede naer Braunswijck ende Duytslant den Graeve van Hohenloe in sijn privee saecken.

Den ij^en Octobris was tschoen cout weder ende waeren meest alle de ruyteren vuyten leger om vouragie te haelen tot onder Emmerick toe ende brachten een goede quantiteyt in den leger. Desen dach creech den viant Camerick inne bij appoinctement, dat de burgers (siende dat den viant heur een ravelijn ende een casamatte affgenomen hadde ende in heur grachten gelogeert was) des morgens vrouch begonnen te maecken ende ten elff vuyren aengingen ende slooten, omdat se al langerhant daer toe hadden beginnen te trachten om heur te ontdoen van tquaet tractement, dat Balingy nu 14 jaren heur aendede, ende om tot heur te trecken de Switsers, ende 2 vendelen Waelen in de stadt sijnde, hadden heur belooft te geven drie maenden solts. Naer t'appoinctement gemaeckt naemen se inne de regementen van Messias [1] ende La Barlotte, hebbende Balingy hem geworpen op tcasteel met alle de Francoisen, naerdat hij sach dat hij der burgers voornemen niet en const beletten. Dus slechtelijck verlooren de Francoisen de schoene stadt van Camerick ende die van Camerick naemen aen het quaet tractement der Spangiaerden om te ontgaen dat vande Francoisen. Soe seer is de mensche tot nieuwicheyt geinclineert.

Den iij^en Octobris was tschoen weder ende exerceerde men vast alle daegen het crijsvolck in den leger in t'maecken ende swencken vande slachordren. Den viant verthoende hem op den avont met eenige peerden aenden Vorsterberch ende tot bijnaest aende schantse over twaeter toe,

---

[1] Don Augustin Mexia, aan wien door Fuentes het beleid der belegering van Kamerijk was opgedragen.

die meest in defensie was ende creech daer gevangen een werckmeester Ietse genaemt met noch 6 ofte 7 anderen ende sloegen eenigen doot, ende soe se afftreckende toogen beneden langes de beecke, schoot het oirlochschip daer naer.

Den iiij^{en} Octobris was t'regenachtich weder ende was de viant wederom op de andere sijde vanden Rijn, daer hij gevangen creech 6 peerden ende wel 20 mannen, die over twaeter gevaeren waeren, omdat men noch niemant over de brugge en wilde laeten, hoewel die bijnaest volmaeckt was, leggende op 34 paelscheepen, schuyten ende aecken, ende lang wesende ontrent 1370 voeten. Desen dach vertooch vuyten Haege Justijn van Nassau om naer Zeelant ende Vranckrijck te gaen ende aldaer over tvolck te commanderen [1].

Den v^{en} Octobris was het schoen cout weder ende exerceerde men vast in tleger alle daegen het volck.

Den vj^{en} Octobris was tschoen cout weder. In tleger quaemen de Gedeputeerden van Utrecht om bij Sijn Ex^{tie} den nieuwen magistraet te doen verkiesen. Vuyten leger vertooch de vaene ruyteren van Herauguier naer Bredae, daer se bij den Gouverneur ontbooden was om een aenslach die hij op Liere hadde te mogen in twerck stellen. Den Heere van Swieten creech de compagnie voetknechten van Capiteyn Adam die overlange doot gebleven was. Hier te vooren hadde Graeff Harman vanden Berch als Gouverneur van Gelderlant van sConings sijde, die vande Betue verbooden op tverlies van heure sauvegarden niet te dijcken, twelcke de Staeten Ge-

---

[1] De overgave van Kamerijk op den 2den October was natuurlijk nog niet bekend; doch ook buitendien was het ontzet van die vesting niet het eenige doel, waartoe de troepen naar Frankrijk gezonden werden. Hendrik IV had dringend behoefte aan ondersteuning, en de Staten Generaal hadden ook dienovereenkomstig de noodige bevelen aan Justinus van Nassau gegeven, zoo als blijkt uit hetgeen op den 4den October 1595 in het Secreetboek staat opgeteekend:

„Opt gemoveerde vande Heere Admirael Justinus van Nassau Generael over die twee regimenten voetknechten, treckende naer Vranckrijck tot het ontset van Camerick; Is geresolveert, dat hij hem met het voorsz. volck sal laten gebruycken tot het voorsz. ontsedt, tsij dat den Coninck yet voorneempt bij Duirstee, bij insendinge in de stadt van eenige vande compagnien van dese landen, of bij eenen slach, ende het ontset faillerende, off dat de stadt ingenomen, ofte bij appoinctement aenden vijandt overgegaen sal wesen, al vooren dat de compagnien daertoe sullen hebben mogen gebruyckt werden, ende den Coninck instantie doet, om de compagnien in de steden te mogen verdeylen, wordt verstaen, dat die voorsz. Heere Generael, tselve met goede redenen ende excuse van gebreck van commandement sal difficulteren, maer soe verre dien niettegenstaende den Coninck alsnoch soude insisteren, is geconsenteert, dat hij de versochte verdeylinge sal toelaeten bij provisie, tot dat hij naerder bevel vande Heeren Staten zal hebben ontfangen opdat daermede ten deele den cours vande victorie des vijants mach gestuytet werden."

nerael verstaende, gebooden ontrent dese tijt, dat men tbosch bij sHeerenberch leggende ende toecommende den voors. Graeff ende sijn moeder soude affhouwen ende tot sHeerenberch ende op sGraevenweert brengen, ende vresende off dat niet genouch en waere om tvoors. verbot te doen affdoen, resolveerden mede alle dien van t'overquartier heur sauvegarden ende contributien op te seggen, ende deden heur daeraff verwittigen, om twelcke te voorhoeden sijl. te wege brachten dat tvoors. verbot affgedaen werde, soe dat men mettet dijcken in de Betue weder voort ging.

Den vij^{en} Octobris was het schoen cout weder ende was men in tleger seer becommert mette vouragie ende om gelt, overmits de meeste gereede penningen naer Vranckrijck waeren gesonden. Desen dach accordeerde den Heere van Balingy metten Graeve van Fuentes om hem over te leveren tcasteel van Camerick, op conditien dat hij tcasteel met geschut, vivres ende amunitie sal overleveren den ix^{en} deser, dat den Graeve van Retelois, soen van Nevers, Balengy ende Vickes met alle tvolck op tcasteel sijnde sullen mogen vertrecken met vliegende vendelen, waepenen, slaende trommel ende alle heure bagagie ende peerden die op tcasteel ofte in de stadt ende noch in wesen sijn, ende die niet in wesen en sijn, sal den Graeve van Fuentes ter taxatie van vieren, bij beyden sijden daertoe genomineert, betaelen, dat Balengy vergeven sullen sijn alle sijn voorgaende actien, beloften ende nemen van penningen, daervan hij ten eeuwigen daege niet en sal mogen gerechercheert werden —, dat Fuentes sal betaelen alle de schulden, die Balengy ofte yemant vande sijnen in de stadt aende borgers ofte anderen mogen gemaeckt hebben ende Balengy mette sijnen daervan indemneren, mits dat den Graeve van Retelois ende Balengy beloven vuyt Vranckrijck ongemolesteert te doen wedercommen de Gedeputeerden van Camerick, ende heur beste te doen om alle Camerickse coopluyden in Vranckrijck gevlucht te doen wederkeeren —, dat Fuentes consenteerde te laeten demanteleren thuys van Clery bij Peronne, daertoe men vuyt Peronne metselaers ende ambachtsluyden soude moeten senden, volgende welck accoort tcasteel den ix^{en} hieraenvolgende overging. Met t'overgaen van dese stadt ende casteel werden seer beset ende verseeckert de saecken van Artois ende Henegouwen die meest tot nieuwicheyt ende een pays genegen waeren ende ten deelen oirsaecke waeren van alle den voorslach van dien, omdat men vreesde dat se tot eenige extremiteyt souden commen, waeromme dese veroveringe soe seer redresseerde de auctoriteyt vanden Coning van Spangien in die landen, datter veele waeren die te vooren hooch gesproocken hadden, die nu begonsten terugge te sien ende te

vresen, omdat hij nu hem daer wel verseeckert vindende, middel heeft dselve sonder naerdencken te mogen doen straffen. Ende gelijck dese veroveringe verseeckert den staet vande Spangiaerden, alsoe verswackt dselve seer den staet vande Francoisen, die deur dese stadt alleen middel hadden gansch Artois ende Henegouwen te bederven, waeromme de negligentie in desen bij heml. gecommitteert egeensins excusabel en is. Den soen van Nevers, wesende noch jong van jaeren excuseerde hem selven met traenen, waeromme sijn vader den Hartoge van Nevers, die een braeff man was (ende sijn soen in Camerick gesonden hadde om hem groot te maecken ende een renommee van een goet chrijsman te wesen doen verkrijgen) van hertsweer storff. Balengy excuseerde hem selven soe hij best conde ende hoewel sijn fauten veel waeren, werden achternaer sijn excusen noch aengenomen [1].

Den viij^en Octobris was tschoen cout weder ende werden eenige penningen tot ontrent 40000 ℒ toe in tleger gebracht, tot groot contentement van veel Ritmeesters ende Capiteynen, die alles van gelt bloot waeren.

Den ix^en Octobris was tschoen weder ende kregen de Raeden van Staete scrijvens vande Staeten Generael dat sijluyden terstont naer den Haege wilden commen om te helpen adviseren in de saecke ende versouck van Botley. Desen dach creech den viant bij Griet twee schuyten, die van beneden op quaemen naer den leger. Des avonts vierden ende schooten alle de omleggende steden, als Gelder, Wachtendonck, Straelen, Berck ende anderen seer over t'innenemen van Camerick, hoewel sij van tcasteel noch niet en konden weeten. Desen dach werde in den crijsrade gepronuncieert de sententie tusschen den Drost van Zollant ende Jan Renart, daerinne Jan Renart verclaert werde den Drost t'onrecht gecalumnieert te hebben, ende gecondemneert de woorden weder inne te cloppen.

Den x^en Octobris was tseer schoen weder ende vertooch den Raet van Staete vrouch vuyten leger naer den Haege, oick sont men 6 vaenen ruyteren over de brugge ende den Rijn om aldaer convoy totte vouragie te doen, onder faveur van twelcke meest alle de ruyteren ende seer veel volcx vuytliepen om vouragie, daeraff sij een groot quantiteyt in tleger brachten sonder merckelijck verlies.

Den xj^en Octobris was tseer windich weder ende reden wederom meest

---

[1] Bor zegt, dat Baligny »korts daer na wederom in de gratie quam, door middel van het nieuwe huwelijk, dat hij dede met een suster vande schone Gabriele, Hertoginne van Beautfort, des Koninx beminde«. (XXXII Boek, bl. 56.)

alle de ruyteren over de brugge om vouragie ende brachtens, seer veel in tleger. Desen dach kreech men in tleger seeckerheyt van t'overgaen van Camerick, mits Graeff Harman aen Graeff Willem sondt een brieff aen hem, roerende die saecke vuyt Bruessel gescreven, van date den iij^en deser, doch omdat men noch geen scrijvens van beneden en creech, bleeff men evenwel mettet leger noch leggen. Den viant creech desen dach bij Emmerick eenige peerden van tleger.

Den xij^en Octobris was t'regenachtich weder ende den viant mogelijck meynende dat men weder om vouragie soude commen, heeft met 3 vaenen ruyteren daerop gepast, maer niemant vernemende (omdattet in tleger verbooden was vuyte trancheen te gaen, om geen volc te verliesen) heeft hem op den naernoen verthoent tot aende schantse over twaeter leggende. maer is sonder yet te doen weder vertoogen. Desen dach quaemen in tleger brieven van Bredae, houdende dat se daer gevangen hadden gekregen den Graeve Jan van Manderscheyt, soen vanden Grave van Geresteyn, ende hoewel desen in Brabant gevangen was ende quām vuytet leger van voor Camerick, soe was nochtans hier naer om sijn prinse veel dispute. ter oirsaecken hij sustineerde ten tijde van sijn prinse vuyten dienst ende gecasseert geweest te sijne, doch werde naderhant de saecke bij accoort affgedaen.

Den xiij^en Octobris was tamelijck weder ende was in tleger noch verbooden vuyte trancheen te gaen, omdat men sach, dat men alle daege veel volcx verloor, soe vande geenen, die vuyt armoede overliepen aenden viant, als vande geenen die den viant gevangen creech. Den viant verthoende hem met eenige ruyteren ontrent Wesel, waeromme veelen, die op wech waeren om daerwaerts te gaen, wederkeerden.

Den xiiij^en Octobris was tschoen weder ende en most wederom niemant vuyte trancheen gaen. Oick omdat men sach dat de armoede vanden leger hoe langer hoe meer verswaerde ende dat alle tvolck soe naeckt ende beroyt was, dat niemant die sonder commiseratie const aensien ende dat daerdoor dselve alle daegen met hoopen cranck wierden ende aenden viant overliepen, dat oick alle de ruyterie wech smolt ende verging ende heur peerden mettet verre haelen vande vouragie druckten ende bedurven ende het daeromme niet wel mogelijck en was tleger langer te velde te houden, soe men tvolck niet alles in de gront wilde bederven, heeft Sijn Ex^tie desen dach den Staeten Generael alle dien overgescreven ende versocht, dat sij souden willen verclaeren, off men tleger opbreecken ofte op een ander sal brengen, wesende Sijn Ex^tie geresolveert sonder derselver

scriftelijcke last hierinne niet te doen, om bij den Coning van Vranckrijck hieraff geen naerdencken te behaelen, te meer soe men verstont dat de Staeten van Gulick, Cleeff, Berch ende der Marck op den xvij^{en} deser tot Dusseldorp souden vergaederen om te beraemen de middelen, daermede sij beyde de legers van heuren bodem mochten doen vertrecken ende heur selven van voorder bederff te beschutten, hebbende die van Berch ende der Marck de waepenen in de hant genomen om tloopen vande vouragiers vanden viant te beletten.

Naerdat men nu lange tijt veel aenslaegen gedemeneert hadde op de stadt Liere, heeft den Gouverneur van Bredae eenen doen verhaesten omdatter niet dan 2 vendelen Spangiaerts inne en waeren. Ende bijeen ontbooden hebbende vuyt verscheyden garnisoenen ontrent 840 mannen te voet ende met sijn compagnie ontrent 160 peerden, is daerwaerts getoogen ende heeft op huyden vrouch voor den dach de stadt innegekregen aende Mechelse poorte over een ravelijn ende de walle, daer geen pallissade en stont, ende soe opgeslaegen hebbende de poorte, hebben alle tvolck mette peerden innegelaeten, ende eerst gevochten hebbende aen een binnepoorte ende naer noch wel anderhalff vuyre aende marckt (omdat de eerste innegecommen heur devoir niet gedaen en hadden, om den marckt inne te nemen, doen daer noch niet dan de ordinaris wacht en was, maer heur sonder noot hadden laeten terugge driven, tot dat den Gouverneur Don Alonso de Luna op den marckt gecommen was ende daer met veel soldaeten ende borgeren bravelijck vochte), hebben eyntelijck dselve mette ruyterie geforseert ende mede innegekregen, naer datter wel 150 vande heuren doot gebleven waeren ende onder dien den Hopman Botselaer (wiens compagnie onlangs daernaer Hugo Muys creech), den Lieutenant van Pieter van Dorp, van Giselaer, Grenu ende van Aert van Brienen ende den Lieutenant van Jacob vanden Eynde seer gequetst, behalven datter mede veel vande stadts sijde waeren gebleven. Hiernaer is Don Alonso de Luna geweecken op de Lispeler poorte, die van steen was ende taemelijcke starck, met ontrent 20 mannen, daer hij goet hielt. Ende omdat alle de ruyteren ende soldaeten met een groote desordre ende confusie heur aen tplunderen begaven, en const men soe veel volcx niet bijeen krijgen, dat men dselve poorte const saiseren ofte ten minsten onder besetten, twelcke veroirsaeckte dat die van Antwerpen ende Mechelen die heur te hulpe quaemen door desen de poorte open kregen innequaemen ende alle tvolck vande Staeten met sulcken desordre terugge dreven op den naernoen, ende naerdat sij 7 vuyren meester vande stadt geweest waeren

dat alle de peerden daer blijven mosten ende veel voetvolcx noch in tplunderen sijnde ende van geen ongemack wetende, verslaegen werden [1]. Den Gouverneur Herauguier te voet vuyte stadt gecommen, ende onderwege een boerenpeert becommen hebbende quam den xv^en vrouch sijn vierder tot Bredae. De ruyteren sijn meest te voet ontcommen ende tvoetvolck is meest in desordre naer Bredae ende Bergen geloopen, hebbende in de stadt in alles gelaeten ontrent 300 mannen ende 153 peerden. De overgroote begeerlijcheyt van buyt was oirsaecke van dit verlies ende desordre, hoewel veelen niet alleen de officiers maer oick de voorn. Herauguier beschuldigen van niet overal even goede ordre gestelt te hebbên, soe wel in t'innecommen als daernaer binnen sijnde. Nietemin het sij soe twesen mach, t'is een schoone cause leelijcken versien, overmits men daervuyt gansch Brabant in bloet ende vier soude hebben mogen stellen. Ende soe het schijnt is de desordre ende ongeregeltheyt onder der Staeten volck soe gemeen, dattet bijnaest niet te hoopen en is mette selve yet goets te sullen konnen doen ofte vuytrechten, te meer omdat de Staeten nimmermeer straffe en doen over heur volck, wanneer se heur tot ondienst van tlant quaelijcken draegen ofte naer behoiren recompenseren ofte vereeren dên geenen die heel wel doen. Vande geenen die ontcommen sijn, sijnder seer veel die goede buyt gekregen ende daer van gebracht hebben, soe aen costelijcke waeren, als aen gelt, gout ende silverwerck ende anders, wesende noch al seer veel weerdich sonder dat ment bequaemelijck sal konnen weeten, omdat elck sulcx verbercht ende voor hem selven hout. Nietemin waeren de ruyteren van Herauguier in corten tijt hiernaer weder gemonteert vanden buyt, die se daervan gebracht hadden, soe dat sommigen een peert verlooren hebbende, veel peerden weerde daeraf gebracht hadden.

Den xv^en Octobris was het schoen weder ende reet men wederom heel starck over de brugge om vouragie met een convoy van 8 vaenen ruyterên, daermede men een groot deel vouragie in tleger bracht. Eenige

---

[1] Den 13den Januarij 1596 gaf de Magistraat van Antwerpen een certificaat aan Gaspard de Mondragon, een neef en luitenant van den Kolonel Mondragon, ad interim bevelhebber van de citadel, ter zake van zijn wakker gedrag op den 14den October te voren, bij het herwinnen van de stad Lier op den vijand. (Verachter, Inventaire des anciens chartes et privilèges et autres documents conservés aux archives de la ville d'Anvers, pag. 245.)

De nadere bijzonderheden van de verrassing en herneming van Lier worden gevonden in een klein geschrift van Bernartius: « De Lirani oppidi, ab Hollandis occupati, per Mechlinianos et Antverpianos admirabili liberatione, commentariolus: una cum brevi narratione de origine et progressu calamitatum Belgii », dat in 1596 te Leuven werd uitgegeven.

ruyteren van Smeltsing te nacht over de brugge vuytgelaeten, kregen gevangen 7 ruyteren ende 12 wel bereeden peerden vanden viant, die om contschap naer Zanten waeren gesonden. Desen dach quaemen wel eenige brieven vande Staeten Generael in tleger, maer omdat dselve noch niet en hielen van tvolle verlies van Camerick ende dselve Staeten daerinne niet eyntelijck en ordonneerden op tleger, maer stelden als te vooren ter discretie van Sijn Ex^{tie}, om daerop te resolveren, soe hij geraeden vinden soude, is Sijn Ex^{tie} evenwel daer bij gebleven om precys bevel te willen hebben alleer te vertrecken om redenen voors.

Den xvj^{en} Octobris was twindich betrocken weder ende omdat Sijn Ex^{tie} van meyninge was soe haest hij bevel soude krijgen vande Staeten Generael tleger te breecken, soe beraemde hij theele leger eens in tvelt te brengen ende in tswencken ende maecken van slachordren te exerceren ende met eenen een reveue van dien te mogen doen.

Den xvij^{en} Octobris was t'regenachtich, waeromme de reveue vuytgestelt werde ende werden over de brugge om vouragie gesonden een convoy van 300 peerden ende 300 mannen te voet, daerdoor een goet deel vouragie in tleger gebracht werde, ende omdat de armoede soe seer groot was, verliep des nachts een Corporael van Jan van Niel met 11 soldaeten vande selve compagnie, verlaetende heure wacht aen de trancheen.

Den xviij^{en} Octobris was t'regenachtich weder, daeromme tleger stille bleeff leggen.

Den xix^{en} Octobris was tschoen weder ende dede sijn Ex^{tie} alle tleger in tvelt voeren buyten de trancheen naer Rees toe, alwaer hij alle de regementen in slachordre stelde ende dede tselve verscheydentlijck voort-trecken, swencken ende keeren ende oick tegen malcanderen voeren als off se chargeren souden om deselve alsoe te exerceren. De Engelsen marcheerden in 2 regementen, t'eerste van 8 vendelen, hebbende in elcke vleugel 12 roers ende musquetten in thooft, in t'midden 31 piecken, elcx 10 lang, maeckende 240 roers ende musquetten ende 310 piecken ende mette Officiers tegen 10 voor elck vendel starck 630 mannen. Tweede regement was van 9 vendelen, hebbende 260 roers ende musquetten ende 250 piecken ende wesende starck mette Officiers 600 mannen. Brant met 3 vendelen hadde 230 roers ende musquetten ende 130 piecken ende was mette Officiers starck 410 mannen. De compagnie vanden Graeff van Hohenloe hadde 76 musquetten ende 76 piecken ende die vande guarde van Sijn Ex^{tie} 60 musquetten ende 60 piecken ende maekten mette Officiers tsaemen 292 mannen. Tregement van den affgestorven Graeff Philps was

van 9 vendelen ende hadde 300 roers ende musquetten ende 240 piecken ende was mette Officiers starck 630 mannen. Tregement van Duvenvoorde was van 9 vendelen ende hadde 380 musquetten ende roers ende 270 piecken, maeckende mette Officiers te saemen 740 mannen. De Vriesen marcheerden in drie regementen t'eerste van 6 vendelen hadde 360 roers ende musquetten ende 230 piecken ende was starck mette Officiers 630 mannen. Tweede was van 7 vendelen ende hadde 360 roers ende musquetten ende 280 piecken ende was mette Officiers starck 710 mannen. Het derde regement was mede van 7 vendelen ende hadde 340 roers ende musquetten ende 320 piecken ende was starck mette Officiers 730 mannen, in vougen dat alle tvoetvolck te saemen starck waeren 5392 mannen. De vaen ruyteren van Sijn Ex^tie was starck 70 peerden, die van Graeff Hohenloe 41, Graeff Hendrick 48, Graeff Philps 55; Baelen, 100, Barchon 36, de Bois 41, Contelaer 54, Wermeloe 71, Pauls Bax 40, Marcel Bax 47, Chynsky 47, Onsten 60, Donck 46, Edmont 58, Smeltsing 65, Laurens 41, Parcker 54, Vere 54, Sidnei 29 peerden, ende waeren in alles ende te saemen noch starck 1057 peerden, welck getal sij te saemen vuytmaeckten boven de drie compagnien die op de wacht voor de brugge waeren, ende eenige soldaeten die in de quartieren gelaeten waeren om die te bewaeren. daervuyt men sach dat tleger over de 2300 mannen te peert ende te voet geswackt was, soe in crancken, doden als verloopenen. Vande ruyteren mochten mette compagnie van Herauguier vuyten leger wesen ontrent 200 peerden, daervan de meeste tot Liere gebleven waeren. Vuyt alle desen verstont Sijn Ex^tie dattet niet alleen noodich en was tleger metten eersten te breecken, maer oick dat de saecken vande landen nopende den crijch soe seer verliepen datter geen hoop en bleeff selff tegen toecommende jaere yet te mogen doen. Op den naernoen creech Sijn Ex^tie brieven vande Staeten van Hollant vanden xvj^en deser, daerbij sij versochten, dat hij metten eersten noch 3 oft 4 vendelen knechten naer Bredae ende Bergen op den Zoem wilde seynden, opdat die steden metten aenslach op Liere seer geswackt niet onvoorsien geinvesteert en werden bij den viant.

Den xx^en Octobris was tamelijck weder ende destineerde Sijn Ex^tie naer Bredae te seynden de compagnien van Langvelt, vanden Eynde ende Braeckel, ende naar Bergen op den Zoem de compagnie van Jan vander Dussen, daeraff hij de Staeten van Hollant adverteerde. Oick werde een starck convoy over de brugge gesonden om vouragie, onder faveur van twelcke een goet deel in tleger gebracht werde.

Den xxj^en Octobris was tschoen weder ende vertoogen vuyten leger dvoors.

4 compagnien naer Bredae ende Bergen. Men creech voort scrijvens vande Staeten Generael, dat se goetgevonden hadden dat men tleger soude breecken ende metten eersten in garnisoen brengen, daertoe oick eenige penningen quaemen te weeten 8000 £, twelck soe weynich was, dattet de armoede van tvolck gansch niet helpen en conde, omdat die meest aen extraordinaris lasten mosten verstreckt werden. Op den avont creech Sijn Ex^tie tijdinge dat den viant sijn leger scheyde ende over Rijn dede gaen ende naer Overijssel gesonden hadde de 5 vaenen ruyteren van tgarnisoen aldaer, waeromme Sijn Ex^tie resolveerde met alle de ruyterie van sijn leger vuyt te rucken, om dselve 5 vaenen den wech aff te snijden, twelcke volgende is op den avont ontrent 9 vuyren met Graeff Willem ende Vere ende alle de ruyterie starck omtrent 1000 peerden vuytgeruckt, ende gemarcheert hebbende den heelen nacht is den volgenden daege ontrent Coesvelt gecommen, daer hij verstont dat den viant al gepasseert was, ende omdat daer een qnaet gat was, daer de peerden niet dan een voor een door en mochten, heeft hij daer moeten tarderen wel anderhalff vuyr, twelcke oirsaecke was dat hem den viant die altoes soe seer starck door reedt als hij const ontquam. Door wesende reedt Sijn Ex^tie met grooter haest naer, ende quam heur noch soe dicht achter, dat de laeste vanden viant vuyt Eep reden, doen ontrent 30 peerden van Sijn Ex^tie, die seer voort gehouwen waeren in tdorp quaemen ende aldaer beclemde drie waegens met bagagie vanden viant, daer onder anderen seer veel cléderen vanden Ritmeester Boetbergen ende sijn huysvrouw waeren, ende gecommen sijnde ontrent Grannou, heeft den viant een brugge affgebroocken ende daermede de ruyteren van Sijn Ex^tie soe veel belet, dat sij alles middel hadden heur binnen Enschede te salveren, alleer de groote troupe van Sijn Ex^tie aencommen conde ende de peerden die voor waeren heur sulcx niet beletten en conden, omdat se eenige peerden terugge hielden die tegen dselve aende gebroocken brugge schermutseerden, terwijle de anderen naer Enschede reeden. De huysvrou van Boetbergen salveerde heur binnen Grannau, soe wel datter naulicx tijt en was, om de ruyteren van Sijn Ex^tie de hameye voor thooft te sluyten, in vougen dat se niet meer en kreegen als de voors. drie waegenen ende 4 oft 5 gevangenen ende ettelijcke peerden die niet en hadden konnen volgen. Op dese cavalcade was Sijn Ex^tie met alle de ruyteren 18 vuyren te peerde geweest sonder affsitten ende hadde de laeste 8 vuyren soe seer gegalopeert, datter veele ruyteren wiens peerden niet volgen en conden onderwege hadden moeten blijven, gelijck mede eenige peerden van Sijn Ex^tie stallinge selffs.

Den xxij^{en} Octobris was tschoen weder ende passeerde den viant ontrent twee vuyren naernoen sijn laeste volck over den Rijn voor Keysersweert, wesende Sijn Ex^{tie} in tvervolch vande ruyteren vande Twente ende snachts logerende te Eep, omdat hij den viant niet en hadde konnen achter haelen.

Den xxiij^{en} Octobris was t'schoen weder. Den viant tooch voort wech naer Maestricht toe ende Sijn Ex^{tie} keerde weder naer sijn leger, daer hij ontrent middernacht quam, hebbende seer veel peerden achter gelaeten, die niet volgen en konden. Ontrent dese tijt was men in de Staeten Generael seer veel daegen besich geweest mette differenten tusschen die van Groeningen ende de Omlanden, ende omdat men sach dat se seer op malcanderen verbittert waeren ende daeromme quaelijcken conden verdraegen werden. werden bij de Staeten Generael tot indicature van alle heure differenten gedelegueert 9 rechters vuyt verscheyden provincien, drie als namentlijck Hessels, Casenbroot ende Marotel, om tproces te doen furneren ende in staete van wijsen te brengen om daernaer mette 6 anderen daerover te sententieren.

Den xxiiij^{en} Octobris was het betrocken weder met regen, ende omdat Sijn Ex^{tie} bevel ontfangen hadde den leger te breecken, heeft hij ordre gestelt om op morgen tgeschut ende alle de gereetschap tscheepe te doen om metten eersten te vertrecken.

THUYS TE WEERT BELEGERT.

Den xxv^{en} Octobris was tschoen weder ende werde alle tgeschut schoen gemaeckt ende tscheepe gedaen op 4 hälve canons naer, die men meynde mede te nemen om thuys te Weert te beschieten, daertoe van daege daerwaerts toogen de regementen van Vere ende den affgestorven Graeff Philips mette cavalerie in tlant te Zutphen ende Overijssel in garnisoen gedestineert met last thuys op te eyschen, ende soe sij t'niet en willen opgeven, dat men dan te nacht tgeschut planten soude, ende dat Sijn Ex^{tie} op morgen mettet leger vertrecken soude ende waert noot daer mede commen, in welcken gevalle men de xxxij mannen, die men seyde dat daer op waeren soude den beck breecken, volgende welcke last op den naernoen vertoogen

sijn de ruyteren ende soldaeten voornt. met 3 halve canons (mits dat tvierde bij gebreck van treckpeerden niet en const mede gebracht werden) om daerwaerts te gaen, dewijle men in tleger alle saecken aenstelde om op morgen te vertrecken. Tvoors. volck commende voor Weert dede thuys op eyschen, daerop die van binnen antwoorden tselve niet over te willen geven, maer behouden, te meer soe sij van daege ende bij hasart renfort van 15 soldaeten van Grol gekregen hadden, die op hasart vuyt gegaen ende om t'aencommen vande voors. trouppen daerop geweecken waeren, waeromme men des nachts de drie stucken dede planten, hoewel heel verde daervan. Desen dach werde Capiteyn Bagnol, Sergiant Major van de Engelsen in particuliere questie van Capiteyn Haman Jaxley seer periculeuselijck gequest.

Den xxvj^en Octobris was tschoen weder ende vertooch tleger heel vrouch van Bisselich. Voor reedt Edmont (commanderende over t'regement van Chynsky) met 4 vaenen ruyteren, daernaer volchde den Drost van Zallant ende Risoir met heure ruyteren, daernaer de guarde mette compagnie van Hohenloe, naer dien de Vriesen ende Duvenvoorde ende eyntelijck Brant met sijn vendelen, ende werden beslooten bij de ruyteren vande regementen van Baelen ende Parcker, ende quaemen alsoe mettet leger tot Dornick, tusschen Emmerick ende Rees. De scheepen bleven eenigen voor Rees (daer mede bleven de ponten mettet geschut ende scheepbrugge) ende eenigen voeren naer sGraevenweert, anderen naer Arnhem ende Nieumegen. Vere sijnde voor Weert dede des morgens heel vrouch daerop schieten, maer omdat tgeschut soe heel verde affstont, en dedet sulcke operatie niet als men wel meynde dattet gedaen soude hebben, daeromme die van binnen te meerder moet greepen om thuys te houden ofte een goet appoinctement te becommen. Dit Vere siende dede langsaemelijck schieten, ende Sijn Ex^tie van alles verwittigen, mitsgaeders dat hij de volgende nacht tgeschut naerder soude doen stellen, versouckende meerder coegels ende cruyt, twelcke Sijn Ex^tie hem noch op den avont sent tot 150 schooten toe. Des nachts dede Vere 2 stucken in de kercke, die dicht aen thuys stont, brengen, ende gaeten in de kerckmuyre maecken om door te schieten ende het derde stuck dede hij mede veel naerder op den wech planten.

Den xxvij^en Octobris was tschoen weder ende begonst Vere heel vrouch op Weert te schieten, ende naer eenige scheuten gedaen, begonnen die van binnen te parlamenteren ende gaven eyntelijck thuys seer confuselijck over, alleen op tseggen van Hopman Schaeff, dat men heur crijsgebruyck

doen soude, twelcke bij Vere daernaer verclaert werde te wesen dat sij alles hangen mosten, omdat se voor soe een gat tgeschut verwacht hadden, ende dat Sijn Ex^{tie} sulcx gebooden hadde, ende wilde derhalven dat de 26 mannen op thuys sijnde stroy souden trecken om d'een helft die tcorte stroy soude trecken te doen hangen met Pruys, die op thuys gecommandeert hadde vuyten naem vanden Graeven van Hohensolderen, die de dochter van Culenborch getrout heeft. In trecken van tstroy maeckten sij eerst groote swaericheyt, dan siende eyntelijck dattet wesen most toogen het stroy ende vuyte 13 die tcorte stroy hadden, werde aen eenen tleven geschoncken, mits dat hij de anderen ophing, twelcke hij dede, ende hing eerst Pruys op, die aff ofte door de strop vallende in twaeter viel ende bij de Engelsen ondergehouden werde ende verdronck, de anderen werden daernaer tot 11 toe gehangen, maer den lesten werde mede tleven geschoncken. De 15 soldaeten van Grol die bij hasart daerop gecommen waeren als voorseyt is, werden op heur rantsoen ende quartier laeten gaen, soe omdat se op thuys noyt gelegen en hadden, als omdat se pasceele hadden van Graeff Jan van Stierum. De 13 vrijgetrocken soldaeten metten beuyl liet men mede gaen. Thuys werde gespolieert van alles datter op was, de vrouwen werden geleyt naer Iselburch ende op thuys toogen eenige Engelsen, dan op den nacht quam daerop de halve compagnie van Spaen die tot Anholt lach ende trocken doen de Engelsen daer weder aff. Vere dede tgeschut ende amunitie weder naer Rees voeren om aldaer tscheepe gedaen te werden ende bleeff dien nacht met sijn volck noch voor thuys. Sijne Ex^{tie} hielt desen dach tleger mede stille tot Dornick, om naer de vuytcomptste van Weert te wachten.

Den xxviij^{en} Octobris was t'mistich weder ende begonst snachts seer te regenen. Desen dach vertooch Sijn Ex^{tie} mettet leger naer Elten, alwaer tvoetvolck in scheepen bestelt werde ende de Waele, den Rijn ofte Isale affgesonden werden naer heure garnisoenen. De ruyteren naer Brabant gedestineert toogen in de Betue ende die vande quartieren van Zutphen, Overijssel ende Groeningen (daer drie vaenen souden leggen) toogen naer heure garnisoenen, ende Sijn Ex^{tie} quam op den avont met Graeff Willem ende d'andere heeren tot Arnhem, ende Vere desen dach van Weert vertreckende quam logeren tot Dornick

Den xxix^{en} Octobris was tschoen weder ende scheyde tvolck van Vere mede vanden anderen om in garnisoen te gaen. Sijn Ex^{tie} bleeff mette Heeren tot Arnhem, daer des avonts Vere mede quam, om op de begraeffenisse te wesen vande Graeven Philps van Nassau ende Ernst van

Solms voornt. Men creech voorts tijdinge, dat den viant met meest al sijn volck ontrent Maseyck was blijven leggen aende Maese op den Gulicsen bodem onder het dexel dat de Spangiaerden muyten, om alsoe met eenich pretext op den boer te blijven leggen [1].

---

[1] De Prins, die, zoo als op verschillende plaatsen van het journaal blijkt, zijne troepen voortdurend had geoefend, nam de noodige maatregelen om de exercitiën voor het eerst ook gedurende den winter in de garnizoenen te doen voortzetten, en uit alles blijkt, hoe hij vast besloten was zijne eenmaal gevestigde denkbeelden omtrent dit punt, in weerwil van den tegenstand en van de bespotting van velen, in praktijk te brengen. De volgende aanteekeningen uit de Resolutiën van den Raad van State kunnen tot bewijs daarvan dienen:

18 November 1595. — Die Heere Thesaurier Generael, ontboden sijnde geweest bij Sijn Excellentie, rapporteert, dat Sijn Excellentie nodigh vindt, dat die 's lands compagnien overal in die garnisoenen in krijgsoeffeningen geoeffent worden, ende dat oversulcx die Sergeant Major vanden Leger Sidnisky, ende voorts die Sergeanten Majors van die regimenten, als namentlijck Bruges, Brandt, ende Merlijn, daertoe geemployeert ende voor eenigen tijde totte garnisoenen geschickt werden. Waarop gedelibereert, ende geresolveert, dat tot dit behulp, den voorsz. Sidnisky sal genieten twee gulden 'sdaags, boven sijn ordinaris tractement, 't welck hij buyten den leger is genietende, ende sijne vrachten daertoe vrij, ende die andere drie elck dertig stuyvers 's daags, oock boven hare vragten, ende haer ordinaris tractement buyten 't leger; ende dit alsoo Sijne Excellentie aangedient sijnde bij den voorsz. Heere Tresorier, die nu wederom rapporteert, dat Sijne Excellentie agt, dat Sidnisky wel, tegen die drie andere, behoorde te hebben drie gulden 's daegs, midts sijne qualiteyt. Fiat et habeat drie gulden 's daegs.

20 November 1595. Des nanoens...... Is mede goetgevonden, omme die soldaten te doen exerceren, dat men die compagnien meer kruyt sal uytdeelen, na dat se van musquettiers en schutten sterck sijn.

20 December 1595...... Sijne Excellentie begeerende mede te weten off oock aenden frontieren was geschreven, omme den crijgsvolcke eenig vorder pulver uyt te deylen, dewijlen die Sergeant Majors uytgeschickt waren, om het crijgsvolck te exerceren; is daerop geresolveert dat men aende provintien sal schrijven, ende oock aende commisen vande principaelsten magasijnen; dewijlen goedt is gevonden, dat men die Crijgsluyden sal doen exerceren, dat men verstaet, dat jeder compagnie ter maendt een derde part meer kruyts sal mogen uytgedeelt worden, gedurende den tijt dat se hen exerceren; waernae men verstaet, dat die commisen vande ammunitien hen sullen hebben te reguleren, dat die vande provintien hare particulieren commisen sulcx mede willen enjongeren.

Graaf Willem Lodewijk van Nassau stond hem bij dit alles trouw ter zijde. Dat hij zich door het invoeren dier nieuwigheden aan de spotternij van velen zou blootstellen, hield hem niet terug, hoewel hij zeer goed inzag, dat hij ook die soort van tegenstand zou hebben te overwinnen, zoo als blijkt uit het slot van den brief, dien hij den 8sten December 1594 aan Maurits schreef. Deze brief, berustende in het archief van Zijne Majesteit, en gedeeltelijk medegedeeld in de Archives de la maison d'Orange-Nassau, hebben wij hierachter in zijn geheel als Bijlage III opgenomen.

ANDERE GESCHIEDENISSEN.

Den xxx^{en} ende lesten Octobris was taemelijck weder ende prepareerde men vast binnen Arnhem de pompe totte begraeffenisse vande voors. Heeren, daeraff de lichaemen over lange daer gebracht ende op thoff gestelt waeren, tot welcke begraeffenisse veel gedeputeerden soe vande Staeten Generael als vande naeste quartieren van Gelderlant quaemen.

Ontrent dese tijt quaemen de scheepen naer China gedestineert wederomme, hebbende niet voorder geweest als totte Zembla toe, omdat se niet voorder en dorsten vaeren, nochte oick Vaigat passeren, soe sij seyden om de menichte van t'ijs, dat sij daer vonden, hebbende onder malcanderen daerinne seer discorderende geweest, omdat den eenen voort vaeren wilde ende den anderen niet en dorste, ende werde daeraff veel geimputeert den Almirael van die scheepen, die vuyt bloohertícheyt niet voort en wilde, maer keerde tot groote coste ende ondienste vande landen wederom, die hiertoe niet alleen heur gelt te vergeeffs vuytgegeven hebben maer bijnaest in wanhoope gebracht werden vanden vaert te mogen vinden.

Tstuck vanden pays was tsedert de voyagie van Liesfelt verscheydentlijck gedreven bij den Marquys van Havre ende den Graeve van Sore, die heur vuyten naem vande Staeten vande provincien daervan hooffden maeckten als sij aengaven, hebbende den Graeff eerst gesonden sijn Hoffmeester om tselve op tbert te brengen ende te onderhouden, ende den Marquys daernaer gesonden seecker sijnen edelman om te versoucken designatie van plaetse ende nominatie van gedeputeerden totte versaemelinge, maer omdat men middelertijt geintercipieert hadde seeckeren brieff vanden Marquys, daerinne hij screeff in dat stuck niet te doen nochte te sullen doen, anders dan volgende den last ende instructie vanden Graeve van Fuentes, soe hadden de Staeten Generael al in Junio lestleden aenden voors. Edelman verclaert meer van dien niet te willen hoiren ende alle tgebesoingeerde te houden voor ongedaen, omdat heur meyninge noyt en was geweest, nochte alsnoch en was metten Coning van Spangien ofte yemant van sijnen twegen te handelen, maer alleen mette provincien, expresselijck daervuyt sluytende den Coning ende de sijnen, ende hoewel den Marquys gepretexeert hadde alleen vuyten naem vande provincien met seclusie vanden Coning te willen handelen, soe sach men nu claerlijck tcontrarie van dien bij sijne brieven, waeromme sij met recht alle sijn doen suspecterende affsloegen. Onder dese bedecte handelingen werde bij veelen vermoet, dat den Ambassadeur Busenval geen goet officie en

dede, omdat hij gestaedelijck den pays in de mont hadde ende veelen die aenprees, seggende dat den Coning van Spangien, vastelijck geresolveert was een pays te maecken met sijne landen voor sijn doot ende daertoe contentement te doen aen theele huys van Nassau, alreede begonnen hebbende vanden eersten vuytet huys te weeten den Prince van Orangien, ende raedende de Princesse Wed^{e} van Orangien tselve niet heel te verwerpen, maer daernaer tot haere ende haeres soens besten ende welvaert mede te luysteren, maer omdat men sien wilde, waer sulcx heenen sal strecken, werde sulcx laeten glisseren, te meer soe veelen vermoeden tselve meest te strecken om daerdoor te justificeren de inclinatie vanden Coning ende Francoisen totten pays. Nietemin werden deselve officien daeromme te suspecter gehouden, omdat in dese tijt mede in den Haege was Nicolas de Salmyr, Heer van Melroy, bij den Prince van Chymay gesonden aende Princesse sijn huysvrou om vande reconciliatie tusschen hem ende heur te handelen, die mede in dese landen veel vanden pays vuytstroyde, ende dat den Coning van Spangien wonderlijck daertoe genegen was. Dese van wegen de Staeten Generael aengesproocken sijnde, bekende hem bij den Raet van Staete in Brabant mede gegeven te sijn om alhier te verthoinen seeckere articulen, getoogen vuyt een brieff vanden Coning vanden ix^{en} Julij lestleden, gescreven aenden Graeve van Fuentes ende Marquys de Havre, daerop hij Melroy seyde sijn goetduncken aen Assonville verclaert te hebben, die goet gevonden hadde, dat hij daernaer mocht dirigeren, ende hadde op den lesten Octobris copie van dien aen den Advocaet Bernevelt overgelevert, houdende, dat den Coning seer verblijt was te verstaen de inclinatie van die van Hollant ende Zeelant tot een pays, omdat hij liever socht de troublen te composeren ende pacifieren met accord dan mette waepenen, maer was bedroeft geweest te verstaen dat men sonder hem hadde willen handelen mette andere Staeten vande landen, naerdien tselve tot geen goet eynde en mocht strecken, dewijle den Coning dese saecke meest roert die Prins souverain van d'een ende van d'ander is, ende sonder wien noch pays, noch surceantie van waepenen mach gemaeckt werden, omdat men tegen hem ende sijn goede onderdaenen, die met hem een fortuyne loopen de oirlogen voert, die oick niet en mogen nochte souden willen alleen in eenige conferentie treden, veel min accorderen, waeromme hij als een sachtmoedich Prins ende vaeder van allen, begerende een goede, heylige, rechtveerdige ende verseeckerde pays, naer soe veel calamiteyten van sijn volck, is te vreden te hoiren tgeene die van Hollant ende anderen van heur partij sullen

willen eyschen, ende daertoe te committeren commissarissen, om met henluyden naer behoiren ende in gewoenlijcke manieren te tracteren. mogende wel lijden (om sijn vaederlijcke affectie te thoonen) dat de andere Staeten heur Gedeputeerden daer bij hebben als middelaers. Ende hoewel alle dselve articulen soe seer generael waeren ende captieus in veel woorden, dat elckeen wel oirdelen conde, dattet mer en streckte om te bedriegen, ende dattet dselve waeren die den Coning altoes van aenvang deser oirloogen voortgedrongen hadde, soe was nochtans van wegen den Raet van Staete vanden Coning daer bij gedaen, dattet sulcke coninglijcke offeren waeren, dat men naulijcx meer soude derven hebben eyschen, door dewelcke men kan vinden ende besluyten een goede, heylige, seeckere ende geduyrende vrede, die t'eynde vander oirlogen is, doch soe men de saecke soude willen vuytstellen totte comptste vanden Cardinael van Oistenrijck, Gouverneur vande Nederlanden, ofte handelen door middel vanden Keyser ofte Rijcxfursten, gelijck goetgevonden is op den rijcxdach te Regensburch, dat den Coning oick daermede wel te vreden is, soe dattet in de macht van die van Hollant ende Zeelant ende anderen is, te mogen kiesen een vande drie wegen die den Coning heur soe liberalijck presenteert, daervuyt alle de werelt kan bekennen hoe seer den Coning als een goedertieren Prins de vrede ende ruste begeert. Ende indien sij dese presentatien refuseren, soe sullen sij bethoinen dat se gansch geen wil en hebben totten vrede te commen ende tvolck vande miserien te bevrijden, ende volgens moeten sien wat God ende de werelt van heur oirdelen sal, ende dat God hem met recht tegen heur mach verstooren om wraeck te nemen ende te castijden sulcke obstinaete ende wreede menschen vianden van heur eygen goet ende saelicheyt. Dit gescrift was Melroy in den vollen Raede van Staete ter presentie van Marquys van Havre bij Assonville gegeven, ende hoewel het niet dan woorden en waeren, ende dat de woorden wechgenomen, vande sin ofte substantie niet met allen en bleeff, soe hadde nochtans Melroy hierop voor sijn goetduncken verthoent ende versocht, off hij in den Haege wesende soude vuyt sijn auctoriteyt mogen audientie versoucken bij de Gedeputeerden daer versamelt ende verthoenen dat hem dickwils de eere gedaen was te arbeyden om tot een pays te mogen commen, daer noch anders niet als continuatie van oirloch was gevolcht, dat se daeromme heur eens wilden resolveren om daertoe te verstaen ende heur verseeckeren, indien sij willen weeten welcke de wille over dese sijde is, datter geen persoonen van alle qualiteyten en sullen manqueren, die daertoe mede sullen verstaen,

behoudelijck dat de eere Gods ende den dienst van Coning als van sijne landen behouden blijven. Ende soe se antwoorden dat den Keyser dese materie al ter handen genomen heeft, off hij niet soude mogen seggen dat desselffs commissarissen sonder interventie vande naturellen van tlant, die meest daerbij geinteresseert sijn ende best vande saecke geinformeert, niet en sullen handelen, ende soe se begeeren met yemant van dese sijde te spreecken, dewijle hij niemant daertoe en kan noemen, off hij soude mogen scrijven om daervan verseeckert te wesen, dat se gehoir sullen hebben, ende om te mogen weeten off men de plaetse vande bijeencomptste sal leggen in een neutrale stadt ofte in Hollant ofte in Brabant. Van gelijcken soe se spreecken van tvertreck der vreemdelingen ende van tstuck vande religie, off hij soude mogen seggen dat hem docht dattet beter was alle die poincten te remitteren totte bijeencomptste, ende dat se souden mogen geloven, dat men dselve sal affdoen mette beste redenen ende meeste satisfactie van partijen, dat mogelijck sal sijn. Met dit goetduncken ende dese versoucken quam Melroy voort hem houdende als onweetende van tgeene al in Junio den edelman vanden Marquys d'Havre was geseyt, ende hoe hem de heele handelinge affgeslaegen was, mogelijck om te sien off men alsoe de materie weder op tbert conde brengen. Ende hoewel dit goetduncken noch immers soe captieus was als de articulen, contrarierende vuytdruckelijck tgeene Lysfelt in Zeelant was aengeseyt, ende daeromme altemael met goede redenen was verworpen, soe kan men daer vuyt nochtans bemercken twee poincten: t'eerste dat den Coning seer souckt te versoeten ende in devotie te houden de Staeten aen sijnder sijde wesende, die noemende getrouwe ondersaeten, die met hem een fortuyne loopen, vresende mogelijck dat se apart hem souden hebben willen handelen, van welcke vrese hij seer verlicht is mette victorien van Dourlens ende Camerick, ende het tweede dat hij de Staeten aen dese sijde niet als vereenicht met malcanderen, maer als gevolch van dien van Hollant ende Zeelant reeckent, sijnde voor die van Hollant ende Zeelant al te vol naerdenckens, waeromme alle tselve overmerckt sijnde, ende dat Melroy mettet vuytstroyen van dese generaele poincten onder den gemeenen man geen goet en conste doen, is hem eenige daegen hiernaer bij de Staeten Generael belast vuyte landen te vertrecken, wesende dese de tweede alarme van pays, die men om de Princesse van Chimay hier alreede gehadt hadde, alleenlijck op soe generale dingen, daer gansch geen fundement en is in te bouwen.

Den j^en Novembris was het tamelijck weder ende werden op den naer-

noen met grooter pompe begraeven de lichaemen vande voors. Graeven Philps van Nassau ende Ernst van Solms in de groote kercke tot Arnhem op de slinckersijde vanden tombe vande Hartoch. De pompe funebre was dese: voorvuyt ging de compagnie vande guarde, daernaer volchden 4 trompetters in den rou, hiernaer werde gedraegen de cornet van Graeff Philps, naer dese twee groote viercante vaenen vande waepenen vande Heeren, daernaèr 8 cleyne vaenen vande 4 quartieren van elcx, doen de waepenrocken, naer dien de spooren, de gantelets, de sweerden ende de helmen, daernaer werden gedraegen de 4 quartieren van elcx in cleyne berden ende naer dien voor elckx een groot bert mette waepenen, daer volchde voor elcx twee peerden ende naerdien voor elcx een peert, heel in den rou behangen, daernaer werden gedraegen de lijcken, dat vanden Graeff van Solms voor ende tlijck van Graeff Philps naer, hierop volchde Graeff Willem van Nassau, hooft vanden rou geleyt bij Vere ende een Engels Graeff, naer hem volchde Graeff Ernst van Nassau, daernaer Graeff Lodewick van Nassau ende eyntelijck Sijn Ex^tie^, sluytende den rou; hiernaer volchden de Gedeputeerden vande Staeten Generael, vanden Raet van Staete, die vande Cancelerie ende de Gedeputeerde Staeten van Gelderlant ende Zutphen. Dvoors. stucken wierden meest gedraegen bij edelen vande Velue daertoe bescreven ende veel Ritmeesters ende Capiteynen, de peerden werden bij eedele Ritmeesters ende Capiteynen geleyt, tlichaem vanden Graeve van Solms werde bij eedelen van thoff van Sijn Ex^tie^ gedraegen ende dat van Graeff Philps bij veel Capiteinen van thoff daer se gestaen hadden eenige straeten omme ende soe naer de kercke toe, dan mosten de draegers vande lijcken soe om de lengte vanden wech als om de swaerte van kisten dickwils bij anderen verpoost werden. Thoff was van binnen alomme behangen met swart laecken, daeraen gehecht waeren seer veel waepenen van Nassau ende van Solms. In de kerck was de predickstoel behangen met laecken ende waepenen, mitsgaeders de banck daer de Heeren saeten. Den predicant Fontanus dede een fraije vermaeninge van heur sterven, streckende tot vertroostinge, hoewel een weynich te seer geaffecteert tot loff ende prijs vande Heeren. Op den avont hadden Sijn Ex^tie^ ende Graeff Willem elcx een banquet doen toerusten, hebbende Sijn Ex^tie^ alle de Gedeputeerden ende edelen doen nooden ende Graef Willem alle de Ritmeesters ende Capiteynen op de begraeffenisse gecommen.

Den ij^en^ Novembris heel vrouch vertooch Sijn Ex^tie^ mette Heeren naer Vuytrecht, ende Vere naer Dousbruch om over de garnisoenen van tlant van Zutphen ende Overijssel te commanderen vuyt crachte van een acte

der Staeten Generaei, welck commandement welleer gehadt hadde wijlen den Graeve van Valckesteyn ende naer hem te deele den Drost van Zallant alleen op een acte van Sijn Ex^tie.

Ontrent dese tijt waeren eenigen gecommitteert om de stroomen van Rijn, Isel ende Wael te besichtigen om te weeten off men de Wael die te veel waeters hadde, wat waters bequaemelijck soude mogen benemen ende gevouchelijck deriveren in den Rijn ende Issel daer twaeter hoe langer hoe ondieper werde, daertoe nu langen tijt aengehouden was bij die van Gelderlant, Zutphen, Overijssel, Vrieslant, Noorthollant ende Amsterdam, die tot heur getoogen hadden die van Gornichem ende Thiel, dwelcke claechden mettet waeter vande Wael overtast te sijn, maer die van Dordrecht, Bommel ende Nieumegen waeren daer tegen, allegerende dat men twaeter soe effen niet en soude konnen deelen, ofte daer soude vrese vallen vande Wael mede te doen verdroogen. Dese Gedeputeerden van wegen de Staeten Generael hebben eenige volgende daegen gebesongeert ende eyntelijck gevonden dattet niet gevouchelijcker en soude konnen geschieden dan mettet slaen van eenige hooffden boven sGraevenweert aende Cleeffsche sijde, daervan sij onvermindert de oppositie van Dordrecht, Nieumegen ende Bommel heur rapport aende Staeten Generael daernaer deden.

Sijn Ex^tie hadde mede de Gedeputeerden vande Staeten Generael versocht te visiteren de schantse van sGraevenweert ende Knodsenborch, om rapport te mogen doen vande groote noot daerinne die waeren van gerepareert te moeten wesen, die deselve visitatie de volgende daegen deden ende daernaer aende Staeten Generael sulcx rapporteerden.

Den iij^en Novembris was tregenachtich ende stormich weder ende men creech alle daegen meerder ende meerder tijdinge dat den Cardinael Albertus van Oistenrijck (met den Prince van Orangien, soen van H. M. Willem Prince van Orangien) tot Turino gearriveert was om hier in tlant te commen ende te commanderen als Gouverneur Generael, ende sien off hij bij intercessie vanden Keyser, Kurfursten ende Prince voors. dese landen tottet aengaen van eenigen pays conde brengen, daertoe geseyt werde dat den Coning den selven Prince gerestituteert hadde in alle sijns vaeders goederen ende met eygener hant hem gegeven de ordre vande Gulden Vliese, oick gemaeckt Stadthouder van Hollant, Zeelant ende Utrecht, tweede persoen van sijnen raet ende daertoe tractement van 6000 ducaten tsjaers ende hem noch oepeninge doen doen van een huwelijck met Jonckvrou Sibilla van Cleeff met belofte van alle de goederen van Cleeff, Gulick

ende Bergen naer doode vanden Vorst van dien, daeraff veelen seer verwondert waeren ende het voor seecker daervoor hielden dat de oepening van thuwelijck niet dan een montsoctinge en was om hem in devotie te houden ofte ten minsten tegen sijn broeder (die men vermoede naer die Jonckvrou mede te trachten) in viantschap brengen, achtende dat den Coning van Spangien selffs niet raetsaem vinden en soude den Prince soe groot ende machtich te maecken, doch verstont men tsedert dat den Coning hem alleen op vrije voeten gestelt hadde den 5 September sonder hem hantlichtinge van goederen te geven ofte staet ofte tractement [1].

Den iiij^{en} Novembris was het windich weder ende quam Sijn Ex^{tie} des avonts in den Haege.

Den v^{en} Novembris was tschoen weder. Ontrent dese tijt werden eenige ruyteren van Hohenloe, Rijhoven ende Baelen ontrent Zanten geslaegen, die te vooren een convoy geslaegen hadden ende wel 40 peerden gekregen, die se alles metten buyt ende noch wel 27 peerden vande heuren weder verlooren.

Den ix^{en} Novembris was het taemelijck weder maer regende des nachts, ende omdat den viant vast tusschen Maseick ende Aecken bleeff leggen, was men in alle de naerst gelegen steden ende forten seer op sijn hoede, vresende eenige surprinse, daeromme oick die van Nieumegen huyssouckinge deden doen.

---

[1] Hier wordt in het manuscript nog de volgende aanteekening van Duyck gevonden:

Dat de Prins van Orangie den iiij^{en} Septembris was commen logeren in tdorp vanden Escurial in tgeselschap van Capiteyn Barrio Nuevo, die hem te Arevalo bewaert hadde, dat hij den 5den opging te St. Laurent, daer hij met groote blijschap ontfangen werde bij alle de principaele dienaers vande camere ende anderen, ende gaende in de kercke werden hem getoont die wonderlijcke curiositeyten van dat huys. Hij adt middachmael in staete mette hoffmeesters ende ten vijff vuyren des avonts werde hij totten Coning gebracht, die hem met wonderlijcke demonstratie van goedertierentheyt ende omhelsinge van sachtmoedicheyt audientie gaff, waernaer de Prince de handen ging cussen aen heur altesen, die hem met gelijck contentement ontfingen ende keerde den selven avont weder in tdorp, ende naer den eeten reet in de coelte naer Gualapagar ende quam den vj^{en} tot Madrid, daer hem buyten de stadt wachten den Ambassadeur vanden Keyser, den Graeve van Franckenborch, die vande coets gaende den Prins over sijn hoger hant sette ende Capiteyn Barrio op de leger hant ende quaemen soe over de brug van Segovia te Madrid ende logeerden in thuys vanden Ambassadeur, daer hem quaemen besoucken veelen ende onder dien Don Diego de Cordua die met hem opentlijck vuytreedt tot een groot contentement van alle man. Den vij^{en} ging hij metten Ambassadeur cussen de handen vande Keyserinne, die hen met genougen ontfing ende naer dat hij gevisiteert hadde de Hertoginnen van Feria ende Pastrana ende Graevinne van Fuentes, vertrock den ix^{en}, hebbende soe men seyde vanden Coning onderhout van 500 croonen ter maent, maer d'ordre niet die hij in t'Nederlant neffens andere heeren soude ontfangen.

Gescreven vuyt Spangien den ix^{en} Septembris 1595.

Den x^en Novembris was het betrocken weder. Ontrent dese tijt versochten de Raeden van Staete in de Staeten Generael niet alleen continuatie vande ordinaris consenten, maer dat men oick extraordinarie sulcken consent wilde draegen, dat alle de compagnien, die op de ordinaris repartitie niet en staen, mochten onderhouden werden, ende dat men tegen den toecommenden jaere weder noch te velde gaen, ende waert mogelijck daertoe een nieu regement knechten lichten om den viant te mogen thooftbieden ende beletten dat hij niet wederom met cleyne macht alle heur desseins ende aenslaegen verhinderde.

Den xj^en Novembris was tschoen weder. Hier te vooren was den Ambassadeur Botley seecker antwoort gegeven bij den Staeten Generael nopende de petitie vande Coninginne, niet anders houdende dan seeckere excuse vande onvermogentheyt deser landen daerinne voor dese tijt, met verhael van alle de swaericheyden daerinne de landen tegenwoordich waeren, ende omdat Botley belooft hadde sulcx ten besten te sullen overscryven, werde mede goet gevonden ontrent dese tijt, dat men dien aengaende selffs aende Coninginne soude scrijven, daertoe een brieff met verhael vande selve swaericheyden, hoewel heel blauwelijck geconcipieert was, ende daerwaerts gesonden.

Den xij^en November was tschoen weder. Ontrent dese tijt was in den Haege den Heere van Fauckerolles, gesonden vanden Coning van Vranckrijck om te versoucken continuatie van tsecours aldaer, te weeten vande Gascons voor theele volgende jaer, ende vande andere twee regementen voor drie maenden, daerinne hem bij de Staeten Generael bewillicht werde continuatie van twee maenden vande twee regementen, ende noopende de Gascons werde hem goede hoope gegeven vande provincien daerinne te doen consenteren.

Den xiij^en November was tschoen weder. Die van tgarnisoen van Nieumegen vuyt getoogen sijnde te peert ende te voet om een aenslach op de stadt Weert in tGraeffschap van Hoorn gelegen te maecken, sijn desen nacht daer voorgecommen ende hebben de poorte met een petart opgeslaegen, ende daervuyt gevangen wechgebracht Graeff Hendrick vanden Berge met eenige andere ruyteren van sijn vaene, die daerinne lach ende voorts becommen 37 sadelpeerden ende eenige bagagiepeerden vande selve vaene, behalven dat eenigen op de borgers wat toegetast hadden, hoewel dselve op sauvegarde vrij saeten ter contemplatie vande Graevinne van Meurs, niettegenstaende sij met garnisoen beset waeren. Desen Graeff vanden Berch sat eenigen tijt tot Nieumegen ende werde eyntelijck rantsoen

gemaeckt op 5000 guldens, hoewel hij veel meer behoirde gegeven te hebben ten regarde van t'rantsoen dat men Graeff Ernst van Nassau) die doen in egeen dienst van tlant en was) hadde doen betaelen, ende ging lòs ontrent ix^{en} Januarij, sijn broeder Graeff Herman responderende voor t'rantsoen binnen eenigen tijt te betaelen.

Den xiiij^{en} Novembris was tschoen weder ende vertooch Fauckerolles wederom naer Vranckrijck.

Den xvj^{en} Novembris was tschoen weder. Desen dach ontfing men een brieff van Caron, houdende dat de Coninginne hem ontbooden hadde ende geseyt, dat sij vuyte brieven van Botley verstaen hadde de swaericheyt daerinne dese landen waeren, soe mits de groote inundatien als tegenspoet in tbeleyt vande oirlooge, dat sij daeromme de saecke in deliberatie geleyt hebbende met heuren raet goetgevonden hadde hem te ontbieden, ende belasten de Staeten Generael aen te scrijven dat sij om dselve redenen voor dese tijt desisteerde van heure petitie ende dat de Staeten heur dien aengaende mochten onbecommert houden, tot dat de landen tot beeteren fleur wederquaemen, ende dat sij van gelijcken aen Botley scrijven soude, dat hij de Staeten dien aengaende onbemoyt liete ende alleen aenhiel om eenige oirlochscheepen ter zee geequipeert te hebben ende vervoucht bij de scheepen vande Coninginne, om alsoe te beter tegen te staen de vloote die van nieus in Spangien gerust werde, begerende ernstelijck dat hij alle desen terstont overscrijven soude, welcke last hij verclaerde ontfangen te hebben, alleer de brieven vande Staeten Generael daer quaemen, ende dat hij dselve brieven opgehouden hadde totdat den boode met dese depesche vertrocken was, opdat in tvoorgaende naer de lecture vanden brieff geen veranderinge en geschiede. Dese tijdinge verblijde veelen vande Staeten, soe omdat men hier in tlant seer becommert was om gelt, ende daeromme weynich raets wiste om de Coninginne te contenteren, als omdat sij saegen de goede discretie vande Coninginne, die soe haestelijck om de swaericheyt deser landen desisteerde van een petitie bij heur te vooren soe ernstelijck gedreven.

Den xix^{en} Novembris was het cout weder ende begonst te vriesen gelijck het oick dede den xx^{en}, xxj^{en}, xxij^{en} ende xxiij^{en} daeraenvolgende, maer begonst daernaer weder te doeijen. Ontrent den xix^{en} voornt. werde de compagnie voetknechten vanden affgestorven Graeff Ernst van Solms gegeven aen Graeff Ernst van Nassau.

Den xxvij^{en} Novembris was tschoen weder ende waeren de Staeten Generael heel lange vergaedert om te hoiren het rapport van een geinterci-

pieerden brieff van Jan Baptista Tassis Veador Generael [1] aenden Coning van Spangien vanden lesten May lestleden, geintercipieert op de Middelzee ende vuyt Vranckrijck (daer men die niet en hadde konnen ontciferen) hier gesonden ende hier bij den Heere van Sint Aldegonde gedecifreert, dwelcke innehiel een heel discours vanden staet vande landen die t'metten Coning houden ende in wat temperature alle saecken daer staen, oick watter voor den Coning te hoopen stont vanden pays ende de prouffijten, die hij in allen gevalle daer vuyt te verwachten heeft, want hij verhaelde eerst de articulen in Zeelant aen Liesfelt ende Maes gegeven, daervan hij in tcorte stelt vier poincten, te weeten: van het deputeren ofte committeren vande persoonen ofte gedeputeerden totten vredehandel, van tvertreck vande vreemdelingen, vande Coningen van Vranckrijck ende Engelant mede in den pays te trecken ende met heur mede te tracteren, ende tlaeste vande religie, daervan hij tlaeste laet vaeren als moetende getracteert werden onder de conditien, ende het derde, omdat vande rebellen naerder soude moeten verstaen wat middel sij hebben ofte weeten om dselve Coningen mede in den pays te trecken, maer eplucheert in tlange t'eerste ende tweede articulen met veel wijtloopende redenen, te weeten eerst gediscoureert hebbende vande redenen die de Staeten mogen beweecht hebben om den pays selffs te proponeren, daer se onlangs den Ertshartoge Ernest sulcken presumptueusen antwoort gegeven hadden (daerinne hij stellende vande inundatien ende hoope van beter te wesen, den rechten gront niet en schijnt te weeten ofte te willen treffen) ende daernaer handelende off den Coning sulcken mistant sal toelaeten, dat den pays getracteert werde door de Gedeputeerden vande provincien met exclusie van hem ende vande zijnen. Seyt dat sulcx bij den Raet van Staete ende hem goetgevonden is, omdat se sien, dat den Coning soe veel wercx op den hals heeft, dat hij overal niet evenwel naer sijn reputatie en kan versorgen, ende dattet daeromme noodich is, dat hij van eenige oirloogen werde ontheft, daerinne hem tprofitelijckste soude wesen de Nederlantsche oirlogen te bevredigen, omdat se de swaerste sijn, daerbij hij verhaelt dat de landen van Hollant, Zeelant ende anderen seer quaet om winnen sijn, mits die seer waeterachtich sijn, ende die den Coning soude verseeckeren dselve onwinnelijck te sijn, en soude hem niet geheel abuseren. Ende hoewel sij genouch verstaen wat vuytcomptste de ongelijcheyt vande partijen metter tijt heeft, nochtans opdat den Coning met meerder macht op andere oirden

[1] Veedor, Controleur.

sijn saecken mocht vuytvoeren, vonden dien mistant toe te laeten goet, te weeten dat de Gedeputeerden alleenlijck souden commissie hebben vande Staeten vande provincien, maer dat se heur secrete instructie souden ontfangen vanden Graeve van Fuentes met last niet een jota daer buyten te gaen, ende dat de recoursen van alle swaericheyden souden vallen ende gedaen werden aenden Graeve alleen, waermede den Coning hem soe wel soude voorsien, als off de Gedeputeerden bij hem gecommitteert waeren, te meer soe men totte deputatie soude mogen versorgen Coningsche Officieren ofte persoonen selffs met believen vande rebellen, vougende daerbij dat alle de ingesetenen vande landen die t'metten Coning houden seer naer pays haecken, ende soe moede van oirloge sijn, dat indien sij eens die impressie kregen, dat sij het daervoor hielden dat den Coning ofte Spangiaerden geen pays en begeren ende heur dselve beletten, dat se lichtelijck tot desperatie souden commen ende daermede de saecken brengen tot sulcken verloop datter geen redres meer inne wesen en soude, daertoe veele ketters onder heml. schuylende veel souden helpen, waeromme het noodich is dat den Coning de saecke soe verre laet commen, dat den pays alleen op de swaericheyt van eenige articulen bij de rebellen voor te wenden, steuyte, opdat men alsoe dvoors. ingesetenen mach diets maecken, dat niet den Coning ofte de Spangiaerden den pays beletten, maer de rebellen selffs, waerdoor sij beweecht mogen werden met gedult de oirloogen ende incommoditeyten van dien te verdraegen. Noopende het vertreck vande vreemdelingen, verclaerde, dat noch den Raet van Staete, nochte hij sulcx goetvonden, omdat heur saecken daerom in een goede staet waeren, dat de forteressen ende citadellen met starcke garnisoenen waeren beset, welcken staet seer swack ende onseecker wesen soude, als men die garnisoenen wech soude nemen, omdat te beduchten soude sijn, dat se lichtelijck te saemen malcanderen souden verstaen tot groot naerdeel van Sijne Mat. ende de religie, soe omdatter noch veel ketters ende kettersgesinden onder heur sijn, als omdat te beduchten soude sijn dat compatrioten van compatrioten lichtelijck souden beweecht ende tot heure vrijheyt gebracht konnen werden, als men ten tijde vande Pacificatie van Gent gesien heeft. Insonderheyt soe de religie daer meest bestaet in oude luyden, vrouwen ende jonge dochters, die thart ofte de wetenschap niet en hebben een saecke met auctoriteyt staende te houden, ofte heur vande stricken te wachten, dat men daeromme in dat poinct soude moeten antwoorden, dat tselve niet en soude konnen geschieden dan naer sluytinge vanden pays, ende dat men de onmogelijcheyt van dien nemen soude op de oir-

logen van Vranckrijck, om de landen voor de Francoisen niet te blooten. Hiernaer verhaelt hij dattet den Coning in allen gevalle prouffijtelijck is dat men in handelinge trede, seggende indien men niet aff en handelt, dat dan de ingesetenen lichtelijck sullen geloven dat de rebellen tselve met onlijdelijcke articulen beletten, ende indien men affhandelt sal den Coning daervuyt een groot prouffijt voor hem ende religie trecken, overmits in de landen van Hollant, Zeelant ende anderen bijnaest vanden coninglijcke naem niet anders als met onweerdicheyt gesprocken wert, sijnde de glans van dien naem ende de Coninglijcke regieringe, mitsgaeders de kennisse vande Catholijcke religie alleen bij de oude luyden, ende soe de saecken soe lange vuytstaen, dat die commen te sterven, is te beduchten, dat de jonge luyden onder de ketters opgevoet alles ketters sullen werden ende tot sulcke onkentenisse vanden Coninglijcke naem ende obstinaetheyt commen, datter geen hoope meer toe wesen sal, daer ter contrarie de pays geslooten sijnde de Coninglijcke naem bij alleman weder in kennisse ende respect sal commen ende de oude Catholijcken middel hebben heure kinderen in de Catholijcke religie op te trecken, waerdoor ende mits de goede ordre, die men sal konnen stellen op tleven vande Ecclesiastycquen, tpredycken van t'Catholijcke gelooff ende de regieringe ende beleydinge vande magistraeten, niet alleen de religie, maer oick de Coninglijcke naem in corte jaeren weder commen soude tot heuren voorgaende splendeur ende hoocheyt. In t'eynde vanden brieff stont, dat hij noch niet vernomen en hadde van eenige sonderlinge naersticheyt vanden Keyser totten pays, maer hadde onlangs affgenomen vuyt seeckeren sijnen brieff, dat sijn meyninge was, dat sijn gesanten souden arbiters vanden pays wesen, daer hij Tassis scrijft meer aff te souden houden, soe se van Toledo ende niet van Duytslant quaemen, omdat hij het daervoor hout, dat de Duytsen gans niet en soucken dat den Coning in t'Nederlant met Spangiaerden gewaepent sij. Vuyt desen brieff kan men aenmercken vier poincten. T'eerste, in wat vougen sij den Vereenichde Staeten meynen te bedriegen metten handel van pays, hoewel dselve soe slecht niet en sijn, dat se die dubbelheyt terstont niet en souden ontdecken, selffs alleer in tracteren te treden als vuyt heuren brieff Liesfelt naergesonden wel op te nemen is. Ten tweeden de vrese die se hebben vande innegesetenen aen heure sijde ende dat se daeromme de garnisoenen niet en souden derven lichten. Ten derden tvermoeden dat sij selffs vande Duytschen hebben in dese vredehandelinge, die sij soe wel als de Staeten Generael suspect houden, ende ten vierden dat soe wel desen Tassis als verscheyden anderen

schijnen den Coning niet te willen scrijven den gront daerop tstuck vanden pays bij de Staeten Generael gedreven wert, te weeten om alle de provincien tegen hem te doen revolteren, daertoe Don Guillaeme van Sint Clement over lange gescreven hadde alle de Nederlantse Heeren geinclineert te sijn, hoewel den Coning sulcken gront wel ruyckende geen genougen in dese handelingen en hadde als vuyt extracten bij Melroy overgeleyt wel te bespeuren is. Daeromme oick den Marquys van Havre soe bange is dat hij bij sijne brieven vanden iiij[en] Augusti daernaer geintercipieert hem seer excuseert van sijne intremise in tstuck vanden pays, ende dat hij daerinne niet gedaen en heeft nochte begeert te doen dan door expresse last vanden Graeve van Fuentes als Gouverneur Generael, ende volgende de instructien bij hem gegeven, belovende oick daerinne niet te sullen doen, dan tgeene hem bij den Coning ofte Graeve voors. van sijnen tweegen sal belast werden, ende hem altoes te sullen houden ende draegen als de alder onderdaenichste dienaer ende vassal vanden Coning, daeromme men te meer stoffs vuyt desen heeft, om niet alleen in alle voorslach van pays wel voordacht te sijn, maer oick om de Duytschen van heur voornemen totten pays te doen desisteren. Des naernoens ontfing men brieven vande Coninginne van Engelant, antwoordende op de brieven vande Staeten, houdende dat sij alleen voor een tijt desisteerde van heure petitie om de groote swaericheyden vande landen wille, daervan de Staeten in heure brieven vermaenden, ende omdat se in tseecker bericht was, datter een groote vloot in Spangien gereet gemaeckt werde tegen heur ende ons, soe versocht sij dat de Staeten 50 scheepen ter oirloge wilden doen equiperen, te weeten 10 van 400 lasten, 10 van 300 lasten ende 10 van 250 lasten ende die van alle nootelijcheyt van geschut, volck ende amunitie doen voorsien, om vervoucht te werden bij heure scheepen ende alsoe gesamenderhant te mogen wederstaen tvoornemen ende roverie vanden Coning van Spangien, ende om die te beter bij heur te mogen houden, versocht, dat de penningen tot betaelinge derselver voor 6 maenden mochten gestelt werden in handen van yemanden bij haer daertoe te committeren, opdat nergens inne eenich retardement quaeme te vallen, ende bovendien versocht, dat men heur een goede quantiteyt buscruyt wilde toeschicken om t'employeren in heur andere saecken. Dese brieven maeckten den Staeten Generael eenige verwonderinge, soe omdat se besnedener ende niet soe ampel en waeren als tgeene de Coninginne te vooren aen Caron bij monde verclaert hadde, als omdattet heur seer beswaerlijck vallen soude soe groote scheepen te moeten equiperen ende

tgansche beleyt mette betaelinge van dien stellen in handen vande Coninginne.

In dese maent van November dede de ruyteren vuyte garnisoenen van Gelderlant, Zutphen ende Overijssel verscheyden innetochten in de landen van Munster, Westfaelen, Reeckelijchuysen ende Coelen, daer se seer veel vee ende have plunderden tegen de placcaten vande landen, heur meest funderende op de onmogelijckheyt om te leven mits de cleynicheyt heurder gagie.

In t'eynde ,van dese maent van November waeren de Staeten van Hollant seer lang vergaedert soe op tstuck vande consenten als vander zee, ende nopende de consenten werde last gegeven aen heur Gedeputeerden in de Staeten Generael om te consenteren continuatie vande ordinaris consenten ende gemeene middelen, ende boven dien extraordinarie eerst tot opbrenginge vande somme van 9 hondert duysend gulden tot betaelinge vande verswaeringe vande rèpartitien, noch 5 hondert duysent gulden om te velde te mogen gebruycken, noch 2 hondert duysent voor den Coning van Vranckrijck tot betaelinge vande Gascons voor noch eenige maenden, ende op t'aenhouden van Sijn Ex^tie noch hondert duysent gulden om verstreckt te werden tot nieuwe forteficatien van tlant ende reparatie vande ouden.

Op deselve dach werde de compagnie ruyteren vanden affgestorven Graeve Philps van Nassau gegeven aen sijn broeder Graeff Willem van Nassau, Stadhouder van Vrieslant, ende de vaen ruyteren van Chynsky aen Wessel vander Botselaer, Heer vander Merwen, ende de compagnie voetknechten vanden voorn. Graeff Philps was lang te vooren vergeven aenden Lieutenant Gerrard Storm van Wena. Op t'midden van dese dachvaert quaemen eenige Gedeputeerden van Zeelant verthoipen dat die van Hollant ende Zeelant altoes ende van outs in een naerder verbont met malcanderen gestaen hadden, ende dewijle nu soe veel geseyt werde vanden voorslach vanden pays, die den Keyser ende Rijcxfursten ofte den Cardinaël van Oistenrijck mogen commen te doen, soe versochten se met die van Hollant nopende dat stuck in naerder ende secreete communicatie eens te commen, ten eynde bij beyde de provintien daerop vaste resolutie mocht genomen werden, om te weeten waernaer te dirigeren ofte wat te eyschen, ingevalle den pays soe heftich aengedreven werde, dat men niet ontslaegen en const werden van in communicatie ofte tracteringe van dien te treden, daerop de Staeten van Hollant verclaerden daertoe wel gesint te sijn, mits dat die van Zeelant heur wilden conformeren met die van Hollant in tstuck vande convoyen ende licenten ende vande bevrijdinge

vande zee, ende dat se daertoe wilden verstaen dat alle de middelen vande convoyen ende licenten mochten commen in eenen borse, vuyt welcke oick alle equipagie met gemeen consent soude gedaen werden, daertegens die van Zeelant wederom versochten redres van heur quoote. Ende soe die van Hollant presenteerden Gedeputeerden met volmacht in Zeelant te seynden, indien men op alle die poincten een solemnelen dachvaert wilde leggen, sijn de voors. Gedeputeerden, hebbende daertoe hoope gegeven, weder vertrocken.

Den j^{en} Decembris was het schoen cout weder, maer regende veel den ij^{en}, iij^{en} ende iiij^{en} ende begonst te vriesen op den v^{en}, vj^{en} ende vij^{en}.

Den viij^{en} ontlaete het weder, maer begonst den ix^{en} wederom heel starck te vriesen ende vroos seer totten xvij^{en} toe, met veel sneeus, die den xj^{en}, xij^{en} ende xiij^{en} viel, in vougen dat alle de groote stroomen al gelegen ende bevroosen waeren, waeromme een groote schrick ende vrese was in de landen vande Betue, Velue, Alleblasserweert ende Crimpenderweert ende in meer andere plaetsen in Hollant ende tStift Utrecht, daervuyt d'ingesetenen ten platten landen met meenichte naer de steden vlooden, te meer soe men den xiij^{en} tijdinge creech, dat den viant alle sijne ruyteren hadde laeten commen ontrent Thienen, Sichenen, Diest ende andere plaetsen daer ontrent, soe men meynde om daermede over het ijs een rooff te doen, twelcke voor die tijt verhindert ende van God Almachtich niet toegelaeten en werde.

Ontrent den xvj^{en} Decembris scheyde de vergaederinge vande Staeten van Hollant, die nu soe lange geduyrt hadde, op dewelcke in tlaeste mede goetgevonden werde, als te vooren in de Staeten Generael voorgeslaegen was, dat men metten eersten een eerlijcke deputatie mocht senden naer Engelant, als vande persoonen vande heeren van Brederode, den Tresorier Valcke ende noch een ofte twee daertoe te deputeren, om de Coninginne te vertoonen de redenen die de Staeten Generael beweecht hebben om den Coning van Vranckrijck te assisteren ende daerinne alsnoch te continueren. Item haer te verthoinen grondelijck den staet deser landen ende mitsdien de onmogelijcheyt om haer voor dese tijt van heur gedaen secours te rembourseren. Ten derden om haer te versoucken in haer secours te willen continueren, ende ten vierden om met heur te beraemen ende arresteren tsecours van scheepen, dat dese landen haer souden hebben te doen ende bij te vougen, ingevalle dat eenige vloote vuyt Spangien op haer ofte den Staeten mocht gesonden werden. Ende omdat men over eenigen tijt verstaen hadde dat den Graeve van Egmont van meyninge

was weder in dese landen te commen, was al op den beginne vanden voors. dachvaert geresolveert, dat men hem een brieff tegen senden soude, daerbij de Staeten hem versoucken souden niet te commen, maer volgende den teneur van heur voorgaende resolutie in Vranckrijck te blijven, doch omdat de brieven niet terstont gedepescheert en waeren ofte anders opgehouden, quam denselven Graeff in den Haege noch geduyrende de vergaederinge ende alleer eenige brieven naer hem vuytgingen, ende begonst terstont te versoucken pure hantlichtinge van sijne goederen, om die naer sijn welgevallen te mogen doen administreren, daerinne niet en const gedaen werden, soe om tscheyden vanden dachvaert, als dat niemant tot sulcx gelast en was.

Den xvij^en Decembris begonstet heel starck te doeijen ende bleeff doeijende ende slap betrocken weder met veel regens totten xxviij^en deser toe tot verblijdinge van veele menschen, ende insonderheyt den innegesetenen ten platten landen. Hoewel de Staeten Generael al in Jnnio gescreven hadden aenden Keyser seeckeren brieff aentwoordende op een brieff bij den selven in Martio aen heur gesonden ende daerinne verclaert dat de deputatie vande Fursten ende Heeren tot middelinge vanden pays bij t'rijck gedaen, niet veel en soude vuytrechten, mits men hier te lande geensins gesint en was metten Coning van Spangien te handelen ofte te reconcilieren, omdat se wel wisten dat den selven Coning ende alle de Spangiaerts niet en sochten dan heur te bedriegen ende te tyranniseren ende te wreecken den wederstant die den Coning tot noch toe was geschiet, ende hadden derhalven versocht indien de meyninge was eenigen pays tusschen den Coning ende de Staeten te middelen, dat hij de gedeputeerden wilde doen terugge blijven. Nochtans verstaende dat de gedeputeerden (als namentlijck de Churfursten ende Ertsbischoppen van Ments ende Coelen, den Administrator van Saxen, den Palsgraeff van Nieuburch, den Bischop van Saltsborch ende de steden Nurenborch ende Coelen) heur gereet maeckten om in persoen, te weeten de heeren ende legaeten vuyte steden, hier in tlant te commen, ende daeromme vresende dat sulcx onder den gemeynen man wel eenige alteratie mochte maecken, soe se hier quaemen, soe hebben se geraeden gevonden noch naerder heure herwaerts comptste aff te keeren, ende daertoe genomen pretext vuyte brieven van Tassis voors. Ende hebben ontrent den xxij^en Decembris niet alleen aenden Keyser, maer oick aende voors. Fursten ende gedeputeerden in particulier overgesonden een dubbelt vande brieven van Tassis, ende gescreven dat sij daer vuyt genouch verstonden dat men niet van meyninge en was, ter goeder trouwen met heml. te

handelen, maer dat den Spaenschen raet heur socht te bedriegen, die selffs soe boos was, dat se de goede meyninge vanden Keyser, van t'rijck ende vande gedeputeerde Fursten ten archste duyde, als vuyt dien brieff te bespeuren is, waeromme sij gansch gesint waeren tot geen handelinge te verstaen, ende versochten daeromme den Keyser, dat hij dselve gedeputeerden niet en soude senden, ende aende Fursten ende gedeputeerden, soi se noch niet op wech geslaegen en waeren, dat se op wech niet en wilden slaen, ende soi se op wech waeren, dat se terugge wilden keeren, ofte soi se desen niet tegenstaende voorts toogen ende in t'aen ofte innecommen deser landen niet bejegent en werden als heure qualiteyt wel meriteren soude, soe verclaerden de Staeten Generael, dat se heur daervan wel wilden houden voor geexcuseert, te meer, soe sij, om heur tegen dese loose practyquen der Spangiaerden te waepenen, ordre aen heure garnisoenen gestelt hadden om alle emissarios van desen pays te attrapperen ende bij den hals te vatten, twelcke in de brieven bijgevoucht was, om de Fursten ende Gedeputeerden een vrese ofte naerdencken van qualijck getracteert te werden, te maecken ende in te drucken ende daermede vande reyse te deterreren, achtende veel tot ruste vande landen gedaen te hebben, soe men kan beletten dat se in persoen niet en commen.

Ontrent den xxiij^{en} Decembris waeren een goet deel vande garnisoenen van Brabant bijeen geruckt om de Italiaenen die in de Peelt gecommen waeren te slaen, maer mits onder heml. een groote jalousie was, ende sij daeromme niet soe haest voorts en toogen als de saecke wel vereyschte, sijn de Italiaenen gewaerschout, ende vertoogen ontrent twee vuyren te vooren als sij aenquaemen. Der Staeten volck waeren alle de ruyteren van Brabant, ende ontrent 1000 mannen te voet, ende de Italiaenen en waeren niet dan 600 peerden, ende evenwel vreesden veelen, soe se aenden man gecommen hadden, dat der Staeten volck niet veel gedaen souden hebben, maer mogelijck selffs geslaegen sijn geweest, om heur groote desordre ende dvoors. jalousie wille toecommende dat d'een van d'ander niet en wilt gecommandeert wesen, daermede sij een schoinen buyt ontsaeten, omdat men in tseecker wel wiste dat de Italiaenen wel 80000 gulden onverdeylt bij heur hadden, gecommen vande brantschattingen.

Den xxv^{en} Decembris waeren de drie vaenen ruyteren vuyt Nieumegen vertoogen om te gaen naer tlant van Valckenborch ende aldaer te slaen t'regement van Tijsseling, dat op verscheyden dorpen daer lach, maer commende ontrent Ruremonde, hadden advertissement dat ontrent de stadt lach de vaen ruyteren Neapoliteyns van Colo Mario, waeromme sijluyden

terstont resolveerden daerwaerts te gaen om die te slaen. Dan Colo Mario, lont geroocken hebbende, sat op ende passeerde met alle de ruyteren door de stadt, ende dede die logeren in de voorstadt op d'andere sijde. Hiervan de ruyteren van Nieumegen op den avont verwittich sijnde, passeerden over de Roere ende beclommen de voorstadt des nachts ten 11 vuyren met ledderen, ende daerinne gecommen sijnde, kregen vande selve vaene 38 sadelpeerden ende sloegen 8 ruyteren doot, sonder yemant te vangen, omdat sij degeenen waeren die den broeder vanden Heere Vere over de Lippe op de rencontre van ij[en] Septembris soe leelijcken omgebracht hadden. De andere ruyteren ontquaemen het. In dit innenemen werden mede eenige borgers in de voorstadt woenende geplundert. Dit gedaen saegen de ruyteren van Nieumegen wel, datter nu op t'regement van Tijsseling niet te doen en was, omdat se alomme ontdeckt souden sijn, ende dattet daeromme goet soude sijn te salveren tgeene sij alreede becommen hadden, waeromme sij den pas naer Maseyck naemen om daer de Maese te passeren ende naer Heusden te commen, twelcke sij den xxvj[en] deden ende den xxvij[en] op den naernoen commende in de meyerie vanden Bosche ontrent Sint Oederoye, hebben bejegent Monsr. de la Cochel Gouverneur van sHartogenbosch metten Procureur Generael vanden Coning, die naer Bruessel wilden, geconvoyeert bij de vaene ruyteren vanden Bosch ende ontrent 100 mannen te voet, daerop sij terstont oick chergeerden ende sloegen een goet deel vande voetknechten doot, nemende den Capiteyn gevangen ende dreven veele ruyteren met Cochel ende anderen op een huysken, daerbij staende, twelcke de Nieumeesche ruyteren terstont belegerden ende naemen t'nederhoff inne, daer se meest al de peerden ende eenige ruyteren vande vaene vanden Bosch ende de bagagie van Cochel creegen, maer omdat Cochel metten Procureur Generael ende anderen op een toorn was geweecken, die de voors. ruyteren niet en conden forceren, soe om de starckte van dien, als dattet heur ongelegen was lang daer te blijven, sijn de ruyteren hem verlaetende door getoogen naer Heusden, hebbende van die vaene wel 60 seer goede peerden becommen. Dese vaene was seer wel bereden ende gewaepent ende hadde nu eenigen tijt seer veel victorien ende advantaigen op der Staeten volck gehadt, soe dat se wel ontsien was, maer sullen nu mede moeten leeren een ander te ontsien, wesende gemeynlijck tgevolch van alle nederlaegen onder den crijsluyden. De ruyteren van Nieumegen hadden meest lange pistolen op de Fransche maniere, die heur in dese charge seer veel voirdeels deden, ende sij brachten desen buyt ongeschent in heur garnisoen, wesende dese

de tweede fortuyne, die sij onlangs gehadt hebben om heur weder te monteren.

Den xxviij^en Decembris lietet hem aensien als soude het wederom beginnen te vriesen, maer begonst des anderen daechs weder slap weder te werden ende bleeff slap ende weeck met veel reegens tot al verre in tvolgende jaer.

In dese maent December werde den jongen Prince van Condé te Paris gebracht, naer veel swaericheyden bij die van Rochelle ende den adel vande religie daerinne gemaeckt, maer eyntelijck met contentement van beyde partijen, om in t'ooch te voldoen t'articule vande absolutie vanden Coning, daerbij hij belooft hadde den voors. Prins in de Catholijcke religie te doen opvoeden, waeromme oick hem een Catholijck gouverneur gegeven werde, hoewel men achte dat hij meest soude blijven onder tbeleyt van sijn grootemoeder de Vrouwe van La Trimouille. Tot Paris sijnde werde hij nochmael bij den Coning verclaert ende erkent soin vanden Prince van Condé, erffgenaem vanden selve, eerste Prince vanden bloede ende eerste successeur vande croen soe den Coning sonder kinderen compt te sterven.

In dese selve tijt hadde den Coning van Vranckrijck belegert ende nu lange beslooten gehouden de stadt La Fère op de Oÿse gelegen, in meyninge die bij gebreck van vivres ende nootelijcheyden te becommen.

Den Biscop van Ceulen arbeyde in dese tijt seer om sijn neeff den jongen Hartoch van Beijeren te maecken Churfurst ende Biscop van Coelen, daertoe scheen dat hij mettertijt wel mochte commen.

In de naersomer van desen jaere liepen vuyt Engelant ontrent 27 oirlochschepen, daerover Draeck ende Haukens commandeerden, die men in dese maent verstont dat aengelopen waeren in America in lant bij Nombre de Dios ende tselve ingenomen hadden, wesende een vande havens daer de Indievaerders gout laden ende daerom van goede importantie om gout van daen te brengen ende de Spaensche navigatie op dat lant te infesteren, in meyninge wesende oick Panama in te nemen, om so de heele engte ofte hals van America in heur gewelt te brengen. Hadden oick een aenslach gehadt op Porta Rica, maer waeren alom bij de Spangiaerden voorcommen, so dat se noch Porta Rica noch Panama konden krijgen, ende daerom weder mosten vertrecken, hebbende Nombre de Dios ende eenige andere plaetsen geplundert ende goeden buyt becommen. Haukens was gestorven alleer te Porta Rica te commen, ende Draeck afvarende was mede sieck geworden ende te Porta Bella gestorven, commanderende naer sijn doot den Ridder Bosquerville. So tschijnt waeren sij al van te vooren ver-

contschapt in Spangien ende daerom Don Pedro Tello met eenige fragaten daer heen gesonden die een van Draken scheepen hadde genomen ende daeruyt te meer heur voornemen verstaen, als mede was uyt eenigen die in Canarien op lant geloopen ende gevangen waeren. In Spangien was evenwel om desen sulcken rumoer dat men van nieus arrest op alle schepen hadde gedaan.

Hiermede eynde tvoors. jaer van 1595 [1]), hebbende meer gedient tot voirdeel vanden Coning van Spangien als vande Staeten Generael, ende laetende elckeen met groote devotie verwachten, wat veranderinge mede sleepen sal de comptste des Cardinaels van Oistenrijck metten Prince van Orangien. Want wesende des Cardinaels voornemen ende practijcquen om Marseille onder de Spangiaerden te brengen genouch belet mette comptste des Hartogen van Guyse in Provencen, die dselve stadt alomme beset ende de forten aende haven innegenomen hadde, ende daerdoor genouch wech genomen de hoope, die hij tot heel Provence hadde, te meer soe meest alle de steeden ende Eedelen den Hartoge van Guyse waeren toegevallen, hadde hij Cardinael tgeluyt laeten loopen ende vuytstroijen dat hij in Januario toecommende tot Bruessel soude commen, dat oick in sijn geselschap soude commen den Prince van Orangien, daertoe men tot Bruessel sijn hoff schoen gemaeckt hadde, ende hadde hij selffs vuyte landen onder de Staeten staende versocht te trecken seeckere somme van penningen tot sijnder onderhout, daerop de curateurs van tsterffhuys van H. M. den Prince van Orangien (mits de suster niet seer willich en was yet te senden) naer Bruessel op wissel overgemaeckt hadden op den xxix^en Decembris de somme van thien duysent gulden, opdat men den Prince geen oirsaecke en gaff van miscontentement, ende men middelertijt sien mochte, waertoe sijn actien souden tenderen om daernaer hem te mogen reguleren ende op alles te ordonneren soe men dan bevinden sal te behoiren. Veelen waeren mede seer curieus om te weeten watter van desen grooten voorslach vanden pays commen soude ende off Albertus dien aengaende oick soe ample commissie hebben soude, als men vuytgaff, omdat ten regarde van sijn broeder Ernestus naederhant bleeck, dat hij geen last gehadt en hadde, niet tegenstaende alle den voorgaende vuytgeeff van dien. Oick off de

[1] In dit jaer vertooch den Conestabel van Castilien vuyt Burgundien naer Spangien, ende gevende een bancquet in Savoyen, vergaff den Hartoge van Nemours, die corts daernae sterff, ende noch een Marquys van Savoyen, die den Hartoge om hem te groeten gesonden hadde. In Burgundia vergat hij eenige doekens met vergift, onder specie van succaden, daeraf de honden storven.

Duytschen noch yet doen souden ofte om tscrijven aen heur gedaen desisteren, daervan alles mitsgaeders vande vuytcomptste vande Fransche saecken den tijt sal moeten leeren, soe ten regarde vande landen van Picardie als van Provencen, want hoewel een burger van Brignolles getracht hadde den Hartoge van Espernon te doen springen, soe en was hij nochtans niet doot gebleven nochte oick noch vuyt Provencen vertrocken, niettegenstaende meer als 25 van sijn Edelen gesprongen waeren, soe dattet wel schijnt dat Vranckrijck noch de roede niet en is ontrocken, maer naer apparentie hem aen laet sien als off God almachtich noch wonderlijck sijn hant over dat moordadich volck ende lant wilde vuytstrecken, die nietemin hier te landen ende aldaer alle dingen sal schicken ende dirigeren tot vuytbreydinge van sijn eere, soe hij in sijn goddelijcken raet tot saelicheyt der armer menschen sal bevinden te behoiren. Die alleen sij eere ende prijs van eeuwicheyt tot eeuwicheyt.

EYNDE DES TWEEDEN BOECKX.

BIJLAGE I.

(blz. 393.)

UITTREKSEL uit het Resolutieboek van den Raad van State, betrekking hebbende op de aanstalten tot het beleg van Groningen.

Saturdag den 14 May 1594. Nae middagh. — In t'leger tot Ommen. — In t'leger gekomen sijnde, is aldaer in nader deliberatie gelegt het schrijvens vande Heeren Generale Staten vanden negende en elffden deser, belangende het vorder gebruyck vanden leger, 't welck deselve Generale Staten bij Hare voorsz. schrijvens verstaen, dat soude mogen, nu met goede occasie, geschieden op ende tegen Groningen. Waerop gecommuniceert sijnde in 't lange, sijn voorgeslagen drie aenslagen, off den vijandt, nu op het ontset van Coevorden, aen ons geweldt plaetse gemaeckt hebbende, te vervolgen, om alsoo denselven te doen, met haeste ende met schande, uytten lande te doen vertrecken; off die steden van Oldenseel ende andere kleyne vestingen in de Twente aen te grijpen; off wel voor Groningen metten leger te trecken. Waarop diverschelijck gedescoureert sijnde: Eerst, dat het vervolgh vanden vijandt kostelijck soude vallen, als daer toe veele wagens ende provisien souden van nooden sijn, ende oock onseecker off den vijandt soude willen vertrecken, ende niet en soude geraetsaem vinden, sijn beste geweldt in sijne vestingen daer omtrent te brengen; ende belangende Oldenseel ende andere vestingen daer omtrent aen te tasten, dat deselve, soo voors. is, off bij den vijandt beset sijnde, off oock gesecoureert off gefavoriseert werdende met sulcken vliegende leger als den vijandt daer omtrent soude houden, men soo veel swarigheyt soude mogen hebben een derselver te overweldigen, als eene degelijcke stadt, jae Groningen selffs. Bovendien, dat in allen gevallen deselve vestingen, sonder Groningen, innegenomen hebbende, de vijandt met grooter macht, over Rhijn ter gelegentheyt komende, deselve vestingen weder met geweldt soude mogen veroveren, ende alsoo allen arbeydt ende crijgs-moeyten te vergeeffs souden gedaen sijn: ende dat men considereert, dat Groningen verovert sijnde, de vijandt die reste der vestingen

voorsz. off sal verlaten, off geen middel voorwenden om deselve te ontsetten. Soo is eyndelijck geresolveert voor alle het beste: dat den leger nu voorts sal in 't werck gebragt werden, tot veroveringe van Groningen, des Godt Almachtig wil geluck geven. Ende dat Sijne Excellentie ende andere Heeren Crijgs-Oversten metten selven leger, en Donderdag toekomende, sullen van Ommen optrecken, om, met Godts hulp, den 23^en^ May, wesende Maandagh, voor Groningen te komen. Ende, opdat de vijandt bij diversie, denselven heerlijcken aenslag niet en kome te disturberen, is oock geresolveert, dat Sijne Excellentie eene trouppe, ofte kleyn gros, van ontrent 1200 soldaten sal schicken uytten leger in 't Graafschap van Zutphen om omtrent Doesburg off elders bequaemelijck met eenen Commandeur gereet gehouden te worden, tegen alle aenslaegen, die de vijandt op eenige steden off plaetsen daer omtrent soude meynen voor te nemen, om uyt hetselve getal, binnen sulcke stede, terstont soo veel soldaten geschickt te worden als tot verseeckertheyt derselver sal noodig sijn: welcken soldaten off trouppe bij Sijn Excellentie uytte provisie vanden leger drie duysent ponden pulver sal mede gegeven worden, ende de lonten nae advenant. Ende is voorts geordonneert provisie van polver ende lonten nae advenant binnen die frontier-plaetsen daeromtrent als binnen Lochum twee duysent; Deutecum drie duysent; Doesburg twee duysent; sHeerenberge duysent; Anholt duysent, ende Zutphen oock duysent ponden pulvers. Et fiat ordonnantie op den Commis Jan van Frens, om uyt het magasijn te furneren, et scribat[r] illj. Ende te versoecken die van Vrieslandt, dat terwijlen die soetelaers soe haest, nae de aenkomste vanden leger voor Groningen, niet en sullen aenkomen, dat zij tegen ses dagen middelertijt willen gereet maken ende houden broot ende bier voor vijfthien duysent mannen, tweten twintig duysent ponden broot ende hondert en vijftigh tonnen bier daegs ende om aldaer vande Leke tot in 't quartier vanden leger gebragt te werden. Dat zij oock furneren twee duysent wagens; alle welcke kosten hun sullen strecken aen hare ordinaris en extraordinaris consenten, ende tot beter bevorderinge sijn naer Vrieslandt afgevaerdigt die Raden Foeck ende Kamminga, metten Heere Epke Foppens, Gedeputeerde van Vrieslandt, tot nog toe in 't leger geweest sijnde. Van allen desen, ende vande resolutie van 't employ vanden leger, soo voorsz. is, te verwittigen die Generale Staten, door den Raedsheere Jan Pauli, met brieven, ende alsoo deselve voorts gaet aldaer, om te bevorderen diversche menigvuldige provisien ende behoeften voor den leger, die Generale Staten te versoecken, deselve terstont te bevorderen; ende oock een genoegsame somme van penningen, tot verval van allerhande extraordinaire kosten ende lasten, die apparentelijck sullen groot vallen.

Ende is voorts geresolveert, dat dese ondergeschreven behoeften, ende voorts alle anderen, die bij off van wegen de Heeren Staten van Vrieslandt sullen gefurneert worden, tot behoeff ende onderhoudt vanden leger, hun willen valideren in hare ordinaire ende extraordinaire consenten uytgesondert die drie hondert duysent gulden, tot behoeff van het nieuw aengenomen Crijgsvolck geconsenteert.

De behoeften voorsz. sijn dese navolgende:

Vier halve cartouwen
Drie gantsche cartouwen } met al haer toebehooren tot 2000 schooten te doen.

Daertoe soo veele polvers gedaen, tot vijftig duysent ponden, ende lonten nae advenant, ende cogels, ende alle hare connestabels.

Vier duysent Vriesche spaden.

Duysent houte schuppen met ijser beslagen.

Zeven duysent houweelen.

Drie hondert pieken.

Hondert bijlen wel gestaelt, snijdende ende sterck van alle soorten.

Hondert houwmessen, sterck ende wel gestaelt.

Vier duysent kruywagens, met wielen ende spillen.

Drie hondert wielen tot deselve, in voorraet.

Duysent spillen, in voorraet.

Thien duysent kleine spieckers daertoe.

Twee hondert doorgesaagde deelen, tot reparatie vande kruywagens.

Ses tonnen peck.

Ses tonnen teer.

Drie off vier sacken werck.

Een last ongelesten kalck, in tonnen.

Vijff duysent sacxkens, om aerde in te doen.

Duysent horden.

Delen ende alle gereetschap, om een schipbrugge over het Reydiep ende Damsterdiep te slaen.

Ulke ende meester Cornelis, timmerlieden, ende elck met ses knechten.

Twee hondert wagens.

Twintig torfpramen te bestellen, om het goedt vande Generaliteyt, soo haver als anders, vande Nieuwe Zijl te voeren op die Leeck ontrent het leger voor Groningen. Item sullen die Heeren van Vrieslandt, op 't schrijven van Sijne Gen. van Nassau, Stadhouder van Vrieslandt, nog negen off thien compagnien schicken in 't leger, boven die derthien aldaer sijnde. Ende sullen allen die voorsz. parceelen op den dag aen die Leeck bestelt worden uytgesondert die gereetschap vande schipbrugge, die aen Soltcamp sal gesonden worden.

BIJLAGE II.

(blz. 326.)

VERHOOR van Gerard de Preys, door Heraugière in 1591 uitgezonden om het kasteel van Hoey te verkennen.

A tous ceux qui ces presentes lettres verront et lire oront, Nous Pierre Oranus et Jean Jugius, Conseilliers de Son Alteze Evesque et Prince de Liege, et Eschevins de sa haulte justice en sa cité de Liege, Scavoir faisons, que ensuyvantz la Commission expresse et specialle, par Son Alteze en son Conseil privé de Liege a nous donnée, nous sommes trouvez sur et en son chasteau et forteresse de Huy, et illecq interroguéz et examinéz Gerard de Preys prisonnier, sur et allendroit des causes et raisons de sa prison et retenue, et toutes et chascunes les circumstances d'icelles, causses et raisons, suyvant la teneure de ladite commission. Et estant ledit Gerard pardevant nous amené en la salle du quartier du Capitaine et Gouverneur dudit chasteau, libre, et sans lyen ou chaisne, l'avons interroguéz et examinez, et de luy receu ses responces et declarations données et faites, l'avons interroguéz et examinéz, et de luy receu ses responses et declarations données et faites par sa franche et libre volonté, et sans aulcune contrainete ou force, en la forme et maniere sequente.

En premier estant interrogué de son nom et de son estre, at respondu se nommer Gerard de Preys natiff de la ville de Tournay, soldat et gentilhomme appoincté en garnison de la ville de Breda, et aussy gentilhomme de race.

Estant demandé s'il avoit de son Capitaine pasport, at respondu de l'avoir eu estante despechée en forme commune, pour aller vers la ville d'Aix, mais qu'il l'at deschiré en la prison.

Et comme luy avons demandéz la causse comment en pourquoy il at esté fait et detennu prisonnier, at dit et respondu, que comme il estoit approché ledit chasteau, pour recognoistre l'assiette et forme d'iceluy, avec les advenues a lenviron, at depuis quelques jours esté saisy, ensemble avec un nommé Jean qui est de Liege, homme de petite stature et de poil rousse.

Dont estant interrogué de ce qui lavoit esmue de faire ladite visite et veue, at respondu qu'il avoit entreprins par la charge a luy donnée par le gouverneur dudit Breda surnommé de Harongyers, pour et affin de veoir et considerer, si la forme, assiette et les advenues de ladite forteresse estoient telles que ledit Jean le Liegeois avoit remonstré audit gouverneur de Breda tant verballement que par un modele fait de terre representant ledit chasteau. Et signament pour veoir si ledit chasteau

seroit si facille a surprendre d'un costé que ledit Jean avoit donné a entendre. Et que estant venu en telle intention pres dudit chasteau, at esté (comme il a dit) fait prisonnier, et ledit Jean qui le conduysoit pareillement, de mode que lun a esté mené et conduyt audit chasteau, ne scachant ce qu'est devenu ledit Jean; declarant ledit Gerard que sur le point qu'il fut prisonnier, avoit changé d'opinion, et resolu de point aller plus avant, ains soy retourner vers son logis, et de remettre la visitte au jour ensuyvant, et ce pour causse qu'il estoit surprins d'une frayeur et craincte.

Disant en oultre ledit confessant, que auparavant avoit encor par deux fois esté en chemin pour recognoistre ladite place, et par mesme commission comme dessus est dit, asscavoir la premiere fois en la compaignie de dix chevaux arrivé jusques au village de Frere pres de la ville de Tongre, ayant charge dudit Gouverneur de Breda de se desrobber de sadite compaignie, et d'aller avec ledit Jean faire ladite visitte, mais pour l'esmotion des paysans fut leur desseing rompu, et perdit ledit Jean qui le devoit conduyre. Et que pour la seconde fois estoit arrivé pres de la ville de Hasselt, en la compaignie de deux cent chevaulx, lesquelz estoient envoyéz vers Dipembeeck, pour prendre la vengeance de ce que lon avoit illecq osté aux gens du Capitaine Egmond Escossois, aulcuns prisonniers, a pareille charge de se perdre arrier de ladite compaignie, et d'aller recognoistre ledit chasteau en la compaignie dudit Jean, qui pour lors estoit en Liege, mais qu'en changeant d'opinion le confessant se retournoit sans passer plus oultre.

Davantage estant ledit confessant requis d'esclarcir plus amplement sa charge et son instruction et de dire a quelle fin et but tendoit ledit gouverneur en donnant la commission de recognoistre ladite place, et aussy en presence de qui et avec qui il auroit traicté ceste matiere, at dit et respondu que cydessus il at declaré sa charge et son instruction, asscavoir d'aller veoir, si les remonstrances et modelles faites par ledit Jean estoient conformes au fait et a la verité et de remarcquer les advenues, et signament si par un seul estroit sentier on pouvoit advenir au pied de la muraille pres de la porte dudit chasteau, et que l'on poroit facillement passer oultre ladite muraille. Ensemble si le pont dudit chasteau estoit tel, que pour pouvoir dessoubs iceluy facilement mettre et cacher en embuscade vingtecinq soldatz pour surprendre la porte a la premiere ouverture. Et que si l'on venoit a couper ladite piedsente ou sentier, le chasteau seroit de tout inaccessible et imprenable. Et en somme, pour recognoistre les advenues et veoir tous les moyens servans a la surprinse dudit chasteau. Disant aussy que ledit gouverneur avoit charge (comme il a dit) de recognoistre ladite place, a la fin et intention (comme il dist dudit gouverneur avoir entendu) de surprendre icelle, en cas que par ladite visite fust trouvé qu'elle estoit telle, comme ledit Jean avoit remonstré et donné a entendre; et que l'ordonnance et pourject estoit de faire ladite surprinse par vingtecincqs soldatz secondéz de bon nombre de gens de pied et de cheval; et que ledit Jean at avecq ledit gouverneur, plusieurs et diverses foys traictéz pour

faire ladite entreprinse. A dit aussy que le Sergeant Maior de Breda nommé Lambert Charle Liegeois, et semblablement Jean Pate Lieutenant Gouverneur dudit Breda beaupere du confessant estoyent participans de l'entreprinse susdite, ayantz aussy donnéz charge et commission audit confessant de venir pardeca, pour faire ladite visitte, comme dessus est dit et déclaré.

Adjouste aussy, qu'il at esté present audit Breda, ou qu'on traictoit la surprince dudit chasteau, et la facon et manière de ce faire, et ce en la compaignie dudit Jean, et que cependant on rendoit paine de entretenir en amytie ledit Jean, craignant qu'il ne sen allasse ailleurs. Disant enoultre que ledit Jean estoit souvent mengeant a la table dudit Gouverneur, et qu'il avoit sa residence chez ledit Sergeant Maior.

Estant interrogué si on luy avoit promis quelque chose en recompense de ladite entreprinse, at respondu que non, fors seulement qu'on luy avoit baillé argent pour despendre sur le chemin, mais qu'on luy donnoit espoir, qu'estant le fait achevé il seroit recompensé et qu'il auroit moyen de vivre.

Estant demandé s'il n'avoit aultrefois accompaigné Thys d'ama, dit le capitaine del Goffe, et si iceluy ne scavoit a parler de l'entreprinse susdite, at respondu que de ce rien ne scait, et qu'il at entendu que ledit Dama seroit prisonnier a Breda, et qu'on le devoit mener a la Haye en Hollande.

Sur ce que luy avons demandé s'il ne scavoit parler d'autre entreprinse sur aulcune ville ou place du pays de Liege, at cognu et confessé que le susdit Jean at declaré au Gouverneur de Breda, qu'il y at certaine escluyse en la cité de Liege a un moulin pres la maison de Baviere, par laquelle on poroit facilement surprendre ladite maison.

Et estantz les susdites confessions, declarations et cognoissances audit Gerard prisonnier releues, et demandé s'il vouloit aulcune chose changer moderer ou revocquer, at de sa pure et spontane volonté dit et respondu qu'il ne vouloit rien changer, ains demouroit les et empres sesdites cognoissances et confessions, lesquelles il disoit estre veritables.

Ce at esté ainsy faict et exploicté, au lieu susdit le quattriesme jour de Mars anno mil cincq cent nonante et un, stylo novo.

Et affin que ces choses soyent estables et fermes, en signe de verité, avons, nous Pierre Oranus, et Jean Jugius susdits, aux presentes faire mettre nos propres séelz desqueles en usons communément aux affaires de nostre office, l'an, moys, et jour susdits.

BIJLAGE III.

(blz. 689.)

***BRIEF** van Graaf Willem Lodewijk van Nassau aan Prins Maurits over de exercitiën der voetknechten en eenige daarbij te gebruiken kommandowoorden en andere militaire termen, uit het Latijn in het Nederlandsch overgebragt.*

Deze brief, waarvan het begin en het slot in de Archives de la maison d'Orange-Nassau (2de Serie, tome I, pag. 334) is opgenomen, is van de hand van van Reyd met eigenhandige verbeteringen van Graaf Willem Lodewijk. Hij levert het bewijs van de zorg, welke de beide legerhoofden, de scheppers van regelmatige voorschriften voor het oefenen der troepen, aan de in te voeren kommandowoorden besteedden. Merkwaardig is het, dat verscheidene van de termen, waarmede Willem Lodewijk hier de uitdrukkingen van den latijnschen schrijver vertaalt, nog langen tijd daarna en sommige zelfs tot den huidigen dag zijn gebruikt geworden. (Vergelijk bijv. het Vertoogh van de krijghsoeffeninge enz. van Johan Boxel; — Den korten weg tot de Nederlandsche militaire exercitie van Louis Paan, en anderen).

Eene merkwaardige bijdrage tot de kennis van de exercitiën der infanterie in die dagen en van de kunstige, onpraktische opstellingen, waartoe men al zeer spoedig begon over te hellen, wordt gevonden in een manuscript in folio, berustende in de Bibliotheek van het Departement van Oorlog, getiteld: „Militaire afbeeldingen, aanwijzende de legertogten, campementen, logeringen, slagorders, batalien, forteressen, attacques, defensien en andere schikkingen der troupen te velde, enz.” Het is zonder datum, maar schijnt in de eerste jaren der 17de eeuw door Simon Stevijn te zijn opgesteld. Voor de kennis der wijze, waarop de legerkampen in den tijd van Maurits waren ingerigt, is het zeer belangrijk.

De brief van Graaf Willem Lodewijk luidt als volgt:

Monseigneur, j'espere que V. E. aura receu Leonem Imperatorem [1] par un de ses hellebardiers, duquel je faict grand estime, comme de celuy, qui a recoeuili

---

[1] De titel van het krijgskundige werk, waarvan hier gesproken wordt, is: Leonis Imp. Tactica, sive de re militari liber.

hors des anciens Romains ce que a nostre temps moderne est assez suffisant et necessaire pour exercer les soldats, former des bataillons et renger des batailles de facon quil me semble, qu'ayant esgard sur les armes propres a nos guerres presentes tant offensives que defensives on doibt simplement suivre l'ordre et distribution des regiments et compaignies et l'exercice des soldats et la forme de ranger une armee en bataille, comme V. E. verra in capite de divisione exercitus et exercitatione ejusdem, et fol. 144 de variis acieb. instruendis. Car combien que je confesse, que l'ordre des Romains a este invincible de leur temps, si est ce que eux mesmes sont este contraincts de renforcer leur bataillons contre le pesanteur de la cavaillerie comme aussy depuis l'experience a monstré evidement estre necessaire, voire la rayson le commande encores. Et je confesse bien, qu'a l'exemple des Romains, l'ordre que V. E. m'a monstre a Ahrnem, est le meilleur et invincible; toutesfois a ceste cautele, que les troupes et altitudo aciei soit bastant, contre la furie de cavaillerie. Bien entendu que j'approuve entierement un tel facon de renger une armee en bataille aux grands armees Royales, comme les Romains avoyent; mais aux petits armees, de quatre a six mille hommes, j'estime que et la rayson veult et la necessité contraindra d'imiter l'exemple de Leo Imperator, lequel livret je tiens pour une vraye instruction d'un capitain général, pour se pouvoir souventefois ramentevoir de son office. V. E. m'a faict dire par Regimorter de desirer les mots Allemans lequels j'usoy en l'exercice de mes soldats lesquels sont:

Assiste ad arma. { Stae gereedt. / Past op u geweer.

Miles attendat preceptis { hoort toe. / sijt stil.

Dista. Streckt u.

Erige spiculum. Spiessen op.

Jugum. Een gelid.

Versus. Een rije [1].

Juga. { recht neven een ander. / ofte dat best is: Holt u gleder.

Versa. { recht achter een ander. / ofte dat best is: Holt u rije.

Streckt u gleder.

Streckt u rije.

---

[1] In de aanteekening, welke bij dezen brief gevoegd was, werd „Versus" vertaald door „rije ofte rot". Dit laatste woord is door Willem Lodewijk doorgeschrapt, en zoo is het woord „rij", dat in al de volgende exercitie-reglementen, in de beteekenis van ons tegenwoordige „rot" voorkomt, ingevoerd, totdat het na een paar eeuwen door het laatste, thans nog gebruikelijk, is vervangen.

Hoopt u gleder.
Hoopt u rijen.
Richt u glidt.
Richt u rije.
Respice praecedentem. Richt u na die vornste.
Constituta intervalla conserva. { Elck sijn standt. / Elck op sijn maete.
Deductio arrecta dextra. Rechts tochtordeninge.
Deductio arrecta sinistra. Lings tochtordeninge.
Principes. { Fuerders. / Voerstanders. / Voorgangers.
Tergiductores. / Ultimani. / Caudani. { Rugwaerders. / Ruckholders.
Suam decuriam dirigat tergiductor. Rugfuerder richt u rije.
Ad hastam declina. Rechts om.
Ad scutum declina. Slings om.
Collige. { Hoopt u. / Treedt an met gleder ofte oock met rijen.
Densa. Dicht u.
Constipa. { Heel dicht. / Dicht dicht.
In arrectum redde. Biedt den cop weder.
Decuriones quiescant. Fuerders stae stille.
Treedt an met { gleder. / rijen.
Treedt aff met { gleder. / rijen.
Ita consiste. Also.
Ad hastam immutare. Rechts om keert u.
Ad scutum immutare. Slinx om keert u.
Restitue. Herstelt u.
Longitudinem duplica. Rechts ofte slinx, treedt in u gleder.
Altitudinem duplica. Rechts ofte slinx, tredet in u rijen.
Restitue. Herstelt u, ofte rechts ofte slinx, treedt uyt u geleder ofte rijen.
Ruck an.
Treckt an.
Ruck aff.
Treck aff.
Convertere. Swencken.

Ad hastum converte. Rechts om swenkt u.
Choreus. Slingerslach.
Kranendans [1].

Dit sijn ongeveer alle precepta die Aelianus [2] gebruyckt, uytgenomen Laconicam et Macedonicam evolve, dat ick onnodich achte ende hierna daeraff tot noetdruff sal gesproken worden. Ende dunckt mij op correctie dat men allene die vocabula neme ende beholde welcke men van doene heft, op dat alle gemene soldaten, ende vele beste bevelhebbers deste beter beholden connen ende lichter leren mogen. Ende bin van opinie, dat man tegenwordich met declinatione, immutatione, conversione, evolutione ende duplicatione genoeg heft. Maer insonderheyt dat so wel bevelhebbers als soldaten wel den onderscheidt leren onder een glidt ende rije. Item als sie gestreckt staen, ofte trecken sullen dat die stande van ter sijden ende hinden af 6 voet sij. Item soe sie densatie staen ofte trecken sullen als oock constipatie, dat sie precepta Aeliani onderholden, ende gloeve darom dat onse soldaten genoeg weten als sie haer gleder ende rijen holden connen ende verstaen, wat sij Rechts om, Slinx om, Hoopt u, Streckt u, Herstelt u, Recht ofte slinx om keert u, Recht ofte slinx om swenckt u (Conversio). Recht ofte slinx om swenckt u gleder, Recht ofte slinx om swenckt u rijen (Evolutio). Rechts om ofte slinx om treedt in die gleder ofte rijen (Duplicatio).

Ende opdat U Ex. desto beter mijne meninge verstaen moge sal ick die maniere verhaelen als ick laete sprecken in het oefenen der soldaeten. Doch moet voer hen dese maximen voorgaen. Erstlick dat geen soldaten te sprecken behoort, om die bevelen desto beter te verstaen. Ten anderen dat in alle maniere, daerin men die soldaten oefenen wil, altoes die soldaet erst mettet hovet moet staen daerhen daer hij trecken sal, ende daert wert gebruyckt, Recht ofte slinx om, Recht ofte slinx om keert u, Item herstelt u. Ten derden dat voor al in het gebieden het species moet voorgenoemt werden, om te mijden die confusie. Exempli gratia.

---

[1] Dit zonderlinge woord schijnt door Willem Lodewijk oorspronkelijk te zijn aangenomen, ten minste wij hebben bij Aelianus geen term aangetroffen, die ons op den weg kon helpen er de beteekenis van te raden. In de latere reglementen komt het ook, zoover wij weten, niet voor. De omstandigheid echter, dat, zoo als uit het vervolg van dezen brief blijkt, de eerste en eenvoudigste beweging, het zamenvoegen van rijen of rotten tot een geheel, ingeleid wordt met het kommando: »Treckt in den cranendans«, doet ons de conjectuur wagen, dat men daardoor te verstaan hebbe: »Trekt te zamen met een tijdmatigen pas«. Het marcheren op de maat was een eerste vereischte bij het invoeren van geregelde manoeuvres bij het voetvolk, en het woord »kranendans« is hoogstwaarschijnlijk afkomstig van den statigen tred des kraanvogels, en heeft dus een dergelijken oorsprong als de in later tijd in de Nederlandsche soldatenwereld klassiek geworden benaming: »de hanepas« voor de oefeningen in het tijdmatig marcheren.

[2] Claudius Aelianus, bijgenaamd Tacticus, leefde onder Hadrianus, en schreef het voor de kennis van het Grieksche krijgswezen belangrijke werk: Peri strategicon taxeon, gewoonlijk onder den naam van »Tactica« bekend. In Cap. LIII vindt men de Latijnsche kommandowoorden bijeen, waarvan in den brief de vertaling voorkomt.

Als ik segge: Keert u rechts om, sal die soldaet wegen het woort keren so haest slinx om keren aleer hij verstanden heft ofte verwacht heft te hooren het woort rechts om. Maer segge ik erst het species: Rechts om keert u, weet ende verstaet die soldaet dat hij rechtsom wat doen sal ende verwachtet het bevel, het sij dan dat hij sich keeren, swencken, off in die gleder off rijen treden sal, ofte die gleder ofte rijen swencken sal. Ten vierden, dat alle motiones so in hastam bevolen werden, moeten de scutam herdaen ofte herstelt werden et e contra, ende daer moet men so fix in sijn als die ruyter, welcke altijt op die rechte handt anvangt ende eindigt. Die maniere dan van oeffenen is dese. Dat men seyt: Treckt in den cranendans — dat elck soldaet, ende ieder decurio ofte rie — versus van die slachtordenung na een ander treckt, welcke als men bevelet dat sie stille staen, werdt bevolen dat drie ofte vijff etc. rijen nevens malcander trecken sullen, welcks die tochtordnung is. Ende is dese oeffeninge, hoewel sie slecht (eenvoudig) is, nodich so man deur enge passagien ende kleine stegen trecken moste. Uyt die tochtordenung werdt dan gemaeckt die slachtordnnng, ende stelt man sie gants gestieret van een ander tegenwordich, om sie te mogen oefenen. Maer oock sunsten ende tot sijner tijt, opdat een klein hope volcks noch eens so groet ende vele den viandt schijne te, wesen. Daerna volge ick gants Aeliani praecepta, ende segt man: Die rechte rije stae stille. Darom, diewijl die slachtordnung nit vorder dan tot daertoe trecken sal. Daerna: Rechts om, diewijl die soldaten derwerts trecken sullen. Daerna: Hoopt u — met rijen. Daerna: Herstelt u, diewijl die soldaten derwerts trecken werden. Daerna: Hoopt u — met gelederen. Welckes geschiet sijnde staen alle soldaten dicht bij den ander, nochtans so dat sie het geweer reuren connen. Ende so staende, seit men: Rechts om swenckt ende keert, so swenckt sich die gantse esquadron rontsom, welverstaende na die manier ende leer Aeliani. Welcks geschiet sijnde, segt man: Sta stil. Ende opdat die gantze ordnung weder herstelt werde, als sie an den aller ersten gestreckt stonde, segt men: Slinx om keert u, diewijl die soldaten derwerts trecken sullen. Daerna: Slinx om swenckt ende keret, so swenckt sich die gantze esquadron rontsom. Welcks geschiet sijnde, segt men: Staet stille. Daerna: Het laeste gelidt sta stille, diewijl die ordenung van die plaets nit trecken sal. Daerna: Streckt u glieder. Daerna: Stae stille. Daerna: Slinx om keert u, diewijl die gleder weder gestreckt staen, als sie te vorens gestaen hebben. Daerna: Die rechte rije sta stille, diewijl van die plaets die ordnung nit trecken sal. Daerna: Slinx om, diewijl die soldaten derwarts trecken sullen. Daerna: Streckt u — rien. Daerna: Sta still. Daerna: Herstelt u, ende nu is die slachtordenung even op den aller ersten plaets, ende staet so gestreckt als sie erstlick stondt doen sie uyt die tochtordening gemaeckt worde. Ende op dat U. E. mijne intentie beter verstaen mach, diewijl ick hierin gern alle orsaken ende redenen hebbe willen anwijsen, waerom ieder gebot geschiedt, ende velicht U. E. desto onverstandsamer vallen mocht, repetier ick hiernavolgende, even hetselve simpliciter, als nemlick: Rechte rije stae stille, Rechts om,

Hoopt u, Herstelt u, Hoopt u, Rechts swenckt ende keert, Sta still. Nu int herdoen moet men seggen: Lings om keert u, Lings om swenckt ende keert, Sta stille, Leste glidt sta stille, Streckt u, Sta still. Linx om keert u, Die rechte rije sta stille, Linx om, Streckt u, Sta still, Herstelt u. Also heft U Exc. alle praecepta in desen exercitio so geschieden in declinatione, condensatione, relaxatione et conversione. Uytgenomen dat mij dunckt, dat men in prima conversione bevelen moge Recht ofte slinx swenckt u, In inflexione Rechts ofte slincks om swenckt u, In deflectione Rechts ofte slinx swenckt u om ende om, ende wan In conversione vier motus geschien sullen, dat men segge: Recht ofte slinx swenckt ende keert. Rest demna Evolutio ende Duplicatio. In Evolutione per juga wert gesegt: Recht ofte slinx swenckt die gleder. Rechts als die van die rechter sijden tot die lincke gaen sullen et e contra. In Evolutione per versus segt men: Recht ofte slinx swenckt u rijen. Welckes geschiet, si frons in tergum et e contra immutatur, ende worde in desen lesten actu bevolen, Rechts ofte slinx, als oock hiernavolgend. In duplicatione om te vermijden die confusion, die so die soldaten nit op ever sijden deur een ander, in heure rijen trecken wurden, geschieden solde. In duplicatione per juga wert gesegt: Rechts tredet in u geleder, ende moet het twede dan intreden ende volgen het vierde ende so per consequens. Die andere, als oock In duplicatione per versus, wert gesegt: Recht ofte slinx tredet in u rijen, et observatur idem motus praedictus. Ende moet voor een Nota geobserveert werden, dat in allen manieren als man sie herstellen wil, mar seggen darf: Restitue — herstelt u.

Ick hebbe gevonden ex evolutionibus een maniere om die musquettiers ende schutten, nit alleen int schieten te oefenen maer holde daerfoir, dat man in ene slachtordnung (te weten dat sie nit a la desbendada gaen off in hecken ende uyt andere vordel konnen propisz gebruickt worden) seer bequaemelick, ende dat een elck seker ende bien a propos schieten conne, op dese wijs aff te voeren sijn, welckes een grootes in ene slachtordenung solde sijn, ja allene die victorie biswijlen geven conde, ende sonder dit, ick swaerlick gelove, dat beter middel solde gevonden werden. Als naemlick dat so balde het erste gelidt te gelijck affgeschooten heft per evolutionem et versum terugge trede. Het twede voor trede, ofte stilstaende schiete to gelijck. Daerna afftrede het derde ende navolgende dergelijcken doe. Also aleer die leste gleder afgeschoeten hebben het erste weder geladen heft, als dese navolgende figuer anzeiget, ende sijn dese stippelckens ⋮ die wech den die gleder afftreden, so sie geschoten hebben.

a . .	a . .	a . .	a . .	a . .	a . .	a . .	a . .	a . .
b	b	b	b	b	b	b	b	b
c	c	c	c	c	c	c	c	c
d	d	d	d	d	d	d	d	d
e	e	e	e	e	e	e	e	c
a . .	a . .	a . .	a . .	a . .	a . .	a . .	a . .	a . .

Tot welcke ick bidde dat U. E. mij ten besten gelieve te holden ende so U. E. oersaeck ende occasie mogen velicht becomen om daervor te lachen, dat doch sulx Inter parietem ende amicos geschiede. Dese letzste maniere solde wel willen dat sie nit gemeen worde opdat sie Mons[r] Veer ende andere Coronnellen nit na deden. U Ex. recommendere ick mijnen broeder, die ick hoepe dat hij sich tot derselvigen dienst trouwelick sal bruycken. Ick bidde U. E. bevele hem, dat hij nit versuyme die Geometrie te leren. Datum Groning. den 8 Decemb. 1594.

In eene afzonderlijke aanteekening, welke bij dezen brief gevoegd is, worden behalve de hier opgenoemde, nog de volgende termen aangegeven:

Decuria dextri extremi quiescat, Rechte rije sta stille.
Decuria laevi extremi quiescat, Lincke rije sta stille.
Decuriones quiescant, D'eerst glidt sta stil.

Treck { Twee / Drije / Vier / Vijff } dick.

Slachordenung. { Rechterhorn. / Slinckerhorn.

Laconicam evolve, { Van voor achterwert rol uyt. / Van achter achterwert rol uyt.

Macedonicam evolve, { Van voor vorwert rol uyt. / Van achter voorwert rol uyt.

Choreum evolve, Slingerslang.
Restitue, Nu alst voorhen was.
Ad hastam converte, Swenck rechts om.
Ad hastam inflecte, Swenck rechts om ende om.

Wanneer die viandt verhanden is, ende men uyt die tochtordeninge een slachtordeninge gemaeckt heeft, so is die gemene maete drije voeten tusschen elcken man in den gleđeren, ende seven voeten in den rijen. Ende so men die knechten dichter wil hebben, sal men voor eerst seggen: Rechte rije stille. Welcke gantze rije dan stille staen moet. Daernae seyt men: Rechtom, waarop alle andere rijen sich wenden moeten metten cop na die rechte rije to. Dan spreeckt men: Hoopt u, welverstaende met rijen. Twelck geschiet sijnde, staen die eerste, twede, derde ende alle andere rijen hardt bij malcander. Dan spreeckt men: Herstelt u, dat is, dat jederman den cop wederom na den viandt biedeń sal. Dan spreeckt men vorder: Hoopt u, welverstaende met geleder. Twelck geschiet sijnde, staen oock alle geleder hardt bij malcander, in voegen dat sie heur geweer glijckwel reppen connen. Als een Overste Veldheer dit gehele voors. werck bevelen wil, spreeckt hij alleenlick: Dicht u. Waeruyt die bevelhebbers verstaen dat sie doen moeten als

voorsz. Maer als hij se noch dichter hebben wil, opdat sij den perden als een vaste muyr connen tegenstaen, daer die peerden geensins mogen deurbreecken, spreeckt hij: Dicht dicht, ofte Heel dicht, dat is, so men op onduitsch seyt: Serre serre. Als nu die noot over is, ende men om gemaecklicker te trecken, ende andersins, het volck wederom so wijt van malcanderen wil hebben, als voren, spreckt hij: Streckt u. Daerop spreckt men: Slincks om keert u. Waerna alle geleder sich wenden moeten cop na den ruggevoerders. Dan spreckt men: Die fuerders stille, waerop het eerste gelit gants stille staen moet. Dan spreckt men: Streckt u, welverstaende met geleder. Welck geschiet sijnde staen alle geleder wederom so sij stonden eer sie gedichtet waren. Dan spreckt men: Herstelt u, dat is, biedt den cop weder na den viandt. Dan spreckt men: Rechte rije sta stille, want dese rije staet gereet als sie staen sal. Dan spreckt men: Slincks om, warop alle rijen sich keren metten cop na die slincke rije to. Dan spreckt men: Streckt u, welverstaende met rijen, waerop alle rijen sich stellen so sie stonden eer sie gedicht waren. Dan spreckt men voor t'leste: Herstelt u, dat is biedt den cop weder als voerhen.

INDEX OFTE TAEFELE DES TWEDEN BOECKS DESES JOURNAELS.

